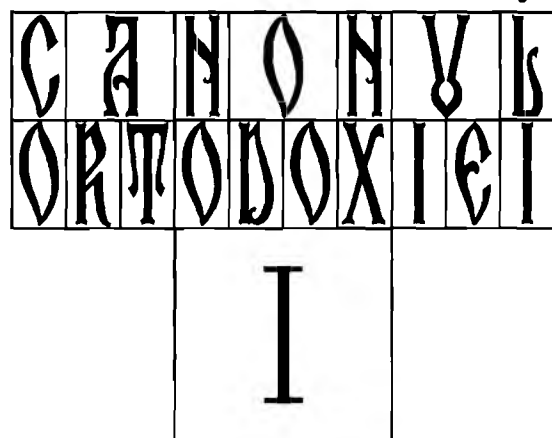

CANONUL ORTODOXIEI

I

Canonul apostolic al primelor secole

diacon IOAN I. ICĂ jr

CANONUL APOSTOLIC AL PRIMELOR SECOLE

Prezentare grafică: Constantin Flondor, Ovidiu Bădescu

Lector: Maria-Cornelia Ică jr

Tehnoredactori: Paul și Violeta Morar

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ICĂ, IOAN I., JR.

Canonul Ortodoxiei / diac. Ioan I. Ică jr. – Sibiu: Deisis, 2008

6 vol.

ISBN 978-973-7859-33-4

Vol. 1: Canonul apostolic al primelor secole. – 2008. – ISBN 978-973-7859-34-1

281.9

Cuvânt-înainte

Geneza și etapele formării proiectului al cărui prim volum este cel de față fiind expuse pe larg în studiul introductiv care-l prefățează, realizatorului său îi rămâne aici doar plăcuta îndatorire de a-și exprima recunoștința față de cei care în diverse moduri au contribuit la încheierea și definitivarea lui. Dat fiind însă ineditul demersului asumat, câteva scurte precizări își au poate locul acum.

Gândul inițial de la care a plecat prima lui formă în anii 1984–1988 a fost necesitatea completării unui gol din literatura și cultura teologică ortodoxă română: la capătul dramatic al celui de-al doilea mileniu creștin, Ortodoxia românească nu dispunea încă de corpusul textelor normative pentru identitatea ei dogmatică și eclezială. În românește disponibile erau doar texte cu caracter practic: cărțile liturgice, diverse colecții de canoane și variate traduceri ale Scripturii. În 1978 demarase un program de traducere a operelor Sfinților Părinți și Scriitori Bisericești (*PSB*). Dar izvoarele dogmatice ale Ortodoxiei — simboluri de credință, hotărâri sinodale, mărturisiri de credință — continuau să lipsească deși semnificația lor fondatoare pentru teologie era și este unanim recunoscută de teologi. Pregătind tocmai în acei ani ultima sa carte despre *Modelul cultural european*, Constantin Noica repeta mereu ca acesta s-a alcătuit în 325 la primul Sinod Ecumenic de la Niceea și regreta că nu există în cultura contemporană o înțelegere exactă asupra performanței speculative de excepție înfăptuite în Răsărit de toate marile Sinoade ale Bisericii vechi. În acei ani și în acel climat s-a conturat așadar, și parțial s-a și realizat, gândul unei integrale a hotărârilor dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice și ale sinoadelor bizantine până în secolul XIV. Intitulată *Sinodiconul Ortodoxiei*, această antologie comentată își propunea să integreze și să depășească prin amploare cele două colecții ortodoxe anterioare publicate în secolul XX: atât succintul dar vizionarul *Tezaur al Ortodoxiei*

din 1904 al profesorului, apoi mitropolitului, Ioan Irineu Mihălcescu, cât și cuprinzătorul corpus editat în anii '50–'60 ai secolului trecut de profesorul atenian Ioannis Karmiris sub titlul *Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*.

Excurs terminologic: „catholic”, „ortodox”, „ecumenic”

Atestat prima dată ca adjectiv al Bisericii în *Epistola către Smyrneni* (VIII.2, recenzionarea medie) a Sfântului Ignatie Teoforul († cca 107) — unde e episcopul, acolo să fie și comunitatea, așa cum unde e Hristos, acolo este și „Biserica catholică” (*katholikē ekklēsia*) — adjectivul „catholic” pune o problemă atât de traducere, cât și de interpretare. Alături de „episcop”, „prezbiter” sau „diacon”, el face parte din familia termenilor grecești antici încrețeniți în creștinism cu semnificații speciale și care nu au fost traduși, ci asimilați ca atare și explicați. Orice fel de echivalare ar fi în cazul lor o sărăcire inacceptabilă. Exemplul clasic în acest sens îl oferă limba latină, care i-a preluat fără să-i latinizeze. Adjectivul grec „catholic” nu poate fi redat în mod adecvat nici prin latinul „universal/ă”, nici, cu atât mai puțin, prin slavonescul „sobornicesc” derivat dintr-un radical care înseamnă „a aduna”. „Catholic” înseamnă „potrivit întregului” (*kath'holon* în limba greacă, *secundum totum*, spune Isidor din Sevilla în *Etimologiile* sale VIII.1.1). Acest „întreg” are însă două sensuri simultane și complementare: intensiv, calitativ și extensiv, cantitativ, geografic. Potrivit primului sens, Biserica e „catholică” pentru că deține în ea totalitatea revelației și mântuirii, deplinătatea harului și adevărului, și în acest sens Biserica „catholică” e Biserica *adevărată*, ortodoxă, opusă comunităților heterodoxe, eretice, care se constituie pe selecții (*haireseis*) parțiale ale adevărului și totalității lui. Potrivit celui de-al doilea sens, Biserica „catholică” e fie Biserica *din toată lumea*, fie o Biserică locală în comuniune cu această Biserică. Coexistența ambelor sensuri e atestată încă din 155 în *Martiriul Sfântului Policarp* (XIX.2 și XIII.1, sensul de universală; XVI.2, sensul de adevărată) și este afirmată foarte clar de sfântul episcop Chiril al Ierusalimului († 387) în *Cateheza* XVIII, 23: Biserica „se numește catholică pentru că este a toată lumea locuită [*kata pasēs tēs oikoumenēs*], de la o margine la alta a pământului, și pentru că învață integral [*katholikōs*] și neștirbit [*anelleipōs*] toate dogmele care trebuie să vină la cunoștința oamenilor, atât despre lucrurile văzute, cât și despre cele nevăzute, atât despre cele cerești, cât și despre cele pământești; pentru că supune dreptei-slăviri/bunei-cinstiri [*eis eusebeian*] tot neamul oamenilor, și al celor stăpânitori și al celor stăpâniți, și al celor învățați și al celor fără carte; și pentru că vindecă și tratează orice fel de păcate săvârșite prin suflet și prin trup, și are în ea orice formă de virtute numită în fapte și cuvinte și în orice fel de harisme duhovnicești”. Pentru Biserica creștină a primului mileniu „catholicitatea” și „orthodoxia” sunt identice și egal definitorii; ca atare ele nu trebuie nici ipostaziate și substantivizate (în ortodoxism sau catolicism), nici opuse confesionalist, cum s-a întâmplat în mileniul al doilea când s-a vrut ca ortodoxie să existe doar în Răsărit, iar catolicitate numai în Apus. Adevărații creștini „ortodocși” sunt și „catholici”, iar adevărații „catholici” sunt obligatoriu și „ortodocși”, fiindcă Biserica este una, sfântă, catholică/ortodoxă și apostolică. Grafia cu „th” adoptată aici are rolul de a atrage atenția că e vorba de sensul originar al termenului, nu de cel confesional pentru care e menținută aici forma „catolic/ă”. În Biserica primară „catholicitatea” este un atribut definitoriu al Bisericii apostolice. „Ecumenicitatea” era în schimb un atribut al Imperiului Roman, care, ca imperiu universal, ambiționa să cuprindă „întreaga lume locuită”. „Sinoadele ecumenice” au fost astfel în sens strict sinoade generale ale imperiului ecumenic, sinoade generale imperiale.

Motive ținând de condițiile precare de documentare și de scrupul științific, dar și de necesitățile resincronizării și racordării discursului teologic la condițiile și provocările imense puse în față de rapidele transformări sociale și de mentalitate prin care a trecut România după decembrie 1989, au amânat timp de un deceniu realizarea și publicarea proiectatului *Sinodicon*. Întârzierea s-a dovedit benefică, întrucât a permis realizatorului conștientizarea limitelor și insuficiențelor abordării inițiale. Riscurile doctrinarismului abstract fiind evitate prin recursul la istorie, există însă, pe de o parte, capcana arhivismului și documentarismului, iar, pe de altă parte, insatisfacția interioară permanentă generată atât de izolarea artificială a dogmaticului de liturgic, etic și canonic, cât — mai ales — de imposibilitatea de principiu a unui demaraj al proiectului plecând de la Niceea 325, cu escamotarea tocmai a epocii de plămădire a identității creștine ortodoxe cuprinse în primele trei secole.

Extinderea investigațiilor asupra acestui interval formator decisiv pentru Biserica creștină a fost făcută cu puțință în primul rând de asumarea entuziastă și generoasă a întregului proiect de părintele și vechiul meu prieten Iustin Marchiș și de minunata parohie Stavropoleos din București, de comunitatea duhovnicesc-culturală ce gravitează în jurul acestui nucleu viu și plin de cuviință al Ortodoxiei românești. Susținerea efectivă și acompanierea plină de încredere și răbdare de care a beneficiat în anii 2005–2007 i-au permis realizatorului nu doar întregirea documentației, ci și regândirea proiectului din temelii.

Un set întreg de documente martirice, liturgice și disciplinare relevă existența înainte de anul 325 a unui creștinism apostolic, integral — catholic și ortodox — nesegmentat în compartimente artificiale, viu, dar în același timp riguros, care își exprima și motiva rigoarea în termenii noțiunii fundamentale de *kanōn*. Înainte de a promulga decrete, dogme, definiții sau tomosuri (ca în epoca imperială bizantină), Biserica una, sfântă, catholică/ortodoxă și apostolică a primelor trei secole își formulase Normativul identității sale în canonul scripturii, în canonul adevărului credinței, în canonul etic al vieții și în canonul liturgic. Actualitatea permanentă a acestor documente și mărturii de o forță și simplitate unice se dovedește acută în zilele noastre. Locul acerbilor polemici interconfesionale al celui de-al doilea mileniu creștin a fost luat în pragul acestui nou mileniu de insidioase războaie culturale. Puritate cu mijloacele sofisticate ale unei civilizații multimediatice și vehiculând deconstrucții radicale și deconcertante schimbări ale paradigmatelor clasice ale antichității sau modernității, ele se întâlnesc în efortul concertat de subminare a identității creștine în însuși nucleul ei canonic: relatarea despre Iisus Hristos a Bisericii apostolice. În condițiile îngrijorătoarei amnezii și ratări a esențialului de care suferă lumea postmodernă globală actuală, reme-

morarea și interpretarea reperelor esențiale ale constituirii identității creștine se impune de la sine drept imperativul momentului. În noua lui variantă, regândit și intitulat *Canonul Ortodoxiei* (s-ar fi putut numi la fel de bine *Canonul Catholicității*) este conceput în următoarele volume: I. Canonul apostolic al primelor trei secole (volumul de față); II. Canonul dogmatico-disciplinar al Sinoadelor Ecumenice; III. Canonul dogmatico-polemic al Bisericii bizantine; IV. Canonul hagiografic (Sinaxarul) al Bisericii bizantine; V. Canonul dogmatico-polemic al Bisericii răsăritene postbizantine.

Ansamblul încearcă să ofere elementele principale care să permită oricui interesat să dea un răspuns avizat la întrebarea: Ce este Ortodoxia creștină și creștinismul ortodox în forma lor canonică? Din capul locului trebuie reținut că nu e vorba nici de un manual sau de un ghid practic, nici de un tratat istoric sau științific abstract, ci în esență de un exercițiu de memorie și de receptare/asimilare reflexivă a tradiției ortodoxe ca proces viu — cu lumini și umbre, cu câștiguri, dar și cu pierderi — de identificare și realizare a unei forme vii. Fiind forma interioară de revelare a misterului ineputabil al unei Persoane unice — Iisus Hristos răstignit și preaslăvit, Fiul veșnic al Tatălui și Capul Bisericii, Trupul Său — Canonul se refractă în tradiția Bisericii într-o suită de forme canonice: scripturi, instituții, rituri, persoane sfinte etc. Riscul cel mai mare la care sunt expuse aceste forme este acela al formalizării lor (epistemizarea, juridizarea, ritualizarea, clericalizarea, etc.) și reducerii lor la simple formule. Este diferența evidențiată mereu între Tradiție, tradiții și tradiționalism. Formalismul și tradiționalismul sunt vehiculări exterioare ale unor segmente de tradiție cu ratarea miezului lor spiritual, ba chiar cu reducerea acestuia prin rutină la simple autoconfirmări ale limitelor și obsesiilor noastre. Asemenea lui Iisus care, cum inspirat spunea monahul Nicolae Delarohia, a venit să ne scandalizeze și să ne mântuiască, adevărata tradiție și formă canonică nu doar ne confirmă, ci ne contrariază și ne provoacă transformarea. Victima inevitabilă a abordării tentate aici sunt așadar vulgata pseudocanonică și pseudotradiționalistă a schemelor și șabloanelor osificate, în care tradiția și formele ei sunt nivelate prin abstractizare și decontextualizare. Prea mult timp s-a crezut că Ortodoxie = Tipicon + Pidalion — formulă saducheic-fariseică, de reducere a prezenței unei Persoane la o colecție de rituri, ceremonii și prescripții juridice. La care se adaugă iluzia autoflatantă și autosecurizantă că toate acestea n-ar fi simple „ghiduri”, ci chiar „teritoriul” spiritual, dacă nu însăși „busola” Ortodoxiei. Formula canonică sugerată aici este însă: Ortodoxie = Evanghelie + discernământ. Fiindcă Ortodoxia nu este doar un conținut ideal, o substanță spirituală; ortodoxia este și un mod de a fi, de a gândi și a aborda realitatea, iar aici, așa cum ne-o spun Părinții, virtutea cea mai importantă a creștinului este discernământul. Artă de a nu

confunda accesoriul cu esențialul, detaliul cu forma, și de a înțelege întotdeauna pe lângă ceea ce câștigăm atunci când pierdem, și ceea ce se pierde atunci când ceva se câștigă, discernământul este exercițiul și darul sesizării perspectivei distincte și al complementarităților, perceperea naturii muzicale profunde a formelor canonice. În definitiv, canonul e și un gen muzical.

Canonul ne vine însă întotdeauna dintr-o tradiție, iar tradiție înseamnă istorie cu sens a formelor canonice, deci adevărate, care nasc libertate față de idoli și iluzii prin supunerea filială față de esențialul, adevărul și simfonia lui (cf. *In* 8, 33–36; *In* 17). Caracterul personalist al Revelației creștine și natura dialogică a Tradiției Bisericii fac ca acestea să fie în permanență supuse unui proces de propunere (nu impunere) și transmitere autorizată al cărei scop este o receptare continuă. Biserica lui Hristos e spațiul în care răsună mereu „Da”-ul lui Dumnezeu față de noi și „Amin”-ul nostru față de Dumnezeu și economiile Lui. Așa cum acel „Fie mie!” (*Lc* 1, 38) spus unui înger de o Copilă de doisprezece ani și reprezentând „Amin”-ul ei a fost condiția *sine qua non* a „Amin”-ului lui Dumnezeu față de noi prin Întruparea Fiului Său veșnic, tot așa nici unul din actele sacramentale și de autoritate ale ierarhiei bisericești nu sunt valabile fără „Amin”-ul umil, dar indispensabil al fiecărui credincios. „Amin”-ul credinciosului ortodox este inserat în permanență în „Amin”-ul unei Biserici locale, iar „Amin”-ul Bisericii locale orthodoxe este inserat mereu în „Amin”-ul comuniunii întregii Biserici catholice și apostolice. „Amin”-ul repetat mereu este semnul receptării și re-receptării sau asimilării permanente a „Da”-ului suprem spus oamenilor de Dumnezeu Treime în Evanghelia lui Hristos și Tainele Bisericii.

Există însă și o receptare permanentă a întregului mister inepuizabil al Revelației de către Biserică de-a lungul timpului prin oamenii Duhului și teologii ei. Ca răspuns la diverse solicitări și provocări, sfinții Bisericii, martiri și filozofi, monahi, ierarhi și teologi, fie în sinoade, fie în predici, în convorbiri duhovnicești, în tratate, artă, poezie sau muzică formulează, dezvoltă sau accentuează câte un aspect sau aspecte decisive în contextul sau situațiile care le suscită. Accentuarea polemică a acestor aspecte hotărâtoare se face însă cu împingerea în plan secund, în latență sau chiar uitare, a altor aspecte importante, care rămân nedezvoltate sau chiar reprimite în memoria generală a Bisericii care e Tradiția ei. Uitarea și pierderea definitivă a acestor latențe ar însemna o pierdere de substanță, pe care Biserica adevărată, deci integrală, „potrivit Totului” divin, nu și-o poate îngăduie. E mereu de meditat la principul ideal pe care l-au stabilit rabinii de la Iabne, când după căderea Ierusalimului au purces la fixarea în scris a tradiției în Talmud, pentru a evita pierderea ei. S-a hotărât să se consemneze toate discuțiile și opiniile formulate, urmând ca hotărârile să se facă plecând de la opinia autorizată

care e cea a majorității. În discuții s-a ivit însă întrebarea: de ce să se rețină și opiniile contrare minoritare, ba chiar și cele izolate ale câte unui singur rabin? Unii au răspuns că ele trebuie reținute tocmai pentru ca respingerea lor să confirme adevărul opiniei majoritare. Rabi Iehudi însă a replicat: „Nu! Ele trebuie păstrate pentru a ne putea sprijini pe ele, atunci când va veni poate vremea lor!”

Chiar și noi românii trebuie să reînvățăm statornic nu numai lecția aceasta, dar și faptul că nici Ortodoxia, nici Iisus Hristos nu s-au născut în Carpați. De aceea într-un sens larg, procedural, aprigul patriarh Dositei al Ierusalimului avea dreptate să-i scrie sfântului domnitor Constantin Brâncoveanu — iritat de intervențiile sale și ale sfântului mitropolit Antim în polemicile teologilor greci ai timpului — că „dogmele și legile nu s-au stabilit pe munții Valahiei, nici de domnii Valahiei, ci în Constantinopol și de împărați și de sinoade”. Nu avea însă dreptate până la capăt, pentru că orgoliosului grec i s-ar fi putut replica ușor că — așa cum arată volumul de față — nici Iisus, nici creștinismul nu s-au născut la Constantinopol. Canonul creștinismului apostolic din primele trei secole s-a fixat la Ierusalim, Roma și Antiohia, și fără recursul la acest canon nu înțelegem nici dogmele sinoadelor, nici legile împăraților Bizanțului.

La capătul acestei prime străji canonice de vrabie solitară veghind noaptea pe acoperișul (*Ps* 101, 8) tradiției Bisericii vechi, bucuria canonistului este aceea de a-și exprima întreaga grațitudine tuturor celor care au stăruit, îndemnat, așteptat și sprijinit efectiv realizarea lui de-a lungul ultimilor ani. Apariția lui datorează totul Mariei-Cornelia și Părintelui Iustin. Recunoștință pentru prețiosul ajutor bibliografic se cuvine prietenilor: Florin Cătălin Ghiț (Tesalonic, Cluj), Octavian Mihoc (Sibiu, Göttingen), Radu Preda (Cluj, Hanovra), părintelui Nicolae Florea (Paris), părintelui Ioan Moga (München), părintelui Ioan Marin Mălinaș (Austria), părintelui Cătălin Pălimaru (Cluj), lui Mihai Neamțu (Anglia, București), Alin Tat și bibliotecii Facultății de Teologie Greco-Catolică din Cluj, lui Daniel Lemeni și bibliotecii Centrului „Areopagus” din Timișoara, lui Adrian Lemeni, Ionuț Alexandru Tudorie și Bogdan Dedu din București, lui Nicu Brote (Sibiu), părintelui Vasile Neacșu (Sibiu, Tesalonic), părintelui Doru Costache (Sidney), lui Roman Adrian (Fribourg) și Dragoș Mârșanu (Louvain), Ancăi Herciu (Bochum), lui Andrei și Virginei Gâlea (New York), Mariei Campatelli și Michellinei Tenace de la Centrul „Aletti” din Roma, părintelui Elia Citterio (Capriata d’Orba), părintelui Antoine Lambrechts (Chevetogne), părintelui Calinic Berger (Pennsylvania), colegilor mei de la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu: Sebastian Moldovan, Daniel Buda, Irimie Marga, Ciprian Streza și Nicolae Moșoiu, lui Alexandru Ioniță, Marius Tofan și altor masteranzi din

Sibiu pentru stimulantele discuții, și nu în ultimul rând părintelui asistent ieromonah Vasile Bârză pentru suplinirea din lunile de finalizare. Îndoită recunoștință se cuvine delicatului părinte Adrian Deteșan (Brașov).

Un gând devotat de recunoștință perpetuă datorez înaintașilor mei în ale teologiei, tatălui meu, părintelui profesor Ioan Ică sn, de la care a plecat în-demnul și primul gând al acestui volum, incomparabilului exeget al Tradiției ortodoxe care a fost preotul profesor Dumitru Stăniloae, monahului Nicolae Delarohia care m-a învățat curajul și neuitatului Constantin Noica de la care am deprins pe viu câte ceva din cele ale filo-sofiei.

Dedic acest volum Sfinților Apostoli Petru și Ioan, patronii numelui meu, a căror ocrotire și călăuzire le-am simțit însoțindu-mă în permanență.

Apariția acestui volum se datorează și generoasei sponsorizări a „Băncii Comerciale Române”, personal domnului Daniel Dăianu, care și-a adus probabil aminte de faptul că la originile economiei pământești stau economia și admirabilul comerț între cer și pământ al marelui Econom al creației și mântuirii noastre.

diacon Ioan I. Ică jr

31 decembrie 2007
Sfânta Mănăstire Hurezi

Canonul și canoanele creștinismului apostolic

Părintelui Iustin

I. Itinerare teologice

Punctul de plecare

Gândul din care s-a născut proiectul inițial care a stat la baza lucrării de față datează din ultimii ani ai studenției mele sibiene, la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut. Pe parcursul celor două decenii care s-au scurs de la această primă intenție și până la forma lui actuală, acest program, realizat cu intermitențe în anii 1983–1987 și 2000–2002 și reluat la sfârșitul lui 2005, a trecut prin trei faze de elaborare și tot atâtea concepții de ansamblu. Variantele și metamorfozele lui oglindesc însă nu doar parcursul intelectual și devenirea teologică a realizatorului său, ci s-au intersectat în mod inevitabil cu etapele prin care a trecut teologia ortodoxă, atât românească, cât și a celorlalte spații culturale ortodoxe, în secolul XX pe fondul provocărilor și convulsiilor care au marcat tragic și dur istoria Europei și a umanității contemporane în ultimul veac al celui de-al doilea mileniu creștin.

Totul a plecat de la constatarea unei lacune resimțite în anii 1983–1984 în cadrul cursurilor de doctorat în teologie sistematică de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu sub conducerea profesorului de dogmatică, preot Ioan Ică sn (n. 1932); studentul român interesat în teologia sistematică nu avea la dispoziție o colecție care să adune și să facă accesibile în paginile unui volum principalele izvoare ale teologiei sistematice — simbolurile de credință, hotărârile dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice și principalele mărturisiri de credință ortodoxe elaborate de-a lungul ultimelor secole — pentru a-și face o imagine succintă și clară asupra esenței doctrinare a Ortodoxiei în formulările autoritative și definitorii.

În ciuda dificultăților copleșitoare legate de ultimii ani, tot mai sumbri, ai regimului dictatorial național-comunist al lui Ceaușescu — ani de privațiuni

materiale, de demolări, îndoctrinare și masificare — Biserica Ortodoxă Română reușise performanța de a obține publicarea la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a unor lucrări de referință pentru teologia ortodoxă. Toate erau legate de numele fostului profesor și rector al Academiei Teologice „Andreiane” din Sibiu, transferat forțat din 1947 la București, preotul profesor academician Dumitru Stăniloae (1903–1993): între 1975–1981 acestuia i se publicaseră volumele V–X ale *Filocaliei* românești (primele patru apăruseră la Sibiu în 1946–1948), iar în 1978, 1981, 1986 îi apăreau lucrările de sinteză teologică care alcătuiau o masivă trilogie compusă din *Teologia dogmatică ortodoxă* (3 volume în 1978), *Spiritualitatea ortodoxă* („Ascetica și mistica” din 1947 editată cu modificări în 1981) și *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă* (1986). Prin eforturile susținute ale unei echipe de teologi eleniști, animată de râvna părintelui Dumitru Fecioru (1905–1988) — care între anii 1938–1946 îngrijise cele opt volume din seria „Izvoarele Ortodoxiei” — în 1979 apărea și primul volum al colecției „Părinți și scriitori bisericești” (*PSB*): în câțiva ani sub egida sa au apărut în românește operele Părinților Apostolici, ale apologetilor, ale lui Clement Alexandrinul, Origen și Eusebiu al Cezareii, dar și ale Sfinților Grigorie al Nyssei, Atanasie cel Mare, Maxim Mărturisitorul și Chiril al Alexandriei. Prin toate aceste monumentale realizări — ca și prin prezența ei remarcată în cadrul dialogurilor ecumenice — teologia ortodoxă românească se afirma astfel ca o teologie viguroasă, în perfectă consonanță cu inspirația fundamentală a mișcării „neopatrstice” ca depășire a scolasticismului, idealismului sau pietismului. Afirmate programatic în congresele internaționale ale teologilor ortodocși de la Atena din 1936 și 1976, aceste exigențe au fost în secolul XX motorul revitalizării întregii teologii ortodoxe (și nu numai ortodoxe) intrate într-un vast program de înnoire, prin revenire la izvoarele vii ale credinței cuprinse în tradiția Sfinților Părinți și experiența vie a credinței Bisericii în sfințenie și în Liturghie. Izolată de societate de către partidul comunist, reprimată, umilită și marginalizată, Biserica Ortodoxă Română își lua cu smerenie o splendidă revanșă în spirit, printr-o înflorire teologică fără precedent, care prin fastul ei dădea în sfârșit măsura teologică a Ortodoxiei românești.

A. Ortodoxia românească — reperele teologice

Teologie artistică, practică și polemică

Manifestată timp de secole drept creștinismul popular și monahal al unor comunități repliate din fața valurilor succesive ale invaziilor în forme de

existență rurale, atemporale, Ortodoxia românească a început să se manifeste istoric în veșmânt slavon și bizantin în statele medievale, organizate începând cu secolul XIV la sud și la est de Carpați, la răscrucea unor imperii în conflict. Specificitatea, forța de sinteză și rolul ei panortodox s-au manifestat inițial în forme artistice prin înălțarea, după primele întruchipări de la Argeș (Sfântul Nicolae Domnesc) ori Cozia, a monumentelor unice din prima jumătate a secolului XVI — biserica lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș sau bisericile lui Ștefan cel Mare pictate în exterior sub Petru Rareș¹ —, la care s-au adăugat remarcabile manuscrise împodobite cu miniaturi și primele tipărituri slavonești.

În secolul XVII, sub „monarhiile culturale” ale lui Matei Basarab (1632–1654) și Constantin Brâncoveanu (1688–1714) în Țara Românească sau Vasile Lupu (1634–1653) în Moldova, sintezele arhitecturale și picturale sunt dublate de rolul ecumenic jucat de reprezentanții Ortodoxiei românești — domni, cărturari și ierarhie din Țările Române — în controversele interconfesionale ale epocii: sfinții mitropoliți Petru Movilă (1633–1646), Varlaam (1632–1653) și Sinodul de la Iași (1642) iau poziție ortodoxă față de Reformă, iar sub domnitorul martir Constantin Brâncoveanu și mitropolitul sfânt Antim Ivireanu (1708–1716), Țara Românească devine centrul rezistenței teologice ortodoxe însuflețite de patriarhul Dositei II al Ierusalimului (1669–1707) împotriva propagandei romano-catolice și uniate². În polemici intervin și umaniștii ortodocși români de talia spătarului Nicolae Milescu († 1708, cu mărturisirea sa euharistică *Stella Orientalis* din 1667), sau a prin-

¹ Descifrarea teologiei implicite în vizualul artistic al ctitoriilor moldovene a făcut pași decisivi prin cercetările recente ale ANCAI VASILIU (n. 1957), *La traversée de l'image. Art et théologie dans les églises moldaves au XVIe siècle*, Paris, 1994 și SORIN DUMITRESCU (n. 1946), *Chivotele lui Petru Rareș și modelul lor ceresc. O investigație artistică a bisericilor-chivot din nordul Moldovei*, Anastasia, București, 2001.

² În intervalul 1680–1715, sub patronajul domnitorilor români care răspund inițiativelor patriarhilor greci ai Ierusalimului Nectarie (1661–1669), Dositei II (1669–1707) și Hrisant (1707–1731), în Moldova și Țara Românească sunt publicate următoarele volume de teologie polemică greacă patristică și bizantină: *Combaterea primatului papal a lui Nectarie* (Iași, 1682), *Dialogul pastoral pe teme dogmatico-liturgice al Sfântului Simeon al Tesalonicului* (Iași, 1683), *Manualul antilatin al lui Maxim Peloponezianul* (București, 1690), *Manualul antic Calvin al lui Dositei și Combaterea mărturisirii calvinizante a lui Chiril Lukaris* (București, 1690), *Combaterea hotărârii Conciliului de la Florența de Ioan Eugenicul* (Iași, 1694), *Tomul împăcării* (antologie polemică antilatină împotriva lui „Filioque”; Iași, 1692), *Tomul iubirii* (antologie polemică antilatină în apărarea palamismului; Iași, 1698), *Mărturisirea ortodoxă a sfântului mitropolit Petru Movilă* (Snagov, 1699), *Dogmatica ortodoxă a lui Sevastos Kymenites* (București, 1703), *Tomul bucuriei* (antologie polemică antilatină împotriva primatului papal; Râmnic, 1705), *Panoplia dogmatică a lui Eftimie Zygabenos* (Târgoviște, 1710) și *Dogmatica Sfântului Ioan Damaschinul* (Iași, 1715).

cipelui moldav Dimitrie Cantemir († 1723, cu o critică rămasă inedită a unui popular catehism rus). Contracarând și neutralizând slavonismul cu ajutorul elenismului și construind pe temelii eforturilor transilvănene din secolul XVI (diaconul Coresi între 1560–1584), ierarhii și cărturarii români din secolul XVII pun bazele culturii teologice ortodoxe românești majore anunțate în cele două *Cărți românești de învățătură*³ de la Iași: *Cazania* cu predici a mitropolitului Varlaam din 1641–1643⁴ și codicele de legi imperiale bizantine cu același titlu din 1646. Pregătită de *Pravila Mică (Dreptătoriu de lege bisericască)* de la Govora din 1640–1641, *Pravila împărătească* de la Iași din 1646 a lui Vasile Lupu va fi urmată de *Pravila Mare (Îndreptarea legii cu Dumnezeu)* de la Târgoviște din 1652 a mitropolitului Ștefan (1648–1668) alcătuită pe baza *Nomocanonului* postbizantinului Mihail Malaxos (1561–1563) și a altor surse. Explicabilă prin necesitățile de structurare a societății românești, dominanta juridică, omiletică și polemică a acestor prime realizări teologice românești ilustrează faptul că, prin forța împrejurărilor, preocupările epocii s-au menținut pentru aproape două secole în zona teologiei practice.

Traducerile cărților liturgice

Pe primul loc pe agenda Ortodoxiei românești au stat imperativele legate de viața cultică și liturgică; aceasta trebuia înculturată în limba vorbită de popor, depășind prejudecățile conservatoare legate de prestigiul mistic al trilingvismului sacru (potrivit căruia limbile liturgice ar fi doar greaca, latina și slavona), precum și temerile că folosirea limbii române în cult ar duce automat la abandonarea Ortodoxiei și convertirea românilor la protestantism sau romano-catolicism. Rolul de pionier îl deține aici sfântul mitropolit al Moldovei, Dosoftei (1671–1686, † 1693), care publică la Iași *Dumnezeiasca Liturghie* în 1679 și 1683, *Psaltirea dă-nțeleș* în 1680, un *Molitvălnic dă-nțeleș* în 1683 și o antologie în patru volume *Viața și petrecerea svinților* între 1682–1686. Tot Dosoftei corectează în manuscris traducerea Vechiului Testament după *Septuaginta*, realizată de spătarul Nicolae Milescu între 1661–1664 la Constantinopol, înainte de plecarea la Berlin și Stockholm; traducere care va sta la baza monumentalei *Bibliei* de la București din 1688, apărută sub patronajul domnitorului Șerban Cantacuzino — inițiativă și realizare laice, nu ale clericilor (pentru că *Biblia* nu e carte de cult în Ortodoxie).

³ Pentru referințele exacte, a se vedea ION BIANU / NERVA HODOȘ, *Bibliografia românească veche 1508–1830*, 3 vol., București: I. 1508–1716, 1903; II. 1716–1808, 1910; III. 1809–1830, 1912.

⁴ Dublate de lucrările polemice anti-protestante: *Șapte Taine ale Bisericicii*, Iași, 1644 și *Răspuns împotriva Catehismului calvinesc*, Iași, 1645.

Ștafeta editării definitive în limba română a cărților de cult ortodoxe este preluată apoi în Țara Românească de meșterul georgian Antim, adus aici în 1690 de domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688–1714) și devenit în 1696 egumen la Snagov, în 1705 episcop al Râmnicului, iar între 1708–1716 mitropolit al Țării Românești. În toate aceste centre Antim a îngrijit sub patronajul domnitorului Brâncoveanu publicarea a 63 de cărți, dintre care 31 grecești, dar și un *Liturghier* greco-arab în 1701, un *Ceaslov* greco-arab în 1702 (primele cărți cu litere arabe din lume, ucenicul său Mihail Iștvanovici înființând la Tbilisi prima tipografie gruzină în care a imprimat un *Evangheliar* și un *Liturghier*). Restul au fost cărți slavono-române și românești: în 1699, traducerea românească a faimoasei *Mărturisiri ortodoxe* din 1638–1642 a sfântului mitropolit Kievului Petru Movilă; în 1702, prima ediție din Țara Românească a *Noului Testament*; în 1706, *Evhologhionul* (*Liturghierul* și *Molitvelnicul* într-un singur volum); în 1712, *Octoihul*; în 1713, *Liturghierul* și *Molitvelnicul*, iar în 1714, *Catavasierul*; predicile originale ale mitropolitului Antim, faimoasele *Didahii* rămânând însă în manuscris până în 1886. Opera sfântului ierarh Antim a fost continuată de vrednicii episcopi ai Râmnicului Damaschin (1708–1725) și Chesarie (1773–1780), cărora li se datorează realizarea și tipărirea în orașul reședință al episcopiei lor a versiunii românești a cărților liturgice bizantine din ciclurile iconografice ale cultului ortodox: *Triodul* în 1731, *Antologhionul* (*Minei* selectat) în 1737, *Octoihul* în 1742 și *Penticostarul* în 1743, *Mineiele* publicate prima dată la Râmnic în 1775–1779 (octombrie–martie) și 1780 (aprilie–septembrie) reprezentând ediții postume ale traducerilor realizate de învățații episcopi râmniceni Damaschin, Chesarie și Filaret (1780–1792) (ele vor fi reeditate în 1894–1805 la Buda, iar în 1830–1832 la Neamț).

Școli de traduceri patristice

În paralel cu aceste eforturi de a edita în limba română tot corpusul cărților liturgice din cultul ortodox bizantin, au fost publicate și primele traduceri românești din bogatul tezaur al literaturii patristice și bizantine: în 1691 apăreau la București în traducerea fraților Ștefan și Radu Greceanu *Mărgăritele*, o antologie din omiliile Sfântului Ioan Hrisostom; după o pauză de câteva decenii, în 1765 viitorul episcop Chesarie al Râmnicului publica la București, sub titlul *Voroavă de întrebări și de răspunsuri*, traducerea importantului *Dialog* dogmatico-liturgic al lui Simeon al Tesalonicului († 1429); în 1775 era publicată tot la București traducerea *Omiliilor duhovnicești* ale Sfântului Macarie Egipteanul realizată de învățatul ieromonah Macarie Dascălul († 1810), autorul primei *Gramatici* românești și a unui considerabil corpus de traduceri hagiografice și patristice rămase însă în manuscris; iar

în 1784 episcopul Filaret al Râmnicului publica traducerea din neogreacă a *Cuvintelor* Avvei Dorotei și ale Sfântului Teodor Studitul.

Realizările cele mai consistente pe linia traducerilor românești din operele Sfinților Părinți au venit însă din partea faimoasei „școli ascetico-filologice”⁵ care a funcționat în cadrul mării comunități monahale româno-slave sub conducerea sfântului stareț Paisie Velicikovski (1722–1794) la mănăstirile de la Dragomirna (1673–1775), Secu (1775–1779) și Neamț (din 1779 încolo). Dascălii români Macarie, Ilarion, Isaac, Gherontie, Ștefan și alții au înfăptuit aici imensa operă de transpunere în limba română a, practic, întregii literaturi duhovnicești patristice și bizantine începând cu *Filocalia* editată în 1782 la Veneția de mitropolitul Macarie al Corintului († 1807) și tânărul monah Nicodim Aghioritul († 1809). „Luminilor” raționaliste ale civilizației occidentale, al cărei antropocentrism culmina politic în violența revoluției franceze, Răsăritul filocalic ortodox le opunea Lumina necreată a Taborului și antropologia transfigurării ascetice și spirituale a omului prin asceză, smerenie și rugăciunea inimii. Această experiență, aflată în inima tradiției și vieții Bisericii, ar fi putut deveni fermentul unui umanism duhovnicesc și al unui alt tip de societate și cultură, care ar fi evitat ciocnirea dramatică și polarizările între tradiție și modernitate soldate cu mutilarea spirituală a ființei umane. Din păcate pentru teologia și cultura din Principatele Române, intrate începând cu 1821–1829 în proces accelerat, necesar, dar unilateral, de europenizare și modernizare, traducerile scrierilor duhovnicești ale *Filocaliei* realizate de dascălii paisieni n-au văzut lumina tiparului, circulația lor rămânând limitată la mediile monahale care și le-au transmis pe cale manuscrisă⁶.

⁵ Școala ortodoxă „paisiană” de la Neamț care dubla teologic școlile superioare grecești reprezentate de Academii Duhovnicești de la Iași și București — precursorele viitoarelor Universități românești din secolul XIX — avea un echivalent de tip iluminist și patriotic în activitatea contemporană a școlii „ardelene” greco-catolice de la Blaj, unde ieromonahul Samuil Micu (1745–1806) din Sadul Sibiului a realizat alături de remarcabila traducere a *Bibliei* după *Septuaginta* (Blaj, 1795) și traducerea românească, rămasă însă și ea în manuscris, a unui important corpus de scrieri patristice (între ele, „Opera ascetică” a Sfântului Vasile cel Mare, „Catehezele” Sfântului Chiril al Ierusalimului, „Cuvinte” ale Sfântului Grigorie Teologul, „Omilii” ale Sfântului Ioan Hrisostom, „Scara” Sfântului Ioan Scărarul etc.), precum și o versiune a corpusului canoanelor Bisericii răsăritene, un fel de „Pidalion” greco-catolic („Canoanele săboarelor a toată lumea și a acelor nemeasnice și ale Sfinților Părinți cele primite în Biserica Răsăritului”, 1804), rămas și el însă nepublicat.

⁶ Publicarea în 1793 la Moscova a *Filocaliei* slavone realizată la Neamț sub îndrumarea sfântului stareț Paisie și difuzarea „paisianismului” sub forma tradiției duhovnicești a „stărețismului” rus au avut în schimb în Rusia secolului XIX un profund impact asupra unor filozofi și scriitori de primă mărime ai culturii ruse: Leontiev, Dostoievski și alții, determinând în a doua jumătate a intervalului o adevărată renaștere religioasă în sânul „intelligenței” din ultimul veac al imperiului țarilor.

„Paisianismul” a avut totuși un impact benefic în viața Bisericii Ortodoxe din Principatele Române în prima jumătate a secolului XIX, înainte de revoluția de la 1848, datorită faptului că în această perioadă au fost mitropoliți ai Moldovei și Țării Românești doi monahi „paisieni” tipici: eleniști, oameni duhovnicești și de rugăciune, dar și mari iubitori de școală și cultură teologică: sfinții mitropoliți Veniamin Costache și Grigorie Dascălu.

Secolul XIX: dominanta practică și exigențele modernizării

Ajuns episcop al Hușilor la doar 25 de ani, Veniamin Costache (1768–1846) a păstorit Biserica Moldovei ca mitropolit între anii 1803–1806 și 1812–1842, ani agitați de războaie ruso-turce, de revolta eteristă din 1821 și de ocupația rusă a Principatelor. În activitatea sa pe tărâmul culturii teologice, el s-a orientat după modelul enciclopedic popular pe care-l contura prin traduceri și edițiile sale învățatul și sfântul monah isihast Nicodim Aghioritul (1749–1809) sau, mai înainte, erudiții savanți iluminiști, dar și monahi și ierarhi ortodocși Evghenie Vulgaris (1720–1806) sau Nichifor Theotokis (1730–1800). În tipografia de la Iași, pe care a refăcut-o, și în cea de la Neamț, pe care a înființat-o în 1806, mitropolitul Veniamin a publicat 130 de cărți de cult și de teologie, multe din ele traduse de el însuși. La Neamț apare acum o parte din traduceri școlii paisiene: între 1807–1815 sunt publicate aici cele 12 masive volume ale *Vieților Sfinților* (după versiunea rusă a sfântului episcop Dimitrie al Rostovului); în 1814, *Scara Sfântului Ioan Sinaitul*; în 1819, *Cuvintele duhovnicești* ale Sfântului Isaac Sirul; iar între 1818–1823, cele trei volume ale *Cuvintelor* ce alcătuiesc corpusul grec al scrierilor atribuite Sfântului Efrem Sirul. În 1806, la Iași, apare traducerea românească a *Dogmaticii* Sfântului Ioan Damaschinul, iar în 1816, la Neamț, cea a *Epitomei dogmelor* realizată de învățatul monah grec Atanasie din Paros († 1813). Tot în 1816, la Iași, mitropolitul Veniamin publica *Tipicul* mare al Sfântului Sava în traducere proprie, în realitate o prelucrare și adaptare românească a celor două variante ale textului, grec și slavon. Abia cu doi ani înainte de moartea sa, mitropolitul Veniamin, retras, a reușit să publice la Neamț, în 1844, revizuită de Neofit Scriban (1808–1884), mai vechea sa traducere a *Pidalionului*, monumentală ediție comentată a canoanelor apostolice, sinodale (ecumenice și locale) și patristice, publicată în 1800 la Leipzig de învățații monahi Agapie Leonardos și Nicodim Aghioritul, și devenită de atunci încoace colecția canonică neoficială a Bisericii Ortodoxe. În prefață, cartea *Pidalionului* era recomandată stăruitor a fi primită de clerici și credincioși ca una „care este îndată și cea dintâi după Sfintele Scripturi” (Veniamin Costache n-a editat și *Biblia*, folosindu-se ediția românească a Societății Biblice Ruse publicată la Sankt-Peterburg în 1819, care reedita *Biblia* de la Blaj, 1795).

Dominanta practică a activității teologice a mitropolitului Veniamin iese astfel limpede în evidență, deși ea nu epuizează deloc spectrul larg al intereselor intelectuale ale învățatului ierarh moldav. Acesta a mai tradus și editat lucrări de istorie biblică (1824) și bisericească (1841–1843: *Istoria bisericească* a arhiepiscopului Meletie al Atenei în cinci volume), de teologie polemică (*Piatra scandelei* a arhiepiscopului Ilie Miniati în 1844), precum și catehetice (*Catehismul* mitropolitului Platon al Moscovei, în 1839); postum i s-au editat și versiunile românești la *Tâlcuirea Psaltirii* a bizantinului Eftimie Zigaben (2 vol., 1852, 1856), la *Istoria bisericească* a Fericitului Teodoret al Cyrului (1894) și la *Tâlcuirea* Epistolelor pauline a bizantinului Teofilact al Ohridei după versiunea neogreacă a lui Nicodim Aghioritul (3 vol., 1904–1906), în manuscris rămânând încă inedite transpunerile operelor complete ale lui Teodoret al Cyrului și ale omiliilor hrisostomiene la *Faptele Apostolilor* și Epistolele pauline.

Aceeași amploare a erudiției cu dominantă patristică poate fi regăsită în activitatea teologică a sfântului mitropolit al Țării Românești, Grigorie Dascălul (născut la București în 1765, mitropolit între 1823–1834). Format ca erudit monah paisian la Neamț de către dascălul Gherontie, Grigorie a tradus împreună cu acesta *Cartea folositoare de suflet* (manualul de spovedanie al lui Nicodim Aghioritul) publicată la București în 1799 (și reeditată în multe rânduri), *Chiriadromionul la Evanghelii* al lui Nichifor Teotokis (București, 1801, și reeditări), *Tâlcuirea la Evanghelii* a lui Teofilact al Ohridei (Iași, 1805), *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschinul (Iași, 1806) și cea a lui Atanasie din Paros (Neamț, 1816); stabilit ulterior în Țara Românească, a tradus și publicat *Cuvintele* despre preoție ale Sfinților Părinți (1820), o serie de *Cuvinte* ale Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Teologul (1826), ale Sfântului Ioan Hrisostom (1827), *Cuvintele despre Providență* ale Fericitului Teodoret al Cyrului (1828), *Patericul* egiptean (1828), *Cuvintele*, tratatele, despre Sfânta Treime ale bizantinului târziu Iosif Vryenios (1832), *Enciclica* antilatină a patriarhului Fotie și cele două tratate antilatine *Despre purcederea Duhului Sfânt* ale Sfântului Grigorie Palama (1832), precum și alte două antologii cu cuvântări hrisostomiene sub titlul *Împărțire de grâu* și *Puțul* (ambele în 1833).

Dominanta practică caracterizează în a doua jumătate a secolului XIX și la Sibiu activitatea teologică a episcopului (din 1847) și mitropolitului (din 1864) Ardealului, Andrei Șaguna (1808–1873). Alături de reeditarea *Mărturisirii* ortodoxe movilene în 1855, a celor douăsprezece *Mineie* în 1853–1873, a *Chiriadromionului* în 1855 și a *Bibliei* în 1858 (în traducerea ieromonahului Samuil Micu de la Blaj din 1795), preocupările personale ale providențialului ierarh ortodox transilvan au fost în primul rând de ordin pastoral

și canonic (un manual: *Elemente de drept canonic*, 1854; un tratat: *Compendiu de drept canonic*, 1868; și o colecție de canoane comentate: *Enchiridion*, 1871). Preocupările canonice erau impuse, pe de o parte, de luptele naționale și bisericești prin care Șaguna a obținut reînființarea mitropoliei autonome a românilor transilvăneni, iar, pe de altă parte, de propriile sale eforturi de a moderniza în spiritul Tradiției, dar și al exigențelor societății moderne, această Biserică dându-i o organizare autonomă de tip constituțional, participativ, bazată pe implicarea largă a laicilor în foruri de tip sinodal la toate nivelurile: parohial, protopopial, eparhial (cf. faimosul *Statut organic* al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, în vigoare între anii 1869–1925) și pe angajarea Bisericii într-un amplu proiect pedagogic și social⁷.

Secolul XIX: secularizare și scolasticizare

În absența efectului de amortizare al unui astfel de tip de gândire și de acțiune în același timp tradițional, dar și modern, stimulat de iluminismul moderat al imperiului austriac în Transilvania, șocul modernizării accelerate după model iluminist și laicist francez în Principatele Unite asupra Bisericii Ortodoxe dezorientate a fost unul dramatic. Secularizarea din 1863 și legile de reformă au fost însoțite de criza disputei pentru canonicitate și a monahismului, precum și de profunda instabilitate care a dominat viața bisericească până la sfârșitul primului război mondial. Aceasta a umbrat recunoașterea în 1885 de către Patriarhia Ecumenică a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, care — reorganizată și unificată după 1918 cu Bisericile Ortodoxe din Transilvania, Basarabia și Bucovina — va fi recunoscută în 1925 ca patriarhie.

Eforturile de modernizare întreprinse în plan teologic au avut drept vector facultățile de teologie ortodoxă integrate în sistemul de învățământ statal: în 1860–1864 la Iași, iar în 1875 la Cernăuți și din 1881 la București. Ele se adăugau seminarelor și institutelor teologico-pedagogice din Ardeal, de tipul academiilor teologice, organizate și susținute nemijlocit de episcopii, și care au continuat să funcționeze și după 1918 până în 1948. Abandonând modelul patristic tradițional în Ortodoxie al teologiei ca disciplină formativă integrală, de tip liturgic și duhovnicesc, teologia românească academizată a adoptat astfel și ea la sfârșitul secolului XIX modelul de tip occidental al unei științe pozitive și sistematice de origine scolastică. Divizată pe secții — biblică,

⁷ Ambele aceste proiecte au fost recent admirabil analizate de colegul meu sibian, tânărul istoric bisericesc PAUL BRUSANOWSKI în două remarcabile monografii: *Învățământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848–1918 între exigențele statului centralizat și principiile autonomiei bisericești*, Presa Universitară Clujeană, 2005 și *Reforma constituțională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850–1925*, Presa Universitară Clujeană, 2006.

istorică, sistematică și practică —, teologia academică devenea un demers rațional de analiză intelectuală și sistematizare teoretică și practică a Revelației divine: pe baza datelor pozitive oferite de științele biblice și istorice — care prezentau Scriptura și Tradiția Bisericii în pozitivitatea lor —, teologia sistematică realiza expunerea rațională a sistemului doctrinei și moralei creștine, iar teologia practică analiza aplicarea concretă a principiilor biblice, dogmatice și morale în viața liturgică, pastorală și canonică a Bisericii. Teologia științifică îmbrăca forma unui sistem tipic scolastic: o construcție și o justificare rațională a revelatului, o dublare rațională a credinței, o imitație intelectuală a științei lui Dumnezeu despre El Însuși și despre creația Sa⁸.

Dogmatici și simbolici

Prin traduceri, prin cursuri sau contribuții originale, teologia academică românească a asimilat și ea acest model științific sistematic consacrat în teologia rusă sau neogreacă a secolului XIX și perpetuat fără alternativă până în urmă cu câteva decenii în majoritatea Facultăților ortodoxe din lume. Pe lângă exemplare monografii liturgice și vaste sinteze istorice, teologia rusă a secolului XIX a fost astfel dominată de masivele *Dogmatici* ortodoxe de tip scolastic publicate în 1852, 1856, 1857 de mitropolitul Moscovei, Macarie Bulgakov (1812–1882) — tradusă în limba română în 1885–1887 de profesorul și episcopul Gherasim Timuș — sau de episcopul Kanevului, Silvestru Malevanski (1827–1888) în cinci volume (1884–1891) — tradusă în limba română între 1889–1906. Modelul german a fost ilustrat și în teologia sistematică neogreacă de dogmatistii atenieni Ziko Rossis (1838–1933), autor al unui *Sistem de dogmatică ortodoxă* publicat în 1903; de Christu Andrutsos (1867–1935), autor al unei *Simbolici* (1901; tradusă în românește în 1955), al unei *Dogmatici* (tradusă în românește în 1930) și al unui *Sistem de etică ortodoxă* (1925; tradus în românește în 1947); și de Panayotis Trembelas (1886–1977), autor, printre multe altele, al ultimei *Dogmatici* ortodoxe de tip scolastic publicată în 1959 și 1961 (trei volume impozante, totalizând 1750 de pagini!).

Cărți simbolice ortodoxe...

Pe lângă dogmatica (și etica) de sistem, teologia ortodoxă prelua din structura teologiei germane și disciplina „simbolicii”. Aceasta era o teologie de controversă care analiza comparativ diferențele doctrinare între diversele confesiuni creștine pe baza „simbolurilor” lor de credință și a „cărților sim-

⁸ Cf. M.-J. CONGAR, „Théologie”, *Dictionnaire de Théologie Catholique* XV, 1946, col. 341–502; M.-D. CHENU, *La théologie comme science au XIIIe siècle*, Paris, 1943.

bolice”, adică a mărturisirilor de credință cu valoare de „simbol de credință” elaborate de Bisericile creștine în lupta pro sau contra Reformei protestante din secolele XVI–XVII⁹. Primul care a folosit expresia „carte simbolică” a fost luteranul J. Frisch, care în 1727 a editat la Frankfurt/Leipzig „Mărturisirea ortodoxă” a mitropolitului Petru Movilă sub titlul *Liber symbolicus Russorum*. În 1843, Ernst Julius Kimmel (1812–1846), profesor luteran din Jena, publica volumul *Libri Symbolici Ecclesiae Orientalis* reeditat în 1850 cu un appendice de H. Weissenbaum sub titlul *Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis*. Volumul publica în greacă și latină: „Mărturisirea de credință” redactată în 1455–1456 la cererea sultanului Mehmet II Cuceritorul de către patriarhul Constantinopolului Ghenadie II Scholarios; „Mărturisirea de credință” calvinizantă din 1629 a patriarhului Chiril Lukaris și reacțiile la aceasta: „Mărturisirea ortodoxă” din 1638–1642 a mitropolitului Petru Movilă, hotă-

⁹ Pe lângă tratatele clasice ale *Simbolicii* din 1812 a protestantului PHILLIP MARHEINECKE (1780–1846) sau a celei din 1832 a catolicului JOHANN ADAM MÖHLER (1796–1838) din Tübingen (modelul *Simbolicii* ortodoxe din 1901 a lui Andrușos), secolul XIX a adus cu sine și editarea unor „biblioteci de simboluri” devenite „clasice”, cum au fost cele ale protestanților AUGUST HAHN (1792–1863), *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche*, 1842, 1877², 1897³, ori PHILLIP SCHAFF (1819–1893), *Bibliotheca Smybolica Ecclesiae Universalis. The Creeds of Christendom*, 3 vol., New York, 1877 (ed. VI, 1990). Tot acum apar colecții de cărți simbolice (*libri symbolici*) ale confesiunilor: cărțile simbolice ale Bisericilor reformate au fost editate în corpusurile îngrijite de J. Ch. Augusti (1827), H. A. Niemeyer (1840), E. Böckel (1847), E. Müller (1903) sau W. Niesel (1938); cele ale Bisericilor luterane îngrijite de M. Weber (1809), C. Hasse (1827), H. Meyer (1830) până la ediția clasică din 1930; sau cele ale Bisericii Romano-Catolice: J. W. Streitwolf, 2 vol. (1835, 1838), la care trebuie adăugat „clasicul” HEINRICH DENZINGER (1819–1883), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg, 1854 (ed. a 37-a realizată de Denzinger / Schönmetzer / Hünnermann, 1991), precum și ediția integrală în original a hotărârilor celor 21 de „concilii ecumenice” recunoscute de Biserica Romano-Catolică începând cu Sinodul I Ecumenic (Niceea, 325) și terminând cu Conciliul Vatican II (1962–1965) realizată de GIUSEPPE ALBERIGO (1926–2007), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1962, 1973².

Ultima realizare de acest gen aparține teologului luteran, profesor la Yale (convertit în 1998 la Ortodoxie), JAROSLAV PELIKAN (1923–2006) împreună cu VALERIE HOTCHKISS și e reprezentată de cele trei volume engleze ale seriei enciclopedice *Creeds and Confessions of Faith in the Christian Tradition*, Yale University Press, 2003, 3344 p., care grupează în traducere engleză un număr de 225 de texte „simbolice” creștine din toate timpurile și din toate confesiunile după cum urmează: vol. I (XLVIII + 1031 p.): I. Rules of Faith in the Early Church; II. Eastern Orthodox Affirmations of Faith; III. Medieval Western Statements of Faith; vol. 2 (XLIV + 1071 p.): IV. Creeds and Confessions of Faith of the Reformation Era; și vol. 3 (XLVIII + 1085 p.): V. Statements of Faith in Modern Christianity; în volumul 4 (LIV + 609 p.): *Credo. Historical and Theological Guide*, Jaroslav Pelikan oferă o introducere generală în problematica crezurilor și mărturisirilor de credință (definiție, geneză, autoritate și istorie).

rările Sinoadelor anti-lukariene de la Constantinopol 1638, Iași 1642 și Ierusalim 1672, și „Mărturisirea” ortodoxă din 1672 a patriarhului Dositei al Ierusalimului; ediția a doua adăuga în apendice „Mărturisirea” lui Mitrofan Kritopulos din 1625 și hotărârea Sinodului de la Constantinopol din 1672. Prima „Simbolică” ortodoxă, datorată profesorului atenian Ioannis Mesoloras (1851–1942), a apărut în 1901 ca volumul al doilea al unei serii al cărei prim volum în două tomuri (1883 și 1893) reprezenta o ediție a „Cărților simbolice” ortodoxe. Imitând modelul faimoasei „Cărți a Concordiei” luterană din 1580–1584¹⁰, acestea erau împărțite în două secțiuni:

I. Cele trei „Simboluri de credință” ecumenice: Apostolic, Niceo-Constantinopolitan și „Atanasian”;

II. Mărturisirile ortodoxe de după căderea Constantinopolului (1453): 1. „Mărturisirea” patriarhului Ghenadie Scholarios; 2. cele două „Răspunsuri” din 1573 și 1581 date teologilor luterani din Tübingen de patriarhul ecumenic Ieremia II (1572–1595); 3. „Mărturisirea” lui Mitrofan Kritopulos (1625); 4. „Mărturisirea” lui Petru Movilă (1638–1642); 5. „Mărturisirea” lui Chiril Lukaris (1629) și hotărârile Sinoadelor împotriva ei din anii 1638–1672; 6. „Mărturisirea” lui Dositei al Ierusalimului (1672); și 7. Hotărârea Sinodului de la Constantinopol din 1672.

Făcând abstracție de menținerea apelativului discutabil de „cărți simbolice” sau de cărți cu valoare de simbol de credință atribuit mărturisirilor de credință ortodoxe, colecția profesorului Mesoloras se distinge atât printr-un progres documentar — recuperarea „Răspunsurilor” patriarhului Ieremia II —, dar și printr-o lacună masivă și inexplicabilă — nu reține cu titlu de mărturisiri ortodoxe nici un text din intervalul 300–1450, mileniul Sinoadelor Ecumenice și constantinopolitane din epoca de glorie a Ortodoxiei imperiale a Bizanțului.

... sau *Tezaur al Ortodoxiei*

Această deficiență a fost observată de teologul român Ioan Mihălcescu (1874–1948); aflat în intervalul 1901–1904 la studii în Germania, pe 13 iunie 1903 își susținea un doctorat în filozofie la Universitatea din Leipzig.

¹⁰ Publicată în germană în 1580, iar în latină în 1584, *Liber Concordiae* grupa principalele mărturisiri de credință ale luteranismului pe baza căreia s-a realizat în 1577 acordul între diversele școli teologice care polemizaseră asupra sensului credinței reformatorice. Într-o primă secțiune aceasta publica cele trei „simboluri de credință ecumenice” ale Bisericii vechi: apostolic, niceo-constantinopolitan și „atanasian”, iar în cea de-a doua, mărturisirile particulare ale luteranismului: „Confessio Augustana” (1530), „Apologia Confessionis” (1531), așa-numita Articole Smalkaldice (1537), Catehismele Mic și Mare ale lui Martin Luther (ambele din 1529) și așa-numita „Formula Concordiae” (1577).

Revenit în țară, a funcționat până în 1939 ca profesor de dogmatică și istoria religiilor la Facultatea de Teologie din București, devenind apoi arhiepiscop și, ulterior, mitropolit al Moldovei. Întors la București, tânărul doctor în filozofie, numit inițial profesor la Seminarul Central din București, publica în 1904 la Leipzig volumul intitulat *Tezaurul Ortodoxiei*¹¹, în care edita plecând de la ediția Kimmel textul original grec prefațat de notițe introductive în limba germană al „mărturisirilor de credință” și al „celor mai importante mărturii ale credinței ortodoxe”, indispensabile în opinia sa pentru cunoașterea Ortodoxiei. Cele cinci secțiuni ale *Tezaurului* cuprind astfel: I. Hotărârile Sinoadelor Ecumenice (p. 1–10); II. „Mărturisirea” patriarhului Ghenadie Scholarios (p. 11–21); III. „Mărturisirea” mitropolitului Petru Movilă (p. 22–122); IV. Hotărârea Sinodului de la Ierusalim din 1672 și „Mărturisirea” patriarhului Dositei (p. 123–181); și V. „Mărturisirea” lui Mitrofan Kritopulos (p. 183–252). Textul „mărturisirilor” e urmat de alte șase importante anexe, elocvente pentru înțelegerea Ortodoxiei de către teologul român în vârstă pe atunci de doar 30 de ani:

- A. Dialogul apocrif al patriarhului Ghenadie Scholarios (p. 253–261);
- B. „Mărturisirea” calvinizantă atribuită lui Chiril Lukaris (p. 262–276);
- C. Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur, text complet (p. 277–297);
- D. Fragmente din „Regulile” monahale ale Sfântului Vasile cel Mare (p. 298–306);
- E. Textul rânduiei catehumenatului, Botezului și celorlalte Sfinte Taine din *Evhologhion* (p. 307–312); și
- F. Câteva din cântările slujbei înmormântării (p. 313–314).

Surprinde remarcabilul simț al românului Ioan Mihălcescu atât față de dimensiunea liturgică a Tradiției dogmatice ortodoxe, cât și față de expresia ei autoritativă maximă, reprezentată de Sinoadele Ecumenice, aspecte puse în paranteză de autorii colecțiilor de „cărți simbolice” ortodoxe din secolul XIX.

B. Ortodoxia în secolul XX: de la neoscolastică la neopatristică

Denunțarea „pseudomorfozelor”

Întreaga chestiune a existenței unor „cărți simbolice” în Biserica Ortodoxă și a autorității a fost viu disputată în toată prima jumătate a secolului XX¹²,

¹¹ *Thesaurus tēs Orthodoxias. Die Bekenntnisse und wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche im Originaltext nebst einleitenden Bemerkungen von Ion Michalcescu, eingeführt von Prof. D. Albert Hauck, Leipzig, 1904, 314 p.*

¹² O discuție amplă și pertinentă la IOAN ICA SN, *Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos. Însemnătatea ei istorică, dogmatică și ecumenică*, Sibiu, 1973, cap. VIII, p. 166–195; și, anterior, NICOLAE CHIȚESCU, „Însemnătatea mărturisirilor de credință în cele trei mari confesiuni creștine”, *Ortodoxia* 7 (1955), nr. 4, p. 483–512.

cu un moment de vârf la primul Congres Internațional al Teologilor Ortodocși de la Atena, 1936. Teologi de prestigiu, de talia preotului profesor Georges Florovsky (1893–1979), au acuzat prezența în „mărturisirile de credință” din veacul XVII a unor excesive influențe heterodoxe, fie protestante, fie romano-catolice — care ar fi responsabile de o dublă „pseudomorfoză” culturală (în sens spenglerian) a Ortodoxiei moderne —, contestând valoarea lor dogmatică ortodoxă și refuzând însăși existența unor „cărți simbolice” în Ortodoxie. Acestea ar fi simple documente confesionaliste, de imitație, explicații conjuncturale ale credinței ortodoxe provocate și modelate de factori exteriori Ortodoxiei, dominate de spiritul și limbajul scolastic al epocii, nelipsite de erori și, mai ales, lipsite de o relație organică vie cu filonul central al Tradiției ortodoxe. Teologia ortodoxă contemporană a fost așadar somată în 1936 să iasă din „captivitatea babilonică” a tipului de gândire scolastic încorporat în mărturisirile secolului XVII — cărora li se recunoștea o valoare doar relativă, limitată și auxiliară — și să revină creator la izvoarele autentice ale adevăratei Tradiții ortodoxe, cea Sfinților Părinți, imitând nu litera, ci modelul lor de teologhisire și elaborând o „sinteză neopatristică”¹³ pentru epoca noastră.

Sinteze neopatristice

Abandonați scolastica și juridismul! Abandonați însă și idealismul (sofiologic) filozofiei religioase moderne! Înapoi la Revelație, înapoi la Sfinții Părinți, înapoi la Sinoadele Ecumenice, înapoi la Liturghie! Acestea au fost sloganele programatice ale teologiei ortodoxe „neopatristice” care a realizat înnoirea discursului teologic ortodox în secolul XX. Această renovare s-a produs însă pe un fond istoric sumbru. Dacă secolul XIX fusese dominat de iluminism, romantism, naționalism și pozitivism, secolul XX a venit cu experiența traumatică a revoluțiilor totalitare și a recrudescenței ideologiilor antagoniste în războaie devastatoare și în experimente de inginerie socială de tip utopic. Reacția față de scolastică și idealism, ca influențe externe, și față de formalism, juridism și ritualism, ca ispite interne pentru viața Bisericii, a fost aceea de întoarcere existențială la sursele vii ale Revelației mediate de Tradiția eclezială. Revenirea la Tradiție a teologiei ortodoxe, nu însă ca la un corpus de documente și instituții exterioare, ci ca la experiență eclezială vie, s-a făcut simultan pe mai multe paliere:

¹³ Cf. IOAN I. ICA JR, „Patristica și teologia modernă. Semnificația și actualitatea unui program teologic”, *Mitropolia Ardealului* 27 (1982), nr. 10–12, p. 707–714.

— istoric-patristic-eceziologic prin sintezele de teologie modernă, patristică și bizantină ale preotului profesor Georges Florovsky (1893–1979), continuate de preotul profesor John Meyendorff (1926–1992);

— mistic-palamit-filocalic prin studiile și revalorificarea tradiției duhovnicești ortodoxe întreprinse de Vladimir Lossky (1903–1958) și de preoții profesori Dumitru Stăniloae (1903–1993) și Ioannis Romanidis (1927–2001);

— euharistic-liturgic-eceziologic prin investigațiile preoților profesori Nikolai Afanasiev (1893–1966) și Alexander Schmemmann (1921–1983) și ale mitropolitului Ioannis Zizioulas (n. 1930).

În centrul teologiei ortodoxe „neopatristice” stă așadar interpretarea experienței ecleziale în multiplele ei dimensiuni: mistică, liturgică și istorică.

Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe

Restituirea, evaluarea și receptarea critică a trecutului și a moștenirii lui complexe fiind și pentru teologie un recurs indispensabil în elucidarea prezentului, o parte importantă a cercetărilor teologice a continuat și după 1936 linia lecturii și valorificării Tradiției și a izvoarelor teologiei, atât ale celor clasice uitate, cât și ale celor moderne, disputate și contestate. Această linie a fost ilustrată strălucit de dogmatistul atenian Ioannis Karmiris (1904–1993), academician, teolog multilateral cu o operă enciclopedică impozantă. Specializat în tinerețe în „mărturisirile” de credință ale veacului XVII, Karmiris a reluat la mijlocul secolului XX la dimensiuni majore proiectul realizat *in nuce* în 1904 de Ioan Mihălcescu în *Tezaurul Ortodoxiei*. În 1951–1953 — cu ocazia aniversării a 1900 de ani de la sosirea în Grecia a Apostolului Pavel —, profesorul Karmiris publica la Atena cele două volume ale unei ample colecții care ambiționa să cuprindă în ediție integrală *Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*. Premiată de Academia Greciei în 1953, lucrarea avea să cunoască și o a doua ediție revizuită și adăugită, publicată în 1960 la Atena (volumul I) și în 1968 la Graz (volumul II)¹⁴. Monumentala colecție însumând 1136 de pagini se deschide cu o prolegomenă (p. 17–33) care tratează despre noțiunea, autoritatea și numărul simbolurilor și ale celorlalte texte dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe, și este urmată de textul original al „monumentelor” dogmatico-simbolice prefațate fiecare de o scurtă introducere și repartizate în următoarele patru secțiuni:

¹⁴ IOANNOU KARMIRĒ, *Ta dogmatika kai symbolika mnēmeia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklēsiās (Dogmatica et symbolica monumenta Orthodoxae Catholicae Ecclesiae)*, editio secunda, Graz, 1968.

I. Cele trei Simboluri de credință ecumenice ale Bisericii vechi: 1. Apostolic; 2. Niceo-Constantinopolitan și 3. „Atanasian”;

II. Simbolurile de credință și definițiile dogmatice, precum și canoanele cu conținut dogmatico-simbolic ale Sinoadelor Ecumenice și locale:

1. Sinodul I Ecumenic (Niceea, 325): Simbolul; canoanele 8, 19, 6, 7, 13, 20;
2. Sinodul II Ecumenic (Constantinopol, 381): Simbolul; Epistola sinodală din 382; canoanele 1, 2, 3, 5, 6, 7.
3. Sinodul III Ecumenic (Efes, 431): Epistolele 2–3 ale Sfântului Chiril al Alexandriei către Nestorie (aprobate de Sinod); cele 12 anateme ale Sfântului Chiril împotriva lui Nestorie; canoanele 7 și 8 ale Sinodului; Epistola Sfântului Chiril către Ioan al Antiohiei din 433 și formula de împăcare cu antiohienii;
4. Sinodul IV Ecumenic (Chalcedon, 451): Tomul papei Leon către Sinod; Cuvântul de adresare al Sinodului către Împărat; Definiția dogmatică; canoanele 1, 28, 9, 17, 14, 19;
5. Sinodul V Ecumenic (Constantinopol, 553): Definiția dogmatică incluzând cele 14 anateme împotriva celor „Trei Capitoale”; cele două serii de 15 și 10 anateme împotriva lui Origen;
6. Sinodul VI Ecumenic (Constantinopol, 680–681): Epistola synodică a patriarhului Sofronie al Ierusalimului; Epistola papei Agaton către Sinod; Definiția dogmatică;
7. Sinodul Trullan (Constantinopol, 690–691): canoanele 1, 2, 6, 11, 12, 13, 21, 32, 36, 38, 52, 55, 56, 57, 67, 70, 72, 79, 81, 83, 84, 90 și 95;
8. Sinodul VII Ecumenic (Niceea, 787): Definiția dogmatică; aclamațiile de la sesiunile 7 și 8; *Synodikon*-ul Ortodoxiei din 843 (doar *Synodikon*-ul icoanelor);
9. Hotărâri și canoane dogmatico-simbolice ale Sinoadelor locale:
 - a. Canoanele apostolice 1, 2, 3, 6, 7, 28, 34, 35, 37, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 60, 62, 64, 66, 68, 81, 85;
 - b. Canoanele 1, 4 ale Sinodului de la Gangra; canoanele 6, 7, 8, 9, 31, 32, 33, 35, 48, 59, 60 ale Sinodului de la Laodiceea; și canoanele 1, 2, 24, 48, 57, 68, 72, 109, 110, 111, 112, 113 ale Sinodului de la Cartagina;
 - c. Constantinopol, 879–880: Definiția dogmatică; recunoașterea Sinodului VII Ecumenic; restaurarea lui Fotie; respectarea obiceiurilor vechi; canonul 1.
10. Canoane dogmatico-simbolice ale Sfinților Părinți: Sfântul Atanasie, Epistola 39 despre canonul biblic și Epistola către Rufinian; Sfântul Vasile, canoanele 1, 5, 47, 91, 92; Amfilohie și Grigorie Teologul, despre canonul biblic; Sfântul Timotei, canonul 9; Sfântul Teofil, canoanele 2 și 12.

III. Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur (după Liturghierul actual, în notă și anaforaua Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare)

IV. Texte dogmatico-simbolice mai noi:

1. Enciclica antilatină a patriarhului Fotie (866);
2. Epistola patriarhului Mihail Kerularios către patriarhul Petru al Antiohiei; procesul verbal al Sinodului constantinopolitan din 20 iulie 1054 ca răspuns la excomunicarea pronunțată de cardinalul Humbert;
3. Tomosurile Sinoadelor constantinopolitane în apărarea isihasmului din 1341, 1347 și 1354; „Mărturisirea” Sfântului Grigorie Palama; fragmente din „Sinodiconul Ortodoxiei”;
4. „Enciclica” lui Marcu Eugenicul împotriva Conciliului pseudo-unionist de la Florența (1440–1441); „Mărturisirea” de credință a lui Marcu Eugenicul la Conciliul de la Florența;
5. „Mărturisirea” patriarhului ecumenic Ghenadie II Scholarios la cererea sultanului Mehmet II (1455–1456);
6. „Răspunsurile” din 1573 și 1581 ale patriarhului ecumenic Ieremia II către teologii luterani din Tübingen;
7. „Mărturisirea” lui Mitrofan Kritopulos (1625);
8. „Hotărârea” Sinodului de la Constantinopol împotriva lui Chiril Lukaris (1638), în notă textul „Mărturisirii” lui Chiril Lukaris (1629, 1633);
9. „Hotărârea” Sinoadelor antilukariene de la Constantinopol și Iași (1642);
10. „Mărturisirea” ortodoxă a mitropolitului Petru Movilă (1638–1642);
11. „Hotărârea” Sinodului de la Constantinopol din ianuarie 1672 ca răspuns la întrebările lui John Cavel;
12. „Hotărârea” Sinodului de la Ierusalim, martie 1672, împotriva acuzelor de calvinism („Scutul Ortodoxiei”);
13. „Mărturisirea” patriarhului Dositei II al Ierusalimului (1672); răspuns punct cu punct la „Mărturisirea” lukariană;
14. „Hotărârea” Sinodului de la Constantinopol din 1691 împotriva erorilor calvinizante ale lui Ioan Cariofil;
15. „Răspunsurile” Patriarhiei Ecumenice la propunerile de unire ale anglicanilor „non jurors” (1716, 1725);
- 16–17. „Enciclica” din 1722 și „Mărturisirea” de credință din 1727 ale Patriarhiei Ecumenice împotriva propagandei și acțiunilor uniaste în Patriarhia Antiohiei;
18. „Enciclica” Patriarhiei Ecumenice din 1836 împotriva misionarilor protestanți;
19. „Enciclica” Patriarhiei Ecumenice din 1838 împotriva inovațiilor latine;
20. „Răspunsul” patriarhilor răsăriteni din 1848 către papa Pius IX;

21. „Refuzul” din 1868 al Patriarhiei Ecumenice la invitația de a participa la Conciliul Vatican I;
22. „Hotărârea” Patriarhiei Ecumenice de condamnare a „filetismului” (naționalismului religios, în criza bulgară);
23. „Răspunsul” din 1895 al Patriarhiei Ecumenice la chemarea de unire cu Roma a papei Leon XIII (enciclica „Praeclara gratulationis”);
24. „Enciclica” din 1902 a Patriarhiei Ecumenice despre relațiile Bisericilor Ortodoxe autocefale și alte chestiuni; Răspunsul aceleiași din 1904 la răspunsurile Bisericilor Ortodoxe;
25. „Hotărârea” Conferinței Panortodoxe de la Moscova (1948) împotriva papismului;
26. „Enciclice” și „declarații” ortodoxe la reuniunile mișcării ecumenice: mesajul Patriarhiei Ecumenice din 1920; Enciclica aceleiași din 1952; declarațiile delegațiilor ortodoxe la adunările ecumenice de la Lausanne (1920), Edinburgh (1937), Lund (1952), Evanston (1954) și New Delhi (1961);
27. Catalogul temelor viitorului Sinod Panortodox (Rodos, 1961);
28. Hotărârile Conferințelor Panortodoxe II și III (1963, 1964) privind dialogul teologic cu Biserica Romano-Catolică; comunicatul întâlnirii de la Ierusalim (1964) între patriarhul ecumenic Atenagora și papa Paul VI;
29. Biserica Ortodoxă în dialog cu Bisericile nechalcedoniene (1965);
30. Ridicarea comună a anatemei din 1054 pe 7 decembrie 1965: declarația comună, actul sinodal al Patriarhiei Ecumenice și actul papei Paul VI;
31. Hotărârile celei de-a IV-a Conferințe Panortodoxe de la Belgrad (1966) privind demararea și temele dialogului teologic cu Bisericile Anglicană și Vechi-Catolică¹⁵.

Impresionantă prin vastitatea cuprinderii, colecția *Monumentelor dogmatice și simbolice ale Bisericii Catolice Ortodoxe* realizată de profesorul Karmiris — un instrument de lucru capital pentru specialiștii în dogmatică și eleniști — se prezintă mai puțin originală în plan și mai puțin precisă în concepție. Planul evidențiază o juxtapunere între „cărțile simbolice” ortodoxe ale lui Mesoloras, de la care reține diviziunea de tip protestant între cele trei „simboluri ecumenice” (secțiunea I) și „textele simbolice mai noi” (secțiunea IV), între care intercalează hotărârile Sinoadelor Ecumenice și Liturghia hrisostomiană introduse de Mihălcescu în al său „Tezaur al Ortodoxiei”. Noutatea

¹⁵ Absente din prima ediție și adăugate abia în ediția a doua au fost în secțiunea I: Epistolele Sfântului Chiril al Alexandriei și Sfântului Sofronie al Ierusalimului, Tomosul Sfântului papă Leon, Epistolele patriarhului Mihail Kerularios și actul Sinodului din 1054, Tomosul Sinodului palamit din 1347, fragmentele din *Synodikon*-ul Ortodoxiei, iar în secțiunea IV: textele cu nr. 22 și 25–36.

și superioritatea evidentă a *Monumentelor* privește, pe de o parte, modul riguros științific de tratare, iar, pe de altă parte, selecția mult mai amplă din documentele Sinoadelor Ecumenice, de la care sunt reținute nu doar hotărârile dogmatice propriu-zise, ci și epistolele dogmatice care le-au pregătit, precum și canoanele disciplinare cu conținut sau referință dogmatică. Oscilația și lipsa de precizie transpar în ce privește terminologia și concepția. Astfel, în locul termenului cu conotații confesionaliste de „cărți simbolice” ni se propune acela arheologic de „monumente” sau cel neutru de „texte” „dogmatico-simbolice”. Iar motivația oferită în prolegomene pentru salutabila noutate a introducerii documentelor și hotărârilor antilatine din 866, 1054, 1341–1351, 1440–1441, 1727, 1838, 1848, 1868, 1898, doar pentru „a umple un gol” și a echilibra documentele și hotărârile ortodoxe antiprotestante, este puțin satisfăcătoare¹⁶.

La data apariției celor două ediții ale *Monumentelor*, demersul profesorului Karmiris părea nu doar să umple o lacună documentară importantă privitoare la izvoarele dogmaticii ortodoxe, ci și să vină în întâmpinarea unei preocupări panortodoxe. Între temele propuse de prima Conferință Panortodoxă de la Rodos din 1961 pentru a fi incluse pe agenda viitorului Sfânt și Mare Sinod Panortodox¹⁷, la secțiunea I. „Credință și dogmă” se numărau: a. Definierea

¹⁶ Refuzul de a reține „Mărturisirea” latină, zisă a împăratului Mihail VIII Paleologul, de fapt a papei Clement IV (1265–1268) care a impus-o bazileului bizantin drept condiție a „unirii” de la Lyon (1274), precum și hotărârea Conciliului pseudo-unionist de la Florența (1439), a cărei semnare a fost impusă ierarhilor greci de împăratul Ioan VIII Paleologul, nu mai avea nevoie de justificări, cele două „uniri” fiind respinse de poporul ortodox. Omiterea „Catehismului” din 1823–1824 (modificat în 1839) al mitropolitului Filaret al Moscovei, în ciuda autorității și popularității lui în Biserica Ortodoxă Rusă, e justificată prin nereceptarea lui panortodoxă. Dar a motiva remarcabila inițiativă a reintroducerii în circuitul dogmatic a Tomosurilor dogmatice palamite din secolul XIV care au sancționat isihasmul și învățătura despre energiile necreate, doar pentru că sunt îndreptate „indirect împotriva teologiei latine” (p. 26), e o afirmație inexactă istoric și precară teologic, trădând o viziune limitată, simbolică, antitetică, despre natura dogmatică a acestor „monumente” capitale ale Ortodoxiei.

¹⁷ Temele de la Rodos I, 1961, se grupau în opt mari capitole fiecare cu patru-cinci subcapitole: I. Credință și dogmă; II. Cultul divin (uniformizarea, participarea laicilor, consolidarea vieții liturgice și a artei ortodoxe tradiționale); III. Ordinea și conducerea Bisericii (codificarea canoanelor, procedurile penale, viața monahală, despre post, formarea clerului, impedimentele la căsătorie, calendarul); IV. Raporturile Bisericii Ortodoxe între ele (autocefalie, autonomie, diasporă); V. Raporturile Bisericii Ortodoxe cu restul lumii creștine (cu Bisericile Romano-Catolică, protestante, Veche-Catolică și mișcarea ecumenică); VI. Ortodoxia în lume (cultura și evanghelizarea, contribuția ortodoxă la pace, libertate, fraternitate între popoare; pelerinajele); VII. Teme teologice (economia; canonizarea sfinților; eutanasia; incinerarea morților; Ortodoxia și religiile lumii); VIII. Probleme sociale (Ortodoxia și trecutul, căsătoria, familia, discriminările rasiale și transformările sociale rapide). În cele din urmă însă, prima Conferință presinodală de la Chambésy din 1976 a redus

ortodoxă a dogmei; b. Izvoarele Revelației divine; c. Texte simbolice în Biserica Ortodoxă cu autoritate deplină, relativă sau auxiliară; redactarea și adaptarea unei „mărturisiri de credință” ortodoxe unice.

Contribuții românești

Dezbaterea interortodoxă și ecumenică intensă de la mijlocul secolului XX a avut drept efect menținerea vie a interesului față de problematica „mărturisirilor de credință” în întreaga teologie ortodoxă. N-au făcut excepție de la aceasta nici teologii dogmatiști și ecumeniști sau istoricii bisericești ortodocși români¹⁸. Unii au fost preocupați de „Mărturisirea ortodoxă” a lui Petru Movilă și de Sinodul de la Iași. Cu ocazia împlinirii în 1942 a trei sute de ani de la acest eveniment, a apărut o serie de publicații decisive: ediția textului grec (1942–1944)¹⁹, monografia preotului profesor Teodor Bodogae (Sibiu, 1943)²⁰; numărul special 9–10/1942 al revistei *Biserica Ortodoxă Română* sau studiul capital din 1946 al profesorului Alexandru Elian (1910–1993)²¹ care în 1983 publica o nouă traducere a „Mărturisirii” movilene prefătată de un solid studiu introductiv²². Între 1942–1943, dogmatistul Vasile Loichiță (1881–1958) de la Cernăuți publica o traducere a „Mărturisirii” patriarhului Dositei²³, fiind secondat în acest tip de preocupări de dogmatistul bucureștean Nicolae Chițescu (1904–1991)²⁴. Discipol al acestuia din urmă și al pro-

numărul temelor la zece: 1. Diaspora; 2. Autocefalia; 3. Autonomia; 4. Dipticele; 5. Calendarul; 6. Impedimentele la căsătorie; 7. Adaptarea prescripțiilor privitoare la post; 8. Relațiile Ortodoxiei cu lumea creștină; 9. Ortodoxia și mișcarea ecumenică; 10. Contribuția ortodoxă la pace, libertate și fraternitatea între popoare.

¹⁸ În anii 1930, 1931 și 1935, ilustrul istoric bisericesc bucureștean TEODOR M. POPESCU (1893–1978) publica traduceri românești comentate ale actelor de excomunicare din 1054 (*Studii teologice*, seria I, 1931, nr. 1, p. 49–68 și nr. 2, p. 35–46), ale Enciclicei patriarhului Fotie (*ibid.*, 1930, nr. 2, p. 56–100) și ale Enciclicei patriarhilor din 1848 (*Biserica Ortodoxă Română*, 53, 1935, nr. 11–12, p. 546–688).

¹⁹ NICULAE M. POPESCU / GHEORGHE I. MOISESCU, *Orthodoxos Homologia. Mărturisirea Ortodoxă*, text grec inedit (ms Paris. 1265), text român (ed. Buzău, 1691), București, 1942–1944.

²⁰ TEODOR BODOGAE, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Sinodul de la Iași*, Sibiu, 1943.

²¹ ALEXANDRU ELIAN, „Contribuția grecească la Mărturisirea Ortodoxă”, *Balcania* 5 (1946), p. 79–139.

²² *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe 1642*, București, 1983.

²³ VASILE LOICHIȚĂ, „Mărturisirea lui Dositei”, *Candela* 53–54 (1942–1943), p. 173–256.

²⁴ NICOLAE CHIȚESCU, „O dispută dogmatică din veacul al XVII-lea la care au luat parte Dositei al Ierusalimului, Constantin Brâncoveanu și Antim Ivireanu”, *Biserica Ortodoxă Română* 63 (1945), p. 319–352; „Trei sute de ani de la Răspunsul la Catehismul calvinesc al lui Varlaam al Moldovei”, *ibid.*, p. 618–638; „Însemnătatea mărturisirilor de credință în

fesorului atenian Karmiris, dogmatistul sibian preotul profesor Ioan Ică sn publica în 1961 primul studiu românesc al „Răspunsurilor” patriarhului Ieremia II, iar în 1973²⁵ și o memorabilă teză de doctorat asupra „Mărturisirii” lui Mitrofan Kritopulos și a întregii problematice a „mărturisirilor de credință” din secolul XVII în lumina secolului XX²⁶. În 1984, istoricul bisericesc bucureștean, preotul profesor Ioan Rămureanu (1910–1988), publica și el un temeinic studiu despre „Mărturisirea” patriarhului Ghenadie Scholarios²⁷.

Pe acest fond a apărut ideea realizării în etape a unei versiuni românești a colecției karmirisiene a *Monumentelor dogmatico-simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*, idee născută din dorința de a face accesibile studenților și doctoranzilor în teologie sistematică, într-un corpus unitar, izvoarele capitale ale acestei discipline reprezentate de hotărârile Sinoadelor Ecumenice și „Mărturisirile de credință” ortodoxe, traduse doar în parte și publicate sporadic în reviste dificil accesibile. În cadrul seminarului cu doctoranzii în teologie sistematică de la facultatea din Sibiu am prezentat între anii 1984–1985 traducerile comentate ale câtorva din aceste texte inexistente încă în limba română: „Mărturisirea de credință a Sfântului Grigorie Palama”²⁸, „Mărturisirea de credință” a Sfântului Marcu Eugenicul sau importantul moment dogmatic bizantin reprezentat de „Sinodiconul Ortodoxiei”²⁹.

Investigațiile pe care le-am desfășurat în această direcție au primit un imbold, dar și o prețioasă orientare din partea importantului studiu consacrat „textelor simbolice în Biserica Ortodoxă”³⁰ de Vasili Krivoșein (1900–1985) — arhiepiscop rus al Bruxelles-ului, fost monah athonit, erudit patrolog și editor, în colecția „Sources Chrétiennes”, al *Catehezelor* Sfântului Simeon

cele trei mari confesiuni creștine”, *Ortodoxia* 7 (1955), nr. 4, p. 483–512; „Mărturisirea de credință a Papei Paul al VI-lea”, *ibid.*, 21 (1969), nr. 2, p. 257–269.

²⁵ IOAN ICĂ SN, „Importanța dogmatică a Răspunsurilor Patriarhului Ieremia al II-lea”, *Ortodoxia* 13 (1961), nr. 3, p. 368–392.

²⁶ Cf. *supra* nota 12.

²⁷ IOAN RĂMUREANU, „Mărturisirea de credință a patriarhului ecumenic Ghenadie Scholarios”, *Ortodoxia* 36 (1984), nr. 4, p. 462–499. Anterior, orientalistul AUREL DECEI publicase și „Versiunea turcească a confesiunii Patriarhului Ghenadie II Scholarios scrisă la cererea sultanului Mehmet II”, în *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului la douăzeci de ani de păstorire*, Sibiu, 1940, p. 372–410.

²⁸ IOAN I. ICĂ jr, „Mărturisirea de credință a Sfântului Grigorie Palama” (studiu introductiv și traducere), *Mitropolia Ardealului* 29 (1984), nr. 7–8, p. 476–490.

²⁹ IOAN I. ICĂ jr, „Synodiconul Ortodoxiei” (studiu introductiv și traducere), *Mitropolia Ardealului* 30 (1985), nr. 7–8, p. 440–457.

³⁰ BASILE KRIVOȘEINE, „Les textes symboliques dans l’Église Orthodoxe”, *Messenger de l’Exarchat du Patriarche Russe dans Europe Occidentale*, nr. 48 (1964), p. 197–217; nr. 49 (1964), p. 10–23 și nr. 50 (1965), p. 71–82; precum și continuarea „La composition et la publication d’une confession unique de la foi orthodoxe”, *ibid.*, nr. 54–55 (1966), p. 71–74.

Noul Teolog. Studiul era un răspuns la îndemnul Conferinței Panortodoxe Rodos I ca teologii să discute și să evalueze temele propuse pentru a fi discutate de viitorul Sinod Panortodox, dar și o recenzie critică a *Monumentelor* profesorului Karmiris. În spiritul neopatrismic al teologiei din secolul XX (pe linia articulată în 1936 de preotul profesor Georges Florovsky), arhiepiscopul Vasili formula aceeași judecată critică severă asupra „mărturisirilor de credință” din perioada postbizantină. Elaborate într-un climat de polemică confesională, în care era invocată ca argument în confruntarea europeană dintre romano-catolicism și protestantism, Ortodoxia s-a văzut nevoită să-și precizeze poziția atât față de romano-catolicism, cât și față de protestantism; a făcut-o însă imitând modéle străine (confesiuni, catehisme), răspunzând într-un limbaj străin, scolastic, unor probleme străine de Ortodoxie și preluând un stil de abordare și argumentație din teologia scolastică, care au avut drept efect înstrăinarea de tradiția patristică autentică sau falsificarea ei prin „pseudomorfoză” (cristalizarea fondului spiritual răsăritean în forme culturale scolastice occidentale). Ca atare, autoritatea lor este inevitabil una limitată, ele fiind documente doctrinare cu valoare secundară și relativă, istorică și orientativă, nu definitorie. Pentru arhiepiscopul Vasili, nu poate fi așadar vorba în nici un caz de o recunoaștere oficială a lor de către viitorul Sinod Panortodox ca texte cu autoritate, normative pentru Ortodoxie, pe același plan cu Simbolurile de credință sau hotărârile Sinoadelor Ecumenice. În acest punct intervine critica la adresa lui Karmiris (și a predecesorilor lui în teologia „simbolică”). Întâi de toate, este respinsă teoria occidentală a celor „trei Simboluri ecumenice” ale Bisericii vechi (ea apare prima dată în „Cartea Concordiei” luterană din 1577): Biserica Ortodoxă nu recunoaște decât un singur „Simbol de credință” ecumenic, cel Niceo-Constantinopolitan din 381, declarat definitiv și imuabil de Sinoadele III (431) și VIII Ecumenic (880–881); față de acesta, „Simbolul” zis „Apostolic”, o modificare a Simbolului bap-tismal al Bisericii Romei din secolul III, este doar un Simbol local, occidental, necunoscut în Răsărit, prea succint și insuficient de precis; iar așa-zisul „Simbol Atanasian”, un text latin târziu, din secolul V, cu circulație limitată și expresie a unei teologii trinitare discutabile, este în întregime inacceptabil pentru ortodocși. În Ortodoxie, îndată după Simbolul Niceo-Constantinopolitan vin ca autoritate hotărârile dogmatice ale celor șapte Sinoade Ecumenice (325–787), cu precizarea că, spre deosebire de Simbolul Niceo-Constantinopolitan, acestea nu sunt texte definitive și imuabile: ele admit în principiu comentarii, dezvoltări și explicitări ulterioare (reformulări care permit, de exemplu, posibilitatea unei reconcilierii dogmatice cu Bisericile nechalcedoniene). Numărul celor șapte Sinoade Ecumenice însă nu trebuie privit drept exclusiv; în opinia ierarhului rus, alte câteva sinoade bizantine trebuie con-

firmate și recunoscute ca egale în valoare în hotărârile lor dogmatice cu Sinoadele Ecumenice: 1. Sinodul de la Constantinopol din 879–880, care a fost de altfel celebrat ca ecumenic, realizând reconcilierea între Răsăritul și Occidentul creștin dezbinat ca urmare a crizei fotiene, și ca atare ar putea servi drept precedent și model pentru dialogul teologic și o reconciliere viitoare cu Biserica Romano-Catolică; 2. Sinoadele de la Constantinopol din 1156–1157 care, dând o explicație teologică ecfonisului liturgic „Că Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci...”, disputat în epocă, oferă o expresie autentic ortodoxă a dogmei euharistice a Bisericii; 3. cele trei Sinoade de la Constantinopol din 1341, 1347, 1351, care au apărut isihasmul contestat în epocă și au dogmatizat învățătura Sfântului Grigorie Palama despre energiile necreate dumnezeiești ca bază și posibilitate a îndumnezeirii omului prin har. Se impune să mai fie receptate și recunoscute la nivel panortodox și „Mărturisirea” de credință a Sfântului Grigorie Palama aprobată de Sinodul din 1351, precum „Mărturisirea” ortodoxă a Sfântului Marcu Eugenicul, singurul ierarh bizantin care a refuzat să semneze hotărârea și dogmele papale adoptate de conciliul pseudo-unionist de la Ferrara-Florența (1438–1439). La atât s-ar reduce, în opinia arhiepiscopului Vasili, textele dogmatice cu autoritate de simbol de credință pentru întreaga Ortodoxie, întrucât doar ele exprimă cu fidelitate Tradiția apostolică a Bisericii. Locul lor vine îndată după Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, a căror interpretare corectă o fac cu puțință. Îndată după ele vin Liturghia și cultul Bisericii. Se poate spune fără nici o exagerare — susține arhiepiscopul Vasili — că *anaforalele euharistice* — mai ales cea a Sfântului Vasile cel Mare, o sinteză a întregii teologii trinitare, hristologice, soteriologice și ecleziologice ortodoxe — nu sunt cu nimic mai prejos ca autoritate teologică și dogmatică decât hotărârile Sinoadelor Ecumenice, ele fiind așadar un izvor și o rădăcină principală a credinței ortodoxe. Operă a Sfinților Părinți, *imnografia bizantină* exprimă și ea dogmatica și învățătura ortodoxă într-un mod autentic și profund (mult mai limpede și mai exact decât mărturisirile scolastice din secolul XVII). Pentru a fi corect înțelese și receptate, toate „textele simbolice” ale Bisericii Ortodoxe trebuie, ca regulă generală, judecate și citite în lumina și în spiritul întregii tradiții patristice a Bisericii.

Proiectul unui Sinodicon al Ortodoxiei

Folosind sugestiile oferite de acest important studiu al arhiepiscopului Krivoșein, în anii 1984–1987 am întreprins ca doctorand o serie de investigații și analize ținând de istoria dogmelor cu privire la definițiile Sinoadelor Ecumenice și importanța lor dogmatico-simbolică, cu referire specială la

definiția Sinodului VII Ecumenic³¹, și mai cu seamă cu privire la sinoadele dogmatice bizantine: atât la cele din perioada împăraților Comneni (1080–1185)³² și la cele palamite din secolul XIV, cât și la cel foarte important de la Constantinopol din 1285³³, care, denunțând pseudo-unirea de la Lyon, a dat în tomosul său dogmatic (în formularea patriarhului Grigorie II Cipriotul) cea mai fină expresie a pnevmatologiei ortodoxe. Toate aceste studii au fost redactate pe baza unor traduceri românești prealabile ale textelor acestor sinoade. În urma lor, proiectul inițial, al unei simple traduceri românești a colecției profesorului Karmiris de *Monumente dogmatice și simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe*, a fost regândit și amplificat într-altul, mai vast, intitulat „Sinodiconul Ortodoxiei. Integrala hotărârilor dogmatice și canonice ale Sinoadelor Ecumenice și ale Marii Biserici din Constantinopol” și prevăzut în trei volume³⁴:

³¹ Cf. IOAN ICĂ JR, „Definiția hristologică a Sinodului VI Ecumenic și importanța ei dogmatică și simbolică”, *Mitropolia Ardealului* 32 (1987), nr. 1, p. 22–56.

³² Cf. IOAN ICĂ JR, „Sinoadele bizantine din epoca Comnenilor și importanța lor dogmatică”, *Revista teologică* 74 (1992), nr. 1, p. 12–33.

³³ Cf. IOAN ICĂ JR, „Sinodul constantinopolitan din 1285 și învățătura despre Sfântul Duh a patriarhului ecumenic Grigorie II Cipriotul în contextul controverselor despre Filioque”, *Mitropolia Ardealului* 32 (1987), nr. 2, p. 47–78.

³⁴ Pentru realizarea lui am utilizat textele editate în principalele colecții de acte sinodale și canonice. Începând cu faimoasele colecții de acte sinodale ale iezuitului PHILLIPE LABBÉ (1607–1667) și G. COSSART (17 vol., 1671–1672), reprodusă în 23 de volume *in folio* la Veneția în 1728–1730, suplimentată în 1742–1752 de GIUSEPPE DOMENICO MANSI (1692–1769), episcop romano-catolic de Lucca, care a reeditat apoi întreaga colecție (până în secolul XV la Conciliul de la Florența) în 31 de volume *in folio* editate la Veneția între 1753–1798: *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*; deși pe drept cuvânt aspru criticată, e colecția cea mai răspândită primind între 1901–1927 sub îngrijirea asumpționistului LOUIS PETIT și o continuare de 26 volume — în total deci sunt 57 de volume *in folio* — mergând până la Conciliul Vatican I, inclusiv. Pentru Sinoadele Ecumenice III–V există ediția critică monumentală a lui EDUARD SCHWARTZ (1858–1940) și J. STRAUBINGER: *Acta Conciliorum Oecumenicorum* (1914–1941), continuată în prezent J. STRAUB (n. 1912) și R. RIEDINGER (n. 1924). La ortodocși există o singură tentativă de a da o colecție de acte sinodale: cea a arhimandritului SPYRIDON MELIAS: *Tōn hierōn Synodōn nea kai dapsilēstatē syllogē*, Veneția, 1761–1762, 2 vol. *in folio*: vol. I, de la Sinodul apostolic până în 431, 744 p. *in folio*; vol. II, Sinoade din intervalul 449–1643, 1034 p. Ortodocșii au fost interesați nu atât de actele sinodale, ci, pragmatic, doar de canoanele acestora, și aici toți (Nicodim, Rallis / Potlis, Șaguna etc.) au folosit excelenta ediție realizată de eruditul teolog și episcop anglican WILLIAM BEVERIDGE (1637–1708) intitulată *Synodikon sive Pandecte Canonum SS. Apostolorum et Conciliorum ab Ecclesia Graeca receptorum nec non canonicarum SS. Patrum Epistolarum*, 2 vol., Londra, 1672: 1. Canoanele apostolice și ale Sinoadelor Ecumenice și locale; 2. Canoanele Sfinților Părinți și Syntagma alfabetică a lui Matei Vlastares (1335), toate cu rezumatele lor și comentariile lui Zonaras și Valsamon (secolul XII). Ediția Beveridge stă la baza atât a *Pidalion*-ului monahilor Agapie și Nicodim, Leipzig, 1800, cât și a *Enchiridion*-ului mitropolitului Andrei Șaguna, Sibiu, 1871.

I. 325–843: 1. Sinopse bizantine despre Sinoadele Ecumenice: așa-numitul „Synodicus Vetus”, epistolele patriarhilor ecumenici Gherman I, Fotie și Gherman II; și sinopsa mitropolitului Nil al Rodosului (secolul XIV) despre cele nouă Sinoade Ecumenice; 2. Documentele oficiale ale celor șapte Sinoade Ecumenice (325–787): definiții dogmatice, canoane și corespondențele prealabile și ulterioare între împărați, patriarhi, papi; 3. Duminica și Sinodiconul Ortodoxiei (843): canonul inmografic, Sinodiconul propriu-zis (prolog, aclamații, anateme) din 843, dar și cu toate adaosurile și completările constantinopolitane și locale până în secolul XV (după ediția exemplară a lui J. Gouillard, 1967).

II. 843–1484: 1. Sinodul VIII Ecumenic (Constantinopol, 879–880) și ultima reconciliere între Răsăritul și Apusul creștin; 2. Tomosul Unirii (920) și sfârșitul disputei tetragamice; 3. Schisma din 1054 dintre Occidentul latino-germanic și Răsăritul romano-ortodox (corespondențe și sentințe de excomunicare)³⁵; 4. Sinoadele și controversele teologice în epoca Comnenilor (1092, contra lui Leon al Chalcedonului despre icoane; 1117, contra lui Eustratie al Niceii despre unirea ipostatică; 1156–1157, contra lui Sotirih Pantevghenos despre sensul ecfonisului „Că Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci”; 1166–1170, despre sensul versetului „Tatăl Meu este mai mare decât Mine”; disputa epistolară despre primatul papal și unirea Bisericilor din anii 1198–1205: papa Inocențiu III și patriarhul Ioan X Kamateros); 5. Respingerea „unirii” de la Lyon (1274) în documente și corespondențe și Tomosul anti-latinofron cu dogma ortodoxă despre purcederea Duhului Sfânt definită de Sinodul de la Constantinopol din 1285³⁶; 6. Sinoadele constantinopolitane din

Colecția canonică ortodoxă cea mai completă și științifică este cea publicată în 6 volume la Atena între 1852–1859 de GHEORGHIOS RALLIS (1805–1883) și MIHAIL POTLIS sub genericul *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanonōn* și care editează corpusul canoanelor însoțite de comentariile canoniștilor bizantini Aristen, Zonaras și Valsamon după cum urmează: 1. Nomocanonul în XIV titluri al patriarhului Fotie (1852); 2. Canoanele apostolice și ale Sinoadelor Ecumenice (1852); 3. Canoanele Sinoadelor locale (1853); 4. Canoanele Sfinților Părinți (1854); 5. Legile imperiale și hotărârile patriarhale dintre 911–1835 (1855); 6. Syntagma alfabetică a lui Matei Vlastares (1859). Cf. critica severă a benedictinului J.-B. PITRA (1812–1889), *Des canon set des collections canoniques de l'Église Grecque d'après l'édition de M. G. A. Rhalli président de l'Aréopage*, Paris, 1858.

Ultima ediție critică a canoanelor e cea a iezuitului PERICLES-PIERRE IOANNOU (1904–1972) în seria „Codificazione Canonica. Fonti” 9: *Discipline generale antique (IVE–IXe s.)*, Grottaferrata, 1962–1964, 3 tomuri în 4 volume.

³⁵ Cf. IOAN ICĂ JR., „950 de ani de la Marea Schismă. Interpretări și documente”, *Revista teologică* 86 (2004), nr. 3, p. 8–41, și nr. 4, p. 79–113.

³⁶ Cf. IOAN ICĂ JR., „Tomosul Sinodului constantinopolitan din 1285 — precizarea pnevmatologiei ortodoxe și replică la învățătura latină despre Filioque”, *Studii teologice*, seria a III-a, 2 (2006), nr. 3, p. 120–144.

1341, 1347, 1351³⁷ și 1368: apărarea isihasmului, dogmatizarea energiilor necreate și refuzul scolasticii; 7. Respingerea „unirii” și a dogmelor papale de la Florența (1439) în intervențiile, mărturisirea de credință și enciclica Sfântului Marcu Eugenicul și în Sinodul constantinopolitan din 1484.

III. 1573–1895: Mărturisirile de credință, răspunsurile și hotărârile dogmatice ale Patriarhiei Ecumenice din disputele și controversele din secolele XVI–XIX provocate de ecourile Reformei, precum și de misiunile protestante și romano-catolice în Răsărit: în esență, textele cu numerele 6–23 din partea a IV-a a „Monumentelor” lui Karmiris³⁸.

Limitele unui Sinodicon

Sub titlul generic de „Sinodicon”, acest proiect — realizat, în ce privește primele două volume, în proporție de circa 80% până în anul 2000 — își propunea să refacă o colecție ideală de documente dogmatico-canonice ale Ortodoxiei (inexistentă ca atare în vechile colecții manuscrise bizantine) puse sub autoritatea instituției reprezentative a Bisericii răsăritene: sinodul, ecumenic și constantinopolitan pentru perioada bizantină și postbizantină. Pentru o mai bună înțelegere a sensului hotărârilor dogmatice și pentru a evita fundăturile doctrinarismului abstract, toate textele fundamentale au fost situate cât mai exact în contextul lor istoric; de aici, ca noutate, accentul pus pe restituirea corespondențelor oficiale preliminare și posterioare Sinoadelor Ecumenice sau altor sinoade decisive și purtate între împărați, patriarhi și papi. Tergiversarea editării, determinată de dimensiunile proiectului și precaritatea mijloacelor editorului, dar și de scrupulele științifice ale realizatorului — de obligația cronofagă și solicitantă de a verifica exactitatea surselor și procurarea edițiilor, dar și de a reface etapele unor controverse în interiorul tablourilor unor lumi și perioade extrem de diverse —, ascundea o frustrare de principiu: capcanele doctrinarismului erau evitate, dar cu riscul căderii în istorism și arhivistică. Sentimentul de disconfort era accentuat de faptul că întreg procesul de concepție și elaborare s-a desfășurat într-un context teologic și social precis, cu exigențe de neocolit la o abordare onestă. Istoric privind lucrurile, „Sinodiconul” a fost elaborat ca proiect în ultimii ani sumbri și lipsiți de perspectivă ai domniei comunismului ceaușist — într-o Românie pauperizată și terorizată, în care perspectivele Ortodoxiei păreau închise de dictatura ideologică a partidului și de controlul strict al societății

³⁷ Cf. IOAN ICĂ JR, „Tomosul Sinodului constantinopolitan din 1351, principalul document oficial al dogmei energiilor necreate”, *Studii teologice*, seria a III-a, 1 (2005), nr. 1, p. 65–111.

³⁸ Și unele completări după MANUEL GEDEON (1854–1943: *Kanonikai diataxeis tōn patriarchōn Konstantinoupoleōs*, I–II, Constantinopol, 1889–1890.

în sprijinul realizării unei utopii dezumanizante — și în primul deceniu agitat al României postcomuniste, în euforia libertății recâștigate, dar și cu dificultățile inerente ale reinserării unei Biserici Ortodoxe marginalizate într-un nou context social și cultural³⁹.

Contextul postdecembrist: derută și criză

Revirimentul spiritual care a urmat după decembrie 1989 n-a avut însă parte de roadele scontate, în mare măsură din cauza lipsei unui proiect pedagogic, catehetic și de mediere a credinței ortodoxe în toate segmentele vieții sociale, inspirat din izvoarele ei autentice. Inflația absurdă și inutilă a facultăților de teologie a dus la proliferarea amatorismului și imposturii, vizibile în același timp în producția editorială religioasă lipsită de profesionalism, rigoare științifică și responsabilitate intelectuală și eclezială. Cu excepții notabile în generația de tranziție și semne promițătoare la reprezentanții noii generații de teologi de după 1989, criza latentă a teologiei și a învățământului teologic dinainte de 1989 s-a amplificat exponențial luând proporții neliniștitoare. Deruta teologiei instituționale s-a repercutat practic în rezultatele precare ale învățământului religios reintrodus în sistemul școlilor de stat — în condițiile absenței unui proiect catehetic și pedagogic alternativ al Bisericii — și în eșecul stabilirii unui dialog autentic și permanentizat între teologi și intelectuali. Rezultatul previzibil a fost neapariția, iarăși cu excepții care întăresc însă regula, a unei veritabile culturi teologice. Pe fondul menținerii polarizării reciproc păgubitoare între o teologie sau duhovnicie neculturale și o cultură lipsită de repere spirituale, intervalul mediator atât de necesar a fost ocupat de retorici jurnaliste patetice sau eseisme sofisticate. În vidul ideologic creat de dispariția comunismului, pe fondul frustrărilor sociale și individuale create de revenirea la capitalism, de occidentalizarea și globalizarea accelerată a vieții sociale, s-au manifestat riscurile derapajului Ortodoxiei prin reducerea acesteia fie la o ideologie populistă, etnocentristă, identitară și antioccidentală, fie la un pietism individualist sau parohial, pe fondul exasperării clișeele antiintelectualiste, a rutinei ritualiste, a monologurilor autoritare sau a dezorientării monahismului. Proliferarea secundarului, inflația accesoriului, absența dezbaterilor și a fenomenelor conexe ascund o constatare dureroasă și alarmantă: ignorarea copleșitoare a fundamentelor și izvoarele vii ale credinței și Revelației atât în școlile de teologie, cât și în viața Bisericii și societății, tot mai secularizate în ansamblul ei. Dogmatis-

³⁹ O trecere în revistă și o diagnoză a situației am încercat în „Dilema socială a Bisericii Ortodoxe Române: radiografia unei probleme”, *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, Sibiu, 2002, p. 527–564.

mul abstract, ritualismul formalist sau magic, dezordinea canonică, absența Bibliei — sunt tot atâtea simptome de degradare a vieții ecleziale, generate și întreținute de permanența unei teologii de școală, abstracte și rigid compartimentate, prizonieră unui model anacronic.

Proiectul Deisis — o neopatristică asumată reflexiv

Receptarea și dezvoltarea perspectivelor deschise de teologia „neopatristică” în România a continuat să rămână un deziderat imperios — o situație paradoxală, dacă avem în vedere faptul că „sinteza neopatristică” cea mai vastă și conturată din întreaga teologie panortodoxă și intercreștină e cea a preotului profesor Dumitru Stăniloae. Pentru a compensa această situație, am conceput în 1994 proiectul editorial Deisis cu scopul mărturisit de a ține în actualitate programul gândirii teologice „neopatristice”. De-a lungul anilor acesta s-a construit pe mai multe linii teologice și culturale, recuperând pentru teologia românească opere și reperi de neocolit ale tradiției duhovnicești și ale teologiei ortodoxe contemporane. Alături de scrierile Cuvioșilor Siluan Athonitul, Paisie Velicikovski, Vasile de la Poiana Mărului, Ioan din Kronștadt, Cosma Etolianul, ale părinților de la Schitul Mare sau ale monahilor Teoclit Dionisiatul și Emilianos de la Simonos Petras, au văzut lumina tiparului părțile a II-a și a III-a ale scrierilor Sfântului Isaac Sirul, operele complete ale Sfântului Simeon Noul Teolog, ale lui Teolipt al Filadelfiei și s-a început publicarea operelor complete ale Sfântului Grigorie Palama și Evagrie Ponticul (în exegezele eremitului benedictin Gabriel Bunge). Alături de aceste izvoare spirituale, serii speciale au fost dedicate sintezelor și monografiilor pe teme de spiritualitate răsăriteană (Tomáš Špidlík, Irénée Hausherr), despre gândirea preotului profesor Dumitru Stăniloae (Maciej Bielawski, Jürgen Henkel, Calinic Berger), ca și inițierilor în universul spiritual al unor figuri definitorii ale teologiei patristice (Dionisie Areopagitul, Evagrie, Origen, Ioan Cassian, Efreim Sirul, Grigorie Teologul, Nicodim Aghioritul), restituirii unor reperi fundamentale ale teologiei românești (Nicolae Mladin, Nae Ionescu, Nichifor Crainic), gândirii sociale și bioeticii ortodoxe (H. T. Engelhardt jr), dar și celei mai importante gândiri filozofice contemporane privitoare la creștinism și religie, cum este fenomenologia franceză contemporană (Michel Henry, Jean-Luc Marion, Jean-Yves Lacoste). Sunt prezenți cu monografiile esențiale și teologi ortodocși contemporani de talia părinților profesori Andrew Louth sau Alexander Golitzin, Makarios Simonopetritul sau Karl Christian Felmy (proaspăt convertit la Ortodoxie), în conformitate cu programul „neopatristic” asumat încă de la debut prin editarea în 1993–1994 a trei lucrări fundamentale pentru teologia ortodoxă a secolului XX: *Ascetica și mistica ortodoxă* din 1947 a preotului profesor

Dumitru Stăniloae, cursul din 1945–1946 despre *Vederea lui Dumnezeu* al lui Vladimir Lossky sau antropologia neopatristică neegalată din *Zōon theoumenon* (*Animal îndumnezeit*), cartea din 1979 a lui Panayotis Nellas.

Geneza neopatristicii ortodoxe în anii '30: Paris și Sibiu

Geneza gândirii teologice novatoare în Ortodoxia secolului XX s-a produs în anii '30 ai secolului trecut simultan la Paris și la Sibiu. În 1926, devenea profesor de patristică la Institutul de Teologie Ortodoxă „Saint-Serge” al emigrației ruse, înființat cu un an în urmă, biologul și chimistul Gheorghe Florovski (n. 1893); în 1932, acestuia i s-a alăturat ca profesor de drept canonic un alt intelectual din emigrație, Nikolai Afanasiev (n. 1893). Figura dominantă în institut era însă cea a profesorului de dogmatică, preotul profesor Serghi Bulgakov (1871–1944); fost profesor de economie politică, marxist legal, în Rusia prerevoluționară, acesta se convertise la Ortodoxie după revoluția din 1905 sub influența filozofiei religioase a lui Vladimir Soloviev (1853–1900), devenind preot în 1917. Adeptul unei teologii speculative constituită printr-o speculație filozofică liberă asupra dogmelor, preotul profesor Serghi Bulgakov a publicat la Paris o masivă trilogie (*Mielul lui Dumnezeu*, 1933; *Mângâietorul*, 1936; *Mireasa Mielului*, 1945), în care dogmatica ortodoxă — hristologia, pnevmatologia și ecleziologia — erau rescrise în cheia unei gândiri teologico-filozofice inspirate din motivul unitotalității sofologice. În protest deschis față de orice interpretare filozofic-abstractă a dogmaticii, atât în registru scolastic-tomist, cât și idealist-modern — pe care în celebra sa carte *Căile teologiei ruse* (1937) le-a denunțat drept „pseudomorfoze” inacceptabile ale Ortodoxiei —, părintele Florovski a pledat deschis pentru revenirea creatoare la modelul de teologhisire al Sfinților Părinți — pe care i-a prezentat în două suite de portrete micro-monografice: *Părinții din secolul IV* (1931) și *Părinții din secolele V–VII* (1933) — și la o gândire teologică recentrată hristologic și eclezial pe misterul lui *Totus Christus*, *Caput et corpus* și schițată într-o serie de studii și eseuri pe teme ecleziologice și ecumenice⁴⁰. În același timp, în primele sale studii din 1933–1934⁴¹, Nikolai Afanasiev demonta implacabil structura scolastic-juridică, de tip

⁴⁰ Cf. *The Collected Works of GEORGES FLOROVSKY* (ed. R. S. Haugh), 14 vol., Belmont MA – Vaduz (Liechtenstein), 1971–1989, și monografia lui CH. KÜNKEL, *Totus Christus. Die Theologie Georges V. Florovskys* (Forschungen zur systematischen und ökumenischen Theologie 62), Göttingen, 1991.

⁴¹ „Canoane și conștiință canonică” (1933), completat cu „Neschimbător și vremelnic în canoanele bisericești” (1936); și „Două idei de Biserică universală” (1934), primul și ultimul apărute în *Put* (*Calea*), revista filozofico-teologică a emigrației ruse din Paris condusă de N. A. Berdiaev.

universalist, abstract, a ecleziologiei medievale și contemporane, și pleda pentru revenirea la concretul unei ecleziologii euharistice, locale, de tip sacramental, pe care o va schița într-o serie de cercetări și studii menite să facă parte dintr-o amplă sinteză ecleziologică sub titlul *Biserica Duhului Sfânt*, din care nu s-a publicat în 1971 (postum) decât prima parte, restul capitolelor rămânând schițate în diverse studii dispersate.

Neopatristica palamită

În 1930, foarte tânărul profesor de dogmatică din Sibiu, Dumitru Stăniloae (n. 1903), proaspăt sosit de la Paris cu fotografiile codicelor manuscrise cuprinzând opera inedită a Sfântului Grigorie Palama, publica în *Anuarul Academiei Teologice Andreiane* din orașul de pe Cibin un prim studiu despre „Calea spre lumina dumnezeiască” în teologia marelui ierarh isihast bizantin din secolul XIV⁴², iar în 1932 publica tot aici prima traducere modernă după manuscrise a două tratate din *Triadele în apărarea sfinților isihasti* (I, 2 și 3)⁴³ ale aceluiași, prin care inaugura receptarea modernă a teologiei palamite, pe care a ilustrat-o cu prima monografie cu adevărat științifică asupra vieții și învățaturii isihastului, teologului și arhiepiscopului Tesalonicului, apărută la Sibiu în 1938⁴⁴. După delimitarea critică în 1939 și 1941 față de metafizica și filozofia agnostică a religiei ale lui Lucian Blaga și după remarcabila sinteză de hristologie din 1943⁴⁵, în ultimii ani ai războiului și primii ani ai ocupației sovietice și ai instaurării regimului comunist în România, dogmatistul sibian a revenit, ca la unicele temeuri de rezistență spirituală autentică în fața terorii care se instaura, la izvoarele rugăciunii duhovnicești și ale luminii din inimă cuprinse în *Filocalie*⁴⁶. Pe baza lor și a scrierilor palamite a redactat excepționala sinteză de teologie „Ascetica și mistica ortodoxă”, prezentată în 1947 sub formă de curs la Facultatea de Teologie din București și publicată abia în 1981 sub titlul *Spiritualitatea ortodoxă*, ca al treilea volum al unui foarte arid și scolastic tratat de *Teologie morală ortodoxă*. Intuiția de principiu a preotului profesor Dumitru Stăniloae — cea a unității indisociabile în tradiția ortodoxă autentică, patristică și bizantină, între teologie și spiritualitate, între dogme și experiența mistică de tip filocalic și isihast —

⁴² DUMITRU STĂNILOAE, „Calea spre lumina dumnezeiască la Sfântul Grigorie Palama”, *Anuarul Academiei Teologice Andreiane*, Sibiu, VI (1929–1930), p. 55–77.

⁴³ *Ibid.* IX (1932–1933), p. 5–70.

⁴⁴ DUMITRU STĂNILOAE, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama cu trei [de fapt patru] tratate traduse* (Seria teologică 10), Sibiu, 1938.

⁴⁵ DUMITRU STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului* (Seria teologică 24), Sibiu, 1943.

⁴⁶ *Filocalia sfințelor nevoințe ale desăvârșirii* (vol. I–IV, Sibiu, 1946–1948).

fusese anticipată în teologia românească de către Nichifor Crainic (1889–1972), teolog laic, scriitor și publicist, creatorul la începutul anilor '30 al primei catedre și autorul primului curs de ascetică și mistică ortodoxă (București, 1936), care a asigurat Ortodoxiei autentice un puternic impact în mediile culturale românești din epoca interbelică.

În aceiași ani, la Paris, intuiția naturii mistice, nespeculative, a teologiei ortodoxe a fost explicitată — în distanțare critică față de „sofiologia” bulgarkoviană (acuzată de „erezie” în 1935) și plecând de la aprofundarea gândirii lui Dionisie Areopagitul — de către tânărul teolog laic Vladimir Lossky într-o carte mică din 1944, dar care avea să se bucure de un imens și justificat succes⁴⁷. Născut în 1903 și decedat prematur în 1958, Vladimir Lossky n-a avut răgazul redactării unei sinteze teologice, ale cărei linii pot fi deduse însă din cele câteva zeci de studii și articole remarcabile prin pătrundere, claritate și forță de sinteză.

În chiar anul în care Lossky se muta la Domnul, preotul profesor Dumitru Stăniloae intra pentru cinci ani în infernul închisorilor comuniste. Devenit, prin suprimarea catedrei de mistică în 1948, profesor de dogmatică pentru doctoranzi, a elaborat și publicat în intervalul 1948–1958, cât și 1964–1978 câteva zeci de studii erudite de teologie comparată, abordând practic toate temele dogmaticii ortodoxe. Profitând de dezghețul ideologic al anilor '60–'70, bătrânul profesor (pensionat în 1973) a exploatat din plin oportunitatea oferită, publicând în ritm alert la București în deceniul 1976–1986 lucrările sale capitale: volumele V–X ale *Filocaliei* românești (1976–1981), cele trei volume ale *Teologiei dogmatice ortodoxe* în 1978, *Spiritualitatea ortodoxă* în 1981, iar în 1986 *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*. Alcătuind o involuntară trilogie — dogmatică, mistică, Liturghie —, ele reprezentau la sfârșit „sinteza neopatristică” creatoare a cărei necesitate fusese clamată cu o jumătate de secol în urmă de preotul profesor Gheorghe Florovski la Congresul de teologie ortodoxă de la Atena, din 1936. Depășirea scolasticii — răspunsul dat peste ani *Dogmaticii* și *Symboliciei* scolastice ale lui Andrusos — era operată aici în dublu sens: intelectualismul abstract al acesteia era înlocuit de criteriul experienței mistice de tip isihast, iar esențialismului tomist (și individualismului modern) i se opunea personalismul comunitar și energetic ca model al comuniunii trinitare și ecleziale între Dumnezeu, om și creație: implicită în dogme, această comuniune se realizează concret în dubla experiență a coborârii lui Dumnezeu și a urcușului personal-mistic și comunitar-liturgic al credinciosului și Bisericii spre Împărăția Sfintei Treimi.

⁴⁷ VLADIMIR LOSSKY, *Essai sur la théologie mystique de l'Église d'Orient*, Paris, 1944, și studiile din volumul postum *À l'image et à la ressemblance de Dieu*, Paris, 1967.

Acesta e, redus la esență, sensul „sintezei neopatrstice” lăsată moștenire de preotul profesor Dumitru Stăniloae teologiei românești și celei internaționale, iar receptarea ei la nivelul instituțiilor Bisericii și transmiterea modelului ei de teologhisire în școlile teologice e una din prioritățile momentului actual al Bisericii. Pentru a fi deplină, această receptare n-are însă voie să izoleze teologia acestuia de demersurile similare ale contemporanilor săi greci sau ruși care reprezintă, cu accente însă diferite, același demers de renovare a discursului ortodox prin revenirea la izvoarele vii ale Revelației; prezente latent în tradiția Bisericii, aceste surse au fost însă și continuă să fie oculate de scheme intelectuale și instituționale abstracte, de sorginte occidentală, suprapuse și chiar substituindu-se acestora.

Anii '50-'60: Atena și Paris

În chiar anii în care părintele Dumitru Stăniloae zăcea în temnița Aiudului, evoluții importante aveau loc pe scena teologiei ortodoxe din Grecia⁴⁸ sau de la Paris. Între 1959–1961, la Atena apărea ultima masivă *Dogmatică a Bisericii Catholice Ortodoxe*⁴⁹ — în trei volume însumând 1750 de pagini, în care Grigorie Palama era citat doar de trei ori, Ioan Scărarul o dată, iar Simeon Noul Teolog sau Isaac Sirul niciodată — elaborată de venerabilul profesor Panayotis Trembelas (1883–1977), o summă aridă care continua, ridicând-o la proporții monstruoase, teologia scolastică dominantă în facultatea ateniană încă de la înființarea ei în 1803. Era însă „cântecul de lebedă” al scolasticii ortodoxe, fiindcă în 1957 un tânăr preot grec, crescut în America, ca ucenic al preotului profesor Georges Florovsky, stabilit după 1948 în Statele Unite ale Americii, preotul Ioannis Romanidis (1927–2001), susținea — împotriva profesorului Trembelas, cu care a purtat o acerbă polemică, inedită încă — o remarcabilă teză de doctorat despre *Păcatul strămoșesc*⁵⁰, în care demasca implacabil antropologia augustiniană dominantă la acest capitol în dogmaticile de școală și incompatibilitatea ei cu viziunea biblică și patristică greacă despre om și destinul său de ființă teologică, creată pentru o comuniune duhovnicească cu Dumnezeu, de tipul îndumnezeirii prin energiile Lui necreate. La insistențele profesorului Ioannis Karmiris, teza a fost acceptată, dar autorul n-a putut fi reținut în cadrul facultății din cauza opoziției înverșunate a lui P. Trembelas. Romanidis s-a întors în Statele Unite

⁴⁸ Un util tur de orizont la YANNIS SPITERIS, *La teologia ortodossa neo-greca*, Bologna, 1992.

⁴⁹ PANAYOTOU TREMBELAS, *Dogmatikē tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklēsiās*, Atena, I–III, 1959–1961; ed. II, 1979; trad. franceză, Chevetogne, 1966–1968.

⁵⁰ IOANNOU ROMANIDOU, *To propatorikon hamartēma*, Atena, 1957; ed. II, 1970; ed. III, 1989.

ale Americii, unde a funcționat până în 1965 ca profesor la școala teologică superioară „Holy Cross” din Boston. A revenit ca profesor de dogmatică la Tesalonic în 1970, funcționând aici până în 1984, când s-a retras la Atena, dar a continuat să reprezinte Biserica Greacă în cele mai importante dialoguri teologice timp de încă un deceniu.

În intervalul în care preotul profesor Ioannis Romanidis predă la „Holy Cross”, iar părintele Stăniloae era în închisoare, în Biserica Romano-Catolică era în plin avânt mișcarea de înnoire biblică, liturgică și patristică, care a pregătit deschiderea, într-o atmosferă plină de speranță în timpul pontificatului papei Ioan XXIII, lucrărilor Conciliului Vatican II (1962–1965). În acest interval așadar vedeau lumina tiparului la Paris studii importante realizate de reprezentanți ai noii generații de teologi ruși din emigrație formați la Institutul „Saint-Serge”⁵¹. În 1959, tânărul preot Jean Meyendorff (1926–1992) susținea ca teză de doctorat la Sorbona și publica la Paris a doua mare monografie închinată vieții și operei Sfântului Grigorie Palama (ale cărui *Triade* le-a și editat pentru prima dată în același an la Louvain). Bazată pe o vastă documentație și investigație istorică, masiva lucrare intitulată modest *Introducere în studiul Sfântului Grigorie Palama*⁵² oferea totodată o lectură actualizată a teologiei isihaste și palamite prezentate, în categoriile intelectuale ale anilor '50, ca formă de „existențialism creștin”, „mistică a Întrupării” și „teologie a istoriei”, opuse scolasticii imobile și abstracte. Anacronismele și inadecvările acestui tip „aggiornat” de interpretare al teologiei palamite au fost prompt sancționate de preotul profesor Ioannis Romanidis într-o serie de articole memorabile din 1961–1964⁵³.

Neopatrística liturgic-euharistică: Paris și Atena

În același an, 1959, în care preotul Jean Meyendorff își susținea la Sorbona doctoratul despre Sfântul Grigorie Palama, la „Saint-Serge” își susținea doctoratul în teologie liturgică preotul Alexander Schmemmann (1921–1983)⁵⁴ cu

⁵¹ Ulterior, ei se vor muta în Statele Unite, unde au dat o vigoare nouă Seminarului Teologic Ortodox „Sfântul Vladimir” de lângă New York al unei extrem de active aripi a emigrației ruse, care în 1970 va primi din partea Patriarhiei Moscovei autocefalia ca „Biserică Ortodoxă a Americii”, gest canonic unilateral, nerecunoscut de restul lumii ortodoxe.

⁵² JEAN MEYENDORFF, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas* (Patristica Sorbonensia 5), Paris, 1959.

⁵³ JOHN ROMANIDES, „Notes on the Palamite Controversy and Related Topics”, *The Greek Orthodox Theological Review* 6 (1959–1961), p. 186–205; 9 (1963–1964), p. 225–270.

⁵⁴ Asistent și lector de istoria Bisericii la „Saint-Serge” din 1946 până în 1951, preotul profesor Alexander Schmemmann a venit în 1951 la New York, unde a funcționat până la moartea sa în 1983 ca profesor de liturgică (iar din 1961 tot până la moarte și ca decan) la Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Vladimir”.

o teză despre originile și dezvoltarea tipicului bisericesc, lucrare publicată în rusește în 1961, iar în engleză în 1966 sub titlul *Introducere în teologia liturgică*⁵⁵. Cu o rară perspicacitate și geniu al sintezei, plecând de la cercetările anterioare ale benedictinului anglican Gregory Dix⁵⁶, preotul Schmemmann identifică cele trei straturi și trei înțelegeri diferite, chiar contradictorii, ale cultului divin, din care e alcătuită sinteza liturgică bizantină normativă în practica Bisericii Ortodoxe actuale: 1. cultul eshatologic și ecleziologic al Bisericii primare centrat pe Euharistie ca ieșire din timp și abolire a lumii, ca anticipare a Împărăției lui Dumnezeu și manifestare a Bisericii cerești; 2. cultul misteric al Bisericii constantiniene centrat pe experiența sacramentală a sfințirii vieții, lumii, a spațiului și a timpului; și 3. ca reacție la aceasta, cultul mistic al monahilor axat pe terapia și desăvârșirea personală și idealul rugăciunii ori doxologiei neîncetate. Problema fundamentală a vieții liturgice ortodoxe actuale, similară cu cea a teologiei, e așadar tot una de tipul „pseudomorfozei”: păstrarea formelor vechi ale cultului, dar cu celebrarea lui într-un alt spirit; cultul nu s-a schimbat, s-au schimbat însă percepția și conștiința lui. Mai precis, estomparea dimensiunii lui fundamental eshatologice, de manifestare și epifanie anticipată a Împărăției lui Dumnezeu, și a centralității Euharistiei ca eveniment eshatologic și manifestare comunitară a Bisericii au condus la recăderea vieții liturgice la nivelul unui simplu „cult”, de tip precreștin, cu alte cuvinte la un sistem de persoane și acte sacre săvârșite de un cler „sfânt” separat, cu scopul sfințirii creștinilor, adică al scoaterii lor individuale din sfera profanului, și punerea lor în contact individual cu sacralitatea lui Dumnezeu. Nu creștinii există pentru Liturgia-Împărăție în serviciul manifestării misterului prezenței acesteia, ci Liturgia devine un serviciu divin între altele în slujba nevoilor private actuale ale creștinilor și a sacralizării profanității lor. Eshatologia fiind împinsă fie într-un viitor nedefinit, de tip apocaliptic, fie interiorizată mistic, Liturgia și viața liturgică au reintrat în dialectica sacru-profan, nouitatea cultului Bisericii riscând astfel să se estompeze primejdios. O derivă sau „pseudomorfoză” similară se manifestă și la nivelul teologiei liturgice de școală sau de catehism: în loc să fie ele însele matricea, izvorul viu și criteriul întregii vieți și gândiri creștine, ca în teologia patristică, în teologia de școală cultul și Liturgia au devenit — la fel ca Biblia sau Tradiția Bisericii — un „obiect” exterior, descris, analizat și valorizat în categorii, scheme și sisteme străine de modul și contextul liturgic (Tainele au devenit astfel simple „mijloace” de trimitere a harului, Euharistia a ajuns o simplă Taină între altele, Biserica a devenit instituție

⁵⁵ ALEXANDER SCHMEMMANN, *Introduction in Liturgical Theology*, Londra, 1966.

⁵⁶ GREGORY DIX, *The Shape of Liturgy*, 1945.

juridică, învățătura și dogmele ei au ajuns doctrine și sisteme etc.). Mai mult decât simpla adoptare a unei ecleziologii euharistice (nu juridice), gândirea neopatristică a preotului profesor Alexander Schmemmann cere revenirea, mai radicală, la o teologie euharistică și liturgică, în care teologul nu gândește asupra Liturghiei (nu Tradiției sau dogmelor sau Revelației), reducând-o la un sistem prestabilit, ci se convertește la Liturghie, adoptându-i criteriile și orizonturile deschise de aceasta, gândind liturgic, tradițional, dogmatic sau revelațional prin intermediul Liturghiei, Tradiției, dogmelor și Revelației mediate de acestea.

Pe căi proprii, dar la rezultate similare, la aceeași necesitate de regândire patristică, de data asta a ecleziologiei, ajungea în teologia greacă, câțiva ani mai târziu, Ioannis Zizioulas (n. 1931). În 1965, acesta își susținea la Facultatea de Teologie din Atena o importantă teză de doctorat intitulată *Unitatea Bisericii în dumnezeiasca Euharistie și în episcop, în primele trei secole*⁵⁷, o viguroasă încercare de a construi o versiune episcopocentrică (și hristocentrică) de inspirație ignatiană a ecleziologiei euharistice în replică și distanță critică față de varianta ei comunitar-harismatico-centrică (și pnevmatocentrică) elaborată în anii '50 de preotul profesor Afanasiev, dezvoltată și completată ulterior de ucenicul acestuia, preotul profesor Schmemmann. Într-o serie de studii adunate în volumele *Ființa comuniune* (1985) sau *Comuniune și alteritate* (2006)⁵⁸, Ioannis Zizioulas — care din 1970 a funcționat ca profesor în Anglia, în 1982 devenind profesor de dogmatică în Tesalonic, iar în 1986 fiind hirotontit mitropolit titular al Pergamului în cadrul Patriarhiei Ecumenice — și-a continuat reflecțiile ecleziologice în direcția elaborării unei ontologii personaliste a Bisericii de tip relațional-ionic, bazată pe coordonatele fundamentale ale misterului comuniunii trinitare și pe revelarea lui eshatologic-eclizială în Biserică — Trup al lui Hristos în Duhul Sfânt.

Ecuția-cheie e, în interpretarea lui Zizioulas, cea între „adevăr/ființă și comuniune” (titlul unui studiu esențial din 1977). Spre deosebire de filozofia antică, pentru care ființa și adevărul se constituie înaintea comuniunii și, ca atare, nu pot evita individualismul, singurătatea și moartea, principala reușită a Părinților greci ar fi aceea de a identifica ființa și adevărul cu comuniunea, de a înțelege ființa și adevărul doar ca evenimente ale unei comuniuni care asigură permanența persoanelor ca viață veșnică: e ceea ce revelează Iisus Hristos prin Întruparea Sa istorică și prelungirea ei în Biserică prin

⁵⁷ IOANNOU ZĒZĒOULA, *Hē henotēs tēs Ekklēsias en tē theia Eucharistia kai tō episkopō kata tous prōtous treis aiōnas*, Atena, 1965.

⁵⁸ JOHN D. ZIZIOULAS, *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1985 și *Communion and Otherness. Further Studies in Personhood and Church*, T & T Clark, London – New York, 2006.

Euharistic, epifanie eshatologică a comuniunii trinitare extinse în creație ca Biserică. Există însă două tipuri de înțelegere a lui Hristos. Unul, propriu Occidentului, istoric și individual: Iisus e un individ în care s-a întrupat și revelat adevărul divin; după învierea și înălțarea Sa la cer, distanța dintre noi și El e suplinită de Biserică asistată de Duhul Sfânt printr-o serie de mijloace de comunicare a adevărului Său: Scripturi, Tradiție, ierarhie. Celălalt, propriu Bisericii primare, e eclezial-eschatologic: Hristos Însuși Se revelează ca Adevăr eschatologic nu într-o comunitate existentă în prealabil, ci ca o comunitate constituită de Duhul Sfânt ca Trup al Său în Euharistic, care devine locul Adevărului. În Euharistic, Hristos vine nu din istorie, într-o succesiune liniară dinspre trecut în prezent spre viitor, ci de sus, ca Adevăr realizat harismatic în comuniune și ca o comuniune, în care numai își primesc sensul autentic ierarhia, cultul și dogmele: nu acela de reprezentări exterioare ale Adevărului, ci de mărturii și călăuze spre un Adevăr personal.

În conformitate cu această dualitate de perspective — istorică și eshatologică — există și două viziuni despre Biserică, despre Tradiția și succesiunea apostolică (dezvoltate în admirabilul studiu pe această temă din 1974). Una misionar-istorică (formulată de Clement Romanul) la care a rămas Occidentul, și potrivit căreia există un lanț al trimiterilor: Dumnezeu Tatăl trimite pe Hristos, Hristos trimite pe apostoli, iar apostolii pe episcopi în lume la un popor risipit pentru a-l întoarce la Dumnezeu; aici Duhul Sfânt repetă istoria și actualizează trecutul, iar episcopii și preoții devin singuri agenții transmiterii harului și adevărului. Cealaltă viziune e cea eschatologic-euharistică proprie comunității apostolice din Ierusalim (și formulată în *Faptele Apostolilor*, în *Apocalipsă* și în *Epistolele Sfântului Ignatie Teoforul*): la Ierusalim, apostolii erau adunați toți în jurul lui Hristos Cel Înviat împreună cu poporul eschatologic al lui Dumnezeu adunat la Euharistic într-o comuniune care realizează în Duhul Sfânt Împărăția lui Dumnezeu, invocată și venind mereu atunci când ucenicii sunt adunați în comuniunea euharistică. Euharistia determină structura Bisericii ca eveniment pnevmatologic-eschatologic, care vine de sus, iar nu de jos, de la oameni. După dispersarea Apostolilor la mijlocul secolului I, structura Bisericii din Ierusalim a rămas: Iacob — prezbiteri — frați, pentru ca la sfârșitul secolului I, la Ignatie Teoforul, să devină cea clasică: episcop — prezbiteri — diaconi — popor. Aici nici apostolii, nici episcopii, nici poporul nu sunt niciodată singuri, ci numai în comuniune întreolaltă, depășind atât individualismul, cât și instituționalismul, istorismul, într-un eveniment comunitar de tip eschatologic. Euharistia originară e astfel prin excelență o comemorare a viitorului și o epifanie a Împărăției eschatologice.

Din nefericire însă, această eshatologie liturgic-euharistică și-a pierdut centralitatea și s-a estompat după primele secole: în Occident ea s-a istoricizat,

fiind împinsă la sfârșitul vieții și al lumii, ducând la transformarea Euharistiei în memorial al Cinei de Taină, la instituționalizarea Bisericii și la reducerea creștinismului la etică; iar în Răsărit eshatologia realizată a Bisericii primare s-a fixat fie pe imperiu și pe cultul marilor catedrale, ca realizări sociale simbolice ale Împărăției lui Dumnezeu în lume, fie s-a interiorizat și individualizat în monahism luând forma cultului interior și al arcușului de tip platonice al sufletului dematerializat spre divin. Spiritualitatea Bisericii — care în Occident a devenit moralism sau pietism individualist — a luat astfel în Răsărit două forme aflate în tensiune — reconcilierea și sintetizarea lor fiind, după mitropolitul Ioannis Zizioulas, principala problemă a Ortodoxiei actuale —: una euharistic-eschatologică, episcopocentrică și comunitară (ilustrată de Ignatie sau Irineu), și alta terapeutic-gnostică, monahală și individuală (ilustrată de Origen și Evagrie). Sinteza lor realizată în *Mystagogia* sa de către Sfântului Maxim Mărturisitorul în secolul VII nu s-a impus, dar rămâne referința permanentă. Biserica nu este așadar nici sociologie, nici istorie, ci eshatologie, dar nu orice fel de eshatologie, ci una euharistic-liturgică, harismatică și pnevmatologică. Duhul Sfânt, Care în Vechiul Testament alegea anumite persoane speciale în care lucra, în Noul Testament depășește acest individualism și creează în Biserică un întreg popor harismatic al lui Dumnezeu din care face Trupul lui Hristos Cel Înviat în care Se manifestă în Duhul comuniunea personală a Sfintei Treimi. Biserica, a cărei epifanie e Liturgia euharistică celebrată de episcop înconjurat de prezbiteri și diaconi, împreună cu poporul lui Dumnezeu adunat „în același loc” (*epi to auto*), e astfel icoana și extinderea în lume a Împărăției eschatologice a Treimii⁵⁹.

Neopatristica harismatică

Ecleziologia și ontologia euharistică ale lui Zizioulas au intrat însă la Tesalonic în coliziune cu teologia isihastă și ecleziologia harismatică proferate de preotul profesor Ioannis Romanidis. În 1973, acesta publica în două volume prima parte a unei *Dogmatici și simbolici ale Bisericii Catholice Ortodoxe*⁶⁰: cele două părți ale primului volum tratează despre premisele hermeneutice ale înțelegerii dogmelor Sinoadelor Ecumenice și locale și, respectiv, despre învățătura privitoare la Sfânta Treime a Sinoadelor Ecumenice I, II și VIII; volumul al doilea e alcătuit dintr-o culegere de texte, reeditând după *Monumentele* lui Karmiris hotărârile Sinoadelor Ecumenice I–VIII

⁵⁹ Toate aceste teme schițate mai sus au fost expuse de mitropolitul IOANNIS ZIZIOULAS într-un curs de dogmatică ținut în anii 1984–1985, 1986–1987 și 1991–1992 la Facultatea de Teologie din Tesalonic: *Mathēmata dogmatikēs theologias*.

⁶⁰ PRŌTOPR. IOANNOU ROMANIDOU, *Dogmatikē kai Symbolikē theologia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklesias*, Tesalonic, 1973; ed. II, 1982.

și locale, în majoritate constantinopolitane⁶¹. Viziunea despre teologie și ecleziologie a preotului profesor Ioannis Romanidis este una riguros duhovnicească, explicit terapeutică⁶²: în centrul credinței biblice a Vechiului și Noului Testament, a patriarhilor, profeților și a lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat și preamărit, nu stă Biblia, nici cultul, sau dogmele în sine, ci experiența terapeutică, mântuitoare și transfiguratoare a preaslăvirii omului de către Slava necreată — identică cu Împărăția lui Dumnezeu — prin purificare, luminare și preaslăvire/îndumnezeire, culminând în rugăciunea neîncetată și vederea lui Dumnezeu; această experiență duhovnicească a slavei lui Dumnezeu — a fi ortodox, drept-slăvitor, înseamnă a participa la Slava/doxa lui Dumnezeu — prin purificare, luminare și preaslăvire e în inima creștinismului înțeles ca taină ascetico-mistică a crucii-înviere prin care omul câștigă iubirea altruistă jertfelnică în care participă la Dumnezeu și la creația restaurată prin iubire. Prin această terapie de tip isihast, Ortodoxia e tratamentul maladiei căderii lui Adam, maladie care stă la baza „religiilor” și civilizațiilor naturale produse ale imaginației demonice. Generate de un scurt-circuit între inimă — organul comuniunii cu Dumnezeu — și creier — organul conexiunii cu lumea —, aceste fantasmе, alimentate de iluzia fericirii egoiste și a dominației, au dus la ruptura omului atât de Dumnezeu, cât și de semenii și de realitate, falsificând atât revelația originală, și apoi cea biblică, cât și existența socială a umanității. Creștinismul însuși a devenit odată cu epoca constantiniană tot mai mult o „religie”, în care Botezul, Euharistia și cultul și-au pierdut conținutul harismatic-duhovnicesc, devenind „rituri” sau drame simbolice, tradiția biblică și patristică s-a redus la simple colecții sau antologii de „texte”, iar credința în Hristos, devenită doctrină și moralism, a fost separată de terapia purificării, luminării și preaslăvirii/îndumnezeirii, uitându-se că Hristos n-a venit să ne aducă o nouă „religie”, ci ne-a redeschis calea spre Viața care e Slava lui Dumnezeu. Evoluțiile în Răsăritul și în Occidentul creștin au fost însă diferite⁶³. Schisma dintre cele două emisfere ale creștinismului european, produsă în secolele IX–XI, n-a fost între creștinismul grec-bizantin și cel latin, ci între creștinismul roman, atât elenofon, cât și

⁶¹ Din 1054, 1341–1351, 1638, 1642, 1672, 1671, 1716–1725, 1722, 1727, 1836 și 1838 = II, 1–7. 9; IV, 2. 3. 8. 9. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 19 din *Monumentele* lui Karmiris.

⁶² Cum arată preotul profesor IOANNIS ROMANIDIS în studiul său sintetic din 1996–1997 „Religion is a Neurological Sickness and Orthodoxy is Its Care” (www.romanity.org). Perspectiva terapeutică a lui Romanidis e dezvoltată în scrierile pastorale ale mitropolitului grec Hierotheos Vlachos.

⁶³ Ele au fost analizate de IOANNIS ROMANIDIS în câteva cărți de deconstrucție ale falsificării creștinismului și istoriei lui în Occident: *Romaïosyne, Romania, Roumeli*, Tesalonic, 1975, sau *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine*, Boston, 1981.

latinofon, al Imperiului constantinian — creștinism biblic, patristic, sinodal, terapeutic, duhovnicesc — și creștinismul franco-german de expresie latină al Imperiului carolingian: un creștinism metafizic, speculativ, determinist-predestinaționist, augustinian, papal și feudal; prin Augustin, și apoi prin scolastică, acesta din urmă a înlocuit terapia biblică a purificării îndumnezeitoare, a iubirii altruiste și a întâlnirii omului cu Slava lui Dumnezeu, cu metafizica religioasă de tip antic — trecută apoi și în islam — cu religia ca fericire individuală și dominație socială și naturală. Această „pseudomorfază” metafizică și juridică a creștinismului scolastic a pătruns și în teologia ortodoxă modernă și contemporană, nu numai în dogmaticile de școală, ci chiar și într-o parte din teologiile zise „neopatrstice”, cum sunt existențialismul personalist (Meyendorff) sau hipersacramentalismul euharistic (Zizioulas), care substituie comuniunii duhovnicești îndumnezeitoare nemijlocite a omului cu energiile necreate fie analogia trinitară personalistă, fie hipertrofierea idolatră a Euharistiei care sau confiscă întregul aspect harismatic al vieții duhovnicești, colectivizată forțat, sau îl respinge ca o terapie individuală, monahală, necomunitară, de tip platonice.

Ecleziologii neopatrstice — între eshatologie și protologie

Confruntării dintre ecleziologia harismatică și cea euharistică, dintre o spiritualitate liturgică episcopocentrică și una terapeutică, ascetică, gerontocentrică, i s-a suprapus în teologia greacă din ultimele decenii ale secolului trecut o alta: aceea dintre o ecleziologie protologică și una eshatologică. Cum s-a putut vedea deja, viziunea consecvent eshatologică despre ecleziologie este cea susținută de mitropolitul Ioannis Zizioulas. Potrivit acestuia, Biserica începe la Cincizecime înțeleasă ca eveniment eshatologic de adunare a noului Popor al lui Dumnezeu de către Duhul Sfânt în jurul lui Hristos Cel Înviat, Fiul Tatălui, înconjurat de apostoli ca icoană a Împărăției viitoare. Biserica nu mai este astfel orientată, ca în creștinismul occidental, spre trecut, spre Cina de pe urmă sau Golgota, ci spre realitățile cerești ultime ale Împărăției eshatologice pe care le oglindește în Liturghie. Numai eshatologia și Euharistia fac astfel Biserica icoană a unei Împărății care irupe intermitent ca eveniment harismatic în Liturghie odată cu fiecare epicleză. Dificultățile acestei înțelegeri sunt însă evidente la o observație mai atentă a faptelor: identificarea exclusivă a Duhului Sfânt cu comunitatea, cu eshatologia și cu Euharistia ca eveniment epicletic, intermitent, nu reușește să explice prezența permanentă a Duhului Sfânt în Biserică și în credincioși și în afara Euharistiei episcopale, în celelalte Taine, în parohie, în rugăciunile personale, în viața ascetico-mistică și în spiritualitatea personală a monahilor (taxate prea rapid drept individualism și terapie platonice). Așa cum s-a obiectat deja

ecleziologiei preotului profesor Afanasiev, Biserica nu se poate manifesta drept Trup al lui Hristos în comunitatea locală euharistică decât după ce credincioșii au fost chemați de pretutindeni și îmbrăcați în Hristos prin Botez și Mirungere; Biserica are nu doar un aspect euharistic-hristologic-local, ci și unul baptismal-pnevmatologic-universal, și ambele aceste dimensiuni sunt constitutive realizării ei. Un alt deficit al concepției ecleziologice a mitropolitului Zizioulas a fost evidențiat cu pătrundere într-un studiu recent de ieromonahul Calinic Berger⁶⁴. Potrivit acestuia, mitropolitul grec insistă corect pe faptul că ecleziologia se poate fundamenta doar pe o sinteză între hristologie și pnevmatologie; discutabilă este însă repartizarea rolurilor lui Hristos și Duhului Sfânt într-un mod care amintește de polarizarea „dublei economii” a Acestora, de care vorbea în 1944 Vladimir Lossky (Hristos restaurează natura umană, iar Duhul Sfânt restabilește persoanele): într-un mod similar, pentru mitropolitul Ioannis Zizioulas, dacă Fiul devine istorie, instituție, structură, în schimb Duhul eliberează de istorie și natură, aducând eshatonul și producând comuniunea Bisericii, făcând chiar din Hristos Însuși, dincolo de un simplu individ, o personalitate corporativă eclezială. Mai mult, arată ieromonahul Calinic, la mitropolitul Ioannis Zizioulas hristologia și pnevmatologia se integrează ca istorie și eshatologie în Euharistie, în care se realizează și Biserica — ajungându-se însă la o dihotomie, la minimalizarea sfințirii și spiritualității. Adevărata integrare între hristologie și pnevmatologie se realizează însă — așa cum a demonstrat în câteva studii decisive din anii '60–'70 preotul profesor Dumitru Stăniloae — la nivelul relațiilor intratrinitare dintre Fiul și Duhul, unde din veșnicie Duhul Sfânt porces din Tatăl odihnește peste Fiul veșnic născut de Tatăl și strălucește prin El și din El spre Tatăl ca bucurie comună a Tatălui și a Fiului (cum au evidențiat teologii bizantini Grigorie Cipriotelul sau Iosif Vryenios). Aceste relații trinitare eterne de odihnire și strălucire se oglindesc și în economia mântuirii realizată de Hristos, precum și în extinderea eclezială a acesteia. Biserica nu este rezultatul Tainelor ei, ci efectul lucrării Duhului Sfânt, Duhul Adevărului, Care o menține ca Taină în totalitatea ei, și în acest sens Biserica e condiția Tainelor. Biserica e Taină în întregul ei pentru că Duhul Sfânt strălucește și Se odihnește veșnic nu doar în Fiul, ci și în Trupul Său tainic eclezial pe care-l conduce la Adevăr și sfințenie. Deși centrală în constituirea și mani-

⁶⁴ CALINIC (KEVIN M.) BERGER, „Does the Eucharist Make the Church? An Ecclesiological Comparison of Stăniloae and Zizioulas”, *St Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 51, nr. 1 (2007), p. 23–70; trad. rom. Ioan Ică jr: IEROMONAH CALINIC BERGER, „Face Euharistia Biserica? O comparație între ecleziologiile părintelui Dumitru Stăniloae și mitropolitului Ioannis Zizioulas”, *Tabor. Revistă de cultură și spiritualitate românească*, an I, nr. 7, octombrie 2007, p. 13–44.

festarea Bisericii, Euharistia nu este însă exclusivă, întrucât intrarea în misterul Bisericii se face prin Botez și Mirungere, care sunt atât fundamentul ecleziologiei, cât și al spiritualității sau al vieții ascetico-mistice, între care nu există astfel nici o opoziție, ci o profundă unitate. Această unitate e rodul lucrării Duhului Sfânt, Duhul Adevărului și al sfințeniei, Care prin Botez și Mirungere e prezent permanent în credincioșii încorporați în Trupul lui Hristos ce mărturisesc credința apostolică adevărată, și Care vine mereu nou peste Biserică și peste credincioși ca răspuns la epiclezele și rugăciunile celor ce fac eforturi de a duce o viață de sfințenie.

Viziunea eshatologică despre Biserică nu este însă singura concepție ecleziologică neopatristică elaborată ca alternativă la viziunea juridică a Bisericii instituție divino-umană din dogmaticile de școală. În 1973, profesorul Ioannis Karmiris publica drept al cincilea volum al unei grandios concepute „Dogmatici” (avea să rămână însă unicul volum apărut) o masivă *Ecleziologie ortodoxă*⁶⁵. Biserica e văzută aici în mod protologic ca un organism divino-angelico-uman, universal preexistent, având drept Cap pe Logosul divin Creator, organism care se actualizează în patru etape, care constituie tot atâtea manifestări „locale” ale misterului Bisericii: în îngeri, în paradis, în dreptii păgâni și cei din Vechiul Testament și în întreaga umanitate prin Întruparea Logosului în Persoana divino-umană a lui Hristos.

Spre o ecleziologie ortodoxă integrală — două recente proiecte

O frumos echilibrată sinteză ecleziologică neopatristică între aceste diverse tendințe a oferit în *Teologia sa dogmatică și simbolică*, publicată în 1985⁶⁶, regretatul dogmatist din Tesalonic care a fost profesorul Nikos Matsoukas (1935–2006). În expunerea ecleziologiei ortodoxe cuprinsă în capitolul III al volumului II, Matsoukas pleacă nu de la definiții abstracte prestabilite, ci de la sinteza gândirii patristice ortodoxe cuprinsă în *Mystagogia* Sfântului Maxim Mărturisitorul († 662), care vede misterul total al Bisericii drept icoană multi-dimensională a lui Dumnezeu, a cosmosului și a omului. Ca mister Biserica nu poate fi definită, ci doar descrisă; ea nu este o simplă instituție, ci are dimensiunile creației și un dinamism eshatologic, e un organism teoantropo-

⁶⁵ IOANNOU KARMIRĒ, *Dogmatikēs Tmēma E'. Orthodoxos Ekklesiologia*, Atena, 1973, 831 p.

⁶⁶ NIKOS MATSOUKAS, *Dogmatikē kai symbolikē theologia*, Tesalonic, 1985 (trad. rom. Ed. Bizantină) în trei volume: *I. Introducere în gnoseologia teologică* (trad. rom. 1997); *II. Expunerea credinței ortodoxe în confruntare cu creștinismul occidental* (trad. rom. 2006); *III. Recapitulare și instaurarea binelui. Expunere a caracterului economic al învățăturii creștine* (trad. rom. în curs de apariție); în 1999 a apărut și un al patrulea volum: *Satana*, consacrat demonologiei (trad. rom. 2002).

cosmic în care se realizează — în luptă cu forțele contrare ale egoismului și exclusivismului demonic — comuniunea catholică și unificatoare prin iubire a ființelor raționale cu Dumnezeu-Treime. Realizarea concretă a acestei comuniuni ecleziale e un proces evolutiv care are — ca și la profesorul Karmiris — cinci etape: în cer, în paradis, în Vechiul Testament, în Noul Testament („Biserica Mângâietorului”) și deplin în eshaton. Deși nu este din lume, venind de la Dumnezeu, Biserica există în lume, și astfel în ea rămâne o tensiune permanentă între corpul ei harismatic, mistic, zidit mereu de Duhul Sfânt, Care-l face să transfigureze și să biruiască/depășească istoria, și schemele provizorii ale istoriei care se reflectă în figura ei socială variabilă și care erodează Biserica aflată în neîncetată luptă cu ele, din care iese nu arareori înfrântă datorită puterii păcatului și egoismului. Acest corp harismatic, care e locul Adevărului și harului, nu este o instituție cu o parte dominatoare și una supusă (ca în clericalismul latin în care a triumfat logica lumii și istoriei), ci o comuniune de membre identice ontologic, dar cu harisme și slujiri distincte, armonizate însă de energia iubirii divine altruiste (care nu caută ale sale) care e logica Împărăției eshatologice. Fapt hotărâtor, ierarhia clericală a Bisericii se ivește din structurarea internă inevitabilă a corpului harismatic — nu invers (ca în ecleziologia latină) —, corp harismatic total, condus de Duhul Sfânt, care se pronunță în adevăr cu privire la credința adevărată și viața sfântă a membrilor ei, sancționând erezia și păcatul. Biserica întregă e în viața ei liturgică un imens Sinod care își mărturisește doxologic adevărul; nici episcopii, nici sinoadele, nici chiar cele ecumenice, nu au autoritate infailibilă *ex sese*, de a „descoperi” și „defini” Adevărul Revelației care nu se pierde niciodată în Biserică, ci premerge oricărei definiri dogmatice, definire care ar fi putut foarte bine să nu existe, fiind provocată de contestările ereziilor. Aceeași secundaritate esențială față de Revelație pe care o au dogmele Bisericii, și chiar Scriptura, o au încă și mai mult canoanele Bisericii, care sunt ulterioare dogmelor și Scripturii, care le precedă și normează. Canoanele Bisericii reglează însă dogmele (dogmele și Scriptura sunt norme „normante”, canoanele sunt doar norme „normate”). Spre deosebire de dogme, care sunt neschimbabile în conținut (putând fi schimbate însă în formă), canoanele sunt schimbabile și înnoibile, adaptându-se, corectându-se și abrogându-se de fapt în permanență în viața Bisericii. Este însă esențial să nu uităm nici o clipă — insistă Matsoukas — faptul că așa cum dogmele nu sunt definiții filozofice, tot așa nici canoanele nu sunt legi, nici un drept în sensul lumii (ele au fost sancționate ca legi — *nomoi* — de împărați, nu de Biserică), și aceasta derivă din constatarea fundamentală că Biserica nu are nici o putere *asupra* Adevărului și Dreptății divine — și ele oricum paradoxale, fiindcă se identifică cu Iubirea —, pe care nu le posedă, fiindcă Ele sunt de fapt Dum-

nezeu Însuși, ci de care se împărtășește, dă mărturie și le comunică lumii prin slujire, nu prin dominație. Din statutul secundar al Bisericii de martoră, nu proprietară a Adevărului și unității, de instrument al unui Mister divin de dimensiuni cosmice, decurge și imposibilitatea Ortodoxiei adevărate de a se defini limitativ și exclusivist ca o confesiune separată, unică *deținătoare* a Adevărului și Unității divine, confesionalismul și fundamentalismul ortodoxist nefiind decât o altă versiune a păcatului „poporului ales”, Israel (iar aceasta justifică participarea și mărturia ortodoxă în „mișcarea ecumenică”, fără să însemne căderea în sincretism și relativism; e ceea ce arăta Matsoukas într-o carte consacrată în 1986 „istoriei și teologiei mișcării ecumenice”⁶⁷).

În fine, cea mai recentă contribuție la dezbaterea ecleziologică din teologia ortodoxă (neogreacă) din ultima jumătate de secol e remarcabila încercare de „ecleziologie” fundamentală „originară” pe care a oferit-o în 2002 preotul profesor Nikolaos Loudovikos (n. 1959) în masivul studiu „Ecleziologia apofatică a consubstanțialității” care deschide volumul său cu același titlu⁶⁸. Subintitulat semnificativ „limitele ecleziologiei euharistice”, studiul e o distanțare critică față de personalismul teologic (ek-static) și înțelegerea Bisericii ca o comuniune extatică de persoane promovate în filozofia religioasă rusă și în teologia neopatristică greacă (Yannaras, Zizioulas, dar și Nissiotis, Nellas, Matsoukas), distanțare operată la capătul unui lung itinerar care parcurge sub forma unei serii de excursuri principalele momente ale ecleziologiei în Răsărit (cu unele analize și ale unor momente în Occident). Viziunea harismatică și eshatologică despre Biserică proprie *Didahiei* și *Epistolelor* ignatiene din secolul I a devenit la începutul secolului III imaginea unei comunități sacramentale structurate din *Tradiția Apostolică* a lui Ipolit. Dacă la Ignatie episcopul e primul diacon și martir al unei Biserici centrate mistic pe Hristos, la Ipolit el este întâiul între prezbiteri, mereu în comuniune cu întreg poporul lui dumnezeu. O primă ruptură funestă apare la Origen sub forma polarizării între instituție și harismă, între cler și omul duhovnicesc, între Biserică văzută și cea nevăzută, între exterior și interior. În contextul creștinării neoplatonismului odată cu Dionisie Areopagitul apare prima articulare a ecleziologiei ca ontologie, dar ea are loc ca un transfer al anagogiei origeniene în plan instituțional-liturgic: urcușul spre Unu se face prin structura și cultul Bisericii care reflectă o ontologie de tip ierarhic. Maxim Mărturisorul integrează și corectează în *Mystagogia* sa atât pe Origen, cât și pe Dionisie printr-o ecleziologie apofatică a consubstanțialității de tip concentric.

⁶⁷ NIKOS MATSOUKAS, *Oikoumenikē kinēsē. Historia — theologia*, Tesalonic, 1986.

⁶⁸ P. NIKOLAOS LOUDOVIKOS, *He apophatikē ekklesiologia tou homoousiou. Hē arche-gonē Ekklesia sēmera*, Atena, 2002.

Biserica nu e determinată aici nici harismatic-existențial, nici structural-instituțional, ci ca imitare/participare a energiei lui Dumnezeu Care activează în puterea credinței consubstanțialitatea eshatologică în Dumnezeu a omului interior, a umanității și cosmosului. Acest mister nu e exprimat nici numai de ierarhie și cult, nici de harismele duhovnicești, pentru că există o unică manifestare apofatică și consubstanțială a întregului Hristos în Duhul Sfânt în fiecare structură și harismă a Trupului Său, care locuiesc unele în altele, se cer și se implică într-o reciprocitate totală. De la Botez și Mirungere, Hristos e prezent întreg în fiecare credincios potrivit harismei lui care se cere activată atât ascetic-existențial, cât și euharistic liturgic, dar modelul nu este cel al piramidei cu bază largă și vârf unic (figura episcopului dominantă în *Ierarhia bisericească* nu apare în *Mystagogie*), ci acela al roților care se mișcă unele în altele din viziunea carului Slavei divine descrisă de Iezechiel. Ierarhia este o harismă și o slujire a Bisericii, nu o putere asupra Bisericii izvorâtă dintr-un har individual propriu persoanei clericilor, cum a devenit ulterior în transcrierea ontologiei ierarhice liturgico-mistice a lui Dionisie Areopagitul în termenii juridici ai unei instituții ierarhice monarhice de tip piramidal în Biserica latină papală. Două tentative au fost întreprinse în epoca modernă și contemporană pentru a depăși această viziune areopagitico-juridică — întrucât *Mystagogia* maximiană a fost cu totul uitată — în direcția recuperării dimensiunii comunitare a misterului Bisericii: ecleziologia slavofilă, pnevmatocentrică, a gânditorului religios rus Homiakov în secolul XIX, centrată pe ideea de *sobornost*, și ecleziologia euharistică în secolul XX, în dubla versiune a preotului Nikolai Afanasiev și a mitropolitului Ioannis Zizioulas, acesta din urmă cuplând-o cu eshatologia, centrând-o în jurul noțiunii de „persoană corporativă” și fundamentând-o pe o noțiune extatică, nu relațională, de persoană. Rezultatul riscant însă este acela al unui „structuralism” ecleziologic transcendent, care pierde atât subiectul uman individual real (și odată cu el dimensiunea existențială, harismatic-duhovnicească a vieții creștine), cât și societatea și istoria concretă. Biserica presupune însă, crede preotul Nikolaos Loudovikos, o ontologie euharistică integrală: nu transcendentă (fie obiectiv, fie subiectiv, ca la Dionisie sau Origen, ori Zizioulas sau Romanidis), ci practică, ascetică și dialogică, bazată pe consubstanțialitatea apofatică și perihoretică (de tip maximian) a tuturor și a toate în Hristos și pe imitarea liberă a energiei divine care activează această consubstanțialitate divino-umană catholică în istorie și creație. Aceasta e „realul” ecleziologic propriu-zis și el se exprimă adecvat numai în comuniunea și întrepătrunderea reciprocă a tuturor harismelor după un model perihoretic nu subordinaționist (capadocian-maximian, nu arian-papal). Biserica nu e o instituție religioasă clericală cu misiune metafizică, împărțită între cler și laici și în centrul căreia

se află episcopul (papa), capul aflat deasupra laicilor și a tuturor celorlalte harisme. Acest model ierarhic duce la degradarea ecleziologică a prezbiterilor și a laicilor; când nu sunt infantilizați cu totul, aceștia se refugiază într-o viață spirituală narcisistă, psihologică, paralelă parohiilor, în asociații sau sub „stareți” din mănăstiri. Adevăratul „protos” e mistagogul și orchestratorul perihorezei *tuturor* harismelor din Trupul eclezial al lui Hristos, a cărui unitate reală în Duhul Sfânt e imposibilă fără actualizarea harismelor tuturor celor botezați în Biserică — adevărata lor casă —, nu în afara ei. Toate harismele celor botezați sunt participări directe la Hristos și Duhul Sfânt, sunt întrupări și concretizări ale misterului Bisericii, care nu se conțin într-o „supraharismă” dominantă, ci doar sunt „păstorite”, hrănite și cultivate de aceasta. Imperativul actual atât în teologie, cât și în viața Bisericii Ortodoxe, ar fi așadar depășirea teoretică și practică atât a „structuralismului”, cât și a „subiectivismului” transcendent într-o viziune a consubstanțialității apofatice și o practică a imitării acțiunii perihoretice și unificatoare a energiilor divine prin care se realizează misterul aflat în inima „realului” Bisericii.

II. Teologia și natura ei — reflecții și cotituri decisive

Această succintă trecere în revistă a principalelor proiecte ecleziologice din teologia neopatristică a secolului XX evidențiază nu doar centralitatea reflecției asupra Bisericii în preocupările teologilor ortodocși contemporani, ci și faptul că aceasta pune în joc chestiuni de principiu decisive privitoare la statutul adevărului, al revelației, tradiției și autorității în creștinismul originilor. Opțiunile din registrul gnoseologiei teologice determină în mod direct formele și funcționarea structurilor Bisericii, precum și morfologia concretă a practicii vieții creștine, atât la nivel liturgic, cât și canonic și spiritual.

Adevăr, autoritate, mărturie

Reflecții memorabile pe teme cruciale ținând de principiile cardinale ale teologiei și ecleziologiei ortodoxe au fost formulate în anii '60–'70, stimulate fiind de necesitatea unei luări de poziții și evaluări din perspectivă ortodoxă a reformelor și mutațiilor introduse în teologia și practica eclezială a Bisericii Romano-Catolice de Conciliul Vatican II (1962–1965); chestiunile autorității, ale primatului și infailibilității în Biserică în relație cu Scriptura, Tradiția și Liturgia ei au fost intens dezbătute cu delimitări, nuanțări și concluzii importante. Mă voi referi aici cu titlu de exemplu doar la două astfel de luări

de poziții. Într-un studiu din 1967, preotul profesor J. Meyendorff⁶⁹ discută tema autorității în relație cu adevărul plecând de la o afirmație din 1850 a lui Homiakov, potrivit căruia în timp ce Biserica apostolică și cea răsăriteană au în centru Adevărul, în Occidentul creștin acesta a fost înlocuit cu autoritatea exterioară a papei, a Bibliei sau a individului, și de la o observație din 1946 a biblicistului C. H. Dodd care arăta că: dacă Vechiul Testament e istoria unui popor care primește de la Dumnezeu o Lege, a cărei interpretare se face prin individualitățile profetilor, Noul Testament e istoria unei Persoane mesianice Care aduce Harul și Adevărul, a căror interpretare are loc printr-o comunitate care e Corpul său mistic. Ca atare, în Hristos, Dumnezeu nu mai vorbește Bisericii din afara ei ca prin profeți, ci fiind prezent în ea prin Duhul Sfânt, identificarea sacramentală între Hristos și Corpul Său eclezial interzicând orice putere *asupra* Adevărului și Poporului lui Dumnezeu, și permițând doar o autoritate de mărturie și slujire în interiorul, nu deasupra Adevărului și Bisericii care nu poate fi condusă decât de Duhul Sfânt, Duhul Adevărului, în respectul permanent al libertății persoanelor și al credinței. Biserica nu poate avea putere asupra Adevărului, mai ales când Acesta este o Persoană, ci poate doar da mărturie despre El și să se pună la dispoziția Acestuia. Predica apostolilor fixată ulterior în Scriptură e și ea doar o mărturie autorizată despre Adevărul Hristos Cel Înviat prezent permanent în mod sacramental în Biserică prin Duhul Sfânt. Episcopii și sinoadele confirmă și apără de erezii credința apostolică, nu definesc credința și Adevărul în sine, ci exprimarea ei corectă; ele mențin și exprimă permanența și continuitatea în timp (succesiune, tradiție) și spațiu (sinoade) ale Bisericii în Adevăr și Iubire. Cele două concepții diferite despre Biserică și autoritate în Răsărit și în Occident sunt rezultatul a două antropologii teologice divergente: capadocian-palamică și augustiniană. Occidentul augustinian are o viziune pesimistă despre om: intrinsec păcătos și supus erorii, el primește de la Dumnezeu o autoritate exterioară infailibilă — papă, conciliu, Biblie — care ține, vicariant și legalist, locul lui Dumnezeu și care îi garantează adevărul ferindu-l de orice îndoială, conducându-l în disciplină și supunere spre Dumnezeu. În Răsărit fiecare credincios e chemat să crească în Duhul Sfânt în așa fel încât să facă el însuși experiența Adevărului, Care e Duhul Sfânt Însuși, participând la El și devenind o manifestare și o mărturie personală vie înaintea lumii a acestui Adevăr care e Duh și Libertate. Această concepție exclude fideismul orb și implică participarea liberă, dar responsabilă, a tuturor la Adevăr și, ca atare,

⁶⁹ JOHN MEYENDORFF, „Historical Relativism and Authority in Christian Dogma”, *St Vladimir's Theological Quarterly* 11:2 (1967), p. 73–86, reluat în volumul: JOHN MEYENDORFF, *Living Tradition*, St Vladimir's Seminary Press, 1978, p. 27–44.

caracterul auxiliar al autorității în Biserică. Biblie, Tradiție, episcopi, sinoade nu țin locul unui Hristos absent, ci exprimă prezența Lui sacramentală și personală vie — o prezență paradoxală, în absență, reală dar și așteptată încă — a cărei experiență duhovnicească e scopul vieții în Hristos al tuturor credincioșilor. În Biserică Adevărul nu depinde de nici un criteriu ori autoritate infailibilă, ci este în Duhul Sfânt o experiență accesibilă mereu în comunitatea Bisericii în întregul ei. Adevărul viu este propriul Său criteriu și n-are nevoie de criterii exterioare de asigurare, cum s-a întâmplat în Occident, unde s-a simțit mereu nevoia unor cadre de securitate: papalitatea, conciliul, Biblia. O evoluție similară se poate observa însă și în teologia de școală ortodoxă, unde sinoadelor, mai ale Sinoadelor Ecumenice, li se atribuie *ex sese* infailibilitatea și autoritatea unei adevărate papalități colective, iar Tradiția a devenit un depozit de doctrine⁷⁰ complementar celui al Scripturii.

Sfârșitul teologiei metafizice — situl euharistic al teologiei

Inevitabilitatea dogmei infailibilității papale (sau a ineranței Scripturii) pentru discursul teologic scolastic, de tip metafizic, al Occidentului a fost pătrunzător analizată într-un studiu din 1970 de arhimandritul André Scrima (1925–2000)⁷¹. Expresie a unei proiecții teomorfe solidificate și a unui apofatism ratat, dogmatizarea infailibilității a dus la capăt turnanta metafizică a

⁷⁰ Aceeași înțelegerea tradiției ca „doctrină”, mai exact ca formă de transmitere a doctrinei creștine în istorie, stă și la baza remarcabilei sinteze a lui JAROSLAV PELIKAN, *The Christian Tradition*, 1971, cf. mai jos n. 83.

⁷¹ ANDRÉ SCRIMA, „L’*infaillibilité*: inscription conceptuelle et destinée eschatologique”, în: *L’*infaillibilité**, Colocviile Castelli Archivio di filosofia Paris – Roma, 1970, p. 571–584. După studii de matematică și filozofie, Andrei Scrima intră în monahism în 1948 sub auspiciile mișcării „Rugului Aprins”. Profesor la seminarul monahal de la Neamț (1950–1952) și bibliotecar al Patriarhiei (1952–1956), își susține în 1956 licența în teologie la București la catedra pr. prof. D. Stăniloae cu o teză despre „antropologia apofatică”. După o bursă de studii în India (1957–1959) și un doctorat la Paris în 1960, pendulează între Beirut și Franța animând comunitatea de la Deir el Harf și mișcarea teologică și intelectuală romano-catolică pariziană. Reprezentant al Patriarhiei Ecumenice la Conciliul Vatican II, se angajează într-un ecumenism spiritual și intelectual de profunzime, dimensiuni nu doar intercreștine, ci și interreligioase, ca dialog al spiritualităților și culturilor, dar și între teologie și știință. Studiile risipite prin diverse reviste și cursurile inedite ținute de-a lungul anilor în Liban, Franța sau București (arhiva se află aici la New Europe College) sunt în curs de publicare la Editura Humanitas. După volumele *Timpul rugului aprins* (1996, 2000² revizuită), *Despre isihasm* (2003), *Comentariu la Evanghelia după Ioan [18–21]* (2003) și *Teme ecumenice* (2004), seria de opere demarată de volumele *Antropologie apofatică* (2005) și *Biserica liturgică* (2005) constituie o revelație în peisajul intelectual și spiritual românesc în care aduce o anvergură și o prospețime temerară recunoscute și promisiunea unui nou tip de înțelegere a „ortodoxiei”.

teologiei occidentale care, începând din secolul XIII, a privilegiat judecata și conceptul, câmpul propozițional și logic, drept loc originar al unui adevăr-reprezentare care trebuie asigurat și garantat instituțional pentru a-i menține supraviețuirea istorică într-un destin al puterii. Adevărul lui Hristos nu ține însă de ordinea unui discurs ecleziastic autofondator, ci de scandalul credinței în Învierea lui Hristos ca eveniment eshatologic paradoxal al cărui loc infailibil e Duhul Sfânt care-l înscrie în comunitatea eclezială în totalitatea ei mistică.

Fiind unul bipolar — teo-logic —, discursul teologic, arăta în 1990 filozoful francez Jean-Luc Marion (n. 1944), poate fi practicat în două registre în funcție de prioritatea acordată uneia sau alteia dintre cele două componente ale sale — Dumnezeu și rațiunea — și se poate prezenta astfel fie ca o teo-logie rațională, în care omul e cel care vorbește despre Dumnezeu (*de Deo, peri Theou*), fie ca o teo-logie revelată, în care Dumnezeu vorbește despre Sine Însuși iar omul vorbește plecând de la cuvântul lui Dumnezeu despre Sine Însuși (*a Deo, para Theou*)⁷². „Situl” originar al teo-logiei în creștinism este — cum arăta în 1982 într-un remarcabil studiu dintr-o carte-eveniment același Jean-Luc Marion⁷³ — unul „euharistic”, iar această aserțiune e ilustrată de episodul paradigmatic din *Evangelhia după Luca* (24, 13–35) care descrie experiența cu Hristos Cel Înviat pe care au avut-o ucenicii în drum spre Emaus a treia zi după Înviere: ucenicii cunosc bine textele mesianice ale Scripturilor ebraice, dar nu le înțeleg, deși ele vorbesc despre Hristos, pentru că textul nu este însăși revelația, ci doar urma ei; textele se luminează abia atunci când Însuși Cuvântul divin non-textual traversează textul și Se face cunoscut dispărând în chiar momentul revelării în Euharistie la frângerea pâinii. Acest sit euharistic originar al adevăratei teologii e reprodus mereu de Liturgia Bisericii, unde episcopul, teo-logul prin excelență, prezidează Euharistia și invită comunitatea să interpreteze cuvintele Scripturilor citite din perspectiva Cuvântului divin Persoană, Care e autorul lor, dar în același timp și dincolo de ele. Cuvântul-Persoană nonverbal, Care se face trup și pâine din iubire, e Cel care prin venirea Lui saturează de absolut textul Scripturii făcându-l infinit și ca atare revelație divină. Singurii teo-logi adevărați în creștinism sunt atunci episcopul, care știe plecând *de la Cine* anume vorbește, și sfântul, care știe *despre Cine* anume vorbește, fiindcă ambii pățimesc, participă și imită — unul la modul liturgic, iar altul mistic-martiric — misterul iubirii Cuvântului nonverbal făcut trup din iubire, și făcând astfel

⁷² Cf. JEAN-LUC MARION, „Théo-logique”, în: *L'Univers philosophique*, PUF, 1990, p. 17–26.

⁷³ „Du site eucharistique de la théologie”, în: J.-L. MARION, *Dieu sans l'être*, 1982, p. 197–222.

zidesc comunitatea creștină ca Trup mistic al Acestuia. Pentru a putea preda teologie în universitate, profesorii au nevoie de delegația/binecuvântarea episcopului și pentru a o practica și înțelege în mod real ca teologie nici ei, nici studenții/elevii lor nu pot face economie de participarea la Liturghia duminicală a comunității ecleziale prezidate de episcop sau de preot și de prelungirea sau, mai bine zis, interiorizarea acestei Liturghii într-o viață personală de asceză, meditație și rugăciune sub călăuzirea unui duhovnic. Etosul teologic, evanghelic (*Mt* 16, 24–25) și apostolic (*Mt* 19, 27–29) al oricărui creștin — fiindcă *teo-logia* nu este o specializare universitară (cum este *teo-logia*), ci o vocație universală a tuturor membrilor botezați și mirunși din comunitatea liturgic-euharistică a Bisericii — este unul al ex-centrării și ieșirii din sine al creștinismului și teologului și al re-centrării și reconstituirii rațiunii cuvintelor și personalității lui în jurul misterului Cuvântul lui Dumnezeu făcut trup pentru noi și care-și prelungește mistic întruparea în Biserică. Fiindcă în creștinism nu e vorba de sublimarea și angelizarea subiectului uman, ci de o schimbare de subiect — de moartea și învierea lui baptismal-sacramentală și ascetic-mistică —, de abandonul ipostazierii egoiste animale a naturii umane și ipostazierea ei pe Hristos Cel Răstignit și Înviat, pentru ca fiecare să poată spune asemenea Apostolului Pavel: „M-am răstignit împreună cu Hristos și nu mai sunt viu eu, ci Hristos este viu în Mine; ce am viu acum în trup, am viu în credința în Fiul lui Dumnezeu Care m-a iubit și S-a dat pe Sine Însuși pentru mine” (*Ga* 2, 20).

De la știință la mister, de la sistem informativ la formare practică

În lumina celor spuse mai sus, deși inevitabilă istoric și asumată de Biserica latină din rațiuni misionare și apologetice (pentru a oferi un răspuns provocării filozofiei aristotelice arabizante), evoluția istorică produsă la început în Occident odată cu apariția modernității și care a fost martora ieșirii teologiei din școlile de pe lângă catedrale și mănăstiri și a intrării ei în noile universități ca teologie scolastică academică a fost și continuă să fie grevată de ambiguități, uzurpări și „pseudomorfoze” previzibile. Prestigiul modelului aristotelic de știință a dus la crearea prin imitație a teologiei scolastice: asimilând articolele de credință supranaturale cu principiile unei științe, scolastica și-a propus să ofere prin analogie un dublet rațional al revelației care să imite *modo humano* știința lui Dumnezeu despre El Însuși și despre creația Lui⁷⁴. Devenită din mistagogie simbolică și anagogică știință conceptuală

⁷⁴ Cf. M.-D. CHENU (1895–1985), *La théologie comme science au XIIIe siècle*, Paris, 1943 și articolul lui M.-J. CONGAR (1904–1995), „Théologie”, *Dictionnaire de Théologie Catholique* XV (1946), col. 341–502.

și analogică, scolastica a abandonat însă registrul biblic și liturgic al epocii patristice și medievale timpurii într-unul rațional-discursiv, schimbându-se totodată și statutul teologilor: locul *teo*-logilor ierarhi și harismatici, episcopi sau monahi, e luat acum de profesorii universitari, *teo-logi* științifici tot mai specializați și autonomizați în demersurile lor intelectuale și în pretențiile de autoritate doctrinară în Biserică și societate. Odată cu începuturile modernității modelul de știință se modifică din nou trecându-se de la raționalismul logico-metafizic la cel matematic, de la formele calitative la numere și la cantitativ, accentele deplasându-se de pe o ontologie a participării pe una a eficienței, de pe substanță pe procedură, de pe adevăr pe noua metodă experimental-matematică. Dacă în secolul XIII (cu Toma d'Aquino) teologia a devenit *știință*, în secolul XIX (cu Auguste Comte) știința a devenit *teologie* și nouă religie a umanității, din mixajul ilegitim dintre știință și religie rezultând apoi ideologiile funeste care au bântuit și continuă să bântuie cu consecințe devastatoare pentru umanitate în ultimele două secole. Pentru a-și putea păstra locul devenit inconfortabil în universități ca urmare a criticilor raționaliste la adresa religiosului în general și a tradiției și Bisericii creștine în special, teologia academică a adoptat în cheie critică fie modelul științelor filologice, fie al celor istorice, fie le-a jumelat într-o unică metodă științifică „istorico-critică” de investigare a tradiției creștine. Demistificată critic de iluminism în numele unei rațiuni atemporale, tradiția fusese recuperată intelectual de romantism, dar relativizată fie liric-poetic, fie cultural-istoric. Metoda istorico-critică părea să reabiliteze statutul științific al teologiei, în special, și al tuturor domeniilor „umaniste”, în general, dar o făcea cu prețul unei contrafaceri de principiu și de proporții: acela al reducăiei naturaliste a specificității teologiei și domeniilor „umaniste”. Acest specific a fost reafirmat energic în 1961 în celebra lucrare *Adevăr și metodă* de filozoful german Hans-Georg Gadamer (1900–2002), unde, refuzându-se atât „metoda” raționalistă, cât și istorismul și individualismul romantic, se sublinia rolul indispensabil al tradiției și al autorității în domeniile „umaniste”. Discipline practice prin excelență (nu domenii științifice), „umanioarele” urmăresc o înțelegere, nu o explicare, o formare (*paideia*, *Bildung*), o modelare practică a oamenilor în lumea morală a libertății, nu o simplă informare abstractă. Distincția între științele naturale și disciplinele umaniste reflectă mai profund distincția în plan ontologic, formulată memorabil de Gabriel Marcel, între realitate ca problemă și ca mister: o problemă este realitatea naturală supusă de științe unei chestionări și analize critice finite în care aparențele lucrurilor sunt reduse la esențe abstracte, exprimabile în ecuații matematice menite soluționării unor dificultăți tehnice legate de dominarea mediului înconjurător; misterul este realitatea ultimă, invizibilă, care susține realitatea sensibilă și-i asigură

sensul și coerența simbolică, pe care nu-l putem analiza și chestiona, fiindcă el ne chestionează pe noi, pe care-l putem doar admira și în al cărui joc simbolic, mediat de tradiții, ne angajăm practic-formal în arte, meditație sau religie, specificul acestora fiind dat de secundaritatea și decentrarea eului cunoscător într-o relație nu informativă, ci performativă, fiindcă misterul nu se cunoaște activ, ci se suportă pasiv.

Întreg acest proces de „pseudomorfoză” modernă a tradiției și teologiei a fost remarcabil sintetizat într-o carte din 1983 — *Deslușirea Tainei*⁷⁵ — de teologul anglican pe atunci (preot ortodox acum) Andrew Louth. Pornind de la constatarea că polemica occidentală din secolul XVI încoace între romano-catolici și protestanți pe tema autorității Tradiției în comparație cu cea a Scripturii falsifica de fapt atât Scriptura, cât și Tradiția, obiectivându-le drept arsenale sau cariere de argumente pentru tezele, adevărurile propoziționale, ale sistemelor teologice ale celor două confesiuni, preotul profesor Andrew Louth pledează convingător pentru recuperarea naturii de mister a Bisericii. În Biserică așadar creștinul nu e doar informat despre conținutul unui mesaj divin, ci e format practic (paideic) prin actele simbolice ale cultului care-l inițiază într-un mister de dincolo de text; acest mister e de fapt mișcarea de coborâre revelatoare-mântuitoare a Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt în Biserică, menită să se prelungească în mișcarea de urcuș a creștinilor în Duhul Sfânt prin Fiul la Tatăl. Sensul textului biblic se lămurește doar în contextul liturgic — Liturgia e Tradiția prin excelență —, care creează atitudinea de receptivitate față de prezența în ele a unui Mister; ca orice mister, el nu poate fi explicat, decriptat, redus la cunoscut, ci înțeles prin adâncire în multitudinea sensurilor lui salvate de alegorie și printr-o implicare practică în „logica” lui paradoxală, în care are loc răsturnarea perspectivei, decentrarea și reconstituirea eului. Din simplu eu cunoscător, el intră într-un rol dintr-o dramă liturgică și spirituală al cărei scenariu e scris de Altcineva. Atât misterul liturgic, cât și experiența mistică sunt discipline practice, al căror scop nu e reducerea Misterului divin la datele subiective ale conștiinței, ci angajarea concretă în actele și „logica” revelatorie a Misterului Însuși, „logica” extatică a Iubirii care se face trup.

De la concept la simbol

Multiplele implicații ale conștiinței recuperate a sacramentalității fundamentale a întregii vieți ecleziale în toate aspectele ei, pe fondul depășirii

⁷⁵ ANDREW LOUTH, *Discerning the Mystery. Essay on the Nature of Theology*, Oxford, 1983; trad. rom. M. Neamțu: ANDREW LOUTH, *Deslușirea Tainei. Despre natura teologiei*, Deisis, Sibiu, 1999.

înțelegerii scolastice a noțiunii de sacrament în lumina simbolului, fac tema remarcabilei „relecturi sacramentale a existenței creștine” întreprinsă de preotul profesor Louis-Marie Chauvet (născut în 1942, L.-M. Chauvet predă teologie sacramentală la Institutul Catolic din Paris)⁷⁶. Relectura debutează cu o critică radicală a presupuzițiilor metafizice ale teologiei scolastice a sacramentelor (dezvoltată de Toma d’Aquino) din perspectiva devastatoare a destrucției a metafizicii prezenței ca onto-teo-logie speculativă întreprinsă de Martin Heidegger. Gânditorul german demascase în gândirea temeiurilor de tip cauzal, productiv, și în dihotomia dintre subiect și obiect originile filozofice ale civilizației tehnice actuale, în care totul e prezență, eficiență, reprezentare și valoare. Un astfel de univers exclude evenimentul nonobiectual și nonvaloare al survenirii grației și cenzurează corpul și simbolul în favoarea conceptului și reprezentării. Diferența crucială este aici cea dintre semn și simbol (echivalentă celei anterioare dintre problemă și mister). Informat și denominativ, legat de cunoaștere, reprezentare și obiect, semnul ține de registrul abstract al metafizicii și tehnicii, de schimburile anonime ale pieții, valorilor și comerțului. Performativ și comunional, legat de recunoaștere, interpretare și subiect, simbolul aparține regimului temporal, sensibil, corporal al schimbului gratuit între subiecți într-un joc de tipul pierderii și regăsirii, care presupune ruptura și consimțământul la o pierdere de sine care îi constituie astfel într-o recunoaștere, amicitie sau alianță transnaturală. Spre deosebire de știință, care operează cu semne, credința ține de registrul simbolic al comunicării-comuniune și este întotdeauna înscrisă într-un corp concret: fizic, social, cultural, cosmic. Structura sacramentală a credinței și modul ei de funcționare apar exemplar în *Luca* 24, episodul Emaus, de la care pleacă și „relectura sacramentală” a preotului profesor Chauvet. Aici se vede că adevărata credință e consimțire la o pierdere: renunțarea la a-L mai vedea pe Hristos în corpul Lui de carne, pentru a-L întâlni în Duhul Sfânt la Liturghie în corpul simbolic al Celui Înviat care e Biserica — sacramentul Împărăției lui Dumnezeu în lume. Credința e renunțarea la întâlnirea și la fixarea gnostică nemijlocită — de fapt imaginară — pe Iisus Hristos prin reducerea Lui la cunoaștere, magie sau morală. Aceste trei ispite sunt tot atâtea forme de necrozare, de reducere la obiecte moarte, disponibile a corpurilor simbolice prin care se actualizează misterul prezenței în absență a lui Hristos Cel Înviat în Biserică: Scriptura, Tainele și frații, și ele se manifestă în derivatele proprii fiecăreia din confesiunile creștine: biblicismul lui „sola Scriptura” protestant, magia lui „ex opere operato” sacramental romano-catolic (și ortodox) și

⁷⁶ LOUIS-MARIE CHAUVET, *Symbole et sacrement. Une relecture sacramentelle de l'existence chrétienne* (Cogitatio fidei 144), Cerf, 1987.

activismul și eticismul secularizat („deeds, not creeds”), fie el sentimental-liberal sau social-revoluționar.

Credința creștină are deci în ființa ei o structură sacramentală și eclezială, ceea ce înseamnă concret că Biserica are prioritate față de creștini — ea îi face pe creștini, nu invers — și se primește în dar prin credință. Liturghia duminicală — din ziua Învierii răsărită la capătul Crucii — e figura sacramental-simbolică a prezenței sacramentale a lui Hristos Cel Înviat. Aici prin credință creștinii consimt să-I dea lui Hristos corpurile lor mărturisindu-L ca Domn potrivit Scripturilor, primindu-L ca dar în Botez și Euharistie și angajându-se într-o viață asemenea Lui ca răspuns și contradar la darul Cuvântului și Trupului Său sacramental și constituind astfel, în acest schimb simbolic și dăruire generalizată, corpul Lui eclezial, figură a Împărăției eshatologice. Cunoscut prin Scriptură și recunoscut în Taine, Hristos Se întrupează în fiecare prin liturghia zilnică a credinței, mărturiei și iubirii altruiste. Spre deosebire de cultul istorico-profetic al iudaismului (centrat pe Paște ca memorial profetic) însoțit însă mereu de criza riturilor denunțată de profeți, cultul Bisericii are un statut nou, eshatologic: Dumnezeu vine acum în Poporul Său nou alcătuit din evrei și păgâni convertiți nu prin Lege sau Templu, ci prin Hristos și Duhul Sfânt. Este un cult nou, paradoxal, care produce sfințire fără sacralizare și mijlocire fără intermediere și al cărui subiect e Biserica întregă, popor sacerdotal unic, devenit Corp al lui Hristos, Templu al Duhului Sfânt și Casă a Tatălui, și care la Liturghie primește în credință de la Dumnezeu prin slujitorii speciali, care sunt icoane ale lui Hristos, darul prezenței lui Hristos Cel Înviat prin cuvântul și trupul Său, dar căruia îi răspund prin contradarul mărturiei și iubirii zilnice care transformă întreaga lor existență în sacrificiu viu și liturghie permanentă, iar Biserica întregă în templu viu al Celui Preaînalt.

Aceeași corectură de curs în teologie spre simbolic este recomandarea pe care o face în 1994–1999 la capătul unei fascinante *Istoriei teologice a Bisericii*⁷⁷ — un „itinerar” unic în felul său printre „formele” și „modelele” teologiei — și benedictinul francez Ghislain Lafont (n. 1928) de la abația „La Pierre-qui-Vire”. La baza viziunii sale stă constatarea unei bipolarități și tensiuni înscrise structural în natura umană scindată între coordonatele spațiului și ale timpului, ale naturii și ale aventurii, ale ordinii și rupturii, ale ființei și ale timpului sau, biblic vorbind, ale creației și legământului. Ireme-

⁷⁷ GHISLAIN LAFONT, *Histoire théologique de l'Église catholique. Itinéraire et formes de la théologie* (Cogitatio fidei 179), Cerf, Paris, 1994 și *La Sagesse et la Prophétie. Modèles théologiques*, Cerf, Paris, 1999; trad. rom. Maria-Cornelia Ică jr: *O istorie teologică a Bisericii. Itinerarul, formele și modelele teologiei*, Deisis, Sibiu, 2003.

diabil tensionată de această polaritate constitutivă, teologia a privilegiat când conceptul, cunoașterea și doctrina, luând figura „înțelepciunii”⁷⁸, când cuvântul, simbolul, mărturia și angajamentul istoric, luând forma „profeției”. Creștinismul apostolic s-a constituit ca mișcare mesianică în interiorul acestui tip de discurs „profetic”, simbolic și istoric, radicalizat eshatologic. Respingerea creștinismului de către iudaism și succesul misiunii între păgâni a condus inevitabil la o elenizare a discursului teologic creștin, care s-a recompus după liniile de forță ale câmpului discursului sapiențial elenistic al sfârșitului Antichității. Fascinația atât intelectuală, cât și politică, față de paradigma Unului explică predilecția teologiei patristice atât pentru anagogie și mistică, cât și pentru ierarhie și perfecțiune. Riscurile teologiilor sapiențiale ale Unului de a reduce totul la relația Dumnezeu-Unu și suflet, și de a echivala pluralitatea cu răul, au fost însă contracarate eficient de Biserica patristică prin Sinoadele Ecumenice care au reafirmat clar prin dogme Treimea, realitatea creației și consistența și corporalitatea naturii umane, realismul Întrupării și divino-umanitatea constitutivă a lui Hristos ca bază a misterului pascal al mântuirii, în termeni ținând de registrul Ființei (*homoousios*), contrabalansând astfel riscurile reale ale utilizării unilaterale a limbajului și categoriilor Unului. (Unul din aceste riscuri fiind acela al spiritualizării excesive a simbolului prin anagogie/alegorie cu reducerea corporalității și temporalității inerente acestuia.) Părinții Bisericii au fost, așa cum scria preotul profesor Georges Florovsky, platonicieni în mistică, dar aristotelicieni în dogme, exprimând astfel urcușul sufletului spre Dumnezeu în categoriile Unului, iar pogorârea lui Dumnezeu spre om în cele ale Ființei. Prin abandonarea treptată a motivului Unului apofatic și fixarea unilaterală pe registrul Ființei, scolastica occidentală din secolul XIII a operat mutația raționalistă cu consecințe incalculabile de la anagogie la analogie, de la simbol, fie și alegorizat, la concept. Modernitatea a transformat ulterior raționalismul din metafizic în matematic, mutând esențele din domeniul calitativ al formelor în acela cantitativ al numerelor, secularizând pe baza reducției participării la eficiență modelul causal-productiv din teologie în tehnologie. Misterul, simbolul, sensibilul, corporalul, temporalul au dispărut din orizontul cunoașterii, ocupat în secolul XIX de raționalismul tare, ofensiv și cuceritor în diferitele lui variante: pozitivist, evoluționist, dialectic, tehnic. Dar tot acum, în secolul XIX, sărăcia, viața, credința își reafirmă prin Marx, Freud, Nietzsche sau Kierkegaard „iraționalul” și ireductibilitatea lor și pun radical în chestiune

⁷⁸ La rândul lui, discursul teologic de tip sapiențial-cognitiv s-a structurat fie anagogic pe coordonata Unului (Platon) — mistic (Dionisie, Bonaventura) sau enciclopedic (Albert) —, fie analogic pe cea a Ființei (Aristotel) ca la Toma d’Aquino.

raționalismul dominant prin intermediul existențialismului și psihanalizei. În secolul XX reapar în discursul cultural temele reprimite ale răului, finitudinii, culpabilității, temporalității, relației, sensului și prin ele revine în scenă și simbolicul. Din tehnică și instrumentală, rațiunea redevine relațională și comunicativă: omul nu este doar dorință de a ști și produce/consuma, ci și dorință de sens și comuniune, schimburile prin care își menține existența fiind nu doar hrana și sexualitatea, ci și cele simbolice-culturale, între care religia are o poziție specială și inevitabilă prin comerțul simbolic-liturgic cu invizibilul pe care-l instituie⁷⁹ și în care resemnifică decisiv, prin teodrama comuniunii, parametrii nereconciliați ai unului, ființei, răului și timpului.

Originea pascal-liturgică a Evangheliilor

Consecințele revoluției „copernicane” aduse de această cotitură spre simbol și liturgic asupra teologiei dogmatice scolastice și a celei biblice istorico-critice au început deja să fie evidențiate de teologi occidentali în cercetări exemplare, cum sunt cele ale preotului profesor Hans-Joachim Schulz (n. 1932), profesor de liturgică, de istorie a Bisericii răsăritene și de teologie ecumenică la Facultatea de Teologie Romano-Catolică din Würzburg. În 1993, el a propus o nouă demonstrație a „originii apostolice a Evangheliilor”⁸⁰ și a datării lor timpurii. Demersul său este în esență o deconstrucție liturgică a consensului academic din teologia biblică germană, dominată de școala liberală postbultmanniană. Potrivit urmașului lui Rudolf Bultmann (1884–1976) la catedra din Marburg, care a fost din 1951 și până în 1973 Werner Kümmel (1905–1995), scrierile Noului Testament au apărut între anii 50–150, începând cu epistolele așa-zis pauline între anii 50–58 (*1 și 2 Tesaloniceni, Galateni, Filipeni, 1 și 2 Corinteni, Romani, Filimon*), restul epistolelor — cele așa-zis deuteropauline (*Efeseni, Coloseni*) și pastorale (*1 și 2 Timotei, Tit, Evrei*, cele ioaneice, *Iacob, Iuda și 1 și 2 Petru* — fiind scrise între anii 80–120/150, redactarea *Evangheliilor și Faptelor Apostolilor* (și *Apocalipsei*) fiind plasată în intervalul 70–100 ca rezultat al unei creativități anonime și discontinue, și a unor redactări succesive, în cadrul comunităților creștine.

În contra acestei vulgate academice a teoriei „istoriei formelor” care distruge tradiția pretinzând că o reconstituie, H.-J. Schulz pledează pentru ori-

⁷⁹ Cf. JEAN-YVES LACOSTE, *Expérience et Absolu. Questions disputées sur l'humanité de l'homme* (Coll. „Épiméthée”. Essais philosophiques), PUF, 1994; trad. rom. Maria-Cornelia Ică jr: *Experiență și Absolut. Pentru o fenomenologie liturgică a umanității omului*, Deisis, Sibiu, 2001.

⁸⁰ HANS-JOACHIM SCHULZ, *Die apostolische Herkunft der Evangelien. Zum Ursprung der Evangelienform in der urgemeindlichen Paschafeier* (Quaestiones disputatae 145), Herder, Freiburg im Breisgau, 1993, 1997³.

ginea personal apostolică a Evangheliilor și datarea lor timpurie, înainte de căderea Ierusalimului și distrugerea celui de-al doilea templu de către romani, în august 70. Evangheliile au apărut în contextul vieții liturgice a comunității apostolice din Ierusalim pe fondul structurii anamnetice a tradiției iudaice, ca tradiție unitară de proclamare a veștii bune despre moartea și învierea lui Hristos potrivit Scripturilor iudaice. Rezumatul acestei predanii orale a Evangheliei în Biserica din Ierusalim e redat de Apostolul Pavel în cap. 15, 3–5 al epistolei *1 Corinteni* (scrisă în anii 55–56, la doar 25 de ani de la răstignirea și Învierea lui Hristos). Contextul ei este — cum atestă tot epistola *1 Corinteni* — celebrarea pascală a comunității apostolice din Ierusalim din noaptea de Paște unită cu Botezul și Euharistia. Memoria acestei celebrări originare a fost păstrată în comunitățile creștine „cvartodecimane” din Asia Mică (de tradiție ioaneică). Aici vedem că primii creștini săvârșeau Paștele în noaptea de 14 spre 15 nissan împreună cu iudeii, și unii și alții făcând anamneza exodului evreilor din Egipt sub forma unei „haggada” sau povestiri speciale, evreii așteptând la miezul nopții venirea lui Mesia promis, iar creștinii revenirea în slavă a lui Mesia Iisus Cel Înviat. În timp ce evreii se bucurau în prima jumătate a nopții, creștinii posteau în amintirea uciderii lui Iisus, iar în „haggada” lor pascală evocau nu numai exodul din Egipt, ci pătimirea și învierea lui Iisus; după miezul nopții, creștinii rupeau postul și celebrau cu bucurie învierea lui Hristos prin Euharistie. Nucleul pascal al Evangheliei apostolice privitoare la Hristos se cuprinde așadar în relatarea originară despre Pătimirea și Învierea Lui și e fixarea în scris a „haggadei pascală” a comunității din Ierusalim conduse de Petru pe care o avem în *Marcu* 8, 27 – 16, 8 (finalul cel mai vechi și abrupt al acesteia explicându-se prin prezența lui Petru încă în fruntea Bisericii din Ierusalim). Acest nucleu „premarcan”, anterior persecuției lui Irod Agrippa din anii 41–42 — soldată cu martirizarea lui Iacob, fratele lui Ioan (*FA* 12, 1–2) și părăsirea Ierusalimului pentru „un alt loc” (Roma) de către Petru întemnițat și el, dar eliberat miraculos de un înger (*FA* 12, 1. 7) —, a fost completat mai târziu la Roma, unde Marcu s-a aflat ca secretar și auxiliar catehetic al lui Petru cu puțin înainte de martiriul acestuia în anul 65.

Evangheliile canonice, redactate toate înainte de catastrofa din anul 70, reflectă situațiile misionare ale diverselor comunități ivite din misiunea creștină cărora li se adresează: celor iudeo-creștine (*Matei*, în jurul anilor 66–70), păgâno-creștine (*Luca* și *Faptele Apostolilor*, curând după 62) și celei ioaneice (*Ioan*, concepută încă din anii '40, dar redactată între 62–66 la Efes, unde comunitatea lui Ioan s-a mutat după martiriul lui Iacob, fratele Domnului, lapidat în templu în anul 62). Contrar prejudecăților tenace ale vechii școli de la Tübingen din secolul XIX sau ale celei liberale pre- și post-bultman-

niene, care proiectau *Evanghelia după Ioan* fie în a doua jumătate a secolului II, fie la sfârșitul secolului I, atribuindu-i un caracter elenistic și gnostic, investigațiile din ultimele decenii au demonstrat atât remarcabila precizie a datelor topografice, cât și coerența ei literară, susținând chiar „prioritatea lui Ioan” (J. A. T. Robinson, 1985) față de sinoptici. Autorul Evangheliei a Patra este atât un martor ocular al activității lui Iisus încă de la începuturi și până în intimitatea Cinei ultime, a răstignirii și duminicii Învierii, cât și unul al caracterului liturgic al genului Evangheliilor creștine, faimoasele discursuri ale lui Iisus din evanghelia sa situându-se în contextul aceleiași anamneze pascale euharistice și baptismale. Concluzia metodologică desprinsă de aici este cea a necesității imperioase a unei hermeneutici biblice de tip liturgic (nu istorico-critic), întrucât atât actualizarea lui Hristos, cât și predica Evangheliei și interpretarea Scripturilor în Biserica primară aveau un caracter liturgic, centrat pe anamneza euharistică.

Primatul mărturiei — dogma „bornă”, nu „definiție”

O deconstrucție similară din unghiul cotiturii simbolice și al matricei liturgice a teologiei Bisericii a fost drastic aplicată în 1996 de preotul profesor H.-J. Schulz și înțelegerii scolastice a „doctrinei” și a „dogmei” în Biserica Romano-Catolică a mileniului II. În locul acestora, el pledează pentru revenirea la noțiunea biblico-liturgică de „mărturisire”: „Mărturisire în loc de dogmă” e chiar titlul acestei monumentale cercetări asupra „criteriilor caracterului obligatoriu al doctrinei Bisericii”⁸¹. În centrul investigației se află o atentă analiză a conștiinței de sine pe care au avut-o cele șapte Sinoade Ecumenice (325–787) ale Bisericii vechi și nedespărțite cu privire la sensul demersului lor de precizare a învățaturii ortodoxe și apostolice a Bisericii față de răstălmăcirile ei de către diversele erezii trinitare (arianismul, macedonianismul) sau hristologice (nestorianismul, monofizismul, monoenergismul, monotelismul și iconoclasmul). Constatarea cea mai importantă care se degajă e aceea că acestea nu luau hotărâri „asupra” credinței, ci dădeau mărturie cu valoare obligatorie „despre” credința apostolică. Prin aceasta Sinoadele se înscriau în aceeași dinamică a Noului Testament, în ale cărui scrieri avem proclamarea și atestarea de către apostoli a misterului lui Hristos Cel Răstignit și Înviat, mister actualizat (primit, atestat și transmis) în anamneza euharistic-liturgică a Bisericii. Revelatorie în acest sens e terminologia utilizată. Astfel, Sinodul I (Niceea, 325) emite un „ekthesis” al credinței, o expunere cu valoare de decret, adresată în primul rând episcopilor. Sinodul II

⁸¹ H.-J. SCHULZ, *Bekennnis statt Dogma. Kriterien der Verbindlichkeit Kirchlicher Lehre* (Quaestiones disputatae 163), Herder, Freiburg im Breisgau, 1996.

(Constantinopol, 381) formulează un „symbolon” de credință pentru uz liturgic, care va fi confirmat ca identic cu „ekthesis”-ul de la Niceea, impunându-se astfel drept Simbol de credință cu valoare universală abia la Sinodul IV (451). Sinodul III (Efes, 431) a refuzat să formuleze un nou „ekthesis” al credinței plecând de la axioma neschimbabilității și suficienței celui de la Niceea, care nu poate fi depășit, ci doar actualizat prin canonizarea unor texte patristice cu valoare de normă interpretativă (epistole ale Sfântului Chiril al Alexandriei). În același sens, Sinodul V (Constantinopol, 553) a emis împotriva așa-numitelor „Trei Capitoale” doar o sentință de condamnare încheiată cu 14 anateme. Sinoadele IV (Chalcedon, 451), V (Constantinopol, 681) și VII (Niceea, 787) au promulgat fiecare câte un „horos” special împotriva ereziilor pentru care fuseseră convocate, fiecare din aceste „horoi” având în centru textul „ekthesis”-ului de la Niceea și al „symbolon”-ului de la Constantinopol (cel din 787 citând doar „symbolon”-ul de la Constantinopol, nu și „ekthesis”-ul de la Niceea). Decisivă este traducerea corectă a grecescului *horos* prin „bornă” (*terminus*) împotriva ereziilor, iar nu prin „definiție” (*definitio*) pozitivă a credinței; obiectul „horoi”-lor nu este deci în chip nemijlocit credința, ci terminologia corectă pentru exprimarea și interpretarea credinței. De aceea „definirile” Sinoadelor Ecumenice au doar valoarea relativă a unor „norma normata” și pot fi interpretate și reformulate, „norma normans” pozitivă fiind credința apostolică atestată în Scripturi și actualizată în tradiția liturgică a Bisericii (canonizată explicit ca atare de Sinodul VII, 787), contextul care le oferă orizontul de sens. Condiționată de problematizarea ereziilor, fixarea pe terminologii abstracte a formulelor Sinoadelor Ecumenice a adus cu sine o necesară precizie; dar sporul în claritate conceptuală ascunde în el riscul potențial al pseudomorfozei „doctrinariste” a învățaturii creștine, în a cărei capcană a căzut ulterior Occidentul latin, dar de ale cărei tentații n-a fost scutit — cum s-a putut vedea — nici Răsăritul.

Evoluția nefastă spre doctrinarism abstract, speculativ, nebiblic e detectată de H.-J. Schulz în așa-numitele „Simboluri” de credință antiariene din sudul Galiei din secolele V–VI: în „Fides Damasi”, în „Clemens Trinitas” și mai ales în augustinianul „Quicumque” (= Simbolul pseudo-„atanasian”), în care apare deja problematicul adaos speculativ care afirmă purcederea Duhului Sfânt „și de la Fiul”. Răstălmăcirea (*Fehldeutung*) autoritar-doctrinaristă a definirilor sinodale ca „definiții dogmatice” sau „dogme definite” n-a lipsit nici în Biserica imperială bizantină, unde adesea împărații au intervenit cu „dogme”⁸² de credință proprii (heterodoxe, dar și ortodoxe), pe care au în-

⁸² Biserica și Sinoadele au fost mai degrabă rezervate față de termenul *dogma* aplicat la credință. Nici unul din cele două sensuri concrete ale acestuia: filozofic sau juridic — opinie

cercat apoi să le impună în sinoade întregii Biserici pe baza unei proceduri juridice și prin transformarea improprie și abuzivă a sinoadelor în instituții de stat, și a „definirilor” acestora în „decrete” cu valoare de lege imperială. Această răstălmăcire s-a manifestat însă din plin în conciliile „deficitare teologic” ale Occidentului în mileniul II: Lyon II (1274) a însemnat atât „absolutizarea teologiei trinitare occidentale” augustinian-anselmiene, cât și un „dictat” unionist papal; Florența (1439) a oscilat între șansa unei regăsiri ecumenice și eșec, între „redescoperirea și răstălmăcirea [*Missdeutung*] tradițiilor răsăritene” și „recăderea”, în cazul armenilor și coptilor, „în metoda dictatului condițiilor de unire” (ce avea să fie reluată în „uniatismele” secolelor XVI–XVII); Trento (1545–1563) a dus la „polarizarea catolic-protestantă prin pierderea categoriilor de înțelegere ale Bisericii răsăritene”; iar prin dogmatizarea „infaibilității” ca garanție ultimă pentru deciziile „ex cathedra” ale papei, Vatican I (1870) a trecut mult dincolo de făgăduința unei „semnificații mântuitoare care nu-și ratează ținta propovăduirii apostolice” și de rolul lui Petru în Noul Testament. Toate „dogmele” acestor „concilii” latine ale mileniului II pot fi „integrabile în totalitatea tradiției” doar printr-o „reinterpretare” care să asume „dogmele” într-o „mărturisire” apostolică a lui Hristos în Duhul Sfânt dublu „transparentă” atât spre Scriptură, cât și Liturghie (Botez-Euharistie).

Se impune așadar revenirea la mărturia apostolică a credinței articulată trinitar în Simbolurile baptismale (Roman și Constantinopolitan) și mai cu seamă în anaforalele euharistice, a căror capodoperă e anaforaua Sfântului Vasile cel Mare. Anaforalele euharistice sunt articularea liturgică pozitivă decisivă, în afara polemicii antieretice (de care sunt grevate „definirile” sinodale) a credinței Bisericii, ilustrarea cea mai perfectă a vechiului principiu *lex orandi, lex credendi*. Din nefericire, foarte devreme, din rațiuni mistagogice excesive, anaforaua rostită inițial cu glas tare în auzul întregii comunități a început să fie citită în șoaptă („în taină”), lectura ei fiind acoperită de imne și cântări, iar funcția ei mărturisitoare fiind preluată de recitarea înainte a Simbolului Constantinopolitan — care era mărturisirea *baptismală* a nofiților —, recitare introdusă în Liturghie în anii 511–518. Tot în acel moment anaforaua euharistică devenea un continent euhologic scufundat în apofaza tăcerii, un privilegiu individual al clericului celebrant, nu mărturisirea întregii comunități a Bisericii, ca și împărtășirea euharistică tot mai privatizată. Hermeneutica liturgică, aplicată atât dogmelor, cât și Scripturii, are drept scop principal acela de a le scoate din registrul doctrinelor abstracte, făcându-le

filozofică sau decret, decizie — nu erau adecvate, întrucât însemnau o reducere antropologică inacceptabilă a credinței, fie intelectualistă, fie voluntaristă.

să participe la dinamica simbolic-sacramentală a Revelației lui Hristos Însuși, într-o atitudine biblic-apostolică de tipul mărturiei și mărturisirii.

De la teologia „doctrină” la teologia „dramă”

Criza doctrinarismului abstract a fost sesizată nu doar de teologi romano-catolici, ci și în teologia protestantă contemporană. Nu mă voi referi aici la impactul ei personal asupra cunoscutului teolog luteran de origine cehă Jaroslav Pelikan (1923–2005). Profesor de istoria teologiei la universitatea americană Yale, autor între anii 1971–1989 al sintezei în cinci volume despre *Tradiția creștină*⁸³ ca „istorie a dezvoltării doctrinei” de la origini și până la Conciliul Vatican II, acesta s-a convertit în 1997 la Ortodoxie. Voi menționa doar tentativa demnă de reținut a colegului de la Yale al lui Pelikan, profesorul de teologie sistematică și ecumenică, luteran american, George Lindbeck (n. 1923; profesor între 1952–1993), de a sugera într-o faimoasă cărțuie din 1984 despre *Natura doctrinei*⁸⁴ o viziune „postliberală” despre teologie și religie. În esență, aceasta e o propunere de a depăși dihotomia dintre cele două tipuri de înțelegere a religiosului: cel premodern, scolastic, metafizic, și cel modern, liberal, hermeneutic. Dacă pentru viziunea premodernă adevărul religios este de natură propozițională, doctrinaristă, informativă, obiectivistă — doctrinele sunt fapte obiective, realități ideale, „sui generis” —, pentru cea liberală modernă el este subiectiv, experiențial și expresiv — doctrinele sunt obiectivări noninformative și nondiscursive ulterioare ale unor experiențe și sentimente profunde primordiale. Ieșirea din impasul creat de opoziția acestor două viziuni e văzută de Lindbeck într-o a treia viziune, „postliberală”, despre religie ca sistem cultural-lingvistic: aici religia este analogă limbii, și așa cum limba există înaintea individului care o vorbește, tot așa și religia ca sistem de simboluri expresive și comunicative există înaintea omului, care devine religios doar interiorizând acest sistem prin deprinderi și exercițiu practic. Cu alte cuvinte, experiența derivă din limbă/religie (care funcționează asemenea unui apriori cvasitranscendental), nu invers. Dacă în această viziune culturală transcendentă (în sens kantian) religia este analogă limbii, doctrinele sunt analoge gramaticii, oferind enunțuri de

⁸³ JAROSLAV PELIKAN, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine*, Yale, 5 vol., 1971, 1974, 1978, 1984, 1989; trad. rom.: J. PELIKAN, *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, Polirom, Iași: I. *Nașterea Tradiției universale (100–600)*, 2004; II. *Spiritul creștinătății răsăritene (600–1700)*, 2006; III. *Evoluția teologiei medievale (600–1300)*, 2006; IV. *Reforma Bisericii și a dogmei (1300–1700)*, 2006; V. *Doctrina creștină și cultura modernă (de la 1700)*, 2008.

⁸⁴ GEORGE LINDBECK, *The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a Postliberal Age*, 1984.

ordin secund (enunțuri despre enunțuri) nu metafizice, nu autoexpresive, ci intrasistemice, descriind regulile de funcționare ale sistemului și acțiunii religioase, care au o structură autoreferențială, de tip simbolic. Metoda „teologiei postliberale” este, prin urmare, una *intratextuală*, plecând de la primatul narativului autoreferențial al Scripturii centrate pe Persoana lui Iisus Hristos. Cu alte cuvinte, nu încearcă să traducă Scriptura în categorii extrascripturistice — metafizice sau istorice, cum face teologia scolastică și cea liberală —, ci să redescrie realitatea în categoriile scripturistice⁸⁵.

În cazul unic al Bibliei, nu lumea trebuie să absoarbă textul ei, ci textul ei trebuie să absoarbă lumea. Este o constatare fundamentală, cu valoare de principiu, uitată de teologi (scolastici sau liberali), dar pe care o reafirma viguros criticul literar canadian Northrop Frye (1912–1991) în celebra sa carte din 1982 *Marele Cod. Biblia și literatura*⁸⁶. Structurată pe o vastă rețea de corespondențe tipologice, de culmi și abisuri, Biblia are o structură „centripetă” proprie simbolului și poeziei (nu „centrifugă” ca filozofia sau științele): nu vrea să fie asimilată, ci să ne asimileze ei. Înțeleasă astfel, ca revelație, Scriptura ilustrează exemplar specificul raportului religios: spre deosebire de raportarea științifică față de realitatea (ca „problemă”, după formula lui Gabriel Marcel), care este una de tipul „întrebare-răspuns”, raportarea religioasă este de tipul „chemare-răspuns”, în care subiectul uman nu are suveranitatea, autonomia și inițiativa epistemologică, ci, din contră, este unul convocat, invitat la ascultare și supunere față de un Cuvânt care-l precedă și depășește infinit. Sentimentul religios al convocării, dependenței, supunerii nu există însă — așa cum arăta în 1992 filozoful protestant francez, Paul Ricœur (1913–2005)⁸⁷ — în stare pură, nemijlocită, ci întotdeauna interpretat în cadre de referință canonice, mediate lingvistic și cultural, ale unei religii anume, care ne arată cum anume e instanța absolută care convoacă subiectul religios (transcendentă sau imanentă; anonimă sau personală) și cum anume trebuie să fie ascultarea față de ea (pasivă sau activă; solitară sau comunitară) etc. Fenomenologia religiosului universal uman este astfel obligată să treacă prin „furcile caudine ale unei hermeneutici textuale sau scripturale” proprii unei singure religii, întrucât ca și limbajul care nu există

⁸⁵ Cum arătase în studiile sale colegul de la Yale al lui Lindbeck, profesorul HANS W. FREI (1922–1988): *The Eclipse of Biblical Narrative: A Study in Eighteenth and Nineteenth Century Hermeneutics* (1974); *Types of Christian Theology* (1992 postum).

⁸⁶ NORTHROP FRYE, *The Great Code. Bible and Literature*, 1982; trad. rom. A. Sasu și I. Stanciu: *Marele Cod. Biblia și literatura*, Atlas, București, 1999.

⁸⁷ „Experiență și limbaj în discursul religios”, în volumul colectiv: *Phénoménologie et théologie*, Paris, 1992; trad. rom. Nicolae Ionel în: J.-L. CHRÉTIEN / M. HENRY / J.-L. MARION / P. RICŒUR, *Fenomenologie și teologie*, Polirom, Iași, 1996, p. 13–36.

decât în limbi, tot așa și religiosul există numai în religii. Și atunci, departe de a premerge, ca teorie generală prealabilă, de nicăieri, fenomenologia universală a religiosului se obține doar la capătul hermeneuticii interne a propriei religii printr-un „transfer analogizant” pe baza unei „ospitalități” inter-religioase comparabile ospitalității prin limbaj care face cu puțință traducerea dintr-o limbă în alta. Scripturile biblice nu există nici ele singure, ci, pe de o parte, sunt doar urma scrisă a unui Cuvânt divin viu, invizibil, Care le inspiră și pe Care Îl manifestă ca mărturie, fără a se identifica niciodată cu ele, ci rămânând mereu deasupra lor, iar, pe de altă parte, ele sunt întotdeauna, ca într-o serie de cercuri concentrice, în interiorul comunității mărturisitoare și interpretative a Bisericii și a Tradiției ei, precum și în interiorul culturilor și sufletelor celor care, deschizându-se, primesc prin ele pe Dumnezeu Însuși și întreaga realitate restaurată. Arta supremă a teologiei ar fi să facă astfel ca aceste cercuri să funcționeze în așa fel încât să nu devină vicioase, ci virtuozitate. Text paideic, formativ prin excelență, Biblia urmărește prin configurație ei particulară o reconfigurare a sinelui credinciosului și comunității care o primește. Text polifonic, el nu poate produce decât un sine policentric, insistă Ricœur, dezvoltând aici o sugestie propusă de P. Beauchamp. Cum sugerează pluralul denumirii grecești date Vechiului Testament, *Biblia* este de fapt o bibliotecă și o împletire de scriituri și discursuri plurale: narativ, legislativ, profetic, imnic, sapiențial, apocaliptic. Compusă din Lege, Profeți și Scrieri (Tora, Neviim, Ketuvim — *TaNak*), Biblia ebraică ne prezintă o diversitate de acțiuni ale lui Dumnezeu (al Cărui Nume ni-l retrace): Acesta întemeiază, făgăduiește, legiferează, pedepsește, distruge, reîntemeiază și promite o salvare și o restaurare/plenitudine ultimă. Identitatea celui care citește Biblia drept cuvânt al lui Dumnezeu este astfel succesiv și simultan întemeiată (prin Lege), zguduită (de Profeți), singularizată și universalizată (de cărțile de înțelepciune), dar și tensionată mesianic și eshatologic de promisiunea împlinirii unei făgăduințe. La capătul acestui parcurs reconfigurat și scandat de dimensiunile și etapele unei Revelații, sinele cititorului și al comunității devine prin această receptare activă și transformantă parte integrantă a Revelației înseși.

Natura doctrinei și sensul autentic al exegezei biblice sunt centrul studiilor și operei profesorului de teologie și pastorului presbiterian britanic Kevin J. Vanhoozer (n. 1957). Plecând de la o teză de doctorat susținută la Cambridge despre „narațiunea biblică în filozofia lui Paul Ricœur” (1990), acesta și-a concentrat timp de un deceniu meditațiile elaborării unei „teologii prime” (publicată în 2002) care să precizeze relația de principiu dintre „Dumnezeu, Scriptură și hermeneutică”, și care să ofere o replică pozitivă provocării deconstructivismului postmodern (Derrida, Rorty) la adresa hermeneuticii biblice (deconstrucția fiind „deconstruită” de Vanhoozer într-o lucrare critică

din 1998 cu titlul *E oare un sens în acest text? Biblia, cititorul și moralitatea cunoașterii literare*). Lecturii „inactive” de tip istoric a Bibliei („explicare fără înțelegere”), ca și celei „reactive” de tipul criticii ideologice demistificatoare („interpretare fără înțelegere”) sau celei „hiperactive” de tip postmodern („interpretare fără frontiere” și fără criterii în baza caracterului „arbitrar” al semnelor lingvistice și al individualismului/anarhismului metodologic) i se opune o lectură „interactivă” de tip „etic” plecând de la înțelegerea textului ca „acțiune comunicativă” (fundamentată pe teoria actelor de limbaj a lui J. Austin). Textul biblic nu e un teren de joacă arbitrar, ci face parte dintr-o relație comunicativă (de tipul unui „legământ”) între autor și cititor-interpret; acesta din urmă are atât răspunderea de a onora intențiile autorului interpretându-le și recreând sensul voit de el, dar și libertatea de a-l determina în contextul unei comunități care nu e atât interpretativă, cât performativă a Scripturii: Biblia nu se interpretează intelectual, ci existențial, pentru că nu este doctrină, ci o „teo-dramă”, o piesă de teatru divin care trebuie jucată de Biserică și de creștini, care, lăsându-se prinși în această dramă, descoperă practic cine anume sunt ei, Cine e Dumnezeu și ce este lumea. Aceasta e replica dată foarte recent de Vanhoozer lui Lindbeck în ultima sa remarcabilă carte din 2005, intitulată programatic *Drama doctrinei*⁸⁸. Viziunea „dramatică” despre „doctrină” este pentru Vanhoozer singura ieșire din impasul în care s-a ajuns, impas pe care-l reflectă lipsa de interes pentru „doctrină” în Bisericile contemporane pe fondul unei atracții tot mai mari nu pentru dogme, ci pentru „experiență” și „spiritualitate”. Asociată cu informația rece, abstractă, doctrina pare ruptă pentru totdeauna de viața de zi cu zi a creștinilor, chiar atunci când e mărturisită și primită formal. Căzută în distanța creată între speculație și emoție, doctrina poate fi restaurată în rolul ei vital și de neînlocuit doar prin tragerea tuturor consecințelor din constatarea elementară care se impune cu evidență: creștinismul nu e nici filozofie, nici poezie, nici morală, ci evanghelie: „vestea bună” despre o „teodramă trinitară” de care dă mărturie Biblia și în care Dumnezeu Treime nu e un concept, ci un personaj, aflat în inima unei piese de cinci acte: 1. creația și căderea omului; 2. fângăduința făcută lui Avraam și profeților; 3. împlinirea fângăduinței în Iisus Hristos culminând în misterul pascal; 4. trimiterea Duhului Sfânt și viața Bisericii în istorie; și 5. înnoirea a toate în eshaton. În această perspectivă, „doctrina” oferă indicațiile de regie pentru participarea adecvată a creștinilor și Bisericii la „teodrama” continuă a acțiunii de reconciliere a Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt cu umanitatea, de care dă mărturie Scriptura, scenariu care,

⁸⁸ KEVIN J. VANHOOZER, *The Drama of Doctrine. A Canonical-Linguistic Approach to Christian Theology*, Westminster John Knox Press, 2005.

pus în scenă în puterea Duhului, formează și transformă umanitatea în poporul nou al lui Dumnezeu. Biserica devine astfel o „companie de actori” costumați în dreptatea lui Hristos pentru a fi mereu pe scena lumii „teatrul Evangheliei”. Regizorul principal al companiei este Duhul Sfânt; păstorii Bisericii sunt regizorii secunzi, asistenți, chemați să ajute comunitățile să înțeleagă corect scenariul, Biblia, și să interpreteze corect rolurile teodramatice care le revin prin credință și pe care le asumă în Botez și Euharistie; iar teologii sunt asistenții asistenților, însărcinați cu studiul scenariului și evaluarea caracteristicilor contextului social în care trebuie jucată piesa. Rolul teologilor, care e de preferat să fie ei înșiși păstori, e așadar acela de a restitui, folosind nu rațiunea analitică, ci resursele imaginației sintetice, unitatea dramei în diversitatea Scripturilor citite însă nu prin lentila naturală a „simțului comun”, pe care o pune în joc omul de știință, ci prin aceea a „simțului *canonic*”, care, așa cum spunea Sfântul Irineu în secolul II, ne face să vedem în Scripturi icoana unui Rege, nu a unei vulpi.

Relația scripturistică și eclezială cu Iisus Hristos exclude reducerea Sa ideologică la principii metafizice sau etice, la doctrine sau gnoze — unde Iisus e absorbit fie într-un sistem abstract, care instituie prăpastia perpetuă între învățători și învățați, fie într-o experiență de iluminare subiectivă, în care învățacelul devine el însuși Învățătorul divin. Cum arăta într-un studiu din 1989 profesorul Rowan Williams⁸⁹ (n. 1950, azi arhiepiscop de Canterbury și primat al Bisericii Anglicane), prioritatea o are punerea celui ce ascultă Scriptura într-o relație dramatică și transformatoare cu Subiectul narațiunii acesteia prin intrarea ascultătorului în însăși povestirea ei. Această întâlnire dramatică trebuie mereu reluată și adâncită, pentru ca prin ascultarea repetată a Scripturilor puse în act în Liturgia Bisericii creștinul să crească mereu spre „statura lui Hristos”. Relația creștinului cu Domnul nu devine niciodată una pur interioară, atemporală, o psihodramă centrată pe regăsirea de Sine ca Sine divin, dincolo de limbaj, istorie și comunitate, într-o iluminare definitivă autosecurizantă, ca în gnosticism și diversele gnoze. Medierile istorice, ecleziale, scripturistice, liturgice sunt decisive pentru credința adevărată, conștientă mereu de ispitele uitării și trădării sau de precaritățile și fragilitatea naturii umane. Creștinul primește prin credință un Iisus Hristos Care-i vine în Biserică printr-o narațiune apostolică de tipul mărturiei care e vital să rămână identică cu ea însăși (de aici necesitatea unui canon ortodox). Unitatea și ortodoxia Bisericii stau astfel în primul rând în atenția întregii comunități față de narațiunea — care o/ne interpelează în permanență — despre Iisus

⁸⁹ ROWAN WILLIAMS, „Does it make sense to speak of a Pre-Nicene Orthodoxy?”, în: *The Making of Orthodoxy. Essays in Honour of H. Chadwick*, Cambridge, 1989, p. 1–23.

Hristos ca Domnul răstignit și înviat, narațiune care e asimilată și își asimilează cele mai diverse comunități și culturi. De aceea, atât ortodoxia, cât și unitatea Bisericii nu sunt un simplu dat, ci un proces continuu în care se angajează într-o relație „dramatică” cu Hristos prin Scripturile și Tainele ei, ocupând un loc/rol în însăși povestea/piesa revelației și mântuirii de la care își primesc în permanență identitatea nouă.

Dincolo de neopatristică: dinamica scripturistică a Ortodoxiei și constituirea ortodoxă a Scripturilor

Lent, inevitabilitatea asumării tuturor consecințelor ce decurg pentru teologie din fundamentul ei scripturistic, altfel decât ca o simplă „carieră” de extras argumente biblice pentru teze doctrinare de tip scolastic, s-a impus în cele din urmă și în teologia ortodoxă. Teologia biblică ortodoxă a avut în secolele XIX–XX un loc mai degrabă secundar și auxiliar în sistemul instituțiilor academice ortodoxe. Situația ei a fost aceeași atât în epoca dominației teologiei de tip scolastic occidental — când teologia biblică era subordonată unei dogmatici de tip abstract-doctrinarist, căreia trebuia să-i ofere infrastructura scripturistică —, cât și după cotitura „neopatristică”, întrucât în valoroasele dogmatici nescolastice ale secolului XX și în studii pe teme liturgice, ascetico-mistice, canonice sau istorice de inspirație neopatristică lipsește o angajare serioasă cu Scriptura și științele biblice moderne; atât Părinții, cât și Scriptura sunt aici de obicei citați/invocați drept simple confirmări, detașate din context, ale unor teze dogmatico-filozofice decurgând din opțiuni anterioare luate în alte registre metodologice. Atingem aici punctul slab, deficitul de conținut și de metodă al așa-numitei teologii „neopatrstice”: în alt sens decât cea scolastică, și aceasta a fost și este tentată să se avânte în elaborarea ca bază a dogmelor și spiritualității ortodoxe a unei noi „ontologii” fundamentale a „comuniunii” — de tip existențialist, personalist sau relațional, de data asta, nu esențialist-scolastic —, care tinde să justifice și astfel să constituie chiar Revelația înaintea și în afara procesului și modurilor ei concrete de manifestare. Altfel spus, și aici ontologia relațional-personalistă ia doar locul celei esențialist-intelectualiste scolastice sau voluntarist-nominaliste moderne; iar dacă discursul teologic recuperează dimensiunea lui practică, liturgic-mistică, prin care compensează abstracțiunea celui scolastic, el nu se angajează totuși principial în dinamica și specificitatea biblică și tradițională a Revelației în Biserică.

„Cenușăreasă” a dogmaticii scolastice, teologia biblică a continuat să rămână pe o poziția „ancilară” și față de noile dogmatici personaliste, apofatice, trinitare, euharistice etc. ale teologiei „neopatrstice”. Acestea din urmă

citează de predilecție pe Sfinții Grigorie Palama, Maxim Mărturisitorul, Părinții Capadocieni sau pe Sfinții Atanasie și Chiril ai Alexandriei, arareori trecând dincoace de secolul IV, și atunci doar pentru Sfântul Ignatie Teoforul și teologia lui euharistică. Epoca patristică e divizată după dogmele și doctrinele disputate succesiv în perioada euharistică, cosmologică, trinitară, hristologică, iconologică, pneumatologică, isihastă, dar Părinții reprezentativi ai acestor etape sunt citați și citați — ca și Scriptura de altfel —, detașați de contextul lor istoric și eclezial, exclusiv ca resurse pentru texte de fundamentare și argumentare ale diverselor forme de teologie „neopatristică”. Dogmele înseși sunt reduse la formulele lor, care sunt apoi tratate ca „date”, principii, realități plecând de la care se reflectează și se meditează, fie prin aprofundarea, fie prin lărgirea implicațiilor acestor formule în plan teoretic, intrasistemic, existențial-spiritual. Riscul ascuns al unui astfel de demers este însă acela al unor multiple decontextualizări și disocieri prin care dogmele sunt detașate atât de procesul istoric și dezbaterile care le-au produs, cât și de conținutul lor teologic pe care acestea doreau să-l protejeze și asigure: Revelația lui Iisus Hristos Cel răstignit și înviat, precum și, mai ales, concretizarea biblică a acestei Revelații. Rezultatul acestor disocieri a fost reiterarea în mediu ortodox a unei situații deja create în spațiul occidental: divorțul dintre dogmatică și exegeză, dintre studiile patristice și sistematice, pe de o parte, și cele biblice, pe de altă parte. Ca replică la faptul că dogmatica scolastică și modernă tindea tot mai mult spre filozofie și metafizică, științele biblice moderne au răspuns fixându-se pe sensul istoric al textelor scripturistice („Iisus”-ul și profeții istoriei) postulat ca independent de cel dogmatic („Hristos”-ul dogmei, al Bisericii sau al liturghiei patristice) și restituit cu ajutorul metodei istorico-critice. Exasperați de tutela dogmaticilor abstracte și de rolul secundar de simplii ofertanți de „materiale” biblice pentru uzul teologiei sistematice, exegeții au virat spre istorie și literatură, în care au văzut un domeniu de autonomizare și de revanșă la adresa „tiraniei” sistematicilor. S-a ajuns astfel, ca în protestantism, ca teologia biblică să pună sub semnul întrebării și al „reformei”, în numele purității „originilor” în sfârșit restituite, întregii evoluții doctrinare și instituționale din istoria Bisericii, care trebuiau deconstruite „profetic” pentru a ajunge la adevăratul „Iisus” sufocat și falsificat de dogmele și tradițiile Bisericii elenizate a Părinților și, apoi, a scolasticii și papilor.

Potențialul „reformator” al științei biblice istorico-critice a fost sesizat și asumat programatic „mutatis mutandis” și în teologia ortodoxă contemporană de exegeți cum sunt Paul Tarazi (St Vladimir's Orthodox Theological Seminary, Crestwood, New York) sau Petros Vasiliadis (Tesalonic). Protestul acestor „bibliciști” la adresa „neopatristicilor” are cel puțin meritul de a

semnala existența unei probleme nerezolvate în teologia academică ortodoxă contemporană: neasumarea complexei problematice istorico-scripturistice a creștinismului primar (și în general a perioadei preniceene a primelor trei secole) nici de teologia biblică tradițională, nici de diversele dogmatici scolastice sau neopatractice, a căror juxtapunere maschează, nu rezolvă imensa provocare metodologică și de conținut pe care o reprezintă pentru teologie creștinismul primar.

Asumarea „rădăcinilor” biblice mereu vii ale întregii teologii este un fenomen de ultimă oră în teologia ortodoxă. Meritul de a fi sesizat în întreaga ei acuitate această chestiune și de a fi explicitat premisele soluționării ei îi revine tânărului teolog ortodox american, preotul John Behr (n. 1967), profesor de teologie patristică la St Vladimir's Orthodox Theological Seminary din Crestwood, New York. În 2001, el a inițiat publicarea unei ample sinteze în mai multe volume consacrate „formării teologiei creștine”, din care au apărut până acum două volume: primul dedicat „căii spre Niceea” (2001) și al doilea consacrat „creдинței niceene” înseși (2004)⁹⁰. După cum sublinia în cuvântul său înainte preotul profesor Andrew Louth (p. XI), meritul acestei lucrări este acela de a scoate Ortodoxia tradițională din confuzia cu conservatorismul și de a demonstra că Ortodoxia adevărată „nu e conservatoare, ci radicală”. Aceasta pentru că „metoda” preotului profesor John Behr „este una radicală”, merge, cu alte cuvinte, până la „rădăcinile” ultime ale teologiei creștine, „nu sare peste Noul Testament și peste perioada «creștinismului primar», nici peste problemele și incertitudinile legate de ea. Ci, călăuzit de înțelegerea lui Irineu, duce relatarea înapoi până la întrebarea adresată de Iisus ucenicilor la Cezareea Filipi: «Cine spuneți voi că sunt Eu?» și la răspunsul la această întrebare statornică, în care găsește atât inima creдинței creștine, cât și punctul de plecare al teologiei creștine. [...] Răspunsul la această întrebare implică două afirmații strâns legate între ele: Cel care e Hristos e Hristos răstignit și înviat, Persoana misterului Pascal, iar acel Hristos e Cuvântul lui Dumnezeu, adică sensul grăirii lui Dumnezeu în Scripturi”. Sau, altfel spus, Hristosul apostolic e mereu Cel mort și înviat pentru noi „după Scripturi”. „Ambele aceste afirmații — continuă preotul Andrew Louth — împiedică teologia să se desprindă de rugăciune, în care Hristos e întâlnit ca Domnul răstignit și înviat, ca și de rugăciunea liturgică, în care stăm împreună înaintea lui Dumnezeu ca trupul lui Hristos.” O altă conse-

⁹⁰ JOHN BEHR, *The Formation of Christian Theology: 1. The Way to Nicaea*, St Vladimir's Seminary Press, 2001, XII + 261 p.; 2. *The Nicene Faith*, 2004, XVIII + 507 p. Pentru discuția de aici decisive sunt paginile introducerilor (vol. 1, 2001, p. 1–7, și vol. 2, 2004, p. 11–70) și capitolele 1–2 din vol. 1.

cință ce rezultă de aici e aceea că: „Formarea teologiei creștine nu e dezvoltarea doctrinei creștine (teologii ortodocși ar fi trebuit să aibă mai multe probleme decât par adeseori să aibă cu această idee, rod al romantismului, popularizată de cardinalul Newman): nu putem niciodată trece dincolo de mărturisirea apostolică a lui Hristos. Formarea teologiei creștine e mai degrabă rezultatul unei meditații și gândiri susținute și însoțite de rugăciune a celor care au căutat să sesizeze ceea ce este reclamat de misterul pascal” (p. XI–XII). De aici accentul nu pe ideile ideologice, ci pe gândirea teologică ca proces și pe gânditorii teologici ca persoane vii în contextul lor și în dinamica unei gândiri teologice înțelese ca o dezbatere nesfârșită nu în jurul „Întrupării” sau „Treimii”, ci al misterului pascal al lui Iisus Hristos.

Teologia Bisericii — insistă preotul profesor John Behr — a dezvoltat în primul rând credința în domnia, divinitatea și umanitatea reale ale lui Iisus Hristos răstignit și înviat, proclamate de apostoli potrivit Scripturilor. Teologia și dogmele n-au apărut din elenizarea filozofică a unei evanghelii semitice, ci din motive soteriologice: pentru a apăra cele două axiome ale modelului mântuirii ca vindecare prin schimb, ca îmbogățire a noastră prin sărăcirea lui Dumnezeu în Hristos și înălțare a noastră prin umilința Lui (2 Co 8, 9). Pentru aceasta însă, Iisus Hristos trebuie să fie în același timp Dumnezeu — fiindcă numai un Dumnezeu poate mântui cu adevărat — și om — fiindcă El ne poate vindeca doar ca om. Hristos deci nu poate fi nici simplu om, nici simplu Dumnezeu, nici ceva intermediar obținut prin compunere, ci Unul și Același totodată, Dumnezeu adevărat și om adevărat — logica acestor două axiome ducând în mod inevitabil spre dogma de la Chalcedon (451). Acceptarea divinității Lui pune însă problema identității lui Hristos în legătura Sa cu Tatăl în Duhul Sfânt: este El un Logos intermediar mitologic între Tatăl transcendent și cosmos, alt Dumnezeu secund Care Se revelează pe Sine Însuși, nu pe Tatăl? — ca în linia care duce de la Iustin la Arie. Sau este Cuvântul veșnic al Tatălui Unul, Fiul consubstanțial, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, locul revelării Tatălui în lume și garantul comuniunii Lui cu făptura Sa și realizator al mântuirii noastre prin moartea și învierea Lui potrivit Scripturilor? — linia care duce de la Irineu la Niceea și Chalcedon. Teologia trinitară nu a plecat așadar de la existența a Trei Persoane divine în ceruri, de la dialectica unitate–multiplicitate, iar hristologia nu a apărut în confruntarea unor scheme de școală abstracte (*Logos — sarx / Logos — anthropos*; de sus — de jos; Alexandria platonice — Antiohia aristotelică). Toate au plecat de la meditația asupra modului în care Iisus Hristos Domnul răstignit și înviat Îl revelează pe Unul Dumnezeu ca Tată în Duhul Sfânt Care-i face pe fiii adoptivi răstigniți împreună cu Hristos să poată chema și numi la rândul lor pe Același Dumnezeu ca Tată.

Dincolo de metafizic și istoric — Scripturile canonice

Oricât de abstracte pot părea, teologia și dogmele Bisericii sunt — insistă pe drept cuvânt preotul profesor John Behr — prin excelență întreprinderi exegetice care meditează asupra revelației lui Dumnezeu Tatăl în Hristos printr-un angajament în Scripturile apostolice ale Bisericii care ne vorbesc despre Acela în Duhul Sfânt. Cu alte cuvinte, teologia nu e nici istorie, nici mitologie sau metafizică religioasă, ci exegeză scripturistică — iar aceasta din urmă e răspunsul de mărturisire a Bisericii la predica apostolică despre Iisus Hristos, Domnul răstignit și înviat.

Proiectul teologiei nu este așadar acela de a restitui un așa-zis „Iisus al istoriei” printr-o analiză de tip istorico-critic a textelor biblice, nici acela de a formula o metafizică religioasă a Logosului sau Trinității care să cartografieze realitățile celeste sau să descrie procesele de generare ale realităților cosmice ori structurile ontologice ultime, „protologice” ale realității printr-un demers de tip mitologic și/sau speculativ. Teologia apostolică vrea să ne pună în situația de a contempla pe Iisus Hristos, Domnul eshatologic, Cel răstignit și înviat, înțeles ca un Cuvânt al lui Dumnezeu în autoportretul Său care sunt Scripturile Bisericii, prin lentila care e misterul pascal al Crucii-Învierii Lui. Dificultatea explicării creștinismului niceean ține tocmai de premisele diferite cu care metoda istorico-critică abordează azi Scriptura, cu pretenția ei de a restitui sensul real, originar, al textului biblic. Or creștinii vechi aveau o cu totul altă înțelegere privitoare la Scriptură, în care vedeau un document mnemotehnic criptic, a cărui cheie este Hristos, singurul ei subiect, și inspirat de Duhul Sfânt, Care a vorbit prin profeți și a fost dăruit de Hristos apostolilor ca să-i conducă la cunoașterea Lui deplină. În această perspectivă, disputa teologică între niceeni și neniceeni e de fapt „o chestiune de exegeză. Ambele părți luau Scriptura ca vorbind despre Hristos. Însă neniceenii insistau pe o exegeză absolut univocă și care a aplicat toate afirmațiile scripturistice în mod unitar unui unic subiect care se dovedește a fi un semizeu, nici deplin divin, nici deplin uman — creat, dar nu ca una dintre creaturi. Acest semizeu e o ființă temporală, cu propria ei istorie, e «Logosul preîntrupat» Care, ulterior, într-o altă fază a existenței Sale, însuflețește un trup devenind omul Iisus Hristos. Pentru niceeni însă, Scriptura vorbește peste tot despre Hristos, dar despre Hristos-ul kerygmei apostolice, Domnul Cel răstignit și preamărit, și vorbește despre El în două feluri, cerând astfel o exegeză «partitivă»: unele lucruri sunt spuse despre El ca divin și altele sunt spuse despre El ca uman, toate referindu-se însă la Același Hristos. Văzute în acest fel, conflictele se rotesc în jurul a două moduri de conceptualizare a identității lui Hristos. Dacă acest lucru e corect, atunci ortodoxia niceeană are o mai

mare pretenție de continuitate cu creștinismul timpuriu decât s-a crezut anterior; practica exegetică a niceenilor o reproduce pe aceea a autorilor Noului Testament însuși: Pavel vestea că Hristos a murit și a înviat potrivit Scripturilor (1 Co 15, 3–4), iar cele patru evanghelii canonice dezvoltă acest lucru povestind relatări despre Hristos într-un angajament interpretativ cu Scripturile. Dacă acesta e cazul, atunci îndoieli serioase trebuie ridicate cu privire la pretențiile că ortodoxia ar fi fost descoperită sau construită pentru prima dată în secolul IV. Desigur, formulele teologiei dogmatice sunt mai precis exprimate în secolul IV decât anterior, ca răspuns la diversele chestiuni noi ridicate, și ele vor continua să fie rafinate mai departe: în secolul următor chestiunea exegezei partitive va fi și mai precizată atunci când a fost pusă în cauză de cei ce o vor lua ca implicând doi subiecți în Unul Hristos. Dar nu aceste formule în ele însele erau focarul credinței creștine; mai degrabă ele exprimă parametria angajamentului cu Scripturile în contemplarea și venerarea lui Hristos”⁹¹.

Ortodoxia e un canon — canonul e Ortodoxia

Pentru a fi corect înțeleasă, teologia creștină nu trebuie așadar abordată nici pur patologic sau literar, ca o succesiune de portrete ale diverșilor autori creștini ce alcătuiesc istoria vechii literaturi creștine, nici ca o succesiune de doctrine creștine abstracte prin care s-a „reconstruit” în cultura greco-romană Evanghelia semitică a primilor creștini, și nici „deconstruită” ca simplu reflex ideologic al unor conflicte sociale, politice sau de gen, soldate cu reprimarea vocilor creștinismelor plurale și alternative ale începuturilor în numele unei „ortodoxii” uniforme și centralizate devenită ideologia normativă a Bisericii catolice medievale. Dacă în antichitatea creștină se considera că primordială a fost „ortodoxia” apostolică, ereziile fiind produse secundare, generate prin perspectiva iudaizantă sau elenizată a creștinismului apostolic originar (viziunea din *Istoria bisericească* a lui Eusebiu al Cezareii), cercetarea istorico-critică modernă a răsturnat această relație. Într-o lucrare celebră din 1934, Walter Bauer (1877–1960)⁹² argumenta teza contrară: la început ar fi existat o serie de creștinisme heterodoxe diverse, legate de diverse centre (Edessa, Alexandria, Asia Mică), „ortodoxia” apărând abia în secolul II prin efortul deliberat al Bisericii Romei de a crea un creștinism normativ. Știința actuală e încă și mai cinică și contestă însăși posibilitatea unui creștinism „ortodox”, „catolic”, normativ, „canonic”, concentrându-se pe imaginarea unor crești-

⁹¹ JOHN BEHR, *The Formation of Christian Theology*, vol. 2, partea I, 2004, p. 14–15.

⁹² WALTER BAUER, *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*, Tübingen, 1934.

nisme timpurii alternative pierdute (cf. mai jos discuția despre Bart Ehrman, 2003) în conflict și în spatele cărora s-ar afla de fapt agende sociale, economice și politice, jocuri de putere și interese contextuale, nu teologice.

În fața acestor lecturi reduționiste, preotul profesor John Behr susține viguros autonomia reflecției teologice bazată pe specificul ei de reflecție asupra Evangheliei lui Iisus Hristos dată inițial în predica apostolilor și fixată apoi în scrierile Noului Testament. Apărut ca atare abia spre sfârșitul secolului II, el a fost premers de Tradiție și de Biserica apostolică, fiind scris în contextul credinței în mesianitatea și învierea lui Iisus Hristos. „Iisus”-ul Noului Testament este deci deja interpretat în lumina credinței în misterul pascal (moartea-înviere) al lui Iisus Hristos și explicat prin intermediul Scripturilor așa-numitului ulterior Vechi Testament. De aceea toate tentativele de a reconstitui „Iisus istorici” „reali” cu ajutorul metodei istorico-critice sunt fabricații arbitrare, care ignoră statutul de „religie interpretativă bazată pe un text” al creștinismului și caracterul de „textură scripturistică” al Evangheliei. Evanghelia însăși nu e localizată într-un text anume (e mereu *kata...*, „potrivit” cuiva), ci într-o relație interpretativă cu Scripturile (Vechiului Testament). Dinamica „Evangheliei” apostolice e ilustrată elocvent de textul capital din *1 Corinteni* 15, 3–4, unde Apostolul Pavel insistă că Evanghelia apostolică pe care a „predat”-o corintenilor stă în vestirea faptului că Iisus Hristos a murit și a înviat pentru noi „potrivit Scripturilor” (*kata graphas*) — expresie reținută apoi în Crezul Niceo-Constantinopolitan. Încă de la început, această „Evanghelie” s-a izbit de contestații, și epistolele pauline atestă dezbaterile aprinse suscitade de interpretarea ei corectă. Dar faptul decisiv e că accentul predicii apostolice nu e pus pe istoricitatea evenimentelor din spatele textului, ci pe acordul acestora cu Scripturile. Cheia Scripturilor și a coerenței lor simbolice este însă misterul pascal: moartea-înviere a lui Iisus Hristos oferă „lentila hermeneutică” prin care Scripturile își primesc adevăratul lor sens și subiect; fiindcă nu Scripturile îl explică pe Hristos, ci Hristos Cel răstignit și înviat explică Scripturile (cf. *Lc* 22, 44–49). La Iisus Hristos Cel răstignit și înviat nu se ajunge nici prin intermediul istoriei (cum cred modernii), nici în mod direct, prin revelații nemijlocite (cum credeau gnosticii); locul revelației Lui și mediul relației cu El este predica apostolică, în al cărei focar stă Evanghelia despre Iisus Hristos, Domnul răstignit și înviat, explicată prin intermediul Scripturilor în Biserică (în cadrul Euharistiei).

Relația decisivă pentru creștinismul apostolic este cea dintre predica apostolică despre misterul pascal al lui Iisus Hristos (actualizat sacramental în Biserică) și Scripturi. Această relație a fost contestată spre mijlocul secolului II (în jurul anului 140 la Roma) de Marcion și de Valentin. Marcion a rupt Evanghelia lui Iisus Hristos (redușă de el doar la *Evanghelia după Luca* și la

zece Epistole pauline) atât de Scripturile Vechiului Testament (eliminat cu totul), cât și de celelalte scrieri apostolice (sinoptice ioaneice etc.), iar Valentin înlocuia Evanghelia și Scripturile Bisericii cu o gnoză superioară (o „Evanghelia a adevărului” ezoterică), formulată liber în compoziții mitologice; aceasta din urmă nu mai interpreta Scripturile și Evangheliile, ci le rescria liber ca o „psihodramă” mitologică a pierderii și regăsirii sinelui individual, fără referire la misterul pascal (Cruce și Înviere) sau la Scripturile iudaice (inferioare). (Orice referințe la misterul pascal și Scripturi lipsesc și din așa-numita *Evanghelia a lui Toma*.) Reacția Bisericii din Roma a fost nu doar excomunicarea lui Marcion și Valentin, ci și precizarea canonului biblic apostolic: acesta includea atât Scripturile (Vechiul Testament), cât și Evangheliile și epistolele apostolilor (nu doar Luca și Pavel, ci și toți sinopticii, Faptele Apostolilor, Ioan, Iacob și Petru — scrierile „stâlpilor” Bisericii din Ierusalim).

Sau în formulările sintetice ale preotului profesor John Behr: „Hristosul scripturistic, Hristosul care apare în paginile scrierilor recunoscute drept Scriptură canonică, e întotdeauna Cel răstignit și înviat.” „*Kerygma*, proclamarea că Iisus Cel răstignit și înviat este Domnul, atât de limpede în Epistolele Sfântului Pavel, stă și la baza zugrăvirii lui Iisus în Evangheliile canonice.” „Orice relatări orale privitoare la zicerile și faptele lui Iisus ar fi existat provenind de la cei care au avut legătură cu El înainte de Pățimirea Sa, ele au fost recontextualizate în Evangheliile canonice în lumina Pățimirii și a proclamării Lui ca Domn și Hristos. Mai mult, așa cum am văzut, prezentarea lui Hristos pe care o oferă ele a fost interpretată prin intermediul Scripturii în lumina Crucii. Cele patru Evanghelii canonice nu sunt încercări de a păstra relatări istorice exacte, ci sunt mărturii și interpretări scripturistice ale acestei persoane Iisus Hristos bazate pe *kerygma*. Se poate să existe material istoric despre Iisus în unele evanghelii necanonice, cum sunt *Evanghelia lui Toma* sau *Evanghelia copilăriei a lui Toma*, dar aici Crucea e aproape cu totul eclipsată, iar angajamentul cu Scriptura e inexistent. (Un studiu separat ar fi necesar pentru a examina modul în care în unele materiale apocrife extinderea detaliilor poate fi bazată pe prezentarea scripturistică a lui Hristos, extinsă însă și la alte figuri ale relatării, de pildă Maria în *Protoevanghelia lui Iacob* și diversele tradiții liturgice din jurul ei.) Invers, tentativele de a reduce diversitatea mărturiilor canonice față de Hristos la o «viață a lui Hristos» unificat, ca *Diatessaron*-ul lui Tatian și *Armonia Evangheliilor* a lui Augustin, au putut produce o relatare coerentă și armonioasă, dar făcând așa Îl îndepărtau pe Hristos din Scripturile canonice într-o lume creată și limitată de propria lor imaginație”⁹³.

⁹³ J. BEHR, *op. cit.*, vol. 2, partea I, 2004, p. 1.

Canonul apostolic cuprindea însă nu numai o listă de cărți scripturistice care trebuie primite, ci și criteriul citirii și interpretării lor corecte; acesta din urmă este faimosul „canon al adevărului”, despre care scria Sfântul Irineu împotriva gnosticilor din secolul II, și care cuprinde „regula de credință” apostolică. Mai amplă și mai flexibilă în formulările ei decât „crezurile” baptismale, „regula adevărului” nu este nici o sumă de teze abstracte despre conținutul unei doctrine creștine, nici o simplă descriere narativă a credinței creștine, ci vrea să rezume „ipoteza Scripturii înseși”. Dacă Scriptura e „corpul” adevărului, atunci canonul/regula adevărului bazată pe cele Trei Nume primite la Botez e „ipoteza” ei corectă și neschimbabilă, cea care ne permite să vedem în ea, atunci când o citim, portretul unui Rege/Hristos, iar nu acela al unei vulpi (*Adv. Haereses* I.VIII.1). Este cristalizarea coerenței Scripturii, premisa pentru a o citi în propriii ei termeni⁹⁴ exprimând ordinea și conexiunile prin care Scriptura ni-L arată pe Dumnezeu Unul Tatăl, făcându-Se cunoscut prin Fiul Său Unul-Născut de Duhul Sfânt Care vorbește despre El prin profeți în predica și Biserica Apostolilor și prezbiterilor, urmașii lor și moștenitorii tradiției apostolice. Fapt foarte important, pentru Sfântul Irineu scrierile apostolice și tradiția apostolică nu sunt două izvoare independente sau complementare, ci două modalități ale Evangheliei „potrivit Scripturilor”; ele derivă de la aceiași apostoli și au același conținut. La sfârșitul secolului II, creștinismul normativ era cel care-L înțelegea pe Hristos angajându-se în Scriptură pe baza canonului adevărului și în contextul tradiției apostolice. Exista „convingerea că există o singură credință dreaptă, o singură lectură corectă a unicei Scripturi, intim legată de mărturisirea că există un Unic Iisus Hristos, Fiul Unic al Tatălui Unul Care Singur L-a făcut cunoscut (*exēgēsato; In* 1, 18) pe Tatăl”⁹⁵.

Lecția esențială pe care ne-o reamintește salutar preotul profesor John Behr se situează deci în registrul „principiilor” teologiei, al punctului de plecare și presupuzițiilor discursului teologic. Faptul decisiv e că în teologie „primele principii nu sunt doar stadii elementare ce trebuie depășite de zonele mai înalte ale unei reflecții mai elevate, pentru că ele oferă perspectiva necesară în interiorul căreia are loc și trebuie înțeleasă discuția mai abstractă”. De aceea, teologii „trebuie să se întoarcă încontinuu la ele, deși ispita lor continuă e să facă altfel”⁹⁶.

De aceste „prime principii” ale teologiei ține, evident, relația ei cu Evanghelia și Scriptura, precum și cu ordinea (*taxis*) pe care o introduce „canonul

⁹⁴ J. BEHR, *op. cit.*, vol. 1, 2001, p. 15, 35–37, 45.

⁹⁵ J. BEHR, *op. cit.*, vol. 1, 2001, p. 14–15.

⁹⁶ J. BEHR, *op. cit.*, vol. 2, partea I, 2004, p. 1.

adevărului” și care redă „ipoteza” Scripturii înseși. Angajamentul scripturistic este inevitabil — cum arată faptul că, atunci când Ioan Botezătorul întemnițat a trimis ucenici la Iisus să-L întrebe dacă El este Cel ce trebuie să vină ori să aștepte pe altul, Iisus a răspuns nu direct, ci prin fapte (orbii văd, ologii merg) care puteau fi interpretate ca semne mesianice doar în lumina Scripturii (cf. *Mt* 11, 2–5). Reflecția asupra canonului adevărului este însă continuă în Biserică, în decursul istoriei sale elaborându-se mereu „noi explicații mai detaliate și mai cuprinzătoare în apărarea uneia și aceleiași credințe, credința în ceea ce a fost predat de la început, Evanghelia potrivit Scripturilor, același Cuvânt al lui Dumnezeu — Iisus Hristos Același ieri, azi și în veci (*Evr* 13, 8)”. „Scrierile Părinților și sfinților, iconografia și hagiografia” sunt și ele monumente care atestă permanența acestui angajament în Evanghelia potrivit Scripturilor; „toate acestea au și o anumită autoritate în măsura în care trimit spre aceeași vedere a Împăratului, icoana evanghelică a lui Hristos”. Mai mult, „în lumina canonului adevărului însuși, și alte elemente sunt numite «canoane», cum sunt anaforalele liturgice clasice care rezumă întreaga Scriptură; sfinții ale căror vieți și învățături întrupează adevărul sunt și ei «canoane» ale credinței și evlaviei; și, în chip asemănător, sunt «canoane» și hotărârile sinoadelor privitoare la ordinea convenită pentru Biserică și poporul lui Dumnezeu în anumite situații”⁹⁷.

III. Creștinismul apostolic ortodox după 2000 — contestații, mutații, revizuri

Rememorarea tuturor acestor aspecte decisive, ținând de „formarea teologiei creștine”, de „principiile” ei fundamentale, de natura ei exegetică, de legătura ei cu Evanghelia, Scriptura și canonul apostolic al Scripturii și al credinței, în pragul celui de-al treilea mileniu creștin e un demers extrem de salutar atât în contextul dinamicii teologiei ortodoxe înseși, unde precizează și clarifică puncte capitale lăsate în umbră de curentul „neopatristic”, cât și în cadrul noutăților generale ale civilizației actuale, mediatice și globalizate, și al schimbărilor majore de „paradigmă” survenite atât în ce privește religiile însele, cât și în științele religiosului și în interpretarea creștinismului.

„Supraviețuirea teologică” a Ortodoxiei

Transmiterea autentică a creștinismului ortodox și a tradiției apostolice într-o lume profund schimbată în ultimele decenii constituie o provocare

⁹⁷ J. BEHR, *op. cit.*, vol. 1, 2001, p. 48.

majoră, în care speranțele și bucuria libertății se amestecă nu mai puțin cu neliniști legitime. Așa cum arăta mitropolitul Ioannis Zizioulas într-o conferință ținută pe 4 decembrie 1999 la Balamand, în care a vorbit despre „Biserica Ortodoxă și mileniul III”⁹⁸, privind retrospectiv la secolul XX ortodoxii au motive atât de bucurie, cât și de dezamăgire. „Bucurie”, pentru că în ciuda persecuțiilor totalitare și a dictaturilor ideologice, tradițiile și structurile Bisericii s-au păstrat ca prin miracol și Ortodoxia și-a menținut influența asupra culturilor tradițional ortodoxe în ciuda lipsei de putere politică. „Dezamăgirile” sunt legate de: eșecul încreștinării reale a lumii, de tragica diviziune a creștinătății perpetuate și în mileniul III, de insuccesul unei comunicări reale în termeni vii a Evangheliei și tradiției ortodoxe reduse de cele mai multe ori la forme și formule defensive afirmate fundamentalist și confesionalist, precum și de confiscarea Bisericii de diversele naționalisme și etnicisme, reflectată în criza ecleziologică a diasporelor și în neputința celebrării necesarului Sinod Panortodox. Provocările noului mileniu sunt deja multiple și radicale — globalizarea, tehnologiile, bioetica, ecologia, pluralismul religios — și ele cer Ortodoxiei un răspuns prin excelență teologic, un răspuns nu doctrinarist, abstract, nu arheologic, conservator, ci unul concret, viu, ancorat euharistic, liturgic și duhovnicesc într-o viziune eshatologică. Dar pentru ca acesta să poată fi auzit de omul contemporan e nevoie și de o revizuire a limbajului teologic și de o reinterpretare a discursului tradiției în termeni existențiali, vii, personali. Simpla conservare a tradiției (care ascunde capcana ghetoizării) nu mai e suficientă; tradiția trebuie interpretată, și nu în izolare, ci în dialog și relație cu oamenii, culturile și societățile actuale. Biserica Ortodoxă intră în mileniul III — apreciază mitropolitul Ioannis — fără o putere politică sau economică, ba chiar cu slăbiciuni seculare și dificultăți de supraviețuire care se vor agrava desigur pe viitor. Tăria și puterea Ortodoxiei stau în tradiția ei deopotrivă dogmatică, liturgică și duhovnicească, dar cu condiția să fie interpretată într-un mod relevant. „Supraviețuirea Bisericii Ortodoxe în noul mileniu este și va fi teologia.”

În imperiul „omului recent”

Or tocmai teologia eclezială cu rigorile ei dogmatice, cu condiționările ei liturgice și exigențele ascetico-mistice, este serios pusă în dificultate de transformările de mentalitate aduse de apariția noilor societăți postmo-

⁹⁸ METROPOLITAN JOHN OF PERGAMON, „The Orthodox Church and the Third Millennium”, www.balamand.edu.lb/theology/ZizioulasLecture.htm.

derne⁹⁹, utopii ale tehnologiei și prosperității bazate pe refuzul tradiției și al transcendenței, pe reducerea existenței la bunăstare, superficialitate și relativism, la productivitate, profit și consumism, la spectacol și divertisment generalizat. Locul lui „a fi” e luat de „a face/produce”, „a avea” și „a apărea”; spiritul și ontologia sunt sufocate de economie și tehnologie, de seducția labirintului lumii plurale sau de hipnoza lumilor virtuale. Dacă modernitatea a vrut să pună în locul lui Hristos pe Dionysos sau Prometeu, postmodernitatea pune în locul acestora pe Proteu și pe Mercur/Mamona. Nivelarea și pulverizarea generală a existenței sociale în lumea globalizată afectează evident și câmpul religios¹⁰⁰ al societăților postseculare, polarizat între integrisme identitare, fundamentaliste și colectiviste și sincretisme relativiste și individualiste. În spațiul civilizațiilor postmoderne asistăm atât la declinul lent al religiilor și tradițiilor instituționalizate și cu contururi bine definite (al „Bisericilor”) pe seama unei întoarceri a „religiosului” ca experiență individuală vagă, eclectică, sincretistă, de tip „New Age”, cu dominantă psihologică, ezoterică și magică (nu religie, ci „spiritualitate” terapeutică, intimistă). Pe fondul radicalizării proceselor de secularizare (de la secularizarea politicii și a cunoașterii s-a trecut la secularizarea moralei și chiar a limbajului) și a exaltării autonomiei și individualismelor, creștinismul se dezinstituționalizează („dezecelezializează”), se dereglează și fragmentează, din elementele dezmembrate, precum și din reciclarea versiunilor lui gnostice antice recompunându-se spiritualități, morale și practici „creștine” „sui generis”, centrate toate pe individ și autonomia lui. Dificultățile credinței creștine în Europa de azi — evidente în contestările publice ale moralei tradiționale și în neasumarea „rădăcinilor” ei creștine în constituția Uniunii Europene — se văd în estomparea temelor „creației” și „născutului” ca dar și dat divin și a responsabilității pentru ele în favoarea „făcutului”, productivității și eficienței tehnologice fără limite și control etic; în reducția materialistă a eshatologiei și înlocuirea utopiei marxiste cu cea liberală a plăcerii și prosperități generalizate; precum și, mai ales, în metamorfozele elocvente ale hristologiei tradiționale: nu ne mai place să vedem în Iisus pe Domnul Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, răstignit și înviat în Duhul Sfânt pentru înfierea și înveșnicirea noastră în taina Tatălui, ci vrem doar pe Iisus omul, fratele nostru în toate, inclusiv în păcat.

⁹⁹ Detalii la H.-R. PATAPIEVICI, *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”*, Humanitas, 2001; IOAN I. ICĂ JR, „Globalizarea — mutații și provocări”, în: *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, 2002, p. 481–495.

¹⁰⁰ Cf. *Le fait religieux* (ed. J. Delumeau), Fayard, 1993.

Evangelhiile — o conspirație a Bisericii?

Confirmarea eclatantă a acestei derive a venit prin succesul fulminant al romanului *Codul lui Da Vinci* al lui Dan Brown (n. 1964); publicat în 2003, în mai 2006, când a fost lansată și varianta cinematografică, se vânduse deja în peste 40 de milioane de exemplare (în 2007 erau 60,5 milioane de exemplare) și era tradus în 44 de limbi. Pretenția acestei opere de ficțiune, roman polițist bazat pe teoria conspirației, era aceea de a restitui „adevărate” istorie a lui Iisus, a cărui identitate și misiune ar fi fost ascunse și deformate de Biserică. Iisus din Nazaret ar fi fost un simplu om, predicator al unei gnoze a iubirii (de tip „New Age”); căsătorit cu Maria Magdalena cu care ar fi avut o fiică — refugiate după moartea tragică a lui Iisus în Galia, Franța de azi, și ai căror urmași ar mai trăi până în zilele noastre —, ar fi dorit ca Maria Magdalena să conducă Biserica. Apostolii în frunte cu Petru, și apoi Biserica Catolică, au ascuns timp de două mii de ani acest fapt, făcând din Iisus un „Dumnezeu” și din creștinism o nouă religie androcratică, menită să apere sistemul patriarhal. Secretul acestei „adevărate” identități a lui Iisus și naturi a creștinismului ar fi fost păstrat de o organizație secretă („Prioria Sionului”), între ai cărei maeștri s-ar fi numărat, pe lângă Newton, și Leonardo Da Vinci. Acesta din urmă ar fi codat acest secret în tabloul său „Cina de Taină” din Milano, unde sub chipul tânărului imberb Ioan ar fi pictat-o de fapt pe Maria Magdalena. Explicația popularității romanului e dată desigur de exploatarea de către autor a principalelor teme de pe agenda contemporaneității — feminismul, sexualitatea, gnoza, „New Age”-ul, conspirația —, dar și de pretențiile de a emite verdicte științifice enorme care urmăresc să deconstruiască credibilitatea creștinismului tradițional, acuzat de pervertire deliberată a „adevăratului” Iisus, a identității și mesajului său. Iisus a fost un simplu om, căsătorit și cu copil, deificat ulterior de Biserică, Biblia fiind un produs al secolului IV, redactată la comanda împăratului Constantin. Adevărata învățătură a lui Iisus s-ar cuprinde așadar în textele gnosticilor, respinse de Biserică și regăsite în 1945 prin descoperirea bibliotecii gnostice de la Nag Hammadi. Aici s-ar aflat mărturia existenței altor creștinisme alternative, pierdute, de tipul *Evangeliei lui Toma*, și în favoarea reabilitării cărora pledează de mulți ani în bestselleruri de succes profesoara de la Princeton, Elain Pagels (n. 1943)¹⁰¹. Apetitul pentru varianta gnostică a creștinismului a primit un impuls mediatic important prin publicarea pe 6 aprilie 2006 (de Paște)

¹⁰¹ ELAIN PAGELS, *The Gnostic Paul* (1975); *The Gnostic Gospels* (1979); *Adam, Eve and the Serpent* (1988); *The Origins of Satan* (1995); *Beyond Belief. The Secret Gospel of Thomas* (2003) și *Reading Judah. The Gospel of Judah and the Shaping of Christianity* (2007).

de către *National Geographic* a manuscrisului recuperat în sfârșit al unui text gnostic necunoscut: *Evanghelia lui Iuda*, care a reaprins la nivel global dezbaterile și publicațiile în jurul temei „adevăratului” Iisus și a „adevăratelor” scripturi creștine.

Pasiunea modernă pentru „Iisusul istoriei”

Discuțiile citate mai sus sunt însă doar ecoul distorsionat și amplificat la proporții nemaicunoscute până acum, datorită impactului enorm asupra societăților actuale al mass-mediei și al noilor forme de comunicare digitalizate, al unei dezbateri științifice îndelungate pe tema „Iisus”-ului „istoriei”, dezbateri de aceeași vârstă cu modernitatea europeană. Până în jurul anului 1650, „Hristosul credinței” Bisericii și al Scripturilor creștine nu cunoștea rival. Odată cu constituirea științelor moderne ale naturi prin Nicolaus Copernic (1473–1543) și Galileo Galilei (1504–1642), care au pus sub semnul întrebării imaginea despre lume a Bibliei, autoritatea acesteia din urmă începe să fie zdruncinată. După ce Reforma pusese în cauză Biserica, noua filozofie a început prin Spinoza (1632–1677) să supună unei lecturi de tip istoric și Biblia, făcându-se o distincție între ceea ce spune Scriptura și ceea ce s-a întâmplat „de fapt”, între relațiile credinței transfigurate legendar și evenimentele istorice „reale” și „naturale” aflate la baza acestora.

„Prima căutare” modernă și teologia liberală

Primul care a aplicat consecvent această distincție la Evangheliile, disociind între „Hristosul credinței” și „Iisusul istoriei” și încercând să-l reconstituie pe acesta din urmă printr-o lectură istorico-critică a Noului Testament a fost gânditorul iluminist german Hermann Samuel Reimarus (1694–1768). Într-o lucrare rămasă inedită până în 1972, dar din care Lessing a publicat în 1774–1778 câteva fragmente care au avut un imens răsunet în epocă, Reimarus a încercat să demonstreze că Iisus a fost un profet milenarist cu mesaj etic, a cărui acțiune politico-revoluționară a eșuat tragic pe cruce; Apostolii au inventat povestea învierii lui și i-au reformulat învățătura creând într-un sens mitologic Biserica, al cărei mesaj n-are nici o întemeiere istorică, naturală și rațională. Reimarus este socotit drept inițiatorul „primei — sau vechii — căutări a Iisusului istoriei”. Demersul său a fost radicalizat în secolul XIX de filozoful hegelian David Friedrich Strauss (1808–1874), care într-o *Viață a lui Iisus* din 1836 a susținut că întreaga Evangheliie e un mit religios creat nu prin fraudă, ci în bună credință, iar știința trebuie să treacă de la forma mitologică a relațiilor evanghelice la adevărul pe care acestea îl simbolizează. Poziția lui Strauss a fost dusă la extrem de Bruno Bauer (1809–1882), care a susținut că Evangheliile sunt pură ficțiune literară și că Iisus n-a existat de

fapt. În contrast, într-o altă faimoasă *Viață a lui Iisus* din 1863, umanistul agnostic Ernst Renan (1823–1892) a încercat să creioneze imaginea realist emoționantă a unui Iisus predicator galilean.

Teologia liberală protestantă a secolului XIX, de la Friedrich Schleiermacher (1876–1834) până la Adolf von Harnack (1850–1930), a promovat un creștinism adogmatic (dogmele fiind produsul secundar al elenizării unei Evanghelii semitice originară)¹⁰² și un Iisus propovăduitor al unei Evanghelii reduse la adevăruri etice universale: o Împărăție anistorică a lui Dumnezeu ca domnie a iubirii, forma superioară a dreptății, bazată pe paternitatea lui Dumnezeu, fraternitatea oamenilor și valoarea infinită a sufletului; elementele hristologice și eshatologice fiind elemente mitologice adăugate ulterior de evangheliști. În 1900, Wilhelm Wrede (1859–1906) a susținut în lucrarea sa despre *Secretul mesianic în Evangheliile* că Iisus nu s-ar fi considerat de fapt pe sine însuși drept „Mesia”, aceasta fiind doar credința Bisericii timpurii care a inserat ulterior această credință în relatările evanghelice.

„Prima căutare a Iisusului istoric” s-a încheiat în 1906 cu publicarea de către teologul protestant liberal Albert Schweitzer (1875–1965) a faimoasei lucrări de sinteză despre *Istoria cercetării vieții lui Iisus de la Reimarus la Wrede*, în finalul căreia a propus teza interpretării „radical eshatologice” (lansată anterior de Johannes Weiss în lucrarea sa din 1892, *Predica lui Iisus despre Împărăția lui Dumnezeu*) a persoanei și actualității lui Iisus: acesta a fost un profet apocaliptic care a vestit iminența sfârșitului lumii și a venirii Împărăției lui Dumnezeu al cărei personaj mesianic central va fi El Însuși, restabilit după suferința și moartea Sa ca Fiul al Omului eshatologic. În ciuda eșecului său tragic, întrucât Iisus s-a înșelat pentru că Împărăția eshatologică n-a venit și continuă să întârzie, mesajul său de angajament etic total și spiritul său eroic (nu atât învățăturile sale religioase depășite, legate de contextul iudaic al secolului I) au avut un efect profund asupra întregii umanități și continuă să inspire până azi. Pe acest fundal, teologii liberali protestanți din Germania au sfârșit prin a adopta un „istorism radical”, contestând caracterul absolut și unicitatea creștinismului. A făcut-o în 1902 în *Absolutitatea creștinismului și istoria religiilor* Ernst Troeltsch (1865–1923), pentru care creștinismul e o religie printre altele, universalizată prin cultura europeană modernă pe care a produs-o în Occident prin individualizarea protestantă și secularizarea iluministă a sintezei greco-romano-creștine a Evului Mediu.

¹⁰² Imaginea istorică este cea hegeliană schițată de Ferdinand Christian Baur (1790–1860), întemeietorul „școlii” protestante liberale „de la Tübingen”: creștinismul „catolic” ar fi fost sinteza între cel „iudaic” (teza) și cel „păgân” (antiteza).

Revelația împotriva istoriei

Împotriva acestei reducții istorist-culturale a creștinismului de către teologia protestantă liberală, al cărei optimism cultural fusese crunt dezmințit de catastrofa primului război mondial, s-a ridicat în 1918–1926 protestul așa-numitei „teologii dialectice” revelaționale sau „a Cuvântului lui Dumnezeu” dezvoltată în două direcții diferite: pozitivistă de Karl Barth (1886–1968) și existențialist-demitologizantă de Rudolf Bultmann (1884–1976). Pentru aceștia și pentru discipolii lor, creștinismul nu este religie, nici istorie, ci revelație divină supraistorică cuprinsă în Biblie și primită prin credință. Nu „Iisusul istoriei” contează, ci „Hristosul credinței” accesibil în revelația Lui biblică în pozitivitatea, unicitatea și absolutitatea ei ireductibile. „Teologia dialectică” a promovat un scepticism radical cu privire la căutarea unui „Iisus al istoriei” și scrierea unei „vieți a lui Iisus” doar pe baze istorice — aceste demersuri ar fi imposibile în afara credinței, Iisus Însuși estompându-se însă într-un simbol anistoric al existenței în credință (Bultmann) sau resorbindu-se în divinitatea revelației Lui (Barth). „Pozitivă” sau „existențială”, Revelația divină este contrară istoriei, care o reduce mereu la obiectivitatea unor fapte exterioare. În versiunea bultmanniană, Noul Testament este doar consemnarea predicii (kerygmei) și credinței comunităților apostolice, rezultat al unui complicat proces redacțional din forme și genuri literare diferite extins pe parcursul mai multor generații.

„A doua căutare” și revenirea istoriei în teologie

Acest scepticism istoric nu s-a menținut însă mult dincolo de 1945–1947 (datele descoperirilor bibliotecii „eseniene” de la Qumran și a celei „gnos-tice” de la Nag Hammadi). Au reacționat la el încă discipolii lui Bultmann: astfel, în 1953, Ernst Käsemann (1906–1998) scria articolul „Problema Iisusului istoric” prin care lansa „noua căutare a Iisusului istoriei”, cum suna titlul cărții din 1959 a lui James M. Robinson; iar Wolfhart Pannenberg (n. 1928) pleda pentru depășirea principială a opoziției între pozitivismul revelațional al lui Barth și istorismul radical liberal al lui Troeltsch, sub forma unui proiect enunțat programatic în titlul studiului său din 1961, „Revelația ca istorie” (*Offenbarung als Geschichte*). Pentru teologi postbultmannieni ca Günter Bornkham, Joachim Jeremias (1900–1979), Oscar Culmann (1902–1999), G. B. Caird (1917–1984) și alții, straturile cele mai timpurii ale Noului Testament (documentul Q[uelle — Sursă] sau cel despre Pătimire) permit, atunci când sunt replasate în mediul iudaic, reconstituirea cu destulă credibilitate istorică a personalității, conștiinței de sine, activității și învățăturii lui Iisus, semnificative religios atât ieri, cât și astăzi. Precaritatea recon-

stituirilor încercate în această a „doua căutare a Iisusului istoriei” țin, pe de o parte, de înțelegerea Evangheliei prin prisma teologiei pauline citite în cheie luterană, iar, pe de altă parte, de imaginea falsă a iudaismului secolului I, ca dominat de fariseim și rabinism talmudic (curente ce se vor impune ca normative în iudaism abia în secolele II–IV d. Hr.).

„A treia căutare” actuală — „Iisus evreul” într-o serie de versiuni

Începând cu anii '80 ai secolului XX, scena dezbaterilor s-a mutat în spațiul academic nord-american, unde s-a declanșat cea de-a „treia căutare a Iisusului istoric”¹⁰³ aflată încă în plină desfășurare. Spre deosebire de primele două „căutări” anterioare, dominate prea strict de categoriile și proiectele protestantismului german, noua căutare are acum o serie de atuuri incontestabile: are un caracter ecumenic, la ea participând atât savanți protestanți, cât și catolici, dar și evrei și agnostici; pleacă de la o imagine mai exactă a iudaismelor secolului I; tratează mult mai atent chestiunea credibilității surselor și aplicarea criteriilor de istoricitate; utilizează datele noi aduse de arheologie, filologie și sociologie; citește relatările evanghelice fără prejudecăți raționaliste, dând atenție astfel minunilor, exorcismelor, vizionarismului lui Iisus; și, mai ales, ia pentru prima dată cu maximă seriozitate problema identității lui Iisus. Așa cum observa undeva preotul profesor romano-catolic american John P. Meier, faptul că în Iisus Cuvântul divin S-a făcut trup, că Iisus a fost, potrivit dogmei de la Chalcedon, „om adevărat” este tradus și înțeles în cercetarea actuală drept faptul că Iisus a fost „iudeu adevărat”. Întrucât însă astăzi ideea existenței unui iudaism monolitic este depășită și se vorbește de iudaisme rivale și concurente ale epocii inter-testamentare, adevărata provocare este specificarea tezei „iudeu adevărat” dându-se un răspuns la întrebarea decisivă: „Ce fel de iudeu din secolul I era Iisus din Nazaret?” Iar răspunsurile date la această întrebare sunt într-adevăr de o diversitate deconcertantă. La o privire mai atentă s-a putut spune (de profesorul anglican Nicholas T. Wright) că ele se situează în descendența celor două linii afirmate în 1900 de W. Wrede — Iisus nu S-a considerat pe Sine Însuși drept Mesia — și în 1901 și 1906 de A. Schweitzer — Iisus a fost un profet apocaliptic care S-a crezut manifestarea unui Mesia eshatologic.

Linia Wrede e prelungită de principala reprezentantă a feminismului teologic, adeptă a unei teologii feministe a eliberării, care este Elisabeth Schüssler-Fiorenza (n. 1938). Într-o serie de lucrări¹⁰⁴, ea își propune pro-

¹⁰³ O bună sinteză la BEN WITHERINGTON III, *The Jesus Quest. The Third Search for the Jew of Nazareth*, 1995.

¹⁰⁴ ELISABETH SCHÜSSLER FIORENZA, *In Memory of Her*, 1983 și mai ales *Jesus: Miriam's Child, Sophia's Prophet*, 1995.

gramatic să reimagineze pe Iisus și Noul Testament în lumina unei agende feministe, în așa fel încât femeile și bărbații, marginalizați aici pe motive de religie, rasă și gen, să reapară ca agenți centrali ai începuturilor creștinismului. Pe scurt, potrivit acestei reinterpretări, Iisus s-a considerat drept fiu al Sofiei, încarnarea feminină a Înțelepciunii divine cu rol mediator în creația lumii, iar primii lui adepți L-au înțeles ca un profet al Sofiei trimis să proclame Sofia ca Dumnezeuul mângâietor al săracilor și marginalizaților.

Scepticismul critic este însă cel mai bine reprezentat de Robert Funk și John Dominic Crossan, întemeietori în 1988 ai așa-numitului „Jesus Seminar” californian, alcătuit din cercetători care se întâlneau de două ori pe an pentru a discuta despre ce anume spunea și făcea Iisusul istoric, plecând de la o deconstrucție a evangheliilor nou-testamentare și a celei apocrife a lui Toma în straturi adăugate succesiv, pentru a separa realitatea istorică de distorsiunile mitologice ulterioare ale creștinismului ortodox. Rezultatele la care au ajuns au fost publicate în două masive volume apărute în 1993 despre „cuvintele autentice” ale lui Iisus din cele „cinci evanghelii” și, respectiv, în 1998, despre „faptele autentice” ale lui Iisus, cu un post-scriptum în 1999 despre adevărata „evanghelie a lui Iisus”¹⁰⁵. Funk și-a expus viziunea personală într-o carte scandalosă din 1996¹⁰⁶, potrivit căreia Iisus ar fi fost un deviant social lipsit de respect față de autorități și un înțelept lumesc (nemo-ralist), de tip cinic, care predica despre domeniul lui Dumnezeu, dar care nu chema la pocăință, și a sfârșit mâncat de câini și de ciori (toate relatările despre pătimire și înviere fiind ficțiuni literare ulterioare). O viziune similară, mult mai moderată însă, despre „Iisusul istoric” este cea a lui John Dominic Crossan, pentru care la baza evangheliilor stă de fapt „viața unui țăran iudeu mediteranean”¹⁰⁷. Iisus ar fi fost un predicator iudeu itinerant de tip cinic (o școală cinică se afla la începutului secolului I în Galileea, la Seforis, la câțiva kilometri de Nazaret), care nu s-a crezut niciodată Mesia sau Fiul al lui Dumnezeu, ci propovăduia o mișcare socială radical egalitară.

Alți participanți la căutarea americană după „Iisusul istoric” s-au înscris pe linia mai puțin sceptică față de sursele evanghelice, creditate (în linia Schweitzer) mai mult în ce privește latura propriu-zis religioasă a personalității și activității lui Iisus din Nazaret și acceptând ca sigur faptul că Iisus a fost mai mult decât un simplu predicator sau chiar profet. Și aici spectrul

¹⁰⁵ *The Five Gospels. The Search for the Authentic Words of Jesus*, 1993; *The Acts of Jesus. The Search for the Authentic Deeds of Jesus*, 1998; și *The Gospel of Jesus*, 1999.

¹⁰⁶ ROBERT FUNK, *Honest to Jesus: Jesus for a New Millennium*, 1996.

¹⁰⁷ JOHN D. CROSSAN, *The Historical Jesus. The Life of a Mediterranean Jewish Peasant*, 1991.

interpretărilor este larg: Stephen Davies reevaluează pe Iisus exorcistul și taumaturgul¹⁰⁸. Marcus Borg¹⁰⁹ insistă pe lângă aceasta pe Iisus ca „om al Duhului”, ca extatic, vindecător, dascăl de înțelepciune, dar și profet social, dar crede că dacă s-ar fi considerat drept Mesia, ar fi trezit suspiciuni cu privire la sănătatea sa mentală. Alții accentuează dimensiunea socială și politică a activității publice a lui Iisus Galileeanul (Galileea era și patria „zeloților” revoluționari). R. Horsley analizează această activitate pe fondul rezistenței populare a iudeilor împotriva romanilor cu spirala nesfârșită a violenței din Palestina¹¹⁰; iar R. D. Taylor îl prezintă pe Iisus ca profet al Împărăției lui Dumnezeu pe pământ¹¹¹. În contrast, alții, în loc să vadă în Iisus un profet social și un revoluționar care voia să aducă în mod activ Împărăția lui Dumnezeu, pun accentul pe Iisus ca profet apocaliptic sau milenarist care pregătește venirea iminentă a Împărăției eshatologice a lui Dumnezeu (D. Alison¹¹²). Alții au evidențiat tocmai împlinirea în activitatea lui Iisus a profetismului social cu cel mesianic, eshatologic, cu scopul restaurării unui nou Israel (Scott McKnight¹¹³).

Unul din cei mai importanți reprezentanți ai celei de-a „treia căutări a Iisusului istoric” este, fără îndoială, Ed Parish Sanders (n. 1928) cu două lucrări clasice despre relația dintre *Iisus și iudaism* (1985) și o sinteză despre *Figura istorică a lui Iisus*¹¹⁴. Potrivit lui Sanders, se pot stabili cu certitudine următoarele fapte despre Iisus: s-a născut în jurul anului 4 î. Hr., și-a petrecut primii ani în Nazaret, a fost botezat de Ioan Botezătorul, a adunat ucenici, a predicat Împărăția lui Dumnezeu în Galileea. În jurul anului 30 d. Hr. a urcat în Ierusalim și a creat o tulburare în Templu de Paște, fiind arestat, judecat și executat din ordinul lui Pilat pentru că pretindea că e rege. Ucenicii l-au văzut viu după moarte și au întemeiat o comunitate care să aștepte revenirea Lui și câștigarea altora pentru Iisus ca Mesia. Iisus a fost un profet eshatologic care s-a considerat un instrument al Duhului lui Dumnezeu și al inaugurării Împărăției lui Dumnezeu prin actele Sale.

¹⁰⁸ STEPHEN DAVIES, *Jesus the Healer*, 1994.

¹⁰⁹ MARCUS BORG, *Jesus a New Vision: Spirit, Culture and the Life of Discipleship*, 1987; *Meeting Jesus for the First Time. The Historical Jesus and the Heart of Contemporary Faith*, 1994; *Jesus: Uncovering the Life, the Theology and Relevance of a Religious Revolutionary*, 2006.

¹¹⁰ R. HORSLEY, *Jesus and the Spiral of Violence. Popular Jewish Resistance in Roman Palestine*, 1987.

¹¹¹ R. D. TAYLOR, *Jesus the Prophet. His Vision of the Kingdom on Earth*, 1994.

¹¹² D. ALISON, *Jesus of Nazareth Millenarian Prophet*, 1998.

¹¹³ SCOTT MCKNIGHT, *A New Vision for Israel. The Teaching of Jesus in National Context*, 1999.

¹¹⁴ ED PARISH SANDERS, *Jesus and Judaism*, 1985; *The Historical Figure of Jesus*, 1993.

Ortodoxia „corupție a Scripturilor” și „creștinismele pierdute”

O viziune similară, mai apăsător eshatologică (în explicita descendență a lui Albert Schweitzer), este cea oferită în cartea sa din 1999 despre *Iisus, profet apocaliptic al noului mileniu*¹¹⁵ de Bart D. Ehrman (n. 1960) — fost creștin evanghelic convertit prin studii filologice-istorice la agnosticism, și unul dintre cei mai de succes și mediatizați autori americani ai momentului. Deși sceptic cu privire la realitatea învierii lui Hristos sau divinitatea Lui, Ehrman afirmă istoricitatea unei părți importante a mărturiilor evangheliilor despre Iisus: acesta a fost un profet apocaliptic, exorcist și tămăduitor, care și-a concentrat mesajul pe prioritatea Împărăției lui Dumnezeu și a iubirii totale de Dumnezeu și de aproapele, fiind răstignit de Pilat pentru pretențiile sale regale. Deși personal nu crede în învierea lui Iisus din morți, Ehrman acceptă istoricitatea credinței apostolilor în învierea acestuia, fără de care moartea sa n-ar fi fost interpretată drept act mântuitor și creștinismul nu s-ar fi impus drept o nouă religie. Ehrman este însă simptomatic pentru tendința actuală a studiilor „biblice” în departamentele de studii religioase din universitățile americane: crescut în tradiția biblicistă conservatoare a protestantismului de tip evanghelic și format într-una din școlile medii ale acestuia, Ehrman și-a făcut în anii '80 studiile superioare și doctorale la Princeton sub conducerea reputatului specialist în istoria textului și canonului Noului Testament care a fost Bruce Metzger (1914–2007), devenind în 1985 doctor în teologie cu o teză despre textul Evangheliilor în opera lui Didim cel Orb. În 1993, a publicat deja o carte despre „efectele controverselor hristologice timpurii asupra textului Noului Testament”; intitulată provocator *Coruperea ortodoxă a Scripturilor*¹¹⁶, aceasta inventaria probabilele intervenții ale redactorilor Noului Testament din secolul II asupra unor texte evanghelice pentru a contracara interpretarea lor într-un sens adopțianist, doketic, separaționist sau patripasianist (modalist). Teza „corupției ortodoxe a Scripturilor” a fost reluată foarte recent (în 2005) de Ehrman într-o versiune pentru nespecialiști devenită bestsellerul anului pentru *New York Times* și intitulată *Citându-l greșit pe Iisus. Povestea celor care au schimbat Noul Testament și de ce*¹¹⁷; lucrarea a suscitat deja un larg ecou și replici polemice acerbe. Popularitatea mediatică a lui Ehrman a crescut de asemenea ca urmare a intervenției sale în discuțiile suscitade de romanul lui Dan Brown, cu volumul din 2004 *Adevăr*

¹¹⁵ BART D. EHRMAN, *Jesus, Apocalyptic Prophet of the New Millennium*, 1999.

¹¹⁶ BART D. EHRMAN, *The Orthodox Corruption of Scriptures. The Effect of Early Christological Controversy on the Text of New Testament*, 1993.

¹¹⁷ BART D. EHRMAN, *Misquoting Jesus. The Story of Who Changed the New Testament and Why*, 2005.

și ficțiune în *Codul lui Da Vinci*¹¹⁸, prelungită în 2006 cu prezentarea din *Petru, Pavel și Maria Magdalena. Adepții lui Iisus în istorie și legendă*¹¹⁹, precum și în dezbaterile provocate de publicarea *Evangheliei pierdute a lui Iuda* printr-o *reconsiderare a trădătorului și trădatului*¹²⁰.

Revelația existenței atâtor variante în Noul Testament a avut un efect devastator asupra credinței evanghelice a lui Ehrman în inspirația literală a Bibliei, transformându-l pe profesorul de la Chapel Hill (North Carolina) într-un agnostic, nu însă într-un sceptic radical: dacă nu mai e Dumnezeu și Mesia răstignit și înviat, Iisusul istoriei rămâne însă un „profet apocaliptic” (1999). La revelațiile filologiei s-au adăugat și descoperirile de texte apocrife pierdute, precum și restituirile istoriei și sociologiei actuale, dominante în abordarea științifică a fenomenului religios în mediul academic contemporan, la care s-a „convertit” în felul său fostul creștin evangelic Ehrman. Devenit profesor universitar, și-a jalonat cariera printr-o serie de publicații consacrate restituirii textelor și contextelor creștinismului sau, mai bine zis, creștinismelor primare și a destinului lor pe fundalul societăților mediteraneene ale Antichității târzii. După trei astfel de antologii de texte (*reader*) și introduceri istorice în Noul Testament și scrierile creștine timpurii publicate în 1997–1998¹²¹, a urmat în 2003–2004 o altă serie consacrată *Scripturilor pierdute, Creștinismelor pierdute și Creștinismului în Antichitatea târzie*¹²². Pe baza unei antologii de traduceri a textelor necanonice (evanghelii, fapte, epistole, apocalipse) văzute drept „scripturi pierdute” sau „cărți care n-au reușit să intre în Noul Testament”, Ehrman concluzionează existența în spațele acestor „scripturi pierdute” a unor „creștinisme pierdute”, aflate în conflict. Imaginea este în esență cea descrisă de Walter Bauer în 1934: la origini n-ar fi existat un creștinism apostolic ortodox din care au deviat ulterior, prin falsificare și corupție, diversele erezii minoritare (cum sugerează *Faptele Apostolilor* și Eusebiu al Cezareii), ci exact pe dos: la origini a existat o diversitate de creștinisme heterodoxe rivale (cele mai importante fiind cele ale

¹¹⁸ BART D. EHRMAN, *Truth and Fiction in The Da Vinci Code*, 2004; trad. rom. M. Dumitrache: BART D. EHRMAN, *Adevăr și ficțiune în Codul lui Da Vinci*, Humanitas, 2005.

¹¹⁹ BART D. EHRMAN, *Peter, Paul and Mary Magdalene. The Followers of Jesus in History and Legend*, 2006.

¹²⁰ BART D. EHRMAN, *The Lost Gospel of Judas Iscariot: Betrayer and Betrayed Reconsidered*, 2007.

¹²¹ BART D. EHRMAN, *The New Testament. A Historical Introduction to the Early Christian Writings*, 1997; *The New Testament and Other Early Christian Writings. A Reader*, 1998; *After New Testament. A Reader in Early Christianity*, 1998.

¹²² BART D. EHRMAN, *Lost Scriptures. Books that Did not Make It into the New Testament*, 2003; *Lost Christianities. The Battle for Scripture and the Faith We Never Knew*, 2003; *Christianity in Late Antiquity. A Reader*, 2004.

iudeo-creștinismului ebionit, ale creștinismelor gnostice și celui marcionit), din al căror război civil acerb ar fi ieșit învingător grupul „protoortodox” (reprezentat de Clement, Ignatie, Barnaba, Herma, ulterior Irineu, Tertulian, Ipolit, Origen), care și-a marcat victoria „corupând ortodox” textele sacre și „inventând Scriptura” ortodoxă prin formarea canonului biblic al Vechiului și Noului Testament. Creat în secolul II, acesta din urmă s-a impus lent, definitiv abia în secolul IV, când creștinismul protoortodox devenit religia Imperiului Roman ajunge pentru două milenii cea mai importantă instituție religioasă, socială și culturală a Occidentului. Cu totul alta ar fi fost istoria dacă s-ar fi impus altul din multele „creștinisme pierdute” și n-ar fi existat convertirea lui Constantin din 313. Victoria „protoortodoxiei” în secolele II–III n-a făcut să înceteze însă polemicile care se vor relua în secolele IV–V și vor duce la fixarea creștinismului ortodox, a cărui primă victimă au fost chiar reprezentanți de seamă ai protoortodoxiei din secolul III (Tertulian, Origen). Ca și „protoortodoxia”, și „ortodoxia” creștină s-a manifestat intolerant, exclusivist și totalitar, așa se face că abia astăzi știința descoperă și restituie pluralismul și diversitatea „creștinismelor pierdute” și redă cuvântul vocilor marginalizate și reprimite ale acestora. După cum a anunțat Ehrman însuși, acest program de studiere istorico-critică a creștinismului vechi va continua cu cel puțin alte două cercetări, ale căror rezultate sunt prevăzute să apară în următorii ani în volumele anunțate deja: *Cum a devenit Iisus Dumnezeu: de la un predicator iudeu la Domnul universului* (2008) și *Inventarea creștinismului* (2009).

Teologi în căutarea „Iisusului istoriei”

Chiar dacă mult mai puțin favorizată de mass-media decât producțiile revizioniste ale autorilor de tipul lui Crossan ori Ehrman, cea de-a „treia căutare a Iisusului istoriei” a angajat savanți creștini și personalități teologice creștine ale căror rezultate se disting prin masivitate și soliditate intelectuală. Poate cea mai cuprinzătoare lucrare din toate timpurile scrisă pe tema „Iisusului istoric” sunt primele trei monumentale volume ale seriei *Un iudeu marginal*, publicate de preotul profesor romano-catolic american John P. Meier în 1991, 1994 și 2001¹²³. Plasându-se pe pozițiile abordării istorico-critice a textelor evanghelice, de la care acceptă necesitatea unei departajări având drept criteriu ceea ce vine în ele de la Iisus și ce a fost creat de tradiția orală sau de redactorii ulteriori ai Evangheliilor, Meier arată că și dintr-un punct

¹²³ JOHN P. MEIER, *A Marginal Jew: Rethinking the Historical Jesus: 1. The Roots of the Problem and the Person*, 1991 (446 p.); 2. *Mentor, Message, and Miracles*, 1994 (1136 p.); 3. *Companions and Competitors*, 2001 (720 p.).

de vedere strict secular se pot afirma foarte multe lucruri despre Iisus: născut între 7–6 î. Hr., probabil în Nazaret, acesta a fost dulgher, taumaturg harismatic și profet eshatologic în conflict cu preoții, și a chemat poporul la căință pentru primirea Împărăției iminente a lui Dumnezeu. Deja prezentă în vindecările și minunile Sale, Împărăția care va pune capăt suferinței și sărăciei îi include și pe păgâni și va birui până și timpul și moartea. După doi ani și ceva de predică și activitate publică, Iisus a fost răstignit în aprilie 30, dar Cina ultimă arată că era convins că moartea Sa apropiată va avea un efect salvator și Dumnezeu Îl va așeza la banchetul final al Împărăției.

Mai departe decât Meier avansează cercetările altor doi savanți și teologi creștini participanți la cea de-a „treia căutare”, și care, perfect de acord cu faptul că Iisus a fost într-adevăr un profet social și eshatologic, cred însă că pot demonstra istorico-critic faptul că Iisus s-a crezut mai mult decât un simplu profet. Astfel, teologul anglican Nicholas T. Wright (n. 1948, din 2003 episcop de Durham) în primele trei volume publicate din 1992 înapoi ale unei serii despre *Originile creștine și problema lui Dumnezeu*¹²⁴ consideră că se poate dovedi, de exemplu, că Iisus s-a crezut reprezentantul noului Israel iertat și întors din exil. Ultima sa călătorie la Ierusalim a fost una simbolică și profetică: intrarea în Ierusalim pe asin simboliza întoarcerea lui Dumnezeu în Sion ca judecător și mântuitor, răsturnarea meselor zarafilor profetiza distrugerea viitoare a Templului, iar Cina ultimă exodul final. Iar teologul evanghelic Ben Witherington III — care în 1995 a publicat o precisă analiză a celei de-a „treia căutări” — a arătat într-o serie de alte lucrări¹²⁵ că se poate avansa și mai mult, chiar exploatând metodologia istorico-critică standard centrată pe prioritatea *Evangeliei după Marcu* și pe ipotetica „sursă” de „ziceri” ale lui Iisus (așa-numita *Q[uelle]*). Pe baza lor se poate demonstra că, mai mult decât un profet apocaliptic, Iisus s-a considerat drept un Mesia — dar unul de tip special. Nu numai în același timp Slujitor în suferință al Domnului din *Isaia* și Fiul al Omului din *Daniel*, răscumpărător și judecător al lumii prin pătimirea și restaurarea Sa. Chiar și înainte de momentele ultime de la Ierusalim — când a crezut că era voia lui Dumnezeu ca El să moară pentru păcatele poporului și pentru iminenta venire a Împărăției — El s-a considerat mai presus nu doar decât fariseii și cărturarii, dar și decât însăși Tora (iar mai presus de Tora era doar Dumnezeu) ca întrupare a Înțelepciunii divine de care vorbesc *Proverbele lui Solomon* și pe care evanghelistul

¹²⁴ NICHOLAS T. WRIGHT, *Christian Origins and the Question of God: 1. The New Testament and the People of God*, 1992; 2. *Jesus and the Victory of God*, 1996; 3. *Resurrection of the Son of Man*, 2003.

¹²⁵ BEN WITHERINGTON, *The Christology of Jesus*, 1990; *Jesus the Sage*, 1994; *Jesus the Healer*, 1995.

Ioan o va numi de aceea, foarte firesc și biblic, „Cuvânt al lui Dumnezeu făcut trup”. Este foarte probabil, spune Witherington, că Iisus n-ar fi acceptat să fie numit Dumnezeu, întrucât asta ar fi însemnat că e identic cu Tatăl din ceruri, dar ar fi acceptat ca relația Sa specială cu Tatăl să fie descrisă în termenii biblici de Fiu al Omului sau Înțelepciune/Cuvânt al lui Dumnezeu.

Mecanismele teoriilor falsificării

Interesul pentru studiul istoric al lui Iisus din ultimii 25 de ani în spațiul academic nord-american este un fenomen fără precedent. Despre Iisus s-au scris zeci de cărți și sute de studii și articole. Reviste și posturi de televiziune de primă mărime pe scena mass-media internațională — *Time*, *Newsweek*, *Discovery*, *ABC* etc. — au consacrat numere și emisiuni speciale dedicate „adevărului Iisus”, frenezia mediatică atingând un punct culminant în urma dezbaterilor generate în 2006 de *Codul lui Da Vinci* sau *Evanghelia lui Iuda*. Deși obligate la prezentarea echidistantă a punctelor de vedere exprimate, atenția mass-media a fost îndreptată preferențial asupra susținătorilor interpretărilor radical diferite de cele ale Evangheliilor; mărturiile acestora fiind suspicionate de falsificare și manipulare din partea Bisericii, „adevărul” Iisus ar fi sau cel al gnosticilor sau un predicator itinerant cinic, protofeminist etc. Deconstrucțiile științifice ale Scripturii limitate de două secole la spațiul academic ating acum prin mass-media pentru prima dată publicul larg pe care încearcă să-l influențeze în direcția unei atitudini sceptice față de înseși fundamentele credinței. Dialogurile și dezbaterile continuă în ritm susținut; apar în permanență antologii, introduceri și dicționare ca lucrări auxiliare care să faciliteze orientarea în complicatul labirint al pozițiilor și publicațiilor. Nu lipsesc nici remarcabile replici ale teologilor și filozofilor creștini, mai ales evanghelici, pătrunzătoare și temeinic argumentate; cum ar fi recenta pledoarie (din 2002) a lui Darrell L. Bock pentru „restaurarea portretului lui Iisus din Evangheliile”¹²⁶, sau deconstrucția de către Craig A. Evans în 2006 a mecanismelor prin care savanții moderni „fabrică Iisuși”, „distorționând Evangheliile”¹²⁷ ori denunțarea de către Phillip Jenkins în 2001 a modului în care „căutarea după Iisus și-a pierdut calea” ca urmare a fascinației față de așa-numitele „Evangheliile ascunse”¹²⁸ de tip gnostic (care au reapărut în centrul atenției în 2006 odată cu *Codul lui Da Vinci* și *Maria Magdalena*, și cu *Evanghelia lui Iuda*).

¹²⁶ DARRELL L. BOCK, *Jesus According to the Scriptures. Restoring the Portrait from the Gospels*, 2002.

¹²⁷ CRAIG A. EVANS, *Fabricating Jesus: How Modern Scholars Distort the Gospels*, 2006.

¹²⁸ PHILLIP JENKINS, *Hidden Gospels: How the Quest for Jesus Lost Its Way*, 2001.

Miza întregii interpretări este una imensă. Potrivit acesteia, „Iisus Hristos” n-a existat de fapt ca personaj istoric: în istorie a existat doar un „Iisus”, învățător al unei înțelepciuni de tip mistic și care s-a aflat la originea unei mișcări mesianice entuziaste, radicale, feministe, egalitare și subversive, adunate în jurul său ca „Fiu al Omului” (și ale cărei urme pot fi deduse din straturile succesive ale așa-numitei surse *Q* și din *Evanghelia lui Toma*). „Hristos/Mesia” e titlul dat de iudeo-creștini personajului regal care trebuia să elibereze pe Israel de sub dominația romană și să restaureze regatul davidic mesianic sau judecătorul apocaliptic trimis de Dumnezeu din cer să aducă sfârșitul lumii și să instaureze Împărăția eshatologică a lui Dumnezeu. Pavel și autorii Evangheliilor ar fi schimbat învățătura mistică originară a lui Iisus într-o nouă teologie care are în centru slăvirea lui „Hristos Iisus”. Capul Corpului mistic al unei Biserici deschise și păgânilor. „Iisus Hristos” a devenit apoi Mântuitorul umanității întregi ca Fiu/Cuvânt întrupat al Dumnezeului Tată suprem atât al lui Israel, cât și al întregii umanități, celebrat de cultul noii Biserici Catholice. Mutată de la Ierusalim la Roma, Biserica Catholică va asimila elemente de păgânism și va imita tot mai mult structurile Imperiului Roman devenind o religie patriarhală represivă, obsedată de putere și ortodoxie, de universalitate și unitate. A reușit astfel să elimine pluralismul inițial și grupurile rivale, precum și să rescrie majoritatea documentelor creștine timpurii. Unele însă au izbutit ca prin miracol să supraviețuiască ascunse, reieșind la suprafață din manuscrise descoperite întâmplător, cea mai celebră fiind biblioteca de texte gnostice copte descoperită în 1945 la Nag Hammadi în Egiptul de Sus (deja „valorificată” într-un sens revizionist de Elain Pagels în 1979).

Cercetările științifice riguroase au dovedit însă că, departe de a fi surse istorice credibile sau voci alternative ale primilor adepți ai lui Iisus, majoritatea „Evangheliilor ascunse” sunt scrieri ale unor disidenți mult mai târzii (datând cel mai devreme de la mijlocul secolului II). Adevărul istoric este că Evangheliile canonice au existat mult înaintea celor gnostice, așa cum Biserica ortodoxă, liturgică și ierarhică a precedat comunitățile gnostice, gnosticismul fiind de fapt o exegeză negativă a unor Scripturi ebraice și creștine deja existente, nu invers. Nu e vorba de ceva radical nou, întrucât încă din anii '80 ai secolului XIX publicarea textului gnostic *Pistis Sophia* a dus la popularizarea ideii existenței unui Iisus și a unui creștinism originar mistic, ezoteric, individualist (cf. G. Moore, R. Graves, D. H. Lawrence). Noutatea ține de context: a crescut volumul de informații și s-au transformat instituțiile academice americane dominate acum de postmodernism, feminism, radicalism și revizionism, apărând și o nouă formă de mitologie modernă americană placată peste mai vechiul anticatolicism și anticlericalism și individualism,

care se regăsește în gnosticismul individualist și radical, iar nu în creștinismul Bisericii și al textelor ei. De aici reevaluarea Scripturilor necanonice și lupta ca ele să ia locul Noului Testament ortodox deconstruit și delegitimat, deși în acestea nu e vorba de istorie, ci de o nouă mitologie modernă care-și ia drept puncte de sprijin texte antice târzii decontextualizate și supralicitețide ideologic.

Istorie sau/și Tradiție

Problema de principiu ce se desenează în spatele tabloului dezbaterilor suscitade de cea de-a „treia căutare” a Iisusului istoric¹²⁹ — dezbateri din care participanții ortodocși lipsesc, o absență semnificativă pentru teologia ortodoxă actuală — este aceea a raportului dintre teologie și istorie. Dacă istoria descrie fapte și interpretează un trecut, teologia descrie sensuri și interpretează o tradiție. Istoria cere atenție la diferență, contexte și schimbare și vrea să reconstituie sensul pe care-l avea un document pentru contemporanii lui. Teologia urmărește continuitatea și unitatea unei tradiții, acceptă normativitatea unor sensuri și argumentează relevanța lor pentru omul de azi. Întrebarea care se pune atunci în mod inevitabil privește apartenența studiului biblic sau științei biblice: țin ele de istorie sau de teologie? Sau altfel spus: mai aparține oare teologiei studiul biblic actual, elaborat pe baza metodelor strict filologice și istorice? În creștinism mai cu seamă — pentru care Dumnezeu S-a întrupat în istorie, devenind istorie, fără a se reduce însă la ea —, relația între istorie și teologie, între trecut și tradiție, nu poate fi pusă în termeni disjunctivi, dualiști: sau teologie/tradiție, sau istorie. Am fi conduși astfel la alternativa inacceptabilă: o tradiție fără istorie (poziția tradiționalismului imuabil, absolutist, transcendent) sau o istorie fără tradiție (poziția istorismului relativist și imanentist). Fiindcă, așa cum inspirat spunea Jaroslav Pelikan în 1971 în deschiderea sintezei sale despre *Tradiția creștină*, dacă „tradiția” adevărată e „credința vie a celor morți”, „tradiționalismul” imobil și rigid e „credința moartă a celor vii”. Tradiția/teologia trăiește în istorie, și astfel unitatea și stabilitatea ei nu exclud diversitatea și dinamismul. În creștinism, așadar, o teologie bună nu poate face casă cu o istorie proastă, iar o istorie bună cere o teologie bună.

¹²⁹ În problematica „Iisusului istoric” un ghid limpede este cel al luteranului GERD THEISSEN, profesor de Noul Testament din Heidelberg: *Der historische Jesus. Ein Lesebuch*, Göttingen, 1996; trad. americană: G. THEISSEN / A. MERZ, *The Historical Jesus. A Comprehensive Guide*, 1998, 642 p.

IV. Canonul inevitabil, dar ambiguu. Clarificări teoretice și istorice

Paradoxul istoriei ca discurs este însă acela că nu poate fi o simplă descriere „obiectivă” a fluxului devenirii fenomenelor temporale; ca narațiune, ea este inevitabil „subiectivă”; mai mult, ea selectează fenomenele cu statut de exemplaritate și saturate de semnificații, le valorizează, ierarhizează și interpretează în lumina unor criterii, în lumina unui „canon”, al unui set sau cod de opțiuni științifice, etice, spirituale, proprii unei epoci, unei societăți și istoricului ca persoană. Prin aceasta istoria seamănă cu tradiția, care și structurează, ierarhizează sensurile religioase ale unei comunități în lumina unui „canon”. În ultimă instanță, „canonul” este indispensabil în orice domeniu al cunoașterii, acțiunii și creativității specific umane; un canon adoptat tacit, impus ori contestat, există în fiecare disciplină: avem astfel un canon științific, etic, religios, chiar și literar, și el ia în toate forma unei selecții a excelenței.

Canon literar, Biblia ca literatură

În contextul acerbelor lupte anticanonice purtate de reprezentanții deconstructivismului, o incitantă pledoarie în favoarea canonului literar al civilizației occidentale¹³⁰ a oferit recent criticul literar american Harold Bloom

¹³⁰ În 1952, Mortimer Adler și Robert Hutchins de la Universitatea din Chicago editau sub egida faimoasei Encyclopædia Britannica 54 de volume ale unei selecții de opere considerate a reprezenta *The Great Books of Western World*. După un volum introductiv (*1. The Great Conversation*) și două volume de orientare tematică (2–3. *The Great Ideas. A Syntopicon*), seria publica în versiune engleză opere lui Homer (4); Eschil, Sofocle, Euripide, Aristofan (5); Herodot, Tucidide (6); Platon (7); Aristotel (8–9); Hipocrate, Galen (10); Euclid, Arhimede, Apolloniu, Nicomah (11); Lucrețiu, Epictet, Marc Aureliu (12); Virgiliu (13); Plutarh (*Viețile paralele*, 14); Tacit (15); Ptolemeu, Copernic, Kepler (16); Plotin (17); Augustin (*Confesiunile și Cetatea lui Dumnezeu*, 18); Toma d’Aquino (*Summa theologica*, 19–20); Dante (21); Chaucer (22); Machiavelli, Hobbes (23); Rabelais (24); Montaigne (25); Shakespeare (26–27); W. Gilbert, Galilei, Harvey (28); Cervantes (29); F. Bacon (30); Descartes, Spinoza (31); Milton (32); Pascal (33); Newton, Huygens (34); Locke, Berkeley, Hume (35); Swift, Sterne (36); Fielding (37); Montesquieu, Rousseau (38); A. Smith (39); E. Gibbon (40–41); Kant (42); Constituția SUA, *Federalistul*, Mill (43); J. Boswell (*Viața lui S. Johnson*, 44); Lavoisier, Fourier, Faraday (45); Hegel (*Filozofia dreptului și Filozofia istoriei*, 46); Goethe (*Faust*, 47); Melville (*Moby Dick*, 48); Darwin (*Originea speciilor*, 49); Marx (*Capitalul*, 50); Tolstoi (*Război și pace*, 51); Dostoievski (*Frații Karamazov*, 52); W. James (*Principiile psihologiei*, 53) și Freud (54). Ediția a doua (1990) publicată în 60 de volume cuprinde un număr de adaosuri la volumele de mai sus și alte șase volume noi. Autorii adăugați sunt: Calvin (selecții din *Instituții*, 20); Erasm (*Elogiul prostiei*, 23); Molière, Racine (31); Voltaire (*Candide*) și Diderot (*Nepotul lui Rameau*) (34); Kierkegaard (*Frică și cutremur*) și Nietzsche (*Dincolo de bine și de rău*) (43);

(n. 1930) în faimoasa lui carte din 1994 despre *Canonul occidental. Cărțile la școala epocilor*¹³¹. Aceste epoci sunt, pe urmele lui G. Vico, cea „aristocratică”, „democratică” și „haotică”. În ciuda presiunii uriașe exercitate de reprezentanții revizionismului deconstructivist și sociologist, Bloom afirmă, chiar dacă la modul elegiac, o estetică a permanenței și literarului pur, făcând din texte memorabile, capodopere ale „giganților” culturii europene, canonul occidental al literaturii (operele canonice sunt catalogate la sfârșitul cărții). Acest canon, în centrul căruia se află Shakespeare, include canonul antic, cel modern clasic și romantic, dar și contemporan, întrucât modernii au reușit să devină ei înșiși clasici lărgind astfel, nu distrugând, canonul occidental întins de la Ulisele lui Homer și până la cel al lui Joyce. Nu fac parte din acest canon — și Bloom este intratabil — „pigmeii” postmoderni, adepții esteticii tranzitoriului, relativului și imanenței, pentru care totul e construct cultural, revizionistii resentimentari (femiști, marxiști, deconstructiviști) împotriva ierarhiilor, centrului și ordinii, în numele cultului marginii, banalului și nivelării nonsemnificative.

Harold Bloom a meditat și asupra relațiilor dintre literatura occidentală și teologie. El și-a început cariera de critic literar și al culturii în anii 1961–1971 cu o serie de studii novatoare despre romanticii englezi (Shelley, Blake, Yeats) în care pleda, în contra criticii dominante, pentru natura gnostică a imaginației poetice romantice: departe de a reprezenta o conciliere cu natura și istoria, romantismul e un refuz titanic al lumii și al timpului pe fondul unei auto-divinizări a sinelui. În anii '70, Bloom a extrapolat paradigma imaginației romantice într-o teorie generală a poeziei și a criticii literare. Deși contemporan și coleg la Yale cu critica americană deconstructivistă inspirată din Derrida, totuși Bloom nu acceptă viziunea impersonală despre literatură ca joc de limbaj a acesteia, nici reducția ei sociologică și politică la jocuri de interese economice, sociale și culturale. Imaginația poetică este autonomă, literatura reprezentând năzuința spiritului individual pentru nemurire și originalitate în luptă cu limitele condiției umane și povara realizărilor literare

Toqueville (*Democrația în America*, 44); Balzac (*Cousin Bette*, 45); J. Austin (*Emma*) și G. Eliot (*Middlemarch*) (46); Dickens (*Little Dorrit*, 47); M. Twain (*Huckleberry Finn*, 48) și Ibsen (52). Volumele noi cuprind selecții din W. James, Bergson, Dewey, Whitehead, Russell, Heidegger, Wittgenstein, K. Barth (55), Poincaré, Plank, Whitehead, Einstein, Eddington, Bohr, Hardy, Heisenberg, Schrödinger, Dobzhansky, Waddington (56); Veblen, Tawney, Keynes (57); Frazer, Weber, Huizinga, Lévi-Strauss (58); H. James, Shaw, Conrad, Cehov, Pirandello, Proust, W. Cather, Th. Mann, Joyce (59); Woolf, Kafka, Lawrence, Eliot, O'Neill, Fitzgerald, Faulkner, Brecht, Hemingway, Orwell, Beckett (60).

¹³¹ HAROLD BLOOM, *The Western Canon. The Books and School of Ages*, 1994; trad. rom. D. Stanciu, postfață Mihaela A. Irimie: H. BLOOM, *Canonul occidental. Cărțile și școala epocilor*, Ed. Univers, București, 1998.

trecute. Mecanismul psihologic al originalității literare îl constituie idolatria față de precursori convertită în antagonism, dintr-o „anxietate a influenței” (titlul cărții de teorie decisive a lui Bloom din 1973), mecanismul literar al producerii originalității/nemuririi fiind lectura revizionistă, deliberat eronată (*misreading*) a precursorilor. Forța reală a scriitorului e aceea de a-și reciti eronat în mod deliberat predecesorii pentru a face loc imaginației proprii, literatura fiind un lung proces de asimilare și lectură eronată și novatoare a tradiției. După ce a dezvoltat această teorie în anii 1973–1982, Bloom, auto-definit drept un „evreu gnostic”, a extins-o începând din 1990 și asupra religiosului. Încă din 1976 (*Kabbalah and Criticism*) el a întreprins o fascinantă punere în paralel a modelului de lectură al criticii literare moderne cu acela al Cabalei. Într-o pătrunzătoare analiză din 1992 a „religiei americane” (*The American Religion*) — continuată în 1996 (*Omens of Millennium*) — Bloom contestă radical caracterul creștin al religiei protestante a americanilor moderni. Bazată pe întâlnirea personală cu un Iisus glorificat, identic cu Spiritul divin într-un sine solitar absolutizat și el, religia americanilor ar fi de fapt mai mult gnostică decât biblică. Teologia Americii ca „națiune post-creștină” are la baza ei experiența nemijlocită a Sinelui ca Dumnezeu și este ca atare una de tip gnostic (nedualist însă), nu biblic. Foarte recent¹³², Harold Bloom a aplicat teoria sa despre „misreading” la relația dintre Biblia ebraică și Biblia creștină. Lectura greacă a Bibliei ebraice ar fi astfel cea mai îndrăzneată și mai plină de succes lectură eronată creatoare din toată istoria literaturii. Într-o primă fază, creștinii ar fi uzurpat și răsturnat Biblia ebraică pe care au dus-o într-o „sclavie textuală”, ca ulterior să-i denatureze atât pe Iahve, cât și pe Iisus evreul, fixându-i într-o structură teologică metafizică deformatoare. Preferințele evreului Bloom merg fără echivoc în favoarea lui „Iahve”; acesta ar fi un personaj literar puternic, anxios, agresiv, războinic, ambivalent, deloc teologic în comparație cu „Iisus”, care e prea teologic, dar foarte puțin sau chiar deloc literar. Combinând „furiile lui Lear cu vitalismul lui Falstaff și neliniștile lui Hamlet”, „Iahve” ar fi de fapt personajul literar și spiritual major al „culturii occidentale”. Date fiind nepotrivirile literare și de caracter între „Iahve” și „Iisus”, susține Bloom — care pune însă deliberat între paranteze Dumnezeul ebraic al profeților sau scrierilor sapiențiale —, noțiunea de „tradiție iudeo-creștină comună” ar fi un „mit” și „dialogul iudeo-creștin” o „farsă”. Ea însăși doar un experiment de „imaginative misreading” literară, reconstrucția literară a Dumnezeului religiei biblice făcută de Harold Bloom de la Yale atrage atenția asupra dimensiunii literare a Scripturilor, uitată prea repede de teologi.

¹³² *Jesus and Yahweh. The Names Divine*, 2005.

Pentru o teorie generală a canonului în teologie

După o îndelungată și deloc inocentă eclipsă, studiile canonice cunosc în ultimele decenii un reviriment important și în teologie. Pe lângă articolele, simpoziioanele și monografiile teologilor biblici la care mă voi referi mai jos, și care tind să recupereze canonul drept un instrument exegetic fundamental pentru o teologie biblică, uitat însă sub presiunea filologismului și istorismului, există cel puțin o cercetare novatoare care reabilitează ideea de canon ca principiu de structurare a întregii vieți și teologii a Bisericii; e vorba de cartea din 1998 a lui William James Abraham (n. 1947), pastor și profesor la facultatea de teologie a Universității metodiste din Dallas (Texas), intitulată *Canon și criteriu în teologia creștină de la Părinți la feminism*¹³³. Teza cărții e simplă și e enunțată încă din prima ei propoziție: „Problema fundamentală în tratarea autorității în credința creștină vine din îndelungata răstălmăcire [*misinterpretation*] a canoanelor ecleziale drept criterii epistemice.” Soluția la fel de simplă este: „eliberarea canonului din captivitatea epistemologică” și revenirea la înțelegerea lui eclezială originală, care a fost „soteriologică, nu epistemologică”. Criteriile epistemice sunt mijloacele și normele folosite în scopul delimitării adevărului de fals, a realității de iluzie: rațiunea, experiența, memoria, intuiția, deducția logică etc., și a căror patrie e filozofia ca teorie a cunoașterii științifice: epistemologia. Cuvântul „canon”, care în Biserică n-a fost niciodată limitat la Biblie, ci era folosit și pentru hotărârile sinoadelor sau elemente ale cultului, avea în esență două sensuri: acela de *listă* de cărți, persoane, elemente cu autoritate, și de *regulă*, standard de credință și viață, etalon pentru a măsura tradiției/doctrine, credințe și acțiuni.

Canon soteriologic vs criteriu epistemologic

Diversitatea atestată de lexicoane¹³⁴ a accepțiunilor cuvântului „canon” în limbajul Bisericii vechi arată limpede că în creștinismul primar avem de-a face cu o moștenire canonică extrem de complexă și variată, alcătuită din diverse elemente sau tradiții ținând de viața liturgică și eclezială¹³⁵. Este

¹³³ WILLIAM J. ABRAHAM, *Canon and Criterion in Christian Theology from Fathers to Feminism*, Clarendon Press, Oxford, 1998.

¹³⁴ *A Greek Patristic Lexicon*, Oxford, 1961, realizat de G. W. LAMPE, inventariază la p. 701–702 pentru *kanon* (provenit din ebraicul *qaneh*, „trestie”) următoarele sensuri: A. rule of faith (derived from Scripture, transmitted by tradition, opposed to heresy); B. canon of Scripture; C. rule of ecclesiastic law (body of laws; individual regulation); D. canon of behaviour, moral standard (derivate: religious or monastic rule); E. liturgical order (in general; Eucharistic; of divine office); F. liturgical hymn divided into odes; G. ecclesiastical rank, order (of clergy; of professed virgins or widows); H. logical sequence; I. tax, revenge.

¹³⁵ *Canon and Criterion in Christian Theology*, 1998, p. 1 și 25–56.

vorba de materiale, persoane și practici receptate de cele mai multe ori neoficial, prin consens — uneori acest consens fiind și formulat oficial — drept mijloace de har și de mântuire cu scopul de a media lumii viața și mântuirea lui Dumnezeu și de a-i vindeca și conduce pe credincioși pe calea unei vieți de sfințenie. Scopul acestor tradiții canonice sau canoane în sens larg este așadar soteriologic, pastoral, duhovnicesc, nu epistemologic, iar patria lor este Biserica, nu universitatea. Canoanele nu se limitează la cel biblic, la regulile de credință sau crezuri, ori la prescripțiile disciplinare; ele cuprind și formele principale ale vieții liturgice și sacramentale, riturile și iconografia, structurile ecleziale și instituțiile de ordine eclezială, precum sfinții, părinții și învățătorii recunoscuți de Biserică. (Biserica are așadar liste canonice de cărți scripturistice, de articole de credință, de sinoade și hotărâri disciplinare, de patriarhii, mitropolii, episcopii, de slujbe sacramentale și liturgice, de sfinți și Părinți etc.) Esențialul este că toate aceste canoane sau forme canonice ale tradiției sunt percepute ca daruri ale Duhului Sfânt pentru zidirea duhovnicească a Bisericii și creșterea creștinilor în viața de comuniune cu Dumnezeu; ca atare, ele au o natură duhovnicească, harică, și o finalitate prin excelență terapeutică, pedagogică, pastorală, eclezială, fiind legate esențial de procesul de inițiere permanentă în misterul negrăit al vieții și revelației Dumnezeului Celui Viu în Biserică.

Creștinismul, arată convingător William J. Abraham¹³⁶, a fost la origini o mișcare mesianică iudaică centrată pe Iisus Hristos ca Domn și pe puterea Duhului Sfânt; a fost un răspuns la actele mântuitoare ale lui Dumnezeu Tatăl în Iisus Hristos Domnul răstignit și înviat în puterea Duhului Sfânt Care e arhitectul divin al Bisericii. Devenită mișcare misionară, Biserica creștină a transmis participarea la viața divină din inima experienței sale predicând Evanghelia și transmițând o rețea de practici canonice: predică, Taine și Liturghie, episcopat și slujiri specifice, sinoade. Cu timpul s-a constituit un corpus literar (evanghelii și epistole) care, sub presiunea contestațiilor, au fost colecționate într-un corp scripturistic canonic receptat ca dar al lui Dumnezeu pentru cultul și învățătura Bisericii. A apărut și o regulă de credință, ulterior și un Crez, ca rezumat memorabil și portabil al nucleului tradiției Bisericii folosit inițial în cateheză. Datorită controverselor s-a ajuns ulterior la o definiție canonică a persoanei lui Iisus Hristos, la liturghii canonice, la o iconografie canonică, la liste de sfinți și Părinți canonici ai Bisericii, precum și la o serie de reglementări disciplinare și organizaționale privitoare la ordinea și viața comunităților sub supravegherea episcopilor grupați în provincii și în sinoade. Toate aceste materiale, practici și persoane canonice erau pri-

¹³⁶ *Ibid.*, p. 466–468.

mite în credință, căință, smerenie și iubire — canonizarea lor fiind de multe ori un proces îndelungat de receptare prin consens și fără decizii formale, sau cu unele decizii foarte târzii — ca daruri ale Duhului Sfânt menite să-i inițieze pe toți ce din Biserică în taina vieții lui Dumnezeu. Ele erau în același timp mediul de revelare al acestei vieți dumnezeiești de către Duhul Sfânt în Biserică și răspunsuri ale Bisericii inspirate de revelarea misterului vieții lui Dumnezeu. Toate aceste diverse elemente canonice generează „o mare simfonie” care cântă „muzica mântuirii” și aduce laude Dumnezeului Celui Viu și tainei Lui: unele sunt „instrumentele” (apa, pâinea, vinul, untdelemnul, tămâia etc.), altele sunt „interpreții” (episcopii, clericii, Părinții etc.), iar altele sunt „partiturile” (Scripturi, Crezuri, dogme etc.) ale acestei mari simfonii executate în „cheia” smereniei și iubirii, dar și a inteligenței, și al cărei „dirijor” este Duhul Sfânt¹³⁷.

Bazată pe o delicată sinteză între materiale, persoane și practici diverse și complexe, dar integrate într-o remarcabilă armonie interioară, tradiția/moștenirea canonică comună e constitutivă pentru ființa și identitatea Bisericii (asemenea scheletului și cărnii unui mare pește viu care înoată într-un ocean). Dacă nu exclude conflictele interne în Biserică, oferă în schimb arena comună a desfășurării lor. Fapt încă și mai important, această tradiție canonică în sens larg trebuie receptată și afirmată, chiar și dezvoltată, dacă e cazul, de către fiecare generație. Procesul canonic nu este astfel niciodată închis formal și definitiv, ci este viu și deschis. Pentru că tradiția canonică nu funcționează magic, ea se poate altera, corupe și desfigura, ceea ce duce la dispute și diviziuni, dar și la absorbirea de elemente noi (persoane, texte, practici) care să răspundă la noile crize, care însă trebuie să fie mereu în acord cu elementele centrale constitutive. Căci dacă în tradiția canonică există un nucleu stabil, imuabil, marginile ei sunt flexibile și în mișcare. Schimbările introduse în acest nucleu central au dus întotdeauna la dispute și controverse soldate nu o dată cu diviziuni și schisme. Toate diviziunile apărute în istoria Bisericii au fost generate de dispute în jurul canonului¹³⁸, susține Abraham, oferind o perspectivă novatoare înțelegerii și interpretării schismelor dintre creștini și eventualei lor soluționări ecumenice.

Epistemizarea tradiției canonice și schisma între Apus și Răsărit

Această cheie de lectură se verifică strălucit pe cazul diviziunii între Orientul și Occidentul creștin, a căror despărțire s-a produs ca urmare a disputelor pe trei elemente canonice interpretate diferit. În primul rând, pentru adaosul

¹³⁷ *Ibid.*, p. 55.

¹³⁸ *Ibid.*, p. 60.

latin „Filioque” la articolul pneumatologic al Simbolului de credință Niceo-Constantinopolitan, nereceptat în Răsărit; apoi, pentru pretențiile de autoritate infailibilă ale episcopului Romei care, plasându-se deasupra sinoadelor ecumenice și a întregii Biserici, susținea că poate schimba Crezul fără consimțământul acestora din urmă — pretenții respinse de Răsărit; și, în sfârșit, pentru că în cel de-al doilea mileniu Răsăritul și Apusul creștin au canonizat liste divergente de Părinți și Dascăli ecumenici ai Bisericii: în timp ce Sfinților Părinți Capadocieni, Alexandrini și Sfinților Trei Ierarhi Răsăritul îi va adăuga pe cei trei „teologi” — Ioan Evanghelistul și Teologul, Grigorie Teologul și Simeon Noul Teolog — cărora îi va alătura mai apoi pe Sfinții Grigorie Palama și Marcu al Efesului, Occidentul îl va adăuga celor patru „*doctores*” ai Bisericii apusene (Ambrozie, Ieronim, Augustin și Grigorie cel Mare) proclamați oficial în 1298 pe Toma d’Aquino. Distanța între Sfântul Grigorie Palama și Toma d’Aquino arată că la baza schimbării canonului credinței din Simbolul Niceo-Constantinopolitan se aflau viziuni divergente despre autoritatea în Biserică, soldate inevitabil cu epistemologii religioase incompatibile.

Cele două emisfere ale lumii creștine receptau și continuau în mod diferit, chiar opus, moștenirea canonică a Bisericii vechi. Răsăritul a prelungit și dezvoltat și după schismă viziunea soteriologic-duhovnicească despre elementele tradiției canonice, pe care le-a menținut în forma și funcția pe care le aveau în Biserica veche, refuzând să accepte schimbarea revoluționară introdusă în Occident de Biserica Romei, schimbare calificată de Abraham drept „epistemizare a canonului” prin care un mijloc de har devine un mecanism epistemic. Un element canonic, episcopatul, se concentrează în persoana primului între episcopi, episcopul Romei, și se metamorfozează într-un mecanism epistemic infailibil de producere și asigurare a adevărului absolut: acesta nu mai mediază doar un har, ci și un criteriu al adevărului, o normă de cunoaștere ultimă care poate fi asumată în căutarea adevărului. El tranșează toate disputele teologice și profane aservindu-și nu numai celelalte canoane ecleziale — papa decizând acum ce anume vor să spună și ce anume înseamnă în prezent Scriptura, tradiția, sinoadele, episcopii etc. —, dar chiar și normele cunoașterii naturale — papa fiind mai presus de argumentele ce pot fi invocate prin rațiune, experiență, logică etc. În virtutea unei asistențe divine speciale, el are acces inspirat la mintea lui Dumnezeu, de aceea afirmațiile lui duc la eliminarea îndoielilor livrând cunoașterea sigură și asigurând prin aceasta unitatea Bisericii. Răsăritul a refuzat tenace să accepte nu doar hipertrofierea monarhico-infailibilă a autorității jurisdicționale și doctrinare a papalității — pentru Ortodoxie călăuzirea divină a Bisericii nu poate sta în judecata ultimă a unui singur episcop, ci în cea a întregii Biserici, ex-

primată fie printr-un Sinod Ecumenic, fie prin consensul tacit al receptării —, dar mai cu seamă deplasarea funestă introdusă prin epistemizarea elementelor tradiției canonice și a întregii teologii a Bisericii. Răsăritul a păstrat mereu distincția între cunoașterea autentică a lui Dumnezeu mediată de elementele tradiției canonice și teoriile teologice despre cunoașterea lui Dumnezeu. Așa cum un manual de istorie oferă informații istorice exacte, nu și o teorie a cunoașterii istorice, tot așa prin elementele canonice ale tradiției ei Biserica mediază o cunoaștere reală, cu valoare mântuitoare, a lui Dumnezeu, respectându-I misterul și transcendența, fără a oferi și o epistemologie teologică. Ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că în Biserică și în teologie elementele canonice funcționează soteriologic; mai mult decât o simplă informare religioasă, ele ne dau o mântuire, care echivalează cu cunoașterea transformatoare a îndumnezeirii, în care cunoaștem mult mai mult decât putem explica sau arăta altora că știm. Nu este vorba însă de o abandonare a epistemologiei/teologiei în favoarea unei soteriologii sau teognosii mistice. Crizele și disputele canonice din Biserică au impus teoretizarea și tratarea epistemică a teologiei. Epistemologia/teoria e inevitabilă, dar n-are voie să uzurpe monopolul cunoașterii în teologie și singurul mod de a opri această derivă a fost aceea de a o limita sever, refuzând decis prin apofatism aplicarea epistemologiei înseși realității divine — e ceea ce a făcut, de exemplu, strălucit Sfântul Grigorie Palama în polemica sa cu Varlaam, Akindynos sau Gregoras. Prin el Răsăritul s-a menținut pe linia Bisericii vechi, pe linia unei Ortodoxii nu doar materiale, ci și procedurale: elementele tradiției canonice au o relevanță și o funcție primordial soteriologice, iar în sistemul lor epistemologiei îi revine o poziție modestă, secundară.

Epistemizarea tradiției canonice și fracturarea creștinismului occidental

Revoluția epistemizării canonului în Biserica occidentală a coincis cu transformarea epistemologică a teologiei întreținută de Toma d'Aquino († 1277) după model aristotelic¹³⁹. Prin aceasta canonul a devenit captiv filozofiei lui Aristotel, ale cărui convingeri filozofice au fost și ele canonizate în urma canonizării lui Toma d'Aquino însuși în 1323 și a proclamării sale în 1567 ca „doctor Ecclesiae”, prin care Toma a devenit teologul canonic prin excelență al Bisericii Romano-Catolice. Prin adoptarea modelului de știință aristotelic, elementele canonice din lista largă și complexă cuprinsă în tradiția Bisericii au fost rearanjate și reduse la esența câtorva entități epistemice — revelație, Scriptură, tradiție și magisteriul Bisericii concentrat în papalitatea infailibilă — pentru a oferi teologiei scolastice din universități statut de

¹³⁹ *Ibid.*, p. 84–110.

știință. Elementele ascetice, liturgice, mistice au fost marginalizate și suspectate, misterul devenind dintr-un obstacol apofatic, invitând la o cunoaștere transformatoare prin căință, smerenie și rugăciune, o provocare intelectuală. Teologia devine știința supremă pentru că prin credință își primește principiile de la revelația divină; aceasta din urmă este o doctrină cuprinsă în Scriptură, interpretată autoritativ de Părinții Bisericii, de sinoade și, în cele din urmă, de papă, ale cărui interpretări luminate de Duhul Sfânt explică infailibil sensul textului biblic. Biblia e text sacru și bază a științei sacre a teologiei pentru că are drept autor pe Dumnezeu, Care-și transmite revelația inspirând pe profeți și apostoli (care au, ca și sfinții și papa, un acces direct la mintea lui Dumnezeu Însuși) și atestă originea ei divină prin profeți, minuni și sfințenia autorilor ei umani. Construită pe această bază sigură ca o știință riguroasă, teologia reconstituie discursiv un analogon intelectual creat al științei perfecte a lui Dumnezeu despre Sine Însuși și creația Sa, la care au acces și inteligențele îngerilor, profetilor și sfinților, iar în existența eshatologică vor avea parte toate inteligențele mântuite în Biserică sub forma vederii fericitoare a înseși esenței divine.

Epistemizarea tradiției canonice și a teologiei în Occidentul creștin s-a instalat pe fondul situației specifice creștinătății medievale, în care episcopatul și clerul înalt s-au feudalizat și s-au implicat în activități administrative și politice, ceea ce a dus la prăbușirea formelor substanțiale de inițiere creștină serioasă (rămase exclusiv apanajul clerului știutor de limbă latină) a majorității creștinilor, izolați prin analfabetism și ignoranță de bogăția elementelor tradiției canonice a Bisericii. În loc să fie mijloacele de creare și creștere a unei vieți de comuniune cu Dumnezeu în Duhul Sfânt (cum au rămas doar pentru monahism, el însuși o elită separată), Scriptura, tradiția, cultul, dislocate din situl lor natural — inițierea creștină în Biserică —, au devenit simple cariere și arsenale de argumente în dezbateri juridice sau filozofice străine de scopul și intenția lor originară¹⁴⁰. Punctul tare al programului tuturor reformatorilor creștinismului medieval a fost tocmai acela de a elibera forța mântuitoare a Scripturii, de a face din Biblia tradusă în limba populară, predicată și învățată întregului popor și tuturor laicilor, din nou hrană pentru sufletele oamenilor și pentru formarea spirituală a indivizilor (împotriva clericalismului, ritualismului, magismului și a tuturor formelor unei religiozități de substituție, tipice Evului Mediu).

Drama Reformei protestante a stat însă în faptul că, prin reducerea triadei romano-catolice Scriptură — tradiție — magisteriu/papă la „sola Scriptura”, s-a produs o nouă diviziune canonică în Biserică, de data asta în sânul celei

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 143–144.

occidentale, această modificare canonică rămânând însă în continuare prizoniera „epistemizării” romano-catolice a elementelor tradiției canonice. Nu numai că Reforma n-a fost „nici o întoarcere radicală” la paradigma canonică a Bisericii vechi, „nici o ruptură radicală” cu viziunea canonică din Biserica occidentală, dar ea „a cimentat și solidificat epistemizarea radicală a canalelor Bisericii aflată deja în curs”¹⁴¹. Reformatorii au accentuat astfel „fundaționalismul teologic”¹⁴²: totul în Biserică — ordine, sacramente, dogme, viață etc. — trebuie să stea acum nu pe tradiție, nu pe Biserică, nu pe rațiune — considerate lucruri omenești toate, și ca atare nesigure —, ci doar pe Scriptură, singura infailibilă și sigură, pentru că e Cuvântul lui Dumnezeu. Asigurarea de fapt esențială că Biblia în canonul ei actual are autoritatea divină supremă de Cuvânt al lui Dumnezeu nu se poate face însă pe baza autorității Bisericii, ci (cum va preciza Calvin) făcând apel la așa-numita „mărturie interioară a Duhului Sfânt”, certitudine interioară pe care o primește direct de la Dumnezeu fiecare credincios în conștiința lui individuală (această „mărturie” putând fi însă interpretată fie ca o revelație divină interioară — și atunci devenea circulară —, fie ca o experiență religioasă individuală a credinciosului). „Fundaționalismul” canonic reformatoric se baza astfel pe un „internalism” canonic. Deplasarea era în același timp „o imensă povară pusă pe individ ca loc al discernământului” și „o profundă sărăcire a Bisericii” prin reducerea întregii ei moșteniri canonice la Scriptură cu eliminarea tuturor elementelor care nu puteau fi reconvertite epistemic (Părinți, sfinți, cult, iconografie etc.), dar și cu falsificarea Scripturii înseși reduse, pentru a oferi un fundament sigur, la rang de normă ultimă, divină, a adevărului și a credinței, calitate refuzată Bisericii, mult prea umană. Reformatorii refuzau pretenția epistemică revendicată la sfârșitului Evului Mediu de Biserica Romei de a fi normă infailibilă a Adevărului (pentru romano-catolicism când vorbește Roma, vorbește Dumnezeu, glasul papei fiind glasul Adevărului divin), dar erau de acord cu Roma, împotriva Bisericii vechi a Sfinților Părinți, că Biserica nu poate exista fără o epistemologie a credinței creștine de tip fundaționalist, a cărei normă o deplasau însă pe Scriptură. Ceea ce reformatorii nu știau era că, în canonizările tacite sau explicite ale multiplelor elemente din tradiția ei canonică, Biserica veche nu urmărea să promoveze nici o epistemologie religioasă anume, nici să se impună pe ea însăși sau vreuna din instituțiile ei drept normă epistemologică. Biserica n-a vrut să ofere o știință religioasă, ci mijloace duhovnicești de har, mântuire și sfințire, iar călăuzirea Duhului Sfânt de care credea că are parte potrivit făgăduinței

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 117.

¹⁴² *Ibid.*, p. 111–138.

Mântuitorului nu era interpretată de Biserică drept o pretenție epistemică privitoare la propria ei autoritate, ci, din contră, drept o trimitere la prezența și lucrarea lui Dumnezeu ca sursă a adevărului ei. Pe scurt, Biserica veche se înțelegea pe sine drept martoră/slujitoare a Adevărului — și doar așa ca „stâlp și temelie” a lui —, nu drept normă sau autoritate/putere *asupra* Adevărului.

Dezacordul de principiu între poziția reformatorilor și cea a Bisericii vechi, menținută de Biserica Ortodoxă, a putut fi observat încă foarte devreme, cu prilejul corespondenței purtate între 1573–1584 de teologi luterani din Tübingen cu patriarhul ecumenic Ieremia II, când acesta din urmă le-a atras primilor atenția că Scriptura trebuie primită împreună cu Tradiția Bisericii și că aceasta nu trebuie schimbată prin tot felul de raționalizări. „Teologii răsăriteni au sesizat faptul că propunerea luterană va pune viitorul Bisericii și moștenirea ei în mâinile creștinilor individuali, care vor accepta sau respinge cutare sau cutare parte a ei în măsura în care se ridică la standardul propriei lor interpretări a pasajelor presupuse clare ale Bibliei. Ceea ce va elimina evident limitele ecleziale stabilite de Biserică luată ca întreg. Teologii răsăriteni erau neliniștiți și de politica luterană de a trata atât Scripturile, cât și tradiția în primul rând ca norme epistemice.” „E ușor să respingem referirea patriarhului la mulțimea de raționalizări ca antiintelectualism, ca expresie a unui tradiționalism care refuză să față față deschis chestiunilor legate de adevăr și evidență, ca semn de slăbiciune epistemologică atunci când e vorba de fundamentele credinței.” (Și, într-adevăr, atât romano-catolicii, cât și protestanții au acuzat secole de-a rândul Ortodoxia „schismatică” de căderea nu doar în stăpânirea statului, ci și în ritualism, lipsă de creativitate intelectuală și imobilism teologic, pentru a justifica apologetic superioritatea culturală a creștinismului occidental.) „Dar ea poate fi luată și ca un semn că moștenirea canonică a Bisericii nu trebuie văzută ca oferire a unei epistemologii religioase”¹⁴³.

Criza tradiției canonice creștine și criza epistemologică în cultura occidentală

Optimismul epistemic-exegetic al reformatorilor a eșuat însă repede, protestantismul divizându-se rapid în școli teologice și Biserici rivale, fiecare cu propria ei mărturisire de credință și teologie distincte: luteranismul, calvinismul, anglicanismul și anabaptismul devenind cele patru versiuni de reformă de tip protestant a Bisericii occidentale. Reforma a agravat „profundele consecințe ale păcatelor canonice pe care creștinii le comisese în diviziunea inițială între Răsărit și Apus, și apoi în diviziunile din interiorul Occi-

¹⁴³ *Ibid.*, p. 160–161.

dentului, și care au constat în transformarea canoanelor credinței din mijloace ale harului eficiente spiritual, în norme dubioase ale adevărului”¹⁴⁴. Teza pe care William J. Abraham o dezvoltă apoi în cea mai mare parte a monografiei sale e aceea că Reforma protestantă a generat prin ricoșeu o „masivă criză epistemologică în întreaga cultură occidentală”. Epistemizată, criza canonică a devenit, dintr-o dezbatere „regională” pe teme canonice, o amplă discuție „universală” pe tema criteriului ultim al adevărului.

Cel care a sesizat implicațiile de profunzime ale crizei epistemico-canonică a creștinismului occidental a fost René Descartes (1596–1650): „Într-o serie de mișcări strălucite — scrie Abraham — Descartes și-a propus să rezolve impasul dezvoltat de Reformă construind un mod cu totul nou de a reconstitui fundamentele cunoașterii. Această soluție a fost preluată de John Locke (1632–1704), extinsă la domeniul teologiei, transpusă într-o nouă cheie și apoi făcută accesibilă culturii ca întreg.” În acest sens, „iluminismul” creat de Descartes și Locke — care s-au vrut a fi intelectuali creștini onești ai epocii lor — „a fost în parte o creație creștină. Iluminismul n-a fost doar o revoltă seculară împotriva autorității Bisericii, a tradiției sau Scripturii; a fost o mișcare creată de intelectuali creștini pentru a rezolva profunde probleme canonice pe care le-au creat fără voie creștinii înșiși. A fost în parte o erezie creștină”¹⁴⁵. Se poate astfel arăta că între programul epistemologic al lui Descartes și programul canonic al reformatorilor există „o remarcabilă simetrie”¹⁴⁶, ultimul apărând ca și cum ar fi o „transformare” a celui dintâi sau acesta din urmă o „prefigurare” a ultimului. „La rădăcina ambelor stă o pretenție de a avea acces la lumina lui Dumnezeu: într-un caz la lumina Duhului Sfânt, în celălalt la lumina naturală a lui Dumnezeu care strălucește în rațiunea umană; în orice caz, lumina rațiunii la Descartes pare să reprezinte secularizarea sau demitologizarea mărturiei interioare a Duhului Sfânt”¹⁴⁷.

O acuitate deosebită au avut-o disputele canonice în anglicanism care, încercând să fie o „via media” între romano-catolicism și protestantism, a optat pentru o soluție „comprehensivă” care reflecta compoziția lui mixă: aripa lui calvinistă („Biserica de jos”) accentua „sola Scriptura”, aripa anglo-catolică („Biserica de sus”) menținea tradiția veche și episcopatul istoric, iar mișcare „latidunarienilor” („Biserica largă”) accentua rațiunea și credibilitatea; ulterior metodiștii vor adăuga la acestea și necesitatea experienței. Combinația între elemente canonice — Scriptură și tradiție — și categorii epistemice —

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 165–166.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 165.

¹⁴⁶ *Ibid.*, schema de la p. 178–179.

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 180.

rațiune și experiență —, redusă la binomul Scriptură—rațiune, era însă instabilă. Inabilitatea anglicanilor de a soluționa disputele canonice și pluralismul doctrinar care-i diviza l-au făcut pe John Locke să caute să vindece criza canonică printr-un apel la epistemologie, rațiune (și la „raționalitatea creștinismului”, titlul faimoasei lucrări a lui Locke din 1695), dar de data asta era vorba, spre deosebire de Descartes, de o noțiune empiristă de rațiune văzută drept experiență sensibilă unită cu facultatea de judecată și cea de demonstrație ale minții. Și astfel, „o Reformă care începuse cu un fundaționalism canonic, care insista pe faptul că numai Scriptura putea fi folosită în teologie, s-a deplasat printr-o *via media* instabilă, care apela la Scriptură, tradiție și rațiune, spre un fundaționalism epistemic, care insista că rațiunea, și numai rațiunea, era singura întemeiere legitimă a credinței teologice”¹⁴⁸. Deplasarea de pe „canon” pe „criteriu” era acum completă; „conținutul însuși al tradiției creștine a fost turnat în categorii determinate logic de exigențele unei teorii epistemice”¹⁴⁹. Creștinismul va fi astfel subordonat fie unei teologii naturale strict raționale (ca la deiști), fie moralei (ca la Kant), fie experienței religioase (ca la Schleiermacher și în protestantismul liberal), și a fost redus în cele din urmă la acestea. Rezultatul a fost amputarea creștinismului Bisericii de tot ceea ce nu putea fi justificat fie plecând de la rațiune, fie de la experiența religioasă individuală și crearea de versiuni radical revizuite ale credinței canonice a Bisericii de către profesorii de teologie din universități. Bisericile protestante riscau să devină captive profesorilor de teologie și autorității lor intelectuale.

Istoria protestantismului este plină de proteste îndreptate în esență împotriva „păcatului” canonic originar al „epistemizării” moștenirii canonice a Bisericii: „Pietismul, metodismul, inițial și pentecostalismul reprezintă o lume subterană de protest care a căutat să revină la o viziune soteriologică a Scripturilor. Nesatisfăcuți cu o abordare pur cognitivă a credinței creștine, locuitorii ei au cercetat Scripturile pentru mântuire și o vreme au avut parte de un succes remarcabil ca agenți de evanghelizare. Începând ca mișcări de pietate ivite drept căutări ale vieții Duhului, ele au devenit însă repede instituții ecleziale constituite de diverse componente ale moștenirii canonice a Bisericii. Au instituit sacrameinte, crezuri, forme de supraveghere și autoritate și propriul lor echivalent de drept canonic. Invariabil s-au mișcat în direcția unei concepții protestante complete despre Scriptură și categoriile ei epistemice, chiar dacă adesea aceasta încălca incomod practicile și intenția lor inițială. Pe măsură ce s-au maturizat, odată cu anii, au fost atrase spre adoptarea

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 216; cf. p. 215–239.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 242.

strategiilor epistemologice dominante ale fraților lor mai mari din familia creștină. Drept urmare, ele au devenit, ironic, strămoașe ale protestantismului liberal, sucombând constant în fața ispitelor acestuia”¹⁵⁰.

Au existat și alte forme de protest care au luat forma respingerii „ortodoxiei epistemice” dominante în numele unor „epistemologii alternative”, iar Abraham analizează în capitole speciale două tentative din secolul XIX și trei din secolul XX: încercarea teologilor de la Princeton de a prezenta teismul creștin și protestantismul calvinist ca implicate de filozofia „simțului comun” a lui Thomas Reid; originala epistemologie antiliberală a conștiinței, a sentimentului și judecății cuplată cu revenirea la tradiție, la Biserică, inclusiv la infailibilitatea papală ca depășire a îndoielii și asigurare a revelației divine și existenței lui Dumnezeu, dezvoltată de Newman; contradicțiile „teologiei dialectice” a lui Karl Barth ca depășire a liberalismului teologic și eliberare a protestantismului de filozofie fie prin revenirea la pozitivitatea Revelației biblice, protestul ei grandios rămânând însă captiv unei viziuni de tip epistemic a Revelației și doctrinelor protestante, teologia barthiană fiind în esență un amplu demers cognitiv, iar barthienii (ca S. Ogden) nereușind să depășească fascinația modelului științific de cunoaștere; nici chiar revizionismul radical al moștenirii canonice, reprezentat de teologiile feministe (R. Ruther, Schüssler-Fiorenza), deși interesat în recuperarea valorii lui soteriologice și în crearea unui nou tip de canon (practici, texte etc.) nu evită capcana epistemizării, de data asta sub forma adoptării teoriilor postmoderne despre discurs și adevăr.

Inventarierea consecințelor nefaste ale crizelor produse în tradiția creștină occidentală ca urmare a confuziei dintre canon și criteriu, dintre soteriologie și epistemologie, a adoptării de epistemologii contrare tradiției canonice, ba chiar ca substitut al acesteia, nu trebuie să ne determine să căutăm soluții facile. „Soluția acestor dificultăți nu este abandonarea epistemologiei teologiei, ci o clarificare cu privire la conținutul și natura moștenirii canonice a Bisericii și, deopotrivă, o clarificare cu privire la natura și limitele epistemologiei în economia credinței.” Cuvântul de ordine privitor la ambițiile unei „epistemologii a teologiei” este prudența: „Se poate să trebuiască să ne mulțumim cu propuneri epistemice care luminează suprafețe cruciale ale teologiei creștine mai degrabă decât să oferim o singură teorie care să acopere tot teritoriul. Poate fi chiar cazul ca cel mai bun drum înainte în epistemologia teologiei să fie acela de a fi agnostici din punct de vedere epistemic, precauți cu privire la succesele oricărei teorii epistemologice radicale aplicabile teologiei. Ca în multe alte zone ale vieții, se poate ca și în teologie să știm mult

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 474-475.

mai multe lucruri decât putem fie explica, fie arăta că știm¹⁵¹. Câteva lucruri sunt clare:

— „repararea moștenirii canonice a Bisericii sau salvarea ei de la o disfuncție cronică nu se va realiza prin descoperirea unei noi epistemologii. Ea va fi produsă de o înnoire și recuperare răbdătoare inspirate Duhul Sfânt”;

— „explorarea cu atenție a propunerilor, intențiilor și sugestiilor epistemice încorporate în moștenirea canonică”;

— „reconsiderarea în lumina noilor cercetări atât a epistemologiei credinței religioase în specificitatea ei (importanța percepției, a convertirii și transformării interioare în cunoașterea lui Dumnezeu), cât și a problemelor epistemologice legate de relevanța teoretică a pretențiilor teismului creștin și de învățăturile creștine specifice plecând de la discuțiile în curs privitoare la raționalitate, adevăr, cunoaștere, evidență etc.”;

— „un studiu atent al învățătorilor canonici ai Bisericii poate aduce la lumină material neglijat în discuțiile curente ale epistemologiei teologiei. Opera lui Grigorie Palama despre limitele întregii opere epistemologice în articularea cunoașterii lui Dumnezeu merită examinarea cea mai atentă¹⁵²”.

Sensul original și sensurile derivate ale noțiunii de kanōn în Biserica veche

Dacă problema Occidentului creștin a fost aceea a „epistemizării” elementelor canonice ale Bisericii vechi, în schimb problema Răsăritului creștin a fost aceea a „juridizării” lor. Faptul este evident în evoluția noțiunii de „canon” în primele patru secole, fenomen extrem de revelator care și-a găsit recent o amplă și exhaustivă analiză. Ea a fost realizată de Heinz Ohme (n. 1950, actualmente profesor de istoria creștinismului răsăritean la Facultatea de teologie evanghelică-luterană a Universității din Berlin) într-o monumentală teză de abilitare susținută în 1995 la Facultatea de teologie evanghelică din Erlangen și publicată în 1998¹⁵³. Rezultatele ei au fost sintetizate recent de autor și într-un important articol dintr-o erudită enciclopedie¹⁵⁴. Plecând de la așa-numita „trilogie a normelor” (Hans von Campenhausen) fixată în Biserică în secolul II împotriva ereziilor — norma biblică, norma de credință și norma disciplinară —, termenului *kanōn* i s-au fixat trei zone de semnificație: scripturistică, doctrinară și disciplinară. Cercetarea teologică protestantă s-a concentrat însă pe istoria canonului biblic și pe evoluția sim-

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 479-480.

¹⁵² *Ibid.*, p. 478.

¹⁵³ HEINZ OHME, *Kanōn ekklēsiastikos. Die Bedeutung des Altkirchlichen Kanonbegriff* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 67), Berlin – New York, 1998.

¹⁵⁴ „Kanon”, *Reallexikon für Antike und Christentum* 20 (2000), col. 2-25; cf. și „Kirchenrecht”, *ibid.* (2005), col. 1099-1139.

bolurilor și mărturisirilor de credință ale Bisericii vechi, singurul care s-a aplecat asupra canoanelor fiind filologul și istoricul antic și al dreptului care a fost Eduard Schwartz (1858–1940). Toți savanții considerau că până în jurul anului 300 termenul *kanōn* desemna o „normă dogmatică” de asigurare a adevărului ortodox împotriva heterodoxiilor (*kanōn pisteos, alētheias*), începând cu secolul IV producându-se o deplasare de sens, iar „canonul” devenind predominant disciplinar (*kanōn ekklēsiastikos, tēs ekklēsias*), sinoadele făcând o separație strictă între *horos*-ul dogmatic imuabil și *kanōn*-ul bisericesc elastic, între dogmă și disciplină, între învățătură și viață.

Lectura atentă a surselor întreprinsă de profesorul Ohme arată însă cu totul altceva: toți episcopii și toate sinoadele preconstantiniene, dar și cele de la Gangra, Laodiceea, Sardica, cele africane sau spaniole, precum și cele ecumenice de la Niceea (325) sau Chalcedon (451) nu-și numesc niciodată hotărârile *kanōnes* (sau *regulae*), ci *horoi*. Astfel Sinodul de la Niceea promulgă un *ekthēsis pisteos* („decret de credință”) sau simplu *pistis* (o „credință”), și 20 de *horoi* („hotărâri”); în textul lor acestea din urmă vorbesc de un *kanōn* sau *kanōn ekklēsiastikos*. Faptul esențial¹⁵⁵ este că acesta nu este produsul hotărârilor unui sinod anterior — acestea sunt mereu *horoi* —, ci o instanță preexistentă invocată, nu formulată, de sinod pentru a norma pe baza ei practica bisericească în cazuri de conflict. *Ho kanōn*, „canonul” (identic cu *kanōn ekklēsiastikos*, „canonul bisericesc”, sau *kanōn tēs Ekklēsias*, „canonul Bisericii”) este totalitatea ordinii normative în Biserică, „suma normativului Bisericii”, etalonul suprem pe care-l reprezintă Evanghelia ca ordine de viață a Bisericii, poruncile lui Dumnezeu și prescripțiile apostolilor transmise în tradiția vie a Bisericii și care normează și modelează viața Bisericii. E instanța prealabilă pe care sinoadele doar o invocă și pe care o apără de devieri și o confirmă doar (nu o formulează) ca pe „obiceiul cel vechi” al Bisericii. Altfel spus, hotărârile (*horoi*) sinoadelor erau la origine doar fixări contextuale, răspunzând unor probleme concrete, ale „canonului” evanghelic și apostolic al Bisericii.

Prin extensiune au ajuns să fie numite „canoane” și înseși hotărârile (*horoi*) sinoadelor, dar numai ca fixare și confirmare cu un prilej anume a „Canonului Bisericii” apostolice. Pentru prima dată *horoi*-i sinodali au fost numiți *kanones* în sens derivat la Sinodul de la Antiohia din 330¹⁵⁶ (can. 19), unde

¹⁵⁵ Cf. *Kanōn ekklēsiastikos*, 1998, p. 575–578 și „Kanon”, 2000, col. 20–21.

¹⁵⁶ Confundat cu sinodul semiarian mai cunoscut de la Antiohia din 341 (așa-numitul Sinod al „târnosirii” catedralei din metropola de pe Orontes), Sinodul din 330 a dat Antiohiei un nou episcop în locul Sfântului Eustatie (324–327) după ce în 326 pentru intransigența sa împotriva arienilor, și a promulgat 25 de canoane care au pus bazele sistemului mitropolitan în noua Biserică imperială constantiniană.

hotărârile de la Niceea sunt desemnate întâia oară drept *kanōnes*, cu precizarea importantă că e vorba de *kanōnes horisthentes* sau *horismenoi*, adică de „canoane” în sens de „hotărâri”. Tot la Antiohia, după cum a arătat E. Schwartz¹⁵⁷, a luat naștere în jurul anului 368, sub episcopul „homoian” Euzoios (361–376), primul *corpus canonum*, cea mai veche colecție de canoane din Răsărit (inițial regională) care grupa hotărârile canonice ale sinoadelor de la Ancyra, Neocezareea, Gangra, Antiohia și Laodiceea; în 380, episcopul nicean al Antiohiei, Sfântul Meletie (360–381) a prefătat-o cu hotărârile canonice și Crezul de la Niceea, după 381 adăugându-i-se hotărârile canonice de la Constantinopol (381), corpusul oficializat acum în Răsărit reunind astfel 168 de canoane¹⁵⁸. Deplasarea de sens decisivă a venit tot din Biserica Antiohiei, unde în jurul anului 380 existau nu mai puțin de patru episcopi și patru comunități rivale: Dorotei arian, Meletie și Paulin ortodocși niceeni, dar în schismă, și Vital apolinarist. În acest context de criză de autoritate și legitimitate, comunitatea ariană a încercat să se impună, manipulând și interpolând texte apostolice și postapostolice din primele secole. Acum, în jurul anului 380, și aici, în Antiohia, un atelier literar semiarian redactează versiunea amplificată și interpolată, lungă, a corpusului *Epistolelor* Sfântului Ignatie Teoforul (compus din cele șapte epistole originale interpolate și alte șase confecționate acum), precum și masiva compilație liturgico-disciplinară¹⁵⁹ în opt cărți publicată sub numele *Constituțiile Apostolice prin Clement* ca fiind produsul Sinodului Apostolic din Ierusalim. Cartea a VIII-a (cap. XLVII) se încheie cu textul compilației, faimoaselor ulterior, 85 de „canoane apostolice”¹⁶⁰ (textual *diataxeis* apostolice *peri kanōnōn*) privitoare mai ales la

¹⁵⁷ E. SCHWARTZ, *Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche*, Berlin, 1936.

¹⁵⁸ El este atestat de traducerea latină de către Dionisie Exiguus (colecția *Dionysiana* în 165 de canoane) și de traducerea siriacă din jurul anului 500 (*BM syr Add 4528*), care adaugă și canoanele de la Chalcedon (451), colecția numărând 193 de canoane.

¹⁵⁹ *Constituțiile Apostolice* fac parte din genul literar pseudo-epigraf al așa-numitelor „constituții (statute) bisericești” (*Kirchenordnungen*) atribuite fictiv apostolilor, gen pe care-l rezumă și din care fac parte *Didahia*, *Didascalii* și *Tradiția* apostolilor. Fapt semnificativ, deși acestea grupează reguli detaliate ale vieții, cultului și disciplinei creștine vechi, termenul *kanōn* nu apare niciodată în ele — ceea ce sugerează că, spre deosebire de „constituții”, „canoanele” nu desfășoară în detaliu regulile vieții creștine și organizarea Bisericii, ci urmăresc doar confirmarea, apărarea și delimitarea de abuzuri și falsificări a acestor reguli presupuse.

¹⁶⁰ Receptate în secolul VI în colecția canonică (*Synagogē*) a lui Ioan Scolasticul, cele 85 de „canoane apostolice” vor fi ratificate ca „sigure și valide” (spre deosebire de „constituții” „falsificate” de eretici) de canonul 2 al Sinodului Trullan (691) care le pune pe locul întâi *înainte* de canoanele de la Niceea. Primele 50 au fost traduse în latină de Dionisie Exiguus în prima sa colecție canonică (nu și în a doua) și au circulat astfel și în Occident, deși „Decretul gelasian” le-a declarat „apocrife”.

disciplina clerului. Aici *kanōn* apare deja ca termen tehnic pentru hotărârile sinodale ca norme formale (scurte, „epitomizate”) de drept bisericesc deduse direct din „constituțiile” apostolice și identice ca autoritate cu prescripțiile apostolilor. Dispare distincția esențială între norma evanghelică și cea apostolică („norma normans”) și hotărârile bisericești de menținere și confirmare a acesteia („norma normata”). Are loc totodată asimilarea formală a „canoanelor” bisericești cu așa-numitele *regulae* ale jurisprudenței romane (Antiohia care, sub Constanțiu, 337–361, a fost reședință imperială, se afla în vecinătatea înfloritoare școli latino-elene de drept de la Berytus) și implicit juridizarea lor, favorizată de adaptarea structurilor ecleziale pe sistemul administrației romane provinciale, încurajată de noua Biserică de stat imperială constantiniană; tot așa cum noțiunea de „dogmă” s-a intelectualizat plinuindu-se pe modelul cultural oferit de școlile filozofice ale vremii. Biserica devine tot mai mult administrație și birocrație, iar învățătura ei o doctrină tot mai abstractă și polemică, câștigurile în eficiență și claritate făcându-se cu prețul estompării inspirației harismatice și a sensurilor evanghelice și apostolice originare ale noțiunilor fundamentale ale creștinismului.

Nu este deloc întâmplător, de pildă, că în primele patru secole Biserica nu utilizează noțiunea profană de „drept” (*jus*), nici nu vorbește despre un „drept bisericesc” (*jus ecclesiasticum*), în locul cărora o folosește însă pe cea marginală în jurisprudența romană de *kanōn*. Împotriva opoziției ireconciliabile între „harismă” și „drept” (postulate de Rudolf Sohm și Adolf von Harnack), Biserica veche a avut și ea un drept, chiar dacă unul paradoxal „harismatic”, bazat pe Evanghelie. În locul Torei mozaice, Iisus Hristos Însuși pusese drept principiu de acțiune și normă fundamentală Împărăția lui Dumnezeu, iar Apostolul Pavel o concentrase în Evanghelia despre Iisus Hristos Domnul răstignit și înviat pentru înnoirea întregii creații. „Evanghelia” și „creația nouă” sunt astfel normele ultime ale creștinilor, și în acest context și termenul *kanōn* în Noul Testament e folosit de patru ori de Pavel în Epistolele sale: de trei ori în 2 *Corinteni* 10, 13–16, „canonul” dat de Dumnezeu lui Pavel în chemarea sa ca apostol fiind aici o normă întemeiată în alegerea lui Dumnezeu și vrea să arate corintenilor că Evanghelia liberă de Lege are o anterioritate pretemporală, și o dată în *Galateni* 6, 16, unde, apărându-și Evanghelia de falsificarea ei iudaizantă, apostolul precizează că pentru creștini norma distinctivă nu este nici circumcizia, nici necircumcizia, ci „creația nouă (*nea ktisis*)” restaurată eshatologic în Hristos dincolo de orice polarizări sexuale, sociale, naționale, culturale și religioase. Tot Apostolului Pavel Biserica îi datorează în așa-numitele Epistole pastorale, scrise la sfârșitul activității sale misionare în perspectiva morții martirice iminente, și cele mai vechi reglementări cu privire la organizarea Bisericii (statute, „Kirchen-

ordnungen”) în absența apostolilor, și ele vor fi punctul de plecare pentru dreptul bisericesc ulterior: Biserica e „casa lui Dumnezeu” ordonată de un episcop hirotonit, înconjurat de prezbiteri, diaconi și văduve.

Criza secolului II provocată de gnosticisme, marcionism și montanisme a obligat Biserica să se autodefinească recentrându-se în jurul tradiției apostolice autentice și să fixeze complexul de norme decisive pentru natura ei, legate de baza doctrinară și profilul ei organizatoric. Comunitățile creștine acceptă prin consens reciproc să stea în adevărul Evangheliei apostolice arătat în Scriptură, în regula de credință și de viață și în Euharistia prezidată de un episcop în succesiune apostolică. Acum se canonizează corpusul de scrieri normative al Scripturii creștine a Vechiului și Noului Testament, se canonizează explicarea autentică a Scripturilor prin regula sau „canonul adevărului” ori al „credinței” și se canonizează triada episcop — prezbiteri — diaconi ca structură ierarhică de conducerea a Bisericii apostolice cu rol în transmiterea autentică a credinței, a harului și sfințirii și în îndrumarea pastorală. În tot acest proces un rol esențial îl deține corespondența (înregistrată atent de Eusebiu al Cezareii în *Istoria sa bisericească*) Bisericilor și episcopilor — Clement, Ignatie, Dionisie al Corintului și Dionisie al Alexandriei, Ciprian al Cartaginei, ulterior și Vasile cel Mare —, scrisori care fixează și precizează în context elemente importante ale tradiției canonice a Bisericii vechi. Pentru soluționarea controverselor la nivel supracomunitar apar și sinoadele regionale cu rol de tribunale atât în Răsărit, cât și în Apus, dar hotărârile lor, inclusiv cele ale Bisericii Romei, sunt supuse receptării de întreaga Biserică (astfel că, de exemplu, în secolul III condamnarea lui Pavel din Samosata la Antiohia a fost receptată, nu însă și aceea a lui Origen la Alexandria, dascălul alexandrin continuând să fie primit ca autoritate în Bisericile din Palestina, Arabia, Fenicia, Ahaia). Apare și efortul de a fixa în scris în mod pozitiv canonul bisericesc al normelor tradiționale ale vieții Bisericii în tradiția Epistolelor pastorale pauline sub forma scrierilor apostolice pseudo-epigrafe gen *Didahia*, *Didascalie* sau *Constituțiile Apostolilor*; acestea se vor bucura de succes la Bisericile orientale fiind colecționate și traduse în coptă, arabă, etiopiană și siriană. În cazuri controversate această tradiție apostolică sau „canon bisericesc” era reconfirmată sau apărată de sinoade prin hotărârile (*horoi*) lor; prin atracție, aceste decizii bisericești vor deveni ele însele „canoane” în sens derivat. Epitomizate, aceste hotărâri sinodale au fost adunate apoi în colecții, inițial provinciale — cum sunt cele 81 de canoane de la Elvira cu hotărârile sinoadelor din provincia spaniolă Baetica, cele 60 de canoane de la Laodiceea cu hotărârile sinoadelor din provincia asiatică Frigia sau corpusul celor 138 de canoane de la Cartagina cu hotărârile sinoadelor din provincia Africa —, apoi regionale, cum a fost corpusul canoanelor răsăritene

întocmai la Antiohia începând cu anul 360; completat, acest corpus antiohian reprezintă nucleul corpusului canonic normativ al Bisericii Ortodoxe până astăzi.

Două versiuni de formalizare juridică medievală a tradiției canonice a Bisericii vechi

Decisiv pentru constituirea dreptului canonic bisericesc în sens juridic a fost, atât pentru Răsăritul, cât și pentru Apusul creștin¹⁶¹, secolul VI, secolul marii codificări a dreptului roman întreprinse de Iustinian prin publicarea, în 529, a celebrului *Corpus juris civilis*. Dobrogeanul Dionisie Exiguus († cca 550), care a activat la Roma, devine părintele dreptului canonic occidental prin traducerea latină a corpusului canoanelor grecești într-o colecție cronologică de 430 de canoane. Aceasta e alcătuită din primele 50 de canoane apostolice și cele 165 de canoane ale corpusului răsăritean (Niceea, Ancyra, Neocezarea, Gangra, Antiohia, Laodiceea, Constantinopol I), la care se adaugă cele 21 de canoane de la Sardica și cele 138 de canoane ale corpusului african de la Cartagina. Acestei colecții de canoane Dionisie cel Mic le-a adăugat o selecție de 38 de epistole decretale pe teme disciplinare ale papilor Romei din intervalul 384–498 (de la Siricius până la Anastasie II), stabilind astfel pentru posteritate dualitatea dreptului canonic occidental, bazat pe canoane sinodale și decretale papale. (În 774, papa Adrian I i-a dat lui Carol cel Mare o versiune a colecției dionisiene lărgită cu alte 15 decretale papale, pe care în 802 împăratul o va impune tuturor episcopilor din Imperiul Romano-Franc.)

În Răsărit, Ioan Scolasticul — născut în 503, avocat și preot din Antiohia, venit în 548 la Constantinopol și urcat pe scaunul de patriarh ecumenic din 565 până în 577 — compune o altă colecție de canoane grupate însă tematic: așa-numita *Adunare (Synagogē) de canoane bisericești* care sistematiza sub 50 de titluri cele 85 de canoane apostolice, canoanele Sinoadelor Ecumenice și locale, la care a adăugat 68 de canoane extrase din *Epistolele 199 și 217* ale Sfântului Vasile cel Mare către Amfilohie și 87 de extrase din „novelele” lui Iustinian. Diferența de concepție între dreptul canonic răsăritean și cel latin este evidentă încă de acum: dacă dreptul canonic occidental e întemeiat pe hotărâri ale sinoadelor și ale papilor, cel răsăritean se bazează pe hotărâri ale Sinoadelor, ale Sfinților Părinți și ale împăraților. În jurul anului 580 un canonist din Constantinopol a rearanjat *Synagoga* canonică în 50 de titluri a

¹⁶¹ Studiul comparativ cel mai bun e cel al canonistului CLARENCE GALLAGHER SJ (n. 1931): *Church Law and Church Order in Rome and Byzantium. A Comparative Study* (Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs 8), Ashgate Publishing Company, Burlington (Vt.), 2002.

lui Ioan Scolasticul într-o nouă colecție: o *Syntagma* a canoanelor în 14 titluri alcătuită din trei părți: cele 14 titluri cu numerele canoanelor, textul în ordine cronologică al canoanelor Apostolilor, Sinoadelor și provenite de la doisprezece Sfinți Părinți, precum și o selecție de legi civile. În jurul anului 630 un alt jurist, Enantiofan din Constantinopol, a transformat colecția în 14 titluri completată prin adăugarea canoanelor africane de la Cartagina și de la Constantinopol (394), *combinând* legile civile cu canoanele, rezultatul fiind primul *Nomokanon* bizantin în 14 titluri. Transformarea era evidentă: legile imperiale intrau în această sistematizare pe picior de egalitate cu canoanele Sinoadelor și Părinților, între ele producându-se o atracție și asimilare reciprocă, „pseudomorfoză” tipică pentru lumea teocratică bizantină (și postbizantină), între lege și canon — legea imperială devine și canon eclezial, iar canonul eclezial devine și lege imperială. O nouă ediție a *Nomocanonului în 14 titluri* (atribuită patriarhului Fotie) e publicată în 882; ea adaugă canoanele Sinoadelor Trullan¹⁶², Niceea II, Constantinopol 861 și 879–880 și va rămâne oficială în Imperiul și Biserica bizantină până în secolul XIV.

Cu câteva decenii înainte, între 847–852, în Franța e editată o nouă colecție canonic-decretaliană, care adăuga la vechea colecție dionisiană-hadriană primele 50 de canoane apostolice și alte decretale papale autentice până în secolul IX, dar și o serie de piese pseudo-epigrafe confecționate anume pentru a exalta autoritatea monarhică a papei în fața mitropoliților și împăraților: așa-numitul *Edict* al lui Constantin cel Mare cu faimoasa „donație constantiniană” și un număr de 60 de decretale apocrife, atribuite papilor din primele trei secole (de la Clement Romanul la Miltiade, † 313). Așa se face că la sfârșitul primului mileniu creștin Răsăritul și Apusul creștinătății aveau același Crez, aceeași credință, aceleași Taine și aceeași structură ecleziologică, dar acestea funcționau în două regimuri canonic-politice clar divergente. Ele s-au ciocnit în secolul IX prin patriarhul Fotie și papa Nicolae, s-au împăcat temporar în 880 pentru a-și despărți apoi căile într-un mod durabil în 1054, prin cardinalul Humbert și patriarhul Mihail Kerullarios, și mai ales în 1204 după cruciada a patra.

În timp ce Apusul romano-catolic a dezvoltat toate implicațiile unui regim papal tot mai monarhic, Răsăritul ortodox a rămas fidel regimului nomocanonic sinodal-imperial de tip constantinian. Acest regim s-a transmis și statelor ortodoxe din Balcani și din Rusia, prin compilația canonică slavonă alcătuită, în jurul anului 1220 la mănăstirea athonită Hilandari, de sfântul

¹⁶² Canonul 2 Sinodul Trullan (691) — confirmat de canonul 1 Niceea II — dă lista oficială a canoanelor apostolice, sinodale și patristice normative pentru Biserica Ortodoxă a Răsăritului.

Sava Nemanja; intitulată *Kormceaia kniga* („Carte cârmă”), ea cuprindea rezumatul canoanelor sinodale și patristice cu comentarii realizat de bizantinul Alexie Aristen, împreună cu o colecție de extrase din legile imperiale și o selecție de hotărâri episcopale și răspunsuri canonice. *Kormceaia* a fost folosită atât de sârbi, cât și de bulgari, de la care a trecut la ruși, sinodul de la Vladimir din 1274 declarând-o obligatorie pentru Biserica Ortodoxă din Rusia¹⁶³. În 1335 apare ultima compilație nomocanonică bizantină, cea mai răspândită, realizată de ieromonahul Matei Vlastares și cunoscută sub numele de *Syntagma* alfabetică, întrucât e divizată în 28 de titluri ordonate alfabetic. După căderea Constantinopolului sub turci în 1453, cea mai populară colecție a fost voluminosul *Nomocanon* în 541 de capitole alcătuit în 1561 de Manuil Malaxos (el a servit drept bază și *Pravilei Mari* românești de la Târgoviște din 1652). Un alt voluminos nomocanon în 1624 de capitole a fost realizat de monahul Iacob din Ioannina pe vremea patriarhului ecumenic Partenie II (1644–1648) și a fost pus în circulație cu titlul *Toiagul (Vaktiria) arhierilor*. Toate aceste colecții nu redau însă textul original al canoanelor, modificat, parafrazat și comentat adeseori eronat.

Pidalionul și juridizarea tradiției canonice în Ortodoxia modernă

Cei care au resimțit acut necesitatea unei purificări a surselor canonice ale Ortodoxiei au fost erudiții monahi athoniți „colivari”, în a doua jumătate a secolului XVIII, Teoclit și Neofit Kavsokaliviții, care au elaborat fiecare câte un savant nomocanon, ambele rămase însă inedite. După ce în 1761–1762 arhimandritul Spiridon Miliias publicase la Veneția, în două tomuri masive, prima și unica ediție ortodoxă a canoanelor și hotărârilor dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice și locale ortodoxe până în 1648, tot la Veneția, în 1787, învățatul ieromonah Agapie Leonardos din Dimitsani a editat o *Culegere (Sylogē) a tuturor sfintelor și dumnezeieștilor canoane* în ordine cronologică, ediție defectuoasă însă și lacunară (textul multor canoane e prescurtat, alte canoane lipsesc) și lipsită de comentarii, deși are un indice foarte amănunțit. Între 1798–1800, se tipărește, de data asta la Constantinopol, cu cheltuiala și aprobarea patriarhului Neofit VII, un *Kanonikon* realizat de monahul Hristofor din Arta și care cuprinde toate canoanele Apostolilor, Sinoadelor

¹⁶³ În versiunea tipărită la Moscova în 1650 și 1653, *Kormceaia kniga* cuprinde o serie de adaosuri: un prolog cu două scrieri polemice împotriva latinilor, un istoric al schismei, al încreștinării rușilor și al Bisericii ruse și un istoric al Sinoadelor Ecumenice și locale; după care urmează partea canonică a *Nomocanonului* lui Fotie, urmat de sinopsa comentată a lui Aristen, de o serie de legi imperiale cu conținut bisericesc, de „Tomosul unirii” din 920 și de o serie de răspunsuri canonice; epilogul fiind alcătuit de o versiune a „Donației lui Constantin” și de un alt tratat polemic antilatin.

Ecumenice și locale și patristice, însoțite de notițe introductive și bogate comentarii în note, precum și de un indice tematic.

Tot în 1800, dar la Leipzig, apărea faimosul *Pidalion* sau „Cârmă a navei spirituale a Bisericii celei una, sfinte, catholice și apostolice a ortodocșilor”, cea mai amplă colecție comentată a tuturor canoanelor Bisericii răsăritene. Realizat în 1790–1791 de ieromonahul Agapie Leonardos în colaborare cu monahul Nicodim Aghioritul, *Pidalionul* a cunoscut multe reeditări, devenind neoficial ediția-standard, într-un unic volum, a întregului corpus canonic comentat al Ortodoxiei¹⁶⁴. El conține textul, interpretarea (*hermeneia*) sub formă de parafrază, armonizarea (*symphonia*) și ample comentarii istorico-canonice sub formă de note subliniare la toate cele 770 de canoane care alcătuiesc corpusul canonic al Bisericii Răsăritene: 85 ale Apostolilor, 190 ale Sinoadelor Ecumenice¹⁶⁵, 321 ale celor zece sinoade locale¹⁶⁶ și 174 a treisprezece Sfinți Părinți (predominant alexandrini și capadocieni)¹⁶⁷ — toate validate de canonul 2 Trullan (691) și canonul 1 Niceea II (787). La acestea sunt adăugate epistola canonică a patriarhului Tarasie (1 canon), cele 35 de canoane de spovedanie atribuite Sfântului Ioan Postitorul, cele 37 de canoane ale patriarhului Nichifor Mărturisitorul și cele 11 răspunsuri canonice ale patriarhului Nicolae III Grămăticul. Extrem de popular în rândul monahilor, *Pidalionul* (tradus în limba română de mitropolitul Veniamin Costache și publicat la Neamț în 1844) s-a bucurat și continuă să se bucure de un imens prestigiu, susținut de imaginea alegorică sub a cărei egidă și titlu fusese publicat și care era explicată astfel: Biserica e o navă spirituală, care are drept chilă credința ortodoxă în Sfânta Treime, drept scânduri dogmele și tradițiile,

¹⁶⁴ *Pidalionul* grec a fost reeditat în 1841, 1864, 1886, 1908, 1957, 1970, 1976, 1987, 1993, deși din punct de vedere științific el este depășit de așa-numita *Syntagma* publicată la Atena între 1852–1859 de G. A. Rallis, președintele Curții de Casație, și M. Potlis, profesor la Universitatea din Atena în 6 volume: I. Nomocanonul lui Fotie; II. Canoanele Apostolilor și ale Sinoadelor Ecumenice; III. Canoanele Sinoadelor locale; IV. Canoanele Sfinților Părinți — toate acestea împreună cu comentariile canoniștilor bizantini din secolele XI–XII Aristen, Zonara și Valsamon; V. Legi imperiale bizantine și decizii patriarhale constantinopolitane din 911 până în 1835; catalogul Scaunelor patriarhale, mitropolitane și episcopale; VI. *Syntagma* alfabetică a lui Vlastares.

¹⁶⁵ Niceea, 325: 20; Constantinopol, 381: 8; Efes, 431: 9; Chalcedon, 451: 28; Trullan, 691: 102; Niceea, 787: 22.

¹⁶⁶ Ancyra, 314: 25; Neocezarea, 319: 15; Gangra, 340: 21; Antiohia, 341 (de fapt 330): 25; Sardica, 343: 21; Laodiceea, 380: 60; Constantinopol, 394: 1; Cartagina, 419: 133; Constantinopol, 861: 17 și Constantinopol, 879–880: 3.

¹⁶⁷ Dionisie al Alexandriei: 11; Petru al Alexandriei: 15; Grigorie al Neocezarei: 11; Atanasie al Alexandriei: 3; Vasile al Cezareii: 92; Grigorie al Nysei: 8; Grigorie Teologul: 1; Amfilohie al Iconiului: 1; Timotei al Alexandriei: 18; Teofil al Alexandriei: 14; Chiril al Alexandriei: 5; Ghenadie al Constantinopolului: 1 și Ciprian al Cartaginei: 1.

drept catarg crucea, drept pânze nădejdea și iubirea, drept mateloți apostolii și urmașii lor, episcopii, iar drept pasageri pe toți creștinii ortodocși; această navă plutește pe marea acestei vieți, pânzele ei fiind umflate atât de zefirul harului Duhului Sfânt, cât și de furtunile încercărilor și ispitelor prin care trece, dar prin care străbate nevătămată întrucât Cârmaciul navei Bisericii este Hristos, iar „cârma” navei pe care o ține El e însăși „cartea sfințelor canoane”. Explicația este elocventă pentru pseudomorfoza survenită în timp și care poate fi calificată drept „juridizare” a tradiției canonice a Bisericii: Hristos nu mai ține în mână Evanghelia, nici Biblia, ci *Pidalionul!* Viziunea care se degajă este surprinzător de similară cu cea a rabinilor despre relația dintre Toră și Talmud: „Această carte e Scriptură după Scriptură, alt Nou Testament după Vechiul și Noul Testament”¹⁶⁸! *Pidalionul* ar avea nici mai mult, nici mai puțin decât rolul unui al Treilea Testament, „dumnezeieștile canoane” fiind puse pe același plan și echivalente nu doar cu dogmele Bisericii, ci cu înseși Sfintele Scripturi¹⁶⁹. Canoanele Bisericii sunt astfel absolutizate, divinizate și dogmatizate în litera lor ca expresie a unei „legi divine”, a unui „drept divin” (*jus divinum*), și devin imuabile, veritabilă Nouă Toră/Talmud a creștinilor. Că nu e vorba doar de o supralicitare retorică, ci de o primejdioasă scurtcircuitare de planuri prin care canoanelor (și dogmelor) li se acordă statut de revelație divină, o atestă un recent episod în care evlavia nereflectată se apropie riscant de sacrilegiu: printr-o enciclică din 13 martie 1971 mitropolitul grec Chrysostomos al Pireului a dat dispoziție ca în toate bisericile din eparhia sa „pe sfânta Masă, în dreapta Evangheliei” să fie pus și „sacru Pidalion” și toți liturghisitorii „să-l sărute după ce sărută mai întâi Evanghelia la începutul și sfârșitul fiecărei slujbe”!

Criza tradiției canonice în teologia ortodoxă contemporană — între legalism și anarhism

Pidalionul și canoanele însele sunt însă departe de a se bucura unanim în Ortodoxie de aceeași receptare exaltată ca în mediile monahale sau la unii ierarhi; în cea mai mare parte a pastorației obișnuite ele sunt de fapt ignorate și tratate cu indiferență. În ce privește statutul canoanelor, între ortodocși există astfel două concepții opuse¹⁷⁰: una „legalistă” și rigoristă (*akribeia*),

¹⁶⁸ *Pēdalion*, ed. III, 1864, reed. Atena, 1982, p. XVI.

¹⁶⁹ Aceeași concepție transpare și în Răspunsurile date de patriarhii răsăriteni în 1715–1725 anglicanilor „non jurors”: canoanele și dogmele Sinoadelor Ecumenice „trebuie ținute ca dumnezeieștile Scripturi”; noi, ortodocșii, le „primim ca pe Sfintele Evanghelii”; cf. I. KARMIRIS, *Ta dogmatika kai symbolika mnēmeia...* II, p. 888.

¹⁷⁰ Cf. JOHN H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, *St Vladimir's Theological Quarterly* 27 (1983), p. 151–167, reluat în volumul JOHN H. ERICKSON: *The Challenge*

în care venerația față de canoanele divinizate și absolutizate (considerate imuabile) merge până la idolatrie — pentru adepții acestei concepții *Pidalionul* canonic și *Tipicul* liturgic constituie însăși esența Ortodoxiei —; și alta anarhistă și condescendentă (*oikonomia*), în care aversiunea față de canoane, considerate reguli umane depășite, cu valoare pur istorică (deci schimbabile), merge până la dispreț sau chiar indiferență. În spatele acestei divergențe în cea mai mare parte tacite stau două înțelegeri opuse ale Bisericii: legalistii văd în ea înainte de toate o instituție de tip juridic cu constituție, reguli, obligații formale imuabile, uitând de scopul și inima ei harismatică: comuniunea persoanelor cu Dumnezeu; anarhiștii recunosc acest scop și pleacă de la natura harismatică a Bisericii, dar cred că instituțiile și normele ei, deși utile, sunt secundare, istorice și de aceea adeseori inaplicabile. În ultimă analiză, e vorba de dificultatea de principiu de a articula cele două dimensiuni constitutive, cea verticală și cea orizontală, ale Bisericii care este atât Mister/Sacrament harismatic al prezenței lui Dumnezeu în lume, Trup al lui Hristos prin Duh Sfânt, dar și Popor al lui Dumnezeu, societate umană cu norme și reguli, prezentă și activă în spațiu și timp, în diversitatea culturilor și a epocilor istorice.

Accentul unilateral pus pe una sau alta din aceste două dimensiuni ale Bisericii — care prelungesc dubla natură a Persoanei divino-umane unice a Capului ei, Hristos — conduce fie la un „monofizism” ecleziologic, în care dimensiunea divină și eshatologică absoarbe dimensiunea umană și istorică, fie la un „nestorianism” ecleziologic, în care dimensiunea umană și istorică se dezvoltă autonom, independent de dimensiunea ei divină și eshatologică. Ambele aceste „ispite ale conștiinței ecleziologice” (V. Lossky) pun în cauză realitatea și autenticitatea Întrupării divinului și a Transfigurării umanului realizate simultan în Persoana divino-umană a lui Hristos pentru a se prelungi apoi în întreaga umanitate prin credință și virtuți, prin Biserică, Trupul Său mistic. Dacă „monofizismul” și estomparea umanului reprezintă tentația Orientului repetitiv, imobil și teocratic, „nestorianismul” și hipertrofia umanului constituie ispita Occidentului condamnat la secularizare, inovație și mobilitate fără sfârșit.

Așa cum arătase și dominicanul Yves Congar, cele două emisfere, orientală și occidentală, ale creștinătății au înțeles și aplicat în mod diferit principiul incarnațional: dacă Răsăritul contemplativ, dogmatic și apofatic, iconic, liturgic și monahal, a aplicat o logică a epifaniei (de tip platonice), Apusul activ, pedagogic, moral, social i-a preferat logica eficienței (de tip aristotelic).

De aici au decurs și două filozofii canonice diferite¹⁷¹. Pentru latini adevărul divin (dogma) se convertește perfect în legea divină pe baza raționalității lor comune și se întrupează apoi integral în drept (*jus*), potrivit modelului hilemorfist al cauzalității eficiente, legea canonică devenind definiția istorică a legii divine naturale și pozitive, întrucât între adevărul teologic și cel juridic e postulată o identitate totală (cum se vede în dogma infailibilității și jurisdicției papale); de aceea, Occidentul romano-catolic a încercat mereu să definească valoarea obligatorie a adevărului doctrinar prin concretețea operativă a normelor unui sistem juridic. Răsăritenii n-au acceptat niciodată posibilitatea traducerii și a corespondenței riguroase între dogmă (care ține de un mister apofatic care se manifestă iconic și spiritual) și lege, între adevărul revelat etern și eshatologic și ordinea juridică istorică alcătuită aici nu dintr-un sistem juridic propriu-zis, ci dintr-un set de norme pozitive cuprinse în canoane. În Răsărit s-a făcut astfel mereu distincția între rigoarea (*akribeia*) dogmelor, expresie a unor realități divine eterne, și elasticitatea (*oikonomia*) normelor morale și canonice impusă de relativitatea și provizoriul realității actuale efemere. Ordinea canonică nu aparține, ca dogma sau cultul, esenței intrinseci harismatice și eshatologice a Bisericii, ci doar dimensiunii ei exterioare vizibile, între care există doar o oglindire reciprocă, o reciprocitate funcțională, nu o corespondență strictă. Adevărul canoanelor — care nu alcătuiesc de fapt un sistem juridic, un drept canonic propriu-zis — stă altundeva decât în ele: în dogmă, în cult și spiritualitate, regula canonică având o funcție terapeutică și un rol contextual, fiind ca atare mereu adaptabilă. Natura extrinsecă a autorității și a legii canonice și concepția ei pozitivistă și condescendentă despre norma canonică sunt vizibile, de exemplu, în imposibilitatea unei ipostazieri juridico-dogmatice a autorității și infailibilității în Biserică — toate instanțele acestora, fie papă, fie sinoade, fiind în Răsărit valide doar prin recepția și consensul întregii Bisericii —, precum și în acceptarea divorțului și a recăsătoriei, indisolubilitatea căsătoriei fiind dogmatică, nu și juridică. Realismul și flexibilitatea umană a Ortodoxiei se conjugă astfel foarte bine cu idealismul și intransigența ei dogmatică și liturgică. Realizat transcendent, liturgic și mistic, echilibrul ideal între ceresc și pământesc nu depinde de întruparea perfectă a cerescului în pământesc. Riscul potențial al dihotomiei și al duplicității între transcendent și imanent, inerent acestei viziuni, nu reprezintă însă un deficit de întrupare și o fugă de realitate¹⁷², ci,

¹⁷¹ Cf. concisa introducere a profesorului romano-catolic de drept canonic din Fribourg, devenit episcop de Lugano, EUGENIO CORECCO (1931–1995): *The Theology of Canon Law. A Methodological Question*, Pittsburg PA, 1992.

¹⁷² Cum crede Corecco, pentru care doar romano-catolicismul ar fi autentic „incarnațional”, fiind la mijloc între monofizismul ortodox și nestorianismul protestant. Ceea ce se

pe de o parte, o înțelepciune practică bazată pe luarea în serios a relativității și efemerității oricăror realități istorice, precum și o rezervă structurală față de orice întrupare excesivă care, fără transfigurarea corelativă, poate cădea în cea mai deplină secularizare. „Epistemizarea” și „juridizarea” tradiției canonice pot fi interpretate și drept forme de reducere a revelației și a misterului divin al Bisericii la o „știință” teologică și un „drept” canonic — unde teologia și canonul devin din substantive și realități de sine stătătoare simple adjective divine determinând demersuri umane autonome, „colorate” doar sau supraetajate religios.

Dificultățile concepției romano-catolice despre dreptul canonic nu trebuie să ne facă să uităm și aporiile aparent insolubile în care par a se afla discuțiile actuale despre canoane, ordine canonică și drept canonic în teologia și practica Bisericilor Ortodoxe contemporane. Divergențele ireconciliabile privitoare la diptice și diasporă, la modul proclamării autocefaliei și autonomiei, ca și la prerogativele primatului Bisericii Ortodoxe la nivel universal și la ordinea canonică, exprimată de diptice, existente între Constantinopol și Moscova, sunt cauza directă a amânării „sine die” a convocării Sfântului și Marelui Sinod Panortodox, preconizat încă din 1925. Discuțiile în contradicțoriu privesc însă nu doar aceste chestiuni nesoluționate, referitoare la ordinea canonică de drept care trebuie să domnească în relațiile interortodoxe; neclară este însăși viziunea principială privitoare la sensul și autoritatea canoanelor — sunt ele schimbabile sau nu? — ca și la statutul dreptului canonic ortodox în genere. Un util încă tur de orizont, întreprins în urmă cu peste un deceniu¹⁷³, oferă o imagine instructivă în sensul celor spuse mai sus: cu transformările și provocările majore produse și în lumea ortodoxă ca urmare a primului război mondial și a transformării revoluționare a Rusiei țariste și pravoslavnice în Uniunea Sovietică, cu afirmarea noilor patriarhii și cu șocul modernizării rapide a țărilor ortodoxe încă libere din Balcani, prima jumătate a secolului XX a adus în prim-planul Bisericilor Ortodoxe imperativele aggiornării tradiției și solidarizării interortodoxe prin convocarea cât mai rapidă a unui Sinod Panortodox. Așa cum au pledat la primul Congres al Facultăților de Teologie Ortodoxă, din 1936 de la Atena, profesorii canoniști Hamilcar Alivisatos (Atena, 1887–1969) și Valerian Șesan (Cernăuți, 1878–1940), pe agenda viitorului Sinod trebuia să stea și o revizuire și sistematizare, respectiv codificare, a canoanelor Bisericii Ortodoxe. Aceasta

poate obiecta principial romano-catolicismului este că nu ia în serios ceea ce Ortodoxia n-a uitat niciodată, și anume că întruparea divinului nu e scop în sine, finalitatea ei fiind nu simpla investire divină a umanului ca atare, ci transfigurarea/îndumnezeirea lui.

¹⁷³ HEINZ OHME, „Zur Diskussion um das kanonisches Recht in der neueren orthodoxen Theologie”, *Kerygma und Dogma* 37 (1992), p. 227–255.

întrucât, spre deosebire de dogmele de credință care sunt neschimbabile, canoanele sunt date pentru situații istorice precise și ca atare trebuie să corespundă evoluției vieții exterioare a Bisericilor pe care o reglementează. Tema a fost preluată de prima Conferință Panortodoxă din 1961 pe lista temelor viitorul sinod pregătitor și a fost confirmată inclusiv de cea de-a IV-a Conferință Panortodoxă din 1968. În 1970, tânărul arhimandrit Bartolomeu Arhontonis (n. 1940) — devenit din 1991 actualul patriarh ecumenic Bartolomeu I — realiza și publica chiar o teză de doctorat despre codificarea¹⁷⁴ canoanelor preconizată a se desfășura în patru etape: fuzionarea tuturor canoanelor cu prescripții similare; radierea canoanelor inutilizabile din rațiuni istorice și practice; modificarea unor canoane potrivit viziunii ecleziologice actuale; armonizarea dreptului canonic cu prevederile religioase ale dreptului civil — rezultatul trebuind să fie un proiect de codice canonic ordonat sistematic care urmează să fie supus dezbaterilor, revizuirii și aprobării de către viitorul Sinod Panortodox. La prima Conferință Panortodoxă Presinodală din 1976 însă numărul temelor acestuia a fost redus la zece¹⁷⁵, revizuirea și codificarea canoanelor pierzându-și astfel urgența și actualitatea. Teologii și canoniștii au continuat să discute tema fie operând distincții speculative între *horos*-ul dogmatic și *kanōn*-ul bisericesc, între canoane fundamentale cu conținut „dogmatico-simbolic” cu caracter definitiv și autoritativ și care nu pot fi schimbate, ci doar reinterpredate și aprofundate, și cele nefundamentale, cu conținut „administrativ-disciplinar”, care pot fi schimbate, completate sau anulate (I. Karmiris, 1958); fie distingând între litera și forma exterioară istorică a canoanelor și conștiința canonică (spiritul lor) exprimată în tradiția și viața Bisericii, care e superioară canoanelor și le poate schimba (mitropolitul Maxim al Sardesului, 1971). Alții au accentuat natura pastoral-soteriologică a canoanelor în Ortodoxie, a căror aplicare, potrivit principiului soteriologic (nu simplu canonic) al „economiei” pastorale — prelungire a Economiei mântuitoare a lui Dumnezeu în Hristos față de umanitate — stă în mâinile episcopului (Athanasios Kallis, 1978). Această ultimă poziție a fost radicalizată de filozoful religios ortodox personalist-existențialist Christos Yannaras, care în cartea sa *Libertatea moralei* (1970) a denunțat în termeni

¹⁷⁴ ARCHIM. BARTOLOMAIOU CH. ARCHONTŌNĒ, *Peri tēn kodikopoiēsīn tōn hierōn kanōnōn kai tōn kanonikōn diataxeōn en tē Orthodoxō Ekklēsia* (Analekta Blatadon 6), Tesalonic, 1970.

¹⁷⁵ 1. Diaspora; 2. Autocefalia; 3. Autonomia; 4. Dipticele; 5. Calendarul nou; 6. Impedimentele la căsătorie; 7. Readaptarea prescripțiilor privitoare la post; 8. Relațiile Bisericilor Ortodoxe cu lumea creștină; 9. Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică; 10. Contribuția Bisericilor Ortodoxe la realizarea idealurilor creștine de pace, libertate, fraternitate și iubire între popoare și înlăturarea discriminărilor rasiale.

drastici legalismul și moralismul ortodocșilor moderni (inclusiv ale Sfântului Nicodim Aghioritul, ceea ce a provocat protestul monahilor athoniți) ca efecte ale pseudomorfozei occidentale a tradiției ortodoxe. În opinia lui Yannaras, canoanele nu sunt legi, ci reguli care delimitează posibilitățile de realizare ascetică a persoanei și libertății ei; ele au un conținut soteriologic și exprimă ontologia sau viața Bisericii, și ca atare, în ciuda contradicțiilor lor (care ar exprima antinomiile misterului Bisericii și indeterminarea vieții), nu sunt nici codificabile, nici revizuibile. Nu trebuie schimbate, dar trebuie aplicate flexibil și elastic. Interpretarea și aplicarea lor stă toată în mâinile pastorale ale episcopului, aflat deasupra lor prin aceea că stă în locul lui Hristos și ca atare trebuie să fie glasul Evangheliei Lui, nu al unei legi. Toate aceste poziții sunt considerate „liberale” și ca atare sunt respinse ferm de „pidalionști”, adepți intransigenți ai unui „fundamentalism canonic” ortodox de inspirație și susținere monahală, ai cărui principali purtători de cuvânt sunt profesorii canoniști atenieni Konstantinos Muratidis (1960, 1964, 1972) și urmașul acestuia, Panayotis Bumis (1988). Pentru aceștia, distincția între canoanele dogmatice fundamentale și cele administrative nefundamentale este inacceptabilă; toate canoanele sunt „dumnezeiești” și ca atare sunt neschimbabile, au „validitate absolută”, ba chiar și „infaibilitate” (cele ale Sinoadelor Ecumenice). „Economia” e doar o suspendare temporară a aplicării, nu a validității canoanelor care rămâne permanentă, chiar dacă ele nu mai sunt aplicabile: nu canoanele sunt temporare și relative, ci doar oamenii. Divinizate, absolutizate și dogmatizate, canoanele exprimă, în această concepție, o lege divină și fac cu puțință astfel și un drept divin, care exclude în mod fundamentalist orice revizuire și adaptare, precum și orice fel de interpretare istorico-critică. În formularea profesorului Heinz Ohme: „Convingerea, aparent de la sine înțeleasă, reprezentată de teologi ortodocși notabili ai secolului XX că, în existența ei, Biserica e supusă unor condiții istorice, drept pentru care expresiile normative ale vieții ei trebuie plasate hermeneutic și în contextul unei gândiri istorice, apare astăzi pusă sub semnul întrebării și într-o puternică tensiune cu o tendință de ontologizare dogmatică a istoriei”¹⁷⁶.

Există însă voci autorizate care se opun argumentat acestui fundamentalism canonic fără să cadă în anarhism sau indiferentism canonic, pledând pentru o perspectivă autentic teologică nepolarizată, dincoace de orice crispări conservatoriste, dar și de temerități liberale. Această poziție reia și precizează viziunea teologică novatoare asupra canoanelor în Ortodoxia autentică, exprimată în două articole fundamentale din 1933 și 1936 de tânărul profesor de drept canonic de la Institutul „Saint-Serge” din Paris care era

¹⁷⁶ H. OHME, „Zur Diskussion...”, p. 255.

pe atunci Nikolai Afanasiev. Plecând de la acuta criză canonică în care se aflau comunitățile ortodoxe ruse din diasporă, divizate în jurisdicții rivale, Afanasiev inițiasse o reflecție principială asupra sensului și rolului canoanelor în Ortodoxie, discutând într-o primă etapă relația dintre canoane și conștiința canonică¹⁷⁷. Dacă în epocile liniștite, canonice în sens larg sunt de fapt toate formele tradiționale de manifestare a vieții Bisericii, în perioadele de criză devine canonic tot ceea ce corespunde canoanelor în sens strict. Problema care se ivește e însă aceea că nici formele existente ale vieții bisericești, nici canoanele însele nu pot fi criteriul ultim și ca atare nu pot fi absolutizate. Este limpede astfel că, rămânând aceeași în miezul ei dogmatic-liturgic, viața Bisericii a cunoscut importante transformări, luând forme diferite de-a lungul istoriei; diferențele incontestabile care există, de exemplu, între comunitățile harismatice pauline, ca aceea din Corint, și Patriarhia Moscovei de mai târziu, arată, pe de o parte, că viața Bisericii putea lua chiar și alte forme, iar, pe de altă parte, că aceste forme nu pot fi absolutizate. Cum nu pot fi absolutizate nici canoanele, în primul rând fiindcă ele nu alcătuiesc un cod juridic complet (iar codificarea lor ca în Biserica Romano-Catolică ar fi o inovație), apoi pentru că multe din ele nu mai sunt astăzi în vigoare sau au fost schimbate în practică, și, mai ales, pentru că sunt incomplete. Și, într-adevăr, canoanele vorbesc doar despre unele aspecte ale vieții bisericești fără a defini undeva principiile fundamentale ale ordinii bisericești; de exemplu: ele reglementează relațiile dintre episcopi, preoți și diaconi, și dintre episcopi între ei, dar nu definesc nicăieri principiul ierarhic al acestei ordini. Aceste principii fundamentale nu intră în domeniul legiferării canonice, făcând parte din dogmatică, ceea ce distinge în mod esențial normele canonice de cele juridice. Altfel spus, canoanele nu definesc realitățile esențiale ale Bisericii și, ca atare, conștiința canonică autentică este de fapt tot una cu conștiința dogmatică, singurul criteriu corect și autentic pentru judecarea formelor canonice și a canoanelor însele. De aceea, a pune semnul egalității între canoane și dogme, socotindu-le pe primele obligatorii și neschimbabile în același sens ca și pe ultimele, e o confuzie teologică de proporții. Dogmele însele sunt neschimbabile nu pe baza vreunui criteriu formal (promulgarea lor de către sinoade sau receptarea lor de către Biserică, atât proclamarea, cât și receptarea lor fiind simple mărturii și recunoașteri solemne ale Adevărului revelat), ci ca întrupări ale unui Adevăr absolut etern. Canoanele și formele de existență ale Bisericii sunt astfel în același timp neschimbabile și schimbabile: neschimbabile în măsura în care exprimă un

¹⁷⁷ „Kanonî i kanoniceskoe soznanie”, *Put* 39 (1933); versiunea franceză: „Les canons et la conscience canonique”, *Contacts* 21 (1959), p. 112–127.

adevăr dogmatic peren, schimbabile însă în formele exterioare istorice, mereu nedepășite, în care întrupează acest adevăr.

Afanasiev și-a extins apoi meditațiile asupra caracterului neschimbător și vremelnic al canoanelor bisericești într-un articol special¹⁷⁸. Canoanele sunt văzute aici drept legătura între ființa tainică, dogmatică, a Bisericii și formele temporale ale vieții bisericești. Ca atare, ele țin de o lege nu numai divină, nici simplă umană, ci de o lege divino-umană bazată pe faptul că în Hristos Adevărul veșnic s-a întrupat în istorie. Conținutul canoanelor nu este însă însuși Adevărul, ci modurile concrete de întrupare ale acestui Adevăr în forme istorice date în viața Bisericii în spațiu și timp. Întrucât sunt expresii ale Adevărului revelat și ale ființei Bisericii, canoanele sunt neschimbabile; întrucât se referă la forme de manifestare ce țin de o istorie în continuă mișcare și schimbare, ele sunt în principiu schimbabile. De altfel, canoanele sunt deplin efective numai atunci când au punct de sprijin în împrejurările de viață pentru care au fost date; atunci când acestea dispar, ele fie cad în desuetudine, fie sunt schimbate sau chiar înlocuite prin alte canoane noi. Modificări apar chiar și atunci când litera lor sau formele vechi la care ele se referă se mențin, dar într-o altă interpretare, ceea ce duce de fapt la o nouă normă într-o formă veche. Gândirea canonică autentic ortodoxă e așadar aceea care evită atât confuzia „monofizită”, cât și separația „nestoriană” între divin și uman, între absolut și relativ, între neschimbabil și schimbabil, între repetiție și invenție. Dacă riscul „nestorianismului” canonic — ispita Occidentului — este acela de a relativiza absolutul, reformând la nesfârșit formele exterioare ale Bisericii, capcana „monofizismului” canonic — tentația Orientului — e aceea de a absolutiza relativul prin repetarea mecanică a trecutului cel mai apropiat, investit drept tradiție, confundând norma de drept cu starea de fapt, canonicul cu datina sau cu un anumit trecut din istoria Ortodoxiei. Or încercarea de a impune cu orice preț norme canonice atunci când împrejurările pentru care au fost date nu mai există, ca și ispita de a confunda ordinea canonică cu practicile și datinile existente, de multe ori deformări și falsificări ale adevăratei tradiții, sunt forme disperate de a anula istoria și a pune în paranteză conștiința canonică printr-un abuz de voință instituțională, în care decizia umană se substituie adevăratei tradiții devenite tradiționalism lipsit de transparență teologică. Hristos n-a dat legi, nici canoane; au făcut-o însă apostolii și urmașii lor în virtutea puterii încredințate lor de Domnul de a lega și dezlega cele ce se întâmplă în Biserica Sa. Multe din regulile și prescripțiile apostolilor înșiși, chiar cuprinse în Noul

¹⁷⁸ „Neizmennoe i vremennoe v țerkovnih kanonah”, *Jivoie Predanie* (Pravoslavnaia Misl 3), Paris, 1936, p. 82–96; trad. engleză: „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, *St Vladimir's Theological Quarterly* 11 (1967), p. 54–68.

Testament, nu s-au menținut mult timp. Biserica a rămas aceeași schimbându-se formele concrete de manifestare istorică, fiindcă esențial era pentru ea nu repetarea mecanică a unui trecut, chiar și apostolic, sau aplicarea lui mecanică la noi realități, ci fidelitatea față de adevăratul, primul și unicul ei Canon, cel mai important, dar nescris în nici o culegere de canoane, și care e cuprins în învățătura dogmatică despre Biserică, extindere eshatologică și istorică a Persoanei divino-umane a lui Iisus Hristos Domnul. Dacă Biserica a rămas în mod paradoxal aceeași schimbându-se, nu este deloc sigur că rămânând în aparență aceeași într-un sens formalist, exterior, ea nu se schimbă și se menține în adevărata tradiție vie. Prin simpla repetiție exterioară a unor forme tradiționale, fără spiritul lor autentic, ia naștere o falsă tradiție inertială, umană, care nu mai reflectă natura divino-umană a Bisericii lui Hristos; iar prin afirmarea fundamentalistă a caracterului „dumnezeiesc” al canoanelor se impune în Biserică de fapt viața umană a unei mentalități tradiționaliste în locul uneia divino-umane. Adevărata tradiție nu se menține vie nici numai prin repetiție mecanică stereotipă, nici numai prin invocare revoluționară (nici repetiția, nici transformarea nu sunt în sine garanții că nu se vor face greșeli în Biserică, ci doar Duhul Sfânt Care atât aduce aminte, cât și înnoiește); ea își păstrează vitalitatea atât prin conservare, cât și prin creativitate, ambele cerând însă discernământul permanent al Duhului pentru a sesiza accentele impuse atât de manifestarea realității eterne, transitorice, a Bisericii, cât și de întruparea și adaptarea ei creativă în formele mereu noi ale realității istorice. Fidelitatea absolută nu poate fi deci față de trecut ca trecut, ci doar față de adevărul mistico-dogmatic neschimbabil al Bisericii; în formele lui exterioare de întrupare, cuvântul de ordine trebuie să fie creativitatea, expresie a vitalității organismului eclezial capabil să-și recepteze înnoitor figura socială concretă, noile forme de existență istorică impunând Bisericii din toate timpurile o operă canonică creatoare.

Această concepție dinamică despre tradiția canonică ortodoxă este afirmată azi de canonistul ortodox american, preotul John H. Erickson, profesor la St Vladimir's Orthodox Theological Seminary, Crestwood, New York. Denunțând într-un important studiu¹⁷⁹ cele două răstălmăciri — legalistă și anarhistă — ale canoanelor, el arată că la baza lor stă de fapt o neînțelegere mai profundă privitoare la însăși natura ultimă a Bisericii: legaliștii văd în ea o instituție cu un cod de norme de drept divin uitând de comuniunea personală cu Dumnezeu care e miezul ei mistic, iar anarhiștii pretind că în numele acestei comuniuni pot ignora ca arbitrar norme și instituțiile bisericesti. Adevărul este că Biserica nu este nici numai o societate autonomă,

¹⁷⁹ „The Orthodox Canonical Tradition”, citat *supra*, n. 170.

nici numai o comuniune mistică, ci este în același timp comunitate și comuniune. Mai precis, Biserica este o comunitate, un Popor al lui Dumnezeu cu ordine și organizare specifice, pentru că este o comuniune mistică verticală între umanitate și Dumnezeu stabilită prin intermediul Misterului/Sacramentului fundamental care este Iisus Hristos, Domnul slavei răstignit și înviat, în care se realizează comuniunea oamenilor cu Dumnezeu Tatăl prin Duhul Sfânt. Altfel spus, toate structurile și normele Bisericii derivă din natura ei de Corp mistic al lui Hristos, de Templu al Duhului Sfânt și Casă a Tatălui. Tot ce e vizibil în Biserică ține și se referă în permanență la această realitate invizibilă care e Trupul tainic al lui Hristos, Fiul Tatălui plin de Duhul Sfânt ca „nouă creație”, nouă umanitate transfigurată și reconciliată (cf. *Ga* 6, 15–16; 3, 28). Această „nouă creație” în Hristos este, potrivit Apostolului Pavel, „canonul” prim și ultim al Bisericii, standardul și etalonul absolut și universal care arată asemenea unui fir de plumb sau trestii „verticala” oricărei învățături, practici, acțiuni. Nu e vorba de o regulă pozitivă sau reglementare legală, ci de un „îndreptar”, de un etalon absolut al corectitudinii în sens de verticalitate. Hotărâtor este faptul că e vorba de un etalon dat, nu făcut („născut, nu tocmit”), pe care nici apostolii, nici urmașii lor nu-l creează, ci-l găsesc, îl afirmă și (re)formulează. De aceea, sinoadele n-au încercat să facă legi, ci să găsească, să apere și să formuleze canonul Bisericii transmis în Tradiția ei scripturistică, liturgică, morală. Primele hotărâri ale sinoadelor s-au numit astfel „hotărâri” (*horoi*) în sens de „hotărniciri”, nu canoane, accentul căzând pe „regula afirmată”; ulterior, sensul s-a deplasat legalist pe „afirmarea de reguli”, „canoanele” ajungând să însemne reguli întocmite de un sinod sau de o altă autoritate bisericească. Această deplasare de sens e un efect al metamorfozei suferite de tradiția canonică în Biserica devenită instituție fundamentală a noului Imperiu Roman încreștinat. Ordinea eclezială mulându-se pe ordinea civilă, canoanele bisericești suferă acum atracția legilor imperiale, ajungându-se astfel la fuziunea dintre „nomos” și „kanon” specifică dreptului bizantin „nomocanonic”. Simbolul acestui sistem este vulturul bicefal bizantin și țarist. Canoanele au ajuns să fie astfel înțelese ca legi specifice promulgate de autorități bisericești, fiind interpretate și aplicate în sens analog unor legi. S-a pierdut astfel sensul vechi al canonului Bisericii ca parte a unei tradiții absolute, transcendente, universale și maximaliste. Distorsiunea juridică a ecleziologiei alături de cea epistemică a revelației sunt tentații permanente, expresii și produse ale „naturalizării” creștinismului, ale reducerii registrului duhovnicesc transcendent la cel natural, imanent, atât în persoane, cât și în instituții.

Rezultatul acestei „naturalizări” juridice a ecleziologiei poate fi observat atât în Occidentul, cât și în Orientul creștin, luând formele opuse, dar înrudite

prin același instituționalism și naturalism, ale papalității și autocefalismelor patriarhale. Așa cum arăta în 1960 preotul profesor Alexander Schmemmann¹⁸⁰, deficitul conștiinței ecleziologice în Răsărit vin din identificarea naturalistă a Bisericii cu statul și cu națiunea: „simfonismul” imperial teocratic bizantin și „naționalismul” religios postbizantin autocefalist sunt două maladii ecleziologice „tragice”. Integrându-se și asimilându-se structurilor administrative ale Imperiului constantinian, Biserica s-a juridizat și birocratizat și a devenit dintr-un organism sacramental-euharistic tot mai mult o instituție juridică cu organe de „putere” bisericească — episcopi, mitropoliți, sinoade — concentrate în puterea centrală supremă a patriarhului și sinodului său permanent, echivalențe mistice ale puterii supreme de stat a bazileului și consiliului său imperial. „Simfonia” teocratică a acestui etatism bicefal imperialo-patriarhal — împotriva căreia n-a încetat să protesteze tacit ori profetic monahismul harismatic — a reprezentat triumful în varianta bizantină a aceleiași ecleziologii universaliste juridice care în Occident a luat forma monarhiei papale monocefale și a imperialismului papoțezarist. Efectul comun, evident în cursul Evului Mediu, a fost în ambele emisfere ale creștinătății: transformarea diecezelor în unități administrative de tip birocratic controlate de centre de putere juridice abstracte și îndepărtate; diviziunile tragice dintre episcopi și preoți, dintre cler și laici, dintre ierarhie și monahi, dintre instituția bisericească și masele tăcute (care se vor revolta odată cu apariția Reformei). După căderea Constantinopolului, odată cu apariția monarhiilor și a statelor naționale ortodoxe moderne, etatismului i s-a adăugat naționalismul religios. Bisericile devenind organisme tot mai naționale, pierzându-și în mod corelativ catolicitatea sacramental-eschatologică în favoarea parțializărilor și izolaționalismelor proprii naturalizărilor lor naționaliste. Teocrația bicefală imperială unică s-a destrămat într-o serie de teocrații naționale rivale, a căror expresie canonică a devenit autocefalismul; simbioză între naționalism și etatism, acesta sancționează ecleziologic diviziunea și rivalitatea statelor naționale ortodoxe cu menținerea statofiliei și centralismului birocratic administrativ. Este menținută astfel funesta eclipsare a catolicității sacramentale, a naturii local-euharistice și universal-eschatologice a Bisericii ca Trup mistic al lui Hristos în Duhul Sfânt, „creație nouă”, reconciliată, unificată, transfigurată și catolicizată, universalizată, în Împărăția eschatologică (nu naturală, nici statală, nici națională) a lui Dumnezeu Tată, Fiul și Duh Sfânt.

¹⁸⁰ ALEXANDER SCHMEMMANN, „The Idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology” (1960), în: *The Primacy of Peter. Essays in Ecclesiology and Early Church*, St Vladimir’s Seminary Press, 1992, p. 145–171, aici p. 166–169.

Unul din simptomele acestei crize ecleziologice perpetue — insistă subliniază preotul profesor John H. Erickson — este divorțul dintre comunitate și comuniune; altfel spus, pseudomorfozele dimensiunii istorico-sociale și a celei eshatologice ale Bisericii devin evidente în conflictul latent între reprezentanții simbolici ai acestora pe tema înțelegerii adevărate a canoanelor: episcopii legalști și etatizați, promotori ai unei Biserici implicate, sociale și naționale, și monahii diletanți și anarhici, adepți ai unei mistici individuale de tip evazionist. Pentru a depăși această criză, cu toții — episcopi, teologi, monahi, laici — trebuie să reînvățăm să citim în mod corect canoanele, neîmitând nici legalismul și etatismul canoniștilor bizantini clasici, nici juridismul rigorist al „pidalioniștilor” sau arbitrariul adepților „economiei” pastorale, ambele la fel de discreționare, ori anarhismul antinomist și duplicitar al majorității indifferente. Regula de lectură autentică a tradiției canonice a Bisericii e așadar aceea de a o vedea în același timp pe fundalul istoriei care le-a provocat, fără a cădea însă în relativismul istorist dar, mai ales, dincolo de „canoane” și de orice „drept canonic” fatalmente limitative, în lumina „Canonului” nescris ultim și absolut care e „creația nouă” în Hristos, așa cum proceda Biserica primară. Doar astfel — depășind distorsiunile legaliste și anarhiste — putem descoperi aici în permanență acele structuri și norme conforme cu natura sacramental-mistică a Bisericii de Trup al lui Hristos plin de Duhul Sfânt.

Revenirea la adevăratul Canon mistagogic al Bisericii

Pentru a regăsi odată cu canoanele și conștiința canonică împreună cu întreaga bogăție a tradiției canonice a Bisericii este așadar vital, pe lângă depășirea distorsiunii ei epistemice sau juridice, și refuzul sărăcirii acesteia. Se poate ieși din acest impas atât recuperând polivalența semnificațiilor „Canonului” ultim al Bisericii care e Iisus Hristos, Domnul răstignit și înviat împreună cu creația nouă, cât și revenind la plurivalența originară a noțiunii de „canon” în Biserica veche. Profunzimea „Canonului” prin excelență al Bisericii, Care, potrivit Apostolului Pavel (*Ga* 6, 12–15; 3, 26–28), este misterul lui Iisus Hristos, Domnul răstignit și preamărit, Capul creației cele noi prin Biserica Trupul Său mistic/sacramental ni le dezvăluie într-un mod exemplar Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662) în comentariile lui mistagogice la Liturgia Bisericii¹⁸¹ și la Rugăciunea Domnului („Tatăl nostru”)¹⁸². Atât dispoziția spațială a bisericii ca locaș liturgic, ca templu alcătuit din navă,

¹⁸¹ *Mystagogia*, PG 91, 657–718.

¹⁸² PG 90, 871–910.

sanctuar și altar — care corespund structurilor fundamentale ale cosmosului (pământ, cer, Dumnezeu), ale omului (trup, suflet, minte) și acțiunilor sale (practică, contemplativă, mistică), precum și ale revelației (Vechiul Testament, Noul Testament, Împărăția eshatologică) —, cât și succesiunea temporală a riturilor Liturghiei Cuvântului și Euharistiei (icoane mobile ale celor două Parusii ale lui Hristos și ale urcușului credinciosului de la neștiință și patimi la purificare, contemplare, unificare, unire cu îngerii, înfiere și îndumnezeire), evidențiază faptul că Biserica există pentru a activa unificarea întregii creații. Prin toate modurile (*tropoi*) ei concrete de manifestare liturgico-sacramentală, Biserica este o icoană (*eikon*) și întipărire (*typos*) ale lui Dumnezeu Însuși, desfășurând prin imitație (*kata mimesin*) aceeași acțiune (*energeia*) cu El. Așa cum Dumnezeu Creatorul a toate unifică în providența Sa toate creaturile diverse prin relația lor unică cu El ca Pantocrator, tot așa și Biserica acționează asupra tuturor oamenilor (bărbați, femei, copii) divizați prin limbă, meserii, caractere, știință și demnități, recreându-i și renăscându-i sacramental și duhovnicește (misteric și mistic) și dându-le o formă unică (*mian morphēn*) și apelativ unic: calitatea de a fi și de a se numi (creștini) plecând de la Hristos; harul și puterea unică, simplă și indivizibilă, a credinței îi fac, deși diferiți, să aibă o unică inimă și un unic suflet (*FA* 4, 32) și să alcătuiască cu toată diversitatea lor un unic Corp al unui unic Cap Hristos, în Care nu mai e nici masculin, nici feminin, nici iudeu, nici elin, nici circumcizie, nici necircumcizie, nici barbar, nici scit, nici slav, nici om liber, ci El este toate și în toate (*Ga* 3, 28). O aprofundare complementară a temei pauline a „formeii” canonice a creștinismului, formă a creației noi a Împărăției lui Dumnezeu, e oferită de Sfântul Maxim plecând și de la explicarea celor șapte mistere cuprinse în rugăciunea „Tatăl nostru”. Veritabilă sinteză a creștinismului în esența lui eshatologic-duhovnicească, Rugăciunea Domnului revelează pe Dumnezeu în Treime (*theologia*), înfierea oamenilor prin har, egalitatea lor de cinstire cu îngerii prin facerea voii lui Dumnezeu, împărțășirea lor de Viața/Pâinea veșnică, împăcarea firii umane cu ea însăși prin iertare, desființarea legii păcatului prin biruința ispitelor și surparea puterii celui rău prin răbdarea încercărilor/persecuțiilor. Adresarea „Tatăl nostru” e o revelarea tainică a lui Dumnezeu în El Însuși, pentru că Numele ființial al Tatălui, care trebuie sfințit, este Fiul Său, iar Împărăția ființială a Lui, care trebuie să vină la noi, este Duhul Său Sfânt. Dumnezeu, Care e veșnic Tată în Sine Însuși ca Născător al Fiului și Purcezător al Duhului, devine și Tată al nostru creându-ne ca natură și recreându-ne/născându-ne prin har. Creștinii răspund la această revelație supremă a Paternității divine, trinitare și mântuitoare, printr-o viață de fii adoptivi ai lui Dumnezeu în care prin sfințenie îi imită pe pământ pe îngerii din cer, depășind astfel ruptura

introdusă între cer și pământ de căderea în păcate, și făcând astfel din toate o Împărăție a lui Dumnezeu. Întrucât această Împărăție este a lui Hristos, în ea nu intră decât cel ce poartă înscrisă, gravată, în sine însuși forma (*charakter, morphōsis*) Împăratului Hristos Cel înfrânat, blând și smerit cu inima, care este totodată forma Împărăției fără început Care e Duhul Sfânt. În forma canonică a creștinismului și verticala creștinismului autentic nu mai există nici violență, nici concupiscentă („nici masculin, nici feminin”), ci doar virtutea și cunoașterea lui Dumnezeu, nici politeismul păgân, nici monoteismul iudaic („nici elin, nici iudeu”), ci Unimea-Treime, nici amputarea, nici divinizarea creatului („nici circumcizie, nici necircumcizie”), nici autodivizarea naturii umane prin invazii și ucideri („nici barbar, nici scit”), nici divizarea socială a egalității naturii umane prin inegalități sociale și tiranii („nici sclav, nici om liber”), ci există doar înfrânarea, blândețea și smerenia care duc mintea la unirea cu Dumnezeu prin împărțășirea prin înțelepciune și rugăciune de Pâinea Vieții nemuritoare.

Canon și canoane — unitate în diversitate

Mister multidimensional, Forma Canonică eshatologică a creștinismului se refractă inevitabil în viața și limbajul Bisericii într-o polisemie ireductibilă la sensurile cele mai utilizate actualmente ale termenului „canon”: acelea de hotărâre sinodală și prescripție penitențială. „Canon”¹⁸³ desemnează astfel nu doar numărul de rugăciuni, psalmi ori închinăciuni zilnice fixat de duhovnic pentru un monah sau un penitent. „Canon” este în Ortodoxie și numele unei forme muzicale și poetice tipice imnografiei bizantine, desemnând poemul imnografic în nouă ode în cinstea unei sărbători sau sfânt ce se rostește sau cântă în cadrul laudelor dimineții din fiecare zi. (În muzica occidentală „canon” este și numele unei forme muzicale specifice.) „Canon” este în Biserica latină numele rezervat în ritul roman mării rugăciuni euharistice din inima Liturghiei (*Canon Missae*), rugăciune numită în Răsărit „anaforă”. „Canon” înseamnă în uzul grec antic exactitate, normă, criteriu, regulă, dar și regularitate — și de aici liste și tabele canonice astronomice, istorice. În spațiul creștin avem astfel „canoane” sau tabele pascale, cronologice și liste sau cataloage de clerici „canonici” și, începând din secolul IV, la Atanasie cel Mare, dar mai ales la Augustin, liste cu cărți biblice canonice și Scriptura ca un „canon biblic”. Sens care s-a adăugat uzului mai vechi (secolele II–III) de „canon/regulă a adevărului” sau „a credinței”.

¹⁸³ Grecescul *kanōn* derivă din semiticul *qaneh*, „trestie” de măsurat, care apare în *Iezechiel* 40, 3. 5–8; 42, 16–19.

Autodefinirea canonică a Bisericii vechi plecând de la Evanghelie

Plecând de la Apostolul Pavel, această polisemie esențială a „canonului” în uzul Bisericii s-a constituit în mod treptat, perioada decisivă fiind cea a crizelor secolului II când, cu ajutorul „canonului”, a avut loc „autodefinirea” Bisericii concentrată în jurul Evangheliei și a tradiției apostolice¹⁸⁴. Faptul era recunoscut încă din secolul XIX de reprezentanții germani ai istoriei dogmelor. Astfel, în 1885, Adolf von Harnack (1851–1930) susținea¹⁸⁵ că în secolul II a avut loc transformarea decisivă a creștinismului dintr-o mișcare harismatică evanghelică într-o Biserică de tip „catolic timpuriu” odată cu adoptarea, împotriva pericolelor aduse de gnosticism, marcionism și montanism, a triadei normelor canonice apostolice ale Bisericii, reprezentate de regula de credință, de canonul biblic și de ierarhia bisericească în succesiune apostolică directă, rolul fundamental jucându-l regula de credință¹⁸⁶. Prin aceasta ar fi început în Biserică dogmatizarea credinței care, alături de sacramentalism, moralism și instituționalizarea juridică a ierarhiei, a contribuit la elenizarea și romanizarea Bisericii medievale, în care vor intra și vor supraviețui instituțiile intelectuale și statale ale imperiului greco-roman: școlile filozofice și administrația imperială. Teoriile lui Harnack au stârnit vii dispute atât la sfârșitul secolului XIX, cât și în prima jumătate a secolului XX. Încercând să evite schema purității originare semitice falsificată prin elenizare, teologii au încercat să dea definiții ale istoriei Bisericii din punct de vedere teologic: ce anume este în ultimă instanță istoria Bisericii? Dacă pentru luteranul Gerhard Ebeling (1946) ea este istoria explicării Scripturii, pentru romano-catolicul Hubert Jedin (1962) este istoria instituției sacramentale întemeiate de Hristos și condusă de Duhul Sfânt prin apostoli și urmașii lor.

Problema este însă că atât Scriptura, cât și structurile instituționale s-au fixat și impus în forma lor normativă abia în secolul II, ba chiar în a doua jumătate a acestui veac. Iar decisivă a fost nu atât confruntarea cu gnosticismul, ci în primul rând separația dintre Biserică și Sinagogă care s-a produs pe fondul crizei apocaliptice marcate de anii '60–'70 d. Hr. Acum are loc

¹⁸⁴ Cum arată într-un important studiu profesorul și episcopul luteran GEORG KRETSCHMAR (n. 1925), „Die «Selbstdefinition» der Kirche im 2. Jahrhundert als Sammlung um das apostolische Evangelium”, în: *Communio Sanctorum. Einheit der Christen-Einheit der Kirche. Festschrift für Bischof P.-W. Scheele*, Würzburg, 1998, p. 105–131.

¹⁸⁵ ADOLF VON HARNACK, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 3 vol., 1886–1889.

¹⁸⁶ Ulterior, luteranii Gerhard Ebeling și Hans von Campenhausen vor susține că norma ar fi doar Biblia, regula de credință și ierarhia în succesiune apostolică apărând doar pentru a împiedica abuzul de Scriptură și riscând să acopere și să detroneze Scriptura din rolul de normă și instanță critică atât față de dogmă, cât și față de ierarhia.

atât risipirea comunității apostolice originare din Ierusalim și mutarea centrului creștinismului la Roma, unde mor martiric Apostolii Petru și Pavel, cât și distrugerea Ierusalimului și a celui de-al doilea Templu al lui Israel. Atât creștinii, cât și iudeii au fost puși, după anul 70, în fața necesității de a da un răspuns la întrebări cruciale: ce rămâne din iudaism și cum se continuă el după dispariția Templului? cum se continuă propovăduirea Evangheliei și viața comunităților creștine în condițiile întârzierii celei de-a Doua Veniri a lui Hristos și a dispariției fizice a apostolilor? Au avut loc în paralel două procese de „autodefinire” prin concentrare pe esențialul și normativul fiecăreia din cele două comunități acum rivale. Iudeii s-au reconstituit ca adunare (Sinagogă) în jurul Torei lui Moise, în interpretarea rabinilor farisei (singurii supraviețuitori, toate celelalte partide religioase — saducheii, esenienii, zeloții — dispărând în catastrofa anului 70). Sub protecția autorităților romane, rabinii reconstituie sanhedrinul și o organizare centralizată în jurul instituției patriarhatului; în interiorul noilor școli rabinice are lor fixarea canonului scripturistic, precum și a tradiției interpretative cuprinse în „halaka” codificată în „mishna”, amplificată în cele două gigantice Talmuduri (de la Babilon și de la Ierusalim). Simultan are loc și autodefinirea comunității iudaice ca popor al lui Dumnezeu bazat strict pe legătura de sânge a copiilor lui Avraam și pe legământul cu Dumnezeu încheiat de Moise pe Sinai în jurul revelației monoteismului strict al Torei. Toți cei care nu acceptau această autodefinire restrictivă sunt excluși din sinagogă ca eretici și apostatați (*minim*) printr-o excomunicare specială inclusă ca blestem în rugăciunea zilnică solemnă a celor optsprezece Binecuvântări. Excluși din sinagogi ca apostatați și eretici „nazorei” (*notsrim*), creștinii au fost obligați să se autodefinească și ei în jurul esențialului lor — iar acesta era Hristos Domnul, răstignit și preamărit, și Evanghelia Lui transmisă prin predica apostolilor — ca Popor mesianic și universal al lui Dumnezeu, liber de legătura de sânge cu Avraam și de legământul vechi cu Moise, dar obligat față de Noul Legământ încheiat de Dumnezeu în Crucea-Înviere a lui Iisus Hristos Domnul și perpetuat liturgic prin proclamarea predicii apostolilor și celebrarea memorialului euharistic al Pătimirii-Înviere.

Dacă iudaismul de după anul 70 a fost definit de erudiții rabinici care au unificat, definit și fixat juridic norma de interpretare a Torei în Mishna/Talmud, pe care au impus-o sinagogilor excluzându-i din ea pe dizidenți, creștinismul apostolic s-a constituit încă de la început prin recunoașterile reciproce ale diverselor predici, minuni și comunități dezvoltate de principalii apostoli: Iacob, Ioan, Pavel și Petru, toți martori ai Învierii și fideli față de „predania Evangheliei” (1 Co 15, 1-8), ca integrarea sinodal-consensuală a pluralității și diversității mișcărilor și misiunilor apostolice, integrare care va

lua apoi forma normativă a canonului Noului Testament. Biblia creștină însăși, ca unitate canonică între Noul Testament apostolic și Vechiul Testament iudaic, e un răspuns la relația dialectică esențială între Israel și Biserică pe fondul precizării raportului dogmatic hotărâtor dintre creație și mântuire, dintre Tatăl și Fiul în Duhul, tema centrală a canonului sau regulii adevărului sau credinței apostolice, iar canonul episcopatului în succesiune apostolică e răspunsul liturgic-euharistic la structurarea poporului eshatologic și universal al lui Dumnezeu condus de Duhul Sfânt. La capătul tuturor provocărilor aduse de diversele radicalizări heterodoxe curenților creștinismului apostolic în mișcările eretice ale ebionismului, marcionismului și gnosticismelor, precum și montanismului, sfârșitul secolului II și începutului secolului III ne arată Biserica una, sfântă, apostolică, ortodoxă și catholică (toți acești termeni fiind sinonimi în epocă), autodefinită drept comuniunea comunităților care decid, prin consens, recunoaștere și receptare reciprocă permanentă, să stea sub călăuzirea Duhului Sfânt în Adevărul apostolic dat în Scripturi, în regula de credință și în episcopat, în succesiune apostolică. Aceste norme/canoane apostolice sunt identificate, precizate și receptate prin consens de episcopi, dar și de comunități în întregimea lor nu ca o suită de norme/canoane izolate, ci ca o recunoaștere în toate acestea a prezenței Normei/Canonului prim și absolut reprezentat de Iisus Hristos, Domnul răstignit și înviat, concentrat în Evanghelia Lui apostolică: Evanghelia e pusă deschisă peste capul celui hirotonit episcop și tot Evanghelia deschisă va fi ulterior întronzată solemn în mijlocul tuturor Sinoadelor Ecumenice. Sinodul Apostolic din Ierusalim din 49–50 d. Hr. a oferit pentru totdeauna Bisericii apostolice modelul de recunoaștere reciprocă a comunităților și tradițiilor lor prin consensul în Evanghelia lui Hristos sub călăuzirea Duhului Sfânt, în același timp Duhul Adevărului și Duhul comuniunii.

V. Canonul biblic

Structura Bibliilor în circulație actuală

Orice cititor interesat în cunoașterea Bibliei află cu uimire că nu există o singură Biblie în uz la toți creștinii, ci că, atât în ce privește ordinea cărților biblice, cât și textul însuși, există diferențe importante nu numai între Biblia ebraică a iudaismului rabinic al sinagogii, dar și între Bibliile celor trei mari confesiuni creștine — pentru că există o Biblie ortodoxă, una romano-catholică și alta protestantă —, ba chiar și între diversele ediții de traduceri publicate de-a lungul timpului în cadrul diverselor Biserici. Dacă în ce privește Noul Testament domnește unanimitatea — toate edițiile cuprinzând 27 de

cărți: 4 Evanghelii: după Matei, Marcu, Luca și Ioan, *Faptele Apostolilor*, 14 Epistole Pauline, 7 Epistole Catholice (1 a lui Iacob, 2 ale lui Petru, 3 ale lui Ioan, 1 a lui Iuda) și *Apocalipsa* —, varietatea în ce privește Vechiul Testament este deconcertantă:

*BIBLIA EBRAICĂ*¹⁸⁷ grupează în mod tradițional scripturile ebraice în așa-numitul *TaNaK* (prescurtare de la *Tora-Neviim-u-Ketuvim* = Lege-Profeți-și-Scrieri):

Legea (Tora) lui Moise în cinci cărți (*Pentateuh*): *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*;

Profeții (Neviim) anteriori: *Iosua, Judecătorii, 1–2 Samuel, 1–2 Regi*;

Profeții posteriori: profeții mari: *Isaia, Ieremia, Iezechiel* + 12 profeți mici: *Osea, Ioil, Amos, Obadia, Iona, Mica, Naum, Habacuc, Țefania, Haggai, Zaharia, Maleahi*;

Scrierile (Ketuvim): *Psalmii (150), Proverbele, Iov, Cântarea Cântărilor, Rut, Plângerile lui Ieremia, Ecclesiastul, Estera, Daniel, Ezdra-Neemia, 1–2 Cronici*.

BIBLIA ORTODOXĂ bazată pe traducerea greacă a celor Șaptezeci de înțelepți, așa-numita *Septuaginta*¹⁸⁸; grupează cărțile în patru secțiuni:

Pentateuhul lui Moise: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*;

Cărțile istorice: *Iosua, Judecătorii + Rut, 1–4 Împărați (= 1–2 Samuel + 1–2 Regi), 1–2 Paralipomene („cele ce lipsesc” [din Cărțile Împăraților] = 1–2 Cronici), 1 Ezdra (= 2 Ezdra în Biblia slavonă sau 3 Ezdra în Vulgata latină; carte apocrifă), 2 Ezdra (= Ezdra + Neemia), Estera (cu șase adaosuri), Iudita, Tobit, 1–4 Macabei*;

Cărțile poetico-sapientiale (didactice): *Psalmii (150 + 1), Proverbele, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah*;

Cărțile profetice: 12 profeți mici: *Osea, Amos, Miheia, Ioil, Avdie, Iona, Naum, Avacum, Sofronie, Agheu, Zaharia, Malachie*, și 3 profeți mari cu adaosuri: *Isaia, Ieremia + Baruh, Plângerile și Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Daniel + Rugăciunea lui Azaria și Cântarea celor trei tineri, Istoria Susanei și Bel și balaurul*;

Apendice: 18 psalmi ai lui Solomon, 9 ode biblice, *Rugăciunea lui Manase*.

¹⁸⁷ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. critică R. Kittel, 1905–1906; K. Elliger / W. Rudolph, Stuttgart, 1967–1977.

¹⁸⁸ *Septuaginta*, ed. critică H. B. Swete, 1887–1894; ed. definitivă Academia din Göttingen din 1926 pe fascicule în curs de finalizare; ed. preliminară A. Rahlfs, Stuttgart, 1935.

BIBLIA ROMANO-CATOLICĂ, bazată pe traducerea latină *Vulgata* realizată de Ieronim între 382–405 după textul ebraic cu revizuirea celorlalte traduceri latine după cărțile cu original grec și cu prologuri la fiecare carte (traducere oficializată în 1546 de Conciliul Tridentin¹⁸⁹), are o grupare a cărților similare în mare, deși cu unele diferențe, cu aceea a *Septuagintei* grecești:

Pentateuhul lui Moise: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*;

Cărțile istorice: *Iosua, Judecătorii + Rut, 1–2 Samuel, 1–2 Regi, 1–2 Cronici, Ezdra + Neemia, Tobit, Iudita, Estera* (cu adaosurile din *Septuaginta*), *1–2 Macabei*;

Cărțile poetico-sapientiale: *Iov, Psalmii (150), Proverbele, Eccleziastul, Cântarea Cântărilor, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah*;

Cărțile profetice: 4 profeți mari: *Isaia, Ieremia + Plângerile și Baruh, Iezechiel, Daniel + Rugăciunea lui Azaria, Cântarea celor trei tineri, Istoria Susanei și Bel și balaurul*, și 12 profeți mici de la *Osea la Maleahi*;

Apendice: *Psalmul 151, Rugăciunea lui Manase, 3 Ezdra (= 1 Ezdra în Septuaginta) și 4 Ezdra* (carte apocrifă).

BIBLIILE PROTESTANTE, traduse după textul ebraic, exclud strict „apocrifele”, dar mențin gruparea cărților din *Vulgata*:

Pentateuhul lui Moise: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*;

Cărțile istorice: *Iosua, Judecătorii + Rut, 1–2 Samuel, 1–2 Regi, 1–2 Cronici, Ezdra + Neemia, Tobit și Estera*;

Cărțile didactico-poetice: *Iov, Psalmii, Proverbele, Eccleziastul și Cântarea Cântărilor*;

Cărțile profetice: 4 profeți mari: *Isaia, Ieremia + Plângerile, Iezechiel, Daniel*, și 12 profeți mici de la *Osea la Maleahi*.

La cele 39 de cărți ale Vechiului Testament se adaugă cele 27 de cărți ale Noului Testament, *Bibliile* protestante prezentând constant un număr de 66 de cărți canonice.

BIBLIILE ROMÂNEȘTI: Primele două traduceri făcute după *Septuaginta* grecească — *Biblia* de la București, 1688 (reed. 1988), unde Vechiul Testament a fost tradus după ediția *Septuagintei* de la Frankfurt din 1597 de spătarul Nicolae [Milescu], și *Biblia* de la Blaj, 1795 (reed. 2000), tradusă după ediția *Septuagintei* de la Franeker din 1709 de ieromonahul Samuil Micu — au un plan aproape identic. Ele mențin structura: Pentateuh — cărți istorice — cărți

¹⁸⁹ *Biblia Sacra Vulgata*, ed. 1592 „clementină”; ed. critică la Vatican din 1926 în curs de elaborare; ed. preliminară R. Weber, Stuttgart, 1969. Versiuni moderne: *Bible de Jérusalem* și *New American Bible*.

didactico-poetice — cărți profetice (însă în ordinea 4 profeți mari: *Isaia, Ieremia + Plângerile, Iezechiel, Daniel*, + cei 12 profeți mici). Întrucât *Septuaginta* din 1597 era o ediție protestantă, ea departajează strict cărțile numai în canonul grec al *Septuagintei*, nu și în canonul ebraic într-o secțiune de „Apocrifa” care separă „Testamentul Vechi” (39 de cărți) de „Testamentul Nou” (27 de cărți) și cuprinde în devălmășie: *Psalmul 151, Tobit, Iudita, Baruh, Epistola lui Ieremia, Cântarea celor trei tineri („coconi”), 3 Ezdra, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah, Istoria Susanei, Despre Bel și balaur, 1–3 Macabei și „Iosip” (= 4 Macabei)*, la care Samuil Micu adaugă *Rugăciunea lui Manase*. Cu singura excepție a cărții lui „*Iosif*” (4 *Macabei*; care inserează într-un panegiric al martirilor Macabei un tratat filozofic „despre rațiunea dominantă”), carte publicată doar în edițiile din 1688 și 1795, toate *Bibliile* ortodoxe românești apărute în secolele XIX și XX mențin aceeași dispoziție de inspirație protestantă: Vechiul Testament — Apocrife — Noul Testament, cu singura deosebire că în edițiile din 1914 și 1988 dispare orice fel de demarcație între cărțile canonice ale Vechiului Testament și cele apocrife (atât în text, cât și la cuprins trecându-se fără nici un avertisment de la *Maleahi* la *Tobit*), în timp ce ediția din 1968 împarte cărțile Vechiului Testament în „A. Cărți canonice” (39, de la *Facere* la *Maleahi*) și „B. Cărți și fragmente necanonice” (14, de la *Tobit* la *Rugăciunea lui Manase*), urmată fiind de ediția jubiliară din 2001, care le grupează și ea în același mod în „cărți canonice” și „cărți necanonice”.

Prestigiul unic al *Bibliei* de la București (1688) a determinat astfel dispoziția cărților Vechiului Testament în toate edițiile ei ortodoxe (precum și în cea greco-catolică de la Blaj, 1795) până astăzi. Realizatorii lor nu par să fi sesizat originea protestantă a diviziunii cărților Vechiului Testament în „canonice” (cele 39 cu original ebraic) și „apocrife” în terminologia protestantă sau „deuterocanonice” în terminologia romano-catolică post-tridentină (cele 14–16 cărți prezente doar în text grec în colecția *Septuagintei*). (Cărțile redactate în perioada inter-testamentară, în intervalul dintre secolele III î. Hr. — II d. Hr., și care n-au fost incluse nici în *TaNaK*-ul ebraic, nici în *Septuaginta*, sunt numite „pseudoepigrafe” de savanții protestanți și „apocrife” de savanții romano-catolici.) Așa cum a arătat regretatul academician Virgil Cândea¹⁹⁰, spătarul Nicolae Milescu (1636–1708), primul traducător al Vechiului Testament, a executat traducerea în 1661–1664 la Constantinopol, luând drept bază ediția protestantă a *Septuagintei* apărută la Frankfurt în

¹⁹⁰ VIRGIL CÂNDEA, „Nicolae Milescu și traducerea integrală a Vechiului testament” [1963], în: *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, p. 106–171.

1597; revizuită, traducerea spătarului a stat la baza *Bibliei* de la București. Nefiind carte de cult, prima *Biblie* românească a fost rezultatul inițiativei și eforturilor unor intelectuali umaniști laici, susținuți de domnitorul Șerban Cantacuzino. Doar așa se explică faptul că, atât prin diviziunea protestantă între cărți canonice și „apocrife”, cât și prin insistența tot de origine protestantă din prefață pe obligativitatea citirii *Bibliei* de toți creștinii, mici și mari, ediția contravenea explicit „Mărturisirii” de credință antiprotostantă a patriarhului Dositei al Ierusalimului („Scutul Ortodoxiei”) aprobată de Sinodul de la Ierusalim din 1672, și care respinge categoric diviziunea protestantă în cărți canonice — cărți apocrife („pe acestea toate numite fără înțelegere apocrife noi le socotim canonice”) și interzice explicit citirea *Bibliei* de toți („să nu fie citită de toți, ci numai de cei ce cunosc cercetarea cuvenită ei”).

Bibliile ortodoxe românești au avut la bază, până în 1936, versiunea greacă a *Septuagintei*, dar de la început și până azi cărțile Vechiului Testament sunt grupate în mod protestant. Traducerile au fost în esență două: prima, cea a spătarului Nicolae, revizuită de frații Greceanu pentru *Biblia* de la București, 1688, fiind înlocuită practic în toate edițiile de până în 1914 (Sankt Peterburg, 1819; Buzău, 1854–1856; Sibiu, 1856–1858; București, 1914) de marea traducere a lui Samuil Micu aflată la baza celei de-a doua *Biblie* românești: *Biblia* de la Blaj, 1795 (care însă a menținut riguros în planul ei gruparea protestantă a cărților *Septuagintei* din 1597, aflată la baza *Bibliei* din 1688). Secolul XIX a adus cu sine eforturile de a edita o nouă *Biblie* românească sub egida „Societății biblice britanice și pentru străinătate”; organism interdenominațional protestant, aceasta va impune în toate *Bibliile* editate sub egida ei canonul protestant (ebraic) fără „apocrife”, care dispar astfel din cele trei ediții de referință ale „Societății biblice britanice”: *Biblia* de la Iași, 1874, *Biblia* Nitzulescu din 1908 (realizate ambele cu participări ortodoxe declarate sau anonime) și, în fine, *Biblia* protestantizantă a lui Cornilescu din 1923. Pentru a contracara, chipurile, propaganda cultelor neoprotostante care utilizau *Biblia* Cornilescu, în 1936 sub egida Sfântului Sinod se publică o nouă ediție a *Bibliei* românești realizată de preoții profesori Gala Galaction, Vasile Radu și de arhiereul Nicodim Munteanu, în care traducerea textului grec al *Septuagintei* e confruntată și revizuită după textul ebraic!; ca în 1938 sub egida „Fundațiilor Regale” să apară o *Biblie* compozită, realizată exclusiv după originalul ebraic pentru Vechiul Testament și după originalul grec pentru Noul Testament de aceiași erudiți Gala Galaction și Vasile Radu. Toate *Bibliile* sinodale ulterioare (din 1968, 1975, 1982, 1988) n-au fost decât reluări cu revizuirii ale versiunii „hibride” din 1936. Abia ediția jubiliară sinodală din 2001 revine deliberat la matcă, editând o „versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu

Anania, Arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli”. Prestigiul enorm al *Bibliei* fondatoare din 1688 a făcut însă ca și ediția jubiliară din 2001 să mențină, paradoxal, pentru Vechiul Testament ortodox aceeași diviziune protestantă: cărți „canonice — necanonice”, și să nu regăsim în arhitectura ei „canonul” sau lista cărților în ordinea *Septuagintei* creștinilor, deloc lipsită de adâncă semnificație teologică.

Cele mai vechi codice biblice

Manuscrisele biblice cele mai vechi, scrierile Sfinților Părinți și hotărârile unor sinoade ale Bisericii vechi atestă însă diverse liste de cărți biblice canonice cu o marjă de variabilitate și extensibilitate necunoscute ca atare în epoca modernă. E interesant astfel de urmărit ordinea și cuprinsul celor mai vechi manuscrise ale întregii Biblii grecești, cuprinse în trei faimoase codice scrise în caractere unciale:

Codex Sinaiticus (Ⲙ), secolul IV, a fost descoperit în biblioteca mănăstiri Sfânta Ecaterina din Sinai de eruditul rus Constantin Tischendorf în 1844, care, cu acordul monahilor, în 1859 l-a donat țarului Rusiei; în 1933 a fost vândut de guvernul sovietic bibliotecii Muzeului Britanic, unde se află astăzi. A fost editat în facsimil în 4 volume în 1862. Este alcătuit din 346 de foi de pergament scrise pe patru coloane a câte 48 de rânduri pe pagină, în caractere grecești unciale, fără spațiu între cuvinte. A suferit mutilări severe în decursul istoriei, jumătate din Vechiul Testament, cărțile istorice de la *Facere* și până la *Ezdra* 9, 9, dispărând cu excepția unor mici fragmente. S-a păstrat sfârșitul cărții *Ezdra*, *Neemia*, *Estera*, *Tobit*, *Iudita*, 1 și 4 *Macabei* (nu însă 2 și 3), *Isaia*, *Ieremia* + *Plângerile*, *Ioil*, *Avdie*, *Iona*, *Naum*, *Avacum*, *Sofonie*, *Agheu*, *Zaharia*, *Maleahi*, *Psalmi*, *Proverbele*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântărilor*, *Înțelepciunea lui Solomon*, *Înțelepciunea lui Sirah*, *Iov*; precum și Noul Testament complet de la *Matei* la *Apocalipsă* (cu deosebirea că Epistolele Pauline apar după, nu înainte de *Faptele Apostolilor*, iar *Epistola către Evrei* se află între 2 *Tesaloniceni* și 1 *Timotei*), *Apocalipsa* fiind urmată de *Epistola lui Barnaba* și *Păstorul lui Herma* incomplet.

Codex Alexandrinus (A), de la începutul secolului V, donat în 1621 de patriarhul Alexandriei și apoi ecumenic, Chiril Lukaris († 1638), regelui Angliei, James I (1603–1625), din a cărei bibliotecă a intrat în 1757 în componența nou-înființatului Muzeu Britanic. A fost primul manuscris biblic uncial cunoscut lumii științifice, fiind editat încă din 1707–1720 (ed. facsimilate în 1816–1828 și, apoi 1879 și 1881–1883). E compus dintr-un număr

de 773 de foi de pergament dintr-un total de 822 scrise pe două coloane a câte 49 de rânduri în unciale grecești, și cuprinde: *Pentateuhul*, un prim grupaj de cărți istorice: *Iosua*, *Judecătorii* + *Rut*, *1–4 Regi*, *1–2 Cronici*, urmate de cei 12 profeți mici (*Osea–Maleahi*) și cei 4 mari (*Isaia*, *Ieremia* + *Baruh*, *Plângerile* și *Epistola*, *Iezechiel* și *Daniel* cu adaosuri; după care urmează un al doilea grupaj de cărți istorice: *Estera*, *Tobit*, *Iudita*, *1–2 Ezdra*, *1–4 Macabei*, urmate de cărțile poetico-didactice: 151 de *Psalmi* prefățați de *Epistola* lui Atanasie cel Mare către Marcellinus despre Psalmi și un rezumat al conținutului acestora făcut de Eusebiu, cele 9 *Ode* biblice, *Iov*, *Proverbele*, *Cântarea Cântărilor*, *Înțelepciunea lui Solomon* și *Înțelepciunea lui Sirah*. Noul Testament e păstrat integral (cu mici lacune din cauza unor foi dispărute), scrierile lui fiind dispuse în următoarea ordine: cele 4 *Evangelii*, *Faptele Apostolilor*, cele 7 *Epistole* Catholice (*Iacob*, *Petru*, *Ioan*, *Iuda*), cele 14 *Epistole* pauline cu *Epistola către Evrei* între *2 Tesaloniceni* și *1 Timotei*; după *Epistolele Pastorale*, mai exact după *Filimon*, urmează *Apocalipsa*, *Codicele Alexandrin* încheindu-se cu *Epistolele 1–2* ale lui *Clement Romanul*.

Codex Vaticanus (B), din secolul IV, atestat în Biblioteca Apostolică a Vaticanului din 1475, este cel mai bine păstrat și cel mai important manuscris existent al Bibliei grecești. A fost folosit pentru ediția *Septuagintei* de la Roma din 1587. Textul complet a fost editat la Roma în 1858 de A. Mai în 5 volume, și încă o dată în 6 volume între 1869–1881 de C. Vercellone și J. Cozza; ed. facsimilate: Roma, 1889–1890, 5 volume, și 1904–1906, 4 volume. Conține 759 de foi de pergament scrise pe câte trei coloane pe pagină în unciale grecești. Lipsesc însă primele 20 de foi cu primele 46 de capitole din *Facerea*, alte 10 foi cu *Psalmii* 105, 27 – 137, 6, precum și caietele finale din Noul Testament. Ordinea cărților Vechiului Testament este cea clasică a *Septuagintei* creștine: *Pentateuhul*; cărțile istorice: *Iosua*, *Judecătorii* + *Rut*, *1–4 Regi*, *1–2 Cronici*, *1–2 Ezdra* (cărțile *Macbeilor* lipsesc cu totul); cărțile poetico-didactice: *Psalmii*, *Proverbele*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântărilor*, *Iov*, *Înțelepciunea lui Solomon* și *Înțelepciunea lui Sirah*, *Estera*, *Iudita* și *Tobit*; cei 12 profeți mici (de la *Osea* la *Maleahi*) și cei 4 profeți mari: *Isaia*, *Ieremia* (+ *Baruh*, *Plângerile*, *Epistola*), *Iezechiel* și *Daniel* cu adaosuri. Ordinea cărților din Noul Testament este: cele 4 *Evangelii*, *Faptele Apostolilor*, cele 7 *Epistole* Catholice (*Iacob*, *Petru*, *Ioan*, *Iuda*) și *Epistolele* Pauline: *Romani*, *1–2 Corinteni*, *Galateni*, *Efeseni*, *Filipeni*, *Coloseni*, *1–2 Tesaloniceni*, *Evrei*, textul întrerupându-se la cap. 9, 14, caietele cu *Epistolele* Pastorale, *Apocalipsa* și poate și *Epistolele 1–2* ale lui *Clement Romanul* fiind pierdute.

Liste patristice și sinodale de cărți canonice ale Scripturii

Liste ale cărților biblice avem în Răsărit de la Meliton (a doua jumătate a secolului II), Origen († 253)¹⁹¹, de la Atanasie cel Mare († 373)¹⁹², Chiril al Ierusalimului († 394)¹⁹³, Epifanie al Salaminiei († 403)¹⁹⁴, Grigorie din Nazianz († 390)¹⁹⁵ și Amfilohiu al Iconiului († 396)¹⁹⁶; iar în Apus de la Ieronim, Rufin și Augustin¹⁹⁷, toți în jurul anului 395.

Cea mai veche listă cu scrierile Noului Testament este cuprinsă în așa-numitul „Canon Muratorian”. În anii '30 ai secolului XVIII, eruditul italian Ludovico Muratori a descoperit în biblioteca Ambroziana din Milano, într-un manuscris din secolul VIII, o foaie cu un text incomplet la început și la sfârșit, scris într-o latină plină de greșeli ortografice și gramaticale și datat în a doua jumătate a secolului II. Cele 85 de rânduri păstrate reprezintă o listă comentată a scrierilor Noului Testament începând cu sfârșitul notiței despre *Evangelia după Marcu* și continuând cu notițe despre *Luca* și *Ioan* ca Evangheliile a treia și a patra. Vin apoi *Faptele Apostolilor* și Epistolele Pauline către Biserici și către persoane, fără însă *Epistola către evrei*, urmate de *Epistolele lui Iuda* și *1–2 Ioan*, fără *Epistolele lui Iacob* și *1–2 Petru*, și se încheie cu *Înțelepciunea lui Solomon*, cu *Apocalipsa* lui Ioan, cu *Apocalipsa* lui Petru, deși cu rezerve. Sunt respinse *Păstorul lui Herma*, *Epistolele* marcionite atribuite lui Pavel către Laodiceea și Alexandria, precum și scrierile gnosticilor Arsinoe, Valentin, Miltiade și Vasilide.

O listă comentată cu scrierile Noului Testament la începutul secolului IV ne oferă Eusebiu al Cezareii († 340)¹⁹⁸, care, pe urmele lui Origen, le ierarhizează pe grade de autoritate în: cărți recunoscute (*homologoumena*) de toți: cele 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, Epistolele pauline, *1 Ioan* și *1 Petru*; cărți disputate (*antilegomena*): *Iacob*, *Iuda*, *2 Petru*, *2–3 Ioan* (*Apocalipsa* nu apare deloc)¹⁹⁹; și cărți neautentice (*notha*): *Faptele lui Pavel*, *Păstorul lui Herma*, *Apocalipsa lui Petru*, *Epistola lui Barnaba* și *Didahia*, distincte

¹⁹¹ Transmise ambele de EUSEBIU AL CEZAREII, *Historia Ecclesiastica* IV.XXVI.14 și VI.XXV.2.

¹⁹² Faimoasa *Epistolă* 39, 4 din anul 367.

¹⁹³ *Cateheza* IV, 35.

¹⁹⁴ *Panarion*. I, 1, 8 și *Mens.* 4 și 23 din anii 374–377.

¹⁹⁵ *Carmina* I, 12, 5, cca 390.

¹⁹⁶ *Iambi ad Seleucum* 2, 51–88.

¹⁹⁷ *De doctrina christiana* II, 13.

¹⁹⁸ *Historia Ecclesiastica* III.XXV.1–7.

¹⁹⁹ Acest canon restrâns al Noului Testament — fără cele 4 Epistole Catholice mici (*2 Petru*, *2–3 Ioan*, *Iuda*) și fără *Apocalipsa* — este cel al traducerii siriace *Peshitta* din secolul IV, care este până astăzi *Biblia* oficială a vechii Biserici Asiriene a Orientului.

însă de apocrifele invocate de eretici: *Evangheliile lui Petru sau Toma, Faptele lui Andrei sau Ioan* și altele.

Lista clasică a cărților canonice ale Bibliei creștine o întocmește în anul 367 Sfântul Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei († 373). Pentru Vechiul Testament el enumeră 22 de cărți după numărul literelor alfabetului ebraic: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Iosua, Judecătorii, Rut, 1–2 Regi, 3–4 Regi, 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Psalmii, Proverbele, Eccleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov*, cei 12 profeți mici, *Isaia, Ieremia + Baruh, Plângerile și Epistola, Iezechiel și Daniel*, „cu care se încheie Vechiul Testament”. Cele 27 de cărți ale Noului Testament sunt grupate astfel: 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, 7 Epistole Catholice, 14 Epistole Pauline și *Apocalipsa*. Bune de citit și de folosit în instrucția catehumenilor sunt și: *Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah, Estera, Iudita, Tobit, Didahia Apostolilor și Păstorul lui Herma*. Cărțile „apocrife” puse în circulație sub numele lui Enoh, Isaia, Moise sau alții trebuie respinse.

Primele hotărâri sinodale privitoare la canonul biblic sunt canonul 60 al Sinodului de la Laodiceea (înainte de 380) și canonul 26 al Sinodului de la Cartagina din 397; ambele au un conținut similar și precizează în sensul listei atanasiene cărțile „canonice”, singurele din care e permis să se citească în cultul Bisericii: din 22 de cărți ale Vechiului Testament și din 26 ale Noului Testament, fără *Apocalipsă*, exclusă din rațiuni de prudență din uzul liturgic comunitar, unde trebuia și explicată prin predică, și pentru care e permisă doar lectura individuală, în privat.

Tot de la sfârșitul secolului IV, înainte de anul 380, avem lista amplificată însă semnificativ din ultimul canon, al 85-lea, al Apostolilor cu care se încheie ampla compilație liturgico-disciplinară în opt cărți a *Constituțiilor Apostolilor prin Clement*; „Apostolii” cer aici episcopilor, urmașilor lor, și creștinilor să respecte mai întâi drept „cărți sfinte ale Vechiului Testament” pe cele cuprinse în lista și ordinea canonului „clasic” al *Septuagintei* creștine: *Pentateuhul* lui Moise, urmat de grupul cărților istorice: *Iosua, Judecătorii, Rut, 1–4 Regi, 1–2 Paralipomene, 1–3 Ezdra, Estera, Iudita și 1–4 Macabei*, după care vin cărțile didactico-poetice: *Iov, Psalmii* (151) și 5 cărți ale lui Solomon (*Proverbele, Eccleziastul, Cântarea Cântărilor, Înțelepciunea și Psalmii lui Solomon*), și cele 16 cărți ale profeților (12 mici și 4 mari); la acestea se adaugă ca „bună pentru învățătura tinerilor” și *Înțelepciunea lui Sirah*. După care trebuie să primească și „cărțile noastre ale Noului Testament”: 4 Evanghelii (*Matei, Marcu, Luca și Ioan*), 14 Epistole ale lui Pavel, 1 a lui Iacob, 3 ale lui Ioan, 1 a lui Iuda, 2 ale lui Petru; nu urmează apoi cum ne-am aștepta *Apocalipsa* lui Ioan, nemenționată măcar, ci „două Epistole ale lui Clement, precum și Constituțiile grăite nouă, episcopilor, în opt

cărți prin mine, Clement, și pe care nu trebuie să le faceți publice pentru toți din pricina lucrurilor tainice [*mystika*]²⁰⁰ din ele, și Faptele noastre, ale Apostolilor”. Însurate, Scripturile creștine ale profeților Vechiului Testament (45 + 1) și ale apostolilor Noului Testament (36), listate de canonul 85 apostolic sub forma unui canon biblic extins, se ridică la 82 (sau 81). Că acest canon biblic „clementin” n-a fost un simplu produs livresc — *Constituțiile Apostolice prin Clement* fiind, cum se știe astăzi, produsul pseudoepigrafic al unui atelier literar antiohian din a doua jumătate a secolului IV — o dovedește ecoul și recepția lui eclezială în Biserica Etiopiană, care până astăzi are un canon biblic extins alcătuit din 81 de cărți.

Canonul biblic etiopian

Canonul biblic etiopian — o enigmă încă pentru savanți²⁰¹ — are la rândul său două variante: un canon larg și un canon restrâns, fiecare cu variante proprii. În Biserica Etiopiană, Biblia se numește și „81”, dar la acest număr se ajunge în moduri diferite. În esență, canonul e același cu al celorlalte Biserici creștine, dar pe lângă acesta el include și o serie de alte cărți din perioada inter-testamentară și postapostolică, astfel încât canonul etiopian e cel mai cuprinzător canon creștin existent, atât în ce privește Vechiul, cât și Noul Testament. Istoria Bibliei etiopiene e în mare măsură învăluită în mister, dat fiind că majoritatea manuscriselor biblice etiopiene datează din secolele XVII–XIX, doar câteva fiind din secolul XV și un singur *Evangheliar* din secolul XII. Bibliile etiopiene sunt de fapt o sumă de manuscrise cu cărți biblice circulând în paralel, în ordini disparate și care se completează reciproc. Ce se știe precis e că, încă din perioada „regatului aksumit”, până în 687 s-au tradus toate cărțile Bibliei grecești. O înflorire literară s-a produs după 1270 în „regatul solomonic”, când se traduce literatura apostolică pseudoepigrafă și două compilații canonice de origine coptă: așa-numitul *Senodos*, o colecție de canoane apostolice și sinodale²⁰², *Fethe Nagast* (*Legislația regilor*), un nomocanon copt, care sunt până astăzi colecțiile

²⁰⁰ „Lucrurile tainice” (*ta mystika*) de aici nu se referă la vreo învățătură ezoterică, ci la riturile și formularele euhologice ale Sfintelor Taine (*Mysteria*) ale inițierii creștine și ale cultului euharistic descrise și redată „in extenso” în cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolilor*.

²⁰¹ Cf. R. W. COWLEY, „The Biblical Canon of the Ethiopian Orthodox Church Today”, *Ostkirchliche Studien* 23 (1974), p. 318–328, și, mai ales, P. BRANDT, „Geflecht aus 81 Bücher. Zur variantenreichen Gestalt des äthiopischen Bibelkanons”, *Aethiopica* 3 (2000), p. 79–115.

²⁰² Partea atribuită Apostolilor alcătuită în patru cărți: Constituții (30 de canoane), statute (71 de canoane), canoane (56) și alte canoane (81), este urmată de canoanele Sinoadelor de la Niceea, Gangra, Sardica, Antiohia, Neocezareea, Ancyra, Laodiceea, și alte câteva tratate.

autoritative de drept canonic în Biserica Etiopiană. Ele conțin fiecare liste, cu variații, ale celor 81 de cărți ale canonului biblic etiopian larg, canon care însă pare a avea doar o semnificație teoretică (el neexistând ca atare în Etiopia în nici o colecție manuscrisă de cărți biblice și în nici o *Biblie* tipărită). În esență, canonul etiopian *lărgit* include următoarele scrieri:

— în Vechiul Testament (46 de cărți): așa-numitul *Octateuh* (*Pentateuhul* + *Iosua*, *Judecătorii* și *Rut*), *1–4 Regi*, *1–2 Cronici*, *1 Ezdra* + *Apocalipsa lui Ezdra* (= *4 Ezdra* 3–14), *Estera*, *Tobit*, *1–3 Macabei*, *Iov*, *Psalmii*, *1–5 Solomon* (*Proverbele*, *Cântarea Cântărilor*, *Eccleziastul*, *Înțelepciunea*, *Psalmii*), cei 16 profeți (cu adaosurile la *Ieremia*) și *Sirah*, dar și cărțile inter-testamentare *1 Enoh* și *Jubileele*, precum și *Iosippon*, o istorie a evreilor în opt cărți bazată pe scrierile lui Iosif Flaviu;

— în Noul Testament (35 de cărți): 4 Evanghelii, *Faptele Apostolilor*, 7 Epistole Catholice, 14 Epistole Pauline și *Apocalipsa* lui Ioan, urmate de cele 4 cărți ale canoanelor atribuite apostolilor din *Senodos*, cele două cărți ale așa-numitului *Testament al Domnului*, cartea *Clement* cuprinzând instrucțiuni ale Apostolului Petru prin Clement, și *Didascalia* etiopiană a *Apostolilor*, o versiune intermediară între *Didascalia* siriană, scurtă, și *Constituțiile Apostolice* grecești, lungi.

În practică însă funcționează canonul *restrâns* alcătuit tot din 81 de cărți, cuprinzând cele 27 de cărți ale Noului Testament, cele 40 de cărți ale canonului ebraic al Vechiului Testament (pentru că *Proverbele* sunt împărțite în două cărți distincte: cap. 1–24 și 25–31) și 14 cărți socotite tot canonice ale *Septuagintei* + *Enoh* și *Jubilee*. Cele două ediții tipărite ale *Bibliiei* etiopiene au următoarea structură: cele patru volume ale diglotei (gheez-amhari) de la Londra, 1927, atestă clar influența *Bibliiei* protestante: vol. 1 cuprinde cărțile istorice, de la *Facere* până la *Estera*; vol. 2 cuprinde cărțile didactico-poetice (fără *Psalmi*) și profetice, de la *Iov* la *Maleahi*; vol. 3 cuprinde apocrifele *Jubilee*, *1–3 Macabei*, *Enoh*, *1–2 Ezdra*, *Tobit*, *Iudita*, *Înțelepciunea lui Solomon* și a lui *Sirah*, *Baruh* și *Epistola lui Ieremia*, *Susana*, *Bel* și *balaurul*; iar vol. 4 cuprinde *Psalmii* și Noul Testament. *Biblia* imperială editată în amhari la Adis Abeba în 1960, singura ediție neoccidentală, oferă cărțile *Bibliiei* etiopiene în următoarea dispoziție: *Octateuhul*, *1–4 Regi*, *1–2 Cronici*, *Jubilee* și *Enoh*, *Ezdra-Neemia*, *1–2 Ezdra* etiopian, *Tobit*, *Iudita*, *Estera*, *1–3 Macabei*; *Iov*, *Psalmii*, *1–2 Proverbe*, *Înțelepciunea lui Solomon*, *Eccleziastul*, *Cântarea Cântărilor*, *Înțelepciunea lui Sirah*; *Isaia*, *Ieremia* + *Baruh*, *Plângerile*, *Epistola*, *Iezechiel*, *Daniel* și cei 12 Profeți mici; Evangheliile, *Faptele Apostolilor*, Epistolele pauline, Epistolele catholice și *Apocalipsa*. Caracteristică tradiției etiopiene este așadar neconcordanța între listele canonice, tradiția manuscrisă (care nu cunoaște *Bibliei* integrale, ci doar diverse

grupări aranjate diferit) și edițiile tipărite care încearcă un compromis între tradiția etiopiană a unui canon mai larg și influența *Bibliilor* occidentale cu o sistematizare mai viguroasă. După renunțarea pentru Vechiul Testament la sinteza istoriei evreilor din *Iosippon*, iar pentru Noul Testament la corpusul postapostolic pseudoepigraf al *Clementinelor*, rămâne specifică pentru canonul biblic etiopian și unică între *Bibliile* Bisericilor creștine — efect probabil al conviețuirii seculare a etiopienilor cu o puternică și veche prezență iudaică (de unde și tradiția originii solomoniene a casei domnitoare provenite din Melenik) în nordul Abisiniei și în Yemen — enigmatică menținere în canon a scrierilor inter-testamentare, atestate fragmentar la Qumran, ale lui *Enoh* și *Jubileelor*, păstrate integral doar în traducerea etiopiană.

Abandonarea canonului de știința biblică modernă

Istoria redactării cărților Bibliei și a canonului biblic al Vechiului și Noului Testament în diversele lui variante constituie una din cele mai incitante și surprinzătoare teme ale istoriei și teologiei biblice. Studiile și cercetările pe teme canonice cunosc de câteva decenii un avânt remarcabil, în acest interval afirmându-se chiar tentativa de a reformula întreaga teologie biblică dintr-o perspectivă canonică. Noua teologie biblică canonică se înscrie ca un protest și o delimitare față de metoda critică istorico-filologică care a dominat știința biblică în ultimele două secole. Până spre sfârșitul secolului XVIII, teologia biblică pleca de la două premise teologico-sistematice cu valoare de axiome: identitatea dintre dogmă și Biblie și, respectiv, unitatea dintre Vechiul și Noul Testament. Ambele aceste premise au fost puse serios în criză prin apariția metodei critice istorico-filologice de tip analitic și raționalist. Primii ei reprezentanți au cerut disocierea dintre teologia dogmatică, de tip sistematic și metafizic, și știința biblică, de tip filologic și istoric (Ph. Gabler, 1787) și, pe această bază, au susținut necesitatea unei abordări „libere” a Bibliei (J. Semler, 1771), în afara unității „artificiale” introduse de canonul biblic atât în interiorul Vechiului și al Noului Testament luate separat, cât și de canonul Bisericii creștine între Vechiul și Noul Testament luate împreună. Filologia și istoria biblică au pus pe primul plan atât diversitatea ireductibilă existentă între cele două Testamente, cât și necesitatea de a reconstitui în spatele textelor canonice ale cărților biblice nu doar textele originale, documentele prime din care s-au constituit cărțile canonice, dar și tradițiile religioase orale și instituțiile religioase „pre-canonice” ale vechii religii nescrise a lui Israel sau diversele curente apostolice ale căror documente scrise au fost asamblate ulterior de Biserică în canonul Noului Testament. În aceste condiții s-a produs și separarea inevitabilă a teologiei biblice academice în teologie a

Vechiului și, respectiv, a Noului Testament cu catedre, titulari, reviste de specialitate și linii de cercetare și producție științifică clar distincte. În ultimele două secole s-au scris și publicat doar separat fie „teologii ale Vechiului Testament”, fie „teologii ale Noului Testament”.

*Noua teologie biblică canonică*²⁰³ — *forme și probleme*

Salvarea unității a fost căutată de către teologii luterani germani specialiști în Noul Testament într-o abandonare a istoriei fie printr-o interpretare de tip existențialist individual a credinței ca înțelegere a sensului existenței proprii în Hristos (R. Bultmann), fie prin postularea în sensul lui Luther a unui „canon în canon”, a unui centru al Scripturii închis în ea, dar nu identic cu ea, identificat cu Evanghelia paulină a justificării omului numai prin credință (E. Käsemann). Recent, Hans Hübner, profesor de Noul Testament din Göttingen²⁰⁴, a argumentat necesitatea unei distincții tranșante între „Vetus Testamentum in se”, ca revelație a lui Dumnezeu pentru Israel încă actuală pentru el, și care trebuie lăsat în seama evreilor, și „Vetus Testamentum in Novo receptum” al creștinilor, pentru care revelația eshatologică a lui Dumnezeu în Hristos face din Noul Testament un canon critic pentru Vechiul Testament.

O soluție diferită a fost propusă de teologii vechi-testamentari calviști nord-americani, cum a fost Brevard S. Childs (1923–2007) de la Yale, principalul promotor al teologiei biblice canonice. Pentru aceștia important este nu textul original, ci textul final al Scripturii canonice. Perspectiva este aici una riguros sincronică, potrivit căreia întregul canonic e mai mult decât părțile lui componente. De aceea contextul propriu-zis al unei teologii biblice nu este universitatea și metoda istorico-critică, ci comunitatea creștină și canonul ei biblic. Doar așa va putea teologia biblică ieși din criză și va putea articula o teologie biblică a Noului și a Vechiului Testament²⁰⁵. Potrivit lui Childs, refuzând atât subordonarea iudeo-creștină a Noului Testament celui Vechi, cât și abandonarea totală a Vechiului în favoarea Noului Testament susținută de Marcion, Biserica a unit cele două Testamente nu pur exterior, ci într-un model de tipul promisiune/profeție–împlinire, în care ambele,

²⁰³ Cf. antologia de studii realizată de L. M. McDONALD / J. A. SANDERS, *The Canon Debate*, 2002. Iar pentru întreaga problematică, a se vedea sinteza aceluiași LEE MARTIN McDONALD, *The Biblical Canon. Its Origins, Transmission and Authority*, 1988, 2007³.

²⁰⁴ HANS HÜBNER, *Biblische Theologie des Neuen Testamentes*, Göttingen, 3 vol., 1990, 1993, 1995.

²⁰⁵ Titlurile cărții-program a lui BREVARD S. CHILDS: *Biblical Theology in Crisis* (1972) și cel al sintezei finale: *Biblical Theology of the Old and New Testament* (1992).

menținute integral în distincția lor, dau mărturie despre Unul și Același Hristos. Împlinirea profeției în Noul Testament nu reduce la tăcere și nu anulează vocea distinctă a Vechiului Testament. Sarcina teologiei biblice ar fi atunci aceea de a asculta și înțelege atât diversitatea vocilor din întreaga Biblie creștină (Vechiul și Noul Testament), cât și totalitatea Scripturii creștine în lumina întregii revelații și lucrări a lui Dumnezeu atât în Israel, cât și în Biserică — cele două contexte canonice și cadre de interpretare ale acestei revelații. Trebuie descrise atât discontinuitățile, cât și continuitățile dintre Sinagogă, cu fixarea ei pe Moise și poporul Israel, și Biserică, deschisă în Hristos spre toate neamurile, și apoi articulată o hermeneutică dialogică între Vechiul și Noul Testament în context canonic. Canonul biblic cere o teologie biblică unitară, dar nu o unitate doctrinară, sistematică, teoretică, ci o unitate hermeneutică, dinamică, dialogică — pentru Childs, teologia autentic biblică neputându-și reduce sarcina la aceea de a oferi teologiei sistematice simple texte doveditoare pentru doctrine și dogme, nici la aceea de a oferi o bază narativă căutării unui sens al existenței individuale prin credință sau al istoriei umanității ca istorie a mântuirii. Insubordonabilă doctrinelor, experienței sau istoriei, teologia biblică s-ar subordona doar propriului ei canon, care însă trebuie asumat nu selectiv — cum fac teologiile atât tradiționale, cât și liberale —, ci în totalitatea lui, fiindcă totul în el este egal și vital important.

Însă tocmai aici începe problematicul acestei teologii biblice canonice²⁰⁶, a cărei principală limită stă tocmai în fixarea unilaterală pe textul biblic în integralitatea lui literară — poziția ei regăsind paradoxal concepția clasic protestantă a inspirației verbale sau fundamentalistă a dictatului divin — cu punerea între paranteze a istoriei și tradițiilor religioase ale epocii biblice. Or fixarea canonului biblic, atât al Vechiului, cât și al Noului Testament, a avut loc la o distanță în timp considerabilă după redactarea cărților biblice, și în condiții teologice diferite față de cele în care au apărut acestea. Secundar față de cărțile biblice care nu spun nimic despre el, canonul biblic — corp de texte religioase citite public, cu autoritate permanentă și nerevizibil — nu se interpretează pe sine însuși sau se interpretează pe sine însuși la fel de puțin ca și Scriptura pe ea însăși. Norma de interpretare, ghidul hermeneutic, pentru cărțile Scripturii și Scriptura însăși nu stă așadar în canonul însuși, ci în afara lui, în religia comunităților care citesc Scripturile. Mai mult decât atât, ceea ce „biblicismul” protestant tradițional sau fundamentalist a uitat și uită în permanență este — în formula profesorului regal de Vechiul Testa-

²⁰⁶ Evidențiat de profesorul britanic de Vechiul Testament din Oxford JAMES BARR, *Holy Scripture: Canon, Authority, Criticism*, Philadelphia, 1983.

ment de la Oxford, James Barr (1924–2006) — paradoxul esențial că în epoca Bibliei nu exista încă o Biblie, că majoritatea personajelor Bibliei au trăit înainte de Biblie și religia lor nu era una a cărții (în sens islamic sau protestant) controlată de Scripturi. Din contră, Scriptura derivă din credința unor personaje care L-au întâlnit pe Dumnezeu fie în chip nemijlocit, fie prin instituții religioase nescripturistice. Scripturile însele nu trimit la ele însele, ci spre personajele întemeietoare aflate la originea lor. Autoritatea lor nu aparține cărților înseși, ci persoanelor despre care vorbesc: patriarhi, profeți, apostoli, Hristos. În spatele Vechiului Testament stă Israel, cu personajele și instituțiile lui religioase prescripturistice, iar în spatele Noului Testament stau Iisus, apostolii și Biserica, care e întemeiată nemijlocit pe apostoli, pe profeți (Ef 2, 20) și pe Iisus Hristos, nu pe cărțile apostolice sau profetice. În spatele canonului biblic stau cărțile biblice, iar în spatele acestora stă religia vie a unui popor — Israel — cu instituțiile, personajele și mutațiile ei, pentru a căror înțelegere metoda istorico-critică este inevitabilă și indispensabilă.

Dublul canon biblic ebraic al lui „Ezdra”

Fapt semnificativ, nu există un echivalent ebraic al noțiunii de „canon”, care e un termen creștin aplicat de altfel târziu Scripturii (abia în secolul IV). Cele mai vechi nu liste²⁰⁷, ci referințe la numărul cărților sacre ebraice datează ambele din jurul anilor 90–100 d. Hr., și ele sunt extrem de instructive în diferența lor. Astfel, spre anul 95 d. Hr., istoricul evreu elenizat și romanizat, Iosif Flaviu, format în școala celebrului rabin fariseu Hillel, scria în apologia *Contra lui Apion* I, 37–42 că, spre deosebire de greci, iudeii n-au mii de cărți în conflict, ci doar 22, din care nu s-a scos sau adăugat nimic de evrei, care le consideră decrete divine și ar muri mai degrabă pentru ele. Dintre aceste cărți, cinci sunt ale lui Moise și cuprind legile și istoria de la facerea omului până la moartea legiuitorului Moise, o perioadă de trei mii de ani; de la Moise și până la moartea lui Artaxerxes, regele Persiei (464–424), istoria acestui timp a fost scrisă de profeți în 13 cărți. Restul de 4 cărți cuprinde imne și precepte de viață. Deși istoria evreilor a fost scrisă și pentru perioada de după Artaxerxes, ea nu are aceeași autoritate, pentru că profeții n-au mai continuat în epoca de după moartea acestuia (424 î. Hr.). Reconstituirea probabilă a canonului biblic al lui Iosif Flaviu este: *Pentateuhul*

²⁰⁷ Cea mai veche listă rabinică a celor 24 de cărți sacre iudaice cu numele lor și în împărțirea actuală — *TaNak* — e cuprinsă în tratatul talmudic *Baba Bathra* 14b–15a și datează de la sfârșitul secolului II – începutul secolului III, când sub autoritatea „patriarhului” Rabbi Jehuda ha-Nasi a fost fixată în scris așa-numita *Mishna*, care cuprinde Tora orală a rabinilor, interpretare a Torei scrise primite de Moise pe Sinai.

(5 cărți), profeții (13), *Iosua, Judecătorii + Rut, 1–2 Samuel, 1–2 Regi, Isaia, Ieremia + Plângerile, Iezechiel*, cei 12 profeți mici, *Iov, Daniel, Ezdra-Neemia, 1–2 Cronici, Estera, Psalmii, Proverbele, Eccleziastul și Cântarea Cântărilor*. E o diviziune în orice caz diferită cea rabinică tripartită din *TaNaK*; Iosif Flaviu pare a cunoaște, asemenea Noului Testament, doar o diviziune bipartită: Legea + Profeții; Profeții apar ca o clasă de cărți sfinte deschisă, care include orice carte sfântă în afara Torei, pentru că impresia clară e că, pentru Iosif, imnele și preceptele (psalmii lui David și cârțile lui Solomon) par a fi fost scrise tot de profeți.

Cea mai veche mărturie a existenței pe lângă Tora a unei colecții de cărți profetice largi o avem în capitolele 44–49 din *Înțelepciunea lui Isus Sirah* scrisă în ebraică în jurul anului 190 î. Hr., prologul la traducerea greacă a acestei cărți, realizată de nepotul lui Sirah în anul 117 î. Hr., sugerând pentru prima dată existența tripartiției Lege — Profeți — alte scrieri, fără a le preciza mai îndeaproape. În *Luca* 24, 44, Iisus Însuși vorbește de Lege — Profeți — Psalmi. Oricum, diviziunea clară între „profeți” și „scrieri”, în sensul canonului rabinic ulterior, nu pare a fi existat la sfârșitul secolului I d. Hr., când a fost scrisă și cartea „apocrifă” *4 Ezdra* 14, 22–48 (prezentă în versiune latină ca apendice al *Vulgatei*).

În finalul cărții *4 Ezdra* ni se vorbește de existența unui *dublu* canon biblic iudaic. Aici ni se spune că la treizeci de ani după devastarea Ierusalimului de către babilonieni în 587 î. Hr, deci în anul 557 î. Hr., ca răspuns la rugăciunile sale stăruitoare, Ezdra plin de Duhul Sfânt dictează timp de 40 de zile la cinci bărbați aleși un număr de nu mai puțin de 94 de cărți/suluri, 24 exoterice și 70 ezoterice: „Iar când s-au împlinit patruzeci de zile, Cel Preaînalt a grăit zicând: «Cele pe care le-ai scris mai întâi pune-le la vedere, ca să le citească și cei vrednici, și cei nevrednici. Dar pe cele șaptezeci mai din urmă păstrează-le, ca să le predai celor înțelepți din poporul tău. Căci în ele este vâna înțelegerii, izvorul înțelepciunii și râul științei.» Și am făcut așa” (*4 Ezzr* 14, 45–48).

Cele două liste canonice de cărți scripturistice iudaice de la sfârșitul secolului I d. Hr. atestă cu certitudine, dincolo de diferența lor, faptul că atât pentru evrei, cât și pentru creștini, ulterior, momentul Ezdra a fost unul decisiv în constituirea Scripturilor ebraice, sau mai exact în „canonizarea” Torei (cf. *Ne* 8–10). Acum, în secolul V î. Hr., Tora devine normativă la modul absolut pentru iudaism, devine o carte citită în comunitate, care o acceptă ca Lege definitivă și supremă a lui Dumnezeu, Lege interpretată de profeți și meditată în alte scrieri religioase. E însă vorba de o mutație profundă în înțelegerea relației lui Dumnezeu cu poporul Israel: cuvântul scris ajunge să ia locul Cuvântului viu al lui Dumnezeu. Sacralitatea cărții devine o calitate

intrinsecă legată de prestigiul magic al cuvântului scris, nu mai e efectul dinamic al unei întâlniri personale între Dumnezeu și popor mediate de profeți, al căror loc este ocupat acum de scribi și cărturari.

De la Cuvânt la Scripturi — mutațiile unui parcurs

Anterior însă, fără a exclude textele cu caracter legislativ sau oracole profetice fixate în scris, revelația lui Dumnezeu era una activă, Cuvântul viu al lui Dumnezeu fiind transmis ca tradiție orală vie, dinamică, în care formele vechi erau mereu repovestite, reinterpretate, abandonate, reluate și transformate într-un proces atât oral, cât și scriptic. Tradițiile religioase erau totodată reflectarea istoriei Poporului Ales. Fixarea lor în scris a început abia odată cu stabilizarea monarhiei și a cultului în Ierusalim prin David (1010–970) și Solomon (970–930). Schisma celor două regate din 930 î. Hr. se reflectă în elaborarea a două variante ale istoriei național-religioase: una în regatul din sud al lui Iuda, în care numele lui Dumnezeu este Iahve (de aici relatarea „jahvistă” — J) și accentul e pus pe monarhia davidică; și alta în regatul din nord, în care numele lui Dumnezeu este Elohim (de aici relatarea „elohistă” — E), care pune accentul pe peregrinare, pe patriarhi și pe figurile prerogative ale lui Moise și Samuel. În 722, regatul din nord cade sub loviturile asirienilor, iar regele reformator al Ierusalimului Iezechia (din 729 coregent cu Ahaz, 716–687 singur) sub influența profetului Isaia (cca 740–700) reface unitatea națională în jurul Templului, asumând și tradițiile religioase ale nordului, acum cele două narațiuni („jahvistă” și „elohistă”) fiind compilate într-o relatare istorică unitară. Celălalt moment important este cel legat de un alt rege reformator al Ierusalimului, Iosia (640–609), în timpul căruia începe să activeze și profetul Ieremia (cca 621–580) și care în 622 declanșează așa-numita reformă deuteronomistă: acum e descoperit și depus apoi solemn în Templu sulul cu *Deuteronomul* (documentul „deuteronomist” — D), iar tradiția mozaică devine astfel instanța supremă de control și modelare a întregii vieți religioase, cultice și politice. A fost primul pas prin care o carte sacră — Legea lui Moise — va deveni tot mai mult etalonul ultim și autoritatea religioasă supremă pentru Israel — cum nu par a sta lucrurile la Isaia, Ieremia sau, ulterior, la Iezechiel. Reforma religioasă deuteronomistă a avut un impact și asupra redactării istoriei lui Israel de la facerea omului și până la ultimii regi, care e rescrisă și reinterpretată în lumina standardelor Legii mozaice.

Procesul de redactare finală a Torei ca *Pentateuh* și a istoriei lui Israel va avea loc însă după catastrofa distrugerii Templului și a Ierusalimului în 587 de către Nabucodonosor, în timpul exilului de la Babilon, în cercul de preoți-scribi (sursa „preotească” — P) grupat în jurul profetului Iezechiel (cca 597–570). Întreaga literatură națională și religioasă ebraică este acum supusă

unui amplu proces de recitare, asamblare și sistematizare. În esență, această mare literatură e repartizată în două blocuri: o istorie secvențială de la facerea lumii și a omului până la exilul babilonic, a cărei primă jumătate separată și unită cu Legea (D) a fost absorbită în *Pentateuh*, cealaltă jumătate devenind ulterior grupul „profeților anteriori”; și un set larg de cărți „profetice”, multe din ele cunoscute și receptate încă înainte de recunoașterea și impunerea supremației Torei sub Ezdra, supremație care însă le va împinge într-o poziție secundară.

Tot în timpul exilului are loc o mutație decisivă și în interiorul profetismului; mutația este evidentă încă la Iezechiel, la care se observă foarte limpede trecerea de la profetul care vorbește și rostește oracole divine cu conținut etic și politic precis și implicații istorice clare, spre vizionarul apocaliptic care are vedenii ale unor realități cerești, pe care le scrie într-o carte ezoterică. Profetul menținea vie credința și speranța unei intervenții active a lui Dumnezeu în istorie, al cărei viitor iminent devenea locul judecății Lui, al pedepsirii celor răi și al răsplătirii celor buni și fideli Lui. Distrugerea templului și desființarea monarhiei și șocul exilului babilonic au condus la o repliere pe esențialul etic al Torei, dar și pe speranța vizionară a unui nou Templu (*Iz* 40–48), peste care va reveni slava (*shekhinah*) lui Dumnezeu care, purtată de carul divin (*merkavah*), a abandonat Ierusalimul devastat și s-a mutat alături de exilații de la Babilon (*Iz* 1).

Profitând de edictul din 538 al lui Cyrus, regele persan care a cucerit Babilonul și a lichidat imperiul urmașilor lui Nabucodonosor, un prim grup al exilaților se întoarce cu principele Zorobabel și arhiereul Iosua, iar la îndemnul profeților Aggai și Zaharia (cca 520) rezidește al doilea Templu din Ierusalim, sfințit în 516. Guvernatorul Neemia (445–433) reclădește zidurile Ierusalimului, iar în 458, sub Artaxerxes I (sau în 398, dacă e vorba de Artaxerxes II), scribul-preot Ezdra vine de la Babilon și declanșează reforma care va da chipul definitiv iudaismului iar canonului biblic ebraic forma sa actuală. Ezdra dă *Pentateuhului* (definitivat de scribii-preoți din școala sacerdotală babiloniană) poziția unică de Scriptură iudaică, Lege divină oficială și fundament ultim al întregii vieți religioase, cultice, etice și sociale a comunității iudaice. Impactul a fost covârșitor²⁰⁸: profeții dispar odată cu Maleahi (cca 460–430), inspirația și autoritatea profetică estompându-se (pentru a reveni ulterior într-o formă transformată, odată cu autorii *Apocalipselor*) în

²⁰⁸ La samarineni — data schismei lor e controversată: fie sub Neemia (432), fie abia sub Alexandru Macedon (332) — impunerea Torei a fost atât de totală, încât i-a marginalizat și exclus cu totul pe profeți. Centralitatea Torei o atestă și traducerea ei greacă de cei 70 de înțelepți (*Septuaginta*) la Alexandria sub Ptolemeu Filadelful (285–246).

favoarea celei a scribilor-sacerdoți. Aceștia din urmă rescriu încă o dată în *Cronici* istoria religios-națională a lui Israel dându-i însă o nouă interpretare, diferită față de cea din cărțile *Regilor*. Faptul că noua relatare a „cronistului” (sursa C) nu a fost inclusă în colecția cărților profeților „anteriori” atestă că aceasta era deja conturată, iar *Sirah* 48–49 (cca 190 î. Hr.) atestă același lucru cu privire la colecția profeților „posteriori” (Isaia, Ieremia, Iezechiel și cei 12 profeți mici — fără Daniel). Alături de scribii-sacerdoți din casta preoțească dominantă a „țadokiților” întorși de la Babilon și care și-au impus autoritatea și hegemonia asupra iudeilor rămași în Palestina, sub dominația persană (538–331) au mai activat și scribii laici din școala sapiențială; acestora li se datorează *Proverbele*, *Iov*, *Iona*, *Eccleziastul*, ulterior și *Înțelepciunea lui Isus fiul lui Sirah*.

Criza internă a epocii inter-testamentare — scindarea iudaismului

Deși evreii aveau acum un nou Templu și o Toră, instituțiile restaurate erau simțite ca slabe și provizorii, nemaifuncționând drept garantele și mediatoarele unei autentice restaurări mesianice. Sistemul religios-politic nu putea funcționa doar cu sacerdoți și scribi în absența regalității davidice, a cărei restaurare numai putea aduce cu sine inaugurarea erei mesianice prezise de ultimii profeți (la început s-a crezut că regele mesianic era chiar Cyrus eliberatorul). O criză ulterioară s-a produs în secolele IV–III²⁰⁹, prin schisma între cele două grupuri de preoți, ale „țadokiților” dominanți și „enohiților” îndepărtați și marginalizați de cei dintâi, grupuri care și-au transpus rivalitatea în două teologii și practici opuse ale iudaismului. Pentru preoții „țadokiți”, ca și pentru scribii sapiențiali laici, ordinea divină fusese restabilită deja de Dumnezeu odată cu cel de-al doilea Templu și cu Tora prin sistemul de puritate etică și rituală instituit de acestea, sistem a cărui respectare, cu ținerea la distanță a forțelor demonice ale haosului, era socotită a sta în puterea libertății responsabile a oamenilor. Pentru „enohiții” excluși și frustrați, ordinea sacerdotală și etică impusă de „țadokiți” e doar o pervertire și o imitație parodică a ordinii divine autentice, întreaga ordine creată fiind grav perturbată de o revoltă a îngerilor în cer. Căzute pe pământ, puterile angelice au dezlănțuit asupra lui haosul. Deși prin providența Sa Dumnezeu a pus o limită acțiunii lor distructive în istorie, totuși ordinea autentică a Împărăției lui Dumnezeu urmează să fie restaurată abia eshatologic de un Judecător trimis din cer. Criza internă a iudaismelor a fost împinsă în paroxism în timpul

²⁰⁹ Cf. GABRIELE BOCCACCINI, *Beyond the Essene Hypothesis. The Parting of the Ways between Qumran and Enochic Judaism*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998; și *Roots of Rabbinic Judaism. An Intellectual History, from Ezekiel to Daniel*, Eerdmans, Grand Rapids, 2001.

dominației elenistice și apoi romane a Palestinei. În 331, Alexandru cel Mare a desființat Imperiul Persan al ahemenizilor inaugurând în Orient propriul său Imperiu elenistic. La moartea sa timpurie, în 323, acesta va fi împărțit între generalii săi (așa-numiții „diadohi”). După ce în 320 Iudeea a fost anexată regatului elenistic al Ptolemeilor din Egipt, care au manifestat respect față de iudaism (la cererea lui Ptolemeu II Filadelful, 285–246, Tora mozaică a fost tradusă în greacă), din 198 și până în 63 î. Hr. (când Pompei o va trece sub dominația romană), Palestina a trecut sub stăpânirea regilor elenistici din Siria care făceau parte din dinastia Seleucizilor. Mai ales prin Antioh IV Theos Epiphanes, aceștia au încercat să-i elenizeze forțat cultural și religios pe evrei, interzicând circumcizia și respectarea Torei și profanând Templul în 167. Gestul a declanșat însă revolta fraților Macabei („ciocane”), fiii preotului Matatia; în decembrie 164, Iuda Macabeul a reocupat Ierusalim și a resfințit Templul; Iuda fiind ucis în luptă în 160, războiul a fost continuat de frații lui Ionatan (ucis și el în 146) și Simon, care în 143 va reuși să elibereze cu totul de influențele elenistice Iudeea. Până în 37 î. Hr., când, cu sprijin roman, va deveni rege idumeul Irod, Iudeea a fost stăpânită de regi din dinastia Macabeilor, numită și a Hașmoneilor. Prezența pe tronul din Ierusalim a acestor regi-preoți, care au deținut și funcția de arhieriei, fără să fie din casa lui Aaron, a agravat însă criza religioasă provocând în interiorul curentului „enohit” o disidență: cea a adepților separatiști ai „Învățătorului dreptății” din așa-numitul „Document de la Damasc” (descoperit într-o veche geniză a sinagogii din Cairo în 1897) și din manuscrisele de la Qumran.

Răspunsul apocaliptic

În timpul celui de-al doilea Templu a avut loc o mutație generală a sensibilității religioase iudaice: dacă în timpul primului Templu, israeliții vorbitori de ebraică, grupați în triburi centrate național-religios în jurul unui templu și conduși religios de regi și profeți, aveau sentimentul intervenției nemijlocite a unui Dumnezeu imanent în viața reală concretă și istorică în favoarea libertății și dreptății, în timpul celui de-al doilea Templu însă, iudeii vorbitori acum de aramaică, fragmentați într-o multitudine de clanuri și grupări religioase centrate în jurul Torei și a Templului, divizați și umiliți de ocupații străine, demobilizați de dominația răului și haosului, cred tot mai mult în predestinație, în demoni și îngeri și își pun tot mai multe speranțele în viața de dincolo și într-un Dumnezeu transcendent. Expresia noii sensibilități religioase o găsim în scrierile apocaliptice „inter-testamentare”. Crizelor interne și celor provocate de elenizare, apocalipticii le răspund proiectând sistematic în ceruri varianta autentică, neperversă, a instituțiilor religioase pământești: Templu, cult, Toră, judecată, răsplată, viață adevărată, toate sunt acum reali-

tăți celeste, accesibile doar unor vizionari la capătul unor purificări ascetice și experiențe mistice, care-i transformă din simplii oameni în îngeri (angeli-tatea fiind o virtualitate a naturii umane autentice). Viziunea și cartea ezoterică iau locul Legii și profeției, autorii apocaliptici atribuind unor personaje ancestrale premozaice — lui Enoh sau patriarhilor biblici — „apocalipsele” (revelațiile) sau „testamentele” care descriu secretele istoriei, ale cosmosului și lumii cerești revelate la capătul unor călătorii în lumea de dincolo. Grupurile sectare „enohite” și-au compus chiar mini-Tora lor alternativă alcătuită ca un Pentateuh apocaliptic din cele cinci părți (redactate pe parcursul mai multor secole) care formează actuala carte etiopiană *1 Enoh*. Precis analizată de John J. Collins (n. 1946)²¹⁰, literatura apocaliptică include scrieri ce grăvesc majoritatea în jurul crizelor istorice din viața iudaismului, reprezentate de persecuția elenistică din 167–164 î. Hr. și de distrugerea templului de către romani în anul 70 d. Hr. și a înăbușirii de către aceiași a revoltei mesianice a lui Simon Bar-Kochba din anii 132–135 d. Hr. Originea acestor scrieri stă în cartea profetului Iezechiel, care, potrivit lui G. Boccaccini, deși redactată de un profet-sacerdot „țadokit”, a fost și inspirația pentru scrierile enohite pre-macabeene (*Cartea Veghetorilor/Îngerilor și Cartea Luminătorilor/Astronomică* din componența actualii cărți *1 Enoh* etiopiană 1–36 și 72–82). În criza care a urmat nemijlocit anilor 167–164 și care a dus la secesiunea de mișcarea enohită a disidenței stabilite la Damasc și Qumran, apar apocalipsele din *Cartea Vedeniilor* antițadokită și din cartea canonică *Daniel*. Redactată în aramaică (2, 4 – 7, 28) folosind materiale mai vechi, cartea *Daniel* a fost o încercare de a găsi o a treia cale, de mijloc, între „țadokiți” și „enohiți”, preluând temele gândirii apocaliptice în interiorul unei teologii pozitive a Torei, a Templului și a Legământului de pe Sinai; umanitatea își păstrează libertatea și răul nu are origine cerească (ca în *Cartea enohită a Veghetorilor*), dar perioada istorică prezentă, cea a Templului al doilea, deși legitim, e încă una de exil și pedeapsă, condamnată la degenerare și martiriul celor dreți; judecata celor răi și răsplata dreptilor nu mai au loc în lumea aceasta, ci doar la sfârșitul iminent al istoriei și inaugurarea erei mesianice de către Fiul Omului, Judecătorul eshatologic coborât din cer. După revolta Macabeilor, „enohiții” victorioși au integrat în tradiția lor și revelația lui Moise, cum arată rescrierea cărții *Facerii* în *Cartea Jubileelor*, *Sulul Templului* și *Scrisoarea halahică* descoperite toate la Qumran. Mișcarea „enohită” nu se alătură însă protestului separatist al grupului sectar al „Învățătorului dreptății” stabilit la Damasc și Qumran, unde nu s-au găsit celelalte scrieri apocaliptice, care vor circula însă

²¹⁰ JOHN J. COLLINS, *The Apocalyptic Imagination. An Introduction to Jewish Apocalyptic Literature*, Eerdmans, 1984, 1998².

între restul „enohiților” și apoi între creștini, cum sunt *Testamentele celor 12 Patriarhi*, *Epistola lui Enoh* și, mai ales, *Cartea parabolilor lui Enoh* (1 Enoh 37–71), care-l arată pe Enoh ridicat la cer și identificându-se extatic cu „Fiul Omului”, un fel de înger suprem, patronul dreptilor de pe pământ²¹¹. Înainte de catastrofa anului 70 d. Hr., iudeii esenieni, farisei, creștini, au folosit cu toții vasta literatură apocaliptică și sapiențială.

Canonul scripturistic rabinic — un canon polemic

Departate de a fi fost unul fix, canonul scripturistic al diverselor iudaisme inter-testamentare oscila între un canon închis, limitat strict la *Pentateuh*, cum era cel al samaritenilor și saducheilor, și unul deschis și foarte activ, ca acela al grupurilor apocaliptice enohite și al disidenței de la Qumran. S-a impus în cele din urmă canonul intermediar al rabinilor farisei care excludea cu totul scrierile apocaliptice — ștergând în Talmud până și memoria iudaismului enohitic —, dar reținea pe lângă Toră cărțile profetice și cele sapiențiale. Singurele „apocalipse” salvate, trecute sub numele profetilor, sunt cele din *Isaia* 24–27 și *Zaharia* 12–14; cartea *Daniel*, acceptată în final, nefiind nici ea reținută cu titlu de carte profetică, ci ca simplă „scriere” ziditoare. „Scrierile” însele au fost acceptate fiind atribuite unor personaje biblice consacrate: David, Solomon, Iov (identificat cu Iobab, idumeul din *Facerea* 36, 33, cartea *Iov* fiind atribuită lui Moise). Canonul rabinic s-a impus nu printr-o hotărâre formală, ci pentru că era pe lista grupului rabinilor farisei care a supraviețuit prin Iohannan ben Zakai dezastrului din anul 70, repetat în 135, în care au pierit toate celelalte partide religioase sau secte (*haireseis*) ale iudaismului celui de-al doilea Templu (saducheii, esenieni, zeloți, qumraniți, enohiți etc.), cu excepția creștinilor. Canonul scripturistic rabinic este însă nu doar anti-apocaliptic, ci și anticreștin, iudaismul rabinic și creștinismul apărând — așa cum arată G. Boccaccini — ca două dezvoltări opuse ale iudaismelor rivale²¹²

²¹¹ Scrise în primele secole ale erei creștine, cartea a 2-a slavonă a lui *Enoh* și cartea a 3-a ebraică a lui *Enoh* sunt texte iudaice aparținând unui fel de mesianism mistic, în centrul cărora se află călătoria extatică a lui Enoh printr-o serie întreagă de palate cerești până la identificarea sa cu superîngerul Metatron.

²¹² Într-o incitantă cercetare în curs asupra istoriei intelectuale a iudaismelor celui de-al doilea Templu, în epoca dintre Maleahi și Mishna (și din care a publicat în 2001 doar primul volum despre perioada dintre Iezechiel și Daniel), Gabriele Boccaccini (n. 1958), profesor la Universitatea din Michigan, își propune să demonstreze că rădăcinile îndepărtate ale iudaismului rabinic actual stau în iudaismul țadokit postbabilonian, originile lui nemijlocite fiind în tradiția fariseică, varianta postmacabeeană a iudaismului țadokit; iar rădăcinile îndepărtate ale creștinismului stau în iudaismul apocaliptic enohit, originile lui nemijlocite fiind în tradiția largă (nequmranită) a mișcării eseniene, varianta postmacabeeană a iudaismului enohit.

din intervalul Iezechiel–Daniel. În acest interval Torei i s-au conferit treptat dimensiuni cosmice, ajungând să fie identificată cu Înțelepciunea divină celestă, iar Legământul s-a extins incluzând și răsplătirea și judecata de după moarte. Rabinii vor dezvolta centralitatea Torei în două sensuri, susținând că pe lângă Tora scrisă există atât o Toră celestă preexistentă, cât și o Toră orală, indispensabilă pentru interpretarea ei și fixată în Mishna și în Talmud. Totodată rabinii au pus semnul identității depline între religie și rasă, între iudaitate și etnicitate, între iudaic (*Judaic*) și evreiesc (*Jewish*), între iudaism ca religie monoteistă a lui Iahve și evreism ca națiune și cultură națională. Locul Cuvântului lui Dumnezeu viu și transmis dinamic într-o tradiție vie este luat acum de cuvântul scris și de cultul literei, declarate inviolabile, pentru a fixa și feri textul de orice fel de adaosuri și modificări. Iudaismul rabinic devine astfel o religie scripturistică, a Cărții și literei, nu a personajelor biblice și a Duhului; devine și o religie legalistă rigidă. Datorită centralității absolute a Torei/Legii mozaice, canonul scripturistic rabinic tripartit ajunge să fie de fapt unul în trepte: în centrul lui stă Legea scrisă, apărată de profeți și meditată de scrierile poetice și sapiențiale. Norma de interpretare a Legii scrise e Legea nescrisă a Mishnei talmudice, canonul iudaic complet fiind alcătuit din *TaNaK* + Talmud, acesta din urmă deținând astfel față de *TaNaK*-ul scripturistic poziția Noului Testament față de Vechiul Testament.

Unitatea editorială a Bibliei ebraice actuale în jurul Torei

Așa cum arăta recent David N. Freedman²¹³ (n. 1922) — profesor de studii biblice ebraice la Universitatea din California și realizator în 1998 al ediției facsimilate a celebrului codice de la Leningrad, cel mai vechi manuscris integral păstrat (copiat în anul 1009) al întregii Biblii ebraice — în structura ei actuală Biblia ebraică nu e deloc o colecție întâmplătoare de cărți eterogene. Organizarea acestora trădează deciziile unui mic grup de scribi (de la sfârșitul secolului V î. Hr.) legat de numele lui Ezdra, care le-a aranjat deliberat — cu excepția cărții *Daniel* — pe bază simetrică, astfel încât să constituie un întreg unitar. Ansamblul actual: Tora — Neviim — Ketuvim (*TaNaK*; Legea — Profeții — Scrierile), alcătuit din 305.500 de cuvinte, e format din patru părți aproximativ egale ca dimensiune: Tora: 5 cărți, 79.983 de cuvinte; Profeții anteriori: 4 cărți/suluri (*Iosua*, *Judecătorii*, *1–2 Samuel*, *1–2 Regi*), 69.658 de cuvinte; Profeții posteriori: 4 cărți/suluri (*Isaia*, *Ieremia*, *Iezechiel*, cei 12 Profeți mici), 71.853 de cuvinte; și Scrierile: cu *Daniel* 11 cărți,

²¹³ DAVID N. FREEDMAN, *The Unity of the Hebrew Bible*, The University of Michigan Press, 1991, și *The Nine Commandments. Uncovering the Hidden Pattern of Crime and Punishment in the Hebrew Bible*, 2000.

84.006 de cuvinte. Fără *Daniel* — post-scriptum apocaliptic tardiv, din 5.919 cuvinte —, Scrierile alcătuiau de fapt zece cărți/suluri: *Psalmii*, *Proverbele*, *Iov*, așa-numitele Meghillot (suluri mici) cu textele citite în sărbători: *Rut*, *Estera*, *Cântarea Cântărilor*, *Eccleziastul*, *Plângerile*, și *Cronicile/Ezdra/Neemia*, însumând 78.087 de cuvinte. În versiunea ei finală, fără post-scriptumul *Daniel*, Biblia ebraică era așadar alcătuită din 23 de cărți/suluri însumând un număr de 299.581 de cuvinte (aproximativ 300.000). Între cele patru părți ale ei există interesante corespondențe în „chiasm”: Torei cu 79.983 de cuvinte îi corespund Scrierile fără *Daniel* cu 78.087 de cuvinte, iar Profeților anteriori cu 69.658 de cuvinte le corespund Profeții posteriori cu 71.853 de cuvinte. Corespondență numerică există și între prima jumătate a Bibliei, cele nouă suluri ale Torei și Profeților posteriori, însumând 149.641 de cuvinte, și cea de-a doua ei jumătate, cele nouă suluri ale Profeților posteriori și Scrierilor, totalizând 149.940 de cuvinte.

Asamblată din diverse surse anterioare, spre mijlocul secolului VI în timpul exilului babilonian, prima jumătate a Scripturilor ebraice — de la *Facere* la sfârșitul cărților *Regilor* — cuprinde așa-numita „Istorie primară”, ampla narațiune a încheierii Legământului deuteronomic al lui Dumnezeu cu Israel pe Sinai și despre încălcarea lui permanentă de către acesta, culminând în dezastrul celor două regate, căderea Ierusalimului și pedeapsa divină a captivității babilonice. Scopul editorilor a fost acela de a arăta, mai întâi, cum anume a creat Dumnezeu pe Israel ca să fie poporul Său, pecetluind relația Lui specială cu acesta printr-un Legământ încheiat prin Moise pe Sinai și rezumat în cele zece porunci ale Decalogului; și, mai apoi, cum anume istoria lui Israel e de fapt lupta și eșecul acestuia (prefigurată încă de vițelul de aur de la poalele Sinaiului) de a respecta aceste obligații: rând pe rând, carte după carte, Israel violează una câte una cele zece porunci, drept pentru care a fost distrus ca națiune independentă și dus în captivitate.

Compusă din variate surse și editată în timpul epocii persane, ce-a de-a doua jumătate a Scripturilor ebraice grupează Profeții posteriori și Scrierile, care vin cu o viziune diferită, chiar contrară celei a „Istoriei primare”, vorbind nu numai despre judecată, pedeapsă și dezastru, dar și despre speranță, mângâiere și restaurare. Profeții posteriori din secolele VIII–V se acoperă cu ultimii 250–300 de ani ai „Istoriei primare” încheiate în 560 î. Hr., ultimii activând în timpul exilului babilonic și imediat după întoarcere, când au susținut speranța și eforturile de restaurare de la începutul epocii persane.

Prin selecția și aranjamentul părților, editorii au impus o anumită coeziune și ordine chiar și grupului celui mai eterogen al Scrierilor. Aceasta nu este însă evidentă în *Bibliile* ebraice tipărite, unde ordinea Scrierilor este: *Psalmii*, *Iov*, *Proverbele*, *Meghillot*, *Daniel*, 1–2 *Cronici*, *Ezdra-Neemia* (*Cronicile*

sfârșesc, iar *Ezdra-Neemia* începe cu edictul de eliberare al lui Cyrus din 538). Codicele biblice ebraice cele mai vechi — *Aleppo* (secolul IX) și *Leningrad* (1009) — arată o altă ordine: aici Scrierile se deschid cu *Cronicile* și se încheie cu *Ezdra-Neemia*, și acest aranjament este unul profund semnificativ. *Cronicile* rescriu „Istoria primară” dintr-o perspectivă care e în același timp cea a scribilor-preoți ai Templului restaurat și aceea a ultimilor profeți, a unui nou început în locul unui sfârșit tragic. Narațiunea cronistului începe cu Adam, recapitulează rapid istoria prin genealogii urmărite pe dubla linie sacerdotală a lui Aaron/Țadok și regală a lui David, demarând de fapt cu urcarea pe tron a acestuia din urmă și urmărește realizările casei lui David și Solomon — modele de pietate față de Templu, simboluri ale regalității mesianice viitoare —, trecând cu vederea latura negativă și pe regii răi ai regatului lui Iuda (și nementionându-i pe cei din regatul de nord). De personajele principale ale *Cronicilor* sunt legate de altfel și restul Scrierilor: *Psalmii* și *Rut* de David; *Proverbele*, *Cântarea Cântărilor* și *Eccleziastul* de Solomon, iar *Iov* de Moise, fratele lui Aaron. Tonul *Cronicilor* este unul optimist, chiar catastrofa anului 586 părănd secundară în lumina întoarcerii descrise pe larg. Confirmare a profețiilor, revenirea din exil cu principele Zorobabel și arhiereul Iosia se soldează cu rezultate promițătoare — resfințirea Templului în 516, al șaselea an al domniei lui Darius I —, dar totuși modeste. Continuitatea religioasă cu linia marilor preoți țadokiți nu poate camufla eșecul politic (și teologic) al proiectului restaurației mesianice, întrucât brusc casa princiară a lui David dispăre cu totul din narațiune. Liderii politici se estompează: Neemia, care e un iudeu pios, este doar un guvernator loial lui Artaxerxes I (464–424). Personajul religios central, venit și el de la Babilon, este scribul Ezdra, care a inspirat redactarea *Cronicilor* și e figura principală a cărții *Ezdra-Neemia*, anvelopa finală a Scrierilor și a întregii Biblii ebraice, care se încheie cu citirea Torei de către Ezdra și reînnoirea Legământului lui Israel față de Dumnezeu și Legea lui Moise (*Neemia* 8–10). După moartea lui Ezdra, opera sa e continuată de Neemia, *rugăciunea* lui, care e ultima pagină a Biblii ebraice, încheindu-se cu cuvintele: „Adu-Ți aminte de mine, Dumnezeul meu, spre binele meu [*Elohai letova*]”, o aluzie transparentă la primul capitol al cărții *Facerii*, unde în dimineța zilei a șasea a creației „Dumnezeu a privit toate câte a făcut și iată erau foarte bune [*kitov*]” (*Fc* 1, 31).

Sugestia circularității evidente trimite clar, pe de o parte, spre preeminența și centralitatea absolută a Torei în cadrul Scripturilor ebraice, a căror Alfa și Omega e Legea mozaică, iar, pe de altă parte, spre un nou început: se deschide o nouă pagină a istoriei lui Israel cu Dumnezeu, Legea Lui este reafirmată și Legământul reîncheiat, iar rememorarea *Cronicilor* arată că nerespectarea lui duce la catastrofă, dar fidelitatea față de el este răsplătită. În

imediat însă perspectivele acestei fidelități sunt mai degrabă modeste: în locul succesului deplin și al împlinirii făgăduințelor mesianice realizate vedem doar o modestă supraviețuire și continuitate națională și religioasă. Departate de a fi o evoluție liniștită, istoria va aduce cu sine noi pericole și provocări, care vor impune căutarea de noi răspunsuri religioase. Intruziunea cărții lui *Daniel* în aranjamentul simetric al Bibliei ebraice, arată D. N. Freedman, vrea să spună limpede atât că istoria nu s-a încheiat, cât și să dea un răspuns de tip nou, apocaliptic, la criza generată în iudaism de impactul noii culturi elenistice. Cercuri de iudei pioși au reacționat cu mișcări religioase noi de tip vizionar, în care se va redacta o vastă literatură apocaliptică. Această complexă literatură, elaborată în secolele II î. Hr. – II d. Hr. și din care Biblia ebraică a reținut doar cartea *Daniel*, iar cea creștină doar *Apocalipsa*, ar fi putut deveni a patra secțiune a Scripturilor ebraice, al căror canon era deschis, cum atestă manuscrisele descoperite în peșterile de lângă Qumran. Acceptate de grupuri sectare iudaice și de creștini, scrierile apocaliptice au sfârșit prin a fi respinse, din cauza mesajului lor teologico-politic contestatar la adresa instituțiilor religioase și a ordinilor statale instalate, atât de iudaismul rabinic, cât și de creștinismul Bisericii elenizate (deși, așa cum formula în 1960 Ernst Käsemann, „apocaliptica e mama teologiei creștine”, aceasta din urmă fiind însă inexplicabilă istoric și doctrinar în absența acestui context).

Septuaginta — de la Pentateuhul grec la Biblia creștinilor

O problemă care necesită o discuție indispensabilă este, evident, discrepanța dintre textul și canonul (lista, numărul și aranjamentul cărților) Bibliei ebraice și cele ale traducerii grecești a corpusului scripturilor iudaice, cunoscute sub numele generic de *Septuaginta* — deși, riguros vorbind, acest nume a fost la început rezervat doar traducerii grecești a *Pentateuhului* de la începutul secolului III î. Hr. — sau, mai recent, de *Biblia de la Alexandria*²¹⁴. Începând cu secolul II d. Hr., autorii creștini extind numele *Septuaginta* la

²¹⁴ Denumirea programului de cercetare desfășurat în cadrul Centrului Național de Cercetare Științifică (CNRS) al Franței sub coordonarea filologilor Marguerite Harl, Gilles Dorival, Olivier Munnich. Aceștia au publicat în 1988 un volum introductiv: *La Bible grec des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 1988, iar din 1986 au inițiat în seria *La Bible d'Alexandrie* publicarea pe fascicule de Éditions du Cerf a unei traduceri franceze amplu adnotate a cărților *Septuagintei*. Varianta românească în șase volume a acestui proiect, coordonată de Cristian Bădiliță și realizată în cadrul Colegiului Noua Europă (director Andrei Pleșu), e din 2004 în curs de publicare la Editura Polirom, Iași: *Septuaginta. 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul* (2004); *2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi* (2004); *3. 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei* (2005); *4/I. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor* (2006); *4/II. Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon* (2007).

totalitatea Bibliei grecești. Aceasta în scopul apologetic de a atribui tuturor cărților ei, mai ales celor profetice, același caracter miraculos și inspirat atribuit traducerii alexandrine a *Pentateuhului* de către cei „șaptezeci” de înțelepți la cererea regelui elenistic Ptolemeu II Filadelful (285–246), despre care vorbește faimoasa *Epistolă a lui Aristeia* dintre anii 150–100 î. Hr., nu altceva decât o apologie a traducerii grecești a Torei contestată deja în cadrul iudaismului palestinian tradițional. Contestările au continuat însă, la fel și apologiile: astfel, în a doua jumătate a secolului I d. Hr., *Epistola lui Aristeia* e rezumată aprobator de către Filon din Alexandria († cca 50 d. Hr.) în a sa *Viață a lui Moise* (II, 26–44), unde *Septuaginta* e proclamată traducere riguroasă și inspirată, iar traducătorii sunt declarați sacerdoți și profeți. Cert este că traducerea grecească a *Pentateuhului* nu a fost rezultatul unei inițiative a comunității iudaice din Alexandria, ci o inițiativă regală elenistică, receptată ca un act providențial, apologetic și misionar, în diaspora iudaică elenofonă care a preluat-o în uzul ei liturgic, exprimându-și entuziasmul printr-o zi specială de sărbătoare închinată traducerii miraculoase. *Septuaginta* desemna așadar doar *Pentateuhul* grec, restul scripturilor ebraice fiind transpus în limba greacă treptat, pe parcursul unui interval de timp care s-a întins pe aproape trei sute de ani (ultima carte tradusă, *Eccleziastul*, apărând abia în jurul anului 125 d. Hr.), traducerile fiind realizate nu doar în Egipt, ci și în Palestina. Traducerile grecești s-au realizat într-o fază în care textul ebraic era încă fluid²¹⁵, cum arată discrepanțele mari existente în cazul cărților *Ieremia*, *Proverbele* sau *Iov*, sau al celebrului verset mesianic *Isaia* 7, 14. Chiar și din punct de vedere textual, *Septuaginta* nu apare atât drept fiica, cât drept sora *Bibliei* masoretice. Același lucru este valabil și în ce privește numărul cărților, în *Septuaginta* în sens larg apărând o serie de cărți „bune de citit” (*anaginoskomena*) care nu vor fi reținute în canonul rabinic al *Bibliei* ebraice. Ipoteza existenței unui „canon alexandrin” al *Scripturilor* iudaice, mai amplu decât cel restrâns „palestinian” (formulată în 1715 de Grabe), nu mai poate fi susținută, cum a demonstrat în 1964 A. C. Sundberg²¹⁶. Iudaismul n-a avut până în anul 70 d. Hr. alt centru religios decât Ierusalimul (după care s-a mutat la Iabne/Iamnia) și, așa cum arată și manuscrisele biblice de la Qumran, înainte de sfârșitul secolului I d. Hr. și în iudaismul alexandrin se utiliza în principal Tora (citată în exclusivitate ca autoritate de către

²¹⁵ Fixarea și stabilizarea lui inițial consonantică, iar apoi și vocalică, în ceea ce s-a numit „textul masoretic” finalizându-se abia în secolele IX–X d. Hr., prin eforturile rabinilor din Tiberiada (Galileea) din familia ben Așer, căreia îi datorăm faimoasele codice ebraice de la Alepp (800–860) și Leningrad (1009).

²¹⁶ A. C. SUNDBERG, *The Old Testament of the Early Church*, Harvard, 1964.

Filon) alături de o vastă literatură religioasă națională iudaică fără limite bine definite; timp de secole s-au citit cărți care ar fi putut deveni scripturi, dar nu au fost receptate în cele din urmă ca atare. Din nefericire, nu cunoaștem conținutul bibliotecilor cu cărți/suluri biblice ale Sinagogilor (sau Bisericii) din Alexandria, care au pierit (ca și cele din Antiohia) în distrugerile ce au însoțit revolta evreilor din Orient din anii 115–17, nici ale celor din Palestina distruse în împrejurări similare în urma insurecției mesianice a lui Simon Bar Kochba din 132–135. Cert este că încă de la început secta iudeo-mesianică misionară a „creștinilor” a utilizat cu predilecție traducerea greacă a Legii, Profeților și Psalmilor, care a ajuns astfel să fie revendicată și utilizată masiv de Biserică, variantele grecești ale textelor mesianice fiind mult mai explicite și preluabile în argumentația apologetică împotriva iudaismului rabinic. Entuziasmul creștinilor față de *Septuaginta*, devenită rapid din *Biblia de la Alexandria* „Biblia Bisericii”, din Scriptură a iudaismului elenistic Scriptura vechilor creștini²¹⁷, a alimentat rezervele și neîncrederea rabinilor față de această traducere, suspectată încă înainte de nașterea lui Hristos. Catastrofa Ierusalimului din anul 70 și procesul de recentrare a iudaismului rabinic pe sursele lui tradiționale au dus la eliminarea din uz a *Septuagintei*, încreștinate între anii 90–130, și la promovarea unor traduceri rivale pentru comunitățile iudaice elenofone. În jurul anului 140, rabinii au salutat cu entuziasm traducerea greacă literală realizată de Aquilla din Pont, inițial convertit la creștinism, după care, în urma unui sejur la Ierusalim, a trecut la iudaism și a învățat ebraică de la rabini. În contextul acestui „război al Bibliilor” trebuie privită și ultima opinie rabinică (secolul III) despre *Septuaginta* reținută în Talmud, potrivit căreia păcatul traducerii Torei ebraice, intraductibile, în limba greacă a fost unul echivalent cu cel al ridicării vițelului de aur de israeliții aflați la poalele Sinaiului în așteptarea lui Moise cu revelația Torei.

Biblia greacă editată în codicele creștine ca o carte profetică

Ceea ce trebuie avut permanent în vedere este faptul că, pentru a se distinge de evrei, care foloseau în cultul sinagogal cărțile sfinte (*biblia*) sub forma sulurilor de pergament, creștinii au copiat încă de la început cărțile sfinte, atât cele iudaice, cât și cele creștine, sub formă de codice (cf. *2 Tim* 4, 13: *membrana*, distincte de *biblia*), fiind, pe cât se pare, cei care au impus

²¹⁷ Studiul esențial rămâne cel al eruditului profesor de Noul Testament din Tübingen, MARTIN HENGEL (n. 1926): „Die Septuaginta als «christliche Schriftensammlung», ihre Vorgeschichte und das Problem ihres Kanons”, în volumul colectiv decisiv editat de M. HENGEL / A. M. SCHWEMMER: *Die Septuaginta zwischen Judentum und Christentum* (Wissenschaftlichen Untersuchungen zum Neuen Testament 72), Tübingen, 1994, p. 182–284.

această formulă în tehnica antică a multiplicării și difuzării cărților. Pe lângă avantajul economic, foaia fiind scrisă pe ambele părți, codicele avea și o neîndoielnică superioritate în ce privește facilitatea răsfoirii și a utilizării informațiilor. El a permis de asemenea și o succesiune și o ordine precisă a scrierilor transmise. Cele mai vechi manuscrise ale *Septuagintei* sunt faimoasele codice biblice creștine *Sinaitic*, *Alexandrin* și *Vatican* din secolele IV–V, unde vedem apărând, pe lângă cărțile din canonul Bibliiei ebraice, o serie de alte cărți plasate în ordini care diferă considerabil. Se observă însă ușor că în Biblia creștinilor scripturile iudaice în versiunea greacă a *Septuagintei* (de-a valma protocanonice și deuteroanonice, fără această deosebire) sunt grupate în general în trei sau patru blocuri: cărțile istorice, fie toate la un loc, la început, fie divizate în două grupuri, unul mare inițial și altul mai mic intercalat ulterior; cărțile poetico-sapientiale; și cărțile profetice (aceasta pare să fie ordinea clasică, așa cum apare în *Codex Vaticanus*). Fapt semnificativ, grupul cărților profetice e întotdeauna deschis de cei 12 Profeți mici și încheiat de Profeții mari, ultima fiind *Daniel*. Mesajul acestei dispunerii este limpede: pentru creștini, Vechiul Testament e o carte profetică și culminează într-o apocalipsă eshatologică. Ultima, cronologic vorbind, carte din Scriptura ebraică, care are doar statut de carte „bună de citit”, *Daniel*, e pentru creștini nu doar o carte profetică, ci și cea mai importantă, întrucât e ultima carte a Vechiului Testament, deschizând spre Noul Testament. Întrebarea cum anume a luat Vechiul Testament al Bisericii, sau *Septuaginta* creștină, forma canonică din marile codice ale veacului IV nu poate primi un răspuns decât ipotetic. Plecând de la faptul că așa-zisele cărți „deuteroanonice” sau „apocrife” s-au impus mai încet în Orient și mai repede în Occident, M. Hengel sugerează ca foarte probabil faptul că aceste scrieri păstrate doar de creștini să se fi găsit în bibliotecile sinagogilor din Roma (care au scăpat nedevastate în anii 66–70, 115–117 sau 132–135), unde erau folosite probabil ca „bune de citit” în educația religios-morală a prozeliților iudei, și de unde au fost preluate cu același statut în cateheza prozeliților creștini. Există un paradox care merită semnalat în receptarea canonică de către creștini, aflați atât în opoziție, cât și în continuitate cu iudaismul, a vastului corpus de scrieri „inter-testamentare” care în final a ajuns să fie divizat în scrieri „bune [doar] de citit”,²¹⁸ (*anaginoskomena*) acceptate și „ascunse/neautentice” (*apokrypha/nota*) în terminologia ortodoxă („deuteroanonice” și „apocrife” în cea romano-catolică; „apocrife” și „pseudoepigrafe” în cea protestantă).

²¹⁸ Bune de citit în privat, nu în cult; deci despre ele nu se predică, nici nu se scriu comentarii.

Cert este faptul că Iisus, apostolii și primii creștini nu au avut în fața lor Vechiul Testament actual (cum sunt mereu tentați să creadă creștinii, proiectând retroactiv situația actuală în epocile primare), ci un corpus de scripturi sfinte iudaice foarte diferit, și față de ele au avut o atitudine mult diferită de cea a creștinilor față de Biblia actuală. Pe de o parte, vedem concentrarea pe un cerc limitat de scrieri des citate, jumătate din acestea din urmă venind din *Isaia* și din *Psalmi*, și cărora li se dă o interpretare hristologic-eschatologică de tip profetic-apocaliptic: Iisus citează 24 de cărți vechi-testamentare, iar întreg Noul Testament 34, nefiind citate niciodată *Estera*, *Eccelesiastul*, *Cântarea Cântărilor* și *Ezdra-Neemia*. Pe de altă parte, atât Iisus, cât și apostolii utilizează extrem de liber textele, citând și folosind și cărți apocaliptice ce nu vor intra în canonul biblic definitiv al Bisericii: *Enoh*, *Jubileele*, *Înălțarea lui Moise*, sau cele sapiențiale care vor fi acceptate, ca, de exemplu, *Înțelepciunea lui Solomon*, foarte importantă pentru Pavel. Apostolul Iuda (*Iuda* v. 14–15), fratele lui Iisus, citează expres ca scriptură cartea *1 Enoh*, iar Apostolul Petru (*2 Ptr* 3, 16) desemnează drept „scripturi” Epistolele pauline. „Toată Scriptura insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură și spre mustrare, spre îndreptare și spre educarea în dreptate, ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit, bine pregătit spre orice lucru bun”, scrie Apostolul Pavel lui Timotei, pe care-l laudă că „știe din pruncie sfintele scripturi [*hiera grammata*] care-l pot înțelepți spre mântuire prin credința în Hristos Iisus” (*2 Tim* 3, 16–17. 15). Scripturile iudaice, de care vorbește aici Pavel și pe care le aveau la îndemână Iisus și ceilalți apostoli, arătau însă probabil destul de diferit de Vechiul Testament actual, fiind mai aproape de canonul extins al apocalipticilor decât de cel restrâns, ulterior, al rabinilor farisei. Din moment ce Iisus însuși spunea că „Legea și Profeții merg până la Ioan” Botezătorul (*Lc* 16, 16), este limpede că, atât pentru El, cât și pentru apostoli, canonul nu începea cu Moise și nu se termina cu Ezdra (în epoca lui Artaxerxes). Șocul crizei anului 70 a făcut ca atât iudaismul rabinic, cât și creștinismul să se autodefinească în secolul II într-un sens atât polemic, cât și corelativ. Paradoxul în ce privește canonul biblic creștin stă în faptul că, deși sunt citate în Noul Testament, scrierile apocaliptice („apocrife”) au fost respinse de Biserică din teama de erezii, de derive contestatoare și exaltări mistice, fiind parțial păstrate (*Enoh*, *Jubileele*, *4 Ezdra*) doar în canonul biblic al Bisericii Etiopiene, iar scrierile de edificare, care exaltă militant Legea și iudaismul clasic, cum sunt „romanele” moral-religioase *Susana*, *Iudita* sau *Tobit*, epopeea națională iudaică din cărțile *Macabeilor* sau *Înțelepciunea lui Sirah*, deși nu sunt citate în Noul Testament, au fost reținute de Biserică și respinse de Sinagoga rabinică. Dincolo însă de aceste paradoxuri și contestări, persistă întrebarea inevitabilă: cum poate fi de acord în principiu Biserica

creștină cu canonul rabinic al Scripturilor ebraice, când modul restrictiv și repliat pe Toră în care acesta a fost fixat de rabini exclude din capul locului creștinismul, ba chiar a fost adoptat tocmai pentru a exclude utilizarea acestora în sens creștin? Explicabilă istoric prin refuzul hotărât din secolul I al antiudaismului radical al marcionismului și gnosticismelor, fidelitatea Bisericii față de Vechiul Testament în forma lui rabinică, reducăționistă și anti-creștină, datorată mai ales prestigiului umanist al originilor, căruia i-au căzut victimă un Origen sau Ieronim, este nejustificabilă nu doar teologic²¹⁹, dar chiar și fenomenologic și istoric.

Iudaism creștin profetic și iudaism rabinic legalist

Iudaismul rabinic și creștinismul sunt, cum arăta recent (în 2001) Gabriele Boccaccini, rezultatul a două autodefiniri opuse, realizate în secolele I–II, la baza cărora stau dezvoltări ale unor curente din iudaismul postexilic al celui de-al doilea Templu. Provenit din varianta fariseană postmacabeană a sistemului legalist țadokit, iudaismul rabinic are la bază două afirmații fundamentale: pe de o parte, centralitatea și supremația absolută a Torei scrise, lărgite atât în direcția unei Torei preexistente, cât și a unei Tore orale (Mishna, Talmudul), iar, pe de altă parte, identitatea strictă între iudaism și evreitate, religia monoteistă a lui Iahve devenind apanajul exclusiv al copiilor lui Avraam și fiind confiscată de un rasism/naționalism religios exclusiv. Spre deosebire de iudaismul rabinilor, iudaismul creștinilor s-a dezvoltat plecând de la varianta eseniană (nequmranită) a iudaismului apocaliptic enohit, de la care a preluat în primul rând credința în originea supraumană, angelică, a răului și o concepție metafizică despre mesianism; iudaismul creștin postulează însă, pe de o parte, superioritatea lui Mesia față de Tora și, pe de altă parte, universalitatea mesianismului său metafizic; relaxând legăturile dintre iudaism și evreitate, creștinismul e „iudeu”, religios vorbind, fără a fi „evreu”, național sau rasial vorbind. De asemenea — iarăși un paradox aparent —, departe de a fi fost un iudaism inovator, creștinismul e de fapt mult mai conservator și ancestral iudaic (continuând tradițiile cultice și mistice ale vechiului, primului Templu) decât iudaismul rabinic, care, sub aparența conservato-

²¹⁹ Evidențind opoziția dintre Vechiul Testament închis, al rabinilor, și cel deschis spre Noul Testament, pentru care Noul Testament e scopul și împlinirea Vechiului Testament, ducând la capăt constituirea tradiției biblice, Martin Hengel se întreabă nu doar retoric în finalul studiului său despre *Septuaginta*: în ce măsură are nevoie Biserica de canonul biblic închis și limitat al rabinilor, care exclude din principiu orice continuitate cu Noul Testament?, și îl citează aprobator pe teologul biblic vechi-testamentar Hartmut Gese (1974), care cerea explicit teologului creștin să nu salute necritic textul și canonul masoretic.

rismului, inovează în realitate masiv, abandonând și excomunicând deliberat paliere întregi din iudaismul celui de-al doilea Templu.

În acest context trebuie văzută și diferența între canonul biblic rabinic și cel creștin, și războiul dintre cele două Scripturi vechi, cea ebraică și cea greacă, între Biblia Sinagogii și Biblia Bisericii. Tot mai mulți savanți, cum arată exemplul recent al profesorului de Noul Testament din Copenhaga, Mogens Müller (n. 1946), pledează pentru revenirea la *Septuaginta* ca „prima Biblie a Bisericii”²²⁰. Discreditată și calomniată de rabini, traducerea greacă a Scripturilor ebraice a fost adoptată de creștini, care — așa cum arată afirmațiile lui Iustin, Irineu, Clement Alexandrinul, Tertulian sau Chiril al Ierusalimului — au apărât-o ca pe o revelație profetică și o interpretare autorizată divin a vechilor Scripturi ebraice. Pentru creștini, *Septuaginta* nu era o simplă transpunere filologică, ci un moment crucial în transmiterea unei tradiții biblice dinamice, ba chiar a revelației divine care, asumând *Septuaginta* ca pe o „Graeca Veritas”, făcea un pas decisiv spre universalizarea ei, pregătind astfel calea Evangheliei. *Septuaginta* nu era fiica, ci sora textului masoretic, nu o simplă traducere, ci o nouă ediție a Scripturilor ebraice citite ca profeție a lui Hristos. Scripturile ebraice au dobândit astfel două forme canonice distincte în cadrul celor două comunități interpretative opuse ale Sinagogii rabinilor și Bisericii creștinilor. (Departate de a se explica pe ele însele, Scripturile se explică prin canon, iar canonul se explică prin tradiția comunității interpretative. Tocmai această tradiție interpretativă diversă face ca iudaismul rabinic și cel creștin să aibă doar în aparență aceleași scripturi, iar tradiția lor comună să fie — cum o recunoaște Jacob Neusner²²¹ — un „mit”.)

Scripturile dobândesc sens și figuri diferite după cum sunt privite ca Lege definită o dată pentru totdeauna și reasumată mereu de o comunitate separată și închisă (un Dumnezeu unic, Iahve, pentru un popor unic, Israel), așa cum o vede iudaismul rabinilor, sau ca Promisiune profetică neîmplinită a unui Nou Legământ universal (*Ir* 31–32; *Iz* 11, 19; 36, 26) deschis tuturor popoarelor umanității. Pentru creștini, Împlinitorul Legii și Profeților este Iisus Hristos, Care prin venirea Sa „scoate vălurile” care acoperă Scripturile pentru iudaism (cf. *2 Co* 3, 12–17), proiectând din El Însuși o lumină care, venită din afara textului, îi revelează sensul autentic latent. Pentru creștini contează, așadar, nu ce anume spune de fapt textul, semnificația lui originară, ci contextul, mediul și modul în care este citit (cf. *FA* 8, 30–36), sensul adevărat al

²²⁰ MOGENS MÜLLER, *The First Bible of the Church. A Plea for the Septuaginta* (Journal for the Study of the Old Testament, Supplement Series 206), Copenhagen-Sheffield, 1996.

²²¹ JACOB NEUSNER, *Jews and Christians. The Myth of a Common Tradition*, 1991.

textelor apărând doar prin plasarea lor în câmpul de forță al Persoanei lui Hristos și al medierii ei sacramental-liturgice (cf. *Lc 24*). Fiindcă nu Scripturile ebraice Îl explică pe Hristos, ci Hristos explică Scripturile. Biserica a refuzat astfel în egală măsură să elimine cu totul scripturile vechi și să rămână doar cu mărturia apostolilor despre Hristos (soluția lui Marcion), cât și să adauge scrierile apostolice în prelungirea scripturilor iudaice ca o simplă extensie a acestora, și să pună, de exemplu, *Evangheliile* și *Faptele Apostolilor* după scrierile istorice, epistolele după scrierile didactico-poetice și *Apocalipsa* după cele profetice, ca un simplu comentariu (midrash) creștin al acestora (ar fi putut fi soluția iudeo-creștinismului). A preferat să mențină distincte colecțiile mărturiilor apostolice despre Hristos ca Nou Testament și cele ale Scripturilor ebraice ca Vechi Testament, pe care însă le-a preluat prin intermediul „adevărului grec” al traducerii/interpretării lor profetice în *Septuaginta* și, respectându-le întocmai conținutul, le-a dat un nou sens modificând doar *ordinea* lor canonică, altfel structurată decât cea a rabinilor. Prin această rearanjare, centrul scripturilor era deplasat înainte, și astfel dintr-o colecție de scrieri centrate pe o Lege dată unui popor, ele devin povestea profetică a unei promisiuni universale realizate în Hristos și în Biserică. În *Septuaginta* cele trei părți ale Bibliei nu mai sunt deci Legea — Profeții — Scrierile poetico-sapientiale, ci Scrierile istorice — cele poetico-sapientiale — și cele profetice. Legea, Profeții anteriori și o parte din Scrieri (*Cronici, Ezdra-Neemia*) devin istoria lui Israel, iar Profeții posteriori sunt deplasați la sfârșit, dând astfel întregii colecții un nou mesaj: istorico-profetic.

Structura concentric-chiastică a Bibliei creștine

Deși la prima vedere pare o colecție de scrieri disparate, din epoci și de genuri extrem de diverse, Biblia creștină (*Septuaginta* și Noul Testament) are și ea, după cum s-a evidențiat recent²²², o structură simetrică de 2×4 părți care-și corespund într-o paralelă chiastic-concentrică. Paralelismul privește simetria celor patru părți dispuse astfel încât atât în Vechiul, cât și în Noul Testament avem o dispunere similară a celor patru părți: dacă în *Pentateuh* și în cărțile istorice acționează Dumnezeu, în cărțile sapientiale cel care vorbește/răspunde la această acțiune este Israel, iar în cărțile profetice vorbește iarăși Dumnezeu; tot așa și în Noul Testament: dacă în *Evangheliile* și *Faptele Apostolilor* în Hristos acționează Dumnezeu, în epistole vorbește/răspunde la această acțiune Biserica, iar în *Apocalipsă* vorbește din nou Dumnezeu.

²²² WALTER VOGELS, „La structure symétrique de la Bible chrétienne”, în volumul cu actele importantului al 50-lea Coloquium Biblicum Lovaniense, 25–27 iulie 2001: *The Biblical Canons* (Bibliotheca Ephemerides Theologicae Lovanienses 163), Leuven, 2003, p. 295–304.

Chiasmul privește relația dintre acțiunea și cuvintele lui Dumnezeu: ceea ce a făcut la început (în *Facerea*) Dumnezeu spune/promite să restaureze la sfârșit (în *Apocalipsă*), iar ceea ce a spus/promis prin profeți realizează în noua Sa acțiune în Hristos relatată în *Evangheliile* și *Faptele Apostolilor*; iar între dubla acțiune și dublul cuvânt al lui Dumnezeu în Israelul cel vechi și în Israelul cel nou se află prinse tot în chiasm dublul răspuns al celor două popoare ale lui Dumnezeu la această dublă acțiune meditată, rugată și vestită în aceste răspunsuri comunitar-individuale. Canonul biblic creștin apare astfel ca un vast dialog între Dumnezeul Unic și mai apoi în Fiul Său Unic și Poporul Său Unic care în Hristos dobândește dimensiunile întregii umanități.

Cuvânt personal vs text literal

Esențial este însă faptul că, adoptând *Septuaginta* ca tradiție biblică profetică, independentă față de textul ebraic, ba chiar superioară acestuia, creștinismul a avut inițial o concepție dinamică și funcțională (nebiblicistă) despre Scriptură ca revelație vie a unei Persoane pentru mântuirea altor persoane, o viziune liberă de restricțiile formale și de literalismul mecanic mort ale concepției rabinice despre textul și canonul biblic. Dacă iudaismul rabinic s-a fixat biblicist pe un text absolutizat, iudaismul creștinilor era centrat pe o Persoană vie, nu pe un text perfect; libertatea și indiferența scandalosă față de texte a creștinilor sunt evidente în faptul că n-au ținut să păstreze cuvintele lui Hristos în însăși limba în care au fost rostite (aramaică), ci au acordat traducerii și interpretării grecești forța și valoarea deplină a expresiei lor originale. Religie a Cuvântului prin excelență, creștinismul este în același timp una a traducerii inspirate, ba chiar a unei traduceri vii permanente. Aceasta e semnificația profundă a faptului că Biblia Bisericii creștine a fost de la început *Septuaginta* greacă, nu *TaNaK*-ul ebraic.

Polemica permanentă cu iudaismul rabinic, care refuza să discute cu creștinii pe baza *Septuagintei*, presupus „falsificată” de aceștia, și accepta dialogul doar plecând de la textul „original” ebraic, „nefalsificat” — în realitate ajustat el însuși de rabinii masoreți anume pentru a închide posibilitățile unei interpretări creștine —, la care se adăuga prestigiul filologic al „originilor” și pasiunea pentru textele „originale” a umaniștilor creștini, gen Origen în secolul III sau Ieronim între secolele IV–V, a condus la pătrunderea și impunerea treptată în Biserică a lui „Hebraica veritas”, cu alte cuvinte a noțiunilor iudaice atât de text, cât și de canon biblic — deși ele erau și sunt în contradicție cu cele ale Bisericii vechi. Ciocnirea dintre cele două concepții poate fi văzută în disputa, din primele decenii ale secolului V, între Fericirii Ieronim și Augustin. Adept al filologismului umanist și apărător al „Hebraica veritas”,

Ieronim († 420) realizase în acel timp o nouă traducere latină a Vechiului Testament pe baza textului ebraic: așa-numita *Vulgata*. Gestul a provocat reacția de protest a lui Augustin († 430) care s-a simțit obligat să apere tradiționalismul Bisericii și să reafirme răspicat faptul că pentru Biserică Vechiul Testament autentic e *Septuaginta*, traducere profetică inspirată, superioară textului ebraic²²³.

Triumful filologiei și biblicismului asupra Cuvântului

Nu fără dificultate, *Vulgata* s-a impus în cele din urmă în Occidentul latin; în sesiunea a patra din 1546 a Conciliului de la Trento ea va fi proclamată Biblia oficială a Bisericii Romano-Catolice; este însă o Biblie hibridă pentru că, dacă în ce privește textul urmează „originalul” ebraic, în ce privește canonul îl urmează parțial, fiindcă nu respectă și ordinea cărților, canonul lărgit (cu cărțile „deuterocanonice”) al *Septuagintei*. La începutul secolului XVI, exemplul lui Ieronim a fost urmat de Luther și de ceilalți reformatori, care vor traduce Biblia de data asta în limbile naționale europene plecând tot de la textul ebraic, receptând totodată și canonul rabinic al cărților autentice ale Vechiului Testament. Separate într-un grup izolat și puse în carantină sub eticheta de „apocrife”, „deuterocanonicele” au fost menținute totuși de reformatori în Bibliile lor ca „bune de citit” și pentru protestanți. Ulterior, purismul „ebraizant” a câștigat în calvinismul britanic, așa că grupul „apocrifelor” va fi exclus din toate Bibliile protestante moderne și contemporane. Din tradiționalism și confesionalism, atât textul, cât și canonul *Septuagintei* au fost menținute doar de Bisericile Ortodoxe. Dar și aici, odată cu epoca modernă, s-a impus prestigiul umanist al textelor „originale” ebraice, ajungându-se la Biblii hibride cum sunt, de exemplu, traducerile ortodoxe românești: toate, fără excepție, urmează planul Bibliei protestante a lui Luther, exilând și separând „deuterocanonicele” în carantina unui grup de cărți „apocrife” sau „necanonice”; iar începând din 1936 și până în 2001 s-a abandonat și textul grec al *Septuagintei*, luându-se ca referință textul rabinilor masoreți. Justificarea acestui act antitraditional dată în prefețele *Bibliilor* din 1936 și 1938 este aceea de a face astfel față mai bine polemicilor provocate de răspândirea de către cultele neoprotestante a versiunilor „Societății biblice britanice” fidele textului ebraic și canonului ieronimian-lutheran!

Implicațiile deciziei în favoarea textului ebraic și a canonului rabinic sunt însă profunde în plan teologic și metodologic pentru creștini și pentru Biserică, chiar și atunci când facem abstracție de faptul — uitat foarte repede — că ambele sunt produse tardive și rezultate din decizia deliberată a autorităților

²²³ AUGUSTIN, *De Civitate Dei* 18, 42–43.

Sinagogii, după excluderea creștinilor la sfârșitul secolului I, de a se delimita, atât prin textul ebraic, cât și prin canoanele rabinilor, de textul grecesc și de canonul diferit al *Septuagintei* creștinilor. Influenței iudaismului rabinic i se datorează în primul rând pătrunderea și adoptarea de către creștini a aceleiași fixații literaliste pe texte sacralizate — transformate ulterior în simple cariere de extras texte de sprijin pentru doctrine teologice (așa cum pentru rabini erau baza unor argumente și soluții juridice) — și transformarea creștinismului biblicist dintr-o religie personală, vie, într-una scripturistică. Dintr-o comuniune cu Dumnezeu ca Persoană „biblicismul” rabinic, imitat apoi de protestanți, face din creștinism o religie a Cărții, asemenea islamului și iudaismului rabinic; departe de credința personajelor Bibliei, care — așa cum ne-o reamintește James Barr — nu au avut o Biblie, ci fie au trăit înaintea ei, ca patriarhii sau profeții, fie au avut o cu totul altă atitudine față de ea, ca Iisus și apostolii. Biblicismul adoptă față de Biblie atitudinea de scrib a unor Ezdra creștini, uitând că Iisus n-a fost un nou Moise, nici n-a adus o nouă Toră, ci a fost Cuvântul lui Dumnezeu venit în trup ca să aducă lumii Duhul, harul și adevărul (*In* 1, 17), identice cu Viața veșnică (*In* 14, 6; 10, 10). Iisus a activat într-un iudaism devenit deja de câteva secole o religie scripturistică centrată în jurul Torei, față de care însă avea o atitudine atât de afirmare, cât și de libertate și independență critică: nu se lasă controlat de Lege, nici aservit ei, dar nici nu o abolește; o confirmă, dar o și depășește: nu o desființează, dar o împlinește (*Mt* 5, 17), o umple de Sensul ei ultim restituindu-i Duhul, care îi afirmă litera, dar eliberează de sclavia față de ea. Nicăieri în Evangheliile Iisus nu e înfățișat scriind sau poruncind ca învățăturile și evangheliile Lui să fie așternute în scris, și este limpede că nu voia să întemeieze o mișcare religioasă scripturistică. Spre deosebire de scribii și rabinii contemporani Lui, Iisus nu are față de Scripturile ebraice o atitudine exegetică, ci se folosește de texte biblice ebraice, dar și de parabole, niciodată însă de narațiunea istorică biblică, dar și de narațiunile fictive ale unor parabole nebiblice, pentru a se prezenta pe Sine Însuși, noutatea prediciei și acțiunii Lui. De aceea, nici scrierile apostolilor nu sunt o simplă interpretare, un midrash creștin, al Scripturilor ebraice, ci au în centrul lor proclamarea noutății persoanei și activității lui Iisus ca Domn, presimțită însă în tradițiile iudaismului. Autoritatea textelor e clar subordonată autorității supreme a Persoanei lui Iisus Hristos Domnul, nu invers. Textele scripturistice sunt utilizate ca argumente profetice (scripturile vechi) sau mărturii (scripturile noi) ale Adevărului, nu drept sursă sau criteriu al Adevărului și credinței. Scripturile nu controlează credința, ci derivă din credința vie a patriarhilor, profeților și apostolilor, din întâlnirea lor vie cu Dumnezeu Unic și Fiul Său Unic pentru zidirea în credință a Poporului vechi și nou al lui Dumnezeu.

Cărțile Noului Testament datează înainte de anul 70

Istoria canonului și textului Noului Testament²²⁴ este la fel de instructivă, atât teologic, cât și istoric, ca și a celui Vechi. În ce privește istoricul redactării și datării scrierilor viitorului Nou Testament, cercetările au cunoscut în ultimele decenii reșezări spectaculoase față de teoriile științifice standard de la începutul și mijlocul secolului XX (von Harnack, 1897, sau Kümmel, 1953), pentru care redactarea Evangheliilor ar fi avut loc, pe baza unor prezumtive surse și tradiții orale anterioare, abia între anii 70–110, cea a Epistolelor Pastorale și „Catholice” în jurul anului 100, ultima (2 Petru) fiind concepută odată cu încheierea canonului între anii 120–150.

Surpriza a venit din partea unui teolog și episcop anglican, John Arthur T. Robinson (1919–1983) — episcop de Woolwich (1959–1969), profesor de Noul Testament la Trinity College, Cambridge (1969–1983) —, care, pe lângă solide studii de teologie biblică, stârnise o imensă controversă în 1963 prin cartea sa *Honest to God* (vândută în decurs de patru ani într-un milion de exemplare); plecând de la idei ale teologilor liberali Paul Tillich, Dietrich Bonhoeffer și Rudolf Bultmann, episcopul anglican John Arthur T. Robinson pune în discuție critică modurile de interpretare teologică a creștinismului tradițional și a supranaturalului, pledând pentru revizuirea drastică a limbajului spre a-l face accesibil omului modern, pentru o reinterpretare a moralei creștine și pentru o „nouă reformă” a creștinismului occidental. Retras din scaunul episcopal în urma polemicilor iscate, Robinson a revenit la catedră și la studiile biblice, publicând în 1976 o la fel de scandaloașă pentru teologia academică tentativă de „redactare a Noului Testa-

²²⁴ Ea a avut parte, mai ales în sânul protestantismului luteran german, de investigații din cele mai diferite, începând cu contestarea lui raționalist-istoristă de JOHANN SALOMO SEMLER (*Abhandlung von freier Untersuchung des Canons*, 4 vol., 1771–1775) și până la reabilitarea lui teologică de BREVARD S. CHILDS (*The New Testament as Canon. An Introduction*, 1984), trecând prin monografia monumentală a lui THEODOR ZAHN (*Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, 1882 și 1892, 2 vol.; al 3-lea n-a mai fost publicat), care a iscat reacția polemică a lui ADOLF VON HARNACK și cea clasică a lui HANS VON CAMPENHAUSEN (*Die Entstehung der christlichen Bibel*, 1968), până la sintezele indispensabile ale teologului prezbiterian american BRUCE M. METZGER (1914–2007): *The Text of the New Testament. Its Transmission, Corruption and Restoration*, Oxford, 1964, și *The Canon of New Testament. Its Origins, Development and Significance*, Oxford, 1987. Interpretarea se poartă încă în cadrele fixate de disputa Zahn — von Harnack: dacă pentru Zahn canonul Noului Testament s-a format din rațiuni intraecleziale prin adaosuri succesive fiind deja format în jurul anului 100 d. Hr., pentru von Harnack (urmat de von Campenhausen cu nuanțe) el s-a format între anii 140–175 ca răspuns al Bisericii, alături de regula de credință și succesiunea apostolică, la criza provocată de marcionism, gnosticism și montanism.

ment²²⁵ urmată, postum, de o altă provocatoare încercare de a demonstra „prioritatea lui Ioan”²²⁶.

Pentru Robinson, toate cărțile Noului Testament au fost scrise înainte de anul 70, fiindcă nici una din ele nu se referă la acest eveniment catastrofic pentru iudaism, profețit de Iisus, ca fiind deja împlinit. Cea mai veche scriere este *Epistola lui Iacob* din anii 47–48, care ne permite o privire asupra iudaismului creștin, fidel în același timp lui Iisus și instituțiilor fundamentale ale religiei lui Israel. Perioada de maximă înflorire literară („epoca elisabetană” a scrierii Noului Testament) a fost cea a deceniului cuprins între anii 50–60, când au fost scrise Epistolele Pauline²²⁷ și au fost redactate Evangheliile actuale pe baza protoevangheliilor asamblate în anii 40–50 plecând de la culegeri de istorii și ziceri ale lui Iisus care au circulat în anii 30–40: *Matei* ca Evanghelie pentru o comunitate iudeo-creștină deschisă misiunii spre păgâni; *Luca* drept Evanghelie pentru comunitățile păgâno-creștine ale imperiului greco-roman, evanghelizat de Pavel în drumul său de la Ierusalim spre Roma; *Marcu* e Evanghelia de centru a lui Petru pentru comunitatea mixtă de la Roma; iar *Ioan* este Evanghelia comunității iudeo-creștine ioaneice, a cărei redactare se extinde pe tot parcursul intervalului între data de 9 aprilie a anului 30 (duminica Învierii) și luna august a anului 70 (distrugerea Ierusalimului), fiind într-un fel Alfa și Omega a dezvoltării Noului Testament: formată la Ierusalim ca primă tradiție ioaneică și apoi ca protoevanghelie în anii 30–50, a cunoscut prima ediție la Efes în 50–55, forma ei finală cu prolog și epilog datând după criza comunității ioaneice din anii 60–65 atestată de cele trei Epistole ioaneice, dar înainte de catastrofa anului 70. Tot în intervalul 40–60, în zona dintre Galileea și Siria plasează J. A. T. Robinson și enigmatică *Didahie a celor Doisprezece Apostoli*. Deceniul cuprins între anii 50–60 marchează începutul epocii de „argint” deja anticipată de Epistolele Pastorale, epocă preocupată de întărirea și apărarea credinței adevărate împotriva pericolelor erezilor și schismelor, dar și ale persecuțiilor și apos-

²²⁵ JOHN A. T. ROBINSON, *Redating the New Testament*, 1976.

²²⁶ JOHN A. T. ROBINSON, *The Priority of John*, 1987.

²²⁷ *1 Tesaloniceni* la începutul lui 50; *2 Tesaloniceni* în intervalul 50–52; *1 Corinteni* în primăvara lui 55; *1 Timotei* în toamna lui 55; *2 Corinteni* la începutul lui 56; *Galateni* la sfârșitul lui 56; *Romani* la începutul lui 57; *Filipeni* în primăvara lui 58; *Coloseni* în vara lui 58; *Efeseni* la sfârșitul verii lui 58; *2 Timotei* în toamna lui 58.

După J. A. T. Robinson, datele activității Apostolului Pavel sunt: 33, convertirea; 35, prima vizită la Ierusalim; 42, a doua vizită la Ierusalim; 47–48, prima călătorie misionară; 48, Sinodul apostolic din Ierusalim; 49–52, a doua călătorie misionară; 52–57, a treia călătorie misionară, încheiată în 57 la Ierusalim; 57–59, captivitatea la Cezareea; 60–62, captivitatea la Roma; 66, martiriul la Roma (precedat de martiriul lui Petru în 65).

taziilor; acum au fost scrise: *Iuda* și *2 Petru* în anii 60–62, *Faptele Apostolilor* între anii 57–62; cele trei Epistole ioaneice între anii 60–65; *1 Petru* în primăvara lui 65; *Evrei* în anul 67 (după martiriul Apostolilor Petru și Pavel în anii 65–66, dar înainte de moartea lui Nero în iulie 68) și *Apocalipsa* la sfârșitul anului 68, pe fondul războiului civil între претенденții la tronul imperial și al războiului iudaic, înainte de victoria finală a lui Vespasian și cucerirea Ierusalimului de către Titus în august 70. Sfârșitul primei generații apostolice²²⁸ a adus o pierdere de elan și crize interne, reflectate în scrierile postapostolice, cum sunt *1 Clement* de la începutul anului 70, *Barnaba* din jurul anului 75 sau *Păstorul lui Herma* din jurul anului 85, un nou avânt înregistrându-se în secolul II odată cu martirii și apologeții Ignatie, Policarp, Iustin sau autorul anonim al *Epistolei către Diognet*.

De la Ierusalim la Roma

O cronologie similară cu nuanțe și accente diferite a propus în 1994 și Roland Minnerath, profesor de teologie romano-catolic de la Strasbourg (din 2004 arhiepiscop de Dijon), într-o amplă analiză a constituirii unității Bisericii apostolice în intervalul 30–70 și în drum de la Ierusalim spre Roma²²⁹. Aventura Bisericii începe îndată după drama Pătimirii-Înviere din 7–9 aprilie 30, cu care s-a încheiat scruta activitate publică (din anii 28–30) a lui Ieshua din Nazaret, ieșit la predica Evangheliei Împărăției în vârstă de 30 de ani, în al 15-lea an al domniei împăratului Tiberiu (14–37), pe când procurator al Iudeii era Ponțiu Pilat (26–36). Înflorirea Bisericii creștine are loc așadar sub împărăția romani Tiberiu, Caligula (37–41), Claudiu (41–54), Nero (54–68), urmat, după un sângeros război civil (68–69), de Vespasian (69–79) și Titus (79–81).

Epoca originilor (anii 32–40) este cea a comunității eshatologice a Noului Israel al lui Dumnezeu adunat în Ierusalim după Cincizecime în jurul celor Doisprezece Apostoli în frunte cu Petru. Radicalismul atitudinii față de Templu a grupului „eleniștilor” condus de Ștefan duce în 35 la martirizarea acestuia și dispersarea acestui grup radical, căruia i se datorează primele misiuni în Iudeea, Samaria și Antiohia. Tot acum are loc convertirea lui Saul din Tras, care petrece anii 36–38 la Damasc și în Arabia, iar după o primă

²²⁸ Epoca apostolică a anilor 50–70 a cunoscut mai multe faze: între anii 30–40, prima misiune în Palestina și Siria; 40–50, consolidarea bazelor pentru următorul avânt; 50–60, expansiunea rapidă în Asia Mică și Europa; 60–70, încercări dinăuntru și din afară; după 70, reorientare și reasezare.

²²⁹ ROLAND MINNERATH, *De Jérusalem à Rome. Pierre et l'unité de l'Église Apostolique* (Théologie historique 101), Paris, 1994.

vizită făcută lui Petru la Ierusalim revine în Tars. În 39, Petru ia inițiativa misiunii creștine între păgâni, botezând la Cezareea pe centurionul Corneliu, și primește pentru aceasta avizul unui prim sinod apostolic din Ierusalim. Pentru a susține misiunea între păgâni în Antiohia, în anul 40 Barnaba îl aduce aici pe Pavel și ambii urcă în 41 la Ierusalim pentru a se pune de acord cu „stâlpii Bisericii” de aici: Petru, Ioan și Iacob. Sfârșitul comunității apostolice originare din Ierusalim a venit în anul 42, când în persecuțiile declanșate de regele Irod Agrippa I (41–44) e martirizat Apostolul Iacob al lui Zevedei, iar Petru întemnițat scapă miraculos din închisoare și părăsește, împreună cu Marcu, Ierusalimul spre o destinație nenumită. Acest „alt loc” (*heteron topon*, FA 12, 17) este deliberat codificat, probabil anume pentru a împiedica localizarea de către romani a întâiului Apostol încă în viață. Dar pentru creștinii cunoscători ai Scripturilor aluzia la *Iezechiel* 12, 3, unde acest „alt loc” este Babilonul, le arată că este vorba de Roma.

Apostolii se dispersează și misiunea Bisericii se desfășoară în anii ce urmează în mai multe direcții nu doar geografice, dar și cu accente teologice distincte: Ioan pleacă spre Efes, Petru probabil spre Roma, iar Pavel cu Barnaba în jurul Antiohiei. În Ierusalim rămâne doar Iacob, „fratele Domnului”, în fruntea grupului iudeo-creștin organizat ca o sinagogă creștină strict fidelă Torei și Templului, dar și cu misiune proprie în diaspora iudaică, pe care o atestă *Epistola lui Iacob* din anul 45, cel mai vechi produs literar păstrat de la Biserica creștină. În 48, Barnaba și Saul/Pavel aduc la Ierusalim colecta foametei, după care, întorși la Antiohia, pleacă împreună în anii 48–50 într-o primă călătorie misionară în sudul Asiei Mici și în Cipru. În anul 48, împăratul Claudiu îi expulzează din Roma pe iudeii care creau tulburări în interiorul comunităților iudaice din capitala imperiului din pricina „agitatorului Chrestus” (*Judeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit*), cum scrie istoricul Suetonius. Acum părăsesc Roma creștinii Aquila și Priscilla, dar și Petru care, trecând prin Corint, unde s-au stabilit Aquila și Priscilla, s-a oprit timp de șapte ani la Antiohia. În 49, Iacob trimite la Antiohia decretul (FA 15, 20–35) prin care fixează normele etice și alimentare *kasher* minimale (din *Lv* 17–18) pe care trebuie să le respecte creștinii convertiți dintre păgâni pentru a putea celebra Euharistiei și agape comune cu creștinii iudei. Libertatea Duhului invocată de Pavel se ciocnește la Antiohia în anul 50 de prudența lui Petru. După acest „incident” apostolic, Pavel părăsește pentru totdeauna Antiohia și începe împreună cu Silvan misiunea sa independentă în Asia Mică, Macedonia și Ahaia. Din iarna anului 50, el rămâne timp de 18 luni la Corint (în 52 e adus înaintea lui Gallio, prefectul Ahaiei, fratele lui Seneca), de unde în anul 51 scrie cele două *Epistole către Tesaloniceni*, a căror temă este relația eshatologiei creștine cu apocaliptica

iudaică. Între anii 54 și 56, Pavel se stabilește la Efes, de unde scrie *Epistolele sale către Galateni, Întâia și a Doua către Corinteni și cea către Filipeni*. Aflat în iarna dintre anii 57–58 la Corint, scrie faimoasa *Epistolă către Romani* adresată unei comunități deja numeroase (cum arată salutările din final) și întemeiate de un alt apostol, nenumit (cu maximă probabilitate Petru). În 58, Pavel revine prin Milet la Ierusalim, unde se întâlnește cu Iacob, dar scandalul provocat de prezența sa în Ierusalim duce la arestarea sa; transferat la Cezareea Palestinei, unde e ținut sub arest doi ani (anii 58–60), scrie din captivitate *Epistola către Filimon* și împreună cu Timotei *Epistola către Coloseni*. În anul 60, Pavel e trimis la Roma, unde e ținut timp de alți doi ani sub arest. Tulburările din anul 58 în Ierusalim, care va ajunge tot mai mult sub dominația zeloților radicali, l-au determinat pe Ioan, autorul Evangheliei a Patra, să se stabilească la Efes, unde va pune la punct o nouă redactare a Evangheliei sale. În anii 58–62 sunt redactate cele două variante ale *Evangheliei*: cea *după Matei* pentru iudei, și cea *după Luca* pentru păgâni împreună cu prima parte, privitoare la Petru, din *Faptele Apostolilor*.

În anul 62 este martirizat în Ierusalim venerabilul Iacob, fratele Domnului, a cărui autoritate spirituală rivaliza cu cea a marelui preot, sfârșitul său prefigurând viitorul sumbru al comunității (sinagogii) iudeo-creștine din Ierusalimul căzut pradă anarhiei revoluționar-mesianice a zeloților. După a doua respingere a lui Hristos de către Ierusalim prin uciderea fratelui său, Iacob, primul și ultimul apostol — Petru și Pavel — transplantează centrul Bisericii apostolice la Roma. Nou Babilon, Roma devine locul de exil, refugiu, regrupare și reconstituire a Noului Israel al lui Dumnezeu. Ulterior ei vor pecetlui această alegere și mutare în „centrul lumii” locuite cu sângele martiriului lor pentru credința și iubirea lui Hristos.

Criza internă a Bisericii s-a manifestat însă în anii 62–64 în Asia Mică, unde comunitățile creștine, generate de misiunile dispersate și independente ale lui Pavel, Iacob și Ioan, erau pradă disensiunilor, paralelismelor și derapajelor doctrinare și morale legate de interpretări divergente ale hristologiei și eshatologiei, existând riscul real ca Evanghelia să devieze spre gnoză sau apocaliptică radicală. De aceea tema unității domină scrierile publicate și redactate aici. Ioan încearcă să evite derapajul spre doketism și gnosticism al unei părți a comunității lui (criză atestată de cele trei Epistole ioaneice) accentuând mărturia venirii lui Hristos în trup, necesitatea împlinirii poruncilor și a unității mistice în jurul Persoanei divino-umane a lui Iisus, Unicul Păstor. Din captivitatea sa de la Cezareea și apoi de la Roma, Pavel scrie prin Timotei *Epistolele către Coloseni și către Efeseni* (aceasta din urmă mai mult o omilie pentru depășirea schismei între creștinii paulinieni și ioaneici), în care accentuează unitatea mistică a Bisericii în jurul unui Hristos cosmic.

Eliberat din 64, vine și stă puțin la Efes, unde Luca redactează pentru el *Epistolele Întâi către Timotei* și cea *către Tit*, în care se arată preocupat să garanteze unitatea credinței și transmiterea apostolatului într-o structură ecleziologică episcopal-prezbiterială clară. Petru intervine și el atât prin intermediul lui Iuda, cât și personal în Asia: în a doua sa Epistolă „catholică” (2 *Ptr*), Petru îl apără și recomandă pe Pavel și Epistolele lui comunităților iudeo-creștine iacobite și celor ioaneice și respinge interiorizarea gnostică a eshatologiei.

Semnele crizei se escaladează și în capitala imperiului; în iulie 64 are loc incendiul Romei, episod fie provocat intenționat de grupuri iudaice radicale, fie exploatat în cheie apocaliptică; pentru a se salva, comunitățile iudaice au dat vina pe creștini, denunțându-i ca o sectă apocaliptică periculoasă, ceea ce a dus la declanșarea persecuțiilor neroniene în care Petru însuși e martirizat în primăvara anului 65. Înainte de persecuții, în 63–64, Marcu termină traducerea greacă a Evangheliei lui Petru ca „Evanghelie a lui Iisus Hristos”, Evanghelie apostolică de centru (Ierusalim-Roma), între cele două Evanghelii misionare pentru iudei (*Matei*) și pentru păgâni (*Luca*). La începutul anului 65, pe fondul persecuțiilor deja inițiate, Petru își scrie prin Silvan testamentul, transformând o omilie într-o Epistolă „catholică” (1 *Ptr*) în care, evocând discret funcțiile sale de „piatră” și „păstor”, face o sinteză a temelor predicii apostolice petrino-pauline: creștinii sunt pietre vii ale templului mesianic eshatologic al lui Dumnezeu în jurul lui Hristos, Piatra Vie și Păstorul Ultim. Prin apostoli, acest templu, în același timp crește dinamic prin evanghelizare și misiune, dar se și construiește unitar, depășind riscurile dispersiilor, paralelismelor și scindărilor prin unificare. Iudeo-creștinilor din Roma, tocmai ieșiți din persecuție, li se trimite drept corectiv și mângâiere omilia (scrisă de Barnaba sau Apollo) cuprinsă în *Epistola către Evrei*, veritabil tratat „elenistic” (în spiritul lui Ștefan) care proiectează în cer cultul levitic ideal al Cortului Vechiului Testament prin care Israelul spiritual din diasporă dorea să înlocuiască cultul Templului din Ierusalim.

În Roma — nu trebuie uitat — exista o importantă comunitate iudaică, al cărei număr se ridica până la 40–50.000 de membrii și câteva zeci de sinagogi. Așa cum a arătat Raymond E. Brown (1922–1998)²³⁰, cel mai important teolog biblic romano-catolic american al secolului trecut, comunitatea creștină din Roma era foarte apropiată de iudaism și de iudeo-creștinismul moderat al lui Iacob și Petru, care au stat foarte probabil la origine ei. Primul

²³⁰ În cartea scrisă de RAYMOND E. BROWN împreună cu JOHN MEIER: *Antioch and Rome New Testament Cradles of Catholic Christianity*, New York, 1983, în care J. Meier scrie capitolul despre Antiohia, iar R. E. Brown pe cel despre Roma.

creștinism din Roma a fost unul de tip ierusalimitean, creștinii de aici, inclusiv cei convertiți dintre păgâni, fiind extrem de loiali Templului și idealului levitic, și foarte fideli moștenirii iudaice. Astfel, când în anul 58 a scris *Epistola către Romani*, pentru a fi acceptat atât de Roma, cât și de Ierusalim, Pavel își revizuieste poziția apocaliptică radicală din *Epistola către Galateni* (unde susține un contrast ireconciliabil între Lege – literă – păcat – sclavie, pe de o parte, și Hristos – Duh – har – liberate, pe de altă parte) și accentuează faptul că Legea este bună și Israel își are locul său unic în istoria mântuirii (întâi evreii, apoi păgânii și, în final, tot Israelul). Pe această bază, Pavel a fost acceptat ca apostol legitim de creștinii din Roma, devenind, alături de Petru, unul din „stâlpii” Bisericii din capitala imperiului. Din cauza poziției lor moderat-liberale față de iudaism, ambii vor cădea victimă „geloziei” (*zēlos*) minorității iudeo-creștine ultraconservatoare, care susținea din patriotism și zelotism menținerea obligatorie pentru creștini a circumciziei și respectarea întregii Tore²³¹. Acceptarea circumciziei și integrarea lor formală în iudaism era și o măsură de a-i feri pe creștini, pe de o parte, de suspiciunile zeloților în Palestina și, pe de altă parte, de persecuțiile autorităților romane. Mai ales într-un context tot mai tensionat, fiindcă în mai 66 se declanșează în Palestina insurecția antiromană care a dus la începutul lungului război cu romanii. Abandonat în Asia și arestat la Efes, în toamna anului 66, Pavel este adus iarăși captiv la Roma, unde își redactează prin Luca testamentul spiritual cuprins în a *Doua Epistolă către Timotei*, nu mult după aceea este și el martirizat. În iulie 68, este asasinat Nero și până în decembrie 69 la Roma domnește anarhia: pe tron se succed trei împărați (Galba, Otho și Vitelius), în timp ce în Ierusalimul asediat se declanșează un sângeros război civil între facțiunile zelote. În acest timp tulbure, Ioan publică versiunea finală a Evangheliei a Patra, în al cărui capitol final recurge la figura lui Petru pentru a salva integritatea mișcării ioaneice grav afectată de radicalizarea eretică și schismatică a creștinilor ioaneici gnosticizați și doketizați.

²³¹ În funcție de atitudinea față de iudaism, în creștinismul primar s-au conturat, potrivit lui R. E. Brown, patru poziții și grupuri distincte:

— cel al ultraconservatorilor iudeo-creștini, care cereau circumcizia și respectarea integrală a Torei (drept pentru care îl dușmăneau de moarte pe Pavel) și care a evoluat în cele din urmă în erezia și secta ebioniților;

— cel al conservatorilor moderați, ca Iacob și Petru, care cereau respectarea doar a unor prevederi etice și alimentare *kashrut* generale din legământul noahitic (cuprinse în „decretul” Sinodului apostolic din FA 17);

— cel al liberalilor moderați, reprezentați de Pavel, care renunța atât la circumcizie, cât și la prevederile *kashrut*;

— cel al ultraliberalilor „eleniști”, reprezentați de Ștefan, Ioan și autorul *Epistolei către Evrei* și pentru care cultul Templului nu mai avea decât un sens pur spiritual.

Mișcarea ioaneică între Ierusalim, Efes și Roma

Istoria extrem de instructivă a creștinismului ioaneic a fost cu perspicacitate reconstituită de Raymond E. Brown²³² și ea se prezintă ca o dramă în mai multe acte: la origini stă un preot/levit, ucenic al lui Ioan Botezătorul, devenit apoi discipol iubit al lui Iisus în Care a văzut nu doar noul Templu, ci și Înțelepciunea/Cuvântul preexistent al lui Dumnezeu întrupat. Plecând de la hristologia preexistenței, comunitatea ioaneică din Ierusalim s-a aflat în dispute cu iudeii rabinici adepți ai monoteismului exclusiv, ceea ce a condus la expulzarea din sinagogi a ioaneicilor, care s-au deschis în schimb spre convertiri ale păgânilor.

Stabilită la Efes, mișcarea și-a accentuat universalismul și și-a fixat teologia în prima redactare a Evangheliei a Patra. Hristologia mistică „înaltă”, „de sus”, și organizarea harismatică ale ioaneicilor au fost însă respinse de iudeo-creștinii ultraconservatori, pentru care Iisus era doar un profet, un nou Moise, un om inspirat, fiind însă privite cu rezerve de comunitățile moderate, petrine sau pauline, care puneau accentul pe Iisus Domnul răstignit și înviat, dar și întemeietorul unei Biserici organizate cu păstori văzuți (acestora ioaneicii le reproșau tacit că nu înțeleg deplin divinitatea preexistentă a lui Iisus și rolul Paracletului, al Duhului Sfânt, de adevărat Învățător și Conducător al Bisericii). Așa cum atestă Epistolele, mișcarea ioaneică a intrat însă în criză, scindându-se, la rândul ei, între adepți radicali ai divinității lui Iisus, mergând până la a afirma că a avut doar un trup aparent (doketism), că El nu ține de fapt de lume, iar revelația pe care a adus-o e o gnoză interioară care nu e legată de porunci etice (antinomism), grup de care ioaneicii apostolici s-au delimitat încercând să impună criteriile întrupării reale a Cuvântului și cele ale obligativității respectării normelor morale. Nefiind în stare să stopeze deriva spre erezie (gnosticism) și grava schismă internă din interiorul mișcării ioaneice radicalizate, ioaneicii apostolici moderați din Efes și Asia au ieșit din izolare și s-au unit, păstrându-și specificul teologic, cu curentul creștin moderat legat de Roma și centrat în jurul figurii simbolice a lui Petru (martirizat deja la data redactării epilogului Evangheliei a Patra).

²³² RAYMOND E. BROWN, *The Community of the Beloved Disciple*, New York, 1979. Reconstituirea parcursului teologic al mișcării ioaneice își menține valabilitatea chiar și fără acceptarea cadrului cronologic tardiv acceptat de exegetul american, pentru care originile mișcării și protoevangheliei ar fi în anii 50–80, Evanghelia propriu-zisă ar data din anii '90, criza internă cu Epistolele ioaneice s-ar plasa în jurul anului 100, iar dizolvarea mișcării fie în schismă, fie resorbită în creștinismul apostolic petrin ar fi avut loc în primele decenii ale secolului II.

Este momentul istoric la care se referă simbolic episodul din *Ioan 21* și care a fost unificarea a două curente apostolice — ioaneic și petrino-paulin cu centrele la Efes și Roma — sub forma unei recunoașteri reciproce și a unei receptări a punctelor forte, specifice fiecăruia: curentul petrino-paulin a receptat hristologia înaltă ioaneică adăugându-i un accent mai mare pus pe umanitatea reală a lui Iisus (deși folosirea *Evangheliei după Ioan* de către gnostici a făcut să planeze și pe mai departe asupra ei rezerve persistente), iar mișcarea ioaneică a receptat ca operă a Duhului Sfânt o structură ierarhică mai bine conturată (nu exclusiv harismatică) în conducerea comunităților, precum și autoritatea oficiului de moderator al creștinismului apostolic legat de figura simbolică a lui Petru, fără însă a renunța la poziția harismatică specială a lui Ioan ca ucenic favorit al lui Iisus. Lui Petru i se recunoaște primatul păstoririi și autorității, lui Ioan fiindu-i afirmată prioritatea iubirii și teologiei. Mesajul esențial al episodului din *Ioan 21* este însă ca ambele harisme — autoritatea și iubirea, ordinea și mistica — să fie exercitate nu izolat, nu în concurență și rivalitate, nu prin subordonare sau absorbție, ci conjugat și în convergență reciprocă. (Același mesaj transpare și din asocierea la Roma a lui Petru cu vocația unității și ordinii și a lui Pavel cu aceea a universalității și depășirii harismatice a oricăror limite în Hristos și Duhul Sfânt.)

Anul 69 — anul apocalipsei

Deceniul cuprins între anii 60–70 a fost unul critic atât pentru creștinii din diversele centre (Ierusalim, Asia, Roma), cât și pentru iudaismul palestinian care înainta cu pași repezi spre catastrofă. Armatele romane conduse de Vespasian începuseră în iunie 69 asediul Ierusalimului; proclamat împărat în decembrie 69, el a plecat spre Roma — unde până la sosirea sa în iunie 70 l-a numit regent pe Domițian (viitorul împărat între anii 81–96) — lăsându-l să continue operațiunile pe fiul său, Titus, care în august 70 va cucerii orașul și va incendia Templul. Cunoscut și drept „anul celor patru împărați”, anul 69 a fost timpul sumbru al unei anarhii militare care părea să aducă prăbușirea Imperiului Roman. În intervalul aprilie–decembrie 69, când împărat vremelnic al Romei a fost Vitelius, șapte comunități creștine din Asia, amenințate de asimilarea de mediul elenistic-păgân și neliniștite de persecuții și de haosul militar și religios din Imperiul Roman, primesc din partea unui profet creștin numit Ioan, exilat în Patmos, scrisori scrise într-un limbaj simbolic codificat cu avertismente însoțite de relatarea unor grandioase viziuni apocaliptice creștine. Persecuțiile sunt îngăduite de Dumnezeu pentru a-i pune pe cei aleși la încercare; domnia lui Dumnezeu și Hristos Cel Înviat asupra istoriei ostile se manifestă deja în rezistența martirilor, asociați puterii și

slavei Mielului înjunghiat și înviat, împotriva Babilonului/Romei cu șapte coline, a prostituatei și fiarei cu șapte capete²³³ care i-a ucis deja pe cei doi martori principali ai lui Hristos (Petru și Pavel). Ierusalimul e sub asediu, dar templul e încă în picioare. Femeia/Biserica e refugiată în deșert (la Pella, dincolo de Iordan). Parțial devastată deja de luptele dintre urmașii lui Nero — bătălia de la Armagedon fiind cele două sângeroase încleștări, cu zeci de mii de morți, între armatele împăraților rivali de la Bedriacum (lângă Cremona) în 14 aprilie și 24 octombrie 69 —, Roma se așteaptă să cadă pradă asaltului trupelor lui Vespasian. Exilat de la Roma de către regentul Domițian, Ioan văzătorul meditează din Patmos asupra evenimentelor de sfârșit de lume la care asistă pentru a da curaj și perseverență Bisericii persecutate sau riscând asimilarea cu păgânismul, le amintește creștinilor deznodământul eshatologic al luptei lor: deși Fiara poate reveni, Babilonul/Roma e în agonie, Satana și slujitorii lui sunt învinși de Mielul junghiat și înviat, iar Noul Ierusalimul ceresc coboară din cer peste Babilon/Roma, Biserica urmând a fi Orașul-Templul sfânt al lui Dumnezeu pe temelia celor Doisprezece Apostoli și Doisprezece Patriarhi ca adevăratul Israel al lui Dumnezeu. În timp ce Ierusalimul ceresc va rămâne experiența eshatologică din inima cultului Bisericii, Ierusalimul pământesc și Templul al doilea vor cădea pradă flăcărilor în august 70.

Anul 70 — anul restabilirii ordinii

Înainte de căderea Ierusalimului, dar după proclamarea ca împărat a lui Vespasian în decembrie 69, pe când regent la Roma era Domițian, Biserica din Roma scrie Bisericii din Corint o scrisoare redactată cu scopul de a pune capăt unei crize interne grave în sânul acesteia din urmă: aici avusese loc o revoltă care a condus la depunerea și expulzarea prezbiterilor. Pentru a realiza canalul navigabil peste istmul Corint dorit și inaugurat de Nero, în anul 66 în Corint fuseseră deportați șase mii de sclavi iudei dintre prizonierii luați de Vespasian cu ocazia recuceririi Galileii revoltate. Tradiția ne dezvăluie numele autorului anonim al *Epistolei către Corinteni* în persoana lui Clement Romanul.

Excurs despre Clement

Origen vedea în Clement pe colaboratorul lui Pavel din *Filipeni* 4, 3. Literatura pseudoclementină face din Clement un nobil roman înrudit cu Cezarii (plecând de la cazul consulului Flavius Clemens, executat de Domițian în 95 pentru „ateism”/creștinism), care, întâlnindu-se la Roma cu Barnaba, a plecat cu acesta în Iudeea, fiind prezentat la Cezareea lui

²³³ Cei șapte împărați ai Romei de la Augustus la Vitelius, după care se aștepta revenirea Fiarei persecutoare 666 (Neron Kaiser) ca „Nero redivivus”.

Petru; după această întâlnire l-a însoțit fidel pe Petru în toate misiunile sale, inclusiv la Roma, unde acesta l-a hirotonit episcop. Această literatură clementină apocrifă se cuprinde în cele 20 de așa-zise „omilii” clementine grecești și în cele 10 cărți ale „recunoașterilor” clementine (păstrate doar în traducerea latină a lui Rufin, după care s-au făcut și două „rezumate” grecești). Ele alcătuiesc variante ale unui vast roman religios-filozofic — precedat de două scrisori ale lui Petru și Clement adresate lui Iacob — și descriu călătoriile lui Clement în Orient, întâlnirea sa cu Petru, conflictul acestuia cu gnosticul Simon Magul, la care a fost martor, și multe legende despre vicisitudinile membrilor familiei lui Clement. La baza acestui roman stă prelucrarea de către redactori cu simpatii ariene a unei scrieri iudeo-creștine ebionite filopetrine și antipauline (*Kerygmata Petrou*). Hristos e un eon divin revelat anterior lui Adam și Moise; Iisus e adevăratul Profet, și un accent puternic e pus pe Biserica din Ierusalim și pe Iacob, care apare superior lui Petru și drept adevăratul cap al Bisericii. Celibatul e respins, dar Petru e vegetarian strict și în Euharistie se folosește doar apă. Literatura pseudoclementină are o culoare heterodoxă clară, fiind principala expresie literară a iudeo-creștinismului radical, eretic și preislamic, care ne-a parvenit. Pe lângă această literatură pseudoclementină heterodoxă, există și o literatură pseudoepigrafică clementină ortodoxă — ilustrată de *Constituțiile Apostolice prin Clement* — în care Clement apare drept secretarul colegiului Apostolilor, cel care transmite Bisericii învățătura și tradiția apostolică.

Alături de acestea mai există o tradiție hagiografică nu mai veche de secolul IV, care ne spune că, din pricina convertirilor făcute în aristocrația romană, Clement a fost exilat în Crimeea pe timpul lui Traian, condamnat la muncă forțată în mine și din cauza succeselor sale misionare a fost legat de o ancoră și aruncat în Marea Neagră. După executarea ordinului, marea s-a retras trei mile, iar creștinii au descoperit în locul unde fusese înecat sfântul un templu de marmură construit de îngeri, în care se afla un sarcofag cu trupul acestuia; în fiecare an, de ziua martiriului său (24 noiembrie), marea se retrăgea șapte zile pentru ca creștinii să se închine sfântului. În 867, Sfântul Constantin/Chiril, apostolul slavilor, a adus trupul sfântului Clement la Roma, unde se păstrează până azi; după care minunea anuală nu s-a mai repetat.

Cel mai aproape de adevăr este însă *Păstorul lui Herma* (Vedenia II, 4, 3), care ne prezintă un Clement prezbiter roman, secretar al colegiului prezbiterilor, însărcinat cu corespondența Bisericii Romei și relațiile ei cu celelalte Biserici. Faimosul *Codex Alexandrinus* din secolul V se încheie, după *Apocalipsă*, cu textul a două *Epistole* ale lui Clement Romanul (ceea ce atestă posibila lor lectură publică în Biserici), prima dintre ele, scrisă ca răspuns la criza din Corint, fiind cu siguranță autentică. Cea de-a doua e cea mai veche omilie păstrată și ar putea fi predica prezbiterilor restabiliți după potolirea spiritelor²³⁴.

Împotriva răzvrățiților harismatici din Corint, Clement invocă principiul autorității, al ordinii ierarhice și al succesiunii ei în Biserică de la Tatăl la Hristos, de la Hristos la apostoli, de la apostoli la prezbiteri-episcopi. Ca și în *Faptele Apostolilor* cap. 20 sau în *Epistolele Pastorale*, ierarhia bisericească e compusă, pe lângă popor, din doar două slujiri: prezbiteri cu funcții de liturghisire și supraveghere (*episkopē*) și diaconi. În *Epistola* lui Clement se regăsesc, așa cum arăta Raymond E. Brown în 1983, motive similare

²³⁴ Cf. KARL PAUL DONFRIED, *The Setting of Second Clement in Early Christianity* (Novum Testamentum Supplements 38), Brill, 1974.

cele din *Întâia Epistolă a lui Petru* și totodată atitudini specifice comunității iudeo-creștine din Roma: aceeași insistență, spiritualizată, pe tradiția cultică iudaică a Templului, aceeași insistență pe supunerea și loialitatea față de autoritățile statale, în ciuda persecuțiilor, precum și aceeași atenție acordată ordinii în Biserică. Și pentru Clement cea mai gravă primejdie pentru creștini este dezordinea și anarhia comunitară în numele pretinsei libertăți spirituale a indivizilor. Acestei derive el îi opune, pe lângă ideea stoică a ordinii cosmice, două modele de ordine (*taxis*) ierarhică strictă, valabile analogic și pentru Biserică: cel al preoției levitice a Vechiului Testament și cel al armatei romane și al organizării politico-militare a imperiului. *Epistola* lui Clement ne arată Biserica Romei refuzând să devină un simplu cult oriental de mistere, și optând deliberat pentru transformarea într-o societate clar structurată, capabilă nu doar să reziste persecuțiilor, dar și să-și depășească persecutorul pe propriu său teren instituțional-social.

Roma — noul centru de moderație și echilibru al creștinismului apostolic

Acest parcurs este de altfel descris de *Faptele Apostolilor* ca itinerar providențial desfășurat sub călăuzirea Duhului: început cu constituirea comunității apostolice din Ierusalim la Cincizecimea anului 30, el se încheie cu sosirea lui Pavel în anul 60 la porțile Romei. Tot mai refractar creștinilor și căzut pradă violenței interne a zeloților, Ierusalimul este abandonat de creștini înainte de distrugerea sa; trecând prin Antiohia și Efes, apostolii nu vor stabili însă centrul de referință al Bisericii nici la Atena, nici la Alexandria, ci în Roma, capitala politică a imperiului și centru lumii locuite, a cărei convertire o vor iniția în ciuda ostilității și persecuțiilor. În *1 Clement* se observă caracterul conservator și inovator în același timp al creștinismului Bisericii Romei, care împletește, pe urmele modelului petrin, preocuparea pentru ortodoxia credinței și zelul pentru unitatea internă a Bisericilor și comuniunea Bisericilor între ele. Pasiunea pentru ordine și structură, atât în religie, cât și în societate, este evidentă în fuziunea clementină între modelul levitic iudaic și cel militar-imperial roman. Imitând însă aceste modele de autoritate, Biserica Romei se expunea desigur anticipat exceselor reprezentate de riscurile clericalismului și imperialismului (în a căror capcană avea să cadă ulterior).

În epoca apostolică și postapostolică însă, Biserica Romei a evitat aceste derapaje asumându-și, asemenea Apostolului Petru, o poziție moderatoare, de centru, între diversele curente ale creștinismului apostolic pe care a căutat să le echilibreze sub forma unei unități dinamice, a unor diferențe de accente ținute într-o tensiune reciproc îmbogățitoare și transfiguratoare. Datorită înțelepciunii și moderației lui Petru, Roma i-a asumat astfel și împăcat atât pe

Iacob și pe Pavel, cât și pe Ioan și Pavel, încercând astfel să țină în echilibru atât autoritatea (Iacob), cât și libertatea (Pavel), dar și iubirea (Ioan), și să împace Ierusalimul, Efesul și Antiohia, evitând derivatele extremiste, eretice și sectare ale ebionismului iudaizant sau gnosticismelor elenizante. Roma a știut să asume și pe Pavel, dar și pe Ioan, atât moștenirea Efesului, cât și a Antiohiei, unde pentru prima dată ucenicii lui Hristos, convertiți dintre păgâni, s-au numit „creștini” (FA 11, 26), întrucât iudeo-creștinii din Ierusalim se numeau „nazorei” (FA 24, 5).

Antiohia a fost leagănul misiunii creștine la păgâni a lui Pavel și, ulterior, a lui Petru, și, după cum spune John Meier, ea a dat creștinismului mai întâi Evanghelia prin excelență — *Evanghelia după Matei*, Evanghelia unei Biserici atât pentru iudei, cât și pentru păgâni, edificată pe piatra mărturisirii divino-umanității lui Iisus Hristos de către Petru — și, ulterior, la sfârșitul secolului II, ierarhia bisericească tripartită: episcop — prezbiteri — diaconi, așa cum o vedem în epistolele Sfântului Ignatie al Antiohiei „Teoforul”. „Creștinismul” (termen care apare pentru prima dată în epistolele ignatiene²³⁵) stă pe unitatea dintre divin și uman în Hristos atestată euharistic și martiric de un episcop care exprimă unitatea Bisericii în Euharistia una, pe care o celebrează înconjurat de prezbiteri, diaconi și tot poporul.

Formarea canonului tripartit al ierarhiei apostolice

Originea funcției episcopale și a structurii ierarhice a Bisericii are și ea o poveste instructivă, ale cărei elemente trebuie evocate succint aici²³⁶. Încă din *Faptele Apostolilor* se observă două tipuri de organizare și conducere a comunităților creștine: una sedentară, la Ierusalim, și alta misionară, la Antiohia. După risipirea apostolilor în urma persecuției din anul 42, Biserica din Ierusalim a fost condusă, ca urmaș al acestora și ținând locul lui Hristos, de Iacob, fratele Domnului, înconjurat de un cerc de „prezbiteri”, iudei care-L cunoscuseră pe Domnul și astfel Îi puteau păstra tradiția.

Comunitatea din Antiohia, rămasă multă vreme sub tutela comunității-mamă apostolice din Ierusalim, era condusă de un colegiu de „profeți” și „didascali” (cf. FA 13, 1–3) recomandați de harismele Duhului și care-i

²³⁵ *Magnezieni* X.1, 3; *Romani* III.3; *Filadelfieni* etc.

²³⁶ Utilizez aici rezultatele investigațiilor preotului JEAN COLSON (n. 1913), autor în 1947 al unei teze la Institutul Catolic din Paris consacrate dezvoltării teologiei episcopatului în primele trei secole, investigație ale cărei rezultate au fost publicate într-o serie de volume, între care menționez aici: *L'évêque dans les communautés primitives. Tradition paulinienne et tradition johannique de l'épiscopat des origines à Saint Irénée* (Unam Sanctam 21), Paris, 1951, și *L'Épiscopat Catholique. Collégialité et primauté dans les trois premiers siècles de l'Église* (Unam Sanctam 43), Paris, 1963.

reprezentau pe apostoli în funcțiile liturgice și pastorale. Într-o primă fază doar Biserica din Ierusalim era socotită *Ekklesia* propriu-zisă, deplină; toate celelalte comunități erau Biserici doar prin afiliere la ea. Cu alte cuvinte, ele nu-și aveau centrul de unitate în ele însele, ci în comunitatea din Ierusalim și în apostolii itineranți înșiși; colegiile lor de profeți și dascăli sau de prezbiteri nu aveau un cap propriu, acesta fiind apostolul întemeietor însuși care, mergând de la o comunitate la alta, construia legătura vie a unității ca martor viu al tradiției lui Hristos. E ceea ce se vede în cazul Bisericii din Efes, al cărei colegiu de prezbiteri cu funcții de supraveghere (*episkopē*) — episcopia fiind aici funcție colectivă a colegiului prezbiterial — e convocat de Pavel la Milet (cf. *FA* 20). Se vede însă și în Epistolele Pastorale, unde, pe lângă colegiul prezbiterilor, sinonimi cu episcopii, apar și diaconii, Timotei la Efes și Tit în Creta funcționând ca delegați plenipotențieri ai lui Pavel, ca apostoli itineranți prin participare. Rolul lor e să asigure în absența lui Pavel și asemenea lui, ca vicar itineranți ai lui, unitatea între diversele comunități, a căror unitate internă e asigurată de un colegiu de prezbiteri-episcopi sau episcopi-prezbiteri, lipsit însă de plinătatea puterilor apostolice, care aparține doar apostolului însuși, în absența căruia aceasta fiind delegată vicarilor săi apostolici. Pavel reprezintă așadar o tradiție ecleziologică inspirată de viziunea Bisericii ca Trup universal și unic adunat în Unicul Hristos, chiar dacă el există concret în comunități multiple, și a cărei legătură de unitate e asigurată de un apostolat supralocal itinerant. În această tradiție paulină, care a devenit și cea a Bisericii din Roma, cum se vede la Clement și la Herma, episcopul e unul dintre prezbiterii locali, e secretarul și purtătorul de cuvânt al colegiului prezbiterial, și se șterge pe sine în fața Bisericii pe care o prezidează. Cum se vede din adresarea și din cuprinsul *Epistolei lui Clement*, în care numele acestuia nu apare niciodată și pe care acesta o trimite Bisericii din Corint în numele Bisericii din Roma, sau, câteva decenii mai târziu, din adresarea *Epistolei către Romani* a lui Ignatie Teoforul, care se adresează direct Bisericii din Roma, mai exact colegiului prezbiterial-episcopal care o prezida, fără a numi vreun episcop.

O altă tradiție ecleziologică este cea ioaneică, proprie Asiei, și care, plecând de la mistica Întrupării, prelungind însă și tradiția comunității din Ierusalim adunată în jurul lui Iacob, vede în episcopul local unic primul dintre prezbiteri, întruparea Bisericii într-un loc: episcopul unic (monoepiscop) devine centrul întregii comunități și concentrează în el toate slujirile și funcțiile apostolice: didactice, liturgice și pastorale. Episcopii nu mai sunt în Biserică, ci Biserica este în episcop, care devine — ca în *Apocalipsă* — „îngerul” Bisericii sale. Imaginea completă este însă cea reflectată de epistolele ignatiene: există un Dumnezeu, un Hristos, un templu, un altar, o Euharistie, o

credință, o iubire sau Biserică și un episcop, care prezidează cultul înconjurat de prezbiteri și diaconi, împreună cu întreg poporul sacerdotal al lui Dumnezeu. Cele două perspective, paulină și ioaneică, se observă în Epistola Sfântului Policarp al Smyrnei către Biserica din Filipi. Policarp, ca și prezbiterii, nu se numește pe sine episcop, nici nu se adresează unui episcop local din Filipi, ci Bisericii conduse tot de un colegiu de prezbiteri-episcopi. Primul care vorbește în Occident de „episcopi” în sens ignatian este Sfântul Irineu, ucenic asiatic al Sfântului Policarp, care menționează o succesiune a episcopilor Romei (*Adversus haereses* III.III.1) martori ai tradiției apostolice; dar tot Irineu le atribuie acestora, ca și apostolilor înșiși, titlul de „prezbiterii” — sinonim cu martor și păstrător al tradiției apostolice — vorbind și de o succesiune a prezbiterilor. La Sfântul Irineu se realizează deci fuziunea între cele două tradiții de organizare ierarhică: prezbiterial-apostolică și mono-episcopală, precum și între cele două terminologii paulină/romană și ignatiană/asiatică. Cu accentul pe întruparea locală euharistică a catolicității Bisericii, menită inițial să combată riscurile venite din partea falșilor apostoli itineranți, structura ignatiană tripartită: episcop unic — prezbiteri — diaconi, care s-a menținut astfel în Răsărit mereu, dar s-a impus și în Apus, reprezintă un corectiv esențial la viziunea universalistă a unui Corp unic cu un cap unic, viziune care în absența acestei structuri locale risca să transforme în monarhie de tip imperial ceea ce era menit să fie o comuniune universală alcătuită din comuniuni locale.

De la început însă în Biserica apostolică a existat nu doar o funcție prezbiterial-episcopală, ci și una diaconală²³⁷, provenită din responsabilitatea comunitară asumată față de creștinii defavorizați. Și aici au existat mai multe modele de exercitare a acestei sollicitudini: unul strict comunitar, bazat pe punerea în comun a tuturor posesiunilor și distribuirea lor după necesități de apostoli (model similar celor al grupurilor eseniene), și altul mai liber, de inspirație rabinică, al contribuțiilor benevole și colectelor de întrajutorare. Cu viziunea sa universalistă, Pavel a văzut întreaga Biserică, alcătuită din evrei și din păgâni, ca o comuniune unică universală, extinzând practica întrajutorării fraterne prin colecte de la nivelul Bisericilor locale și la relațiile dintre Biserici. Responsabili cu aceste forme de asistență mutuală ca expresii ale misterului koinoniei ecleziale sunt apostolii, dar încă de la început ei au delegat aceste funcții unor persoane cu răspunderi speciale, numite „prezbiterii” în grupul iudeu majoritar, și „diaconi” în cel al eleniștilor. Ceea ce a dus ulterior la o diferențiere între aceste funcții a fost aprofundarea conștiinței creștinilor Bisericii apostolice de a alcătui atât creația nouă (*Ga* 6, 15)

²³⁷ Cf. JEAN COLSON, *La fonction diaconale aux origines de l'Église*, Desclée, 1960.

eshatologică în Hristos Domnul răstignit și înviat, cât și Templul viu al lui Dumnezeu, un Popor sacerdotal unic (cf. *Rm* 12, 1; *1 Ptr* 2, 4–10)²³⁸, al cărui Mare Preot (*Archiereus*) Unic și Veșnic este (cf. *Evr*) Iisus Hristos Care realizează preoția veșnică și desăvârșită prin moartea, învierea și înălțarea Sa. Încorporați în Hristos, toți creștinii — nu doar un clan, ca în preoția ereditară levitică — devin la rândul lor preoți (*hiereis*) și popor de preoți, o preoție sfântă (*hierateuma hagion*), chemați să se aducă pe ei înșiși jertfe vii lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, binevestind binefacerile Celui ce i-a chemat de la întuneric la lumina Sa. Participarea supremă a creștinilor la această preoție sfântă bazată pe sacrificiu este martiriul, care-i sfințește preoți în veac (*Ap* 20, 6), participarea cotidiană e reprezentată de ofranda propriei lor persoane în rugăciune și în donarea bunurilor materiale pentru nevoile săracilor și ale slujitorilor Bisericii. Fiindcă pe lângă această preoție universală primită prin Botez și Mirungere în Biserica apostolică a existat și există și o preoție specială primită prin darul Duhului sfânt în punerea mâinilor ca slujire apostolică a celor însărcinați, pe de o parte, cu actualizarea prin predică și cult a preoției veșnice a Unicului Arhiereu și cu zidirea poporului sfânt al Bisericii ca templu sfânt și preoție sfântă, iar, pe de altă parte, cu primirea, prezentarea și distribuirea ofrandelor poporului sfânt, atât a celor către Dumnezeu, cât și pentru nevoile frățești. Astfel, slujirea preoțească specială, de sus, s-a dublat într-una prezbiterial-episcopală, de prezidare a Euharistiei și a cultului divin, de învățare și conducere a poporului, și alta propriu-zis diaconală. Prezbiteratul-episcopatul apare drept slujirea apostolică sacerdotalizantă, care consacră prin predică și Euharistie ofranda Poporului sacerdotalizat, a cărui ofrandă o primește, o organizează și o prezintă diaconatul. Diaconatul este astfel cinul instituit și el de apostoli în numele lui Hristos pentru a însuflă, organiza și prezenta la altar slujirea specifică Poporului sacerdotalizat: aceea de a prezenta lui Dumnezeu ofranda vieții/persoanelor lor, iar Bisericii, ofrandele bunurilor lor. Aceste două funcții i-ar avea, crede Jean Colson, drept prototipuri biblice pe Petru și pe Maria: dacă Petru (cf. *Mt* 16, 18–19) e tipul slujirii sacerdotalizante primite ca apostol protosacerdot de la Hristos, Maria, „slujnica Domnului” (*Lc* 1, 38) este, cum arată episodul nunții din Cana (*In* 2), tipul Bisericii slujitoare sacerdotalizate, exemplificând desăvârșit atât ofranda spirituală a dăruirii totale de sine lui Dumnezeu, cât și organizarea ofrandelor materiale ca o veritabilă protodiaconită. Așa s-ar explica și faptul că, dacă pentru slujirea apostolică sacerdotalizantă (*in persona*

²³⁸ Cf. JEAN COLSON, *Ministère de Jésus-Christ on Sacerdoce de l'Évangile. Étude sur la condition sacerdotale des ministres chrétiennes dans l'Église primitive* (Théologie historique 4), Paris, 1966.

Christi Capitis) de prezentare și sfințire la altar a ofrandelor Biserica n-a hirotonit decât bărbați (cf. *Ef* 5, 23–24), în schimb la slujirea diaconală de pregătire și organizare a ofrandei credincioșilor (*in persona Ecclesiae sponsae*) apostolii au hirotonit și femei diaconițe (*Rm* 16, 1; *1 Tim* 3, 11). Există însă, cum arată și tradiția liturgică răsăriteană, o diferență esențială între diaconițe și diaconi: diaconițele *nu* sunt diaconi femei, ci simple înlocuitoare ale diaconilor în unele slujiri nepotrivite pentru bărbați și au o slujire simplă eclezială nonliturgică; în tip ce diaconii sunt un cin în care se intersectează atât slujirea eclezială de însuflețire și organizare a ofrandelor Bisericii, cât și slujirea apostolică de prezentare a acestor ofrande la altar episcopilor și prezbiterilor spre sfințire. Ca atare, ei au o importantă funcție liturgică de mediere între preoția universală sacerdotalizată a poporului și preoția specială sacerdotalizantă a episcopatului-prezbiteratului, pe care le unifică, evitând scindarea inacceptabilă a Poporului sfânt, Preoție împăratească a Bisericii, în două segmente izolate sau antagonice: cler (clericalism) și laici (laicism), cum se va întâmpla ulterior în creștinismul occidental medieval și modern.

Constituirea canonică a religiei creștine în crizele secolelor I–II

Precizarea contururilor figurii liturgic-ierarhice canonice a Bisericii coincide cu constituirea canonului doctrinar și scripturistic propriu al creștinismului. Formarea canonului biblic creștin marchează de altfel sfârșitul creștinismului apostolic și începutul Bisericii timpurii și al exegezei. Și aici procesul configurativ esențial — analizat de Gerd Theissen (n. 1943), profesor de Noul Testament la facultatea din Heidelberg, într-o remarcabilă „teorie a religie creștinismului primar”²³⁹ — a fost acela al unei simultane diferențieri și continuități față de Scripturile ebraice, și în general față de iudaism, atât în ce privește narațiunea fundamentală, cât și riturile și etica (orice religie bazându-se pe mituri, simboluri și norme). Creștinii au modificat ambele axiome sau principii fundamentale, formulate exclusiv, ale iudaismului: monoteismul (Un singur Dumnezeu) și nomismul conventual (o singură Lege / un singur Legământ pentru un singur Popor ales): monoteismului creațional, realist, i-au adăugat credința într-un Mântuitor egal cu Dumnezeu Unic și Care oferă prin Pătimirea-Învierea Sa o salvare eshatologică impunând o etica radicală, iar nomismul conventual a fost universalizat și deschis tuturor națiunilor. Creștinismul apare astfel drept un iudaism universalizat (fără

²³⁹ GERD THEISSEN, *Eine Theorie des urchristlichen Religion*, Gütersloh, 2000; care are la bază un ciclu de conferințe ținut de G. Theissen în 1998–1999 la Facultatea de Teologie din Oxford, și publicate inițial în versiunea lor engleză: *The Religion of the Earliest Churches. Creating a Symbolic World*, Minneapolis, 1999.

frontiere) și reorganizat hristologic. Început ca o mișcare de înnoire a iudaismului, a sfârșit prin a deveni o „erezie” exclusă după anul 70 de iudaismul oficial, devenind după această schismă o religie autonomă. Toate crizele din secolele I–II, condiționate și de cadrul politic general, au fost de fapt etape succesive ale acestui proces de autonomizare: criza iudaistă din secolul I a condus la demarcarea rituală de iudaism prin renunțarea la circumcizie și regulile alimentare kasher; criza gnostică din secolul II a determinat formarea prin intermediul canonului biblic a narațiunii fundamentale specific creștine, iar criza profetică din secolele I–II a impus precizarea conturului eticii creștine. Toate aceste crize au avut și implicații etico-politice, opțiunile în conflict având în subtext și strategii de raportare la realitatea social-statală a Imperiului Roman păgân. Astfel, în secolul I, insistența iudeo-creștinilor de a-i menține pe creștini integrați prin circumcizie și Toră în iudaismul Sinagogii — care beneficia de exceptare de la obligația civică a cultului împăratului — era și o încercare de a evita conflictul deschis al creștinilor cu statul roman. Alături de iudaizanți, un model nonconflictual îl promovau și creștinii gnostici sau gnosticizanți, care îmbrățișau toleranța oferită de imperiu în schimbul renunțării la prezența în spațiul public și a privatizării totale a religiei. Conflictul cu statul și societatea era însă inevitabil pentru creștinii eshatologici, atrași în mișcările profetice și apocaliptice, pentru care opoziția între creștinism și starea lumii căzute era ireductibilă și ireconciliabilă.

Criza iudaistă s-a produs, cum arată Theissen, pe fondul tensiunilor teologice și practice provenite din interpretările date celor două axiome fundamentale ale iudaismului, monoteismul și nomismul: monoteismul creațional tindea spre universalism, pe când centrarea pe Toră încuraja particularismul; de asemenea, accentul teocentric pus pe Dumnezeu era împins adeseori până la predestinaționism, pesimism antropologic și particularism extrem (ca la esenienii apocaliptici), în timp ce optimismul antropologic exprimat în credința în faptele omului ducea la sinergism și soteriologie fie ritualistă (ca la saduchei), fie etică (ca la farisei), fie politico-revoluționară (ca la zeloți), dar concentrarea pe Lege limita orizontul la același particularism național. Răspunsul Apostolului Pavel la aceste aporii ale iudaismului a fost radicalizarea atât a harului, cât și a universalismului, ceea ce a condus la o atitudine paradoxală față de iudaism: atât de libertate, ruptură și independență, cât și de continuitate. Legea mozaică, abrogată ritual, dar exaltată etic, are două aspecte: literal, care ucide, și spiritual, care dă viață, prin aceea că trimite spre o împlinire eshatologică („creația nouă”) în afara ei, care în același timp o afirmă și o depășește. Discontinuitatea nu anulează însă continuitatea; nu e vorba atât de o ruptură, cât de o decentrare — detronarea Torei din rolul de mediator între Dumnezeu și oameni — și o nouă viziune asupra realităților

Vechiului Legământ dintr-un alt centru — Iisus Hristos Domnul răstignit și înviat, Fiul veșnic al Tatălui.

Libertatea excesivă față de iudaism împingea însă spre respingerea lui radicală, ceea ce a devenit unul din semnele distinctive ale gnosticismului dualist, marea ispită pentru creștinismului secolului II. Premisa lui psihologică era insatisfacția interioară a anticilor față de religiile pozitive, tradiționale, atât cele politeiste, cât și iudaismul, mai ales după catastrofa anului 70. Toate acestea au părut drept produsul unor spirite/îngeri demiurgi, ignorante și amăgitoare, care blochează accesul oamenilor la adevăratul Dumnezeu, absolut și transcendent față de lume și necunoscut ei, identic însă cu sinele ultim al omului care e o scânteie divină căzută în materie și întemnițată în corporalitate. Iisus n-a fost astfel un om real, ci un eon divin emanat din divinitatea necunoscută supremă și venit în lume cu corporalitate aparentă, pentru a-i elibera pe oameni din captivitatea cosmică trezindu-i, revelându-le cunoașterea ezoterică (gnoza) despre adevărata lume divină și învățându-i recunoașterea adevăratei identități, divine, a sinei lor adânci. Esența adevăratului creștin²⁴⁰, ca religie a mântuirii, ar fi așadar eliberarea de materie și de cosmos, abolirea lor în favoarea unui univers pur spiritual, populat cu îngeri și alte manifestări ale divinității necunoscute supreme. Gnosticismul postula o opoziție radicală nu doar între Vechiul și Noul Testament, între iudaism și creștinism, ci și între mântuirea/eliberarea în spirit adusă de Dumnezeu „negativ”, transcendent și bun, și creația lumii produsă de un Dumnezeu „pozitiv”, inferior și ignorant. Dualismul cosmic, antropologic și social se conjuga însă cu o mistică a identității de tip panteist în această meta-religie negativă, privată, tolerantă și invizibilă social. Deși autoprezentat drept versiune radicalizată, pură, a adevăratei mântuirii creștine, și cu toate că era favorizat politic ca o adaptare nonconflictuală la lumea exterioară în vederea unei eliberări pur interioare, gnosticismul nu s-a impus în Biserică.

²⁴⁰ Cel mai mare dascăl și teolog gnostic a fost Valentin († 165). Originar din Egipt, a venit la Roma în 136, unde a sperat să fie ales pentru calitățile sale intelectuale și retorice prezbiter-episcop, dar pentru că i-a fost preferat un „mărturisitor”, s-a separat de Biserică și și-a creat propria sectă-școală filozofico-religioasă; după ce a plecat o vreme în Răsărit, s-a întors la Roma, unde a murit în jurul anului 165, bucurându-se de un succes considerabil. După moartea sa, școala valentiniană s-a împărțit în două: una orientală (Teodot) și alta occidentală (Ptolemeu, Heracleon, Marcu). Sistemele mitologice valentiniene sunt descrise și combătute de Clement Alexandrinul, de Irineu al Lyonului și Tertulian. Scrierile lui Valentin s-au pierdut cu excepția unor fragmente și a unor scrieri ale școlii valentiniene în codicele bibliotecii gnostice de la Nag Hammadi. Monografia ultimă e cea a lui CHRISTOPH MARKSCHIES, *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 65), Tübingen, 1992.

Rezistența a venit din partea radicalismului etic al mișcărilor profetice și harismatice de tip apocaliptic, care valorizau eshatologia, martiriul și confruntarea, cum se poate observa în cartea *Apocalipsei*. Radicalismul harismatic și profetic refuza adaptarea și asimilarea și cultiva opoziția programatică față de lume prin martiriu, și față de impuritate și păcat prin asceză și sfințenie. Harismatismul, profetismul apocaliptic și ascetismul au fost împinse la extrem în mișcarea asiatică a montaniștilor²⁴¹ din secolul II. Rigorismul lor va fi adoptat și de africanul Tertulian ca protest împotriva laxismului practicat de Biserica Romei, dar și de romanul Ipolit, și va renaște în secolul III în contextul persecuțiilor sub forma schismei novațienilor puriști. Necesari pentru a evita căderea creștinismului în gnoză, profetismul risca mereu să împingă Biserica în sectarism și schisme permanente.

Cea mai mare provocare pentru Biserica postapostolică a reprezentat-o însă marcionismul²⁴². Marcionismul era un „profetism gnostic”, o combinație explozivă a tuturor crizelor cu care s-a confruntat creștinismul postapostolic: el împingea în extrem delimitarea de iudaism, dădea o variantă profetică, biblică, mitului dualist al gnosticismului și exacerba radicalismul etic în ascetism și martiriu. Gândirea și etica marcionită stăteau toate sub semnul

²⁴¹ Mișcare apocaliptică, harismatică și ascetică din a doua jumătate a secolului II, inițiată de Montanus din Frigia, care a socotit că Paracletul e activ în el însuși și în profetesele Prisca și Maximilla. A început să profetească în 156–157, proclamând că Ierusalimul ceresc va coborî în curând în Pepuza în Frigia. În ciuda condamnărilor Bisericii, s-a extins apoi atât în Africa, cât și în Italia, menținându-se timp îndelungat, fervoarea și ascetismul mișcării (care l-au fascinat pe Tertulian ce avea să-și sfârșească zilele în sânul acestei mișcări) fiind o alternativă harismatic-profetică la secularizarea și instituționalizarea creștinismului Bisericii. A se vedea, alături de monografia mai veche a lui P. DE LABRIOLLE, *La crise montaniste*, Paris, 1913, cercetarea lui CHRISTINE TREVETT, *Montanism. Gender, Authority and the New Prophecy*, Cambridge, 1996.

²⁴² Armator bogat din Sinope, după unele surse fiu al episcopului de aici, Marcion a venit la Roma în jurul anului 140, unde a început să promoveze o interpretare radicală a teologiei pauline, potrivit căreia opoziția dintre har și Lege, dintre Noul și vechiul Testament reprezintă conflictul între doi Dumnezeu: Dumnezeul Demiurg, ignorant, crud și despot al Vechiului Testament fiind de fapt Satana, opus adevăratului Dumnezeu al iubirii revelat în Hristos, entitate divină cu trup aparent apărută brusc predicând în Capernaum și martirizat de Demiurgul cel rău. Excomunicat de prezbiterii Bisericii Catholice Ortodoxe în 144, a început să organizeze tenace propria sa biserică paralelă, ale cărei comunități au împânzit întreaga lume creștină și care s-au bucurat de popularitate între creștini datorită moralității austere și exaltării martiriului. Cu toate polemicele lui Irineu, Tertulian sau Origen, acestea s-au menținut mult timp, majoritatea resorbindu-se însă la sfârșitul secolului III în manieism. Într-o monografie monumentală din 1921 (*Marcion. Das Evangelium vom fremden Gott. Eine Monographie zur Geschichte der Grundlegung der katholischen Kirche*), ADOLF VON HARNACK a încercat să-l reabiliteze pe Marcion drept reformatorul protestant paulin al Bisericii catholice timpurii din secolul II, precursorul antic al lui Martin Luther.

„antitezelor” (cum se intitula lucrarea sa teologică principală): dintre Vechiul și Noul Testament, dintre creație și mântuire, dintre Dumnezeu Demiurg al Legii și Dumnezeu Salvator și străin de lume al iubirii, a căror opoziție ireconciliabilă l-a condus la respingerea în bloc a Vechiului Testament. Marcion a format pentru comunitățile sale un canon biblic drastic amputat, limitat exclusiv la scrierile pauline — Pavel fiind, după el, singurul care a înțeles Evanghelia, ceilalți apostoli rămânând influențați de iudaism. „Biblia” creștină a lui Marcion era așadar compusă doar din *Evanghelia după Luca* și din zece Epistole autentice ale lui Pavel, începând cu *Galateni* (fără Epistolele Pastorale și cea către *Evrei*), toate epurate însă în text de pretinse interpolări ulterioare.

Canonul biblic — model protosinodal și protocatholic de unitate în pluralitate

Răspunsul Bisericii l-a reprezentat fixarea unui sistem de norme/canoane — scripturistic, doctrinar, instituțional și etic — care să delimiteze clar contururile creștinismului ortodox/catholic (sinonime în Biserica veche) față de exterior și față de derivatele heterodoxe asigurând totodată consensul, unitatea și continuitatea prin păstrarea, dar și limitarea pluralității celor patru curente misionare ale creștinismului apostolic: iudeo-creștin (Iacob), iudeo-păgân (Pavel), păgâno-iudeo-creștin (Petru, sinopticii) și ioaneic. Afară de cel petrin-sinoptic, deliberat centrist, toate aceste curente au cunoscut atât versiuni moderate, ortodoxe, cât și radicale, heterodoxe, deviind în gnosticism sau apocalipticism. Cu excepția celor radicale, gnostice, toate aceste curente și mișcări au fuzionat în Biserica postapostolică protoortodoxă/catholică, mărturia acestei unificări, a refuzului antitezelor și confruntărilor în favoarea integrărilor, fiind chiar canonul Bibliei creștine. Acesta este, cum arată Theissen, produsul a patru decizii deliberat antimarcionite:

1. de a pune la un loc scrierile sacre ale iudaismului în versiunea greacă a *Septuagintei* cu scrierile apostolilor, dar nu plasându-le pe acestea din urmă ca pe un simplu apendice al celor dintâi, ci grupându-le într-o colecție nouă, distinctă, plasată potrivit unui model de tipul promisiune/profeție-împlinire ca Noul Testament, în urma unui Vechi Testament, într-o Biblie în același timp unitară, dar bipartită;

2. de a avea un Nou Testament la rândul său bipartit, divizat într-o culegere de evanghelii narative și alta de epistole parenetice cu un apendice profetic;

3. de a reține nu o singură evangheliie, ci patru, și de a nu le armoniza artificial (cum va face în a doua jumătate a secolului II Tațian Sirianul în *Diatessaron*-ul său); și

4. de a contrabalansa corpusul paulin lărgit de 14 Epistole, cu alte 7 Epistole „Catholice” ale „stâlpilor” Bisericii din Ierusalim și ai creștinismului apostolic: Iacob, Petru (cu apendicele lui Iuda) și Ioan; dacă se adăugau și cele 7 epistole din *Apocalipsa* lui Ioan, numărul Epistolelor „Catholice” se ridica la 14 și îl echilibra astfel perfect pe cel al corpusului epistolar paulin.

Cele patru Evanghelii pot fi citite în modelul teoretic propus de Theissen și ca etapele unei tot mai mari delimitări de iudaism: delimitarea rituală la *Marcu*, etică la *Matei*, narativă la *Luca*, totală la *Ioan*, unde Hristos Logosul întrupat este Alfa și Omega întregii creații. Delimitarea creștinismului față de iudaismul rabinic a fost acompaniată însă atât de refuzul dizolvării în mitologia gnostică și angajării în ruptura și ostilitatea gnosticismului față de cosmos și istorie, cât și de rezerva față de radicalismul etic apocaliptic care l-ar fi pus într-un conflict permanent cu realitatea. Fără o bună doză de radicalism și fără un simț al integrității, separației și distanței, dar și al confruntării profetice la nevoie cu lumea ostilă sau pur și simplu în derivă morală, creștinismul și-ar fi pierdut cu siguranță identitatea asimilându-se mediului cultural antic; iar fără o doză consistentă de realism și fără un simț al moderației și echilibrului, al reconcilierii și integralității, creștinismul și-ar fi pierdut viabilitatea și relevanța socială, culturală și umană. Pentru a se impune, Biserica a avut nevoie atât de entuziasmul mărturisitor al martirilor (și, ulterior, al monahilor), cât și de înțelepciunea culturală și socială a apologetilor și a necunoscutului autor al *Epistolei către Diognet*. Or toate aceste atitudini deja anunțate în scrierile apostolilor au fost conjugate admirabil în tensiunea bine acordată pe care o atestă echilibrul nu doar teologic, dar și etic, care se degajă din paginile Noului Testament.

O armonie similară poate fi sesizată și în ce privește diversele imagini și viziuni apostolice despre Biserică care se luminează și întrepătrund reciproc, unite de acolada canonului nou-testamentar²⁴³: operă a Duhului Sfânt la *Luca* și în *Faptele Apostolilor*, dar și la Pavel din primele sale epistole, Biserica este la Pavel din Epistolele captivității Trupul tainic al lui Hristos Domnul răstignit și înviat, dar și Casa bine organizată din Epistolele Pastorale; dacă pentru Ioan este o Comuniune mistică în Hristos Cel preamărit a unor persoane călăuzite de Duhul Sfânt, pentru Petru (și pentru *Apocalipsă*) ea este un Popor sacerdotal și un Templu viu al lui Dumnezeu; insistând pe modul evanghelic, paradoxal, de exercitare a autorității lui Iisus prin slujire și martiriu, sinopticii arată modul concret în care trebuie practică autoritatea în Biserică de apostoli în frunte cu Petru, care nu trebuie în nici un fel să se substituie lui Iisus Însuși. Noul Testament oferă o exemplară lecție, mereu

²⁴³ Cf. RAYMOND E. BROWN, *The Churches the Apostles Left Behind*, New York, 1984.

actuală, despre apostolicitatea și catholicitatea Bisericii primare: modelul unei unități în diversitate, al unei armonii înțelese ca echilibru între tensiuni, ca integrare și reconciliere a diversității, cu refuzul opțiunilor unilaterale, radical sau nivelatoare. Nu avem astfel ca la Marcion o singură evanghelie, ci patru, nici epistolele unui singur apostol, ci provenite de la cinci apostoli, fiindcă e Biserica Una și catholică/ortodoxă a lui Iisus Hristos Domnul, Piatra unghiulară a unui unic edificiu susținut de mai multe „coloane”.

Geneza editorială a Noului Testament și lecțiile ei canonice

Dacă geneza literară a scrierilor Noului Testament e o temă complexă, viu și îndelung dezbătută²⁴⁴, forma lui finală a făcut doar recent obiectul unei investigații speciale²⁴⁵ întreprinse de David Trobisch (n. 1958, fost asistent al lui Gerd Theissen, azi profesor la Bangor, SUA), ale cărei rezultate sunt demne de reținut. Trobisch pleacă de la analiza directă și sistematică a surselor manuscrise disponibile astăzi — și care se ridică la un total de 5700 de manuscrise, dintre care 116 pe papyrus și 300 de codice scrise în unciale. Această analiză nu susține însă modelul „clasic” al genezei Noului Testament (formulat de Hans von Campenhausen în 1968). Potrivit acestei din urmă teorii-standard, Noul Testament s-ar fi constituit timp îndelungat, în etape succesive, forma lui actuală apărând abia în secolul IV: în secolul I au apărut nenumărate scrieri creștine, care în secolele II–III au fost grupate în

²⁴⁴ Ultima contribuție în materie îi aparține lui GERD THEISSEN însuși, care în recentul volum: *Die Entstehung des Neuen Testamentes als literaturgeschichtliches Problem*, Universitäts-Verlag Heidelberg, 2007, descrie geneza Noului Testament din punctul de vedere al istoriei unei literaturi specifice, ca un proces desfășurat în patru faze: harismatică — a tradițiilor literare, legată nemijlocit de Iisus și Pavel; pseudoepigrafică — a tradițiilor evanghelice și epistolare în care Iisus și Pavel se autoexplică în texte redactate de alții în numele lor; funcțională — în care texte parțiale au circulat ca forme literare autonome (predici, colecții de ziceri, istorii, apocalipse); și canonică — în care prin compromis și delimitare s-a realizat o unitate de consens, pluralitatea fiind simultan recunoscută și limitată, efectul fiind un enorm câștig de stabilitate. Ceea ce n-a împiedicat dezvoltarea unei extrem de flexibile și complexe literaturi extracanonice produse fie de noi autori harismatici (oameni ai Bisericii, gen Clement, Policarp, Ignatie, sau dascăli apologeți ori gnostici), prin alte scrieri pseudoepigrafe (bogata literatură apocrifă evanghelică, paulină, petrină, de tipul *Faptelor Apostolilor*) sau a genurilor funcționale (predici, apocalipse, constituții etc.).

²⁴⁵ DAVID TROBISCH, *Die Endredaktion des Neuen Testamentes. Eine Untersuchung zur Entstehung der christlichen Bibel* (Novum Testamentum et Orbis Antiquus 31), Freiburg – Göttingen, 1996; cartea reprezintă teza de abilitare a lui D. Trobisch, a cărui teză de doctorat, susținută în 1988 la Heidelberg cu G. Theissen, fusese anterior o analiză a genezei corpusului epistolar paulin: *Die Entstehung der Paulusbriefsammlung: Studien zu den Anfängen der christlichen Publizistik* (Novum Testamentum et Orbis Antiquus 10), Freiburg – Göttingen, 1998.

diverse colecții și corpusuri; un imbold în direcția canonizării a fost dat de reacția la canonul restrâns al lui Marcion, dar canonizarea efectivă e un produs al secolului IV, când apar pe lângă marile codice biblice unciale și prima descriere exactă a cuprinsului Noului Testament actual (în *Epistola 39* a Sfântului Atanasie cel Mare din anul 367). Punctul de plecare de bun-simț al lui Trobisch e acela că în cazul Noului Testament nu avem de-a face cu istoria formulării unei dogme, ci cu redactarea unei cărți, canonul fiind în acest caz ediția canonică a Noului Testament. Ideea că Noul Testament s-ar fi dezvoltat pe parcursul mai multor secole e contrazisă flagrant de manuscrise. Citite cu atenție, ele trimit spre un grup de editori de la mijlocul secolului II care l-au publicat împreună cu versiunea creștină a *Septuagintei* într-un efort deliberat de a pune la dispoziția creștinilor o primă ediție a Bibliei Bisericii. Discuțiile din secolele II–IV despre paternitatea apostolică a unor scrieri (*Evrei în Apus, Apocalipsa în Răsărit, sau Epistolele „Catholice” mici: 2 Petru, 2–3 Ioan, Iuda*) presupun această ediție canonică. Principalele indicii ale unei redactări finale sunt: faptul că toate manuscrisele biblice creștine au forma de codice, creștinii adoptând primii în mod deliberat această formă de carte atât pentru a se delimita de iudaism, care folosea doar suluri, cât și din motive practice, nu doar economice (textul e scris pe ambele părți), cât mai ales de fixare a unei anumite ordini precise a cărților; apoi faptul că toate manuscrisele biblice creștine folosesc un sistem propriu de prescurtare a numelor sacre (ΧΡΙΣΤΟΣ = ΧΣ, ΘΕΟΣ = ΘΣ etc.), titlurile standardizate ale grupurilor de scrieri (*euangelion kata...; epistolē Paulou pros...*) și titlul unitar dat întregii colecții de „Nou Testament” (*Kainē Diathēkē*), aluzie la *2 Corinteni 3*, și care implică limpede existența și a unui „Vechi Testament” (*Palaia Diathēkē*). Toate acestea sunt produsul unor intervenții redacționale, care nu aparțin în mod evident autorilor scrierilor, ci au rolul de a le lega într-o colecție unitară, semnalând cititorilor unitatea literară a unei colecții deliberat alcătuite de editori cu un concept precis în minte și urmărind obiective teologice precise.

Două din acestea sunt clar antimarcionite. Astfel, în Scripturile canonice ale creștinilor, Noul Testament al apostolilor este obligatoriu precedat de Vechiul Testament al patriarhilor, înțelepților și profeților în canonul grec lărgit al *Septuagintei* încreștinate în succesiunea: *Pentateuhul* — cărți istorice — sapiențial-poetice — profetice. Canonul *Septuagintei* creștine a fost luat drept model și pentru Noul Testament, pe care editorii îl vor organiza într-o secvență similară: *Evangheliile* — *Faptele Apostolilor* — *Epistole* — *Apocalipsa*.

Obligatorii pentru creștinii Bisericii catholice ortodoxe apostolice sunt însă, spre deosebire de Marcion, patru *Evangheliile* și mai multe culegeri de epistole apostolice, însă și aici ordinea lor este decisivă. Așa cum arată ma-

nuscritele, în ediția canonică Noul Testament se prezenta ca o culegere în patru volume sau părți cu următorul cuprins: Evangheliile — așa-numitul „Praxapostolos” alcătuit din *Faptele Apostolilor* și Epistolele „Catholice” — Epistolele Pauline — *Apocalipsa*. Nu există nici un manuscris care să grupeze Evangheliile cu *Faptele Apostolilor*. *Faptele* sunt întotdeauna combinate cu Epistolele „Catholice” apărând astfel întotdeauna drept introducerea istorică la scrisorile „stâlpilor” Bisericii din Ierusalim: Iacob, Petru (și Iuda) și Ioan. Corpusul Epistolelor Pauline urmează așadar corpusului epistolelor apostolilor din Ierusalim. Din rațiuni probabil liturgice, nemaînțelegând miza teologică antimarcionită a ordinii canonice inițiale, realizatorii ediției bizantine a Noului Testament, aflată și la baza celei moderne, au schimbat-o intercalând Epistolele Pauline îndată după *Faptele Apostolilor* și înainte de Epistolele „Catholice”. Tot ei au schimbat și ordinea epistolelor din corpusul paulin integral, plasând *Epistola către Evrei* pe ultimul loc, după *Epistola către Filimon* și înainte cea a lui *Iacob*. În timp ce în ediția princeps și în marile codice unciale Epistolele Pauline sunt ordonate după adresați și în ordinea descrescătoare a lungimii lor în două grupe distincte: către Biserici — *Romani, 1–2 Corinteni, Galateni, Filipeni, Coloseni, 1–2 Tesaloniceni* — și către persoane — *1–2 Timotei, Tit, Filimon* —; intercalată ulterior, fiindcă în manuscrise există și colecții de doar 13 Epistole Pauline, *Epistola către Evrei* este plasată între aceste două grupe, respectiv între *2 Tesaloniceni* și *1 Timotei*²⁴⁶.

Selecția atentă a celor 8 autori prezenți cu 27 de scrieri în paginile Noului Testament și ordinea lor reflectă o preocupare atentă din partea editorilor de a atenua conflictul dintre Pavel și „stâlpii” Bisericii din Ierusalim cu care se deschide *Epistola către Galateni*, prima din canonul marcionit, în sensul indicat de *Faptele Apostolilor*, care prezintă modul „sinodal” de conciliere a diverselor tendințe și curente din sânul Bisericii apostolice. Pavel nu este aici nici singurul, nici primul apostol, ci, deși cel mai activ și important misionar, e totuși ultimul venit și asociat ca al patrulea celor trei stâlpi ai Bisericii apostolice din Ierusalim; ca atare, el nu poate fi citit împotriva acestora, ci doar împreună cu aceștia. Modelul care trebuie urmat e acela al acceptării fiecăruia dintre aceștia, unul de către celălalt, și al recomandării unuia de către altul, pe care l-au dat efectiv între ei toți aceștia patru, atât Iacob și Ioan la Ierusalim, cât și, ulterior, Petru și Pavel la Roma, iar după mutarea sa la Efes Ioan și Petru în episodul final al Evangheliei a Patra (*Ioan 21*), adăugat

²⁴⁶ Dezordinea este și mai mare în traducerea germană a Noului Testament făcută de Martin Luther, care, aplicând criteriul „justificării prin credință” considerat „canon în canon”, a împins *Epistola către Evrei* împreună cu cele ale lui *Iacob* și *Iuda*, socotite secundare, pe penultimul loc din Noul Testament, înainte de *Apocalipsă*.

clar ulterior, finalul inițial al Evangheliei fiind *Ioan 20, 30–31*. În ultimul verset al *Evangheliei după Ioan* de azi, de după episodul petrino-ioaneic din final, Trobisch vede astfel nota redacțională a editorilor Noului Testament; în timp ce autorul evangheliei spune în *Ioan 20, 30*: „și alte minuni a făcut Iisus care nu sunt scrise în cartea aceasta”, editorii celor patru evanghelii precizează că „mai sunt și multe alte lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea întreagă n-ar cuprinde cărțile scrise. Amin” (*In 21, 25*).

Grija de a-i prezenta unul după altul și unul lângă altul pe Petru și Ioan, pe Petru și pe Pavel, pe Iacob și pe Pavel, pe fundalul itinerarului Apostolilor Pavel și Petru de la Ierusalim la Roma, sugerează²⁴⁷ identitatea romană a editorilor Noului Testament, foarte probabil un cerc de prezbiteri anonimi, dar extraordinar de perspicace, ai Bisericii Romei de la mijlocului secolului II. După Iisus, figurile centrale ale Noului Testament sunt Petru și Pavel, cei doi „stâlpi” ai Bisericii din Roma devenită, după abandonarea Ierusalimului, centrul de referință (nu și de guvernare administrativă) al creștinismului apostolic. Noul Testament reține de la ambii apostoli-corifei și câte o ultimă epistolă cu valoare de testament: *2 Petru* și *2 Timotei*; ambele sunt scrise în Roma puțin înainte de martiriul autorilor lor și ambele sunt adresate unor comunități din Asia: Efes și Pont.

Or, la mijlocul secolului II, Pontul însemna Marcion, iar Efesul însemna vechea tradiție ioaneică a celebrării Paștelui creștin odată cu iudeii pe 14 nissan, în orice zi a săptămânii, tradiție diferită de cea a restului creștinilor, care-l sărbătoreau deja în zi de duminică. Disputa dintre cele două tradiții liturgice — care la sfârșitul secolului II n-a degenerat în schismă în confruntarea dintre episcopii Policrat al Efesului și Victor al Romei doar datorită intervenției pacificatoare a sfântului episcop Irineu al Lyonului — se putuse observa deja anterior. Cu ocazia vizitei făcute în jurul anului 154 de bătrânul episcop Policarp al Smyrnei Bisericii Romei conduse de Anicet nici una din cele două părți n-a reușit să o convingă pe cealaltă să renunțe la practica sa fără însă ca dezacordul lor să împiedice comuniunea euharistică deplină²⁴⁸. Cvartodecimanii invocau mărturia *Evangheliei după Ioan*, iar ceilalți pe cea a *Evangheliilor sinoptice*. *Evangheliile sinoptice* — în centrul cărora se află *Evanghelia* petrină, comună, *după Marcu* — sunt plasate înaintea *Evanghe-*

²⁴⁷ Dincolo de ceea ce spune teologul luteran Trobisch, care nu pare a recunoaște aceasta, editorii Noului Testament par să facă într-adevăr parte dintr-o „școală a lui Petru de la Roma”, preocupată atât de ortodoxia credinței, cât și de menținerea unității Bisericii apostolice; cf. OTTO KNOCH, *Die Erste und Zweite Petrusbrief der Judasbrief* (Regensburger Neues Testament), Regensburg, 1990, p. 193–196: „Exkurs. Die Petruschule in Rom”.

²⁴⁸ Cf. EUSEBIU AL CEZAREII, *Historia Ecclesiastica* V.XXIV.

liei efesene după Ioan pusă însă pe același plan cu ele. Această dispunere sugerează așadar că editorii Noului Testament au avut în vedere în soluționarea crizei dintre Efes și Roma aceeași soluție integratoare folosită în rezolvarea crizei marcionite prin plasarea Epistolelor Pauline în urma celor „Catholice”, în al căror centru se află iarăși cele două Epistole ale lui Petru. Centralitatea și prioritatea lui Petru apar astfel atât în grupul Evangheliilor, cât și în acela al Epistolelor, dar ea este una perfect colegială și funcționează după modelul sinodal descris în *Faptele Apostolilor* 15, nu ca reducere și nivelare a pluralității, cât ca o moderare, echilibrare și centrare a diverselor direcții și curente ale misiunilor apostolice. Ediția canonică princeps a Noului Testament poate fi așadar datată și localizată cu destulă certitudine, ea apărând cu destulă probabilitate la mijlocul secolului II, realizată de un cerc de prezbiteri din Biserica Romei susținută de cei doi „stâlpi” ai apostolilor, Petru și Pavel.

Dacă prioritatea și centralitatea lui Petru este evidentă în modul de organizare și aranjare a scrierilor apostolice, lui Pavel i se datorează titlul edițiilor lor canonice: „Noul Testament” e o trimitere clară la *2 Corinteni* 3, 6, singurul loc în care apare această expresie și unde Apostolul neamurilor păgâne afirmă, cu referire la Scripturile ebraice, principiul metodologic general: „Dumnezeu ne-a făcut capabili de a-I fi slujitori/diaconi ai unui nou testament, nu ai unei litere, ci ai unui Duh/Sens; căci litera ucide, dar Duhul/Sensul face viu.” Noul iudaism apostolic, care e creștinismul, refuză așadar să devină o „diaconie a literei moarte”, o religie pur scripturistică, pentru că este o „diaconie a Duhului/Sensului/Vieții”, care este libertate și aduce slava transfigurării (*2 Co* 3, 6–18). Așa se explică și de ce, spre deosebire de *TaNaK*-ul ebraic sau *Coranul* arab, textul grec al Noului Testament are nenumărate variante, este viu și deschis traducerilor. Dincolo de libertatea duhovnicească față de text în litera lui (și față de tirania filologiei), acest text paulin central exprimă și conștiința de sine a editorilor romani ai Noului Testament că adevăratul autor al arhitecturii și armoniei de tipul unității în diversitate propriu Bisericii apostolice și canonului Bibliei creștine este de fapt Duhul Sfânt. Există astfel o diferență esențială între canonul biblic rabinic al Scripturilor sfinte și cel apostolic al Bisericii: dacă pentru rabini important este textul scris în literalitatea lui, transmiterea și interpretarea lui exactă, de aceea Tora scrisă e receptată în interiorul Torei orale fixată scriptic în Talmud, în schimb pentru creștini Biblia trimite dincolo de textul ei final sau original spre personajele despre care vorbește ea și în primul rând spre Persoana vie a lui Hristos, Care vorbește prin ea — Canonul ultim. Biserica n-a fost preocupată să aibă un text scripturistic perfect (ca rabinii), nici chiar un canon biblic perfect și inspirat, definitiv (ca protestanții) — dovada e atât

canonul *Septuagintei*, cât și precizarea din editorialul final al redactorilor Noului Testament, cuprins în *Ioan* 21, 25 —, pentru că nici textul, nici cano-nul biblic nu se interpretează pe ele însele.

Pentru a interpreta adecvat corpusul de texte cu autoritate permanentă și publică, menite lecturii și predicii în biserici, e nevoie, dincolo de simpla lor listă, de înțelegerea principiului teologic care comandă organizarea și inter-pretarea lor autentică. Iar acest principiu sau „canon intern” este de fapt unul extratextual: un eveniment istoric ori o succesiune de evenimente sau o doctrină ori un set de doctrine centrale, despre care se consideră că vorbesc textele canonice²⁴⁹.

VI. Canonul credinței — Simbolul credinței

Revelator în acest sens este faptul că, dacă despre cărțile „canonice” ale Scripturii s-a vorbit doar începând cu secolul IV, termenul *kanōn* a fost folosit intens în secolele II–III în sintagma „canonul/regula adevărului” sau „canonul/regula credinței”²⁵⁰ cu sensul de ghid esențial pentru interpretarea Scripturii, care nu duce la adevăr prin ea însăși. În secolul IV, „canonul cre-dinței” va deveni „simbolul credinței”, denumire foarte corectă potrivit lui James Barr, întrucât el simbolizează faptul esențial că nu Scriptura precedă și generează Biserica, ci, din contră, credința Bisericii precedă și generează Scriptura, pe care o însoțește apoi constant drept ghid și regulă de interpre-tare canonică. În creștinism cunoașterea teologică începe cu mărturisirea lui Iisus Hristos Domnul, nu cu studiul Bibliei, așa cum canonul biblic urmează canonului credinței/adevărului.

Creștinismul, religie a mărturiei și mărturisirii

Între religiile păgâne și religiile revelate există o diferență fundamentală. Păgânismele, așa cum observa Jaroslav Pelikan, țin de rituri, nu de cuvânt,

²⁴⁹ Asemenea iudaismului, și Bisericile creștine au în realitate un canon biblic „în trepte”, în sensul că selectează preferențial unele cărți centrale, altele rămânând periferice, așa cum și teologiile selectează învățături biblice centrale în jurul cărora se organizează (întruparea în romano-catolicism, îndumnezeirea în Ortodoxie, justificarea în luteranism, predestinația în calvinism, inspirația verbală în fundamentalism), pe care le aleg din Scriptură și le explică apoi drept cadrul general de lectură a Scripturii ca întreg.

²⁵⁰ Cf. HEINZ OHME, *Kanōn ekklesiastikos*, 1998, p. 61–239: cap. V. „Kanōn alētheias” la Irineu; VI. „Regula” la Tertulian; VII. „Canonul adevăratului gnostic” la Clement Alexan-drinul; VIII. „Horos-ul adevărului” la Ipolit; IX. Origen și „canonul bisericesc”; X. „Regula veritatis” la Novatian.

de *dromena*, nu de *legomena*. În religiile bazate pe Revelația Cuvântului lui Dumnezeu — o revelație verbalizabilă, definibilă, transmisibilă în cuvinte²⁵¹ —, revelația Cuvântului trebuie afirmată și mărturisită în cuvânt: „șema”-ului iudaic din *Deuteronomul* 6, 4 — Domnul este Unu — îi corespunde „șahada” creștină din *Ioan* 17, 3: Viața veșnică e cunoașterea Unicului Dumnezeu adevărat și a Trimisului Său, Fiul Unul-Născut²⁵².

Creștinismul este o religie/credință prin excelență mărturisitoare și publică; urmând lui „Hristos Iisus Care pe vremea lui Ponțiu Pilat a dat ca martor mărturisirea cea bună” (*Christou Jesou tou martyrēsantos epi Pontiou Pilatou tēn kalēn homologian* — *1 Tim* 6, 13), creștinilor li se cere la rândul lor să fie martori (*Mt* 10, 32), să țină mărturisirea (*Evr* 4, 14) și să dea răspuns oricui le cere socoteală despre credința lor (*1 Ptr* 3, 15). *Martyria* — *homologia* — *apologia* publice, nu private, chiar cu prețul vieții, au făcut din noua religie creștină fără sprijinul statului, ba chiar împotriva lui, o religie mondială²⁵³. Geneza și etapele concrete în care s-au format „mărturisirile de credință” și „crezurile” Bisericii vechi — dintre care s-au impus în cele din urmă două: „Crezul Apostolic-Roman”, limitat la Occident, și „Crezul Niceo-Constantinopolitan”, devenit Crez ecumenic al Bisericii — au generat odată cu Reforma protestantă o imensă literatură științifică²⁵⁴, inițial confesional-polemică, ulterior irenic-ecumenică.

²⁵¹ Cum arăta preotul profesor DUMITRU STĂNILOAE (*Ascetica și mistica*, 1947 [1981]; *Teologia dogmatică ortodoxă*, 1978), creștinismul este în același timp mister și cuvânt, apofază și catafază (intuiție și concept). Deși e misterios și mistic, creștinismul nu este misticism negativ budist sau pozitiv în sensul unei experiențe „oceanice” cosmice sau individuale indefinibile. Misticismul vede în cuvinte moartea misterului, pierderea adevărului și a libertății — a libertății de a-L reduce pe Dumnezeu Persoană la o experiență negativă sau difuză centrată pe sine sau pe cosmos și etichetată drept „divine”. Dacă refuză autodivinizarea afectivității și a spontaneității, care reflecta adeseori doar pasiune și ignoranță, creștinismul nu acceptă nici idolatrizarea magic-cabalistică a cuvintelor, nici exaltarea scolastică a conceptelor și schemelor abstracte. Misterul e plin de cuvânt, iar Cuvântul e plin de mister. Întunericul tainei iradiază lumină, iar lumina este în orbitorul ei plină de întunericul tainei.

²⁵² Transformată ulterior de islam — pe urmele unei pervertiri eretice creștine anterioare — în mărturisirea exclusivității lui Allah și a lui Muhammad ca Trimis al lui Allah. A se vedea mai jos n. 271.

²⁵³ Cf. REINHART STAATS, *Das Glaubensbekenntnis von Nizäa-Konstantinopel. Historische und theologische Grundlagen*, Darmstadt, 1996, p. 3, 10, 122–124.

²⁵⁴ Recent inventariată critic de profesorul luteran de patrologie din Birmingham, MARKUS VINZENT, *Der Ursprung des Apostolikums in Urteil der kritischen Forschung* (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte 89), Göttingen, 2006.

Crezul Apostolic-Roman — forme

Discuții aprinse s-au purtat și continuă să se poarte încă în jurul originii așa-numitului „Simbol al Apostolilor” (*Apostolicum*), citat pentru prima dată de sfântul episcop Ambrozie al Milanului în jurul anului 390 (*Ep.* 42, 5) și considerat vechiul Crez al Bisericii Romei (*Romanum* — R). Acesta a circulat în secolele IV–VII într-o diversitate de variante sub formă de Crezuri provinciale (Milano, Aquilea, Ravenna, Torino, Remesiana, Hippo, Cartagina, Spania, sudul Galiei)²⁵⁵, înainte ca forma lui hispano-galică (așa-numitul *Textus receptus* — T) să fi fost oficializată și impusă de Carol cel Mare († 814), devenind până azi Crezul baptismal al Occidentului creștin, acceptat fiind ca atare și de reformatorii protestanți. Numele său de „Crez al Apostolilor” derivă de la legenda atestată de primul său comentariu scris de Rufin în anul 404, potrivit căreia el ar fi fost alcătuit de cei Doisprezece Apostoli: înainte de părăsi Ierusalimul și a se despărți plecând la misiune, s-au adunat și sub insuflarea Duhului Sfânt fiecare din ei a rostit una din formulele care-l alcătuiesc.

... controverse și discuții

Necunoscut în Răsărit și respins în 1438 la Florența de Marcu Eugenicul, pentru care unicul Crez autoritativ ecumenic este doar cel Niceo-Constantinopolitan, Crezul Apostolic a fost contestat și în Occident de umaniști (Lorenzo Valla), dar și de protestanți. Pentru aceștia din urmă, spre deosebire de Scriptura cu autoritate divină, el este o simplă tradiție umană, o creație a Bisericii Romei, o mărturisire baptismală locală, impusă apoi abuziv de papalitate întregului Occident creștin. În secolul XVII, erudiții protestanți — olandezul Gerhard Voss (1642) și anglicanul James Usherr (1647) — au arătat că originile Textului recept (T) al „Crezului Apostolic” stau în vechiul „Crez Roman” (R) atestat într-o epistolă din 341 a niceanului Marcel al Ancyrei († 374)²⁵⁶ către papa Iuliu al Romei. Geneza și forma „Crezului Ro-

²⁵⁵ Reconstituite cu micală de LIUWE H. WESTRA, *The Apostles' Creed. Origin, History, and Some Early Commentaries*, Turnhout, 2002.

²⁵⁶ Susținător energetic al Sinodului de la Niceea (325) și al lui *homoousios* și activ polemist antiarian (împotriva lui Asterios Capadocianul), episcopul Marcel al Ancyrei († cca 374) a fost depus de sinoade ariene în 336 și 339, refugiindu-se în Occident, unde ortodoxia lui a fost recunoscută de sinoadele de la Roma (340) și Sardica (343). Insistența sa pe unitatea de ființă a celor Trei Persoane ale Treimii l-a condus pe Marcel să vadă în Fiul și Duhul doar funcții temporare ale lui Dumnezeu în vederea creației și mântuirii, urmând ca în eshaton ele să se resoarbă în Unitatea divină și Dumnezeu să fie toate în toți. Împotriva acestei interpretări heterodoxe, de tip modalist, accentuată de discipolul său, episcopul Fotin al Sirmiumului, Simbolul de la Constantinopol (381) a precizat că „Împărăția lui Hristos nu va avea un sfârșit”.

man” a făcut obiectul monumentalelor investigații ale lui Carl Paul Caspari (1866–1879, 4 vol.) și Ferdinand Kattenbusch (1894, 1900, 2 vol.). La începutul secolului XX, savanții Eduard Schwartz (1910) și Robert Connolly (1916) au reconstituit, plecând de la traduceri latine și orientale, un important tratat de „ordine bisericească” pierdut în originalul grec, pe care l-au identificat cu *Tradiția Apostolică* atribuită după alte surse lui Ipolit din Roma († 236). Aici au descoperit sub forma interogativă a trei întrebări și răspunsuri solicitate catehumenilor înainte de Botez (*Hippolytum* — H) principalele elemente prezente în formă declarativă în „Crezul Roman” (*Romanum*). Iar în 1919 Hans Lietzmann a demonstrat că în „Crezul Roman” exista sinteza a două formule mai vechi separate: una trinitară, care mărturisește credința în Tatăl, Fiul, Duhul Sfânt, Biserică și înviere, și alta hristologică evocând nașterea, răstignirea, moartea, învierea, înălțarea, șederea de-a dreapta și a doua venire ale lui Iisus Hristos.

... preistorie

Opinia comună pe această temă este cea argumentată în sinteza de referință despre Crezurile creștine timpurii publicată în 1950 de anglicanul John Norman Davidson Kelly (1908–1997)²⁵⁷, ale cărei poziții sunt dezvoltate și nuanțate în recenta monumentală monografie a Liuwei Westra (2002). Elemente de crez sunt atestate clar în Noul Testament, unde se pot observa atât formule simple, monopartite, de tipul „Iisus este Domnul”, *Iēsous Kyrios* (*1 Co* 12, 3; *Rm* 10, 9; dar și *Flp* 2, 11; *Col* 2, 6; *FA* 11, 17. 20; 16, 31)²⁵⁸, cât și formule bipartite despre relația între Tată și Fiul (*1 Co* 8, 6; *1 Tim* 2, 5 ș. u.; 6, 13 ș. u.; *2 Tim* 4, 1, și în aproape toate salutările Epistolelor pauline), precum și tripartite, care vorbesc despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt (*1 Co* 13, 14; *Mt* 28, 19; dar și *1 Co* 6, 11; 12, 4 ș. u.; *2 Co* 1, 21 ș. u.). Implicită (chiar dacă n-avem de-a face cu crezuri trinitare explicite), schema trinitară e deja prezentă, întrucât Iisus nu poate fi înțeles în sens deplin mesianic — ca Hristosul/Unsul lui Dumnezeu — decât în relație cu Tatăl/Cel ce Unge și cu Duhul/Ungerea. În ce privește secolul I, în primele două generații creștine erau în uz și cînste²⁵⁹ mărturisiri existențiale foarte scurte — de tipul: „Iisus este *Kyrios*/Domnul/Iahve!”, „Iisus e Hristosul!”, „Iisus e Fiul lui Dumnezeu!” — folosite de creștini mereu în orice fel de contexte (nu numai

²⁵⁷ J. N. D. KELLY, *Early Christian Creeds*, Londra, 1950; ed. III, 1972.

²⁵⁸ Alături de proclamări hristologice mai ample despre Iisus, ca în *1 Co* 15, 3 ș. u.; *Rm* 1, 3 ș. u.; 8, 34; *2 Tim* 2, 8; *1 Ptr* 3, 18 ș. u.; *1 Tim* 3, 16.

²⁵⁹ Cum arată HANS VON CAMPENHAUSEN, „Das Bekenntnis im Urchristentum”, *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* 63 (1972), p. 210–253.

liturgice) ca expresie individuală sau comunitară a acceptării lui Iisus drept Domn al vieții lor. Foarte devreme, în contextul crizei docketiste, pentru a accentua faptul că Iisus este și om real, a apărut prima formulă doctrinară a credinței că „Iisus a venit în trup”, formulă care a fost ulterior dezvoltată dând naștere secvenței hristologice aflate în secolul II la baza atât a regulii de credință antignostice folosite în formule libere și valabile, în context catehetic și doctrinar polemic, cât și a crezurilor cu formulări trinitare fixe pentru uz liturgic. Un text al lui Iustin Martirul (*Apologia* I.LXI.3) sugerează destul de limpede că, în jurul anului 150 la Roma, Botezul creștin era legat de un anumit mod de mărturisire a credinței în Sfânta Treime. În a doua jumătate a secolului II, în orice caz înainte de 250, la Roma are loc fuziunea dintre secvența hristologică și formula trinitară baptismală din care a rezultat forma originală, reconstituită de savanți, a „Crezului Roman” (*proto-Romanum*, după L. Westra) care stă atât la baza formulei interogative din *Tradiția Apostolică*, cât și a celei declarative din „Crezul Roman”. Kelly crede că această fixare și codificare a mărturisirii de credință — inițial în formule libere, ca și cele al rugăciunii euharistice — ar fi databilă în timpul episcopatului roman al lui Victor (189–197) în contextul delimitării față de gnosticism, dar și față de adoptianismul monarhian (unitarian) al lui Teodot, care a impus o insistență înnoită pe credința apostolică a Bisericii, cât și în cadrul unei reorganizări generale a sistemului catehetic și liturgic.

... structură teologică

„Crezul Roman” (R) este în esență un rezumat extrem de simplu al kerygmei credinței apostolice, un compendiu de teologie populară în formă de listă cu accente clar antignostice. El începe cu mărturisirea credinței în paternitatea creatoare și proniatoare a lui Dumnezeu Tată Pantocrator. Continuă cu credința în Iisus ca Mesia/Hristos și Fiul al Tatălui Creator, urmată de înșirarea actelor Sale mântuitoare principale (nașterea din Duhul Sfânt și Fecioara Maria, răstignirea, îngroparea, învierea, înălțarea, șederea de-a dreapta și a doua venire pentru judecata viilor și a morților) cu accent antidocketic pe realitatea lui umană și caracterul istoric, nemitologic, al pătimirii Sale „sub Ponțiu Pilat”. Succesiunea rapidă, în cadență, a acestor momente e o proclamare plină de exaltare a etapelor umilinței și preamării lui Iisus cu accent pe triumful Său celest asupra puterilor răului și morții dezlănțuite împotriva Lui („textul recept” va adăuga și pogorârea la iad) și pe speranța iminentă a triumfului eshatologic al Parusiei și Judecării universale. Finalul este o mărturisire simplă a credinței în Duhul Sfânt și a roadelor, iarăși antignostice, ale acțiunii Sale: Sfânta Biserică, iertarea păcatelor (Botezul și Pocăința) și învierea cărnii; la care „textul recept” va adăuga împărtășirea de

cele Sfinte (Euharistia) și viața veșnică. Discretă, polemica implicită la adresa erorilor gnosticismului dualist antic cosmic și anticorporal transpare în accentul pus de realitatea întrupării lui Dumnezeu în Iisus și pe învierea eshatologică a cărnii, precum și pe sublinierea concepției etice despre mântuire ca iertare a păcatelor, nu gnoză amorală; aluzii polemice există și în adaosul nedeterminat privitor la iertarea păcatelor care poate fi înțeleasă fie cu referire la Botez, fie, mai plauzibil, cu referire la iertarea păcatelor de după Botez, contestată de creștinii rigoriști din Roma (și Africa) cu referire la *Evrei* 6, dar apărută de episcopii Romei în tot cursul secolului III. Împotriva gnosticismului ezoteric, elitist, spiritualist, care refuza creația, întruparea și învierea, creștinismul Bisericii în prezentarea „Crezului Roman-Apostolic” e trinitar, cosmic, istoric, biblic, eclezial-comunitar, sacramental, soteriologic și eshatologic. Dumnezeu Tatăl e Creator Pantocrator, Dumnezeu Fiul e întrupat real din Fecioara Maria, răstignit, înviat, preamărit, iar Duhul Sfânt în Biserică sfințește aieva și va învia aieva carnea oamenilor. „Crezul Roman” nu oferă idei abstracte despre divin, nu e o simplă listă de articole de credință sau de doctrine, ci schițează etapele unei istorii în același timp materiale și spirituale, care vorbește despre creația, mântuirea și transfigurarea unei lumi materiale și carnale prin pogorârea și înălțarea/umilirea și preamărirea Fiului unui Dumnezeu Tată și Creator și vivificarea ei de un Duh Sfânt a Căruia manifestare prin excelență e o Biserică Sfântă²⁶⁰. Ca și regula de credință, Crezul e un rezumat al acestei istorii trinitare povestite pe larg de Biblia creștină și în care creștinii se inserează prin Botez. Toate aceste indicii pledează pentru datarea timpurie și localizarea romană a „Simbolului Apostolic”, susținute de erudiți încă din secolul XVII.

... o lectură revizionistă

Există însă și o direcție de cercetare istorico-teologică revizionistă, ale cărei teze critice sunt sintetizate de Adolf Martin Ritter (n. 1933)²⁶¹, profesor luteran de istoria Bisericii din Heidelberg, astfel: în Biserica primară accentul nu s-ar fi pus pe formule, ci pe actul existențial al mărturisirii, al cărui loc nu era cultul sau botezul, ci întreaga viață creștină; regula credinței, care avea un sens antieretic, era liberă în ce privește formularea, și ea trebuie distinsă

²⁶⁰ Pentru o lectură teologică a „Simbolului Apostolic”, a se vedea HENRI DE LUBAC (1896–1991), *La foi chrétienne. Essai sur la structure du Symbole des Apôtres*, Paris, 1969.

²⁶¹ ADOLF MARTIN RITTER, „Glaubensbekenntnis. V. Alte Kirche”, *Theologische Realenzyklopädie* 13, 1984, p. 394–412. Profesorul Ritter continuă linia predecesorului său din Heidelberg, istoricul bisericesc luteran Hans von Campenhausen (1903–1989), și e urmat de discipolul său, istoricul luteran al Bisericii vechi, Markus Vinzent.

clar de mărturisirea de credință în formule fixe, care n-ar fi apărut înainte de secolul IV, Biserica preconstantiniană mulțumindu-se cu unitatea de substanță a credinței fără o formulă fixă sau un simbol normativ, care ar apărea abia în contextul controverselor ariene. În acest sens, într-o teză de abilitare susținută în 1995 la Universitatea din Heidelberg sub conducerea profesorului A. M. Ritter, discipolul acestuia Markus Vinzent a avansat teza potrivit căreia „Crezul Roman” ar aparține de fapt episcopului Marcel al Ancyrei († 364) (trebuind astfel să fie numit nu „Symbolum Romanum”, ci „Marcellianum”!)²⁶², care l-a prezentat papei Iuliu cu ocazia exilului său la Roma în 340. Adept al lui *homoousios* și al Sinodului de la Niceea, Marcel intrase în polemici cu arianul Asterios din Capadocia, fiind depus și obligat să fugă în Apus. Apărând în exces unitatea lui Dumnezeu împotriva arienilor, Marcel cădea însă în extrema opusă, ajungând să vadă (împreună cu discipolul său episcopul Fotin din Sirmium) în Fiul și Duhul doar entități divine necesare exclusiv pentru crearea, mântuirea și desăvârșirea eshatologică a lumii, după care se vor resorbi în unitatea divină a toate. Nesesizând deriva heterodoxă a gândirii teologice a niceanului Marcel, Biserica Romei nu numai că i-a recunoscut ortodoxia credinței în 340 (la Roma) și apoi în 343 (la Sardica), dar i-ar fi și adoptat/adaptat Crezul personal prezentat ca autojustificare. „Crezul Apostolic” al Bisericii Romei, recunoscută în toată Biserica veche pentru conservatorismul ei doctrinar, n-ar fi astfel — ironie a soartei — decât crezul personal al unui episcop răsăritean eretic! Acuza este gravă, dar puțin credibilă atât în context, cât și ținând cont nu doar de preistoria²⁶³, ci și de posteritatea „Crezului Roman”. Încă din secolul IV, acesta s-a bucurat în Occident de un succes remarcabil, fiind adoptat cu variațiuni locale de Bisericile din

²⁶² Teză argumentată în detaliu de MARKUS VINZENT în studiul „Die Entstehung des «römischen Glaubensbekenntnis»”, în volumul colectiv: W. KINZIG / CH. MARKSCHIES / M. VINZENT, *Tauffragen und Bekenntnis. Studien zu den sogenannten „Traditio Apostolica”, zu den „Interrogationes de fide” und zum „Römischen Glaubensbekenntnis”* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 74), Berlin – New York, 1999, p. 185–410. Pentru a putea susține mai ușor paternitatea marceliană a „Crezului Roman” și a desface legătura sa cu Crezul baptismal interogativ din *Tradiția Apostolică* atribuită lui Ipolit din Roma în jurul anului 215, CHRISTOPH MARKSCHIES, alt discipol al profesorului Ritter, actualmente reputat profesor de istorie a Bisericii vechi la Berlin, pune la îndoială în studiul care deschide volumul („Wer schrieb die sog. Traditio Apostolica?”, p. 1–74) atât titlul, cât și paternitatea ipolitiană/romană a *Tradiției Apostolice* și consideră că întrebările baptismale n-au putut apărea aici înainte de secolul IV. Întreaga dezbateră merită o prezentare și o evaluare mai amplă, dar „afectul antiroman” al noilor istorici luterani, dificil contestabil, apasă asupra rezultatului cercetărilor orientându-l anticipat.

²⁶³ Nu trebuie uitat faptul că, în calitate de parte a riturilor de inițiere în creștinism, crezurile baptismale erau secrete în primele trei secole nefiind citate direct, ci doar prin aluzii.

Italia, dar și din Balcani/Dacia Mediteranea (în Remesiana sfântului episcop Nichita, † 414), din Africa, din Spania și din Galia.

Crezurile în Răsărit și în Apus — comparație

În comparație cu Apusul, situația în Bisericile din Răsărit apare extrem de diferită. Crezurile au fost tratate aici cu aceeași libertate de improvizație ca și anaforalele euharistice sau „canonul adevărului”, care nu se referă la formule fixe, ci la întreaga revelație, față de care funcționează ca „pars pro toto”. Dar și aici ele par a urma o evoluție asemănătoare celei din Occident afară de poziția specială a Romei în adoptarea unei formule finale unitare. Diversitatea de tradiții independente legate de marile centre bisericesti ale Răsăritului se manifestă pe fondul unei scheme și al unor conținuturi similare cu formulele occidentale contemporane. Diferența principală stă în faptul că în timp ce în Apus accentul e pus pe fapte, în Răsărit el este pus pe idei (Burn), sau, altfel spus, în timp ce în Apus crezul rămâne arhaic, limitându-se la rezumarea antignostică a kerygmei apostolice primare despre Iisus Mântuitorul, în Răsărit el îi va adăuga în sens antiarian prologul și cadrul ceresc trinitar și cosmic al dramei mântuirii (Kelly). Este ceea ce se poate vedea cu ochiul liber comparând „Crezul Roman” (R) cu „Crezul Constantinopolitan” (C): în timp ce în primul Dumnezeu e Tată Atotputernic, în cel de-al doilea El este și Unul și Creator al celor văzute și nevăzute; la fel Fiul este în cel de-al doilea și Cel prin Care toate S-au făcut etc. Dacă până la începutul secolului IV toate crezurile erau locale și liturgice, după 325, odată cu Sinodul de la Niceea și sinoadele epocii constantiniene, se produce o revoluție: crezurile devin sinodale și imperiale; din rezumate pozitive ale credinței pentru catehumeni, ele devin teste ale ortodoxiei pentru episcopi în fața creziilor (Kelly). Crezul e scos din practica misionară și-și pierde rolul de simbol al identității creștine față de cei din afara Bisericii și creștinismului și e orientat în sens intracreștin, devenind un simbol al ortodoxiei ca identitate confesională (Staats) în fața ereticilor și a grupărilor lor ecleziale disidente. Evoluția de la simbolul (*symbolon*) liturgic la decretul de credință sinodal-imperial (*ekthēsis pisteos*) începuse încă înainte de Niceea: în anul 268 cei șase episcopi adunați în sinod la Antiohia formulează o mărturisire de credință teologică a cărei semnare o cer episcopului Pavel din Samosata suspectat de heterodoxie (monarhianism/unitarianism) drept condiție a menținerii comuniunii cu el, condamându-i totodată pe cei ce nu o primesc ca „străini de canonul bisericesc”. Episodul antiohian din 268 e o repetiție generală regională anticipată a unei practici care avea să devină procedura de rutină a Bisericii în soluționarea autoritativă a crizelor interne produse de disputele teologice.

Crezul Niceo-Constantinopolitan — radiografie teologico-istorică

Într-o remarcabilă analiză, publicată în 1996, a fundamentelor istorice și teologie ale Simbolului de credință Niceo-Constantinopolitan, Reinhart Staats (n. 1937), istoric bisericesc luteran din Kiel, ajunge la concluzii surprinzătoare. El arată că, din punct de vedere literar, Simbolul Constantinopolitan din 381 (C) — azi Simbolul de credință „ecumenic” al creștinătății, cel mai larg folosit și acceptat de majoritatea Bisericilor creștine — nu este altceva decât o versiune puternic extinsă a Crezului Roman (R), care este baza lui directă²⁶⁴ și este aproape integral conținut în acesta. În Simbolul Constantinopolitan din 381 (C) se regăsește, evident, și *Ekthēsis*-ul nicean din 325 (N), precum și Simbolul Bisericii din Ierusalim (J) atestat în jurul anului 350 de *Catehezele* Sfântului Chiril al Ierusalimului. Surpriza vine analizând proporția în care se regăsesc aceste mărturisiri de credință anterioare în Simbolul din 381: astfel, din cele 174 de cuvinte ale originalului grec al acestuia, 100 sunt comune cu cele 117 de cuvinte grecești ale Simbolului din Ierusalim, 80 (deci puțin peste jumătate) din cele 139 de cuvinte grecești ale *Ekthēsis*-ului de la Niceea, în timp ce 58 din cele 70 de cuvinte ale Crezului Roman se regăsesc în Simbolul constantinopolitan, căruia îi sunt proprii un număr de 37 de cuvinte²⁶⁵. Intercalările noi din 381 privesc — cum era de așteptat la un sinod întrunit împotriva pnevmatomahilor — în primul rând dezvoltarea articolului despre Duhul Sfânt („Domnul, de viață făcătorul, Care împreună cu Tatăl și cu Fiul e închinat și slăvit”), precum și câteva scurte precizări introduse în articolul despre Fiul și la articolul despre Biserică (care e „și apostolică”) și cele următoare („Mărturisim un Botez spre iertarea păcatelor. Așteptăm învierea morților. Și viața veacului ce va să vină”). Din *Ekthēsis*-ul nicean este reținută în primul rând dezvoltarea articolului antiarian despre Fiul cu eliminarea însă a precizării născut din Tată, „adică din ființa Tatălui”, precum și a anatemei finale a sloganurilor arienilor: „Iar pe cei ce zic: «a fost cândva când El nu era» și «n-a fost înainte de a se fi născut» și că a fost făcut din cele ce nu sunt sau spun că Fiul lui Dumnezeu e din altă ipostasă sau ființă, ori creat sau supus schimbării și transformării, Biserica catholică îi anatemizează”; aceste omisiuni se explică prin caracterul de simbol liturgic pentru întreaga Biserică al Simbolului de la Constantinopol față de cel al *Ekthēsis*-ului de la Niceea, care e un decret abstract de credință antiarian pentru episcopi. Simbolul Constantinopolitan nu derivă însă direct din cel Nicean, ci provine din Simbolul Bisericii din Ierusalim, din punct de vedere literar Simbolul din 381 (C) fiind o extindere cu dezvoltări antiariene

²⁶⁴ R. STAATS, *op. cit.*, p. 158–170.

²⁶⁵ Schema derivării stabilită de Staats este deci C > J > N > R.

și antipnevmatomahe a Simbolului Bisericii din Ierusalim care avea această formă reconstituită după *Catehezele* Sfântului Chiril:

„Credem într-Un Dumnezeu, Tată, Atotțiitor, Făcător al cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute.

Și într-Un Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut Dumnezeu adevărat mai înainte de toți vecii, prin Care toate S-au făcut; Care S-a pogorât, S-a întrupat și S-a făcut om, Care a fost răstignit, îngropat, a înviat a treia zi și S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui, și iarăși va veni să judece viii și morții, și a Cărui Împărăție nu va avea sfârșit.

Și într-Un Duh Sfânt, Mângâietorul, Care a grăit în profeți; și într-un Botez al pocăinței, într-o iertare a păcatelor, într-o Biserică una, sfântă și catholică; într-o înviere a cărnii și într-o viață veșnică.”

În Simbolul Ierusalimitean se observă inserția precizării împotriva neomodalismului „economic” al lui Marcel al Ancyrei că „Împărăția [lui Hristos] nu va avea sfârșit” și apariția implicită în articolul al treilea a formulei „credem în” cu referire la Duhul Sfânt, la Biserică, la Botez, la învierea cărnii și la viața veșnică. În Simbolul Constantinopolitan „credem în” se referă direct doar la Duhul Sfânt și la Biserică²⁶⁶, Botezul fiind „mărturisit”, iar învierea morților²⁶⁷ „așteptată”. Renunțarea în 381 la expresia „Un Duh Sfânt” și la apelativul de „Mângâietorul” are o referință contextuală, trebuind interpretate ca un refuz, pe de o parte, al izolării și exaltării spiritualist-harismatice a Duhului Sfânt de mișcările ascetice ale epocii, iar, pe de altă parte, al distorsionării, supralicitării motivului ioaneic al „Paracletului” în maniheism (condamnat în mai multe rânduri de împăratul Teodosie între 381–383).

... de fapt Simbol ecumenic Romano-Constantinopolitan

Faptul cel mai tulburător este însă că în Simbolul Constantinopolitan din 381 (C) apare inclus aproape în integralitate Crezul Roman (R), zece cuvinte grecești din articolul hristologic al celui dintâi neputând fi explicate decât

²⁶⁶ Dacă în crezurile din Răsărit Biserica este ea însăși obiect de credință, în care trebuie crezut, în Crezul Roman-Apostolic latin formula „cred *in*” se referă direct la Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, deci la Dumnezeu, nu și la Biserică: aici se spune „Credo in Deum... in Filium... in Spiritum Sanctum”, dar simplu „[credo] Ecclesiam... remissionem... resurrectionem... vitam”, ceea ce ar trebui tradus riguros prin: „cred *că* există o Biserică... o iertare a păcatelor... o înviere a cărnii” etc.

²⁶⁷ Expresia „învierea morților” trădează influența în Palestina a spiritualismului origenist și pare o atenuare a sensului antignostic tranșant al formulei vechi-creștine care este „învierea *cărnii*” prezentă în Crezul Roman.

printr-o dependență directă de cel de-al doilea, pentru că ele nu apar nici în Simbolul de la Ierusalim, nici în cel de la Niceea. Față de *Ekthēsis*-ul de la Niceea, unde se spune despre Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu că „pentru noi și a noastră mântuire S-a pogorât, S-a întrupat, S-a făcut om, a fost răstignit și îngropat și a înviat”, Simbolul din 381 dezvoltă atât tema întrupării, cât și tema pătimirii: Hristos „S-a pogorât *din ceruri*, s-a întrupat *din Duhul Sfânt și din Maria Fecioara* [*natus est de Spiritu Sancto et Maria Vergine*] și s-a făcut om, a fost răstignit *pentru noi pe vremea lui Ponțiu Pilat* [*sub Pontio Pilato crucifixus est et sepultus*], a pătimit și a fost îngropat și a înviat”. Aceste două accente sunt tipic romane și reflectă, pe de o parte, o hristologie a distincției clare a celor două naturi — afirmată de Iustin Martirul în secolul II împotriva gnosticilor, la sfârșitul secolului IV împotriva apolinariștilor, iar în 449 împotriva monofizismului răsăritean de sfântul papă Leon I în faimosul său Tomos —, iar, pe de altă parte, istoricitatea clară împotriva doketismului a pătimirii lui Hristos, precum și implicațiile ei politice: Iisus a fost răstignit pe timpul, dar și după ce a stat în fața unui înalt demnitar roman (cf. *1 Tim* 6, 13), iar procesul și pătimirea Sa sunt un eveniment epocal al istoriei Imperiului Roman universal, care apare astfel ca o structură politică integrată în dinamica mântuirii obiective.

Deși evidente, receptarea și prezența textului Crezului Roman în Simbolul Constantinopolitan din 381 n-au primit până acum recunoașterea semnificației lor întrucât păreau să contravină flagrant poziției Sinodului de la Constantinopol din mai–iunie 381. Acesta a fost și a rămas un sinod pur răsăritean, ale cărui documente — Simbol și canoane (care au ridicat scaunul episcopal al Constantinopolului pe locul al doilea în ierarhia scaunelor creștinătății, înaintea Alexandriei și Antiohiei și îndată după cel al Romei) — nu numai că n-au fost recunoscute și receptate în Occident, dar au fost interpretate ca provocări antiromane. În toamna anului 381, sfântul episcop Ambrozie al Milanului a ținut un sinod antiarian occidental paralel la Aquilea, iar în toamna lui 382 papa Damasus (366–384) a ținut un alt sinod occidental paralel și rival la Roma, la care Nectarie al Constantinopolului și episcopii răsăriteni au refuzat să participe²⁶⁸, și care a adoptat o mărturisire de credință proprie despre Treime și Întrupare (așa-numitul *Tomus Damasii*). Sinodul imperial pur răsăritean de la Constantinopol din 381 avea să devină al II-lea Sinod Ecumenic fiind receptat ca atare și de Bisericile latine abia în 451 la Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, unde Simbolul de la Constantinopol

²⁶⁸ Au participat Timotei al Alexandriei, Paulin al Antiohiei și Acholius al Tesalonicului, ceea ce l-a făcut pe papa Damasus să privească drept ecumenic Sinodul roman din 382 întrucât Sinodul de la Constantinopol din mai–iunie 381 fusese unul pur răsăritean.

e recunoscut drept forma deplină a credinței de la Niceea. După 381 însă, Simbolul de la Constantinopol rămăsese doar simbolul baptismal al Bisericii noii capitale a imperiului, al Asiei Mici și Siriei; el n-a fost recunoscut nici de Roma, care avea propriul său Crez, nici de Alexandria din pricina hristologiei difizite a Simbolului din 381; din rațiuni diferite aceste două Biserici victorioase la Efes în 431 asupra Constantinopolului și Antiohiei au impus în Sinodul III Ecumenic suficiența Credinței de la Niceea, ceea ce era o dezavuare clară a Simbolului din 381. Acesta va fi reabilitat și universalizat abia în 451 la Chalcedon, odată cu triumful hristologiei difizite antiohiano-constantinopolitane asupra monofizismului alexandrinilor.

Explicația misterioasei prezențe a Crezului Roman în textul Simbolului unui sinod atât de pur răsăritean ca acela de la Constantinopol din 381 a fost oferită de Reinhart Staats. Eruditul profesor german a atras atenția asupra faptului că, așa cum Sinodul Ecumenic de la Niceea din 325 fusese anticipat de marele Sinod de la Antiohia din iarna 324–325, tot așa și Sinodul imperial de la Constantinopol din mai–iunie 381 a fost premers de un mare Sinod de la Antiohia ținut în septembrie 379. Aproape toți cei 151 de episcopi prezenți aici — prezidați de Meletie al Antiohiei, și între care se numărau Chiril al Ierusalimului, Grigorie al Nyssei și Diodor al Tarsului — vor participa și la Sinodul imperial de la Constantinopol din 381. Spre deosebire de acesta din urmă — al cărui scop a fost promovarea scaunului capitalei imperiului în ierarhia marilor scaune ale creștinătății²⁶⁹ —, Sinodul de la Antiohia — a cărei Biserică era divizată de decenii de o lungă schismă cu implicații în întreaga lume creștină — a căutat în mod deliberat reconcilierea și consensul ecumenic cu Roma și cu Bisericile Occidentului. De aceea, cel mai probabil, exceptând clauza antipnevmatomahă din articolul despre Duhul Sfânt, Simbolul de la Constantinopol din 381 a fost redactat la Antiohia în 379 printr-o inserare în textul Simbolului liturgic de la Ierusalim a formulelor inconfundabile aparținând Crezului Roman.

Sunt desigur și câteva diferențe, dar care nu trebuie supralicitate: în timp ce Crezul Roman recitat la persoana întâi singular (*Credo...*) își trădează originea în mărturisirea apologetică individuală și în cea baptismală, Simbolul Antiohiano-Constantinopolitan e la persoana întâi plural (*Pisteuomen...*) evidențiind o funcționalitate comunitar-liturgică. Spre deosebire de credința de la Niceea formulată ca un *ekthēsis* sau expunere oficială într-un decret solemn a credinței unor episcopi, în 379 și 381 s-a revenit la *symbolon*, la o

²⁶⁹ Încă de la sfârșitul secolului IV se prefigura astfel conflictul dintre Biserica imperial-sinodală a Răsăritului și Biserica papal-monarhică a Apusului, divergență de organizare care a stat la baza schismei durabile dintre ortodoxie și romano-catolicism.

mărturisire prin excelență liturgică și, cum arată clar pluralul, la una euharistică. Limbajul speculativ și polemic de la Niceea (*ousia, hypostasis*) e evitat în favoarea celui pozitiv, biblic și doxologic, arătând conștiința faptului că locul de revelare și de recunoaștere a prezenței Dumnezeuului-Treime este Liturghia euharistică.

Schimbarea de ton este confirmată de statistică: Simbolul Constantinopolitan din 381 *nu* poate fi caracterizat drept o versiune modificată a *Ekthēsis*-ului nicean din 325, ci mai degrabă drept o versiune lărgită a Crezului Roman. Din punct de vedere literar, el ar putea fi așadar definit mai corect drept „Simbol Romano-Constantinopolitan” decât Niceo-Constantinopolitan; acest din urmă apelativ exprimă nu atât o realitate istorică și textuală, cât judecata de valoare și de receptare a celor două mărturisiri formulată în 451 de Sinodul de la Chalcedon: Simbolul de la Constantinopol este o confirmare și o asigurare a credinței de la Niceea, căreia în teorie i se recunoaște suficiența proclamată la Efes, dar nu ca o absolutizare definitivă care să excludă orice explicări și dezvoltări ulterioare. Există o credință unică exprimată cu egală autoritate de ambele Crezuri, cel de-al doilea fiind de preferat ca unul mai complet și mai explicit. Inițial accentul a fost pus pe „credință” de la Niceea, explicată de Simbolul de la Constantinopol, pentru ca apoi, începând din secolul VI, Simbolul constantinopolitan să fie considerat versiunea completată și ameliorată a „credinței” niceene, iar ulterior diferențele dintre cele două mărturisiri să se estompeze într-atât încât Simbolul Constantinopolitan să fie cunoscut drept Crezul de la Niceea.

*... de la Simbol ecumenic la simbol al diviziunii
între Apusul și Răsăritul creștin*

În Răsărit, Simbolul Constantinopolitan s-a impus treptat, dar sigur, drept Crez baptismal unic. Odată cu recucerirea bizantină a Italiei de la ostrogoții arieni de către Iustinian, care în 533 a sancționat Simbolul Constantinopolitan drept normativ pentru creștinii din tot imperiul, și pentru a contracara arianismul goților, Biserica Romei și alte câteva Biserici din Occident au acceptat și ele Simbolul Constantinopolitan drept Crez baptismal pentru cateheza de inițiere creștină. Inovația revoluționară, potrivit expresiei lui Kelly, a venit însă ceva mai devreme în Răsărit, unde Simbolul Constantinopolitan devine și Crez recitat solemn în cadrul Liturghiei euharistice înainte de anafora. Introducerea recitării Crezului în cadrul Liturghiei euharistice mai are o motivație, pe lângă cea confesională, și este legată de mutația generalizată în secolul VI — în ciuda legislației contrare a lui Iustinian din 546 și 565 — în modul săvârșirii Euharistiei: piesa centrală a Liturghiei, marea

rugăciune euharistică sau anaforaua, începe să fie citită cu glas scăzut (*mystikōs*), devenind în loc de o rugăciune a întregii comunități o rugăciune sacerdotală, rolul ei comunitar fiind luat acum de cântări care devin un dublu coral²⁷⁰, un comentariu muzical al Liturghiei pentru credincioși. Pentru a suplini funcția mărturisitoare și didactică unică a anaforalei — adevărata mărturisire de credință a Bisericii — scufundată în tăcere, s-a introdus în Liturghie recitarea rezumatului de origine baptismală al acestei credințe cuprins în Simbolul de credință Constantinopolitan. Introdusă prima dată la Antiohia în 484 de patriarhul monofizit Petru Fullo, apoi la Constantinopol în 511 tot de monofiziți, iar în 518 și de ortodocșii chalcedonieni — fiecare comunitate dorind să-și reafirme astfel fidelitatea față de primele Sinoade Ecumenice —, această practică a fost oficializată în 568 de împăratul Iustin II, care a dat ordin ca Simbolul Constantinopolitan să fie cântat în toate bisericile din imperiu înainte de „Tatăl nostru”. În Occident, Sinodul de la Toledo din 589, la care regele vizigot arian Recared a revenit la ortodoxia niceană, a prescris și el ca Simbolul Niceo-Constantinopolitan cu adaosul „Filioque”, intercalat ca explicare împotriva arianismului, să fie recitat duminicile la toate Liturghiile înainte de „Tatăl nostru”, ca în Răsărit. Din Spania, această practică a trecut și în Galia, unde a fost generalizată și impusă de Carol cel Mare († 814) ca reacție împotriva adopțianismului hristologic al unor episcopi spanioli. În 810, papa Leon III i-a aprobat lui Carol cântarea Crezului la mesă în Galia, deși sfatul său era să se renunțe cu totul la Crez în Euharistie, dar a dezaprobat adaosul „Filioque”, fixând demonstrativ în bazilica San Pietro două table de argint cu textul grec și latin nemodificat al Simbolului Niceo-Constantinopolitan. Venit la Roma în 1014 ca să fie încoronat, împăratul german Henric II, surprins să descopere că la Roma Crezul Niceo-Constantinopolitan nu era cântat la mesă, a cerut introducerea acestei practici și la Roma, unde așadar Simbolul Niceo-Constantinopolitan cu adaosul „Filioque” apare în Liturghie abia din 1015 încolo, oficializându-se ulterior în întreg Occidentul. În forma sa modificată el a devenit — ironia istoriei — din Simbol ecumenic un scandal teologic și una din cauzele principale ale schismei între Răsăritul și Apusul creștin, după ce la origine rezultase tocmai dintr-o reconciliere ecumenică de succes între cele două Biserici și tradiții de mărturisire a credinței, pe care o atestă textul său (C = J + R). În Biserica latină Simbolul Constantinopolitan modificat prin adăugarea lui „Filioque” a fost folosit liturgic doar în cadrul meselor, rămânând deci un Crez euharistic,

²⁷⁰ Dublului muzical i s-a adăugat și un dublu vizual-dramatic alcătuit dintr-un ritual complex, care a luat locul naturii originare, verbale, a Liturghiei — răspunsul Bisericii la Cuvântul lui Dumnezeu.

pentru că drept Crez baptismal începând din secolul IX s-a impus în tot Occidentul textul recept al Simbolului Roman-Apostolic.

Două derive de la identitatea creștină canonică ortodoxă
— *gnostică și mesianică*

Simbolurile de credință Roman și Niceo-Constantinopolitan rezumă autentic identitatea creștinismului catholic-ortodox așa cum s-a conturat aceasta de-a lungul crizelor care au însoțit lungul proces de autodefinire a creștinismului apostolic din secolul I și până la sfârșitul secolului IV, prin delimitare față de tentativele foarte timpurii de a-l transpune sub forma a două ideologii religioase contrare, de origine elenistică sau iudaizantă. Este vorba, așa cum arăta foarte recent islamologul francez, preotul romano-catolic Édouard-Marie Gallez²⁷¹, de „două derive fundamentale ale credinței” originare, reprezentate de „iudeo-creștinismul apostolilor”, potrivit căror „Iisus Mesia mântuiește de rău prin Duhul Sfânt și ne face să participăm la puterea Sa mântuitoare pentru noi înșine și pentru lume”, mântuirea definitivă de răul și nedreptatea din lume fiind așteptată ca un dar exclusiv al lui Dumnezeu la a Doua Venire slăvită a lui Iisus Mesia la sfârșitul timpului. Scandalul răului și al nedreptății din lume nedesființate magic de Iisus, Domnul răstignit și înviat, i-a făcut pe o parte din creștini să reinterpreteze creștinismul sub forma a două erezii și ideologii opuse ale mântuirii, derive creștine care se continuă până în zilele noastre:

Deriva *gnostică* provine dintr-o reinterpretare individualistă a mântuirii creștine, structurată în cercurile iudeo-gnostice după catastrofa din anul 70, în care Iisus apare ca un învățător luminat care arată ucenicilor Săi calea izbăvirii. Punctul de plecare e experiența darurilor Duhului Sfânt. Devierea stă în pretenția: „Posed Adevărul (Duhul)”. Mântuirea este în individ. Fiecare e „Dumnezeu” (ca Iisus) și face adevărul Lui. Mijlocul e eliberarea divinității („scânteii divine”) îngropate în noi — cauza răului și a suferinței — și accesul la lumea contemplației (a îngerilor). Instrumentul e învățătorul luminat care din compasiune formează discipoli. Oamenii se împart în elită și nemântuiți.

²⁷¹ Într-o monumentală teză de doctorat consacrată originilor islamului susținută în noiembrie 2004 la Universitatea din Strasbourg și publicată sub titlul: ÉDOUARD-MARIE GALLEZ, *Le messie et son prophète. Aux origines de l'Islam: I. De Qumrân à Muhammad; și II. Du Muhammad des Califés au Muhammad de l'histoire*, Éditions du Paris, 2005; detalii pe site-ul: www.lemessieetsonprophete.com. Interpretarea islamului ca iudeo-creștinism eretic, iudeo-nazareism sirian arabizat susținută de É.-M. Gallez continuă, dar și rectifică, sugestiile formulate anterior de HANNA ZAKARIAS (= P. Gabriel Théry), *De Moïse à Mohammed. L'islam entreprise juive*, 1955, 2 vol., și P. JOSEPH BERTNEL, *Islam, ses véritables origines*, 1981–1984, 3 vol., dezvoltând mai ales P. ANTOINE MOUSSALI, *La croix et le croissant*, 1998.

„Dumnezeu” nu poate iubi (nu este cineva). Pesimism în ce privește lumea, optimism în ce privește individul. Sisteme de mântuire prin cunoaștere sau magie. Corespondentul în secolul XX: New Age; omul dobândește o nouă conștiință, dar dublată de o atracție spre neant și autodistrugere, și de un relativism absolut, fiecare închizându-se față de ceilalți în el însuși²⁷².

Deriva *mesianistă*, ignorată până foarte recent, e cea a „iudeo-nazareilor” din Ierusalim, structurată și ea după anul 70 ca o reinterpretare mesianistă a mântuirii iudeo-creștine, și având o influență hotărâtoare — demonstrează Gallez — în formarea islamului coranic, grupul arab al cărui șef militar era Muhammad fiind format spiritual de membrii aparținând mișcării mesianice iudeo-nazareene. Punctul de plecare e aici Împărăția viitoare a Mesiei lui Dumnezeu pe pământ — Iisus nu e Dumnezeu, dar e Mesia. Devierea stă în conștiința membrilor ei că „Dumnezeu ne-a ales pentru a o instaura”. Mântuirea e într-o colectivitate teocratică și desăvârșește istoria. Mesia/Hristos n-a murit, ci a fost ridicat la cer așteptând să-și continue misiunea. Mijlocul e reclădirea Templului și supunerea întregii societăți. Instrumentul ei sunt locotenenții lui Dumnezeu pe pământ. Oamenii se împart în două: în mântuitori și în dușmani ai unui „Dumnezeu” care nu vrea să iubească (fiind mult mai presus de aceasta). Optimism în ce privește lumea, dar pesimism în ce privește individul. Sistemele de mântuire urmăresc așadar puterea asupra lumii. Corespondentul în secolul XX sunt totalitarismele ateiste. Umanitatea va realiza societatea perfectă, dar cu voința de a distruge tot ce e altceva decât ea. Rezultatul e conformismul supunerii voluntare și terorismul.

Islamul — iudeo-nazareism arabizat

În originea sa ultimă, islamul nu este altceva decât un iudeo-nazareism arabizat. Iudeo-nazareismul era o erezie creștină, o disidență din comunitatea iudeo-creștină a lui Iacob, fratele Domnului, refugiată, după martirizarea acestuia în anul 62, din Ierusalim dincolo de Iordan, în Siria. Dacă pentru iudaismul rabinic Iisus era doar un magician impostor, iar pentru iudeo-creștinii apostolici Iisus era nu doar Mesia, ci și Fiul lui Dumnezeu, pentru iudeo-nazareii Iisus nu era Dumnezeu, ci doar un om drept, însărcinat de

²⁷² Analiza gnozelor dualiste ale Occidentului a fost întreprinsă de IOAN PETRU CULIANU (1950–1991): *Les gnosés dualistes de l'Occident. Histoire et mythes*, 1990 (trad. rom. Nemira, 1998; Polirom, 2002) și *The Tree of Gnosis. Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism* (1992 (trad. rom. Nemira, 1998; Polirom, ed. II, 2005); o analiză a implicațiilor politice și ideologice la ERICH VOEGELIN (1901–1985): *The New Science of Politics. An Introduction*, Chicago, 1952; o prezentare a formelor moderne la HAROLD BLOOM (n. 1930): *The American Religion. The Emergence of the Post-Christian Nation*, 1992, și *Omens of Millennium. The Gnosis of Angels, Dreams, and Resurrection*, 1996.

Dumnezeu cu instaurarea Împărăției lui Dumnezeu începând de la Ierusalim; neacceptat de rabini ca Mesia, el a fost ridicat de Dumnezeu la cer ca Enoh și Ilie, urmând să revină să-și termine misiunea religios-politică la apropiata sa a doua venire la Ierusalim.

Originile acestei ideologii mesianiste, arată Gallez, stau într-o mișcare iudaică pre- și post-creștină, atestată în textele de la Qumran, atunci când acestea sunt citite pentru ele însele, eliminând clișeuul fals, dar extrem de rezistent, impus încă din Antichitate și reluat în 1950, potrivit căruia acestea ar fi aparținut sectei „eseniene” dispărute în anul 68 odată cu devastarea Qumranului de către romani. Citite în afara legendei falsificatoare a „esenienilor”, textele de la Qumran revelează originile unei mișcări mesianiste născute în anii crizei produse de încercarea de elenizare a evreilor în secolul II î. Hr. prin activitatea disidentă din anii 176–159 a „învățătorului dreptății”, identificat de Gallez (pe urmele lui Jaqueline Genot-Bismuth, 1992) în persoana preotului Iose ben Iotser, martirizat de marele preot Alkim în anul 159. Ideologia sa mesianist-militaristă a „războiului fiilor luminii împotriva fiilor întunericului” a fost continuată și după moartea sa, regăsindu-se și în texte „apocrifice” finalizate în secolele II–III d. Hr. (mai ales în *Testamentele Patriarhilor*); în centrul ei se află venirea iminentă a unui rege mesianic care va elibera Pământul Țării Sfinte, va restaura Poporul ales și Legea lui, va reconstrui Templul și cultul său și, după ce îi va extermina pe toți dușmanii lui Dumnezeu, va instaura Împărăția lui Dumnezeu pe pământ cu Ierusalimul drept centru al lumii. Revolta antiromană din anul 66 n-a fost nici ea pur și simplu o mișcare de eliberare națională, ci și o insurecție mesianistă. Ea s-a soldat însă cu o criză de proporții pentru mesianiști, fiindcă Mesia-Regele fie n-a venit pentru zeloți, fie n-a revenit după patruzeci de ani ca Iisus Judecătorul mesianic pentru iudeo-nazareeni. Rabini iudei de după 70 i-au condamnat în egală măsură ca apostatați, introducând în jurul anului 98 în rugăciunea celor Optsprezece Binecuvântări „blestemul” special împotriva apostataților/ereticilor și nazareilor, cu alte cuvinte atât împotriva iudeo-nazareilor, cât și a iudeo-creștinilor.

Refugiați dincolo de Iordan în Siria, unde au rămas necunoscuți pentru Imperiul Roman, nu și pentru cel persan, iudeo-nazareii au prosperat aici până în secolul VII, când majoritatea arabilor nomazi au fost încreștinați de ei. N-au fost străini în anii 269–272 de folosirea de către regina Palmirei a armatelor arabe în înfrângerea romanilor, iar episcopul adoptianist al Antiohiei, Pavel din Samosata — pentru care Iisus era un simplu om inspirat, și care a fost ministru al reginei Zenobia a Palmirei — a putut fi un iudeo-nazareu. Arabii au participat probabil și la cucerirea și devastarea Ierusalimului de către perși în anul 614, dar în 622, la apropierea armatelor bizantine, s-au

retras împreună cu un grup de arabi din Siria condus de liderul militar Muhammad — care prin căsătoria cu o iudeo-nazareeană (Kadigia) s-a convertit la ideologia acestei mișcări mesianiste — în oaza de la Iatrib, populată deja de iudei rabinici. Evenimentul a fost interpretat ca un nou exod în pustie, de unde emigrația arabo-nazareeană (umma) se va întoarce cu ajutorul lui Dumnezeu pentru a reocupa Pământul Sfânt și Ierusalimul, pentru a reclădi Templul și a începe supunerea întregii lumi Regelui-Mesia Iisus Care va reveni pentru a-și înfrânge dușmanii. După ce prima tentativă a lui Muhammad de a ocupa în 629 Ierusalimul de la bizantini s-a soldat cu o înfrângere, emigranții arabo-nazareeni vor reveni. Sub conducerea lui Umar (634–644), succesorul lui Muhammad, au ocupat mai întâi în 636 Damascul și Siria, și abia apoi Ierusalimul, predat în 638 de bătrânul patriarh Sofronie. Emigranții arabi și nazarei au construit în grabă pe fosta esplanadă a Templului un cub de lemn ce voia să fie sfânta sfintelor a celui de-al treilea Templu definitiv, ceea ce arată că protoislamul lui Umar fiind la început un iudeo-nazareism adaptat pentru arabi. Neapariția lui Mesia-Iisus a produs o profundă decepție în sânul arabilor. Aceștia s-au debarasat de iudeo-nazareeni și de ideologia lor mesianistă, dar au menținut și dezvoltat în sens avraamic convingerea că arabii ismaeliți sau agareni, anteriori atât lui Moise, cât și lui Iisus, sunt cei predestinați să cucerească și să conducă lumea în numele Dumnezeului adevărat. Pentru aceasta era însă nevoie ca pretențiile lor să fie justificate printr-o carte sacră arabă (pentru ca arabii să nu fie mai prejos decât iudeii cu Tora și creștinii cu Evanghelia): *Quran*-ul. Atribuit lui Muhammad, promovată post-mortem la rangul de „trimis” inspirat sau „profet” al lui Dumnezeu, el a fost redactat târziu, în etape, prin adaptarea versiunii arabe a textelor sacre aramaice ale iudeo-nazareilor sirieni.

Revelatorie în acest sens este și evoluția faimoasei *șahada* sau mărturisiri de credință atestată de izvoarele epigrafice din Siria: formula simplă *Eis Theos*, „Unul [este] Dumnezeu”, a fost completată de iudeo-creștini cu un adaos „asociaționist” devenind *Eis Theos kai ho Christos autou*, „Unul [este] Dumnezeu și Hristosul Său”. Iudeo-nazareii le-au opus polemic fie formula simplă *Monos Theos*, „Unic [este] Dumnezeu”, fie una explicit antiasociaționistă și protoislamică, așa cum o atestă *Omiliile* pseudo-clementine (16, 7, 9): *Eis estin ho Theos kai plēn autou ouk estin theos*, „Unul este Dumnezeu și afară de El nu mai este dumnezeu”, pusă în gura lui Petru. La care iudeo-creștinii au replicat în inscripții cu: *Eis Theos kai Christos Theos*, „Unul este Dumnezeu și Hristos e Dumnezeu”. *Șahada* musulmană actuală cu forma bipartită: *La ilah illa Llah, Muhammad rasul-Llah*, „Nu este dumnezeu decât Dumnezeu [și] Muhammad [este] trimisul lui Dumnezeu” nu a fost însă cea inițială. Inscripțiile arată că înainte de 735 *șahada* nu conținea formula

Muhammad rasul-Llah privitoare la Muhammad și profetismul său. Prima inscripție care atestă că Muhammad, mort din 632, e *rasul Allah* e o monedă datată în anul 685. Muhammad și Iisus apar amândoi ca *rasul Allah* pe inscripțiile faimosului Dom al Stâncii din Ierusalim terminat în 695. De două ori pe Domul Stâncii din 695 apare inscripționată o *șahada* tripartită: *La ilah illa Llah wahd-hu, la šarik la-hu, Muhammad rasul Llah*: „Nu este dumnezeu decât Dumnezeu, El Unic; nu există asociat la El; Muhammad e trimisul lui Dumnezeu”. Această formulă compozită arată că *șahada* proto-musulmană era nu alta decât mărturisirea polemică a iudeo-nazareilor eretici: „Nu există dumnezeu decât Dumnezeu și nu există asociat la El” (*La ilah illa Llah, la šarik lahu*), formulă pe care o opuneau iudeo-creștinilor ortodocși: „Unul este Dumnezeu și Hristos este Dumnezeu”. Întrucât iudeo-nazareii eretici se opuneau nu doar iudeo-creștinismului, ci și iudaismului rabinic, mărturisirea lor de credință completă avea probabil forma tripartită: „Nu este dumnezeu decât Dumnezeu; nu este asociat la El; Iisus e Hristosul/Mesia lui Dumnezeu”. Reformulată după revizuirea arabă avraamit-muhammadană a ideologiei mesianiste a iudeo-nazareilor, care a urmat deziluziei de după 638, *șahada* protoislamică originară a luat forma tripartită prezentă în inscripțiile din 695 de pe Domul Stâncii, atestată și de o altă inscripție oficială din 738–739 descoperită la Bet-Shean. Formula ei bipartită prescurtată actuală, redusă la mărturisirea unicității exclusive a lui Dumnezeu și a profetismului lui Muhammad, este atestată de surse abia de la mijlocul secolului VIII încolo.

Identitatea canonică ortodoxă progresivă și integratoare vs trei mișcări eretice regresive

Cercetările lui Édouard-Marie Gallez confirmă evaluarea islamului făcută în secolul VIII de Sfântul Ioan Damaschinul († 749), care vedea în el ultima erezie creștină a epocii sale, precum și acuitatea observațiilor lui Jaroslav Pelikan. În 1971, acesta din urmă evidențiază atât faptul că islamul a luat naștere dintr-un amestec exploziv între o erezie iudaică și o erezie creștină, cât și modul paradoxal în care s-a format la origini identitatea creștină într-un proces de simultană delimitare și asumare a iudaismului. Biserica s-a deziudaizat abandonând Legea mozaică în prescripțiile ei rituale și cultice și universalizând vocația profetică a iudaismului pe care l-a deznaționalizat, dar fără să abandoneze scripturile ebraice; dar s-a și reiudaizat asimilând structurile cultice și sacerdotale ale iudaismului. Asumându-și atât scripturile ebraice, cât și preoția levitică, Biserica s-a considerat pe sine a fi adevăratul Israel, Poporul mesianic nou al lui Dumnezeu, moștenitor atât al făgăduințelor, cât și al binecuvântărilor făcute de Dumnezeu patriarhilor și profeților lui.

Creștinismul a putut astfel supraviețui distrugerii Ierusalimului, deschizându-se în același timp păgânismului, fiindcă el era nu doar „slava” ultimă a „poporului Israel”, ci și „lumina” revelației divine către „neamurile păgâne” (Lc 2, 32). O atitudine similară a adoptat Biserica și față de elenism, Iisus Hristos fiind văzut în același timp drept împlinirea speranțelor mesianice ale profetilor iudaismului monoteist, cât și răspunsul la aspirațiile poezilor și filozofilor păgânismului politeist greco-roman sau oriental (magii de la răsărit veniți la Betleem). Biserica a adoptat astfel o linie „progresivă”, de deschidere atât față de Vechiul Testament, cât și față de filozofia clasică, afirmându-și dubla continuitate atât cu iudaismul, cât și cu elenismul, și dubla fidelitate față de credință și rațiune, spirit și materie, cum arată teologii Bisericii în secolul II (atât cei apologeți-filozofi ca Iustin urmați de Clement, Origen, Eusebiu, cât și cei biblici-revelaționali ca Ignatie, Irineu, Tertulian urmați de Atanasie). Optând pentru această atitudine „progresivă” și pentru continuitate și integrare, Biserica s-a delimitat în secolul II de atitudinea „regresivă” și de opțiunea pentru „discontinuitate” și selectivitate care se regăsesc în cele trei forme de „renașteri ale creștinismului originar”²⁷³ în mișcările radicale exclusive și polemice reprezentate de tot atâtea erezii:

— iudeo-creștinismului eretic (nazareism, ebionism, elchesaism) iudaizant, ultraiacobit, antipaulin, monoteist strict și mesianic, având în centru pe Dumnezeu Unul și Mesia/Hristosul Lui manifestat în Iisus, care a fost un simplu om, fiul lui Iosif și al Mariei, peste care s-a pogorât un înger la Botez făcând din el Profetul inspirat desăvârșit (o hristologie profetic-angelologică care va fi reluată de islam pentru Muhammad) și Judecătorul și Regele Împărăției mesianice iminente (chiliasm);

— gnosticismul elitist și marcionismul reformativ, ambele ultrapauline, antiiudaice, anticosmice și antinomiste, bazate pe dualismul ireconciliabil dintre creație și mântuire, dintre Lege și Evanghelie, dreptate și iubire, dintre Demiurgul inferior (identificat cu îngerul rău Satana), care e Dumnezeuul Vechiului Testament, și adevăratul Dumnezeu, străin cu totul de lume, al Noului Testament, revelat de Iisus Hristos, apariție fantasmatică într-un corp aparent a unui eon divin din pleroma Dumnezeului străin (hristologie docketistă și soteriologie spiritualistă, fie antinomistă, fie radical ascetică și rigoristă);

— montanismul ultraioaneic, harismatic, profetic, apocaliptic, cu exaltarea ascetismului, spiritualismului, rigorismului, dar și a vizionarismului, și cu

²⁷³ Cf. ultima sinteză de istorie a dogmelor din spațiul universitar german realizată de profesorul din Erlangen KARLMANN BEYSCHLAG (n. 1923): *Grundriss der Dogmengeschichte. I. Gott und Welt*, 1982, 1992², și continuarea: *II. Gott und Mensch: 1. Das christologische Dogma*, 1991; 2. *Die abendländische Epoche*, 2000.

emanciparea elementului feminin, totul animat de o concepție deschisă despre revelație, în care locul lui Hristos și al Bisericii (care la rândul lor au luat locul lui Dumnezeu Tatăl și al Sinagogii) e ocupat acum de Duhul Sfânt, Paracletul, și noua sa eră manifestată într-o comunitate harismatic-apocaliptică.

Comună acestor trei mișcări creștine nostalgic-regresive, dar și de opoziție, este, pe de o parte, fixația antitrinitară pe câte una din Persoanele divine cu excluderea sau estomparea celorlalte (pe Tatăl, Dumnezeu Unic, față de care Hristos și Duhul sunt doar îngeri supremi, în iudeo-nazareism; pe Fiul identificat cu Duhul împotriva lui Dumnezeu Tatăl, în gnosticism și marcionism; și pe Duhul Paraclet împotriva Fiului și a Tatălui, în montanism) și, pe de altă parte, deplasarea accentului de pe teologia lui Hristos, proprie apostolilor, pe experiențele personale și sistematizările unor dascăli creștini harismatici (Elchesai, Valentin și, ulterior, Mani, Marcion, Montan). În fața acestor selecții, derive și discontinuități, Biserica s-a văzut nevoită să accentueze întemeierea obiectivă a credinței ortodoxe pe Persoana istorică a lui Iisus Hristos și pe izvoarele ei autentice cuprinse în canonul biblic și în tradiția apostolică a Bisericii, pe magisteriul autoritativ al prezbiterilor-episcopilor cu succesiune apostolică, precum și pe canonul/regula adevărului ca viziune unitară despre Dumnezeu și manifestările Lui personale și economice. În locul discontinuităților, toate aceste canoane accentuează peste tot continuitatea, locul logicii selecțiilor și opozițiilor abuzive fiind luat de logica integrării, a conjuncțiilor și reconcilierii: creație, dar și mântuire și eshatologie împreună; Vechiul și Noul Testament; Lege și profeți, Hristos, apostoli, prezbiteri-episcopi; patru Evanghelii împreună în loc de una singură (*Matei* doar la ebioniți; *Luca* doar la marcioniți; *Ioan* doar la valentinieni și montaniști); Epistole și ale lui Iacob, Petru și Ioan, nu doar cele ale lui Pavel; și, mai ales, Iisus Hristos atât Dumnezeu adevărat, cât și om adevărat, întrupat, răstignit, înviat; Dumnezeu Unul, dar și Trei: Tată, Fiul și Duh Sfânt. Prin învățătura despre Dumnezeu Treime — inclusă ca apriori trinitar implicit în mărturisirea (*homologia*) creștină primară a lui Hristos ca Domnul, dezvoltată în sens antignostic în *kanōn alētheias* și în sens antiarian în dogma niceeană a lui *homoousios* (trei etape ale aceluiași proces) —, creștinismul Bisericii își manifesta atât dubla sa continuitate cu iudaismul și elenismul, cât și reconcilierea sa cu creația, istoria și imperiul, precum și unitatea sa sintetică, progresivă, împotriva discontinuității și varietății opțiunilor selective și conflictuale ale ereziilor. Creștinismul Bisericii este unul în același timp apostolic, tradițional, ortodox, catholic și canonic — expresii sinonime care acoperă realitatea paradoxală a unei credințe care refuza să fie o sectă orientală oarecare și era pe cale să devină o religie universală.

Explicitarea structurii și dinamicii canonice trinitare a credinței creștine

Parcursul credinței creștine intrate pe acest drum canonic a luat obligatoriu forma teologiei apologetice a Logosului prefigurată de proiectul iudaic similar al lui Filon și determinată de categoriile medioplatonismului și neoplatonismului dominant în secolele II–III, ceea ce a condus la insistența pe raționalitatea credinței creștine și la asimilarea Persoanei istorice a lui Hristos cu entitatea preexistentă a Logosului ordonator al realității. Teologia Logosului cosmic a creat însă creștinismului două probleme, afectând atât monoteismul biblic, în locul căruia apărea binitarismul divin alcătuit din Dumnezeu și Logosul Său, cât și hristologia, unde accentul se deplasa de pe postexistența lui Hristos înviat pe preexistența Sa și de pe eshatologie pe protologie, precum și soteriologia care se ontologiza și revelația care se cosmologiza. O dezvoltare similară, dar pe fond dualist și cu înmulțirea emanaționistă a pluralității entităților intermediare din pleroma situată între Dumnezeu străin de lume și o lume materială, văzută însă integral negativ și fără un logos, se manifesta în diversele gnosticisme ale secolului II sau în maniheismul secolului III, unde însă nu era vorba atât de o teologie rațională, cât de o teo-sofie mitologică.

Ca reacție împotriva acestei derive plurale și a acestei cosmologizări, la sfârșitul secolului II și începutul secolului III apare monarhianismul unitarian în două forme: dinamică-adoptianistă și modalistă; acestea plecau biblic de la Hristos și umanitatea Lui în lucrarea de mântuire, dar eșuau încercând să cupleze în Hristos unitatea strictă a lui Dumnezeu și alteritatea umanității lui Iisus fără medierea unuia Logos. Și atunci Iisus devenea fie un simplu om evlavios și drept, peste care s-a pogorât la botezul în Iordan Puterea (*Dynamis*) Dumnezeului Unic, ceea ce înlocuia Întruparea lui Dumnezeu cu dinamizarea divină a unui simplu om (monarhianismul dinamic al lui Artemon și Teodot din Bizanț, excomunicat la Roma în jurul anului 190²⁷⁴), fie era Dumnezeu adevărat întrupat, dar, întrucât Dumnezeu este Unic, Iisus era Însuși Tatăl manifestat ca Fiu, pe cruce pătimind atunci Însuși Tatăl (patri-

²⁷⁴ O formă de adoptianism și monarhism evoluat, cuplat cu teoria Logosului, a elaborat Pavel din Samosata, ajuns în jurul anului 260 episcop al Antiohiei și ministru al reginei Zenobia a Palmyrei, condamnat de două sau trei sinoade din Antiohia și depus în 268 pentru hristologia sa heterodoxă. Pentru Pavel, Hristos rezulta din conexiunea etic-harică, nu substanțială, dintre omul Iisus născut de Maria și Logosul divin Care s-a coborât și locuiește în acesta ca într-un templu, făcând astfel din Iisus Fiul lui Dumnezeu prin adopție (Pavel va fi considerat ulterior drept precursor al hristologiei nestoriene). Logosul divin însă nu este o subzistență distinctă față de Tatăl, ci o simplă putere sau atribut al Acestuia, identic cu rațiunea Lui; Tatăl și Logosul sunt astfel consubstanțiali (*homoousioi*), dar într-un sens monoteist strict sunt o unică persoană divină (monarhianism dinamic).

passianism), Dumnezeu fiind un unic subiect ipostatic, iar Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt fiind trei roluri/manifestări istorice succesive ale Acestuia (monarhianismul modalist al lui Noet din Smyrna și Sabelie din Lybia sau Praxea în Africa, excomunicați la Roma în 190 și 220)²⁷⁵.

Monarhianismul unitarian a fost respins în Biserică datorită eforturilor lui Ipolit și Origen, și ale discipolilor acestuia din urmă. În locul modelului unitarian al concentrării divine, aceștia au promovat o teologie a Logosului divin bazată pe un model al expansiunii divine de tip binitarian; această „logologie” pleca însă nu de la mântuire și umanitatea lui Iisus, ci de la Dumnezeu și divinitatea Logosului, văzute însă într-un cadru cosmologic, cu alte cuvinte de la relația metafizică Dumnezeu–lume. Deși îmbisericită, „logologia” a creat mari dificultăți întrucât a primit două interpretări, după cum accentul era pus fie pe unitatea dintre Logos și Dumnezeu și pe soteriologie, și atunci tindea spre modalism (Calist, Pavel din Samosata), fie pe distincția lor și pe cosmologie, ceea ce ducea la subordinaționism (Origen, Arie). Diferențele de abordare au apărut în disputa din anii '60 ai secolului III între cei „doi Dionisie”, dispută care a fost preluul marilor controverse ariene din secolul IV și ai cărei protagoniști — episcopii Dionisie al Alexandriei (248–267) și Dionisie al Romei (258–267) — reprezentau două viziuni opuse asupra misterului trinitar. Biserica și școala din Alexandria lui Origen puneau accentul pe trinitate și pe cosmologie, înțelegând distincția între cele trei subzistențe ca subordonare ontologică, drept pentru care au fost acuzate de Roma de alunecare spre „triteism”. Biserica și școala din Roma lui Calist puneau accent pe unitate și soteriologie, înțelegând treimea subzistențelor mai mult ca o distincție funcțională, părănd astfel a înclina spre „modalism” și mono-teism strict.

Criza va reizbucni însă în anii 318–327 în Orient, odată cu conflictul din Biserica Alexandriei între prezbiterul Arie, care a transformat diferențele între subzistențele Tatălui, Fiului și Duhului în diferențele a trei substanțe divine în degradare ontologică, și arhiepiscopul Alexandru, care accentua

²⁷⁵ Modalismul monarhian a provocat la începutul secolului III o criză importantă în Biserica Romei, prezbiterul Ipolit († 236) acuzându-l în tratatul său *Respingerea tuturor ereziilor X* pe episcopul Calist (217–222) nu doar de laxism moral pentru că îi reprimează în comuniune pe cei căzuți în adulter și desfrânare, dar și de o formă moderată de modalism cuplată cu noțiunea de Logos: identic cu Tatăl, Logosul a îndumnezeit atât de mult trupul lui Iisus, că Tatăl și Fiul sunt în Hristos o unică persoană (un unic rol). La rândul său, Calist l-a acuzat pe Ipolit de diteism pentru insistența acestuia pe subzistența distinctă a Logosului față de Tatăl, dificultate din care Ipolit a crezut că poate ieși distingând între două stări ale Logosului divin: imanentă eternă ca Rațiune divină și externă temporală ca Glas al Tatălui și agent al Său în creația și mântuirea/îndumnezeirea omului.

unitatea de ființă într-un sens aproape de modalist. Soluția aporiei: sau unitate modalistă, sau trinitate subordinaționistă, a fost adusă de diaconul devenit apoi arhiepiscopul Alexandriei, Sfântul Atanasie († 373), și de Sinodul I Ecumenic de la Niceea din 325 în *Ekthēsis*-ul de credință (Crezul) adoptat aici drept test al ortodoxiei pentru episcopi. Dintre titlurile acordate lui Iisus Hristos lipsește aici unul, cel de *Logos*; deși biblic, absența lui este mai mult decât semnificativă, semnalând refuzul drept cadru interpretativ al viziunii cosmologice a teoriei Logosului apologetilor sau origenienilor. În locul Logosului, categoria biblică centrală este cea soteriologică de *Fiu Unul-Născut* al lui Dumnezeu; Fiul e o noțiune teologică, nu cosmologică; cu alte cuvinte, Dumnezeu este Treime nu pentru a putea crea lumea multiplă, Dumnezeu este Treime în afara și înaintea oricărei cosmologii, pentru care are un Fiu coetern și consubstanțial cu El, născut din El mai înainte de toți vecii, nu creat ca instrument divin pentru crearea ulterioară a lumii. Locul schemei cosmologice subordinaționiste elenizante: Dumnezeu necreat — Logos — Pneumă — cosmos creat, este luat de schema teologică biblică: Tată — Fiu — Duh Sfânt necreați și consubstanțiali, radical distincți de cosmosul creat, mântuit și desăvârșit de Ei. Perfecțiunea și transcendența Treimii autosuficiente în Iubirea ei fundamentează gratuitatea harică atât a creației, cât și a mântuirii, înfierii și îndumnezeirii creaturilor raționale: Dumnezeu rămâne Dumnezeu adevărat ca Tată și Treime, nerealizându-și treimea abia prin creația lumii, omul rămâne om adevărat, creatură destinată înfierii și îndumnezeirii, iar Hristos nu este o entitate mitologică hibridă, nici Dumnezeu, nici om, ci om adevărat tocmai pentru că este Dumnezeu adevărat, Fiu natural veșnic al unui Tată veșnic, Tată al unui Fiu natural veșnic, și ca atare consubstanțiali între Ei.

Departate de a fi însemnat „elenizarea cronică” a creștinismului, o răstălmăcire metafizic-ontologică a hristologiei funcționale iudeo-creștine²⁷⁶, credința de la Niceea a reprezentat exact contrariul: dezelenizarea teologiei Bisericii, eliberarea Dumnezeului biblic din chingile categoriilor elenizante deformatoare, ierarhice și metafizic-cosmologice ale arianismului. Paradoxul a făcut însă astfel încât categoria ioaneică de „Logos”, elenizată și asimilată filozofic, să nu fie în Crez, în schimb categoria filozofic-metafizică a „consubstanțialității” (*homoousios*), deși fusese utilizată în sens eretic de gnostici și de Pavel din Samosata, să fie receptată ca instrument intelectual indispensabil pentru afirmarea unității de ființă a Persoanelor Treimii, ca expresie în același timp a comuniunii lor de Iubire autarhice și a diferenței ontologice între Treimea necreată și cosmosul creat. Imperfecțiunea categoriei „con-

²⁷⁶ Cum au susținut pe rând Albert Ritsch, Adolf von Harnack, Rudolf Bultmann, Leslie Dewart sau Hans Küng.

substanțialității” a apărut însă rapid după Niceea, când ea a fost refuzată nu numai pentru că era un termen nebiblic, ci și pentru că un nicean înfocat, aliat al Sfântului Atanasie, episcopul Marcel al Ancyrei, l-a interpretat pe *homoousios* într-un sens monarhian accentuând unitatea de ființă până acolo încât Persoanele treimice deveneau simple modalități și roluri economice temporare ale Unicului Dumnezeu, necesare doar pentru creația, mântuirea și desăvârșirea eshatologică a lumii, menite să se resoarbă ulterior în unitatea ființei Lui. Posibilitatea răstălmăcirii consubstanțialității într-un sens monarhian-modalist i-a făcut pe majoritatea episcopilor răsăriteni să refuze multă vreme acest termen.

Abia în a doua jumătate a secolului IV, Părinții Capadocieni au arătat că nici folosirea lui *homoousios* nu înseamnă neapărat monarhianism modalist, nici utilizarea expresiei *treis hypostaseis* nu duce în chip necesar la triteism subordinaționist arian. Dincolo de clarificările terminologice necesare, care au făcut cu puțință formula definitivă a dogmei Sfintei Treimi — *mia ousia* — *treis hypostaseis/tropoi hyparxeos*, „o ființă/substanță — trei ipostase/subzistențe/moduri de existență” sau *treis hypostaseis homoousioi*, „trei substanțe consubstanțiale”²⁷⁷ —, realizarea majoră a Părinților Capadocieni, pe urmele Sfântului Atanasie al Alexandriei, a fost depășirea celor două modele de teologie trinitară preniceene — atât cel monarhian unitarian și soteriologic reductiv al Trinității la Unitate (Irineu, Tertulian, Calist), cât și cel triipostasian, cosmologic diferențiator al Unității la Trinitate (Origen) — în care Treimea era rezultatul „economiei” sau activității în afară a Dumnezeului Unic fie în mântuire, fie în creație, în direcția unei Treimi teologice: Dumnezeu Unul este Trei în Sine Însuși, înaintea și în afara oricărei cosmologii sau soteriologiei, cu alte cuvinte în ființa Lui, nu numai în activitatea Sa. Există astfel două moduri obligatorii de a vedea Treimea: în revelația și activitățile/economiile Ei *ad extra* cosmice și istorice, relatate de Scriptură („Treimea economică”), și în ființa Ei veșnică *ad intra* („Treimea teologică” sau „Treimea imanentă”, în Ea Însăși) ca expresie a faptului că Dumnezeu este în El Însuși Viață, Lumină și Iubire. Treimea ca realitate ontologică a Dumnezeului Celui Viu e baza personală și transcendent-metafizică a economiilor și revelației Sale cosmice și istorice.

Situl liturgic al revelației formei canonice trinitare a identității creștine

Locul prin excelență al cunoașterii și recunoașterii lui Dumnezeu-Treime pentru creștini este însă Liturghia Bisericii, în ale cărei propovăduire și cult

²⁷⁷ Unde ipostasele/subzistențele nu mai ies din ființă/substanță, nu mai au pur și simplu aceeași ființă/substanță, ci sunt în și sunt chiar aceeași ființă/substanță divină.

se actualizează neîncetat, kerygmic și sacramental, economia mântuitoare a Dumnezeului Treime realizată și revelată în Iisus Hristos, Domnul răstignit și înviat. Răspunsul de credință și mărturisire al Bisericii la această faptă mântuitoare și revelație dat înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor ia, așa cum a arătat Edmund Schlink (1903–1984)²⁷⁸, patru forme distincte: față de Dumnezeu mărturia Bisericii are forma rugăciunii de mulțumire și de cerere (*euchologia*, în care Dumnezeu este adresat cu *Tu*) sau de laudă și de preamărire (*doxologia*, în care Dumnezeul lăudat este un *El*); iar față de oameni, mărturia Bisericii ia forma fie a propovăduirii și mărturiei (*kerygma*, *martyria*, adresate oamenilor ca unor *tu*), fie a învățaturii (*didaskalia*, care vorbește despre aceștia ca despre niște *ei*). Dacă în propovăduire și în rugăciunea de mulțumire sau de cerere Dumnezeul-Treime e evocat și invocat în economiile Lui mântuitoare de la creație până la parusie, în doxologie și în învățatură Treimea este invocată și evocată în Ea Însăși, în ființa Ei transcendentă și eternă, independent de manifestarea Ei în timp. Între aceste patru tipuri de enunțuri teologice se stabilește în cult o corespondență de tipul chemare-răspuns: doxologia — care este adevăratul loc al dogmei — și didascalială răspund și împlinesc apelul propovăduirii și rugăciunii; doxologia și dogma laudă și evocă Treimea nu la modul subiectiv și interesat, pentru binefacerile Ei mântuitoare pentru noi (*pro nobis*) arătate în spațiu și timp, aici și acum (*hic et nunc*), ci într-un mod obiectiv, dezinteresat, așa cum este Ea în ființa Ei transcendentă (*extra nos*) și eternă (*in aeternum*). Dogma nu este așadar nici speculație filozofică, nici exegeză biblică, nici predică, nici rugăciune, ci e corespondentul în adresă umană a ceea ce este doxologia în adresă divină.

Relația-cheie dintre „Treimea economică” și „Treimea teologică” a fost precizată în 375 de Sfântul Vasile cel Mare plecând de la o controversă liturgică: în timp ce arienii utilizau de predilecție doxologia subordinaționistă: „Slavă Tatălui prin [*dia*] Fiul în [*en*] Sfântul Duh”, pe care o citau în sprijinul teoriei ulteriorității și inferiorității instrumentale a Fiului și a Duhului față de Tatăl, ortodocșii preferau doxologia coordonativă: „Slavă Tatălui cu [*meta*] Fiul împreună [*syn*] cu Sfântul Duh”, care se va impune sub forma copulativă: „Slavă Tatălui și [*kai*] Fiului și [*kai*] Sfântului Duh”²⁷⁹. Prima doxologie, arată Sfântul Vasile, e „proprie celor ce mulțumesc” Treimii pen-

²⁷⁸ E. SCHLINK, „Die Struktur der dogmatischen Aussage als ökumenisches Problem”, în volumul: *Der kommende Christus und die kirchliche Traditionen. Beiträge zum Gespräch zwischen den getrennten Kirchen*, Göttingen, 1961, p. 24–79, mai ales p. 24–47 și 73–74. Profesor luteran de teologie sistematică și ecumenică la Heidelberg, Edmund Schlink este autorul unei masive *Ökumenische Dogmatik*, Göttingen, 1983.

²⁷⁹ *Despre Sfânt Duh* I, 3; PG 32, 72C.

tru economiile Ei mântuitoare, cea de-a doua fiind a „celor ce aduc laudă”²⁸⁰ Treimii în Ea Însăși, în existența Ei transcendentă și eternă. Economia manifestă o dinamică verticală, în timp ce theologia și doxologia se exprimă printr-o structură conjunctivă. Tot potrivit Sfântului Vasile, katabazei economiei divine, în care harul, bunătatea, sfințenia și revelația lui Dumnezeu coboară la noi de la (*apo*) Tatăl prin (*dia*) Fiul la (*epi*) Duhul Sfânt, credincioșii îi răspund prin anabaza theognoziei, urcând prin har în cunoașterea lui Dumnezeu în și de la (*en, apo*) Duhul Sfânt prin (*dia*) Fiul la (*epi*) Tatăl²⁸¹. Ţelul final al theognoziei este însă preamărirea și cunoașterea Treimii în Ea Însăși, în realitatea Ei eternă transcosmică și transistorică, independentă de revelarea și economiile Ei în lume și în timp, așa cum o invocă și evocă doxologia și dogma Bisericii, cu alte cuvinte doar în coincidența paradoxală dintre unitatea ființială și diferența ipostatică a Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt ca Unime-Treime și Treime-Unime.

Locul kerygmei și al dogmei despre Dumnezeu Treime este așadar prin excelență liturgic: atât Botezul, cât mai ales Liturghia euharistică a Bisericii. De aceea, renunțând la limbajul substanțialist și polemic al *Ekhēsis*-ului de la Niceea, Simbolul de credință constantinopolitan din 381 a revenit la un limbaj personalist și liturgic și astfel, în loc să exprime divinitatea Duhului Sfânt în termeni ontologici, a formulat-o în termeni liturgici: faptul că Duhul Sfânt este consubstanțial (*homoousios*) cu Tatăl și cu Fiul este dedus din și implicat în faptul că în cultul Bisericii Duhul Sfânt este „coadorat și coglorificat împreună cu Tatăl și cu Duhul”.

Conexiunile între *oikonomia* și *theologia*, între cult și dogmă, între liturghie și spiritualitate au fost remarcabil sistematizate în secolul VII de Sfântul Maxim Mărturisitorul († 662)²⁸² în celebra sa „*Mistagogie* despre ce anume simbolizează cele celebrate în Sfânta Biserică la Synaxă [Liturghia euharistică]”: dacă recitarea Simbolului de credință constantinopolitan înainte de anafora — și anaforaua însăși — indică mulțumirea credincioșilor pentru rațiunile și modurile negrăite ale Economiei divine (cap. 18), Trisaghionul serafimic „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Dumnezeu Savaot” revelează Dumnezeuirena Una în Treimea Ipostaselor (cap. 19); rugăciunea „Tatăl nostru” proclamă misterul înfierii noastre prin har în Dumnezeu revelat ca Tată (cap. 20); imnul „Unul Sfânt” evidențiază simplitatea divină a Treimii concentrată

²⁸⁰ *Ibid.* VII, 16; col. 93C.

²⁸¹ *Ibid.* XVIII, 47; col. 147C.

²⁸² Cf. IOAN I. ICĂ JR, *Mystagogia Trinitatis. Probleme ale teologiei trinitare patristice și moderne, cu referire specială la triadologia Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Deisis, Sibiu, 1998.

în „monarhia” Tatălui, iar împărtășirea realizează îndumnezeirea deplină a omului prin har (cap. 21). Synaxa euharistică culminează așadar și pentru Sfântul Maxim în revelarea „Treimii teologice” ca fundament și mister ultim al creației, mântuirii și îndumnezeirii creaturilor raționale. Intrarea credinciosului în misterul înfierii sale în Dumnezeu Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt, dezvoltată prin virtuți ca asemănare a lui cu Dumnezeu, îl înalță prin har până la misterul cel mai intim al vieții Treimii: unitatea Ei simplă în Tatăl, Izvorul Treimii și al dumnezeirii îndumnezeitoare prezente în inima omului pe deplin îndumnezeit (cap. 23).

VII. Canonul instituțional al Bisericii vechi: tradiție — constituții — canoane apostolice

Secolul IV a fost nu numai secolul fixării definitive a canonului biblic sub forma marilor codice unciale, dintre care câteva au ajuns până la noi, sau cel al fixării canonului adevărului sau al credinței apostolice sub forma Simbolului Niceo-Constantinopolitan; a fost și secolul în care a luat formă definitivă unul din cele mai interesante, dar și enigmatice, documente ale creștinătății antice: o colecție în diverse variante de prescripții etice, liturgice și disciplinare atribuite apostolilor în ce privește conținutul, iar în ce privește redactarea lor atribuite lui Clement sau Ipolit din Roma, care alcătuiesc genul literar pseudoepigraf al „statutelor”, „regulamentelor”, „constituțiilor”, „canoanelor” sau „ordonanțelor” bisericesti ale apostolilor (*Kirchenordnungen, Church Orders, Ordonnances ecclésiastiques*).

Cu excepția celor opt cărți ale *Constituțiilor Apostolice* păstrate în originalul grec și editate încă din 1563, toate celelalte colecții păstrate doar în vechi traduceri orientale (copte, etiopiene, siriace, arabe) și una latină au fost descoperite și editate abia în secolul XIX; discuția științifică asupra lor, intensă la începutul secolului XX, s-a continuat la mijlocul ultimului secol cu minuțioasele investigații din 1959 și 1970 ale liturgistului iezuit Jean-Michel Hanssens (1885–1976), intensificându-se în ultimele decenii prin studiile de sinteză ale profesorului de istoria creștinismului vechi de la Facultatea de Teologie Catolică din Strasbourg, Alexandre Faivre (n. 1945)²⁸³ și ale liturgistului anglican, profesor la Universitatea Notre Dame, Indiana,

²⁸³ ALEXANDRE FAIVRE, „La documentation canonico-liturgique de l'Église ancienne”, *Revue des Sciences Religieuses* 54 (1980), p. 204–219 și 273–297, reluat în culegerea de studii: A. FAIVRE, *Ordonner la charité. Pouvoir d'innover et retour à l'ordre dans l'Église ancienne*, Paris, 1992, cap. V.

Paul F. Bradshaw (n. 1945)²⁸⁴, la care se adaugă și recenta monografie a lui Bruno Steimer²⁸⁵.

Majoritatea acestor „statute bisericești” nu ne-au parvenit copiate separat, ci doar ca părți integrante ale unor mari colecții canonic-liturgice alcătuite spre sfârșitul secolului IV; acestea sunt:

Compilațiile canonic-liturgice apostolice pseudoepigrafe

— *Constituțiile Apostolilor prin Clement (Diatagai tōn hagiōn apostolōn dia Klēmētos)* în opt cărți, cea mai cunoscută pentru că ne-a parvenit în original în numeroase manuscrise²⁸⁶ și a fost editată încă din 1563²⁸⁷, a fost compilată înainte de 380 într-un atelier literar aparținând unei comunități ariene din Antiohia prin juxtapunerea unor documente canonic-liturgice anterioare: cărțile I–VI despre conduita creștinilor, despre ierarhie, despre văduve, despre orfani, despre martiri și despre schisme sunt o remaniere a așa-numite *Didascalii a Apostolilor*; cartea VII, cap. I–XXXII e o remaniere a *Didahiei celor Doisprezece Apostoli*; cap. XXXIII–XXXVIII și XXXIX–XL sunt două colecții de rugăciuni iudaice și creștine; cartea VIII, cap. I–II sunt un scurt tratat despre harisme; cap. III–XLV sunt o remaniere a așa-zisei *Tradiții Apostolice* cu formulare de hirotonie și Euharistie; întreg ansamblul închi-

²⁸⁴ PAUL F. BRADSHAW, „Ancient Church Orders: A Continuing Enigma”, în: *The Search for the Origins of Christian Worship*, 1992, 2002², p. 73–97; rezumat în articolul: „Kirchenordnungen”, *Theologische Realenzyklopädie* 18, 1989, p. 662–670.

²⁸⁵ BRUNO STEIMER, *Vertex Traditionis. Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen* (Beihefte zur Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 63), Berlin – New York, 1992; lucrarea reprezintă teza de doctorat a autorului susținută în 1991 la Facultatea de Teologie Catolică din Regensburg.

²⁸⁶ Deși canonul 2 al Sinodului Trullan din 692 avertiza asupra faptului real că textul ei „a fost falsificat de eretici”, respectiv de arieni; lucru asupra căruia atrage atenția și patriarhul Fotie (*Biblioteca*, codex 113).

²⁸⁷ Ediții exemplare au fost realizate de FRANZ X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn, 1905, 2 vol., și de MARCEL METZGER, *Les Constitutions Apostoliques* (Sources Chrétiennes 320, 329, 336), Paris, 1985, 1986, 1987, ultima fiind însoțită de extrem de minuțioase comentarii. C. H. Turner a criticat în 1913, 1914 și 1920 ediția lui F. X. Funk pentru faptul că a pus surdină pe heterodoxia compilatorilor arieni, preferând în text variantele din manuscrisele corectate. Cercetări ulterioare au demonstrat că aceleorași compilatori arieni din Antiohia ai *Constituțiilor Apostolice* li se datorează atât interpolările și epistolele adăugate corpusului lung al *Epistolelor* ignatiene, cât și un *Comentariu la Iov* editat de D. Hagedorn în 1973. M. Metzger, care în ediția sa din 1983 a restituit forma originală a textului *Constituțiilor*, a arătat și că „arianismul” compilatorilor se reduce de fapt la câteva formulări iudeo-creștine arhaice și la o teologie populară în Siria, și n-are nimic din speculațiile și sloganurile teologilor raționaliste și metafizice ale diverselor forme de arianisme.

zându-se cu faimoasa compilație a celor 85 de *Canoane ale Apostolilor* (cap. XLVII);

— la sfârșitul secolului XIX cercetarea atentă a unui manuscris latin — *LV (53)* — de la Verona a dus la descoperirea sub textul *Sentințelor* lui Isidor din Sevilla a unui text latin mai vechi, copiat tot în jurul anului 380 și care regrupa cu lacune versiunea latină a trei documente canonic-liturgice: *Didascalia Apostolilor*, așa-numitele *Canoane Bisericești ale Apostolilor* și așa-numita *Tradiție Apostolică*²⁸⁸;

— așa-numitul *Sinodos* alexandrin, colecție de „canoane și statute apostolice” păstrată doar în versiuni copte, arabă și etiopiană²⁸⁹ și alcătuită din trei documente canonic-liturgice identificabile: așa-numitele *Canoane Bisericești ale Apostolilor* (canoanele 1–20), așa-numita *Tradiție Apostolică* (canoanele 21–47), precum și o serie de extrase din cartea VIII a *Constituțiilor Apostolice* (canoanele 48–71) (la care versiunea arabă adaugă alte 56 de „canoane apostolice” reprezentând o prelucrare și sistematizare a celor 85 de canoane apostolice din *Constituțiile Apostolice*);

— așa-numitul *Octateuh* clementin, cunoscut în versiune siriacă, coptă și arabă, colecția cea mai târzie, inedită încă în totalitatea ei, în opt cărți, denumită astfel pentru a fi deosebită de cele opt cărți grecești ale *Constituțiilor Apostolice* atribuite tot lui Clement. Redactat probabil pentru a înlocui *Constituțiile* compromise de elaborarea lor într-un mediu arian, *Octateuhul* clementin are următoarea structură: cărțile I–II cuprind așa-numitul *Testament al Domnului*; cartea III redă așa-numitele *Canoane Bisericești ale Apostolilor*; cărțile IV–VII reprezintă extrase din cartea VIII a *Constituțiilor Apostolice*: IV. despre harismă (VIII.I–II); V. despre hirotonii (VIII.II–III, XVI–XXVI); VI. despre clerici și laici (VIII.XXVII–XXVIII, XXX–XXXI, XXXIII–XXXIV, XLII–XLVI, XXXII); VII. despre liturghie (VIII.XXIX, VI–IX); iar cartea VIII cuprinde cele 85 de „Canoane Apostolice”. În manuscrisele versiunilor orientale, *Octateuhul* clementin figurează fie în deschiderea colecțiilor canonice, fie al sfârșitul manuscriselor Bibliei după *Apocalipsă*, în conformitate cu canonul 85 apostolic care face din cele opt cărți ale sale parte integrantă a canonului biblic²⁹⁰.

²⁸⁸ Editate de E. HAULER, *Didascaliae Apostolorum fragmenta Veronensia latina accedunt canonum qui dicuntur apostolorum et aegyptiarum reliquiae*, Leipzig, 1900; reeditate de E. TIDNER, Berlin, 1963.

²⁸⁹ G. W. HORNER, *The Statutes of the Apostles or Canones Ecclesiastici*, Londra, 1904.

²⁹⁰ Tradiție reținută în *Dogmatica* sa și de Sfântul Ioan Damaschinul († 749), care în capitolul consacrat Scripturii menționează după *Apocalipsă* și *canoanele sfinților apostoli prin Clement* (*Expositio orthodoxae fidei* IV, 18; PG 94, 1180).

Aceste mari colecții canonic-liturgice pseudoepigrafe, atestate la sfârșitul secolului IV atât în Siria, cât și în Egipt și în Italia, i-au condus pe savanți să presupună în spatele lor un arhetip comun. Benedictinul Bernard Botte a sugerat în 1960 existența unei „colecții tripartite” care cuprindea *Didascalia Apostolilor*, *Canoanele Bisericești ale Apostolilor* și *Tradiția Apostolică* și e atestată în palimpsestul latin de la Verona. Întrucât însă, cu excepția palimpsestului și a *Constituțiilor*, *Didascalia* e absentă din celelalte colecții, iar structura și circulația ei manuscrisă sunt diferite și independente de celelalte documente canonic-liturgice, J.-M. Hanssens a presupus în 1959 (pe urmele lui Th. Schermann în 1915) existența unei colecții anonime de constituții apostolice bipartite alcătuită din așa-zisele *Canoane Bisericești ale Apostolilor* și *Tradiția Apostolică*. Nu trebuie însă uitat faptul esențial, asupra căruia atrăgea atenția S. Giet (1967) și P. F. Bradshaw (1992), că avem de-a face cu o „literatură vie”, întrucât editorii și realizatorii colecțiilor amalgamează, remaniază și rescriu documentele anterioare, adaptându-le mereu nevoilor timpului lor, revizuind, omițând, adăugând sau transformând succesiv mai mult sau mai puțin radical sursele primare.

Patru „unități literare”, arată A. Faivre, sunt recitate și reelaborate mereu, trei dintre ele redactate la sfârșitul secolului II și începutul secolului III, iar una datând chiar din a doua jumătate a secolului I:

Didascalia Apostolilor

— *Didascalia celor Doisprezece Apostoli*, pierdută în originalul grec — pe care-l avem doar în forma remaniată, cuprinsă în cărțile I–VI ale *Constituțiilor Apostolice* —, ni s-a transmis în mai multe versiuni vechi: siriacă, arabă, etiopiană și fragmentar în latină (în palimpsestul de la Verona)²⁹¹. Este cel mai amplu și mai particular dintre documentele aparținând genului canonic-liturgic și a fost redactată în jurul anului 230 de un episcop erudit de origine iudaică, probabil medic, din nordul Siriei, aflat în polemică cu iudeo-creștinii (de unde interesul special acordat relației creștinismului cu Vechiul Testament), dar și contestat în interiorul comunității sale, fapt care explică dominația parenezei, insistența pe aspectul moral și spiritual, precum și sublinierea împinsă până la exces a centralității și supremației totale a episcopului în jurul căruia gravitează toată viața comunității. După o introducere despre legea morală și o serie de îndemnuri la o viață creștină pentru bărbați și femei

²⁹¹ *Didascalia* siriacă a fost editată de P. de Lagarde în 1854 și recent de A. Vööbus în 1979 (*Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium syri* 175–176) cu traducere engleză; alte traduceri cu ample studii și comentarii: germană de H. Achelis și J. Flemming (1904), engleză de R. H. Connolly (1929), franceză de F. Nau (1912). Studiile cele mai recente sunt cele ale lui Georg Schöllgen.

(cap. I–III), o secțiune extinsă tratează despre calitățile, purtarea, datoriile, cinstirile și întreținerea episcopului (cap. IV–XI), cu insistență pe rolul său de învățător și păstor al comunității chemat, în opoziție cu rigorismele epocii din Occident și Orient, să ierte după penitență păcatele grele ale credincioșilor de după Botez (inclusiv divorțul și apostazia); după care arată locul în Biserică al episcopului, prezbiterilor, diaconilor și laicilor (cap. XII), iar comunitatea e îndemnată să se adune regulat și să evite adunările și sărbătorile ereticilor (cap. XIII); urmează povățuiri pentru văduve (cap. XIV–XV), diaconi și diaconițe (cap. XVI) și orfani (cap. XVII); este interzisă primirea donațiilor de la cei cu purtări și profesiuni imorale (cap. XVIII), și toți creștinii sunt îndemnați să se îngrijească de mărturisitorii credinței din închisori și, întăriți cu nădejdea învierii, să înfrunte persecuțiile și moartea (cap. XIX–XX); dar să țină și posturile miercurea și vinerea în fiecare săptămână și șase zile înainte de Paște (cap. XXI), să se ocupe de educația copiilor (cap. XXII) și să respingă ereziile și schismele (cap. XXIII); finalul descrie redactarea fictivă a scrierii de către apostoli pentru apărarea de erezii (cap. XXIV–XXV) și pledează pentru libertatea creștinilor față de practicile iudeo-creștine și respectarea legilor rituale vechi-testamentare (cap. XXVI). Cele 26 de capitole ale *Didascaliei* sunt preluate cu remanieri în primele șase cărți ale *Constituțiilor Apostolice*²⁹².

Canoanele Bisericești ale Apostolilor

— *Canoanele [Bisericești ale] Sfinților Apostoli prin Clement* (sau *Constituția Bisericească a Apostolilor*) sunt singurul document canonic-liturgic care ne-a parvenit complet în originalul grec²⁹³, dar și în versiune latină (circa o treime în palimpsestul de la Verona), siriacă, coptă, arabă și etiopiană, fiind preluat în *Sinodos-ul alexandrin* (can. 1–30) și în *Octateuhul clementin* si-

²⁹² După cum urmează: cap. I al *Didascaliei* = I.1 al *Constituțiilor*; II = I.11; III = I.VIII; IV = II.1; V = II.VI; VI = II.XII; VII = II.XVIII; VIII = II.XXIV; IX = II.XXV; X = II.XXXVII; XI = II.XLIII; XII = II.LVII; XIII = II.LIX; XIV = III.1; XV = III.V; XVI = III.XV; XVII = IV.1; XVIII = IV.V; XIX = V.1; XX = V.VII; XXI = V.X; XXII = IV.XI; XXIII = VI.1; XXIV = VI.XI; XXV = VI.XIII; XXVI = VI.XVIII. Redactorii *Constituțiilor* au remaniat în cartea III capitolele VIII și IX și au introdus capitolele noi X, XI, XVII, XVIII și XX; în cartea IV au inserat cap. XII–XIV, amplificat cap. VI–X și deplasat aici cap. XII; în cartea V au adăugat capitolele VIII și IX și remaniat capitolele VII și XIII–XX; iar în cartea VI au inserat capitolele II, VI, XI, XV–XVIII, XXIII–XXVIII.

²⁹³ Într-un singur manuscris: *Vindob. hist. gr. 7* (secolul XII), f. 4v–7v; editate prima dată de J. W. Bickell în 1843 și studiată de A. von Harnack în 1884 și 1886, a fost editată critic de THEODOR SCHERMANN, *Die allgemeine Kirchenordnung des zweiten Jahrhunderts*, Paderborn, 1914, p. 12–34. Singurul studiu este cel al lui A. FAIVRE din *Revue des Sciences Religieuses*, 1981, reluat în: *Ordonner la charité*, cap. VI, p. 395–435.

riac (cartea III) (nu însă și în *Constituțiile Apostolice*). Este vorba de un text scurt alcătuit din trei părți distincte: o introducere (1–3) care-i arată pe apostoli adunându-se înainte de a pleca la misiune pentru a stabili în comun elementele fundamentale ale conduitei creștine și organizării Bisericii; o parte morală (4–14) care reia prescripțiile din calea binelui și a vieții din *Didahia celor Doisprezece Apostoli*, și o parte organizatoric-disciplinară (15–28) care grupează scurte prescripții despre episcopi (16), prezbiteri (17–18), citeți (19), diaconi (20–21), văduve (22), laici (23) și locul slujirilor femeilor în Biserică (24–29), plus o concluzie (30). După Adolf von Harnack (1886), partea disciplinară ar proveni din fuziunea a două serii de „principii de drept bisericesc precatolice”: una privitoare la alegerea clericilor (*katastasis tou klērou*) și alta privitoare la datoriile diaconilor și laicilor (*katastasis tēs ekklēσίας*).

Tradiția Apostolică — *origini, controversă*

— Așa-numita *Tradiție Apostolică* e cel mai viu discutat și important document canonic-liturgic al Bisericii vechi. Aceasta se datorează în primul rând faptului că este vorba de o lucrare pierdută în originalul grec și al cărei text a fost reconstituit de savanți plecând de la o serie întreagă de traduceri și prelucrări: cea mai veche, dar lacunară, e cea latină din palimpsestul de la Verona, după care urmează una coptic-sahidică, una arabă, făcută după cea sahidică, și una etiopiană târzie și făcută după altă versiune sahidică decât cea cunoscută azi, dar importantă întrucât conține material care acoperă lacunele din cea latină și omisiunile din cea sahidică; pe lângă traduceri există și o serie de adaptări, rescrieri și prelucrări, cum sunt: cele 38 de *Canoane ale lui Ipolit* păstrate în arabă²⁹⁴ și care sunt o prelucrare alexandrină liberă din jurul anilor 336–340 cu accent pe rolul prezbiterilor, adaptare căreia i s-a dat în 1891 titlul convențional de *Constituție Bisericească Egipteană*; cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolice* din Siria anilor '80 ai secolului IV și așa-numita *Epitomă*²⁹⁵ greacă (realizată în Siria la începutul secolului V) a cărții a VIII-a a *Constituțiilor Apostolice* (VIII.I–II, IV–V, XVI–XXVIII, XXX–XXXIV, XLII–XLVI) a cărei secțiune centrală (IV–V, XVI–XXVIII, XXX–XXXI) poartă titlul: *Constituțiile [diataxeis] Sfinților Apostoli prin Ipolit*; precum și așa-numitul *Testament al Domnului*, existent în siriacă²⁹⁶ ca parte a *Octateuhu-*

²⁹⁴ Editate de D. HANENBERG în 1870, de H. ACHELIS și J. FLEMMING în 1891 și critic de R. G. COQUIN în „*Patrologia Orientalis*” 31, 2, 1966.

²⁹⁵ Editată de F. X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn, 1905, vol. 2, p. 72–96.

²⁹⁶ Editat cu traducere latină de I. EPH. RAHMANI: *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899.

lui clementin, dar și în arabă și etiopiană; compilat în Siria la mijlocul secolului V, *Testamentul* constituie o prelucrare prin amplificări și interpolări masive a *Tradiției Apostolice* inserată în cadrul fictiv al învățăturilor date de Iisus apostolilor înainte de Înălțare, deschise de un discurs eshatologic-apocaliptic, și este totodată ultima, cronologic, expresie literară a genului „constituțiilor bisericești”, care dispare odată cu el. Publicarea tuturor acestor texte a evidențiat înrudirea incontestabilă dintre ele făcându-i pe savanți, pe de o parte, să încerce să reconstituie textul aflat la baza lor²⁹⁷, iar, pe de altă parte, să imagineze toate relațiile posibile între ele; astfel, în 1891 Achelis credea că ordinea derivării ar fi: *Canoanele lui Ipolit* → *Constituția Bisericească Egipteană* → *Constituțiile prin Ipolit* → *Constituțiile Apostolice*, iar în același an Funk pleda exact invers pentru ordinea: *Constituțiile Apostolice* → *Constituțiile prin Ipolit* → *Constituția Bisericească Egipteană* → *Canoanele lui Ipolit*; ca în 1899 Rahmani să susțină că toate acestea ar deriva de fapt din *Testamentul Domnului*. În 1910, MacLean s-a apropiat de adevăr presupunând că toate textele cunoscute derivă dintr-o veche „constituție bisericească” pierdută. Teoria care s-a impus a fost cea sugerată în 1906 de E. van Golz și elaborată independent de E. Schwartz în 1910 și de R. H. Connolly în 1916. Plecând de la constatarea faptului că atât *Canoanele* arabe, cât și *Epitoma* cărții VIII din *Constituțiile Apostolice* sunt atribuite lui Ipolit, că începutul cărții a VIII-a (cap. I–II) se referă la un tratat „despre harisme”, aceștia au identificat așa-zisa *Constituție Bisericească Egipteană* (pentru că fusese reperată inițial într-o colecție nomocanonică medievală a Patriarhiei Alexandriei și în *Sinodos*-ul alexandrin din secolul V) drept tratatul *Tradiția Apostolică* (*Apostolikē Paradosis*) înșirat lângă cel „despre harisme” pe lista operelor gravată pe soclul statuii lui Ipolit din Roma († 236) descoperită în 1551 în Agro Verano din Roma (enigmaticul text de pe statuie se prezintă însă drept: *peri charismatōn apostolikē paradosis*, și ca atare ar putea fi citit și ca referindu-se la o unică lucrare: *Tradiția apostolică despre harisme*). Popularizată de benedictinii Gregory Dix și Bernard Botte, teoria paternității ipolitiene a acestui extraordinar de important document canonic-

²⁹⁷ Reconstituiri ale textului așa-numitei *Constituții Bisericești Egiptene* în care s-a recunoscut apoi *Tradiția Apostolică* a lui Ipolit au încercat: F. X. Funk (1905), Th. Schermann (1914), R. H. Connolly (1916), E. Hennecke (1921), G. Dix (1937, 1968²) și B. Botte (1946, 1963, 1968), aceasta din urmă fiind cea mai populară întrucât a fost publicată și reeditată în colecția „Sources Chrétiennes” 11 bis, 1968 (*La Tradition Apostolique*). În 1970, J.-M. Hanssens a publicat sinoptic în traducere latină toate textele existente în paralel, fără nici o încercare de reconstituire. Un demers similar, în comentariul publicat recent de P. F. BRADSHAW, M. E. JOHNSON și L. E. PHILLIPS: *The Apostolic Tradition. A Commentary*, Hermeneia, Fortress Press Minneapolis, 2002.

liturgic al Bisericii vechi a fost neîncetat contestată, o serie de savanți²⁹⁸ aducându-i un șir întreg de obiecții; chestiunea fiind departe de a fi soluționată definitiv, liturgiștii actuali (P. F. Bradshaw și alții) tind spre scepticism și recomandă circumspecție maximă în utilizarea textului, care ar fi un conglomerat din surse provenite din zone și epoci foarte diverse (de la mijlocul secolului II și până la mijlocul secolului IV) și n-ar reflecta practica reală a unei comunități precise (Roma începutului secolului III), cât ar fi creații liturgice artificiale pe baza unei serii de elemente și surse anterioare.

... structură

Așa cum a fost reconstituit de benedictinii Gregory Dix (1937) și Bernard Botte (1963), textul *Tradiției Apostolice* prezintă norme liturgice și disciplinare privitoare la membrii ierarhiei bisericești (II–XIV), la inițierea creștină, cateheză și Botez (XV–XXI) și la viața comunitară a creștinilor în biserică (XXII–XLII). Ordinea scrierii pare clară și simplă, ea tratând pe rând despre guvernanți, despre guvernați și despre activitățile comune; prescripțiile sunt concise și domină formularele liturgice ale Hirotoniilor, Liturghiei și Botezului. Biserica este noul Popor al lui Dumnezeu, dar este o comuniune clar structurată, în frunte aflându-se clerul alcătuit din membrii așezați prin hirotonie (*cheirotonia*) și un dar special al Duhului Sfânt: episcopul, prezbiterii și diaconii, urmați de mărturisitor, victimă și supraviețuitor al persecuțiilor, care are parte de onoruri speciale, și de cei investiți prin simplă numire (*katastasis*): văduvele, citețul, ipodiaconul, fecioara și taumaturgul. Episcopul e ales de tot poporul, dar e hirotonit de alți episcopi în rugăciunea tăcută a prezbiterilor și a întregului popor. Așa cum arată rugăciunea sa de hirotonire, episcopul e prin Duhul Sfânt arhiereu al noului Templu și al noului Israel, păstor al turmei lui Hristos, urmaș al apostolilor în comuniune cu ceilalți episcopi. De îndată hirotonit, el celebrează Euharistia împreună cu prezbiteriul — care participă și el la Duhul dat episcopilor, ca bătrânii lui Israel la duhul dat lui Moise —, diaconul aducând ofrandele, iar episcopului rostind rugăciunea și punându-și mâna peste el împreună cu prezbiterii. Episcopul împreună cu prezbiteriul păstorește turma și organizează viața comunitară. Diaconul aduce la altar ofrandele și e brațul drept al episcopului în asistența față de cei bolnavi și nevoiași. O poziție specială, între clericii hirotoniți și harismatici, ocupă mărturisitorul; acesta e socotit și cinstit ca prezbiter și fără hirotonie. Fiindcă fuseseră arestați și închiși pentru mărturisirea publică a credinței creștine, mărturisitorii se bucurau de venerație în comunitățile

²⁹⁸ R. Lorentz (1929), H. Engberding (1948), J. M. Hanssens (1959), J. Magne (1965), M. Metzger (1988, 1992) sau, recent, Ch. Markschie (1999).

creștine, dar au ajuns să abuzeze de poziția lor, uzurpând drepturile episcopului: nu se mulțumeau cu simple scrisori de recomandare de reprimire a celor căzuți (*lapsi*) în persecuții, ci își atribuiau uneori chiar dreptul de a-i împăca pe aceștia cu Biserica. Li se recomandă de aceea să nu-și încalce rolul și poziția în Biserică provocând confuzii nedorite. Partea consacrată inițierii creștine e un document unic în literatura creștină a primelor secole, fiind singurul text care ne descrie toate etapele inițierii de la prezentarea candidatului și până la Liturghia baptismală. Îi vedem apărând pentru prima dată pe nași: laicii care-l prezintă Bisericii pe candidat și garantează pentru el. Cateheza acestuia poate fi făcută și de un laic, care se roagă și-și pune mâinile peste acesta. Catehumenului i se cere drept dovadă a convertirii renunțarea la meseriile infamante legate de cultul zeilor păgâni, de spectacole și divertisment, de armată și chiar de educație, literatura antică fiind plină de păgânism; odată admis, trebuie să urmeze trei ani de învățătură a creștinismului unită cu rugăciuni și punerea mâinilor. Înainte de botez trece prin examene repetate și exorcisme frecvente, care urmăresc ruperea efectivă a catehemenului de păgânismul vieții sociale. Seriozitatea catehumenatului atestă conștiința autorului că păgânii semiconvertiți, semicreștinii, sunt un pericol de moarte pentru Biserică. După care ne descrie cel mai complet ritual antic al inițierii creștine cunoscut: Botez, darul Duhului Sfânt și Euharistie, cu două ungeri, atât prebaptismală (atestată în Siria), cât și postbaptismală (atestată în Africa), aceasta din urmă începută de prezbiter și continuată de episcop. Ultima secțiune, mai puțin omogenă, grupează o serie de reguli privitoare la viața comunitară a creștinilor: opețele comunitare cu caracter religios, dar neeuharistic, adunările zilnice ale clericilor și cele frecvente ale tuturor credincioșilor pentru învățătură, programul rugăciunilor de zi și de noapte al tuturor creștinilor (prima schiță a ciclului cotidian al Laudelor și Ceasurilor din cultul Bisericii) și alte reguli privitoare la Euharistie și semnul crucii. În concluzie, autorul anonim revine la ceea ce spusese în prologul scrierii, la faptul că intenția sa e de a repune în cinste „vârful predaniei” (*vertex traditionis*) apostolice uitată, ignorată sau distorsionată de contemporani.

... *pe fundalul controverselor din Roma de la începutul secolului III*

Dincolo de scepticism și prudență, caracterul enigmatic al *Tradiției Apostolice* revendică o explicație. Cea mai temeinic elaborată și cuprinzătoare este cea oferită recent de liturgistul anglican britanic Alistair Stewart-Sykes²⁹⁹ pe

²⁹⁹ HIPPOLYTUS, *On the Apostolic Tradition*. An English Version with Introduction and Commentary by Alistair Stewart-Sykes (Popular Patristic Series 22), St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 2001.

urmele fascinantei investigații a istoricului și patrologului britanic Allen Brent (n. 1940)³⁰⁰ asupra complicatei chestiuni exegetice puse de interpretarea corectă a complexe moșteniri literare reprezentate de corpusul legat de numele lui Ipolit din Roma († 236). În minuțioasele sale analize, Brent ia ca punct de plecare rezultatele investigațiilor deopotrivă de laborioase ale lui Peter Lampe privitoare la structura comunităților creștine din Roma, începând cu epoca lui Pavel și terminând cu cea a lui Valentin³⁰¹. Rezultatul este unul în același timp fascinant și revoluționar, întrucât contrazice flagrant imaginea legendară a unei Rome papale guvernate monarhic de succesorii episcopali ai Apostolului Petru, imagine demitizată ca o proiecție retroactivă anacronică.

Așa cum arată lectura atentă a capitolului 16 al *Epistolei către Romani*, Biserica din Roma era alcătuită dintr-o mulțime de comunități-case, a căror memorie s-a păstrat până târziu. Încă în secolele V–VII, așa-numita *Liber pontificalis* înregistrează existența în Roma a 25 (20 dintre ele preconstantiniene) parohii *tituli* cu statut de *quasi dioceseis*, fiecare din ele cu case-biserică, cler, cult și cimitir propriu, și constituite în jurul unor proprietari care-și puneau locuința la dispoziția creștinilor dintr-un anumit cartier. În jurul anului 250, episcopul Corneliu menționează că în Biserica Romei funcționau 46 de prezbiteri, 7 diaconi, 7 ipodiaconi, 42 de acoliți, 52 de exorciști, citeți, ușieri și peste 1500 de văduve și săraci. Cu alte cuvinte, Biserica Romei era alcătuită dintr-o serie de comunități-case independente economic, conduse fiecare de un consiliu de prezbiteri după model iudaic; privite din exterior, acestea semănau cu o asociație de școli filozofice antice, care aveau și ele viață comunitară, rituri, mese etc. Prezbiterii cu funcție de președinte și supraveghere (*proestōs, episkopos*) din fiecare comunitate formau împreună un consiliu prezbiteral central; acesta se întrunea periodic pentru a dezbate chestiuni de interes comun privitoare la întrajutorarea săracilor sau la erorile doctrinare (acest consiliu a decis excomunicarea lui Marcion, Valentin sau Noet), hotărârile lui fiind comunicate Bisericilor din afara Romei de unul din prezbiterii de vază care avea rol de secretar, purtător de cuvânt și ministru de externe (cum a fost Clement Romanul, autor al *Epistolei Bisericii din Roma către Biserica din Corint* în contextul revoltei harismaticilor de aici împotriva ordinii prezbiterale). În cazul acestor exco-

³⁰⁰ ALLEN BRENT, *Hippolytus and the Roman Church in the Third Century. Communities in Tension Before the Emergence of a Monarch-Bishop* (Vigiliae Christianae Supplements 31), Brill, Leiden, 1995.

³⁰¹ PETER LAMPE, *Die stadtrömischen Christen in den ersten beiden Jahrhunderten* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 18), Tübingen, 1987, 1989².

municări nu era însă vorba de procese juridice cu sentințe, cât de dezbateri de școală în care se demonstra faptul că creștinii dintr-o casă-biserică anume se autoizolaseră prin opiniile pe care le susțineau; rolul consiliului prezbiterilor-episcopi era acela de a constata această autoizolare și de a aduce la cunoștința celorlalte biserici-case că respectiva casă-biserică nu va mai putea participa la schimbul de *frumentum*, părțile de Euharistie comunicate reciproc, iar reprezentanții ei nu vor mai fi primiți la dezbaterile consiliului central al prezbiterilor-episcopi. După Lampe, primul care a reușit să se impună ca monoepiscop al tuturor bisericilor-case ale Romei a fost Victor (189–198) care s-a folosit în acest sens de controversa pascală cu Policrat al Efesului; după Brent, acesta ar fi fost abia Pontian (230–235), episcopatul monarhic instalându-se complet la Roma abia la mijlocul secolului III în controversa cu schisma rigoriștilor novatieni și în dispută cu episcopatul autonom al Africii.

... reacții prezbiterial-trinitare la monarhismul episcopal-unitarian

Momentul critic decisiv în procesul de concentrare a autorității în persoana prezbiterului-episcop, secretar al colegiului central al prezbiterilor, a fost intervalul în care această funcție a fost deținută de Calist (217–222), această evoluție conducând la protestul comunității-casă-școală condusă de prezbiterul Ipolit. Acesta a declanșat o violentă polemică împotriva lui Calist, pe care l-a acuzat de monarhianism-unitarianism în același timp trinitar și bisericesc, pentru că ambiționa să devină un „pontifex maximus” unic în Biserică, iar ca să-și ralieze cât mai mulți adepți aplica o pastorație a laxismului moral, acceptând clerici recăsătoriți și reprimindu-i în Biserică după scurte penitențe pe cei vinovați de păcate de moarte săvârșite după Botez. Aceleași acuze la adresa lui Calist și a înaintașului acestuia, Zefirin (198–217), au fost formulate și din Africa de către Tertulian († 225) montanist în tratatul său *De pudicitia*³⁰². Din Roma, Ipolit pleda și el împotriva inovațiilor pentru păstrarea tradiției apostolice autentice, care însemna pentru el o teologie a Logosului autentic trinitară, o constituție bisericească a prezbiterilor-episcopi și colegialității lor, precum și o pastorație și morală rigoriste (trinitarism — prez-

³⁰² Începutul secolului III este pentru Bisericile din întregul bazin al Mediteranei epoca afirmării episcopului unic în conflicte cu prezbiterii și didascalii harismatici; nu numai la Roma prin Victor, Zefirin sau Calist, în conflict cu prezbiterul-dascăl Ipolit, dar și în nordul Africii la Cartagina cu Agripin, în conflict cu dascălul Tertulian († 225), în Egipt la Alexandria cu Demetrios, în conflict cu dascălul și apoi prezbiterul Origen († 253), dar și în Siria cu episcopul anonim care a sistematizat teologia/ideologia episcopatului monarhic, pe care a încercat să o impună în *Didascalia* sa pusă sub autoritatea Sfinților Apostoli.

biterism — rigorism). După lungi și aprige controverse, atât Pontian, cât și Ipolit vor fi deportați, în timpul persecuțiilor lui Maximin, în Sardinia, unde înainte de moartea lor, survenită probabil în 236, se vor împăca.

... statuia concilierii

Comunitatea lui Ipolit s-a supus în cele din urmă autorității monoepiscopului tot mai monarhic al Romei, pierzând bătălia constituțional-eceziologică, dar câștigând-o în schimb pe cea teologică, fiindcă a reuși să-și impună triadologia și hristologia Logosului. Monumentul acestei reconcilierii, arată cu perspicacitate Brent, îl reprezintă faimoasa statuie descoperită în 1551 dacă este însă corect interpretată. Fiindcă ceea ce s-a descoperit atunci a fost un simplu tors mutilat: partea inferioară a statuii unui personaj fără brațe și fără cap așezat pe un scaun pe ale cărui părți laterale se află gravate în dreapta o listă de opere literare și un calendar pascal oriental (pe 14 nissan) pentru anii 222–303 în șapte cicluri de câte 17 ani, iar în stânga un calcul al datelor corespunzătoare ale Paștelui în stil occidental (pentru duminica de după 14 nissan). După lista de scrieri cunoscute și din alte surse, statuia descoperită a fost identificată și restaurată ca fiind cea a eruditului prezbiter Ipolit din Roma († 236). Cercetările arheologice moderne întreprinse între anii 1974–1989 de Margheritta Guarducci au revelat însă faptul că avem de-a face în realitate cu statuia unui personaj feminin (Guarducci văzând în acesta pe Themista din Lampsac, marea doamnă a filozofiei epicuircice). Statuia ei a fost refolosită de comunitatea creștină casă-școală-biserică a lui Ipolit, în al cărei mijloc se afla ca icoană simbolico-alegorică a acestei comunități și școli romane speciale, ale cărei poziție bisericească și mesaj teologic erau codificate în ea. Personificare a Sophiei, figura feminină era o mărturie a faptului că, pe de o parte, biserica din această casă era o biserică-școală cu accent pe o formare intelectuală și spirituală de tip filozofic și, pe de altă parte, că în centrul ei stătea o teologie orientală a Logosului/Înțelepciunii lui Dumnezeu și o viziune antimonarhiană (de tip origenian) despre Dumnezeu ca pluralitate binitar-trinitară de Ipostase divine. Iar cele două calendare pascale gravate sugerau faptul că poziția comunității ipolitiene în ce privește controversa pascală era una de mijloc: o poziție ioaneic-cvartodecimană orientală arhaică (pentru care Paștele se serba în ziua Crucii) acomodată însă cu cea romană occidentală (care separa celebrarea Învierii de cea a Pătimirii). Statuia nu este așadar, cum s-a crezut inițial și a fost eronat restaurată, monumentul unui individ, ci al unei școli-biserică, în care s-a produs un vast corpus literar exegetic și polemic, redactat nu de un singur autor, ci de cel puțin trei autori; tot aici s-a realizat prelucrarea unui document canonic-

liturgic, o „predanie apostolică” anterioară, din care a rezultat un text compozit de mare succes, care n-a încetat să fie remaniat și prelucrat timp de încă trei secole: așa-numita *Tradiție Apostolică* atribuită lui Ipolit.

... Tradiția Apostolică, *oglină a unor tensiuni ecleziologice reconciliate*

Dacă statuia marchează simbolic sfârșitul unui îndelungat conflict, *Tradiția Apostolică* este o mărturie vie a fazelor acestui conflict, arată A. Stewart-Sykes în remarcabila aplicare pe acest enigmatic și disputat text a luminilor aruncate de investigațiile lui A. Brent. Ca și corpusul ipolitian, și *Tradiția Apostolică despre harisme*, care e, după Stewart-Sykes, titlul exact al scrierii, e un text pluristratificat rezultat din editarea în două etape a unui document canonic-liturgic anterior (numit *P[aradosis]*) pentru a corespunde nevoilor școlii-biserică a lui Ipolit, în diversele etape ale conflictelor în care aceasta a fost implicată între anii 200–235. Responsabili de text așa cum îl avem astăzi sunt doi autori distincți din școala ipolitiană. Mai întâi un erudit prezbiter-episcop (autor al unei ample *Respingeri a tuturor ereziilor*, descoperite în 1842 într-un manuscris athonit) preocupat să exalte și să asigure rolul episcopului învățător atât împotriva puternicilor prezbiteri și în același timp patroni ai comunității din casa-școala sa, cât și împotriva pretențiilor monarhice ale prezbiterului-episcop din consiliul prezbiteral central de a-și impune jurisdicția asupra tuturor bisericilor-case din Roma. În acest scop, el a amplificat, în acord cu viziunea sa ecleziologică, și a editat ca „tradiție apostolică despre harisme” o mai veche „constituție bisericească a apostolilor” similară ca structură *Didahiei celor Doisprezece Apostoli*. Cuprinsă în capitolele actuale XV–XXI, XXXII și XXXVI–XXXVIII ale *Tradiției Apostolice*, această *Predanie Apostolică (P)* cuprindea prescripții și norme privitoare la catehumenat și botez, precum și la adunările și ospetele comunitare. În fața acestui text, autorul *Respingerii ereziilor* a adăugat mult material tradițional despre alegerea și hirotoniile episcopului, prezbiterilor și diaconilor (cap. I–IX, dar și XXIII, XXVIII–XXIX, XXXI, XXXIII–XXXV, XLII-A, XLIII-AB). În loc să înceapă cu catehumenatul, lucrarea se deschide acum cu o extinsă secțiune despre hirotonii, și în primul rând despre hirotonia episcopului, mesajul fiind acela că întreaga ordine harismatică a Bisericii stă pe episcopat, episcopul fiind garantul și învățătorul unic al adevărului de credință, urmașul apostolilor și conducător, împreună cu diaconii, al cultului și vieții Bisericii, prezbiterii-patroni fiind împinși în plan secund. Ulterior, un alt prezbiter-episcop erudit din aceeași școală (autor al tratatului *Contra lui Noet*), reconciliat cu episcopatul monarhic, a cărui autoritate o recunoaște, și care se vede pe sine ca prezbiter în comuniune cu ceilalți prezbiteri-patroni din comunita-

tea-școala sa, remaniază, completează și reeditează (remaniază cap. IV–IX, XXVIII–XXIX, XXXIII, XLI și XLII-B, și adaugă cap. X–XIV, XXII–XXIV, XXX, XXXIX–XL) adaptând-o la noua situație, *Tradiția Apostolică* preluată anterior de autorul *Respingerii ereziilor*, interpolând rugăciunea de hirotonie a episcopului, adăugând rugăciunea de hirotonie a prezbiterilor și reafirmând participarea prezbiterilor la slujirea învățătoarească și predarea tradiției împreună cu episcopul, căruia i se subordonează împreună cu diaconii.

Scopul *Tradiției Apostolice* nu era așadar acela de a descrie pur și simplu riturile practicate de bisericile creștine din Roma la începutul secolului III, ci și de a promova reconfigurarea lor: materialul expus e descriptiv, dar există și elemente cu rol prescriptiv; nu se poate stabili însă cu exactitate dacă direcțiile liturgice oferite au fost mijloacele efective sau doar monumentul literar al seriei de reconcilieri din care a rezultat Biserica ideală-reală descrisă în *Tradiția Apostolică*. Cert este însă că în spatele acestui venerabil și controversat text se ascunde un șir întreg de tensiuni reconciliate: nu doar între tradițiile pascale orientală (cvartodecimană) și occidentală (duminicală), între o teologie trianitariană și alta unitariană, ca și între prezbiterii-patroni proprietari ai bisericilor-case și prezbiterul-episcop învățător, dar și între bisericile-case-școli ca aceea ipolitană, cu un puternic accent pe învățătură, studii și formare comunitară permanentă, în frunte cu un dascăl erudit, și bisericile-case pur și simplu în fruntea colegiului de prezbiteri al cărora se afla un prezbiter principal de tipul unui „pater familias” cu autoritate extinsă, chiar patronul pe a cărui proprietate era casa în care se aduna comunitatea. Conflictul între prezbiterul/episcopul-învățător, cu prestigiu spiritual și doctrinar, și prezbiterul/episcopul-patron, cu resurse economice și statut social, reflectă lupta atestată amplu în *Păstorul lui Herma* între comunitățile-școli în frunte cu învățători erudiți și comunitățile-case cu lideri patroni; între acestea din urmă comunicarea era asigurată de un profet ca organ al Duhului. Întrucât treptat, odată cu constituirea canonului biblic, învățătura dreptei-credințe ia locul profeției ca mijloc de comunicare în Biserică (profeția devenind predica subordonată transmiterii ortodoxiei), în cele din urmă învățătorul a triumfat asupra profetului ca și a patronilor, iar școala, asupra gospodăriei. Pe măsură ce vor prelua rolul de învățător al prezbiterului/episcopului central unic — care din învățător va deveni tot mai mult patron și administrator unic —, prezbiterii vor înceta de a mai fi patroni, devenind învățătorii și păstorii unei comunități-case ce va ieși treptat din casele private pentru a intra în bazilicile publice sub conducerea unui unic patron-învățător-sacerdot-păstor: episcopul tot mai monarhic. Statuia din centrul comunității-casă-școală a ipolitienilor — arată Stewart-Sykes — era un monument al împăcării atât al școlii-biserică cu restul bisericilor-case din Roma, care au acceptat

rolul de lider episcopal unic al prezbiterului din fruntea colegiului prezbiteral central, cât și al clerului învățătoresc cu clasa patronilor-prezbiteri; oferirea unei statui necesita o investiție economică importantă și era un act de patronaj rezervat proprietarilor cu un statut social proeminent.

Demnă de reținut în acest context e și observația lui Allen Brent că atât „Ipolit”, cât și „Clement”, prin care ne-ar parveni, potrivit suprascrierilor, *Constituțiile/Tradiția Apostolilor*, sunt de fapt cifruri sau nume de cod deloc întâmplătoare pentru două tradiții ecleziologice diferite, literatura pseudoepigrafă reflectând curente opuse din interiorul comunităților-case-școli din Roma (sau din alte părți). Cum arată *Tradiția, Canoanele* sau *Constituțiile* apostolice transmise prin intermediul său (*dia Hippolytou*), „Ipolit” e un nume de cod pentru o teologie trinitariană a Ipostaselor divine și pentru o ecleziologie prezbiteral-episcopală și colegială, opusă episcopatului monarhic. Precizarea că ni se transmit „prin Clement” (*dia Klēmentos*) leagă în tradiția manuscrisă cele două epistole atribuite lui Clement Romanul atât cu corpul literar apocrif al literaturii cuprinse în romanul petrino-clementin din *Omiliile* și *Recunoașterile* pseudoclementine, cât și cu vasta compilație pseudoepigrafă a *Constituțiilor Apostolice prin Clement* care apare aici atât ca secretarul colegiului apostolilor, cât și ca episcop al Romei hirotonit nemijlocit de Petru. Literatura clementină trădează astfel o ecleziologie episcopocentrică, Biserica apărând ca o veritabilă monarhie de drept divin, și o teologie unitariană fie de tip monarhian și de inspirație iudaizantă (protoislamică) în romanul clementin, fie de tip subordinațianist și de inspirație elenizantă, ariană, în *Constituțiile Apostolice* (al căror arianism va fi denunțat ca atare de patriarhul Fotie [† 891] în codicele 113 al *Bibliotecii* sale). În ambele cazuri, Unicului Dumnezeu înconjurat de o curte angelică îi corespunde pe pământ o replică terestră, „dumnezeu pământesc”, monoepiscopul monarhic: fie el Calist din Roma, acuzat de Tertulian că vrea să fie „pontifex maximus” și „episcopus episcoporum”, fie anonimul episcop din Siria, autorul *Didascaliei Apostolilor*, fie episcopul monarhic arian din Antiohia secolului IV, portretizat de editorii anonimi ai *Constituțiilor Apostolice* „prin Clement”. În forma ei actuală, *Tradiția Apostolică despre harisme*, atribuită lui Ipolit prezbiterul, este o tentativă de conciliere și sinteză între cele două ecleziologii rivale — prezbiterală și episcopală, colegială și monarhică aflate în dispută în Biserica Romei, iar succesul ei postum, mult dincolo de resorbția bisericii-școală a lui Ipolit ca simplă parohie în episcopia unică a Romei, vorbește singur atât despre necesitatea unei astfel de sinteze, cât și despre direcția în care a fost căutată.

Didahia Apostolilor și tranziția de la ierarhia itinerantă la cea locală

— *Didahia celor Doisprezece Apostoli*; păstrată într-un singur manuscris³⁰³, descoperit în 1873 și publicat în 1883 de mitropolitul grec Philotheos Bryennios, a suscitat nenumărate alte ediții, studii, comentarii și interpretări³⁰⁴. *Didahia* a fost considerată carte inspirată sau bună de citit în Biserică până în secolul IV, deși n-a făcut parte nicicând din canonul Noului Testament, nefigurând în marile codice biblice uncial. A dispărut, nemaifiind copiată tocmai datorită arhaicității practicilor liturgice și organizării comunităților creștine pe care le reflectă. Pe baza indiciilor interne s-a stabilit cu maximă probabilitate că autorul sau redactorul/editorul *Didahiei Domnului prin cei Doisprezece Apostoli către neamuri/păgâni* (cum sună titlul ei lung) a fost un „apostol”, în sensul larg misionar, itinerant activ în mediile rurale din nordul Palestinei și din Siria, cândva între anii 50–100, opiniile savanților oscilând între o datare timpurie, înainte de anul 70, și una târzie, spre sfârșitul secolului I. *Didahia* este cel mai vechi document liturgico-canonic al Bisericii creștine, un fel de manual pentru apostolii itineranți din Siria rurală. Este un text compozit alcătuit din patru părți inegale și aparținând unor genuri literare diverse, compilate și adaptate de un autor anonim care se adresa unor creștini proveniți din păgâni, dar într-un mediu dominat de creștini iudaizanți. O primă parte (cap. I–VI) are caracter liturgic și redă prescripții și formulare ale Bisericii primare privitoare la Botez (VII), posturi (VIII.1), rugăciune (VIII.2) și Euharistie (IX–X). Cele trei rugăciuni la potir (IX.2), la pâine (IX.3) și după masă (X.1) — din care lipsește orice referință la Cina ultimă a lui Iisus, drept pentru care caracterul lor euharistic a fost contestat — vin direct din tradiția iudaică a binecuvântărilor de la masă (*birkat ha-mazon*) și atestă o hristologie davidică, o ecleziologie și o eshatologie mesianice extrem de arhaice. Partea a treia (cap. XI–XV) are caracter disciplinar și conține instrucțiuni privitoare la primirea fraților (XII), apostolilor și profeților itine-

³⁰³ *Hierosolymitanus 54* (terminat de copiat pe 11 iunie 1056 de un notar Leon din Constantinopol) conține o sinopsă a Vechiului și Noului Testament (f. 1–38v), *Epistola* lui Barnaba (f. 39–51v), *Epistolele 1–2* ale lui Clement Romanul (f. 51v–70, 70–76) — fiind singurul manuscris care oferă textul integral al acestor epistole postapostolice —, *Didahia* (f. 76–80v) și cele treisprezece *Epistole* ale lui Ignatie Teoforul din recenziunea lungă (f. 81–120). Descoperirea acestui manuscris a arătat că prima parte a cărții VII (I–XXXII) a *Constituțiilor Apostolice* este o parafrază amplificată a *Didahiei*.

³⁰⁴ A. von Harnack, 1884; J. P. Audet, 1858; S. Giet, 1970; W. Rordorf, 1978; K. Niedewimmer, 1989. Edițiile moderne comentate de referință sunt cele ale lui W. RORDORF: *La doctrine des Douze Apôtres (Didache)* (Sources Chrétiennes 248), 1978, și K. NIEDERWIMMER, *Die Didache* (Kommentar zu den Apostolischen Vätern 1), Göttingen, 1989 (cf. recenziia critică a acesteia din urmă făcută de A. FAIVRE, *Jahrbuch für Antike und Christentum* 36, 1993, p. 212–215).

ranți (XI), la datoriile comunității față de profeții și dascălii care vor să se stabilească (XIII), alături de reguli privitoare la alegerea episcopilor și diaconilor (XV) și la disciplina comunității (XIV, împăcarea înainte de Euharistie, și XV.3). Întreg ansamblul se încheie cu o parenază eshatologică (cap. XVI). Partea a treia, disciplinară, care reflectă ecleziologia aplicată a comunităților didahistului anonim, ridică însă o serie de probleme dificil de soluționat altfel decât dacă se acceptă că este amalgamată din elemente independente provenind din epoci diferite: dacă prevederile disciplinare din capitolul XIV le completează pe cele liturgice din capitolele euharistice IX–X, de care se leagă strâns, capitolele XIII și XV atestă o etapă diferită, mai târzie, din viața comunității față de cea mai veche atestată în capitolele XI–XIII. În acestea din urmă rolul principal îl dețin apostolii, profeții³⁰⁵ și didascalii harismatici (nu extatici), care apar toți având slujiri itinerante; tuturor acestora comunitatea trebuie să le probeze purtarea și învățătura supuse judecării ei; de la toți se cere sărăcie de bunăvoie: pot fi găzduiți și hrăniți, dar nu și plătiți de comunitate. Apostolii și profeții, ca și didascalii, sunt clar atestați în *Faptele Apostolilor* 13, 1–2 ca lideri ai primei comunități din Antiohia, dar și în *1 Corinteni* 12, 28 (cf. *Ef* 4, 11). Bisericile din Siria occidentală trebuie așadar să fi fost și ele o vreme conduse de colegii de profeți și apostoli, care trimit la misiune apostoli itineranți din sat în sat și din oraș în oraș; ei sunt secondati de profeți și dascăli care se stabilesc în comunități pentru a le îndruma spiritual, fără să fie și capii lor, comunitățile fiind avertizate să se ferească de abuzurile pseudoprofeților și falșilor harismatici. În capitolul XV însă comunitatea este invitată să-și aleagă din rândurile ei episcopi și diaconi³⁰⁶, cărora le este acum încredințată celebrarea Euharistiei și care preiau funcțiile și cinstirea profeților și didascalilor harismatici. Ceea ce atestă o epocă în care locul harismaticilor itineranți este preluat de o ierarhie locală. Nu apar însă prezbiterii. Așa cum se vede însă în *Faptele Apostolilor* și *Epistolele Pastorale*, episcopii și prezbiterii aveau funcții identice în primele comunități creștine și desemnau pe membrii colegiului care conduceau aceste comunități și prezidau cultul lor: „prezbiterii” era numele membrilor acestor colegii în comunitățile provenite din iudaism, iar „episcopi”, în comunitățile provenite din lumea greco-romană, unde acest nume era aplicat magistraților cu

³⁰⁵ Profeții, caz unic în literatura creștină veche, prezidează inclusiv Euharistia și rostesc rugăciunea euharistică (X.7, XI.9, XIII.3), fapt care l-a făcut pe J. Colson și pe N. Afanasiev să vadă, neîntemeiat însă, în *Didahie* opera unui montanist din secolul II. Dacă în *Didahie* XIII.2 și XI.1–2 didascalii apar alături de profeți, în pasajul corespunzător din prelucrarea ei în *Constituțiile Apostolice* VII.XXVIII profeții dispar și rămân doar didascalii.

³⁰⁶ Ei vor fi inserați în *Constituțiile Apostolice* VII.XXXI.1 pentru a compune triada clasică a ierarhiei clericale.

funcții de tutelă și arbitraj în cele mai diverse domenii. Odată cu declinul profetismului și al slujirilor itinerante, în fruntea comunității apar liderii locali reprezentați de colegiul prezbiterilor-episcopi, în fruntea căruia s-a aflat întotdeauna un președinte ales special ca să conducă adunarea creștinilor, lucru greu de făcut de un grup fără lider. Acestui prezbiter-episcop președinte (*protokathedrites*) i se va rezerva ulterior în exclusivitate apelativul de episcop și funcția de supraveghere legată de acesta, prezbiterii și diaconii devenind consiliul și colaboratorii săi. Monoepiscopatul înconjurat de prezbiteriu și diaconat e limpede atestat în Siria, la sfârșitul secolului I, de *Epistolele* lui Ignatie Teoforul, un argument în plus, alături de absența oricăror avertismente privitoare la erezii (apar doar falși profeți, nu eretici) și a oricărui citat de texte din Noul Testament pentru datarea timpurilor a *Didahiei* în jurul mijlocului secolului I (înainte de anul 70). Unică în felul ei, *Didahia* atestă un tip de creștinism timpuriu, necunoscut până la data descoperirii ei: bazat pe învățătura morală iudaică despre „cele două căi” presărată cu ziceri ale lui Iisus, acest creștinism folosește rugăciuni euharistice inspirate din iudaism, dar vede în sinaxa euharistică realizarea anticipată a Împărăției eshatologice a lui Dumnezeu inaugurate în Persoana mesianic-davidică a lui Iisus Hristos, iar comunitățile lui sunt dinamizate de o ierarhie itinerantă harismatică, în curs de înlocuire cu una locală.

De la Epistole Pastorale la un drept parenetic

Originile și modelul literaturii canonico-liturgice pseudoepigrafe a Bisericii vechi se află însă în povățuirile adresate de Apostolul Pavel lui Timotei și Tit în așa-numitele „Epistole Pastorale” cu privire la bărbați și femei, sclavi și autorități, la episcopi, diaconi, prezbiteri și văduve (*1 Tim* 2–3 și 5; *Tit* 1–2). Același tip de îndemnuri privitoare la bărbați și femei, văduve, diaconi, tineri, fecioare și prezbiteri îl regăsim un secol mai târziu în *Epistola către Filipeni* a episcopului Policarp al Smyrnei. Scopul e consolidarea, împotriva riscurilor schismelor și ereziilor, a unei ordini ferme în Biserică care trebuie să arate ca niște „case ale lui Dumnezeu” construite în jurul Evangheliei ca predanie a unui depozit al credinței adevărate și a unei învățături nefalsificate, dar și al unei morale realiste (bazată pe acceptarea realităților politice ale lumii păgâne) cu refuzul oricăror exaltări și radicalisme, de o ierarhie apostolică clar conturată. Avem aici elementele unei „constituții bisericești” schițate chiar de un apostol, dar sub forma unei pareneze adresate diferitelor „stări” din interiorul comunităților creștine³⁰⁷. Prescripțiile litur-

³⁰⁷ Pentru normarea relațiilor reciproce dintre diversele stări: femei — bărbați, copii — părinți, sclavi — stăpâni, Apostolul Pavel folosește în *Coloseni* 3, 18 – 4, 1 și *Efeseni* 5, 22 –

gice lipsesc cu totul, dominând în schimb îndemnurile morale adresate comunității și liderilor ei. În *Didahie* însă, alături de învățăturile morale apar atât prescripții și chiar formulare liturgice, cât și norme privind disciplina și organizarea comunității, atribuite toate apostolilor ca elemente în conformitate generală cu învățătura apostolilor. În *Tradiția Apostolică* morala trece în plan secund în favoarea prescripțiilor și formularelor liturgice, în prim-plan stând cultul și ordinea ierarhică precisă în Biserică; ca și în *Didahie*, ele sunt atribuite apostolilor într-un sens dinamic, ca părți integrante ale unei tradiții apostolice vii. *Canoanele Bisericești ale Apostolilor* au un conținut similar cu *Didahia* juxtapunând pareneza morală (IV–XIV) cu dispozițiile privitoare la o structură deja deplin evoluată a comunității ecleziale (XV–XXX), dar acum apare pseudoepigrafia, diversele prescripții fiind repartizate și puse în gura tuturor apostolilor, fiecare din ei contribuind cu câteva elemente. Operă a unui episcop monarh absolut care vrea să-și asigure împotriva opozițiilor legitimitatea și universalitatea pretențiilor sale extreme, recomandându-și pseudoepigrafic scrierea drept operă a unui sinod apostolic contra ereziilor, *Didascalie* continuă și ea, după o scurtă introducere morală generală, cu o descriere în ordine descrescătoare a treptelor ierarhiei bisericești. Mutația produsă are loc printr-un transfer și o polarizare a îndemnurilor morale asupra capilor comunității creștine și o glisare de pe pareneză morală pe drept, trecând prin liturgic. Amestec de discurs prescriptiv-normativ, dar fără sancțiuni juridice, și exhortativ, mijlocul principal de impunere a normelor fiind pareneza, genul „constituțiilor apostolice” reprezintă astfel o formă particulară de „drept parenetic” (Steimer). Apelul la pseudonomia apostolică, ca mijloc de asigurare a autorității prescripțiilor expuse, arată că genul „constituțiilor bisericești” se situează la mijloc între literatura inspirată, validată de o harismă legitimantă, și literatura legal-juridică emisă de o instituție legitimă recunoscută.

După preludiul reprezentat de Epistolele pastorale pauline, genul statutelor apostolice s-a constituit mai întâi în diverse configurații (*Didahie*, *Constituții Bisericești*, *Didascalie*, *Tradiție*) cu doza variată de elemente morale, liturgice și disciplinar-eleziale, devenind realmente un gen „canonico-liturgic” — cum arată A. Faivre — abia odată cu *Tradiția Apostolică*, care este adevăratul nucleu al întregii literaturi canonico-liturgice. Aceasta întrucât *Tradiția Apostolică* e singurul document care este reținut, fie în traduceri, fie în remanieri, în toate marile „colecții” care vor relua în secolele IV–V ca „unități literare” documentele canonico-liturgice anterioare. Într-adevăr, dacă *Seno-*

6, 9 și așa-numitele tabele de îndatoriri” (*Haustafeln*) care circulau în societatea greco-romană.

dos-ul alexandrin și *Octateuhul* clementin ignoră sau omit *Didascală*, reținută însă de *Constituțiile Apostolice*, care omit *Constituțiile Bisericești ale Apostolilor*, prezente în *Senodos* și *Octateuh*, în schimb *Tradiția Apostolică* este prezentă în *Senodos* și remaniată atât în *Constituțiile Apostolice*, cât și în *Octateuh* (unde apare chiar de trei ori: în traducere și în două remanieri: atât în *Regulamentele Apostolice*, cât și în *Testamentul Domnului*).

Ultimele tentative de a restitui o imagine holistică a tradiției canonice

Marile compilații din secolele IV–V au fost încercarea deliberată de a face concurență noii forme de legislație bisericească dogmatico-juridică, reprezentată de simbolurile de credință și de canoanele sinoadelor Bisericii imperiale constantiniene, divizate profund de nenumăratele schisme între adepții diverselor forme de arianism și antiarianism, de ierarhii, sinoade și crezuri rivale. Exasperate de spectacolul dramatic al polemilor interminabile între episcopi și sinoade, câteva cercuri de teologi și grupuri de oameni ai Bisericii au căutat soluția crizei în întoarcerea la tradiția apostolică originară, într-o viziune pozitivă, nu polemic-speculativă, ci liturgică și populară. Trecutul idealizat al vechii Biserici era oferit ca oglindă prezentului divizat; iar în locul interminabilelor delimitări polemice față de păgânism și erezii, accentul era pus pe pozitivitatea tradiției, pe construcția interioară morală, liturgică și disciplinară a comunităților ca întreg, pozitivul și interiorul fiind percepute mai importante decât negativul polemic și fixarea antagonistă față de exterior. Morala și spiritualitatea, Scriptura și liturghia sunt aici în centrul tradiției și vieții Bisericii ca adevărul ei Canon sau Normativ apostolic, nu formulele dogmatice sau cazuistica juridică ale sinoadelor.

Pentru a putea impune această viziune în noua Biserică imperială, redactorii și compilatorii *Constituțiilor Apostolice* au făcut apel la toate resursele canonic-liturgice anterioare, pe care le-au rescris, remaniat, interpolat și compilat într-un cadru narativ ficțional tipic pseudoepigrafic. Au imaginat o întâlnire a întregului cerc al apostolilor în Ierusalim cu ocazia Sinodului apostolic (descriș în *Faptele Apostolilor* 15) cu Pavel și cu restul ucenicilor, în frunte cu Iacob din Ierusalim și Clement, secretarul apostolilor, cu sarcina de a fixa în scris tradiția apostolică sub forma unor „constituții” care să completeze scrierile apostolice ale Noului Testament. Pretențiile de autoritate apostolică revendicate pentru aceste „constituții” date „prin Clement” sunt considerabil escaladate; canonul 85 apostolic, cu care se încheie întreaga compilație, plasează cele opt cărți ale *Constituțiilor Apostolilor* îndată după *Apocalipsă* în însuși interiorul canonului biblic al Noului Testament. Nu se va rămâne însă aici. Discreditate de suspiciunea de heterodoxie, *Constituțiile*

Apostolice vor fi imitate tot în Siria de un alt compilator care va produce *Octateuhul* clementin, în a cărui deschidere acesta va plasa o ultimă prelucrare a *Tradiției Apostolice* ipolitiene sub forma fictivă acum a unui *Testament al Domnului* Însuși, lăsat apostolilor de Hristos înainte de Înălțarea Sa la ceruri. Un fel de „Levitic creștin” (von Harnack), prezentat ca un „Al Treilea Testament”, în care ordinea liturgico-canonice a Bisericii apare ca revelație specială a Domnului înviat, *Testamentul Domnului* este punctul final al genului pseudoepigraf al „constituțiilor/statutelor bisericesti” din Biserica veche. Pretențiile pseudoepigrafice la autoritate fiind maximale, nu mai puteau fi oricum depășite, iar genul ca atare va dispărea pierzând concurența cu cele trei serii de canoane — biblic, dogmatic (crezurile și hotărârile sinodale) și juridic-disciplinare — în care se va divide normativul apostolic în Biserica imperială a Sinoadelor. Sporul net de claritate și precizie adus de această triplă diviziune s-a făcut însă cu prețul separării lor de elementul liturgic care va deveni tot mai mult un ritual sacralizat. Ritualizarea liturgicului va atrage cu sine și biblicizarea Scripturii, dogmatizarea credinței și juridizarea disciplinei și instituționalizarea vieții Bisericii — toate consecințe ale formalizării și izolării lor reciproce. Nu putem decât regreta căderea în uitare și abandonarea literaturii canonic-liturgice datorate în primul rând arhaismului formelor liturgice, inactuale în condițiile evoluției accentuate a riturilor în secolele IV–V. Fiindcă sub forma ei pseudoepigrafică, apostolică sau nou-testamentară, genul „constituțiilor bisericesti” vehicula viziunea holistă a vechiului Canon apostolic (și a Tradiției apostolice) al Bisericii ca unitate „perihoretică” între morală-credință-cult-disciplină-organizare dincoace de scindările lui formalist-scolastice prin epistemizare, juridizare, ritualizare, biblicizare (ulterior și prin eticizare sau pietism).

Literatura canonic-liturgică atribuită apostolilor suscită astăzi tot mai mult interesul istoricilor, canoniștilor și liturgiștilor. În abordările încercate există însă riscul de a o trata fie ca reprezentând o simplă „preistorie” a dreptului canonic (Gaudemet) sau a formelor liturgice din marile rituri constituite ulterior (Dalmais), permițând reconstituirea elementelor constitutive ale acestora, fie de a le trata sceptic drept simple „piese inteligente de propagandă”, utilizate în diverse contexte și care ca atare nu atât descriu realități liturgice și ecleziale efective, cât imaginează idealizându-le organizarea și cultul unei comunități apostolice fictive (Bradshaw). Compilațiile de texte care pretind să dea directive apostolice ideale în chestiuni de morală, cult, disciplină și organizare bisericască cad în desuetudine, atât în Orientul grec, cât și în Occidentul latin (rămânând la mare cinste doar în vechile Bisericile orientale), atunci când în Biserica imperială a episcopilor și sinoadelor bine organizate vor intra în uz colecțiile de canoane și formularele liturgice cu caracter atât

oficial, cât și practic. „Gigantic caleidoscop” (Loofs) în care elementele constitutive pot fi aranjate într-o varietate de forme, și în care fiecare poate vedea imaginea pe care o vrea, „literatura vie” a statutelor apostolice, remaniate, prelucrate și compilate mereu pentru a fi adaptate necesităților unor contexte noi, a făcut loc în secolul VI unor configurații fixe, formalizate și așezate sub semnul definitivului. Într-un recent studiu, A. Faivre făcea bilanțul și trasa perspectivele cercetării contemporane a literaturii canonicoliturghice³⁰⁸. Atentă să nu cadă victimă efectelor de „oglindă” și de „miraj” proprii acestei literaturi speciale, cercetarea actuală nu trebuie să piardă din vedere că aceasta reprezintă un „corpus paleocreștin veritabil”, constituind un „gen instituțional” mai degrabă decât unul literar. Starea edițiilor și a studiilor evidențiază problemele existente încă în interpretare: *Didahia* prin poziția de frontieră pe care o deține în cadrul genului, iar *Tradiția Apostolică* — supralicitată poate de liturgiștii romano-catolici în căutarea unui precedent pentru reformele liturgice ale Conciliului Vatican II — prin necesitatea de a identifica documentul care i-a servit drept sursă, de alcătuire a unei sinopse digitale a tuturor versiunilor, remaniierilor și adaptărilor ei, care așteaptă să fie studiate încă pentru ele însele; aceeași urgență privește și *Constituțiile Bisericești ale Apostolilor*, „ruda săracă” a genului. În ce privește colecțiile, *Octateuhul* clementin așteaptă încă o ediție critică, la fel și *Sinodos-ul* alexandrin, a cărui întreagă istorie trebuie reluată, singura „colecție privilegiată” fiind evident *Constituțiile Apostolice*, care au beneficiat de ediția comentată magistrală, realizată în 1985–1987 de colegul de la Facultatea de Teologie Catolică din Strasbourg al lui Alexandre Faivre, preotul profesor Marcel Metzger.

Constituțiile Apostolice — apogeul genului canonicoliturghic pseudoepigraf

Voluminoasa compilație pseudoepigrafică a *Constituțiilor Apostolice* reprezintă, în opinia acestuia din urmă, „apogeul vechii literaturi canonice”, „apogeul dreptului pseudoepigrafic”, o formă particulară de drept menită „să acopere vidul legislativ al primelor secole creștine”. Recursul constituționalistilor antiohieni la autoritatea supremă a apostolilor adunați în sinod se explică prin nevoia de a le asigura forță de lege în Biserică. Contradicția dintre creștinism și iudaism nu este citită în cheie cripto-marcionită drept opoziția radicală dintre Evanghelia lui Hristos și Legea lui Moise, constituționalistii receptând soluția *Didascaliei*, care distinge între Prima Lege dată lui Moise, care corespunde legii naturale și este cuprinsă doar în Decalog, și a Doua Lege (*deuterōsis*) dată israeliților de Moise după căderea acestora în apostazia

³⁰⁸ A. FAIVRE, „La documentation canonicoliturghique. Bilan et prospectives”, în: *La documentation patristique. Bilan et prospectives*, Laval-Sorbonne, 1995, p. 3–41.

„vițelului de aur” și care cuprinde prescripțiile rituale privitoare la puritate și cult. Această a Doua Lege a fost împlinită și abolită de Iisus/Trimisul/Apostolul Tatălui și Care a luat locul lui Moise. Întrucât legislația Sa nu acoperea toate aspectele și segmentele vieții creștine, ea a fost continuată de apostolii/trimișii lui Hristos. *Constituțiile Apostolice* se prezintă astfel drept un document elaborat de Clement pe baza dispozițiilor stabilite de toți apostolii adunați în sinod la Ierusalim cu ocazia soluționării chestiunii extensiunii valabilității pentru creștinii din păgâni a prescripțiilor rituale din Legea mozaică (FA 15; *Constituțiile Apostolice* VI.XIV).

... *datare și localizare*

Localizarea și datarea mediului în care a lucrat echipa sau atelierul de redactori care a compilat *Constituțiile* se face relativ ușor plecând de la numeroase indicii prezente în text: numele lunilor sunt cele din Siria elenistică; lista scaunelor episcopale principale (VII.XLVI și VIII.X.7, ai căror titulari sunt prezentați anacronic drept tovarăși ai apostolilor) este: Ierusalim, Roma, Antiohia și abia apoi Alexandria (contrar canoanelor 3 și 7 de la Niceea, 325), iar Constantinopol nu apare deloc (el va fi impus pe locul al doilea după Roma de canoanele 2 și 3 de la Constantinopol, 381); în fundal apare un oraș important (cu instituții și instalații urbane), în care creștinii conviețuiesc cu păgâni, iudei și eretici: li se interzice frecventarea cultelor păgâne și a sărbătorilor iudaice, iar opoziția față de iudaism și iudeo-creștinism ocupă un loc proeminent; Biserica creștină este o comunitate importantă numeric cu cler mult și un cult complex de tip antiohian, ca și simbolul de credință baptismal (VII.XLI.4–8), care e o compilație de formule din simboluri de credință anterioare, mai ales din cel al sinodului întrunit la Antiohia cu ocazia târnosirii catedralei de aici în anul 341; „Canoanele Apostolice” din final rezumă și reiau canoane ale unor sinoade antiohiene din anii 325–380; de două ori (V.XIII, VIII.XXXIII) este menționată ca distinctă de praznicul Arătării (Epifaniei) lui Hristos sărbătoarea de origine romană a Nașterii Domnului, care s-a impus treptat și în Răsărit (e atestată la Constantinopol în 379, la Antiohia, în jurul anului 380, iar la Ierusalim abia după 420). Toate acestea indică precis spre Antiohia în jurul anului 380. Situația religioasă din metropola de pe Orontes era una extrem de complexă, în Antiohia funcționând trei-patru comunități creștine concurente în frunte cu episcopi rivali: alături de cea a episcopului oficial, care era arianul Dorotei (376–381), se aflau cele ale niceanului intransigent Paulin, recunoscut de Roma, cea a niceanului Meletie, exilat din 360 (de unde va reveni abia în 379), iar din 372, cea a apolinaristului Vital.

... *semiarianism sau teologie populară*

Teza care a prevalat mereu — plecând de la canonul 2 al Sinodului Trullan (692) și codicele 113 al *Bibliotecii* patriarhului Fotie († 891), reluată de Usherr (1644) și Cotelier (1672) până la Turner (1914) — e că autorul/redactorul *Constituțiilor Apostolice* a fost un arian sau semiarian care le-ar fi folosit ca mijloc de propagandă în serviciul unei comunități heterodoxe. Teza nu se susține însă, întrucât, dat fiind că între anii 363–381 Antiohia a fost reședința împăraților arieni și capitală a arianismului oficial, comunitatea ariană n-avea nevoie de o propagandă indirectă prin mijloacele pseudoepigrafiei, iar după 381 propaganda ariană era interzisă. Cum arată Marcel Metzger, limbajul teologic folosit, biblic, și nu filozofic, și din care lipsesc cu totul formulele incontestabil ariene, trădează mai degrabă un mediu conservator de păstori și canoniști, ostili speculațiilor metafizice savante, care pun tot accentul pe mântuire așa cum apare în istoria biblică și promovează o teologie în același timp scripturistică, liturgică și populară. Erorile denunțate sunt toate vechi: gnosticismul, politeismul, diferitele modalisme monarhiene și adopțianismul și par să n-aibă nici o legătură cu situația contemporană redactorilor. În timp ce arianismul imperial monopolizase scena oficială, comunitățile se confruntau cu alte dificultăți, sugerate de locul important pe care-l deține delimitarea de iudaism și iudeo-creștinism. În orice caz, teologia *Constituțiilor Apostolice* pare într-o întârziere și rezervă deliberată față de evoluțiile teologice precipitate în secolul IV de luările de poziție atât contra, cât și pentru Sinodul de la Niceea I. Antispeculativă și axată exclusiv pe „economia” biblică a mântuirii recapitulată liturgic, această teologie este în același timp una clar trinitariană și ierarhic-subordinaționistă (e un „origenianism întârziat”). Treimea este una strict „economică”, de aici și preferința pentru doxologiile „Slavă Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt”. Dumnezeu Unic e Creator al unui cosmos ierarhic și Tată al unui Fiul Unic veșnic; imaginea cea mai elocventă e cea din anafora euharistică (VIII.XII.7–8): în vârful piramidei existențelor tronează Dumnezeu Tată a toate, la dreapta Căruia este Fiul, după Care vin puterile cerești ale îngerilor evocate minuțios. Aici se situează desigur aspectul care i-a șocat cel mai tare pe copiiști, care — cu excepția unei singure familii de manuscrise — au șters aceste pasaje care contravin direct pnevmatologiei Sinodului de la Constantinopol din 381: Duhul Sfânt apare drept prima creatură a Tatălui prin Fiul înainte de heruvimi și de serafimi, constituționaliștii refuzând să recunoască egalitatea de cinstire dintre Duhul și Fiul împreună cu Tatăl și vorbind despre Duhul ca despre un Închinător al Tatălui (VIII.XII.27 și VI.XIV.2)³⁰⁹.

³⁰⁹ Constituționalistul pare a ignora interpretarea lui Origen, care-i identifică în primii heruvimi de lângă tronul Tatălui pe Fiul și pe Duhul Sfânt.

Aceeași viziune subordinaționistă se observă și în soteriologia „economică”: Tatăl e Obârșia mântuirii prin faptul că Îl trimite pe Fiul Său în trup ca să sufere pătimirea pentru noi ca Slujitor (*Pais*) în dependență de supunere absolută față de El și ca să exercite ascultare; dacă Tatăl trimite, iar Fiul suferă și slujește, Duhul e martor și dă mărturie. Prin supunere și laudă, curtea/ierarhia cerească a îngerilor e modelul Bisericii. Biserica a luat locul vechiului Israel răzvrătit, care nu mai merită nici numele de Popor, nici de Israel, și este ea adevăratul Israel („care vede pe Dumnezeu”), noul Popor al lui Dumnezeu răscumpărat și sfințit prin jertfa lui Hristos pentru a fi asociat în Duhul Sfânt ierarhiei curții cerești.

... o imagine vie a unei Biserici episcopale urbane complex structurate

Poporul Bisericii este o comunitate structurată, ale cărei articulații apar vizibile în locurile diferite pe care le ocupă fiecare cin sau stare la celebrările liturgice și în ordinea în care vin la Împărtășire (II.XXXVII.12, VIII.XIII.14): clericii cu cele trei trepte clasice: episcop, prezbiteri, diaconi (paraleli cu ierarhia vechi-testamentară: arhiereu, preoți, leviți), laicii împărțiți pe sexe și vârste, și marginalii diverselor trepte de catehumenat, penitență, posesie. Cartea I, cea mai scurtă, tratează despre „laici” și comportamentul lor în diverse împrejurări. Chiar dacă le sunt interzise funcțiile sacerdotale, li se cere să contribuie la extinderea Bisericii în lume; nu este așadar vorba de un „laicat”, pentru că nu sunt definiți în opoziție cu clerul, ci referința este mereu la unicul Laos/Popor al lui Dumnezeu. După ce cartea a II-a tratează amplu „despre episcopi”, *Constituțiile* revin, pe urmele *Didascaliei*, la văduve (cartea III) și orfani (cartea IV).

În Biserica descrisă în *Constituții* totul converge, ca și în *Didascalie*, în persoana episcopului ales de tot poporul, dar și exaltat dincolo de orice măsură umană: este nu doar părintele, stăpânul, învățătorul, arhiereul, profetul și judecătorul poporului, „este după Dumnezeu dumnezeul vostru pământesc” (II.XXVI.4; unde *Didascalia* scrie simplu: „este pentru voi un dascăl și un părinte după Dumnezeu”). Toți, clerici și laici, îi datorează venerație și ascultare totală. Se insistă pe mijlocirea și mila pe care trebuie să o arate față de păcătoșii pocăiți, pe învățătura credinței adevărate împotriva ereziilor, pe purtarea de grijă și asistența materială pe care trebuie să le manifeste față de toți, mai ales față de cei în dificultăți. Prezbiterii se estompează firesc în fața unui astfel de episcop. Există însă o diferență notabilă față de *Didascalie*, unde diaconii joacă un rol mai important decât prezbiterii, care vin după diaconi și diaconice și doar ca un consiliu al episcopilor. *Constituțiile* acordă prezbiterilor un loc mult mai important, încredințându-le doar lor învățătura,

botezul, binecuvântarea poporului și prezidarea Liturghiei în absența episcopului, asociindu-i apostolilor. Dar rețin analogiile teologico-ecclesiologice ale *Didascaliei*: episcopul — Dumnezeu, diaconul — Hristos, diaconița — Duhul Sfânt și prezbiterii — apostolii (II.XXVI.7, II.XXVIII.4). Comparația diaconului cu Hristos, Slujitorul prin excelență al Tatălui, este un argument biblic care vrea să evidențieze supunerea totală a diaconului episcopului și prezbiterilor în al căror serviciu se află; pe lângă slujirea liturgică minuțios descrisă, în care se află la dispoziția permanentă a episcopului în primirea și distribuirea darurilor și ca intermediari pentru laici, diaconii dirijează în numele episcopului serviciul caritativ al Bisericii.

Constituțiile înregistrează și o serie de slujiri nesacramentale inferioare poziției diaconului și aflate pe atunci în evoluție: ipodiamonii, citeții, psalții, portarii și, mai ales, diaconițele cu rol în botezul femeilor, în examinarea străinelor care intră în Biserică și în serviciul caritativ; hirotonite, stau în biserică în primul rând între femei, înaintea văduvelor, dar fără a juca un rol liturgic. Slujirile itinerante din *Didahie* ale apostolilor, profeților și didascalilor se estompează cu totul: apostoli sunt doar cei Doisprezece plus Pavel, profeții sunt înlocuiți cu prezbiterii, didascalii apar, dar sunt subordonați episcopului și prezbiterilor, care sunt acum învățătorii prin excelență ai comunităților. La fel stau lucrurile și cu harismele neconferite de ierarhie și diferiții harismatici — mărturisitorii, exorciștii și taumaturgii din *Tradiția Apostolică* 9 și 14 — a căror importanță este drastic limitată (apar doar într-un singur loc) și subordonată harismelor ierarhiei: astfel mărturisitorul (de care nu se vorbește în cartea V despre martiri) nu devine diacon sau prezbiter decât prin hirotonie. Față de *Tradiția Apostolică*, unde ordinea este: diaconi, mărturisitori, văduve, ctitori, fecioare, ipodiamoni, constituționalistul regroupează mai precis pozițiile: mărturisitorii, fecioarele, văduvele și exorciștii sunt stări de viață, în care se intră prin angajament personal și un har interior, nu prin hirotonie. Fecioarele, despre care didascalistul tace, au o mai mare importanță decât mărturisitorii sau exorciștii; sunt comparate cu altarul tămâierii, dar nu se spune însă nimic despre forma angajamentului și condițiile lor de viață, doar că beneficiază de o parte din zeciuială, ca și văduvele care stau înaintea lor în adunări și în listele cu membrii Bisericii; din rândurile ambelor stări sunt recrutate diaconițele. Ca și *Didascalia*, *Constituțiile* rezervă o carte întreagă, a III-a, văduvelor, dar le limitează atribuțiile și privilegiile; deși nu se poate distinge ușor când se vorbește de văduve în general și când despre un cin special al văduvelor, se insistă pe larg pe calitățile cerute celor ce vor să intre în acest cin comparat cu un altar de rugăciune: vârsta, monogamia, nerecăsătorirea (pentru a nu se recăsători din motive economice, trebuie sprijinite material de episcop), discreția în discuții, nea-

lergarea după sponsori, ascultarea de episcop, prezbiteri, diaconi și diaconite, nefăcând nimic fără avizul diaconului. Dacă *Didascalia* evocă punerea mâinilor văduvelor peste bolnavi, în schimb *Constituțiile*, ca și *Tradiția*, refuză văduvelor orice fel de serviciu liturgic, admis doar diaconitelor. Asemenea fecioarelor, văduvele sunt și ele o stare de viață consacrată. Absența oricărei referiri la monahism i-a făcut pe unii savanți (Schwartz, 1936) să presupună eronat că ar fi vorba de o omisiune polemică, de o ostilitate față de monahism; *Constituțiile* vorbesc însă limpede, chiar dacă fără să insiste, despre asceți și cei ce viețuiesc „în înfrânare și evlavie, în curăție și feciorie”, care sunt menționați atât în ecteniilor de la Liturghie (VIII.X, XI, XII.44), cât și între cei ce se împărtășesc (VIII.XIII.14), dovadă că, deși cu viață retrasă, asceții luau parte la cultul urban public al comunității, nu aveau propriile lor biserici și cultul lor separat.

Cu accentul pe etic și liturgic, cu insistența pe aspectul biblic și viziunea comunitară a vieții ecleziale, *Constituțiile* dau însă dovada unui remarcabil realism și fericit echilibru. Astfel, recunoașterea locului special al fecioarelor și văduvelor, precum și al asceților, în comunitatea creștină nu duce — ca în *Faptele apocrifă ale Apostolilor* — la exaltarea encratică a virginității și la refuzul gnostic al căsătoriei. *Constituțiile* afirmă explicit sfințenia căsătoriei și refuză orice fel de excese — atât deviațiile sexuale păgâne, cât și excesele iudaice de puritate rituală ori de puritate ascetică extremă —, afirmând riguros importanța fidelității conjugale, condamnând repudierea (afară de caz de adulter) și căsătoria cu o femeie repudiată, neagreând recăsătorirea văduvelor și condamnând sever căsătoria a treia. Sunt evocate și rugăciunile soților, înțelegerea lor, respectul părinților, educația strictă a copiilor și tinerilor, exigența ca orfanii (cartea a IV-a) să fie adoptați și crescuți de familiile creștine, relațiile cu sclavii, respectul față de autorități. Modelul urmat și dezvoltat e acela al Epistolelor Pastorale pauline, dar și al *Didahiei*, întreaga compilație meritând, cum bine sublinia Marcel Metzger, titlul de „Calea Vieții” creștinilor.

Insistența pe dimensiunea socială a vieții creștine, pe spiritul ei comunitar și urban — proprii creștinismului antic, și care se vor estompa din păcate în lungul Ev Mediu, când, odată cu dispariția colegiilor și comunităților intermediare, religia va tinde să se privatizeze iar aspectul social să se limiteze doar la stat și familie — o demonstrează atenția largă acordată sistemului ofrandelor, donațiilor și asistenței comunitare dezvoltat în cărțile II–IV, mai ales cu referire la văduve și orfani (cărțile III–IV) și la mărturisitori și martiri (cartea V). Episcopului și clerului li se datorează ofrande din pângă și zeciuială levitică vechi-testamentară pentru întreținere, asistența săracilor făcându-se din donații voluntare, a căror administrare revine episcopului

ajutat de diaconi, care se ocupă de repartizarea lor nemijlocită. Ca și în *Didascalie*, care e prelucrată aici, accentul cade pe aspectul etic al acțiunii de asistență caritativă, formulându-se o serie de principii și de îndemnuri privitoare la adevărații beneficiari, la modul primirii donațiilor și al repartizării lor, la evitarea abuzurilor și la dimensiunea spirituală a întregului proces, ale cărui aspecte materiale nu sunt tratate atât de tehnic cât am dori, ci pe care trebuie să le intuim și reconstituim.

... viața liturgică a unei Biserici urbane

Un loc principal în *Constituțiile Apostolice* îl deține elementul liturgic, care ocupă aproape un sfert din întreaga compilație și ne oferă un bogat și unic în felul său *Euchologion* în care sunt redată nu doar textul sau formulele rugăciunilor³¹⁰, ci și indicații rituale cu valoare de rubrici ceremoniale, și care se distinge prin diversitatea lui, dar și printr-o remarcabilă unitate de stil. Sunt prelucrate materiale de origini diverse: elementele liturgice din *Didahia* IX–X și din *Tradiția Apostolică* sunt profund remaniate în cărțile VII.XXV–XXVII și VIII — „unitățile literare” anterioare prelucrate oferind de altfel doar partea cea mai mică a materialului, ale cărui origini sunt necunoscute. Fapt extrem de interesant, *Constituțiile* VII.XXXIII–XXXVIII transcriu și un set de rugăciuni și binecuvântări sinagogale sau iudeo-creștine. Afară de doar câteva piese private, toate rugăciunile transcrise — unele complet, altele parțial și care atestă aceleași reguli de compoziție³¹¹ — sunt destinate cultului public al comunității, despre a cărui derulare concretă ni se oferă detalii extrem de precise și vii. Locul obișnuit al cultului creștin este lăcașul bisericii, descris sumar ca o navă (II.LVII.3–5), orientată spre răsărit. Comunitatea stă în picioare la Evanghelie și anafora, în genunchi la rugăciunile stăruitoare, se prosternă adeseori și șade la celelalte lecturi, la psalmodie și predică. Sunt evocate diverse gesturi, elemente (pâine, vin, apă, untdelemn), piese de mobilier și veșminte liturgice.

Cartea VIII ne oferă o descriere aproape completă a unei fastuoase Liturghii euharistice arhieresti dintr-o mare catedrală a secolului IV în care putem observa dialogul și rolurile distincte ale diaconului, comunității și episcopului. Se remarcă numărul ridicat de lecturi biblice din Vechiul Testament — cărți istorice și profetice — și Noul Testament — apostol și evanghelie —, cu

³¹⁰ Sunt mai multe formulare: unul, mai scurt, în cartea VII și altul, mai dezvoltat, în cartea VIII.

³¹¹ Adresări ample, în care atributele divine elogiare devin prilejul unor dezvoltări teologice, urmate de anamneza faptelor minunate ale lui Dumnezeu, și de rugăciunile de cerere încheiate cu doxologia finală adresată aproape invariabil Tatălui prin Fiul în Sfântul Duh.

psalmi intercalați și mai multe predici rostite de prezbiteri și în cele din urmă de episcopi. Este descrisă pe larg concedierea diverselor categorii de excluși de la cuminecarea cu Sfintele Taine (catehumeni, posedăți, luminați, penitenți). După ectenia mare ca rugăciune universală și pregătirea spirituală (sărutarea păcii) și materială (daruri, spălare) pentru ofrandă, urmează fastuoasa rugăciune euharistică (VIII.XII), așa-numita „anafora clementină” de tip antiohian dezvoltat³¹² — o capodoperă liturgică —, apoi episcopul salută poporul, iar diaconul rostește o a doua ectenie, urmată de cuminecarea poporului în ordinea ierarhică a cinurilor și stărilor, celebrarea încheindu-se cu mulțumi- rile pentru împărțășire. Liturghia arhierescă e redată și descrisă în contextul prezentării pe larg a ritului hirotoniei episcopului (VIII.IV, V, VIII–XII) de către mai mulți episcopi ortodocși (hirotoniile săvârșite de eretici fiind soco- tite inoperante, aceștia nefiind considerați clerici întrucât erezia și schisma atrag cu ele și pierderea harului) printr-o rugăciune specială cu invocarea Duhului Sfânt și punerea Evangheliei deschise deasupra capului candidatului, iar la celelalte trepte (prezbiteri, diaconi, diaconițe) prin punerea mâinilor episcopului.

Fără a se intra în detalii, dar atingând aspectele principale, este prezentat și catehumenatul (VIII.XXXII, XXXIX), făcându-se referiri și la treptele lui: apar și auditori necatehumeni, precum și grupul aparte al celor aflați în ulti- ma etapă a pregătirii pentru luminare și botez. Ceremonialul Botezului³¹³ e descris pe larg (VII.XXXIX–XLV) după un ritual de origine necunoscută în care apar renunțarea la Satana și aderarea la Hristos, ungerea cu untdelemn (descrisă pe larg în III.XVI pentru femei: diaconul unge fruntea, diaconițele ung corpul, iar episcopul o desăvârșește pe cap cu punerea mâinilor), mărtu- risirea baptismală (evocată numai), o schiță de rugăciune de sfințire a apei baptismale, cufundarea (doar menționată; e descrisă exact cu formulă trinitară și cu triplă cufundare în canoanele apostolice 49–50), ungerea postbaptismală cu mir, necunoscută în tradiția siriană, cu două rugăciuni de binecuvântare a mirului cu rol de a pecetlui legământul botezului — în *Constituții* darul Duhului Sfânt apare legat de ungerea și punerea mâinilor *prebaptismală* —, după care neofitul rostește „Tatăl nostru” și cere harul Duhului Sfânt. În ce privește disciplina, botezarea e rezervată episcopului și prezbiterilor asistați de diaconi și diaconițe, fiind interzisă clerului inferior, laicilor și femeilor;

³¹² Adresarea teologică, anamneza economiei mântuirii întreruptă de Trisaghion și conti- nuată cu relatarea instituirii euharistiei, ofranda, epicleza, mijlocirile și doxologia.

³¹³ Evocat și mai înainte: în cartea III.XVI–XVIII după *Didascalie*, iar în cartea VII.XXII după *Didahie*. În cartea VIII nu apare însă nici o urmă a ritualului baptismal complet din *Tradiția Apostolică* XVIII–XXI.

botezul conferit de eretici e o întinare și impune rebotezarea, interzisă însă în comunitățile ortodoxe; cei care refuză sau întârzie botezul sunt condamnați, și se recomandă botezul copiilor; din ritualul Botezului decurge și comportamentul creștin.

Pentru creștinii care păcătuiesc după Botez există penitența. Pe urmele *Didascaliei*, *Constituțiile* condamnă rigorismul ca atitudine inumană care-i împinge pe păcătoși spre păgânism, iudaism sau erezii, cartea a II-a fiind un amplu ghid pastoral pentru episcop despre cum să-i judece, dar și să-i trateze și reconcilieze cu Biserica pe cei ce se pocăiesc. O atitudine de milă și înțelegere față de aceștia e cerută nu numai de la episcop, ci și de la creștinii laici, cărora li se cere să evite certurile și să caute pacea și împăcarea; să nu recurgă la tribunalele păgâne și să rezolve disputele în interiorul comunității creștine, apelând la tribunalul și instituțiile judiciare ale acesteia compuse din prezbiteri și diaconi în frunte cu episcopul. Litigiile să fie judecate la începutul săptămânii, pentru a lăsa timp de împăcare înainte de Liturghia duminicală. Scopul este pastoral și spiritual, urmărindu-se întoarcerea și îndreptarea celui vinovat — care e iertat, dacă se căiește și cere iertare — și salvarea sfințeniei Bisericii (pedepse aspre sunt rezervate pentru acuzele calomnioase). Se prevăd anchete minuțioase și mai multe feluri de pedepse: amenințări verbale, posturi și excluderi (*aphorismos*) temporare, loviturile fiind interzise; pentru clerici sancțiunea e depunerea (*kathairesis*). Procedura judiciară e urmată de procesul penitențial al cărui scop e acela de a sigura îndreptarea și reintegrarea păcătosului care acceptă penitența. Muștrat și exclus temporar din comunitate de episcop pentru a-i provoca pocăința, păcătosul e în același timp chemat de acesta la întoarcere și schimbare. Dacă după trei chemări și întrevederi acesta nu recunoaște, e respins și tratat ca un păgân; dacă arată semne și roade ale pocăinței, e admis și i se impune un timp de post, durere și suspin alături de grupul penitenților pocăiți admiși la Liturghia Cuvântului, dar concediați cu rugăciune specială înainte de Euharistia propriu-zisă. Durata excluderilor penitențiale pare mai degrabă scurtă, iar penitența este repetabilă; nu se face nici o aluzie la cele patru clase de penitenți atestate în alte surse; prevederea mărturisirii păcatelor în cadrul adunării, de care vorbește *Didahia*, este omisă. Reintegrarea în comunitate se face prin rugăciunea întregii comunități și punerea mâinilor de către episcop.

Constituțiile insistă și pe rugăciunile zilnice de dimineață și de seară (II.XXXVI, LIX, LX), săvârșite fie în case, fie în biserică, și descrie o parte din ele (VII.XLVII–XLVIII; VIII.XXXII–XXXIX): cu psalmi, imne, ectenii, rugăciuni, ele reunesc toată comunitatea — inclusiv pe catehumeni, penitenți, posedați, concediați însă înainte de rugăciune — în jurul episcopului pentru lecturi biblice și învățătura credinței. Sunt indicate și alte momente de rugă-

ciune zilnică legate, ca în *Tradiția Apostolică*, de etapele Pătimirii lui Iisus și se prescrie, după *Didahie* (VIII.3), rostirea de trei ori pe zi a rugăciunii „Tatăl nostru”.

Constituțiile atestă caracterul liturgic al sâmbetei, deși nu descrie cultul acestei zile, și prescrie păzirea de către creștini atât a sâmbetei, ca sărbătoare a încheierii creației, cât și a duminicii, ca zi a Învierii (V.XIV.20; VII.XXIII.3); în ambele aceste zile postul e interzis, cu o singură excepție: postul din Sâmbăta Mare, toată Săptămâna Mare trebuind să fie postită cu post aspru (V.XIII.3). Ca reacție față de iudaism și pentru a cinsti pătimirea lui Iisus, postul creștin săptămânal e miercurea și vinerea (VII.XXIII.1–2). În două rânduri (VIII.XXXIII și pe larg V.XIII–XX) este evocat și anul liturgic, prezentându-se ciclul sărbătorilor creștine de la Nașterea Domnului și până la Cincizecime; e expus și calendarul pascal (V.XVIII), Paștele netrebuind să fie prăznuit odată cu iudeii (XVIII.XLVII.7). Tot de două ori (V.XXX și VIII.XLI–XLIV) este evocat și cultul morților: cortegii funebre cu psalmodie, adunări liturgice în cimitire cu lecturi biblice și psalmi, dar și cu celebrări euharistice și banchete funerare la care se recomandă moderație; se transcriu și câteva rugăciuni pentru cei decedați și comemorări în zilele a treia, a noua, a trei-zecea și la un an de la deces cu pomenirile de făcut cu acele prilejuri.

„*Canoanele Apostolilor*” — *primul pas spre juridizarea tradiției canonice*

Cartea a VIII-a și ultima a *Constituțiilor Apostolice* se încheie (în capitolul XLVII) cu o colecție de 85 de „canoane” descrise în scurtul epilog drept canoanele date de apostoli episcopilor. Această faimoasă colecție de canoane este o compilație de disciplină bisericească pentru clerici, despre care tratează 76 din cele 85 de reguli, fără unitate internă și o ordine anume. Validată ca autentic „apostolică” de canonul 2 al Sinodului Trullan (691) și ca atare pusă — pe urmele *Sintagmei în XIV titluri* de la Constantinopol de la sfârșitul secolului VI — în fruntea canoanelor Bisericii Ortodoxe — unde se află până astăzi, înaintea canoanelor Sinoadelor Ecumenice, ale Sinoadelor locale și ale Sfinților Părinți, este în realitate o compilație din materialul canonic anterior, cel puțin 28 de canoane rezumând canoane ale unor sinoade din secolul IV:

— de la sinodul din Antiohia din anul 328 provin canoanele 8, 9, 10 și 11 despre datoria clerului de a se cumineca, despre prezența credincioșilor la anaforaua euharistică și despre excomunicarea celor ce se roagă cu excomunicați și cu cei depuși (can. 2 Antiohia); can. ap. 13, despre excomunicarea celor ce primesc în comuniune excomunicați (can. 6 Antiohia); can. ap. 14, despre excomunicarea episcopilor care-și schimbă dieceza (can. 18 și 21 Antiohia); can. ap. 15 și 16, despre drepturile clericilor care-și părăsesc comunitatea (can. 3 Antiohia); can. ap. 29, despre clericii depuși (can. 4 Antiohia);

can. ap. 33, despre primirea clericilor străini (can. 7–8 Antiohia); can. ap. 34, despre episcopul protos și sinodul său (can. 9 Antiohia); can. ap. 35, împotriva hirotoniilor făcute de un episcop în afara diecezei proprii (can. 13 și 22 Antiohia); can. ap. 36, despre refuzul clericilor de a-și lua în primire slujirile și respingerea episcopului de poporul nesupus (can. 17–18 Antiohia); can. ap. 37, cel puțin două sinoade locale pe an (can. 20 Antiohia); can. ap. 38, 40–41, episcopul, averea Bisericii și averea proprie (can. 24–25 Antiohia); can. ap. 76, episcopia nu se lasă moștenire (can. 23 Antiohia);

— de la sinodul din Laodiceea provin: can. ap. 45, interzicerea rugăciunii cu ereticii și a acceptării rangului lor clerical (can. 9, 33 și 34 Laodiceea); can. ap. 70–71, interzicerea comuniunii religioase cu iudeii și păgânii (can. 37–39 Laodiceea);

— de la Sinodul I Ecumenic din Niceea provin: can. ap. 21–24, despre eunucii clerici și automutilare (can. 1 Niceea); can. ap. 80, interzicerea hirotonirii episcopi a neofitilor (can. 2 Niceea) și can. ap. 44, interzicerea dobândirii și cametei pentru clerici (can. 17 Niceea).

Alte douăzeci de canoane sunt extrase din textele interpolate de compilatorii *Constituțiilor Apostolice* însele: can. ap. 1 și 2 despre hirotonia episcopilor (de alți doi sau trei episcopi), a prezbiterilor și diaconilor de episcop (III.XX); can. ap. 6, incompatibilitatea îndeletnicirilor lumești pentru clerici (II.VI); can. ap. 7, interzicerea prăznuirii Paștelui odată cu iudeii (V.XVII); can. ap. 17, căsătoria a doua e impediment la hirotonie (II.II; VI.XVII); can. ap. 18, căsătoriile cu văduve, repudiate, prostituate sau acrițe sunt impedimente la hirotonie (VI.XVII); can. ap. 20, interzicerea pentru clerici să devină garanți pentru împrumuturi (II.VI); can. ap. 26, interzicerea căsătoriei clericilor după hirotonie (VI.XVII); can. ap. 33, clericii străini trebuie să fie primiți doar cu cărți canonice (II.LVIII; VII.XXVIII); can. ap. 46, invaliditatea Tainelor ereticilor (VI.XV); can. ap. 47, irepetabilitatea botezului ortodox, obligativitatea rebotezării ereticilor (VI.XV); can. ap. 49–50, forma Botezului: trei cufundări în numele Sfintei Treimi (VI.X, XI, XXVI); can. ap. 51, interzicerea pentru clerici a rigorismului alimentar și sexual (VI.VIII, X, XI, XXVI); can. ap. 52, interzicerea rigorismului față de păcătoșii care se pocăiesc (II.X–XX); can. ap. 53, depunerea clericilor care practică ascetismul rigorist refuzând să bea vin și să guste carne de sărbători (V.XX); can. ap. 60, interzicerea colportării literaturii apocrife (VI.XVI); can. ap. 64, interzicerea rugăciunii în comun cu evreii și ereticii (II.LXI); can. ap. 66, interzicerea postului sâmbăta și duminica (V.XX); can. ap. 79, posedatăii nu pot deveni clerici (VIII.XXXII).

Din alte surse necunoscute provin: can. ap. 3–4, despre ofrandele legitime și cele oprite; can. ap. 5, interzicerea pentru clerici a divorțului sub pretext de evlavie; can. ap. 19, căsătoriile între grade de rudenie apropiate, impedi-

ment la hirotonie; can. ap. 25, depunerea clericilor pentru păcate grave nu atrage cu sine și excomunicarea; can. ap. 27, clericii care-și bat credincioșii sau folosesc violența sunt depuși; can. ap. 29–30, clericii hirotoniți pe bani (simonie) și cu trafic de influență politică sunt depuși; can. ap. 42–43, clericilor li se interzic sub pedeapsa depunerii jocurile de noroc și beția; can. ap. 48, condamnarea repudierii și a concubinajului laicilor sub pedeapsa excluderii; can. ap. 54, clericii să nu intre în cârciumi; can. ap. 55–56, condamnarea calomnierii clericilor; can. ap. 57, condamnarea ridiculizării celor cu defecte fizice; can. ap. 58–59, condamnarea neglijenței clericilor în catehizare și predică și în asistența celor nevoiași; can. ap. 61, păcatele grave (desfrâu, adulter), impedimente la intrarea în cler; can. ap. 62, apostazia clericilor și pedepsele ei; can. ap. 63, carnea de animale sugrumate, interzisă pentru clerici; can. ap. 65, sancțiuni pentru clericii și laicii care săvârșesc omor prin lovituri cauzatoare de moarte; can. ap. 67, sancțiuni pentru viol; can. ap. 68, interzicerea rehirotonirii la ortodocși, obligativitatea rehirotonirii celor hirotoniți de eretici; can. ap. 69, sancțiuni pentru clericii și laicii care nu țin Postul Mare și nu postesc miercuria și vinerea; can. ap. 72–73, condamnarea furturilor și abuzurilor sacrilege de materiile și vasele din biserică; can. ap. 77–78, defectele fizice care nu sunt și cele care sunt impediment la hirotonie în episcop (surzenia, orbirea completă); can. ap. 81 și 83, incompatibilitatea între cler și funcțiile publice sau politice și între cler și cariera militară; can. ap. 82, condițiile primirii sclavilor în cler; can. ap. 84, sancționarea defăimării autorității imperiale și civile; can. ap. 85, lista cărților canonice ale Vechiului și Noului Testament; din care fac parte ca ultime inclusiv cele opt cărți ale *Constituțiilor Apostolilor prin Clement* ridicate prin autocanonizare la rang de scripturi sacre.

Clericalizare și laicizare — etapele unui proces intern

Constituțiile Apostolice sunt în același timp apogeul genului canonicoliturhic pseudoepigraf din Biserica antică, dar anunță deja o serie de mutații specifice Bisericii creștinătății medievale. Una dintre ele — formalizarea juridică a noțiunii de „canon” în chiar finalul compilației — a fost discutată deja mai sus. Alta, anunțată încă din titlul cărții I: „despre laici”, privește ecleziologia și se referă la scindarea corpului unic al Bisericii produsă de nașterea și structurarea ierarhică a unui cler creștin profesionalizat. Analizat într-o serie de lucrări și studii de Alexandre Faivre³¹⁴, acest proces de pro-

³¹⁴ Urmăresc aici argumentația lui ALEXANDRE FAIVRE din *Les laïcs aux origines de l'Église*, Paris, 1984, dar și din *Naissance d'une hiérarchie. Les premières étapes du cursus clérical* (Théologie historique 40), Paris, 1977.

gresivă și simultană clericalizare și laicizare corelativă a Bisericii antice s-a desfășurat în mai multe faze, primele etape putând fi urmărite deja în Noul Testament. Fapt elocvent, cuvântul *laikos* nu apare nici în *Septuaginta*, nici în Noul Testament. Iisus Însuși a fost deopotrivă de critic atât față de clericalismul saducheilor, cât și față de laicismul legalist al fariseilor sau revoluționar-mesianic al zeloților, precum și față de absolutizarea oricăror raporturi de forță omenești atât sociale, cât și religioase relativizate și răsturnate simbolic în lumina Împărăției eshatologice a lui Dumnezeu (unde cei dintâi vor fi cei din urmă și cei din urmă, cei dintâi). Primii creștini sunt descriși în *Faptele Apostolilor* ca o fraternitate și o comunitate deplină, inclusiv a bunurilor materiale, cu dispariția barierelor sociale, economice, culturale etc. Toți sunt sfinți, toți sunt preoți (*hiereis*) — spre deosebire de evrei, unde preoția era ereditară și rezervată exclusiv descendenților tribului lui Levi —, toți sunt clerici în sensul original al termenului de comoștenitori (*kleronomoi*) ai lui Hristos și lot sfânt (*kleros*) rezervat pentru Dumnezeu și marcat cu pecetea Duhului sfințeniei. Toți sunt liturghi prin botez participând la cultul în Duh și Adevăr celebrat de Unicul Arhiereu, Hristos Cel Răstignit și Înălțat. Dacă toți creștinii sunt una, nu toți fac însă același lucru, în Biserica primară existând o varietate de harisme și de funcții diverse, dar complementare: pe lângă cei Doisprezece Apostoli, Șapte Diaconi, prezbiteri, profeți, dascăli, evangheliști, taumaturgi etc. Femeile joacă un rol importat fără a avea însă un statut și un titlu special: mironosițele, Prisc[ill]a, colaboratoarea lui Pavel (*Rm* 16, 3; cf. *FA* 18; *I Co* 16, 19), diaconița Febe din Kenchreea (*Rm* 16, 1); nu învață în biserică, dar profesesc (fiicele diaconului Filip; *FA* 21, 9); specific creștine sunt văduvele (*FA* 9, 39), descrise pe larg în Epistolele pastorale. Acestea din urmă reflectă o situație deja schimbată față de comunitățile inițiale, schimbare produsă de trecerea de la comunitatea eshatologică la comunitățile istorice confruntate cu problemele instalării în durată, ale transmiterii identității, coeziunii și ordinii locale. Odată cu trecerea de la itineranță la sedentaritate și dispariția profeților, comunitățile se grupează în jurul locuitorilor și apoi al succesorilor apostolilor absenți: prezbiterii-episcopi înconjurați de diaconi, primii prezidând cultul și distribuind Euharistia, iar ceilalți gestionând și distribuind ofrandele comunității — poziții și slujiri rezervate acum explicit bărbaților. Pentru a putea fi acceptate social, comunitățile din Epistolele pastorale asumă o etică a conformismului și adaptării la societatea antică, refuzând orice fel de radicalism: alături de supunerea față de autoritățile civile și respingerea contestației profetice și martirice se recomandă o morală familială compatibilă cu societatea antică din care femeile erau excluse instituțional: episcopul și diaconul să fie căsătorit cu o singură femeie și stăpân exemplar al casei-familiei sale, iar, cu excepția văduvelor, femeile

să se ocupe de copii și gospodărie, fiind definite negativ prin tăcere și supunere. În fața revoltei harismaticilor din Corint împotriva ordinii prezbiterale (și a oricărei ordini instituționale), Clement Romanul dezvoltă analogia vechi-testamentară: prezbiterii, diaconii și ceilalți creștini sunt echivalenții preoților, leviților și oamenilor „laici” (Clement folosește pentru prima dată expresia *anthrōpos laikos*), în sensul de membrii ai Poporului ales al Israelului vechi, dar care exercită și ei o *leitourgia* specifică.

Pe fundalul epocii de echilibru și stabilitate pe care a traversat-o Imperiul Roman în secolul II, sub împărații Traian (98–117), Hadrian (117–138), Antoninus Pius (138–161) și Marc Aureliu (161–185), creștinismul se răspândește rapid, dar se confruntă în același timp cu calomniile populare, cu criticile intelectualilor și cu suspiciunea autorităților, dar și cu spectrul scindării interne prin proliferarea secesiunilor gnostice, marcionită sau montanistă. Creștinii răspund la critici prin apologii, rezistă la presiunile autorităților prin martiriu, iar în fața riscurilor interne și a ereziilor dezvoltă un sistem normativ (Scripturi, Tradiție, liste de succesiune episcopală, regula adevărului) care va fi semnul distinctiv al Marii Biserici Catholice Ortodoxe. Concentrată în jurul esențialului, Biserica își continuă expansiunea în marile orașe din întreg Imperiul Roman și în secolul III, care de la împărații severieni și până la Constantin a fost o lume intrată într-o profundă criză militară, politică, economică și religioasă. Criza s-a reflectat și în înăsprirea atitudinii față de creștini evidentă în persecuțiile tot mai violente și mai generale, începând cu interzicerea prozelitismului iudaic și creștin de către Septimiu Sever, trecând prin persecuțiile lui Deciu și Valerian la mijlocului secolului, reluate, după mica pace care a urmat edictului de toleranță al lui Galien din 260, în marea persecuție a lui Dioclețian din anii 303–312, al căror eșec l-au marcat edictele de toleranță din 311 și apoi 313 odată cu Constantin cel Mare. Secolul IV e veacul triumfului social al Bisericii care, din religie permisă în 313, devine în 379–381 — după marea criză a arianismelor — religia oficială a Imperiului Roman încreștinat.

Pe acest fundal și al creșterii permanente a numărului creștinilor trebuie văzute cele două mutații/cotituri de care vorbește A. Faivre. Prima a avut loc între anii 180–260 pe fundalul conflictului dintre intelectualii-prezbiteri și dascălii harismatici și rigoriști și episcopii administratori monarhici și laxiști (ca acela dintre Ipolit și Calist), dintre mărturisitori și episcopi în cazul atitudinii față de cei „căzuți” în persecuții: *Tradiția Apostolică* atestă în jurul anilor 210–220 apariția diviziunii în sânul poporului creștin între „clerici” și „laici”, care ajung să se definească prin separație și opoziție reciprocă: episcopii, prezbiterii și diaconii sunt „clerici” separați prin „hirotonie” pentru „liturghisire”, care devine atributul lor exclusiv; restul slujirilor (văduve,

fecioare, citeți, ipodiaconi) reprezintă simple „stări de viață” consacrată, harisme subordonate harismei fondatoare a ierarhiei liturghisitoare. Câțiva ani mai târziu (cca 230), *Didascalia* atestă în Siria apariția episcopului ca monarh absolut în interiorul comunității sale; episcopul concentrează în el toate funcțiile și slujirile dintr-o aplicare literală a modelului preoției vechi-testamentare: este arhiereu al Noului Testament, mijlocitor între Dumnezeu și oamenii păcătoși, pe care-i împacă cu Dumnezeu; trebuie să fie venerat ca Dumnezeu datorându-i-se supunere absolută; dar este totodată și patronul și administratorul unic al patrimoniului comunității creștine. „Laicii” aici — numai bărbații, nu și femeile — sunt toți cei ce dau „zeciuială” la altar pentru întreținerea episcopului și a celorlalți clerici potrivit tipologiei levitice. Clericii sunt așadar cei „onorați” de laici pentru slujirea lor liturgică prin „onorariu”. În loc ca episcopul să fie în slujba comunității, comunitatea apare drept un instrument în serviciul episcopului și al clericilor. Era constantiniană a consolidat clericalizarea instituțiilor bisericești. Secolul IV a fost în Imperiul Roman veacul de aur al administrației și birocrăției civile. După 313, are loc un proces rapid de asimilare a clerului statutului funcționarilor civili cu importante privilegii. Clericii superiori ajung să aibă privilegii și cariere publice similare celor ale înalților funcționari civili, clerul ajungând să semene tot mai mult cu „o enormă armată de funcționari” religioși, cu o vastă birocrăție spirituală, organizată ierarhic³¹⁵. Ca protest laic împotriva derivei acestui creștinism public tot mai secularizat se naște acum monahismul, care la început alcătuia un al treilea gen de creștini, nici clerici, nici laici. Destul de repede însă, mănăstirile devin pepiniere pentru episcopi. Iar în Occident — care va menține regula celibatului obligatoriu pentru slujitorii altarului — se va produce o contaminare reciprocă între imaginea clerului și cea a monahului: clericii vor absorbi aici viața ascetică a monahilor, care va deveni un atribut clerical obligatoriu, iar monahii vor aspira la cler. Îndepărtați din sinoade și din alegerile episcopale, laicii vor mai fi folosiți o vreme ca misionari și nași în botezul păgânilor și pentru a face cultură creștină, dar după instalarea barbarilor și prăbușirea Imperiului Roman clerul va prelua în Occident și monopolul culturii creștine, și al culturii în genere. Deveniți înalți funcționari publici în Răsărit sau feudali ulterior în Apus, episcopii se vor izola tot mai mult atât de clerici, cât și de laicii căsătoriți — deci profani — și analfabeți — deci necultivați —, al căror unic prestigiu va fi acela de a-

³¹⁵ Cler superior hirotonit: episcopi, prezbiteri, diaconi; și cler inferior: diaconițe, ipodiaconi, citeți, cântăreți, ușieri, exorciști, văduve, asceți. Cum atestă *Constituțiile Apostolice* și canoanele Sinodului de la Laodiceea în Răsărit, precum și diferitele liste ale *cursus*-ului clerical în Apusul latin (cf. A. FAIVRE, 1977).

„onora” pe slujitorii altarelor, noii leviți, cu donații, și a căror unică slujire va fi achitarea contribuției/dijmei datorate.

Imitarea contraculturală a modelelor ordinii imperiale

În constituirea ordinii bisericești din primele secole, referința la ordinea politico-religioasă a Imperiului Roman a jucat un rol decisiv, fenomenul acestei interacțiuni reciproce inevitabile găsindu-și o remarcabilă interpretare în recente analize și investigații ale istoricului și patrologului anglican Allen Brent³¹⁶. Imaginea generală care se compune din aceste cercetări este că victoria creștinismului asupra Imperiului Roman, mai cu seamă în Occident, dar nu numai aici, a fost aceea a unui stat în stat. Veritabil *imperium in impero*, creștinismul în același timp a contestat cu succes și a încercat fără succes să înlocuiască imperiul potrivit unui model contracultural, altfel spus prin crearea unei contraculturi în care valorile culturii/religiei dominante sunt în același timp asimilate și răsturnate. Astfel, primele trei capitole ale *Evangheliei după Luca* reformulează deja eshatologia apocaliptică în termenii imaginilor dominante ale ideologiei religioase imperiale reformate de Augustus — după criza războaielor civile de la sfârșitul republicii, acesta realizase *pax deorum* și inaugurase „secolul de aur” dominat de *pax, concordia, providentia*. Creștinismul e prezentat în același timp drept cult iudaic al Templului reformat și drept ordine religioasă contraculturală care reflectă răsturnat și realizează valorile religiei și ordinii imperiale augustane: adevărata *pax Dei* e adusă de Pruncul din Betleem. Noua religie împlinește obiectivele societății imperiale, prin urmare creștinii din grupul lui Teofil se pot integra în această societate — program vizionar și prematur poate pentru secolul I, dar care va fi reluat și realizat în secolul IV de Eusebiu († 340) și Prudențiu († 410). Pe aceeași linie a prezentării ordinii Bisericii drept versiune încreștinată a ordinii imperiale se situează și dezvoltările prezbiterului roman Clement din *Epistola* redactată de el în numele Bisericii din Roma către Biserica din Corint. Clement prezintă protestul harismaticilor egalitari și apocaliptici din Corint ca o revoltă (*stasis*) inacceptabilă împotriva ordinii ierarhice și a păcii atât a Bisericii, cât și a imperiului, ba chiar ca o amenințare la adresa stabilității ordinii cosmice și metafizice a universului. Mântuirea și pacea lui Hristos nu vin aici printr-un cataclism apocaliptic care abolește ordinea socială și cosmică; din contră, ele insuflă în societate ordinea și armonia susținute de Dumnezeu în universul natural. Biserica creștină realizează

³¹⁶ ALLEN BRENT, *The Imperial Cult and the Development of the Church Order. Concepts and Images of Authority in Paganism and Early Christianity before the Age of Cyprian* (Vigiliae Christianae Supplements 45), Brill, Leiden, 1999

așadar prin ordinea, armonia și pacea contraculturii ei marginale atât năzuințele politice ale păcii augustane, cât și expresia religioasă a acestei păci din cultul imperial. La Clement se observă o sinteză reciproc transformatoare și îmbogățitoare între teologia creștină, ordinea imperială și metafizica stoică în serviciul unei integrări reciproce între Biserică și imperiu, bazată atât pe credința în Hristos, cât și pe loialitatea față de împărat a creștinilor care participă indirect la cultul imperial prin rugăciunea pentru „divinul” împărat. Noul cult imperial reformat, în care împăratul devenea nu numai „divinus”, ci și „deus” — alături de excluderea creștinilor din sinagogi —, a condus însă inevitabil la persecuții și la conflictul Bisericii cu Imperiul și Sinagoga, reflectat în cartea *Apocalipsei*. În ciuda reactivării modelului apocaliptic al confruntării martirice, cultul ceresc al Unicului Dumnezeu adevărat, descris de profetul Ioan din Asia, apare drept o reconstituire iudeo-creștină răsturnată a aparatului și pompei cultului imperial. Același fenomen este detectat magistral de Allen Brent și în cazul episcopului Ignatie³¹⁷. Enigmaticul autoapelativ de *Theophoros* al acestuia devine inteligibil tocmai pe fundalul cultului imperial: în opoziție contraculturală cu purtătorii imaginii imperiale (*sebastophoroi*) în cursul procesiunilor din cadrul riturilor cultului imperial, Ignatie este și el prin viața sa un purtător al Dumnezeului creștin, o statuie (*typos*) vie a lui Dumnezeu, atât în fața societății păgâne, cât și a Bisericii creștine. În sens eclezial, episcopul, prezbiterii și diaconii devin icoane vii ale actelor mântuitoare ale Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt și apostolilor față de comunitatea creștină, a cărei unitate și configurație simbolică trinitară reprezintă o înfrângere și o zdruncinare a puterilor demonice. Originea acestui tip de reprezentare care utilizează persoane umane ca *typoi* ale unor Personaje divine este însă legată de cultul imperial din religia greco-romană antică, iar aplicarea lui înțelegerii noțiunii de ordine bisericească creștină e o dezvoltare originală îndrăzneată a lui Ignatie, pentru care tipologia eclezială

³¹⁷ Dezvoltarea acestei interpretări e tema recente monografii a lui ALLEN BRENT: *Ignatius of Antioch and the Second Sophistic. A Study of an Early Transformation of Pagan Culture* (Studien und Texte zu Antike und Christentum 36), Tübingen, 2006. Nici expresie a iudeo-creștinismului, nici replică la adresa gnozei valentinienne, cum s-a susținut, *Epistolele* lui Ignatie dezvoltă în realitate o replică contraculturală creștină la sistemul imperial roman într-un limbaj cultural și religios propriu orașelor-state grecești din Asia Mică în timpul celei de-a doua sofistice. Întreaga ordine a Bisericii e remodelată misionar de Ignatie în termenii culturali și convențiile ordinii sociale greco-romane din Asia Mică. Respinsă de creștinii conservatori contemporani, opera ignatiană a fost receptată ulterior, dar cu prețul unor distorsiuni care i-au obscurizat sensurile inițiale. Una din aceste distorsiuni a făcut din Ignatie victima persecuției imperiale a lui Traian, când în realitate el s-a predat pe sine autorităților romane pentru a feri de represalii comunitatea creștină din Antiohia, ale cărei diviziuni interne deveniseră atât de acute încât alarmaseră autoritățile civile.

devine o reflectare răsturnată a tipologiei cultului imperial antic. Procesiunea de la Antiohia spre Roma a episcopului-martir, devenit purtător viu al imaginii lui Dumnezeu și revelator în persoană al misterelor creștine în oficiul și sacrificiul său, se situează pe linia aceeași răsturnări a imaginilor cultelor de mistere și a funcțiilor cultului imperial depășit, dar nu prin distrugere, ci prin asimilarea inversată, proprie modelului unei contraculturi de succes.

O nouă reformă a cultului imperial roman are loc la începutul mării crize de la sfârșitul secolului II și începutul secolului III, ducând la dezvoltarea finală a ideologiei unității imperiului bazată pe persoana împăratului devenit veritabilul sacrament al unității imperiului și pe asimilarea sincretistă a unor culte orientale (Elagabal, Mithra) în serviciul ideologiei imperiale. În sprijinul noii ideologii imperiale vine neoplatonismul, care ia acum locul stoicismului. Opus dualismului platonice, monismul stoic holistic și colectivist al Unului immanent servise drept bază metafizică pentru ideologia imperială și cultul imperial din primele două secole de existență ale imperiului, de la Augustus la Marcus Aurelius. În cursul secolului II, stoicismul monist a fost combătut de gnosticismul dualist care a respins colectivismul politic în numele pluralismului și al unui individualism negativ, bazate pe o viziune conflictuală despre univers ca haos cosmologic și catastrofă metafizică. Ieșirea filozofică din criza gnosticismului și reconstituirea metafizică a ordinii cosmice au fost aduse de neoplatonism, care a reaccentuat unitatea dintre om, cosmos și societate, văzute toate ca reflectări și manifestări ale unui Un transcendent. Neoplatonismului i se datorează și insistența pe „monarhia”, ideea metafizică potrivit căreia tot ce există în univers derivă dintr-o Obârșie Unică și se transmite prin medieri sau trepte ierarhice asemenea razelor izvorâte din discul solar, expresia social-politică a unității cosmice și monarhiei metafizice fiind persoana împăratului. Reacția creștină la individualismul soteriologic, la negativitatea cosmică și la pluralitatea eonilor gnostici a fost simetrică și concomitentă cu cea din cultura păgână reprezentată de neoplatonism: Biserica a dezvoltat o viziune „monarhiană”, similară atât în ce privește teologia trinitară unitariană, care domină secolul II, cât și ordinea Bisericii catolice-ortodoxe, prin dezvoltarea instrumentului unității și ordinii unitare a Bisericii: episcopatul monarhic. Coincidența între monarhianismul trinitar și cel episcopal poate fi observată la toți reprezentanții sistemului episcopatului monarhic prefigurat la Ignatie și desăvârșit în *Constituțiile Apostolice*, unde monarhia episcopală e reflectarea unui monarhianism și subordinaționism trinitar de tip arian. Între sfârșitul secolului I și Ignatie și sfârșitul secolului IV și *Constituții* avem la începutul secolului III pe Calist al Romei, în același timp teolog monarhian și episcop monarh acuzat de Tertulian că se comportă ca un „pontifex maximus”, deci ca un împărat

păgân, încercând să devină „episcopus episcoporum”. Allen Brent sesizează prin contextualizare implicațiile faptului ignorat cel mai adesea de teologi că episcopatul monarhic al lui Calist al Romei (217–222) coincide cronologic strict cu domnia la Roma a împăratului sirian Elagabal (219–222), care a încercat fără succes să impună monoteismul universal al Soarelui neînvins. Punctul final al edificiului ordinii Bisericii Catholice centrate pe Roma a fost pus teoretic de episcopul Ciprian al Cartaginei († 258), la care se observă cum ordinea episcopală reflectă ordinea imperială nu ca derivare sau expresie a acesteia, ci ca imagine răsturnată a ei într-o contracultură rivală. Adevărații creștini nu trebuie să participe la sacramentul unității imperiale, ci la acela al Trupului lui Hristos. În fruntea trupului eclezial al lui Hristos stau episcopii înconjurați de prezbiteri și diaconi (Ignatie); episcopii trebuie să stea într-o succesiune apostolică neîntreruptă (Irineu) și să se recunoască reciproc (Ciprian). Episcopul valid este atât icoană vie a Tatălui ceresc, cât și urmaș al apostolilor, și trebuie să stea în comuniune reciprocă, veriga ultimă în lanțul recunoașterilor reciproce fiind episcopul Romei, aflat în centrul întregii rețele. Biserica catholică devine astfel oglinda răsturnată a ordinii imperiale: un imperiu prezidat de episcopi-senatori, aflați în comuniune unii cu alții și cu episcopul-principe, reflectare răsturnată a Împăratului-Monarh universal absolut în rolul său de *Pontifex Maximus*. Toate formele vechi sau moderne de episcopat de tip monarhic, concluzionează Brent în finalul pasionantei sale cercetări din 1999, reflectă însă o teologie trinitară deficitară, de tip monarhian, deci eretică. Învățătura ortodoxă despre Treime ca Trei Persoane consubstanțiale și coetern egale nu se poate acomoda cu o evoluție monarhiană de acest tip condiționată social și cultural; Treimea fiind o revelație divină transcendentă care irupe în orice cultură fără să poată fi absorbită de aceasta.

*De la episcopatul sacramental la cel jurisdicțional,
de la tipologie la ierarhie și birocratie*

O deplasare importantă în cursul acestui proces de transformare culturală a suferit nu numai înțelegerea noțiunii de ordine a Bisericii, ci și cea de reprezentare aflată la baza înțelegerii episcopatului însuși, deplasare care și-a găsit exegetul modern în persoana aceluiași Allen Brent³¹⁸. Punctul de plecare este evident tot Ignatie „Teoforul” († 106), în ale cărui scrisori găsim prima atestare clară a formei de conducere a Bisericii de către triada

³¹⁸ ALLEN BRENT, *Cultural Episcopacy and Ecumenism. Representative Ministry in Church History from the Age of Ignatius to the Reformation with Special Reference to Contemporary Ecumenism* (Studies in Christian Mission 6), Brill, Leiden, 1992.

episcop–prezbiteri–diaconi și prima afirmare sistematică a ceea ce face dintr-un grup de creștini o societate corporativă cu o formă de organizare și cultură distincte.

Excurs despre Epistolele ignatiene

Așa cum scrie Eusebiu al Cezareii³¹⁹, pe vremea împăratului Traian (97–117) străluceau în Asia „Policarp care fusese făcut episcop al Bisericii din Smyrna”, „Papia, episcop și el al Bisericii din Hierapolis”, „precum și cel de care-și aduc aminte mulțimile și astăzi: Ignatie, care a fost ales ca al doilea urmaș al lui Petru pe scaunul episcopal din Antiohia. Potrivit tradiției, el a fost trimis din Siria la Roma și acolo a fost dat pradă fiarelor pentru credința sa în Hristos. În timp ce străbătea Asia sub supravegherea foarte aspră a paznicilor, Ignatie întărea Bisericile prin cuvântări” îndemnându-le „să se ferească de erezii”, și „să țină cu tărie la tradiția apostolilor”; pentru mai multă siguranță Ignatie a fixat și în scris aceste îndemnuri. Și Eusebiu menționează că din Smyrna Ignatie a scris Epistole către Efeseni, către Magnezieni, către Trallieni și către Romani (din care citează capitolul V), iar din Troa a scris Epistole către Filadelfieni, către Smyrneni și către Policarp (la rândul său Ignatie fiind menționat de Policarp în Epistola acestuia către Filipeni, din care Eusebiu citează cap. XII final). Eusebiu cunoștea așadar la începutul secolului IV o colecție de șapte Epistole ignatiene. Această colecție nu există însă ca atare în manuscrisele grecești, care ne transmit în schimb o colecție amplificată de 11, 12 sau 13 Epistole ignatiene în două forme:

— într-una din acestea, celor șase Epistole menționate de Eusebiu (afară de cea către Romani, care a circulat fiind citată integral în varianta zisă „colbertină” a *Martiriului Sfântului Ignatie*): către Smyrneni, Policarp, Efeseni, Magnezieni, Filadelfieni și Trallieni, le sunt adăugate alte șase Epistole: o scrisoare a unei prozelite, Maria din Cassobelae, către Ignatie și răspunsul lui Ignatie către Maria, și alte scrisori ale lui Ignatie către diaconul Heron (potrivit lui Eusebiu, urmașul său ca episcop al Antiohiei), către Antiohieni, către Tarsieni și către Filipeni;

— în cealaltă formă a acestei colecții lungi care cuprinde același număr de 13 scrisori, cele șapte Epistole autentice cunoscute de Eusebiu apar în versiuni mult amplificate și interpolate. Interpolatorul își trădează însă originea târzie prin aceea că atât în epistolele adăugate, cât și în pasajele interpolate în epistolele autentice vorbește despre trepte ale clerului inferior (ipodiaconi, psalți, citeți, ușieri, exorciști) și de erezii (sabelianism, arianism, apolinarism) cunoscute ca atare abia în secolul IV. Pentru a-și disimula falsificările, el și-a intercalat într-o a doua fază epistolele confecționate între cele autentice interpolate, așa că în final colecția lungă a Epistolelor ignatiene interpolate și adăugate se prezintă într-o ordine aleatorie, după cum urmează: către Maria prozelita, către Trallieni, Magnezieni, Tarsieni, Filipeni, Filadelfieni, Smyrneni, către Policarp, către Antiohieni, către Heron, către Efeseni și către Romani; și scrisoarea Mariei din Casobellae către Ignatie. Deși ordinea logică, potrivit prezumtivului loc al scrierii epistolelor ar fi fost: Maria către Ignatie și Ignatie către Maria (ambele din Antiohia), Ignatie către Efeseni, Magnezieni, Trallieni și Romani (toate din Smyrna), către Filadelfieni, Smyrneni și Policarp (din Troa), către Antiohieni și Heron (din Filipi) și către Filipeni (din Regium).

Colecția lungă, publicată în latină în 1498 și în greacă în 1557–1558, a stârnit polemici intense în contextul disputelor legate de episcopat și ierarhia bisericească atât între catolici și

³¹⁹ EUSEBIU AL CEZAREII, *Historia Ecclesiastica* III.XXXVI.

protestanți, cât și între protestanții înșiși (episcopalieni și prezbiterieni). Savanți protestanți au detectat rapid interpolările și adaosurile ca fiind opera unui falsificator identificat astăzi cu certitudine ca aparținând aceluiași cerc și atelier literar semiarian din Antiohia celei de-a doua jumătăți a secolului IV, căreia i se datorează interpolarea și compilarea *Constituțiilor Apostolice*. Autenticitatea epistolelor scurte menționate de Eusebiu a fost apărută de episcopul anglican James Usherr în 1644, iar în 1646 Isaac Voss a publicat la Amsterdam textul lor grecesc cu excepția celui al Epistolei către Romani, descoperită și publicată în 1698 la Paris odată cu editarea variantei „colbertine”, antiohiene a *Martiriului Sfântului Ignatie*. Disputele și edițiile au continuat să se succedă, până când în secolul XIX erudiții Th. Zahn în 1873 și J. B. Lightfoot în 1885 au stabilit consensul științific actual privitor la autenticitatea colecției „medii” compuse din șapte Epistole ignatiene. Contestat din nou de R. Joly (1975), R. Weijenborg (1979), J. Rius-Camps (1980) sau T. Lechner (1999), consensul Zahn-Lightfoot a fost reafirmat și reargumentat strălucit de Allen Brent (2006).

În 1845, Cureton edita un corpus siriac „scurt” alcătuit doar din trei epistole prescurtate. Începând din secolul XII în Evul Mediu occidental au fost puse în circulație alte patru epistole latine pseudoignatiene (două ale lui Ignatie către Ioan Apostolul și una a lui Ignatie către Fecioara Maria și răspunsul Mariei către Ignatie) cu scopul evident de a susține evlavia marială. Ediția critică a corpusului „lung” interpolat în secolul IV — care-și păstrează intactă valoarea de document și trebuie citit împreună cu *Constituțiile Apostolice* — a fost realizată de F. X. Funk și F. Diekamp în 1913.

La Ignatie, episcopul, prezbiterii și diaconii pun în scenă în fața comunității istoria sfântă a trimiterii mântuitoare, de către Dumnezeu Tatăl, la oameni a Fiului Său întrupat, răstignit, înviat și înălțat. În Biserică, în sensul ei de adunare liturgică, aceste slujiri apostolice nu reamintesc pur și simplu creștinilor niște evenimente istorice trecute, ci întrupează într-un „acum” veșnic trimiterea Fiului de către Tatăl și trimiterea apostolilor plini de Duhul Sfânt de către Fiul, făcute vizibile de către episcop, icoană vie a Tatălui, care, înconjurat de prezbiteri, icoane vii ale apostolilor plini de Duh Sfânt, îi trimite pe diaconi, icoane vii ale lui Hristos, să slujească poporul aducând darurile lui ca toți împreună să slujească lui Dumnezeu. Ca și în *Apocalipsă*³²⁰, cele trei slujiri se disting³²¹ ca *typoi* ale unor Personaje sfinte și întreaga Biserică liturgică e *typos*, icoană vie a Bisericii cerești eterne, care a arhetipul ei. Nu este vorba de platonism, pentru că acești *typoi* nu sunt doar copii palide care reflectă prototipuri cerești, ci continuă sacramental-ecliezial întruparea isto-

³²⁰ Cei douăzeci și patru de bătrâni în jurul tronului lui Dumnezeu și al Mielului sunt imaginea celestă care corespunde episcopului-prezbiter care oferă, înconjurat de ceilalți prezbiteri, sacrificiul liturgic pur al neamurilor păgâne (cf. *Maleahi* 1, 12).

³²¹ Toate cele trei slujiri se disting, ies în față sau șed înainte ca icoane vii, sunt *prokathēmenoi eis typon*. Sensul lui *prokathēmenos* la Ignatie — arată A. Brent — nu e așadar atât acela de „a prezida”, funcție unică, ci de „a se distinge”, de „a ieși în față”; și atunci faimoasa adresare către Biserica din Roma ca *prokathēmenē tēs agapēs* se traduce nu prin „care prezidează iubirea”, ci „iese în față prin iubire”, „se distinge ca exemplu de iubire”.

rică a Cuvântului, ca în *Evangelhia după Ioan*. Adevăratul sens al reprezentării tipologice la Ignatie nu înseamnă că aceste trei slujiri reprezintă realitățile mântuitoare transcendente accesibile doar deținătorilor acestora în fața unor laici diferiți de ei; ci că acestea reprezintă/„tipifică” experiența întregii Biserici în procesul de mântuire și unire cu Dumnezeu și întredolaltă în fața puterilor demonice active în lume care sunt zdruncinate de însăși adunarea liturgică structurată de cele trei „tipuri” ca icoană vie a prezenței mântuitoare a lui Dumnezeu Treime în istorie. Singură istoria sfântă nu poate crea o comunitate, ci trebuie să primească formă concretă tangibilă în simboluri materiale concrete. Întrucât în cultul extrem de simplu din bisericile-case din primul secol creștin nu existau încă nici obiecte, nici veșminte sacre, tot accentul cădea pe actele simbolice asociate de persoane simbolice distincte. Istoria sacră e povestită de Ignatie în termenii întregii tipologie ce reprezintă experiența comună a Bisericii creștine care-și găsește astfel unirea cu Dumnezeu Tatăl prin Fiul, trimis de Acesta, și prin apostolii plini de Duh, trimiși de Fiul — și relatează modul în care comunitatea harismatică adunată în această ordine tipologică zdruncină puterile demonice. Aceeași reprezentare liturgică a evenimentelor mântuitoare rezolvă în sens sintetic-iconic nu doar tensiunile dintre harismă și ordine, dintre istorie și transcendență, ci și tensiunea dogmatică dintre Iisus Fiul al Omului (poziția iudaizantă) și Iisus Fiul al lui Dumnezeu (poziția doketismului gnostic): Iisus Hristos al Bisericii apostolice este simultan și paradoxal în același timp Fiul al lui Dumnezeu și Fiul al Omului, prefigurând astfel formula dogmatică de la Chalcedon. Liturgia controla nu numai istoria sacră, ci și ordinea Bisericii, și ea a impus reliefația în adunările creștine a episcopului-unic din situația primară a sinagogii creștine cu mulți prezbiteri-episcopi: ca tip al Tatălui Unic în Liturghie episcopul trebuie să fie și el unic. De asemenea, așa cum evenimentele mântuitoare sunt întrupate corporativ în comunități, comunitățile sunt și ele întrupate în persoanele corporative ale reprezentanților ei care, asemenea vizitatorilor clerici ai lui Ignatie, devin icoane vii ale darurilor și harismelor comunităților lor. Așa cum în scrierile nou-testamentare „Petru”, „Iacob”, „Ioan” sau „Pavel” sunt figuri reprezentative în sens harismatic-mistagogic încorporând personalitățile corporative ale comunităților. Un alt aspect decisiv, asupra căruia atrage atenția Brent, este acela că, spre deosebire de Sinagoga/Adunarea iudaică, unde autoritatea personală a colegiului care o prezida era net inferioară autorității impersonale a sularilor Torei și scripturilor reificate, în Eclesia/Adunarea creștină nu existau suluri care să cuprindă predania (*paradosis*) evanghelică a împlinirii profețiilor în Iisus Hristos, Domnul răstignit și înălțat (cf. *1 Co 15*), ci doar persoane, fie prezente, fie absente, martore ale Învierii, care purtau acea predanie în chiar persoanele și cuvintele lor și care,

ca atare, erau „stâlpii” Bisericii. Însuși caracterul oral al acestei *paradosis* revelate impunea astfel de persoane autorizate capabile să o exprime legitim și în virtutea căreia exercitau — fie sedentar ca Iacob, fie itinerant ca Pavel — supravegherea (*episkopē*) cu autoritate asupra comunităților lor. Chiar și după moartea apostolilor — când „predania” devine un „depozit” (*parathekē*) — prezbiterului-episcop i se cere nu doar o simplă succesiune, ci o harismă profetică, un duh apostolic, indispensabil pentru transmiterea și interpretarea lui. Nu există deci în Epistolele pastorale pauline o revanșă a slujitorilor acestui „depozit” legitimați prin apelul la autoritatea apostolică din trecut asupra unor harismatici care revendică o autoritate profetică în prezent. Cum nu există nici o distincție între depozitul credinței încredințat episcopului-prezbiter și credința comunității sale, pe care o întrupează și o reprezintă, și pe care nu o livrează din exteriorul ei. Bisericile au preferat mult timp vocea vie a apostolilor care-și rosteau predania și interacționau dinamic cu viața comunităților, și această preferință explică succesul enorm de care s-a bucurat literatura apostolică pseudoepigrafică și dispozitivul pseudonimei apostolice: „prin Clement” apostolii continuau să vorbească viu Bisericilor.

Abuzul gnosticilor atât de pseudonimia apostolică prin abundenta producție de evanghelii pseudoapostolice apocrife, cât și de tradiția orală falsificată în tradiții ezoterice mitologice au condus la sfârșitul secolului II la reificarea *paradosis*-ului apostolic în sistemul canonic de norme al scripturilor, credinței și succesiunii apostolice a episcopilor. Unitatea Bisericii Catholice și continuitatea ortodoxiei s-au obținut, dar cu prețul unei serii de reducții. Astfel, pluralitatea tradițiilor apostolice (petrină, ioaneică, paulină, iacobină) aflate inițial într-o relație de diversitate într-o unitate de tip familial, bazată pe consangvinitate, și sinodal, bazată pe recunoaștere și promovare reciprocă, a fost interpretată după constituirea Noului Testament drept simplă diversitate de expresie retorico-literară a unei unități abstracte de tip doctrinar. Tradiția vie a fost tot mai mult redusă la ordinea tradiției, reificându-se într-un sistem uniformizator de tip filozofic alcătuit din *dogmata*, opinii autoritative. Iar din reprezentant al tradiției apostolice întrupate în diverse Biserici și forme culturale, episcopul devine un reprezentant în fața comunității al unei tradiții apostolice moștenite prin succesiune, *diadochē*³²². Tradiția apostolică

³²² *Diadochē* face parte, ca și *dogma*, din vocabularul școlilor filozofice antice. În cercetarea sa din 1999, Brent a atras atenția asupra coincidenței temporale revelatorii dintre prezentarea de către Diogenes Laertios a vieților și dogmelor filozofilor antici ca istorie a patru succesiuni reduse la două și prezentarea similară a ereziilor și ortodoxiei la Irineu și Ipolit (toți scriu la sfârșitul secolului II și începutul secolului III): toate ereziile derivă dintr-o unică obârșie (Simon Magul la Irineu, Naaseni și cultul șarpelui la Ipolit) și dacă la baza filozofiei stau doisprezece înțelepți, la baza creștinismului stau cei Doisprezece Apostoli.

reificată devine pentru episcopi bastonul de mareșal, simbol al autorității Bisericii învățătoare asupra Bisericii învățate, iar episcopul în loc de reprezentant al credinței comunității devine transmitătorul exterior al depozitului unei credințe fixe către comunitate în sensul unei proclamări juridice. Preoția sa, inițial identificare martirică cu arhieria unică a lui Hristos la care participă prin botez întreaga comunitate, se dezvoltă începând cu secolul III într-un sens decis vechi-testamentar ca reacție la teologia populară de tip harismatic conturată cu prilejul crizei provocate în comunitățile creștine de numărul mare de apostazi (*lapsi*) și puținii martiri, cu ocazia persecuțiilor din ce în ce mai sistematice din acest timp. Cu acel prilej s-a format convingerea că grupul mărturisitorilor reprezintă autentic în fața comunităților suferințele și slava lui Hristos în trupul Său eclezial. Hristos își actualizează cel mai autentic efectul Pătimirii Sale, iertarea păcatelor, prin mărturisitori, în ale căror suferințe și răni Se face prezent în chip concret, și ca atare aceștia nu mai au nevoie nici de botez, dacă sunt catehumeni, nici de hirotonie, dacă nu sunt clerici, pentru a fi integrați în Trupul lui Hristos sau pentru a acorda iertarea celor căzuți și a-i împăca astfel cu Biserica. Episcopatul a răspuns la aceasta nu numai insistând pe faptul că puterea de a ierta revine în exclusivitate clerului hirotonit, ci asumând el însuși poziția din care i-a evacuat pe mărturisitori, dar nu într-un context martiologic, ci vechi-testamentar. Cum se observă în *Didascalie*, episcopul este îndemnat să imite pe Hristos și să ierte păcatele poporului, nu însă martiric, participând la suferințele și rugăciunea Lui pentru lume prin propriile suferințe și rugăciuni, ci ca mijlocitor între Dumnezeu și credincioși, aducându-I euharistic ofranda sacrificială ispășitoare a Mielului junghiat și distribuind în schimb iertarea și dreptatea Lui, asemenea arhierilor din Vechiul Legământ. Preoția sfântă apare ca mediind mântuirea/iertarea unei comunități nemântuite/păcătoase. Didascalistul fuzionează astfel, distorsionându-le însă, cele două tipologii anterioare: clementină și ignatiană. Potrivit celei clementine, episcopul este echivalentul arhierului, prezbiterii, al preoților, iar diaconii (dar și văduvele și orfanii), al leviților. Potrivit celei ignatiene, dezvoltate, dar și modificate, episcopul prezidează ca icoană vie (*typos*) a lui Dumnezeu Tatăl, diaconii stau pe lângă episcop și-l slujesc ca icoane vii ale lui Hristos, Trimisul Tatălui, diaconița este cinstită ca icoană vie a Duhului Sfânt, Trimisul Fiului, prezbiterii sunt socotiți icoane vii ale apostolilor, iar văduvele și orfanii sunt icoane vii ale altarului, întrucât beneficiază de ofrande. Deși folosește un limbaj și imagini ignatiene, *Didascalie* le distorsionează puternic sensul original. O primă diferență se vede în aceea că, dacă la Ignatie episcopul are un rol prin excelență euharistic și martiric, în *Didascalie* episcopul are un rol primordial de judecător al păcătoșilor și sfmțitor al lor. O altă diferență se vede în aceea că

la Ignatie episcopul este întotdeauna în unire cu prezbiterii și diaconii; deși clar diferite, slujirile acestora din urmă sunt egale în fața poporului care le datorează ascultare în mod egal, episcopul este *syndiakonos*; niciodată nu li se poruncește prezbiterilor sau diaconilor să se supună unii altora, modelul de autoritate și de unitate al întregii Biserici fiind unitatea interioară a simfoniei și a corului, prin care Biserica întrupează unitatea lui Dumnezeu Treime. În *Didascalie* însă prezbiterii se estompează, iar diaconii devin slujitori nu ai Bisericii lui Dumnezeu, ci ai episcopului devenit „monarh” pentru prima dată în sens total. Nu Ignatie este, cum greșit se tot repetă, inventatorul episcopatului monarhic — la Ignatie se poate vorbi doar de monoepiscopat (dar monoepiscop era și Iacob) —, ci episcopul anonim autor în jurul anului 230 al *Didascaliei*, unde pentru prima dată tripla tipologie a lui Ignatie e înlocuită de o triplă ierarhie. O generație mai târziu, episcopul Ciprian al Cartaginei († 258) regândește ecleziologia catholic-ortodoxă în termenii juridici ai unei ordini imperiale de tipul unui principat senatorial opunându-se monarhiei petrine a episcopului Romei; ca apoi trecerea în era constantiniană la Biserica imperială și de mase să accentueze în secolul IV centralismul ierarhic și juridismul. Se produce astfel deplasarea de la episcopatul ignatian reprezentational-sacramental-cultural la un episcopat jurisdicțional-teritorial³²³. Celor două figuri ale episcopatului le corespund două tipuri de solidaritate și de legătură sociale (descrise de Durkheim): cel al unității „organice” specifice societăților plurale inclusive, care-și compun unitatea acceptându-și și reconciliindu-și diversitățile după modelul armoniei muzicale, și cel al unității „mecanice” proprii societăților monolitice exclusive, care realizează unitatea reducând diferențele la uniformitate, și în care tocmai efortul de a impune unitatea prin excludere duce inevitabil la fragmentare și diviziune.

³²³ Episcopul ignatian era nu al unui teritoriu, ci al unui unic popor catholic și ortodox al lui Dumnezeu dintr-un loc, în care se realizează întruparea/reprezentarea continuă a lui Dumnezeu Treime, popor opus celui păgân, iudeu sau eretic. Ca și regii medievali, și episcopii vor fi ai unor popoare, nu ai unor teritorii (rasa și cultura, nu teritoriul, fiind componentele fundamentale ale națiunii). Adaptarea la ordinea imperială a ecleziologiei a impus, împreună cu birocratizarea ierarhiei, și principiul: un singur episcop într-o cetate (canonul 8 de la Niceea, 325). Episcopatul juridic-teritorial va fi creația reformelor gregoriene ale Bisericii occidentale ca monarhie papală în afara, împotriva și deasupra imperiului creștin, fie el constantinopolitan sau carolingian: Biserica e acum o imensă și unică dieceză, condusă de un episcop monarh cu jurisdicție/suveranitate universală supremă, pe care o exercită prin vicari care participă prin delegație, într-un teritoriu, la jurisdicția/suveranitatea sa fără a o poseda în plenitudinea ei.

VIII. Canonul liturgic

Pe lângă componenta etică și cea canonic-constituțională, genul literaturii apostolice pseudoepigrafice are însă și o la fel de importantă componentă liturgică. Documentele care ilustrează acest gen sunt în același timp compendii canonic-disciplinare, dar și manuale și cărți liturgice, fiind nu numai „constituții” apostolice, dar și veritabile „liturghiere/evhologhioane” apostolice.

De la textele normative la textele practice

În partea ei centrală, *Didahia celor Doisprezece Apostoli* cuprinde cele mai vechi prescripții și formulare liturgice baptismale și euharistice utilizate în Siria la mijlocul sau la sfârșitul secolului I. Document extrem de important, dar și complex, datorită multitudinii redactărilor lui în școala ipolitană de la Roma din prima jumătate a secolului III, *Tradiția Apostolică* ne oferă cele mai vechi formulare de rugăciuni și ritual ale hirotoniilor, Liturghiei episcopale, inițierii creștine, precum și indicații privitoare la ciclul zilnic de rugăciuni al creștinilor. Aceste formulare le regăsim prelucrate și amplificate în *Canoanele lui Ipolit* (Egipt, cca 336–340) și în *Testamentul Domnului* (Siria, începutul secolului V), ca și în cartea a VIII-a (cap. III–XLV) a *Constituțiilor Apostolice* (Antiohia, cca 380), cartea a VII-a a *Constituțiilor* cuprinzând o prelucrare a *Didahiei* (cap. I–XXXII), urmată de o importantă colecție de rugăciuni de origine iudaică (cap. XXXIII–XXXVIII) și de o colecție de rugăciuni creștine (cap. XXXIX–XLIX). Cunoscută încă din secolul XVI, Liturghia zisă „clementină” — cel mai amplu formular cunoscut — a părut erudiților occidentali din secolele XVII–XIX — atât anglicanilor „non-jurors”, cât și francezului Pierre Lebrun (1661–1729) sau germanilor Ferdinand Probst (1816–1899), Paul Drews (1858–1912) și chiar Anton Baumstark (1872–1948) — a reprezenta arhetipul apostolic al Liturghiei Bisericii: înainte de a părăsi Ierusalimul, colegiul apostolilor ar fi elaborat o Liturghie euharistică atotcuprinzătoare, din care au derivat toate riturile istorice cunoscute, și aceasta ar fi identică cu cea din cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolice*.

De la unitate la diversitate și de la prolixitate la concizie?

Până în secolul XX, liturgiștii au stat sub influența unui text apocrif atribuit lui Proclus, patriarhul Constantinopolului (434–446) — dovedit abia în 1962 drept un fals din secolul XVI³²⁴ — care susținea că primele liturghii

³²⁴ PG 65, 849–852; cf. F. J. LEROY, „Proclus «De Traditione Divinae Missae»: un faux de Constantin Paleocappa”, *Orientalia Christiana Periodica* 28 (1962), p. 288–299.

apostolice au fost foarte lungi, dar au fost prescurtate deliberat (în etape, cea a lui Iacob fiind prescurtată de Vasile cel Mare și apoi cea a lui Vasile de Ioan Hrisostom) pentru că n-au mai putut fi urmărite de generațiile de creștini mai puțin râvnitoare care au urmat epocii apostolice. Cercetările istorice au demonstrat însă exact contrariul: aproape invariabil, evoluția textelor liturgice a fost de la concizie la prolixitate, iar formularele liturgice din așa-zisele „constituții bisericești” apostolice reflectă mai puțin o practică liturgică reală, cât sunt texte prelucrate și elaborate programatic pentru a restabili sau impune un standard ideal al cultului creștin.

Recursul la manuscrisele liturgice

Trebuie mers așadar la textele liturgice propriu-zise, cele care reflectă nemijlocit practica liturgică, și o întregă direcție de cercetare liturgică³²⁵ s-a consacrat descoperirii și editării manuscriselor liturgice ale Bisericii vechi și bizantine, până la apariția în secolul XVI a primelor ediții tipărite ale cărților liturgice ortodoxe. Și acest tip de cercetare are însă serioase limite. Una din ele privește faptul că nici în creștinismul primar, nici în iudaism rugăciunile nu erau scrise, ci se transmiteau oral, fiind astfel supuse dezvoltărilor și modificărilor. Există o schemă fundamentală dezvoltată pe baza unei improvizații orale. Textele scrise apar în climatul sensibil din punct de vedere doctrinar al secolului IV, dominat de controverse trinitare (arianism și pnevmatomahie), atât pentru a asigura conformitatea dogmatică a rugăciunilor, cât și pentru a le adapta la noul cult din basilicile monumentale care se construiesc acum. Vechile formulare scurte din cultul domestic al epocii persecuțiilor nu se mai adevau cu noul ambient cultic, așa că au fost remaniate și înlocuite — atât din motive de fast liturgic, cât și catehetic — cu

³²⁵ Inițiată de dominicanul francez JACQUES GOAR (1601–1654) cu al său important *Euchologion sive Rituale Graecorum*, Paris, 1647 (ed. II, mult ameliorată, Veneția, 1730), continuată de orientalistul EUSÈBE RENAUDOT (1646–1720) cu *Liturgiarum Orientalium Collectio*, Paris, 2 vol., 1715–1716, de HEINRICH DENZINGER (1819–1883) cu *Ritus Orientalium*, 2 vol., 1863–1864, și FRANK E. BRIGHTMAN (1856–1932), *Liturgies Eastern and Western*, Oxford, 1896, doar vol. I „Eastern”; dar mai ales „Goar”-ul rus care a fost liturgistul ALEKSEI DIMITRIEVSKI (1856–1929) cu textele editate în monumentală serie *Opisanie liturgicheskikh rukopisei hraniashihsia v bibliotekah pravoslavnogo Vostoka*: vol. 1, *Typika*, 1895, CXLVII + 912 p.; vol. 2, *Euchologia*, 1901, XII + 1058 p.; vol. 3, *Typika II*, 1917, V + 768 p.; seria planificată în patru părți (1. Evhologhionul grec; 2. Evhologhionul slav; 3. Tipiconul grec și 4. alte cărți) a rămas neterminată, materiale pentru volumele 4 și 5 existând în arhiva lui Dimitrievski. Opera lui Dimitrievski a fost și este continuată de școala liturgiștilor iezuiți de la Institutul Pontifical Oriental din Roma reprezentată de preoții profesori Juan Mateos (1917–2003), Miguel Arranz (n. 1930), Robert Taft (n. 1932) și de discipolii acestora, care au editat și editează în continuare manuscrise liturgice bizantine.

compoziții retorice fastuoase în care se oglindește cultura elenistică și teologia erudiților episcopi ai epocii, și în care se poate percepe și ceva din orizontul de așteptare al noilor creștini convertiți la creștinism și care-și celebrau credința în mărețele catedrale edificate în acest timp.

Euchologion-ul egiptean al lui Serapion (secolul IV)

În 1894, neobositul cercetător al manuscriselor liturgice răsăritene, liturgistul Aleksei Dimitrievski, publica la Kiev o colecție de treizeci de rugăciuni pe care le descoperise în manuscrisul 149 (din secolul XI, f. 7v–21v) aparținând bibliotecii Marii Lavre de la Sfântul Munte Athos; cele 14 file ale acestui codice bizantin transcriau într-o dezordine evidentă — datorată unei greșeli a copistului — conținutul unui remarcabil *euchologion* care a aparținut episcopului egiptean Serapion din Thmuis († cca 360)³²⁶, prieten al Sfântului Atanasie cel Mare († 373) și amândoi ucenici ai avvei Antonie cel Mare († 356). În dispoziția originală, colecția are următoarea structură: rugăciuni la ungerea celor ce se botează și a bolnavilor (nr. 15–17), o rugăciune de înmormântare (nr. 18), un set de șaptesprezece rugăciuni legate de Euharistie (nr. 19–30 și 1–6, nr. 1 alcătuind extrem de interesanta anafora euharistică a episcopului Serapion), alte cinci legate de Botez (nr. 7–11) și trei rugăciuni de Hirotonie a diaconilor, a prezbiterilor și a episcopului (nr. 12–14). Spre deosebire de cercetările mai vechi, care susțineau unitatea literară a rugăciunilor pe care le considerau redactate de un singur autor, analiza atentă a ultimului lor editor (M. Johnson, 1995) evidențiază că avem de-a face cu o colecție eterogenă, compilată din surse și autori diferiți, reflectând patru straturi sau subgrupuri distincte³²⁷, dar nici unul din ele nu trece dincolo de mijlocul secolului IV; caracterul egiptean, contextul liturgic și orientarea teologică origeniană a anaforei trimit toate spre epoca lui Serapion din Thmuis și este foarte probabil ca ele să fi fost colecționate chiar de ucenicul și prietenul avvei Antonie și al arhiepiscopului Atanasie al Alexandriei. Suntem deci în prezența unui document liturgic de prim ordin pentru cunoașterea cultului creștin din secolul VI.

³²⁶ Ultima ediție cu un studiu exhaustiv a fost realizată de MAXWELL E. JOHNSON, *The Prayers of Serapion of Thmuis. A Literary, Liturgical, and Theological Analysis* (Orientalia Christiana Analecta 249), Roma, 1995.

³²⁷ Un prim strat mai timpuriu cuprinde rugăciunile 1–6 (Euharistie), 7–11 (Botez, nu cunosc ungerea postbaptismală), 13 (hirotonia prezbiterului), 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29 și 30; al doilea, rugăciunile 15–17 (la ungeri, cunosc ungerea postbaptismală); al treilea, rugăciunile 12 și 14 (hirotonia diaconului și prezbiterului) și 20, 22, 23; și al patrulea, rugăciunea 18 (de îngropare).

Barberini graecus 336 — *cel mai vechi codice liturgic bizantin*

Cel mai vechi manuscris liturgic grec care ni s-a păstrat datează însă abia de la sfârșitul secolului VIII și e reprezentat de faimosul *Codex Barberini graecus 336*. Copiat pe pergament în uncială biblică greacă târzie, de tip occidental, undeva în sudul Italiei înainte de anul 800, codicele se afla în secolul XIV la Florența în posesia unui bibliofil (Niccolo Niccoli), de la care a trecut prin testament în 1441 în biblioteca mănăstirii dominicane San Marco, ajungând în secolul XIV în biblioteca Barberini din Roma, ca în 1902, prin achiziționarea acestei colecții de papa Leon XIII, să intre în fondurile Bibliotecii Apostolice Vaticane. Editat parțial și utilizat copios de Jacques Goar în notele faimosului său *Euchologion* din 1647, codicele a făcut, în secolul XX, obiectul mai multor intenții de editare anunțate (în 1933, 1953 de A. Stritmatter, și în 1964–1974 de A. Jacob), dar nematerializate. Mult așteptata ediția a venit abia în 1996 și este rezultatul a doi tineri cercetători, discipoli ai liturgistului Miguel Arranz din Roma: Stefano Parenti și Elena Velkovska³²⁸. Codicele păstrat are 279 de file legate în 36 de caiete; la origine însă manuscrisul cuprindea un număr de 40 de caiete: lipsesc caietele 1, 2, 3 și 8 (absența acestora ne privează de o mare parte din anaforaua Sfântului Vasile), iar caietele 4 și 5 sunt legate la sfârșitul volumului. Din cele 279 de foi actuale, filele 1–263 cuprind un *euchologion* bizantin complet, urmate de fragmente din *Canoanele Apostolice* (65–70 și 74–84) și din *Constituțiile Apostolice* (VIII.IV, V, XVI–XXVII), codicele *Barb. gr. 336* fiind cel mai vechi manuscris grec cunoscut și pentru aceste din urmă texte. La origine codicele avea următorul cuprins: cele 85 de *Canoane Apostolice* erau urmate de cartea a VIII-a, liturgică, a *Constituțiilor Apostolice*, după care venea *Euchologion*-ul reprezentând o colecție destul de eterogenă de 244 de „pie-se” liturgice, mai ales rugăciuni, de diverse proveniențe, dar cu o dispunere care atestă un evident efort de ordonare:

1. Liturgia Sfântului Vasile cel Mare (1–22), cel mai vechi formular păstrat;
2. Liturgia Sfântului Ioan Hrisostom (23–41), cel mai vechi formular păstrat;
3. Liturgia Darurilor mai înainte sfințite (42–48), cel mai vechi formular păstrat;

³²⁸ *L'Euclologio Barberini gr. 336* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 80), Edizioni Liturgiche, Roma, 1996; ed. II revăzută și cu traducere italiană, 2000. Un volum special de analiză este în curs de apariție. Codicele *Barb. gr. 336* este o copie după marele *Euchologion* al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol din secolul VIII, dinaintea crizei iconoclaste. De aici și importanța lui deosebită.

4. Cele Șapte Laude după ritul catedral (49–111): vecernia (49–64), miezonoptica (65–69), utrenia (70–84), ceasul I (85–86), ceasul III (87–91), ceasul VI (92–96), ceasul IX (97–101) și așa-numitul ceas III-VI (*pentēkthē*) din Postul Mare (102–111);

5. Inițierea creștină (112–126): rugăciunea a opta zi (112) și a patruzecia zi de la naștere (113), catehumenatul (114–119), botezul — mirungerea — cuminecarea (120–125), spălarea de după opt zile de la botez (126);

6. Agheasma Mare (127–133): binecuvântarea apei (127–131), la fântâna din portic (132–133);

7. Privegherea (*pannychis*) din ritul catedral (135–139);

8. Pregătirea și sfințirea Sfântului Mir (140–142);

9. Cateheza patriarhală pentru candidații la botez (143–145);

10. Reconcilierea ereticilor cu Biserica (146–148, în speță a maniheilor);

11. Sfințirea bisericii (149–156);

12. Hirotoniile (157–168) episcopului (157–158), prezbiterului (159–160), diaconului (161–162), diaconiței (163–164), ipodiaconului (165), citețului și cântărețului (166) și egumenului (167);

13. Îmbrăcarea monahului (169) și a monahiei (170);

14. Rugăciuni și rituri pentru Palatul imperial (171–181): la încoronare (171–172), la întâlnirea între împărat și patriarh (173–174), pentru împărat (175–176), pentru via imperială (177–178), pentru promovarea arhonților (179–180) și binecuvântarea îmbarcării imperiale (181);

15. Rugăciuni la aducerea pârgii roadelor (182) și la binecuvântarea unei case (183);

16. Căsătoria (184–189): logodna (184–185), nunta (186–188), altă rugăciune pentru nuntă (189);

17. Rugăciuni înainte și după masă (190–191), pentru călătorie (192), pentru plutirea pe mare (193) și pentru secetă (194–195);

18. Rugăciuni pentru bolnavi (196–198) și untdelemnul de ungere a bolnavilor (199–200);

19. Pocăința (201–205): rugăciuni pentru cei ce se întorc (201), pentru cei ce se mărturisesc (202), pentru cei ce jură ușor (203), pentru cei siliți să mănânce mâncăruri oprite (204) sau care au mâncat din acestea (205);

20. Exorcisme pentru cei chinuți de duhuri necurate (206) și pentru cei ce suferă din pricina demonilor (207);

21. Rugăciuni la diverse ocazii: la tăiatul părului copilului (208–209), la rasul bărbii (210), la înfrățire (211), alta la tăiatul părului copilului (212), pentru turmă (213), pentru cei ce agonizează (214), pentru vie (215), pentru începutul semănatului (216), pentru vreme blândă (217), pentru cei ce aduc roade (218), pentru secerat (219);

22. Rugăciuni la momente speciale ale anului liturgic: la binecuvântarea ramurilor de Florii (220–221), la spălarea picioarelor din Joia Mare (222–225), la îngenuncherea la Cincizecime (226–228);

23. Rugăciuni la diverse trebuințe: la colivele pentru sfinți (229), la sacrificiul boilor (230), la fântână (231), la zidirea casei (232), la cutremur (233), la slujiri în mănăstiri (234), la roade noi (235), la colive (236), la poluții nocturne (237), la binecuvântarea apei murdare (238), la adusul mielului (239), la intrarea în cler (240), la binecuvântarea casei (241–242);

24. Alt exorcism (243);

25. La intrare în monahism (244–256): la schima mică (244–248), la schima mare (249–254), la luarea culionului după opt zile (255), citiri biblice la Liturghiile acestor opt zile (256);

26. Alt exorcism (257);

27. La tunderea monahiei (258–263);

28–29. Rugăciuni pentru cei decedați (264–270), pentru un ascet bolnav (271) și la acoperirea femeii (272);

30. Rugăciuni finale de la Liturghie (273–285): din spatele amvonului (273–276), de la skevofilakion (277–280), altele din spatele amvonului (281–285);

31. Ectenii diaconale (286–288): pentru Liturghia Darurilor mai înainte sfințite (286), pentru morți (287) și pentru bolnavi (288).

Recursul indispensabil și revelator la manuscrisele liturgice etalează însă și o serie de probleme cu implicații în registrul metodologic pentru știința liturgică, ale cărei mutații și-au găsit recent o extrem de lucidă și ca atare revoluționară prezentare, realizată de anglicanul Paul F. Bradshaw³²⁹ (n. 1940, din 1985 profesor de liturgică la Universitatea Notre Dame din Statele Unite ale Americii). Ca și genul „constituțiilor bisericești”, și manuscrisele liturgice sunt o „literatură vie”, scrisă și rescrisă mereu, proces în care întâlnim tendințe deconcertante: pe de o parte, de a selecta și adapta tacit texte și rituri din trecut necesităților prezentului, pe de altă parte, de a transcrie din inerție texte vechi mult timp după ce ele au ieșit de fapt din uz. De aici eșecul metodei filologice bazate pe postularea unui arhetip și a unei origini unice a cultului apostolic.

Adevărul istoric privitor la dezvoltarea cultului creștin pare să fi fost o mișcare nu de diversificare, ci de progresivă amalgamare și standardizare a unei realități locale, inițial extrem de diverse și plurale (inclusiv în elementele fundamentale), unificare care a însoțit procesul de federalizare treptată a

³²⁹ PAUL F. BRADSHAW, *The Search of the Origins of Christian Worship. Sources and Methods for the Study of Early Liturgy*, Oxford University Press, 1992, 2002².

Bisericilor în unități tot mai mari în jurul marilor centre ale creștinătății antice (Roma, Alexandria, Antiohia etc.). N-a fost însă o sinteză, ci o evoluție selectivă, în care a supraviețuit nu neapărat elementul sau ritual cel mai bun, ci cel mai puternic (Taft).

Liturgica comparată

În consecință, o întreagă și fecundă direcție de cercetare liturgică în secolul XX a fost cea a liturgicii comparate, ale cărei principii au fost teoretizate de F. Cabrol (1855–1937) și, mai ales, de Anton Baumstark (1872–1948)³³⁰, direcție continuată de F. Hamm, H. Engberding și membrii școlii de liturgică de la Institutul Pontifical Oriental din Roma: Juan Mateos (1917–2003), Robert Taft (n. 1932) sau Gabrielle Winkler (n. 1940). În formularea lui Baumstark, adept al unei abordări organiciste inspirate din lingvistica și biologia comparată, evoluția riturilor a urmat tendința generală de la varietate și simplitate inițială spre uniformitate și prolixitate retorică târzie, tendință întreruptă ocazional de tendințe retrograde spre varieri locale și abrevieri. Baumstark și continuatorii lui au formulat chiar o serie de „legi” care ar reglementa aceste procese, deschizându-se în același timp spre o abordare mai suplă și complexă, luând în considerare nu doar invariantele, ci și diferențele, nu doar analiza structurală, ci și contextele istorice.

Liturgica structurală și „forma Liturghiei”

În paralel și în contrast cu abordarea organic-comparativă de tip Baumstark, extrem de influentă a fost abordarea structurală teoretizată de liturgistul și monahul benedictin anglican Gregory Dix (1901–1952) într-o faimoasă cercetare despre „forma Liturghiei” publicată în 1945³³¹. Dix oferea o altă versiune a teoriei originii comune și a continuității dezvoltării cultului creștin, potrivit căreia varietatea a crescut în timp ca efect al influențelor și accentelor locale pe baza unui element comun care constituie stratul cel mai vechi, dar acesta însă nu e reprezentat de o formulă, ci de o formă sau structură comună a ritualui, rămasă identică din epoca apostolică. Întrucât apostolii au fost evrei, această formă a Liturghiei nu putea veni decât din iudaism. Încă din 1872 germanul Gustav Bickell încercase să arate că prima parte a Liturghiei creștine, cea a Cuvântului, provine din rugăciunea iudaică din dimi-

³³⁰ ANTON BAUMSTARK, *Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, Chevetogne, 1940, 1953³ (faimoasa lucrare relua schița anterioară a lui A. BAUMSTARK, *Vom geschichtlichen Werden der Liturgie*, 1923); cf. și simpozionul internațional de la Roma, 25–29 septembrie 1998: *Comparative Liturgy. Fifty Years after Anton Baumstark* (ed. R. Taft / G. Winkler) (Orientalia Christiana Analecta 265), Roma, 2001.

³³¹ GREGORY DIX, *The Shape of the Liturgy*, Londra, 1945.

neața de sabbat, în timp ce a doua parte, propriu-zis euharistică, ar proveni din seder-ul pascal sau rânduiala cinei iudaice de Paște. În 1898, liturgistul german P. Drews a sugerat însă că Liturghia euharistică derivă nu din seder-ul pascal, ci din mulțumirile iudaice pentru masa din seara de sabbat și de sărbători. Sugestia lui Drews a fost dezvoltată în 1925 și 1928 de anglicanii W. O. Osterley (1866–1950) și F. Gavin (1890–1938), de unde a fost preluată și amplificată în 1945 de G. Dix. Pentru liturgistul anglican, prima parte a Liturghiei e o simplă continuare a cultului Sinagogii din epoca lui Iisus și forma ei fixă are următoarea structură: 1. salutarea oficiantului și răspunsul comunității, 2. lectură biblică, 3. psalmodie, 4. lectură biblică, 5. predică, 6. concedierea prozelitilor, 7. rugăciuni, 8. concedierea comunității. Partea a doua ar fi o adaptare liturgică a schemei celor șapte acte ale lui Iisus la Cina de pe urmă: a luat pâinea — a mulțumit — a frânt-o — și a dat-o, iar după cină — a luat paharul — a mulțumit — și l-a dat apostolilor, reduse la patru momente: oferire — mulțumire — frângere — cuminecare, care ar fi un nucleu invariabil. Ca și predecesorii săi anglicani, Dix credea și el că rugăciunea euharistică a evoluat din mulțumirile/binecuvântările iudaice pentru masă, așa-numitele *birkat ha-mazon*, de la care s-au preluat însă doar schema și motivele generale — creație, mântuire, eshatologie —, nu și expresiile, binecuvântările iudaice fiind rescrise în întregime în limbajul Noului Testament. Această schemă de bază a *berakot*-urilor încreștinate poate fi detectată atât în cel mai vechi formular euharistic din *Didahie*, cât și în relatările lui Iustin și Irineu din secolul II.

Derivarea Euharistiei din binecuvântările iudaismului

Întreagă această teorie a fost dezvoltată, două decenii după Dix, de teologul romano-catolic oratorian, Louis Bouyer (1913–2004, pastor protestant convertit la romano-catolicism) într-o amplă cercetare asupra originii, naturii, teologiei și spiritualității rugăciunii euharistice³³². În demarcare polemică explicită față de teza liturgistului benedictin Odo Casel (1886–1946), pentru care cultul creștin ar avea o structură mistică (*Mysterienlehre*) preluată de la cultele de mistere greco-romane, Liturghia Bisericii este văzută de Bouyer ca ivindu-se exclusiv pe fondul iudaismului³³³. Într-o perspectivă riguros

³³² LOUIS BOUYER, *Eucharistie. Théologie et spiritualité de la prière eucharistique*, Paris, 1966, 1968².

³³³ O variantă nuanțată și lărgită a acestei teorii a oferit recent liturgistul romano-catolic ENRICO MAZZA (n. 1940, profesor la Universitatea Catholică Sacro Cuore din Milano) în *L'anafora eucaristica. Studi sulle origini* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 62), Roma, 1992, rezumată în: *La celebrazione eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'inter-*

biblică cultul creștin e interpretat drept o celebrare a Cuvântului lui Dumnezeu: Acesta este proclamat (în lecturi și predică), evocat și invocat (în rugăciunea de mulțumire/euharistie/răspuns), realizat efectiv în mod sacramental (în prefacere) și comunicat (în împărtășire). Binecuvântarea lui Dumnezeu, descoperit în faptele Lui minunate atât în viața de zi cu zi, cât și revelat în Cuvântul Său scripturistic citit în adunare, este în însăși inima Bibliei și a spiritualității ei, unde a ajuns să țină locul sacrificiilor, pe care le-a interiorizat ca jertfă a buzelor (*Ps* 39). Exemple clasice de astfel de binecuvântări vedem atât în *Neemia* 8–9, unde ca răspuns la citirea Torei de către Ezdra bătrânii lui Israel rostesc cea mai amplă binecuvântare din paginile Vechiului Testament, dar și în Noul Testament, unde-L vedem pe Iisus Însuși binecuvântând pe Tatăl Său pentru cunoaștere, adevăr și viață (*Mt* 11, 25–27, *In* 17) și pe Apostolul Pavel care-și deschide marile epistole cu extinse binecuvântări similare, în care Iisus ia însă locul Torei din Vechiul Legământ.

Viața iudeilor era intens ritualizată în primul rând datorită nenumăratelor binecuvântări prin care aceștia Îl laudau pe Dumnezeu și-și sfințeau viața. În principiu, existau trei tipuri de binecuvântări³³⁴: binecuvântări pentru diverse ocazii, binecuvântările mari din cadrul rugăciunilor de dimineață și de seară din cultul privat și al sinagogii, și binecuvântările mici de la ospete. Binecuvântările mari erau și sunt compuse din două binecuvântări rostite dimineața și seara înainte de recitarea obligatorie a lui „Ascultă (*Šema*), Israele” (*Dt* 6, 4–9) și care sunt o laudă pentru crearea luminii cu Trisaghionul serafimic (*iotser* — *A*) și una pentru luminarea minții (*ahaba* — *B*), la care s-a adăugat în locul celor două sacrificii zilnice obligatorii de la Templu (din zori înainte de răsăritul soarelui și de la ceasul al nouălea și până la apus) așa-numita *tefila* (*C*) alcătuită dintr-o serie de optsprezece binecuvântări solemne (*Šemone esreh*). Binecuvântările mici (*birkat ha-mazon*)³³⁵ erau și sunt cele trei binecuvântări de după cină: pentru hrană (*ha-zan* — *D*), și implicit pentru creație și providență, pentru Pământul (*ha-arets* — *E*) făgăduinței, și implicit pentru eliberarea din robie și Legământ, și pentru Ierusalim (*Ierušalaim* — *F*), rugăciune pentru viitorul mesianic al lui Israel, la care de sabat și de sărbători se

pretazione, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1996, de citit împreună cu volumul de texte: *Segno di unità. Le più antiche eucaristie delle chiese a cura dei monaci e monache di Bose* sotto la direzione del prof. Enrico Mazza, Ed. Qiqajon, Comunità di Bose, 1996.

³³⁴ Primul tratat din *Mišna* Talmudului este închinat tocmai binecuvântărilor (*berakot*), dar din el cunoaștem numai începuturile acestora. Întrucât scrierea rugăciunilor era interzisă în iudaism, primele manuscrise cu texte liturgice iudaice datează din secolul IX. Situație similară cu cea din creștinism, unde cel mai vechi codice liturgic datează din jurul anului 800.

³³⁵ Schema lor a fost reconstituită de L. FINKELSTEIN, „The Birkat ha-mazon”, *The Jewish Quarterly Review* 19 (1928–1929), p. 211–262.

adăuga și un memorial (*zikkaron* — Z) al trecutului, prezentului și viitorului mesianic al lui Israel.

Ritul complet al unei cine iudaice de sabat și sărbători — cel care transpune în relatarea Cinei de pe urmă a lui Iisus cu apostolii din *Luca* 22, 14–20 (și *I Co* 11, 23–25) — avea trei momente principale. El se deschidea prin ritul introductiv al sfințirii (*qidduš*) de tatăl familiei a unui pahar de vin cu binecuvântare pentru roada viței și ziua de sabat sau sărbătoare. După care venea ritul pâinii: tatăl familiei lua în mână pâinea, o binecuvânta/mulțumea, o rupea și o împărțea pentru cina care urma. Această pâine a fost oferită de Iisus la Cina de Taină apostolilor cu precizarea: „Acesta este Trupul Meu”. După cină, în timpul căreia se cântau cântări rituale (*zemiroi*), la sfârșitul mesei tatăl familiei recita mulțumirea zilnică obligatorie (cf. *Dt* 8, 10), așa-numitele *birkat ha-mazon* care în zilele de sabat și sărbătoare erau rostite asupra unui nou pahar de vin. Acest pahar final a fost binecuvântat și distribuit de Iisus la Cina de pe urmă apostolilor cu precizarea: „Acesta este Sângele Meu”. Schema aceasta cu un prim pahar neeuharistic, o frângere a pâinii euharistizate înainte de ospăț și un alt pahar euharistizat cu *birkat ha-mazon* încreștinate după ospăț Bouyer crede că o poate identifica în cel mai vechi document liturgic al Bisericii care este *Didahia* (IX–X) (Siria, mijlocul secolului I).

Evoluția ulterioară a Liturghiei euharistice apare călăuzită însă de intenția de a separa Euharistia de ospăț și de a uni ritul paharului ca împărțire cu Sângele lui Hristos de ritul pâinii frânte ca împărțire cu Trupul lui Hristos; ambele rituri apar acum plasate înaintea cinei (cum apar deja în relatarea despre Cina din urmă a lui Iisus de la evangheliștii Matei și Marcu). Eliminarea timpurie a cinei ar explica diferențele existente între cele două descrieri ale Euharistiei pe care le oferă Pavel în *Întâia Epistolă către Corinteni*, unde avem atât o relatare a Cinei de pe urmă a lui Iisus cu apostolii (*I Co* 11, 23–25), cât și o descriere a Euharistiei Bisericii din Corint (10, 16–17), care apare compusă din două momente: un rit al paharului cu binecuvântare și unul al pâinii frânte cu o intercalare privitoare la unitatea Bisericii (care apare și în *Didahie*), ambele înainte de ospăț și separate de acesta, care va și dispărea ulterior. Paharul cu cuvintele explicative care-l indică drept conținând Sângele lui Hristos e deja mutat de la locul lui inițial, după cină, înainte de cină, exact în poziția paharului introductiv de *qidduš*, cu care se identifică și căruia îi ia locul. O deplasare similară s-ar fi petrecut astfel și cu mulțumirile/binecuvântările (*birkat ha-mazon*) legate de el, care trec și ele înaintea cinei și iau locul scurtei binecuvântări asupra paharului aflate aici. Dispariția cinei a impus însă și restabilirea ordinii normale: pâine — pahar, în loc de pahar — pâine, precum și contopirea celor două mulțumiri într-una singură. O altă

mutație atestată de descrierea lui Iustin Martirul a avut loc prin transferarea Euharistiei, separate de ospățul cinei de seară, duminică dimineața și prin racordarea ei cu o Liturghie a Cuvântului de tip sinagogal. Această racordare a condus, în opinia lui Bouyer, la amalgamarea în viitoarele anaforale euharistice, care se deosebesc prin modul diferit de combinare a elementelor provenite din binecuvântările mari ($A - B - C$) și mici ($D - E - F$) ale iudaismului, rezultând un produs de sinteză (de tipul $AD - BE - CF$). Toate diversele anaforale ar fi deci variante locale ale unei ordini/scheme apărute după sudarea Euharistiei disociate de ospăț/cină cu oficiul de lecturi al sinagogii, în vechime existând o considerabilă libertate de improvizatie (atestată până astăzi în cazul Canonului euharistic roman, altfel foarte conservator, ale cărui „prefețe” sau părți introductive variaza pentru fiecare sărbătoare).

Anaforalele euharistice — principalele tipuri

În secolele IV–V s-au format mari tradiții legate de patru sau cinci centre: Siria orientală (Edessa) și occidentală (Antiohia) și Egipt (Alexandria) în Răsărit, Roma (și Milano) și sudul Galiei + Spania în Occident. Liniile de separație între acestea nu trec însă, cum s-ar putea crede, între Răsăritul grec și Apusul latin, fiindcă afinități clare există, pe de o parte, între Alexandria și Roma, iar, pe de altă parte, între Antiohia și sudul Galiei-Spania.

Anaforalele din tipul alexandrin și roman atestă un stadiu mai arhaic, un efort mai puțin elaborat de sinteză între binecuvântările iudaice mari și mici, și se prezintă în orice caz cu o structură mai puțin clară și un plan la prima vedere deconcertant. Astfel, Canonul euharistic Roman actual (atestat la sfârșitul secolului VI în *Sacramentarul* gregorian) are următoarea secvență: 1. o mulțumire pentru mântuire (creația e doar evocată) culminând în „Sanctus” (*Is* 6, 3), 2. o primă rugăciune evocând sacrificiul, 3. o primă serie de mijlociri pentru vii și comemorare a sfinților, 4. o rugăciune pentru acceptarea sacrificiului și o invocare pentru sfințirea darurilor, 5. relatarea instituirii/Cinei ultime, 6. o anamneză sobră, 7. o ultimă invocare ca sacrificiul să fie primit și să-și producă efectele, 8. o nouă mijlocire pentru morți și vii și o nouă comemorare a sfinților, 9. o doxologie finală. (Formula des repetată „Per Christo Domino nostro” ține locul micilor doxologii finale ale fiecărei binecuvântări iudaice originare.)

Anaforaua clasică de tip alexandrin (greacă a Sfântului Marcu sau coptă/sahidică a Sfântului Chiril) are o structură similară celei a Canonului Roman, numai că mijlocirile și comemorările sunt grupate aici la început, înainte de „sanctus”: 1. o mulțumire inițială, 2. o primă rugăciune evocând sacrificiul (preepicleză), 3. mijlociri și comemorări plus rugăciunea de acceptare a sacrificiului, 4. reluarea mulțumirii culminând în „Sanctus”, 5. o nouă rugăciune

de acceptare a sacrificiului și o primă epicleză pentru sfințirea darurilor, 6. relatarea instituirii/Cinei ultime, 7. anamneză, 8. o ultimă invocare de acceptare a sacrificiului și pentru efectele sale în noi (a doua epicleză), 9. o doxologie finală³³⁶. Caracteristică tipului de anaforale alexandrin-roman e lipsa unei epicleze unice explicite, tipică pentru anaforalele antiohiene, în locul căreia există două epicleze în sens mai larg, una înainte și alta după relatarea instituirii.

Celălalt tip de anaforale, cel antiohian, atestă o organizare și integrare diferită între elementele oferite de cele două tipuri iudaice de binecuvântări: baza rugăciunii sunt cele trei *birkat ha-mazon*, iar elementele din binecuvântările sinagogale apar în blocuri distincte. Tipul antiohian are două variante: unul siro-oriental (edessan) și altul siro-occidental (propriu-zis antiohian). Tipul siro-oriental e reprezentat de vechea anafora a Sfinților Addai și Mari (în uz la sirienii orientali „nestorienii”, caldeeni și maroniți); alcătuită din trei rugăciuni distincte, fiecare cu încheiere proprie (asemenea celor trei *birkat ha-mazon*); este un tip special și arhaic de anafora, în care nu apare nici relatarea de instituire/a Cinei de pe urmă, nici referințe sacrificiale (memorialul fiind aici echivalentul sacrificiului).

În contrast cu acest tip sobru, în Siria occidentală, la Antiohia, odată cu renașterea literară a elenismului din secolul IV apare o anafora amplă, extrem de elaborată, în care elementele iudaice sunt în același timp dislocate și remontate bucată cu bucată după un plan foarte puțin tradițional, dar foarte logic, marcat atât de precizia și rigoarea gândirii, cât și de complexitatea retorică a elenismului târziu. Acest tip are următoarea secvență: 1. o primă laudă/mulțumire pentru creație care dezvoltă economia Tatălui culminând în „Sanctus”, 2. o a doua laudă/mulțumire pentru mântuire care dezvoltă economia Fiului și culminează în relatarea instituirii/Cinei de pe urmă, 3. o anamneză, 4. o epicleză clasică a Duhului Sfânt, 5. mijlociri dezvoltate pentru Biserică și lume, 6. o doxologie trinitară. Planul dogmatic trinitar este transparent: de la Tatăl Creatorul se trece la Fiul Mântuitorul pentru a se ajunge la Duhul Sfinților și Arhitectul Bisericii. Acest tip „clasic” al anaforalei patristice e opera unor personalități teologice remarcabile, al căror geniu și a căror forță de sinteză le reflectă; accentul trinitar și insistența pe lucrarea Duhului Sfânt în epicleză oglindesc în același timp controversalele hristologice-pneumatologice ale veacului IV, care a văzut ascensiunea și înfrângerea diverselor arianisme. Pe lângă monumentul literar unic al anaforalei „clementine” din cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolice*, acest tip anti-

³³⁶ În forma actuală, secțiunea cu nr. 6–9 provine din anaforalele de tip antiohian prin intermediul celei atribuite lui Iacob fratele Domnului.

ohian e reprezentat de anaforaua ierusalimiteană atribuită Apostolului Iacob, fratele Domnului³³⁷, și cele două anaforale bizantine: cea a Sfântului Vasile cel Mare — cea mai biblică și profundă teologic³³⁸ — și cea a Sfântului Ioan Hrisostom (aceasta din urmă a prelucrat teologic anaforaua siriacă anterioară a celor Doisprezece Apostoli). Aceste anaforale au servit drept model și altora aflate în uz în Biserica armeană, iacobită, maronită, coptă, etiopiană și chiar latină, numeroasele anaforale ale ritului latin hispano-mozarab derivând din tradiția antiohiană veche, înainte însă de reformularea ei retorică în stil elenistic.

Revizuirea modelului explicativ al liturgicii structurale

Liturgiștii savanți au continuat în a doua jumătate a secolului XX să dezbată intens acest model explicativ criticându-l și nuanțându-l sau propunând elemente noi și modele alternative privind originile și dezvoltarea riturilor și elementelor rugăciunii euharistice³³⁹. S-a contestat astfel faptul că Iisus ar fi folosit la Cina de pe urmă *birkat ha-mazon* (B. Spink, 1985). S-a sugerat apoi că modelul iudaic al anaforalei euharistice n-a fost structura tripartită a binecuvântărilor mesei (două mulțumiri și o implorare; teză reafirmată de E. Mazza, 1992), ci acela al așa-numitei *todah*, rugăciunea care însoțea sacrificiile vechi-testamentare (H. Cazelles, 1970 și 1975; teză dezvoltată în 1981 de C. Giraud, care a încercat să arate că anaforalele dezvoltă structura bipartită a acestor *todah*, alcătuite dintr-o anamneză și o epicleză, între care se intercala ca „embolism” prilejul sacrificiului, în speță relatarea instituirii Euharistiei/Cinei). G. Cuming (1917–1998) a încercat începând din 1979 să demonstreze că atât anaforaua Sfântului Marcu³⁴⁰, cât și cea a lui Iacob provin dintr-un nucleu originar, atestat de fragmentul de anafora păstrat în papirusul *Strasbourg gr. 254* (secolul V, editat în 1928) și care are următoarea structură simplă: mulțumire pentru creație, oferire, mijlocire și

³³⁷ JOHN R. FENWICK, *The Anaphoras of St Basil and St James. An Investigation into the Common Origin* (Orientalia Christiana Analecta 240), Roma, 1992, încearcă să arate că anaforalele lui Iacob și Vasile sunt prelucrări independente de la sfârșitul secolului IV al unui original comun, reprezentat de anaforaua egipteană a lui Vasile, fuzionată în cazul anaforalei lui Iacob cu anaforaua oglindită în *Catehezele mistagogice* ale Sfântului Chiril Ierusalimului.

³³⁸ Cf. HANS-JOACHIM SCHULZ, „Die Anaphora des hl. Basiliius als Richtschnur trinitarischen Denkens”, în: *Unser ganzes Leben Christus unsern Gott überantworten. FS. Fairy von Lilienfeld*, Göttingen, 1982, p. 42–75.

³³⁹ Cf. discuția critică recentă indispensabilă a lui PAUL F. BRADSHAW, *Eucharistic Origins*, Londra, 2004.

³⁴⁰ Cf. G. CUMING, *The Liturgy of St Mark edited from the Manuscripts with a Commentary* (Orientalia Christiana Analecta 234), Roma, 1992.

doxologie. Tot după Cuming (în 1983), cele mai vechi rugăciuni euharistice trebuie să fi fost doar expresii ale laudei pentru ce a făcut Dumnezeu, culminând într-o doxologie sau în „Sanctus”. Este ceea ce sugerase anterior și E. R. Ratcliff (în 1950), potrivit căruia la origine anaforaua consta doar dintr-o mulțumire pentru creație și mântuire, încheiată cu o mulțumire finală pentru admiterea participanților la cultul ceresc al îngerilor rezumat în „Sanctus”. În ultimii ani, „Sanctus”-ul însuși a făcut obiectul unei serii de monografii care au încercat să elucideze sensul și originile enigmatice introducerii a imnului serafimilor din *Isaia* 6, 3 în rugăciunea euharistică, plecând de la faptul că, absent în cele mai vechi rugăciuni euharistice, în unele mai târzii apare ca adaos ulterior, în timp ce în altele pare a face parte din nucleul original (B. Spink, 1991). Întrucât numai în Egipt el apare ca parte integrantă a tuturor anaforalelor, „Sanctus”-ul (fără „Benedictus”) ar fi o interpolare adăugată în Egipt în a doua jumătate a secolului III, adoptarea lui ulterioară în tipul antiohian făcându-se în forma încreștinată (cu „Benedictus”) (R. Taft, 1991; 1999). Plecând de la indicii din literatura apocrifă siriacă, recent s-a formulat ipoteza că, alături de epicleză, „Sanctus”-ul (fără „Benedictus”) a apărut prima dată în uz creștin în ritul de inițiere creștină sirian ca parte a rugăciunii de sfințire a apei și untdelemnului (G. Winkler, 1994; 2002). Iar pasionanta discuție este departe de final³⁴¹.

Euharistii diverse și plurale

Pentru o poziție critică în fața proliferării acestor teorii, inspirată în același timp de prudență și scepticism, ca și de respectul față de diversitatea surselor și pluralitatea documentelor, pledează cu argumente solide Paul F. Bradshaw (1992/2002; 2004). Principalul obstacol metodologic care stă, în opinia sa, în calea unui progres real în cercetarea originilor, a dezvoltării cultului primilor creștini în general și a Liturghiei euharistice în special, ar fi tocmai fixația obsedantă pe unitate și continuitate, ceea ce duce la forțarea dovezilor, la selecția documentelor și excluderea celor care oferă forme diverse, plurale și discontinue. Tendinței de armonizare și proiecției retroactive a practicilor ulterioare în documentele timpurii trebuie să li se prefere o atitudine prudentă, atentă la contextele variate și care restituie diversitatea și pluralitatea formelor. În cazul Euharistiei, analiza atentă a surselor evidențiază această pluralitate atât în ce privește ritul, cât și elementele, semnificațiile și rugăciunile euharistice, care prin variabilitatea lor exclud existența unei scheme unice. Izvoarele atestă astfel nu doar ordinea pâine — pahar, ci și

³⁴¹ Cf. CIPRIAN-IOAN STREZA, „Când și cum a fost introdus Trisaghionul biblic în anaforaua euharistică?”, *Revista teologică* 17 (89) (2007), nr. 2, p. 82–101.

pahar — pâine (*I Co* 10, 16–17); sunt atestate ospete nu doar cu pâine și vin, ci și cu pâine și apă (cf. *I Co* 10, 4: ultimul atestat de euharistiile ascetice ale creștinilor radicali encrațiți, ebioniți, marcioniți, montaniști din secolul II) sau doar cu pâine („frângerea pâinii” din *Faptele Apostolilor* canonice sau apocrife) ori cu alte alimente: sare, untdelemn, miere, lapte; și sunt euharistii/ospete în care legătura memorială cu moartea lui Iisus Hristos și cu Cina Sa ultimă nu este evidentă, ceea ce i-a făcut pe unii savanți (H. Lietzmann, 1926) să presupună existența și a unui tip de euharistii/ospete cu semnificație eshatologică în care pe primul loc era anticiparea banchetului eshatologic al Împărăției și care ar avea originea și modelul în ospetele apostolilor cu Iisus Hristos Cel Înviat. În opinia lui Bradshaw, n-ar exista de fapt nici o legătură lipsită de orice echivoc între ceea ce s-a presupus prin reconstituire savantă a fi fost binecuvântările iudaice la ospete (*birkat ha-mazon*) și rugăciunile euharistice ulterioare. Pe lângă faptul că asemănările sunt prea vagi și exterioare, nu există un răspuns clar la întrebările: cum de mulțumiri/binecuvântări rostite la sfârșitul ospățului au ajuns să fie spuse înaintea consumării acestuia? și, mai ales, cum de o schemă de rugăciune iudaică a ajuns să domine la mesele și în rugăciunile creștinilor proveniți din păgâni? Liturgistul anglican este sceptic și cu privire la importanța, supralicitată în opinia lui, acordată unor documente fie datate timpuriu, cum ar fi anaforaua din *Tradiția Apostolică*, a cărei formă ține de fapt de secolul IV, nu de începutul secolului III, fie greșit interpretate, cum ar fi rugăciunea din papirusul *Strasbourg gr. 254*, care n-ar avea nimic euharistic; fiind doar o laudă pentru creație (nu mântuire), fără referire la pâine și la vin, unită cu mijlociri extinse, aceasta a putut fi folosită inițial în contextul laudelor zilnice, de unde a fost ulterior preluată în uz euharistic prin inserarea unei formule de oferire. Trebuie renunțat așadar, crede Bradshaw, la presupuziția că rugăciunile euharistice, fie orale, fie scrise, ar fi fost întreguri cursive, fără cusături. În realitate, așa cum arătase și Enrico Mazza (1992), la fel ca și rugăciunile iudaice, rugăciunile euharistice sunt și ele compuse din unități scurte combinate. De aceea părțile componente adăugate — „Sanctus”, instituirea, epicleza — nu sunt interpolări sau intruziuni în compoziții unitare preexistente, ci continuă tradiția combinării de mici unități provenite din contexte diferite (atât iudaice, cât și creștine), din care a rezultat varietatea de scheme din anaforale. Întâlnim astfel atât anaforale unitare (laudă pentru toate), cât și bipartite (anamneză și epicleză), cât și tripartite (două mulțumiri și o implorare, ca în *Didahia* cap. X sau laudă — oferire — mijlociri, ca în papirusul *Strasbourg gr. 254* și în anaforaua lui Serapion). Rugăciunile euharistice au circulat oral în forme fluide până la sfârșitul secolului III și începutul secolului IV, când au început să se cristalizeze și să se fixeze în scris sub presiunea exigențelor

catehetice și doctrinare puse, pe de o parte, de mutarea Liturgiilor în noile catedrale — ceea ce a dus la abandonarea vechilor formule domestice și adoptarea de formule noi, dezvoltate —, iar, pe de altă parte, de necesitatea conformității doctrinare în fața ereziilor trinitare. A avut loc o evoluție prin selecție și adaptare, urmată de faza încrucișărilor, când unități într-o tradiție („Sanctus”, epicleză, instituire, mijlociri) au fost adaptate, în același loc sau în altul, unor anafore din alte tradiții care nu le aveau; rezultatul final standardizat reprezentând formulele anaforelor creștine clasice din epoca patristică.

Rituri de inițiere diverse

Același refuz al uniformizărilor anacronice și atenția acordată diversității se impune și în cazul riturilor inițierii creștine. Dificultatea majoră existentă aici, evidențiată încă de la începutul secolului XX (R. H. Connolly, 1909), privește absența în vechea practică siriană a oricărui rit postbaptismal echivalent cu cel al Mirungerii/Confirmării din tradiția occidentală. Potrivit explicației tradiționale, Mirungerea ar fi fost la început ungerea prebaptismală administrată înaintea botezului cu apă, de unde a fost mutată după Botez abia ulterior, în tradiția occidentală. Într-o serie de articole din 1976–1978, Gabrielle Winkler (n. 1940, profesoară de liturgică la Tübingen) a arătat însă, plecând de la surse armene, că la origine practica siriană era doar ungerea capului și aceasta reflecta o teologie baptismală arhaică: Botezul era aici înțeles nu ca participare la îngroparea și învierea lui Hristos (*Rm 6*), ci ca naștere de sus (*In 3*) și participare la ungerea mesianică a lui Iisus de către Duhul Sfânt la Iordan și ca proclamarea Lui ca Fiu al lui Dumnezeu de către Tatăl. În vechea tradiție siriană deci, inițierea creștină avea un sens hristologic, fiind centrată pe asimilarea cu Persoana lui Hristos: momentul decisiv era angajamentul față de Hristos, după care candidatul era admis la învățătura lui Hristos, la capătul căreia era uns cu Duhul mesianic primit de Hristos la Iordan și renăscut la viața nouă prin întreta cufundare în apă în Numele Domnului, ulterior în Numele Sfintei Treimi. Introducerea ulterioară a ungerii prebaptismale a întregului corp a transformat această ungere într-un rit catartic și apotropaic cu transferarea ungerii mesianice a Duhului fie asupra botezului însuși, fie, atunci când botezul a fost reinterpretat pascal, asupra unei ungeri postbaptismale distincte. Spre deosebire de Siria, în Africa de Nord, după cum vedem din scrierile lui Tertulian (cca 200) și Ciprian (cca 250), sensul botezului era unul soteriologic. Modelul inițierii nu era botezul în Iordan al lui Iisus, ci moartea și învierea Lui, la care candidatul participa simbolic renunțând la lume și coborând în apă, unde-și mărturisea credința în Sfânta Treime răspunzând la trei întrebări și fiind cufundat la fiecare răspuns în apă, din care ieșea pentru a primi ungerea poporului mesianic al lui

Dumnezeu și darul Duhului Sfânt prin punerea mâinilor și a intra hrănit cu Euharistie, cu lapte și cu miere, în Biserică ca în noul Pământ al Făgăduinței. Tertulian este primul autor creștin care atestă o dublă ungere, atât prebaptismală, cât și postbaptismală, precum și o rugăciune specială de invocare a Duhului Sfânt peste apa botezului, semn că acum el nu se mai săvârșea în ape vii, curgătoare, ci în bazine, a căror apă trebuia energizată și vivificată de Duhul Sfânt. Același rit era practicat și la Roma, cum atestă *Tradiția Apostolică* — unde vedem apărând nașii, cateheza, exorcismele, postul prebaptismal și botezul la capătul unei privegheri de toată noaptea —, numai că în ritual roman apare o dublă ungere postbaptismală: una făcută de prezbiteri în numele lui Iisus, alta de episcop cu darul Duhului Sfânt. La sfârșitul secolului IV la Milano, scrierile sfântului episcop Ambrozie ne arată înscrierea candidaților de Epifanie, iar în sâmbăta dinaintea botezului o ceremonie de deschidere a urechilor și nărilor candidatului; o ungere prebaptismală a corpului întreg ca întărire în lupta cu diavolul, urmată de întreita renunțare, interogare a credinței și cufundare, de o ungere postbaptismală a episcopului, de spălarea picioarelor noului botezat și de pecetluirea lui probabil cu semnul crucii. Toate acestea sugerează că în creștinismul primar n-a existat o schemă standard unică a inițierii, dar că în secolul III exista un număr de elemente comune: instrucție pregătitoare — renunțare și act de credință — ungere — cufundare — punerea mâinilor, combinate în forme și secvențe diferite în diversele tradiții locale și regionale.

Modele diverse de exercitare a slujirii ierarhice

O diversitate similară se observă — cum s-a putut vedea deja mai sus — și în documentația existentă cu privire la slujirile ierarhice și hirotonie, o temă intens disputată odată cu contestarea de către Reforma protestantă a papalității și a episcopatului monarhic, ca evoluții tardive, și odată cu afirmarea indistinției în Noul Testament a oficiilor prezbiteral și episcopal. O influență durabilă a exercitat teologul protestant olandez C. Vitringa (1659–1722), care a susținut că prezbiteratul din Biserica veche a avut drept model instituția prezbiterilor sinagogali. La sfârșitul secolului XIX s-a susținut însă că modelul ar fi fost de fapt cel al colegiilor antice (E. Hatch, 1880). Tot acum savanții recunosc existența inițială în Bisericile pauline a unei ordini harismatice (cf. *1 Corinteni*) înlocuite treptat de una de tip sinagogal (Epistolele Pastorale) (H. Holtzmann, 1880) sau congregațional, teorie care a părut confirmată (A. von Harnack, 1884) de descoperirea și publicarea în 1883 a *Didahiei*. În 1892, Rudolph Sohm a postulat existența inițială în Biserică a unei ordini și conduceri pur harismatice, transformate ulterior într-o ordine juridică de tip ierarhic odată cu apariția Bisericii Catholice timpurii — teorie

care a influențat profund teologia luterană protestantă a secolului XX (R. Bultmann, E. Käsemann, E. Schweitzer, H. von Campenhausen). Teologii anglicani au apărut însă atât originea apostolică a episcopatului, cât și modelul sinagoga (J. B. Lightfoot, Ch. Gore, G. Dix). Analizând cu mai multă acuratețe contextele, cercetările din ultimele două decenii au evidențiat coexistența în creștinismul primar a mai multor modele de conducere a comunităților — sinagoga, casa, colegiile — și a mai multor tipuri de lideri — harismatici, patroni, aleși —, aflați nu neapărat în tensiuni și competiție, ci și în conlucrare. Atât *Didahia*, cât și *Păstorul lui Herma*, *Epistola* lui Clement „Romanul” sau *Epistolele* lui Ignatie „Teoforul” atestă conflicte și rivalități clare între diversele tipuri și forme de conducere: harismatici sau aleși, itineranți sau congregaționali etc., dar și efortul de a stabili forme și structuri fixe. S-a impus în cele din urmă tripartitia episcop — prezbiteri — diaconi, susținută de tipologia vechi-testamentară arhieru — preoți — leviți, episcopul reușind fie să asume, fie să controleze rolurile patronilor, profeților și dascălilor harismatici. La începutul secolului III, apare o schimbare majoră: episcopii și prezbiterii încep să fie descriși în termeni hieratici/sacerdotali, se hieratizează/sacerdotalizează, iar restul creștinilor se laicizează/poporanizează. În timp ce înainte episcopii și prezbiterii erau întâi-stătătorii unui popor hieratic/sacerdotal în întregul său — toți creștinii fiind *sacerdotes/hiereis* prin Botez, Mirungere, harisme și martiriu —, de acum înainte ei devin o preoție separată în care se intră nu prin Botez, ci prin Hirotonie și care-și exercită sacerdoțiul pe seama unui popor laicizat. La începutul secolului III apar și primele formulare de hirotonii — cele din *Tradiția Apostolică*, cu oscilația lor între perspectiva prezbiterală și cea episcopală și cu triumful imaginii episcopului nu ca păstor și învățător, ci ca arhieru prin excelență —, altele fiind atestate abia la mijlocul secolului IV, în *Euchologion*-ul lui Serapion din Thmuis.

Patru etape ale dezvoltării cultului Bisericii în Răsărit

Secolul IV a adus cu sine o importantă mutație în istoria cultului creștin care, potrivit sistematizării preotului profesor Alexander Schmemmann (1961/1966), s-a constituit în patru faze succesive: într-o prima fază, a epocii preconstantiniene, Liturgia și cultul creștin erau expresia credinței eshatologice a unei Biserici creștine minoritare și persecutate, această credință fiind cea care a născut cultul; în secolul IV a avut loc revoluția epocii constantiniene prin care Biserica a devenit religie de stat, iar creștinismul mișcare de mase, cultul eshatologic devenind un cult misteric, de catedrală, merit acum să nască el credința; ca reacție la această evoluție, tot în secolul IV are loc contrarevoluția tacită a monahilor, care se retrag și recompun cultul în

jurul unei devoțiuni private și solitare, centrate pe desăvârșirea individuală; odată cu apariția monahismului comunitar urban (vasilian, savait, studit în Răsărit, benedictin în Apus) se realizează în diverse doze și forme și sinteza între cele două figuri opuse de cult, ivite în secolul IV, cel catedral și cel monahal, cele două forme de cult creștin zilnic³⁴² distinse de Anton Baumstark (1923, 1940). Pentru majoritatea liturgiștilor din prima jumătate a secolului XX (Duchesne, 1899; Batiffol, 1893; Dix, 1945) oficiul public al rugăciunilor zilnice (ciclul așa-numitelor Șapte Laude) era o creație a secolului IV. În 1944 însă, C. W. Dugmare a atras atenția asupra influenței cultului sinagogal în constituirea acestui oficiu. Cultul Sinagogii îl prelungea pe cel de la Templul din Ierusalim, unde preoții aduceau sacrificii însoțite de binecuvântări în fiecare dimineață înainte de răsăritul soarelui și în fiecare seară înainte de apusul său, iar credincioșii erau obligați să recite dimineața și seara „Ascultă, Israele!” (Dt 6, 4–9) și binecuvântările luminii și luminării (*iotser* și *ahava*). Aceste recitări și binecuvântări au continuat și după distrugerea templului sub forma a două oficii de seară și de dimineață, la care s-a adăugat în locul sacrificiului așa-numita *tefila* sau *amida* constituită din cele opt-

³⁴² Plecând de la cercetarea fundamentală a lui N. MANSVETOV (*Ţerkovniĭ ustav, tipik, i ego obrazovanie i sudba v greckoi i v russkoi Ţerkvi*, Moscova, 1885), liturgiștii contemporani, cum este iezuitul MIGUEL ARRANZ (n. 1930), profesor de liturgică la Institutul Pontifical din Roma — în articolul de sinteză „Office divine II. En Orient”, *Dictionnaire de Spiritualité* XI (1982), col. 707–720, dar și în cursurile din 1978 de la Academia Duhovnicească din Leningrad: „Istoriia Tipikona” și „Evharistia Vostoka i Zapada” disponibile la <http://arranz.mrezha.net> — prezintă formarea cultului/tipicului creștin în Răsărit ca alcătuindu-se în trei etape: 1. formarea ciclului zilnic în două centre: la Ierusalim până la distrugerea lui de persani în anul 614 și ocuparea lui de arabi în 638 a luat naștere *Horologion*-ul (Ceaslovul) eremiților palestinieni, iar la Constantinopol până la izbucnirea iconoclasmului în 726 s-a alcătuit *Euchologion*-ul catedral, *Kontakarion*-ul și două reguli de lecturi pentru ciclul pascal și duminical (*Kanonarion*) și pentru sărbători (*Synaxarion*); 2. formarea ciclului pascal: la Ierusalim din 614 până la distrugerea bisericii Sfântului Mormânt de califul al-Hakim în 1009 a luat naștere *Oktoechion*-ul și primul *Triodion*, iar la Constantinopol de la triumful asupra iconoclasmului din 843, până la devastarea lui de cruciați în 1204, au fost receptate și completate de monahii studiiți *Horologion*-ul, *Oktoechion*-ul și *Triodion*-ul palestinieni și s-a format *typikon*-ul monahal studit, aflat în uz în paralel cu ritul catedral; 3. formarea în secolele XII–XIII la Constantinopol a ciclului lunar al slujbelor sfinților, grupate în cele douăsprezece *Menaia* și impunerea sintezei tipiconale monahale savaite, cuprinse în așa-zisul *Typikon* de la Lavra Sfântului Sava de lângă Ierusalim; format aici încă din secolele X–XI, el s-a răspândit mai întâi în Asia Mică, după 1274 fiind adoptat și în Constantinopol (devastată în 1204, capitala bizantină n-a mai revenit în 1276 la fastul vechiului rit catedral, nici la cel studit, ci a adoptat cultul mai auster al monahilor palestinieni), iar odată cu isihasmul din secolul XIV s-a impus în întreaga lume ortodoxă (fiind tipărit în 1529, 1545, 1738 la Veneția, iar în Rusia în 1610, 1633, 1644, 1651, 1662 și mai ales 1695 după reformele patriarhului Nikon).

sprezece binecuvântări mari. Sâmbăta, iar apoi și luna și joia, la acestea se adăugau lecturi comentate din Lege și din Profeți. Creștinii au păstrat și ei aceste două rugăciuni obligatorii (*Dt* 6, 7) de seara și de dimineața (descrise amplu în *Constituțiile Apostolice* VIII.XXXIV–XXXVIII), la care au adăugat (cum arată *Tradiția Apostolică* 35 și 41) și rugăciuni la ceasurile al treilea, al șaselea și al nouălea din zi și la miezul nopții (după exemplul apostolilor din *Faptele Apostolilor*), apărând astfel un ciclu de șase rugăciuni zilnice (păstrat în așa-numitul rit catedral), și la care monahii vor adăuga rugăciunea de după cină (pavecernița) și ceasul întâi, formându-se astfel ciclul monahal al celor Șapte Laude zilnice. În secolul IV s-au constituit așadar două tipuri de oficii zilnice:

Două oficii zilnice: catedral și monahal?

— Oficiul catedral sau cântat (*asmatikos*), rit corporat, pentru catedrale, la care participa întreaga Biserică — cler și popor — care în exercițiul preoției împăratești aducea jertfa laudei și mulțumiri pentru toată creația și mijlociri pentru mântuirea lumii. Era un rit fastuos și muzical, cu psalmi aleși și cântați antifonic, fără lecturi biblice, dar cu multe ectenii diaconale și rugăciuni episcopale sau prezbiterale, al cărui scop era marcarea ritmurilor zilei prin celebrarea luminii, a privegherii îngerilor sau rugăciunii apostolilor. Oficiul catedral (care s-a păstrat la Sfânta Sofia din Constantinopol până în 1204, iar la Sfânta Sofia din Tesalonic până în 1430) era alcătuit din șase rugăciuni publice: de seară, de miezul nopții și de dimineață, și la ceasurile al treilea, al șaselea și al nouălea. Ceasurile erau compuse din trei psalmi antifonali, la care poporul răspundea la fiecare verset cu refrenul „Aliluia” sau „Doamne, auzi-mă!”, și cinci rugăciuni prezbiterale: câte una pentru fiecare psalm, una pe tema ceasului și una la plecarea capului pentru binecuvântare, fiecare din ele fiind prefațate de o ectenie diaconală; la ceasurile al treilea și al șaselea din Postul Mare, ca și la rugăciunile de seara și de dimineață se adăugau și alte ectenii pentru catehumeni și credincioși. La rugăciunile de seara și de dimineață acestea erau precedate zilnic de o psalmodie compusă din opt psalmi (mai puțini în zilele de sărbători) cântate în atriumul sau nartexul bisericii, fiecare cu refrenele poporului și rugăciunile prezbiterale corespunzătoare. La ultimul psalm toată comunitatea intra în nava principală a bisericii. În Postul Mare, întrucât dimineața era ocupată cu instrucția catehumenilor, ceasurile al treilea și al șaselea și Liturghia erau înlocuite de un oficiu special de miezul zilei, așa-numitul ceas al treilea-șaselea (*Tritoektē*), iar la vecernie se adăuga un rit special de cuminecare (impropriu numită Liturghie) cu Darurile mai înainte sfînțite. În prima parte a nopții (straja întâi) de sărbători, în zile din Postul Mare, și miercurile și sâmbetele de peste an se celebra un

oficiu de priveghere (*pannychis*), la care de sărbători se recita câte un *kontakion*, omilie metrică pe tema prăznuirii.

— Oficiul monahal era la origine strict individual și orientat pe formarea spirituală; n-avea în el nimic corporat, ci era alcătuit dintr-o recitare și meditare continuă a Psaltirii cu rugăciuni pentru mântuire și creștere duhovnicească personală. Monahii semianahoreți din deșertul Egiptului de Jos (ai *Patericului*), care se adunau la biserici pentru Liturghie doar sâmbăta și duminica, nu celebrau în rugăciunile lor solitare de peste săptămână nici vecernii, nici utrenii, nici miezonoptici; aveau o regulă de priveghere proprie, veghind în timpul străjii întâi și a patra din noapte (aproximativ orele 18–21 seara și 3–6 dimineața), iar la aceste privegheri care puteau fi și comune (sinaxe) recitau cu meditații și rugăciune câte doisprezece psalmi. Monahii comunitari din Egiptul de Jos (pahomieni) și apoi cei urbani au adăugat la aceste două rugăciuni și miezonoptica și ceasurile al treilea, al șaselea și al nouălea. Cele două sisteme au fuzionat ulterior, monahii urbani studii adăugând rugăciunii de seară (vecerniei) catedrale (axată pe *Psalmii* 140–141, 129, 116) privegherea străjii întâi, care a devenit pavecerniță, și prefațând rugăciunea laudelor de dimineață catedrale (axată pe *Psalmii* 148–150) cu privegherea străjii a patra, care a devenit utrenie (*orthros*), dar păstrând și oficiul miezonopticii (centrat pe *Psalmul* 118).

Un model alternativ de explicare a originii oficiului zilnic

Juan Mateos a dezvoltat (în 1963) clasificarea tipurilor oficiului zilnic făcută de Anton Baumstark, arătând că pe lângă tipul catedral au existat două tipuri monahale: deșertic (Egipt) și urban (Capadocia); ulterior Gabrielle Winkler (în 1970) și Robert Taft (în 1986)³⁴³ au rafinat-o și mai mult încercând să evidențieze, pe lângă un tip monahal pur și unul catedral pur, existența unor tipuri hibride: monahal catedralizat și catedral monahalizat. Această viziune a fost criticată însă în 1981 de Paul F. Bradshaw³⁴⁴, care a arătat că, atent citite, sursele relevă faptul că rugăciunea creștină zilnică în forma ei cea mai veche marca trei momente ale zilei: dimineața, amiaza și seara, și unul al nopții, miezul acesteia; pe lângă acestea, la Tertulian și Ciprian mai apar și ceasurile al treilea, al șaselea și al nouălea. Astfel că așa-numitul oficiu monahal urban nu era o inovație și un hibrid între cel catedral și cel monahal, ci unul conservator, reafirmând vechea practică creștină comună în secolul III. Plecând de la aceasta în direcții opuse s-au format atât oficiul

³⁴³ ROBERT TAFT, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, Collegeville MI, 1986.

³⁴⁴ PAUL F. BRADSHAW, *Daily Prayer in the Early Church*, 1981.

catedral corporat și fastuos, cu trimiteri la cultul Vechiului Testament, cât și cel monahal deșertic, axat exclusiv pe meditația continuă și rugăciunea solitară neîncetată. Fascinația tradiției monahale egiptene a fost însă atât de mare, încât oficiul monahal urban a început să asimileze elemente ale acestuia, iar atracția ritului catedral a condus la preluarea unor elemente ale acestuia, ajungându-se astfel la diverse forme hibride. Prestigiul tradiției monahale a condus la o adevărată „mișcare psalmică” în creștinătate, dar dacă monahii au dat psalmii, ei au primit în schimb de la oficiul catedral, nu fără rezistențe, muzica, ajungându-se în cele din urmă la o estompere a distincțiilor între diversele tipuri de oficiu, ca și anterior cea între psalmi și rugăciune.

Ba chiar creativitatea liturgică se va manifesta în Răsărit nu în ritul catedral/parohial foarte conservator, ci în cel monahal prin interacțiunea dintre centrele monahale reprezentate de mănăstirile Sfântul Sava de lângă Ierusalim și Studiu din Constantinopol. La Studiu vechiul *Horologion* palestinian s-a grefat pe scheletul ritului catedral din *Euchologion*-ul Marii Biserici din Constantinopol. Sinteza studită a fost apoi amplificată printr-o extraordinară producție iconografică sistematizată în ciclurile *Octoihului* (secolul VIII), *Triodului* (secolul X) și *Mineielor* (secolul XI), pentru soluționarea problemelor apărute din interferența acestora apărând și *Tipicoanele* liturgice: inițial (secolele XI–XII) tipicul de tip studit, apoi neosavait, tipicul și ritul neosavait devenind în secolul XIV, prin Athos și isihasm, ritul bizantin standard al întregii Ortodoxii³⁴⁵.

³⁴⁵ Tipicul studit a fost ritul bizantin oficial până în secolul XII inclusiv, extinzându-se de la Constantinopol spre Georgia, Rusia, Athos și sudul Italiei (aici a rezistat cel mai mult în Calabria, Sicilia, Grottaferata). Caracteristicile sale erau următoarele: nu cunoștea privegheri de toată noaptea în ajunul duminicilor sau sărbătorilor, când oficiile se țineau după orarul obișnuit; nu cunoștea polieleu la utrenie; tot la utrenie se spuneau două-trei catisme din *Psaltire*; rugăciunile prezbiterale de la vecernie și utrenie erau repartizate de-a lungul întregii celebrări, nu grupate la început ca acum; tot anul utrenia se încheia cu doxologia mică și stihovna laudelor; de praznice ceasurile se suprimau; nu existau zile aliturgice, Liturgia Darurilor mai înainte sfințite celebrându-se inclusiv în Săptămâna Brânzei și în Vinerea Mare; iar prescripțiile privitoare la post erau mai ușoare. La Athos postul era mai aspru, utreniile multor zile se încheie cu doxologie mare; la Liturghie, alături de *Psalmii* 102, 145 și *Fericiri* plus antifoanele praznicului apar și *Psalmii* 91, 92, 94. Specifice tipicului neosavait sunt, în primul rând, marea număr de privegheri de toată noaptea (*agrypniai*) în ajunul duminicilor și sărbătorilor, creșterea ponderii psalmilor și canonul iconografic în nouă ode la utreniile de fiecare zi, toate caracteristici ascetice și monahale pronunțate. În timpul renașterii isihaste din secolul XIV, tipicul savait s-a impus în tot Răsăritul; deși nu poate fi aplicat în litera lui nici chiar în mănăstiri, el a fost declarat normativ, fiind editat în nenumărate rânduri. În secolul XIX a fost revizuit (la Constantinopol, 1838, și la Atena, 1889), făcându-se o distincție clară între tipicul monahal pentru mănăstiri și cel parohial pentru care s-a admis că nu sunt obligatorii privegherile de toată noaptea, ceasurile și sistemul lecturilor din Psalmi sau din scrieri patristice.

Noi interpretări ale originilor marilor sărbători și anului liturgic

În ce privește anul liturgic, cercetările din ultimele decenii sintetizate de liturgistul anglican american, Thomas J. Talley (n. 1924) în 1986³⁴⁶, au revoluționat în bună parte consensul științific tradițional stabilit în prima jumătate a secolului XX.

... Paștele

Astfel, de exemplu, în ce privește sărbătorirea Paștelui, data și modul celebrării ei, poziția tradițională (Jungmann, McArthur etc.) era că încă din epoca apostolică s-ar fi prăznuit duminica după echinocțiul de primăvară în sensul poziției adoptate de Roma în controversa pascală din secolul II și al hotărârii Sinodului I Ecumenic (325), poziția cvartodecimană a Bisericilor din Asia, care-l prăznuiau pe 14 nissan odată cu iudeii fiind taxată ca o deviere iudaizantă sau o adaptare iudeo-creștină a *Pesah*-ului iudaic. Investigațiile istorice din ultimele decenii au arătat însă că, departe de a fi fost o deviere, cea mai veche celebrare pascală creștină este cea a cvartodecimanilor. Așa cum atestă extraordinarul text *Despre Paște* al episcopului Meliton din Sardes din 165, cea mai veche omilie-slujbă pascală creștină păstrată³⁴⁷, în timpul bucuriei comunității iudaice la cina care inaugura *Pesah*-ul lor în seara de 14 nissan, primii creștini posteau pentru a ispăși păcatul uciderii lui Iisus de Israelul cel vechi și privegheau în așteptarea mântuirii depline prin a Doua Venire a lui Hristos, așteptat să vină în chip văzut la miezul acestei nopți; în absența manifestării celei de-a Doua Veniri eshatologice, la cântatul cocoșilor creștinii rupeau postul și doliul și începeau cu bucurie săvârșirea Euharistiei ca întâlnire în taină cu Hristos Cel Înviat. Întrucât le venea greu să accepte calculul iudaic anual al datei Paștelui (fiind lunar, calendarul iudaic rămâne mereu în întârziere, drept pentru care periodic era nevoit să intercaleze o lună suplimentară), creștinii au încercat și soluția datei fixe, prăznuind moartea lui Iisus fie pe 6 aprilie (în Asia Mică), fie pe 25 martie (în Spania, Galia, Siria). La sfârșitul secolului II, în interpretarea sensului cuvântului *Pascha* se produce o deplasare de pe sensul de „pățimire” pe acela de „trecere”, cu o mutație corelativă de pe istorie pe alegorie. Când Paștele a început să se prăznuiască duminica, efectul a fost intercalarea unei distanțe între cruce și Înviere. În loc să fie, ca în cultul și spiritul creștinismului primar

³⁴⁶ THOMAS J. TALLEY, *The Origins of the Liturgical Year*, New York, 1986; cf. și PAUL F. BRADSHAW, *The Search for the Origins of Christian Worship*, cap. 8.

³⁴⁷ Cf. remarcabila interpretare oferită de ALISTAIR STEWART-SYKES, *The Lamb's High Feast. Melito, Peri Pascha and the Quartodeciman Paschal Liturgy at Sardis* (Vigiliae Christianae Supplements 42), Brill, Leiden, 1992.

(ioaneic), menținute de cvartodecimani, două fațete simultane ale aceluiași mister pascal al lui Hristos Domnul, în același timp răstignit și preamărit, ele au devenit etape și faze succesive ale unei secvențe de mistere nemai-legate suficient de bine între ele, cu riscul de a oscila între primatul acordat Crucii și Vinerii Mari (ca în Occidentul latin) sau Învierii și Duminicii Paștelui (ca în Răsăritul ortodox). Peste aceasta s-a grefat serbarea istoricizantă a *triduum*-ului pascal, care a condus apoi la dezvoltarea la Ierusalim a unui ritual al celebrării Săptămânii Mari, ca actualizare pentru pelerini a dramei episoadelor sfârșitului pământesc și preamăririi lui Iisus Hristos. Prăznuirea Paștelui duminical a condus în chip firesc și la extinderea postului pentru răstignirea lui Iisus la două zile, vinerea și sâmbăta; la începutul secolului III, el era deja de șase zile, fiind extins la toată săptămâna dinainte de Paște.

Postul Mare ca perioadă de post de patruzeci de zile premergătoare Paștelui s-a impus universal abia prin hotărârea în acest sens a Sinodului I Ecu­menic (325). Explicația tradițională a originii sale este cea a acompanierii pregătirii catehumenilor în vederea botezului lor în ziua de Paște. Plecând de la o sugestie a lui Baumstark (1940) și un studiu decisiv al lui R. Coquin (1967), Talley arată însă că Postul Mare s-a format din fuziunea a două tradiții distincte: pe de o parte, postul vechi de patruzeci de zile de la Alexandria, care începea îndată după 6 ianuarie — imitând exemplul lui Iisus, Care după botezul în Iordan a postit în pustie 40 de zile și 40 de nopți — și care funcționa și ca perioadă finală de pregătire pentru botez, săvârșit la capătul celor patruzeci de zile, precum și ca perioadă de împăcare a păcătoșilor penitenți cu Biserica, și, pe de altă parte, pregătirea pentru botez a catehumenilor, care la Roma și în Africa începea cu trei săptămâni înainte de Paște. Fuziunea ar fi fost operată la Niceea (325) ca parte integrantă a reglementării chestiunii pascale. Dar când diversele Biserici au adăugat aceste 40 de zile la propriul lor post prepaschal, rezultatul a fost foarte diferit. Astfel, la Roma cele 40 de zile s-au adăugat unui post prepaschal de doar două zile, Postul Mare de 42 de zile începând în duminica a șasea înainte de Paște; dar întrucât duminicile nu puteau fi zile de post, postul efectiv reducându-se la doar 38 de zile, el a fost extins prin adăugarea celor patru zile lipsă, ceea ce face ca în tradiția latină Postul Mare să înceapă în așa-numita Miercuri a Cenușii. În Răsărit, postul prepaschal fiind deja extins la cele 6 zile, Postul Mare începea după duminica a șaptea dinainte de Paște și se încheia vinerea, cu nouă zile înainte de Paște, Săptămâna Mare fiind un post distinct. Deoarece în Răsărit nu doar duminicile, dar nici sâmbetele nu puteau fi zile de post (cu excepția Sâmbetei Mari), postul efectiv reducându-se la 31 de zile, s-a mai adăugat o săptămână pregătitoare; la sfârșitul secolului IV postul final incluzând Săptămâna Mare era la Ierusalim și la Antiohia de opt săptămâni, ulterior reducându-se

la șapte săptămâni (șase săptămâni + o săptămână pregătitoare de post parțial). Biserica din Alexandria a adoptat mai târziu Postul Mare prepaschal, dar când l-a adoptat a făcut-o plasându-l îndată înainte de Paște ștergând astfel postul distinct al Săptămânii Mari, ceea ce a pus-o în situația Bisericii Romei, dar întrucât sâmbetele și duminicile nu erau zile de post, pentru a ajunge la patruzeci de zile de post efectiv, a adoptat și ea o săptămână pregătitoare. Săptămâna Mare însăși apare, cum a arătat J. Baldovin (1990), drept fuziunea a două tradiții: una care adopta cronologia Evangheliilor sinoptice (*Mt*) și alta care pleca de la cea ioaneică, acesteia din urmă datorându-i-se celebrarea învierii lui Lazăr și a intrării în Ierusalim cu cinci zile înainte de Paște (*In*). Dacă pentru Talley aceste două prăznuiri au ajuns la Constantinopol de la Alexandria, unde reprezentau încheierea postului de 40 de zile, pentru Baldovin ele au ajuns la Alexandria și la Constantinopol plecând de fapt de la Ierusalim, care a reprezentat un important creuzet liturgic, atât exportând, cât și importând prin intermediul pelerinilor veniți și plecați de aici acasă practici liturgice diverse. (Tot Talley evidențiază faptul că dubla Liturghie din Joia Mare săvârșită în Ierusalim în secolul IV era o concesie făcută pelerinilor adepți ai cronologiei ioaneice.)

... Nașterea și Arătarea

O altă chestiune disputată, și în care cercetările au adus noi lumini, e și cea a originii sărbătorilor distincte ale Nașterii și Arătării Domnului, știut fiind faptul că sărbătorirea Nașterii pe 25 decembrie a apărut la Roma și în Africa de Nord, în timp ce în Răsărit și în restul Apusului (inclusiv nordul Italiei) ambele sărbători erau prăznuite pe 6 ianuarie. Au fost date două explicații. Una misionară și ținând de istoria religiilor, teoretizată de clasicistul Hermann Usener în 1889 și reluată de benedictinul Bernard Botte în 1932, susține că sărbătoarea Nașterii Domnului ca Soare al Dreptății (*Mal* 3, 20) a fost introdusă la Roma pentru a lua locul sărbătorii păgâne centrale din cultul mithraic, introdusă în 274 de împăratul Aurelian ca sărbătoare a solstițiului de iarnă (25 decembrie în calendarul iulian) și care era Ziua Nașterii Soarelui Nebiruit (*Dies Natalis Solis Invicti*), în timp ce în Răsărit data de 6 ianuarie ar fi fost data solstițiului potrivit unui vechi calendar egiptean. Cealaltă, mai puțin cunoscută, enunțată de L. Duchesne în 1899, pleca de la faptul că data nașterii lui Iisus a fost calculată plecând de la cea a morții Lui sub premisa că data morții și data concepției Domnului trebuiau să coincidă; și atunci, dacă data morții și a concepției era 6 aprilie, data nașterii devenea 6 ianuarie, iar dacă prima era 25 martie, atunci cea din urmă devenea 25 decembrie. Teoria lui L. Duchesne a fost reluată în 1986 de T. Talley plecând și de la un studiu din 1962 al lui R. Baitou, care demonstrase că, dacă un calendar egipt-

tean cu data solstițiului pe 6 ianuarie și cu o sărbătoare păgână cu acest prilej n-au existat, în schimb Clement Alexandrinul (cca 200) atestă faptul că la Alexandria se credea că Iisus s-a născut pe 6 ianuarie anul 2 î. Hr. Talley a atras apoi atenția și asupra faptului că tot pe 6 ianuarie începea la Alexandria citirea *Evangeliei după Marcu* — Marcu fiind socotit întemeietorul Bisericii Alexandriei —, evanghelie care începe cu relatarea botezului lui Iisus. În Asia pe 6 ianuarie începea lectura *Evangeliei după Ioan*, mai exact cu episodul nunții din Cana. Iar în Ierusalim pe 6 ianuarie începea lectura *Evangeliei după Matei*, care se deschide cu relatarea Nașterii Domnului.

Secolul IV — discontinuitate și înflorire sau continuitate și declin?

Secolul IV a însemnat, precum se poate vedea, un moment de răscruce în istoria Bisericii și a cultului ei; pe lângă oficializarea creștinismului și adoptarea sistemului Bisericii de stat, pe lângă trecerea de la creștinismul minoritar al catacombelor la creștinismul maselor (de la „creștinism” la „creștinătate”), de la Biserica persecutată la Biserica imperială, secolul IV a fost calificat de istorici ca marcând atât o revoluție liturgică, cât și epoca de aur a cultului creștin, secolul liturgicului patristic prin excelență. Și aici recenta evaluare întreprinsă de Paul F. Bradshaw îndeamnă la demontarea acestor clișee: secolul IV n-a fost o mutație bruscă, revoluționară, a cultului, pentru că atestă mai degrabă o evoluție graduală și complexă, în care practici și atitudini deja constituite în a doua jumătate a secolului III au devenit proeminente, iar altele mai vechi au fost abandonate; n-a fost însă nici epoca de înflorire deplină a cultului creștin, de echilibru între precaritatea și simplitatea preconstantiniene și declinul lui medieval, multe din evoluțiile secolului IV fiind încercări de a stăvili un declin deja evident și care avea să se accentueze.

Impactul păgânismului asupra limbajului liturgic

Doi factori au modelat decisiv cultul creștin în această epocă prin strategiile de abordare și combatere pe care le-au suscitât în Biserică: păgânismul și erezia. În ce privește păgânismul, s-au confruntat două tendințe opuse izvorâte, pe de o parte, din dorința Bisericii de a-și menține statutul contracultural, marcând așadar diferențele între valorile și atitudinile ei, biblice, și cele ale cultelor păgâne din mediul cultural și social al imperiului, iar, pe de altă parte, din nevoia de a comunica cu acest mediu asimilând limbajul cultural, atitudini și valori ale ambientului păgân misionarizat. Cultul din noile catedrale a început să preia o parte din recuzita templelor și sanctua-relor antice, procesiuni urbane, elemente dramatice și efecte psihologice din

ritualurile religiilor de mistere și inițiatice. Devenită cult public, al cărui scop era acela de a asigura securitatea metafizică a imperiului și a societății prin intermediul favorii divine, Biserica a fost obligată să asume de asemenea aparențele exterioare ale unei religii statale și imperiale oficiale. Triumful social, câștigul real în expresivitatea exterioară și manifestarea publică a credinței au fost însă secondate de un eșec în plan individual, de pierderea influenței asupra conștiințelor, minților și sufletelor noilor convertiți, a căror conduită semicreștină-semipăgână lăsa mult de dorit. Generalizarea acestui creștinism mediocru a produs protestul tăcut al monahilor, care au emigrat din noile comunități creștine urbane pentru a realiza un creștinism apostolic, riguros spiritual, martiric și eshatologic, în deșert și la marginea societății „creștine”. În noul cult urban creștin, în loc să fie expresia exterioară a unei convertiri interioare deja începute și o manifestare a credinței Bisericii, riturile încep să devină mijloace dramatico-psihologice de producere a unor emoții sacre care să ducă abia la convertirea interioară a indivizilor, în locul transformării acestora accentul punându-se pe sfințirea exterioară a elementelor liturgice sau mediului înconjurător.

Ereziile, impuls spre conformism și standardizare

Totodată, teama de erezii, ca și dorința de a imita și adopta rituri și practici observate de alții în călătorii și pelerinaje au generat un efort deliberat de încrucișare a tradițiilor, iar apoi de standardizare și de conformism liturgic. Fenomenul poate fi ilustrat în toate riturile importante ale Bisericii creștine. În secolul IV — am văzut — se generalizează și Postul Mare și se uniformizează data Paștelui, iar la mijlocul secolului V toate centrele mari ale creștinătății celebrează distinct atât Nașterea, cât și Arătarea Domnului. În ce privește inițierea, Paștele devine acum sezonul preferențial pentru botezul catehumenilor (după ce înainte era propriu doar Romei și Africii de Nord) și odată cu aceasta interpretarea lui pascală paulină devine dominantă (cea hristologic-ioaneică siriană intrând în declin și dispărând în cele din urmă); formula baptismală declarativă și ungerea prebaptismală se difuzează din Siria trecând prin Egipt spre Spania, Galia și Roma, în tip ce uzul interogațiilor și ungerea postbaptismală fac drumul invers, dinspre Occident spre Orient, trecând prin Ierusalim, rezultatul final fiind o asimilare reciprocă (nu însă o uniformitate) a riturilor baptismale care masca diversitatea inițială. Aceleași procese de convergență se manifestă și în ce privește anaforalele euharistice: schemele domestice simple nu mai erau adecvate Liturgiilor fastuoase din marile catedrale construite acum, așa că ele au fost amplificate prin adăugarea de elemente noi („Sanctus”, epicleză etc.) sau blocuri întregi preluate din

alte tradiții sau din alte rituri și inserate în scheme locale în care nu existau anterior, combinarea lor ducând la anaforale compozite tot mai complexe³⁴⁸.

Teama de erezie a început să limiteze tot mai mult libertatea de improvizație a rugăciunii euharistice și a celor publice în general, în climatul doctrinar sensibil al secolului IV începând să apară primele texte scrise, pentru care în Africa episcopilor li se cere deja să aibă aprobarea confrăților în sinoade. Faptul că diversele arianisme s-au folosit intens de iconografie ca mijloc de propagandă i-ar făcut pe ortodocși să pună accentul pe psalmi și pe odele biblice și să se entuziasmeze de simplitatea oficiului monahal. Conflictele dogmatice și-au lăsat și ele amprenta asupra cultului: arianismul devenit religia triburilor germanice vizigote, ostrogote și vandale, care în secolul V au creat regate romano-germanice în Spania, Italia și Africa, a determinat prin reacție accente liturgice și iconografice diferite în Bisericile ortodoxe niceene din Apus: în contrast cu cele ariene, acestea vor accentua mai mult divinitatea lui Hristos și unitatea lui cu Tatăl, cu riscul subordonării Duhului Sfânt (risc evident în adaosul interpretativ-misionar „Filioque” la Simbolul Constantinopolitan, care avea să ducă ulterior, în secolul IX, la schisma între Răsăritul și Apusul creștin); în Răsărit controversele pnevmatologice, ultim ecou al arianismului, au condus la modificarea doxologiei mici în sensul unei formule conjunctive (în locul celei prepoziționale anterioare, pasibile de interpretare subordinaționistă), la dezvoltarea epiclezei și la impunerea și în Orient a Mirungerii postbaptismale, toate aceste elemente evidențiind divinitatea Duhului Sfânt și accentuând caracterul trinitar al cultului ortodox.

Mutații ale teologiei sacramentale — epicleze

O mutație are loc și în ce privește epicleza, evidentă în diferența dintre epicleza arhaică a anaforalei vasiliene bizantine și cea a anaforalei hrisostomiene. Plecând de la anamneza misterului mântuirii în Hristos („aducându-ne așadar aminte de pătimire, cruce, înviere...”), trecând prin ofrandă („Ție Îți aducem de toate și pentru toate”), epicleza vasiliană menționează mai întâi caracterul figurativ al ofrandelor euharistice care sunt „antitipurile” (*antitypa*), adică țin locul „tipurilor” Trupului și Sângelui lui Hristos prezentate de Acesta la Cina de pe urmă sub forma pâinii și a vinului („de aceea... punând noi înainte antitipurile Sfântului Trup și Sânge ale Hristosului Tău”), după

³⁴⁸ Paul F. Bradshaw propunea în 2004 renunțarea la clasificarea anaforalelor după marile centre ale creștinătății: antiohiene, alexandrine etc., și sugera clasificări alternative ca, de ex.: anaforale în care lauda și mulțumirea din prima parte se concentrează pe creație, altele în care acestea sunt centrate pe opera de mântuire în Hristos și altele intermediare; sau: anaforale care în partea a doua se roagă numai pentru cei ce se cuminecă, altele care au în schimb mijlociri generale și altele care combină ambele elemente.

care cere stăruitor Tatălui „să vină Duhul Tău Cel Sfânt peste noi, peste aceste daruri ce sunt puse înainte, să le binecuvânteze, să le sfințească și să le arate [*anadexai*]: această pâine scumpul Trup... iar acest pahar scumpul Sânge...”. Epicleza vasiliană invocă deci venirea Duhului Sfânt (epicleza contemporanului egiptean al lui Vasile cel Mare, episcopul Serapion din Thmuis, invoca venirea peste daruri a Logosului divin) și prezența divină mai întâi asupra Bisericii întregi, locul Duhului Sfânt (cum se vede în *Tradiția Apostolică*) și apoi asupra darurilor euharistice, pentru ca realitatea lor figurativă să manifeste realitatea epifaniei lui Hristos în Trupul și Sângele Său. Această epicleză „epifanică” devine în anafora hrisostomiană o epicleză „metabolizantă”, cerând Tatălui să „trimită” pe Duhul Său Cel Sfânt „peste noi peste aceste daruri” și „să le facă” (*poiēsai*) Trupul și Sângele lui Hristos „transformându-le [*metabalōn*] cu Duhul Tău Cel Sfânt”. Contemporanul latin al Sfinților Vasile († 379) și Ioan Hrisostom († 407), Sfântul Ambrozie al Milanului († 397) atribuie consacrarea și transformarea ofrandei raționale euharistice, „figura Corporis et Sanguis Domini nostri Jesu Christi”, înseși cuvintelor de „instituire” ale lui Hristos de la Cina Sa ultimă³⁴⁹.

... tipologia biblică devine alegorie misterică

La sfârșitul secolului IV vedem așadar ivindu-se deja semnele trecerii spre teologia sacramentală e Evului Mediu³⁵⁰. Unul din aceste semne este formalizarea teologiei euharistice prin apariția doctrinei consacrării darurilor printr-o formulă de transformare și condiționare a realismului euharistic de eficacitatea acestei formule de consacrare/transformare. Dar cel mai important semn al acestei tranziții, care marchează și criza teologiei sacramentale, este descompunerea gândirii tipologice, în același timp biblice și liturgice, a Bisericii apostolice și a primelor trei secole, prin apariția a două moduri independente și opuse de a înțelege Euharistia: figurativ-alegoric și realist-fizicist. Pe de o

³⁴⁹ *De Sacramentis* IV.14, 21. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că în Canonul euharistic roman nu există o epicleză unică explicită, ca în ritul antiohian, ci două epicleze în sens mai larg, una înainte, iar alta după relatarea de instituire, premisele viitoarei polemici euharistice dintre Apusul și Răsăritul creștin pe tema „formulei” de sfințire a Sfințelor Daruri fiind puse astfel încă din secolul IV.

³⁵⁰ Excelent analizate de preotul profesor ENRICO MAZZA în două monografii capitale: *La mistagogia. Le catechesi liturgiche della fine del quarto secolo e il loro metodo* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 46), Roma, 1988, și *Continuità e discontinuità. Concezioni medievali dell'Eucaristia in confronto con la tradizione dei Padri e della liturgia* (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 113), Roma, 2001. Un util rezumat sintetic al acestei evoluții, în volumul aceluiași ENRICO MAZZA, *La celebrazione eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*, San Paolo, Cinisiello Balsamo (Milano), 1996, cap. 10-14.

parte deci, tipologia devenind alegorie, Euharistia riscă să fie înțeleasă drept o simplă figură/imagie a sacrificiului sau Economiei mântuitoare a lui Hristos, iar, pe de altă parte, pentru a contrabalansa această viziune figurativă tot mai alegorică, prezența adevărată a lui Hristos în speciile euharistice transformate este interpretată în termenii unui realism fizicist obiectivist: Trupul euharistic este substanțial carnea fizică și sângele fizic ale lui Hristos învăluite în aparența accidentelor pâinii și vinului pentru a nu inspira dezgust celor ce se cuminecă din ele. Teologii medievali vor crede că pot evita consecințele extreme atât ale simbolismului figurativ, cât și ale realismului fizicist prin teoria transsubstanțierii bazată însă pe distincția metafizică între substanță și accidente, și implicit pe asimilarea Euharistiei cu o Întrupare continuă și pe transferul asupra Euharistiei — devenită obiect de contemplare, adorare, procesiuni, asimilată relicvelor sfinților — a devoțiunii față de umanitatea și Pătimirea lui Iisus, icoane de substituție ale unui Hristos divin ceresc, inaccesibil altfel decât printr-o serie întreagă de medieri bisericești.

Toate aceste derive practice și impasuri teoretice ar fi putut fi evitate dacă s-ar fi menținut înțelegerea ontologică a tipologiei nou-testamentare care nu e o simplă metodă de interpretare a Vechiului Testament, ci o ontologie a participării; altfel spus, tipologia se referă la realități, nu la semnificații. Când Apostolul Pavel afirmă în *I Corinteni* 10 că prin Moise Israelul cel vechi a avut parte tipologic de Botezul și de Euharistia viitoare, sau autorul *Epistolei către Evrei* — veritabil tratat de tipologie — spune despre cultul pământesc al Cortului mărturiei că este o copie, replică (*antitypon* — 9, 4) al unui model ceresc etern, la a cărei realitate/adevăr participa, ambii implicau astfel faptul că tipologia biblică este nu doar un sistem hermeneutic, ci unul ontologic. Și, într-adevăr, pentru gândirea biblică tipologia este ontologică, iar ontologia este tipologică. Aceasta înseamnă că evenimentele Vechiului Legământ participau în mod figurat, dar foarte real, la evenimentele Noului Legământ, și ambele legăminte și cultul lor prefigurează real o Realitate cerească deplină, în același timp viitoare și eternă. Sfântul Maxim va exprima gradele acestei participări tipologice astfel: Vechiul Legământ este „umbră” (*skia*), iar Noul Legământ este „icoana” (*eikon*) unei realități (*alētheia*) eshatologice și eterne: Împărăția lui Dumnezeu. Tipologia nu este însă doar istorică, biblică, ci și liturgică. Liturgia și cultul mediază și ele între două serii de fapte: pe de o parte, un eveniment/mister irepetabil sau etern cu valoare de realitatea originală (*alētheia* — *mystērion/mysterium* — *typos*); iar, pe de altă parte, un rit/simbol repetabil în timp cu valoare de copie/imitație figurativă (*eikōn/mimēsis* — *symbolon/sacramentum* — *antitypon*). Euharistia este astfel, în limbaj grec, icoana imitativă antipică a unei realități misterice tipice sau, în limbaj latin, un *sacramentum mysterii*. Ritul participă la și

indică o realitate/eveniment/mister nu printr-o asemănare pur exterioară, ci prin însăși structura lui ontologică, având cu acestea o identitate în diferență, fiind în același timp diferit de acestea prin aceea că e multiplu și repetabil, dar și real identic cu ele fără a le duplica. Criza tipologiei biblice este evidentă încă din marile mistagogii ale secolului IV și poate fi formulată în pierderea semnificației ontologice a „tipului”: dacă pentru Tertulian († 220) sau Vasile cel Mare († 379) „figura” desemna încă realitatea invizibilă figurată, pentru Teodor al Mopsuestiei († 428) tipul vizibil se opune realității invizibile tipizate.

Distanța este deja cea dintre tipologia istorico-liturgică biblică și alegoria mistică medievală: dacă în tipologie icoana imitativă privește natura invizibilă a evenimentului/realității tipizate, în alegorie aceasta se referă doar la elemente exterioare perceptibile sensibil. Astfel, începând cu secolul IV în Răsărit se vor dezvolta rituri, semne, obiecte, gesturi care pun în valoare cu predilecție elementele vizuale ca simboluri ale unor realități cerești, iar în Apus riturilor li se va atribui valoare morală, devenind simboluri vizibile ale unei renașteri interioare. Când concurența păgânismului a fost depășită, Biserica va asimila vocabularul și limbajul cultelor de mistere; în a doua jumătate a secolului IV, limbajul mistic se va impune deja în fața celui tipologic, producând o criză latentă și o mutație de proporții. Dacă vechea tipologie liturgică era biblică și ontologică sau, altfel spus, istorică și eshatologică³⁵¹, alegoria mistică devine dramatică și psihologică; alegoria mută accentul de pe participarea ontologică a ritului la o realitate invizibilă evocată prin cuvânt, pe suprafața perceptibilă a riturilor care devin reprezentări dramatice cu impact emoțional.

Mutații în celebrarea Liturghiei și practicarea Cuminecării

Toată această mutație a fost, evident, și reflectarea transformării radicale a practicării Euharistiei în secolul IV, odată cu trecerea la Biserica de masă și generalizarea creștinismului aproximativ și superficial al mulțimilor slab catehizate și neconvertite de fapt individual, care umpleau mărețele catedrale edificate acum în imperiul constantinian. Pentru a asigura sfințenia Tainelor și cuminecarea vrednică, rațiuni pastorale au condus inevitabil la impunerea unui set de exigențe morale și duhovnicești care însă, în loc să încurajeze

³⁵¹ Dacă tipologia permitea integrarea organică și reducerea la o identitate în diferență a Vechiului și Noului Testament, a mântuirii și eshatologiei, a Bibliei și Liturghiei, a memoriei și prezenței, a figurii și realității, criza produsă prin metamorfoza ei alegoric-mistică a făcut ca toate aceste elemente să înceapă de atunci o viață autonomă, distorsionându-și prin izolare sensurile ecleziale autentice, cum arată istoria ulterioară a confesiunilor și teologilor creștine.

adoptarea de către cât mai mulți creștini a unei conduite creștine autentice și responsabile, au avut un efect pervers producând descurajarea apropierei de Sfintele Taine și răirea considerabilă a cuminecărilor. S-a creat astfel o dublă ruptură: pe de o parte, între Euharistie/Liturghie și cuminecare, Euharistia/Liturghia ajungând să fie considerată completă chiar și fără împărtășirea laicilor, iar, pe de altă parte, între clerul sfânt și conștient care celebra și se împărtășea și laicii impuri moral și ignoranți, care doar asistă la Liturghie. Consecințele în plan liturgic și ecleziologic ale acestei evoluții au fost dezastruoase: din cult comunitar-ecezial prin excelență, Liturghia a ajuns să devină un rit/mister celebrat de un cler profesionalizat, pentru laici și în locul lor, nu împreună cu ei. Liturghiile sunt dese, dar cuminecările devin rare. Se generalizează practica simplei asistențe la Liturghie, fără împărtășire; cei prezenți nu se cuminecă, mulți cuminecându-se în afara Liturghiei. Mai mult, Euharistia însăși, în loc să fie consumată, devine amuletă protectoare și vindecătoare, purtată pentru efecte secundare.

La sfârșitul secolului IV ospățul euharistic comunitar e deja redus la porții simbolice și Liturghia devine în schimb tot mai mult o dramă rituală complexă, un spectacol liturgic fastuos, în care elemente accesorii sau secundare ocupă scena lăsată liberă de riturile esențiale retrase dincolo de perdelele altarului în tăcerea tainei.

Liturghia în secolul IV — Cuvânt proclamat, invocat, evocat și întrupat

Liturghia însăși arăta însă destul de diferit de cea bizantină actuală formată printr-o serie de adaosuri succesive introduse începând din secolul V și care au fost păstrate chiar atunci când nevoile reale pentru care apăruseră n-au mai existat³⁵². Astfel, în secolul IV Liturghia începea cu intrarea poporului în biserică împreună cu clericii, în frunte cu episcopul, în procesiune fără nici o cântare, iar după ce clericii, trecând de amvonul monumental din mijlocul bisericii pe solee, se așezau pe scaunele lor (*synthronon*) din hemici-

³⁵² Pentru orientări preliminare, a se vedea conferința lui JUAN MATEOS, *The Evolution of the Byzantine Liturgy* (John XXIII Lectures 1965), Fordham, New York, 1966, și articolul lui ROBERT TAFT, „How Liturgies Grow: the Evolution of the Byzantine «Divine Liturgy»”, *Orientalia Christiana Periodica* 43 (1977), p. 355–378. Același J. MATEOS a inițiat cu monografia sa *La Célébration de la Parole dans la Liturgie byzantine* (Orientalia Christiana Analecta 191), Roma, 1971 (trad. rom. Cezar Login: J. MATEOS, *Celebrarea Cuvântului în Liturghia bizantină*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2007) o istorie a Liturghiei Sfântului Ioan Hrisostom continuată de succesorul său de la Institutul Pontifical Oriental, profesorul ROBERT TAFT în seria *The Liturgy of St John Chrysostomos. A History*, serie planificată în cinci volume, din care au apărut: *II. The Great Entrance* (Orientalia Christiana Analecta 200), Roma, 1975; *IV. The Diptychs* (Orientalia Christiana Analecta 238), Roma, 1991); și *V. The Precommunion Rites* (Orientalia Christiana Analecta 261), 2000.

clul absidei centrale (*bēma*), episcopul așezat pe scaunul central (*kathedra*) saluta poporul cu „Pace vouă!” și începeau lecturile biblice. Acest început era profund semnificativ și făcea din vechea Liturghie o școală de riguroasă spiritualitate biblică, teocentrică prin definiție: în viața creștină inițiativa este a lui Dumnezeu, El ne cheamă, iar noi ascultăm și-I putem cere ceva doar ca unii care am răspuns mai întâi chemării Lui.

... *adaosuri procesionale*

Toată partea Liturghiei bizantine actuale de până la lecturi — cele trei antifoane cu ecteniile mici intercalate, troparele și Trisaghionul — își are originea într-o particularitate a cultului creștin constantinopolitan: așa-numita Liturghie „stațională” sau procesională. Inaugurat în 330 de Constantin cel Mare ca nouă capitală a Imperiului Roman, Nouă Romă, Constantinopolul n-a avut temple păgâne, ci de la început doar bazine creștine, în frunte cu Marea Biserică a Sfintei Sofii, inaugurată în 360. Întregul oraș era privit ca o biserică, pe străzile lui cu porticuri desfășurându-se frecvente procesiuni creștine atât penitențiale — cu rugăciuni de implorare a milei lui Dumnezeu pentru catastrofe (18 cutremure devastatoare în intervalul 404–960) și invazii barbare —, cât și ca manifestări ale ortodocșilor împotriva ereticilor, sau invers. La aceste procesiuni între diferitele biserici se cântau antifonic psalmi, se rosteau ectenii și se citea din Scripturi, precum și imne și tropare bisericesti, cel mai popular refren utilizat fiind Trisaghionul („Sfânt e Dumnezeu nostru! Sfânt tare! Sfânt fără de moarte! Miluiește-ne!”). Acest rit procesional a fost ulterior adăugat Liturghiei propriu-zise pe care o prefătează acum, ajungând să facă corp comun cu ea, deși la început era distinct de ea. S-a început cu Trisaghionul, care în 438–439 a fost introdus ca imn procesional de intrare la Liturghiile din duminici și din sărbători pentru a marca recunoașterea încă de la început de către comunitate a prezenței lui Dumnezeu.

Bazilicile monumentale ale epocii constantiniene, fie de la Constantinopol, Roma sau Ierusalim, construite după un plan rectangular cu trei nave lungi, cea centrală încheindu-se cu un arc triumfal și o absidă cu semicalotă³⁵³, aveau în față un portic/atrium larg — unde poporul aștepta intrarea solemnă în biserică a tuturor: împărat și oficialități, episcop și cler (veniți de la edificiul separat special unde se păstrau vasele, veșmintele și se pregăteau ofran-

³⁵³ Forma rectangulară era simbolul cosmosului creat cu cele patru direcții ale spațiului, dar dominantă simbolismului bazilicii era nu atât spațială, cât temporală: lungimea navei ce trebuia parcursă până la altar sugera pelerinajul în timp al Bisericii în drum spre eshaton și cer simbolizat de absidă și calota ei semicirculară, cercul fiind simbolul cerului. Masa altarului se afla exact la intersecția dintre navă și absidă, dintre pământ și cer, dintre istorie și eshaton.

dele euharistice) —, un nartex amplu și uși monumentale pe toate laturile, care să permită accesul rapid în navă al unei mari mulțimi. În afara bazilicii se aflau două edificii distincte: un baptisteriu cu bazin pentru botezul catehumenilor adulți și un skevofilakon unde se păstrau cărțile de cult, vasele liturgice și unde se aduceau și se pregăteau ofrandele. Exact în centrul bazilicii se înălța un amvon monumental alcătuit dintr-o platformă înaltă (2–3 metri), de unde diaconii rosteau ecteniile și citeau scripturile, amvonul fiind centrul Liturghiei Cuvântului. La intersecția dintre absida cu estradă (*bēma*) și gradenele circulare (*synthronon*) rezervate pentru cler, în vârful și mijlocul cărora se afla scaunul (*kathedra*) episcopului, și nava centrală se afla masa altarului — centrul Liturghiei euharistice — peste care se ridica uneori un baldachin boltit și cu perdele, și care era separat de nava rezervată credincioșilor printr-un grilaj, care în catedrale lua formă monumentală fiind alcătuit din mici coloane cu arhitrave de care puteau atârna și perdele.

Celebrare comunitară a Împărăției eshatologice

În vechime Liturghia Cuvântului nu era înțeleasă ca oficiu pur didactic, ci și ca o purificare a sufletelor (cf. *In 15, 3*) pentru primirea adevărată a lui Dumnezeu. Aveau loc trei-patru lecturi biblice: una sau două din Vechiul Testament (abandonate din nefericire încă din secolul VIII), una din Apostol și alta din Evanghelie, între care se cântau antifonic doi psalmi (rămăși azi doar prin reliefele „prochimenului” și „Aliluia”), după care se predicau una sau chiar mai multe omilii. După omilii avea loc concedierea separată a diverselor categorii de catehumeni și de penitenți; concedierile aveau forma unei scurte ectenii speciale încheiate cu rugăciunea și binecuvântarea episcopului cu mâinile întinse asupra capetelor lor plecate. Începea îndată Liturghia credincioșilor deschisă cu rugăciunile universale ale credincioșilor despărțiți acum de catehumeni, rostite de diacon sub forma actualei ectenii mari, al cărei loc originar în Liturghie era acesta (în secolul VIII ectenia mare era deja rostită după Trisaghion și Intrare, fiind atestată la începutul Liturghiei, cum este acum, abia în secolul XII). Ectenia mare avea drept appendice și „ectenia păcii” („Înger de pace”), precum și sărutarea păcii, care era pecetea fiecărei slujbe. Urma procesiunea solemnă, prin care diaconii aduceau de la skevofilakion-ul din afara bisericii darurile, și căreia i se alăturau până la „bema” demnitarii și împăratul cu ofrandele lor, precum și clericii care în frunte cu episcopul se apropiau acum de masa altarului. Episcopul așeza darurile pe altar și rostea rugăciunea de depunere (rugăciune din finalul proskomidiei de azi), după care iniția dialogul cu credincioșii prefațând marea rugăciune euharistică sau anaforaua rostită de episcop sau de protoprezbiter cu glas mare, întreruptă doar de intervențiile și reacțiile poporului și de în-

demnurile diaconilor. Anaforaua constituia în același timp mărturisirea de credință solemnă a comunității și răspunsul ei de laudă, evocare și invocare a lui Dumnezeu pentru creație, mântuire și Liturghie, concentrate în Ofranda euharistică. Transformată prin puterea invocată a Duhului în prezența tainică a lui Hristos Cel răstignit și preamărit, și oferită Tatălui ca sacrificiu ispășitor suprem pentru întreaga Biserică văzută și nevăzută, comemorată deasupra lui, Ofranda euharistică era oferită apoi spre cuminecare credincioșilor nu atât ca premiu pentru evlavie lor individuală, ci ca mijloc de realizare a comuniunii lor corporative, manifestare văzută a Bisericii catholice depline și anticipare a Împărăției eshatologice a Sfintei Treimi.

*Privatizarea pietății, scindarea Liturghiei,
scufundarea în tăcere a anaforalei*

Această înțelegere și practică apostolică a Liturghiei, posibilă în cazul comunităților mici, structurate în jurul unor elite spirituale de vocație, specifică Bisericii minoritare din primele secole n-a mai fost cu putință în comunitățile amestecate din marile orașe cosmopolite ale Imperiului Roman târziu. Succesul cantitativ al Bisericii de mase fusese obținut cu prețul relaxării exigențelor spirituale și al căderii dramatice a calității vieții creștine urbane. Iar măsurile luate pentru a stopa acest declin interior al unei Biserici în aparență înfloritoare și triumfătoare au agravat criza în loc să o remedieze. Acceptarea tacită a cuminecării ocazionale de marile sărbători sau chiar anuale, de Paște, împotriva căreia protestează deja Sfântul Ioan Hrisostom († 407), și generalizarea pentru laici a simplei asistențe la Liturghie fără împărtășire era o recunoaștere nemărturisită a eșecului convertirii conștiințelor individuale, iar soluțiile crizei de fapt au adâncit-o.

Dublarea Liturghiei

Fiindcă Liturghia euharistică s-a dedublat practic în două rituri paralele: rugăciunile, în frunte cu anaforaua, riturile euharistice și cuminecarea clerului se sacerdotelizează devenind privilegiu, drept și obligație a clericilor curați și sfinți și se scufundă ca o atlantidă într-un ocean de tăcere, consumându-se după perdelele protectoare, dincolo de privirile și auzul impure ale laicilor profani și ținuți la distanță; acestora din urmă li se rezervă, pe lângă câteva „ecfonise”, o dramaturgie rituală dezvoltată și o extindere a elementului coral-muzical: cântările și riturile perceptibile devin un comentariu aproximativ al misterului liturgic, o liturghie estetică-didactică de substituție pentru uzul laicilor, un spectacol vizual-muzical-dramatic care inundă practic toată desfășurarea rituală. Celebrare comunitară de la un capăt la altul a unui Cuvânt evocat, convocat și cuminecat, Liturghia apostolică a originilor devine acum

spectacol de imagini, lumini și sunet într-o bazilică devenită în același timp teatru sacru antic și templu vechi-testamentar. Nici novelele autoritarului împărat jurist Iustinian (123 din 1 martie 546 și 137 din 26 martie 565³⁵⁴), care impun expres episcopilor rostirea cu voce tare (*meta phones*) a rugăciunii euharistice și a celei baptismale, n-au reușit să împiedice scufundarea inexorabilă a acestor continente euhologice în oceanul recitării „secrete” (*mystikōs*), cu glas scăzut, cum apar în secolul VIII în *Barberini gr. 336*. Odată cu anaforaua, aluneca însă în uitare sub aluviunile unei inflații de elemente secundare întreaga teologie și ecleziologie apostolică și patristică, esențialul credinței creștine dintotdeauna — sinteza canonului biblic, dogmatic și liturgic al Bisericii.

³⁵⁴ Din *Novela 137* din 26 martie 565 a lui Iustinian *Despre alegerea și îndatoririle episcopilor*:

„În numele Stăpânului Iisus Hristos, Dumnezeu nostru, împăratul cezar Flavius Iustinian învingătorul alumanilor, goșilor, francilor, germanilor, anșilor, alanilor, vandalilor, africanilor, norocos și slăvit biruitor și triumfător, august perpetuu, lui Petru ilustrul magistrul al dumnezeieștilor officii.

Dacă ne sârguim să fie păzite sigure spre siguranța supușilor legile civile, a căror autoritate ne-a încredințat în iubirea Sa de oameni Dumnezeu, cu cât mai mare sârguință trebuie să depunem pentru paza sfințelor canoane și a legilor dumnezeiești hotărâte pentru mântuirea sufletelor noastre? Căci aceia care păzesc sfințele canoane se învrednicesc de ajutorul Stăpânului Dumnezeu, iar cei care le încalcă se supun pe ei înșiși osândeii. Dar unei osânde și mai mari se supun preacuvioșii episcopi, cărora li s-a încredințat cercetarea și paza canoanelor, dacă o încălcare a lor rămâne nerăzbutată. Întrucât dumnezeieștile canoane nu se păzesc, am primit însă diverse semnalări împotriva unor clerici și monahi precum și a unor episcopi că nu trăiesc potrivit dumnezeieștilor canoane, și că se găsească alții care nu cunosc nici chiar rugăciunea Sfintei Ofrande [Liturghii] sau a Sfântului Botez. [...]

Cel care hirotonește să ceară mai întâi celui care urmează să fie hirotonit un libel cu semnătură conținând cele privitoare la dreapta lui credință, și să recite și dumnezeiasca Ofrandă care se face în vederea dumnezeieștii Cuminecări, rugăciunea de la Sfântul Botez și celelalte rugăciuni. [...]

Pe lângă acestea poruncim ca toți episcopii și preoții să facă dumnezeiasca Ofrandă și rugăciunea de la Sfântul Botez nu în tăcere, ci cu glas auzit de preacredinciosul popor, pentru ca și de aici sufletele celor care le ascultă să se scoale spre o mai mare străpungere [a inimii] și spre lauda Stăpânului Dumnezeu. Căci așa învață dumnezeiescul Apostol [Pavel] în prima sa epistolă către corinteni: «Căci dacă vei binecuvânta cu duhul, cum va răspunde omul simplu „Amin” la mulțumirea ta, de vreme ce el nu știe ce zici? Căci tu într-adevăr mulțumești bine, dar celălalt nu se zidește» [1 Co 14, 16], iar romanilor le spune așa: «Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire» [Rm 10, 10]. De aceea, așadar, se cuvine ca rugăciunea de la Sfânta Ofrandă și celelalte rugăciuni să fie oferite cu glas tare de preacuvioșii episcopi și preoți Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeuul nostru împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. Bine știind preacuvioșii preoți că dacă trec cu vederea ceva din acestea vor avea de dat răspuns și la înfricoșătoarea judecată a Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, dar nici noi, cunoscând acestea, nu vom avea liniște, nici nu le vom lăsa nerăzbutate. [...]

Triumf ambiguu în sfârșitul unei lumi

Pentru Biserică secolul IV a constituit un moment hotărâtor în multiple privințe. A fost veacul unui triumf real, dar ambiguu. Rapiditatea cu care a cucerit lumea și un imperiu, în ciuda opoziției acestora, este într-adevăr uimitoare și un succes în sine. La doar șaptezeci de ani după apariția la Antiohia a primei comunități mesianice de „creștini”, în anii 111–113 creștinismul era deja semnalat lui Traian de către Plinius cel Tânăr în îndepărtata Bithynie ca o „superstiție” populară ce amenința cultele păgâne. În ciuda ostilității și persecuțiilor, creștinii s-au răspândit în întreg bazinul mediteranean. La sfârșitul secolului IV, după ce în 313 creștinismul ortodox-catholic devenise religie permisă, iar în 379 chiar religie de stat a Imperiului Roman, creștinii erau deja aproape o treime din populația acestuia. Biserica „apostolică” și „catholică” devenea acum o Biserică „ecumenică”, imperială.

Fenomenul însuși al creștinismului eclezial — fiindcă în varianta lui catholică/ortodoxă creștinismul era Biserica/Ecclesia una, sfântă, catholică/ortodoxă și apostolică — era o noutate în sânul lumii antice: creștinii nu erau nici un popor, nici un club, nici un imperiu, fiind în același timp câte ceva din toate acestea. Așa cum s-a arătat³⁵⁵, dacă iudaismul era un „popor” cu o Lege revelată, iar elenismul tindea spre o „filozofie” rațională, creștinismul era „Biserică” având în centru revelația/evanghelia/predica „Împărăției” eshatologice a unui Dumnezeu Tată revelat de Duhul în Pătămirea-Învierea lui Iisus Hristos Fiul Său. Creștinismul era un nou elenism și un nou iudaism universal, în care locul filozofiei era luat de Evanghelia, locul Legii lui Dumnezeu era luat de Împărăția Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt, iar cel al Poporului era luat de noua comunitate mesianică a unei Biserici catholice văzute și universaliste. Iertați, spălați, împăcați cu Dumnezeu prin credință, Botez și Euharistie, credincioșii erau introduși într-o frățietate supranaturală dincolo de orice bariere de gen, culturale, sociale sau religioase, reconstituind în Hristos, Care devenea pentru ei toate în toți, creația nouă eshatologică, anticipare socială văzută a Împărăției eshatologice și a vieții veșnice în comuniunea restabilă cu Dumnezeu.

Creștinii existau și se propagau prin comunitățile paradoxale în același timp locale și universale ale Bisericilor, unități complete și închise în coeziune internă, dar și în relații reciproce de comuniune cu toate celelalte Biserici, împreună cu care alcătuiau o vastă rețea confederativă. Departe de a fi o mișcare nonconformistă bazată pe anarhie harismatică, Bisericile erau comu-

³⁵⁵ PIERRE BATIFFOL (1861–1929), *L'Église naissante et le catholicisme*, Paris, 1909, p. 486 sq.

nități de autoritate și tradiție: nu exista dreptul nici la păcat, nici la erezie, ci obligația sfințeniei și a ortodoxiei; rigorismul ascetic al virtuții și mărturisirea integrală și publică a dreptei-credințe erau imperative la fel de importante ca și păstrarea unității, coeziunii și omogenității comunităților prin cult și disciplină stricte sub conducerea unei ierarhii de succesiune apostolică alcătuită din episcopi, prezbiteri și diaconi. Diversitatea și sincretismele erau caracteristicile păgânismelor, ereziilor și filozofilor, Biserica fiind o comunitate una, sfântă, catholică și apostolică. Omogenitatea și unanimitatea în credință, cult, organizare și disciplină erau condiții indispensabile ale comuniunii între creștinii catholici/ortodocși și între comunitățile catholice/ortodoxe. Creștinii nu sunt membrii unui club, ci discipolii unei Școli divine și soldații unei Miliții spirituale ascetice, martirice și misionar-apostolice care sub conducerea episcopilor ei propagă creștinismul multiplicând Biserici care funcționează după aceleași legi, aceeași structură și tradiție.

Autonome intern, Bisericile erau grupate încă de la început în jurul unor centre de referință sau „Biserici principale” (Antiohia, Efes, Edessa, Alexandria, Cartagina etc.), în fruntea tuturor stând Biserica (nu episcopul încă) Romei. Întemeiată pe martiriul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, Biserica primă și principală a Romei era încă din secolele II–III — cum arată mărturiile lui Clement Romanul, Irineu, Abercius, Tertulian sau Ciprian — punctul de referință și moderație al tuturor Bisericilor creștine. Roma a avut, cum s-a putut vedea mai sus, un rol decisiv în stabilirea Canonului creștinismului catholic-ortodox și apostolic: canonul biblic, regula de credință, canonul organizațional al Bisericii vechi s-au precizat și formulat în mare parte la Roma; evident, nu de Roma singură, ci de Roma în permanente schimburi cu celelalte mari centre ale creștinătății: Efes, Antiohia, Cartagina. Tentația permanentă a episcopilor Romei a fost mereu, și — așa cum se va vedea în volumele următoare — ea se va accentua ulterior, aceea de a transforma — cum spunea în 1959 H. Chadwick — elipsa în cerc și de a emula modelul monarhic (devenind din frate mai mare tată, din soră mai mare mamă). Iar tendința generală a tuturor Bisericilor antice a fost aceea de a imita ordinea de tip imperial, care era însă o unitate mecanică de tip juridic, nu una organică de tip sacramental. Pliindu-se pe structurile și mentalitățile unei societăți imperiale, Biserica a început să asume în secolul IV figura unei catholicități monarhice cu două variante, care aveau să intre în conflict încă de la sfârșitul acestui veac: catholicismul bizantin, propriu Răsăritului, în care centrul de unitate al unei Biserici mitropolitanizate și patriarhalizate devine împăratul creștin, și catholicismul roman, care va fi cel al Apusului și unde centrul de unitate devine episcopul tot mai monarh al Romei, care se impune treptat în fața mitropoliilor, a autonomiilor locale și a structurilor statale.

Creștinismul în secolul IV devine însă în același timp victima propriului său succes și tot mai prizonier al opțiunilor sau al accidentelor săi de parcurs istoric. Iisus și apostolii au vestit Împărăția lui Dumnezeu și au vrut un Israel universal renovat printr-o mișcare eshatologică activă, încrezătoare că, în ciuda contradicțiilor pe care le suscită, anulează în puterea Învierii și a Duhului barierele unei lumi divizate, manifestând în „nebungăria” și „slăbiciunea” Crucii noua creație reconciliată care recunoaște regalitatea lui Dumnezeu. Ruptura prea rapidă de iudaism în urma șocului anului 70 a însemnat prima schismă și o importantă pierdere prin întreruperea contactului nemijlocit cu resursele religios-spirituale ale universului semitic în care apăruseră Biblia, Iisus și apostolii înșiși. Paliere întregi de semnificații s-au estompat sau au fost preluate doar în cheie alegorică. Respins de iudaism dar primit în lumea greco-romană, creștinismul s-a elenizat și romanizat inevitabil, dar și unilateral. Din mișcare eshatologic-mesianică iudaică, Biserica a devenit tot mai mult o religie greco-romană, o instituție religioasă imperială clericalizată, conservatoare, angoasă, centrată pe medierea mântuirii aduse de Hristos și înțelese fie ca răscumpărare de păcat și de moarte prin Crucea Acestuia ca în Apus, fie ca luminare și îndumnezeire aduse de Învieria și Schimbarea Sa la Față ca în Răsărit. Eshatologia orizontală, profetică și orientată pe transformarea socială a comunităților s-a verticalizat și privatizat devenind mistagogie liturgică sau prefigurare și transfigurare individuală a sufletelor sub pedagogia episcopilor, urmași ai apostolilor, sau monahilor, urmași ai martirilor. Instituționalizarea inevitabilă a atras după sine și un proces de formalizare a elementelor componente ale Canonului apostolic al Bisericii, în care câștigul în precizie s-a obținut însă cu prețul fragmentării și abstractizării, al epistemizării, juridizării și instituționalizării acestora. Scurt spus, revelația se fixează în codice biblice impozante, dar odată cu canonul biblic apare și biblicismul și reducerea Bibliei la texte; canonul credinței se fixează nu doar în simboluri, ci și în dogme, dar odată cu ele se ivește și dogmatismul abstract și pasiunea pentru formule doctrinare; canonul ierarhic devine din tipologie sacramentală și harismatică birocratie ierarhică și se formalizează prin clericalism conducând la scindarea unității poporului creștin afectată și de concurența între episcopi, mitropoliți, patriarhi, papi și împărați; canonul liturgic se formalizează devenind din celebrare eshatologică transfiguratoare și martirică, ritualism exterior adaptat nevoilor private; iar canonul etic-disciplinar se juridizează devenind o versiune de drept bisericesc echivalată legilor civile ale împăraților. Dislocarea aceasta a Canonului originar în canoane parțiale autonomizate și formalizate reprezintă simptomul tipic al religiozității medievale, semnalment ea însăși al crizei inexorabile al lumii antice, al cărei sfârșit explică în bună măsură trecerea la noua religiozitate.

În chiar secolul de afirmare socială a creștinismului, care a fost veacul III, semnele colapsului se acumula: pe fondul răcirii generale a climei încep invaziile popoarelor barbare, sistemul politic slăbește odată cu nesfârșitele războaie civile ale anarhiei militare din anii 235–297, economia, orașele, civilizația și demografia intră în acut declin. Imperiul Roman, care la maxima sa înflorire pe timpul lui Traian număra 60–65 de milioane de locuitori, va ajunge să numere în secolele VI–VII abia 18–20 de milioane. În fața divizării religiei antice într-o religie civică tot mai politizată și o puzderie de religii private și culte de castă, creștinismul — cu credința sa în Întrupare și Înviere — oferea, într-o societate acut divizată, o viziune de religie solidară și comunitară, o ordine, un sens și o speranță nouă. În secolul IV, asumând și dând noii religii patronajul său, Constantin a încercat de fapt să salveze un imperiu profund schimbat, reorganizat monarhic și atacat din toate părțile. Într-o atmosferă de insecuritate, de pesimism și angoasă colectivă, în 395 au loc divizarea imperiului și prăbușirea Romei Vechi devastată de barbari în 410, urmată de lichidarea imperiului din Apus în 457, imperiul supraviețuind centrat acum în jurul Noii Rome orientale, înființate de Constantin ca o capitală creștină în 330. Episcopii, monahii și sfinții devin noii și singurii protectori/patroni ai maselor într-o lume în descompunere, și în jurul lor se va reconstitui o nouă societate. Ciumele reduc dramatic populația romanizată. În jurul anului 600, vechea civilizație și cultură urbană mediteraneană cu instituțiile ei (for, băi, circ, teatre, școli) dispare aproape cu totul, resursele tot mai limitate concentrându-se acum pe apărarea militară și pe supraviețuire. Cultura păgână și instituțiile ei se sting, Biserica înfloritoare și beneficiind de tot mai mari privilegii — deși divizată intern de schisme și devenită prin secesiunea monahismului o societate cu „două viteze” spirituale — fiind singura formă de cultură și asociere populară a maselor. Secolul VII va fi pentru Răsărit ceea ce a fost secolul V pentru Apus — veacul catastrofei aproape totale: Imperiul Roman creștin pierde definitiv Occidentul germanizat, Balcanii slavizați și Orientul islamizat. Noul imperiu drastic redus teritorial în jurul Constantinopolului e o formulă dificilă de supraviețuire militară, economică, socială și demografică. Fostele provincii devin districte militare, vechile orașe sunt simple castre și garnizoane urbanizate, Constantinopolul însuși număra acum 60.000 de locuitori, de zece ori mai puțin decât în timpul lui Iustinian. Locul polis-ului antic e luat acum de mănăstiri. Devenite cetăți în pustie, și revenite apoi din pricina invaziilor permanente în orașe, ele nu mai sunt refugii din fața unei lumi păgâne dispărute, ci locurile de înfiripare a unei noi lumi, societăți creștine ideale, anticipare, speranță a unei vieți îngerești și de iubire pe un pământ tot mai ostil și sumbru, copleșit de mizerie, lăcomie și violență.

Biserica și creștinismului au triumfat asupra lumii antice intrate în disoluție pentru că au știu să ofere arta de a supraviețui secole de-a rândul într-o lume mediteraneană drastic diminuată și în care catastrofele de toate felurile erau starea normală a existenței oamenilor. În asemenea condiții, formalizarea Canonului creștin și pseudomorfozele lui — în primul rând trecerea de la unitatea organică a pluralităților simfonizate la unitatea mecanică și monolită a reducerii diversităților la uniformități formale — devin dacă nu justificabile, măcar explicabile istoric. Atunci când citesc sau își propun să recepteze mărturiile canonice produse de creștinismul acelei lumi, creștinii de azi n-au voie să confunde limitele și constrângerile unei epoci istorice sau ale unui tip anume de societate cu „limitațiile care nu limitează”, proprii Canonului apostolic peren al credinței lor. Trebuie să reflecteze însă la semnificația selecțiilor operate sau a accentelor distribuite de fiecare tip de organizare a Bisericii în interiorul elementelor care alcătuiesc Tradiția ei canonică, observând cu discernământ ce anume s-a pierdut atunci când s-a câștigat ceva. Vor fi obligați, în orice caz, să constate că ori de câte ori nu se mai convertesc interior la Canonul ultim al credinței lor, identificându-se cu El, creștinii ajung în mod inexorabil guvernați de canoane.

I

Evangelie — martiriu — apologie

Mărturia apostolică despre Iisus Hristos în scrierile Noului Testament

Întru început

Ioan 1, 1-14. 16-18

¹ Întru început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și era Dumnezeu. ² El era dintru început la Dumnezeu. ³ Toate prin El s-au făcut și fără El nu s-a făcut nici un lucru care s-a făcut. ⁴ În El era Viață și Viața era Lumina oamenilor, ⁵ iar Lumina strălucește în întuneric și întunericul n-a cuprins-o.

⁶ Fost-a un om trimis de Dumnezeu, numele lui era Ioan; ⁷ el a venit spre mărturie, ca să mărturisească despre Lumină, ca toți să creadă prin el. ⁸ Nu era acela Lumina, ci [a fost trimis] ca să dea mărturie despre Lumină.

⁹ Lumina cea adevărată, care luminează tot omul, a venit în lume. ¹⁰ În lume era și lumea prin El s-a făcut, și lumea nu L-a cunoscut. ¹¹ La ale Sale a venit, și ai Săi nu L-au primit. ¹² Dar celor câți L-au primit le-a dat puterea de a se face copii ai lui Dumnezeu, [a dat-o] celor care cred în numele Lui ¹³ și care s-au născut nu din sânge, nici din voința unei cărni, nici din voința unui bărbat, ci din Dumnezeu. [...]

¹⁴ Și Cuvântul S-a făcut trup/carne și Și-a făcut cortul între noi, și noi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr. [...] ¹⁶ Pentru că din plinătatea Lui noi toți am primit har în loc de har; ¹⁷ pentru că Legea prin Moise s-a dat, dar harul și adevărul s-au făcut prin Iisus Hristos.

¹⁸ Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul Unul-Născut Care este în sânul Tatălui, Acela ni L-a explicat.

Ioan Înainte-mergătorul și Botezătorul

Luca 3, 1-3

¹ În al cincisprezecelea an al domniei lui Tiberiu Cezar [14-37 d. Hr., deci în anul 29], pe când Ponțiu Pilat era procurator al Iudeii [26-36 d. Hr.], Irod

era tetrarh al Galileii și Irod Filip, fratele lui, era tetrarh al Itureii și al ținutului Trahonitidei, iar Lisaniu era tetrarh al Abilenei,² pe timpul arhieriei lui Ana și Caiafa, fost-a un cuvânt al lui Dumnezeu către Ioan, fiul lui Zaharia, în pustiu;³ și el a venit în tot ținutul Iordanului vestind un botez al pocăinței spre lăsarea/iertarea păcatelor.

Predica lui Ioan și Botezul lui Iisus

Matei 3, 1–2. 5–17

¹ În zilele acelea vine Ioan Botezătorul vestind în pustiu Iudeii² și zicând: „Pocăinți-vă!, căci s-a apropiat Împărăția cerurilor!” [...] ⁵ Atunci a ieșit la el Ierusalimul și toată Iudeea și tot ținutul din jurul Iordanului,⁶ și erau botezați de el în râul Iordan mărturisindu-și păcatele.⁷ Văzând însă pe mulți din farisei și saducei venind la botez, le-a zis: „Pui de vipere! Cine v-a arătat să fugiți de mânia viitoare?”⁸ Faceți deci un rod vrednic de pocăință!⁹ Și să nu vi se pară că puteți spune în voi înșivă: «Avem tată pe Avraam!», căci vă spun că Dumnezeu poate să ridice copii lui Avraam chiar și din pietrele acestea.¹⁰ Iată, securea zace la rădăcina pomilor. Așadar orice pom care nu face rod bun e tăiat și aruncat în foc.¹¹ Eu vă botez în apă spre pocăință. Dar Cel ce vine după mine, Căruia nu sunt vrednic să-I port încălțăminte, Acela vă va boteza în Duh Sfânt și foc.¹² El are în mâna Lui lopata și-Și va curăți aria: grâul îl va aduna în hambarul Său, iar pleava o va arde cu foc nestins!”¹³ Vine atunci Iisus din Galileea la Iordan să fie botezat de El.¹⁴ Dar Ioan îl împiedica zicând: „Eu am trebuință să fiu botezat de Tine, și Tu vii la mine?”¹⁵ Răspunzând însă Iisus i-a zis: „Lasă acum, căci așa ni se cuvine să împlinim toată dreptatea!” Și atunci l-a lăsat.¹⁶ Iar botezat fiind Iisus, îndată a ieșit din apă. Și, iată, cerurile s-au deschis și a văzut Duhul lui Dumnezeu coborând ca un porumbel și venind peste El.¹⁷ Și iată un glas din ceruri zicând: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care Îmi e bună-păcerea!”

Predica lui Iisus și alegerea apostolilor

Matei 4, 12–13. 15. 17–20. 23

¹² Auzind însă că Ioan a fost predat, [Iisus] a plecat în Galileea.¹³ Și lăsând Nazaretul a venit și a locuit în Capernaum lângă mare în hotarele lui Zabulon și Neftalin,¹⁵ [...] „Galileea neamurilor/păgânilor” [Is 9, 1].

¹⁷ De atunci a început Iisus să vestească și să spună: „Pocăinți-vă! Căci s-a apropiat Împărăția cerurilor!”

¹⁸ Și umblând pe lângă mare[a Galileii], a văzut doi frați: pe Simon cel numit Petru și pe Andrei, fratele lui, care aruncau năvodul în mare, căci erau

pescari, ¹⁹ și le-a zis: „Veniți după Mine și vă voi face pescari de oameni!”
²⁰ Iar ei lăsând îndată năvodul l-au urmat. [...]

²¹ Și străbătea toată Galileea învățând în sinagogile lor, vestind Evanghelia împărăției și vindecând toată boala și toată neputința din popor.

Nedumerirea lui Ioan Botezătorul

Matei 11, 2–6

² Și auzind Ioan în închisoare de faptele lui Iisus, trimițându-i vorbă prin ucenicii lui i-a zis: ³ „Tu ești Cel ce vine sau să așteptăm pe altul?” ⁴ Și răspunzând Iisus le-a zis: „Duceți-vă și dați-i de veste lui Ioan cele ce auziți și vedeți: ⁵ orbii văd, șchiopii umblă, leproșii se curățesc, surzii aud, morții înviază și săracii primesc o veste bună. ⁶ Și fericit este cel ce nu se va poticni întru Mine!”

Mama și frații lui Iisus

Matei 12, 46–50

⁴⁶ Pe când grăia El mulțimilor, iată mama și frații [verii] Lui stăteau afară căutând să vorbească cu El. ⁴⁷ Iar cineva l-a spus: „Iată mama și frații [verii] Tăi stau afară căutând să-Ți vorbească!” ⁴⁸ El însă răspunzând i-a zis celui care-l vorbea: „Cine e mama Mea și cine sunt frații Mei?” ⁴⁹ Și întinzându-și mâna spre ucenicii Lui a zis: „Iată mama Mea și frații Mei!” ⁵⁰ Fiindecă oricine face voia Tatălui Meu din ceruri Îmi este frate și soră și mamă!”

Bogăția și mântuirea

Matei 19, 23–26

23. A zis Iisus ucenicilor Săi: „Amin vă spun vouă: cu greu va intra un bogat în Împărăția cerurilor! ²⁴ Și iarăși vă spun: mai ușor e să treacă o cămilă prin urechile acului decât să intre un bogat în Împărăția lui Dumnezeu!” ²⁵ Auzind însă aceasta învățăceii au rămas uimiți foarte, zicând: „Atunci cine poate să se mântuiască?” ²⁶ Iisus însă privind la ei le-a zis: „La oameni acest lucru e cu neputință; la Dumnezeu însă toate sunt cu putință!”

Obligația mărturisirii pentru Iisus Hristos

Matei 10, 32–33

³² „Pentru oricine va mărturisi [*homogēsei*] pentru Mine înaintea oamenilor voi mărturisi și Eu înaintea Tatălui Meu în ceruri; ³³ iar pe oricine Mă va tăgădui înaintea oamenilor îl voi tăgădui și Eu înaintea Tatălui Meu în ceruri.”

Obligația primirii apostolilor și a urmașilor lor

Matei 10, 40

⁴⁰ „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește; și cine Mă primește pe Mine, Îl primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine.”

Luca 10, 16

¹⁶ „Cine vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă; și cine vă nesocotește pe voi, pe Mine Mă nesocotește, iar cine Mă nesocotește pe Mine, nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine.”

Mărturisirea lui Petru

Matei 16, 13–25. 28

¹³ Și venind Iisus în părțile Cezareii lui Filip, i-a întrebat pe învățăceii Lui zicând: „Cine zic oamenii că e Fiul Omului?” ¹⁴ Iar ei au zis: „Unii, Ioan Botezătorul, alții, Ilie, alții, Ieremia sau unul dintre profeți.” ¹⁵ Iar El le-a zis: „Dar voi, cine spuneți că sunt Eu?” ¹⁶ Și răspunzând Petru a zis: „Tu ești Hristosul/Mesia, Fiul lui Dumnezeu Celui Viu”¹. ¹⁷ Iar Iisus răspunzând i-a zis: „Fericit ești Simone bar [fiul lui] Iona, că nu carnea sau sângele ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu Care este în ceruri.” ¹⁸ Și Eu îți zic: Tu ești Petru/Piatră [Lc 28, 16] și pe această piatră/stâncă voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu vor avea putere împotriva ei. ¹⁹ Și-ți voi da cheile [Lc 22, 22] Împărăției cerurilor, și orice vei lega pe pământ va fi legat și în cer și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri.” ²⁰ Atunci le-a poruncit învățăceilor să nu spună nimănui că El este Hristosul/Mesia.

²¹ De atunci a început Iisus să arate învățăceilor Lui că [Fiul Omului — Mc 8, 31 și Lc 9, 22] trebuie să se ducă la Ierusalim și să pătimească multe de la bătrâni, de la arhierei și de la cărturari și să fie omorât și a treia zi să fie sculat. ²² Și luându-L Petru a început să-L certe zicând: „Fie-Ți milă de Tine, Doamne! Să nu Ți se întâmple aceasta!” ²³ Iar El întorcându-Se i-a zis lui Petru: „Înapoia Mea, satano! Piatră de poticnire Îmi ești, fiindcă nu gândești cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor!”

²⁴ Atunci Iisus a zis ucenicilor Săi: „Dacă vrea cineva să vină la Mine, să se tăgăduiască pe sine însuși, să-și ia crucea lui și să-Mi urmeze!” ²⁵ Căci oricine va voi să-și scape sufletul îl va pierde, iar cine-și va pierde sufletul pentru Mine îl va afla. [...] ²⁸ Sunt unii din cei care stau aici care nu vor gusta moartea, până ce nu vor vedea pe Fiul Omului venind în Împărăția Sa [Dn 7, 13–14].”

¹ Mc 8, 29: „Tu ești Hristosul/Mesia!”; Lc 9, 21: „Hristosul/Mesia lui Dumnezeu!”

Mărturisirea Tatălui la Schimbarea la Față

Matei 17, 1-9

¹ Și după șase zile îi ia Iisus pe Petru, pe Iacob și pe Ioan, fratele lui, și îi urcă într-un munte înalt în particular. ² Și [pe când se ruga — *Lc 9, 29*] S-a schimbat la față înaintea lor și fața Lui a strălucit ca soarele, iar hainele Lui s-au făcut albe ca lumina. ³ Și iată li s-au arătat Moise și Ilie vorbind împreună cu El. ⁴ Răspunzând însă Petru I-a zis lui Iisus: „Doamne [Rabi — *Mc 9, 5*; Povățuitorule — *Lc 9, 33*], bine este să fim aici. Dacă vrei, voi face aici trei corturi, unul pentru Tine, unul pentru Moise și unul pentru Ilie.” ⁵ Și încă pe când vorbea el, iată un nor luminos i-a umbrat și iată un glas din cer care spunea: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit. Ascultați-L!” ⁶ Și auzind ucenicii au căzut pe fața lor și s-au înfricoșat foarte tare. ⁷ Și Iisus S-a apropiat și, atingându-Se de ei, a zis: „Sculați-vă și nu vă temeți!” ⁸ Iar ei ridicându-și ochii n-au mai văzut decât pe Iisus singur. ⁹ Și coborând ei de pe munte, Iisus le-a poruncit zicând: „Nimănui să nu spuneți vedenia până ce Fiul Omului se va scula din morți!”

Autoritatea Bisericii

Matei 18, 15-20

¹⁵ „De-ți va greși fratele tău, du-te și muștră-l numai între tine și el; și de te va asculta, l-ai câștigat pe fratele tău. ¹⁶ Iar de nu te va asculta, ia cu tine încă unul sau doi, pentru ca «din gura a doi sau trei martori să se statornicească orice vorbă» [*Dt 19, 15*]. ¹⁷ Și de nu-i va asculta pe ei, spune-l Bisericii/Adunării [*ekklēsia*]; iar dacă nici de Biserică/Adunare nu va asculta, să-ți fie ca pământul și vameșul.

¹⁸ Amin vă spun vouă: Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer, și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi delegate și în cer!

¹⁹ Vă mai spun iarăși că dacă doi dintre voi vor cădea de acord pe pământ asupra unul lucru pe care-l vor cere, li se va da lor de către Tatăl Meu Care este în ceruri. ²⁰ Că unde sunt doi sau trei adunați întru numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor!”

Nașterea de sus

Ioan 3, 1-7. 13-19

¹ Era un om dintre farisei, numele lui era Nicodim, demnitar al iudeilor. ² Acesta a venit la El noaptea și l-a zis: „Rabi! Știm că de la Dumnezeu ai ieșit învățător, căci nimeni nu poate face semnele/minunile pe care le faci Tu, dacă n-ar fi Dumnezeu cu el.” ³ A răspuns Iisus și i-a zis: „Amin, amin îți zic: dacă nu se va naște cineva de sus, nu va putea vedea Împărăția lui Dumnezeu.” ⁴ Îi zice atunci Nicodim: „Cum poate un om să se nască fiind

bătrân? Poate oare să intre a doua oară în pântecul mamei lui și să se nască?”³ Iisus a răspuns: „Amin, amin îți zic: de nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea intra în Împărăția lui Dumnezeu.”⁶ Ce este născut din carne, carne este, ce este născut din Duh, duh este.”⁷ Nu te mira că ți-am zis: Trebuie să vă nașteți de sus.” [...] ¹³ „Nimeni nu s-a urcat la cer decât Cel ce S-a pogorât din cer, Fiului Omului Care este în cer.”¹⁴ Și așa cum Moise a înălțat șarpele în pustiu, așa trebuie să fie înălțat și Fiul Omului,¹⁵ ca oricine crede în El să aibă viață veșnică.”¹⁶ Fiindcă așa a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică.”¹⁷ Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul în lume ca să judece lumea, ci ca să mântuiască prin El lumea.”¹⁸ Cine crede în El nu este judecat, iar cine nu crede a și fost judecat, pentru că n-a crezut în numele Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu.”¹⁹ Iar judecata aceasta este: că Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decât Lumina!”

Iisus — Pâinea Vieții

Ioan 6, 26–35. 41–43. 47–69

²⁶ Iisus le-a zis: „Amin, amin vă zic: Mă căutați nu pentru că ați văzut semne/minuni, ci pentru că ați mâncat din pâini și v-ați săturat.”²⁷ Lucrați însă nu pentru mâncarea care piere, ci pentru mâncarea care rămâne spre viața veșnică, pe care v-o va da Fiul Omului, căci pe El L-a pecetluit Dumnezeu.”²⁸ I-au zis deci: „Ce să facem ca să lucrăm lucrurile lui Dumnezeu?”

²⁹ Iisus a răspuns și le-a zis: „Lucrul lui Dumnezeu acesta este: să credeți în Cel pe Care L-a trimis Acela.”³⁰ I-au zis deci: „Dar ce semn/minune faci Tu, ca să vedem și să credem în Tine? Ce lucrezi?”³¹ Părinții noștri au mâncat mana în pustiu [Nm 11, 7–9], precum stă scris: «Pâine din cer le-a dat să mănânce» [Ps 78, 24].”³² Le-a zis deci Iisus: „Amin, amin vă zic: Nu Moise v-a dat pâinea din cer, ci Tatăl Meu vă dă pâinea cea adevărată din cer;

³³ căci pâinea lui Dumnezeu e cea care coboară din cer și dă viață lumii.”

³⁴ I-au spus deci: „Doamne, dă-ne pâinea aceasta!”³⁵ Iisus le-a zis: „Eu sunt Pâinea Vieții. Cine vine la Mine nu va flămânzi și cine va crede în Mine nu va înseta niciodată.” [...]

⁴¹ Deci iudeii murmurau despre El că a zis: „Eu sunt Pâinea care S-a coborât din cer”,⁴² și ziceau: „Nu este oare acesta Iisus, fiul lui Iosif, și căruia îi cunoaștem și tatăl și mama? Cum spune acum: «M-am coborât din cer?»”

⁴³ Iisus a răspuns și le-a zis: [...] ⁴⁷ „Amin, amin zic vouă: cine crede în Mine are viață veșnică.”⁴⁸ Eu sunt Pâinea vieții.”⁴⁹ Părinții voștri au mâncat mana în pustie și au murit: ⁵⁰ Pâinea care Se coboară din cer e aceea din care de mănâncă cineva nu mai moare.”⁵¹ Eu sunt Pâinea cea vie Care S-a coborât din cer. Dacă mănâncă cineva din această Pâine va fi viu în veac, iar Pâinea

pe care o voi da Eu pentru viața lumii este Carnea Mea [*sarx mou*].”⁵² Deci iudeii se certau între ei zicând: „Cum poate acesta să ne dea să mâncăm carnea lui?”⁵³ Le-a zis deci Iisus: „Amin, amin zic vouă: dacă nu veți mânca carnea Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață în voi.”⁵⁴ Cine mănâncă Carnea Mea și bea Sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua de pe urmă;⁵⁵ căci Carnea Mea e o mâncare adevărată, iar Sângele Meu e o băutură adevărată.⁵⁶ Cine mănâncă Carnea Mea și bea Sângele Meu rămâne în Mine și Eu în el.⁵⁷ Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu sunt viu din pricina Tatălui Meu, așa și cel ce Mă mănâncă pe Mine va fi viu din pricina Mea.⁵⁸ Aceasta e Pâinea care S-a coborât din cer, nu cum au mâncat părinții și au murit; cine mănâncă Pâinea aceasta va fi viu în veac.”⁵⁹ Acestea le-a zis învățând în sinagogă în Capernaum.⁶⁰ Deci mulți din învățăceii Lui auzind au zis: „Aspru e cuvântul acesta. Cine poate să-l audă?”⁶¹ Știind însă Iisus în Sine Însuși că învățăceii Lui murmură cu privire la lucrul acesta, le-a zis: „Vă poticniți de lucrul acesta?⁶² Dar dacă-L veți vedea pe Fiul Omului urcând acolo unde era mai înainte?⁶³ Duhul e cel ce face viu, carnea nu e de nici un folos; cuvintele pe care vi le-am spus sunt duh și sunt viață.⁶⁴ Dar sunt unii dintre voi care nu cred.” Căci Iisus știa de la început cine sunt cei ce nu credeau și cine e cel care-L va preda.⁶⁵ Și a zis: „De aceea v-am zis să nimeni nu poate să vină la Mine dacă nu-i va fi dat de la Tatăl.”⁶⁶ Și de atunci mulți din învățăceii Lui s-au dus înapoi și nu mai umblau cu El.⁶⁷ A zis deci Iisus celor Doisprezece: „Nu vreți și voi să vă duceți?”⁶⁸ I-a răspuns Simon Petru: „Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții veșnice,⁶⁹ iar noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Sfântul lui Dumnezeu.”

Iisus — Calea, Adevărul și Viața

Ioan 14, 1–10

¹ „Să nu se tulbure inima voastră! Credeți în Dumnezeu și credeți în Mine.
² În casa Tatălui Meu sunt sălașuri multe; iar dacă n-ar fi, v-aș fi spus că Mă duc să vă pregătesc un loc? ³ Și dacă Mă voi duce și vă voi pregăti un loc, iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca acolo unde sunt Eu să fiți și voi. ⁴ Și unde Mă duc voi știți calea.”⁵ Îi spune atunci Toma: „Doamne, nu știm unde Te duci și cum putem ști calea?”⁶ Îi spune atunci Iisus: „Eu sunt, Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine. ⁷ Dacă M-ați cunoscut pe Mine, veți cunoaște și pe Tatăl, și de-acum Îl cunoașteți și L-ați văzut.”⁸ Îi spune Filip: „Doamne, arată-ni-L pe Tatăl și ne e de ajuns!”⁹ Îi spune atunci Iisus: „De atâta timp sunt cu voi și nu M-ați cunoscut, Filipe? Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl! Cum spui: «Arată-ni-L pe Tatăl!»”¹⁰ Nu crezi că Eu sunt în Tatăl și Tatăl este în Mine?”

*Iisus — Viața. Porunca iubirii depline**Ioan 15, 5. 9–10. 12–13*

⁵ „Eu sunt Viața, voi mlădițele. Cine rămâne în Mine și Eu în el, acela aduce roadă multă, pentru că fără Mine nu puteți face nimic.

⁹ Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi; rămâneți în iubirea Mea. ¹⁰ Dacă păziți poruncile Mele, rămâneți în iubirea Mea, așa cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân în iubirea Lui. [...]

¹² Aceasta e porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul precum v-am iubit Eu!

¹³ Nimeni nu are o iubire mai mare decât aceasta: ca să-și pună cineva sufletul pentru prietenii lui!”

*Iisus — Păstorul cel bun**Ioan 10, 11. 14–18*

¹¹ „Eu sunt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun își pune sufletul său pentru oile lui. [...] ¹⁴ Eu sunt Păstorul cel bun și-Mi cunosc oile și ele Mă cunosc.

¹⁵ Așa cum Mă cunoaște Tatăl, așa Îl cunosc și Eu, și-Mi pun sufletul Meu pentru oi. ¹⁶ Am și alte oi, care nu sunt din staulul acesta; și pe ele trebuie să le aduc, și vor auzi glasul Meu și vor fi o singură turmă și un singur Păstor.

¹⁷ De aceea Mă iubește Tatăl, pentru că-Mi pun sufletul, ca să-l iau iarăși.

¹⁸ Nimeni nu-l ia de la Mine, ci Eu îl pun de la Mine Însumi. Putere am să-l pun și putere am să-l iau iarăși. Această poruncă am primit-o de la Tatăl Meu.”

*Viața veșnică — cunoașterea Unicului Dumnezeu și al lui Iisus trimisul Său**Ioan 17, 3*

³ „Aceasta este viața veșnică:

să Te cunoască pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus pe Care L-ai trimis.”

*Învierea lui Iisus Hristos și arătarea Sa ucenicilor la Marea Tiberiadei**Ioan 21*

¹ După acestea, Iisus li S-a arătat din nou învățăcelilor la Marea Tiberiadei. Li S-a arătat așa: ² Erau împreună Simon Petru și Toma, cel numit Geamănul, și Natanael, cel din Cana Galileii, și fiii lui Zevedeu și alți doi din ucenicii Săi. ³ Le spune Simon Petru: „Mă duc să pescuiesc.” Și ei îi spun: „Venim și noi cu tine.” Și au ieșit și s-au suit în barcă, dar în noaptea aceea n-au prins nimic.

⁴ Iar dacă s-a făcut dimineață, Iisus a stat pe țărm, dar învățăceii nu știau că este Iisus. ⁵ Le zice deci Iisus: „Copilași, nu cumva aveți ceva de mâncare?”

Ei I-au răspuns: „Nu.”⁶ Iar El le-a zis: „Aruncați năvodul în partea dreaptă a bărcii și veți afla.” Au aruncat-o, așadar, și nu mai puteau s-o tragă de mulțimea peștilor.”⁷ Atunci învățacelul acela pe care-l iubea Iisus îi spune lui Petru: „Domnul este!” Deci Petru, auzind că Domnul este, și-a încins haina, că era dezbrăcat, și s-a aruncat în mare.⁸ Și ceilalți învățăcei au venit cu bărcuța, pentru că nu erau departe de țarm, ca la două sute de coți, trăgând năvodul cu pești.

⁹ Așadar, când au ieșit la țarm, au văzut jos jeratec și pește pus deasupra și pâine.¹⁰ Le zice Iisus: „Aduceți din peștii pe care i-ați prins acum!”¹¹ Deci Simon Petru s-a suit în barcă și a tras năvodul la țarm, plin de pești mari, o sută cincizeci și trei, și, atâția fiind, năvodul nu s-a rupt.¹² Le zice Iisus: „Veniți de prânziți!” Și nici unul dintre învățăcei nu îndrăznește să-L întrebe: „Cine ești Tu?”, știind că este Domnul.¹³ Vine Iisus, ia pâinea și le dă; asemenea și peștele.

¹⁴ Aceasta este acum a treia oară când li S-a arătat Iisus învățăcelilor după ce S-a sculat din morți.

¹⁵ Deci pe când prânzeau, îi zice Iisus lui Simon Petru: „Simone al lui Iona, Mă iubești mai mult decât aceștia?” El îi spune: „Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc!” Îi zice atunci: „Paște mieluşei Meie!”¹⁶ Îi zice iarăși, a doua oară: „Simone al lui Iona, Mă iubești?” El îi spune: „Da, Doamne, Tu știi că-Ți sunt prieten.” Îi zice atunci: „Păstorește oile Mele!”¹⁷ Îi zice a treia oară: „Simone al lui Iona, Îmi ești prieten?” Iar Petru s-a întristat că i-a zis a treia oară: „Îmi ești prieten?”, și I-a zis: „Doamne, Tu le știi pe toate. Tu știi că-Ți sunt prieten.” Și atunci îi zice: „Paște oile Mele!”¹⁸ Amin, amin îți spun: Când erai mai tânăr te încingeai singur și umblai unde voiai; dar când vei îmbătrâni, îți vei întinde mâinile și altul te va încinge și te va duce unde nu vrei.”¹⁹ Iar aceasta a zis-o însemnând cu ce moarte [pe cruce] îl va slăvi el pe Dumnezeu. Și spunând aceasta, i-a zis: „Urmează-Mi!”

²⁰ Întorcându-se, Petru îl vede urmându-L și pe învățacelul pe care-l iubea Iisus, acela care la Cină se rezemase de pieptul Său și-l zisese: „Doamne, cine este cel ce Te va vinde?”²¹ Văzându-l deci pe acesta, Petru îi spune lui Iisus: „Doamne, dar cu acesta ce-i?”²² Îi zice Iisus: „Dacă vreau ca acesta să rămână până voi veni, ce te privește? Tu urmează-Mi!”²³ Ca urmare, a ieșit între frați cuvântul acesta, cum că învățacelul acela nu va muri; dar Iisus nu i-a spus că nu va muri, ci: „Dacă vreau ca acesta să rămână până voi veni, ce te privește?”

²⁴ Acesta este învățacelul care dă mărturie despre acestea și care a scris acestea, și știm că mărturia lui adevărată este.²⁵ Sunt însă și multe altele pe care le-a făcut Iisus, care, dacă s-ar fi scris una câte una, socot că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile scrise. Amin.

Hristos Cel înviat — cheia Scripturilor în Euharistia Bisericii

Luca 24, 13-35

¹³ Și în aceeași zi [a Învierii], iată doi dintre ei [învățăcei] mergeau spre un sat care era departe de Ierusalim cale de șaiszeci de stadii [10,6 km], al cărui nume era Emaus, ¹⁴ și aceia vorbeau între ei despre toate cele ce se întâmplaseră. ¹⁵ Și pe când vorbeau și discutau ei, Însuși Iisus apropiindu-Se mergea împreună cu ei, ¹⁶ dar ochii lor erau ținuți ca să nu-L cunoască. ¹⁷ Și El le-a zis: „Ce sunt cuvintele acestea, pe care le schimbați unul cu altul umblând?” Și ei s-au oprit mârșniți. ¹⁸ Și răspunzând unul, pe nume Cleopa, a zis către El: „Tu singur ești pribeag în Ierusalim și nu știi cele întâmplate în el în zilele acestea?” ¹⁹ Iar el le-a zis: „Care?” Și ei I-au spus: „Cele privitoare la Iisus Nazarenul [Nazarēnos]², Care a fost bărbat profet puternic în faptă și în cuvânt înaintea lui Dumnezeu și a tot poporul, ²⁰ cum L-au predat arhieriei și stăpânitorii noștri să fie condamnat la moarte și L-au răstignit. ²¹ Iar noi nădăjduiam că El este cel ce avea să răscumpere pe Israel. Și cu toate acestea, e a treia zi de când s-au întâmplat acestea. ²² Ne-au uimit și niște femei ale noastre, căci ducându-se în zori la mormânt, ²³ și negăsind trupul Lui, au venit zicând că au văzut o vedenie de îngeri care spuneau că este viu. ²⁴ Și unii dintre noi s-au dus la mormânt și au găsit așa cum au spus femeile, dar pe El nu L-au văzut.” ²⁵ Și El a zis către ei: „O, lipsiților de minte și zăbavnicilor cu inima, ca să credeți toate câte au grăi profeții! ²⁶ Oare nu trebuia Hristosul/Mesia să pătimească acestea și să intre în slava Lui?” ²⁷ Și începând de la Moise și de la toți profeții le-a tâlcuit în toate scripturile cele privitoare la El Însuși.

²⁸ Și s-au apropiat de satul spre care mergeau, iar El se făcea că merge mai departe. ²⁹ Dar ei L-au silit zicând: „Rămâi cu noi că e spre seară și ziua e acum spre asfințit.” Și a intrat să rămână împreună cu ei. ³⁰ Și pe când ședea la masă împreună cu ei, luând pâinea a binecuvântat-o și frângând le-a dat-o. ³¹ Și li s-au deschis ochii și L-au cunoscut, dar El S-a făcut nevăzut de la ei.

² În Noul Testament Iisus e supranumit *Nazarēnos* (Nazarenul) de șase ori — *Mt* 1, 24; 10, 47; 14, 67; 16, 6 și *Lc* 24, 19 — și *Nazōraios* (Nazoreul) de treisprezece ori — *Mt* 2, 23; 20, 71; *In* 18, 5 7; 19, 19; *Lc* 18, 37; *FA* 2, 23; 3, 6; 4, 10; 6, 14; 22, 8; 24, 5 și 26, 9. Pe crucea lui Iisus a stat scris „Iisus Nazoreul rege al iudeilor” (*In* 19, 19), Iisus Însuși i se arată lui Pavel spunându-i: „Eu sunt Iisus Nazoreul pe care-L prigonești” (*FA* 22, 8), iar Pavel este apostrofat ca „patron al partidei religioase a Nazoreilor [*πρωτοσταίης τῆν Ἰουδαίαν ἡαιρεσῆος*]” (*FA* 24, 5). Deși în *Mt* 2, 23 se spune expres că Iisus e numit Nazoreul (*Nazōraios*) pentru că a crescut în Nazaret/Nazara, tranziția lingvistică de la Nazaret la Nazoreul nu poate fi susținută. Cea mai plauzibilă explicație pentru *Nazarēnos/Nazōraios* este cea care îl derivă din ebraicul *netzer*, „mlădița (din rădăcina lui Iesei)” și e un apelativ davidic dat lui Iisus și familiei lui după trup și spirituale plecând de la *Isaia* 11, 1.

³² Și au zis unul către altul: „Oare nu ardea în noi inima noastră când ne vorbea pe cale și ne deschidea scripturile?” ³³ Și sculându-se în ceasul acela s-au întors în Ierusalim și i-au găsit adunați pe cei unsprezece și pe cei împreună cu ei, ³⁴ care spuneau că într-adevăr Domnul S-a sculat și S-a arătat lui Simon. ³⁵ Și ei au povestit cele întâmplate pe cale și cum li S-a făcut cunoscut în frângerea pâinii.

Arătarea Celui înviat, înțelegerea Scripturilor și Înălțarea

Luca 24, 36-53

³⁶ Și pe când vorbeau ei acestea, El Însuși a stat în mijlocul lor și le-a zis: „Pace vouă!” ³⁷ Iar ei, înspăimântându-se și înfricoșându-se, credeau că văd un duh. ³⁸ Și El le-a zis: „De ce sunteți tulburați și pentru ce se ridică astfel de gânduri în inimile voastre? ³⁹ Vedeți mâinile și picioarele Mele că Eu Însuși sunt. Pipăiți-Mă și vedeți că un duh n-are carne și oase cum Mă vedeți pe Mine că am!” ⁴⁰ Și zicând acestea le-a arătat mâinile și picioarele. ⁴¹ Și pentru că ei nu credeau încă de bucurie și se mirau, le-a zis: „Aveți aici ceva de mâncare?” ⁴² Și ei I-au dat o bucată de pește fript. ⁴³ Și luând a mâncat înaintea lor.

⁴⁴ Și le-a zis: „Acestea sunt cuvintele Mele, pe care vi le-am grăit fiind încă împreună cu voi că trebuie să se îplinească toate cele scrise despre Mine în Lege, în Profeți și în Psalmi.” ⁴⁵ Și atunci le-a deschis mintea să priceapă Scripturile. ⁴⁶ Și le-a spus: „Așa stă scris că Hristos/Mesia trebuie să pătimească și a treia zi să se scoale din morți, ⁴⁷ și să se vestească în Numele Lui pocăință spre iertarea păcatelor în toate neamurile păgâne începând de la Ierusalim; ⁴⁸ voi sunteți martori ai acestor lucruri. ⁴⁹ Și iată Eu trimit peste voi făgăduința Tatălui Meu, dar voi să ședeți în cetate [Ierusalim] până ce veți fi îmbrăcați cu putere de sus.”

⁵⁰ Și i-a scos [afară din cetate] spre Betania și ridicându-Și mâinile i-a binecuvântat. ⁵¹ Și pe când îi binecuvânta, s-a depărtat de ei și a fost ridicat la cer. ⁵² Iar ei închinându-I-se s-au întors la Ierusalim cu bucurie mare, ⁵³ și crau toată vremea în templu binecuvântând pe Dumnezeu.

Porunca misiunii și a botezării neamurilor păgâne

Matei 28, 16-20

¹⁶ Și [după Înviere] cei unsprezece învățăcei au mers în Galileea la muntele la care le poruncise Iisus, ¹⁷ și, văzându-L, I s-au închinat ei care se îndoiseră.

¹⁸ Și apropiindu-Se de ei, Iisus le-a grăit zicând:

„Mi s-a dat toată stăpânirea în cer și pe pământ.

¹⁹ Drept urmare, atunci când mergeți învățăcei toate neamurile păgâne,

botezându-i în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh,
²⁰ învățând-i să păzească toate câte v-am poruncit vouă.
 Și iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului!”

Înălțarea la cer

Faptele Apostolilor 1, 3–14

³ După ce a pățimit [Iisus], li S-a înfățișat pe Sine Însuși viu apostolilor pe care i-a ales prin multe semne doveditoare, fiind văzut de ei timp de patruzeci de zile și spunându-le cele despre Împărăția lui Dumnezeu. ⁴ Și pe când era cu ei, le-a poruncit să nu se despartă de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui „pe care ați auzit-o de la Mine; ⁵ că Ioan a botezat cu apă, dar voi veți fi botezați cu Duh Sfânt nu mult după aceste zile”. ⁶ Iar ei adunându-se, Îl întrebau zicând: „Doamne, oare în acest timp vei restaura împărăția lui Israel?” ⁷ Iar El le-a zis: „Nu este al vostru să cunoașteți anii sau timpurile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Lui. ⁸ Dar venind Duhul Sfânt peste voi veți lua putere și veți fi martori ai Mei în Ierusalim și în toată Iudeea și Samaria și până la marginea pământului.” ⁹ Și zicând acestea, pe când priveau ei, S-a înălțat și un nor L-a luat de la ochii lor. ¹⁰ Și cum Îl priveau ei țintă mergând la cer, iată au stat lângă ei doi bărbați în haine albe, ¹¹ și au zis: „Bărbați galileeni, ce stați privind la cer? Acest Iisus, Care a fost luat de la voi la cer, așa va și veni, cum L-ați văzut mergând la cer.”

¹² Atunci s-au întors în Ierusalim de la muntele ce se cheamă al Măslinilor, care e aproape de Ierusalim cale de o săptămână [cca 1 km]. ¹³ Și când au intrat [în oraș], s-au urcat în încăperea de sus, unde erau găzduiți Petru și Ioan și Iacob și Andrei, Filip și Toma, Bartolomeu și Matei, Iacob al lui Alfeu și Simon Zelotul și Iuda al lui Iacob. ¹⁴ Toți aceștia stăruiau într-o inimă în rugăciune împreună cu femeile și cu Maria, mama lui Iisus, și cu frații Lui.

Pogorârea Duhului Sfânt și viața Bisericii apostolice

Faptele Apostolilor 2, 1–5. 14. 22–23. 32–33. 36–38. 41–42. 44–47

¹ Și când s-a împlinit ziua Cincizecimii, erau toți împreună la un loc. ² Și pe neașteptate s-a făcut un vuiet din cer ca o suflare năprasnică și a umplut toată casa în care ședeau. ³ Și li s-au arătat împărțite limbi ca de foc, și au șezut peste fiecare dintre ei, ⁴ și s-au umplut toți de Duh Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a vorbi. ⁵ Și în Ierusalim locuiau [atunci] iudei, bărbați evlavioși din orice neam de sub cer. [...]

¹⁴ Și stând în picioare Petru împreună cu cei unsprezece a ridicat glasul și le-a vorbit: „Bărbați iudei și toți care locuiți în Ierusalim, să vă fie cunoscut acest lucru și să luați în urechi vorbele mele. [...] ²² Pe Iisus Nazoreul

[*Nazōraios*], bărbat dovedit între voi de Dumnezeu prin puteri, prin minuni și prin semne, pe care Dumnezeu le-a făcut prin El în mijlocul vostru, cum știți și voi; ²³ pe Care, predat fiind prin sfatul hotărât și preștiința lui Dumnezeu, L-ați omorât pironindu-L prin mâna celor fără de lege, [...] ²² pe Acest Iisus, ai Cărui martori suntem toți, Dumnezeu L-a sculat. ²³ Așadar, după ce a fost înălțat la dreapta lui Dumnezeu și a luat de la Tatăl făgăduința Duhului Sfânt, L-a revărsat pe Acesta, pe Care-L vedeți și auziți și voi. [...] ²⁶ În chip sigur să cunoască toată casa lui Israel că pe Acest Iisus, pe Care voi L-ați răstignit, Dumnezeu L-a făcut Domn și Hristos/Mesia.”

²⁷ Iar ei auzind au fost străpunși la inimă și i-au zis lui Petru și celorlalți apostoli: „Bărbați frați, ce să facem?” ²⁸ Iar Petru le-a zis: „Pocăiți-vă și fiecare dintre voi să se boteze în Numele lui Iisus spre lăsarea/iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt!” [...] ⁴¹ Așadar cei ce au primit cuvântul s-au botezat, și în ziua aceea s-au adăugat ca la trei mii de suflete. ⁴² Și stăruiau în învățătura apostolilor și în comuniune, în frângerea pâinii și în rugăciuni. [...] ⁴⁴ Și toți câți credeau erau la un loc și le aveau pe toate comune, ⁴⁵ își vindeau bunurile și averile și le împărțeau tuturor după cum avea nevoie cineva; ⁴⁶ și stăruiau în fiecare zi într-o inimă în templu și, frângând pâinea în casă, gustau hrana cu veselie și în simplitatea inimii, ⁴⁷ lăudând pe Dumnezeu și având har la tot poporul [Israel]. Iar Domnul adăuga zi de zi pe cei ce se măntuiau la un loc.

Botezul eunucului etiopian

Faptele Apostolilor 8, 27–39

²⁷ Și iată un bărbat etiopian, eunuc, dregător al „candachiei”, regina etiopienilor, care era peste toată vistieria ei, și care venise la Ierusalim să se închine, ²⁸ se întorcea acasă; și șezând în carul său citea profetul Isaia. ²⁹ Și i-a zis Duhul [diaconu]lui Filip: „Apropie-te și lipește-te de carul acesta!” ³⁰ Și alergând Filip l-a auzit citind pe profetul Isaia și a zis: „Știi oare ce citești?” ³¹ Iar el a zis: „Cum aș putea, dacă nu mă va călăuzi cineva?” Și l-a rugat pe Filip să urce și să șadă împreună cu el. ³² Iar locul din Scriptură era acesta: „Ca o oaie la înjunghiere a fost adus, și ca un miel fără de glas înaintea celui care-l tunde, nu și-a deschis gura Lui. ³³ În umilirea Lui l s-a răpit și judecata; și neamul Lui cine-l va mai povesti? Că viața l s-a luat de pe pământ” [Is 53, 7–8]. ³⁴ Și răspunzându-i lui Filip eunucul a zis: „Rogu-te, despre cine vorbește profetul aceasta? Despre sine însuși sau despre un altul?” ³⁵ Iar Filip deschizându-și gura l l-a binevestit/evangelizat pe Iisus începând de la scriptura aceasta. ³⁶ Și cum mergeau pe cale, au venit la o apă, și eunucul a zis: „Iată apă! Ce mă împiedică să fiu botezat?” ³⁷ Iar Filip a zis: „De crezi din toată inima, e cu putință.” Și el răspunzând a zis: „Cred că Iisus Hris-

tos/Mesia este Fiul lui Dumnezeu!"³⁸ Și a poruncit să stea carul și au coborât amândoi în apă, atât Filip, cât și eunucul, și l-a botezat.³⁹ Iar când s-a ridicat din apă, Duhul Domnului l-a răpit pe Filip, și eunucul nu l-a mai văzut. Și s-a dus pe calea lui bucurându-se.

Botezul centurionului păgân Corneliu
Faptele Apostolilor 10, 1-2. 25-29. 34-48

¹ Era în Cezareea [Palestinei] un bărbat pe nume Corneliu, centurion din cohorta numită Italică,² bine-cinstitor și temător de Dumnezeu cu toată casa lui, care făcea multe milostenii poporului [Israel] și se ruga lui Dumnezeu în toată vremea. [...] ²⁵ Și când a fost să intre Petru, Corneliu întâmpinându-l i s-a închinat căzând la picioarele lui. ²⁶ Dar Petru l-a ridicat zicându-i: „Scoală-te! Și eu om sunt.” ²⁷ Și vorbind cu el a intrat și a găsit pe mulți adunați, ²⁸ și le-a zis: „Voi știți că nu este îngăduit unui bărbat iudeu să se lipească sau să se apropie de cineva de altă seminție, dar mie Dumnezeu mi-a arătat să nu numesc pe nici un om spurcat sau necurat.” ²⁹ De aceea, chemat fiind să vin, am venit fără să obiectez. [...]

³⁴ Cu adevărat înțeleg că Dumnezeu nu este părtinitor, ³⁵ ci în orice neam păgân cine se teme de El și face dreptate e primit de El. ³⁶ Cuvântul pe care l-a trimis El fiilor lui Israel binevestind pace prin Iisus Hristos/Mesia — Acesta este Domn al tuturor — ³⁷ voi îl știți. Vorba care s-a făcut în toată Iudeea începând din Galileea după botezul pe care l-a vestit Ioan, ³⁸ pe Iisus din Nazaret, cum L-a uns pe El Dumnezeu cu Duh Sfânt și cu Putere, și El a străbătut [ținutul] făcând bine și vindecând pe toți cei ținuți în stăpânire de diavol pentru că Dumnezeu era cu El. ³⁹ Și noi suntem martori a toate cele pe care le-a făcut în ținutul iudeilor și în Ierusalim, dar pe Care ei L-au omorât spânzurându-L pe lemn. ⁴⁰ Dumnezeu însă L-a sculat a treia zi și l-a dat să Se facă arătat ⁴¹ nu la tot poporul [Israel], ci nouă martorilor care am fost aleși mai înainte de Dumnezeu, care am mâncat și am băut cu El după ce S-a sculat din morți. ⁴² Și ne-a poruncit să vestim poporului [Israel] și să dăm mărturie că El este Cel hotărât de Dumnezeu judecător al viilor și al morților. ⁴³ Despre El dau mărturie toți profeții, că oricine crede în El va primi lăsarea/iertarea păcatelor prin Numele Lui.”

⁴⁴ Și încă pe când vorbea Petru aceste cuvinte, a căzut Duhul Sfânt peste toți cei ce ascultau cuvintele, ⁴⁵ și credincioșii din tăierea-împrejur [evrei], care veniseră cu Petru, au rămas uimiți că darul Duhului Sfânt se revărsase și peste păgâni; ⁴⁶ căci îi auzeau vorbind în limbi și mărinind pe Dumnezeu. Atunci Petru a răspuns: ⁴⁷ „Poate oare să împiedice cineva apa ca să fie botezați aceștia care au primit Duhul Sfânt ca și noi?” ⁴⁸ Și a poruncit ca ei să fie botezați în Numele lui Iisus Hristos.

Sinodul apostolic din Ierusalim

Faptele Apostolilor 15, 1-31

¹ Și coborând unii din Iudeea [la Antiohia], îi învățau pe frați zicând: „Dacă nu vă tăiați împrejur după obiceiul lui Moise, nu puteți să vă mântuiți!”

² Și făcându-se nu puțină disensiune și discuție cu Pavel și cu Barnaba pentru ei, au ales pe Pavel și Barnaba și pe alți câțiva dintre ei să urce la apostolii și prezbiterii din Ierusalim [să discute] despre această chestiune. ³ Iar ei, fiind trimiși de Biserică, au străbătut Fenicia și Samaria povestind convertirea păgânilor și au făcut mare bucurie tuturor fraților.

⁴ Și ajungând în Ierusalim, au fost primiți de Biserică, de apostoli și de prezbiteri, și au vestit câte a făcut Dumnezeu cu ei. ⁵ Dar s-au sculat unii din partida religioasă [*hairesis*] a fariseilor care crezuseră [în Hristos] zicând că aceștia trebuie să se taie împrejur și să țină Legea lui Moise. ⁶ Și s-au adunat și apostolii și prezbiterii să vadă despre cuvântul acesta.

⁷ Și după multă discuție, sculându-se Petru le-a zis: „Bărbați frați, voi știți că din primele zile Dumnezeu m-a ales între voi ca prin gura mea păgânii să audă cuvântul Evangheliei și să creadă. ⁸ Și Dumnezeu, Cunoscătorul inimilor, le-a dat mărturie dându-le Duhul Sfânt ca și nouă, ⁹ și n-a făcut nici o deosebire între noi și ei, curățindu-le inimile lor prin credință. ¹⁰ Așadar, de ce-L puneți la încercare acum pe Dumnezeu punând pe grumazul ucenicilor un jug pe care nici părinții noștri, nici noi n-am putut să-l purtăm? ¹¹ Dar prin harul Domnului Iisus credem că ne vom mântui în același fel ca și aceia.”

¹² Și a tăcut toată mulțimea și asculta pe Barnaba și pe Pavel care explicau câte semne/minuni și lucruri uriașe a făcut Dumnezeu între păgâni prin ei.

¹³ Iar după ce au tăcut ei, a rămas Iacob zicând: „Bărbați frați, ascultați-mă!

¹⁴ Simon [Petru] a explicat cum a purtat de grijă Dumnezeu să ia dintre neamurile păgâne un popor pentru numele Lui. ¹⁵ Iar cu aceasta conglăsuiesc cuvintele profeților, precum stă scris: ¹⁶ «După aceasta Mă voi întoarce și voi ridica cortul căzut al lui David, voi rezidi dărâmurile lui și-l voi ridica drept din nou, ¹⁷ ca să-L caute pe Domnul și ceilalți oameni și toate neamurile păgâne peste care a fost chemat numele Meu, zice Domnul, Care face aceste lucruri» [Am 9, 11-12], ¹⁸ care-I sunt cunoscute din veac. ¹⁹ De aceea judec să nu-i mai tulburăm pe cei care se întorc la Dumnezeu dintre păgâni, ²⁰ ci să le trimitem o scrisoare să se abțină de la întinările idolilor, de la desfrânare, de la [carne de animal] sugrumat și de la sânge. ²¹ Căci Moise are de generații propovăduitorii lui în fiecare oraș, fiind citit în sinagogi în fiecare sâmbătă.”

²² Atunci li s-a părut potrivit apostolilor și prezbiterilor împreună cu toată Biserica să trimită bărbați aleși dintre ei la Antiohia împreună cu Pavel și

Barnaba, și anume pe Iuda cel numit Barsaba și pe Sila, bărbați conducători între frați,²³ scriind prin mâinile lor acestea:

„Apostolii și prezbiterii și frații, fraților dintre păgâni din Antiohia, Siria și Cilicia, bucurie!²⁴ Fiindcă am auzit că unii dintre noi au ieșit și v-au tulburat cu cuvinte răvășindu-vă sufletele, deși nu le-am poruncit,²⁵ ni s-a părut potrivit nouă într-o inimă să trimitem la voi bărbați aleși împreună cu iubiții noștri Barnaba și Pavel,²⁶ oameni care și-au dat sufletele lor pentru Numele Domnului nostru Iisus Hristos.²⁷ I-am trimis, așadar, pe Iuda și pe Sila, care să vă vestească și prin cuvânt aceleași lucruri.²⁸ Fiindcă a părut lucru potrivit Duhului Sfânt și nouă să nu vi se mai pună nici o povară în plus afară de aceste lucruri neapărat necesare:²⁹ și anume să vă abțineți de la cele jertfite idolilor, de la sânge și de la [carnea de animale] sugrumate și de la desfrânare, lucruri de care păzindu-vă bine veți face. Fiți sănătoși!”

³⁰ Deci cei trimiși au coborât la Antiohia și adunând mulțimea le-au dat scrisoarea,³¹ iar ei citind-o s-au bucurat pentru mângâierea făcută.

*Cuvântarea de despărțire a Apostolului Pavel către prezbiterii din Efes
Faptele Apostolilor 20, 17–35*

¹⁷ Trimitând [Pavel] din Milet la Efes, a chemat la sine pe prezbiterii Bisericii.¹⁸ Și când au venit la el le-a zis: „Voi știți cum am fost cu voi tot timpul din prima zi în care am pășit în Asia,¹⁹ slujind Domnului cu toată smerenia, cu lacrimi și încercări care mi s-au întâmplat prin uneltirile iudeilor.²⁰ Pentru că n-am ținut pentru mine nimic din cele de folos ca să nu vi le vestesc și să nu vă învăț în public și în case,²¹ dând mărturie iudeilor și păgânilor despre pocăința în Dumnezeu și credința în Domnul nostru Iisus.²² Și acum, legat fiind de Duhul, merg la Ierusalim neștiind cele ce mi se vor întâmpla acolo,²³ decât că Duhul Sfânt dă mărturie prin orașe despre mine că mă așteaptă lanțuri și necazuri.²⁴ Dar nu țin seama de nimic și nu pun nici un preț pe sufletul meu, ca să sfârșesc alergarea și slujirea mea, pe care am primit-o de la Domnul Iisus, de a da mărturie de evanghelia/vestea cea bună a harului lui Dumnezeu.²⁵ Și acum, iată, știu că voi toți, între care am trăit vestind Împărăția, nu veți mai vedea fața mea.²⁶ De aceea vă dau mărturie în ziua de azi că sunt curat de sângele tuturor,²⁷ pentru că nu m-am reținut să nu vă vestesc tot sfatul [voii] lui Dumnezeu.²⁸ Luați aminte la voi înșivă și la toată turma, în care Duhul Sfânt v-a pus episcopi/supraveghetori, să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu sângele Său.²⁹ Eu știu că după plecarea mea vor intra între voi lupi cumpliți necruțând turma,³⁰ și dintre voi se vor scula bărbați grăind lucruri strâmbe, ca să-i tragă pe ucenici după ei.³¹ De aceea privegheați, aducându-vă aminte că trei ani n-am

încetat ziua și noaptea să vă povățuiesc cu lacrimi pe fiecare.³² Și acum vă încredințez lui Dumnezeu și cuvântului harului Său, care poate să vă zidească și să vă dea moștenire între toți cei sfințiți.³³ Argint sau aur sau haină n-am poftit de la nimeni.³⁴ Voi înșivă știți că mâinile acestea au slujit pentru nevoile mele și ale celor ce erau cu mine.³⁵ Toate acestea vi le-am arătat pentru că ostentindu-vă astfel trebuie să-i ajutați pe cei slabi și să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Iisus, pentru că El Însuși a zis: Mai fericit este a da decât a lua.”

Împotriva schismelor

1 Corinteni 1, 10–13; 3, 3–11. 16–17. 21–23

1¹⁰ Vă îndemn însă, fraților, prin Numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca toți să vorbiți același lucru și să nu fie între voi rupturi [*schismata*], ci să fiți desăvârșiți în același gând și în aceeași socotință [voință].¹¹ Căci mi s-a arătat despre voi, fraților, de către cei din casa lui Chloe, că între voi sunt certuri.¹² Și spun aceasta pentru că fiecare dintre voi spune: „Eu sunt al lui Pavel!” „Iar eu, al lui Apollo!” „Iar eu, al lui Kefa!” „Iar eu, al lui Hristos!”¹³ Oare S-a împărțit Hristos? Nu cumva Pavel s-a răstignit pentru voi? Sau ați fost botezați în numele lui Pavel? [...]

3³ Pentru că sunteți încă trupești. Câtă vreme între voi e gelozie și ceartă, oare nu sunteți trupești și umblați după om?⁴ Căci atunci când zice cineva: „Eu sunt al lui Pavel!”, iar altul: „Eu, al lui Apollo!”, oare nu sunteți oameni?⁵ Dar ce este Apollo? Și ce este Pavel? Slujitori [*diakonoi*] prin care ați crezut, cum a dat fiecăruia Domnul.⁶ Eu am sădit, Apollo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească.⁷ Încât nici cel ce sădește nu e ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu Care face să crească.⁸ Iar cel ce sădește și cel ce udă sunt una, dar fiecare își va lua plata potrivit osteneții lui.⁹ Fiindcă noi suntem colaboratori ai lui Dumnezeu. Voi sunteți un ogor al lui Dumnezeu, o zidire a lui Dumnezeu.¹⁰ După harul lui Dumnezeu cel dat mie, ca un arhitect înțelept am pus temelie, și altul zidește pe ea. Dar fiecare să vadă cum zidește;¹¹ căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea care zace pusă și care e Iisus Hristos. [...] ¹⁶ Nu știți oare că sunteți un templu al lui Dumnezeu și că în voi locuiește Duhul Sfânt?¹⁷ De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica și pe el Dumnezeu. Căci sfânt este templul lui Dumnezeu, care sunteți voi. [...] ²¹ Încât nimeni să nu se laude cu oameni; căci toate sunt ale voastre,²² fie Pavel, fie Apollo, fie Kefa, fie lume, fie viață, fie moarte, fie cele de față, fie cele viitoare, toate sunt ale voastre,²³ iar voi, ai lui Hristos și Hristos, al lui Dumnezeu.

Judecata incestuosului și a imoralității

I Corinteni 5, 1-13; 6, 9-20

5¹ În general se aude că la voi e desfrânare, și o asemenea desfrânare care nu e nici măcar între păgâni, ca unul să aibă pe femeia tatălui său. ² Și voi sunteți îngâmfați și nu v-ați îndoliat mai degrabă, ca să fie scos din mijlocul vostru cel ce face acest lucru. ³ Fiindcă eu, deși sunt absent cu trupul, dar prezent cu duhul, l-am și judecat ca și cum aș fi prezent pe cel ce a făcut una ca aceasta: ⁴ ca adunându-vă voi în Numele Domnului Iisus și duhul meu împreună cu puterea Domnului nostru Iisus Hristos, ⁵ să-l predați pe unul ca acesta Satanei spre pieirea trupului, ca duhul lui să se mântuiască în ziua Domnului. ⁶ Nu e bună lauda voastră. Nu știți că puțină drojdie dospește tot aluatul? ⁷ Curățiți drojdia veche, ca să fiți aluat nou, cum și sunteți azime fără drojdie. Căci Hristos, Paștele nostru, S-a jertfit pentru noi. ⁸ Încât să prăznuim nu cu drojdie veche, nici cu drojdia răutății și a viclesugului, ci cu azimele/pâinile nedospite ale curăției și adevărului. ⁹ V-am scris în epistolă să nu vă amestecați cu desfrânați, ¹⁰ firește nu cu desfrânații acestei lumi, sau cu lacomii, răpitorii sau idolatrii, fiindcă atunci ar trebui să ieșiți din lumea asta. ¹¹ V-am scris însă acum să nu vă amestecați în cazul în care cineva care se numește frate este desfrânat sau lacom sau idolatru sau bârfitor sau bețiv sau răpitor; cu unul ca acesta nici să nu mâncați împreună. ¹² Căci ce am eu să-i judec pe cei de afară? Însă pe cei dinăuntru oare voi nu-i judecați? ¹³ Pe cei din afară îi va judeca Dumnezeu. „Scoateți-l afară dintre voi pe cel rău” [Dt 17, 7].

6⁹ Nu știți oare că nedreptii nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu? Nu vă lăsați duși în rătăcire! Nici desfrânații, nici idolatrii, nici adulterii, nici onaniștii, nici homosexualii [cei ce se culcă bărbați cu bărbați], ¹⁰ nici hoții, nici lacomii, nici bețivii, nici bârfitorii, nici răpitorii nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu. ¹¹ Așa ceva ați fost unii dintre voi, dar v-ați spălat, dar v-ați sfințit, dar v-ați îndreptat în Numele Domnului Iisus Hristos și în Duhul Dumnezeului nostru. ¹² Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate sunt de folos. Toate îmi sunt îngăduite, dar nu mă voi lăsa stăpânit de ceva. ¹³ [...] Trupul nu este pentru desfrânare, ci pentru Domnul, și Domnul pentru trup. ¹⁴ Și Dumnezeu L-a sculat pe Domnul și ne va scula și pe noi prin puterea Lui. ¹⁵ Nu știți oare că trupurile voastre sunt membre ale lui Hristos? Luând deci membrele lui Hristos le voi face membre ale unei femei desfrânate? Să nu fie! ¹⁶ Nu știți oare că cine se lipește de femeia desfrânată este un trup [corp; *sōma*] cu ea — căci zice [Scriptura]: „Și vor fi cei doi un singur trup [o singură carne; *sarx*]” [Fc 2, 24] —, ¹⁷ iar cine se lipește de Domnul e un Duh cu El. ¹⁸ Fugiți de desfrânare! Orice păcat va face omul e în afara trupu-

lui/corpului său, dar cel ce desfrânează păcătuiește în trupul/corpul său.
¹⁹ Sau nu știți oare că trupul/corpul vostru e un templu al Duhului Sfânt
 Care locuiește în voi, și pe care-L aveți de la Dumnezeu, și că nu sunteți ai
 voștri? ²⁰ Fiindcă ați fost cumpărați cu preț. Slăviți deci pe Dumnezeu în
 trupul/corpul vostru!

Despre căsătorie

1 Corinteni 7, 8–10. 17

⁸ Celor necăsătoriți și văduvelor le spun: bine le este dacă rămân ca mine.
⁹ Dar dacă nu se pot înfrâna, să se căsătorească, pentru că e mai bine să se
 căsătorească decât să ardă.

¹⁰ Iar celor căsătoriți le poruncesc, nu eu, ci Domnul: femeia să nu se des-
 partă de bărbat — dar dacă s-a despărțit, să rămână necăsătorită sau să se
 împace cu bărbatul său — și bărbatul să nu-și lase femeia!

¹⁷ Cum a împărțit fiecăruia Domnul, cum l-a chemat pe fiecare Domnul,
 așa să umble! Și așa orânduiesc în toate Bisericilor.

Un Dumnezeu Tatăl și Un Domn Iisus Hristos

1 Corinteni 8, 4–6

⁴ Știm că idolul nu e nimic în lume și că nu este nici un dumnezeu decât
 Unul Singur.

⁵ Deși sunt așa-ziși dumnezei fie în cer, fie pe pământ, cum sunt mulți
 dumnezei și mulți domni,

⁶ pentru noi însă este Un singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate și
 noi pentru El,

și Un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate și noi prin El.

Fugiți de idolatrie

1 Corinteni 10, 14–17. 19–21

¹⁴ Iubiții mei, fugiți de idolatrie! ¹⁵ Ca unor înțelepți vă vorbesc. Judecați
 voi ce spun. ¹⁶ Paharul binecuvântării pe care-l binecuvântăm nu e oare cu-
 minecarea Sângelui lui Hristos? Pâinea pe care o frângem nu e oare cumine-
 carea Trupului/Corpului lui Hristos? ¹⁷ Pentru că o singură Pâine, un singur
 Trup/Corp [*sōma*] suntem noi cei mulți, căci toți ne împărțim dintr-o sin-
 gură Pâine. [...] ¹⁹ Ce vreau să spun? Este oare carnea jertfită idolilor ceva?
 Sau este idolul ceva? ²⁰ Vreau să spun doar că cele pe care le aduc jertfă
 [păgânii] sunt aduse demonilor, și nu lui Dumnezeu; și nu vreau ca voi să vă
 faceți părtași ai demonilor. ²¹ Nu puteți să beți și paharul Domnului și paharul
 demonilor; nu puteți să luați parte și la masa Domnului și la masa demonilor.

Bărbatul și femeia în Biserică

1 Corinteni 11, 2–5. 7–12; 14, 33–35. 40

11² Vă laud că vă aduceți aminte de mine în toate și țineți predaniile așa cum vi le-am predat.³ Vreau să știți însă că: Hristos e capul oricărui bărbat, cap femeii e bărbatul, iar cap al lui Hristos e Dumnezeu.⁴ Orice bărbat care se roagă ori profetește cu capul acoperit își face de rușine capul;⁵ și orice femeie care se roagă ori profetește cu capul descoperit își face de rușine capul [...].⁷ Fiindcă bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, întrucât este iconă și slavă a lui Dumnezeu, femeia însă e o slavă a bărbatului.⁸ Fiindcă nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat,⁹ pentru că n-a fost creat bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat.¹⁰ De aceea femeia e datoare să aibă stăpânire [prin văl] peste capul ei din pricina îngerilor.¹¹ Totuși nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie în Domnul,¹² căci așa cum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie, și toate sunt din Dumnezeu.

14³³ [...] Ca în toate adunările/bisericile [ekklēsiais] sfinților,³⁴ femeile să tacă în adunări/biserici, pentru că nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum spune și Legea [cf. Fc 3, 16].³⁵ Iar dacă vrea să învețe ea ceva, să-și întrebe acasă bărbații, fiindcă e un lucru rușinos pentru o femeie să vorbească în adunare/biserică.

⁴⁰ Toate să se facă cu cuviință și după rânduială [euschēmōnōs kai kata taxin].

Neorânduielei la Cina Domnului

1 Corinteni 11, 17–22

¹⁷ Nu vă laud, pentru că nu vă adunați spre mai bine, ci spre mai rău.
¹⁸ Mai întâi aud că atunci când vă adunați în biserică, între voi sunt rupturi [schismata], și în parte cred asta.¹⁹ Fiindcă trebuie să fie între voi și partide religioase [haireseis], ca să se facă arătați între voi cei încercați.²⁰ Așadar, când vă adunați la un loc, nu se poate mânca o Cină a Domnului,²¹ căci mâncând fiecare își ia cina lui, și unul flămânzește, iar altul se îmbată.
²² N-aveți oare case ca să mâncați și să beți? Sau disprețuiți Biserica lui Dumnezeu și îi rușinați pe cei care nu au? Ce să vă spun? Să vă laud? În asta nu vă laud.

Predania Euharistiei

1 Corinteni 11, 23–29

²³ Că eu de la Domnul am primit ceea ce v-am predat vouă: și anume că în noaptea în care a fost predat, Domnul Iisus a luat pâine, ²⁴ și mulțumind a frânt și a zis: „Acesta este Trupul/Corpul Meu cel frânt pentru voi. Aceasta

să faceți întru amintirea Mea!”²⁵ La fel [a luat] și paharul după ce a cinat, zicând: „Acest pahar e Noul Testament/Legământ întru Sângele Meu. Aceasta să faceți ori de câte ori veți bea întru amintirea Mea!”²⁶ Căci ori de câte ori veți mânca această Pâine și veți bea acest Pahar, moartea Domnului vestiți până ce va veni.

²⁷ Astfel încât oricine va mânca Pâinea și va bea Paharul Domnului cu nevreddnicie, vinovat va fi față de Trupul/Corpul și Sângele Domnului.²⁸ Să se pună la încercare omul pe sine însuși, și așa să mănânce din Pâine și să bea din Pahar.²⁹ Căci cel ce mănâncă și bea [cu nevreddnicie] osândă își mănâncă și bea, pentru că nu distinge Trupul [Domnului].

Harismele și unitatea Trupului Bisericii în iubire

1 Corinteni 12, 3–12. 14. 20. 27–31; 13, 8–10. 13

12³ Vă fac cunoscut că, așa cum nimeni care vorbește în Duhul lui Dumnezeu nu spune: „Anatema [să fie] Iisus!”, tot așa nimeni nu poate spune: „Domn [Kyrios — este] Iisus” decât în Duhul Sfânt.

⁴ Sunt diviziuni de harisme, dar Același Duh,⁵ și sunt diviziuni de slujiri/diaconii, dar Același Domn,⁶ și diviziuni de lucrări/activități, dar Același Dumnezeu Care lucrează toate în toți.⁷ Și fiecăruia i s-a dat manifestarea Duhului spre folos:⁸ fiindcă unuia i s-a dat prin Duhul cuvânt de înțelepciune, altuia cuvânt de cunoaștere potrivit Aceluiași Duh,⁹ altuia credință în Același Duh, iar altuia darurile vindecărilor într-un Duh,¹⁰ altuia lucrări ale unor puteri, altuia profeție, altuia discernământul duhurilor, altuia genuri de limbi, iar altuia tâlcuirea/interpretarea limbilor.¹¹ Dar toate acestea le lucrează Unul și Același Duh Care împarte fiecăruia după cum voiește.¹² Căci așa cum trupul/corpul e unul și are multe membre, iar toate membrele trupului/corpului, deși sunt multe, sunt un trup, tot așa și Hristos. [...] ¹⁴ Trupul/corpul nu e un singur membru, ci multe. [...] ²⁰ Iar multele membre sunt un trup/corp. [...] ²⁷ Iar voi sunteți un Trup/Corp al lui Hristos și membre fiecare dintr-o parte.²⁸ Și pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică mai întâi apostoli, în al doilea rând profeți, în al treilea rând învățători, apoi puteri, apoi daruri de vindecări, ajutorări, cârmuiri, genuri de limbi.²⁹ Oare toți sunt apostoli? Oare toți sunt profeți? Oare toți sunt învățători?³⁰ Oare toți au daruri de vindecări? Oare toți vorbesc în limbi? Oare toți tâlcuiesc/interpretează?³¹ Fiți geloși însă pe harismele cele mai mari. [...] 13⁸ Iubirea nu cade niciodată. Profețiile însă se vor desființa, limbile vor înceta, cunoașterea se va desființa,⁹ fiindcă dintr-o parte cunoaștem și dintr-o parte profetim;¹⁰ dar când va veni ceea ce este desăvârșit, parțialul va fi desființat. [...] ¹³ Acum însă rămân credința, nădejdea, iubirea — acestea trei; mai mare însă decât acestea e iubirea.

Evangelhia morții și Învierii lui Hristos — predania Bisericii

1 Corinteni 15, 1–9

¹ Vă fac cunoscută, fraților, evanghelia [vestea bună] pe care v-am binevestit-o, pe care ați primit-o și în care stați, ² și prin care sunteți mântuiți; cu ce cuvânt v-am binevestit-o — dacă o țineți, afară numai dacă n-ați crezut în zadar! ³ Căci între ele dintâi v-am predat ceea ce am primit și eu:

că Hristos/Mesia a murit pentru păcatele noastre, potrivit Scripturilor;

⁴ că a fost îngropat

și că s-a sculat [a înviat] a treia zi, potrivit Scripturilor,

⁵ și că S-a arătat lui Kefa, apoi celor Doisprezece,

⁶ S-a arătat deodată la peste cinci sute de frați, dintre care unii trăiesc până acum, iar unii au adormit;

⁷ apoi S-a arătat lui Iacob, apoi apostolilor toți,

⁸ iar la urmă de tot, ca unui făt lepădat/avortat înainte de vreme, mi S-a arătat și mie; ⁹ fiindcă eu sunt cel mai mic dintre apostoli, eu care nu sunt vrednic să mă numesc apostol, pentru că am persecutat Biserica lui Dumnezeu.

Învierea lui Hristos și învierea morților

1 Corinteni 15, 12–28

¹² Dacă se vestește că Hristos S-a sculat [a înviat] din morți, cum zic unii între voi că nu este înviere/sculare a morților? ¹³ Dacă nu este înviere a morților, atunci nici Hristos n-a înviat. ¹⁴ Iar dacă Hristos n-a înviat, atunci goală [de conținut] e și vestirea/propovăduirea noastră, goală e și credința voastră; ¹⁵ ne aflăm încă și martori mincinoși ai lui Dumnezeu, pentru că am dat mărturie împotriva lui Dumnezeu că L-a înviat pe Hristos, pe Care nu L-a înviat dacă morții nu învie. ¹⁶ Căci dacă morții nu învie, atunci nici Hristos n-a înviat; ¹⁷ iar dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică e credința voastră, sunteți încă în păcatele voastre. ¹⁸ Iar cei ce au adormit în Hristos au pierit. ¹⁹ Dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai vrednici de milă decât toți oamenii.

²⁰ Acum însă Hristos a înviat din morți, pârga [învierii] celor adormiți.

²¹ Căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om [vine] și învierea morților; ²² pentru că așa cum în Adam au murit toți, așa și în Hristos vor fi făcuți vii toți. ²³ Fiecare în cinul/rangul lui: pârga Hristos, apoi cei ai lui Hristos la venirea/parusia Lui. ²⁴ După aceea sfârșitul, când El va preda împărăția lui Dumnezeu și Tatăl, când va desfîința orice stăpânire, orice domnie și orice putere. ²⁵ Fiindcă El trebuie să împărătească „până ce va pune pe toți vrăjmașii sub picioarele Lui” [Ps 109, 1]. ²⁶ Ultimul vrăjmaș care va

fi desființată va fi moartea.²⁷ „Căci pe toate le-a supus sub picioarele Lui” [Ps 8, 7]. Iar când spune că I se supun toate, este evident că afară de Cel care l-a supus Lui toate.²⁸ Iar când I se vor supune Lui toate, atunci Fiul Însuși se va supune Celui ce l-a supus Lui toate, ca Dumnezeu să fie toate în toți.

Grațierea incestuosului

2 Corinteni 2, 5-11

⁵ Iar dacă m-a întristat cineva, nu pe mine m-a întristat, ci în parte — ca să nu spun mai mult — pe voi toți. ⁶ Destul este pentru unul ca acesta pedeapsa aceasta dată de cei mai mulți. ⁷ Așa încât, dimpotrivă, voi trebuie mai degrabă să-l grațiați și mângâiați, ca nu cumva unul ca aceasta să fie copleșit de prea multa întristare. ⁸ De aceea vă îndemn să întăriți în el iubirea. ⁹ Căci de aceea v-am și scris, ca să vă cunosc, punându-vă la încercare, dacă sunteți ascultători în toate. ¹⁰ Iar cui îi grațiați ceva, și eu îi grațiez; fiindcă și eu ceea ce am grațiat, dacă am grațiat, am făcut-o pentru voi în fața lui Hristos, ¹¹ ca să nu fim covârșiți de Satana, ale cărui gânduri nu ne sunt necunoscute.

Vechiul și Noul Testament

2 Corinteni 3, 5-6. 14-17; 4, 3-7

³ Destoinicia noastră este de la Dumnezeu, ⁶ Care ne-a făcut destoinici să fim slujitori/diaconi ai unui Nou Testament, nu ai unei litere, ci ai unui duh/sens, căci litera ucide, dar duhul/sensul face viu. [...] ¹⁴ Dar gândurile lor [ale fiilor lui Israel] s-au învățoșat, căci până în ziua de azi la citirea Vechiului Testament rămâne același vâl neridicat, pentru că el se desființează în Hristos; ¹⁵ dar până în ziua de azi, când se citește Moise, un vâl zace peste inima lor, ¹⁶ iar când se vor întoarce la Domnul, vâlul se va ridica. ¹⁷ Domnul este duhul/sensul [Scripturii], iar unde este duhul/sensul [care este] Domnul este libertate. [...]

⁴ Iar dacă Evanghelia noastră este și ea acoperită cu un vâl, e acoperită în cei care pier, ⁴ în care dumnezeul acestui veac a orbit gândurile necredincioșilor, ca să nu le strălucească lumina Evangheliei slavei lui Hristos, Care e Icoana lui Dumnezeu. ⁵ Căci nu ne vestim/propovăduim pe noi înșine, ci pe Iisus Hristos Domnul, iar pe noi înșine sclavi ai voștri pentru Iisus. ⁶ Pentru că Dumnezeu Care a zis: „Să strălucească din întuneric lumina!”, El a strălucit în inimile noastre spre lumina cunoașterii slavei lui Dumnezeu pe fața lui Hristos. ⁷ Și avem această comoară în vase de lut, pentru ca puterea covârșitoare să fie a lui Dumnezeu, nu de la noi.

Binecuvântarea trinitară

2 Corinteni 13, 13

¹³ Harul Domnului Iisus Hristos și iubirea lui Dumnezeu și comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți!

Evanghelia lui Hristos și nu alta!

Galateni 1, 6–12

⁶ Mă mir că atât de repede treceți de la cel care v-a chemat în harul lui Hristos la o altă evanghelie, ⁷ care nu este alta, dacă n-ar fi unii care vă tulbură și vor să schimbe Evanghelia/Vestea bună a lui Hristos. ⁸ Dar chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar aduce o [altă] evanghelie pe lângă cea pe care am binevestit-o vouă, să fie anatema! ⁹ Așa cum v-am spus mai înainte, vă spun iarăși și acum: dacă v-ar aduce cineva o [altă] evanghelie, pe lângă cea pe care ați primit-o, să fie anatema! ¹⁰ Fiindcă acum îi conving pe oameni sau pe Dumnezeu? sau caut să plac oamenilor? Dacă aș plăcea încă oamenilor, n-aș fi un sclav al lui Hristos. ¹¹ Vă fac însă cunoscut, fraților, că Evanghelia binevestită de mine nu este după om, ¹² pentru că nici eu n-am primit-o de la un om, nici n-am fost învățat, ci printr-o descoperire a lui Iisus Hristos.

Recunoașterea evangheliei lui Pavel de către stâlpii Bisericii din Ierusalim

Galateni 2, 1–2. 4–10

¹ După paisprezece ani m-am suit la Ierusalim cu Barnaba luându-l și pe Tit; ² m-am suit însă potrivit unei descoperiri, și le-am expus Evanghelia pe care o vestesc neamurilor/păgânilor, în particular celor ce păreau a fi [stâlpii], ca nu cumva să alerg sau să fi alergat în gol [...], ⁴ din pricina fraților mincinoși furișți care veniseră să iscodească libertatea noastră, pe care o avem în Hristos, ca să facă din noi niște sclavi, ⁵ cărora însă nu le-am cedat nici un ceas prin supunere, ca adevărul Evangheliei să rămână și pentru voi. ⁶ Iar cei ce păreau a fi ceva — oricine ar fi fost ei, nu mă interesează; Dumnezeu nu caută la fața omului — nu mi-au adăugat nimic, ⁷ ci, dimpotrivă, văzând că mi-a fost încredințată Evanghelia pentru cei netăiați-împrejur, după cum lui Petru cea pentru cei tăiați-împrejur — ⁸ căci Cel ce a lucrat prin Petru în trimiterea la cei tăiați-împrejur a lucrat și prin mine în trimiterea la neamuri/păgâni —, ⁹ și cunoscând harul dat mie, Iacob și Kefa și Ioan, care păreau a fi stâlpii, mi-au dat mie și lui Barnaba mâna dreaptă în semn de comuniune, ca noi să binevestim la păgâni, iar ei la cei tăiați-împrejur; ¹⁰ numai să ne aducem aminte de cei săraci, lucru pe care m-am sârguit să-l fac întocmai.

Noutatea creștină — înfiere și unitate

Galateni 3, 24–28; 4, 4–7

3²⁴ Legea [lui Moise] ne-a fost pedagog spre Hristos, ca să fim îndreptățiți din credință; ²⁵ dar când a venit credința, nu mai suntem sub pedagog. ²⁶ Fiindcă toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus. ²⁷ Deoarece câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat. ²⁸ Nu mai este iudeu, nici păgân, nu mai este sclav, nici om liber, nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți un singur [om] sunteți în Hristos Iisus.

4⁴ Când a venit plinirea vremii, Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său făcut din femeie, făcut sub Lege, ⁵ ca pe cei aflați sub Lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea. ⁶ Iar pentru că sunteți fii, Dumnezeu a trimis în inimile voastre Duhul Fiului Său Care strigă: „Avva! Tată!” ⁷ Astfel că nu mai ești sclav, ci fiu; iar dacă ești fiu, ești și moștenitor al lui Dumnezeu prin Hristos.

Creația nouă — canonul fundamental

Galateni 6, 15–16

¹⁵ Căci nici tăierea-împrejur [circumcizia] nu e ceva, nici netăierea-împrejur [necircumcizia], ci o creație nouă. ¹⁶ Și celor câți se vor alinia acestui canon [acestei reguli] pace și milă să fie peste ei și peste Israelul lui Dumnezeu!

Golirea de Sine și preamărirea lui Iisus Hristos Domnul

Filipeni 2, 5–11

⁵ Gândiți în voi ceea ce e și în Hristos Iisus, ⁶ Care deși e în forma [slava] lui Dumnezeu, n-a socotit drept un lucru răpit faptul de a fi El egal cu Dumnezeu, ⁷ ci S-a golit pe Sine Însuși luând formă de sclav, făcut fiind asemenea oamenilor; și prin înfățișare aflat fiind ca un om, ⁸ S-a umilit pe Sine Însuși făcându-Se ascultător până la moarte, și încă o moarte pe cruce. ⁹ De aceea și Dumnezeu L-a supraînălțat și I-a dăruit Numele mai presus de orice nume, ¹⁰ ca în Numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești, al celor pământești și al celor subpământești, ¹¹ și să mărturisească toată limba „Domn” pe Iisus Hristos spre slava lui Dumnezeu Tatăl.

Predestinare spre înfiere și recapitulare în Hristos

Efeseni 1, 3–12. 19–23

³ Binecuvântat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce în Hristos ne-a binecuvântat cu toată binecuvântarea duhovnicească întru cele cerești; ⁴ precum ne-a ales întru El mai înainte de întemeierea lumii, ca să fim sfinți și fără prihană înaintea Lui în iubire, ⁵ prehotărându-ne/pre-

destinându-ne spre înfiere în El prin Iisus Hristos, potrivit bună-plăcerii voii Lui,⁶ spre lauda slavei harului Său, cu care ne-a dăruit întru Cel iubit al Lui,⁷ întru Care avem răscumpărarea prin Sângele Lui, iertarea greșelilor după bogăția harului Său;⁸ har pe care l-a făcut să prisosească pentru noi în toată înțelepciunea și chibzuința⁹ făcându-ne cunoscută taina voii Lui potrivit bună-plăcerii pe care o plănua întru Sine¹⁰ spre economia plinirii timpurilor, ca toate să fie recapitulate în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ —¹¹ în El, în Care am și primit moștenire fiind prehotărâți/predestinați potrivit planului Celui care lucrează toate după sfatul voii Sale,¹² pentru a fi spre lauda slavei Lui. [...] ¹⁹ Potrivit lucrării puterii tăriei Lui,²⁰ pe care a lucrat-o în Hristos, sculându-L din morți și așezându-L de-a dreapta Lui în cele cerești²¹ mai presus de orice stăpânire, putere și domnie și de orice nume numit nu numai în veacul acesta, ci și în cel viitor;²² și a supus toate sub picioarele Lui și pe El L-a dat mai presus de toate Cap Bisericii,²³ care e Trupul/Corpul Lui, plinătatea/umplerea Celui ce plinește/umple toate în toți.

Taina Bisericii — unitatea în Hristos între iudei și păgâni
Efesenii 3, 4-9; 2, 11-22

3⁴ Citind puteți înțelege priceperea mea în taina lui Hristos,⁵ [taină] care n-a fost făcută cunoscută în alte generații fiilor oamenilor cum s-a descoperit acum sfinților Lui apostoli și profeți în Duhul:⁶ că neamurile păgâne sunt comoștenitoare, concorporale și copărtașe ale făgăduinței lui Hristos prin Evanghelia⁷ al cărei slujitor/diacon m-am făcut după darul harului lui Dumnezeu dat mie potrivit lucrării puterii Lui, [...] ⁸ ca să binevestesc păgânilor bogăția nepătrunsă a lui Hristos,⁹ și să-i luminez pe toți care e economia tainei celei ascunse de veacuri în Dumnezeu Care a creat toate. [...]

2¹¹ De aceea, aduceți-vă aminte că odinioară voi, păgânii la trup, numiți netăiere-împrejur de cei ce se numeau tăiere-împrejur făcută de mână în trup,¹² erați pe vremea aceea fără Hristos, înstrăinați de cetățenia lui Israel și străini de legămintele făgăduinței, neavând nădejde și fără Dumnezeu în lume.¹³ Acum însă, în Hristos voi, care ați fost cândva departe, ați fost făcuți aproape prin sângele lui Hristos.¹⁴ Fiindcă El este pacea noastră, El Care a făcut cele două una și a doborât peretele din mijloc al despărțiturii, desființând în trupul Său dușmănia,¹⁵ legea poruncilor în hotărârile ei, ca pe cei doi să-i creeze în El într-un singur om nou făcând pace,¹⁶ și să-i împace pe amândoi cu Dumnezeu într-un singur trup/corp prin cruce, omorând în El dușmănia.¹⁷ Și venind El a binevestit: „Pace vouă, celor de departe!” și „Pace celor de aproape!”;¹⁸ fiindcă prin El avem amândoi într-Un Duh aducerea la Tatăl.¹⁹ Prin urmare, nu mai sunteți străini și pribegi, ci sunteți concetățeni

ai sfinților și casnici ai lui Dumnezeu, ²⁰ zidiți pe temelia apostolilor și profeților, Piatra din capul unghiului fiind Însuși Hristos, ²¹ în Care încheagată fiind toată zidirea crește să ajungă un templu sfânt în Domnul; ²² în El sunteți și voi zidiți împreună, spre a fi locuința a lui Dumnezeu în Duhul.

Unitatea în Biserica lui Hristos

Efesenii 4, 3-7. 11-16

³ Sărguiți-vă să păziți unitatea Duhului întru legătura păcii.

⁴ Este un singur Trup/Corp și un singur Duh, precum ați fost și chemați la o singură nădejde a chemării voastre;

⁵ este Un singur Hristos, o singură credință, un singur botez;

⁶ este Un singur Dumnezeu și Tată al tuturor, Care e peste toate, prin toate și în toți.

⁷ Și fiecăruia dintre noi i s-a dat harul pe măsura darului lui Hristos. [...]

¹¹ Și El i-a dat pe unii apostoli, pe alții profeți, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători, ¹² spre desăvârșirea sfinților, spre lucrul slujirii, spre zidirea trupului/corpului lui Hristos, ¹³ până ce vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la statura de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos; ¹⁴ ca să nu mai fim prunci duși de valuri și purtați încolo și încoace de orice vânt al învățaturii prin hazardul oamenilor, cu viclesug spre uelțirea rătăcirii, ¹⁵ ci ținând adevărul în iubire să sporim întru toate pentru El, Care este Capul, Hristos, ¹⁶ din Care tot trupul/corpul bine încheagat și alcătuit își face creșterea potrivit lucrării măsurate a fiecărui membru spre zidirea lui însuși în iubire.

Hristos — Icoană a Tatălui și Cap al creației în Biserică

Colosenii 1, 12-20

¹² Mulțumesc Tatălui Care ne-a făcut destoinici de partea moștenirii sfinților în lumină, ¹³ Care ne-a izbăvit din puterea întunericului și ne-a strămutat în Împărăția Fiului iubirii Sale, ¹⁴ întru Care avem răscumpărarea, iertarea păcatelor.

¹⁵ Care e Chip/Icoană a Dumnezeului nevăzut, Întâi-născutul întregii creații; ¹⁶ pentru că în El au fost create toate, cele din ceruri și de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie stăpânii, fie puteri — toate au fost create prin El și pentru El, ¹⁷ și El este înainte de toate și toate în El s-au alcătuit. ¹⁸ Și El este Capul Trupului/Corpului, al Bisericii; El Care e Început, Întâi-născut din morți, ca să fie El Întâiul întru toate; ¹⁹ pentru că în El l-a bineplăcut [lui Dumnezeu] să locuiască toată plinătatea, ²⁰ și prin El să împace cu Sine toate, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin sângele crucii Lui.

Preștiința și predestinația înfierii în Tatăl prin Hristos în Duhul

Romani 8, 14–22. 29–30

¹⁴ Câți sunt mânați de Duhul sunt fii ai lui Dumnezeu. ¹⁵ Pentru că n-ați primit un duh de sclavie, iarăși spre frică, ci ați primit un duh de înfiere, în Care strigăm: „Avva! Tată!” ¹⁶ Însuși Acest Duh dă mărturie împreună cu duhul nostru că suntem copiii ai lui Dumnezeu; ¹⁷ iar dacă suntem copii, suntem și moștenitori: moștenitori ai lui Dumnezeu și comoștenitori cu Hristos, dacă pătimim împreună cu El, ca să fim și slăviți împreună cu El. ¹⁸ Căci socotesc că pătimirile vremii de acum nu sunt demne de slava care ni se va descoperi. ¹⁹ Creația întreagă arde de nerăbdare așteptând descoperirea fiilor lui Dumnezeu. ²⁰ Întrucât creația a fost supusă zădărniceii, nu de bunăvoie, ci din pricina celui care a supus-o, cu nădejde ²¹ că însăși creația va fi eliberată de sclavia stricăciunii spre libertatea slavei copiilor lui Dumnezeu; ²² căci știm că toată creația suspină și e în dureri de naștere până acum. [...]

²⁹ [Dumnezeu] pe cei pe care i-a preștiut, pe aceștia i-a și prehotărât/predestinat să fie conformi chipului/icoanei Fiului Său, ca El să fie Întâi-născutul între mulți frați; ³⁰ iar pe cei pe care i-a prehotărât/predestinat, pe aceștia i-a și chemat, iar pe cei pe care i-a chemat, pe aceștia i-a și îndreptăit, iar pe cei pe care i-a îndreptăit, pe aceștia i-a și slăvit.

Mărturisire și credință

Romani 10, 6–13

⁶ Dreptatea din credință zice așa: „Să nu spui în mîntea ta: Cine se va sui la cer?” [Dt 30, 12] ca să coboare pe Hristos! ⁷ Sau: „Cine se va coborî în adânc?” [cf. Dt 30, 13] ca să ridice pe Hristos din morți! ⁸ Dar ce zice? „Aproape de tine este cuvântul: în gura ta și în inima ta” [Dt 30, 14], și anume cuvântul credinței pe care-l propovăduim. ⁹ Pentru că dacă vei mărturisi cu gura ta „Domn” [Kyrios] pe Iisus și vei crede în inima ta că Dumnezeu L-a sculat din morți, te vei mântui; ¹⁰ căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire. ¹¹ Pentru că zice Scriptura: „Oricine crede în El nu va fi rușinat” [Is 28, 16]. ¹² Fiindcă nu este deosebire între iudeu și păgân, pentru că Același este Domnul tuturor Care-i îmbogățește pe toți cei ce-L cheamă; ¹³ căci „oricine va chema Numele Domnului se va mântui” [Ioil 2, 32].

Rugăciuni pentru toți

1 Timotei 2, 1–4

¹ Vă îndemn deci înainte de toate să faceți cereri, rugăciuni, intervenții și mulțumiri pentru toți oamenii, ² pentru împărat și pentru cei sus-puși, ca să

petrecem o viață pașnică și liniștită în toată cucernicia și cuviința. ³ Acest lucru este frumos și primit înaintea Mântuitorului nostru Dumnezeu, ⁴ Care vrea ca toți oamenii să se măntuiască și să vină la recunoașterea adevărului.

Un singur Dumnezeu și Un singur Mijlocitor

1 Timotei 2, 5-7

⁵ Pentru că este Un singur Dumnezeu și Un singur Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, un om Hristos/Mesia Iisus, ⁶ Care S-a dat pe Sine Însuși ^{preț} de răscumpărare pentru toți, mărturie dată la timpul său. ⁷ Pentru care am fost pus vestitor și apostol — spun adevărul, nu mint — învățător al neamurilor/păgânilor în credință și adevăr.

Bărbații

1 Timotei 2, 8

⁸ Vreau deci ca bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini curate, fără mânie și alt gând.

Femeile

1 Timotei 2, 9-15

⁹ Asemenea și femeile în îmbrăcăminte curată să se împodobescă cu sfilă și cuminenție, nu cu cosițe împletite cu aur, cu mărgăritare sau cu veșmânt de mult preț, ¹⁰ ci prin fapte bune, lucru convenit unor femei care au făgăduit cinstirea lui Dumnezeu. ¹¹ Femeia să se învețe în liniște cu toată supunerea; ¹² nu-i îngădui femeii să învețe pe alții, nici să-l stăpânească pe bărbat, ci să fie în liniște. ¹³ Fiindcă Adam a fost plăsmuit primul, apoi Eva; ¹⁴ și nu Adam a fost amăgit, ci femeia a fost amăgită și a ajuns să calce porunca. ¹⁵ Dar se va măntui prin naștere de copii, dacă va rămâne în credință și iubire, și în sfințire cu cuminenție.

Episcopul

1 Timotei 3, 1-7

¹ Credincios este cuvântul: dacă pofteste cineva episcopie [supraveghere], dorește un lucru bun. ² Se cuvine deci ca episcopul să fie ireproșabil, bărbat al unei singure femei, treaz, cuminte, curat, iubitor de străini, destoinic să învețe pe alții, ³ nebețiv, nebătăuș, ci blând, necertăreț, neiuitor de arginți, ⁴ fiind în chip frumos întâi-stătător [*proistamenon*] al casei lui, având copii în supunere cu toată cuviința — ⁵ căci cine nu știe să fie întâi-stătător al casei lui, cum va purta de grijă de Biserica/Adunarea lui Dumnezeu? —, ⁶ nu proaspăt botezat, ca nu cumva înfumurându-se să cadă în osânda diavo-

lului. ⁷ Mai trebuie să aibă mărturie bună și de la cei din afară, ca să nu cadă în ocară și în cursa diavolului.

Diaconii

1 Timotei 3, 8–13

⁸ Asemenea și diaconii să fie cuviincioși, nu cu două vorbe, nu dedați la vin mult, nici la câștig rușinos, ⁹ având taina credinței într-o conștiință curată. ¹⁰ Și ei să fie puși mai întâi la încercare și apoi să fie diaconiți, dacă sunt nevinovați. ¹¹ Asemenea și femeii cuviincioase, neclevetitoare, treze și credincioase în toate. ¹² Diaconii să fie bărbați ai unei singure femei, întâistătători în chip frumos ai copiilor și caselor lor; ¹³ căci cei ce diaconesc frumos își agonisesc o treaptă frumoasă și multă îndrăznire în credința cea în Hristos Iisus.

Biserica și taina dreptei-credințe

1 Timotei 3, 14–16

¹⁴ Acestea ți le scriu nădăjduind să vin la tine repede; ¹⁵ ca să știi, dacă întârzii, cum trebuie să petreci în casa lui Dumnezeu, care e Biserica/Aduanarea lui Dumnezeu, stâlp și temelie a Adevărului. ¹⁶ Și într-adevăr mare este taina buneii-cinstiri/dreptei-credințe [*mysterion eusebeias*]:

El a fost arătat în trup,
îndreptătit în Duh,
văzut de îngeri,
vestit între neamuri/păgâni,
crezut în lume,
luat sus în slavă.

Mărturisirea bună în fața învățăturilor mincinoase

1 Timotei 6, 3–5. 9–16. 20–21

³ Dacă învață cineva altceva și nu vine la cuvintele sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos și la învățătura buneii-cinstiri/dreptei-credințe, ⁴ acela e un îngâmfat, care nu știe nimic, ci e bolnav de discuții și lupte în cuvinte, din care se nasc invidie, ceartă, blasfemii, bănuieli rele, ⁵ gâlcevi necurmăte ale unor oameni stricați la minte și lipsiți de adevăr, care socotesc buna-cinstire/dreapta-credință drept mijloc de câștig. [...] ⁹ Cei ce vor să se îmbogățească cad însă în ispită, în cursă și în multe poftes nebunești și vătămătoare, care-i cufundă pe oameni în ruină și pierzanie; ¹⁰ căci iubirea de arginți e rădăcina tuturor relelor; poftind-o cu înfocare, unii au rătăcit de la credință și s-au străpuns cu multe dureri.

¹¹ Tu însă, omule al lui Dumnezeu, fugi de acestea și urmează dreptatea, buna-cinstire, credința, iubirea, răbdarea, blândețea. ¹² Luptă-te lupta cea bună a credinței; pune mâna pe viața veșnică, la care ai fost chemat și pentru care ai mărturisit mărturisirea cea bună [*kalēn homologian*] înaintea multor martori. ¹³ Îți poruncesc înaintea lui Dumnezeu, Care a adus toate la viață, și a lui Hristos Iisus, Care a dat drept mărturie înaintea lui Ponțiu Pilat mărturisirea cea bună [*kalēn homologian*], ¹⁴ să păstrezi fără îndoială și fără reproș porunca până la arătarea Domnului nostru Iisus Hristos, ¹⁵ pe care o va arăta la timpul ei fericitul și singurul Stăpânitor, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, ¹⁶ Singurul care are nemurire și locuiește într-o lumină neapropiată, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut și nu poate să-L vadă. [...]

²⁰ O, Timotei, păzește depozitul [*parathēkēn*] încredințat, întorcându-te de la glăsurile deșarte, spurcate și opozițiile/antitezele celei numite mincinos cunoaștere, ²¹ pe care le-au vestit unii și au eșuat în credință.

Oamenii vremurilor din urmă

2 Timotei 3, 1-7; 4, 3-4

³ Să știi însă și aceasta că în zilele de pe urmă vor veni vremuri grele, ² căci vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginți, lăudăroși, trufași, hulitori, neascultători de părinți, nerecunoscători, necuvioși, ³ neiubitori, neînduplecați, defăimători, nereținuți, neblânzi, neiubitori de bine, ⁴ trădători, obraznici, îngâmfați, iubitori de plăceri mai degrabă decât iubitori de Dumnezeu, ⁵ având forma bunei-cinstiri/dreptei-credințe, dar tăgăduind puterea/sensul ei. Întoarce-le spatele acestora. ⁶ Căci dintre aceștia sunt și cei ce se vâra prin case și captivează femeiuști împovărate de păcate și purtate de tot felul de poftes, ⁷ care se învață tot timpul, dar nu pot veni nicicând la cunoașterea adevărului.

⁴ Pentru că va veni vremea când nu vor mai suporta învățătura sănătoasă, ci-și vor îngrămădi învățături potrivit poftelor lor gădilându-și auzul, ⁴ și vor întoarce auzul de la adevăr și se vor abate spre basme/mituri.

Sfințirea și mărturisirea lui Hristos Cel pătimitor

1 Petru 3, 15-22

¹⁵ „Domn” [*Kyrios*] să-L sfințiți pe Hristos în inimile voastre, gata mereu să dați răspuns [*apologian*] oricui cere de la voi cuvânt despre nădejdea care este în voi, ¹⁶ dar cu blândețe și frică, având conștiință bună, ca tocmai în ceea ce sunteți bârfiți să fie rușinați cei ce clevesc purtarea voastră bună în Hristos. ¹⁷ Pentru că — așa e voia lui Dumnezeu — e mai bine să suferiți făcând binele, decât făcând răul.

¹⁸ Fiindcă și Hristos a suferit odată pentru păcat, un Drept pentru cei nedrepti, ca să ne aducă lui Dumnezeu, fiind omorât în trup, dar făcut viu în Duh; ¹⁹ în Care ducându-Se a vestit și duhurilor care erau în închisoare, ²⁰ acestea fuseseră neascultătoare odinioară, când îndelungă-răbdarea lui Dumnezeu aștepta în zilele lui Noe, pe când se pregătea arca, în care puține suflete, opt, s-au mântuit prin apă. ²¹ Acest lucru prefigura [*antitypon*] botelul care vă mântuiește acum și care nu e o dezbrăcare de murdăria cărnii, ci făgăduirea lui Dumnezeu a unei conștiințe bune prin învierea lui Iisus Hristos. ²² Care, ducându-Se la cer, e la dreapta lui Dumnezeu, supunându-I-se îngerii, stăpânii și puteri.

Biserica — templu viu, popor sacerdotal condus de păstori în smerenie
1 Petru 2, 4–5. 9; 5, 1–6

² ⁴ Apropiindu-vă de El, Piatra vie, respinsă de oameni, dar aleasă și de cinste la Dumnezeu, ⁵ zidiți-vă voi înșivă ca niște pietre vii casă duhovnicească spre o preoție sfântă, ca să aduceți jertfe duhovnicești bineplăcute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos. [...] ⁹ Voi sunteți un neam ales, o preoție împărătească, un neam sfânt, un popor agonisit ca să vestiți virtuțile Celui ce v-a chemat la lumina Sa minunată.

⁵ ¹ Pe prezbiterii dintre voi îi rog eu, coprezbiterul și martorul pătimirilor lui Hristos, și părtaș în curând al slavei ce se va descoperi, ² păstoriți turma lui Dumnezeu de la voi supraveghind-o [*episkopountes*] nu silnic, ci cu voie bună potrivit lui Dumnezeu, nu pentru câștig rușinos, ci cu înflăcărare, ³ nu ca și cum ați fi niște stăpâni peste cei hărăziți vouă, ci făcându-vă exemple turmei; ⁴ iar când se va arăta Arhipăstorul [Hristos] veți lua cununa neveștejită a slavei. ⁵ Asemenea și voi, cei mai tineri, supuneți-vă prezbiterilor. Și toți îmbrăcați-vă unii față de alții în smerita-cugetare, căci Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, dar celor smeriți le dă har [*Pr* 3, 34]. ⁶ Smeriți-vă deci sub mâna cea tare a lui Dumnezeu, ca să vă înalțe la vremea potrivită.

Taina fărădelegii și reținerea ei

2 Tesaloniceni 2, 1–12

¹ În ceea ce privește venirea/parusia Domnului nostru Iisus Hristos și adunarea noastră la El, vă rugăm, fraților, ² să nu vă clătinați repede cu mintea, nici să vă lăsați înspăimântați nici printr-un duh, nici printr-un cuvânt, nici printr-o epistolă ca de la noi, că ziua Domnului a și venit. ³ Nici să nu vă amăgească cineva în nici un fel, pentru că [nu va sosi] până ce nu va veni mai întâi apostazia și nu se va descoperi omul fărădelegii, fiul pierzării, ⁴ potrivnicul și cel ce se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu

sau se cinstește cu venerare [religie], încât să se așeze el în templul lui Dumnezeu și să se arate pe sine însuși că e Dumnezeu. ⁵ Oare nu vă aduceți aminte că v-am spus acestea încă pe când eram la voi? ⁶ Și acum știți ce anume îl reține să se descopere la vremea lui. ⁷ Fiindcă taina fărădelegii se lucrează deja. Dar să fie scos din drum cel care o reține, ⁸ și atunci se va descoperi cel fără de lege, pe care Domnul îl va omori cu duhul gurii Lui și-l va desființa cu arătarea venirii Lui. ⁹ Arătarea aceluia va fi prin lucrarea lui Satana cu toată puterea, cu semne și minuni mincinoase, ¹⁰ și cu toată amăgirea nedreptății pentru cei ce pier, pentru că n-au primit în locul lor iubirea adevărului, ca să se mântuiască. ¹¹ De aceea Dumnezeu le trimite o lucrare de rătăcire, pentru ca să creadă minciunii, ¹² ca să fie judecați toți cei ce n-au crezut adevărului, ci s-au complăcut în nedreptate.

Țineți predaniile

2 Tesaloniceni 2, 15

¹³ Prin urmare, fraților, stați în picioare și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră.

Cine nu lucrează nici să nu mănânce

2 Tesaloniceni 3, 6-12

⁶ Vă poruncim, fraților, în Numele Domnului Iisus Hristos, să vă feriți de orice frate care umblă fără rânduială și nu după predania pe care ați primit-o de la noi. ⁷ Căci voi știți cum anume trebuie să ne imitați, pentru că n-am stat între voi fără rânduială, ⁸ nici n-am mâncat pâine pe degeaba de la cineva, ci lucrând cu trudă și osteneală zi și noapte ca să nu fim povară cuiva dintre voi; ⁹ nu că nu avem o stăpânire, ci ca să vă dăm exemplu pe noi înșine ca să ne imitați. ¹⁰ Căci și atunci când eram la voi vă porunceam: Dacă nu vrea cineva să lucreze, nici să nu mănânce! ¹¹ Fiindcă auzim că între voi unii umblă fără rânduială, nelucrând nimic, dar aflându-se în treabă. ¹² Unora ca aceștia le poruncim și-i îndemnăm în Domnul Iisus Hristos ca lucrând în liniște să-și mănânce pâinea lor.

Iisus Hristos, Dumnezeu și om, Arhiereu veșnic

Evrei 1, 1-4; 2, 14-3, 1; 4, 14-5, 1, 4-6; 9, 11-12. 24-28; 10, 19-27

¹ În multe rânduri și în multe feluri grăindu-le Dumnezeu în vechime părinților noștri prin profeți, ² în aceste zile de pe urmă ne-a grăit nouă printr-un Fiu, pe Care L-a pus moștenitor a toate, prin Care a făcut și veacurile. ³ Fiind El reflexul slavei Sale și întipărirea substanței Lui, și purtând toate cu cuvântul puterii Lui, după ce a făcut curățirea păcatelor noastre, a

șezut de-a dreapta măreției Lui în cele mai înalte, ⁴ devenind El cu atât mai superior îngerilor, cu cât a moștenit un Nume mai diferit decât ei.

2 ¹⁴ [...] El S-a făcut părtaș sângelui și trupului [nostru], ca prin moartea Lui să-l desființeze pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul, ¹⁵ și să-i elibereze pe cei care prin frica de moarte erau ținuți în sclavie toată viața. ¹⁶ Căci nu ajută niște îngeri, ci ajută sămânța lui Avraam. ¹⁷ Pentru aceea se cădea să se asemene întru toate fraților, ca să devină un arhiereu milostiv și credincios în cele privitoare la Dumnezeu spre ispășirea păcatelor poporului; ¹⁸ căci în ceea ce a pățimit El Însuși fiind pus la încercare poate să ajute și celor ce sunt puși la încercare. 3 ¹ Drept aceea, frați sfinți, părtași ai unei chemări cerești, înțelegeți-L pe Apostolul [trimisul] și Arhiereul mărturisirii noastre, Iisus. [...]

4 ¹⁴ Având noi un Arhiereu Mare, Care a străbătut cerurile, pe Iisus Fiul lui Dumnezeu, să ținem mărturisirea [*homologias*]; ¹⁵ căci n-avem un arhiereu care să nu poată să sufere împreună cu noi în slăbiciunile noastre, ci Unul pus la încercare în toate după asemănarea noastră afară de păcat. ¹⁶ Să ne apropiem deci cu îndrăznire de tronul harului, ca să primim milă și să aflăm har spre ajutor la bună vreme. 5 ¹ Fiindcă orice arhiereu, luat fiind dintre oameni, e așezat pentru oameni în cele privitoare la Dumnezeu, ca să aducă daruri și jertfe pentru păcate [...]. ⁴ Și nimeni nu-și ia de la sine însuși această cinste, ci chemat de Dumnezeu, ca Aaron. ⁵ Așa și Hristos nu S-a slăvit pe Sine Însuși devenind Arhiereu, ci [L-a slăvit] Acela care I-a grăit: „Fiul Meu ești Tu. Eu astăzi Te-am născut” [*Ps* 2, 7], ⁶ precum în alt loc zice: „Tu ești preot în veac după rânduiala lui Melchisedec” [*Ps* 109, 4].

9 ¹¹ Hristos venind Arhiereu al bunătaților viitoare prin cortul mai mare și mai desăvârșit nefăcut de mână, adică nu prin creația aceasta, ¹² nici prin sânge de țapi și vieți, ci prin Sângele Lui, a intrat o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfințelor, aflând o răscumpărare veșnică. [...] ²⁴ Căci Hristos n-a intrat într-o sfântă a sfințelor făcută de mâini, o copie a celei adevărate, ci în cerul însuși, ca să se înfățișeze feței lui Dumnezeu pentru noi; ²⁵ nu ca să se aducă pe Sine Însuși de multe ori, ca arhiereul care intră în sfânta sfințelor în fiecare an cu sânge străin, ²⁶ fiindcă atunci ar fi trebuit să pătimească de multe ori de la întemeierea lumii; acum însă S-a făcut o singură dată la încheierea veacurilor spre desființarea păcatului prin jertfa Lui. ²⁷ Și așa cum oamenilor le este hărăzit să moară o singură dată, după care vine judecata, ²⁸ așa și Hristos, aducându-Se o singură dată jertfă ca să ridice păcatele celor mulți, a doua oară Se va arăta fără păcat celor ce Îl așteaptă spre mântuire.

10 ¹⁹ Având deci, fraților, îndrăznire în intrarea în sfânta sfințelor prin sângele lui Iisus, ²⁰ pe calea recentă și vie pe care ne-a înnoit-o, prin catapeteasmă, adică prin trupul Său/carnea Sa, ²¹ și având un Mare Preot peste

casa lui Dumnezeu, ²² să ne apropiem cu inimă adevărată și cu certitudinea credinței, stropindu-ne inimile de o conștiință rea și spălându-ne trupul/corpul cu apă curată; ²³ să ținem neclintită mărturisirea nădejzii, căci credincios este Cel ce a făgăduit; ²⁴ să luăm aminte unii la alții spre stărnirea iubirii și a faptelor bune, ²⁵ nepărăsind adunarea noastră, cum au obiceiul unii, ci mângâindu-ne; cu atât mai mult cu cât vedeți că s-a apropiat ziua. ²⁶ Căci dacă păcătuiți de bunăvoie după ce am primit cunoașterea adevărului, nu mai rămâne o jertfă pentru păcate, ²⁷ ci o așteptare înfricoșată a judecării și aprinderea focului care-i va mistui pe cei potrivnici.

Antihristul

1 Ioan 2, 18. 22-23

¹⁸ Copilașilor, e ceasul de pe urmă, și după cum ați auzit că vine antihrist, acum s-au făcut mulți antihriști, și de aici cunoaștem că e ceasul de pe urmă. [...] ²² Cine este mincinosul, dacă nu cel ce tăgăduiește că Iisus este Hristosul? Acesta este antihristul, cel ce tăgăduiește pe Tatăl și pe Fiul. ²³ Oricine tăgăduiește pe Fiul nu-L are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul, îl are și pe Tatăl.

Duhul lui Dumnezeu și duhul lui antihrist

1 Ioan 4, 1-3

¹ Iubiților, nu credeți oricărui duh, ci puneți la încercare duhurile dacă sunt din Dumnezeu, pentru că mulți profeți mincinoși au ieșit în lume. ² În aceasta cunoașteți Duhul lui Dumnezeu: orice duh care mărturisește că Iisus Hristos a venit în trup/carne e din Dumnezeu, ³ și orice duh care nu mărturisește pe Iisus nu este din Dumnezeu, și este cel al lui antihrist, de care ați auzit că vine și e deja în lume.

Dumnezeu este iubire

1 Ioan 4, 7-16

⁷ Iubiților, să ne iubim unii pe alții, pentru că iubirea e din Dumnezeu și oricine iubește e născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. ⁸ Cine nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire. ⁹ În aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu față de noi, că pe Fiul Său Unul-Născut Dumnezeu L-a trimis în lume, ca să fim vii prin El. ¹⁰ În aceasta e iubirea, că nu noi L-am iubit pe Dumnezeu, ci El Însuși ne-a iubit pe noi și L-a trimis pe Fiul Său ispășire pentru păcatele noastre. ¹¹ Iubiților, dacă astfel ne-a iubit Dumnezeu pe noi, și noi suntem datori să ne iubim unii pe alții. ¹² Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; dacă ne iubim unii pe alții,

șezut de-a dreapta măreției Lui în cele mai înalte, ⁴ devenind El cu atât mai superior îngerilor, cu cât a moștenit un Nume mai diferit decât ei.

² ¹⁴ [...] El S-a făcut părtaș sângelui și trupului [nostru], ca prin moartea Lui să-l desființeze pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul, ¹⁵ și să-i elibereze pe cei care prin frica de moarte erau ținuți în sclavie toată viața. ¹⁶ Căci nu ajută niște îngeri, ci ajută sământa lui Avraam. ¹⁷ Pentru aceea se cădea să se asemene întru toate fraților, ca să devină un arhiereu milostiv și credincios în cele privitoare la Dumnezeu spre ispășirea păcatelor poporului; ¹⁸ căci în ceea ce a pățimit El Însuși fiind pus la încercare poate să ajute și celor ce sunt puși la încercare. ³ ¹ Drept aceea, frați sfinți, părtași ai unei chemări cerești, înțelegeți-L pe Apostolul [trimisul] și Arhiereul mărturisirii noastre, Iisus. [...]

⁴ ¹⁴ Având noi un Arhiereu Mare, Care a străbătut cerurile, pe Iisus Fiul lui Dumnezeu, să ținem mărturisirea [*homologias*]; ¹⁵ căci n-avem un arhiereu care să nu poată să sufere împreună cu noi în slăbiciunile noastre, ci Unul pus la încercare în toate după asemănarea noastră afară de păcat. ¹⁶ Să ne apropiem deci cu îndrăznire de tronul harului, ca să primim milă și să aflăm har spre ajutor la bună vreme. ⁵ ¹ Fiindcă orice arhiereu, luat fiind dintre oameni, e așezat pentru oameni în cele privitoare la Dumnezeu, ca să aducă daruri și jertfe pentru păcate [...]. ⁴ Și nimeni nu-și ia de la sine însuși această cinste, ci chemat de Dumnezeu, ca Aaron. ⁵ Așa și Hristos nu S-a slăvit pe Sine Însuși devenind Arhiereu, ci [L-a slăvit] Acela care I-a grăit: „Fiul Meu ești Tu. Eu astăzi Te-am născut” [*Ps* 2, 7], ⁶ precum în alt loc zice: „Tu ești preot în veac după rânduiala lui Melchisedec” [*Ps* 109, 4].

⁹ ¹¹ Hristos venind Arhiereu al bunătăților viitoare prin cortul mai mare și mai desăvârșit nefăcut de mână, adică nu prin creația aceasta, ¹² nici prin sânge de țapi și vieți, ci prin Sângele Lui, a intrat o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfințelor, aflând o răscumpărare veșnică. [...] ²⁴ Căci Hristos n-a intrat într-o sfântă a sfințelor făcută de mâini, o copie a celei adevărate, ci în cerul însuși, ca să se înfățișeze feței lui Dumnezeu pentru noi; ²⁵ nu ca să se aducă pe Sine Însuși de multe ori, ca arhiereul care intră în sfânta sfințelor în fiecare an cu sânge străin, ²⁶ fiindcă atunci ar fi trebuit să pătimească de multe ori de la întemeierea lumii; acum însă S-a făcut o singură dată la încheierea veacurilor spre desființarea păcatului prin jertfa Lui. ²⁷ Și așa cum oamenilor le este hărăzit să moară o singură dată, după care vine judecata, ²⁸ așa și Hristos, aducându-Se o singură dată jertfă ca să ridice păcatele celor mulți, a doua oară Se va arăta fără păcat celor ce Îl așteaptă spre mântuire.

¹⁰ ¹⁹ Având deci, fraților, îndrăznire în intrarea în sfânta sfințelor prin sângele lui Iisus, ²⁰ pe calea recentă și vie pe care ne-a înnoit-o, prin catapeteasmă, adică prin trupul Său/carnea Sa, ²¹ și având un Mare Preot peste

casa lui Dumnezeu, ²² să ne apropiem cu inimă adevărată și cu certitudinea credinței, stropindu-ne inimile de o conștiință rea și spălându-ne trupul/corpul cu apă curată; ²³ să ținem neclintită mărturisirea nădejzii, căci credincios este Cel ce a făgăduit; ²⁴ să luăm aminte unii la alții spre stărnirea iubirii și a faptelor bune, ²⁵ nepărăsind adunarea noastră, cum au obiceiul unii, ci mângâindu-ne; cu atât mai mult cu cât vedeți că s-a apropiat ziua. ²⁶ Căci dacă păcătuim de bunăvoie după ce am primit cunoașterea adevărului, nu mai rămâne o jertfă pentru păcate, ²⁷ ci o așteptare înfricoșată a judecății și aprinderea focului care-i va mistui pe cei potrivnici.

Antihristul

1 Ioan 2, 18. 22-23

¹⁸ Copilașilor, e ceasul de pe urmă, și după cum ați auzit că vine antihrist, acum s-au făcut mulți antihriști, și de aici cunoaștem că e ceasul de pe urmă. [...] ²² Cine este mincinosul, dacă nu cel ce tăgăduiește că Iisus este Hristosul? Acesta este antihristul, cel ce tăgăduiește pe Tatăl și pe Fiul. ²³ Oricine tăgăduiește pe Fiul nu-L are nici pe Tatăl; cine mărturisește pe Fiul, Îl are și pe Tatăl.

Duhul lui Dumnezeu și duhul lui antihrist

1 Ioan 4, 1-3

¹ Iubiților, nu credeți oricărui duh, ci puneți la încercare duhurile dacă sunt din Dumnezeu, pentru că mulți profeți mincinoși au ieșit în lume. ² În aceasta cunoașteți Duhul lui Dumnezeu: orice duh care mărturisește că Iisus Hristos a venit în trup/carne e din Dumnezeu, ³ și orice duh care nu mărturisește pe Iisus nu este din Dumnezeu, și este cel al lui antihrist, de care ați auzit că vine și e deja în lume.

Dumnezeu este iubire

1 Ioan 4, 7-16

⁷ Iubiților, să ne iubim unii pe alții, pentru că iubirea e din Dumnezeu și oricine iubește e născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. ⁸ Cine nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire. ⁹ În aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu față de noi, că pe Fiul Său Unul-Născut Dumnezeu L-a trimis în lume, ca să fim vii prin El. ¹⁰ În aceasta e iubirea, că nu noi L-am iubit pe Dumnezeu, ci El Însuși ne-a iubit pe noi și L-a trimis pe Fiul Său ispășire pentru păcatele noastre. ¹¹ Iubiților, dacă astfel ne-a iubit Dumnezeu pe noi, și noi suntem datori să ne iubim unii pe alții. ¹² Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; dacă ne iubim unii pe alții,

Dumnezeu rămâne în noi și iubirea Lui e desăvârșită în noi. ¹³ În aceasta cunoaștem că rămânem în El și El în noi, pentru că ne-a dat din Duhul Lui. ¹⁴ Și noi am văzut și dăm mărturie că Tatăl L-a trimis pe Fiul Său mântuitor al lumii. ¹⁵ Dacă mărturisește cineva că Iisus e Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu rămâne în el și el în Dumnezeu. ¹⁶ Și noi am cunoscut și am crezut iubirea pe care o are Dumnezeu față de noi. Dumnezeu este iubire, și cine rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne în el.

Mărturia despre Fiul

1 Ioan 5, 6-12

⁶ Acesta este Cel ce a venit prin apă și prin sânge: Iisus Hristos; nu numai în apă, ci în apă și în sânge, și Duhul e Cel care dă mărturie, pentru că Duhul e adevărul. ⁷ Pentru că trei sunt cei care dau mărturie: ⁸ Duhul, apa și sângele, și aceștia trei una sunt. ⁹ Dacă primim mărturia oamenilor, mărturia lui Dumnezeu e mai mare, pentru că aceasta e mărturia lui Dumnezeu: că a dat mărturie despre Fiul Lui. ¹⁰ Cine crede în Fiul lui Dumnezeu are mărturia întru sine; cine nu crede în Dumnezeu L-a făcut mincinos, pentru că n-a crezut în mărturia pe care a dat-o Dumnezeu despre Fiul Lui. ¹¹ Și aceasta e mărturia: că Dumnezeu ne-a dat viața veșnică, și această viață e în Fiul. ¹² Cine are pe Fiul are viața, cine nu are pe Fiul lui Dumnezeu nu are viața.

Apostolul Ioan și erezia

2 Ioan

¹ Bătrânul/Prezbiterul, aleasei Doamne [Bisericii] și fiilor ei, pe care îi iubesc în adevăr și nu numai eu, ci și toți care au cunoscut adevărul, ² din pricina adevărului care rămâne în noi și va fi cu noi în veac. ³ Har, milă, pace fie cu voi de la Dumnezeu Tatăl și de la Iisus Hristos, Fiul Tatălui, în adevăr și în iubire.

⁴ M-am bucurat foarte că am găsit pe unii din copiii tăi umblând în adevăr, precum am primit poruncă de la Tatăl. ⁵ Și acum te rog pe tine, Doamnă, nu ca scriindu-ți o poruncă nouă, ci pe cea pe care am avut-o de la început: să ne iubim unii pe alții. ⁶ Și aceasta e iubirea, precum ați auzit de la început, ca să umblați în ea. ⁷ Pentru că mulți amăgitori au ieșit în lume, care nu mărturisesc pe Iisus Hristos venit în trup; acesta e amăgitorul și antihristul. ⁸ Priviți la voi înșivă, ca să nu pierdeți ce ați lucrat, ci să primiți plată deplină. ⁹ Oricine vine și nu rămâne în învățătura lui Hristos nu are pe Dumnezeu, și cel ce rămâne în învățătura Lui, acesta are și pe Tatăl, și pe Fiul. ¹⁰ De vine cineva la voi și nu aduce această învățătură, nu-l primiți în casă și nu-i ziceți: Bun venit! ¹¹ Căci acela care-i zice: Bun venit! se face părtaș la faptele lui cele rele.

¹² Multe având a vă scrie, n-am vrut să o fac prin hârtie și cerneală, ci nădăduiesc să vin la voi și să grăiesc gură către gură, ca bucuria voastră să fie deplină. ¹³ Te îmbrățișează copiii alesei tale surori.

Apostolul Ioan și schisma

3 Ioan

¹ Bătrânul/Prezbiterul, iubitului Gaius, pe care-l iubesc într-adevăr. ² Iubitule, mă rog să-ți meargă bine în toate și să fii sănătos, cum îi merge bine sufletului tău. ³ Căci m-am bucurat mult când au venit frații și au dat mărturie de adevărul tău, precum umbli în adevăr. ⁴ Mai mare bucurie decât acestea nu am, ca să aud că ai mei copii umblă în adevăr.

⁵ Iubitule, un lucru credincios faci în ceea ce lucrezi pentru frați, și făcând acest lucru pentru niște străini, ⁶ care au dat mărturie în fața Bisericii de iubirea ta; bine faci și trimițându-i mai departe în chip vrednic de Dumnezeu. ⁷ Căci au ieșit pentru Nume[le lui Hristos] neluând nimic de la păgâni. ⁸ Așadar, noi suntem datori să-i sprijinim pe unii ca aceștia, ca să fim colaboratori ai adevărului.

⁹ Am scris ceva Bisericii, dar Diotref, iubitorul de întâietate între ei, nu ne primește. ¹⁰ De aceea, când voi veni, îi voi aduce aminte de faptele pe care le face defăimându-ne cu vorbe urâte. Pentru că nemulțumindu-se cu acestea, nici el nu-i primește pe frați, nici pe cei ce vor să-i primească nu-i lasă și-i scoate afară din Biserică.

¹¹ Iubitule, nu imita răul, ci binele. Cel ce face binele este din Dumnezeu, cel ce face răul nu L-a văzut pe Dumnezeu. ¹² Lui Dimitrie i s-a dat mărturie de către toți și de adevărul însuși; și noi dăm mărturie, și știi că mărturia noastră e adevărată.

¹³ Multe aveam să-ți scriu, dar nu vreau să-ți scriu cu cerneală și condei.

¹⁴ Nădăduiesc să te văd degrabă și să grăim gură către gură. ¹⁵ Pace ție! Te îmbrățișează prietenii. Îmbrățișează-i pe prieteni, pe fiecare după numele lui.

Hristos către Biserici prin profetul Ioan

Apocalipsa 1, 4-8

⁴ Ioan, celor șapte Biserici care sunt în Asia:

Har vouă și pace de la Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine, ⁵ și de la Iisus Hristos, Martorul credincios, Întâiul-Născut din morți și Stăpânul împăraților pământului!

Celui ce ne iubește și ne-a dezlegat din păcatele noastre în sângele Lui, ⁶ și ne-a făcut împărăție, preoți [*hierois*] lui Dumnezeu și Tatăl Lui — Lui fie slava și stăpânirea în veci. Amin.

⁷ Iată vine cu norii și orice ochi Îl va vedea, și câți L-au împuns, și pentru El vor jeli toate semințiile pământului. Amin.

⁸ Eu sunt Alfa și Omega, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine Atoatețiitorul.

Liturghia cerească

Apocalipsa 1, 9–10; 4, 2. 4. 6–11; 5, 1. 6–14

¹ Eu, Ioan, fratele vostru și copărtaş la necazul, împărăția și răbdarea în Iisus, [...] ¹⁰ fost-am în duh în ziua Domnului [...], ⁴ și iată un tron era în cer și pe tron ședea Cineva [...] ⁴ și jur-împrejurul tronului erau douăzeci și patru de tronuri, și pe tronuri ședeau douăzeci și patru de bătrâni/prezbiteri îmbrăcați în haine albe și purtând pe capul lor cununi de aur, [...] ⁶ și în mijlocul tronului și în jurul tronului erau patru ființe pline cu ochi dinainte și dinapoi. ⁷ Și prima ființă era asemenea unui leu, a doua era asemenea unui vițel, a treia avea o față ca de om, iar a patra era asemenea unui vultur care zboară. ⁸ Și cele patru ființe, având fiecare din ele câte șase aripi, sunt pline de ochi de jur-împrejur și pe dinăuntru, și n-au odihnă ziua și noaptea zicând:

Sfânt! Sfânt! Sfânt!

Domnul, Dumnezeu Atoatețiitorul,

Cel ce era, Cel ce este și Cel ce vine!

⁹ Și când ființele dădeau slavă, cinste și mulțumire Celui ce șade pe tron, celui viu în vecii vecilor, ¹⁰ cei doisprezece bătrâni cădeau înaintea Celui ce șade pe tron și se închinau Celui Viu în vecii vecilor, și-și aruncau cununile înaintea tronului zicând:

¹¹ Vrednic ești, Doamne, Dumnezeul nostru,

să primești slava, cinstea și puterea,

pentru că Tu ai creat toate

și prin voia Ta au fost ele și au fost create.

⁵ Și am văzut în mâna dreaptă a Celui ce șade pe tron o carte scrisă pe dinăuntru și pe dinafară, pecetluită cu șapte peceți. [...] ⁶ Iar în mijlocul tronului și al celor patru ființe și în mijlocul bătrânilor am văzut stând un Miel ca înjunghiat [...] ⁷ și a venit și a luat cartea din mâna Celui ce șade pe tron.

⁸ Și când a luat cartea, cele patru ființe și cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, fiecare având o chitară și cupe de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile sfinților, ⁹ și cântau cântare nouă zicând:

Vrednic ești să iei cartea

și să deschizi pecețile ei

pentru că ai fost junghiat și ai răscumpărat cu Sângele Tău din toată seminția, limba, poporul și neamul,

¹⁰ și i-ai făcut împărăție și preoți Dumnezeului nostru, și împărătesc pe pământ.

¹¹ Și am văzut și am auzit glas de îngeri mulți jur-împrejurul tronului, ființelor și bătrânilor, numărul lor era zeci de mii de zeci de mii și mii de mii,
¹² zicând cu glas mare:

Vrednic este Mielul înjunghiat să ia
 puterea, bogăția, înțelepciunea și tăria,
 cinstea, slava și binecuvântarea.

¹³ Și toată făptura care era în cer și pe pământ, sub pământ și pe mare, și toate cele din ele, le-am auzit zicând:

Celui ce șade pe tron și Mielului
 binecuvântarea, cinstea slava și stăpânirea în vecii vecilor,

¹⁴ și cele patru ființe spuneau: „Amin”, iar bătrânii cădeau și se închinau.

Ierusalimul ceresc

Apocalipsa 21, 1-2. 12-14. 22-27; 22, 1-5

²¹ ¹ Și am văzut un cer și un pământ nou, căci primul cer și primul pământ au trecut, iar marea nu mai este. ² Și am văzut cetatea sfântă, Ierusalimul nou, coborând din cer de la Dumnezeu gătită ca o mireasă împodobită pentru Mirele ei [Mielul]. [...] ¹² Avea un zid mare și înalt, douăsprezece porți, iar la porți doisprezece îngeri, iar numele scrise deasupra lor sunt cele ale celor douăsprezece seminții ale fiilor lui Israel; ¹³ spre răsărit avea trei porți și spre miazănoapte, trei porți, spre miazăzi, trei porți și spre apus, trei porți; ¹⁴ și zidul cetății avea douăsprezece temelii și pe ele douăsprezece nume, ale celor doisprezece apostoli ai Mielului. [...] ²² Și templu n-am văzut în ea, căci Domnul Dumnezeu Atotțiitorul e templul ei, și Mielul. ²³ Și cetatea n-are nevoie de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava Domnului a luminat-o și sfeșnicul ei este Mielul. ²⁴ Și vor umbla neamurile păgâne în lumina ei și împărații pământului vor aduce în ea slava lor; ²⁵ porțile ei nu se vor închide ziua, căci noapte nu va fi acolo, ²⁶ și vor aduce în ea slava și cinstea neamurilor păgâne. ²⁷ Și nu va intra în ea nimic spurcat și care face urâciune și minciună, decât numai cei scriși în cartea vieții Mielului.

²² ¹ Și mi-a arătat un râu cu apa vieții, strălucitor, ieșind din tronul lui Dumnezeu și al Mielului. ² În mijlocul pieței ei și al râului de o parte și de alta e Pomul Vieții care face rod de douăsprezece ori pe an, dându-și rodul în fiecare lună și frunzele lui spre tămăduirea neamurilor. ³ Și nici un blestem nu va mai fi. Și tronul lui Dumnezeu și al Mielului va fi în ea și slujitorii Lui îl vor adora, ⁴ și vor vedea fața Lui și Numele Lui va fi pe frunțile lor. ⁵ Și noapte nu va mai fi și nu vor avea nevoie de lumina sfeșnicului și de lumina soarelui, pentru că Domnul Dumnezeu va lumina peste ei și vor împărăți în vecii vecilor.

Venirea lui Hristos

Apocalipsa 22, 11–13. 17. 20

¹¹ Cel nedrept să nedreptățească mai mult, cel întinat să se întineze și mai mult, iar cel drept să facă dreptate mai departe și cel sfânt să se sfințească încă.

¹² „Iată vin repede și plata Mea este împreună cu mine, ca să dau fiecăruia cum este fapta lui. ¹³ Eu sunt Alfa și Omega, Întâiul și Ultimul, Începutul și Sfârșitul.” [...]

¹⁷ Și Duhul și Mireasa zic: „Vino!”

Și cel ce aude să zică: „Vino!”

Și cel însetat să vină, cel ce vrea să ia în dar apa vieții. [...]

²⁰ „Da, vin repede!”

„Amin. Vino Doamne Iisuse!”

Correspondența lui Plinius cel Tânăr cu împăratul Traian

(Bithynia, nord-vestul Asiei Mici, cca 111–113)¹

Caius Plinius împăratului Traian

(*Epistola X, 96*)

Îmi este obiceiul, stăpâne, să-ți prezint toate lucrurile despre care am o îndoială. Căci cine poate mai bine fie să facă să dea înapoi ezitarea mea, fie să învețe neștiința mea?

N-am fost niciodată de față la anchetele împotriva creștinilor. De aceea nu știu ce anume și până unde anume sunt de obicei pedepsiți sau cercetați. Și nu puțin am șovăit dacă să fac vreo deosebire a vârstelor și dacă cei plăpânzi nu trebuie tratați cumva diferit de cei în putere, dacă să li se dea iertare în caz de căință, dacă nu cumva celui ce a fost creștin nu-i folosește la nimic că a încetat, dacă trebuie pedepsit însuși numele de creștin, chiar dacă lipsesc ticăloșiile sau dacă trebuie pedepsite doar ticăloșiile legate de acest nume.

Între timp cu cei ce mi-au fost deferiți drept creștini am urmat în felul următor: l-am întrebat dacă sunt creștini. Pe cei care mărturiseau i-am întrebat din nou și a treia oară, amenințându-i cu moartea, iar pe cei care stăruiau am poruncit să fie duși la moarte. Căci orice ar fi mărturisit, nu m-am îndoit că trebuie cu siguranță să fie pedepsită încăpățânarea și îndărătnicia neplecată. Au fost și alții cuprinși de o nebunie asemănătoare pe care, întrucât erau cetățeni romani, i-am notat să-i trimit în capitală [la Roma]. Curând, prin însuși faptul cercetării, cum se întâmplă de obicei, au apărut mai multe cazuri, nelegiuirea întinzându-se. A fost adusă o listă fără autor cuprinzând numele multora. Celor care negau că sunt ori au fost creștini, întrucât îi chemau pe zei după formula rostită de mine și se rugau cu tămâie și cu vin statuii tale, pe care poruncisem să fie adusă împreună cu statuile zeilor, și în plus vorbeau de rău de Hristos, lucru la care se spune că cei ce sunt cu

¹ PLINIUS JUN., *Epistulae*, ed. C. F. Müller, Leipzig, 1903, p. 291–293.

adevărat creștini nu pot fi siliți de nimic, am socotit că trebuie să li se dea drumul. Alții din cei numiți pe listă au spus că sunt creștini și apoi au negat zicând că au fost, dar acum au încetat, unii de trei ani, alții de mai mulți ani, unii chiar de douăzeci. Toți aceștia au venerat și statuia ta și statuile zeilor și au vorbit de rău pe Hristos.

Afirmam că marea lor vină sau greșeală a fost că obișnuiau să se adune într-o zi anume înainte de răsărit și să spună pe rând o cântare lui Hristos ca unui zeu și că se legau printr-un jurământ nu pentru vreo neleguire, ci ca să nu facă furturi, hoții sau adultere, să nu-și încalce cuvântul și să nu tăgăduiască atunci când sunt chemați în tribunal ceea ce li s-a încredințat. După ce se săvârșeau acestea obișnuiau să se despartă și să se adune iarăși să guste o mâncare, dar una obișnuită și nevinovată. Lucru pe care au încetat a-l mai face după edictul meu prin care, potrivit poruncilor tale, am interzis asociațiile secrete [*haeterias*].

Am crezut că e necesar să cercetez care e adevărul și prin torturi de la două slujnice, care se numeau diaconițe [*ministras*]. N-am găsit altceva decât o superstiție sucită și lipsită de măsură. De aceea, amânând ancheta, am alergat la sfatul tău. Căci lucrul mi s-a părut demn de sfătuire, dat fiind foarte marele număr al celor implicați. Căci mulți, de toate vârstele, stările și ambele sexe sunt sau vor fi în primejdie. Și molima acestei superstiții s-a întins nu numai în orașe, ci și în sate, și cred că poate fi oprită și îndreptată. Se poate deja constata că templele care erau aproape părăsite au început să fie frecventate și ceremoniile sacre multă vreme întrerupte sunt reluate, și carnea jertfelor care până acum de-abia de își găsea un cumpărător, se găsește iarăși. De unde se poate vedea ușor ce mare mulțime de oameni poate fi îndreptată, dacă i se dă șansa unei căințe.

Traian lui Plinius

Ai procedat cum trebuia, iubite Secundus, anchetând cauzele celor care ți-au fost denunțați drept creștini. Căci nu poate fi stabilit în general ceva care să aibă o formă sigură. Nu trebuie căutați cu tot dinadinsul; dacă sunt deferiți și demascați, trebuie pedepsiți, dar astfel încât cine va nega că e creștin și va arăta acest lucru prin fapte, adică rugându-se zeilor noștri, chiar dacă a fost suspect înainte, să dobândească iertare prin căință. Dar denunțurile fără autor nu trebuie primite pentru nici o acuzație, căci sunt un exemplu foarte rău și nu țin de veacul nostru.

Iustin Martirul și Filozoful

(† 165)

Din Apologia I către Antoninus Pius

(Roma, cca 155)¹

Demonii, Socrate și Hristos

V. [...] Să se spună adevărul! Întrucât în vechime răii demoni luând înfățișare făceau adulter cu femeile, stricau copii și arătau oamenilor lucruri înfricoșătoare, cei ce nu judecau cu rațiunea faptele făcute au rămas înlemniți și, răpiți de spaimă și neștiind că sunt niște demoni răi, i-au numit zei și li s-au adresat fiecăruia cu numele pe care și l-a dat fiecare dintre demoni. Iar când Socrate a încercat, printr-o rațiune adevărată și printr-o cercetare, să aducă la lumină acestea și să-i abată de la demoni pe oameni, atunci înșiși demonii prin oamenii care se bucurau de răutatea lor au lucrat astfel încât l-au omorât ca pe un ateu și impios, spunând că introduce demoni noi. Și același lucru îl fac în chip asemănător și cu noi. Fiindcă acestea au fost demascate prin cuvânt/rațiune nu numai la elini de Socrate, ci și la barbari de Însuși Cuvântul/Rațiunea care a luat chip/formă și S-a făcut om și S-a numit Iisus Hristos; Căruia crezând spunem nu numai că demonii care făptuiesc acestea nu sunt drepti, dar și că sunt niște demoni răi și necuvioși, care n-au fapte asemănătoare nici măcar cu oamenii care doresc virtutea.

„Ateism” sau adevărata credință

VI. De aceea suntem numiți și „atei”. Și mărturisim că suntem atei față de astfel de zei socotiți astfel, nu însă față de Dumnezeu Cel foarte adevărat și Tată al dreptății, al cumințeniei și al celorlalte virtuți, neamestecat cu vreo răutate. Pe Acela și pe Fiul care a venit de la El și ne-a învățat acestea, oștirea celorlalți îngeri buni care-L urmează și I se aseamănă, și pe Duhul Cel profetic Îi venerăm și ne închinăm Lor cinstindu-L în cuvânt/rațiune și în adevăr, predându-le fără gelozie oricui ar voi să învețe ceva despre Ei, așa cum am fost învățați noi înșine. [...]

¹ Traducere după: GIUSTINO, *Apologie* (ed. Giuseppe Girgenti), Milano, 1995.

Adevărata cinstire și viața plăcută lui Dumnezeu

VIII. Gândiți-vă însă și la faptul că pentru voi am spus acestea, deși ar sta în puterea noastră să le tăgăduim atunci când suntem anchetați. Dar nu voim să trăim spunând minciuni, căci dorind viața veșnică și curată revendicăm pentru noi viețuirea [*diagōgē*] împreună cu Dumnezeu Tatăl și Creatorul a toate și ne grăbim să mărturisim aceasta convingși și crezând că pot dobândi acestea cei care L-au convins pe Dumnezeu prin fapte că au urmat Lui și au ales viețuirea alături de El acolo unde nu rezistă nici o răutate. [...]

X. Am primit că Dumnezeu n-are nevoie de ofrandă materială de la oameni, întrucât Îl vedem că El dă toate; am fost învățați, suntem convingși și credem că îi primește numai pe cei care imită calitățile bune inerente Lui: cuminența, dreptatea, iubirea de oameni și câte sunt proprii lui Dumnezeu Care nu e numit de fapt de nici un nume pozitiv. Am fost învățați că, fiind bun, a creat la început toate dintr-o materie fără formă pentru oameni, care, dacă s-ar arăta prin fapte vrednici de voința Lui, am primit că se vor învrednici de viețuirea împreună cu El împărășind împreună cu El fiind făcuți nesticăcioși și nepătimitori. Căci în modul în care i-a creat la început fără ca ei să existe, în același mod socotim că aceia care au ales liber cele plăcute Lui se vor învrednici și de nesticăciune și de conviețuirea cu El. Pentru că faptul că am fost făcuți la început nu ne aparține, dar acela de a urma celor plăcute Lui alegându-le în mod liber prin puterile raționale pe care ni le-a dăruit El Însuși ne convinge și ne duce la credință. Și socotim că e în interesul tuturor oamenilor să nu fie împiedicați să afle acestea, ci să fie îndemnați la ele. Pentru că cele pe care nu puteau să le facă legile omenești, pe acestea le-ar fi lucrat Cuvântul, fiind dumnezeiesc, dacă răii demoni n-ar fi răspândit multe acuzații mincinoase și atee, luând drept aliată pofta rea din fiecare și care are prin fire multe forme, dar dintre care nici una nu este proprie nouă.

Împărăția lui Dumnezeu, nu împărăție omenească

XI. Voi însă, auzind că așteptăm o Împărăție, ați presupus fără judecată că vorbim de una omenească, în timp ce noi vorbim de cea împreună cu Dumnezeu, cum se vede și din faptul că, atunci când suntem anchetați de voi, mărturisim că suntem creștini, deși știm că pe cel ce mărturisește îl așteaptă paguba morții. Căci dacă am aștepta o împărăție omenească, am tăgădui acest fapt, ca să nu fim omorâți, și am încerca să ne ascundem, ca să dobândim cele așteptate; dar pentru că nu avem nădejdi pentru acum, nu ne preocupăm de faptul că suntem omorâți, întrucât cu moartea suntem datori negreșit.

Creștinismul e folositor statului

XII. Noi însă vă suntem colaboratori și aliați în vederea păcii mai mult decât toți oamenii, pentru că avem aceste păreri: că e cu neputință să se ascundă de Dumnezeu vreun răufăcător, lacom, uneltitor sau virtuos, ci fiecare merge după vrednicia faptelor lui la osânda sau mântuirea veșnică. Căci dacă toți oamenii ar cunoaște acestea, în scurt timp n-ar mai alege cineva răutatea, cunoscând că merge spre osândă veșnică prin foc, ci s-ar reține în tot felul de la ea și s-ar împodobi cu virtutea, ca să dobândească cele bune de la Dumnezeu și să fie izbăvit de pedepse. Fiindcă nu pentru legile și pedepsele puse de voi încercă să se ascundă cei fără de lege, ci ei fac fărădelegi știind că se pot ascunde de voi întrucât sunteți oameni; dacă ar afla și ar fi convingși că e cu neputință să rămână lui Dumnezeu ascuns ceva, nu numai un lucru făptuit, dar și plănuit, atunci ar fi onești fie și numai din pricina celor ce îi așteaptă în tot felul, cum ați putea fi de acord și voi. [...]

Creștinismul — adevărata credință

XIII. Așadar, pentru că nu suntem „atei”, venerând pe Creatorul acestui univers, deși spunem, așa cum am fost învățați, că n-are nevoie de sânge, de libații și tămâieri, Îl lăudăm, pe cât ne stă în putință, prin cuvânt de rugăciune și de mulțumire pentru toate câte ni s-au oferit, pentru că am primit că singură demnă de El e această cinstire: faptul de a nu mistui în foc cele făcute de El spre hrană, ci de a ni le oferi nouă înșine și celor lipsiți, fiindu-I mulțumitori prin adresarea de elogii și imne prin cuvânt pentru faptul că ne-a făcut și pentru toate resursele date spre sănătate, pentru calitățile genurilor și transformarea anotimpurilor, și pentru ca, adresându-I cereri, să putem ajunge iarăși în nesticăciune din pricina credinței în El. Și vom dovedi că Îl cinstim cu rațiune pe Cel care ni s-a făcut învățătorul acestora și Care pentru asta S-a născut, pe Iisus Hristos, Care a fost răstignit în Iudeea pe timpul lui Ponțiu Pilat care a fost procurator în Iudeea pe vremea lui Tiberiu Cezar, întrucât am fost învățați că este Fiu al Însuși adevăratului Dumnezeu și-L ținem pe locul al doilea [după Acesta], iar pe Duhul Cel profetic în rangul al treilea. Căci tocmai aici, spun ei neștiind taina care este în aceasta, se arată nebulnia noastră de a da unui om răstignit locul al doilea după Dumnezeu Cel neschimbabil, Care e pururea și e Născătorul a toate — taină la care vă îndemnăm să fiți cu luare-aminte atunci când v-o explicăm.

Creștinismul — o viață nouă

XIV. Căci vă spunem dinainte să vă păziți ca nu cumva demonii defăimați mai înainte de noi să vă amăgească și să vă întoarcă de la a citi în genere și

de la a înțelege cele spuse — pentru că se luptă să vă aibă sclavi și slugi, și uneori prin arătarea de vise, alții prin ocolișuri magice încearcă să pună stăpânire pe toți cei care nu se luptă pentru mântuirea lor —, în felul în care și noi, după ce am crezut Cuvântului, ne-am depărtat de aceia și urmăm numai Dumnezeuului Nenăscut prin Fiul. Noi care odinioară ne bucuram de desfrânări, acum îmbrățișăm numai cumințenia; noi care ne foloseam de meșteșuguri magice, ne-am consacrat Bunului și Nenăscutului Dumnezeu; noi care îndrăgeam mai mult decât toate resursele banilor și avuțiilor, acum și cele ce le avem le aducem și le punem în comun și le împărțim oricărui e lipsit de ele; noi, care ne uram și omoram unii pe alții și din pricina obiceiurilor nu făceam cămine comune cu cei de altă seminție, acum după arătarea lui Hristos ducem aceeași viață cu ei, ne rugăm pentru vrăjmașii noștri și încercăm să-i convingem pe cei ce ne urăsc în chip nedrept că cei care trăiesc potrivit bunelor precepte ale lui Hristos au bune nădejdi să dobândească împreună cu noi aceleași lucruri de la Dumnezeu Stăpânul tuturor. [...]

Botezul — renaștere din Dumnezeu

LXI. Vă vom explica acum modul în care ne-am consacrat lui Dumnezeu fiind înnoiți prin Hristos, ca nu cumva trecând cu vederea acest lucru să părem că în explicarea noastră facem ceva rău. Câți s-ar lăsa convinși și ar crede că sunt adevărate cele învățate și spuse de noi și făgăduiesc să poată trăi așa, aceștia sunt învățați să se roage și să ceară postind de la Dumnezeu iertarea păcatelor dinainte, noi înșine rugându-ne și postind împreună cu ei. După care sunt duși de noi unde e apă și sunt renăscuți în modul în care am fost renăscuți noi înșine: li se face atunci o baie în apă în numele Tatălui a toate și al Stăpânului Dumnezeu, al Mântuitorului nostru Iisus Hristos și al Duhului Sfânt; căci Hristos a zis: „De nu vă veți naște din nou, nu veți intra în Împărăția cerurilor” [*In* 3, 3–5]. Faptul că e cu neputință ca aceia odată născuți să intre în pântecele mamelor lor este evident pentru toți. Dar prin profetul Isaia s-a spus în ce mod vor scăpa de păcatele lor cei care au păcătuit și se căiesc, și s-a zis așa: „Spălați-vă, faceți-vă curați, depărtați răutățile de la sufletele voastre, învățați-vă să faceți binele, faceți judecată orfanului și dreptate văduvei, și veniți să stăm de vorbă, zice Domnul. Și de vor fi păcatele voastre ca purpura, ca lâna le voi înălbi, iar de vor fi stacojii, ca zăpada le voi albi. Iar de nu Mă veți asculta, sabia vă va mânca; căci gura Domnului a grăit acestea” [*Is* 1, 16–20]. Iar cuvântul despre acest lucru l-am învățat de la apostoli. Pentru că ignorând prima noastră facere/geneză, ne-am născut supuși necesității dintr-o sămânță umedă prin împreunarea unuia cu altul a părinților noștri și așa am ajuns în obiceiuri urâte și în purtările rele, pentru ca să nu rămânem copii ai necesității, nici ai ignoranței, ci ai alegerii libere

și ai științei și să dobândim iertarea păcatelor pentru cele ce am greșit înainte, de aceea se rostește în apă peste cel ce a ales să fie născut din nou și s-a căit pentru cele ce a greșit înainte Numele Tatălui a toate și al Stăpânului Dumnezeu, cel ce duce la baie pe cel ce urmează să fie spălat rostind numai acest lucru. Căci nimeni n-ar putea spune un nume Dumnezeului Celui negrăit, iar dacă ar îndrăzni cineva să spună că există, ar fi nebun cu o nebulie incurabilă. Această baie se numește „luminare”, întrucât celor ce sunt învățați acestea li se luminează mintea. Cel ce se luminează e spălat și în Numele lui Iisus Hristos, Care a fost răstignit pe vremea lui Ponțiu Pilat, și în Numele Duhului Sfânt, Care a vestit dinainte prin profeți toate cele pivoitoare la Iisus. [...]

Euharistia Bisericii

LXV. După ce acela care a crezut și s-a învoit împreună cu noi a fost spălat astfel, îl ducem la cei care se numesc frați, acolo unde sunt adunați, făcând cu stăruință rugăciuni comune pentru noi înșine și pentru cel luminat, ca și pentru toți ceilalți de pretutindeni, ca să ne învrednicim ca, după ce am învățat cele adevărate, să ne aflăm și prin fapte cetățeni buni și păzitori ai celor poruncite, ca să ne mântuim cu mântuirea veșnică. Când încetăm rugăciunile, ne îmbrățișăm unii pe alții cu sărutare. După care se aduce întâi-stătătorului [*proestōti*] fraților pâine și un pahar de vin amestecat cu apă; și acesta luându-le înalță laudă și slavă Tatălui a toate prin Numele Fiului și al Duhului Sfânt și face mulțumire multă pentru că am fost făcuți vrednici de acestea de către El. Terminând el rugăciunile și mulțumirea, tot poporul de față aclamă zicând „Amin”, iar în limba ebraică „Amin” înseamnă „Așa să fie!”. Iar după ce întâi-stătătorul [*proestōs*] a mulțumit și tot poporul a aclamat, cei numiți diaconi dau fiecăruia din cei de față să se împărtășească din Pâinea și Vinul și apa euharistizate și le duc și celor ce nu sunt de față.

LXVI. Hrana aceasta e numită de noi „euharistie” și nimeni altuia nu-i este îngăduit să se împărtășească din ea decât celui ce crede că sunt adevărate cele învățate de noi, care s-a spălat cu baia pentru iertarea păcatelor și nașterea din nou și trăiește așa cum a predat Hristos. Fiindcă pe acestea nu le luăm ca pe o pâine comună și o băutură comună. Ci în modul în care Iisus Hristos Mântuitorul nostru a avut trup și sânge pentru mântuirea noastră făcându-se trup prin Cuvântul lui Dumnezeu, tot așa am fost învățați că și hrana euharistizată prin cuvântul rugăciunii de la El Însuși, hrană de care sunt hrănite prin transformare [*kata metabolēn*] sângele și trupul nostru, e Carne și Sânge ale lui Iisus Care S-a făcut trup. Căci în memoriile făcute de ei și care se numesc „Evangheliu”, așa au predat apostolii că li s-a poruncit: că Iisus luând pâine a mulțumit și a zis: „Aceasta să faceți în amintirea Mea.

Acesta este Trupul Meu” [Lc 22, 19–20]; și luând în chip asemănător și paharul a mulțumit și a zis: „Acesta este Sângele Meu” [Mt 26, 28], și le-a dat numai lor. Lucru pe care imitându-l răii demoni au predat să se facă și în misterele lui Mithra; pentru că și în celebrările lor se pun înaintea celui inițiat pâine și un pahar cu apă însoțite cu unele formule, lucru pe care fie îl știți, fie îl puteți afla.

Liturghia duminicală — desfășurare

LXVII. Noi însă după acestea ne aducem aminte pururea unii altora de aceste lucruri. Și cei care avem venim în ajutorul tuturor celor lipsiți și suntem pururea împreună unii cu alții. Și pentru toate câte ni s-au dat binecuvântăm pe Făcătorul a toate prin Iisus Hristos și prin Duhul Sfânt. Și în ziua numită a soarelui [duminica] se face strângerea la un loc a tuturor celor din orașe și din țărini și se citesc memoriile apostolilor și scrierile profetilor până când se poate. După care, când cel care citește încetează, întâi-stătătorul face prin cuvânt povățuirea și chemarea la imitarea acestor frumoase lucruri. După care ne ridicăm și înălțăm toți rugăciuni în comun; și, precum spuneam mai înainte, când încetăm rugăciunea, se aduce pâine și vin cu apă, iar întâi-stătătorul înalță în chip asemănător, pe cât îi stă în putință, rugăciuni și mulțumiri, iar poporul aclamă spunând „Amin”, și se face împărțirea și împărțășirea fiecăruia din [Darurile] cele euharizitate, iar celor ce nu sunt de față li se trimite prin diaconi. Cei cu dare de mână și care vor, dau fiecare în mod liber din ale lor cât vor; ceea ce se adună se depune la întâi-stătător, iar el vine în ajutorul orfanilor și al văduvelor sau al celor lipsiți din alt motiv, celor ce sunt în închisori, străinilor aflați în trecere și, simplu spus, devine îngrijitor pentru toți cei ce sunt în nevoi. Facem cu toți strângerea la un loc în comun în ziua soarelui [duminica], pentru că e ziua întâi, în care Dumnezeu, schimbând întunericul și materia, a făcut lumea, iar în aceeași zi Iisus Hristos Mântuitorul nostru a înviat din morți; fiindcă L-au răstignit în ajunul zilei lui saturn [sâmbăta], iar în ziua de după cea a lui saturn, care este ziua soarelui [duminica], arătându-Se apostolilor și învățăceilor Săi, i-a învățat acestea pe care vi le-am expus și vouă spre cercetare.

Îndemn final

LXVIII. Și dacă vi se pare că au rațiune și adevăr, cinstiți-le; iar dacă vi se par o neghiobie, disprețuiți-le ca pe niște lucruri neghioboabe! Dar nu hotărâți moarte, ca împotriva unor dușmani, împotriva noastră care nu vă facem nici o nedreptate. Căci v-am spus mai înainte că, de veți stărui în nedreptate, nu veți scăpa de judecata viitoare a lui Dumnezeu, iar noi vom striga: Ce-i place lui Dumnezeu aceasta să se facă!

Scrisoarea Bisericii din Smyrna despre martiriul episcopului Policarp

(† 23 februarie 155)¹

Biserica lui Dumnezeu pribeagă în Smyrna, Bisericii lui Dumnezeu pribeagă în Filomelion și tuturor comunităților pribege în tot locul ale sfintei Biserici catolice, mila, pacea și iubirea lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului nostru Iisus Hristos să se înmulțească.

¹ V-am scris, fraților, cele privitoare la cei care au dat mărturie martirică și la fericitul Policarp, care a făcut să înceteze persecuția ca pecetluind-o prin mărturia/martiriul lui; căci aproape toate cele dinainte s-au făcut pentru ca Domnul să ne arate iarăși ce este mărturia/martiriul potrivit Evangheliei. Căci el a așteptat să fie predat, ca și Domnul, pentru ca și noi să devenim imitatori ai lui, neuitându-ne numai la cele ale noastre înșine, ci și la cele ale apropiatului [cf. *Flp* 2, 4]; fiindcă e propriu iubirii adevărate și ferme să nu vrea cineva să se mântuiască doar pe sine însuși, ci și pe toți frații.

² Fericite, așadar, și nobile sunt toate mărturiile martirilor care s-au făcut potrivit voinței lui Dumnezeu, căci noi care suntem mai evlavioși trebuie să-l atribuim puterea asupra a toate lui Dumnezeu. ³ Căci cine nu va admira vitejia, răbdarea și iubirea de Stăpânul ale acestora? Jupuiți de biciuri astfel încât li se vedea alcătuirea trupului până la venele și arterele dinăuntru, au răbdat atât, încât celor din jur li se făcea milă și erau plini de durere; dar ei au ajuns la o atât de mare vitejie, încât nici unul dintre ei nici n-a gemut, nici n-a suspinat, arătându-ne nouă tuturor că în ceasul acela martorii/martirii lui Hristos torturați erau absenți din trup sau, mai bine zis, că Domnul era de față și vorbea cu ei. ³ Și luând aminte la harul lui Hristos, au disprețuit torturile lumești, răscumpărând printr-un singur ceas pedeapsa veșnică, iar focul tortionarilor le era răcoros, fiindcă aveau înaintea ochilor să scape de focul veșnic și care nu se stinge niciodată, iar cu ochii inimii priveau la bunurile păstrate celor care răbdă și „de care urechea n-a auzit, pe care ochiul nu le-a

¹ Traducere după ed. H. MUSURILLO, *The Acts of Christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 2-20; cf. ed. Th. Camelot, *Source Chrétiennes* 10 ter, 1958, p. 243-275.

văzut și la inima omului nu s-au suit” [*I Co 2, 9; cf. Is 64, 3*]; lor însă, care nu mai erau oameni, ci îngeri, le-au fost arătate de Domnul. ⁴ În chip asemănător au răbdat pedepse cumplite și cei condamnați să fie aruncați la fiare sălbatice, întinși pe scoici ascuțite și pedepsiți cu alte genuri de torturi, ca, dacă s-ar putea, să-i întorcă prin acest supliciu permanentizat spre tăgăduire.

*III*¹ Căci multe a uneltit împotriva lor diavolul, dar, slavă lui Dumnezeu, n-a putut nimic împotriva tuturor. Căci foarte viteazul Germanicus, care s-a luptat în chip remarcabil cu fiarele, a învigorat prin răbdarea lui frica lor. Pentru că vrând proconsulul să-l convingă și spunându-i să-i fie milă de vârsta lui [tânără], el însuși a întărit silnic fiara asupra lui, vrând să fie scăpați cât mai repede de viața lor nedreaptă și nelegiuită. ² De aceea, uimită de vitejia iubitorului și cinstitorului de Dumnezeu neam al creștinilor, mulțimea a strigat: „Moarte ateilor! Să fie căutat Policarp!”

*IV*¹ Unul însă, pe nume Quintus, frigian, proaspăt venit din Frigia, văzând fiarele, a fost cuprins de lașitate. Acesta s-a silit pe sine însuși și pe alții să vină de bunăvoie la proconsul, care stăruind mult l-a convins să jure și să sacrifice [zeilor]. ² De aceea, fraților, nu-i laudăm pe cei ce se prezintă ei înșiși, fiindcă nu așa învață Evanghelia [cf. *Mt 10, 23; In 7, 1*].

*V*¹ Preaminunatul Policarp însă mai întâi nu s-a tulburat când a auzit, ci voia să rămână în oraș; dar cei mai mulți l-au convins să iasă din oraș. Iar el a ieșit la o căsuță de țară, nu departe de cetate, și petrecea acolo împreună cu puțini, nefăcând zi și noapte nimic altceva decât să se roage pentru toți și pentru Bisericile din toată lumea, cum îi era obiceiul. ² Și, rugându-se, cu trei zile înainte de a fi prins a avut o vedenie și a văzut perna lui arzând în foc. Și întorcându-se le-a zis celor împreună cu el: „Trebuie să fiu ars de viu.”

*VI*¹ Și pentru că cei care-l căutau stăruiau în căutare, s-a mutat în altă căsuță de țară, și îndată s-au înfățișat cei care-l căutau; și, negăsindu-l, au prins doi copii care slujeau, dintre care unul, fiind torturat, a mărturisit. ² Căci i-a fost cu neputință să rămână ascuns, întrucât cei ce l-au trădat erau casnicii ai lui. Iar ofițerul de poliție însărcinat cu această funcție, pe nume Irod, s-a grăbit să-l ducă în stadion, ca acela să-și primească soarta făcându-se părtaş al lui Hristos, iar cei ce l-au trădat să sufere pedeapsa lui Iuda.

*VII*¹ Având deci cu ei copilul slujitor, într-o vineri pe la ceasul prânzului, următorii și călăreții cu armele lor obișnuite au ieșit alergând ca la un tâlhar [cf. *Mt 26, 55*] și, sosind seara târziu, l-au găsit zăcând culcat într-o cămăruță la etaj. Și deși ar fi putut pleca de acolo în alt loc, n-a vrut zicând: „Facă-se voia lui Dumnezeu.” ² Auzind deci că veniseră, coborând a stat de vorbă cu ei, care au rămas uimiți de vârsta și calmul lui, mirându-se de ce era atâta grabă să prindă un asemenea bătrân. Iar el a poruncit îndată să li se pună înainte de mâncat și de băut în acel ceas cât ar voi, dar le-a cerut să-i

îngăduie un ceas să se roage fără teamă. ³ Iar ei îngăduindu-i, stând el în picioare cu fața spre răsărit s-a rugat fiind plin de harul lui Dumnezeu, astfel încât două ore n-a putut să se oprească, încât a umplut de mirare pe ascultători, dintre care multora le părea rău că au pornit asupra unui bătrân așa de plin de cuviință dumnezeiască.

VIII¹ Iar după ce a încetat rugăciunea în care i-a pomenit pe toți cei ce se întâmplaseră să se întâlnească cu el, mici și mari, slăviți și lipsiți de slavă, și toată Biserica catholică din toată lumea, venind ceasul să plece, așezându-l pe un măgar l-au dus în oraș, fiind Sâmbăta Mare. ² Și l-au întâmpinat ofițerul Irod și tatăl său, Nichita, care, mutându-l într-o căruță și șezând lângă el, au încercat să-l convingă zicând: „Ce lucru rău este să zici «Domn e Cezarul», să sacrifici, să faci cele ce urmează acestora și să te salvezi?” El însă la început nu le-a răspuns, dar stăruind ei, le-a zis: „Nu voi face ce mă sfătuiți.” ³ Iar ei, nereușind să-l convingă, i-au spus cuvinte cumplite și l-au dat jos cu sârg, astfel încât, căzând din căruță, și-a sucit glezna. Iar el, neîntorcându-se, ca și cum n-ar fi pățit nimic, mergea cu sârg. Fiind adus în stadion, era atâta hărmălaie în stadion, încât nu se putea auzi cineva.

LX¹ Iar pe când Policarp intra în stadion s-a făcut un glas din cer: „Fii tare, Policarpe, și viteaz!” Nimeni nu l-a văzut pe cel care vorbea, dar cei de-î noștri de față au auzit glasul. Și pe când era adus el, s-a făcut mare hărmălaie când s-a auzit că a fost prins Policarp. ² Și adus fiind, l-a întrebat proconsulul dacă era el Policarp. Iar când el a mărturisit că e, a încercat să-l convingă spunând: „Ai puțin respect de vârsta ta!” și altele următoare acestora, cum au obiceiul să le spună [creștinilor]: „Jură pe norocul Cezarului!”, „Căiește-te!”, „Spune: Moarte ateilor!” Iar Policarp, cu fața gravă, privind la toată gloata păgânilor nelegiuți din stadion și clătînându-și către ei mâna, suspinând și privind spre cer a zis: „Moarte ateilor!” ³ Dar întrucât proconsulul stăruia și zicea: „Jură și îți voi da drumul!”, Policarp a zis: „De optzeci și șase de ani îi sunt sclav și nu m-a nedreptățit cu nimic. Și cum voi putea să blasfemiez pe Împăratul meu Care m-a mântuit?”

X¹ Iar întrucât acela stăruia iarăși și zicea: „Jură pe norocul Cezarului!”, el a răspuns: „Dacă crezi în zadar că voi jura pe norocul Cezarului, cum spui, și te prefaci că nu știi cine sunt, ascultă-mă deschis: Sunt creștin! Iar dacă vrei să afli cuvântul creștinismului, dă-mi o zi și ascultă-l!” ² Proconsulul a zis: „Convinge norodul!” Iar Policarp a spus: „Pe tine te-am socotit vrednic de cuvânt, fiindcă am fost învățați să dăm stăpânilor și autorităților rânduite de Dumnezeu cinstea cuvenită, și care nu ne vatămă. Dar pe aceia nu-i socotesc vrednici să mă apăr înaintea lor.”

XI¹ Proconsulul a zis: „Am fiare sălbatic. Lor te voi arunca, de nu te căiești!” Iar el a spus: „Cheamă-le. Căci nestrămutată e pentru noi căința de

la cele mai bune la cele mai rele; dar un lucru bun este strămutarea de la cele rele la cele drepte.”² Și i-a zis iarăși: „Dacă disprețuiești fiarele și nu te căiești, voi face să fii mistuit în foc!” Dar Policarp a spus: „Ameninți cu un foc care arde un ceas și după puțin se stinge; căci nu cunoști focul judecății viitoare și al pedepsei veșnice păstrat pentru necredincioși. Dar de ce mai întârzi? Adu ce vrei!”

XII¹ Spunând însă acestea și altele mai multe, s-a umplut de îndrăzneală și bucurie, iar fața lui s-a umplut de har, încât nu numai că n-a căzut tulburat de cele spuse lui, ci, dimpotrivă, l-a făcut pe proconsul să-și iasă din fire și să-și trimită crainicul în mijlocul stadionului să vestească de trei ori: „Policarp a mărturisit că e creștin.”² Și pe când se spunea de către crainic acest lucru, toată mulțimea păgânilor și iudeilor care locuiau în Smyrna a strigat cu mânie nestăvilită și cu glas mare: „Acesta e învățătorul Asiei, părintele creștinilor, surpătorul zeilor noștri, care învață pe mulți să nu le sacrifice și să nu-i venereze!” Spunând acestea, au strigat și au cerut prefectului Asiei [„asiarh”] Filip să dea drumul unui leu asupra lui Policarp. El însă a zis că nu poate, pentru că vânătorile se terminaseră.³ Atunci li s-a părut potrivit să strige ca Policarp să fie ars de viu; căci trebuia să se împlinească vedenia cu perna care i se arătase, când, văzând-o arzând, pe când se ruga, a zis profetic credincioșilor împreună cu el atunci când s-a întors la ei: „Trebuie să fiu ars de viu.”

XIII¹ Așadar, acestea s-au făcut cu o grabă atât de mare, mai repede decât ar fi spuse, gloatele aducând îndată din ateliere și băi lemne și vreascuri, mai ales iudeii care slujesc cu înflăcărare la acestea, cum le e obiceiul.² Iar când rugul a fost gata, dezbrăcându-se de toate hainele și desfăcându-și cingătoarea, [Policarp] încerca să se și descalțe, întrucât mai înainte nu făcea el acest lucru, pentru că fiecare dintre credincioși se grăbea să se atingă repede de trupul lui; căci din pricina bunei lui conduite era respectat tot timpul chiar și înainte de martiriu.³ Așadar, îndată au fost puse în jurul lui instrumentele potrivite pentru un rug. Dar când au vrut să-l și ținuiască, a zis: „Lăsați-mă așa, căci Cel ce-mi dă să rabd focul îmi va da să rămân neclintit pe rug chiar și fără asigurarea care vine din cuiele voastre.”

XIV¹ Iar ei nu l-au ținuit, dar l-au legat. El însă, punându-și mâinile la spate și fiind legat ca un berbec însemnat din turma mare, pregătit pentru a fi adus jertfă de ardere tot plăcută lui Dumnezeu, înălțându-și privirea spre cer a zis: „Doamne, Dumnezeule, Atoateșitorule, Tatăl iubitelui și binecuvântatului Tău Slujitor/Copil [Paidos]², Iisus Hristos, prin Care am primit cunoașterea

² Pais, „copil” în sens de slujitor în casă, se referă la „Slujitorul Domnului” (Ebed lahve) despre care vorbește profetul Isaia (cap. 53).

privitoare la Tine, Dumnezeuul îngerilor și al puterilor, a toată făptura și al întregului neam al dreptilor care sunt vii înaintea Ta, ² Te binecuvântează că m-ai învrednicit de ziua și ceasul acesta, ca să iau parte în numărul martirilor/martirilor la paharul Hristosului Tău spre învierea vieții veșnice a sufletului și a trupului în nescricăciunea Duhului Sfânt; între care fie să fiu primit astăzi înaintea Ta jertfă grasă și primită, precum ai gătit și ai arătat dinainte și ai împlinit Tu, Cel nemincinos și adevărat. ³ Pentru aceasta și pentru toate Te laud, Te binecuvântează, Te slăvesc prin veșnicul și cerescul Arhiereu, Iisus Hristos, iubitul Tău Slujitor, prin Care Ție împreună cu El și cu Duhul Sfânt se cuvine slavă, acum și în veacurile ce vor veni. Amin.”

XV¹ Iar când a înălța el „Amin”-ul și a isprăvit rugăciunea, oamenii însărcinați cu focul au aprins focul. Și strălucind o flacără mare, am văzut o minune noi, cei cărora li s-a dat a o vedea; noi cei care am fost păstrați ca să vestim celorlalți cele făcute. ² Căci, luând forma unei bolți, focul a învăluit în cerc trupul martirului ca o pânză de corabie umflată de vânt; și era în mijloc nu ca un trup ars, ci ca o pâine coaptă sau ca un aur ori argint ars în cuptor. Pentru că am simțit o atât de mare bună-mireasmă, ca a unui suflu de tămâie sau a unei alteia din aromatele prețioase.

XVI¹ Văzând în sfârșit nelegiuții că trupul lui nu poate fi mistuit de foc, au poruncit unui „conector” să se apropie de el și să-l străpungă cu pumnalul. Și făcând el aceasta, a ieșit o mulțime de sânge, încât a stins focul și toată gloata se minuna cât de mare e deosebirea între necredincioși și cei aleși; ² dintre care unul a fost și preaminunatul Policarp, care în timpurile noastre a fost învățător apostolic și profetic, episcop al Bisericii catholice din Smyrna; căci orice cuvânt care a ieșit din gura lui s-a săvârșit ori se va săvârși.

XVII¹ Dar cel gelos, defăimător și rău, potrivnicul neamului dreptilor, văzând măreția mărturiei/martiriului lui și conduita lui ireproșabilă de la început, văzându-l însemnat cu cununa nescricăciunii și dobândind un premiu incontestabil, s-a străduit ca nici măcar trupul lui său să nu fie luat de noi, deși mulți dintre noi doreau să facă aceasta și să aibă parte de sfântul lui trup. ² A sugerat deci lui Nichita, tatăl lui Irod și frate al Alcei, să intervină la guvernator să nu ne dea trupul lui; „ca nu cumva, spuneau ei, lăsându-l pe Cel răstignit, să înceapă să-l venereze pe acesta”. Acestea i le-au sugerat și instigat iudeii, care nu ne-au scăpat din ochi când am vrut noi să-l luăm din foc, neînțelegând că noi nu vom putea nici să-L părăsim vreodată pe Hristos, Care nevinovat a pățimit pentru păcătoși și pentru mântuirea întregii lumi a celor mântuiți, nici să venerăm pe altcineva. ³ Căci Acestuia ne închinăm ca Unuia care e Fiu al lui Dumnezeu, iar pe martiri îi iubim în chip vrednic ca pe niște învățăcei și imitatori ai Domnului din pricina neîntrecutei lor afec-

țiuni față de Împăratul și Învățătorul lor; ai căror părtași și coînvățăcei fie să devenim și noi!

*XVIII*¹ Văzând deci centurionul gâlceava iudeilor, punându-l în mijloc, cum e obiceiul, l-a ars.² Și așa ridicând noi mai târziu oasele lui mai prețioase și mai încercate decât aurul, le-am depus acolo unde se cuvenea.³ Și unde să ne dea Domnul să ne adunăm și noi, după puțină, să celebrăm cu veselie și cu bucurie ziua de naștere a martiriului său spre aducerea-aminte de cei ce au luptat mai înainte și spre exercițiul și pregătirea celor ce vor lupta mai pe urmă.

*XIX*¹ Acestea sunt cele privitoare la fericitul Policarp, care împreună cu cei din Filadelfia este al doisprezecelea care a fost martir în Smyrna, dar e singurul pomenit mai mult de toți, încât chiar și păgânii vorbesc de el în tot locul, pentru că a fost nu numai învățător remarcabil, dar și martir excepțional, al cărui martiriu doresc să-l imite toți întrucât a fost potrivit Evangheliei lui Hristos.² Căci luptându-se și biruind prin răbdarea lui pe magistratul nedrept și primind astfel cununa nestrucăciunii, veselindu-se împreună cu Apostolii și toți dreptii, slăvește pe Dumnezeu și Tatăl Atotțiitorul și binecuvăntează pe Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul sufletelor noastre și Cărmuitorul trupurilor noastre, și Păstorul Bisericii catholice din toată lumea [*tēs kata tēn oikoumenēn katholikēs Ekklēsiās*].

*XX*¹ Ne-ați cerut, așadar, să vă arătăm mai pe larg pe cele făcute, iar noi vi le-am amintit pentru moment prin fratele nostru Marcion. Aflând deci acestea, trimiteți scrisoare și fraților de dincolo, ca și ei să slăvească pe Domnul care Și-a făcut alegerile dintre robii Lui.² Iar Celui ce poate să ne ducă pe noi pe toți întru harul și darul Lui în Împărăția Lui veșnică prin Slujitorul [*Paidos*] Său Unul-Născut, Iisus Hristos, I se cuvine slavă, cinste, putere, măreție în veci. Salutați-i pe toți sfinții. Vă salută și cei împreună cu noi și Evarest, cel ce a scris scrisoarea, cu toată casa lui.

*XXI*¹ A dat mărturie martirică fericitul Policarp în ziua a 2-a lunii xanthikos [februarie], cu șapte zile înainte de calendele lui martie, în Sâmbăta Mare, la ora opt. A fost prins de Irod, mare preot [pontif] fiind Filip Trallianul, proconsul Statius Quadratus, iar Împărat în veci Domnul nostru Iisus Hristos. Lui fie slavă, cinste, măreție și tron veșnic din generație în generație. Amin.

*XXII*¹ Vă dorim, fraților, să fiți sănătoși aliniindu-vă cuvântului Evangheliei lui Iisus Hristos, împreună cu Care fie slavă lui Dumnezeu și Tatăl, și a Duhului Sfânt spre mântuirea sfinților aleși, precum a dat mărturie fericitul Policarp, pe ale cărui urme fie să ne găsim și noi în Împărăția lui Iisus Hristos.

² Acestea le-a copiat Gaius, după exemplarul lui Irineu, ucenic al lui Policarp și care a trăit împreună cu Irineu. Iar eu, Isocrate, le-am scris după copia lui Gaius. Harul fie cu toți.

³ Iar eu, Pioniu, le-am scris iarăși din exemplarul de mai sus căutându-le prin descoperirea fericitului Policarp care mi s-a arătat, adunându-le aproape distruse de timp, ca și pe mine să mă adune Domnul Iisus Hristos în Împărăția Lui cea cerească împreună cu aleșii Lui, Căruia fie slava împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh în vecii vecilor. Amin.

[Alt final după un manuscris de la Moscova]

¹ Acestea le-a copiat Gaius din scrierile lui Irineu; Gaius care a fost, împreună cu Irineu, ucenic al lui Policarp. ² Acest Irineu, care era la Roma pe vremea martiriului episcopului Policarp, i-a învățat pe mulți; are multe scrieri foarte frumoase și foarte ortodoxe, în care pomenește de Policarp, că a învățat de la el, în care respinge de-ajuns orice erezie și ne predă canonul bisericesc și catholic așa cum l-a primit de la sfântul. ³ El spune și aceasta: că întâlnindu-se odată cu Policarp, Marcion, de la care au ieșit cei ce se numesc marcioniți, și spunându-i: „Recunoaște-ne, Policarpe!”, acela i-a zis lui Marcion: „Te recunosc, te recunosc, întâi-născutule al Satanei!” ⁴ În scrierile lui Irineu se spune și că în ziua și ceasul în care Policarp dădea mărturie martirică în Smyrna, Irineu care era în Roma a auzit un glas ca de trâmbiță care spunea: „Policarp a dat mărturie martirică!”

⁵ Din scrierile lui Irineu le-a copiat, cum s-a zis mai înainte, Gaius, iar din copiile lui Gaius le-a copiat Isocrate în Corint. Iar eu, Pioniu, le-am scris din copia lui Isocrate căutându-le prin descoperirea sfântului Policarp, adunându-le aproape distruse de timp, ca și pe mine să mă adune Domnul Iisus Hristos cu aleșii Lui în Împărăția Lui cea cerească. Lui fie slava împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt în vecii vecilor. Amin.

[The text on this page is extremely faint and illegible. It appears to be a multi-paragraph document, possibly a letter or a report, with several lines of text visible but not readable.]

Martiriul Sfântului Iustin și al celor împreună cu el: Hariton, Harit, Evelpist, Hierax, Peon și Liberian (Roma, iunie 165)¹

I¹ Pe vremea nelegiuirilor luptători pentru idolatrie s-au expus în orașe și sate ordine necucerice împotriva cucernicilor creștini, încât îi sileau să aducă libații zadarnicilor idoli. ² Fiind deci arestați amintirii bărbați sfinți, au fost aduși la prefectul Romei pe nume Rusticus [cca 162–168].

II¹ Introduși fiind ei înaintea tribunalului, prefectul Rusticus i-a zis lui Iustin: „Mai întâi, crede în zei și ascultă de împărași!”

² Iustin a zis: „A crede în cele poruncite de Mântuitorul nostru Iisus Hristos e un lucru ireproșabil și neacuzabil.”

³ Prefectul Rusticus a zis: „Cu ce cuvinte/învățătură [*logois*] te ocupi?”

Iustin a zis: „Am încercat să învăț toate cuvintele și învățăturile, dar m-am alăturat cuvintelor adevărate ale creștinilor, chiar dacă ele nu sunt pe plac celor ce au opinii false.”

⁴ Prefectul Rusticus a zis: „Acele cuvinte îți plac, nenorocitul?”

Iustin a zis: „Da, pentru că le urmez cu o opinie/învățătură dreaptă [*meta dogmatos orthou*].”

⁵ Prefectul Rusticus a zis: „Ce fel de opinie/învățătură [*dogma*]?”

Iustin a zis: „Cinstim pe Dumnezeuul creștinilor, pe care-L socotim Unul, Făcător și Creator a toată făptura văzută și nevăzută, și pe Domnul Iisus Hristos Slujitorul/Copilul [*Pais*] lui Dumnezeu, Care a fost vestit mai înainte de profeți că va veni la neamul oamenilor Vestitor al mântuirii și Învățător al învățăturilor bune. ⁶ Și eu, om fiind, socotesc că spun lucruri mici față de Dumnezeirea Lui infinită, mărturisind o putere profetică, ⁷ pentru că a fost vestit mai înainte despre Cel despre Care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să știi că de sus au vorbit dinainte profeții despre venirea Lui viitoare între oameni.”

¹ Traducere după ed. H. MUSURILLO, *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford, 1972, p. 46–52 recenzianea B.

III¹ Rusticus prefectul a zis: „Unde vă adunați?”

Iustin a zis: „Acolo unde e alegerea și puțința fiecăruia. Crezi oare că noi toți ne adunăm în același loc? Nu este așa, pentru că Dumnezeu creștinilor nu e circumscris de un loc, ci, întrucât este nevăzut, umple pământul și este închinat și preamărit de credincioși pretutindeni.”

² Rusticus prefectul a zis: „Spune unde vă adunați sau în ce loc îi strângi pe ucenicii tăi.”

³ Iustin a zis: „Eu locuiesc la un oarecare Martin de lângă băile lui Timiotin și tot timpul de când am venit a doua oară în orașul romanilor [Roma] nu cunosc alt loc de întâlnire decât cel de acolo. Și dacă voia cineva să vină la mine, îi împărțaseam cuvintele adevărului.”

⁴ Rusticus prefectul a zis: „Așadar, nu cumva ești creștin?”

Iustin a zis: „Da, creștin sunt.”

IV¹ Rusticus prefectul a zis lui Hariton: „Spune, Hariton, și tu ești creștin?”

Hariton a zis: „Creștin sunt din porunca lui Dumnezeu.”

² Rusticus prefectul i-a zis lui Harit: „Tu ce zici, Harit?”

Harit a zis: „Creștin sunt cu darul lui Dumnezeu.”

³ Rusticus prefectul i-a zis lui Evelpist: „Iar tu ce ești, Evelpist?”

Iar Evelpist, sclav al cezarului, a răspuns: „Și eu sunt creștin făcut liber de Hristos și împărțesc aceeași nădejde prin harul lui Hristos.”

⁴ Rusticus prefectul i-a zis lui Hierax: „Și tu ești creștin?”

Hierax a zis: „Da, creștin sunt, căci cinstesc și mă închin Aceluiași Dumnezeu.”

⁵ Rusticus prefectul a zis: „Iustin v-a făcut creștini?”

Hierax a zis: „Eram creștin și voi fi.”

⁶ Și ridicându-se în picioare, Peon a zis: „Și eu sunt creștin.”

Rusticus a zis: „Cine te-a învățat?”

Peon a zis: „De la părinți am primit această frumoasă mărturisire.”

⁷ Evelpist a zis: „Am ascultat cu plăcere cuvintele lui Iustin, dar și eu am primit faptul de a fi creștin de la părinți.”

Rusticus a zis: „Unde sunt părinții tăi?”

Evelpist a zis: „În Capadocia.”

⁸ Prefectul Rusticus i-a zis lui Hierax: „Părinții tăi unde sunt?”

Iar el a zis: „Adevăratul nostru Tată e Hristos, iar mamă e credința în El. Părinții mei pământești au murit și eu am venit aici fiind smuls din Iconiul Frigiei.”

⁹ Rusticus prefectul i-a zis lui Liberian: „Și tu ce zici? Ești creștin? Nu ești nici tu pios?”

Liberian a zis: „Și eu sunt creștin. Și sunt pios, căci mă închin Singurului Dumnezeu Adevărat.”

V¹ Prefectul i-a zis lui Iustin: „Ascultă tu, cel numit învățat și care crezi că știi cuvinte/învățăture adevărate: dacă după ce vei fi biciuit și se va tăia capul, crezi că te vei urca la cer?”

² Iustin a zis: „Nădăjduiesc că voi avea lăcașurile lui, dacă voi răbda acestea. Fiindcă știu că harul dumnezeiesc rămâne cu cei ce trăiesc așa până la arderea întregii lumi.”

³ Rusticus prefectul a zis: „Presupui așadar că vei urca la ceruri ca să primești oarecare răsplătiri bune?”

Iustin a zis: „Nu presupun, ci știu exact și sunt sigur.”

⁴ Rusticus prefectul a zis: „Să venim așadar la lucrul necesar și grabnic ce ne stă înainte. Adunându-vă, așadar, jertfiți într-un suflet zeilor!”

Iustin a zis: „Nimeni care are bună chibzuință nu cade dintr-o bună pietate într-o impietate.”

⁵ Rusticus prefectul a zis: „Dacă nu vă supuneți, veți fi pedepsiți fără milă!”

⁶ Iustin a zis: „Avem făgăduința că, dacă suntem pedepsiți pentru Hristos, ne vom mântui, pentru că acest lucru ni se va face mântuire și îndrăznire la înfricoșătorul tribunal universal [*pankosmiou*] al Stăpânului și Mântuitorului nostru.”

⁷ Iar ceilalți martiri au zis și ei: „Fă ce vrei, căci noi suntem creștini și nu jertfim idolilor!”

⁸ Rusticus prefectul a pronunțat sentința și a zis: „Cei ce n-au vrut să jertfească zeilor și să se supună ordinului împăratului să fie duși să fie biciuiți și să li se taie capetele potrivit dreptei urmări a legilor.”

VI¹ Și sfinții martiri s-au dus la locul obișnuit slăvind pe Dumnezeu, li s-au tăiat capetele și și-au săvârșit mărturia/martiriul [*martyrian*] în mărturisirea [*homologia*] Mântuitorului nostru. ² Iar unii dintre credincioși, luând pe ascuns trupurile lor, le-au depus într-un loc potrivit, conlucrând cu ei harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

1872

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Epistola către Diognet

(Alexandria, cca 190–200, sau Smyrna, înainte de 150)¹

Întrebările lui Diognet

I¹ Fiindcă te văd, preaputernice Diognet, extrem de sânguitor în a învăța despre pietatea/religia [*theosebeian*] creștinilor și întrebându-te extrem de limpede și atent cu privire la ei: în ce Dumnezeu cred și ce cult Îi aduc? cum disprețuiesc toți lumea și nesocotesc moartea? cum nu-i socotesc zei pe cei socotiți astfel de către elini și nu păzesc nici superstiția iudeilor? care e marea afecțiune pe care o au unii față de alții? și de ce acest nou neam sau mod de viață a venit în lume abia acum, și nu mai înainte, ² primesc această înflăcărare a ta și cer de la Dumnezeu, Care ne dă și să grăim și să auzim, ca mie să-mi dea să vorbesc astfel, încât ascultându-mă să devii mai bun, iar ție să ascuți astfel, încât să nu-l întristezi pe cel care-ți vorbește.

Pregătire duhovnicească

II¹ Curățindu-te deci de toate gândurile care ți-au ținut în stăpânire mai înainte gândirea și descotorosindu-te de obișnuința care te amăgește, și ajungând un om nou ca la început — întrucât, cum ai mărturisit tu însuși, vei auzi un cuvânt nou —, vino și privește nu numai cu ochii, ci și cu mintea, ce substanță și ce formă au cei pe care-i numiți și socotiți zei.

¹ Traducere după ed. H.-I. MARROU, *À Diognete* (Sources Chrétiennes 33 bis), 1965. Recent, CHARLES E. HILL, *From the Lost Teaching of Polycarp. Identifying Irenaeus' Apostolic Presbyter and the Author of Ad Diognetum*, Tübingen, 2006, a propus identificarea necunoscutului autor al *Epistolei către Diognet* cu Sfântul Policarp al Smyrnei († 155), identificat totodată cu prezbiterul apostolic anonim a cărui învățătură antimarcionită e citată de Sfântul Irineu în *Contra ereziilor* IV.XXVII–XXXII. Ceea ce repune radical și pasionant în discuție datarea și contextualizarea fascinantei *Epistole anonime către Diognet*.

Contra idolatriei

² Oare nu este unul piatră asemănătoare celei călcate în picioare? Nu este altul aramă, cu nimic mai bun decât vasele de aramă de care ne folosim? Nu este altul lemn deja putrezit? Altul argint care are nevoie de un om să-l păzească spre a nu fi furat, altul fier mâncat de rugină, iar altul lut cu nimic mai ales decât cel făcut vase pentru slujirea cea mai de necinste? ³ Nu sunt toate acestea dintr-o materie supusă stricăciunii? Nu sunt făuriți de fier și de foc? Nu i-a plămădit pe unul sculptorul, pe altul turnătorul în bronz, pe altul argintarul, iar pe altul olarul? Oare înainte să fi fost întipărite prin meșteșugurile acestora în forma lor fiecare din aceștia, fiecare din ele nu fusese transformată deja ca acum? Iar vasele de acum, făcute din aceeași materie, n-ar putea deveni oare asemenea acestora, dacă ar da peste aceiași meșteșugari? ⁴ Și, iarăși, cele care sunt acumenerate de voi n-ar putea fi făcute de oameni vase asemenea celorlalte? Nu sunt toate surde, oarbe, neînsuflite, nesimțitoare, nemișcătoare? Nu sunt toate supuse putrezirii? Nu sunt toate supuse stricăciunii? ⁵ Pe acestea le numiți zei, acestora le slujiți, acestora vă închinați și în cele din urmă vă asemănați cu acestea. ⁶ De aceea îi urâți pe creștini, pentru că nu-i socotesc zei. ⁷ Dar voi înșivă, care-i socotiți și credeți astfel, nu-i disprețuiți oare mult mai mult? Nu-i batjocoriți și insultați mult mai mult voi, care pe cei de piatră și de lut îi venerați fără să-i păziți, dar pe cei de argint și de aur noaptea îi încuiați, iar ziua le puneți paznici, ca să nu fie furati?

Contra sacrificiilor sângeroase

⁸ Prin cinstirile pe care vi se pare că le aduceți acestora mai degrabă pedepșiți, în cazul în care ar avea simțire; iar că n-au simțire o arătați prin aceea că vă închinați lor cu sânge și grăsime. ⁹ Cine dintre voi ar răbda, cine ar suporta să i se facă acestea? Nici un om n-ar suporta de bunăvoie această pedeapsă, fiindcă are simțire și judecată; dar piatra suportă, fiindcă e nesimțitoare; prin urmare, voi înșivă arătați care e simțirea lor. ¹⁰ Despre faptul că creștinii nu slujesc unor astfel de zei aș putea spune multe altele; dar dacă acestea nu ți s-ar părea destule, socot că e de prisos să spun mai multe.

Contra sacrificiilor iudaice

III ¹ Socot că dorești să auzi în continuare mai ales despre faptul că ei nu au aceeași pietate [*theosebein*] cu iudeii. ² Iudeii așadar, când se abțin de la adorarea [zeilor] mai sus-zisă, cer în chip înțelept să se creadă într-Un Dumnezeu și să fie venerat ca un Stăpân a toate; dar când li aduc un cult asemănător celor spuse mai sus, greșesc. ³ Căci atunci când aduc ofrande unor zei

nesimțitori și surzi, elinii/păgânii dau dovadă de lipsă de minte; dar când aceștia le aduc lui Dumnezeu socotind că ar avea nevoie de ele, ar trebui să creadă că e mai degrabă o negliobie, nu pietate. ⁴ Căci „Cel ce a făcut cerul și pământul și toate cele care sunt în ele” [Ps 145, 6], Care ne dă tuturor cele de care avem nevoie, n-ar putea avea El Însuși nevoie de acestea pe care le dă El Însuși celor ce cred că l le dau. ⁵ Iar cei care cred că-L celebrează prin sânge, grăsimi și arderi de tot și că-L cinstesc prin aceste onoruri, nu mi se pare că se deosebesc cu nimic de cei ce arată aceeași generozitate idolilor surzi și care nu pot să se împărtășească din această cinstire. Iar a-și închipui cineva că dă ceva Celui ce n-are nevoie de nimic [e un lucru cu totul nebunesc].

IV ¹ Dar cu privire la frica lor scrupuloasă cu privire la mâncăruri, la superstiția lor privitoare la sămbete, la trufia tăierii-împrejur, la afectarea postirii și a lunilor noi, lucruri vrednice de răs, nu de cuvânt, cred că nu trebuie să afli de la mine. ² Cum este oare îngăduit ca, dintre cele făcute de Dumnezeu spre întrebuintărea oamenilor, unele să fie primite ca fiind bine făcute, iar altele să fie refuzate ca inutile și de prisos? ³ Cum nu este o impietate a acuza pe Dumnezeu că împiedică să se facă un lucru bun în zi de sămbătă? ⁴ Cum nu e demn de răs faptul de a te mândri cu mutilarea trupului ca și cu o mărturie a unei alegeri, ca și cum din această pricină ai fi mai iubit de Dumnezeu? ⁵ Iar faptul că observă stelele și luna ca să țină lunile și zilele, și că împart după pornirile lor economiile lui Dumnezeu și schimbările timpului, pe unele pentru sărbători, iar pe altele pentru doliu, cine ar socoti că aceasta e un semn de pietate și nu mult mai mult de lipsă de minte? ⁶ Socot că ai aflat îndeajuns că pe drept cuvânt se abțin creștinii atât de la ușurătatea și amăgirea comună, cât și de la indiscreția și trufia iudeilor. Dar nu te aștepta să afli de la un om taina pietății [*theosebeias mystērion*] lor.

Misterul creștin

V ¹ Căci creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni nici prin pământ, nici prin grai, nici prin haine; ² fiindcă nu locuiesc în orașe proprii, nu se folosesc de un dialect paralel [*parellagmene*] și nici nu duc o viață paralelă [*parasemon*]. ³ Învățătura lor n-a fost găsită printr-o invenție sau excogitare a unor oameni curioși, nici nu promovează vreo doctrină [*dogma*] omenească, ca alții.

⁴ Locuind în cetăți grecești, ca și barbare, cum s-a hărăzit fiecăruia și urmând obiceiurilor locului în ce privește hainele, regimul hranei și restul vieții, arată ca minunată și recunoscut paradoxală constituția republicii/cetăteniei lor².

² *Thaumastēn kai homologoumenōs paradoxon tēn katastasin tēs heautōn politeias.*

⁵ Locuiesc în patrii proprii, dar ca niște emigranți [*paroikoi*], iau parte la toate [treburile publice] ca niște cetățeni și suportă toate [îndatoririle] ca niște străini. Orice pământ străin le este patrie, și orice patrie le este străină.

⁶ Se căsătoresc ca toți, nasc prunci, dar nu-și aruncă odraslele.

⁷ Stau la o masă comună, dar nu și la un pat [comun].

⁸ Sunt în trup, dar nu viețuiesc după trup.

⁹ Petrec pe pământ, dar au cetățenia în cer.

¹⁰ Se supun legilor hotărâte, iar prin viețile lor biruie legile.

¹¹ Iubesc pe toți, dar sunt prigonii de toți.

¹² Sunt necunoscuți și condamnați.

Sunt omorâți și fac vii pe alții.

¹³ Sunt săraci și îmbogățesc pe mulți; sunt lipsiți de toate și prisosesc în toate.

¹⁴ Sunt necinstiți și se slăvesc în necinstiri.

¹⁵ Sunt huliți și sunt îndreptați.

Sunt defăimați și binecuvântează; sunt ocărăți și cinstesc [pe cei ce-i ocărăsc].

¹⁶ Fac binele și sunt pedepsiți ca niște răi; pedepsiți fiind, se bucură ca unii făcuți vii.

¹⁷ Sunt combătuți de iudei ca fiind de altă seminție cu ei și sunt persecutați de păgâni,

dar cei care-i urăsc nu ar putea spune cauza dușmăniei lor.

Creștinii — sufletul lumii

*VI*¹ Simplu spus, ceea ce este sufletul în corp [*en sōmati psychē*] aceasta sunt creștinii în lume [*en kosmō christianoi*].

² Sufletul e răspândit ca o sămânță în toate membrele corpului, iar creștinii sunt răspândiți în cetățile lumii.

³ Sufletul locuiește într-un corp, dar nu este din corp; iar creștinii locuiesc în lume, dar nu sunt din lume.

⁴ Sufletul nevăzut e deținut într-un trup văzut, iar creștinii sunt cunoscuți că sunt în lume, dar pietatea lor rămâne nevăzută.

⁵ Carnea urăște sufletul și se războiește cu el, deși nu e cu nimic nedreptățită de el, pentru că e împiedicată să se bucure de plăceri, iar pe creștini lumea îi urăște, deși nu e cu nimic nedreptățită de ei, pentru că se împotrivesc plăcerilor.

⁶ Sufletul iubește carnea care-l urăște și membrele lui; iar creștinii iubesc și ei pe cei ce îi urăsc pe ei.

⁷ Sufletul e închis în corp, dar el ține la un loc corpul; iar creștinii sunt deținuți în arestul lumii, dar ei țin la un loc lumea.

⁸ Sufletul nemuritor locuiește într-un cort muritor; iar creștinii locuiesc și ei în corturi stricăcioase așteptând nesticăciunea în ceruri.

⁹ Sufletul se face mai bun suferind cele rele în hrană și băutură, iar creștinii pedepsiți în fiecare zi se înmulțesc tot mai mult.

¹⁰ Într-un atât de mare rang [*taxin*] i-a pus Dumnezeu [în lume], pe care nu le este îngăduit a-l refuza.

Creștinismul ca revelație a Cuvântului lui Dumnezeu

VII¹ Cum spuneam, ceea ce li s-a predat nu e o invenție pământească, ceea ce cer să se păzească cu atâta grijă nu e o născocire muritoare și nu li s-a încredințat administrarea unor taine/mistere omenești. ² Ci cu adevărat Însuși Dumnezeuul atoateștiitor, atoatecreator și nevăzut, El Însuși din ceruri a așezat în oameni și a întărit în inimile lor Adevărul și Cuvântul Sfânt și neînțeleș nu trimițând oamenilor, cum și-ar putea imagina cineva, un slujitor, un înger sau arhonte, sau pe cineva din cei ce conduc cele pământești sau unul din cei cărora li s-au încredințat guvernările în ceruri, ci pe Însuși Meșterul și Creatorul a toate, prin Care a creat cerurile, prin Care a închis marea în hotarele ei, ale Căruia taine le păzesc cu credință toate elementele/stihiile, de la Care a primit soarele porunca să păzească măsurile alergărilor zilei, Căruia I se supune luna, care a primit poruncă să lumineze noaptea, Căruia I se supun stelele care urmează alergarea lunii, de Care au fost rânduite și hotărâte toate și Căruia I se supun cerurile și cele din ceruri, pământul și cele de pe pământ, marea și cele din mare, focul, aerul, adâncul, cele din înălțimi, cele din adâncuri și cele din mijloc; pe Acesta L-a trimis lor.

³ L-a trimis oare, cum ar putea socoti vreunul din oameni, pentru tiranie, pentru frică și pentru înlemnire? ⁴ Nicidecum. Ci L-a trimis în îngăduință și blândețe, cum trimite un împărat pe fiul său împărat; L-a trimis ca Dumnezeu, L-a trimis ca unor oameni; L-a trimis mântuindu-i, convingându-i, nu violentându-i, căci la Dumnezeu nu există violență; ⁵ L-a trimis chemând, nu prigonitor; L-a trimis iubind, nu judecând. ⁶ Căci Îl va trimite și judecând, și atunci cine va putea suporta venirea Lui?

[... *Lacună în unicul manuscris, comentată de copist astfel: „Așa am găsit o tăietură în original, care era foarte vechi”...*]

Dovada martirilor

⁷ Nu vezi că sunt aruncați la fiare, ca să tăgăduiască pe Domnul, și nu sunt învinși? ⁸ Nu vezi că, pe cât sunt pedepsiți mai mult, pe atât se înmulțesc?

⁹ Acestea nu par fapte de om, acestea sunt o putere a lui Dumnezeu, acestea sunt o dovadă a prezenței Lui.

Neputința filozofiei, necesitatea Revelației

VIII¹ Căci cine dintre oameni a știut ce este Dumnezeu înainte să vină El Însuși? ² Ori să primești oare cuvintele deșarte și flecare ale acelor filozofi demni de crezare? Dintre care unii au spus că Dumnezeu e un foc — numind Dumnezeu focul în care vor merge —, alții apă, iar alții altul dintre elementele/stihiile create de Dumnezeu. ³ Deși, dacă unul din aceste cuvinte ar fi primit, atunci s-ar putea spune în chip asemănător că e Dumnezeu fiecare din celelalte creaturi. ⁴ Dar acestea sunt monstruozițiile și rătăcirea șarlatanilor/vrăjitorilor. ⁵ Căci nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici nu L-a cunoscut, ci El S-a arătat pe Sine Însuși. ⁶ S-a arătat prin credință, singura căreia i s-a îngăduit să vadă pe Dumnezeu.

Economia mântuirii

⁷ Căci Dumnezeu Stăpânul și Ziditorul a toate, Care a făcut toate și le-a pus în ordine, a fost nu numai iubitor de oameni, ci și îndelung-răbdător. ⁸ A fost, este și va fi mereu așa: îngăduitor, bun, nemânios și adevărat, și El Singur este bun. ⁹ Gândind El un gând mare și de nespus, l-a comunicat doar Slujitorului/Copilului [*Paidi*] Său. ¹⁰ Cât timp l-a ținut în taină și a păstrat pentru El înțeleptul Său sfat, părea că nu-i pasă și n-are grijă de noi. ¹¹ Dar când a descoperit și făcut arătate prin Slujitorul/Copilul Său cele pregătite de la început, ni le-a dat dintr-odată pe toate: ne-a dat și să ne împărțăm de binefacerile Lui și să vedem și să înțelegem cele la care cine dintre noi s-ar fi putut aștepta?

De ce atât de târziu?

IX¹ Așadar, după ce toate acestea au fost rânduite de El Însuși împreună cu Copilul Său, ne-a lăsat până în timpul din urmă să fim purtați de porniri dezordonate, cum voiam, duși de plăceri și poftă, negreșit nu bucurându-Se de păcatele noastre, ci suportându-le, nu arătând bunăvoință față de acel timp al nedreptății, ci creând timpul de acum al dreptății, pentru ca întrucât în timpul de atunci ne-am arătat din faptele proprii nevrednici de viață, să fim făcuți acum vrednici de bunătatea lui Dumnezeu, și după ce ne-am arătat neputincioși să intrăm prin noi înșine în Împărăția lui Dumnezeu, să o putem face prin puterea lui Dumnezeu.

Taina mântuirii

² Fiindcă atunci când s-a umplut paharul nedreptății noastre și s-a arătat în chip desăvârșit că plata care o aștepta e pedeapsa și moartea, și a venit și

vremea pe care o fixase dinainte Dumnezeu ca să-Şi arate bunătatea şi puterea Sa — o, covârşitoarea iubire de oameni şi dragoste a lui Dumnezeu! —, nu ne-a îndepărtat, nu ne-a ținut minte răul, ci ne-a răbdat îndelung şi ne-a suportat; şi fiindu-I milă a primit El Însuşi păcatele noastre, El Însuşi L-a dat pe Fiul Său preţ de răscumpărarea pentru noi; pe Cel sfânt pentru cei nelegiuţi, pe Cel lipsit de răutate pentru cei răi, pe Cel drept pentru cei nedrepti, pe Cel nesticăcios pentru cei stricăcioşi, pe Cel nemuritor pentru cei muritori. ³ Căci ce altceva putea acoperi păcatele noastre decât dreptatea Lui? ⁴ În cine era cu putinţă să fim îndreptaţi noi, nelegiuţii şi impioşii, decât numai în Fiul lui Dumnezeu? ⁵ O, ce dulce schimb! O, ce creaţie nepătrunsă! O, ce binefaceri neaşteptate! Ca fărădelegea multora să fie ascunsă într-un Singur Drept, iar prin dreptatea Unuia să fie îndreptaţi mulţi nelegiuţi. ⁶ Aşadar, după ce în timpul de până acum a arătat neputinţa firii noastre de a dobândi viaţă, a arătat acum pe Mântuitorul putând să măntuiască şi să facă cele cu neputinţă: prin acestea două a vrut să ne facă să credem în bunătatea Lui şi să-L socotim Hrănitor, Tată, Învăţător, Sfătuitor, Medic, Minte, Lumină, Cinste, Slavă, Tărie, Viaţă, nemişcându-ne de haină şi hrană.

Chemare la Iubire. Natura ei paradoxală

¹ Dacă vei dori şi tu această credinţă şi o vei primi, mai întâi vei cunoaşte pe Tatăl. ² Căci Dumnezeu i-a iubit pe oameni; pentru ei a făcut lumea, lor le-a supus toate cele de pe pământ, lor le-a dat raţiune şi minte, lor le-a îngăduit să privească spre cer, pe ei i-a plămădit după chipul Său, la ei L-a trimis pe Fiul Său Unul-Născut, lor le-a fagăduit Împărăţia în cer şi o va da celor ce L-au iubit pe El.

³ Iar cunoscându-L, de ce bucurie crezi că vei fi umplut? Sau cum Îl vei iubi pe Cel care te-a iubit aşa înainte de a-L fi iubit tu pe El? ⁴ Iar iubindu-L vei fi un imitator al bunătaţii Lui. Şi nu te mira că omul poate să se facă imitator al lui Dumnezeu [*mimētēs Theou*]; poate, dacă vrea. ⁵ Căci fericirea nu înseamnă a-l stăpâni tiranic pe aproapele, nici a voi să fii mai mult decât cei slabi, nici a fi bogat, nici a aplica violenţa celor sărmani, şi nu în acestea poate cineva să imite pe Dumnezeu, ci acestea sunt în afara măreţiei Lui.

⁶ Ci este imitator al lui Dumnezeu cel care primeşte povara aproapelui, care vrea ca în cele în care e bun să facă bine celor mai mici, care dând celor lipsiţi cele pe care le-a primit de la Dumnezeu devine un dumnezeu pentru cei ce le primesc de la el. ⁷ Atunci, deşi eşti pe pământ, vei vedea că Dumnezeu are cetatea Sa în ceruri, atunci vei începe să grăieşti tainele lui Dumnezeu, atunci vei iubi şi-i vei admira pe cei pedepsiţi pentru că nu vor să-L tăgăduiască pe Dumnezeu, atunci vei condamna înşelăciunea şi rătăcirea lumii,

când vei cunoaște viața adevărată în cer, când vei disprețui ceea ce pare aie drept moarte, când te vei teme de adevărata moarte păstrată pentru cei ce vor fi condamnați la focul veșnic care îi va pedepsi până la sfârșit pe cei predați lui. ⁸ Atunci îi vei admira și fericii pe cei ce au răbdat pentru dreptate focul acesta de aici, când vei cunoaște focul acela.

[... Lacună în unicul manuscris păstrat comentată de copist astfel: „Și aici originar aveam o tăietură”...]

Revelarea Cuvântului prin apostoli și în Biserică

XI ¹ Nu spun lucruri străine, nu caut paradoxul, ci fiind ucenic al apostolilor mă fac învățător al păgânilor și slujesc cu vrednicie cele predate celor ce se fac învățacei ai Adevărului. ² Căci cine, fiind învățat corect și născut prin Cuvântul iubitor, nu caută să afle limpede cele arătate lămurit ucenicilor prin Cuvântul? Lor le-a făcut arătate Cuvântul arătându-Se grăind deschis, nefiind înțeles de necredincioși, dar povestind învățaceilor, care fiind socotiți de El învățacei au cunoscut tainele Tatălui. ³ Pentru aceasta a trimis Cuvântul, ca arătându-Se lumii, El, Care a fost necinstit de popor [Israel], să fie crezut de neamuri [păgâni] fiind vestit prin apostoli. ⁴ El, Care era dintru început, S-a arătat Cel Nou deși era găsit vechi și se naște mereu nou în inimile sfinților. ⁵ El, Cel Veșnic, e socotit acum Fiu. Prin El se îmbogățește Biserica, harul desfășurat se înmulțește în sfinți dând înțelegere, arătând taine, vestind timpurile, bucurându-se pentru credincioși, dăruit celor care caută, care nu rup hotarele credinței și nu calcă hotarele Părinților. ⁶ Aici e cântată frica Legii, e cunoscut harul profeților, e întărită credința Evangheliilor, e păzită tradiția apostolilor și harul Bisericii saltă.

Îndemn la cunoaștere

⁷ Neîntristând acest har, vei cunoaște cele pe care le grăiește Cuvântul prin cine vrea, când vrea. ⁸ Căci de câte am fost puși în mișcare să vi le spunem cu osteneală prin voința Cuvântului Care ne-a poruncit v-am făcut părtași și pe voi din iubire față de cele ce ne-au fost descoperite nouă.

XII ¹ Pe care citindu-le și ascultându-le cu sârguință, veți cunoaște câte le dă Dumnezeu celor ce-L iubesc în chip drept, care devin un rai al desfătării, un pom plin de toate roadele și înfloritor, crescând în ei înșiși și împodobiți cu tot felul de roade. ² Căci în acest ogor a fost sădit Pomul Cunoașterii și Pomul Vieții, dar nu Pomul Cunoașterii omoară, ci neascultarea omoară. ³ Căci nu sunt fără sens cele scrise, și anume că Dumnezeu a sădit de la început în mijlocul raiului un Pom al Cunoașterii și un Pom al Vieții, arătând prin cunoaștere viață. Nefolosindu-se curat de ea [cunoaștere], cei de la în-

reput au fost dezgoliți prin înșelăciunea șarpelui. ⁴ Căci nu e nici viață fără cunoaștere, nici cunoaștere sigură fără viață adevărată; de aceea au fost sădiți aproape unul de altul. ⁵ Văzând acest sens și muștrând cunoașterea exercitată fără adevărul poruncii care duce la viață, spune: „Cunoașterea îngâmfă, iubirea zidește” [1 Co 8, 1]. ⁶ Căci cine crede că știe ceva fără o cunoaștere adevărată și mărturisită de viață, nu cunoaște: e înșelat de șarpe pentru că nu iubește viața. Dar cine cunoaște cu frică și caută viața, acela sădește în nădejde și așteaptă rod. ⁷ Să-ți fie cunoaștere inima, iar viață Cuvântul Adevărului. ⁸ Purtând acest Pom și dorind rodul lui, vei culege pururea cele dorite de la Dumnezeu, de care șarpele nu se atinge, înșelăciunea nu se apropie; Eva nu se mai strică, ci o Fecioară crede. ⁹ Mântuirea se arată, apostolii se umplu de înțelegere, Paștele Domnului se apropie, vremile se adună, iar Cuvântul Se armonizează cu lumea și învățându-i pe sfinți Se bucură. Prin El e slăvit Tatăl, Căruia fie slava în veci. Amin.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is too light to transcribe accurately.

Mărturii epigrafice

Epitaful Sfântului episcop Abercius din Hieropolis (Frigia, Asia Mică) († cca 200)¹

Cetățean ales al unei cetăți alese, am făcut acest [mormânt]
încă din viață, ca să am la soroc loc de depus trupul.
Numele meu e Abercius [și sunt] ucenicul unui Păstor fără prihană
Care-și paște turmele de oi pe munți și pe câmpii
și ai Căruși ochi mari văd toate.
Căci El m-a învățat Scripturile credincioase [ale Vieții],
m-a trimis la Roma să privesc o împărăție
și să văd o Regină cu veșmânt și sandale de aur [Biserica de aici].
Acolo am văzut un Popor care avea o Pecete strălucitoare [a Botezului].
Am văzut și câmpia Siriei și toate orașele ei, chiar și Nisibi.
Trecând Eufratul am găsit peste tot tovarăși.
Pe Pavel l-am avut [drept model în călătorii]. Peste tot m-a condus credința
și peste tot mi-a pus înainte hrană un Pește² [Iisus Hristos] dintr-un Izvor,
foarte mare și curat, pe care-l pescuise o Fecioară fără prihană
și pe care-l dădea mereu spre mâncare prietenilor;
avea și un Vin bun, pe care-l dădea amestecat cu apă împreună cu Pâine.

¹ Inscripție descoperită de W. M. Ramsay în 1883 și donată de sultanul Abdul Hamid papei Leon XIII, actualmente în Muzeul Vaticanului. Abercius, menționat ca polemist antimontanist de Eusebiu (*Istoria bisericească* V.16.3), e pomenit ca sfânt pe 22 octombrie. Traducere după textul reconstituit de H. Leclercq în *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* VI, 1907, col. 70 și 74.

² „Pește”, în greacă ΙΧΘΥΣ, e folosit ca nume de cod pentru mărturisirea creștină, fiindcă literele lui corespund inițialelor expresiei Ι[ΗΣΟΥΣ] Χ[ΡΙΣΤΟΣ] Θ[ΕΟΥ] Υ[ΙΟΣ] Σ[ΩΤΗΡ] = „Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu Mântuitorul”.

Acestea am pus să fie scrise aici eu, Abercius,
 ajuns într-adevăr la șaptezeci și doi de ani.
 Oricine înțelege acestea și gândește la fel cu mine să se roage pentru Abercius.
 Dar nimeni să nu pună pe altul în mormântul meu,
 iar dacă o va face, să dea două mii de monede de aur vistieriei romanilor,
 și scumpei mele patrii Hieropolis, o mie.

Inscripția lui Pectorius din Autun (Galia) (secolele II–III)³

Neam dumnezeiesc al Peștelui [*Ichthys*] ceresc, păstrează-ți o inimă sfântă
 pentru că ai primit între muritori un izvor nemuritor
 de ape dumnezeiești. Încălzește-ți, prietene, sufletul
 cu Apele veșnice ale unei Înțelepciuni dătătoare de bogăție.
 Primește Hrana dulce ca mierea a Mântuitorului sfinților;
 mănânc-o tu, cel flămând, ținând în palmele Tale un Pește.
 Doresc aprins să mă satur de Pește, Stăpâne Mântuitorule.
 Somn ușor să aibă mama, rogu-te, Lumină a celor morți,
 Ascandiu, tată, atât de plin de har inimii mele,
 împreună cu dulcea mamă și frații mei
 în pacea Peștelui adu-ți aminte de al tău Pectorius.

³ Traducere după textul grec reconstituit în *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* XIII/2, 1938, col. 2892.

Cartea II
Episcopia Antiochiei
Episcopia Romei

II

Roma și Antiohia — două viziuni despre apostolicitate și Biserică

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

II

Main body of faint, illegible text, appearing to be several lines of a document or list.

Clement Romanul

Epistola Bisericii din Roma căt're Biserica din Corint

(Roma, 69 sau 96-98)¹

Biserica lui Dumnezeu pribeagă în Roma, Bisericii lui Dumnezeu pribeagă [*paroikousa*] în Corint, celor chemați și sfințiți în voia lui Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos. Harul și pacea de la Atoatețitorul Dumnezeu prin Iisus Hristos să se înmulțească!

Revolta din Biserica Corintului

*I*¹ Din pricina nenorocirilor și întâmplărilor neașteptate care au avut loc la voi una după alta, credem că ne-am întors târziu spre lucrurile aflate la voi în litigiu, iubiților, și spre străina de aleșii lui Dumnezeu, întinata și necuvioasa răzvrătire [*stasis*] pe care câteva persoane repezite și arogante au aprins-o până la o atât de mare nebulie, încât numele vostru venerat, vestit și demn de iubire a ajuns să fie mult hulit.

Sfințenia de odinioară

² Cine dintre cei care au trecut pe la voi n-a lăudat credința voastră atotvirtuoasă și tare? Cine n-a admirat cumintea și blânda voastră pietate în Hristos? Cine n-a vestit chipul de mare cuviință al iubirii voastre de străini? Cine n-a fericit cunoașterea voastră desăvârșită și sigură? ³ Făceți totul fără părtinire și umblați în poruncile lui Dumnezeu, supunându-vă conducătorilor voștri și dând cinstea cuvenită prezbiterilor/bătrânilor voștri; pe tineri îi îndemnați să gândească modest și demn; femeilor le porunceți să săvârșească totul cu conștiința nepătată, demnă și sfântă, iubindu-și după cuviință bărbații lor; și le învățați să-și gospodărească așa cu demnitate cele ale casei în regula/canonul supunerii și în toată cuminenția.

¹ Traducere după ed. A. Jaubert. CLÉMENT DE ROME, *Épître aux Corinthiens* (Sources Chrétiennes 167), 1971, p. 98-104, 158-200.

*II*¹ Gândeți toți umil, fără nici o trufie, supunându-vă mai degrabă decât supunând, mai bucurosi dând decât primind, mulțumindu-vă cu mijloacele de trai cele date vouă de Hristos, luând aminte cu grijă la cuvintele Lui, punându-le în măruntaiele voastre, iar pătimirile Lui erau înaintea ochilor voștri.² Trăind așa, pace adâncă și minunată vi se dădea tuturor și dor nesaturat pentru facerea de bine, iar revărsarea Duhului Sfânt [Rm 5, 5] era deplină peste voi toți.³ Plini de o sfântă hotărâre cu bună înflăcărare, întindeți mâinile voastre către Atotțiitorul Dumnezeu implorându-L să vă fie îndurător dacă ați păcătuit cumva fără voie.⁴ Lupta voastră zi și noapte era pentru toată frăția ca prin milă și conștiință numărul aleșilor Lui să se măntuiască.⁵ Erați sinceri, deschiși și neranchiuoși unul față de altul.⁶ Orice răzvrătire [*stasis*] și ruptură [*schisma*] vă erau o urâciune. Plângeți pentru păcatele semenilor voștri și socoteți ale voastre lipsurile lor.⁷ Nu vă părea rău de tot binele pe care îl făceați și „erați gata pentru orice lucru bun” [2 Tim 2, 21; Tit 3, 1].⁸ Împodobiti cu o conduită atotvirtuoasă și venerabilă, săvârșiți totul în frică de Dumnezeu; poruncile și îndreptările Domnului erau scrise pe latul inimii voastre [Pr 7, 3; 22, 20].

Anarhia, fiica geloziei

*III*¹ Toată slava și lărgimea vi s-au dat vouă, dar s-a împlinit ceea ce este scris: „Cel iubit a mâncat și a băut, s-a lărgit și s-a îngrășat și a dat cu piciorul” [Dt 32, 15].² De aici au ieșit gelozie și invidie, ceartă și răzvrătire, prigoană și dezordine, război și captivitate.³ Așa s-au sculat cei fără cinste împotriva celor de cinste [Is 3, 5], cei fără slavă împotriva celor cu slavă, cei neînțelepți împotriva celor înțelepți, tinerii împotriva bătrânilor.⁴ De aceea dreptatea [Is 59, 14] și pacea s-au depărtat; fiecare a părăsit frica de Dumnezeu și i s-a slăbit vederea credinței; nu mai umblă în poruncile cele legiuite de Dumnezeu [Lv 18, 3; 20, 23], nici nu se mai poartă potrivit îndatoririlor către Hristos, ci fiecare merge după poftele inimii sale rele, purtând în suflet o gelozie [*zēlos*] nedreaptă și necuvioasă, prin care și „moartea a intrat în lume” [Sol 2, 24; Rm 5, 12].

Gelozia duce la crimă

Exemple din Vechiul Testament

*IV*¹ Că așa este scris: „Și după câteva zile a adus Cain din roadele pământului jertfă lui Dumnezeu; și a adus și Abel din cele întâi născute ale oilor

² *Zēlos kai phthonos, eris kai stasis, diōgmos kai akatastasia, polemos kai aichmalōsia.*

sale și din grăsimia lor. ² Și a căutat Dumnezeu spre Abel și spre darurile sale; iar spre Cain și jertfele lui n-a privit. ³ Și s-a întristat Cain foarte și s-a mâhnit fața lui. ⁴ Și a zis Dumnezeu lui Cain: «De ce te-ai întristat și de ce s-a mâhnit fața ta? Dacă ai fi adus drept și ai fi împărțit drept, n-ai fi păcătuț. ⁵ Liniștește-te! La tine va fi întoarcerea lui și tu îl vei stăpâni.» ⁶ Și a zis Cain către Abel, fratele lui: «Să mergem la câmp.» Și a fost când ei erau la câmp, s-a sculat Cain asupra lui Abel, fratele lui, și l-a omorât” [Fc 4, 3–8]. ⁷ Vedeti, fraților? Gelozia și invidia [*zēlos kai phthonos*] au săvârșit ucidere de frate. ⁸ Din pricina geloziei, părintele nostru Iacob a fugit din fața lui Esau, fratele lui [Fc 27, 41 sq]. ⁹ Gelozia a făcut ca Iosif să fie prigonit până la moarte și dus în robie [Fc 37, 1–36]. ¹⁰ Gelozia l-a silit pe Moise să fugă din fața lui Faraon, împăratul Egiptului, când a auzit de cel de același neam cu el: „Cine te-a pus pe tine judecător peste noi? Nu cumva vrei să mă omori și pe mine, cum ai ucis ieri pe egiptean?” [Is 2, 14; FA 7, 27]. ¹¹ Din pricina geloziei Aaron și Mariam au locuit în afara taberei [Nm 12, 14–15]. ¹² Gelozia i-a coborât în iad de vii pe Datan și Abiron, pentru că se răsculară împotriva robului lui Dumnezeu Moise [Nm 16, 1–35]. ¹³ Din pricina geloziei David a fost prigonit nu numai de cei de alt neam, ci a fost prigonit și de Saul, împăratul lui Israel.

Exemple contemporane — martiriul Apostolilor Petru și Pavel

*V*¹ Dar să punem capăt exemplelor vechi și să venim la atleții [creдинței] foarte aproape de noi. Să luăm exemplele nobile din generația noastră. ² Din gelozie și invidie au fost prigoniti cei mai mari și cei mai drepti stâlpi ai Bisericii [Ga 2, 9] și au luptat în această întrecere până la moarte. ³ Să-i punem înaintea ochilor noștri pe bunii apostoli: ⁴ pe Petru, care, din pricina unei gelozii nedrepte, n-a suferit una, nici două, ci mai multe chinuri; și după ce a dat astfel mărturie [de martir], a plecat la locul de slavă datorat lui. ⁵ Din pricina unei gelozii și a unei sfădiri, a primit și Pavel premiul răbdării, ⁶ purtând de șapte ori lanțuri, fugăr și lovit cu pietre [2 Co 11, 24–25], ajungând un crainic atât în răsărit, cât și în apus, a primit faima nobilă a creдинței lui; ⁷ învățând dreptatea în toată lumea locuită și ajungând până la marginea apusului, a dat mărturie în fața guvernatorilor [FA 24–26]. Și așa s-a eliberat de lumea aceasta și s-a dus în locul cel sfânt, făcându-se o foarte mare pildă de răbdare.

*VI*¹ Acestor bărbați care au dus o viață de cuvioșie li s-a adăugat o mare mulțime de aleși care, suferind și ei din pricina geloziei multe munci și chinuri, au fost între noi o foarte frumoasă pildă. ² Din pricina geloziei au suferit persecuții și femei; deghizate în Danaide și Dirce au îndurat chinuri groaznice și nelegiuite, dar au mers pe calea cea sigură a creдинței; și cele slabe cu

trupul au primit strălucit premiu. ³ Gelozia a înstrăinat pe soții de soți și a schimbat cuvântul spus de părintele nostru Adam: „Acesta este acum os din oasele mele și trup din trupul meu” [Fc 2, 23]. Gelozia și sfădirea au dărâmat cetăți mari și au nimicit din rădăcină popoare mari.

Pocăința

VII ¹ Acestea vi le scriem, iubiților, nu sfătuindu-vă pe voi, ci amintindu-vă și nouă; că și noi suntem în același loc de luptă și aceeași luptă ne stă în față. ² De aceea să părăsim grijile deșarte și zadarnice și să venim la canonul cel slăvit și sfânt al predaniei noastre; ³ să vedem ce este bun, ce este plăcut și ce este primit înaintea Celui ce ne-a făcut pe noi [1 Tim 2, 3; 5, 4]. ⁴ Să privim cu ochii deschiși la sângele lui Hristos și să cunoaștem cât este de scump [1 Ptr 1, 19] lui Dumnezeu și Tatălui Lui, că, vărsându-se pentru mântuirea noastră, a adus har de pocăință [*metanoias charin*] întregii lumi. ⁵ Să străbatem cu mintea toate generațiile și să vedem că, din generație în generație, Stăpânul a dat loc de pocăință [Sol 12, 10] celor ce vor să se întoarcă la El. ⁶ Noe a predicat pocăința, iar cei care l-au ascultat s-au mântuit. ⁷ Iona a predicat ninivitenilor pieirea cetății lor, iar cei care s-au căit de păcatele lor au făcut îndurător pe Dumnezeu cu rugăciunile lor și au dobândit mântuire [Iona 3, 4–10; Mt 12, 41; Lc 11, 32], deși erau străini de Dumnezeu.

VIII ¹ Slujitorii/liturgii harului lui Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, au vorbit despre pocăință. ² Însuși Stăpânul tuturor a grăit cu jurământ despre pocăință: „Eu grăiesc, zice Domnul; nu voiesc moartea păcătosului, ci pocăința lui” [Iz 18, 23; 33, 11]; adăugând și voința Lui cea bună, spune: ³ „Pocăiți-vă, casa lui Israel, de nelegiuirile voastre! Spus-am fiilor poporului Meu: «Dacă vor fi păcatele voastre de la pământ până la cer, și dacă vor fi mai roșii decât cârmăzul și mai negre decât sacul de pocăință și dacă vă veți întoarce la Mine din toată inima voastră și veți spune: ‚Tată!’ vă voi asculta ca pe un popor sfânt»” [text necunoscut, amintește de Iz 18, 30; Ps 102, 12; Ir 3, 19. 22; Is 1, 18]. ⁴ Iar în alt loc spune așa: „Spălați-vă și curățați-vă; îndepărtați vicleniile din sufletele voastre înaintea ochilor Mei; încetați cu răutățile voastre; învățați să faceți bine, căutați dreptatea, izbăviți pe cel nedreptățit, faceți dreptate orfanului, dați dreptate văduvei și veniți apoi să vorbim, zice Domnul. Și dacă vor fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi și dacă vor fi ca cârmăzul, ca lâna le voi albi; dacă veți voi și Mă veți asculta, bună-tățile pământului veți mânca; iar dacă nu veți voi și nu Mă veți asculta, sabia vă va mânca, că gura Domnului a grăit acestea” [Is 1, 16–20]. ⁵ Voind dar ca toți cei care-L iubesc pe El să aibă parte de pocăință, i-a întărit prin voința Lui cea atotputernică.

Ascultarea și credința

*IX*¹ De aceea să ne supunem măreței și slăvitei Lui voințe; rugând mila și bunătața Lui, să cădem înaintea Lui, să ne îndreptăm spre îndurările Lui, părăsind ostenelele zadarnice, sfădirea și gelozia, care duc la moarte.² Să ne ațintim privirile la cei care slujesc/liturgisesc în chip desăvârșit măreței Lui slave [2 *Ptr* 1, 17].³ Să luăm pildă pe Enoh care, prin ascultarea sa, fiind găsit drept, a fost mutat de pe pământ și nu s-a găsit moartea lui [Fc 5, 24].⁴ Să luăm pildă pe Noe, care, prin slujirea/liturgia lui, fiind găsit credincios, a predicat lumii nașterea din nou, iar Stăpânul, prin el, a mântuit animalele, care au intrat în corabie în înțelegere unele cu altele [Fc 6, 8–9. 17; 2 *Ptr* 2, 5].

*X*¹ Avraam, care a fost numit prieten, a fost găsit credincios, pentru că a ascultat de cuvintele lui Dumnezeu.² Acesta, prin ascultare, a ieșit din pământul lui și din casa părintelui său, pentru ca părăsind pământ puțin, rude sărace și casă mică, să moștenească făgăduințele lui Dumnezeu. Că Dumnezeu i-a spus lui:³ „Ieși din pământul tău și din rudenția ta și din casa părintelui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta și te voi face neam mare și te voi binecuvânta și voi mări numele tău și vei fi binecuvântat; și voi binecuvânta pe cei ce te binecuvântează și voi blestema pe cei ce te blestemă; și voi binecuvânta în tine toate neamurile pământului” [Fc 12, 1–3].⁴ Și iarăși, când s-a despărțit de Lot, Dumnezeu i-a spus lui Avraam: „Ridică ochii tăi și caută din locul în care ești acum, spre miazănoapte și spre miazăzi și spre răsărit și spre mare; că tot pământul, pe care-l vezi, ți-l voi da ție și seminței tale până în veac.”⁵ Și voi face sămânța ta ca nisipul pământului; dacă poate cineva număra nisipul pământului și sămânța ta o va număra” [Fc 13, 15–17].⁶ Și iarăși spune: „L-a scos Dumnezeu pe Avraam afară și i-a zis: «Caută la cer și număra stelele, dacă le vei putea număra; așa va fi sămânța ta.»» Și a crezut Avraam în Dumnezeu și i s-a socotit lui spre dreptate” [Fc 15, 5–6].⁷ Pentru credința și iubirea lui de străini, i s-a dat lui fiu la bătrânețe [Fc 18, 2–14; 21, 2]; iar prin ascultare, l-a adus lui Dumnezeu jertfă pe unul din munții pe care i l-a arătat [Fc 22, 1–18].

*XI*¹ Pentru iubirea de străini și pentru evlavia sa, Lot a scăpat din Sodomă, în timp ce toată împrejurimea a fost pedepsită cu foc și pucioasă [Fc 19; 2 *Ptr* 2, 6–7]. Stăpânul a făcut cu asta cunoscut că nu-i părăsește pe cei ce nădăjduiesc în El, iar pe cei ce înclină în altă parte îi pedepsește și-i chinuie.² Femeia lui a ieșit împreună cu el; dar pentru că a fost de altă părere și nu s-a unit cu el, i s-a dat semn, să fie stâlp de piatră până în ziua de azi, ca să cunoască toți că cei care șovăie și se îndoiesc de puterea lui Dumnezeu ajung judecați și semn pentru toate generațiile.

*XII*¹ Pentru credința și iubirea ei de străini a fost măntuită Rahav desfrânată. Isus al lui Navi a trimis iscoade în Ierihon;² regele cetății a aflat că au venit oameni să iscodească țara sa și a trimis bărbați ca să-i prindă, ca, fiind prinși, să-i omoare.³ Rahav cea iubitoare de străini i-a primit în casa ei și i-a ascuns în foisor sub snopi de in.⁴ Când au venit oamenii regelui și i-au spus: „La tine au intrat iscoadele țării noastre; scoate-i că așa poruncește regele!” Rahav a răspuns: „Da, au intrat la mine bărbații pe care-i căutați, dar au plecat îndată și sunt pe drum”, și le-a arătat încotro s-au dus.⁵ Rahav le-a spus apoi bărbaților pe care-i ascunsese: „Știu bine că Dumnezeu vă dă vouă pământul acesta; că frică și groază de voi i-a cuprins pe cei ce-l locuiesc; deci când veți lua cetatea, scăpați-mă pe mine și casa tatălui meu.”⁶ Și aceia i-au zis: „Va fi așa, cum ne-ai grăit nouă. Când vei afla că am venit, adună pe toți ai tăi sub acoperișul tău și se vor măntui, dar toți care vor fi găsiți în afara casei tale vor pieri.”⁷ Și au mai spus să pună semn: „să atârne de casa ei ceva roșu” [Ios 2]. Prin aceasta au făcut cunoscut mai dinainte că prin sângelile Domnului se vor măntui toți cei ce cred și nădăjduiesc în Dumnezeu.⁸ Vedeti, iubitorilor, că în femeia aceasta avem nu numai credință, ci și profetie.

*XIII*¹ Să ne smerim/umilim, așadar, fraților, lepădând orice mândrie, îngâmfare, neînțelepciune și furie, și să facem ceea ce este scris. Că zice Duhul cel Sfânt: „Să nu se laude cel înțelept cu înțelepciunea lui, nici cel tare cu tăria lui, nici cel bogat cu bogăția lui; ci cel ce se laudă, în Domnul să se laude, să-L caute pe El și să facă judecată și dreptate” [I r 9, 22–23; I Rg 2, 10; I Co 1, 31; 2 Co 10, 17]. Mai ales să ne aducem aminte de cuvintele Domnului Isus pe care le-a grăit, învățând blândețea și îndelunga-răbdare.² Că așa a zis: „Miluiți, ca să fiți miluiți; iertați, ca să vi se ierte; precum faceți, așa vi se va face; precum dați, așa vi se va da, precum judecați, așa veți fi judecați; precum vă purtați cu blândețe, așa se vor purta și alții cu blândețe cu voi; cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura” [text necunoscut; amintește de: Mt 5, 7; 6, 12. 14; Mc 11, 25; Mt 7, 1–2. 12; Lc 6, 37–38. 31; Mc 4, 24].³ Cu această poruncă și cu aceste îndemnuri să ne întărim pe noi înșine, ca să ne purtăm cu smerenie/umilință, supunându-ne sfintelor Lui cuvinte. Că zice cuvântul cel sfânt:⁴ „Spre cine voi privi, dacă nu spre cel blând și liniștit, care tremură de cuvintele Mele?” [Is 66, 2].

Împotriva celor mândri

*XIV*¹ Drept și cuvios lucru este, bărbați frați, să ne supunem mai degrabă lui Dumnezeu decât să urmărim aceluia care în trufie și dezordine s-au făcut conducători ai unei urăcioase gelozii.² Că vom suferi nu mică pagubă, ci mai degrabă mare primejdie, dacă ne vom pleca orbește oamenilor, care ațâță la ceartă și răzvrătiri ca să ne înstrăineze de ceea ce e frumos.³ Să fim buni cu

noi înșine, potrivit îndurării și dulceații Creatorului nostru. ⁴ Că este scris: „Cei buni vor moșteni pământul și cei fără răutate vor rămâne pe el” [Pr 2, 21; Ps 36, 9. 38].

XV ¹ Să ne lipim, așadar, de cei care fac cu cucernicie pace, nu de cei care voiesc pace cu fățărnicie. ² Că spune Scriptura undeva: „Poporul acesta cu buzele Mă cinstește, dar inima lui este departe de Mine” [Is 29, 13; Mt 15, 8; Mc 7, 6]. ³ Și iarăși: „Cu gura lor binecuvântau, iar cu inima lor blestemau” [Ps 61, 4]. ⁴ Și iarăși zice: „L-au iubit cu gura lor, dar cu limba lor L-au mințit; inima lor nu era dreaptă cu El și nici nu s-au încrezut în testamentul Lui” [Ps 77, 40–41]. ⁵ De aceea „mute să fie buzele cele viclene, care grăiesc împotriva dreptului fărădelege” [Ps 30, 18]. Și iarăși: „Pierde-va Domnul toate buzele cele viclene, limba cea lăudăroasă, pe cei ce spun: «Limba noastră o vom mări, buzele noastre la noi sunt. Cine este Domnul nostru?»” ⁶ Pentru necazul săracilor și pentru suspinul săracilor, acum Mă voi scula, zice Domnul, și le voi aduce mântuire. ⁷ Și le voi vorbi pe față” [Ps 11, 3–5].

XVI ¹ Hristos este al celor ce au gândire umilă, nu al acelor care se ridică mai presus de turma Lui. ² Sceptrul măreției lui Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos, n-a venit cu zgomotul trufiei, nici al îngâmfării, deși putea, ci smerindu-se, precum a spus despre El Duhul cel Sfânt. Că zice: ³ „Doamne, cine a crezut auzului nostru? Și brațul Domnului cui s-a descoperit? Vestit-am ca un prunc înaintea Lui și ca o rădăcină în pământ însetat; n-are chip, nici slavă; și L-am văzut pe El și nu avea chip, nici frumusețe, ci chipul Lui era necinstit, mai prejos decât chipul oamenilor; fiind om întru bătaie și durere, știind să îndure slăbiciunea; că s-a schimbat fața Lui, a fost defăimat și nesocotit. ⁴ Acesta păcatele noastre le poartă și pentru noi rabdă durerea și noi am socotit că El este în durere, în bătaie și în chin. ⁵ Dar El a fost rănit pentru păcatele noastre și a pățimit pentru fărădelegile noastre; pedeapsa păcii noastre este asupra Lui; cu rana Lui noi ne-am vindecat. ⁶ Toți ca niște oi am rătăcit; omul din calea Lui s-a abătut. ⁷ Și Domnul L-a dat pe El pentru păcatele noastre, iar El în bătai nu-Și deschide gura Sa. Ca o oaie la junghiere s-a dus și ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde pe El, așa nu-Și deschide gura Sa. În umilirea Lui i s-a luat și judecata. ⁸ Iar neamul Lui cine-l va spune, pentru că s-a luat de pe pământ viața Lui. ⁹ Pentru fărădelegile poporului meu vine la moarte. ¹⁰ Și-i voi da pe cei răi pentru mormântul Lui și pe cei bogați pentru moartea Lui; că fărădelege n-a făcut, nici nu s-a găsit vicleșug în gura Lui. Și Domnul vrea să-L curățească pe El de rană. ¹¹ Dacă veți aduce jertfă pentru păcate, sufletul vostru va vedea multă vreme urmași. ¹² Și Domnul vrea să scoată din durere sufletul Lui, să-l arate lumină, să-L plăsmuiască cu pricepere, să îndrepteze pe cel drept, bine slujind celor mulți și păcatele lor El le va purta. ¹³ Pentru aceasta El va moșteni pe mulți și va îm-

părți prăzile celor puternici, pentru că s-a dat spre moarte sufletul Lui și cu cei fărădelege a fost socotit.¹⁴ Și El a purtat păcatele multora și pentru fărădelegile lor a fost dat” [Is 53, 1–12; FA 8, 32–33].¹⁵ Și iarăși zice: „Iar Eu sunt vierme și nu om; ocară oamenilor și defăimare poporului.”¹⁶ Toți cei ce M-au văzut M-au batjocorit, grăit-au cu buzele, clătinat-au din cap: „Nădăduit-a în Domnul, izbăvească-L pe El, mântuiască-L, că-L voiește” [Ps 21, 6–8; Mc 15, 29; Mt 27, 43].¹⁷ Vedeți, bărbați iubiți, cine este Cel ce ne-a fost dat pildă! Dacă Domnul s-a umilit atâta, ce trebuie să facem noi, care prin El am venit sub jugul harului Lui?

Smerenia sfinților

XVII¹ Să-i imităm pe aceia care au umblat în piei de oaie și cojoace [Evr 11, 37], predicând venirea lui Hristos, adică pe Ilie, Elisei, încă și pe Iezechiel, pe profeți și pe lângă aceștia și pe cei care au primit o bună mărturie de la Dumnezeu [Evr 11, 37–40; 4 Rg 1, 8; 2, 14].² Mare mărturie a primit Avraam și a fost numit prieten al lui Dumnezeu; Avraam, privind la slava lui Dumnezeu, a spus cu smerenie: „Eu sunt pământ și cenușă” [Fc 18, 27].³ Încă și despre Iov s-a scris așa: „Iar Iov era om drept, fără de prihană, adevărat, cinstitor de Dumnezeu, ferindu-se de orice rău” [Iov 1, 1].⁴ Dar el se învinuia, zicând: „Nimeni nu este lipsit de întinăciune, de-ar fi o zi viața lui” [Iov 14, 4–5].⁵ Moise a fost numit „credincios în toată casa lui” [Nm 12, 7; Evr 3, 2, 5], și datorită slujirii lui, Dumnezeu a pedepsit Egiptul cu plăgi și nenorociri; dar și el, cu toate că a fost foarte slăvit, nu s-a mândrit, ci a spus când a primit prin rug înșarcinarea aceea: „Cine sunt eu, ca să mă trimiți pe mine?” [Is 3, 11]; „eu sunt slab la glas și zăbavnice la limbă” [Is 4, 10]. Și iarăși spune:⁶ „Eu sunt aburul unei oale ce fierbe.”

XVIII¹ Ce să spunem apoi de David, care a primit mărturie? Dumnezeu a spus despre el: „Aflat-am bărbat după inima mea, pe David, fiul lui Iesei; cu milostivire veșnică l-am uns” [Ps 88, 20; 1 Rg 13, 14; FA 12, 22].² Dar și David l-a spus lui Dumnezeu: „Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale șterge fărădelegea mea;³ mai vartos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește; că fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea.”⁴ Tie unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut, ca să fii îndreptățit întru cuvintele Tale și să biruiești când vei judeca Tu.⁵ Că iată întru fărădelegi m-am zămislit și întru păcate m-a născut maica mea.⁶ Că iată adevărul ai iubit; cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale mi-ai arătat mie.⁷ Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți; spăla-mă-vei și mai vartos decât zăpada mă voi albi.⁸ Auzului meu vei da bucurie și veselie; bucura-se-vor oasele mele cele umilite.⁹ Întoarce față Ta de către păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le.

¹⁰ Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeu, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele. ¹¹ Nu mă lepăda de la fața Ta și Duhul Tău cel Sfânt nu-L lua de la mine. ¹² Dă-mi mie bucuria mântuirii Tale și cu duh conducător mă întărește. ¹³ Învăța-voi pe cei fără de lege căile Tale și cei necredincioși la Tine se vor întoarce. ¹⁴ Izbăvește-mă de vărsări de sânge, Dumnezeu, Dumnezeul mântuirii mele. ¹⁵ Bucura-se-va limba mea de dreptatea Ta. Doamne, gura mea vei deschide și buzele mele vor vesti lauda Ta. ¹⁶ Că de-ai fi voit jertfă, Ți-aș fi dat; arderile de tot nu le vei binevoi. ¹⁷ Jertfă pentru Dumnezeu e un duh zdrobit; o inimă zdrobită și umilită Dumnezeu nu o va urgisi” [Ps 50, 1–18].

*XX*¹ Gândirea umilă și modestia unor atât de mulți și unor astfel de bărbați, care, pentru ascultarea lor, au primit mărturie de la Dumnezeu, ne-a făcut mai buni nu numai pe noi, ci și pe cei din generațiile de dinaintea noastră care au primit cuvintele lui Dumnezeu întru frică și întru adevăr.

Pacea și Dumnezeu

² Așadar, după ce am participat la multe fapte mari și slăvite, să ne întoarcem la scopul pe care l-am urmărit de la început, acela al păcii. Să ne ațintim privirile spre Tatăl și Creatorul întregii lumi și să ne alipim de mărețele și covârșitoarele Lui daruri și de binefacerile păcii. ³ Să-L vedem cu mintea și să ne uităm cu ochii sufletului la voia Lui îndelung-răbdătoare. Să ne gândim că e lipsit de mânie față de toată creația Lui.

Armonia cosmosului

*XX*¹ Cerurile, puse în mișcare prin guvernarea Lui, se supun Lui în pace. ² Ziuă și noaptea își săvârșesc alergarea rânduită de El [Fc 1, 5 sq], neîmpiedicându-se una de alta. ³ Soarele, luna și corul stelelor evoluează potrivit poruncii Lui în armonie [*homonoia*] respectând fără nici o abatere hotarele care li s-au pus. ⁴ Pământul, rodind potrivit voinței Lui, dă, la timpuri potrivite, tot felul de hrană oamenilor, animalelor și tuturor viețuitoarelor de pe el, fără să se împotrivescă sau să schimbe ceva din legile puse de El. ⁵ Regiunile cele nedescoperite ale abisurilor și cele nepovestite ale adâncurilor se țin prin aceleași porunci. ⁶ Întinderea cea nesfârșită a apelor mării, alcătuită la creare în adunări de mări, nu depășește hotarele ce i s-au pus, ci face așa precum i s-a poruncit. ⁷ Că a spus Dumnezeu: „Până aici să vii și valurile tale în tine se vor sfârâma” [Iov 38, 11]. ⁸ Oceanul cel fără de sfârșit pentru mintea oamenilor și luminile, care se află dincolo de el, se conduc de aceleași legi ale Stăpânului. ⁹ Anotimpurile: primăvara, vara, toamna și iarna, vin în pace unele după altele. ¹⁰ Locurile vânturilor își împlinesc la timpul lor, fără tulburare, slujirea. Izvoarele cele pururea curgătoare, create pentru

desfătarea și sănătatea noastră, dau fără întrerupere oamenilor sâmurilor lor, ca să viețuiască. Cele mai mici viețuitoare se adună unele cu altele în armonie și pace [*en homonoia kai eirēnē*].¹¹ Marele Creator și Stăpânul tuturor a poruncit ca toate acestea să fie în pace și armonie. A făcut bine tuturor creaturilor Lui, dar mai presus de toate nouă, care căutăm scăpare la îndurările Lui, prin Domnul nostru Iisus Hristos,¹² Căruia fie slava și măreția în vecii vecilor. Amin.

Armonia în comunități

*XXI*¹ Vedeți, iubitorilor, să nu ne fie nouă tuturor spre pedeapsă binefacerile cele multe ale lui Dumnezeu, dacă nu viețuim în chip vrednic de El și dacă nu facem în armonie [*homonoia*] cele bune și plăcute înaintea Lui.² Că spune undeva Scriptura: „Duhul Domnului este lumină, care cercetează comorile inimii” [*Pr* 20, 27].³ Să știm bine că Domnul este aproape [*Ps* 33, 17; 118, 151; 144, 19], că nici unul din gândurile noastre nu-I este ascuns și nici ceva din planurile pe care le facem.⁴ Așadar, este drept să nu ne abatem de la voința Lui.⁵ Mai bine să supărăm pe oamenii nesocotiți și nepricepuți, pe cei mândri și îngâmfați cu lăudăroșenia cuvântului lor decât pe Dumnezeu.⁶ Să ne temem de Domnul Iisus, al Căruia sânge s-a dat pentru noi; să-i respectăm pe conducătorii noștri; să-i cinstim pe prezbiteri/bătrâni; să-i învățăm pe tineri învățătura ficii de Dumnezeu, iar pe soțiile noastre să le îndreptăm spre ce este bun.⁷ Să arate purtarea cea vrednică de iubire a castității, să vădească voința cea curată a blândeții lor, să facă, prin tăcere, cunoscută bună-tatea limbii lor și să-și arate iubirea lor, nu după simpatii, ci să o ofere tuturor cu cuvioșie, în chip egal, tuturor celor ce se tem de Dumnezeu.⁸ Copiii noștri să aibă parte de creșterea cea întru Hristos; să învețe ce putere are gândirea umilă înaintea lui Dumnezeu și ce poate dragostea curată în fața lui Dumnezeu; să învețe că bună și mare este frica de Dumnezeu și că mântuire pe toți cei care trăiesc cu cuvioșie în Dumnezeu, cu cuget curat.⁹ Că El cercetează gândurile și simțămintele noastre; suflarea Lui este în noi și o ia când voiește [*Ps* 103, 30–31; *Ecc* 12, 7].

Dumnezeu ascultă inimile simple

*XXII*¹. Toate acestea întăresc credința în Hristos. Că și El prin Duhul cel Sfânt așa ne cheamă: „Veniți, fiilor, ascultați-Mă pe Mine! Frica de Domnul vă voi învăța.”² Cine este omul cel ce voiește viața, care iubește să vadă zile bune?³ Oprește-ți limba de la rău și buzele tale să nu grăiască viclesug.⁴ Ferește-te de rău și fă bine.⁵ Caută pacea și o urmează.⁶ Ochiul Domnului spre cei drepti și urechile Lui spre rugăciunea lor, iar fața Domnului spre cei ce fac rele, ca să piardă de pe pământ pomenirea lor.⁷ Strigat-a dreptul și

Domnul l-a auzit pe el și din toate necazurile lui l-a izbăvit pe el [*Ps* 33, 11–16].
⁸ Multe sunt biciuirile păcătosului, dar pe cei ce nădăjduiesc în Domnul mila Lui îi va înconjura” [*Ps* 31, 11].

*XXIII*¹ Părintele cel întru toate milostiv și binefăcător iubește pe cei ce se tem de El și dă cu blândețe și bunăvoință harurile Lui celor ce apropie de El cu cuget curat.² De aceea să nu ne îndoim, dar nici să se îngâmfe sufletul nostru din pricina covârșitoarelor și slăvitelor Lui daruri.

Planurile lui Dumnezeu se împlinesc

³ Departe să fie de noi Scriptura aceasta, care zice: „Nenorociți sunt cei îndoielnici, cei care se îndoiesc în sufletul lor și zic: «Acestea le-am auzit și pe vremea părinților noștri și iată am îmbătrânit și nimic din acestea nu ni s-a întâmplat» [citat necunoscut].⁴ O, nepricepuților! Comparați-vă cu un pom! Luați ca pildă vița de vie; mai întâi îi cad frunzele cele vechi; apoi lăstărește, apoi îi dă frunza, apoi floarea; și după acestea agurida și în sfârșit strugurele copt.” Vedeți că în scurtă vreme ajunge la coacere fructul pomului?⁵ Într-adevăr iute și pe neașteptate se va împlini voința lui Dumnezeu. Despre aceasta dă mărturie și Scriptura, zicând: „Va veni iute și nu va zăbovi” [*Is* 14, 1; *Evr* 10, 37]; și „Fără de veste va veni Domnul în templul Lui și Sfântul pe Care voi îl așteptați” [*Mal* 3, 1].

Înviearea viitoare, prefigurată în natură

*XXIV*¹ Să înțelegem, iubitorilor, cum Stăpânul ne arată neconținut că va fi înviearea viitoare, a cărei pârgă L-a făcut pe Domnul Iisus Hristos, înviindu-L din morți.² Să vedem, iubitorilor, înviearea, care se săvârșește în viața cea de toate zilele.³ Ziua și noaptea ne arată înviearea; noaptea adoarme, ziua înviază; ziua pleacă, noaptea vine.⁴ Să luăm fructele! Cum și în ce chip crește sămânța?⁵ A ieșit semănătorul și a aruncat în pământ pe fiecare din semințe; acestea, căzând în pământ, uscate și goale, putrezesc; apoi măreția purtării de grijă a Stăpânului le înviază din stricăciune; și dintr-o sămânță cresc mai multe și fac rod.

*XXV*¹ Să vedem semnul minunat, care se petrece în ținuturile din răsărit, adică în acelea din Arabia.² Este acolo o pasăre, care se numește phoenix; această pasăre este una singură și trăiește cam cinci sute de ani; când se apropie de moarte își face un cuib din tămâie, smirnă și din alte arome; când se împlinește timpul, intră în cuib și moare.³ Din trupul putrezit se naște un vierme; acesta se hrănește din cadavrul animalului mort și-i cresc penele și aripile; apoi când ajunge puternic, ia cuibul acela în care sunt oasele premergătorului ei și, purtându-le pe acestea, zboară din Arabia până în Egipt, în orașul numit Heliopolis.⁴ Și ziua în amiaza mare, în văzul tuturora, zboară

la altarul soarelui și pune cuibul cu oasele acolo și apoi se întoarce înapoi.
⁵ Preoții cercetează cronicile și găsesc că pasărea a venit la plinirea a cinci sute de ani.

*XXVI*¹ Mai putem socoti oare mare și minunat lucru dacă Creatorul lumii îi va învia pe toți aceia care l-au slujit cu cuvioșie în încrederea bunei credințe, când chiar printr-o pasăre ne arată măreția făgăduinței Lui? ² Că spune undeva Scriptura: „Și mă vei scula și mă voi mărturisi Ție” [text necunoscut; amintește de: *Ps* 27, 7; 87, 11]; și: „M-am culcat și am adormit; sculatu-m-am, că Tu cu mine ești” [*Ps* 3, 5; 22, 4]. ³ Și iarăși Iov spune: „Și va învia trupul acesta al meu, care a îndurat toate acestea” [*Iov* 19, 25].

Dumnezeu e adevărat și atotputernic

*XXVII*¹ Așadar, să ne fie legate sufletele noastre prin această nădejde de Cel care-i credincios în făgăduințele Sale și drept în judecățile Sale. ² Cel care a poruncit să nu mințim, cu mult mai mult El nu va minți. Că la Dumnezeu totul e cu puțință [*Mt* 19, 26; *Mc* 10, 27], afară de minciună [*Evr* 6, 18; *Tit* 1, 2]. ³ Să se aprindă, dar, în noi credința în El și să socotim că toate sunt aproape de El. ⁴ Cu cuvântul măreției Lui s-au întemeiat toate [*Sol* 9, 1; *Evr* 3, 1] și tot cu cuvântul Lui poate să le piardă. ⁵ „Cine-i va zice Lui: «pentru ce ai făcut?» Sau cine va sta împotriva puterii tăriei Lui?” [*Sol* 12, 12; 11, 21]. Dumnezeu le face pe toate când vrea și cum vrea și nimic nu piere din cele hotărâte de El [*Mt* 5, 18]. ⁶ Toate sunt înaintea Lui și nimic nu este ascuns voinței Lui, ⁷ că „cerurile spun slava lui Dumnezeu, iar facerea mâinilor Lui o vestește tăria; ziua spune cuvânt zilei, iar noaptea vestește nopții știință; și nu sunt graiuri, nici cuvinte, ale căror glasuri să nu se audă” [*Ps* 18, 1–3].

*XXVIII*¹ Așadar, pentru că Dumnezeu le vede și le aude pe toate, să ne temem de El și să părăsim poftele urâte ale faptelor rele, ca mila Lui să ne acopere la judecata ce va să fie. ² Că cine dintre noi poate scăpa de mâna Lui cea puternică? Care lume va primi pe vreunul din cei ce fug de El? Că spune undeva Scriptura: ³ „Unde mă voi duce și unde mă voi ascunde de la fața Ta? De mă voi sui la cer, Tu acolo ești; dacă mă voi duce la marginile pământului, acolo este dreapta Ta; dacă mă voi pogori în adâncuri, acolo este Duhul Tău” [*Ps* 138, 6–7]. ⁴ Unde poți, așadar, fugi sau unde poți scăpa de Cel ce cuprinde toate?

Să fim vrednici de alegerea Lui sfântă

*XXIX*¹ Să ne apropiem, așadar, de El în cuvioșia sufletului, înălțând către El mâini curate și fără de prihană, iubind pe Părintele nostru cel bun și milostiv, Care ne-a făcut pe noi Luiși partea alegerii Sale. ² Că așa este scris: „Când Cel Preaînalt a împărțit neamurile, când a împărățiat pe fiii lui Adam,

a pus hotare neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu. Parte a Domnului fost-a Iacob, poporul Lui, Israel, partea Lui de moștenire” [Dt 32, 8–9].³ Și în alt loc zice: „Iată, Domnul își ia Luiși neam din mijlocul neamurilor, după cum omul ia pârga ariei sale; și vor ieși din neamul acela sfințele sfinților” [citat necunoscut].

Să facem faptele sfințeniei

XXX¹ Așadar, pentru că suntem parte sfântă, să facem fapte de sfințenie, fugind de clevetiri, de legături spurcate și necurate, de beții, de răzvrătiri, de poftă scârboasă, de adulterul urâcios și de scârboasa mândrie.² Că spune Scriptura: „Dumnezeu le stă mândrilor împotriva, iar celor umiliți le dă har” [Pr 3, 34; Iac 4, 6; 1 Ptr 5, 5].³ Să ne alipim, dar, de aceia cărora li s-a dat de la Dumnezeu harul. Să ne îmbrăcăm în armonie, umilindu-ne/smerindu-ne, înfrânându-ne, depărtându-ne de vorbire de rău și clevetire, fiind drepti prin fapte, nu prin cuvinte [Mt 7, 21; Rm 2, 13; 1 Co 4, 20; Iac 1, 22; 2, 14–26].⁴ Că spune Scriptura: „Cel ce spune multe va trebui, la rândul său, să și audă. Socotește oare vorbărețul că este drept?”⁵ Binecuvântat este cel născut din femeie, dacă trăiește puțin. Nu vorbi multe” [Iov 11, 2–3].⁶ Lauda noastră să ne fie în Dumnezeu [Rm 2, 29; 1 Co 4, 5; 2 Co 10, 17] și nu de la noi; Dumnezeu urăște pe cel ce se laudă singur.⁷ Mărturia faptei noastre bune să ne fie dată de alții [Pr 27, 2], precum a fost dată părinților noștri celor drepti.⁸ Aroganța, îndrăzneala și cutezanța sunt la cei blestemați de Dumnezeu; bunătața, umilința/smerenia și blândețea la cei binecuvântați de Dumnezeu.

Căile binecuvântării

XXXI¹ Să ne alipim, dar, de binecuvântarea Lui și să vedem care sunt căile binecuvântării. Să desfășurăm înaintea minții noastre cele petrecute la început.² Pentru ce a fost binecuvântat părintele nostru Avraam [Fc 12, 1–3; Ga 3, 6–9]? Nu pentru că prin credință a făcut dreptate [Rm 4, 1–25; Iac 2, 21–26] și adevăr?³ Isaac, cunoscând viitorul, cu deplină încredere s-a adus cu plăcere jertfă [Fc 22, 1–18].⁴ Iacob cu umilință a plecat din pământul lui din pricina fratelui său și s-a dus la Laban; i-a slujit lui [Fc 27, 42–45] și i s-a dat sceptrul celor douăsprezece seminții ale lui Israel [3 Rg 11, 31–32].

XXXII¹ Dacă judeci cu sinceritate fiecare lucru în parte, vei cunoaște măreția darurilor date de Dumnezeu.² Din Iacob se trag preoții [*hiereis*] și leviții, toți cei ce slujesc jertfelnicului lui Dumnezeu; din Iacob, după trup, Domnul Iisus [Rm 9, 5]; din Iacob, împărații, conducătorii și povătuitorii poporului iudeu; celelalte sceptre ale lui sunt în mai mică slavă, după cum a făgăduit Dumnezeu că „va fi sămânța ta ca stelele cerului” [Fc 15, 5; 22, 17; 26, 4].

Dumnezeu singur ne face drepti

³ Toți au fost slăviți și măriți nu prin ei înșiși sau prin faptele lor sau prin dreptatea pe care au săvârșit-o, ci prin voința lui Dumnezeu. ⁴ Și noi dar, fiind chemați prin voința lui Hristos Iisus, nu ajungem drepti prin noi înșine nici prin înțelepciunea noastră sau prin priceperea noastră sau prin evlavia noastră sau prin faptele pe care le-am săvârșit în cuvioșia inimii, ci prin credința [Rm 3, 28. 30; Ga 2, 16; 3, 8–11; Ef 2, 8] prin care Dumnezeu Cel atotputernic i-a îndreptat din veac pe toți. Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

... dar să facem și noi faptele dreptății

XXXIII ¹ Ce să facem dar, fraților? Să ne oprim de la facerea binelui și să părăsim iubirea? Stăpânul nu va îngădui nicidecum să facem asta. Dimpotrivă, să ne silim să săvârșim cu stăruință și cu tragere de inimă tot lucrul bun [2 Co 9, 8; 2 Tim 2, 21; 3, 17; Tit 1, 16; 3, 1]. ² Că Însuși Creatorul și Stăpânul lumii se bucură de lucrurile Lui [Fc 1, 8 sq]. ³ Prin puterea Lui cea foarte mare a întărit cerurile, iar prin înțelepciunea Sa cea neînțeleasă le-a împodobit; a despărțit pământul de apa ce-l înconjură și l-a întemeiat pe temelii tare a voinței Lui, iar prin ordinul Lui a poruncit să fie pe pământ viețuitoarele care să-l locuiască; creând mai dinainte marea și animalele din ea, a pus, cu puterea Lui, hotare mării. ⁴ Peste toate a plăsmuit, cu sfințele și neprihănitele Sale mâini, pe om, ființa cea mai aleasă și mai măreață, chip al icoanei Lui. ⁵ Că așa a spus Dumnezeu: „Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră.» Și a făcut Dumnezeu pe om; bărbat și femeie i-a făcut” [Fc 1, 26. 27]. ⁶ După ce a terminat toate acestea, le-a lăudat, le-a binecuvântat și a zis: „Creșteți și vă înmulțiți!” [Fc 1, 22. 28]. ⁷ Să luăm aminte, dar, că toți dreptii s-au împodobit cu fapte bune [3 Mac 6, 1] și Însuși Domnul, împodobindu-Se cu fapte bune, s-a bucurat. ⁸ Având, dar, această pildă să ne apropiem fără zăbavă de voința Lui și să lucrăm din toată puterea noastră fapta dreptății.

XXXIV ¹ Lucrătorul cel bun primește cu îndrăznire pâinea muncii lui; dar cel leneș și trândav [Sir 4, 29] nu se uită în ochii celui care i-a dat de lucru. ² Trebuie deci să fim înflăcărați spre facerea de bine, că de la Dumnezeu sunt toate [Rm 11, 36; 1 Co 8, 6]. ³ Ne-a spus doar mai dinainte: „Iată Domnul și plata Lui înaintea feței Lui, ca să dea fiecăruia după fapta lui” [Is 40, 10; 62, 11; Pr 24, 12; Ps 61, 11; Rm 2, 6; Ap 22, 12]. ⁴ Ne îndeamnă, dar, să credem în El din toată inima și să nu fim leneși, nici trândavi spre tot lucrul bun. ⁵ Lauda și îndrăznirea noastră să fie în El. Să ne supunem voinței Lui. Să ne gândim la toată mulțimea îngerilor Lui, cum slujesc/liturgisesc voințele Lui, stând înaintea Lui. ⁶ Că spune Scriptura: „Miriade de miriade stă-

teau înaintea Lui și mii de mii slujeau Lui [Dn 7, 10] și strigau: Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot, plină este toată zidirea de slava Lui" [Is 6, 3].⁷ Și noi, dar, adunându-ne în armonie și conștiință în același loc, să strigăm cu stăruință către El ca dintr-o gură ca să ne facem părtași marilor și slăvitelor Lui făgăduințe.⁸ Că spune Scriptura: „Ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit câte a pregătit Domnul celor ce-L așteaptă pe El” [Is 64, 4; 1 Co 2, 9].

Să luptăm pentru darurile lui Dumnezeu

XXXV¹ Cât de fericite și minunate sunt darurile lui Dumnezeu, iubiților!
² Viață în nemurire, strălucire în dreptate, adevăr în îndrăznire, credință în încredere, înfrânare în sfințire. Și acestea cad sub înțelegerea noastră.³ Dar oare acelea care sunt pregătite celor ce-L așteaptă pe El? Pe acelea le cunoaște Însuși Creatorul și Părintele Cel Preasfânt [4 Mac 7, 4; 14, 7] al veacurilor [1 Tim 1, 17]; El cunoaște mărimea și frumusețea lor.⁴ Noi să ne luptăm, deci, să fim găsiți în numărul celor care-L așteaptă, ca să avem parte de darurile cele făgăduite.

⁵ Dar cum va fi asta, iubiților? Dacă va fi întărită mintea noastră cu credința în Dumnezeu, dacă vom căuta cele bine-plăcute Lui și bine-primate de El, dacă vom săvârși cele potrivite voinței Lui celei neprihănite și dacă vom merge pe calea adevărului, aruncând de pe noi toată nedreptatea și răutatea, lăcomia, certurile, purtările rele, vicleniile, clevetirile, vorbitul de rău, ura de Dumnezeu, mândria, îngâmfarea, slava deșartă și ne iubirea de străini.⁶ Cei care fac acestea sunt urâți înaintea lui Dumnezeu; și „nu numai cei care le fac, ci și cei care îi laudă” [Rm 1, 32].⁷ Că spune Scriptura: „Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: «Pentru ce povestești dreptățile Mele și iei legământul Meu în gura ta?»⁸ Tu ai urât învățătura și ai lepădat cuvintele Mele înapoia ta. Dacă vedeai hoț alergai cu el și cu cei desfrânați partea ta o puneai. Gura ta a înmulțit răutate, iar limba ta a împletit viclesuguri. Șezând, împotriva fratelui tău cleveteai și împotriva fiului maicii tale puneai poticneală.⁹ Acestea ai făcut și am tăcut. Socoteai, nelegiuitule, că voi fi asemenea ție?¹⁰ Mustra-te-voi și te voi pune în fața ta!¹¹ Înțelegeți, dar, acestea cei ce uitați pe Dumnezeu, ca nu cumva să vă răpească ca un leu și să nu mai fie cel ce izbăvește.¹² Jertfă de laudă Mă va slăvi și acolo este calea în care voi arăta lui mântuirea lui Dumnezeu»” [Ps 49, 17-24].

Isus Hristos, calea mântuirii

XXVI¹ Aceasta este, iubiților, calea în care am găsit mântuirea noastră, pe Isus Hristos, Arhiereul [Evr 2, 17 - 3, 1] jertfelor noastre, ocrotitorul și ajutorul slăbiciunii noastre.² Prin El căutăm la înălțimile cerurilor; prin El

vedem, ca într-o oglindă, nepătata și preaînalta Lui față; prin El s-au deschis ochii inimii noastre, prin El nepriceputa și întunecata noastră minte înflăorește la lumina Lui, prin El Stăpânul a voit să gustăm cunoștința cea nemuritoare. El, „fiind strălucirea măreției Lui, este cu atât mai mare decât îngerii cu cât a moștenit nume mai deosebite decât ei” [Evr 1, 3. 4].³ Că este scris așa: „Cel ce face pe îngerii Săi duhuri și pe slugile Sale pară de foc” [Ps 105, 5; Evr 1, 7].⁴ Iar despre Fiul Lui, Stăpânul a zis așa: „Fiul Meu ești Tu. Eu astăzi Te-am născut [Ps 2, 5; Evr 1, 5]. Cere de la Mine și-Ți voi da Ție moștenirea Ta și stăpânirea Ta marginile pământului” [Ps 2, 6];⁵ Și iarăși Îi spune Lui: „Sezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe dușmanii tăi așternut picioarelor Tale” [Ps 109, 1–2; Evr 1, 13]. Dar cine sunt dușmanii? Cei răi și cei ce se împotrivesc voinței Lui.

Analogia militară

XXXVII¹. Să fim deci niște soldați, bărbați frați, cu toată stăruința sub ordinele Lui cele fără de prihană.² Să ne gândim la soldații aflați sub ordinele guvernanților noștri, cu câtă bună rânduială, cu câtă ascultare, cu câtă supunere îndeplinesc poruncile.³ Nu sunt toți comandanți, nici căpetenii peste o mie de ostași, nici peste o sută, nici peste cincizeci și așa mai departe, ci fiecare în grupa sa îndeplinește cele poruncite de împărat și de guvernanți.⁴ Cei mari nu pot fi fără cei mici și nici cei mici fără cei mari; este o coeziune între toți și sunt de folos unul altuia.

Analogia corpului uman și social

¹ Să luăm corpul nostru; capul fără picioare nu este nimic, la fel nici picioarele fără cap; iar cele mai mici membre ale corpului nostru sunt de neapărată trebuință și folositoare întregului corp; dar toate membrele consimt și se folosesc de o unică supunere ca să fie salvat corpul întreg [Rm 12, 4–5; 1 Co 12, 12–31].

XXXVIII¹ Să fie așadar salvat întreg corpul nostru în Hristos Iisus și fiecare să se supună semenului său [Ef 5, 21], așa cum a fost pus în harisma lui [Rm 12, 6; 1 Co 7, 7; 1 Ptr 4, 10].

Darurile sunt pentru slujire, nu pentru trufie

² Cel tare să se îngrijească de cel slab, iar cel slab să-l respecte pe cel tare; bogatul să-l ajute pe sărac, iar săracul să-l mulțumească lui Dumnezeu că i-a dat să-și împlinească prin cel bogat lipsa lui. Înțeleptul să-și arate înțelepciunea lui nu în vorbe, ci în fapte bune. Cel umil/smerit să nu dea mărturie despre el însuși, ci să lase ca altul să dea mărturie despre el. Cel curat cu

trupul să nu se mândrească, știind că altul este cel ce i-a dat înfrânarea.³ Să ne gândim, aşadar, fraţilor, din ce materie am fost făcuţi, cum eram şi ce eram când am venit pe lume; din ce mormânt şi întuneric ne-a adus în lumea Lui Cel ce ne-a plâsmuit şi ne-a creat, gătindu-ne nouă binefacerile Lui înainte de a ne naşte.⁴ Având, aşadar, toate acestea de la El, se cuvine să-l mulţumim Lui pentru toate, Căruia este slava în vecii vecilor. Amin.

XXXIX¹ Nişte oamenii nebuni, nepricepuţi, proşti şi neinvăţaţi răd de noi şi ne batjocoresc, vrând să se laude cu ideile lor.² Dar ce poate un muritor sau care este tăria unuia făcut din ţărână?³ Că este scris: „Nu au chip înaintea ochilor mei, ci numai vânt şi glas auzeam.”⁴ Ce? Va fi oare curat muritorul înaintea Domnului? Sau este bărbat fără prihană în faptele lui, când nu se încrede în slugile sale şi a văzut ceva strâmb la trimişii săi [Iov 4, 16–18].⁵ Cerul nu este curat înaintea Lui [Iov 15, 5]. Cu atât mai mult cei ce locuiesc case de lut, din care şi noi din acelaşi lut suntem. I-a strivit ca pe un vierme şi de dimineaţa până seara nu mai sunt; pentru că n-au putut să-şi ajute loruşi, au pierit.⁶ A suflat asupra lor şi s-au sfârşit pentru că nu aveau înţelepciune.⁷ Strigă, dacă te va auzi cineva sau dacă vreunul din sfinţii îngeri te va vedea; că pe cel fără de minte îl ucide mânia, iar pe cel rătăcit îl omoară invidia.⁸ Eu i-am văzut pe cei fără de minte prinzând rădăcini, dar îndată a fost mistuită viaţa lor.⁹ Departe de mântuire să fie fiii lor, ocărăţi să fie la uşile mai mici şi să nu fie cel ce izbăveşte. Că cele ce au fost pregătite acelora, dreptii le vor mânca, iar ei nu vor fi izbăviţi de rele” [Iov 4, 19–5; 5].

Ordinea levitică

XL¹ Aşadar, pentru că acestea ne sunt cunoscute şi am pătruns în adâncurile cunoaşterii dumnezeieşti, se cuvine să facem în rânduială/ordine [*taxei* — I Co 14, 40] pe toate câte a poruncit Stăpânul; să le facem la vremile rânduite.² A poruncit ca ofrandele şi liturghiile să nu se săvârşească la întâmplare şi fără rânduială, ci la anumite timpuri şi ceasuri.³ El a rânduit, cu voinţa Lui cea preainaltă, unde şi prin cine vrea să se săvârşească acestea, pentru ca, fiind săvârşite toate cu cuvioşie şi cu încuviinţarea Lui, să fie bine primite de voinţa Sa.⁴ Aşadar, cei ce aduc la vremile rânduite ofrandele sunt bine primiţi şi fericiţi; pentru că nu păcătuiesc cei ce urmează poruncile Stăpânului.⁵ Arhierelui îi sunt date liturghisiri proprii, preoţilor [*hiereis*] li s-a rânduit loc propriu, leviţilor le sunt puse diaconii proprii, iar laicului îi sunt date porunci pentru laici.

XLI¹ Fiecare dintre noi, fraţilor, să bine-placă lui Dumnezeu în tagma/rangul său propriu în conştiinţă bună, nedepăşind regula/canonul fixată slujirii/liturghisirii lui în cuviinţă.² Nu se aduc, fraţilor, pretutendeni jertfe con-

tinui sau jertfe de rugăciune sau jertfe pentru păcat sau jertfe pentru greșeli [Iș 29, 42; Nm 28, 3-8; Lv 4, 3], ci numai în Ierusalim; iar acolo nu se aduc jertfele în orice loc, ci înaintea templului la jertfelnic, după ce darul de jertfă a fost cercetat mai întâi de arhiereu și de slujitorii/liturghisitorii amintiți mai sus.³ Cei ce fac ceva împotriva voinței lui Dumnezeu au ca pedeapsă moartea.⁴ Vedeți, fraților, cu cât am fost învredniciți de mai multă cunoștință, cu atât mai mult suntem supuși unei mai mari primejdii.

Sucesiunea apostolică

XLII¹ Apostolii ne-au adus Evanghelia de la Domnul Iisus Hristos; Iisus Hristos a fost trimis de Tatăl.² Așadar Hristos este de la Dumnezeu, iar apostolii de la Hristos; deci amândouă s-au făcut cu bună rânduială [euktaktōs] din voința lui Dumnezeu.³ Primind ei, așadar, porunci, plini de certitudine prin Învierea Domnului nostru Iisus Hristos și crezând în cuvântul lui Dumnezeu, au ieșit cu certitudinea Duhului Sfânt evanghelizând că are să vină Împărăția lui Dumnezeu.⁴ Vestind/propovăduind, așadar, în sate și orașe, așezau în ele pârga acestora, punându-i la încercare prin Duhul, drept episcopi și diaconi [supraveghetori și slujitori] ai celor ce aveau să creadă.⁵ Și acest lucru nu era ceva nou, căci de mult timp stătea scris despre episcopi și diaconi, căci spune undeva Scriptura: „Voi așeza pe episcopii/supraveghetorii lor în dreptate și pe diaconii/slujitorii lor în credință” [cf. Is 60, 17].

Moise și Aaron

XLIII¹ Și ce e de mirare, dacă cei încredințați de Dumnezeu în Hristos cu o lucrare ca aceasta i-au așezat pe cei de care am vorbit mai înainte? Că și fericitul Moise, „credinciosul slujitor în toată casa” [Nm 12, 7; Evr 3, 2. 5], a însemnat în sfintele cărți toate cele poruncite lui, iar pe el l-au urmat și ceilalți profeți, care au dat mărturie de cele ce s-au poruncit de Dumnezeu.² Că atunci când din pricina preoției s-a născut gelozie, și semințiile lui Israel s-au răsculat, care din ele să fie împodobită cu acest nume slăvit, acela a poruncit căpeteniilor celor douăsprezece seminții să-i aducă toiége scrise cu numele fiecărei seminții. Moise a luat toiégele, le-a legat, le-a pecetluit cu inelele căpeteniilor semințiilor și le-a pus în cortul mărturiei pe masa lui Dumnezeu.³ Și închizând cortul, a pecetluit lacătele așa cum pecetluse toiégele.⁴ Și le-a spus: „Bărbați frați, al cărei seminții va odrăsli toiagul, pe aceea a ales-o Dumnezeu, ca să săvârșească cele ale preoției [hierosynē] și să-l slujească Lui!”⁵ Când s-a făcut ziuă, Moise a adunat tot poporul lui Israel, cele șase sute de mii de bărbați, a arătat pecețile căpeteniilor semințiilor, a deschis cortul mărturiei și a scos toiégele; și a fost găsit toiagul lui

Aaron, nu numai odrăslit, ci având și rod [Nm 17, 16-26]. ⁶ Ce socotiți iubiților? Nu știa oare mai dinainte Moise că are să se întâmple aceasta? Negreșit, știa! Dar, ca să nu se facă tulburare în poporul lui Israel, a făcut așa, spre a fi slăvit numele adevăratului și singurului Dumnezeu, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

Apostoli, episcopi și prezbiteri

*XLIV*¹ Și apostolii noștri au știut prin Domnul nostru Iisus Hristos că va fi ceartă pentru numele/funcția episcopiei. ² De aceea, având preștiința desăvârșită a acestui fapt, i-au așezat pe cei mai înainte ziși și au dat între timp drept lege ca, dacă vor adormi, alți bărbați încercați să le urmeze în slujirea/liturgia lor. ³ Socotim, așadar, că nu este drept să fie respinși din slujirea/liturgia lor cei ce au fost așezați de aceia sau între timp de alți bărbați aleși cu bunăvoința întregii Biserici și care au slujit/liturgisit ireproșabil turmei lui Hristos cu gândire umilă, liniștit și netulburat, primind multă vreme mărturie de la mulți. ⁴ Că nu mic păcat vom avea dacă vom respinge din episcopie pe cei ce au adus darurile în chip ireproșabil și cuvios. ⁵ Fericiți, așadar, prezbiterii care, terminându-și mai înainte călătoria vieții, au avut un sfârșit roditor și desăvârșit; pentru că nu se vor mai teme că-i va muta cineva din locul fixat lor. ⁶ Căci vedem că pe unii cu conduită frumoasă i-ați mutat din slujirea/liturgia pe care au cinstit-o în chip ireproșabil.

Drepții sunt prigonți

*XLV*¹ Fiți ambițioși și zeloși, fraților, în cele ce privesc mântuirea. ² Cercetați Sfintele Scripturi, cele adevărate, cele date prin Duhul cel Sfânt. ³ Știți că nimic nedrept, nici neadevărat nu este scris în ele; nu veți găsi în ele că cei drepți au fost alungați de bărbații cei cuvioși. ⁴ Au fost prigonți drepții, dar de nelegiuți; au fost închiși în temniță, dar de necuvioși; au fost uciși cu pietre, dar de cei fără de lege; au fost omorâți, dar de cei cuprinși de invidie spurcată și nedreaptă. ⁵ Suferind acestea, în chip slăvit le-au îndurat. ⁶ Ce să spunem, fraților? Daniel a fost oare aruncat în groapa cu lei de cei care se temeau de Dumnezeu [Dn 6, 16-23]? ⁷ Sau Anania, Azaria și Misail au fost oare închiși în cuptorul cel de foc de cei care slujeau religiei celei mărețe și slăvite a Celui Preaînalt [Dn 3, 19-23]? Nu! Să nu fie asta! Cine erau, dar, cei ce făcuseră acestea? Oameni răi și plini de toată răutatea, care au ajuns la atâta mânie, încât i-au chinuit pe cei ce slujeau lui Dumnezeu cu gând cuvios și neprihănit, neștiind că Cel Preaînalt este apărătorul și sprijinitorul celor ce slujesc Preasfântului Său Nume cu cuget curat, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin. ⁸ Iar cei care au îndurat cu încredere au moștenit slavă și cinste, au fost înălțați și au fost scriși de Dumnezeu în cartea Lui, în vecii vecilor. Amin.

Schisma și efectele ei

*XLVII*¹ De niște exemple ca acestea trebuie să ne alăturăm și noi, fraților.
² Că este scris: „Alăturați-vă de sfinți, că acei care se alătură lor se vor sfinți.”
³ Și iarăși, în alt loc, zice: „Cu bărbatul nevinovat, nevinovat vei fi; cu cei ales, ales vei fi; și cu cel îndărătnic, te vei îndărătnici” [Ps 17, 28–29].⁴ Să ne alăturăm, deci, de cei nevinovați și drepti, că ei sunt aleșii lui Dumnezeu.
⁵ Pentru ce sunt între voi certuri, mâinii, dezbinări, schisme și războaie? ⁶ Nu avem oare un singur Dumnezeu și un singur Hristos și un singur Duh al harului, revărsat peste noi, și o singură chemare în Hristos [Ef 4, 4–6; I Co 8, 6]?
⁷ Pentru ce să despărțim și să sfășiem membrele lui Hristos, pentru ce să ne răzvrătim împotriva propriului nostru trup și să ajungem la o atât de mare nebunie, încât să uităm că suntem membre unii altora [Rm 12, 5; I Co 12, 12–27]? Aduceți-vă aminte de cuvintele lui Iisus, Domnul nostru! ⁸ Că a spus: „Vai de omul acela! Mai bine i-ar fi fost lui de nu s-ar fi născut, decât să smintească pe unul din aleșii Mei; mai bine i-ar fi fost lui să-și fi pus împrejurul lui o piatră de moară și să se fi aruncat în mare decât să smintească pe unul din aleșii Mei” [Mt 26, 24; 18, 6; Mc 14, 21; 9, 42; Lc 22, 22; 17, 1–2].
⁹ Schisma voastră i-a întors pe mulți dintre voi, i-a aruncat pe mulți în deprimare, pe mulți în îndoială, și pe noi toți în întristare. Și dezbinarea voastră se permanentizează.

*XLVII*¹ Luați iarăși epistola fericitului Pavel Apostolul. ² Ce v-a scris mai întâi la începutul evanghelizării lui? ³ Cu adevărat inspirat de Duhul v-a scris despre el însuși, despre Kefa și Apollo [I Co 1, 10–12] pentru că și atunci ați făcut părtiniri. ⁴ Dar părtinirea aceea v-a adus un păcat mai mic, căci aveți părtiniri față de niște oameni care aveau mărturie de apostoli și față de un bărbat pus la încercare de ei. ⁵ Acum însă înțelegeți cine v-au întors și au micșorat prestigiul vestitei voastre iubiri de frați. ⁶ Lucru rușinos, iubiților, foarte rușinos și nedemn de conduita în Hristos e să se audă că foarte tarea și vechea Biserică a corintenilor e în revoltă împotriva prezbiterilor din pricina uneia sau a două persoane! ⁷ Și acest zvon n-a ajuns numai până la noi, ci și la cei ce au alte înclinații [credințe] decât noi, astfel încât din pricina nebuliei voastre se aduc blasfemii Numelui Domnului, iar vouă înșivă vi se lucrează o primejdie.

Poarta lui Hristos

*XLVIII*¹ Să înlăturăm deci în grabă acest lucru, să cădem la picioarele Stăpânului și să plângem rugându-L ca, milostivindu-Se, să Se împace cu noi și să ne restaureze în conduita noastră curată și demnă a iubirii de frați.
² Căci iubirea de frați este poarta dreptății deschisă spre viață, precum este

scris: „Deschideți-mi mie porțile dreptății și, intrând prin ele, voi lauda pe Domnul; ¹ aceasta este poarta Domnului; dreptii vor intra prin ea” [Ps 117, 19]. ² Dintre multele porți deschise, numai poarta dreptății este poarta lui Hristos [In 10, 7–9]; toți care intră prin ea sunt fericiți și-și îndreaptă mersul lor în cuvioșie, în dreptate, săvârșind toate fără tulburare. ³ E cineva credincios, e cineva puternic în a-și spune știința, e cineva înțelept în discernământul cuvintelor, e cineva curat în fapte? ⁴ Dar cu mult mai mult trebuie să fie umilit/smerit cu cât pare să fie mai mare și să caute ce este de folos în comun pentru toți și nu doar ce este de folos pentru el însuși [1 Co 10, 24. 33; 13, 5; Flp 2, 21].

Măreția iubirii

XLIX ¹ Cine iubește pe Hristos să facă poruncile lui Hristos [In 14, 15. 21. 23; 15, 10; 1 In 2, 5; 4, 18; 5, 1–3]. ² Cine poate tâlcui legătura iubirii [Col 3, 14] lui Dumnezeu? ³ Cine poate spune îndeajuns măreția frumuseții Lui? ⁴ Înălțimea la care ne ridică iubirea e de nepovestit. ⁵ Iubirea ne lipește de Dumnezeu, „iubirea acoperă mulțime de păcate” [1 Ptr 4, 8], iubirea pe toate le suferă; iubirea nu face dezbinare; iubirea nu se răscoală, iubirea le face pe toate în înțelegere; în iubire s-au desăvârșit toți aleșii lui Dumnezeu; fără iubire nimic nu este bineplăcut lui Dumnezeu. ⁶ Cu iubire ne-a primit Stăpânul; pentru iubirea pe care o avea pentru noi, Iisus Hristos, Domnul nostru, și-a dat cu voia lui Dumnezeu sângele Său pentru noi, trupul Său pentru trupul nostru și sufletul Său pentru sufletele noastre [In 3, 16; 1 In 4, 9. 10; Ga 1, 4; 2, 20; Ef 5, 2].

L ¹ Vedeți, iubiților, cât de mare și minunată e iubirea! desăvârșirea ei nu se poate tâlcui. ² Cine e destoinic să fie găsit în iubire decât numai cei pe care-i învrednicește Dumnezeu? Să ne rugăm, așadar, și să cerem îndurării Lui să fim găsiți în iubire, fără părtinire omenească și fără pată. ³ Toate generațiile de la Adam și până astăzi au trecut; dar cei care au fost desăvârșiți în iubire, potrivit harului lui Dumnezeu, au loc între binecredincioșii, care se vor arăta la venirea împărăției lui Hristos. ⁴ Că scris este: „Intrați în camere pentru foarte puțină vreme, până va trece urgia și mânia Mea; și-Mi voi aduce aminte de o zi bună și vă voi scula din mormintele voastre” [Is 26, 20; Iz 37, 12]. ⁵ Fericiți suntem, iubiților, dacă facem poruncile lui Dumnezeu în armonia iubirii, ca pentru iubire să ni se ierte păcatele. ⁶ Că este scris: „Fericiți căroră li s-au iertat fărădelegile și căroră li s-au acoperit păcatele! Fericit bărbatul căruia nu-i va socoti Domnul păcatul și nici nu este în gura lui vicleșug” [Ps 31, 1–2; Rm 4, 7–8]. ⁷ Fericirea aceasta a fost spusă despre cei aleși de Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

Mărturisirea păcatelor

*LI*¹ Să ne rugăm, aşadar, să ne ierte Dumnezeu toate păcatele pe care le-am făcut şi în care am căzut prin ispita celui potrivit [2 Tes 2, 4; 1 Tim 5, 14; 1 Ptr 5, 8]; iar aceia care au fost căpeteniile răzvrătirii şi ale dezbinării trebuie să se uite la faptul că avem o nădejde comună.² Cei ce vieţuiesc cu frică şi cu iubire vor să cadă mai degrabă ei înşişi în chinuri decât semenii lor; sau, mai bine spus, primesc mai degrabă să fie condamnaţi ei înşişi decât armonia care ne-a fost predată atât de bine şi de drept.³ Căci un lucru bun este pentru om să-şi mărturisească greşelile decât să-şi învârtoseze inima, cum s-a învârtosat inima celor ce s-au răzvrătit împotriva lui Moise, slujitorul lui Dumnezeu [Nm 16, 1–2], a căror osândă s-a făcut cunoscută: „Că s-au pogorât de vii în iad” [Nm 16, 30. 33] şi: „moartea îi va paşte pe ei” [Ps 48, 14].³ Iar Faraon şi oastea lui şi toate căpeteniile Egiptului, carele şi călăreţii lor, nu pentru altă pricină s-au scufundat în Marea Roşie şi au pierit, ci pentru că şi-au învârtosat inimile lor cele neînţelegătoare, după ce s-au făcut semne şi minuni în pământul Egiptului de către Moise, slujitorul lui Dumnezeu [Is 14].

*LII*¹ Stăpânul nostru, fraţilor, n-are nevoie de nimic; nu cere de la nimeni nimic [FA 17, 25] decât să I se aducă mărturisiri.² Căci spune David, alesul Său: „Mărturisi-mă-voi Domnului şi-I va place Lui mai mult decât un viţel tânăr căruia îi cresc coarnele şi unghiile. Să vadă săracii şi să se veselească” [Ps 68, 34–36];³ şi iarăşi zice: „Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă şi dă Celui Preaînalt rugăciunile tale; şi cheamă-Mă în ziua necazului tău şi te voi scoate şi Mă vei proslăvi [Ps 49, 15–16],⁴ că jertfă pentru Dumnezeu e un duh zdrobit” [Ps 50, 18].

Exemplul lui Moise

*LIII*¹ Cunoaşteţi, şi cunoaşteţi bine, fraţilor, Sfintele Scripturi [2 Tim 3, 15] şi v-aţi aplecat mereu asupra cuvintelor lui Dumnezeu. Spre aducere-aminte vă scriu acestea.² Că lui Moise, după ce s-a suit în munte şi a petrecut patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi în post şi umilinţă [Is 24, 18; 34, 28; Dt 9, 9. 18], Dumnezeu i-a spus: „Pogoară-te degrabă de aici, că fărădelege a făcut poporul tău, pe care l-ai scos din pământul Egiptului. S-a abătut repede din calea pe care le-ai poruncit-o şi şi-au făcut chipuri turnate” [Is 32, 7–8; Dt 9, 12].³ Şi a spus Domnul către el: „Ţi-am spus ție o dată şi de două ori zicând: Am văzut poporul acesta şi iată este tare la cerbicie. Lasă-Mă să-i nimicesc şi să şterg numele lor de sub cer şi te voi face pe tine neam mare şi minunat şi mult mai mult decât acesta” [Dt 9, 13–14; Is 32, 10].⁴ Şi a spus Moise: „Nicidecum, Doamne! Iartă poporului acestuia păcatul sau şterge-mă şi pe mine din cartea celor vii” [Is 32, 32].⁵ Ce iubire mare! Ce neîntrecută

desăvârșire! Slujitorul vorbește cu îndrăznire către Domnul său, cere iertare pentru mulțime sau cere să piară și el împreună cu ei.

Sacrificiu propriu în locul dezbinării

*LIV*¹ Cine e, așadar, între voi nobil, îndurător și plin de iubire² să zică: „Dacă din pricina mea se face dezbinare, ceartă/sfadă și schisme/rupturi, voi pleca, mă voi duce unde voiți și voi face cele poruncite de mulțime; numai turma lui Hristos să fie în pace cu prezbiterii așezați!”³ Cel care va face aceasta va dobândi mare slavă în Hristos și va fi primit în orice loc, „că a Domnului este pământul și plinirea lui” [*Ps* 23, 1].⁴ Acestea le-au făcut și le vor face cei care au purtarea lui Dumnezeu fără să regrete.

*LV*¹ Dar să aducem pilde și de la păgâni. În vreme de ciumă, în urma hotărârii unui oracol, mulți împărați și conducători s-au dat pe ei la moarte ca să-și izbăvească cetățenii cu sângele lor; mulți au plecat din cetățile lor, ca să nu se facă mai mare tulburare.² Cunoaștem pe mulți de-ai noștri, că s-au lăsat puși în lanțuri, ca să scape pe alții; mulți s-au lăsat vânduți ca robi, pentru ca, cu prețul primit, să hrănească pe alții.³ Multe femei, întărite de harul lui Dumnezeu, au săvârșit multe fapte de bărbăție.⁴ Fericita Iudita, pe când cetatea era asediată, a cerut voie de la bătrâni s-o lase să se ducă în tabăra celor de alt neam.⁵ A ieșit din dragostea de patrie și de poporul asediat punându-se pe sine în primejdie; și Domnul a dat pe Oloferm în mâinile femeii [*Idt* 8–13].⁶ Nu într-o mai mică primejdie s-a pus și Estera, cea desăvârșită în credință, ca să scape cele douăsprezece seminții ale lui Israel de pieirea ce le amenința. Prin postul și umilința/smerenia ei, a rugat pe Stăpânul Cel atotvăzător, pe Dumnezeul veacurilor, Care, văzând umilința/smerenia sufletului ei, a izbăvit poporul, pentru care Estera își primejduise viața [*Est* 4, 16; 7, 6–10].

Primirea certării

*LVI*¹ Și noi, dar, să ne rugăm pentru cei ce au căzut în vreun păcat, ca să le dea moderație și umilință spre a se supune, nu nouă, ci voinței lui Dumnezeu; că așa le va fi lor roditoare și desăvârșită aducerea-aminte de ei cu îndurări la Dumnezeu și la sfinți.² Să primim, iubitorilor, certarea [*paideia*], de care nimeni nu trebuie să se supere. Povățuirea, pe care o facem unii altora, este bună și foarte folositoare, că ne lipește de voința lui Dumnezeu.³ Că așa zice cuvântul cel sfânt: „Certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat” [*Ps* 117, 18].⁴ „Că pe cel pe care îl iubește Domnul îl ceartă, și bate pe tot fiul pe care îl primește” [*Pr* 3, 12; *Evr* 12, 6].⁵ „Certa-mă-va dreptul cu milă, spune psalmistul, și mă va muștra, iar untelemnul păcătoșilor să nu ungă capul meu” [*Ps* 140, 6].⁶ Și iarăși spune: „Fericit este omul pe care l-a certat

Domnul; și dojenirea Celui Atotputernic n-a disprețui; că El te face să suferi, dar iarăși te face bine; ⁷ a bătut, dar mâinile Lui au tămăduit. ⁸ De gase ori din nevoi te scoate, iar în a șaptea nu se va atinge de tine rău. ⁹ În timp de foamete te va izbăvi de moarte, iar în timp de război te va scoate din mână sabiei. ¹⁰ De biciul limbii te va ascunde și nu te vei teme de relele ce vor veni. ¹¹ De cei nedrepti și de cei nelegiuți vei râde, iar de fiarele sălbatice nu te vei teme, ¹² că fiarele sălbatice vor trăi în pace cu tine. ¹³ După aceea vei cunoaște că va fi pace în casa ta, iar belșugul din cortul tău nu va lipsi. ¹⁴ Vei cunoaște că multă este sămânța ta, iar copiii tăi ca iarba țarinei. ¹⁵ Vei merge la groapă ca grâul cel copt, secerat la timp sau ca un stog la arie la vreme adunat” [Iov 5, 17–26]. ¹⁶ Vedeți, iubiților, cât de mare sprijin au cei certați de Stăpân? Că, fiind tată bun, ne ceartă, ca să ne miluiască cu certarea [paideia] Lui cea sfântă.

LVII ¹ Așadar, voi care ați pus temeliiile dezbinării supuneți-vă prezbiterilor [cf. I Ptr 5, 5] și lăsați-vă certați spre pocăință, plecându-vă genunchii inimii voastre. ² Învățați să vă supuneți dezbrăcând aroganța trufașă și mândră a limbii voastre; căci e mai bine pentru voi să vă găsiți mici, dar aleși în turma lui Hristos, decât părându-vă că sunteți excepționali să fiți azvârliți din nădejdea Lui.

Glasul Înțelepciunii

³ Că așa grăiește Înțelepciunea cea plină de virtute: „Iată vă voi trimite vouă înainte graiul suflării Mele și vă voi învăța cuvântul Meu. ⁴ Pentru că v-am chemat și nu M-ați auzit; pentru că v-am grăit cuvinte și n-ați luat aminte. ci ați defăimat sfaturile Mele și de certările Mele n-ați ascultat, voi râde și Eu de pieirea voastră și mă voi bucura când va veni peste voi prăpădul, când tulburarea va sosi pe neașteptate asupra voastră, iar nenorocirea va veni ca un vișor sau când va veni peste voi strâmtorare și împresurare. ⁵ Că va fi când Mă veți chema și Eu nu vă voi auzi pe voi; cei răi Mă vor căuta și nu Mă vor găsi: că au urât înțelepciunea, iar frica Domnului n-au ales, nici n-au voit să ia aminte la sfaturile Mele și au batjocorit mustrările Mele. ⁶ Pentru aceea vor mânca roadele căii lor și se vor sătura de necredința lor. ⁷ Pentru că au făcut nedreptate pruncilor, vor fi uciși, iar cercetarea va pierde pe cei necredincioși. Cel ce Mă ascultă va locui cu încredere spre nădejde și se va liniști fără teamă de orice rău” [Pr 1, 23–33].

LVIII ¹ Să ne supunem, așadar, Numelui celui preasfânt și slăvit al lui Dumnezeu, ca să scăpăm de amenințările pe care Înțelepciunea le-a făcut celor neascultători și „să ne sălășluim cu încredere” [Dt 33, 12. 28] în Numele cel preasfânt al măreției Sale. ² Primiți sfatul nostru și nu vă va părea rău. Viu este Dumnezeu și viu este Domnul Iisus Hristos și Duhul cel Sfânt,

credința și nădejdea celor aleși! Că acela care face, fără părere de rău, cu umilință/smerenie și cu stăruitoare bunăvoință poruncile și dreptățile date de Dumnezeu, acela va fi rânduitor și socotit în numărul celor mântuiți, prin Iisus Hristos, prin Care lui Dumnezeu fie slava în vecii vecilor. Amin.

LIX¹ Iar dacă unii nu vor da ascultare celor spuse de Dumnezeu prin noi, să știe că se expun păcatului și unei nu mici primejdii.

Marea rugăciune de cerere

² Noi vom fi nevinovați de acest păcat și vom cere, făcând stăruitoare rugăciuni și cereri, ca Făcătorul tuturor lucrurilor să păstreze numărul cel socotit al aleșilor Lui din întreaga lume, prin iubitorul Lui Fiul Iisus Hristos, prin Care ne-a chemat de la întuneric la lumină, de la necunoaștere la cunoașterea slavei numelui Lui. ³ Ca să nădăjduim în Numele Tău, începutul întregii creații, Cel ce ai deschis ochii inimii noastre [Ef 1, 18], ca să Te cunoaștem pe Tine, Singurul preainalt întru cele preainalte, Cel sfânt, Care întru sfinți Te odihnești [Is 57, 15], Cel ce umilești trufia celor mândri [Is 13, 11], Cel ce risipești sfaturile neamurilor [Ps 32, 10], Cel ce ridici pe cei umiliți/smeriți la înălțime și umilești/smerești pe cel înalt [Iov 5, 11; Is 10, 33; Iz 17, 24; 21, 31], Cel ce îmbogățești și faci sărac [I Rg 2, 7], Cel ce ucizi și faci viu [Dt 32, 39; I Rg 2, 6; 4 Rg 5, 7], singurul binefăcător al duhurilor și Dumnezeu oricărui trup [Nm 16, 22; 27, 16], Cel ce privești în adâncuri [Tin 1, 31], Cel ce vezi faptele omenești, ajutorul celor în primejdii, mântuitorul celor deznădăjduiți [Idt 9, 12], făcătorul și ocrotitorul oricărui duh [Am 4, 13; Iov 10, 12], Cel ce înmulțești neamurile pe pământ și din toate ai ales pe cei ce Te iubesc pe Tine, prin Iisus Hristos, Fiul Tău Cel iubit, prin Care ne-ai învățat, ne-ai sfințit și ne-ai cinstit, ⁴ pe Tine Te rugăm, Stăpâne, fii ajutorul și sprijinitorul nostru [Ps 118, 114; Idt 9, 11]. Mântuie pe cei dintre noi care sunt în strâmtorare; pe cei umiliți/smeriți miluiește-i, pe cei căzuți ridică-i, celor din nevoi arată-Te, pe cei bolnavi vindecă-i, pe cei răfăciți din poporul Tău întoarce-i [Iz 34, 16]; satură-i pe cei flămânzi, slobozește-i pe cei legați dintre noi, ridică-i pe cei slabi [Iov 4, 4], mângâie-i pe cei slabi la suflet, ca toate neamurile să Te cunoască pe Tine, că Tu ești singurul Dumnezeu [3 Rg 8, 60; 4 Rg 19, 19; Is 37, 20; Iz 36, 23; In 17, 3], și Iisus Hristos Fiul Tău, iar „noi poporul Tău și oile pășunii Tale” [Ps 78, 13].

LX¹ Tu, prin lucrările puterii Tale, ai făcut cunoscută alcătuirea veșnică a lumii. Tu, Doamne, ai zidit lumea, Tu Cel ce ești credincios în toate neamurile, drept în judecățile Tale, minunat în putere și măreție, înțelept în a zidi și priceput în a întemeia cele zidite de Tine, bun în cele văzute și credincios celor ce cred în Tine. Milostive și îndurate [Ioil 4, 13; Sir 2, 11], iartă-ne nouă fărădelegile, nedreptățile, păcatele și greșeliile noastre. ² Nu socoti păca-

tele robilor și roabelor tale, ci curăță-ne cu curățenia adevărului Tău [In 17, 17] și îndreaptă pașii noștri [Ps 118, 133; 39, 3] ca să mergem în sfințenia inimii [3 Rg 9, 4] și să facem cele bune și bineplăcute înaintea Ta [Dt 6, 18; 12, 25. 28; 13, 19; 21, 9] și înaintea conducătorilor noștri. ³ Da, Stăpâne, arată fața Ta peste noi [Nm 6, 25; Ps 30, 16; 66, 1], spre cele bune în pace, ca să ne acoperi pe noi cu mâna Ta cea puternică [Is 51, 16], să ne izbăvești de tot păcatul cu brațul Tău cel înalt [Dt 4, 34; 5, 15] și să ne scapi de cei ce ne urăsc pe nedrept [Ps 17, 20; 105, 11]. ⁴ Dă-ne armonie și pace, nouă și tuturor celor ce locuiesc pământul, precum ai dat părinților noștri, când Te chemau cu cuvioșie, în credință și adevăr [Ps 144, 19], ca să ne supunem atoașteiitorului și preasfântului Tău Nume, conducătorilor și stăpânilor [tois archousin kai hēgoumenois] noștri de pe pământ.

Rugăciune pentru conducătorii păgâni ai imperiului

LXI ¹ Tu, Stăpâne, le-ai dat lor stăpânirea împărăției [exousian tēs basileias] prin puterea Ta cea mare și nespūsă, pentru ca noi, cunoscând slava și cinstea dată lor de Tine, să ne supunem lor, întru nimic împotrividu-ne voinței Tale. Dă-le lor, Doamne, sănătate, pace, armonie, stabilitate ca să exercite neîmpiedicat conducerea/guvernarea [hēgemonia] dată lor de Tine. ² Că Tu, Stăpâne, cerescule Împărat al veacurilor [Tob 13, 6. 11; 1 Tim 1, 17], ești Cel ce dai fiilor oamenilor slavă, cinste și stăpânire peste cele ce sunt pe pământ, Tu, Doamne, îndreptează sfatul lor spre ce este bun și bineplăcut înaintea Ta, ca exercitând ei în pace, blândețe și în cuvioșie conducerea/guvernarea dată lor de Tine, să aibă parte de îndurarea Ta. ³ Pe Tine, Care singur ești puternic să faci cu noi acestea și alte mai multe bunătăți, Te laudăm prin Iisus Hristos, Arhiereul [Evr 2, 17; 3, 1; 4, 4. 15; 5, 5; 7, 26; 8, 1; 9, 11] și apărătorul sufletelor noastre, prin Care Ție fie slava și măreția, acum și din neam în neam și în vecii vecilor. Amin.

Indemn final

LXII ¹ V-am scris de ajuns, bărbați frați, despre cele cuvenite religiei noastre și despre cele mai de folos lucruri spre o viață virtuoasă pentru cei care vor să o îndrepte în chip evlavios și drept. ² Căci în tot locul am atins cele privitoare la credință, pocăință, iubirea adevărată, înfrânare, cuminenie și răbdare, aducându-vă aminte că trebuie să bineplăceți în chip cuvios Atoașteiitorului Dumnezeu în dreptate, în adevăr și în îndelungă-răbdare, viețuind într-un gând fără ranchiună, în iubire și pace cu blândețe statomică, precum au bineplăcut și părinții voștri, umilindu-se/smerindu-se înaintea Tatălui Dumnezeu și Creatorul și a tuturor oamenilor. ³ Cu atât mai multă

plăcere v-am adus aminte acestea, întrucât știam limpede că scriem unor bărbați credincioși și aleși, care s-au adâncit în cuvintele povățuirii lui Dumnezeu.

LXIII¹ Drept este ca venind la asemenea și atât de mari exemple să ne plecăm grumazul și să ocupăm locul ascultării ca, potolind răzvrătirea zadarnică, să ajungem fără pată la scopul ce ne stă înaintea în adevăr.² Căci bucurie și veselie ne veți aduce dacă, ascultând de cele scrise de noi prin Duhul Sfânt, veți reteza mânia nedreaptă a geloziei voastre potrivit intervenției pentru pace și armonie pe care am făcut-o în scrisoarea aceasta.

³ V-am trimis bărbați credincioși și înțelepți, care au trăit ireproșabil între noi de la tinerețe până la bătrânețe, și care vor fi martori între voi și noi.
⁴ Am făcut aceasta ca să știți că toată grija noastră a fost și este ca să fiți cât mai repede în pace.

LXIV¹ Încolo, Dumnezeu Care vede toate, Stăpânul duhurilor și Domnul a tot trupul, Care L-a ales pe Domnul Iisus Hristos și prin El pe noi ca popor ales, să dea oricărui suflet care cheamă sfântul și de mare cuviință Numele Său credință, frică, iubire, răbdare, îndelungă-răbdare, curăție și cumințenie spre a bineplăcea Numelui Său prin Arhiereul și Patronul nostru Iisus Hristos, prin Care Lui fie slavă, măreție, putere și cinste, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

LXV¹ Iar pe trimișii noștri, pe Claudiu Efebul și pe Valerian Biton, împreună cu Fortunat să-i trimiteți îndată în pace, cu bucurie, ca mai repede să ne vestească pacea și armonia, pe care o dorim și o poftim, pentru ca și noi să ne bucurăm cât mai degrabă de stabilitatea [*eustatheias*] voastră.

² Harul Domnului nostru Iisus Hristos, să fie cu voi cu toți cei chemați de pretutindenii de Dumnezeu prin El, prin Care lui Dumnezeu slavă, cinste, putere, măreție, împărăție veșnică, din veacuri în veacurile veacurilor. Amin.

Ignatie Teoforul, episcopul Siriei

(† cca 107)

Cele treisprezece epistole ale corpusului amplificat în secolul IV¹

Maria din Cassobelae lui Ignatie

Maria, prozelită a lui Iisus Hristos, lui Ignatie Teoforul, preafericitului episcop al Bisericii apostolice din Antiohia, cel iubit în Dumnezeu Tatăl și Iisus, bucurie și sănătate.

*I*¹ Întrucât, minunate, Hristos a fost făcut cunoscut și la noi că este Fiu al Dumnezeului Celui Viu, că în vremurile din urmă S-a înomenit prin Fecioara Maria din sămânța lui David și a lui Avraam potrivit celor prezise despre El și prin El de către corul profeților, de aceea cerem rugându-ne să ne fie trimis de către înțelegera ta Maris, prietenul nostru, episcop al Neapolisului nostru natal de lângă Anazarvos, și Evloghie, prezbiter al Cassobelaei, ca să nu fim fără patroni ai cuvântului Dumnezeu,² întrucât spune undeva și Moise: „Să vadă Domnul Dumnezeu de un om care să conducă poporul acesta și să nu fie adunarea Domnului ca niște oi care n-au păstor” [Nm 27, 17].

*II*¹ Să nu te temi însă deloc, fericite, de faptul că mai sus-zișii sunt tineri, căci vreau să știi că disprețuiesc trupul și nesocotesc patimile lui și strălucesc în ei înșiși cu căruntețea, deși au fost chemați de foarte tineri la preoție.² Dezgroată însă gândul tău prin Duhul dat ție de Dumnezeu prin Hristos și cunoaște că, deși era mic copil, Samuel a fost numit „văzătorul” [1 Rg 9, 3 etc.] și a fost numărat în ceata profeților, l-a mustrat pe bătrânul Eli pentru strădelege pentru că își preferase fiii nebuni lui Dumnezeu Cauza a toate, și-i lăsa nepedepsiți când luaseră în răs preoția și fuseseră nerușinați față de popor.

*III*¹ Tot așa și Înțeleptul Daniel, deși era tânăr, i-a judecat pe unii bătrâni cruzi, arătându-i că sunt exterminatori, nu bătrâni, și deși după neam erau iudei, după purtare erau canaaniți [Susana].² Iar Ieremia, când din pricina

¹ Traducere după ed. F. X. FUNK / F. DIEKAMP, *Patres Apostolici*, vol. II, Tübingen, 1913, p. 83-268.

tineretii a refuzat profetia încredințată lui de Dumnezeu, a auzit de la El: „Nu spune: Sunt foarte tânăr!, căci vei merge la toți cei la care te voi trimite și vei vorbi toate câte-ți voi porunci, pentru că Eu sunt cu tine!” [Ir 1, 7].³ Iar înțeleptul Solomon, deși avea doar doisprezece ani, a înțeles marea chestiune ridicată de cele două femei pentru copiii lor neștiindu-se ai cui erau [3 Rg 3] încât tot poporul era uimit de atât de marea înțelepciune a copilului și se temea de el nu ca de un băiețandru, ci ca de un bărbat desăvârșit.⁴ Iar ghicitorile reginei etiopienilor, care aveau în ele roadă ca și curgerile Nilului, le-a dezlegat astfel încât ea însăși, care era așa de înțeleaptă, a rămas uimită.

IV¹ Iar iubitorul de Dumnezeu Iosia, încă pe când de-abia putea grăi articulat, i-a vădit pe cei ținuți de duhul rău că sunt mincinoși și amăgesc poporul, a descoperit amăgirea demonilor și i-a dat drept exemplu pe cei ce nu erau dumnezei, pe preoții lor i-a junghiat, altarele lor le-a răsturnat, jertfelnicele le-a întinat cu leșuri moarte, templele le-a surpat, dumbrăvile le-a tăiat, stâlpzii i-a zdrobit, mormintele necredincioșilor le-a deschis, ca să nu mai rămână nici măcar un semn al celor răi. Un astfel de zelos a fost pentru dreapta credință și pedepsitor al necredincioșilor, deși încă i se bălbăia limba [4 Rg 24].² Și David profetul și împăratul, rădăcina după trup a Mântuitorului, a fost uns de Samuel rege încă pe când era un flăcău, căci zice el însuși undeva: „Mic eram între frații mei și foarte tânăr în casa tatălui meu” [Ps 151, 1].

V¹ Și-mi lipsește timpul dacă aș voi să-i urmăresc pe toți cei care au bineplăcut lui Dumnezeu încredințându-li-se de către Dumnezeu profetie, preoție și împărăție, dar pentru aducere-aminte să fie de ajuns cele spuse.² Te implor să nu socotești că aș fi prezumțioasă și inchipuită; căci nu ți-am încredințat aceste cuvinte învățându-te, ci aducându-le aminte părintelui meu în Dumnezeu. Pentru că-mi știu măsurile și nu mă compar cu cineva ca voi.³ Îmbrățișez sfântul tău cler și de Hristos iubitorul tău popor păstorit de purtarea ta de grijă. Toți credincioșii de la noi te salută. Roagă-te să fii sănătoasă potrivit lui Dumnezeu, fericite păstor.

Către Maria [din Cassobelae]

Ignatie, cel numit și Teoforul, celei miluite prin harul Dumnezeului Tatăl Preaînalt și al Domnului Iisus Hristos, Care a murit pentru noi, preacredincioasei, vrednicei de Dumnezeu și purtătoarei de Hristos fiice Maria, multă bucurie în Dumnezeu.

I¹ Mai bună decât scrisul e vederea, întrucât e o parte a corului simțurilor care prin semnele de prietenie pe care le împărtășește îl cinstește nu numai pe

cel care le primește, ci prin cele pe care le primește în schimb îmbogățește dorul de lucruri încă și mai bune. ² Dar, cum se spune, al doilea liman e și modul literelor, pe care l-am primit ca pe un port bun de la credința ta de departe văzând prin ele binele din tine. ³ Pentru că sufletele celor buni, o, atotînțeleaptă femeie, seamănă cu izvoarele foarte curate care prin înfățișarea lor îi atrag să bea din ele pe trecători chiar dacă nu le este sete; tot așa înțelepciunea ta ne atrage chemându-ne să ne împărțăm din apele dumnezeiești care țâșnesc în sufletul tău.

II ¹ Eu însă, fericito, nefiind acum atât al meu însumi, cât al altora, sunt purtat de voințele multor potrivnici, fie prin fugă din loc în loc, fie prin aresturi, fie prin lanțuri. ² Dar nu mă las întors de nimic din acestea, ci mai degrabă prin nedreptățile lor devin și mai mult învățacel, ca să dobândesc pe Hristos. ³ Fie să mă bucur de lucrurile cumplite pregătite pentru mine, fiindcă „nu sunt vrednice pătimirile timpului de acum față de slava care se va descoperi nouă” [*Rm* 8, 18].

III ¹ Cele poruncite de tine prin scrisoare le-am împlinit bucuros, neîndoindu-mă cu nimic de persoanele pe care le-ai verificat că sunt bune. Căci am cunoscut că prin judecata lui Dumnezeu ai dat mărturie pentru bărbații aceia, nu pentru vreo favoare trupească. ² Mult m-au bucurat și continuele tale menționări ale pasajelor scripturistice, pe care citindu-le n-am mai avut nici o îndoială privitoare la acest lucru. Căci nu puteau să-mi scape ochilor ele, care aveau o demonstrare incontestabilă de la tine. ³ Sufletul mi l-aș pune pentru tine, pentru că iubești pe Iisus, Fiul Dumnezeului Celui Viu [*Mt* 16, 16]; de aceea și El îți va spune: „Pe cei ce Mă iubesc, îi iubesc și Eu, iar cei ce Mă caută vor găsi pace” [*Pr* 8, 17].

IV ¹ Îmi vine să-ți spun că e adevărat cuvântul pe care l-am auzit despre tine încă fiind tu la Roma pe lângă fericitul papă Anenclet, căruia i-a urmat acum preavrednicul de fericire Clement, auditorul lui Petru și al lui Pavel; iar acum ai adăugat la el însuși, și fie să mai adaugi tu însuși! ² Mult am dorit să vin la voi, ca să fiu odihnit de voi, dar „nu în puterea omului stă calea lui” [*Jr* 10, 23]. Căci garda militară îmi reține intenția, neîngăduindu-i să fie dusă la capăt. Iar în cele ce sunt nu mai pot nici să fac, nici să sufăr ceva. ³ De aceea socotind secundă scrisoarea față de mângâierea între prieteni, îmbrățișez sfântul tău suflet rugându-te să adaugi la încordarea ta; căci osteneala de acum e puțină, dar plata așteptată e multă.

V ¹ Fugiți de cei ce tăgăduiesc pătimirea lui Hristos și nașterea Lui după trup. Mulți sunt acum cei ce bolesc de această boală. Dar a te îndemna celorlalte e de prisos, întrucât ești desăvârșită în toată fapta cea bună și în cuvântul cel bun și-i poți povățui în Hristos și pe alții. ² Îmbrățișează și pe toți cei care asemenea ție se țin de mântuirea lor în Hristos. Te îmbrățișează prezbiri-

terii și diaconii și înainte de toți sfântul Heron. Te îmbrățișează Cassian, gazda mea, și sora mea, soția lui, și preaiubiții lor copii. ³ Să te sfințească pururea Domnul în putere cu sănătate trupească și sufletească, și fie să te văd dobândind în Hristos cununa.

Către Efeseni

Ignatie, cel numit și Teoforul, celei binecuvântate în măreția și plinătatea lui Dumnezeu, celei prehotărâte înainte de veci să fie pururea într-o slavă unică, neschimbabilă, unită și aleasă în Pătimirea cea adevărată, în voința lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului nostru Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, Bisericii vrednice de fericire care este în Efesul Asiei, multă bucurie în Iisus Hristos și într-o nepătată bucurie.

I ¹ Am primit în Dumnezeu iubitul vostru nume, pe care l-ați dobândit printr-o fire dreaptă potrivit credinței și iubirii în Hristos Iisus, Mântuitorul nostru; fiind imitatori ai iubirii de oameni a lui Dumnezeu, după ce ați fost readuși la viață în Sângele lui Hristos, ați săvârșit în chip desăvârșit lucrul rudeniei. ² Căci auzind că vin din Siria legat în lanțuri pentru Hristos, nădejdea noastră comună, convins că prin rugăciunea voastră voi dobândi să mă lupt la Roma cu fiarele, pentru ca prin martiriu să pot fi învățacel al „Celui ce S-a adus pe Sine Însuși lui Dumnezeu ofrandă și jertfă într-un miros de bună-mireasmă” [Ef 5, 2] [v-ați grăbit să mă vedeți]. ³ Am primit așadar în Dumnezeu mulțimea voastră multă în Onisim, cel într-o nepovestită iubire, și care e episcopul vostru; pe care vă doresc să-l iubiți potrivit lui Hristos Iisus și voi toți să fiți într-o asemănarea lui. Binecuvântat este Dumnezeu Care v-a dăruit vouă, care sunteți astfel, să aveți în Hristos un astfel de episcop.

II ¹ Cât despre Burus, cel rob împreună cu mine, diaconul vostru potrivit lui Dumnezeu și binecuvântat într-o toată, îmi doresc să rămână nepătat spre cinstea Bisericii și a preafericitului vostru episcop. ² Iar Crocus, cel vrednic de Dumnezeu și de voi, pe care l-am primit ca exemplu al iubirii voastre, m-a odihnit într-o toată „și nu s-a rușinat de lanțurile mele” [2 Tim 1, 16], fiindcă și pe el îl va răcori Tatăl lui Iisus Hristos împreună cu Onisim, Burus, Euplus și Fronto, prin care v-am văzut prin iubire pe toți. ³ Fie să mă bucur pururea de voi, dacă voi fi vrednic. Cuviniencios lucru așadar este ca voi să slăviți în tot felul pe Iisus Hristos Care v-a slăvit pe voi, ca într-o unică supunere să fiți desăvârșiți în aceeași minte și același gând și să spuneți toți aceleași lucruri despre același lucru [cf. 1 Co 1, 10], ca supunându-vă episcopului și prezbiteriului să fiți sfințiți într-o toată.

III¹ Nu vă dau ordine ca și cum aș fi cineva. Căci deși sunt legat în lanțuri pentru nume[le de creștin], nu sunt încă desăvârșit în Iisus Hristos; fiindcă acum am început să fiu învățăcel și să vă grăiesc ca unor tovarăși de învățătură. Pentru că eu trebuie să fiu antrenat/uns de voi în credință, povățuire, răbdare și îndelungă-răbdare.² Dar pentru că iubirea nu mă lasă să tac despre voi, de aceea am luat-o înainte îndemnându-vă să alergați împreună cu socotința [gnōmē] lui Dumnezeu. Căci Iisus Hristos face toate după socotința [gnōmē] Tatălui, cum spune undeva El însuși: „Întotdeauna fac cele plăcute Lui” [In 8, 29].³ Prin urmare, și voi trebuie să trăiți după socotința [gnōmē] lui Dumnezeu în Iisus Hristos și să aveți zel ca Pavel, căci el spune: „Faceți-vă imitatorii mei, cum sunt și eu al lui Hristos” [I Co 4, 11].

IV¹ De aceea și vouă vi se cuvine să alergați împreună cu socotința [gnōmē] episcopului, care vă păstorește potrivit lui Dumnezeu; ceea ce și faceți fiind înțelepțiți de Duhul. Căci prezbiteriul cel vrednic de aceste nume, pentru că e vrednic de Dumnezeu, este așa de armonizat cu episcopul ca și corzile cu chitara. Legați astfel prin armonia și iubirea simfonică/conglăsuitoare, al cărei Inițiator și Paznic e Iisus Hristos,² fiecare în parte să deveniți un singur cor, ca simfonizând armonic, luând legătura lui Dumnezeu în unitate, să deveniți prin conglăsuire/simfonie una cu Dumnezeu Tatăl și cu Fiul Său iubit Iisus Hristos, Domnul nostru; căci zice: „Dă-le, Părinte sfinte, ca așa cum Eu și Tu una suntem, așa și ei să fie în Noi una” [In 17, 22]. Este așadar folositor ca voi, uniți cu Dumnezeu printr-o unitate nepătată, să fiți imitatori ai lui Hristos, ale Cărui membre sunteți.

V¹ Căci dacă în scurt timp am eu o asemenea familiaritate cu episcopul vostru, care nu e omenească, ci duhovnicească, cu cât mai mult vă fericesc pe voi cei împreunați/uniți cu el precum Biserica cu Domnul Iisus și Domnul cu Dumnezeu Tatăl Lui, ca toate să fie simfonice/conglăsuind în unitate.² Nimeni să nu vă ducă în rătăcire! Dacă nu este cineva înăuntrul altarului, e lipsit de Pâinea lui Dumnezeu. Căci dacă rugăciunea unuia sau a doi are atât de mare putere, încât Hristos stă în mijlocul lor [cf. Mt 18, 20], cu cât mai mult rugăciunea episcopului și a întregii Biserici care urcă într-un glas/simfonie spre Dumnezeu încredințează că li se vor da toate cererile făcute în Hristos.³ Așadar, cel ce se separă de unele ca acestea și nu se adună în sfatul jertfelor și în „Biserica întâi-născuților cei scriși în cer” [cf. Evr 12, 23] e un lup în piele de oaie [Mt 7, 15] care arată un chip blând.⁴ Sârguiți-vă așadar, iubiților, să vă supuneți episcopului, prezbiterilor și diaconilor; căci cine se supune acestora ascultă de Hristos care i-a promovat, iar cine nu ascultă de Hristos Iisus, „și cine nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el” [In 3, 36]. Căci cine nu ascultă de cei superiori este certăreț și trufaș, iar „Dumnezeu, zice, celor mândri le stă împotriva,

dar celor smeriți le dă har” [Pr 3, 34; Iac 4, 16]; I Ptr 5, 5] și: „Cei mândrii au făcut fărădelege foarte” [Ps 118, 51].⁵ Iar Domnul spune preoților: „Cine vă ascultă, pe Mine Mă ascultă, și cine ascultă de Mine ascultă de Tatăl care M-a trimis pe Mine. Iar cine Mă nesocotește pe Mine nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine” [Lc 10, 16].

VI¹ Așadar, cu cât mai mult îl vedeți pe episcop tăcând, temeți-vă mai mult de el; căci pe oricine îl trimite Stăpânul casei la administrarea ei, așa trebuie să-l primiți ca pe Însuși Cel ce L-a trimis [cf. Mt 10, 40 par.]. Este evident așadar că pe episcop trebuie să-l vedem ca pe Însuși Domnul, întrucât stă înaintea Domnului. Iar „bărbatul văzător și ager în faptele sale trebuie să stea cu împărații, iar nu cu oamenii de nimic” [Pr 22, 29].² Însuși Onisim laudă peste măsură buna voastră rânduială [eutaxia] în Dumnezeu, pentru că toți viețuiți după adevăr și nici o erezie nu locuiește între voi. Nici nu ascultați pe altcineva mai mult decât pe Iisus Hristos, adevăratul Păstor și Învățător, și sunteți, cum vă scrie Pavel, „un trup/corp și un Duh, pentru că ați fost și chemați la o singură nădejde a credinței; este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tată a toate, Care e peste toate, prin toate și în toate” [Ef 4, 4-6].³ Astfel sunteți deci voi, ca unii care ați fost învățați elementele [creștinismului] de astfel de pedagogi, cum sunt Pavel, purtătorul de Hristos, și preacredinciosul Timotei.

VII¹ Dar unii oameni foarte răi obișnuiesc să poarte numele [de creștin] cu vicleșug, făcând și altele nevrednice de Dumnezeu și gândind lucruri contrare învățaturii lui Hristos spre ruina lor și a celor ce se încred în ei; și de care trebuie să vă feriți ca de niște fiare sălbatice; „Căci dreptul care se ferește se va mântui în veac; iar pieirea impioșilor are loc dintr-odată și e prilej de bucurie” [Pr 11, 3]. Căci „sunt câini muți, care nu pot să latre” [Is 56, 10], dar turbați și care mușcă în ascuns, de care trebuie să vă feriți; căci sunt bolnavi incurabil.² Medicul nostru însă este Singurul Dumnezeu adevărat, Cel Nenăscut și Neapropiat, Domnul a toate, Tatăl și Născătorul Unului-Născut. Avem Medic și pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut și Cuvântul mai înainte de veci, Care mai apoi S-a făcut și om din Maria Fecioara, căci „Cuvântul S-a făcut trup/carne” [In 1, 14], Cel Necorporal într-un corp, Cel Nepătimitor într-un corp pătimitor, Cel Nemuritor într-un corp muritor, Viața în stricăciune, ca să elibereze și să vindece de moarte și de stricăciune sufletele noastre și să le tămăduiască pe ele, cele bolnave de impietate și pofte rele.

VIII¹ Prin urmare, să nu vă amăgească cineva, cum nici nu sunteți amăgiți; căci toți sunteți ai lui Dumnezeu. Căci atunci când nu este în voi nici o poftă care poate să vă întineze și să vă aducă chin, de aici urmează că viețuiți potrivit lui Dumnezeu și sunteți ai lui Hristos. Iar ei sunt măturătura [cf. I Co 4, 13]

voastră, a preacuratei Biserici a efesenilor, celei vestite și mult-lăudate în veci. ² Cei trupești nu pot face cele duhovnicești, cum nici credința cele ale necredinței, nici necredința cele ale credinței. Dar voi, fiind plini de Duhul Sfânt, nu faceți nimic trupesc, ci faceți toate cele duhovnicești. Sunteți desăvârșiți în Hristos Iisus, Care este „Mântuitorul tuturor oamenilor, mai ales al credincioșilor” [1 In 4, 10].

IX¹ Am aflat însă că au trecut pe la voi unii având o rea învățătură, a unui duh străin și rău; căroră nu le-ați dat drumul să semene neghina lor, astupându-vă urechile ca să nu primească rătăcirea vestită de ei, convinși că duhul care duce în rătăcire poporul nu grăiește cele ale lui Hristos, ci cele ale sale, căci spune minciuni. ² Dar Duhul Sfânt nu grăiește cele ale Sale, ci cele ale lui Hristos, și nu de la Sine Însuși, ci de la Domnul, cum și Domnul ne-a vestit cele de la Tatăl. „Căci cuvântul pe care-l auziți nu este al Meu, ci al Tatălui Care M-a trimis” [In 14, 24]. ³ Iar despre Duhul Sfânt zice: „Nu va grăi de la El Însuși, ci câte va auzi de la Mine” [In 16, 13]. Iar despre Sine Însuși spune Tatălui: „Eu Te-am preaslăvit pe pământ; lucrul pe care Mi L-ai dat L-am săvârșit. Am arătat Numele Tău oamenilor” [In 17, 4]. Prin urmare, fiecare îl slăvește pe Cel de la Care a și primit ce va face; Îl vestește pe El și propovăduiește cuvintele Lui. ⁴ Dar duhul care rătăcește se vestește pe sine însuși, grăiește ale sale, căci caută să-și placă lui însuși; se slăvește pe sine, căci este plin de înfumurare: spune minciuni, amăgește, înșală, lingusește, viclenește, flecărește, e în dezacord, vorbește fără măsură, spune lucruri rușinoase și e mereu temător. De lucrarea lui ne va izbăvi Iisus Hristos, Cel ce ne-a întemeiat pe stâncă ca pe niște pietre alese frumos potrivite în zidirea lui Dumnezeu Tatăl, urcate la înălțime prin Hristos, Care S-a răstignit pentru noi, folosindu-Se ca de o funie de Duhul Sfânt; ridicate sus de la pământ la cer prin credință și iubire, umblând împreună cu cei nepătați. ⁵ Căci zice: „Fericiți cei nepătați în cale, care umblă în Legea Domnului” [Ps 118, 1]. Iar calea nerătăcită e Iisus Hristos; căci zice: „Eu sunt Calea și Viața” [In 14, 6]; dar calea duce la Tatăl, căci zice: „Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine” [ibid.]. ⁶ Fericiți sunteți așadar voi purtătorii de Dumnezeu, purtătorii de Duh, purtătorii de temple, purtătorii de sfințenie, împodobii întru toate în poruncile lui Iisus Hristos, „preoție împărătească, neam sfânt, popor câștigat” [1 Ptr 2, 9; Iș 19, 6]. Pentru care veselindu-mă, m-am învrednicit ca prin cele ce le scriu să grăiesc „cu sfinții în Efes, credincioșilor în Hristos Iisus” [Ef 1, 1]. Mă bucur așadar pentru voi, pentru că nu luați aminte la zădărnicie, nici nu iubiți după trup, ci după Dumnezeu.

X¹ Rugați-vă neîncetat [cf. 1 Tes 5, 17] și pentru ceilalți oameni, căci este în ei nădejde de pocăință, ca să dobândească pe Dumnezeu. Căci oare „cel ce cade nu se va ridica, și cel ce se duce nu se va întoarce?” [Ir 8, 4]. Îngă-

duiți-le să fie făcuți învățăcei de voi. Fiți deci slujitori ai lui Dumnezeu și gură a lui Hristos, căci zice Domnul: „Dacă veți scoate dintr-un nevrede nic un cinstit, ca gura Mea veți fi” [Ir 15, 19].² La mâinile lor fiți smeriți, blasfemiilor lor opuneți-le rugăciunile voastre stăruitoare; când rătăcesc, voi stați tari în credință; biruiți năravul sălbatic în blândețe, arțagul în molcomire; căci fericiți sunt cei blânzi” [Mt 5, 5], iar Moise era „mai blând decât toți oamenii” [Nm 12, 3] și David era blând foarte. De aceea îndeamnă Pavel spunând: „Robul Domnului nu trebuie să se certe, ci să fie blând față de toți; destoinic să dea învățătură, îngăduitor, educând/certând cu blândețe pe cei ce stau împotriva” [2 Tim 2, 24–25].³ Nu vă sârguiți să vă răzbunați pe cei ce vă nedreptătesc, căci zice [Psalmistul]: „Dacă am răsplătit celor ce mi-au răsplătit mie rele” [Ps 7, 5]. Spuneți celor ce vă urăsc pe voi: „Frații noștri sunteți”, ca să fie slăvit Numele Domnului [Ps 85, 9]; și să-L imitați pe Domnul, „Care fiind defăimat n-a defăimat și El” [1 Ptr 2, 23], răstignit fiind n-a răspuns, pătimind n-a amenințat [ibid.], ci S-a rugat pentru vrăjmașii Lui: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac” [Lc 23, 34].⁴ Dacă cineva cu cât e nedreptățit mai mult, rabdă mai mult, acesta e cu adevărat al lui Hristos. Vedeți ca nu cumva să se găsească între voi o iarbă a diavolului; pentru că ea este amară și sărată. Fiți treji și cumiți în Hristos Iisus.

XI¹ Sunt vremile de pe urmă. Să ne rușinăm, să ne temem de îndelungă-răbdare a lui Dumnezeu. Să nu disprețuim bogăția bunătății și suportării Lui. Fie să ne temem de mânia viitoare, fie să iubim harul de acum în această viață. Numai să fim găsiți în Hristos pentru a vieții adevărat.² Fără El să nu doriți vreodată nici măcar să respirați; căci El este nădejdea mea. El este lauda mea, El este bogăția mea neștirbită, întru care îmi port din Siria până la Roma lanțurile, mărgăritarele duhovnicești, în care fie să fiu desăvârșit prin rugăciunea voastră și să mă fac părtaș al pătimirilor lui Hristos și părtaș al morții Lui, al învierii Lui din morți și al vieții Lui neștirbite. Pe care fie să o dobândesc, ca să fiu găsit în moștenirea creștinilor efeseni, care în puterea lui Iisus Hristos au fost întotdeauna împreună cu apostolii, cu Pavel, cu Ioan și cu preacredinciosul Timotei.

XII¹ Știu cine sunt și cui scriu. Eu sunt Ignatie cel foarte mic și asemenea celor aflați sub primejdie și sub judecată; voi însă sunteți milostiviți și întăriți în Hristos.² Sunteți pe lângă drumul celor omorâți de la sângele dreptului Abel [Mt 23, 35] până la sângele lui Ignatie cel foarte mic. Sunteți cei inițiați în taine împreună cu Pavel cel sfințit și martirizat, pentru că este un vas al alegerii [FA 9, 15]. Pe ale cărui urme și ale celorlalți sfinți fie să fiu găsit și eu când voi dobândi pe Iisus Hristos, și care în rugăciunile lui vă pomenește mereu.

XIII¹ Sârguiți-vă așadar să vă adunați mai des pentru Euharistia și slava lui Dumnezeu; căci atunci când sunteți încontinuu în același loc, puterile

Satanei se surpă și „săgețile lui aprinse” [Ef 6, 16] spre păcat sunt întoarse fără efect. Căci armonia voastră și credința voastră simfonică/conglăsuitoare sunt ruina lui și chinul apărătorilor lui.² Nimic nu e mai bun decât pacea potrivit lui Hristos, în care se desființează orice război al duhurilor aeriene și pământesti: „căci lupta noastră nu este împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva stăpâniilor, împotriva puterilor și împotriva stăpânitorilor întunericului, împotriva duhurilor răutății din văzduh” [Ef 6, 12].

XV¹ Prin urmare, nici unul din gândurile diavolului nu vă vor rămâne ascunse dacă veți avea ca și Pavel în chip desăvârșit credința și iubirea care sunt începutul și sfârșitul vieții: începutul vieții e credința, iar sfârșitul ei e iubirea. Iar când acestea două ajung în unitate desăvârșesc omul lui Dumnezeu. Toate celelalte urmează spre frumusețe și bunătațe. Nimeni care mărturisește credința nu trebuie să păcătuiască, nici cel ce are iubire nu trebuie să-l urască pe fratele. Căci Cel ce a zis: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău”, a zis și: „iar pe aproapele tău ca pe tine însuși” [Mt 19, 19]. Cei ce se mărturisesc a fi ai lui Hristos se recunosc nu numai din câte spun, ci și din câte fac, „căci din rodul lui se cunoaște pomul” [Mt 12, 33].

XV¹ Mai bine este a tăcea și a fi decât a vorbi și a nu fi, căci „Împărăția lui Dumnezeu nu e în cuvânt, ci în putere” [1 Co 4, 20]; „cu inima se crede, cu gura se mărturisește”, cu una „spre dreptate”, iar cu cealaltă „spre mântuire” [Rm 10, 10]. Bine este a învăța, dacă cel ce spune și face, căci „cel ce va face și va învăța acesta va fi mare în Împărăție” [Mt 5, 19].² Domnul nostru și Dumnezeu Iisus Hristos, Fiul Dumnezeului Celui Viu mai întâi a făcut și apoi a învățat, cum dă mărturie Luca, „a cărui laudă în Evanghelie este în toate Bisericile” [2 Co 8, 18].³ Nimic nu e ascuns Domnului, ci chiar cele ascunse ale noastre sunt aproape de El. Așadar pe toate să le facem ca și cum El ar locui în noi, ca să fim temple ale Lui [1 Co 3, 16; 6, 19] și El să fie în noi un Dumnezeu. Hristos să grăiască în noi ca și în Pavel. Duhul Sfânt să ne învețe să grăim cele ale lui Hristos asemenea Lui.

XVI¹ „Nu vă lăsați înșelați, frații mei! Cei ce strică casele nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu” [1 Co 6, 9–10].² Iar dacă cei ce strică case omești sunt condamnați la moarte [Lv 20, 10], cu cât mai mult vor suferi osândă veșnică cei ce încearcă să falsifice învățătura lui Hristos, pentru care Domnul Iisus, Fiul Unui-Născut al lui Dumnezeu, a suferit cruce și moarte?, iar cel care, îngrășat și îngroșat, nesocotește învățătura Lui va ajunge în iad.³ În chip asemănător, orice om care a primit putere de discernământ de la Dumnezeu, dar urmează unui păstor neexperimentat și primește ca adevărată o opinie mincinoasă, va fi pedepsit. „Ce comuniune are lumina cu întunericul? Ori Hristos cu Beliar? Sau ce parte are credinciosul cu necredinciosul? Sau templul lui Dumnezeu cu idolii?” [2 Co 6, 14–15]. Iar eu zic: ce comu-

niune are adevărul cu minciuna, dreptatea cu nedreptatea, sau opinia adevărată cu cea mincinoasă?

*XVII*¹ De aceea a primit Domnul mir pe cap ul Său [Mt 26], ca Biserica să miroase a nestricăciune; căci zice [Scriptura]: „Mir revărsat este numele Tău; de aceea Te iubesc pe Tine fetele; ele te-au atras; în urma Ta vor fugi după mireasma mirurilor Tale” [Cânt 1, 3–4]. Să nu se lase unsă cu duhoarea învățaturii acestui veac sfânta Biserică a lui Dumnezeu; să nu se lase înrobită de viclenia lui ca întâia femeie [Eva].² De ce, dacă suntem raționali, să nu devenim înțelepți? De ce, dacă am primit de la Hristos o putere de judecată cu privire la Dumnezeu, să cădem în ignoranță? Și necunoscând din nepăsare harisma pe care am primit-o, să pierim fără minte?

*XVIII*¹ Crucea lui Hristos este pentru necredincioși poticneală, dar pentru credincioși mântuire și viață veșnică [cf. 1 Co 1, 18]. „Unde este înțeleptul? Unde este întrebătorul?” [1 Co 1, 20]. Unde este lauda celor ce-și spun puternici?² Căci Fiul lui Dumnezeu Cel născut mai înainte de veci și după socotința [gnōmē] Tatălui a alcătuit toate, Acesta, potrivit economiei, a fost purtat în pântece de Maria, zămislindu-se din sămânța lui David [cf. Rm 1, 3; 2 Tim 2, 8] și din Duhul Sfânt. Căci zice [profetul]: „Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște un Fiu, și se va chema Emanuel” [Is 7, 14]. Acesta S-a născut și a fost botezat de Ioan, ca să se încredințeze porunca dată profetului [Isaia].

*XIX*¹ Stăpânitorului acestui veac i-au rămas ascunse fecioria Mariei și nașterea ei, asemenea și moartea Domnului: trei taine strigătoare care s-au făptuit în tăcere, dar s-au arătat nouă.² O stea a strălucit în cer mai presus de toate cele dinaintea ei; lumina ei era nespusă și noutatea ei producea minunare celor ce o vedeau; toate celelalte stele împreună cu soarele și luna au făcut horă în jurul stelei, iar ea le covârșea prin strălucirea ei. Și s-a făcut tulburare: de unde noutatea care s-a arătat?³ De atunci înțelepciunea luminează a înnebunit, vrăjitoria a ajuns flecară, iar magia ridicolă; orice așezământ al răutății a dispărut, bezna s-a risipit și stăpânirea tiranică s-a surpat, pentru că Dumnezeu S-a arătat ca un om și omul a lucrat ca un Dumnezeu. Dar nici primul lucru [divinitatea] n-a fost o aparență, nici cel de-al doilea [umanitatea] o simplă umanitate, ci una a fost adevăr, iar cealaltă o economie. A luat început ceea ce a fost desăvârșit de Dumnezeu; începând de atunci toate s-au pus în mișcare pentru plănuirea desființării morții.

*XX*¹ Stați, fraților, tari în credință în Iisus Hristos și în iubirea Lui, în pătimirea Lui și în învierea Lui. Adunați-vă toți în comun în harul care vine din Numele Său într-o singură credință a lui Dumnezeu Tatăl și Iisus Hristos, Fiul Lui Unul-Născut și Întâi-Născut decât toată făptura [cf. Col 1, 15], dar după trup din neamul lui David [cf. Rm 1, 3; 2 Tim 2, 8], călăuzit de Mângâietorul;² ascultând de episcop și de prezbiteriu cu minte neîmpărțită, frân-

gând o singură Pâine, care e un leac al nemuririi, antidot pentru a nu muri, ci a fi vii în Dumnezeu prin Iisus Hristos, tratament curățitor.

XXI ¹ Sufletul meu să fie pus în locul vostru și al celor pe care i-ați trimis spre cinstirea lui Dumnezeu ca și pe voi. Pomeniți-mă și pe mine, ca și pe voi să vă pomenească Iisus Hristos, Cel binecuvântat în veci. ² Rugați-vă pentru Biserica antiohienilor din Siria, de unde sunt dus legat în lanțuri la Roma, fiind ultimul din credincioșii de acolo, precum m-am învrednicit să port aceste lanțuri spre cinstea lui Dumnezeu. Fiți sănătoși în Dumnezeu Tatăl și Domnul Iisus Hristos, nădejdea noastră comună, în Duhul Sfânt. Amin. Harul fie cu voi.

Către Magnezieni

Ignatie, cel numit și Teoforul, celei binecuvântate în harul lui Dumnezeu Tatăl în Hristos Iisus Mângâietorul, în Care îmbrățișez Biserica care este în Magnezia pe Meandru, și vă urez în Dumnezeu Tatăl și Hristos Iisus Domnul nostru să aveți în El cea mai mare bucurie.

I ¹ Cunoscând multa bună-rânduială a iubirii voastre potrivit lui Dumnezeu, m-am hotărât veselindu-mă să vă grăiesc în credința lui Iisus Hristos. ² Căci învrednicit fiind de un nume dumnezeiesc și dorit [de creștin], cânt Bisericele cu lanțurile pe care le port și în care le urez unire cu trup și duh cu Iisus Hristos, „Care e Mântuitorul tuturor oamenilor, mai ales al credincioșilor” [1 Tim 4, 10], prin al Cărui Sânge ați fost răscumparați [1 Ptr 1, 18–19]; prin Care ați cunoscut pe Dumnezeu sau, mai bine zis, ați fost cunoscuți de El [Ga 4, 9]; ³ în Care răbdând ați fugit de toată răutatea acestui veac; „căci credincios este Cel ce nu vă va lăsa să fiți ispitiți peste ce puteți” [1 Co 10, 13].

II ¹ Așadar pentru că m-am învrednicit să vă văd prin Damas, episcopul vostru vrednic de Dumnezeu, prin vrednicii de Dumnezeu prezbiteri Bassus și Apollonius și prin tovarășul meu de viață, diaconul Zotion, de care mă bucur că se supune episcopului și prezbiteriului prin harul lui Dumnezeu în legea lui Iisus Hristos.

III ¹ Se cuvine însă ca voi să nu disprețuiți vârsta episcopului vostru, ci să-i acordați tot respectul potrivit voinței lui Dumnezeu Tatăl, precum am aflat că și sfinții prezbiteri nu se uită la aparenta lui tinerete, ci la înțelepciunea lui în Dumnezeu. Fiindcă „nu cei cu mulți ani sunt înțelepți, nici bătrânii nu cunosc priceperea, ci e un duh în muritori” [Iov 32, 9]. ² Căci Daniel înțeleptul a ajuns la doisprezece ani posedat de Duhul dumnezeiesc și i-a dat în vileag drept calomniatori și poftitori de frumusețe străină pe bătrânii [acuzatori ai Susanei] care purtau în zadar căruntețea lor. ³ Iar Samuel, încă

fiind copil mic, l-a mustrat pe Eli cel de nouăzeci de ani pentru că-și prefera copiii săi [1 Rg 3, 4]. Asemenea și Ieremia aude de la Dumnezeu: „Nu spune: Sunt foarte tânăr!” [Ier 1, 7].⁴ La fel și Solomon și Iosia, întâiul ajungând rege la doisprezece ani a făcut acea înfricoșătoare și cu anevoie de înțeleș judecată cu cele două femei pentru copiii lor [3 Rg 3]; iar cel de-al doilea, urcând pe tron la opt ani, a dărâmat altarele și a surpat templele [idolilor], și a ars dumbrăvile închinare demonilor, iar nu lui Dumnezeu, iar pe preoții mincinoși i-a junghiat ca pe niște corupători și amăgitori ai oamenilor, iar nu slujitori ai Dumnezeirii [4 Rg 23].⁵ Așadar nu tinerețea trebuie să fie disprețuită ușor când e închinată lui Dumnezeu, ci răutatea voinței, chiar și a celui bătrân și învechit în zile rele.⁶ Tânăr era purtătorul de Hristos Timotei, dar auziți ce-i scrie învățătorul său [Pavel]: „Nimeni să nu disprețuiască tinerețea ta, ci fă-te pildă credincioșilor cu cuvântul și cu purtarea” [1 Tim 4, 12].⁷ Se cuvine așadar ca și voi să vă supuneți episcopului vostru și să nu-l contraziceți cu nimic, căci este un lucru înfricoșător să contraziceți pe unul ca acesta. Fiindcă nu pe acesta care se vede îl înșeală cineva, ci îl nesocotește pe Cel nevăzut, Care nu poate fi nesocotit de cineva.⁸ Iar așa ceva nu-și are raportarea la om, ci la Dumnezeu; căci lui Samuel îi spune Dumnezeu: „Nu pe tine te-au nesocotit, ci pe Mine” [1 Rg 8, 7], iar Moise scrie: „Căci murmurul nu e împotriva noastră, ci împotriva Domnului Dumnezeu” [Iș 16, 8].⁹ Și într-adevăr, nici unul din cei care s-au ridicat împotriva superiorilor lor n-a rămas nepedepsit, fiindcă Datan și Abiron n-au contrazis Legea, ci pe Moise, și au fost prăvăliți de vii în iad [Nm 16, 32]; Core și cei două sute cincizeci de adepți ai lui, care au conspirat împotriva lui Aaron, au fost arși cu foc [Nm 16, 35]. 10. Ajungând paricid, Abesalom a ajuns să se spânzure într-un pom și inima lui cu sfaturi rele a fost lovită de săgeți [2 Rg 18]. Lui Abedadad i s-a tăiat capul dintr-un motiv asemănător [1 Rg 20]. Când a cutedat cele ale preoților și preoției, Ozia a fost lovit cu lepră [2 Par 26]. Saul a fost lipsit de cinstire pentru că n-a așteptat pe arhierul Samuel [1 Rg 15]. Așadar și voi trebuie să-i respectați pe superiori.

*IV*¹ Cuvinișos este nu numai să ne numim creștini, ci să și fim, căci nu faptul de a fi numit, ci acela de a fi te face fericit.² Dacă unii vorbesc de episcop, dar fac fără el toate, unora ca acestora Însuși Cel ce este adevăratul și întâiul episcop și singurul Arhieru prin fire le va spune: „Ce Mă chemați: Doamne! Doamne!, și nu faceți ce spun?” [Lc 6, 46], căci unii ca aceștia nu mi se pare că au conștiință bună, ci sunt niște ironici și fățarnici.

*V*¹ Deci pentru că lucrurile au un sfârșit, și în fața noastră stă o viață din păzirea [poruncilor] și o moarte din neascultare, și fiecare va merge în locul pe care și l-a ales, să fugim de moarte și să alegem viața.² Căci, spun, între oameni se găsesc două caractere: unul e o monedă autentică, iar altul e o

monedă mincinoasă, calpă, falsă, contrafăcută, lucrată nu de Dumnezeu, ci de diavol.³ Nu spun că sunt două naturi de oameni, ci că unul și același om devine când al lui Dumnezeu, când al diavolului, ajuns așa nu prin natura [*physeōs*] sa, ci prin voința [*gnōmes*] lui.⁴ Necedincioșii au o icoană a stăpânitorului răutății, credincioșii au o icoană a Stăpânului Dumnezeu Tatăl și a lui Iisus Hristos, prin Care dacă nu avem puterea de a muri spontan pentru adevăr întru pătimirea Sa, nu va fi în noi nici viața Lui.

VI¹ Așadar, întrucât în persoanele mai înainte scrise am văzut și iubit în credință toată mulțimea voastră, vă îndemn: sârguiți-vă să faceți toate în armonia [*homonoia*] lui Dumnezeu, episcopul prezidând în locul lui Dumnezeu, prezbiterii în locul colegiului apostolilor, iar diaconii cei foarte dulci mie încredințați cu slujirea lui Iisus Hristos, Născut de Tatăl mai înainte de veci, Acesta era Cuvânt, Dumnezeu, Fiu Unul-Născut [*In* 1, 1. 18], și El rămâne la sfârșitul veacurilor, „căci Împărăția lui Dumnezeu nu va avea sfârșit”, spune Daniel profetul [*Dn* 2, 44; 7, 14; *Lc* 1, 33].² Așadar, să ne iubim toți unii pe alții în armonie și nimeni să nu se uite la aproapele după trup, ci în Hristos Iisus. Să nu fie între voi nimic care să vă poată împărți, ci fiți uniți cu episcopul supunându-vă prin el lui Dumnezeu în Hristos.

VII¹ Așadar, așa cum Domnul nu face nimic fără Tatăl, căci spune: „De la Mine Însuși nu pot face nimic” [cf. *In* 5, 19], așa și voi nu faceți nimic fără episcop, nici prezbiterul, nici diaconul, nici laicul. Și nimic să nu vă apară binecuvântat dacă e contrar vocii lui, căci așa ceva e un lucru fărădelege și dușman lui Dumnezeu.² Adunați-vă toți în același loc în rugăciune: să fie o singură cerere comună, o singură minte, o singură nădejde în iubire, în credința nepătată în Hristos Iisus, pentru că nimic nu e mai bun decât ea. Adunați-vă toți ca unul în templul lui Dumnezeu, ca la un singur jertfelnic, ca la Un Iisus Hristos, Arhiereul nenăscutului Dumnezeu.

VIII¹ Nu vă lăsați duși în rătăcire de învățături străine, nici nu luați aminte la basme și genealogii nesfârșite [*1 Tim* 1, 4] și la înfumurări iudaice. „Cele vechi au trecut; iată s-au făcut noi toate” [*2 Co* 5, 17]. Căci dacă până acum trăim potrivit Legii iudaice și tăierii-împrejur a trupului, tăgăduim că am primit harul.² Fiindcă preadumnezeieștii profeți au trăit potrivit lui Iisus Hristos — de aceea au și fost prigonți —, insuflați de har ca să-i încredințeze pe cei neascultători că este Un Dumnezeu Care S-a arătat pe Sine Însuși prin Iisus Hristos, Fiul Său, Care e Cuvântul Lui, nu rostit, ci ființial; căci nu este o glăsuire a unei rostiri articulate, ci o Ființă născută cu o lucrare dumnezeiască, Care a bineplăcut în toate Celui ce I-a dat subzistență.

IX¹ Deci dacă cei care trăiau în vechile scripturi au ajuns la noutatea nădejzii primind pe Hristos, cum învață Domnul Care spune: „Dacă ați fi crezut lui Moise, ați crede și în Mine, căci despre Mine a scris acela” [*In* 5, 46], și

iarăși: „Avraam părintele vostru s-a veselit să vadă ziua Mea, și a văzut-o și s-a bucurat” [*In* 8, 57], „căci mai înainte să fi fost Avraam sunt Eu” [*In* 8, 58]; ² cum vom putea atunci trăi fără El, ai Cărui robi fiind profetii L-au văzut în Duhul așteptându-L ca pe un Învățător și ca pe Domnul și Mântuitorul lor zicând: „Va veni și ne va mântui” [*Is* 35, 4]? ³ Prin urmare, să nu mai ținem sâmbetele în chip iudaic și bucurându-ne de trândăvii; căci zic Scripturile: „Cine nu lucrează nici să nu mănânce” [*2 Tes* 3, 10], și iarăși: „În sudoarea feței tale să mănânci pâinea ta” [*Fc* 3, 19]. Ci fiecare din voi să țină sâmbetele în chip duhovnicesc, bucurându-se în meditarea legilor, nu în nelucrarea trupului, minunându-se de creația lui Dumnezeu, nu mâncând mâncăruri gătite în ajun, nici bând supe încălzite și umblând un număr măsurat de pași, nici veselindu-se de dănțuirii și bătăi din palme care n-au nici un sens. ⁴ Iar după ce păzește sâmbetele, fiecare iubitor de Hristos să prăznuiască ziua Domnului, ziua Învierii, ziua-regină, consul al tuturor zilelor, pe care așteptând-o profetul zicea: „Întru sfârșit, pentru a opta zi” [*Pis* 6, 1; 11, 1]; în care a răsărit viața noastră și s-a făcut biruința asupra morții în Hristos; ⁵ dar pe care o tăgăduiesc copiii pierzaniei, dușmanii crucii, „al căror dumnezeu e pântecel, care gândesc cele pământești” [*Filp* 3, 18–19], care sunt „iubitori de plăceri și nu iubitori de Dumnezeu, având înfățișarea evlaviei, dar tăgăduind puterea/sensul ei” [*2 Tim* 3, 4–5], neguțători ai lui Hristos, falsificatori ai cuvântului [*2 Co* 2, 17], vânzători ai lui Iisus, stricători ai femeilor și poftitori ai lucrurilor altora, înghițitori de averi — de care fie să fiți izbăviți cu mila lui Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos!

*X*¹ Să nu fim așadar nesimțitori față de bunătatea Lui; căci dacă ne-ar imita după cele ce facem, n-am mai fi; „că de te vei uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va mai putea sta?” [*Pis* 129, 3]. ² Să ne facem așadar vrednici de numele bun pe care l-am primit. Căci oricine se numește cu un alt nume decât acesta, nu este al lui Dumnezeu, nici n-a primit profetia care vorbește despre voi: „Se va chema cu un nume nou, cu care-l va numi Domnul, și va fi un popor sfânt” [*Is* 62, 2]. Lucru care s-a împlinit prima dată în Siria, „căci în Antiohia s-au numit învățăceii creștini” [*FA* 11, 26], pe când Pavel și cu Petru întemeiau Biserica. ³ Îndepărtați deci drojdia rea, cea învechită, cea înăcrită [cf. *1 Co* 5, 7] și prefaceți-vă într-o drojdie nouă, a harului. Sărați-vă în Hristos, ca să nu domnească peste voi cel străin. ⁴ E absurd să ai pe Iisus Hristos pe limbă, iar în minte să ai iudaismul care a încetat; căci nu creștinismul a crezut în iudaism, ci iudaismul în creștinism, în care orice neam care a crezut și orice limbă care mărturisește au fost adunate la Dumnezeu, și cei cu inimă de piatră au ajuns copii ai lui Avraam [*Mt* 3, 9], prietenul lui Dumnezeu, iar în sămânța lui au fost binecuvântați [*Fc* 22, 18] toți cei rânduiți spre viața veșnică în Hristos [*FA* 13, 48].

XI¹ Acestea însă [vi le-am spus], iubii mei, nu pentru că aş fi aflat că unii dintre voi ar fi așa, ci întrucât ca unul mai mic decât voi vreau să vă feresc să nu cădeți în undițele slavei deșarte, ci să aveți o certitudine deplină în Hristos,² Care a fost născut mai înainte de veci de Tatăl, iar mai apoi S-a născut din Maria Fecioara fără legătură cu vreun bărbat; Care viețuind în chip cuvios și vindicând toată boala și slăbiciunea din popor [Mt 4, 23] și făcând semne și minuni [In 4, 48] spre binefacerea oamenilor a vestit celor ce căzuseră în politeism pe Unul și Singurul Dumnezeu adevărat, pe Tatăl Său [In 17, 3],³ și suferind pătimirea și răbdând crucea de la ucigașii de Hristos iudei pe vremea guvernatorului Ponțiu Pilat și a regelui Irod, a murit, a înviat și S-a înălțat la ceruri la Cel care L-a trimis și șade de-a dreapta Lui, iar la sfârșitul veacurilor va veni cu slava Tatălui să judece viii și morții și să dea fiecăruia după faptele lui.⁴ Cine știe și crede cu deplină certitudine acestea fericit este, așa cum și voi sunteți iubitori de Dumnezeu și iubitori de Hristos în deplina certitudine a nădejzii noastre, de la care fie ca nimeni dintre voi să nu se abată!

XII¹ M-aș bucura de voi întru toate, dacă aş fi vrednic! Căci deși sunt legat, totuși nu sunt ceva față de vreunul din voi cei dezlegați. Știu că nu vă înfumurăți; pentru că Îl aveți pe Iisus în voi.² Știu că atunci când vă laud vă rușinați, precum stă scris: „Dreptul e acuzatorul lui însuși” [Pr 18, 17], și: „Spune tu cel dintâi păcatele tale, ca să fi îndreptățit” [Is 43, 26], și: „Când faceți toate cele poruncite vouă, spuneți: slugi netrebnice suntem” [Lc 17, 10], „întrucât ce este la oameni înalt este urâciune la Dumnezeu” [Lc 16, 15], căci zice: „Dumnezeule, milostiv fie mie păcătosului” [Lc 18, 13].³ De aceea, marii aceia Avraam și Iov s-au numit pe ei înșiși „pământ și cenușă” înaintea lui Dumnezeu [Fc 18, 27; Iov 42, 6]; iar David spune: „Cine sunt eu înaintea Ta, Doamne, că m-ai slăvit până la aceasta?” [2 Rg 7, 18]; și Moise, cel mai blând decât toți oamenii, Îi spune lui Dumnezeu: „Am voce slabă și limbă zăbavnică” [Is 4, 10]. Gândiți așadar umil și voi, ca să fiți înălțați, „căci cel ce se umilește pe sine însuși va fi înălțat, iar cel ce se înalță pe sine însuși va fi umilit” [Mt 23, 12 par.].

XIII¹ Sârguiți-vă, așadar, să vă întăriți în învățăturile Domnului și ale apostolilor, ca „în toate câte faceți să mergeți pe drumul cel bun” [cf. Ps 1, 3] cu trupul și cu duhul, în credință și iubire, împreună cu vrednicul vostru episcop și vrednic împletita și duhovniceasca cunună a prezbiteriului vostru și a diaconilor potrivit lui Dumnezeu.² Supuneți-vă episcopului și unii altora, ca Hristos Tatălui, ca între voi să fie o unire [henōsis] potrivit lui Dumnezeu.

XIV¹ Știind că sunteți plini de tot binele, v-am îndemnat pe scurt în iubirea lui Iisus Hristos.² Pomeniți-mă în rugăciunile voastre, ca să dobândesc pe Dumnezeu; precum și Biserica din Siria, al cărei episcop nu sunt vrednic să

fiu numit. Căci am nevoie de rugăciunea voastră unită în Dumnezeu și de iubirea voastră, ca prin buna voastră ordine Biserica din Siria să se învrednicească să fie păstorită în Hristos.

*XV*¹ Vă îmbrățișează din Smyrna, de unde vă și scriu, efesenii care sunt de față spre slava lui Dumnezeu ca și voi, care m-ați odihnit în toate împreună cu Policarp. Vă îmbrățișează în cinstea lui Iisus Hristos și celelalte Biserici.² Fiți sănătoși în armonie dobândind duh nedeosebitor în Hristos Iisus prin voia lui Dumnezeu.

Către Trallieni

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii sfinte și iubite de Dumnezeu Tatăl și Iisus Hristos, care este în Tralles, celei alese și vrednice de Dumnezeu, celei ce are pace în trupul și sângele lui Iisus Hristos, nădejdea noastră, în pătimirea Sa prin cruce și moarte și în Înviere; pe care o îmbrățișez în chip apostolic în plinătatea ei și-i urez multă bucurie.

*I*¹ Am aflat că aveți o gândire nepătată și nefățarnică în răbdare nu prin întrebuițare, ci prin dobândire, cum mi-a arătat Polibius, episcopul vostru, care cu voia lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului Iisus Hristos Fiul Său și conlucrarea Duhului a venit în Smyrna și așa s-a bucurat împreună cu mine cel legat în lanțuri în Hristos Iisus, încât am văzut în el toată mulțimea voastră.² Primind așadar prin el bunăvoința voastră potrivit lui Dumnezeu, am dat slavă găsindu-vă că sunteți imitatori ai lui Iisus Hristos Mântuitorul.

*II*¹ Supuneți-vă episcopului ca Domnului, căci el „priveghează pentru sufletele voastre ca unul ce are să dea seama lui Dumnezeu” [*Evr* 13, 17]. De aceea îmi apăreți viețuind nu după om, ci după Iisus Hristos Care a murit pentru noi ca, crezând în moartea Lui, să vă faceți prin botez părtași ai învierii Lui.² Este necesar așadar ca oricâte faceți să nu faceți nimic fără episcop, ci să vă supuneți și prezbiteriului ca unor apostoli ai lui Iisus Hristos, nădejdea noastră, în Care petrecând vom fi găsiți.³ Trebuie însă ca și diaconii, care sunt slujitori ai tainelor lui Iisus Hristos, să placă tuturor în tot felul, căci nu sunt slujitori/diaconi ai mâncărilor și băuturilor, ci servitori ai Bisericii lui Dumnezeu. Se cade așadar ca și ei să se ferească de învinuire ca de foc aprins. Aceștia să stea așadar așa.

*III*¹ Voi însă respectați-i ca pe Hristos Iisus, al Cărui loc îl păzesc ca niște străjeri, așa cum episcopul e o figură [*typos*] a Tatălui a toate, iar prezbiterii sunt ca un colegiu [*synedrion*] al lui Dumnezeu și o asociație [*syndesmos*] de apostoli ai lui Hristos. Fără aceștia nu există biserică aleasă, nu există

întrunire sfântă, nu există adunare de cuvioși. ² Sunt convins că și voi aveți această dispoziție. Căci am primit exemplul iubirii voastre și-l am cu mine însumi în episcopul vostru, a cărui instituție însăși e o mare învățătură, iar blândețea lui e o putere; și de care, socot, se rușinează și cei fără Dumnezeu. ³ Iubindu-vă vă cruț de la a vă scrie mai intens, ca să nu par unora că sunt aspru sau lipsit [de înțelegere]. Sunt legat în lanțuri pentru Hristos, dar încă nu sunt vrednic de Hristos; dar dacă mă voi desăvârși, poate mă voi face.

*IV*¹ Nu vă dau ordine ca un apostol, ci mă măsoar pe mine însumi, ca nu cumva în lauda mea să pier. Bine este însă a mă lăuda în Domnul. Chiar dacă sunt sănătos în cele privitoare la Dumnezeu, trebuie să mă tem mai mult și să nu iau aminte la cei ce mă ridică în slăvi degeaba; căci cei ce mă laudă mă biciuiesc. ² Pentru că iubesc să pățimesc, dar nu știu dacă sunt vrednic; căci gelozia vrăjmașului nu se arată multora, dar pe mine mă războiește. Îmi trebuie, așadar, blândețe, în care se nimicește stăpânitorul veacului acestuia [In 14, 30], diavolul.

*V*¹ N-aș putea oare să vă scriu lucruri mai tainice? Dar mă tem ca nu cumva, fiind voi prunci [I Co 3, 11], să vă aduc vătămare. Lăsați-mă! Nepuținând să le primiți lucrarea, veți fi sugrumați. ² Căci și eu, deși sunt legat în lanțuri și pot înțelege cele cerești, cetele îngerești și diversitățile arhanghelilor și oștilor, deosebirile puterilor și domniilor, diversitățile tronurilor și stăpânirilor, mărețiile veacurilor și excelențele heruvimilor și serafimilor, înălțimea Duhului, Împărăția Domnului și incomparabilul Atoateîitorului Dumnezeu; deși cunosc acestea, nu sunt însă nicidecum desăvârșit sau ucenic, ca Pavel și Petru, căci multe îmi lipsesc ca să nu fiu lipsit de Dumnezeu.

*VI*¹ Vă îndemn așadar nu eu, ci iubirea lui Iisus Hristos, „ca să vorbiți toți același lucru și să nu fie între voi schisme, ci să fiți desăvârșiți în aceeași socotință și în aceeași minte” [I Co 1, 10]. ² Căci sunt unii care grăiesc lucruri deșarte și amăgesc mințile [Tit 1, 10], nu creștini, ci neguțători de Hristos, care poartă cu amăgire numele lui Hristos, falsifică cuvântul [cf. 2 Co 2, 17] Evangheliei, împletind veninul rătăcirii cu vorbirea dulce cu unii care amestecă aconit în vinul dulce, ca acela care bea, lăsându-și furat simțul gustativ de dulceața foarte mare, să se arunce fără pază în moarte. Îndeamnă cineva dintre cei vechi: „Nimeni care amestecă binele cu rău să nu fie numit bun”.

³ Căci vorbesc de Hristos nu ca să propovăduiască pe Hristos, ci ca nesocotească pe Hristos, și nu vorbesc de lege ca să susțină o lege [Rm 3, 31], ci ca să vestească lipsa oricărei legi. Căci pe Hristos Îl înstrăinează de Tatăl, iar legea, de Hristos; nașterea din Fecioară o defaimă; nerușinându-se de cruce tăgăduiesc pătimirea și nu cred în înviere; pe Dumnezeu Îl introduc ca necunoscut, pe Hristos Îl socotesc ca nenăscut, iar despre Duhul nu mărturisesc nici măcar că există. ⁴ Iar unii dintre ei spun că Fiul e simplu om, că Tată,

Fiu și Duh Sfânt sunt același lucru, că creația e opera lui Dumnezeu, dar nu prin Hristos, ci printr-o altă putere.

VII¹ Asigurați-vă așadar față de unii ca aceștia, ca să nu primiți un laț pentru sufletele voastre. Și faceți ca viața să vă fie fără poticneală pentru toți oamenii, ca să nu vă faceți o cursă postul de observare și ca o mreață întinsă” [Os 5, 1]; „căci cine nu se vindecă pe sine însuși în faptele lui e frate al celui ce se distruge pe sine însuși” [Pr 18, 9].² Așadar, dacă și voi lepădați înfumurarea, trufia, îngâmfarea, uitatul de sus, vă e cu putință să fiți neseparați de Dumnezeu, „căci El e aproape de cei ce se tem de El” [Ps 84, 10] și: „Spre cine voi privi, dacă nu spre cel smerit și liniștit și care tremură de cuvintele Mele?” [Is 66, 2].³ Respectați însă și pe episcopul vostru ca pe Hristos, cum v-au poruncit fericirii apostoli. Cine e înăuntrul altarului e curat; de aceea și ascultă de episcop și de prezbiteri; dar cine e în afară acesta este cel ce face ceva fără episcop, prezbiteri și diaconi; unul ca acesta are conștiința întinată și e mai rău decât un necredincios [1 Tim 5, 8].⁴ Căci ce este un episcop decât cel ce ține toată stăpânirea și puterea dincolo de toți, întrucât îi e cu putință să o țină unui om ajuns imitator după putință a lui Hristos Dumnezeu? Și ce este prezbiteriul decât o adunare sfântă, consilieri și asesori ai episcopului? Iar diaconii ce sunt decât imitatori ai lui Hristos, care slujesc episcopului precum Hristos Tatălui și aduc o liturghie curată și nepătată ca sfântul Ștefan fericitului Iacob, Timotei și Lin lui Pavel și Anenclitos și Clement lui Petru?⁵ Așadar cine nu ascultă de aceștia ar trebui să fie cu totul fără Dumnezeu și impios, nesocotind pe Hristos și micșorând porunca Lui.

VIII¹ Vă scriu acestea nu pentru că aș fi aflat că între voi sunt unii ca aceștia — și fie să nu îngăduie vreodată să ajungă la urechile mele unul ca acesta Dumnezeu Cel ce n-a cruțat pe Fiul Său [cf. Rm 8, 32] pentru Sfânta Biserică — dar prevăzând cursele celui rău vreau să vă asigur prin îndemnul meu ca pe niște copii ai mei iubiți și credincioși în Hristos, administrându-vă anticipat lecurile profilactice ale bolii molipsitoare a celor nesupuși, boală de care voi fugiți prin bunăvoirea lui Hristos, Domnul nostru.² Luând asupra voastră blândețea, faceți-vă imitatori ai pătimirilor lui Hristos și ai iubirii Lui cu care ne-a iubit, dându-Se pe Sine Însuși preț de răscumpărare pentru noi [1 Tim 2, 6], ca prin Sângele Său să ne curețe de vechea noastră impietate și să ne dea viață nouă celor ce eram cât pe ce să pierim de răutatea care era în noi.³ Nimeni dintre voi să n-aibă deci ceva împotriva aproapelui, căci zice Domnul nostru: „Iertați și vi se va ierta” [Lc 6, 37]; nu dați prilej păgânilor, ca nu cumva din pricina câtorva nebuni să fie hulite cuvântul și învățătura, căci zice profetul ca în numele lui Dumnezeu: „Vai celui prin care numele Meu e hulit între păgâni” [Is 52, 5].

IX¹ Fiți surzi, așadar, când cineva vă vorbește fără Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut din David, Cel din Maria, Care S-a născut cu adevărat și din Dumnezeu și din Fecioară, dar nu la fel; căci Dumnezeu și omul nu sunt același lucru.² Cu adevărat El a luat trup, căci „Cuvântul S-a făcut trup” [In 1, 14] și a viețuit fără păcat — căci zice: „Cine dintre voi Mă va putea vădi de păcat?” [In 8, 46].³ A mâncat și a băut cu adevărat, a fost răstignit și a murit pe vremea lui Ponțiu Pilat: a fost răstignit și a murit cu adevărat, nu aparent, în văzul celor cerești, pământești și subpământene: cele cerești sunt firile netrupești, cei pământești sunt iudeii, romanii și oamenii de față în acel timp când a fost răstignit Domnul, iar cei subpământeni sunt mulțimea care a înviat împreună cu Domnul, căci zice [Scriptura]: „Și multe trupuri ale sfinților adormiți au înviat deschizându-se mormintele” [Mt 27, 52].⁴ Și a coborât la iad singur, dar s-a urcat de aici cu o mulțime și a rupt despărțitura și peretele din mijloc [Ef 2, 14] din veac. Și a înviat a treia zi sculându-L Tatăl, și petrecând patruzeci de zile împreună cu apostolii a fost înălțat la Tatăl și a șezut de-a dreapta Lui așteptând „până ce vrăjmașii Lui vor fi puși sub picioarele Lui” [cf. Ps 109, 1].⁵ Așadar vineri la ceasul al treilea a primit verdictul de la Pilat cu îngăduința Tatălui, la ceasul al șaselea a fost răstignit, la ceasul al nouălea Și-a dat duhul, înainte de apusul soarelui a fost îngropat; sâmbăta a rămas sub pământ în mormântul în care l-a pus Iosif din Arimateea; duminica, când s-a luminat de ziuă a înviat din morți precum spusese: „Așa cum Iona a fost în pântecul balenei trei zile și trei nopți, tot așa și Fiul Omului va fi în inima pământului trei zile și trei nopți” [Mt 12, 40].⁶ Prin urmare, vinerea cuprinde pătimirea, sâmbăta mormântul, duminica învierea.

X¹ Dacă însă, precum spun unii fără Dumnezeu, adică fără credință, El S-a făcut om în aparență, n-a luat cu adevărat trup, a murit aparent și n-a pățit cu adevărat, atunci pentru ce mai port eu lanțuri și doresc să mă lupt cu fiarele?² Prin urmare, degeaba mor, mint față de crucea Domnului și de prisos spune profetul: „Vor privi la Cel pe Care L-au împuns și se vor lovi în piept ca pentru cel iubit” [Za 12, 10].³ Prin urmare, necredincioșii nu sunt mai prejos decât cei care L-au răstignit. Eu însă nu-mi pun nădejdiile în cel ce a murit pentru mine în aparență, ci cu adevărat; căci minciuna e străină de adevăr.⁴ Așadar, Maria a născut cu adevărat un trup care avea locuind în el pe Dumnezeu, iar Dumnezeu Cuvântul S-a născut cu adevărat din Fecioară țesându-Și un trup cu pătimiri asemenea nouă; cu adevărat a fost în pânțece Cel ce plăsmuiește pe toți oamenii în pântec și Și-a făcut pentru Sine Însuși un trup din sămânța Fecioarei, chiar dacă fără să aibă legătură cu vreun bărbat; a fost purtat în pântec o perioadă de timp ca și noi și S-a născut cu adevărat ca și noi.⁵ Și viețuind treizeci de ani a fost botezat de Ioan cu adevărat, nu

aparent. Și propovăduind trei ani Evanghelia și făcând semne și minuni, Judecătorul a fost judecat de iudeii mincinoși și de Pilat guvernatorul, a fost biciuit, a fost lovit pe obraz, a fost scuipat, a purtat cunună de spini și haină de purpură, a fost condamnat, a fost răstignit cu adevărat, nu aparent, nu imaginar, nu printr-o amăgire; ⁶ a murit cu adevărat, a fost îngropat și S-a sculat din morți precum S-a rugat mai înainte, zicând: „Iar Tu, Doamne, scoală-Mă și le voi răsplăti lor” [Ps 40, 11]; și răspunzându-l Tatăl care-L aude întotdeauna zice: „Scoală, Dumnezeule, și judecă pământul, că tu vei avea moștenire toate neamurile” [Ps 81, 8]. ⁷ Iar Tatăl care L-a sculat, ne va scula și pe noi prin El, fără de Care nu va avea cineva viața adevărată, căci spune: „Eu sunt Viața. Cine crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu, și oricine e viu și crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu în veac” [In 11, 25–26]. ⁸ Fugiți așadar de ereziile fără Dumnezeu, căci sunt născociri ale diavolului, ale șarpeului, obârșie a răului, care prin femeie l-a amăgit pe Adam, părintele neamului nostru.

XI ¹ Fugiți însă și de vlăstarele lui rele, de Simon, fiul său întâi-născut, de Menandru și Vasilide și de toată gloata răutății Lui, de adoratorii unui om, de ebioniți, pe care Ieremia profetul îi numește „blestemați” [Ir 17, 5]. ² Fugiți și de necurații nicolași cei numiți în chip mincinos așa, cei iubitori de plăceri și defăimători; căci nu așa a fost Nicolae al apostolilor [FA 6, 5]. ³ Fugiți și de odraslele celui rău Teodot și Cleobul, care nasc rod purtător de moarte, din care de va gusta cineva, îndată va muri, nu de moartea vremelnică, ci de cea veșnică. ⁴ Aceștia nu sunt sădire a Tatălui, ci odrasle blestimate și spune Domnul: „Orice sădire pe care n-a sădit-o Tatăl Meu Cel ceresc, va fi smulsa” [Mt 15, 13]. ⁵ Căci dacă ar fi fost mlădițe ale Tatălui, n-ar fi fost „dușmani ai crucii” [Flp 3, 18] lui Hristos, ci ai celor ce „L-au omorât pe Domnul slavei” [I Co 2, 8]. Ei însă acum, tăgăduind crucea și rușinându-se de pătimire, acoperă călcarea de lege a iudeilor luptători împotriva lui Dumnezeu și ucigași ai Domnului, căci e puțin lucru a-i numi ucigași ai profetilor. ⁶ Pe voi însă Hristos vă cheamă la nesticăciunea Lui prin pătimirea și învierea Sa întrucât sunteți membre ale Lui.

XII ¹ Vă îmbrățișez din Smyrna împreună cu Bisericile care sunt cu mine, ai căror conducători m-au odihnit cu trupul și cu sufletul întru toate. ² Vă îndeamnă lanțurile mele, pe care le port pentru Iisus Hristos rugându-mă să dobândesc pe Dumnezeu. Rămâneți în armonie [*homonoia*] unii cu alții și în rugăciune; căci se cuvine ca fiecare din voi, și îndeosebi prezbiterii, să-l răcorească pe episcop spre cinstea Tatălui și spre cinstea lui Iisus Hristos și a apostolilor. ³ Doresc să mă ascultați în iubire, ca să nu fiu prin cele ce vă scriu mărturie împotriva voastră. Rugați-vă și pentru mine, care am nevoie de iubirea voastră, ca în mila lui Dumnezeu să mă învrednicesc de moște-

nirea pe care sunt gata să o dobândesc, ca să nu fiu pus la încercare și găsit nevrednic.

XIII¹ Vă îmbrățișează iubirea smyrnenilor și efesenilor. Pomeniți în rugăciunile voastre Biserica din Siria, de la care nu sunt vrednic să mă numesc, fiind ultimul dintre cei de acolo.² Fiți sănătoși în Iisus Hristos, supunându-vă episcopilor, asemenea și prezbiterilor și diaconilor, și iubiți-vă unii pe alții cu o inimă neîmpărțită.³ Duhul meu se curăță pentru voi nu numai acum, ci și când voi dobândi pe Dumnezeu. Căci încă sunt în primejdie, dar credincios este Tatăl să-mi împlinească în Iisus Hristos — în Care fie să fim găsiți fără pată — cererea mea și a voastră. Fie să mă bucur de voi în Domnul.

Către Romani

Ignatie, cel numit și Teoforul, celei miluite în măreția Dumnezeului Celui Preaînalt și Tată al lui Iisus Hristos Fiul Său Unul-Născut, Bisericii sfințite și luminate prin voința lui Dumnezeu Care a făcut toate câte sunt, potrivit credinței și iubirii lui Iisus Hristos, Dumnezeu și Mântuitorul nostru; care se distinge [*prokathētai*] în locul ținutului Romanilor, vrednică de Dumnezeu, vrednică de cuviință, vrednică de fericire, vrednică de laudă, vrednică de a dobândi ce dorește, vrednică de curăție și care se distinge în iubire [*prokathēmenē tēs agapēs*]², care are legea lui Hristos, numele Tatălui și poartă Duhul; pe care o îmbrățișez în Numele lui Dumnezeu Atoateștiitorul și al lui Iisus Hristos Fiul Său; celor uniți după trup și după duh cu toată porunca Lui, plini fără deosebire de tot harul lui Dumnezeu și curățiți de orice culoare străină, multă bucurie în Dumnezeu și Tatăl și în Domnul nostru.

I¹ Întrucât rugându-mă lui Dumnezeu am dobândit faptul de a vedea fețele voastre vrednice de văzut, întrucât am primit chiar mai mult decât am cerut; căci legat în lanțuri fiind în Hristos Iisus, nădăjduiesc să vă îmbrățișez, dacă va fi voia [lui Dumnezeu] să mă învrednicesc să ajung până la sfârșit.² Căci începutul e bine orânduie dacă voi dobândi harul de a primi la capăt neîmpiedicat moștenirea mea. Pentru că mă tem ca iubirea voastră să nu mă nedreptățească: pentru că vouă vă e ușor să faceți ce vreți, dar mie îmi este

² Expresie controversată care a generat o mulțime de interpretări. Exegeza romano-catolică o interpretează într-un sens juridic: Biserica Romei ar „prezida” comunitatea creștină („iubirea”) din Italia și în general. Istoricii protestanți o interpretează într-un sens caritativ: Biserica Romei era în centrul unei rețele de întraajutorare între Bisericile creștine. Cea mai plauzibilă lectură ar fi însă martirică: semnul maxim al iubirii fiind martiriul, Biserica Romei, locul martiriului Sfinților Petru și Pavel, „se distinge” prin originea ei specială în iubirea martirică a celor doi apostoli.

greu să dobândesc pe Dumnezeu dacă mă veți cruța sub pretextul unei prietenii trupești.

*II*¹ Fiindcă nu vreau ca voi să plăceți oamenilor, ci să plăceți lui Dumnezeu [cf. *1 Tes 2, 4*], precum și plăceți. Pentru că nici eu nu voi mai avea vreodată un asemenea prilej ca să dobândesc pe Dumnezeu, nici voi, dacă veți tăcea, nu vă veți putea înscrie numele pe o faptă mai bună. Căci dacă veți tăcea despre mine, eu voi deveni al lui Dumnezeu; dar dacă veți îndrăgi trupul meu, voi alerga iarăși.² Nu-mi dați mai mult decât să fiu adus libație lui Dumnezeu cât timp jertfelnicul e gata, ca făcându-vă în iubire un cor, să cântați Tatălui în Iisus Hristos că Dumnezeu l-a învrednicit pe episcopul Siriei să fie găsit trimis din răsărit în apus martor al pătimirilor Lui. Frumos lucru este a te desface de lume pentru Dumnezeu, ca să răsari în El.

*III*¹ Niciodată n-ați pizmuit pe nimeni; pe alții i-ați învățat. Eu însă vreau să fie validate cele pe care le porunciți când faceți învățacei.² Pentru mine cereți doar putere dinăuntru și din afară, ca nu numai să vorbesc, ci și să voiesc; nu numai să mă numesc creștin, ci să și fiu găsit creștin; căci dacă voi fi găsit, pot să mă și numesc așa și să fiu credincios atunci când nu mă arăt lumii.³ Nimic ce se arată nu e veșnic, „căci cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veșnice” [*2 Co 4, 18*]. Creștinismul nu e opera unei persuasiunii/ convingeri, ci a unei măreții. Când este urât de lume, e iubit de Dumnezeu; „căci dacă ați fi din lumea aceasta, lumea ar iubi ce este al ei; acum însă nu sunteți din lume, ci Eu v-am ales pe voi. Rămâneți la Mine” [*In 15, 19*].

*IV*¹ Scriu tuturor Bisericilor și le poruncesc tuturor, că eu de bunăvoie mor pentru Dumnezeu, dacă nu mă veți împiedica. Vă rog nu-mi faceți o bunăvoință nepotrivită. Lăsați-mă să fiu de mâncare fiarelor, prin care pot dobândi pe Dumnezeu. Grâu al lui Dumnezeu sunt și sunt măcinat de dinții fiarelor, ca să fiu găsit pâine curată a lui Dumnezeu.² Mai degrabă lingușiți fiarele, ca să mi se facă mormânt și să nu mai rămână nimic din trupul meu, ca nu cumva adormind să fiu găsit povară cuiva. Atunci voi fi adevărat învățacel al lui Iisus Hristos, când lumea nu va mai vedea nici trupul meu. Rugați pe Domnul pentru mine ca prin aceste instrumente să fiu găsit jertfă lui Dumnezeu.³ Nu vă dau ordine/constituții [*diatassomai*] ca Petru și Pavel; aceia erau apostoli ai lui Iisus Hristos, iar eu sunt cel mai mic; aceia erau liberi ca niște sclavi ai lui Dumnezeu, eu sunt până acum sclav. Dar dacă voi pătimi, voi ajunge un dezrobital al lui Iisus Hristos și voi învia în El liber. Fiind legat în lanțuri în El învăț acum să nu mai poftesc nimic lumesc sau deșert.

*V*¹ Din Siria până la Roma mă lupt cu niște fiare pe uscat și pe mare, noapte și zi, fiind ținut legat de doisprezece leoparzi, adică de un pluton de soldați; care, chiar și atunci când li se fac binefaceri, devin mai răi. Dar în

nedreptățile lor devin și mai mult învățacel, fără să mă îndreptătesc de acest lucru [1 Co 4, 4].² M-aș bucura de fiarele pregătite pentru mine, pentru care mă rog să fie găsire de mine repede; pe care le și dezmiere să mă mănânce repede, iar nu ca pe unii de care nu s-au atins înfricoșate. Și chiar dacă nu vor voi de bună voie, eu le voi forța.³ Iertați-mă, dar eu știu ce-mi este de folos. Acum încep să fiu învățacel. Nimic din cele văzute și nevăzute să nu fie gelos pe mine, pentru că voi dobândi pe Iisus Hristos. Foc și cruce, haite de fiare sălbatice, tăieri și împărțiri ale trupului, risipiri de oase, hăcuiiri de membre, măcinări ale întregului trup și pedeapsa diavolului să vină peste mine, numai să dobândesc pe Hristos!

*VI*¹ La nimic nu-mi vor folosi marginile lumii, nici împărățiile veacului acesta. Mai bine este pentru mine să mor [cf. 1 Co 9, 15] pentru Hristos Iisus decât să împărătesc peste marginile pământului. „Căci la ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde?” [Lc 9, 25]. Pe Domnul Îl doresc, pe Fiul adevăratului Dumnezeu și Tată, Iisus Hristos. Pe Acela Îl caut, Care a murit pentru noi și a înviat.² Iertați-mă, fraților; nu mă împiedicați să ajung la viață, căci moarte e viața fără Hristos. Nu-l dăruiți lumii pe cel ce vrea să fie al lui Dumnezeu. Lăsați-mă să primesc o lumină curată, căci ajungând acolo, voi fi un om al lui Dumnezeu.³ Îngăduiți-mi să fiu imitator al pătimirii lui Hristos Dumnezeu. Dacă-L are cineva în sine însuși, să înțeleagă ce vreau și să aibă compasiune de mine, știind cele care mă țin.

*VII*¹ Stăpânitorul veacului acestuia vrea să mă răpească și să strice socotința [gnōmēn] mea pentru Dumnezeu. Nimeni din cei de față să nu-l ajute. Fiți mai bine cu mine, adică cu Dumnezeu. Nu vorbiți de Iisus Hristos și preferați lumea!² Pizma să nu locuiască în voi. Nici dacă v-aș ruga fiind de față, să nu vă lăsați convinși, ci credeți mai degrabă celor ce vă scriu. Căci vă scriu fiind viu, dar îndrăgostit să mor pentru Hristos. Dragostea [erōs] mea este răstignită și nu e în mine foc iubitor de materie, ci apă vie care țâșnește în mine și-mi spune dinăuntru: „Vino la Tată!”³ Nu mă bucur de hrana stricăcioasă, nici de plăcerile acestei vieți. Vreau Pâinea lui Dumnezeu, o Pâine a vieții, care e Trupul lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut mai apoi din sămânța lui David și Avraam; și vreau drept băutură Sângele Lui, care este o iubire nestricăcioasă și o viață veșnică.

*VIII*¹ Nu mai vreau să trăiesc după oameni. Dar va fi aceasta dacă o veți vrea voi. „M-am răstignit împreună cu Hristos și nu eu mai sunt viu, fiindcă viu în mine e Hristos” [Ga 2, 20].² Prin puține litere vă cer: nu mă refuzați; credeți-mă că-L iubesc pe Iisus Care S-a predat pe Sine Însuși pentru mine. „Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a făcut mie?” [Ps 115, 3] Însuși Dumnezeu și Tată și Domnul Iisus Hristos vă va arăta acestea, pentru

că spun adevărul. ³ Rugați-vă și voi pentru mine ca să dobândesc scopul meu în Duhul Sfânt. Nu v-am scris după trup, ci după socotința [gnōmēn] lui Dumnezeu. Dacă voi pătimi, m-ați iubit; dacă voi fi respins, m-ați urât.

IX ¹ Pomeniți în rugăciunea voastră Biserica din Siria, care în locul meu se folosește drept păstor de Domnul Care a zis: „Eu sunt Păstorul Cel bun” [In 10, 11], și El singur o va supraveghea [ii va fi episcop] și iubirea voastră de El. ² Eu mă și rușinez să spun că sunt dintre ei, căci nu sunt vrednic, fiind ultimul dintre ei și un avorton [I Co 15, 8]. Dar aș fi miluit să fiu cineva, dacă voi dobândi pe Dumnezeu. ³ Vă îmbrățișează duhul meu și iubirea Bisericilor care m-au primit în numele lui Iisus Hristos, nu ca pe unul în trecere, căci mă duceau înainte din oraș în oraș Bisericile care nu erau aproape de drumul meu.

X ¹ Vă scriu acestea din Smyrna prin efesenii cei vrednici de fericire. Este cu mine împreună cu alții mulți și Crocus, anume dorit de mine. ² Iar despre cei care au venit înainte de mine din Siria la Roma spre slava lui Dumnezeu cred că știți: arătați-le că sunt aproape; căci toți sunt vrednici de Dumnezeu și de voi, și pe ei se cuvine să-i odihniți întru toate, ³ V-am scris acestea în ziua a noua înainte de calendele lui septembrie. Fiți sănătoși până la sfârșit în răbdarea lui Iisus Hristos.

Către Filadelfieni

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului Iisus Hristos, care este în Filadelfia, celei miluite în iubire și întărite în armonia lui Dumnezeu, care se veselește fără deosebire în pătimirea Domnului nostru Iisus Hristos și e umplută de toată mila în învierea Lui; pe care o îmbrățișez în Sângele lui Iisus Hristos, care e o bucurie veșnică și statornică; mai cu seamă dacă sunt ei cu episcopul, cu prezbiterii și cu diaconii arătați în voința lui Dumnezeu Tatăl prin Domnul Iisus Hristos, Care potrivit vocii Sale a întărit în chip ferm Biserica pe stâncă printr-o zidire duhovnicească nefăcută de mână, de care lovindu-se vânturile și râurile nu o vor putea răsturna [Mt 7, 25], și fie ca nici duhurile răutății să nu poată cândva ceva împotriva ei, ci să fie slăbite prin puterea lui Iisus Hristos, Domnul nostru.

I ¹ Văzându-l pe episcopul vostru, am cunoscut că nu de la sine însuși, nici prin oameni s-a învrednicit să pună mâna pe această slujire a comuniunii, nici prin slavă deșartă, ci în iubirea lui Iisus Hristos și a lui Dumnezeu Tatăl, Care L-a sculat din morți; și de a cărui blândețe sunt uimit, căci tăcând, poate mai multe decât cei ce vorbesc multe. ² Pentru că este în armonie cu poruncile Domnului și cu îndreptările Lui cum sunt corzile cu chitara și e nu mai

puțin ireproșabil decât preotul Zaharia [Lc 1, 6]. De aceea sufletul meu îi fericește voința [gnōmēn] lui spre Dumnezeu, cunoscând că e virtuos și desăvârșit, precum și neclintirea și nemânierea lui în toată blândețea Dumnezeului Celui Viu.

II / Așadar, ca niște copii ai luminii [Ef 6, 12] fugiți de împărțirea unității și de relele învățături ale ereticilor, de la care „o întinare a ieșit în tot pământul” [Iz 23, 15].² Unde e păstorul, acolo urmați-i ca niște oi; căci sunt mulți lupi îmbrăcați în blană de oaie [Mt 7, 15] care robesc cu o plăcere rea pe cei care alergă spre Dumnezeu. Dar în unitatea voastră nu vor avea loc.

III / Țineți-vă departe de ierburile rele, pe care nu Iisus Hristos le cultivă, ci fiara omorătoare de om, pentru că nu sunt o sădire a Tatălui, ci o sămânță a celui rău. Nu pentru că am găsit la voi o împărțire vă scriu acestea, ci vreau să vă asigur dinainte ca pe niște copii ai lui Dumnezeu.² Căci câți sunt ai lui Hristos, aceștia sunt împreună cu episcopul; iar câți se depărtează de el și îmbrățișează comuniunea cu cei blestemați, aceștia vor fi tăiați împreună cu ei; pentru că nu sunt o cultivare a lui Hristos, ci o sămânță a vrăjmașului, de care fie să fiți pururea izbăviți prin rugăciunile preacredinciosului și preablandului păstor care vă prezidează. Vă rog așadar în Domnul: câți pocăindu-se vor veni la unitatea Bisericii primiți-i cu toată blândețea, ca trezindu-se ei prin bunătatea și neranchiuna voastră din cursa diavolului, și ajungând vrednici de Hristos, să dobândească mântuire veșnică în Împărăția lui Hristos.³ Fraților, nu vă lăsați duși în rătăcire: dacă urmează cineva cuiva care se rupe de adevăr, nu va moșteni Împărăția lui Dumnezeu [I Co 6, 9-10]; și dacă nu se depărtează cineva de cel ce propovăduiește cuvinte mincinoase, va fi osândit la gheenă; căci nu trebuie nici să ne depărtăm de cei cucernici, nici să ne asociem cu cei impioși.⁴ De umblă cineva într-o socotintă [gnōmē] străină, acesta nu este al lui Hristos, nici părtaș al pătimirii Lui, ci este o vulpe care strică via lui Hristos [Cânt 2, 15]. Nu vă amestecați cu unul ca acesta, ca să nu pieriți împreună cu el, chiar de-ar fi tată, fiu, frate sau din familie; căci spune [Scriptura]: „Să nu-i cruțe ochiul tău” [Dt 13, 9; 19, 13, 21].⁵ Pe cei care-L urăsc pe Dumnezeu trebuie, așadar, să-i urăți și voi și să vă topiți pentru vrăjmașii Lui [cf. Ps 138, 21]. Desigur nu să-i loviți sau prigoniți, cum fac păgânii care nu cunosc pe Domnul Dumnezeu [I Tes 4, 5], ci să-i socotiți vrăjmași și să vă separați de ei; dar să-i și povățuiți și să-i chemați la pocăință dacă vor asculta, dacă v-ar ceda.⁶ Căci Dumnezeul nostru e iubitor de oameni și „vrea ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoașterea adevărului” [I Tim 2, 4]; pentru că „face să răsără soarele și peste răi și peste buni și dă ploaie și peste drepti și peste nedrepti” [Mt 5, 4-5]. Vrând ca voi să fiți imitatori ai bunătății lui Dumnezeu, spune: „Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este!” [Mt 5, 48].

*IV*¹ Am încredere în voi în Domnul că nu gândiți nimic altceva. De aceea îndrăznind scriu iubirii voastre vrednice de Dumnezeu îndemnându-vă să vă folosiți de o singură credință, de o singură propovăduire și de o singură Euharistie; căci unul e Trupul Domnului Iisus și unul Sângele Lui vărsat pentru noi. Fiindcă o singură Pâine a fost ruptă și un singur Pahar a fost împărțit tuturor; este un sigur altar pentru toată biserica și un singur episcop împreună cu prezbiteriul și diaconii cei robi împreună cu mine. ² Pentru că este și Un Singur Nenăscut, Dumnezeu și Tată, și Un Singur Fiu Unul-Născut, Dumnezeu Cuvânt și om, și Un Singur Mângâietor, Duhul Adevărului, dar și o singură propovăduire, o singură credință, un singur botez și o singură Biserică, pe care au întemeiat-o Sfinții Apostoli de la o margine la alta a pământului în Sângele lui Hristos prin propriile lor sudori și osteneli. ³ Iar voi ca „un popor ales și un neam sfânt” [cf. *1 Ptr* 2, 9] trebuie să săvârșiți toate în armonie în Hristos. „Femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri în frica lui Dumnezeu” [*Ef* 5, 21–22]; fecioarelor, supuneți-vă lui Hristos în nestrăciune, nu scărbindu-vă de căsătorie, ci dorind ce e mai bun, nu pentru a defăima însoțirea conjugală, ci pentru meditarea la Lege. „Copiilor, supuneți-vă părinților voștri” [*Ef* 6, 1] și iubiți-i ca pe niște colaboratori ai lui Dumnezeu la nașterea voastră. „Sclavilor, supuneți-vă stăpânilor voștri” [*Ef* 6, 5] întru Dumnezeu, ca Hristos să vă facă dezrobiți [*1 Co* 7, 22]. „Bărbaților, iubiți-vă femeile voastre” [*Ef* 5, 25] ca unele ce sunt roabe ale lui Dumnezeu ca și voi ca pe trupul vostru, ca pe niște părtașe ale vieții și colaboratoare la nașterea de copii. Fecioarelor, să aveți înaintea ochilor numai pe Hristos și în sufletele voastre pe Tatăl Lui, luminate de Duhul. ⁴ M-aș bucura de sfințenia voastră ca de a lui Ilie, ca de a lui Isus al lui Navi, ca de a lui Melchisedec, ca de a lui Elisei, ca de a lui Ieremia, ca de a lui Ioan Botezătorul, ca de a învățăcelului iubit [Ioan], ca de a lui Timotei, ca de a lui Tit, ca de a lui Evodius, ca de a lui Clement, care au ieșit în curăție din această viață. ⁵ Neblamându-i însă pe ceilalți fericiți pentru că s-au căsătorit; căci mă rog să fiu găsit vrednic de Dumnezeu să fiu găsit în Împărăție pe urmele lor, pe ale lui Avraam, Isaac și Iacob, ale lui Iosif și Maria și celorlalți profeți, ale lui Petru și Pavel și ale celorlalți apostoli care s-au căsătorit nu de dragul poștei, ci de râvna rostului pentru care există căsătoria. ⁶ Părinților, „creșteți-i pe copiii voștri în educația și povățuirea Domnului” [*Ef* 6, 4] și învățați-i sfințele Scripturi și meserii ca să nu se bucure în lenevie; căci zice [Scriptura]: „Un tată drept își crește bine [copilul] și inima lui se bucură de un fiu înțelept” [*Pr* 23, 24]. Stăpânilor, fiți cu luare-aminte la slugile voastre cu bunăvoință, cum învăța sfântul Iov, căci una e firea și unul e neamul umanității, pentru că „în Hristos nu mai e nici sclav, nici om liber” [*Ga* 3, 28]. ⁷ Demnitarilor să asculte de cezar, soldații de demnitari; diaconii de prezbiteri ca de niște preoți, prezbiterii și

diaconii și restul clerului împreună cu tot poporul, soldații, demnitarii și cezarul de episcop, iar episcopul de Hristos, precum Hristos de Tatăl; așa e salvată prin toate unitatea.⁸ Iar văduvele să nu fie vagaboande, iacome și alergând de jur-împrejur, ci ca foarte serioasa Iudita, ca foarte cumintea Ana. Acestea nu vi le poruncesc ca un apostol, căci „cine sunt eu sau cine e casa tatălui meu” [cf. 2 Rg 7, 18], ca să spun că am o cinstire egală cu a lor? Ci vă vorbesc ca un tovarăș de arme, soldat camarad cu voi [Flp 2, 25] din poziția unuia aflat sub ordin.

V¹ Frații mei, foarte mă revărs iubindu-vă și veselindu-mă peste măsură vreau să vă fac siguri; dar nu eu, ci Domnul Iisus, pentru Care sunt legat în lanțuri. Mă tem însă mai mult, căci nu sunt încă desăvârșit. Mă va desăvârși însă rugăciunea voastră către Dumnezeu, ca să dobândesc lucrul la care am fost chemat fugind la Evanghelie ca la trupul lui Iisus Hristos și la apostoli ca la prezbiteriul Bisericii.² Îi iubesc și pe profeți ca pe unii care-L vestesc pe Hristos, ca pe unii ce sunt părtași ai Aceluiași Duh ca și apostolii. Căci așa cum profeții mincinoși și apostolii mincinoși au atras unul și același duh rău, amăgitor și rătăcitor al poporului, tot așa și profeții și apostolii au primit de la Dumnezeu prin Iisus Hristos Unul și Același Duh Sfânt, bun și conducător, drept, adevărat și învățător.³ Pentru că Unul este Dumnezeuul Vechiului și Noului Testament; Unul este Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni [1 Tim 2, 5] la creația ființelor inteligibile și sensibile și la o promiere potrivită și corespunzătoare a lor; și Unul este Mângâietorul Care a lucrat în Moise, în profeți și în apostoli.⁴ Prin urmare, toți sfinții s-au mântuit în Hristos nădăduind în El și așteptându-L, iar prin El au dobândit mântuirea, fiind sfinți vrednici de iubire și vrednici de credință, primind mărturie de la Iisus Hristos în Evanghelia nădejzii comune.

VI¹ Dacă propovăduiește cineva Un Dumnezeu al Legii și al Profeților, dar tăgăduiește că Hristos e Fiul lui Dumnezeu, mincinos este, ca și tatăl lui, diavolul [In 8, 44]; unul ca acesta e un iudeu mincinos ținând de tăierea-împrejur de jos.² Dacă mărturisește cineva pe Hristos Iisus Domn, dar tăgăduiește pe Dumnezeuul Legii și al Profeților, spunând că Tatăl lui Hristos nu e Făcătorul cerului și al pământului, unul ca acesta nu stă în adevăr, ca și tatăl lui, diavolul [In 8, 44], și este discipol al lui Simon Magul, iar nu al Duhului Sfânt.³ Dacă spune cineva că este Un Dumnezeu, și mărturisește și pe Hristos Iisus, dar socotește că Domnul e un simplu om, nu Dumnezeu Unul-Născut. Înțelepciunea și Cuvântul lui Dumnezeu, ci crede că e doar din suflet și din trup, unul ca acesta e un șarpe care propovăduiește amăgire și rătăcire spre pierzania oamenilor; unul ca acesta e sărac la minte, cum spune și numele cu care e supranumit, „ebionit”.⁴ Dacă mărturisește cineva acestea, dar numește stricăciune și întinare împreunarea trupezăcă legiuită și

facerea de copii sau numește scârboase unele mâncări, unul ca acesta are în el pe balaurul apostat [*Iov* 26, 13; *Ap* 12, 9].⁵ Dacă mărturisește cineva pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt și laudă creația, dar numește aparentă intruparea și se rușinează de pătimire, unul ca acesta a tăgăduit credința nu mai puțin decât iudeii ucigași de Hristos.⁶ Dacă mărturisește cineva acestea și că Dumnezeu Cuvântul, fiind în Sine Însuși Cuvântul, locuiește într-un trup omenesc ca sufletul într-un trup, pentru că ceea ce locuiește în el este Dumnezeu, nu un suflet omenesc, dar spune că sunt un lucru bun și împreunările trupești contrare legii și fixează drept țel al fericirii plăcerea, ca și cel ce se numește în chip mincinos nicolait, acesta nu mai poate fi nici iubitor de Dumnezeu, nici iubitor de Hristos, ci stricător al trupului său și de aceea gol de Duhul Sfânt și străin de Hristos.⁷ Toți aceștia sunt coloane și morminte ale unor morți, pe care sunt scrise doar numele unor oameni morți.⁸ Fugiți așadar de relele meserii și cursele duhului care lucrează acum în fiii veacului acestuia [*Ef* 6, 2], ca nu cumva necăjiți fiind de el să slăbiți în iubire; ci fiți toți în același loc cu inimă neîmpărțită și suflet voit, gândind într-un suflet un singur lucru [*Fip* 2, 2], având mereu aceleași opinii despre aceleași lucruri, atât în ușurare, cât și în primejdii, atât în întristări, cât și în bucurii.⁹ Mulțumesc lui Dumnezeu prin Iisus Hristos că am o conștiință bună între voi și nu poate cineva să se laude nici în ascuns, nici pe față, că am împovărat pe cineva sau cu un lucru mic sau cu unul mare [*2 Co* 11, 9; 12, 13]. Și le doresc tuturor celor cărora le-am grăit să nu aibă acest lucru drept mărturie împotriva lor.

*VII*¹ Căci, chiar dacă unii au vrut să mă ducă în rătăcire după trup, duhul meu nu se lasă dus în rătăcire, pentru că de la Dumnezeu l-am primit, „fiindcă știe de unde vine și unde merge” [*In* 3, 8] și dă în vileag cele ascunse. Pentru că am strigat în mijlocul vostru, am grăit cu glas mare — cuvântul nu e al meu, ci al lui Dumnezeu —: Luați aminte la episcop, la prezbiteriu și diaconi! Iar dacă bănuiți că spun acestea pentru că am aflat dinainte de împărțirea unora, martor îmi este Cel pentru Care sunt legat în lanțuri că n-am aflat-o din gura unui om, ci Duhul mi-a strigat spunând acestea: „Fără episcop să nu faceți nimic! Trupul vostru păstrați-l ca pe un templu al lui Dumnezeu [cf. *1 Co* 6, 19]! Iubiți unirea! Fugiți de împărțiri! Fiți imitatori ai lui Pavel și ai celorlalți apostoli, ca și ei ai lui Hristos [cf. *1 Co* 11, 1]!”

*VIII*¹ Eu așadar am făcut ce era al meu ca om pus spre unire spunând și acestea: Unde e disensiunea socotinței/voinței [*gnōmēs*], mânie și ură, acolo nu locuiește Dumnezeu. Dumnezeu îi iartă deci pe toți cei ce se pocăiesc dacă aleargă împreună spre unitatea lui Hristos și șederea împreună cu episcopul. Cred harului lui Iisus Hristos, că va dezlega de la voi orice legătură a nedreptății.² Vă îndemn așadar: nu faceți nimic cu arțag, ci potrivit învâ-

țaturii lui Hristos; căci i-am auzit pe unii spunând: „Dacă nu voi găsi evanghelia în arhive, nu voi crede.” Unora ca aceștia le spun: Pentru mine arhivele sunt Iisus Hristos! A nu-L asculta e o ruină evidentă. O arhivă de neatins sunt pentru mine crucea, moartea și învierea Lui, și credința cu privire la acestea; în care vreau să fiu și îndreptățit prin rugăciunea voastră.³ Cine nu crede în Evanghelia nu crede deodată în toate; căci arhivele nu stau înaintea Duhului. „Lucru aspru este a lovi cu piciorul în țepușă” [*FA* 26, 14], aspru lucru este a nu crede în Hristos, aspru lucru este a nesocoti propovăduirea/vestirea [*kerygma*] apostolilor.

*IX*¹ Buni erau preoții [*hierieis*] și slujitorii cuvântului, dar mai bun Arhiepiscopul Căruia i s-au încredințat Sfintele Sfințelor, singurul Căruia i s-au încredințat cele ascunse ale lui Dumnezeu. Bune sunt puterile slujitoare ale lui Dumnezeu.² Bun e și Duhul Sfânt, Care e mai sfânt decât toate cele sfinte și slujitor/diacon al Cuvântului. Dar cel mai sfânt peste toți sfinții e Arhiepiscopul, Care e Înger și Diacon al Tatălui și Stăpânitor al legiunilor oștirii cerești; prin Care Tatăl a făcut toate și proniază toate. Acesta este Calea [*In* 14, 6] care duce la Tatăl, Piatra [*I Co* 10, 4], Îngrăditura [*Is* 58, 12], Cheia [*Is* 22, 22], Păstorul [*In* 10, 11], Victima, Ușa [*In* 10, 9] Cunoașterii, prin Care au intrat Avraam, Isaac și Iacob, Moise și tot corul profeților și stâlpii lumii, apostolii, precum și mireasa lui Hristos, pentru care El Și-a vărsat Sângele în chip de zestre, ca să o cumpere. Toate acestea sunt pentru unitatea Unuia și Singurului Dumnezeu adevărat.³ Evanghelia are însă ceva extraordinar: venirea Mântuitorului Iisus Hristos, Pățimirea Lui și Învierea Lui Însuși. Căci cele pe care profeții le-au vestit zicând: „Până ce va veni Cel căruia îi sunt puse deoparte toate și El este așteptarea neamurilor păgâne” [*Fc* 49, 10], acestea s-au împlinit în Evanghelia: „Mergând faceți învățăcei toate neamurile păgâne, botezându-i în Numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt” [*Mt* 28, 19]. Așadar toate împreună sunt bune: Legea, Profeții, Apostolii, toată adunarea care a crezut prin ei; numai dacă ne vom iubi unii pe alții.

*X*¹ Întrucât, potrivit rugăciunii și îndurării voastre până în măruntaie pe care o aveți în Hristos Iisus, mi s-a vestit că Biserica din Antiohia Siriei e în pace, se cuvine ca voi, în calitate de Biserică a lui Dumnezeu, să alegeți/hirotoniți un episcop care să fie acolo un ambasador pe lângă Dumnezeu, ca să le fie îngăduit să se adune în același loc și să slăvească Numele lui Dumnezeu.² Fericit în Hristos Iisus cel ce s-a învrednicit de o asemenea slujire/diaconie. Dacă veți fi sânguitori și vă veți grăbi, vă veți preaslăvi în Hristos. Iar dacă veți voi, nu vă va fi cu neputință să faceți aceasta pentru numele lui Dumnezeu, fiindcă Bisericile mai apropiate au trimis mereu episcopi, iar altele prezbiteri și diaconi.

*XI*¹ Cât despre Filon diaconul, bărbat cu bună mărturie din Cilicia, care și acum îmi slujește împreună cu Gaius și Agatopod, bărbat ales, care mă urmează din Siria, renunțând ambii la viața lor, și care dau mărturie pentru voi, mulțumesc și eu lui Dumnezeu pentru voi. Pentru că i-ați primit, vă va primi și pe voi Domnul. Iar cei care i-au necinstit să fie izbăviți prin harul lui Iisus Hristos, Care nu vrea moartea păcătosului, ci pocăința lui [Iz 33, 11; 2 Ptr 3, 9].² Vă îmbrățișează iubirea fraților din Troada, de unde vă scriu prin Burus cel trimis în același timp de efeseni și smyrmeni în semn de cinstire. Și pe care îi va răsplăti Domnul Iisus Hristos, în Care nădăjduiesc cu trupul, cu sufletul și cu duhul, în credință, iubire și armonie. Fiți sănătoși în Domnul Iisus Hristos, nădejdea noastră comună, în Duhul Sfânt.

Către Smyrneni

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu Tatăl Cel Preainalt și a iubitului Său Fiu Iisus Hristos, celei binecuvântate cu toată harisma, celei pline de credință și iubire, celei nelipsite de orice harismă, celei cu cea mai mare cuvântă dumnezeiască și purtătoarei de sfinți, care este în Smyrna Asiei, multă bucurie în nepătatul Duh și în Cuvântul lui Dumnezeu.

*I*¹ Slăvesc pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care prin El v-a înțeleptit așa. Căci am înțeles că sunteți desăvârșiți într-o credință necintită ca pironiți cu trupul și cu duhul de crucea Domnului Iisus Hristos și întăriți în iubire de Sângele lui Hristos, plini de certitudine cu adevărat în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel Întâi-Născut decât toată creația [Col 1, 15], Dumnezeu Cuvântul, Fiul Unul-Născut, Care după trup e din neamul lui David [cf. Rm 1, 3], din Fecioara Maria, botezat de Ioan, ca să fie plinită de El toată dreptatea [Mt 3, 15];² Care a viețuit cu cuvioșie fără păcat, iar pe vremea lui Ponțiu Pilat și a tetrarhului Irod a fost pironit cu adevărat pentru noi cu trupul — de la care plecând suntem și noi, adică de la de Dumnezeu fericita Lui Pătimire — ca să ridice semn [cf. Is 5, 26; 11, 12 etc.] în veci prin Înviere pentru sfinții și credincioșii Lui, fie dintre iudei, fie dintre păgâni, [ca să-i adune] într-un singur trup/corp al Bisericii Lui.

*II*¹ Fiindcă toate acestea le-a pățimit pentru noi; și a pățimit cu adevărat, nu în aparență, cum a și înviat cu adevărat; nu cum spun unii din necredincioși care, rușinându-se de plâsmuirea omului, de cruce și de însăși moartea Lui, spun că în aparență, nu cu adevărat a luat asupra Sa trupul din Fecioara și doar aparent a pățimit, uitând pe Cel ce a spus: „Cuvântul S-a făcut trup” [In 1, 14] și: „Dărâmați templul acesta și în trei zile îl ridic” [In 2, 19], și: „Dacă Mă voi înălța de pe pământ, pe toți îi voi trage la Mine” [In 12, 32].

² Prin urmare Cuvântul a locuit în trup ca într-o casă, căci „Înțelepciunea Și-a zidit sieși o casă” [Pr 9, 1]. Cuvântul Și-a ridicat a treia zi templul dărâmat de iudeii luptători împotriva lui Hristos. Iar când trupul Lui a fost înălțat asemenea șarpelui de aramă din pustie [In 3, 14], i-a tras pe toți la Sine spre mântuire veșnică.

III¹ Eu însă Îl știu făcut în trup/corp nu numai în nașterea și răstignirea Lui, ci Îl cunosc și cred că e în trup și după învicerea Lui. ² Când a venit la cei din jurul lui Petru le-a zis: „Luați-Mă! Pipăiți-Mă și vedeți că nu sunt demon fără trup, căci duhul n-are carne și oase cum Mă vedeți pe Mine că am” [Lc 24, 39]; ³ Iar lui Toma îi spune: „Du degetul în întipăritura piroanelor și du-ți mâna și pune-o în coasta Mea” [In 21, 27], și îndată a crezut că este însuși Hristos; drept pentru care l-a zis: „Domnul meu și Dumnezeu!” [In 20, 28]. ⁴ De aceea au disprețuit și moartea, căci e puțin lucru a spune că au disprețuit ocările și loviturile. ⁵ Dar n-a rămas numai la acestea, ci după ce li S-a arătat că S-a sculat cu adevărat, iar nu în mod aparent, a și mâncat și băut cu ei până la patruzeci de zile întregi [FA 10, 41]. Și văzându-L ei așa, S-a înălțat cu trupul la Cel ce L-a trimis, intrând iarăși în slavă și putere împreună cu acesta; căci spun cuvintele Scripturii [ta logia]: „Acest Iisus, Care S-a înălțat de la voi la cer, va veni în același fel în care L-ați văzut mergând la cer” [FA 1, 11]. ⁶ Iar dacă ei spun că la sfârșitul veacului va veni fără trup, cum Îl vor vedea atunci cei ce L-au împuns și recunoscându-L se vor bate în piept [Za 12, 10; In 19, 37]? Căci din pricina simplității firii lor cele necorporale n-au nici înfățișare, nici figură ori vreo imitare a unei vietăți care are o formă.

IV¹ Vă îndemn acestea, iubitorilor, știind că și voi sunteți așa. Vreau să vă feresc însă dinainte de fiarele cu chip de om, cărora nu trebuie doar să le întoarceți spatele, ci de care trebuie să și fugiți, și doar să vă rugați pentru ei, dacă se vor pocăi cumva. ² Căci dacă Domnul a fost doar în aparență în trup și a fost răstignit doar în aparență, mă tem că și eu sunt legat doar în aparență. Iar atunci de ce m-am dat pe mine însumi morții, la foc, la sabie și la fiare? Dar nu în aparență, ci cu adevărat rabd toate acestea pentru Dumnezeu ca să pătimească împreună cu El Care-mi dă putere, căci de la mine însumi n-am atâta vlagă.

V¹ Necunoscându-L pe Acesta, unii L-au tăgăduit și sunt avocați mai degrabă ai minciunii decât ai adevărului. Pe aceștia nu i-au convins nici profețiile, nici Moise, dar până acum nici Evanghelia, nici pătimirile noastre ale fiecăruia. ² Căci și despre noi gândesc același lucru. Căci ce folos am, dacă cineva mă laudă pe mine, dar pe Domnul meu Îl hulește/blasfemiază, nemărturisindu-L Dumnezeu purtător de trup? Iar cine nu spune aceasta Îl tăgăduiește în chip desăvârșit fiind un purtător de cadavru. ³ Nu mi s-a părut potrivit

să scriu numele lor, întrucât sunt ale unor necredincioși; nici să-mi fie mie a-i pomeni până nu se vor pocăi.

*VI*¹ Nimeni să nu se lase dus în rătăcire! De nu crede cineva că Hristos Iisus a dus o viață în trup și nu mărturisește crucea, pătimirea și sângele Lui vărsat pentru mântuirea lumii, acesta nu va dobândi viață veșnică, chiar de-ar fi împărat, preot, demnitar, om simplu/fără carte, stăpân sau sclav, bărbat sau femeie. Cine poate să înțeleagă să înțeleagă, cine poate să audă să audă! [Mt 14, 11; 13, 13].² Locul, demnitatea și bogăția să nu îngâmfe pe nimeni, iar lipsa de slavă și sărăcia să nu umilească pe nimeni; căci totul e credința în Dumnezeu și nădejdea în Hristos, desfătarea de bunătațile așteptate și iubirea de Dumnezeu și cei de o seminție. Căci zice [Scriptura]: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și pe aproapele tău ca pe tine însuși” [Dt 6, 5; Mt 22, 37], iar Domnul spune: „Aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis” [In 17, 3], și: „Poruncă nouă dau vouă: să vă iubiți unii pe alții; de aceste două porunci atârnă toată Legea și Profeții” [In 13, 34; Mt 22, 40].³ Uitați-vă așadar la cei ce cred altfel cum stabilesc drept lege că Tatăl e necunoscut și cum au unii cu alții o dușmănie lipsită de credință; nu se îngrijesc de iubire, nesocotesc cele așteptate, socotesc statornice cele prezente, trec cu vederea poruncile, se uită de sus la văduvă și orfan, scuipă pe cel necăjit, râd de cel legat în lanțuri.

*VII*¹ Se rușinează de cruce, își bat joc de pătimire, iau în răs învierea. Sunt odrasle ale duhului care e obârșia răului, care prin femeie l-a scos pe Adam din poruncă, care prin Cain l-a ucis pe Abel, care s-a luptat cu Iov, care l-a acuzat pe Iosua al lui Iosedec, care a cerut să treacă prin sită credința apostolilor [Lc 22, 31], care a ridicat mulțimea iudaică împotriva Domnului, „care lucrează și acum în fiii neascultării” [Ef 2, 2]; de care ne izbăvește pe noi Domnul Iisus Hristos Care S-a rugat să nu lipsească credința apostolilor, rugându-se însă nu ca și cum de la Sine Însuși n-ar fi putut să o păzească, ci bucurându-se de superioritatea Tatălui Său.² Se cuvine, așadar, să vă țineți departe de unii ca aceștia și să nu vorbiți despre ei nici în particular, nici în public, ci să luați aminte la Lege, la Profeți și la cei ce au binevestit/evanghelizat cuvântul mântuirii. Dar de ereziile cu nume urât și de cei ce fac schisme fugiți ca de un început al relelor.

*VIII*¹ Urmași episcopului ca Hristos Iisus Tatălui, și prezbiteriului ca apostolilor, iar pe diaconi respectați-i ca pe unii care slujesc porunca lui Dumnezeu. Nimeni să nu facă fără episcop ceva din cele ce țin de Biserică. Acea Euharistie să fie socotită validă care este sub episcop sau sub cel cărui a îi va îngădui acela.² Oriunde s-ar arăta episcopul, acolo să fie și mulțimea, așa cum oriunde Se arată Hristos, stă de față și oștirea cerească ca înaintea

unui General [Arhistrateg] al puterii Domnului și un Guvernator al întregii firi inteligibile. Fără episcop nu e îngăduit nici a boteza, nici a aduce ofrande, nici a aduce jertfă, nici a săvârși o primire, ci să se facă ceea ce i se pare aceluia că e bineplăcut lui Dumnezeu, ca să fie sigur și valid tot ce se face.

IX¹ Bine este să ne trezim să ne întoarcem în pocăință la Dumnezeu cât mai avem vreme; „căci în iad nu este cine să se mărturisească Ție” [Ps 6, 6], „căci iată omul și lucrul lui sunt înaintea feței Lui” [Is 62, 11].² Și [Scriptura] zice: „Fiule, cinstește pe Dumnezeu și pe împărat” [Pr 24, 21]. Sau eu spun: cinstește pe Dumnezeu ca pe Cază și Domn a toate, pe episcop ca pe un arhieru care poartă icoana lui Dumnezeu: prin stăpânire pe cea a lui Dumnezeu, iar prin preoție pe cea a lui Hristos. Iar după el trebuie să-l cinstești și pe împărat. Fiindcă nu este cineva superior lui Dumnezeu sau asemenea Lui în toate cele ce sunt, nici cineva mai mare în Biserică decât episcopul care slujește ca preot lui Dumnezeu pentru mântuirea întregii lumi, nici între demnitari cineva asemănător împăratului care asigură celor aflați sub demnitari pacea și ordinea legală.³ Cine cinstește pe episcop va fi cinstit de Dumnezeu, așa cum cine-l necinstește va fi pedepsit de Dumnezeu. Căci dacă cel ce se ridică împotriva împăraților va fi pe drept cuvânt vrednic de osândă ca unul care dizolvă buna ordine legală comună, de o pedeapsă cât mai grea credeți că se va învrednici cel ce alege să facă ceva fără episcop rupând astfel armonia [homonoian] și tulburând buna ordine [eutaxian]? Căci preoția este lucrul cel mai înalt dintre toate cele bune între oameni, și cine e nebun să se ridice împotriva ei necinstește nu un om, ci pe Dumnezeu și pe Hristos Iisus, Întâi-Născutul și Singurul Arhieru al Tatălui prin fire.⁴ Așadar, toate să fie săvârșite la voi cu bună ordine în Hristos: laicii să se supună diaconilor, diaconii prezbiterilor, prezbiterii episcopului, episcopul lui Hristos, precum Acesta Tatălui.⁵ În toate m-ați odihnit, fraților, și pe voi să vă odihnească Iisus Hristos. M-ați iubit și absent și prezent. Să vă răsplătească Dumnezeu, pentru Care ați arătat acestea față de cel legat în lanțuri pentru El. Căci deși eu nu sunt vrednic, înflăcărarea voastră e mare. „Cine cinstește un profet va primi plată de profet” [Mt 10, 41], iar cine cinstește pe unul legat în lanțuri pentru Iisus Hristos va primi plată de martiri.

X¹ Bine ați făcut primind ca diaconi/slujitori ai lui Iisus Hristos pe Filon, pe Gaius și Agatopod, care mi-au urmat pentru Dumnezeu fiind diaconi/slujitori ai lui Hristos; ei mulțumesc foarte mult Domnului pentru voi, pentru că i-ați odihnit în tot felul.² Nimic din ce le-ați făcut nu vă va fi nesocotit. Să vă dea Domnul să aflați milă de la Domnul în ziua aceea! [cf. 2 Tim 1, 18].³ Vă dau în schimb Duhul meu și lanțurile mele, pe care nu le-ați disprețuit, nici nu v-ați rușinat de ele. De aceea nici de voi nu se va rușina nădejdea desăvârșită, Iisus Hristos.

XI / Rugăciunile voastre s-au apropiat de Biserica antiohienilor și ea este în pace; de unde venind legat în lanțuri vă îmbrățișez pe toți nu ca unul care aș fi vrednic de cei de acolo, întrucât sunt ultimul dintre ei. M-am învrednicit însă potrivit voinței lui Dumnezeu, nu din conștiința mea, ci din harul lui Dumnezeu; de care mă rog să mi se dea în chip desăvârșit, ca prin rugăciunile voastre să dobândesc pe Dumnezeu. ² Așadar, pentru ca lucrul vostru să fie desăvârșit pe pământ și în cer, se cuvine spre cinstea lui Dumnezeu ca Biserica voastră să aleagă un ambasador care, ducându-se în Siria, să se bucure cu cei de acolo pentru că au pace, pentru că și-au reprimat marea lor și li s-a restabilit micul lor corp. ³ Ceea ce mi s-a părut vrednic este lucrul acesta: să trimiteți pe cineva dintre ai voștri cu o scrisoare, ca să preaslăvească împreună cu ei liniștea ce li s-a făcut potrivit lui Dumnezeu și faptul că prin rugăciunile voastre am dobândit drept liman bun pe Hristos. Fiți desăvârșiți și gândiți cele desăvârșite, fiindcă atunci când vreți să faceți binele, Dumnezeu e gata să vă dea ajutorul Lui.

XII / Vă îmbrățișează iubirea fraților voștri din Troada, de unde vă și scriu prin Burus, pe care l-ați trimis să fie cu mine împreună cu efesenii, confracții voștri, și care m-a odihnit în toate. Ar fi un lucru folositor dacă l-ar imita toți, întrucât e un exemplu al slujirii/diaconiei lui Dumnezeu. Harul Domnului să-l răsplătească în toate. ² Îmbrățișez pe vrednicul de Dumnezeu episcopul vostru Policarp, prezbiteriul cu dumnezeiască cuviință și pe diaconii cei purtători de Hristos, cei împreună robi cu mine, pe fiecare în parte și pe toți în comun, în numele lui Iisus Hristos, în trupul și în sângele Lui, în pătimirea și învierea Lui, trupească și duhovnicească, în unitatea lui Dumnezeu și a voastră. Har vouă, milă, pace și răbdare în Hristos pururea!

XIII / Îmbrățișez casele fraților împreună cu femeile și copiii lor, cu cele pururea-fecioare și văduvele. Fiți sănătoși în puterea Duhului! Vă îmbrățișează Filon codiaconul, care e împreună cu mine. Îmbrățișez casa lui Gavius, căreia îi urez să fie tare în credință și iubire trupească și duhovnicească. Îmbrățișez pe Alki, numele iubit de mine, pe neasemănatul Daphnos, pe Euteknos și pe toți după nume. Fiți sănătoși în harul lui Dumnezeu și al Domnului nostru Iisus Hristos, plini de Duh Sfânt și de înțelepciune dumnezeiască și sfântă!

Către Policarp, episcopul Smyrnei

Ignatie, episcop al Antiohiei și martor al lui Iisus Hristos, lui Policarp, episcopul Bisericii smyrnenilor sau, mai bine zis, celui ce-l are drept episcop pe Dumnezeu Tatăl și pe Domnul Iisus Hristos, multă bucurie.

I¹ Primind socotința ta în Dumnezeu rezemată ca pe o stâncă neclintită, Îl preaslăvesc pentru că m-am învrednicit de fața ta nepătată, de care fie să mă bucur pururea în Dumnezeu. ² Te rog în harul în care ești îmbrăcat să adaugi la alergarea ta și să-i îndemni pe toți să se mântuiască. Apără-ți locul cu toată grija trupească și duhovnicească. Poartă de grijă de unire, decât care nimic nu e mai bun. Poartă-i pe toți, cum și Domnul te poartă pe tine. Suportă-i pe toți în iubire, precum și faci. ³ Fă-ți răgaz pentru rugăciuni neîncetate, cere pricepere mai multă decât ai. Priveghează având duh neadormit. Vorbește cu fiecare cu egală deschidere. Poartă bolile tuturor ca un atlet desăvârșit, ca și Domnul a toate „căci El, spune [Scriptura], a luat neputințele noastre și a purtat bolile noastre” [Is 53, 4]. Și unde e osteneala mai mare, acolo și câștigul e mai mult.

II¹ Dacă iubești niște învățăcei, n-ai nici o mulțumire; mai degrabă suportă-i în blândețe pe cei molipsiți. Nu orice rană se vindecă cu același plasture. Accesele violente fă-le să înceteze prin legături înnodate. ² Fii înțelept în toate ca șarpele și curat ca porumbița [cf. Mt 10, 16]. De aceea ești din suflet și din trup, trupesc și duhovnicesc, ca să nu-ți lipsească nimic și să prisosești în orice harismă. ³ Timpul îți cere să te rogi. Căci așa cum vântul îl ajută pe cârmaci, iar limanurile bune sunt spre salvare pentru corabia lovită de furtună, tot așa e și pentru tine dobândirea lui Dumnezeu. Fii treaz ca un atlet al lui Dumnezeu, a cărui voință e nesticăciunea și viața veșnică, de care ești convins și tu. Pentru toate îți pun în schimb sufletul meu și lanțurile, pe care le-ai iubit.

III¹ Să nu te uimească cei ce par a fi vrednici de credință, dar care învață învățături străine. Stai tare ca o nicovală în care se lovește. Mare atlet e cel care e lovit și învinge. Noi mai cu seamă trebuie să răbdăm toate pentru Dumnezeu, ca și El să ne aștepte în Împărăția Sa. ² Adaugă mai mult la sârguința ta; alergă mai intens. Observă vremurile. Cât ești aici, fii biruitor. Căci aici este stadionul, acolo sunt cununile. Așteptă pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, pe Cel fără timp în timp, pe Cel nevăzut prin fire văzut în trup, pe Cel nepipăit și de neatins ca netrupesc, dar pentru noi atins și pipăit în trup, pe Cel nepătimitor ca Dumnezeu, dar pentru noi pătimitor ca om, pe Cel care a rădat pentru noi în tot felul.

IV¹ Văduvele să nu fie cu nepăsare! După Domnul tu să fii îngrijitorul lor. Nimic să nu se facă fără socotința/voința [gnōmēs] ta, nici tu să nu faci ceva fără socotința/voința lui Dumnezeu, ceea ce nici nu faci. Fii statornic! ² Să se facă mai des adunări. Cheamă-i pe toți după nume. ³ Nu disprețui sclavii și sclavele, dar nici ei să nu se îngâmfe, ci să slujească mai mult spre slava lui Dumnezeu, ca să dobândească de la Dumnezeu o mai bună libertate. Să nu dorească să fie eliberați pe cheltuiala comunității, ca să fie găsiți sclavi ai poftei.

V¹ Fugi de meseriile rele, sau mai bine vorbește despre ele. Grăiește surorilor mele să iubească pe Domnul și să se mulțumească trup și duh cu soțiilor lor. Asemenea și fraților mei poruncește-le în numele lui Iisus Hristos să-și iubească soțiile, ca și Domnul Biserica [Ef 5, 25].² Dacă poate cineva să rămână în curăție spre cinstirea trupului Domnului, să rămână fără laudă de sine. Dacă se va lăuda, va pieri; iar dacă acest lucru va fi cunoscut și de altcineva afară de episcop, s-a stricat. Cei și cele care se căsătoresc trebuie să-și facă unirea cu socotința/voința episcopului, ca atunci căsătoria lor să fie potrivit Domnului, iar nu potrivit poștei. Toate să se facă spre cinstirea lui Dumnezeu.

VI¹ Luați aminte la episcop, ca și Dumnezeu să ia aminte la voi. Sufletul mi-l pun pentru cei ce se supun episcopului, prezbiteriului și diaconilor. Fie să am și eu parte de la Dumnezeu împreună cu ei. Osteniți-vă unii împreună cu alții, luptați împreună, alergați împreună, pătimiți împreună, dormiți împreună, sculați-vă împreună ca niște economi, asesori și servitori ai lui Dumnezeu.² Căutați să plăceți Celui ai Cărui soldați sunteți, de la care vi se dă și solda; nimeni să nu fie găsit dezertor. Botezul vostru să vă rămână drept armă, credința drept coif, iubirea drept lance, răbdarea drept armură; faptele să fie depozitele voastre, ca să primiți plățile voastre vrednice de Dumnezeu. Fiți îndelung-răbdători unii cu alții în răbdare și Dumnezeu va fi îndelung-răbdător cu voi. Fie să mă bucur de voi pururea.

VII¹ Pentru că, așa cum mi s-a arătat, Biserica din Antiohia Siriei are pace prin rugăciunea voastră, și eu aș ajunge mai voios în negrija lui Dumnezeu, dacă prin pătimire voi dobândi pe Dumnezeu, ca să fiu găsit în rugăciunea voastră învățacel.² Se cuvine, preafericite de Dumnezeu Policarpe, să aduni un sfat/consiliu cu cuviință dumnezeiască și să alegeți, dacă aveți pe cineva foarte iubit și nezăbavnic, care să poată fi numit curier al lui Dumnezeu; acesta să se învrednicească să meargă în Siria, ca, mergând în Siria, să slăvească iubirea voastră nezăbavnică spre slava lui Dumnezeu.³ Creștinul n-are putere asupra lui însuși, ci-și face răgaz pentru Dumnezeu. Acesta e un lucru al lui Dumnezeu și al vostru, când îl veți săvârși. Căci cred harului că sunteți gata spre facerea de bine care este a lui Dumnezeu. Cunoscându-vă intensitatea adevărului, v-am îndemnat printr-o scriere mică.

VIII¹ Așadar, fiindcă n-am putut scrie tuturor Bisericilor, pentru că trebuie să plutesc pe neașteptate din Troada la Neapole, cum poruncește voia [lui Dumnezeu], vei scrie ca unul ce ai dobândit socotința [gnōmēn] lui Dumnezeu Bisericilor care-mi stau în cale, ca ele să facă același lucru: cele care pot să trimită delegați cu piciorul, iar celelalte scrisori prin cei trimiși de tine, ca să fie slăviți printr-o faptă veșnică, cum și ești vrednic.² Vă îmbrățișez pe toți pe nume și pe soția lui Eutropiu împreună că toată casa ei și copiii ei.

Îmbrățișez pe iubitul meu Attalos. Îmbrățișez pe cel ce se va învrednici să meargă în Siria. Harul să fie cu el pururea și cu Policarp care l-a trimis. Fiți sănătoși mereu în Dumnezeu nostru Iisus Hristos, în Care rămâneți în unitatea și supravegherea [*episkopē*] lui Dumnezeu. Îmbrățișez pe Alki, numele drag mie. Amin. Harul fie cu voi. Fiți sănătoși în Domnul.

Către cei din Tars

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii mântuite în Hristos, celei vrednice de laudă, celei vrednice de pomenire și celei vrednice de iubire, care e în Tars, mila și pacea de la Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos să se înmulțească mereu.

I¹ Din Siria până la Roma mă lupt cu fiarele, nefiind devorat de niște fiare sălbatice — căci, după cum știți, cu voia lui Dumnezeu acestea l-au cruțat pe Daniel —, ci de fiare cu chip de om, în care ascunzându-se fiara neîmblânzită mă înțepă și rănește zi de zi.² Dar nu fac caz de nici unul din aceste lucruri cumplite, nici nu pun preț pe sufletul meu [cf. *FA* 20, 24], ca și cum l-aș iubi mai mult decât pe Domnul. De aceea sunt gata pentru foc, pentru fiare, pentru sabie, pentru cruce, numai să văd pe Mântuitorul și Dumnezeuul meu Care a murit pentru mine.³ De aceea vă îndemn eu, cel legat în lanțuri pentru Hristos [*Ef* 4, 1], care sunt purtat pe pământ și prin apă: stați tari în credință [cf. *Col* 1, 23], pentru că dreptul din credință va fi viu [*Avc* 2, 4; *Rm* 1, 17]; fiți neclintiți, pentru că „Domnul îi face să locuiască în casă pe cei ce au o singură purtare” [*Ps* 67, 7].

II¹ Am aflat că unii din slujitorii Satanei au vrut să vă tulbure, unii spunând că Iisus S-a născut aparent, a fost răstignit aparent și a murit aparent, alții spunând că nu este Fiul Creatorului, alții că El este Dumnezeuul Cel peste toate, alții că e un simplu om; alții că acest trup nu va învia și că trebuie să trăim și să ducem o viață de desfătare, fiindcă acesta e capătul celor bune pentru cele ce se vor descompune nu mult după.² Un roi de atât de mari rele s-a năpustit peste noi. Dar voi „n-ați cedat nici măcar un ceas supunerii față de ele” [*Ga* 2, 5], căci sunteți concetățeni și învățăcei ai lui Pavel care „a împlinit propovăduirea Evangheliei în cerc de la Ierusalim și până în Iliric” [*Rm* 5, 19] și care purta „în trup stigmatul lui Hristos” [*Ga* 6, 17].

III¹ Aducându-vă aminte de el știți toți negreșit că Iisus Domnul S-a născut cu adevărat din Maria, făcut din femeie [*Ga* 4, 4] și a fost răstignit cu adevărat — căci spune: „Iar mie fie a mă lăuda doar în crucea Domnului Iisus” [*Ga* 6, 13] —,² a murit cu adevărat și a înviat — căci spune: „Dacă Hristos avea să pătimească, dacă e întâiul din învierea morților” [*FA* 26, 23]

și: „Ceea ce a murit, a murit păcatului o dată pentru totdeauna, iar ceea ce este viu, e viu pentru Dumnezeu” [Rm 6, 10].³ Pentru că dacă Hristos n-a murit, ce nevoie mai e de lanțuri?, ce nevoie mai e de răbdare? De ce a mai fost răstignit Petru, iar Pavel și Iacob au fost tăiați cu sabia, Ioan a fost surghiunit în Patmos și Ștefan a fost omorât cu pietre de iudeii omorători ai Domnului? Dar nici una din acestea n-a fost degeaba; pentru că Domnul a fost răstignit cu adevărat de cei necucernici.

*IV*¹ Și Acesta, Cel născut din femeie, e Fiu al lui Dumnezeu, iar Cel răstignit e mai întâi-născut decât toată zidirea [Col 1, 15] și Dumnezeu Cuvânt și El a făcut toate [In 1, 1–2]; căci spune Apostolul: „Este Un Dumnezeu Tatăl, din Care sunt toate, și Un Domn Iisus Hristos, prin Care sunt toate” [I Co 8, 6] și iarăși: „Căci este Un Dumnezeu și Un Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, Un Om Iisus Hristos” [I Tim 2, 5], și: „În El au fost create toate, cele din cer și de pe pământ, văzute și nevăzute; și El este înainte de toate și toate în El au fost alcătuite” [Col 1, 16–17].

*V*¹ Și că El Însuși nu este Dumnezeu Cel peste toate, ci Fiul Aceluia, o spune El Însuși: „Mă urc la Tatăl meu și Tatăl vostru, la Dumnezeul meu și Dumnezeul vostru” [In 20, 17] și: „Iar când Îi va spune Lui toate, atunci El Însuși Se va supune Celui ce I-a supus Lui toate, ca Dumnezeu să fie toate în toți” [I Co 15, 28].² Prin urmare, Unul este Cel ce a supus și Care este toate în toți, și Altul Cel căruia i-au fost supuse și Care se va supune împreună cu toate.

*VI*¹ Nu este nici simplu om Cel prin Care și în Care s-au făcut toate, căci „toate prin El s-au făcut” [In 1, 3] și: „Când a făcut cerul, am fost împreună cu El; acolo eram lângă El armonizând [toate] și El mă bucura în fiecare zi” [Pr 8, 27. 30].² Cum poate auzi un simplu om: „Șezi de-a dreapta Mea” [Ps 101, 1] și cum putea spune: „Înainte să fi fost Avraam sunt Eu” [In 8, 56], și: „Preamărește-Mă cu slava pe care am avut-o mai înainte de a fi fost lumea” [In 17, 24]. Ce om putea spune: „M-am pogorât din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis” [In 6, 38].³ Despre ce om s-a putut spune: „Era lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume. În lume era și lumea prin El s-a făcut, și lumea nu L-a cunoscut; la ale Sale a venit și ai Lui nu L-au primit” [In 1, 9–11]?⁴ Cum putea fi Unul ca Acesta un simplu om care-și are începutul existenței din Maria, iar nu Dumnezeu, Cuvânt și Fiu Unul-Născut? Căci „întru început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” [In 1, 1], și altundeva: „Domnul M-a zidit drept început al căilor Lui pentru lucrurile Lui; înainte de veac M-a întemeiat și înainte de toate dealurile M-a născut” [Pr 8, 22. 23. 25].

*VII*¹ Iar că vor învia și trupurile noastre arată când spune: „Amin spun vouă că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Fiului lui

Dumnezeu, și cei care-L vor auzi vor fi vii” [In 5, 27] și apostolul zice: „Căci acest lucru stricăcios trebuie să îmbrace nestricăciunea, iar acest lucru muritor trebuie să îmbrace nemurirea” [I Co 15, 53].² Iar că trebuie să viețuim cuminte și drept, spune tot el iarăși: „Nu vă lăsați duși în rătăcire! Nu adulterii, nici onaniștii, nici homosexualii, nici desfrânații, nici bârfitorii, nici bețivii, nici hoții nu vor putea moșteni Împărăția cerurilor” [I Co 6, 9–10]; și: „Dacă morții nu vor învia, atunci nici Hristos n-a înviat; prin urmare, goală e propovăduirea noastră, goală e și credința noastră, sunteți în păcatele voastre, și cei care au adormit în Hristos au pierit. Iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai vrednici de milă decât toți oamenii. Dacă morții nu învie, atunci să mâncăm și să bem, căci mâine vom muri” [I Co 15, 16–19. 32].³ Dar dacă aceasta e dispoziția noastră, atunci în ce ne mai deosebim de măgari și de câini, care nu se îngrijesc pentru viitor de nimic altceva decât ce să mănânce și poftind cele de după mâncare?, pentru că nu cunosc mintea care pune în mișcare dinăuntru.

VIII¹ Fie să mă bucur de voi în Domnul [Flm 20]. Fiți treji. Dezbrăcați fiecare toată răutatea și mânia sălbatică, bârfa, calomnia, vorbirea rușinoasă, gluma, șușoteala, îngâmfarea, beția, lascivitatea, iubirea de slavă, invidia și tot ce însoțește acestea. „Și îmbrăcați-vă în Domnul nostru Iisus Hristos, iar grija de trup să nu o faceți poftă” [Rm 13, 14]. Prezbiterii, supuneți-vă episcopului, diaconii prezbiterilor, poporul diaconilor. Sufletul mi-l pun pentru cei ce păzesc această bună rânduială [eutaxian]. Și Domnul să fie cu ei mereu!

IX¹ Bărbați, iubiți-vă soțiile voastre, iar femeile, soții; copiii, respectați-vă părinții, părinți, „creșteți-vă copiii în educația/certarea și povățuirea Domnului” [Ef 6, 4]; pe cele care sunt în feciorie cinstiți-le ca pe niște preotese ale lui Hristos, iar pe văduvele care sunt în cuviință ca pe un altar al lui Dumnezeu.² Stăpâni, porunciți sclavilor cu cruțare; sclavi, slujiți stăpânilor cu frică. Nimeni dintre voi să nu fie fără lucru, căci lipsa lucrului e mama lipsurilor. Acestea nu vi le poruncesc ca și cum aș fi ceva, chiar dacă sunt legat în lanțuri, ci vi le aduc aminte ca un frate. Domnul fie cu voi!

X¹ Fie să mă bucur de rugăciunile voastre. Rugați-vă ca să dobândesc pe Iisus. Vă încredințez Biserica din Antiohia.² Vă îmbrățișează Biserica Asiei și Policarp, omul lui Dumnezeu, căruia îi încredințez Biserica Siriei. Vă îmbrățișează Biserica filipenilor, de unde vă și scriu. Vă îmbrățișează Filon, diaconul vostru, căruia îi mulțumesc ca unuia care-mi slujește cu sârg întru toate. Vă îmbrățișează Agatopod diaconul, care mă urmează în Hristos din Siria.³ Îmbrățișați-vă unii pe alții cu sărutare sfântă [Rm 16, 16]. Îmbrățișez pe toți și pe toate care sunt în Hristos. Fiți sănătoși la trup, la suflet și la duh, și nu mă uitați! Domnul fie cu voi!

Către Antiohieni

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii miluite de Dumnezeu și alese de Hristos care pribegeste în Siria și a primit cea dintâi supranumele lui Hristos [numele de creștin], bucurie în Dumnezeu Tatăl și în Domnul Iisus Hristos.

*I*¹ Ușoare și nu grele mi-a făcut Domnul lanțurile când am aflat că sunteți în pace și petreceți în toată armonia trupească și duhovnicească. ² „Vă rog așadar eu, cel legat în lanțuri pentru Domnul, să umblați în chip vrednic de chemarea la care ați fost chemați” [Ef 4, 1], păzindu-vă, pe de o parte, de ereziile celui rău care au intrat la noi spre amăgirea și pierzania celor care se lasă convinși de el, iar, pe de altă parte, luând aminte la învățătura apostolilor și crezând în Lege și Profeti, respingând toată rătăcirea iudaică și păgână, nici introducând o mulțime de zei, nici tăgăduind pe Hristos sub pretextul Unui Singur Dumnezeu.

*II*¹ Căci Moise, credinciosul rob al lui Dumnezeu, a zis: „Domnul Dumnezeu Tău este Un Domn” [Dt 6, 4] și proclamându-L pe Unul și Singurul Dumnezeu L-a mărturisit îndată și pe Domnul nostru zicând: „Și Domnul a făcut să ploaie peste Sodoma și Gomora de la Domnul foc și pucioasă” [Fc 19, 24]; ² și iarăși: „Și a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul Nostru!» Și a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut” [Fc 1, 26-27]. ³ Iar că se va face om arată spunând: „Profet ca Mine va ridica Domnul dintre frații voștri” [Dt 18, 15].

*III*¹ Iar când, vorbind în numele lui Dumnezeu, profeții au zis: „Eu sunt Dumnezeu întâi și Eu după acestea, și afară de Mine nu este Dumnezeu” [Is 41, 4], vorbesc despre Tatăl a toate. ² Iar despre Domnul nostru Iisus Hristos spun: „Un Fiu s-a dat nouă, a Cărui stăpânire e de sus; și se cheamă numele Lui Înger al sfatului celui mare, Minunat, Sfetnic, Dumnezeu tare, Stăpânitor” [Is 9, 5]; ³ despre înomenirea Lui spun: „Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște un Fiu și se va chema numele lui Emanuel” [Is 7, 14]; iar despre pătimirea Sa: „Ca o oaie spre junghiere a fost adus și ca un miel fără de glas înaintea celui ce îl tunde” [Is 53, 7] și: „Sunt ca un miel fără răutate dus la junghiere” [Ir 11, 19].

*IV*¹ Dar și evangheliștii, când spuneau că Tatăl e singurul Dumnezeu ade-vărat [In 17, 3], n-au lăsat deoparte cele privitoare la Domnul nostru, ci au scris: „Întru început era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” [In 1, 1-3]; ² iar despre înomenire: „Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi” [In 1, 14] și: „Cartea generației lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam” [Mt 1, 1]. ³ Iar apostolii care spuneau că e „Un Singur

Dumnezeu" [Ef 4, 6], tot ei spuneau că e „Un singur Mijlocitor între Dumnezeu și oameni” [1 Tim 2, 5], și nu se rușinau de întruparea și pătimirea Lui, căci ce spuneau? „Un Om Iisus Hristos, Care S-a dat pe Sine Însuși pentru viața lumii” [1 Tim 2, 6; In 6, 51].

*V*¹ Așadar, oricine vestește Un Singur Dumnezeu spre desființarea dumnezeirii lui Hristos, e fiu al diavolului și dușman a toată dreptatea [FA 13, 10]. Iar cine mărturisește pe Hristos drept Fiu nu al Celui ce a făcut lumea, ci al altuia necunoscut, pe lângă Cel pe Care L-au propovăduit Legea și Profetii, acesta e un instrument al diavolului.² Și cine refuză înomenirea și se rușinează de crucea Lui, pentru care sunt legat în lanțuri, acesta e un antihrist [1 In 2, 22]. Și cine spune că Hristos e un simplu om, e blestemat potrivit profetului, pentru că nu se încrede în Dumnezeu, ci în om; de aceea e și lipsit de rod, asemenea mirtului sălbatic [Ir 17, 5-7].

*VI*¹ Acestea vi le scriu, o măslini noi [Ps 127, 3] ai lui Hristos, nu pentru că ar fi cunoscută o altfel de gândire a voastră, ci vrând să vă feresc dinainte, ca un tată pe copiii lui.² Feriți-vă de lucrătorii vicleni, „dușmanii crucii lui Hristos, al căror sfârșit e pierzania și dumnezeu pântecele, și a căror slavă e spre rușinea lor” [Flp 3, 18-19]. Feriți-vă de acești câini [cf. Flp 3, 2] muți, de acești șerpi care se târăsc, de aceste năpârci, de aceste vipere, de acești vasilști și acești scorpionii; căci aceștia sunt vulpi viclene, maimuțe care imită pe oameni.

*VII*¹ Faceți-vă imitatori ai lui Pavel și ai lui Petru. Nu pierdeți depozitul încredințat. Pomeniți-l pe Evodius, vrednicul de fericire păstor al vostru, căruia cel dintâi i s-a încredințat de către apostoli conducerea voastră. Să nu ne rușinăm de părintele nostru, să ne facem copii adevărați, nu bastarzi.² Știți cum am petrecut împreună cu voi. Cele pe care vi le-am spus fiind prezent, acestea vi le scriu absent: „Dacă nu iubește cineva pe Domnul Iisus, să fie anatema” [1 Co 16, 22]. Faceți-vă imitatorii mei. Sufletul mi-l voi pune pentru voi când voi dobândi pe Iisus. Aduceți-vă aminte de lanțurile mele [Col 4, 18].

*VIII*¹ Prezbiteri, „păstoriți turma care e la voi” [1 Ptr 5, 2] până Se va arăta Dumnezeu Care va fi stăpân peste voi. Fiindcă eu „de acum sunt adus drept libație” [2 Tim 4, 6], ca „să câștig pe Hristos” [Flp 3, 8].² Diaconii să cunoască ce demnitate au și să se sârguiască să fie ireproșabili, ca să fie imitatori ai lui Hristos. Poporul să se supună prezbiterilor și diaconilor. Fecioarele să cunoască Cui anume li s-au consacrat.

*IX*¹ Bărbații să-și iubească soțiile, aducându-și aminte că la creație s-a dat o singură femeie unui singur bărbat, nu mai multe unuia singur. Femeile să-și cinstească bărbații ca pe trupul/carnea lor, și să nu îndrăznească să-i

cheme pe nume. Să fie cuminți socotindu-i drept bărbați numai pe soții lor, cu care s-au și unit potrivit voinței/socotinței [gnōmēn] lui Dumnezeu.
² Părinți, educați-vă copiii cu educație sacră. Copii, cinstiți-vă părinții, ca să vă fie bine [cf. Ef 6, 3].

X¹ Stăpânilor, nu fiți trufași cu sclavii voștri, imitându-l pe Iov care spunea: „Dacă aș defăima judecata slujitorului meu sau a slujnicei mele când se judecă ei cu mine, ce voi face dacă Domnul va face cercetarea mea?” [Iov 31, 13]. Și știți ce urmează.
² Sclavilor, nu-i înfuriați pe stăpâni cu nimic, ca să nu vă faceți pentru voi înșivă pricini ai unor rele neașteptate.

XI¹ Nimeni care nu lucrează să nu mănânce, ca să nu devină vagabond și proxenet. Beția, mânia, invidia, bârfa, strigătul, hula nici măcar să nu fie numite între voi [cf. Ef 5, 3]. Văduvele să nu petreacă în desfătări, ca să nu sfideze cuvântul [cf. 1 Tim 5, 6. 11].
² Supuneți-vă cezarului în cele în care supunerea e lipsită de primejdie. Pe demnitari nu-i ațâțați spre întărâtări de furie, ca să nu dați prilej celor care-l caută împotriva voastră.
³ Cât despre vrăjitorie, pederastie sau invidie e de prisos a mai scrie [2 Co 9, 1], când a face acestea e un lucru oprit chiar și păgânilor. Acestea vi le poruncesc nu ca un apostol, ci vi le aduc aminte ca unul ce sunt rob împreună cu voi.

XII¹ Îmbrățișez sfântul prezbiteriu. Îmbrățișez pe sfinții diaconi și numele drag mie, pe care mi-aș dori să-l văd în locul meu în Duhul Sfânt când voi dobândi pe Hristos, și pentru care mi-aș pune sufletul.
² Îmbrățișez pe ipodiaconi, citeți, cântăreți, portari, pe cei ce se ostenesc, pe exorcști, pe mărturisitori. Îmbrățișez pe străjerii sfintelor uși, pe diaconitele în Hristos.
³ Îmbrățișez precuviincioasele văduve. Îmbrățișez poporul Domnului de la mic până la mare și toate surorile mele în Domnul.

XIII¹ Îmbrățișez pe Cassian, pe soția lui și predragii lui copii. Vă îmbrățișează Policarp, vrednicul de cuviință episcop, care se interesează de voi și căruia v-am și încredințat în Domnul. Întreaga Biserică a smyrnenilor vă pomenește în rugăciuni în Domnul.
² Vă îmbrățișează Onisim, păstorul efesenilor. Vă îmbrățișează Damas, episcopul Magnesiei. Vă îmbrățișează Polibiu, cel al tralienilor. Vă îmbrățișează Filon și Agatopod, diaconii și următorii mei. Îmbrățișați-vă unii pe alții cu sărutare sfântă [cf. Rm 16, 16].

XIV¹ Acestea vi le scriu din Filipi. Să vă țină sănătoși la duh și la trup Cel ce este Singurul Nenăscut prin Cel Născut mai înainte de veci, și fie să vă văd în Împărăția lui Dumnezeu!
² Îl îmbrățișez pe cel ce vă va fi stăpân în locul meu, de care fie să mă bucur în Hristos! Fiți sănătoși pentru Dumnezeu și Hristos, luminați prin Sfântul Duh!

Către Heron, diacon din Antiohia

Ignatie, cel numit și Teoforul, cinstitului de Dumnezeu, preadoritului, preacuviiinciosului, de Hristos purtătorului și de Duh purtătorului, adevăratului copil în credință și iubire, lui Heron diaconul lui Hristos, slujitorul lui Dumnezeu, har, milă și pace de la Dumnezeu Atoateștiitorul și de la Hristos Iisus Domnul nostru, Fiul Lui Unul-Născut, „Care S-a dat pe Sine Însuși pentru păcatele noastre, ca să se scoată din acest veac rău de acum” [Ga 1, 4] și să ne mântuiască în Împărăția Lui cerească.

*I*¹ Te îndemn în Dumnezeu să adaugi la alergarea ta și să-ți aperi demnitatea. Îngrijește-te de conglăsuirea cu sfinții. Poartă-i pe cei mai slabi, ca să împlinești legea lui Hristos [cf. Ga 6, 2]. Fă-ți răgaz pentru posturi și rugăciuni, dar nu fără măsură, ca să nu te dărâmi pe tine însuși.² Nu te abține cu totul de la vin și de la carne, căci nu sunt lucruri de care să ne scârbim; căci zice [Scriptura]: „Veți mânca bunătățile pământului” [Is 1, 19] și: „Măncați carne ca și legume” [Fc 9, 3]; și: „Vinul veselește inima omului, untdelemnul veselește fața omului, iar pâinea inima omului o întărește” [Ps 103, 15]; dar cu măsură și bună rânduială, întrucât vi le procură Dumnezeu. „Căci cine poate să mănânce și cine poate să bea fără El? Căci de este cumva ceva frumos e al Lui, și de este ceva bun, e al Lui” [Ecc 2, 25].³ Ia aminte la citire, ca să cunoști legile nu numai tu însuși, ci să le poți și explica altora. Fii treaz ca un atlet al lui Dumnezeu. „Nici un soldat nu se încurcă cu treburile vieții, ca să fie pe plac celui care-l înrolează; iar dacă și se întrece cineva, nu e încununat dacă nu se va întrece după legile jocului” [2 Tim 2, 4-5]. Eu cel legat în lanțuri îmi pun sufletul pentru tine.

*II*¹ Oricine vorbește pe lângă cele poruncite, chiar de ar fi vrednic de crezare, chiar dacă postește, chiar dacă e feciorelnic, chiar dacă ar face minuni și ar profeti, să-ți apară drept un lup în piele de oaie [Mt 7, 15] care lucrează stricăciunea oilor.² Dacă tăgăduiește cineva crucea și se rușinează de pătimirea Lui, să-ți fie ca însuși potrivnicul [Satana]; „chiar de și-ar împărți averile săracilor, chiar de-ar muta munții, chiar de și-ar preda trupul arderii” [1 Co 13, 3], să fie pentru tine urâciune.³ Dacă vorbește de rău cineva Legea sau Profetii, pe care Hristos le-a împlinit cu venirea Sa, să-ți fie ca antihristul. Dacă spune cineva că Domnul e un simplu om, este iudeu omorător de Hristos.

*III*¹ „Cinstește văduvele care sunt cu adevărat văduve” [1 Tim 5, 3]. Fii patron al orfanilor, căci Dumnezeu este „tată al orfanilor și judecător al văduvelor” [Ps 67, 6].² Nimic să nu faceți fără episcopi, căci ei sunt preoți, iar tu ești slujitor/diacon al preoților. Ei botează, lucrează cele sfinte, hirotonesc, hirotesesc. Iar tu le slujești ca sfântul Ștefan în Ierusalim lui Iacob și

prezbiterilor.³ Nu fi nepăsător față de adunări [sinaxe]; caută-i pe toți după nume. „Nimeni să nu disprețuiască tinerețea ta, ci pildă fă-te credincioșilor cu cuvântul și cu purtarea” [1 Tim 4, 12].

*IV*¹ Nu te rușina de slugi, căci comună este firea noastră și a lor. Nu te scârbi de femei, căci ele te-au născut și crescut; prin urmare, trebuie să iubești pe cele ce sunt pricina nașterii tale, dar numai în Domnul, iar fără femeie bărbatul nu poate face copii; prin urmare, trebuie să le cinștim pe colaboratoarele nașterii noastre.² „Nici bărbatul nu este fără femeie, nici femeia fără bărbat” [1 Co 11, 11] afară de primii oameni plăsmuiți; căci trupul lui Adam e din cele patru stihii, iar cel al Evei din coasta lui Adam.³ Iar nașterea uimitoare a Domnului e numai din Fecioară nu pentru că împreunarea sexuală legitimă ar fi scârboasă, ci pentru că era o naștere convenită lui Dumnezeu; pentru că a fost lucru convenit pentru Creator să nu se folosească de nașterea obișnuită, ci de una uimitoare și străină, întrucât era un Creator.

*V*¹ Fugi de trufie, căci Domnul celor trufași le stă împotriva [1 Ptr 5, 5]. Scârbește-te de vorbirea de minciuni, căci spune [psalmistul]: „Pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuna” [Ps 5, 7]. Păzește-te de invidie, căci inițiatorul ei e diavolul și urmașul său Cain, care l-a pizmuit pe fratele lui și din invidie a lucrat crimă [Fc 4].² Îndeamnă pe surorile mele să iubească pe Dumnezeu și să se mulțumească doar cu bărbații lor; în chip asemănător îndeamnă-i și pe frații mei să se mulțumească cu soțiile lor. Păziți-le pe fecioare ca pe niște vase ale lui Hristos. Fii îndelung-răbdător, ca să ai multă înțelepciune. Nu fi nepăsător față de săraci, în care vei avea parte de prosperitate, „căci prin milostenii și fapte de credință sunt curățite păcatele” [Pr 15, 27a].

*VI*¹ Păstrează-te curat [1 Tim 5, 22] ca pe un locaș al lui Dumnezeu: ești un templu al lui Hristos, ești un instrument al Duhului. Știi cum te-am crescut. Chiar dacă sunt cel mai mic, fă-te gelos pe mine, imită purtarea mea. Nu mă laud în lume, ci în Domnul. Pe Heron, copilul meu, îl îndemn. „Iar cel ce se laudă, în Domnul să se laude” [2 Co 10, 17].² Fie să mă bucur de tine [Flm 20], copil iubit, al cărui păzitor să fie Singurul Dumnezeu Nenăscut și Domnul Iisus Hristos. Nu crede tuturor, nu avea îndrăznire față de toți, nici chiar dacă te-ar linguși cineva; căci mulți sunt slujitorii Satanei, și „cine se încrede repede e ușuratic la inimă” [Sir 19, 4].

*VII*¹ Adu-ți aminte de Dumnezeu și nu vei păcătui vreodată. Nu fi cu sufletul îndoit în rugăciunea ta, căci fericit este cel ce nu se îndoiește. Cred în Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos și în Fiul Lui Unul-Născut, că Dumnezeu mi-l va arăta pe Heron pe scaunul meu. Adu-ți aminte să nu te lași alerga de ta.² Îți poruncesc pe Dumnezeul a toate, pe Hristos și în prezența Duhului Sfânt și a cetelor [duhurilor] slujitoare: păzește depozitul meu [1 Tim 6, 13, 20], pe care eu și Hristos ți l-am încredințat ție și nu te judeca nevrednic de cele

arătate mie despre tine de Dumnezeu. Îți încredințez Biserica antiohienilor. V-am încredințat în Domnul Iisus Hristos lui Policarp.

VIII¹ Te îmbrățișează în Hristos episcopii Onisim, Bitus, Damas, Polibiu și toți cei din Filipi, de unde ți-am și scris această scrisoare. ² Îmbrățișează prezbiteriul cel cu cuviință dumnezeiască, îmbrățișează pe sfinții tăi tovarăși de diaconie, de care fie să mă bucur în Hristos cu trupul și cu duhul. Îmbrățișează poporul Domnului de la mic până la mare după nume, pe care ți-i încredințez ca Moise lui Iosua, generalul lor de după el [Dt 31, 7]. Și să nu ți se pară greu ceea ce s-a spus: căci chiar dacă nu suntem cum erau aceia, ne rugăm măcar să ne facem, pentru că și noi suntem copii ai lui Avraam. ³ Fii așadar tare, Heron, acționează eroic și bărbătește; căci de acum înainte tu vei duce și scoate poporul Domnului cel din Antiohia și „adunarea Domnului nu va fi ca niște oi care nu au păstor” [Nm 27, 14].

IX¹ Îmbrățișează pe Cassian, gazda mea, și pe foarte cuviincioasa lui soție și pe preaiubiții lor copii, cărora „Dumnezeu le va da să găsească milă de la Domnul în ziua aceea” [2 Tim 1, 18] pentru slujirea lor față de noi; și pe care ți-i încredințez în Hristos. ² Îmbrățișează în Hristos după nume pe toți credincioșii care sunt în Laodiceea. Nu fi nepăsător nici față de cei din Tars, ci uită-te peste ei mai des, întărindu-i în Evanghelie. ³ Salut în Domnul pe Maris, episcopul din Neapolis de lângă Anazarvos. Salut-o și pe foarte cuviincioasa Maria [din Cassobela], fiica mea mult-învățată, și „Biserica din casa ei” [cf. Rm 16, 5], pentru care mi-aș pune sufletul, pentru că e exemplară între femeile cucernice. ⁴ Tatăl lui Hristos să te păzească, prin Fiul Său Unul-Născut, sănătos și cu bună reputație în toate spre viață foarte lungă pentru folosul Bisericii lui Dumnezeu. Fii sănătos în Domnul și roagă-te ca să mă desăvârșesc.

Către Filipeni

Ignatie, cel numit și Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu care este în Filipi, celei miluite în credință, răbdare și iubire nefățarnică, milă, pace de la Dumnezeu Tatăl și Domnul Iisus Hristos, „Care e Mântuitorul tuturor oamenilor, și mai cu seamă al credincioșilor” [1 Tim 4, 10].

I¹ Aducându-ne aminte de iubirea și sârguința voastră în Hristos, pe care le-ați arătat față de noi, am socotit că este lucru cuviincios să scriu iubirii voastre sufletești de frați potrivit lui Dumnezeu, ca să vă aduc aminte de alergarea voastră în Domnul, ca „toți să grațiți același lucru, având un suflet, gândind același lucru, urmând același canon” al credinței, cum vă povățuia

Pavel [Flp 2, 2; 3, 16]. ² Căci dacă Unul este Dumnezeu a toate, Tatăl lui Hristos, „din Care sunt toate” [I Co 8, 6], Unul e și Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu Domnul a toate, „prin Care sunt toate”, și Unul este Duhul Sfânt, Care a lucrat în Moise, în profeți și în apostoli, unul e și botezul dat întru moartea Domnului, și una e Biserica aleasă, ³ una trebuie să fie și credința în Hristos; căci este „Un Domn, o credință, un Botez, Un Dumnezeu și Tată a toate și prin toate și în toți” [Ef 4, 5–6].

II ¹ Este așadar Un Dumnezeu și Tată, și nu doi, nici trei, Unul e Cel ce este [Iș 3, 14] și nu este altul afară de El, Singurul adevărat. „Căci Domnul, zice [Scriptura], Dumnezeu Tău, Domnul Unul este” [Dt 6, 7], și iarăși: „Nu Un Dumnezeu ne-a creat? Nu Unul e Tatăl nostru al tuturor?” [Mal 2, 10]. ² Este și Un Fiu, Cuvânt Dumnezeu; căci spune [Scriptura]: „Unul-Născut Care este în sânurile Tatălui” [In 1, 18] și iarăși: „Un Domn Iisus Hristos” [I Co 8, 16] și în altă parte: „Care e numele Lui sau care e numele Fiului Său, ca să cunoaștem?” [Pr 30, 4]. ³ Unul e și Mângâietorul; căci, spune [Scriptura], „este Un Duh, căci am fost chemați la o singură nădejde a chemării noastre” [Ef 4, 4], și iarăși: „La Un Duh am fost adăpați toți” [I Co 12, 13] și cele ce urmează. Iar „toate acestea”, adică harismele, „le lucrează Unul și Același Duh” [I Co 12, 11]. ⁴ Așadar nu sunt nici trei tați, nici trei fii, nici trei mângâietori, ci Un Tată, Un Fiu și Un Mângâietor. De aceea și Domnul când i-a trimis pe apostoli să facă învățacei toate neamurile [păgâne], le-a poruncit „să boteze în Numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt” [Mt 28, 19], nu într-Unul cu trei nume, nici în Trei Care s-au înomenit, ci în Trei de aceeași cinstire [homotimous].

III ¹ Căci Unul e Cel ce S-a înomenit, nici Tatăl, nici Mângâietorul, ci numai Fiul, nu aparent, nici imaginar, ci într-adevăr, căci „Cuvântul S-a făcut trup” [In 1, 14], pentru că „Înțelepciunea și-a zidit sieși casă” [Pr 9, 1]. ² Și Dumnezeu Cuvântul S-a născut ca om cu trup din Fecioară fără legătură cu bărbat; căci „Fecioara va lua în pântece și va naște un Fiu” [Is 7, 14]. Prin urmare, S-a născut cu adevărat, a crescut cu adevărat, a mâncat și a băut cu adevărat, a fost răstignit, a murit și a înviat cu adevărat. ³ Cine crede acestea așa cum sunt, așa cum s-au făcut, este fericit; cine nu crede acestea e spurcat nu mai puțin decât cei care L-au răstignit pe Domnul. Căci stăpânul acestei lumi se bucură când tăgăduiește cineva crucea, deoarece știe că mărturisirea crucii e pierzania lui. Pentru că acesta e trofeul ridicat împotriva puterii lui, pe care văzându-l tremură și de care auzind se teme.

IV ¹ Și înainte să aibă loc crucea, el se sânguia ca ea să aibă loc și lucra în fiii neascultării [Ef 2, 2]: lucra în Iuda, în farisei, în saducheii, în bătrâni, în tineri, în preoți. Iar când urma să aibă loc, l-a tulburat și a sădit părere de rău în vânzător. i-a arătat un laț și l-a învățat sugrumarea [Mt 27, 3–5]. ² A înfri-

coșat-o și pe femeie tulburând-o în vis [Mr 27, 19], și a încercat să oprească cele ale crucii el care pusese în mișcare toate pentru ridicarea ei: nu părându-i rău de un rău atât de mare — căci dacă ar fi fost așa, n-ar fi fost cu totul rău —, dar simțea pierzania lui; pentru că crucea lui Hristos era începutul condamnării lui, începutul morții, începutul pierzaniei lui. ³ De aceea lucrează în unii negarea crucii, rușinarea de pătimire, numirea morții aparentă, eliminarea nașterii din Fecioară, defăimarea firii ca mizerabilă. Cu iudeii luptă pentru tăgăduirea crucii, cu elinii pentru calomnierea Mariei, cu ereticii pentru nașterea imaginară. ⁴ Căci multe forme are generalul răutății, deoarece își ascunde gândul, e inconsistent, e contrar lui însuși, avansează unele și arată altele; căci este înțelept în a face răul, dar nu știe nicicând ce este binele [Ir 4, 22], fiind plin de ignoranță din pricina nebuliei lui de bunăvoie. Și cum nu este așa cel care nu vede rațiunea nici când stă la picioarele lui?

V¹ Căci dacă Domnul e un simplu om din suflet și din trup, de ce mai elimini nașterea firii comune a oamenilor? De ce numești pătimirea aparentă de parcă ar fi un lucru uimitor pentru un om?, și de ce socotești aparentă moartea unui muritor? ² Iar dacă e Dumnezeu și om, de ce spui că e o fărâdelege a numi „Domn al slavei” [I Co 2, 8] pe Cel neschimbabil prin fire? De ce zici că e o fărâdelege a spune despre Legiuitorul Care are suflet omenesc că e Cuvântul făcut trup [In 1, 14], Cuvântul făcut om și că n-a locuit doar într-un om? ³ Dar cum e atunci magicianul acesta, Care în vechime a alcătuit cu voința Tatălui toată firea simțită și gândită, iar prin înomenirea Lui a vindecat toată boala și slăbiciunea?

VI¹ Cum nu este Dumnezeu Acesta Care învie morții, trimite pe ologi fericiți, curăță pe leproși, redă vederea orbilor, iar pe cele ce sunt fie le sporește, fie le transformă, ca pe cele cinci pâini și cei doi pești și apa în vin, și pune pe fugă cu un cuvânt toată oștirea ta? ² De ce faci rea firea Fecioarei și numești rușinoase membrele ei, când în vechime le purtai în procesiuni publice și porunceai să fie dezgolate cele bărbătești în văzul celor femeiești, și cele femeiești spre pofta neînfrănată a bărbaților? ³ Acum pe acestea le socotești rușinoase și te prefaci decent tu, duhul desfrânării, neștiind că numai atunci devine ceva rușinos, când e întinat de fărâdelege; dacă e absent păcatul, nimic din cele făcute nu e rușinos, nici rău, ci toate sunt bune foarte [cf. Fc 1, 31]. Iar tu care nu vezi le faci rele?

VII¹ Dar cum, iarăși, Hristos nu ți se pare că e din Fecioară, ci că e Dumnezeu Cel peste toate [Ef 4, 6], Cel ce este [Is 3, 14], Atotțiitorul? Așadar, Cine L-a trimis? Spune! Cine e Stăpânul Lui? De voința Cui a ascultat? Ce legi a împlinit Cel ce nu e supus nici voinței, nici puterii cuiva? ² Și tu care suprimi nașterea lui Hristos, legiuiești că Cel Nenăscut S-a născut și a fost pronit pe cruce Cel fără început, cu îngăduința Cui nu pot să spun. ³ Dar

violența ta nu-mi este ascunsă și știu că faci pași laterali și șovăielnici. Tu însă care pretinzi că știi totul, nu știi cine e Cel ce S-a născut.

VIII¹ Fiindcă multe îți rămân ascunse: fecioria Mariei, nașterea uimitoare. Cel care e în trup, steaua care călăuzește pe cei din răsărit, magii care aduc daruri, salutarea adusă Fecioarei de arhanghelul, zămisirea uimitoare a Fecioarei logodite, vestirea unui înainte-mergător copil pentru Cel din Fecioară și săltarea lui în pântec din pricina a ceea ce văzuse înainte,² imnele îngerilor pentru Cel născut, vestea cea bună a îngerilor, frica lui Irod pentru luarea împărăției, porunca uciderii pruncilor, strămutarea în Egipt, revenirea de acolo înapoi, scutecele pruncului, înscrierea omenească, hrănirea cu lapte, numele de tată dat celui ce n-a aruncat sămânța, ieslea pentru că nu mai era loc, nici o pregătire omenească, înaintarea în creștere, cuvintele omenești, foamea, setea, călătoria, osteneala, aducerile de jertfe, apoi și tăierea-împrejur,³ botezul, glasul Tatălui peste Cel ce se boteza, despre Cine și de unde era Acesta, mărturia Duhului și a lui Dumnezeu de sus, glasul profetului Ioan însemnând prin „Mielul” pătimirea, lucrarea diferitor semne, felurile vindecări, certarea stăpânitoare care a poruncit mării și vânturilor, duhurile rele puse pe fugă, tu însuși chinându-te întristat de puterea Celui arătat și neavând ce să faci.⁴ Văzând acestea erai cuprins de amețală; nu știai că o fecioară era cea care născuse, dar te-au uimit cântarea îngerilor, închinarea magilor, arătarea stelei. Dar te-ai întors la neștiință din pricina lucrurilor umile: căci mici îți s-au părut scutecele, ieslea, tăierea-împrejur, hrănirea cu lapte, și ele-ți apar nedemne de Dumnezeu.

IX¹ L-ai văzut iarăși rămânând om după ce l-ai văzut patruzeci de zile și nopți negustând hrană omenească, îngeri slujindu-i, de care ai tremurat, după ce l-ai văzut mai întâi botezat ca un om comun și neștiind cauza. Iar după postire ai îndrăznit iarăși împotriva celui flămând și l-ai ispitit ca pe un om comun, neștiind cine să fie;² căci spuneai: „De ești Fiul lui Dumnezeu, spune ca pietrele acestea să se facă pâini” [Mt 4, 4], iar faptul că a spus „De ești Fiul lui Dumnezeu” ține de neștiință. Căci dacă ai fi cunoscut cu adevărat, ai fi crezut că pentru Creatorul e în mod egal cu puțință și să facă ceva ce nu este și să transforme ceea ce este.³ Și L-ai ispitit prin pânțec pe Cel ce hrănește pe toți cei ce au nevoie de hrană, și L-ai ispitit pe „Domnul slavei” [1 Co 2, 8], uitând din pricina răutății minții tale că „nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” [Dt 8, 3; Mt 4, 7].⁴ Căci dacă ai fi știut că era Fiul lui Dumnezeu, ai fi cunoscut că Cel ce a putut să-și facă trupul stricăcios să nu simtă lipsuri patruzeci de zile și nopți, ar fi putut face acest lucru și mereu. Dar de ce a flămânzit? Ca să arate că a luat un trup cu pătimiri asemănătoare oamenilor. Prin întâiul lucru a arătat că e Dumnezeu, iar prin al doilea că este și om.

X¹ Tu deci, care ai căzut ca un fulger din slava cea mai înaltă [cf. *Lc* 10, 18], ai îndrăznit să spui: „Aruncă-te jos” Domnului pentru Care cele ce nu sunt sunt socotite ca unele care sunt [*Mt* 4, 5] și să-L provoci la slavă deșartă pe Cel ce nu Se arăta ostentativ,² și te-ai prefăcut că citezi cu privire la El Scriptura: „Că îngerilor Săi va porunci pentru tine, și te vor ridica pe mâini, ca să nu lovești de piatră piciorul Tău” [*Ps* 90, 11–12] și în același timp te-ai prefăcut că nu știi celelalte ascunzând cele ce [Psalmistul] profetea despre El și slujitorii Lui: „Peste aspidă și vasilisc vei pași și vei călca peste leu și balaur” [*Ps* 90, 13].

XI¹ Așadar, dacă tu ești ceea ce Domnul calcă în picioare, cum de-L ispitești pe Cel de neispitit, uitând de Legiuitorul care poruncește: „Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeu tău” [*Dt* 6, 16; *Mt* 4, 7]? Ba chiar cutezi, preasurcate, să-ți însușești lucrurile lui Dumnezeu și să spui că ți s-a predat stăpânirea asupra lor, Îi propui Domnului căderea ta și făgăduiești să-l dai cele ale Lui dacă ți se va închina căzându-ți la pământ [*Mt* 4, 8–9].² Și cum n-ai tremurat să spui împotriva Stăpânului așa ceva, tu cel ajuns din răutatea minții duhul cel mai rău dintre toate duhurile rele? Prin pântece ai fost biruit și prin slava deșartă ai fost necinstit, iar acum atragi la necredință prin iubirea de bani și de stăpânire.³ Tu, Beliar, balaurul, apostatul, șarpele strâmb, depărtatul [apostatul] de Dumnezeu, separatul de Hristos, înstrăinatul de Duhul Sfânt, izgonitul din corul îngerilor, ocărătorul legilor lui Dumnezeu, dușmanul celor legiuite, cel ce te-ai răsculat împotriva primilor plăsmuiți și i-a întors de la poruncă pe cei ce nu te-au nedreptățit cu nimic, cel ce l-ai sculat împotriva lui Abel pe omorătorul de om Cain, cel ce te-ai războit cu Iov, cel ce spui Domnului: „Dacă mi te vei închina căzând la pământ!” [*Mt* 4, 9]!⁴ Ce îndrăzneală! Ce nebulie! Tu rob fugit, rob biciuit, care te-ai răzvrătit împotriva bunului Stăpân, Îi spui unui asemenea stăpân, Dumnezeu al tuturor celor gândite și simțite: „Dacă mi te vei închina căzând la pământ!”

XII¹ Dar Domnul e îndelung-răbdător și nu-l întoarce în neființă pe cel ce din neștiință îndrăznește asemenea lucruri, ci răspunde blând: „Piei, satano!” [*Mt* 4, 10].² N-a spus: „Înapoia Mea!” [cf. *Mt* 16, 23], căci nu e cu putință ca el să se întoarcă, ci: „Piei, satano!” în cele pe care le-ai ales! „Piei” în cele pentru care te-ai hotărât din răutatea minții! Căci Eu știu Cine sunt și de Cine sunt trimis și cunosc Cui trebuie să Mă închin; căci zice [Scriptura]: „Domnului Dumnezeului tău să te închini și Lui Singur să-l slujești!” [*Dt* 6, 13; *Mt* 4, 10].³ Îl știu pe Unul, Îl cunosc pe Singurul, de Care te-ai depărtat ca un apostat. Nu sunt un potrivnic al lui Dumnezeu [*antitheos*], mărturisesc excelența Lui, și nu refuz să Mă închin Celui pe Care-L știu Cauza nașterii Mele, Domn și Păzitor al subzistenței Mele, căci Eu sunt viu pentru Tatăl [*In* 6, 57].

*XIII*¹ Acestea am fost silit să vi le scriu, fraților, de dispoziția mea față de voi îndemnându-vă spre slava lui Dumnezeu, nu ca fiind eu ceva, ci ca un frate. Supuneți-vă episcopului, prezbiterilor și diaconilor. Iubiți-vă unii pe alții în Domnul ca pe niște statui ale lui Dumnezeu.² Vedeți bărbaților și iubiți-vă soțiile ca pe propriile voastre membre, iar femeile iubiți-vă bărbații ca fiind una cu ei prin contact. Dacă trăiește cineva în curăție sau înfrânare, să nu se înalțe, ca să nu-și piardă plata.³ Sărbătorile să nu le necinstiți; păresimile să nu le disprețuiți, căci cuprind o imitare a conduitei Domnului, și nu treceți cu vederea săptămâna Pătimirii. Postiți miercurea și vinerea, dând prisosul vostru săracilor. Dacă postește cineva duminica ori sâmbăta, afară de o singură sâmbătă, acestea e omorător al lui Hristos.

*XIV*¹ Rugăciunile voastre să se întindă la Biserica Antiohiei, de unde sunt dus legat în lanțuri la Roma. Îmbrățișez pe sfântul episcop Policarp, îmbrățișez pe sfântul episcop Vitalius, sfântul prezbiteriu și diaconii cei robi împreună cu mine; pentru care mi-aș pune și sufletul.² Îmi iau rămas-bun încă o dată de la episcop și de la prezbiteri în Domnul. Dacă săvârșește cineva Paștele împreună cu iudeii sau primește semnele [simbolurile] praznicului lor, e părtaș al celor ce au omorât pe Domnul și pe apostolii Lui.

*XV*¹ Vă îmbrățișează diaconii Filon și Agatopon. Îmbrățișez adunarea fecioarelor și cinul văduvelor, de care fie să mă și bucur. Îmbrățișez poporul Domnului de la mic la mare.² V-am trimis această scrisoare prin citețul Euphaniu, bărbat cinstit de Dumnezeu și foarte credincios, pe care l-am întâlnit la Regium când eram dus cu corabia. Aduceți-vă aminte de lanțurile mele [Col 4, 18], ca să fiu făcut desăvârșit în Hristos.³ Fiți sănătoși la trup, la suflet și la duh, gândind cele desăvârșite, întorcând spatele lucrătorilor fărădelegii și stricătorilor cuvântului adevărului, făcuți puternici în harul Domnului nostru Iisus Hristos.

Patru epistole latine, apocrife medievale

Către Ioan Apostolul

Ignatie și frații care sunt cu el, lui Ioan sfântul bătrân

Suntem greu îndurerăți de întârzierea ta în a ne întări prin adresări și mângâieri. Dacă absenta ta se va prelungi, ea îi va lăsa părăsiți pe mulți dintre noi. Grăbește-te așadar să vii, căci credem că ne va scoate din încurcătură. Sunt aici și multe din femeile noastre care doresc să vadă pe Maria [mama] lui Iisus și care vor în fiecare zi să alerge de la noi la voi, ca să se atingă de ea, să atingă sânii care L-au alăptat pe Domnul Iisus și să o întrebe unele din lucrurile ei de taină. Dar și Salome, pe care o iubești, fiica Anei, care a rămas cincii luni cu ea în Ierusalim și alți câțiva cunoscuți relatează că e plină de toate harurile și de toate

virtuțile, după obiceiul unei fecioare, rodnică în virtute și în har. Și, precum spun, e veselă în prigoane și întristări, nu murmură în lipsuri și nevoi; recunoscătoare față de cei ce o ocărăsc, se bucură de necazuri; e îndurerată împreună cu cei nenorociți și întristați ca una care împărtășește aceleași întristări și nu zăbovește să vină în ajutorul lor. Strălucește însă când dispută în lupta credinței împotriva molipsitoarelor conflicte ale răutăților. E învățatoarea noii noastre religii și a pocăinței și slujitoarea tuturor faptelor evlaviei pe lângă credincioși. E devotată celor smeriți și se smerește mai devotat decât cei devotați; e mărită în chip minunat de toți deși e denigrată de cărturari și farisei. Pe lângă acestea mulți ne relatează despre ea multe altele, dar nu îndrăznim să dăm crezare tuturor și să ți le relatăm pe toate. Dar, așa cum ni se povestește de către oameni demni de încredere, în Maria mama lui Iisus natura sfințeniei îngerești e însoțită [*sociatur*] cu natura umană. Și unele ca acestea au stănit cele dinăuntru ale noastre și ne constrâng să dorim [să vedem] înfățișarea acestei — dacă e îngăduit să vorbim așa — minuni cerești și preasfinte arătări. Tu însă pleacă-te cu sârguință dorinței noastre și fii sănătos. Amin.

Către același

Ignatie al său, lui Ioan sfântului bătrân

Dacă îmi este îngăduit, vreau să urc la tine, în părțile Ierusalimului, și să-i văd pe sfinții credincioși care sunt acolo; mai cu seamă pe Maria mama lui Iisus, despre care se spune că e admirată și dorită de toți. Căci pe cine nu l-ar desfăta faptul de a o vedea și de a vorbi cu ea, care a născut din ea pe Dumnezeu Cel adevărat, dacă e prieten al credinței și religiei noastre? De asemenea și pe vrednicul Iacob, cel supranumit și Iustus, despre care se spune că e asemenea lui Hristos Iisus la față, prin viață și modul de purtare, ca și cum ar fi un frate geamăn al Lui din același pântec. Despre care spun că dacă-l voi vedea, îl voi vedea pe Iisus Însuși în toate trăsăturile trupului Său. Precum și pe ceilalți sfinți și sfinte. Vai! ce mai întârzii?, ce mă mai reține? Bunule învățator, poruncește să mă grăbesc și fii sănătos. Amin.

Către Fecioara Maria

Ignatie al ei, Mariei purtătoarei de Hristos

Ar fi trebuit să mă întărești și mângâi pe mine care sunt proaspăt botezat și ucenic al [iubitului] tău Ioan. Căci lucruri minunate de spus am auzit despre Iisus al tău și sunt uimit de cele auzite. Ca să fii sigur de cele auzite doresc din inimă să le aud de la tine, care ai fost mereu familiară și legată intim cu El și știi tainele Lui. Ți-am scris și altă dată și te-am rugat aceleași lucruri. Rămâi cu bine și proaspăt botezații care sunt ca mine să fie întăriți de tine, prin tine și în tine. Amin.

Răspunsul Fecioarei Maria

Smerită slujnică a lui Hristos Iisus, lui Ignatie, iubitului împreună-ucenic

Cele ce le-ai auzit și învățat despre Iisus de la Ioan sunt adevărate. Acelea să le crezi, de aceea să te alipești, ține cu tărie făgăduința creștinismului primit și potrivește-ți obiceiurile și viața cu această făgăduință. Voi veni împreună cu Ioan să te văd pe tine și pe cei ce sunt împreună cu tine. Stai tare în credință și fii bărbat [cf. *1 Co* 16, 13], și să nu te miște asprimea prigoanei, ci rămâi cu bine și să salte duhul tău în Dumnezeu Mântuitorul tău [cf. *Lc* 1, 47]. Amin.

Faint, illegible text covering the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Sinodalul din 1862 - 1863
Tratatul ortodoxiei și dogmaticii
impunând scrierilor canonice

III

Canonul Scripturii și canonul Adevărului

Textul principal al paginii este foarte estompat și nu este posibil să se citească conținutul exact. Se pot distinge doar câteva linii de text care pare să fie o introducere sau începutul unui capitol, dar acestea sunt complet ilegibile din cauza calității imaginii și a stării de conservare a cărții.

III

Canonii Secretarii
Canonii Aevangelii

Sfântul Irineu al Lyonului

(† 202)

Tradiția apostolică și dovedirea ei împotriva falsificării gnostice

(cca 180)

Gnoza falsificatoare

(*Contra ereziilor*, cartea I, prefață)¹

pref. Respingând adevărul, unii introduc cuvinte mincinoase și „genealogii nesfârșite, care produc mai degrabă discuții decât zidirea lui Dumnezeu cea în credință”, cum zice Apostolul [*1 Tim* 1, 4], și printr-o verosimilitate încropită în chip viclean fură mintea celor mai lipsiți de experiență și duc în captivitate, falsificând cuvintele Domnului; făcându-se exegeți răi ai lucrurilor spuse bine, îi răstoarnă pe mulți abătându-i sub pretextul „gnozei” de la Cel care a alcătuit și împodobit această lume, ca unii care pot să arate ceva mai înalt și mai bun decât Dumnezeu Care a făcut pământul și toate cele din el [*Iș* 20, 11; *Ps* 145, 6; *FA* 4, 24; 14, 13]: îngrijindu-se de verosimilitate îi aduc prin meșteșugul cuvintelor pe cei simpli la mania cercetărilor și discuțiilor, după care, nemaiîngrijindu-se de verosimilitate, îi dau pierzaniei făcându-i să gândească blasfemii și impietăți la adresa Creatorului fiindcă nu pot distinge minciuna de adevăr. Fiindcă rătăcirea nu se arată pe ea însăși așa cum este, ca nu cumva fiind dezgolită să ajungă recunoscută, ci, împodobindu-se în chip viclean cu haina verosimilității, prin aparență exterioară se arată celor mai lipsiți de experiență — deși e un lucru ridicol a spune acest lucru — mai adevărată decât adevărul. Căci așa cum spunea cineva superior nouă: „Smaraldul care pentru unii e o piatră prețioasă e insultat drept o bucată de sticlă trucată printr-un meșteșug, atunci când nu e de față cel care e în stare să verifice și să demaște ceea ce e făcut în chip viclean printr-un meșteșug; dar atunci când în argint a fost amestecată aramă, care om simplu va putea să verifice ușor acest lucru?” Noi însă nu vrem ca din cauza noastră

¹ IRENÉ DE LYON, *Contre les hérésies, Livre I* (Sources Chrétiennes 264), Paris, 1989, p. 18-22.

unii să fie răpiți ca niște oi de lupi, necunoscându-i din pricina pieii de oaie pe care și-o pun în afară [Mt 7, 15], ei, de care Domnul ne-a poruncit să ne păzim, pentru că deși vorbesc ca și noi, nu gândesc ca și noi.

Falsificarea gnostică a Scripturilor

(*Contra ereziilor*, cartea I, cap. VIII.1; IX.4-5; X.1-3; XXII.1)²

VIII¹ Ipoteza/tema [*argumentum / hypothesis*] nici profeții n-au vestit-o, nici Domnul n-a învățat-o, nici apostolii n-au predat-o, dar ei se laudă că o cunosc mai bine decât alții; citind-o ei din texte nescripturistice și sărguindu-se, după cum se spune, să împletească funii din nisip, pentru a fi credibili încearcă să potrivească cu cele spuse de ei fie parabole ale Domnului, fie ziceri profetice, fie cuvinte apostolice, pentru ca ficțiunea lor să nu pară că e lipsită de mărturie, trecând dincolo de ordinea și înlănțuirea [*ordinem et textum*] Scripturilor; și, desfăcând pe cât le stă în putință membrele [corpului] adevărului, transferă și transformă, și făcând un lucru din altul îi amăgesc pe mulți prin aparența [*fantasma*] rău alcătuită a cuvintelor Domnului astfel potrivite. În felul în care cineva, atunci când un artist iscusit face cu grijă din pietricele icoana frumoasă a unui împărat, ar strămuta pietricelele acelea desfăcând figura omului și le-ar reasambla ca să facă din ele forma, și ea rău alcătuită, a unui câine sau a unei vulpi, după care ar susține sus și tare și ar spune că aceasta de acum e acea icoană frumoasă pe care a alcătuit-o iscusitul artist; și arătând pietricelele puse la un loc frumos de primul artist în icoana împăratului, dar strămutate în chip rău de cel din urmă în forma unui câine, i-ar amăgi prin aparența [*fantasma*] pietricelelor pe cei mai simpli care n-au înțelegerea formei împăratului și i-ar convinge că această figură rușinoasă de vulpe e acea frumoasă icoană a împăratului; în același mod și ei, cosând cap la cap povești de babe [cf. *1 Tim 4, 7*] și smulgând apoi de ici și de acolo ziceri, expresii și parabole, vor să potrivească astfel cuvintele lui Dumnezeu cu miturile lor. [...]

IX⁴. Căci după ce și-au confecționat ipoteza/tema lor, adunând expresii apoi și nume risipite, le strămută, precum spuneam mai sus, din semnificația lor conformă naturii în cea care e contrară naturii, făcând lucruri asemănătoare cu cei care propun ce fel de teme ipotetice le vin în minte, după care încearcă să le mediteze prin versuri homerice, astfel încât celor simpli să li

² IRENÉE DE LYON, *Contre les hérésies, Livre I* (Sources Chrétiennes 264), Paris, 1989, p. 113-116, 146-164, 308-310.

se pară că Homer însuși a făcut versuri pe această temă ipotetică meditată de ei, și mulți se lasă seduși de succesiunea bine compusă a versurilor și ajung să se întrebe dacă nu cumva le-a făcut Homer însuși. Iată cum — căci nimic nu ne împiedică de dragul exemplului să menționăm și acestea, întrucât în ambele cazuri e vorba de o întreprindere asemănătoare — se descrie prin versuri homerice trimiterea lui Heracle de către Euristeu la câinele din Hades:

Astfel grăind l-a trimis neînvingul Heracle
pe de mari isprăvi făptuitorul, ce adânc suspina,
Euristeu, fiul lui Steneleu Perseidul,
să aducă din Ereb câinele crudului Hades.

Iar el a plecat ca un leu hrănit în munți încrezător în puterile sale
trecând prin oraș; și îl urmau prietenii toți,
copile, tineri și bătrâni fără noroc,
plângând și jelind de parcă spre moarte mergea.

Hermes îl însoțea și Atena cu ochi azurii,
căci știau în inimile lor câtă durere avea fratele lor³.

Cine dintre cei mai simpli nu s-ar lăsa furat de aceste versuri și n-ar socoti că Homer însuși le-a compus pe această temă? Dar cel iscusit în cele homerice va recunoaște versurile, nu însă și tema, știind că unele din ele sunt spuse despre Odiseu, altele despre Heracle însuși, altele despre Priam, iar altele despre Menelau și Agamemnon; și luându-le și redându-le pe fiecare temei lui, va face să dispară tema propusă.

Tot așa și cel ce ține în el însuși neclintit canonul Adevărului [*regulam veritatis / kanona alētheias*], pe care l-a primit prin Botez, va recunoaște în acestea numele, expresiile și parabolele din Scripturi, dar nu va recunoaște tema/ipoteza blasfematoare [sistemul gnostic]; căci va recunoaște pietricelele, dar nu va primi vulpea în locul icoanei împăratului: redând pe fiecare din cele spuse ordinii [*taxis*] lui și potrivindu-l cu corpul mic al adevărului, va dezgoli și arăta inconsistența ficțiunii/plăsmuirii lor.

³ Iar pentru că acestei piese de teatru nu-i lipsește decât deznodământul, și anume ca cineva să pună capăt farsei lor adăugând cuvântul care să o destrame, am socotit potrivit să arătăm mai întâi în ce anume diferă între ei înșiși părinții acestui mit, ca unii ce sunt din diverse duhuri ale rătăcirii; căci din acestea se va putea vedea foarte exact, chiar înainte de demonstrare, adevărul solid vestit de Biserică și vorbirea mincinoasă confecționată de ei.

³ Înlanțuire de versuri din *Odiseea* 10, 76; 21, 26; *Iliada* 14, 123; 8, 368; *Odiseea* 6, 130; *Iliada* 24, 327; *Odiseea* 11, 38; *Iliada* 24, 328; *Odiseea* 11, 626; *Iliada* 2, 409.

X¹ Căci, deși e risipită în întreaga lume până la marginile pământului, Biserica, aceea care a primit de la apostoli și învățăceii lor credința într-Unul Dumnezeu Atotțiitorul „Cel ce a făcut cerul, pământul, marea și toate cele din ele” [*Iș* 20, 11; *Ps* 145, 6; *FA* 4, 24; 14, 15] și într-Unul Hristos Iisus Fiul lui Dumnezeu întrupat [*In* 1, 14] pentru mântuirea noastră, și în Duhul Sfânt Care a vestit prin profeți economiile, venirea, nașterea din Fecioară, Pătimirea, Învierea din morți și Înălțarea la ceruri ale iubitului Hristos Iisus Domnul nostru, precum și venirea Lui din ceruri în slava Tatălui [*Mt* 16, 27] ca să recapituleze toate [*Ef* 1, 10] și să învie toată carnea întregii umanități, pentru ca în fața lui Hristos Iisus Domnul, Dumnezeuul, Mântuitorul și Împăratul nostru potrivit bunăvoinții [*Ef* 1, 9] Tatălui Celui Nevăzut [*Col* 1, 15] „să se plece tot genunchiul, al celor cerești, al celor pământești și al celor dedesubt și toată limba să se mărturisească” [*Flp* 2, 10–11] Lui și să se facă în toți judecată dreaptă [*Rm* 2, 5], iar duhurile răutății [*Ef* 6, 12] și îngerii călători ai poruncii și ajunși apostoli, ca și oamenii impioși, nedrepti, nelegiuiți și blasfematori să-i trimită în focul cel veșnic [*Mt* 18, 8; 25, 4], dar celor drepti și cuvioși, care au păzit poruncile Lui și au rămas în iubirea Lui [*In* 14, 15; 15, 10], unii de la început, alții din pocăință, să le dăruiască nesticăciune și slavă veșnică [*2 Tim* 2, 10; *1 Ptr* 5, 10]. Acea Biserică deci, care a primit, cum spuneam, această vestire [*predicationem* / *kerygma*] și această credință [*fidem* / *pistin*], deși e risipită în întreaga lume, le păzește cu grijă ca și cum ar locui într-o singură casă și crede în chip asemănător în ele ca și cum ar avea un singur suflet și o singură inimă [*FA* 4, 32] și le vestește, învață și predă cu un glas ca având o singură gură.

² Căci deși graiurile din lume nu sunt asemănătoare, sensul predaniei/tradiției [*virtus traditionis* / *dynamis tēs paradoseōs*] este unul și același. Și nici Bisericele întemeiate în Germania nu cred altfel sau au o altă predanie/tradiție, nici cele dintre iberici sau celți, nici cele din răsărit, nici cele din Egipt și din Libia, nici cele întemeiate în mijlocul lumii. Ci așa cum soarele, flăcărta lui Dumnezeu, e unul și același în toată lumea, tot așa și lumina, vestirea Adevărului, strălucește pretutindeni [*In* 1, 5] și luminează pe toți oamenii [*In* 1, 9] care vor să vină la cunoașterea adevărului [*1 Tim* 2, 4]. Și nici cel mai puternic în cuvânt dintre întâi-stătătorii din Biserici nu va spune altele decât acestea — căci nimeni nu este mai presus decât Învățătorul [*Mt* 10, 24], — nici cel slab în cuvânt nu va putea micșora această predanie/tradiție, căci credința e una și aceeași; așa cum nici cel care poate spune multe despre ea nu o va înmulți, nici cel care spune puțin n-o va împuțina.

Chestiuni de cercetat

³ Faptul că unii știu mai mult sau mai puțin potrivit priceperii nu apare în schimbarea temei [*argumentum / hypothesis*] înseși și născocind un alt Dumnezeu pe lângă Creatorul, Făcătorul și Hrănitorul acestui univers, ca și cum Acesta nu ne-ar mai fi de ajuns, nici născocind un alt Hristos sau alt Unul-Născut, ci în analiza celor spuse în parabole și armonizarea lor cu tema adevărului, în expunerea planului și a economiei lui Dumnezeu pentru umanitate; în a arăta că Dumnezeu a avut îndelungă răbdare pentru apostazia îngerilor călcători ai poruncii și neascultarea oamenilor; în a vesti de ce anume Unul și Același Dumnezeu a făcut cele vremelnice și cele veșnice, cele cerești și cele pământești; în a înțelege de ce anume Dumnezeu fiind nevăzut S-a arătat profeților nu într-o singură formă, ci altora într-altfel; în a înștiința de ce anume s-au făcut mai multe testamente/legăminte cu umanitatea, și a învăța care e caracterul fiecăruia din testamente/legăminte; în a cerceta de ce anume „Dumnezeu a închis în neascultare toate, ca să-i miluiască pe toți” [*Rm 11, 32*]; în a da mulțumire pentru ce anume „Cuvântul” lui Dumnezeu „S-a făcut trup” [*In 1, 14*] și a pățimit; și a vesti de ce anume venirea Fiului lui Dumnezeu S-a făcut la sfârșitul veacurilor, adică de ce anume Începutul S-a arătat la sfârșit; în a desfășura câte zac în Scripturi cu privire la sfârșit și la cele viitoare; și în a nu trece sub tăcere de ce pe neamurile păgâne lipsite de nădejde Dumnezeu le-a făcut „comoștenitoare, concorporale și copărtașe” [*Ef 3, 6*] ca pe sfinți; în a vesti cum anume „cea ce e muritor — această carne — se va îmbrăca în nesticăciune și ceea ce e stricăcios, în nesticăciune” [*I Co 15, 54*], în a proclama cum anume „a ajuns popor cel care nu era popor și iubită cea care nu era iubită” [*Os 2, 25; Rm 9, 25*] și cum anume „au ajuns mai mulți copiii celei părăsite decât ai celei care are bărbat” [*Is 54, 1; Ga 4, 27*]. Fiindcă despre acestea și unele ca acestea a strigat Apostolul: „O, adâncul bogăției, al înțelepciunii și al cunoașterii lui Dumnezeu; cât de necercetate sunt judecățile Lui și neadulmecate căile Lui” [*Rm 11, 33*].

Canonul Adevărului

XXII¹ Noi însă să ținem canonul/regula Adevărului, și anume că există Un singur Dumnezeu Atoatețitor Care prin Cuvântul Său a creat toate, a întocmit și făcut din nimic toate ca să fie, după cum spune Scriptura: „Prin Cuvântul lui Dumnezeu s-au întărit cerurile, și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor” [*Ps 32, 6*] și iarăși: „Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut” [*In 1, 3*]. Și nimic nu face excepție din aceste „toate”, ci Tatăl a făcut prin El toate, fie văzute, fie nevăzute [*Col 1, 16*], fie simțite, fie gândite,

fie vremelnice — în vederea unei economii —, fie veșnice [2 Co 4, 18]. Nu le-a făcut prin înșeri sau puteri separate de voința Lui, pentru că Dumnezeu n-are nevoie de nimic, ci prin Fiul și Cuvântul Său face, orânduiește, guvernează și dă existență la toate. El este Cel care a făcut lumea — căci lumea face parte din toate —, El este Cel care l-a plăsmuit pe om [Fc 2, 7]; El este Dumnezeuul lui Avraam, Isaac și Iacob [Iș 3, 6; Mt 22, 29], și deasupra Lui nu există alt „Dumnezeu”, nici „Început”, nici „Putere”, nici „Pleromă”; acesta este Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [Ef 1, 3]. Ținând deci această regulă/acest canon, putem dovedi ușor că aceștia s-au abătut de la adevăr, chiar dacă spun lucruri foarte multe și variate.

Apostoli, Scriptură, Tradiție și Biserică (*Contra ereziilor*, cartea III, cap. I-IV, XI.7-9, XXI și XXIV.1-2)⁴

Cum a primit Biserica Evanghelia

I¹ Stăpânul a toate a dat apostolilor Săi puterea de a vesti Evanghelia și prin ei am cunoscut Adevărul, adică învățătura Fiului lui Dumnezeu; lor le-a zis Domnul: „Cine ascultă de voi, de Mine ascultă, și cine vă nesocotește pe voi, pe Mine Mă nesocotește” [Lc 10, 16]. Căci nu prin alții am cunoscut economia mântuirii noastre, ci prin aceia prin care a ajuns la noi Evanghelia, pe care mai întâi au vestit-o, iar apoi ne-au predat-o după voia lui Dumnezeu în Scripturi, ca să fie temelie și stâlp al credinței noastre [cf. 1 Tim 3, 15]. Căci nu este îngăduit să spunem că au vestit înainte de a fi avut cunoașterea desăvârșită, cum îndrăznesc să spună unii, lăudându-se că sunt corectorii [emendatores] apostolilor. Căci după ce Domnul nostru a înviat din morți și ei s-au îmbrăcat cu putere de sus [Lc 24, 49] prin venirea Duhului Sfânt [FA 1, 8], dobândind certitudinea și cunoașterea desăvârșită privitoare la toate, au ieșit la marginile pământului [FA 1, 8], binevestindu-ne lucrurile bune care ne vin de la Dumnezeu și vestind oamenilor pacea cerească, toți și fiecare având Evanghelia lui Dumnezeu [Rm 1, 1 ș. a.].

Astfel, Matei a publicat la evrei în graiul lor o formă scrisă a Evangheliei, pe când Petru și Pavel evanghelizau la Roma și întemeiau aici Biserica. Iar după moartea acestora, Marcu, învățacelul și tâlmaciul lui Petru, ne-a predat și el în scris cele vestite de Petru. Iar Luca, următorul lui Pavel, a pus într-o carte Evanghelia vestită de acela. După care Ioan, învățacelul Domnului care

⁴ IRENEE DE LYON, *Contre les hérésies, Livre III* (Sources Chrétiennes 211), Paris, 1974, p. 20-52, 158-174. 398-410.

și-a plecat capul la pieptul Său [In 13, 23], a publicat și el o Evanghelic pe când petrecea în Efesul Asiei.

² Și toți aceștia ne-au transmis Un Singur Dumnezeu Creator al cerului și al pământului vestit de Lege și Profeti, și Un Singur Hristos Fiul lui Dumnezeu. Dacă nu e de acord cineva cu aceștia, acela îi disprețuiește pe cei care sunt părtașii Domnului [Evr 3, 14], disprețuiește pe Însuși Domnul, disprețuiește și pe Tatăl [Lc 10 16], și se condamnă pe sine însuși [Tit 3, 11], împotrivindu-se și luptând contra mântuirii lui, ceea ce fac toți ereticii.

Ereticii nu primesc nici Scripturile, nici Tradiția

II¹ Fiindcă atunci când li se argumentează din Scripturi, aceștia se întorc spre acuzarea Scripturilor înseși, ca și cum ele n-ar fi corecte, nici n-ar avea autoritate, pentru că ar vorbi în diverse moduri și pentru că adevărul n-ar putea fi găsit plecând de la ele de cei care nu cunosc „tradiția” [*traditio / paradosis*]. Fiindcă aceasta nu e transmisă prin litere, ci prin viu grai, din care pricină și Pavel zicea: „Vorbim și noi o înțelepciune între cei desăvârșiți, dar nu înțelepciunea lumii acesteia” [I Co 2, 6]. Și această „înțelepciune” fiecare din ei spune că e cea pe care a găsit-o el însuși, adică o plâsmuire [ficțiune], astfel că e normal ca după ei adevărul să fie uneori la Valentin, alteori la Marcion, alteori la Kerinth, după care a fost la Vasilide și în alt contrazicător care nu poate grăi nimic mântuitor. Căci stricând canonul Adevărului, fiecare din ei s-a ticăloșit/pervertit până într-atât, încât nu se rușinează să se vestească pe sine însuși.

² Dar atunci când îi chemăm la acea Predanie/Tradiție care vine de la apostoli și care se păstrează în Biserică prin succesiunile prezbiterilor, ei se împotrivesc acestei Predanii/Tradiții, spunând că, întrucât ei sunt mai înțelepți nu numai decât prezbiterii, ci chiar decât apostolii, au găsit adevărul curat; fiindcă apostolii au amestecat în cuvintele Mântuitorului cele ale Legii [Vechi], și nu numai apostolii, ci Însuși Domnul a rostit cuvinte venite uneori de la „Demiurg”, alteori de la „Intermediere”, iar alteori de la „Puterea supremă”, dar ei cunosc fără nici o îndoială, în chip neîntinat și pur taina ascunsă [Ef 3, 9; Col 1, 26]! Ceea ce este cea mai nerușinată blasfemie la adresa Creatorului. Și așa s-a ajuns că ei nu mai sunt de acord nici cu Scripturile, nici cu Predania/Tradiția.

Tradiția apostolică a Bisericii

III¹ Dar Predania/Tradiția apostolilor care s-a arătat în toată lumea poate fi văzută în orice Biserică de cei care vor să vadă adevărul, și putem să-i numărăm pe cei care au fost așezați de apostoli episcopi în Biserică, și pe

urmașii lor până la noi, și care n-au învățat, nici n-au cunoscut ceva asemănător cu cele delirate de ei. Căci dacă apostolii ar fi cunoscut mistere/taine pe care le-ar fi învățat pe cei „desăvârșiți” separat și în ascuns de ceilalți, atunci le-ar fi transmis mai ales celor cărora le-au încredințat înseși Bisericele; pentru că ei voiau ca aceia pe care i-au lăsat urmași și cărora le-au predat însuși locul de învățatură al lor să fie desăvârșiți și ireproșabili în toate, căci dacă aceștia procedau corect, mare era folosul, dar dacă eșuau, era cea mai mare nenorocire.

Sucesiunea apostolică în Biserica Romei

² Dar pentru că ar fi foarte lung ca într-un astfel de volum să enumerăm succesiunile tuturor Bisericilor, o vom lua aici chiar pe cea a Bisericii celei foarte mari și foarte vechi și cunoscute de toți, întemeiate și așezate în Roma de cei doi preaslăviți Apostoli Petru și Pavel: arătând că Predania/Tradiția pe care aceasta o are de la apostoli și credința pe care o vestește oamenilor ajung prin succesiunile episcopilor până la noi, îi rușinăm pe toți cei care în orice fel, fie prin aroganță, fie prin slavă deșartă, fie prin orbire și rea gândire fac adunări paralele; căci cu această Biserică, în care s-a păstrat totdeauna pentru cei de pretutindenii Predania/Tradiția care vine de la apostoli, e necesar să se pună de acord orice Biserică, cu alte cuvinte credincioșii de pretutindenii, din pricina originii sale mai puternice⁵.

³ Deci după ce fericiii apostoli au întemeiat și zidit această Biserică, au încredințat slujirea/liturghia episcopiei lui Linus [67?–76/80], pe care-l menționează Pavel în Epistolele sale către Timotei [2 *Tim* 4, 21]. Acestuia îi urmează Anaclet [76/80–88/90]. După care, pe locul al treilea de la apostoli, episcopia îi este hărăzită lui Clement [88/92–97/101] care i-a văzut pe apostolii înșiși și a fost în legătură cu ei: propovăduirea apostolilor îi răsuna încă în urechi și avea sub ochi Predania/Tradiția lor. Nu era singurul, căci mai trăiau încă mulți care fuseseră învățați de apostoli. Sub acest Clement s-a făcut o dezbinare nu mică între frații care erau în Corint, și Biserica din Roma a scris o foarte puternică scrisoare corintenilor adunându-i în pace și înnoind credința lor în Predania/Tradiția pe care o primiseră recent de la apostoli, și care vestește Un Singur Dumnezeu Atotputernic, Făcător al ceru-

⁵ „Sed quoniam valde longum est omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maxime et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae Ecclesiae, eam quam habet ab apostolis traditionem et adnuntiatam hominibus fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos [...] ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorum principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea quae est ab apostolis traditio.”

lui și al pământului, Plăsmuitor al omului, Care a adus potopul și l-a chemat pe Avraam, Care a scos poporul din pământul Egiptului, Care a vorbit cu Moise, Care a dat Legea și i-a trimis pe profeți, Care a gătit foc diavolului și îngerilor lui. Cei care vor pot învăța din această scriere că Acest Dumnezeu e vestit de Biserici drept Tată al Domnului nostru Iisus Hristos și pot înțelege Predania/Tradiția apostolică a Bisericii, fiindcă această scrisoare e mai veche decât aceștia care învață mincinos că există un alt Dumnezeu deasupra Creatorului și Făcătorului tuturor celor ce sunt. Acestui Clement i-a urmat Evarist [97/100–105?], lui Evarist Alexandru [105/107–115/116], după care al șaselea de la apostoli a fost așezat Xist [115/116–1252], după el Telesfor [125?–136?] care a dat mărturie [martirică] în chip slăvit, apoi Hyginus [136?–140?], apoi Pius [140?–155?], după el Anicet [155?–166?], lui Anicet i-a urmat Sotir [166?–174?], iar acum pe locul al doisprezecelea de la apostoli deține episcopatul Eleutheriu [174?–198?]. Prin această ordine și succesiune [*ordinatione et succesione*] a ajuns până la noi Predania/Tradiția [*traditio / paradosis*] care se găsește în Biserici, și vestirea [*praeconatio / kerygma*] Adevărului. Iar aceasta e o dovadă foarte deplină că una și aceeași e credința făcătoare de viață care e păstrată și predată în adevăr în Biserică de la apostoli până acum.

Succesiunea apostolică în Bisericile din Asia

⁴ Dar și Policarp, nu numai că a fost învățacel și a trăit împreună cu mulți din cei care au văzut pe Domnul, dar a fost și așezat de apostoli episcop în Asia, în Biserica din Smyrna; pe acesta l-am văzut și noi în prima noastră tinerete, fiindcă a trăit multă vreme și a ieșit din viață la adânci bătrâneți dând mărturie [martirică] în chip slăvit și strălucit. Și el învăța mereu pe alții acestea pe care le-a învățat de la apostoli și pe care le predă și Biserica, și care sunt singure adevărate. Martore pentru acestea sunt toate Bisericile din Asia și cei care au urmat până acum lui Policarp, care e un martor al adevărului mai demn de crezare și mai sigur decât Valentin și Marcion și ceilalți rău gânditori. Venind la Roma sub Anicet, acesta [Policarp] a întors pe mulți de la ereticii mai sus-ziși la Biserica lui Dumnezeu, propovăduind că a primit de la apostoli unul și același adevăr, cel predat de Biserică. Sunt unii care l-au auzit spunând că Ioan, învățacelul Domnului, ducându-se în Efes la baie să se spele, văzându-l înăuntru pe Kerinth a ieșit din baie fără să se spele, ci strigând: „Să fugim! Ca nu cumva să cadă peste noi baia, căci înăuntrul ei e Kerinth, dușmanul adevărului.” Iar însuși Policarp, atunci când Marcion l-a văzut și a spus: „Recunoaște-ne!”, le-a răspuns: „Te recunosc drept întâi-născut al Satanei!” Atât de mare temere aveau apostolii și învățăceii lor să

n-aibă comuniune nici măcar în cuvânt cu cei ce falsifică adevărul, cum spune și Pavel: „Pe omul eretic după prima și a doua mustrare evită-l, bineștiind că unul ca acesta e rătăcit și păcătuind se condamnă pe sine însuși” [Tit 3, 10–11]. Există și o scrisoare foarte puternică a lui Policarp scrisă către filipeni, din care cei ce vor și se îngrijesc de mântuirea lor pot să afle caracterul credinței lui și vestirea/propovăduirea [*kerygma*] Adevărului. Dar și Biserica din Efes, întemeiată de Pavel, și în care Ioan a rămas până pe vremea lui Traian, e o martoră adevărată a Predaniei/Tradiției apostolilor.

Rolul și conținutul Tradiției apostolice

IV¹ Atât de puternice fiind aceste dovezi, nu mai trebuie căutat la alții Adevărul care e ușor de primit de la Biserică, întrucât apostolii au adunat în ea în chipul cel mai deplin ca într-un hambar bogat toate cele ale Adevărului, pentru ca oricine vrea, să primească din ea băutura vieții [Ap 22, 17]. Fiindcă ea este intrarea în Viață, iar toți ceilalți sunt furi și tâlhari [In 10, 8]. De aceea, pe aceia trebuie să-i evităm [Tit 3, 10], dar cele ale Bisericii trebuie iubite cu cea mai mare sârguință, iar Predania/Tradiția Adevărului trebuie primită. Căci ce? Dacă s-ar ivi vreo controversă pentru vreo chestiune mărunță, oare n-ar trebui să alergăm la Bisericile mai vechi în care au petrecut apostolii, primind de la ele învățătura exactă despre chestiunea ce stă înaintea? Și dacă apostolii nu ne-ar fi lăsat Scripturi, n-ar trebui oare să urmăm Predaniei/Tradiției pe care ei au predat-o celor cărora le-au încredințat Bisericile?

² Acestei rânduieli [*ordinationi*] i se supun multe neamuri păgâne ale barbarilor care au crezut în Hristos și care, având mântuirea scrisă fără hârtie și cerneală [2 In 12] prin Duhul în inimile lor [2 Co 3, 3] și păzind cu grijă Predania/Tradiția veche, cred într-Unul Dumnezeu Făcătorul cerului și al pământului și al tuturor celor din ele [Iș 20, 11 ș. a.], și în Hristos Iisus Fiul lui Dumnezeu Care, din pricina iubirii covârșitoare față de plăsmuirea Lui [Ef 3, 19], a răbdat nașterea din Fecioară, unindu-l pe om prin El Însuși cu Dumnezeu, a pățimit în zilele lui Ponțiu Pilat, a înviat, S-a înălțat întru slavă și va veni întru slavă ca Mântuitor al celor mântuiți și Judecător al celor judecați și va trimite în foc veșnic pe cei care falsifică adevărul și disprețuiesc pe Tatăl Său și venirea Lui. Cei care, lipsiți de carte, au această credință sunt, în ce privește graiul, barbari, dar în ce privește gândirea, obiceiurile și conduita sunt prin credința lor preaînțelepți și bine-plac lui Dumnezeu viețuind în toată dreptatea, curăția și înțelepciunea. Iar dacă cineva le-ar vesti cele născocite de eretici vorbindu-le în graiul lor, îndată astupându-și urechile, fug departe nesuportând nici măcar să audă cuvinte blasfematoare. Astfel, prin acea Predanie/Tradiție veche a apostolilor, nu primesc în minte nimic din

monstruozițiile acestora, fiindcă la aceștia nu este nici o adunare, nici o învățătură așezată; ³ căci înainte de Valentin n-au existat valentinieni, înainte de Marcion nu erau marcioniți, și nici ceilalți rău-gânditori înregistrați aici n-au existat defel înainte să fi apărut inițiatorii și inventatorii distorsiunii lor. Fiindcă Valentin a venit la Roma pe vremea lui Hyginus, a înflorit pe vremea lui Pius și a rămas până pe vremea lui Anicet. Kerdon, predecesorul lui Marcion, a fost și el pe vremea lui Hyginus, care a fost al optulea episcop; el a venit la Biserică și făcând mărturie/penitență publică a petrecut astfel: când învățând în ascuns, când făcând mărturisire/penitență publică, când fiind muștrat pentru cele pe care le învăța rău și depărtat din tovărășia fraților. Iar Marcion, care i-a urmat, a înflorit pe vremea lui Anicet, care a fost al zecelea episcop [al Romei]. Iar ceilalți numiți gnostici își trag obârșia de la Menandru, ucenicul lui Simon [Magul], fiecare din ei arătându-se însă părinte și inițiator al gândirii pe care o împărtășea. Dar toți aceștia s-au răsculat la apostazia lor mult mai târziu, abia la jumătatea timpului de când exista Biserica.

Evanghelia tetramorfă

XI ⁷ Începuturile Evangheliei vestesc Un Dumnezeu Meșter al acestui univers, pe Cel ce a fost propovăduit de profeți, a dat Legea prin Moise, vestindu-L Tată al Domnului nostru Iisus Hristos și afară de Acesta nemaiștiind alt Dumnezeu și alt Tată. Atât de mare e certitudinea în jurul acestor Evanghelii, încât înșiși ereticii dau mărturie de ele și fiecare din ei smulge din ele ceva în încercarea de a-și întări învățătura proprie. Căci ebioniții, care se folosesc doar de Evanghelia după Matei, sunt demascați tocmai de ea că nu gândesc corect despre Domnul. Marcion o amputează pe cea după Luca, dar din cele păstrate din ea de el se dovedește că blasfemiează împotriva Singurului Dumnezeu care este. Cei ce separă pe „Iisus” de „Hristos” și spun că „Hristos” a rămas nepătimitor, dar „Iisus” a pățimit, o preferă pe cea după Marcu, dar dacă ar citi-o cu iubire de adevăr ar putea să se îndrepte. Iar cei ai lui Valentin, folosindu-se din plin de cea după Ioan pentru dovedirea „perchilor” [syzygii] lor, sunt demascați de ea că nu spun nimic corect, cum am arătat în cartea I. Așadar, întrucât cei ce ne contrazic dau mărturie de ele și se folosesc de ele, demonstrația noastră plecând de la ele e sigură și adevărată.

⁸ Nu se poate admite că Evangheliile sunt într-un număr nici mai mare, nici mai mic decât acestea. Fiindcă există patru regiuni ale lumii în care suntem și patru vânturi principale, și întrucât Biserica e răspândită peste tot pământul, iar stâlpul și postamentul Bisericii sunt Evanghelia și Duhul Vieții, e potrivit ca ea să aibă patru stâlpi care suflă din toate părțile nesticăciunea și fac vie pe oameni. De unde se arată că, atunci când S-a arătat oamenilor,

Logosul, Meșterul a toate, Care șade pe heruvimi și ține la un loc toate [cf. *Sol* 1, 7], ne-a dat o Evanghelie tetramorfă ținută la un loc de Un Singur Duh. Precum spune și David care cere venirea lui: „Arată-Te Cel ce șezi pe heruvimi” [*Ps* 79, 2]. Căci heruvimii au patru fețe [*Iz* 1, 6. 10] și fețele lor sunt icoane ale lucrării Fiului lui Dumnezeu. Pentru că „primul animal, asemenea unui leu” [*Ap* 4, 7], arată caracterul Său puternic, conducător și imperial, „al doilea, asemenea unui vițel” [*ibid.*], arată rânduiala Lui jertfitoare și preoțească, „al treilea, având o față ca de om” [*ibid.*], evocă limpede venirea Lui ca om, iar „al patrulea, asemenea unui vultur” [*ibid.*], arată darea Duhului ce zboară peste Biserică. Evangheliile sunt, așadar, în acord cu aceste [animale] între care șade Hristos Iisus. Căci cea după Ioan relatează nașterea Lui de conducător, puternic și slăvit, spunând: „Întru început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” [*In* 1, 1] și: „Toate prin El s-au făcut și fără El nu s-a făcut nimic” [*In* 1, 3]. De aceea, această Evanghelie e plină de toată îndrăznirea, căci așa este fața ei. Cea după Luca, având un caracter preoțesc, începe cu preotul Zaharia care aduce tămâie lui Dumnezeu [*Lc* 1, 9] căci era deja pregătit Vițelul cel îngrășat ce urma să fie jertfit pentru regăsirea fiului cel tânăr [*Lc* 15, 23. 30]. Matei însă povestește nașterea Lui ca om, căci zice: „Cartea generației lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam” [*Mt* 1, 1] și iarăși: „Iar nașterea lui Hristos a fost așa” [*Mt* 1, 18]; această Evanghelie are o formă umană, de aceea în toată Evanghelia El rămâne un om smerit și blând [*Mt* 11, 29]. Marcu însă pleacă de la Duhul profetic Care coboară peste oameni de sus și a făcut acest început: „Început al Evangheliei, cum stă scris în Isaia profetul” [*Mc* 1, 1–2], arătând o icoană zburătoare a Evangheliei; de aceea își face vestirea scurt și rapid, fiindcă aceasta e o caracteristică profetică. Și Însuși Cuvântul lui Dumnezeu a vorbit cu patriarhii dinaintea lui Moise potrivit dumnezeirii și slavei Lui; celor din Lege le-a acordat o rânduială preoțească și liturgică; după care, făcându-Se om pentru noi, a trimis peste tot pământul darul Duhului ceresc Care ne acoperă cu aripile Lui [*Ps* 16, 8; 60, 5]. Așadar, după cum e lucrarea Fiului lui Dumnezeu, așa e și forma animalelor, iar așa cum e forma animalelor, așa e și caracterul Evangheliei: animalele sunt tetramorfe, și Evanghelia este tetramorfă; tetramorfă e și lucrarea Domnului. De aceea patru legăminte au fost date umanității: unul înainte de potop pe vremea lui Adam, al doilea după potop pe vremea lui Noe, al treilea e darea Legii pe vremea lui Moise, iar al patrulea e cel care înnoiește și recapitulează toate în el însuși, cel care prin Evanghelie învie și înaripează pe oameni spre Împărăția cerească.

⁹ Așa stând deci lucrurile, zadarnici și neînvățați, încă și îndrăzneți sunt toți cei care nesocotind forma Evangheliei introduc fie mai multe, fie mai puține fețe ale Evangheliilor decât cele spuse, unii ca să pară că au găsit mai

mult adevăr, iar alții ca să poată nesocoti economiile lui Dumnezeu. Căci Marcion, care respinge întreaga Evangheliie sau, mai bine zis, se taie pe el însuși de la Evangheliie, se laudă că are o parte a Evangheliiei. Alții, ca să nesocotească darul Duhului revărsat cu bunăvoința Tatălui peste umanitate în vremurile de pe urmă, nu primesc forma Evangheliiei după Ioan, în care Domnul a făgăduit să trimită pe Mângâietorul [*In* 15, 26], ci resping în același timp Evangheliia și Duhul profetic. Cu adevărat nenorociți sunt cei ce, pe de o parte, vor să existe profeți mincinoși, dar, pe de altă parte, resping din Biserică harisma profetică, pătimind lucruri asemănătoare celor care vin cu fățarnicie, dar se abțin de la comuniunea cu frații. Se înțelege că unii ca aceștia nu-l primesc nici pe Apostolul Pavel, căci în Epistola către Corinteni acesta a vorbit în mod exact despre harismele profetice [*I Co* 14, 1–40] și cunoaște bărbați și femei care profetesc în Biserică [*I Co* 11, 4–5]. Prin toate acestea păcătuiesc împotriva Duhului lui Dumnezeu și cad într-un păcat neiertat [*Mt* 12, 31–32]. Iar cei ai lui Valentin, fiind în afara oricărei frici și publicând scrieri proprii, se laudă că au mai multe evanghelii decât sunt, dacă au ajuns până la o atât de mare îndrăzneală, încât să numească „evangheliie a adevărului” pe cea compusă de ei nu de mult și care nu are nimic în acord cu Evangheliile apostolilor, pentru ca nici Evangheliia să nu fie la ei neblasfemiată. Căci dacă „evangheliia” publicată de ei e „a adevărului”, dar ea nu seamănă cu cele predate nouă de către apostoli, atunci cei ce vor pot să afle, cum se arată din Scripturile însele, că aceea predată de către apostoli nu mai este Evangheliia Adevărului. Dar că numai acelea sunt adevărate și solide și că Evangheliile nu pot fi nici mai multe, nici mai puține decât cele spuse mai înainte am dovedit deja prin atâtea lucruri. Căci dacă Dumnezeu a făcut toate cu bună ordine și bună armonie, atunci trebuia să fie cu bună ordine și bună armonie și forma Evangheliiei.

Despre Septuaginta

*XXI*¹ Dumnezeu S-a făcut, așadar, om și Însuși Domnul ne-a mântuit [*Is* 63, 9], dându-ne semnul Fecioarei. Dar nu cum spun unii din cei ce îndrăznesc să traducă acum Scriptura: „Iată, fata/tânăra [*neanis*] va lua în pântece și va naște fiu” [*Is* 7, 14], cum a tradus Teodotion din Efes și Aquila din Pont, amândoi prozeliți iudei, și cărora le urmează și ebioniții care spun că El s-a născut din Iosif, desființând această atât de mare economie a lui Dumnezeu pentru noi și nesocotind mărturia profeților pe care a lucrat-o Dumnezeu. Căci această profeție a fost făcută înainte să se fi făcut deportarea poporului la Babilon, adică înainte să fi luat stăpânirea mezii și perșii; și a fost apoi tradusă în greacă de iudeii înșiși mult înainte de timpul venirii

Domnului nostru, ca să nu rămână nici o bănuială că iudeii au tradus așa ca să ne facă pe plac nouă; căci dacă ar fi știut că vom exista noi și că ne vom folosi de mărturiile din Scripturi, n-ar fi șovăit să ardă ei înșiși Scripturile care arată că și celelalte neamuri păgâne au parte de Viață și mai arată că aceia care se fălesc că sunt casa lui Iacob și poporul lui Israel vor pierde moștenirea harului lui Dumnezeu.

² Fiindcă înainte ca romanii să-și fi întărit stăpânirea lor, pe când macedonenii țineau încă Asia, Ptolemeu, fiul lui Lagos, ambiționând ca biblioteca întemeiată de el la Alexandria să fie împodobită cu cele mai importante scrieri ale tuturor oamenilor, a cerut celor din Ierusalim să aibă de la ei scripturile lor traduse în graiul grec. Și ei, care pe atunci erau supușii macedonenilor, i-au trimis lui Ptolemeu șaptezeci de bătrâni, cei mai iscușiți la ei în Scripturi și în amândouă limbile, ca să facă cea ce voia el. Și vrând el să-i pună la încercare și temându-se ca nu cumva, înțelegându-se între ei, să ascundă prin traducere adevărul din Scripturi, despărțindu-i pe unii de alții a poruncit ca toți să traducă aceeași Scriptură, și a făcut așa pentru toate cărțile. Iar când s-au adunat ei la un loc la Ptolemeu și au comparat traducerea fiecăruia, Dumnezeu a fost slăvit și Scripturile au fost recunoscute cu adevărat dumnezeiești, întrucât de la început și până la sfârșit toți au citit aceleași texte cu aceleași cuvinte și aceleași nume, încât păgânii care erau de față au recunoscut că Scripturile au fost traduse prin insuflarea lui Dumnezeu. Și nu e nici o mirare că Dumnezeu a făcut acest lucru, întrucât după ce în acea ducere în captivitate a poporului făcută de Nabucodonosor Scripturile fuseseră distruse, și iudeii s-au întors în țara lor după șaptezeci de ani, pe vremea lui Artaxerxes, împăratul perșilor, El l-a insuflat pe Ezdra, preotul din seminția lui Levi, să restabilească toate cuvintele profeților din trecut și să restituie poporului Legea dată prin Moise.

³ Așadar, întrucât cu atâta adevăr și har al lui Dumnezeu au fost traduse Scripturile prin care Dumnezeu a pregătit și prefigurată credința noastră în Fiul Său — căci ne-a păzit curate Scripturile în Egipt, în care sporise casa lui Iacob fugind de foametea din Canaan, și în care a fost păstrat și Domnul nostru fugind de prigoana venită de la Irod —, și întrucât această traducere a Scripturilor fusese făcută înainte să fi coborât Domnul nostru și înainte să se fi arătat creștinii — căci Domnul nostru S-a născut în jurul anului patruzeci și unu al domniei lui Augustus, iar Ptolemeu, pe vremea căruia s-au tradus Scripturile, a fost mult mai vechi —, prin urmare foarte nerușinați și obraznici se arată cei care vor acum să facă altfel traducerea atunci când, plecând de la acele Scripturi, sunt demascați de noi și constrânși spre credința în venirea Fiului lui Dumnezeu.

Tare, neplăsmuită și singura adevărată e credința noastră, care își are do-
vada evidentă din Scripturile traduse în acest mod, și vestirea/propovăduirea
[*kerygma*] Bisericii e fără nici o interpolare. Căci apostolii, care sunt mai
vechi decât toți aceștia, consună cu mai sus-zisa traducere, iar traducerea
aceasta consună cu predania/tradiția apostolilor. Căci Petru, Ioan, Matei și
Pavel și cei de după ei și urmașii lor au vestit toate cele ale profeților așa
cum le cuprinde traducerea Bătrânilor [celor Șaptezeci, *Septuaginta*]. 4. Căci
Unul și Același Duh Sfânt e Cel ce a vestit în Profeți cum și în ce fel va fi
venirea Domnului, Cel care în Bătrâni a tradus frumos cele profețite frumos și
Cel care în Apostoli a vestit că a venit plinirea vremilor înfierii și s-a apro-
piat Împărăția cerurilor și că ea locuiește în oamenii care cred în Emanuel
Care S-a născut din Fecioară.

Biserica — locul Duhului Sfânt

XXIV¹ [...] Să păzim deci credința pe care am primit-o de la Biserică,
căci sub înrăurirea lucrării Duhului lui Dumnezeu ca o comoară de preț
într-un vas frumos se întinerește [*depositum iuvenescens*] și face să întine-
rească însuși vasul în care este. Căci Bisericii i-a fost încredințat darul lui
Dumnezeu [*In* 4, 10], cum a fost încredințat făpturii plăsmuite suflarea [lui
Dumnezeu; *Fc* 2, 7], ca toate membrele ei care se împărtășesc de ea să fie
făcute vii; fiindcă în ea a fost așezată comuniunea lui Hristos, adică Duhul
Sfânt, arvuna nestrucăciunii [*Ef* 1, 4], întărirea credinței noastre [*Col* 2, 7] și
scara urcușului nostru la Dumnezeu [*Fc* 28, 12], pentru că „în Biserică, zice
Apostolul [Pavel], Dumnezeu a așezat apostoli, profeți, învățători” [*I Co*
12, 28] și toată cealaltă lucrare a Duhului [*I Co* 12, 11]. De acest Duh însă
n-au parte toți cei care nu aleargă la Biserică, ci se lipsesc pe ei înșiși de viață
prin reaua lor gândire și acțiune. Fiindcă acolo unde e Biserică, acolo e și
Duhul lui Dumnezeu, și unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo e Biserică și
orice harismă; iar Duhul este adevărul [*I In* 5, 6]. De aceea, cei care n-au
parte de El nu se mai hrănesc de la sânul mamei lor spre viață, nici nu se mai
împărtășesc din izvorul foarte strălucitor care curge din Trupul lui Hristos
[*Ap* 22, 1; *In* 7, 37–38], ci „își sapă puțuri sparte” [*Ir* 2, 13] făcute din gropi
de pământ și beau apă îmușcată din noroi, fugind de credința Bisericii ca să
nu fie demascați și scoțând afară Duhul ca să nu fie educați. ² Ajuși străini de
adevăr, e normal să se tăvălească în orice rătăcire și să fie izbiți de valorile
ei, gândind despre aceleași lucruri tot altele și altele după împrejurări și
neavând o opinie fermă, vrând să fie sofști ai cuvintelor mai degrabă decât
învățăcei ai adevărului, fiindcă nu sunt întemeiați pe o singură stâncă, ci pe
un nisip [*Mt* 7, 24–27] care are în el pietre multe.

Omul duhovnicesc / gnosticul creștin

(Contra ereziilor, cartea IV, cap. XXXIII)⁶

XXXIII¹ Un învățăcel cu adevăr „duhovnicesc”, care primește Duhul lui Dumnezeu Care a fost de la început cu oamenii în toate economiile lui Dumnezeu vestind cele viitoare, arătând cele prezente și povestind cele trecute, „îi judecă pe toți, dar el însuși nu este judecat de nimeni” [1 Co 2, 15].

Fiindcă el îi judecă pe păgânii care „slujesc mai mult creaturii decât Creatorului” [Rm 1, 25] și cu minte neîncercată [Rm 1, 28] își cheltuie toată făptuirea.

Îi judecă și pe iudeii care n-au primit Cuvântul libertății, nici n-au vrut să fie dezrobiți când L-au avut prezent în mijlocul lor pe Eliberatorul, ci s-au prefăcut inoportun și în afara Legii că slujesc lui Dumnezeu Care n-are lipsă de nimic și n-au recunoscut venirea lui Hristos pe care Acesta a făcut-o pentru mântuirea oamenilor, nici n-au venit să înțeleagă că toți profeții au vestit două venituri ale Lui [ca mântuitor și ca judecător].

² Judecă și învățătura lui Marcion. Cum poate admite doi dumnezei separați de o distanță infinită? Sau cum va fi bun cel care-i smulge pe oamenii străini lui celui care i-a făcut și-i cheamă în împărăția lui? Și de ce bunătatea lui e neputincioasă să-i mântuiască pe toți? De ce pare bun față de oameni, dar e foarte nedrept față de cel care i-a făcut pe oameni răpindu-i cele ale lui? Cum dacă exista dintr-un alt Părinte, mai putea Domnul mărturisi cu dreptate Trup al Său pâinea creației noastre și mai putea afirma drept Sânge al Său amestecul paharului? De ce s-a mai mărturisit pe Sine Însuși Fiu al Omului, dacă n-a suferit nașterea din om? Cum ne-a mai putut ierta păcatele, cu care eram datori Făcătorului și Dumnezeului nostru? Cum de a mai fost răstignit și din coasta Lui împunsă a ieșit sânge și apă [In 19, 34] fără ca El să fie carne, ci doar arătând ca un om? Ce trup au îngropat cei ce l-au îngropat și ce a fost cel care a înviat din morți?

³ Îi judecă și pe toți cei ce pornesc de la Valentin și care cu limba mărturisesc Un Dumnezeu Tată și că toate sunt din El, dar spun că acela care a făcut toate e rod al unei lipse și care cu limba mărturisesc Un Domn Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, dar în gândirea lor acordă o emanație proprie Unului-Născut, una proprie Cuvântului, alta lui Hristos și alta Mântuitorului, astfel încât potrivit lor toate acestea sunt spuse a fi una, dar fiecare din ele se înțelege fără ele și-și are emanația proprie potrivit perechii [syzygia] lui. Prin urmare, doar limbile unora ca aceștia ajung la o unitate, gândirea și mintea lor care cercetează adâncurile [1 Co 8, 6] nu ajung însă la unitate și cad sub

⁶ IRENEE DE LYON, *Contre les hérésies, Livre IV* (Sources Chrétiennes 100), Paris, 1965, p. 802-815.

judecata de multe feluri a lui Dumnezeu, când vor fi întrebați cu privire la născocirile lor de Hristos, despre Care spun că e posterior pleromei celor treizeci de eoni și, ca și cum l-ar fi moșit ei înșiși, spun că emanația lui s-a făcut după o lipsă din pricina pasiunii care ar fi avut loc în Înțelepciune/Sofia. Îi va judeca Homer, profetul lor, plecând de la care au născocit unele ca acestea, și care spune: „Dușman asemenea porților iadului îmi este cel ce în inimă ascunde un lucru și în afară rostește un altul” [*Iliada* 9, 312–313].

Va judeca și grăirile deșarte ale gnosticilor cu rea gândire, dovedindu-i că sunt discipoli ai lui Simon Magul.

⁴ Îi va judeca și pe ebioniți. Cum pot să se mântuiască, dacă Cel ce a lucrat mântuirea lor pe pământ nu era Dumnezeu? Cum va ajunge omul la Dumnezeu, dacă n-a ajuns Dumnezeu la om? Cum vor lăsa nașterea morții, dacă nu vor fi renăscuți prin credință într-o naștere nouă dată în chip uimitor de Dumnezeu ca semn de mântuire, cea din Fecioară [cf. *Is* 7, 14]? Sau cum vor prim de la Dumnezeu înfierea, dacă rămân în nașterea după om din această lume? Cum avea mai mult decât Solomon și mai mult decât Iona [*Mt* 12, 41–42] și era Domn al lui David [*Mt* 22, 43] Cel ce era de aceeași substanță cu ei? Cum l-a mai doborât pe cel ce era tare împotriva omului [*Mt* 12, 29], pe cel care nu numai că-l biruise pe om, dar îl și ținea sub stăpânirea lui, cum l-a mai biruit pe biruitor și l-a dezlegat pe omul biruit, dacă nu era superior omului biruit? Iar superior omului făcut după asemănarea lui Dumnezeu și mai înalt decât el cine altul putea fi decât Fiul lui Dumnezeu, după a Cărui asemănare a fost făcut omul? De aceea Însuși Fiul lui Dumnezeu a arătat la sfârșit ce este asemănarea făcându-Se om și luând în El Însuși vechea plămădire.

⁵ Îi va judeca și pe cei ce introduc aparența. Căci cum mai cred ei că pot discuta cu adevărat, dacă învățătorul lor era o aparență? Iar cum mai pot avea de la el ceva ferm, dacă a fost o aparență și nu o realitate? Și ei înșiși cum mai pot avea parte cu adevărat de mântuire, dacă acela în care spun că cred s-a arătat în aparență? Prin urmare, toate la ei sunt aparență și nu realitate, și atunci se va putea cerceta dacă nu cumva și ei oferă mulțimilor o aparență de oameni, nefiind oameni, ci vietăți necuvântătoare.

⁶ Îi va judeca și pe profeții mincinoși care n-au primit de la Dumnezeu harisma profeției, nici nu se tem de Dumnezeu, ci fie din slavă deșartă, fie pentru vreun câștig sau aflați sub altă lucrare a duhului rău se prefac că profeteșc și spun minciuni împotriva lui Dumnezeu.

⁷ Îi va judeca și pe cei ce fac schisme, care sunt goi de iubirea lui Dumnezeu și privesc la folosul lor, nu la unirea Bisericii, și din pricini mărunte și întâmplătoare taie și divid marele și slăvitul Corp al lui Hristos, și-l desființează pe cât le stă în putință vorbind de pace și făcând război, strecurând

țânțarul și înghițind cămila [Mt 23, 24], căci nu poate fi făcută de ei o în dreptare pe atât de mare pe cât este vătămarea schismei.

Îi va judeca și pe toți care sunt în afara adevărului, adică în afara Bisericii „dar el însuși nu va fi judecat de nimeni” [1 Co 2, 15], căci la el toate sînt împreună:

— în Unul Dumnezeu Atoatețitorul, din Care sunt toate [1 Co 8, 6] are credință întregă;

— în Fiul lui Dumnezeu Hristos Iisus Domnul nostru, prin Care sunt toate [ibid.], și față de economiile Lui prin care Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om are o convingere fermă;

— iar în Duhul lui Dumnezeu Care dă cunoașterea adevărului [1 Tim 2, 4], Care expune oamenilor în fiecare generație economiile Tatălui și Fiului, după cum vrea Tatăl, are o cunoaștere/gnoză adevărată.⁸ Această [gnoză] e învățătura apostolilor, vechea alcătuire a Bisericii din toată lumea, caracterul distinctiv al Corpului lui Hristos potrivit succesiunii episcopilor, cărora aceia le-au încredințat Biserica din fiecare loc, o păstrare nefalsificată a Scripturilor care a ajuns până la noi, o dare de seamă deplină a lor fără adaos, nici suprimare, o lectură nefraudată și o exegeză legiuită și armonioasă, potrivit Scripturilor, fără primejdie și fără blasfemie; și darul extraordinar al iubirii, mai prețioasă decât cunoașterea/gnoza, mai slăvită decât profeția și mai presus decât toate celelalte harisme.

⁹ De aceea, din iubirea ei pentru Dumnezeu Biserica trimite la Tatăl o mulțime de martiri în tot locul și toată vremea; toți ceilalți nu numai neputînd să arate la ei acest lucru, dar nici măcar spunînd că o astfel de mărturie martirică e necesară, ci că o mărturie martirică adevărată e gândirea lor. [...] Căci numai Biserica rabdă în chip curat oprobriul celor persecutați pentru dreptate [Mt 5, 10], care rabdă tot felul de pedepse și sunt omorâți din pricina iubirii de Dumnezeu și mărturisirii Fiului Său, fiind mutilată neconținut și îndată crescîndu-i în loc alte membre și redevenind întregă, ca prefigurarea ei femeia lui Lot ajunsă stîlp de sare [Fc 19, 26].

Dovedirea credinței apostolice⁷

O expunere rezumativă a credinței

1. Știînd, iubitul meu Marcian, zelul tău pentru buna cinstire a lui Dumnezeu pietate [*theosebeia*], care singură îl duce pe om la Viața veșnică, te felii-

⁷ IRÉNÉE DE LYON, *Démonstration de la prédication apostolique* (Sources Chrétiennes 406), Paris, 1995, p. 82–92.

cit și-ți urez ca, păstrând intactă credința, să-l fi plăcut lui Dumnezeu Care Te-a făcut. Și pentru că nu ne este îngăduit să fim mereu împreună și să ne fim de folos unul altuia, ușurându-ne grijile pentru viața pământească prin convorbirea neîncetată despre cele ce sunt de folos, întrucât în acest timp suntem departe cu trupul unul de altul, pe cât e cu putință n-am întârziat să grăim cu tine în scris și să-ți arătăm pe scurt vestirea [*kerygma*] adevărului spre întărirea credinței tale. Îți trimitem un fel de memorial rezumativ, ca prin puține să ajungi la multe, înțelegând prin aceste lucruri modeste toate membrele corpului adevărului și primind prin acest rezumat demonstrațiile lucrurilor lui Dumnezeu. Căci așa vei aduce drept roadă mântuirea ta, îi vei rușina pe toți cei ce au opinii mincinoase/false și vei arăta, cu toată îndrăzneala, oricui vrea să cunoască cuvântul nostru teafăr și neatins.

Căci una și ducând în sus e calea tuturor celor ce văd, luminată de lumina cerească, dar multe și întunecoase sunt căile celor ce nu văd: prima duce la Împărăția cerurilor unindu-l pe om cu Dumnezeu, dar acelea duc la moarte, despărțindu-l pe om de Dumnezeu. De aceea e necesar și pentru tine, și pentru toți cei ce poartă de grijă de mântuirea lor, să vă faceți drumul fără abatere și ferm prin credință, ca nu cumva slăbind să rămâneți în poftele materiale sau abătându-vă să vă depărtați de la calea dreaptă.

Adevăr pentru suflet, curăție pentru trup

II. Și întrucât omul e o vietate compusă din suflet și din trup, se cuvine ca acest drum să se facă și prin unul, și prin altul. Căci dat fiind că urmează căderi din fiecare din acestea, urmează de aici că există atât o curăție a trupului, care e abținerea de la toate lucrurile rușinoase și de la toate faptele rele, cât și o curăție a sufletului, care stă în a păstra întregă credința în Dumnezeu, neadăugând la ea și nescotând din ea nimic. Căci buna cinstire a lui Dumnezeu/pietatea e întunecată de întinărirea trupului și stricată atunci când intră în suflet minciuna/falsitatea; și e păstrată în frumusețea și măsura ei atunci când vor exista neconținut adevărul în suflet și curăția în trup. Căci ce folos este a cunoaște adevărul în cuvinte, dar a întina trupul și a face faptele răutății? Sau ce folos poate avea curăția trupului, dacă nu este adevăr în suflet? Fiindcă acestea se bucură una de alta și luptă împreună ca să-l înfățișeze pe om lui Dumnezeu.

De aceea spune Duhul Sfânt prin David: „Fericit bărbatul care nu umblă în sfatul celor necucernici/impioși” [*Ps* 1, 1], adică al păgânilor care nu-l cunosc pe Dumnezeu — căci „necucernici” sunt cei care nu-l cinstesc pe Cel ce este cu adevărat Dumnezeu, și de aceea spune Cuvântul lui Moise: „Eu sunt Cel ce sunt” [*Is* 3, 14]; așadar, „necucernicii” sunt cei care nu-l cinstesc pe Cel ce este Dumnezeu — „și în calea păcătoșilor n-a stat” — iar

„păcătoși” sunt cei ce au cunoașterea lui Dumnezeu și nu păzesc porunca Lui, adică disprețuitorii ei — „și în scaunul molipsitorilor/ciumaților n-a șezut” — iar „molipsitori/ciumați” sunt cei care nu se strică doar pe ei înșiși, ci și pe ceilalți printr-o învățătură strâmbă, căci „scaunul” e simbolul școlii; așa sunt toți cei eretici: șed în scaunele molipsitorilor/ciumaților și-i strică pe cei ce primesc veninul învățaturii lor.

III. Prin urmare, ca să nu pățim și noi așa, trebuie să ținem neclintit cano-nul/regula credinței și să facem poruncile lui Dumnezeu, crezând în Dumne-zeu și temându-ne de El, pentru că e Domnul, și iubindu-L, pentru că e Tată. Așadar, facerea [de fapte bune] se naște din credință, căci zice Isaia: „Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege” [Is 7, 9]; iar credința o naște adevărul, căci credința stă pe cele ce există cu adevărat, ca să credem în cele ce sunt așa cum sunt, și crezând în cele ce sunt așa cum sunt, să și păzim cu tărie mereu convingerea privitoare la ele. Așadar, întrucât credința cuprinde în ea mântuirea noastră, trebuie să avem mare grijă de ea, ca să avem înțelegerea adevărată a celor ce sunt.

Regula credinței primită la Botez

Iar credința așa cum ne-au predat-o prezbiterii, ucenicii apostolilor, ne procură aceasta: mai întâi ne sfătuieste să ne aducem aminte că am primit un Botez spre iertarea păcatelor în numele lui Dumnezeu Tatăl și în numele lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, mort și înviat, și în Duhul Sfânt al lui Dumnezeu; că acest Botez e pecetea vieții veșnice și nașterea din nou în Dumnezeu, ca să fim acum nu fii ai unor oameni muritori, ci ai Dumnezeului veșnic; și că Dumnezeul veșnic e mai presus de toate cele făcute și toate sunt sub El, și toate cele ce sunt sub El au fost făcute de El, ca Dumnezeu să nu domnească peste ce e al altuia, ci peste cele ale Sale, și toate să fie ale lui Dumnezeu, iar așa Dumnezeu să fie atotputernic și toate să fie din Dumnezeu.

Dumnezeu a creat toate prin Fiul și Duhul Său

IV. E necesar ca toate cele făcute să aibă un început al facerii/genezei lor dintr-o mare cauză. Dar începutul a toate e Dumnezeu, fiindcă El n-a fost făcut de cineva, ci toate au fost făcute de El. De aceea, mai întâi trebuie să credem că este un Dumnezeu și Tată, Care a zidit și potrivit/armonizat toate și a făcut să fie cele ce nu erau, și Care cuprinzând toate e Singurul necu-prins. Între acestea toate e și această lume a noastră, iar în această lume e omul: prin urmare, și lumea a fost creată de Dumnezeu.

V. Astfel Se arată Un singur Dumnezeu Tată, nefăcut/nedevenit, nevăzut, Făcătorul a toate, peste Care nu mai e alt Dumnezeu și după Care nu mai e

alt Dumnezeu. Căci Dumnezeu e cuvântător/rațional și de aceea a făcut toate printr-un Cuvânt/Rațiune, și Dumnezeu este Duh, și așa a împodobit toate cu un Duh. Cum spune și Profetul: „Prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile, și prin Duhul Lui toată puterea lor” [*Ps* 32, 6]. Prin urmare, întrucât Cuvântul întărește, adică face cele corporale și le dă existență, iar Duhul potrivește/armonizează diversitatea puterilor, pe drept cuvânt Fiul e numit Cuvânt, iar Duhul, Înțelepciune a lui Dumnezeu. Așadar bine spune și Pavel, Apostolul Său: „Unul e Dumnezeu Tatăl Care e peste toate și prin toate și în noi toți” [*Ef* 4, 6]: căci „peste toate” e Tatăl, „prin toate” e Cuvântul — căci toate s-au făcut de Tatăl prin El — și „în noi toți” e Duhul care strigă „Avva! Tată!” [*Ga* 4, 6; *Rm* 8, 15] și-l face pe om după asemănarea lui Dumnezeu. Prin urmare, Duhul Îl arată pe Cuvântul, și de aceea profeții au vestit pe Fiul lui Dumnezeu, iar pe Duhul Îl articulează Cuvântul, și de aceea El Însuși [Cuvântul] e tâlcuitorul profețiilor și Cel ce duce pe om la Tatăl.

Cele trei articole ale regulii de credință

VI. Aceasta e ordinea [*taxis*] credinței noastre, temelia zidirii și tăria vieții noastre:

— un Dumnezeu Tată nefăcut, necuprins, nevăzut, Dumnezeu unic, Creator a toate; acesta este primul punct/articol al credinței noastre.

Al doilea punct este:

— Cuvântul lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos Domnul nostru, Care S-a arătat profeților potrivit caracterului profeției lor și potrivit naturii economiilor Tatălui; prin Care toate s-au făcut și Care la sfârșitul timpurilor, ca să recapituleze toate [*Ef* 1, 10], S-a făcut om între oameni, văzut și pipăit, ca să nimicească moartea, să arate viața și să lucreze comuniunea între Dumnezeu și om.

Iar al treilea punct este:

— Duhul Sfânt, prin Care profeții au profetit, părinții au învățat cele ale lui Dumnezeu și dreptii au fost îndreptați pe calea dreptății, și Care la sfârșitul timpurilor a fost turnat în chip nou peste umanitate înnoind pe om pentru Dumnezeu în tot pământul.

Botezul renașterii

VII. De aceea Botezul renașterii noastre se face prin aceste trei puncte, dându-ne renașterea în Dumnezeu Tatăl prin Fiul Său în Duhul Sfânt; căci cei ce poartă pe Duhul lui Dumnezeu ajung la Cuvântul, adică la Fiul. Fiul îi duce la Tatăl, iar Tatăl le dă nestrăciunea/incoruptibilitatea. Prin urmare, fără Duhul nu poate fi văzut Cuvântul lui Dumnezeu, iar fără Fiul

nu poate ajunge cineva la Tatăl; căci cunoașterea Tatălui e Fiul, iar cunoașterea Fiului lui Dumnezeu e prin Duhul Sfânt, dar pe Duhul Îl dă Fiul celor pe care-i vrea Tatăl și cum vrea El.

Dumnezeu, Creatorul și Judecătorul a toate

VIII. Tatăl e numit de Duhul Preaînalt [*Fc* 14, 18; *Ps* 7, 17 etc.], Atotputernic [*Ir* 3, 19; 15, 14 etc.] și Domn al puterilor [*Ps* 23, 10; 45, 8], ca noi să învățăm că Însuși Dumnezeu e Făcătorul cerului, al pământului și al întregii lumi, Creatorul îngerilor și al oamenilor și Domnul a toate, prin Care sunt toate și Hrănitorul a toate, milostiv, îndurat, bun, drept, Dumnezeu tuturor, al iudeilor, al păgânilor și al credincioșilor: al credincioșilor ca Tată — căci la sfârșitul timpurilor a deschis legământul înfierii —, al iudeilor ca Dumnezeu și Legiuitor — căci în timpurile din mijloc, întrucât oamenii au uitat de Dumnezeu și s-au depărtat de El, i-a dus spre slujire prin Lege, ca să învețe că au un Dumnezeu Plăsmuitor și Care dă suflarea vieții [*Fc* 2, 7] și că Acestuia trebuie să-I slujim ziua și noaptea —, iar al păgânilor ca un Creator și Atotputernic. Este și Hrănitorul, Împăratul și Judecătorul tuturor, fiindcă nimeni nu scapă de judecata Lui, nici iudeul, nici păgânul, nici credinciosul care păcătuiește, nici îngerul, ci cei care nesocotesc acum bunătatea Lui vor cunoaște prin judecată puterea Lui, după cum spune fericitul Apostol: „Neștiind că bunătatea lui Dumnezeu te îndeamnă la pocăință; dar după învățarea ta și după inima ta nepocăită îți aduni mânia în ziua mâniei și a arătării dreptei judecăți a lui Dumnezeu Care va da fiecăruia după faptele lui” [*Rm* 2, 4–6]. Acesta e Cel numit în Lege Dumnezeu lui Avraam, Dumnezeu lui Isaac și Dumnezeu lui Iacob [*Is* 3, 6], Dumnezeu celor vii [*Mt* 22, 32], și cu toate acestea înălțimea și măreția acestui Dumnezeu e de nepovestit.

Crearea îngerilor

IX. Iar lumea e cuprinsă de șapte ceruri, în care locuiesc puteri nenumărate [cf. *Is* 11, 2–3]. Îngeri și arhangheli, care slujesc Dumnezeului Atotputernic și Creator a toate nu pentru că ar avea El lipsă de așa ceva, ci pentru ca ei să nu fie inactivi și inutili. De aceea Duhul lui Dumnezeu lucrează multe, și Isaia profetul enumără șapte forme de slujire care se odihnesc în Fiul lui Dumnezeu. adică în Cuvântul la venirea Lui ca om; căci zice: „și se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoașterii și al cucerniciei; și-L va umple duhul temerii de Dumnezeu” [*Is* 11, 2–3]. Așadar, primul cer de deasupra, care le cuprinde pe celelalte, este al înțelepciunii; al doilea plecând de la el e al înțelegerii, al treilea e al sfatului, al patrulea numărat de sus e al tăriei, al

cincilea e al cunoașterii, al șaselea e al cucernicieii, iar al șaptelea, care e bolta noastră, e plin de duhul temerii care luminează cerurile. Drept figură a acestora Moise a primit candelabrul cu șapte brațe care strălucea neîncetat în sfânta [Iș 25, 31–39], căci a primit cultul drept figură/model [typos] a cerurilor, după cum i-a spus Cuvântul: „Să faci toate după figura/modelul celor pe care le-ai văzut în munte” [Iș 25, 40; Evr 8, 5].

X. Așadar acest Dumnezeu e slăvit de Cuvântul Său, Care e Fiul Lui, și de Duhul Sfânt, Care e Înțelepciunea Tatălui a toate. Iar puterile Acestora, adică ale Cuvântului și Înțelepciunii, care se numesc heruvimi și serafimi, slăvesc cu glasuri neîncetate pe Dumnezeu, și orice alcătuire e în ceruri aduce slavă lui Dumnezeu, Tatăl a toate. El a alcătuit prin Cuvântul Său lumea, și în lume sunt și îngeri, iar lumii întregi i-a dat drept lege să rămână ficcare în starea lui și să nu treacă peste hotarul fixat de Dumnezeu, săvârșind flecare lucrul care i-a fost poruncit.

Plămădirea

XI. Pe om însă l-a plămădit cu mâinile proprii luând din pământ ce era mai curat și mai fin și amestecând după măsură cu pământul puterea Lui. Căci în această plămadă a pus de jur-împrejur trăsăturile Sale proprii, pentru ca ceea ce se vede să fie deiform — fiindcă omul plămădit după chipul lui Dumnezeu a fost pus pe pământ —, iar ca să se facă viu „a suflat în fața lui duh de viață” [Fc 2, 7], ca omul să fie asemenea lui Dumnezeu atât potrivit suflării, cât și potrivit plămădirii. El era așadar liber și stăpân pe sine, fiind făcut de Dumnezeu ca să stăpânească peste cele ce sunt pe pământ. Și această mare creație pregătită de Dumnezeu înaintea plămădirii omului a fost dată omului ca o țarină care cuprindea în ea toate. În această țarină erau lucrătorii și slujitorii lui Dumnezeu, Care crease toate, iar peste țarină domnea un supraveghetor care fusese așezat peste tovarășii lui de slujire: slujitorii aceștia erau îngeri, iar supraveghetorul era un arhanghel.

Raiul

XII. Așadar, făcându-l pe om stăpân al pământului și al tuturor celor ce sunt în el, Dumnezeu l-a așezat în ascuns stăpân și al slujitorilor care erau în el. Aceștia însă ajunseseră deja la desăvârșire, dar stăpânul, adică omul, era șovăielnic, fiindcă era copil și trebuia să ajungă crescând la desăvârșire. Iar ca această educare și creștere a lui să se facă în desfătare, i-a pregătit un loc mai bun decât această lume, superior ei prin aer, frumusețe, lumină, hrană, plante, rod, ape și toate celelalte necesare vieții, al cărui nume e rai. Atât de frumos și de bun era raiul: Cuvântul lui Dumnezeu umbla adeseori în el și

vorbea cu omul prefigurând astfel cele viitoare, și anume faptul că avea să locuiască împreună cu oamenii, vorbind cu ei și învățându-i dreptatea. Omul însă era copil neavând încă o judecată desăvârșită, drept pentru care a și fost înșelat ușor de amăgitorul.

Formarea femeii

XIII. Așadar, pe când era omul în rai, Dumnezeu i-a adus înaintea toate animalele și i-a poruncit să le pună nume „și orice nume a dat Adam unui suflet viu, așa a rămas numele lui” [Fc 2, 19]. Dar I-a plăcut să facă omului și un ajutor, căci Dumnezeu a zis așa: „Nu este bine ca omul să fie singur. Să-i facem ajutor potrivit pentru el” [Fc 2, 18]. Dar între toate animalele nu s-a găsit un ajutor egal și asemănător lui Adam. Dumnezeu Însuși a trimis atunci peste Adam un extaz și el a adormit; pentru ca dintr-un lucru să se facă alt lucru, a venit peste Adam prin voia lui Dumnezeu somnul care nu fusese făcut în rai. Și Dumnezeu a luat una din coastele lui Adam și a umplut locul ei cu carne, iar din coasta pe care a luat-o a zidit o femeie și a adus-o înaintea lui Adam. Văzând-o, acesta a zis: „Iată acum os din oasele mele și carne din carnea mea. Aceasta se va numi femeie, pentru că din bărbatul ei a fost luată” [Fc 2, 23].

XIV. Și Adam și Eva — căci acesta era numele femeii — „erau goi și nu se rușinau” [Fc 2, 25], fiindcă în ei era un cuget nevinovat și copilăresc și în acesta nu era nimic din gândurile ticăloase ce se nasc în suflet prin poftele și dorințele rușinoase. Întrucât își păzeau neatinsă firea, pentru că ceea ce fusese suflat în plămada lor era un Duh de viață și câtă vreme acest Duh rămâne în locul și puterea lui, nu poate fi gândit răul. De aceea nu se rușinau sărutându-se și îmbrățișându-se în chip sfânt în felul copiilor.

Porunca lui Dumnezeu

XV. Dar pentru ca omul să nu gândească lucruri mari și să se înalțe ca și cum n-ar avea stăpân și, din pricina puterii date lui și a îndrăzelii față de Făcătorul său Dumnezeu, să păcătuiască întrecându-și măsura, și să primească arogant gânduri de trufie față de Dumnezeu, de aceea i-a fost dată de Dumnezeu o lege ca să știe că are drept stăpân pe Domnul a toate. Și El i-a pus unele hotare/limite, pentru ca, dacă va păzi porunca lui Dumnezeu, să rămână mereu așa cum era, adică nemuritor, iar dacă nu o va păzi, să se facă muritor, desfăcându-se în pământul din care a fost luată plămada lui. Iar porunca a fost aceasta: „Din orice pom care e în rai să mânânci, dar numai din pomul cunoașterii binelui și răului să nu mânânci, căci în ziua în care veți mânca, cu moarte veți muri” [Fc 2, 16–17].

Căderea lui Adam

XVI. Această poruncă omul n-a păzit-o, pentru că el n-a ascultat de Dumnezeu, amăgit fiind de îngerul care, gelos pe el pentru multele daruri făcute de Dumnezeu acestuia, s-a făcut netrebnic pe sine însuși, iar pe om păcătos, convingându-l să nu asculte de porunca lui Dumnezeu. Făcându-se așadar prin minciună inițiator al păcatului, îngerul a fost izgonit el însuși, pentru că l-a ofensat pe Dumnezeu, dar l-a făcut și pe om să fie alungat afară din rai. Și pentru că s-a depărtat prin voință de Dumnezeu, a fost numit în ebraică Satana, adică apostat, dar se numește și diavol. Așadar Dumnezeu a blestemat șarpele care-l purtase pe diavol, blestem care atinge atât acest animal, cât și pe îngerul Satan care s-a ascuns în el; iar pe om l-a depărtat de la fața Sa, mutându-i locuința în împrejurimile raiului de atunci, fiindcă raiul nu poate primi un păcătos.

Crima lui Cain

XVII. Ajunși în afara raiului, Adam și femeia lui au căzut în multe nenorociri petrecând în lumea aceasta în întristare, chin și suspine; pentru că omul lucra pământul sub razele soarelui, iar acesta scotea spinii și pălămidă, pedeapsa păcatului [Fc 3, 17-19]. Atunci s-a împlinit și scriptura: „Adam a cunoscut pe femeia lui și zămislind a născut pe Cain” [Fc 4, 1]. După care a născut pe Abel [Fc 4, 2]. Dar îngerul apostat, care-l dusesse pe om în neascultare și făcuse din el un păcătos și care fusese pricina izgonirii lui din rai, nemulțumit cu primul rău, a făcut și un al doilea rău acestor frați; căci umplându-l cu duhul său pe Cain, l-a făcut ucigaș de frate [Fc 4, 8]. Și așa a murit Abel, omorât de fratele său, însemnând prin aceasta că unii vor suferi prigoană/persecuții, vor fi necăjiți și omorâți, iar nedreptii îi vor omorî și prigoni pe cei drepți. Mâniat mai mult din pricina acestui lucru, Dumnezeu l-a blestemat pe Cain și s-a întâmplat ca toți urmașii din stirpea lui, din generație în generație, să fie asemenea strămoșului lor [Fc 4, 17-24]. Dar Dumnezeu a ridicat lui Adam alt fiu în locul lui Abel cel omorât [Fc 4, 25].

Ticăloșia omenirii

XVIII. Răul însă întinzându-se a atins tot neamul oamenilor, astfel încât n-a mai rămas între ei decât o foarte mică sămânță de dreptate. Căci pe pământ s-au făcut însoțiri fără de lege, fiindcă îngerii s-au amestecat cu fiicele oamenilor, care le-au născut fii, care din pricina mărimii lor neobișnuite au fost numiți uriași [Fc 6, 2-4]. Îngerii au dat în dar femeilor lor învățături ticăloase, căci le-au învățat virtuțile rădăcinilor și ierburilor, vopselele și

fadurile, găsierea de materii prețioase, cremele afrodisiace, urile, iubirile, seducțiile, vrăjitoriile, ghicitoria și idolatria urâtă lui Dumnezeu.

Noe și potopul

XIX. Când au intrat și acestea în lume, lucrurile răutății s-au înmulțit, iar cele ale dreptății au scăzut, astfel încât atunci când, la a zecea generație după primul om, a venit asupra lumii judecata de la Dumnezeu prin potop s-a mai găsit un singur om drept: Noe [Fc 6, 8]. Din pricina dreptății lui s-a salvat și el și femeia lui și cei trei fii ai lui și cele trei femei ale fiilor lui închizându-se în arcă împreună cu toate animalele pe care i-a poruncit Dumnezeu lui Noe să le bage în arcă; fiindcă atunci când s-a făcut nimicirea tuturor oamenilor care erau pe pământ, cele păzite în arcă s-au salvat. Noe însă a avut trei fii: Sem, Ham și Iafet, al căror neam s-a înmulțit din nou, căci aceștia sunt începutul oamenilor de după potop [Fc 9, 18–19].

Fiii lui Noe

XX. Unul din ei însă a căzut sub blestem, iar doi au moștenit binecuvântarea pentru faptele lor. Căci cel mai tânăr dintre ei, numit Ham, răzând de tatăl său și fiind socotit căzut în păcatul impietății din pricina batjocurii aduse tatălui său, a primit un blestem, pe care l-a transmis tuturor urmașilor lui, și tot neamul de după el a fost blestemat, crescând și înmulțindu-se în păcat. Dar, din pricina pietății față de tatăl lor, Sem și fratele lui, Iafet, au dobândit binecuvântare. Blestemul lui Ham cu care l-a blestemat tatăl său Noe e acesta: „Blestemat să fie Ham! Slugă să fie fraților lui!” [Fc 9, 25]. Ajungând la maturitate, el a dat naștere multor urmași pe pământ în paisprezece generații care au mișunat pe fața lui până când neamul lui a fost secerat de Dumnezeu dat fiind judecătii. Căci cananeenii, heteii, fereseii, heveii, amoreii, iebuseii și ghergheseii, sodomienii, arabii și cei ce locuiesc Fenicia, toți egiptenii și libienii sunt din sămânța lui Ham [cf. Fc 10, 6–20] și au căzut sub blestem, acest blestem întinzându-se mai departe asupra impioșilor.

XXI. În același fel în care a ieșit blestemul, în același fel și binecuvântarea a ieșit într-un rang asupra neamului celui binecuvântat. Primul dintre ei a fost binecuvântat Sem cu aceste cuvinte: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Sem! Ham să fie sluga lui!” [Fc 9, 25]. Iată puterea binecuvântării: Dumnezeu și Domnul a toate s-a făcut posesiunea pietății lui Sem. Această binecuvântare a ieșit ajungând la Avraam, care e socotit a zecea generație în jos din sămânța lui Sem [Fc 11, 10–26]. De aceea Tatălui și Dumnezeului a toate l-a plăcut să fie numit „Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și

Dumnezeu lui Iacob" [Iș 3, 6], căci binecuvântarea lui Sem s-a întins la Avraam. Iar binecuvântarea lui Iafet e aceasta: „Să lățească Dumnezeu pe Iafet și să locuiască în casa lui Sem, și Ham să fie sluga lui" [Fc 9, 27]. Iar această binecuvântare a înflorit la sfârșitul veacului, după ce S-a arătat Domnul, prin chemarea neamurilor păgâne, când Dumnezeu le-a lătit chemarea; căci „în tot pământul a ieșit sunetul lor și până la marginile lumii cuvântul lor" [Ps 18, 5]. „Lățire" este așadar chemarea [*klēsis*] dintre neamurile păgâne, adică Biserica [*Ekklēsia*]; și ea „locuiește" în casa lui Sem, adică în moștenirea părinților, primind drepturile de întâi-născut în Hristos Iisus. Așadar, în ce rang a fost binecuvântat fiecare, în acel rang a primit prin urmași roada binecuvântării.

Legământul lui Noe

XXII. După potop însă Dumnezeu a încheiat un legământ cu toată lumea, și anume cu toate animalele necuvântătoare și oamenii, că nu va mai nimici tot ce se ivește din pământ. Și le-a dat un semn: „Când cerul se va acoperi cu nori, se va arăta un curcubeu în nor și-Mi voi aduce aminte de legământul Meu, și nu voi mai pierde prin apă tot ce mișcă pe fața pământului" [Fc 9, 14-15]. Și a schimbat hrana oamenilor, poruncindu-le să mănânce carne, căci de la Adam întâiul plăsmuit până la potop oamenii se hrăneau doar cu semințe și roadele pomilor, dar mâncarea de carne nu le era îngăduită. Și pentru că cei trei fii ai lui Noe erau [nou] început al neamului omenesc, Dumnezeu i-a binecuvântat spre creștere și înmulțire zicând: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți! Groaza și frica de voi să fie peste toate fiarele pământului și peste toate păsările cerului, și să vă fie de mâncare ca și iarba verde. Numai carne în sângele ei, care e sufletul ei, să nu mâncați; căci și sângele vostru îl voi cere din mâinile tuturor fiarelor și din mâinile oamenilor. Cine va vărsa sânge de om i se va vărsa sângele lui pentru acest sânge, pentru că după Chipul/Icoana lui Dumnezeu l-am făcut pe om" [Fc 9, 1-6]. Dar Chipul/Icoana lui Dumnezeu e Fiul [2 Co 4, 4; Col 1, 15], după al Cărui chip a fost făcut omul. De aceea S-a arătat în El în timpurile din urmă, ca să facă acest chip asemenea Lui Însuși.

Turnul Babel

XXIII. După acest legământ neamul omenesc s-a înmulțit ieșind din sămânța celor trei. Dar pe pământ era o singură buză [Fc 11, 1], adică o singură limbă. Plecând așadar din răsărit și umblând pe pământ au ajuns în pământul Senaar [Fc 11, 2], foarte lat, unde au încercat să zidească un turn, plânduind

să se urce prin el la cer și vrând să lase opera lor ca aducere-aminte pentru oamenii ce vor veni după ei. Au făcut zidirea din cărămizi arse și bitum. Iar îndrăzneala lor creștea pentru că toți aveau același gând și un singur grai slujea sfatului voii lor. Așadar, pentru ca lucrarea lor să nu înainteze mai mult, Dumnezeu le-a împărțit limbile și n-au mai putut să se înțeleagă unii cu alții. Și așa s-au risipit și au ocupat lumea, pe care o locuiau pe grupuri, fiecare după limba lui, de unde au ieșit pe pământ multele popoare diferite și vorbind alte limbi. Așadar, întrucât trei feluri de oameni ocupau pământul și unul din ele era în blestem și două în binecuvântare, binecuvântarea s-a făcut mai întâi pentru Sem, al cărui neam locuia în răsărit și ocupa ținutul caldeilor.

Avraam și credința lui

XXIV. Înaintând timpul, și anume în a zecea generație după potop, îl găsim pe Avraam căutându-L pe Dumnezeu Care-i era dator plecând de la binecuvântarea strămoșului său. Și pentru că în înflăcărea sufletului său umbla prin tot pământul căutând și scrutând unde să fie Dumnezeu și nu putea să-L găsească, milostivindu-Se de cel care-L căuta singur în tăcere, Dumnezeu i S-a arătat lui Avraam făcându-i-Se cunoscut prin Cuvântul Său ca printr-o rază de lumină. Căci i-a vorbit din cer și i-a zis: „Ieși din pământul tău și din rudenția ta și din casa tatălui tău, și vino în pământul pe care ți-l voi arăta și acolo să locuiești!” [Fc 11, 28]. Iar el crezând în glasul ceresc, deși era de șaptezeci de ani și avea femeie ea însăși în vârstă, a ieșit cu ea din Mesopotamia, luând cu sine și pe Lot, fiul fratelui său mort.

Și când a venit în pământul care acum se numește Iudeea, pe care-l locuiau șapte neamuri ivite din Ham, Dumnezeu i S-a arătat în vedenie și a zis: „Îți voi da pământul acesta ție și urmașilor tăi în posesie veșnică” [Fc 12, 7; 13, 15]; precum și că urmașii lui vor fi pribegi într-un pământ care nu este al lor, unde vor fi chinuiți și vor fi robi patru sute de ani, dar în a patra generație se vor întoarce în locul făgăduit lui Avraam, când Dumnezeu va judeca neamul acela care i-a dus în robie pe urmașii lui. Și ca odată cu mulțimea Avraam să cunoască și slava urmașilor lui, Dumnezeu l-a scos afară în noapte și i-a zis: „Ridică-ți ochii sus spre cer și vezi stelele de pe cer dacă le poți număra; așa vor fi urmașii tăi” [Fc 15, 5]. Și văzând Dumnezeu neșovăirea sufletului său, i-a dat mărturie zicând prin Duhul Sfânt în Scriptură: „Și a crezut Avraam și i s-a socotit spre dreptate” [Fc 15, 6; Rm 4, 3]. Era însă netăiat-împrejur când a primit mărturia. Și pentru ca înălțimea credinței lui să se facă cunoscută printr-un semn, i-a dat tăierea-împrejur ca „pecete a dreptății credinței pe care a avut-o în netăiere-împrejur” [Rm 4, 11; Fc 17, 9-14].

După care i s-a născut un fiu, Isaac, din Sara cea stearpă potrivit făgăduinței lui Dumnezeu; pe care l-a tăiat împrejur potrivit poruncii pe care i-a dat-o Dumnezeu. Iar Isaac a născut pe Iacob. Și așa vechea binecuvântare a lui Sem a venit la Avraam, de la Avraam la Isaac, și de la Isaac la Iacob, Duhul împărțindu-le moștenirea, căci Dumnezeu s-a chemat „Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob”. Iacob însă a născut doisprezece fii, după care s-au numit cele douăsprezece seminții ale lui Israel.

Moise și eliberarea din robie

XXV. Iar pe când o foamete a cuprins tot pământul, s-a întâmplat ca numai în Egipt să mai fie hrană. Prin urmare, Iacob s-a mutat în Egipt cu toți urmașii lui, și numărul tuturor celor ce s-au strămutat era șaptezeci și cinci de suflete [Fc 46, 27]; dar în patru sute de ani, așa cum fusese precizarea, s-au făcut șase sute șaiszeci de mii. Dar pentru că erau tratați rău și foarte oprimați de o rea robie și gemeau și suspinau la Dumnezeu, Dumnezeul părinților, al lui Avraam, Isaac și Iacob i-a scos pe ei din Egipt prin Moise și Aaron, lovindu-i pe egipteni cu zece plăgi, la ultima plagă trimițând un înger nimicitor care să omoare pe întâii lor născuți de la om până la dobitoac. De la care i-a scăpat pe fiii lui Israel, arătând în taină pătimirea lui Hristos prin junghierea unui miel fără prihană și prin sângele lui dat pentru ungerea caselor evreilor pentru ferirea lor. Numele acestei taine e Paște [cf. Is 12, 11. 27], cauză a libertății. Iar tăind Marea Roșie, i-a dus pe fiii lui Israel teferi în pustiu, dar pe egiptenii care-i urmăreau și au intrat după ei în mare i-a pierdut pe toți [cf. Is 14, 15–31]. Aceasta a fost judecata lui Dumnezeu asupra celor care i-au tratat rău pe urmașii lui Avraam.

Pustiul și darea Legii

XXVI. În pustiu Moise a primit de la Dumnezeu Legea, un decalog scris pe tăblițe de piatră de degetul lui Dumnezeu [Is 31, 18; Dt 9, 10] — iar acest deget al lui Dumnezeu e Duhul Sfânt trimis de Tatăl [In 15, 26] — și poruncile și îndreptările pe care le-a dat spre păzire fiilor lui Israel. Din porunca lui Dumnezeu a ridicat un cort al mărturiei, o întocmire văzută pe pământ a celor duhovnicești și nevăzute care sunt în ceruri și o prefigurare a formei Bisericii, ca și profeții ale celor viitoare, în care a pus vase, altare și un chivot, în care a pus tăblițele. Și i-a așezat preoți pe Aaron și pe fiii săi, dând preoția întregii lor seminții — iar ei au fost urmașii lui Levi —, pe care a chemat-o prin cuvântul lui Dumnezeu să slujească în templul lui Dumnezeu și cărora le-a impus legea levitică, care arată cum anume se cuvine să fie cei cărora le revine datoria de a sta neîncetat în templul lui Dumnezeu [Nm 1, 48–53].

Necredința și pedepsirea poporului

XXVII. Iar când s-au apropiat de pământul pe care Dumnezeu l-a făgăduit lui Avraam și urmașilor lui, Moise a ales câte un om din fiecare seminție/trib și i-a trimis să iscodească pământul și cetățile care erau în el și pe locuitorii din acele cetăți [Nm 13, 1–14; Dt 1, 22–23]. Atunci Dumnezeu i-a descoperit singurului nume care poate să-i mântuiască pe cei ce cred în el și, schimbându-i numele lui Osea, fiul lui Navi, unul din cei trimiși, Moise l-a numit Isus, și așa l-a trimis cu puterea acestui nume, crezând că din pricina călăuzirii acestui nume îi va vedea înapoi teferi, ceea ce s-a și întâmplat; căci plecând și iscodind, s-au întors aducând cu ei un ciorchine de struguri [Nm 13, 23–24]. Dar unii dintre cei doisprezece trimiși au aruncat întreg poporul în spaimă, spunând că acele cetăți erau foarte mari și întărite și că erau locuite de fiii uriașilor, așa că nu vor putea cuceri pământul acela [Nm 13, 25–33; Dt 1, 26–28]. Făcându-se aceasta, s-a întâmplat că tot poporul plângea necrezând că Dumnezeu era Cel care le dădea putere și le supunea toate, și au vorbit de rău chiar despre pământul acela, spunând că nu era bun și că nu era vrednic să sufere primejdii pentru un asemenea pământ [Nm 14, 1–5]. Doi însă din cei doisprezece, Isus fiul lui Navi și Caleb fiul lui Iefone, și-au rupt hainele din pricina răului făcut și îndemneau poporul să nu-și piardă curajul și să-și abată inimile, pentru că Dumnezeu le va da toate sub mâna lor și pământul e foarte bun [Nm 14, 6–9]. Dar pentru că nu s-au lăsat convinși, ci poporul stăruia în aceeași necredință, Dumnezeu a schimbat calea lor, ca să rătăcească lovindu-i în pustiu. Și câte zile au ieșit și s-au întors cei ce iscodiseră pământul — iar ele erau patruzeci —, punând un an pentru o zi, patruzeci de ani i-a ținut în pustiu, nesocotind vrednic din pricina necredinței lor să intre în pământul acela pe nimeni din cei ce aveau vârsta și mintea adultă, afară de cei doi care dăduseră mărturie pentru moștenire, adică de Isus fiul lui Navi și de Caleb fiul lui Iefone, și de toți câți erau prunci și nu știau ce e dreapta și stânga [Nm 14, 26–38]. Așadar, tot poporul necredincios s-a sfârșit puțin câte puțin în pustiu suferind lucruri vrednice de necredința lui, iar crescând copiii au împlinit în patruzeci de ani numărul morților.

Deuteronomul

XXVIII. Și când s-au împlinit patruzeci de ani, poporul a venit lângă Iordan și au făcut tabără înaintea Ierihonului. Și adunând acolo Moise poporul, a recapitulat toate, povestind lucrurile mărețe ale lui Dumnezeu până în ziua aceea, povățuindu-i pe cei ce crescuseră în pustiu să se teamă de Dumnezeu și să păzească poruncile Lui, făcând ca un fel de nouă legiuire peste aceea și adăugându-i cele făcute mai înainte; iar aceasta s-a numit a doua lege [deu-

teronom], în care sunt scrise multe profeții atât despre Domnul nostru Iisus Hristos, cât și despre popor, despre alegerea păgânilor și despre împărăție.

Intrarea și instalarea în Pământul Făgăduinței

XXIX. Și sfârșindu-și Moise alergarea [vieții], i s-a zis de către Dumnezeu: „Urcă în munte și sfârșește-te, pentru că nu tu vei duce poporul Meu în pământul acela!” [Dt 32, 49–52]. Și el s-a sfârșit potrivit cuvântului Domnului și i-a urmat Isus fiul lui Navi. Tăind în două Iordanul, acesta a dus poporul în pământul acela și nimicind cele șapte neamuri păgâne care locuiau în el, l-a împărțit poporului. Acolo era Ierusalimul, în care a fost rege David și Solomon fiul său, care a zidit templul în numele lui Dumnezeu după asemănarea cortului făcut de Moise după modelul lucrurilor cerești și duhovnicești.

Profeții

XXX. Aici au fost trimiși de Dumnezeu profeții: prin Duhul Sfânt ei au povățuit poporul și l-au întors la Dumnezeu Tatăl Atotputernic, făcându-se crainici ai arătării Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, vestind că trupul Său va înflori din sămânța lui David [Is 11, 1], ca după trup să fie fiul lui David, care era printr-un lung șir de generații fiul lui Avraam [Mt 1, 1], iar după Duh va fi Fiul lui Dumnezeu: preexistent la Tatăl, născut înainte de toată creația, arătat lumii întregi ca om la sfârșitul veacului, Cuvânt al lui Dumnezeu care recapitulează în Sine Însuși toate cele ce sunt în cer și pe pământ [Ef 1, 10].

De ce întruparea Fiului lui Dumnezeu?

XXXI. Acesta l-a unit așadar pe om cu Dumnezeu și a lucrat o comuniune între Dumnezeu și om, întrucât altfel nu ne putem împărtăși de nesticăciune/incoruptibilitate decât dacă ea însăși venea la noi. Căci fiind nevăzută, nesticăciunea/incoruptibilitatea nu ne era de nici un folos. Ea s-a făcut așadar văzută, ca în orice parte să primim împărtășirea de nesticăciune/incoruptibilitate. Și pentru că în Adam cel întâi-plămădit toți am fost legați de moarte pentru neascultare, se cădea să fim dezlegați de moarte prin ascultarea Celui ce S-a făcut om pentru noi. Pentru că în trup domnea moartea, se cădea ca ea să-l lase pe om din stăpânirea ei primind nimicirea ei prin acest trup. Prin urmare „Cuvântul S-a făcut trup” [In 1, 14], ca păcatul să nu mai fie în noi, scos afară prin însuși trupul prin care stăpânise. De aceea Domnul nostru a primit același trup cu întâiul-plăsmuit, ca să se lupte pentru părinți și să biruie în Adam pe cel care ne biruise în Adam.

De ce o naștere din fecioară?

XXXVII. De unde este așadar substanța întâiului-plăsmuit? Din voința și înțelepciunea lui Dumnezeu și dintr-un pământ feciorelnic, căci zice Scriptura: „Dumnezeu n-a dat ploaie” înainte să fi fost făcut omul „și nu era om să lucreze pământul” [Fc 2, 5]. Prin urmare, pe când era el încă feciorelnic „a luat Dumnezeu țărână din pământ și l-a plăsmuit pe om” [Fc 2, 7] ca început al umanității. Așadar, când a recapitulat în Sine acest om, Dumnezeu a primit aceeași economie a formării trupului ca și a aceuia, născându-Se din voința și înțelepciunea lui Dumnezeu dintr-o Fecioară, ca să arate și El un trup după asemănarea celui al lui Adam și să se facă însuși omul despre care stă scris că la început era după chipul și asemănarea lui Dumnezeu [Fc 1, 26].

XXXVIII. Și așa cum omul s-a prăbușit și căzând a murit printr-o fecioară neascultătoare, așa omul a primit iarăși viața care s-a reaprins în el tot printr-o Fecioară, care a ascultat de cuvântul lui Dumnezeu. Fiindcă Domnul a venit să caute din nou oaia cea pierdută care era omul. De aceea nu s-a făcut o altă plăsmuire, ci născându-se din cea care-și avea neamul de la Adam, a păstrat asemănarea plăsmuirii; căci se cădea ca Adam să fie recapitulat în Hristos „pentru ca muritorul să fie înghițit de nemurire” [2 Co 5, 4; 1 Co 15, 54] și Eva să fie în Maria, ca făcându-se o Fecioară avocata unei fecioare să dezlege neascultarea unei fecioare prin ascultarea unei Fecioare.

De ce moartea pe cruce?

XXXIX. Iar călcarea poruncii prin lemn s-a dezlegat prin ascultarea de pe lemn, prin care ascultând de Dumnezeu Fiul Omului a fost țintuit de lemn golind cunoașterea răului și câștigând cunoașterea binelui; căci răul e neascultarea de Dumnezeu, așa cum binele este ascultarea de Dumnezeu. De aceea, făcând cunoscute mai dinainte cele viitoare — căci pentru acestea au fost profeții, ca să vestească cele viitoare —, Cuvântul spune prin profetul Isaia așa: „Eu nu sunt neascultător, nici nu contrazic: spatele Meu Mi l-am dat spre bătaii și obrazii Mei spre palme și fața Mea n-am întors-o de la rușinea scui-părilor” [Is 50, 5-6]. Așadar, prin ascultarea prin care a ascultat până la moarte [Flp 2, 8] spânzurând pe lemn [Ga 3, 13], a dezlegat vechea neascultare făcută prin lemn.

Dar pentru că El Însuși e Cuvântul, Dumnezeul Atotputernic, Care în aspectul Lui nevăzut e coextensiv cu tot universul și ține la un loc [Sol 1, 7] lungimea, lățimea, înălțimea și adâncimea lui [Ef 3, 18] — căci prin Cuvântul lui Dumnezeu sunt guvernate toate —, Fiul lui Dumnezeu deja înscris în formă de cruce [X] în univers a fost răstignit și în aceste dimensiuni. Căci se cădea ca El, Care Se făcuse văzut, să arate și înscrierea Sa în formă de cruce

[X] în univers, ca prin forma Sa văzută [de răstignit] să arate lucrarea Lui în nevăzut, și anume că El este Cel ce luminează înălțimea, adică cele ce sunt în ceruri, Cel ce ține adâncul, adică cele din cele mai de jos ale pământului, Cel ce întinde lungimea de la răsărit până la apus, Cel ce cârmuiește lărgimea de la miazănoapte și până la miazăzi și îi cheamă de peste tot pe cei risipiți la cunoașterea Tatălui.

Fiul lui Avraam și al lui David

XXXV. A împlinit, așadar, și făgăduința făcută lui Avraam, prin care Dumnezeu i-a făgăduit acestuia să facă sămânța/urmașii lui asemenea stelelor cerului [Fc 15, 5; 22, 17]. Căci acest lucru l-a făcut Hristos născându-Se din Fecioara, care-și avea neamul din Avraam, și făcându-i pe cei ce cred în El ca niște luminători în lume [Flp 2, 15], îndreptățindu-i pe păgâni prin aceeași credință împreună cu Avraam, căci „Avraam a crezut și acest lucru i s-a socotit o dreptate” [Fc 15, 6; Rm 4, 3; Ga 3, 6; Iac 2, 23]. În chip asemănător suntem îndreptățiți și noi, cei care credem în Dumnezeu, „căci dreptul va fi viu din credință” [Avc 2, 4; Rm 1, 17; Ga 3, 11]. Prin urmare, făgăduința dată lui Avraam nu s-a făcut prin Lege, ci prin credință; fiindcă Avraam s-a îndreptat prin credință și „legea nu este dată pentru cel drept” [1 Tim 1, 9]. În chip asemănător și noi nu suntem îndreptățiți prin Lege, ci prin credință, o credință atestată de Lege și de profeți și pe care ne-o dă Cuvântul lui Dumnezeu.

XXXVI. A împlinit și făgăduințele date lui David, căci Dumnezeu i-a făgăduit să ridice din rodul pântecelui său un Împărat veșnic, a cărui împărăție nu va avea sfârșit [Ps 131, 11; FA 2, 30]. Iar acest Împărat e Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut Fiul Omului, adică ivit ca un rod din Fecioara care-și avea neamul din David. Căci de aceea s-a făcut făgăduința despre rodul pântecelui, care e propriu zămislirii unei femei, iar nu despre rodul coapselor, nici al rărunchilor, care e propriu generării unui bărbat, ca să arate că era vorba de un Rod propriu unui pântec fecioresc din David, Rod care domnește în veci peste casa lui David, și a cărui împărăție nu va avea sfârșit [Lc 1, 33].

Moartea și învierea Fiului lui Dumnezeu

XXXVII. Astfel Fiul lui Dumnezeu, făcut fiul lui David și fiul lui Avraam [Mt 1, 1], a luat în chip mareț mântuirea noastră, a împlinit făgăduința făcută părinților și a dezlegat vechea neascultare. Căci recapitulând în El însuși acestea ca să ne dea viață, Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup [In 1, 14] prin economia unei Fecioare, ca să dezlege moartea și să-l facă viu pe om, căci în temnițele păcatului eram noi, pentru că eram născuți prin păcat și căzuserăm sub moarte.

XXXVIII. Prin urmare, Dumnezeu Tatăl, bogat fiind în milă, L-a trimis pe Cuvântul Meșteșugar [al lumii], Care, venind să ne mântuiască, S-a pogorât în ținuturile în care am ajuns și unde ajungând am pierdut viața, dezlegând lanțurile temniței. Și lumina Lui s-a arătat și a risipit întunericul temniței, a sfântit nașterea noastră și a nimicit moartea, dezlegând înseși lanțurile în care eram ținuți. Și a arătat învierea făcându-Se El Însuși Întâi-Născut între cei morți [Col 1, 18; Ap 1, 5], sculând în El Însuși omul căzut și înălțându-l în cele mai presus de ceruri de-a dreapta slavei Tatălui, cum făgăduise Dumnezeu prin profetul, zicând: „Și voi ridica cortul căzut al lui David” [Am 9, 11; FA 15, 16], adică trupul ivit din David. Acestea le-a săvârșit cu adevărat Domnul nostru Iisus Hristos lucrând în chip măreț mântuirea noastră, ca să ne învie cu adevărat mântuindu-ne pentru Tatăl.

XXXIX. Dar cel care nu va primi nașterea Lui din Fecioară cum va primi învierea Lui din morți? Căci nu e nimic de mirare sau uimitor dacă acela care n-a fost născut nici n-a înviat din morți, căci nu putem vorbi măcar de învierea celui ce nu e născut; pentru că cine e nenăscut e și nemuritor, și cine nu cade sub naștere, nu cade nici sub moarte, și cine nu primește începutul unui om, cum va putea primi sfârșitul lui? Așadar, dacă nu s-a născut, atunci nici n-a murit, și dacă n-a murit, nici n-a înviat din morți, iar dacă n-a înviat din morți, atunci moartea nu e învinsă, nici nu e desființată împărăția ei, iar dacă moartea nu e învinsă, cum vom urca la viață noi, cei căzuți de la început sub moarte? Așadar, cei care scot afară mântuirea de la om și nu cred că Dumnezeu îi va învia din morți, aceștia disprețuiesc și nașterea Domnului nostru, pe care a suferit-o pentru noi Cuvântul lui Dumnezeu făcându-Se trup, ca să arate învierea trupului și să aibă întâietatea în toate [cf. Col 1, 18]: în cer, pentru că e Întâiul-Născut al Sfatului Tatălui, Cuvânt desăvârșit Care cârmuiește și legiuiește toate; pe pământ, pentru că e întâi-născutul unei Fecioare, bărbat drept, sfânt, cinstitor de Dumnezeu, bun, plăcut lui Dumnezeu, desăvârșit în toate, și mântuindu-i de iad pe toți cei care-L urmează, pentru că e întâi-născut din morți [Col 1, 18; Ap 1, 15] și Începător al Vieții [FA 3, 15] lui Dumnezeu.

Dumnezeu S-a făcut om cu adevărat

XL. Astfel are așadar Cuvântul lui Dumnezeu întâietatea în toate, pentru că e om adevărat, precum și „sfetnic minunat și Dumnezeu tare” [Is 9, 6], chemându-l pe om la comuniunea cu Dumnezeu, ca prin această comuniune cu El să primim împărtășirea nesticăciunii/incoruptibilității. Prin urmare, Cel ce era vestit de Legea dată prin Moise și de profeții Dumnezeului Celui Preaînalt și Atotputernic, Fiul Tatălui a toate, de la Care sunt toate, Care a

grăit cu Moise, Acesta a venit în Iudeea, însământat de Dumnezeu prin Duhul Sfânt și născut din Fecioara Maria care era sămânța lui David și a lui Avraam, Iisus, Unsul lui Dumnezeu, arătând că El Însuși este Cel ce fusese vestit și mai înainte prin profeți.

Apostolii și Biserica din păgâni

XXI. Pregătind poporul pentru primirea Cuvântului vieții, Înainte-mergătorul Său, Ioan Botezătorul a arătat că Hristosul/Mesia este Cel peste Care odihnea Duhul lui Dumnezeu amestecat cu trupul Lui. Învățăcei ai Lui și martori ai tuturor faptelor bune, ai învățaturii, ai pătimirii și morții Lui, ai învierii și înălțării Sale la ceruri după învierea Lui trupească, apostolii trimiși de El în puterea Duhului Sfânt în toată lumea, au săvârșit chemarea neamurilor păgâne, arătând oamenilor calea vieții, abătându-i de la idoli, de la desfrânare și lăcomie [*FA* 21, 25], curățindu-le sufletele și trupurile prin botezul apei și al Duhului Sfânt [*In* 3, 5] pe Care L-au primit de la Domnul și L-au împărțit credincioșilor, și așa au întemeiat Bisericile. Au întărit în credință, iubire și nădejde chemarea neamurilor păgâne vestită mai înainte de profeți, arătând-o prin slujirea lor potrivit milostivirii lui Dumnezeu făcută cu ele și primindu-le și pe ele în fagăduința părinților [patriarhilor], fagăduind celor ce cred așa, care iubesc pe Domnul și trăiesc în sfințenie, dreptate și răbdare că Dumnezeu a toate le va da viața veșnică prin învierea din morți prin Cel care a fost mort și a înviat, Iisus Hristos, Căruia Dumnezeu I-a predat împărăția tuturor lucrurilor, puterea peste vii și peste morți, precum și judecata; și le-au dat sfatul să-și păstreze trupul curat pentru înviere și sufletul nestruciat prin cuvântul adevărului [cf. *2 Co* 6, 7].

XLII. Căci așa vor fi credincioși, dacă rămâne în ei Duhul Sfânt Care Se dă în botez, și e păzit de cel care-L primește, dacă trăiește în adevăr, sfințenie, dreptate și răbdare. Pentru că Acest Duh face învierea în cei care cred, trupul/carnea lor primind iarăși sufletul și înviind împreună cu acesta prin puterea Duhului Sfânt și fiind introdus în Împărăția lui Dumnezeu. Acesta e rodul binecuvântării lui Iafet arătat în chemarea neamurilor păgâne prin Biserică, care așteaptă să primească sălășluirea ei în casa lui Sem, potrivit fagăduinței lui Dumnezeu [cf. *Fc* 9, 27].

[...] ⁸

⁸ Partea a II-a (§ 426–496) face demonstrarea prin profeții a preexistenței Fiului lui Dumnezeu și a manifestării Lui patriarhilor Vechiului Testament (XLIII–LII), a nașterii Sale ca om (LIII–LXVI), a minunilor, pătimirii și preamării Lui (LXVII–LXXXV) și a Bisericii din păgâni ca nou popor al lui Dumnezeu (LXXXVI–XCVII).

Concluzie

XCVIII. Aceasta este, preaiubitule, vestirea/propovăduirea adevărului, acesta e caracterul distinctiv al mântuirii noastre, aceasta e calea vieții, pe care profeții au vestit-o, Hristos a întărit-o, apostolii au predat-o, iar Biserica a înmănat-o fiilor ei în toată lumea.

XCIX. Pe care se cade să o păzim cu toată sânguința, bineplăcând lui Dumnezeu prin fapte bune și o gândire sănătoasă, când nimeni nu va mai socoti că există un alt Dumnezeu Tată decât Cel ce ne-a făcut, cum socotesc ereticii, care nesocotesc pe Dumnezeu Care este, făcându-și idol din unul care nu este, și-și plănuiesc un „tată” mai presus decât Cel ce ne-a făcut și socotesc că au găsit ceva mai mare decât adevărul; căci toți aceștia sunt impioși și blasfematori față de Făcătorul și Tatăl lor, așa cum am dovedit în „Demascarea și răsturnarea fals-numitei astfel noze [Contra ereziilor]”.

Alții iarăși disprețuiesc venirea Fiului lui Dumnezeu și economia întrupării Lui, pe care ne-au predat-o apostolii, iar profeții au arătat-o dinainte că va fi recapitularea umanității, după cum ți-am arătat pe scurt; unii ca aceștia se numără împreună cu necredincioșii.

Iar alții nu primesc darurile Duhului Sfânt și resping de la ei harisma profeției, de care adăpat fiind omul rodește viața lui Dumnezeu; aceștia sunt cei de care vorbește Isaia: „Căci vor fi ca un stejar ale cărui frunze cad și ca o grădină care nu are apă” [Is 1, 30], și în acest fel nu vor fi de nici un folos lui Dumnezeu, întrucât nu pot aduce rod.

C. Așadar, rătăcirea i-a făcut pe mulți să cadă de la adevăr în cele trei articole ale pecetlirii noastre, căci fie Îl disprețuiesc pe Tatăl, fie nu-L primesc pe Fiul — căci contrazic economia întrupării Lui —, fie nu primesc pe Duhul Sfânt, adică disprețuiesc profeția. De toți cei asemenea se cade să ne ferim și să fugim de gândirea lor, dacă vrem să fim plăcuți lui Dumnezeu și să dobândim mântuirea care vine de la El.

Tertulian din Cartagina

(† 226)

Despre prescrierea ereticilor

(cca 200)¹

Inevitabilitatea ereziilor

*I*¹ Condiția timpurilor prezente ne provoacă și la îndemnul acesta: nu trebuie să ne mirăm de aceste erezii, nici de faptul că există, pentru că s-a vestit dinainte că vor fi, nici că răstoarnă credința unora, căci pentru acesta există: ca să aibă credința parte de ispitire și punere la încercare.² Așadar, în zadar și fără minte se scandalizează mulți că ereziile au atâta putere: „Dacă n-ar avea putere, n-ar exista.”³ Întrucât, dacă e sortit să fie ceva, așa cum primește o cauză ca să fie, așa îi urmează și o putere prin care să fie și nu poate să nu fie.”

*II*¹ Căci și febra e socotită prin celelalte pricini aducătoare de moarte și de chinuri care aduc omului sfârșitul, și nu ne mirăm că ea există, pentru că există, nici că îi aduce sfârșitul, căci pentru acesta există.² Prin urmare, întrucât ereziile au fost făcute pentru slăbirea și pieirea credinței, dacă ne înspăimântăm că ele pot face aceasta, înainte să ne înspăimântăm că ele există, pentru că au puterea de a face aceasta întrucât există și, întrucât pot aceasta, au și existența.³ Dar întrucât febra, precum se știe, e un rău atât prin cauza, cât și prin puterea ei, de ea ne scârbim, mai degrabă decât ne mirăm și ne ferim de ea pe cât ne stă în putință, întrucât desființarea ei nu stă în puterea noastră.⁴ De erezii însă, care aduc moartea veșnică și vâpaia unui foc mai mare, unii preferă să se mire de faptul că ele pot face aceasta, decât să le

¹ Traducere după ed. F. Refoulé: TERTULLIEN, *Traité de la prescription contre les hérétiques* (Sources Chrétiennes 46), Paris, 1957, p. 89–151. Avocat de meserie, Tertulian aplică în acest tratat împotriva ereticilor procedura juridică din dreptul roman a așa-numitelor *praescriptiones*. Acestea erau intervenții în tribunal fie în favoarea reclamantului (*pro actore*), fie a acuzatului (*pro reo*) cu scopul de a evita anticipat în interesul acestora producerea unor efecte ale procesului sau chiar pentru a evita ca procesul să se angajeze pe fond. Argumentul lui Tertulian este deci acesta: nu trebuie angajate discuții cu ereticii pe baza unor Scripturi care nu le aparțin lor, ci Bisericii și Tradiției acesteia; ieșind din Biserică, ereticii își pierd automat dreptul de a utiliza o proprietate străină: Tradiția apostolică.

evite, deși au puterea de a le evita.³ De altfel, ele n-ar mai avea nici o putere, dacă ei nu s-ar mai mira că ele au atâta putere; căci sau mirându-se ajung să se scandalizeze, sau pentru că se scandalizează de aceea se miră, ca și cum atâta putere ar veni din vreun adevăr.⁶ De mirare ar fi ca răul să aibă puterile lui, întrucât ereziile au atâta putere doar la cei care nu sunt tari în credință.⁷ În lupta boxerilor și a gladiatorilor de multe ori cineva învinge nu pentru că e puternic sau pentru că nu poate să nu învingă, ci pentru că cel care este învins era lipsit de puteri; de aceea, același învingător, pus mai apoi față în față cu unul mai tare, dă înapoi învins.⁸ Nu altfel stau lucrurile cu ereziile: ele își trag puterea din slăbiciunile unora, neputând nimic dacă dau peste o credință tare.

Ereziile — scandal pentru cei slabi

III¹ Căci de obicei acești admiratori naivi sunt duși la ruină de unele persoane cucerite de erzie.² „De ce cutare femeie sau cutare bărbat foarte credincioși, foarte cuminți și foarte obișnuți ai Bisericii au trecut în partea aceea?”³ Dar cine spune aceasta nu-și va putea oare răspunde că aceia pe care ereziile i-au putut schimba astfel nu trebuie socotiți nici cuminți, nici credincioși, nici obișnuți [ai Bisericii]?⁴ Saul, bun înaintea altora, a fost răsturnat apoi de gelozie [I Rg 9, 2; 18, 10]. David, bărbat bun după inima Domnului [I Rg 13, 14; FA 13, 22], a căzut mai apoi în omor și desfrâu [2 Rg 11]. Solomon, dăruit de Domnul cu tot harul și cu toată înțelepciunea, a fost adus de femei la idolatrie [3 Rg 11, 4].⁵ Numai Fiului lui Dumnezeu I-a fost dat să rămână fără păcat [Evr 4, 15; I Ptr 2, 22]. Ce deci? Dacă un episcop, un diacon, o văduvă, o fecioară, un dascăl sau chiar un martir s-au abătut de la regula [credinței], de aceea vor părea ereziile că au adevărul?⁶ După persoane punem la încercare credința, sau persoanele după credință? Nimeni nu este înțelept dacă nu este credincios, nimeni nu este mai mare dacă nu este creștin, și nimeni nu este creștin dacă nu stăruie până la sfârșit [Mt 10, 22].⁷ Ca om tu îi cunoști pe fiecare din exterior, crezi ce vezi, dar vezi până unde ai ochi. „Dar ochii Domnului, zice [Scriptura], sunt înalți” [4 Ezz 8, 20]. „Omul se uită la față, Dumnezeu la inimă” [I Rg 16, 7].⁸ De aceea „Domnul îi cunoaște pe cei ce sunt ai Lui” [2 Tim 2, 19] și „orice plantă pe care n-a sădit-o El o va smulge” [Mt 15, 13]; îi arată pe cei dintâi cei din urmă [Mc 10, 31] și ține în mână lopata ca să-și curețe aria [Mt 3, 12].⁹ Zboare cât vor voi paiele credinței ușoare la orice suflare a ispitelor; cu atât mai curată se va așeza grămada de grâu în hambarul Domnului!¹⁰ Oare nu s-au întors de la Însuși Domnul unii dintre ucenici scandalizați [In 6, 66]? Dar pentru aceasta ceilalți n-au crezut că trebuie să se abată de la urmele pașilor Lui, ci aceia care au știut că El este Cuvântul Vieții și că de la Dumnezeu a

venit [In 13, 3], au stăruit în tovărășia Lui până la sfârșit, deși El le-a îngăduit liniștit să se depărteze de El dacă vor [In 6, 67].¹¹ Că unii, ca Figel, Hermogen, Filet și Imeneu, l-au părăsit pe apostolul Lui [Pavel; 2 Tim 1, 15; 1 Tim 1, 20] e un lucru mic, căci însuși vânzătorul lui Hristos [Iuda] a fost dintre apostoli.¹² Ne mirăm de Bisericile Lui dacă sunt părăsite de unii, când ceea ce ne arată creștini sunt cele pe care le pătimim după exemplul lui Hristos Însuși [1 Ptr 2, 21; 4, 13]?¹³ „Dintre noi au ieșit, zice [Scriptura], dar n-au fost dintre noi; dacă ar fi fost dintre noi, ar fi rămas fără îndoială cu noi” [1 In 2, 19].

Ereziile — profețite dinainte

IV¹ De ce nu ne aducem aminte mai degrabă atât cuvintele Domnului, cât și scrisorile apostolilor, care nu doar ne-au vestit dinainte ereziile care aveau să vină, ci ne-au și poruncit să fugim de ele, și în acest fel, așa cum nu ne înspăimântăm că ele există, tot așa nu ne vom mira nici de faptul că pot face lucruri de care trebuie să fugim.² Domnul ne învață că vor veni mulți „lupi lacomi sub piei de oaie” [Mt 7, 15].³ Și ce sunt aceste piei de oaie decât suprafața exterioară a numelui de creștin? Cine sunt lupii răpitori decât simțirile și duhurile viclene care se furișează pe ascuns înăuntru, ca să molipsească turma lui Hristos?⁴ Cine sunt profeții mincinoși [1 In 4, 1] dacă nu predicatorii mincinoși? Cine sunt apostolii mincinoși [2 Co 11, 13] dacă nu falșii evanghelizatori? Cine sunt antihriștii [1 In 2, 18] acum și pururea dacă nu răzvrățiții împotriva lui Hristos?⁵ Iată ce vor fi ereziile care sfășie nu mai puțin Biserica prin perversitatea unor noi învățături, decât o va prizoni atunci antihrist prin atrocitatea persecuțiilor, decât că persecuția face și martiri, pe când eresia doar apostată.⁶ De aceea trebuia să fie și erezii, ca să se arate cei încercați [1 Co 11, 19], atât cei care au rezistat în persecuții, cât și cei care n-au deviat spre erezii.⁷ Căci apostolul [Pavel] nu vrea să fie înțeleși drept încercați cei care schimbă credința în erizie, precum interpretează în favoarea lor ceea ce spune el altundeva: „Toate examinați-le! Țineți ce este bun!” [1 Tes 5, 2]. Ca și cum n-ar mai fi posibil pentru toți cei care examinează rău lucrurile să împingă din greșeală spre alegerea unui rău!

Ereziile — condamnate de Pavel

V¹ De altfel, dacă el blamează disensiunile și schismele, care fără nici o îndoială sunt rele, tot el le adaugă neconținut și ereziile,² pentru că le adaugă celor rele și în acest fel mărturisește și că sunt un rău, și încă unul mai mare.³ Fiindcă atunci când spune că de aceea crede ce i se spune despre schisme și erezii [în Corint], pentru că știe că trebuie să fie și erezii — căci arată că

în fața unui rău mai mare crede ușor în rele mai mici —, nu înseamnă că de aceea a crezut despre aceste rele pentru că ereziile ar fi bune, ci ca să ne avertizeze prin niște ispite mai rele că nu trebuie să ne mirăm de cele despre care spune că trebuie să-i facă arătați pe cei încercați, adică pe cei pe care nu i-au putut ticăloși. ⁴ De altfel, dacă întreg capitolul [1 Co 1] pledează pentru menținerea unității și reprimarea separațiilor, iar ereziile nu smulg mai puțin de la unitate decât schismele și disensiunile, fără îndoială că a așezat și ereziile în acea muștrare în care sunt și schismele și disensiunile. ⁵ Și pentru aceasta nu-i face încercați pe cei ce s-au abătut spre erezii, întrucât îi îndeamnă cu cea mai mare putere să se abată de la așa ceva, învățându-i pe toți să vorbească un singur lucru și să gândească același lucru [1 Co 1, 10], tocmai lucrul pe care ereziile nu-l îngăduie.

VI ¹ Nu trebuie să vorbim mai mult despre aceasta, dacă același Pavel e cel care altundeva, scriind galatenilor, enumeră ereziile între crimele trupești [Ga 5, 20] și-i sugerează lui Tit să respingă pe omul eretic după prima muștrare [Tit 3, 10–11], pentru că unul ca acesta e un pervers și delincvent ca unul condamnat de el însuși. ² Dar, insistând aproape în fiecare epistolă că trebuie fugit de învățăturile falsificate, înțepă ereziile ale căror opere sunt învățăturile falsificate [*doctrinae adulterae*]; „ereziile” sunt numite astfel de la cuvântul grec care înseamnă „alegere”, de care se folosește în cel mai înalt grad cineva fie pentru a le institui, fie pentru a le primi. ³ De aceea spune și că ereticul e condamnat de sine însuși, fiindcă și-a ales lucrul în care va fi condamnat [Tit 3, 11]. Nouă însă nu ne este îngăduit să introducem nimic după bunul-plac, dar nici să alegem ceea ce ar introduce cineva după bunul lui plac. ⁴ Noi avem întemeietori/învățători [*autores*] pe apostolii Domnului, care n-au ales ei înșiși după bunul lor plac un lucru pe care să-l introducă, ci au însemnat cu credință neamurilor învățătura [*disciplinam*] primită de la Hristos. ⁵ Astfel, chiar dacă un înger din cer ne-ar vesti o altă evanghelie, i se va spune de către noi: anatema! [Ga 1, 8]. ⁶ Duhul Sfânt văzuse dinainte că într-o fecioară pe nume Filomene va fi un înger al amăgirii care, preschimbându-se într-un înger de lumină [2 Co 11, 14], seducându-l pe Apelle cu semne și minuni l-a făcut să introducă o nouă erezie.

Credință — erezie — filozofie

VII ¹ Acestea sunt învățături [*doctrinae*] ale oamenilor și demonilor născute pentru a gădila urechile [1 Tim 4, 1; 2 Tim 4, 3] din duhul înțelepciunii lumii, pe care Domnul numind-o neghiobie [*stultitia*] a ales cele neghiobe ale lumii spre rușinarea filozofiei înseși [1 Co 1, 27; 3, 19]. ² Interpretă îndrăzneată a naturii și economiei divine, ea este materia înțelepciunii lumii. ³ Pentru că ereziile însele sunt înzestrate cu resurse de filozofie. De aici vin

la Valentin eonii, nu știu mai care forme infinite și trinitatea omului; era platonician. De aici dumnezeul lui Marcion, mai bun din pricina liniștii lui: venise de la stoici. ⁴ Afirmația că sufletul piere vine de la Epicur; pentru ca să se nege restaurarea cărnii se pleacă de la școala tuturor filozofilor; acolo unde materia e echivalată cu Dumnezeu, e învățătura lui Zenon; iar unde se vorbește de un dumnezeu foc aprins, acolo intervine Heraclit. ⁵ Aceeași materie e frământată și la eretici, și la filozofi, aceeași reluare înfășurată mereu: de unde răul și de ce? de unde omul și cum anume? Și ceea ce a propus mai aproape de noi Valentin: de unde Dumnezeu? Ei bine, din „Enthymeză” și „Ektromă”. ⁶ Vrednic de milă Aristotel, care i-a învățat dialectica, meșteră la a zidi și demola, versatilă în propoziții, încremenită în presupuneri, aspră în argumente, creatoare de controverse, vătămătoare chiar ei înseși, retratând toate ca nu cumva să nu fi tratat ceva. ⁷ De aici acele mituri și genealogii interminabile [*I Tim* 1, 4; *2 Tim* 2, 17; *Tit* 3, 9], acele întrebări sterile și cuvinte șerpuitoare, ca un cancer; de la care vrând apostolul [Pavel] să ne înfrâneze spune explicit că trebuie să ne ferim de filozofie scriind colosenilor: „Vedeți ca nu cumva să vă fure cineva mințile cu filozofia și cu deșarta amăgire după predania/tradiția oamenilor” [*Col* 2, 8], în afara providenței Duhului Sfânt. ⁸ El fusese la Atena [*FA* 17, 15] și cunoscuse din întâlniri această înțelepciune omenească, ce năzuiește după adevăr, dar îl corupe și prin diversitatea sectelor ce se combat între ele se multiplică pe ea însăși în ereziile ei.

⁹ Ce au în comun, așadar, Atena și Ierusalimul? Ce au în comun Academia și Biserica? Ce au în comun ereticii și creștinii? ¹⁰ Învățătura noastră vine din porticul lui Solomon [*In* 10, 23; *FA* 5, 12], care ne-a predat el însuși că Domnul trebuie căutat în simplitatea inimii [*Sol* 1, 1]. ¹¹ Vor vedea cei care au produs un creștinism stoic, platonice și dialectic! ¹² După Hristos Iisus noi nu mai avem nevoie de curiozitate, nici de cercetare după Evanghelic. ¹³ Odată ce am crezut, nu mai dorim să credem nimic dincolo de asta; căci credem întâi aceasta: că nu mai este ceva dincolo de care să trebuiască să credem.

Adevăratul sens al lui „Căutați și veți afla”

VIII¹ Vin așadar la acea expresie pe care și ai noștri o pun înainte pentru a-și înteți curiozitatea, și ereticii le-o vâra în minte pentru a le inocula meticulozitatea. ² Scris este, spun ei: „Căutați și veți afla” [*Mt* 7, 7]. ³ Să ne aducem însă aminte când anume a rostit Domnul acest cuvânt. Cred că la începuturile învățaturii Lui, întrucât până atunci toți se îndoiau dacă era Hristosul, pentru că până atunci nici Petru nu-L proclamase Fiul lui Dumnezeu [*Mt*

16, 13-16], și nici chiar Ioan însuși nu era încă sigur de aceasta. ⁴ Pe drept cuvânt, așadar, s-a spus atunci: „Căutați și veți afla”, când încă trebuia căutat ceea ce nu era cunoscut încă, iar acest lucru se referea la iudei. ⁵ Căci pe ei, care aveau unde să-L caute pe Hristos, îi privește întreg cuvântul acelei ironizări: ⁶ „Îl au pe Moise și pe Ilie” [Lc 16, 29], adică Legea și profeții, care vorbeau mai înainte de Hristos, după care altundeva spune deschis: „Cercetați Scripturile, în care nădăjduiți mântuirea, fiindcă ele vorbesc despre Mine!” [In 5, 39]; acest lucru vrea să-l spună: „Căutați și veți afla!” ⁷ Pentru că și cele ce urmează e limpede că se adresează tot iudeilor: „Bateți și vi se va deschide!” [Mt 7, 7]. ⁸ Anterior iudeii fuseseră aproape de Dumnezeu, după care, scoși afară din pricina fărădelegilor, au început să fie în afara lui Dumnezeu. ⁹ Păgânii însă nu fuseseră niciodată aproape de Dumnezeu, nefiind decât o „picătură dintr-un vas” și un „fir de praf dintr-o arie” [Is 40, 15] și întotdeauna afară. ¹⁰ Și în acest fel cine a fost întotdeauna afară cum va bate oare acolo unde n-a fost niciodată? Cunoaște oare ușa prin care nici n-a fost primit, nici n-a fost aruncat afară cândva? Nu va bate oare mai degrabă cel care știe că a fost înăuntru și a ajuns afară, și care cunoaște ușa? ¹¹ Chiar și „Cereți și veți primi” [Mt 7, 7] se potrivea celui ce știa de la cine trebuie să ceară și de la cine i se făgăduise ceva, și anume de la Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacob, pe Care păgânii nu-L cunoșteau nici pe El, nici vreo făgăduință a Lui. ¹² De aceea grăia [Hristos] către Israel: „Nu sunt trimis decât la oile pierdute ale casei lui Israel” [Mt 15, 24]. ¹³ Nu aruncase încă la câini pâinea fiilor [Mt 15, 26], nici nu le poruncise să umble în calea păgânilor [Mt 10, 5]. ¹⁴ Dacă la sfârșit a poruncit [apostolilor] să meargă să învețe și să boteze neamurile păgâne [Mt 28, 19], ei trebuiau să-L urmeze pe Duhul Sfânt Mângâietorul, Care trebuia să-i conducă la tot adevărul [In 16, 15]. Și face acest lucru prin Acela. ¹⁵ Căci dacă înșiși apostolii, meniți să fie dascăli păgânilor, trebuia să urmeze ca unui Învățător Mângâietorului, cu mult mai mult a ajuns de prisos acel „Căutați și veți afla” cu referire la noi, la care învățătura urma să vină prin apostoli, iar la apostolii înșiși prin Duhul Sfânt. ¹⁶ Căci deși toate spusele Domnului au fost rânduite pentru toți și au ajuns la noi prin urechile iudeilor, cele mai multe fiind însă îndreptate spre persoanele lor, nu au pentru noi puterea unui sfat, ci sunt doar un exemplu.

IX ¹ Fac acum de bunăvoie un pas înapoi de la această poziție. Să admitem că acel „Căutați și veți afla” este spus pentru toți. Deși aici sensul corect cere să fie stabilit în mod riguros cu cărma interpretării. ² Nici un cuvânt dumnezeiesc nu e atât de descusut și revărsat, încât să trebuiască să fie apărate doar cuvintele fără să fie stabilită rațiunea cuvintelor. ³ Dar mai întâi propun acest lucru: Hristos a dat drept învățătură un lucru unic și sigur, în care trebuie să creadă în orice chip păgânii, și pe care de aceea trebuie să-l

caute, ca să poate crede în el, atunci când îl vor găsi. ⁴ Dar nu poate exista o căutare infinită a unui lucru unic și sigur; prin urmare, trebuie să-l cauți până îl găsești și să crezi atunci când îl găsești, și nu e nevoie de nimic mai mult decât să păzești ceea ce ai crezut. Pe deasupra, să mai crezi și aceasta: că nu mai e nimic de crezut, deci nici de căutat, atunci când ai găsit și crezut ceea ce ai fost învățat de El, Care nu-ți poruncește să mai cauți altceva decât ceea ce a învățat El. ⁵ Dacă se îndoiește cineva de aceasta, i se va dovedi că la noi se găsește ceea ce a învățat Hristos. ⁶ Până atunci, cu încredere în această dovedire, îi previn pe unii că nu trebuie să caute dincolo de ce au crezut, adică de ceea ce a trebuit să caute, ca să nu interpreteze fără disciplina rațiunii acel „Căutați și veți afla”.

X¹ Iar rațiunea acestei ziceri stă în trei puncte: în obiect, în timp și în măsură. În obiect, ca să vezi ce anume trebuie căutat; în timp, ca să știi când anume; în măsură, ca să știi până unde. ² Așadar trebuie căutat ceea ce a învățat Hristos cât timp nu îl găsești și până îl vei găsi. L-ai găsit însă atunci când ai crezut. ³ Căci n-ai crede dacă n-ai găsi, cum n-ai căuta decât ca să găsești. ⁴ Așadar, căutând ca să găsești și găsind ca să crezi, crezând ai pus capăt oricărei prelungiri a căutării și găsirii. ⁵ Această măsură ți-o stabilește însuși rodul cercetării. Acest șanț ți l-a trasat Însuși Cel care nu vrea ca tu să crezi altceva decât ce a învățat El, și deci nici să cauți altceva. ⁶ De altfel, dacă întrucât atâtea alte învățături au fost date de alții, trebuie să le căutăm atât cât să le putem găsi, vom căuta atunci mereu și nu vom mai crede niciodată. ⁷ Căci unde va mai fi capătul căutării? Unde va mai fi punctul fix al credinței? Unde va mai fi încheierea găsirii? La Marcion? Dar și Valentin ne propune: „Căutați și veți afla”. ⁸ La Valentin? Dar și Apelle m-a învățat cu aceleași cuvinte. Iar Ebion, Simon și toți pe rând n-au altceva prin care să mi se vâre în suflet ca să mă ducă la ei. ⁹ Nu voi fi astfel liniștit niciodată, întrucât peste tot dau de acel „Căutați și veți afla”, ca și cum nicăieri și niciodată n-aș fi pus mâna pe lucrul pe care l-a învățat Hristos, care trebuie căutat și e necesar să fie crezut.

XI¹ Rătăcește nepedepsit dacă nu greșește, deși chiar faptul de a rătăci înseamnă a greși; cutreieră nepedepsit cel ce nu părăsește nimic. ² Dar dacă am crezut o dată în ceea ce a trebuit să cred și cred totuși că mai trebuie să caut și altceva, înseamnă că sper că trebuie să găsesc și altceva, și în nici un chip n-aș spera aceasta decât fie dacă n-aș crede eu care păream să cred, fie am încetat să mai cred. ³ Și altfel, părăsindu-mi credința, voi fi găsit tăgădător al ei. Voi spune-o într-un cuvânt: nimeni nu caută decât fie cel ce nu a avut, fie cel ce a pierdut. ⁴ Bătrâna aceea pierduse una din cele zece drahme ale ei și de aceea o căuta; dar când a găsit-o, a încetat să mai caute [Lc 15, 8]. ⁵ Vecinul n-avea pâine și de aceea bătea; dar când i s-a deschis și a primit, a

încetat să mai bată [Lc 11, 5]. ⁶ Văduva se ruga de judecător să o asculte, pentru că nu era primită; dar când a fost ascultată, n-a mai stăruit [Lc 18, 6].
⁷ Există, aşadar, un sfârşit al căutării, al baterii şi al cererii; căci spune [Scriptura]: „Celui ce cere i se va da, celui ce bate i se va deschide şi cel ce caută va găsi” [Lc 11, 9; Mt 7, 8]. ⁸ Va vedea cel ce caută mereu, pentru că nu va găsi; căci caută acolo unde nu se va găsi. ⁹ Va vedea cel ce bate mereu, pentru că nu i se va deschide niciodată; căci bate acolo unde nu e nimeni.
¹⁰ Va vedea cel ce cere mereu, pentru că nu va fi auzit niciodată; căci cere de la cel care nu aude.

XII ¹ Dar chiar admiţând că trebuie să căutăm şi acum, şi întotdeauna, unde anume însă trebuie să căutăm? La eretici, unde toate sunt străine şi potrivnice adevărului nostru şi de care suntem opriţi a ne apropia? ² Care slugă va nădăjdui hrană de la un străin, ca să nu zic de la un duşman al stăpânului ei? Care soldat cere daruri şi soldă de la regi nealiaţi, ca să nu zic duşmani, dacă nu un dezertor, transfug şi rebel? ³ Chiar şi bătrâna aceea şi-a căutat dragma sub acoperişul ei, chiar şi cel care bătea a lovit la uşa vecinului, chiar şi văduva aceea făcea apel la un judecător neduşman, chiar dacă aspru. ⁴ Nimeni nu poate fi învăţat de acolo de unde e dărâmat; nimeni nu este luminat de lucru de care e întunecat. ⁵ Să căutăm, aşadar, în ce e al nostru, de la ai noştri şi pentru ce e al nostru; dar şi aceasta numai întrucât poate fi pusă în cheştiune cu păstrarea regulii de credinţă.

Regula credinţei

XIII ¹ Iar regula de credinţă [*regula fidei*] — ca să mărturisim de pe acum ce apărăm — sunt cele în care se crede: ² că este un singur Dumnezeu, nu altul decât Creatorul lumii, Care a adus toate din nimic prin Cuvântul Său rostit/emis mai înainte de toate; ³ că acest Cuvânt, numit Fiul Lui, a fost văzut în numele lui Dumnezeu în diverse moduri de patriarhi, s-a făcut auzit întotdeauna de profeţi, iar la urmă S-a pogorât în Duhul şi Puterea lui Dumnezeu Tatăl în Fecioara Maria, S-a făcut trup/carne în pântecul ei şi născut din ea a fost Iisus Hristos; ⁴ după care a propovăduit o nouă lege şi o nouă făgăduinţă a Împărăţiei cerurilor, a făcut minuni, a fost ţintuit de cruce, a treia zi a înviat, a fost ridicat la ceruri, a şezut de-a dreapta Tatălui, ⁵ a trimis în locul Lui pe Duhul Sfânt Care să-i conducă pe cei ce cred; că va veni cu strălucire să-i ia pe sfinţi în rodul vieţii veşnice şi al făgăduinţei cereşti şi ca să-i judece pe cei spurcaţi la foc veşnic când va face învierea fiecărei părţi cu restaurarea cărnii. ⁶ Această regulă învăţată/instituită, cum se va dovedi, de către Hristos nu are la noi alte cheştiuni/probleme decât cele pe care le ridică ereziile şi care-i fac pe eretici.

De ce ereticii nu sunt creștini

XIV¹ De altfel, dacă forma ei rămâne în ordinea ei, vei putea căuta și trata ce dorești și-ți vei putea da drumul întregii poște a curiozității, dacă ți se pare fie că atâră în ambiguitate, fie că e învăluită în obscuritate.² Căci este câte un frate învățat înzestrat cu harul științei, e câte unul care umblă între cei iscușiți, câte unul curios care caută împreună cu tine. În sfârșit, e mai bine să nu știi decât să cunoști ceea ce nu trebuie să știi, pentru că ai cunoscut ce trebuia să știi.³ Căci spune [Scriptura]: „Credința ta te-a mântuit” [Lc 18, 42], nu iscusința scripturilor.⁴ Credința e pusă într-o regulă, are o lege și mântuirea care vine din păzirea legii. Iscusința stă însă în curiozitate, având doar slava care vine din dorința de a trece drept expert.⁵ Curiozitatea să cedeze însă credinței, iar slava să cedeze mântuirii! Sau să nu se opună, sau să tacă. A nu ști nimic împotriva regulii înseamnă a ști toate.

⁶ Să admitem că ereticii n-ar fi dușmanii adevărului și că n-am fi preveniți să fugim de ei: la ce bun să te aduni cu oameni care mărturisesc ei înșiși că mai caută [Tit 3, 10]?⁷ Căci dacă mai caută, n-au găsit încă nimic sigur, și de aceea orice ar părea că dețin între timp nu face decât să arate îndoiala lor, câtă vreme mai caută.⁸ Și astfel și tu, care cauți ca și ei, privind la ei care caută și ei, cuprins de îndoieli și privind către cei aflați în îndoieli, nesigur și privind către cei nesiguri, în chip necesar vei fi dus în groapă ca un orb condus de alți orbi [Mt 15, 14].⁹ Dar întrucât pretind că mai caută doar pentru a ne amăgi, ca să ne strecoare tratatele lor pentru a ne sădi în suflete preocuparea lor, atunci când au ajuns la noi, îndată apără cele de care spuneau că trebuie abia căutate. Și astfel trebuie acum să-i combatem astfel, încât să știe că noi îi tăgăduim pe ei, nu pe Hristos.¹⁰ Căci întrucât mai caută, nu țin încă, iar întrucât nu țin, n-au crezut încă, și întrucât nu au crezut încă, nu sunt creștini.¹¹ Chiar atunci când țin și cred ceva, spun că mai caută încă pentru a-și apăra credința.¹² Dar înainte de a apăra, tăgăduiesc ceea ce cred, mărturisind că n-au crezut încă pentru că mai caută.¹³ Așadar, cei care nu sunt creștini nici măcar pentru ei înșiși, cu cât mai mult nu vor fi pentru noi? Cei care vin cu înșelăciune ce credință mai dispută? Ce adevăr apără ei, care ni-l induc plecând de la o minciună?¹⁴ „Dar ei vorbesc plecând de la scripturi și conving plecând de la scripturi!” Și de unde altundeva ar putea vorbi despre lucrurile credinței dacă nu din cărțile credinței?

Cui aparțin Scripturile

XV¹ Venim așadar la ceea ce ne-am propus; căci spre acest lucru ne îndreptăm și pe acesta îl pregăteam prin prefața alocuțiunii de până acum, ca acum să începem lupta de acolo de unde ne provoacă potrivnicii.² Căci ei

322

CANONUL CRISTOBORIAN: Canonul apostolic

întind Scripturile și prin această îndrăzneală a lor îi clatină pe unii, și astfel în adunări îi obolesc pe cei tari, îi prind pe cei slabi, iar pe cei din mijloc îi lasă cu un scrupul în inimă. ³ Așadar, aici mai degrabă va trebui să le închidem calea, neadmițându-i la nici o discuție plecând de la Scripturi. ⁴ Dacă ele sunt tăria lor, atunci ca să le poată avea, trebuie văzut cui anume îi revine posesiunea Scripturilor, ca să nu fie admis să recurgă la ele cel căruia ele nu-i revin nicicum.

Discuția cu ereticii e oprită de Pavel

XVI ¹ Aș da de gândit însă că introduc această chestiune din pricina neîncrederii în planul meu sau din dorința de a aborda astfel problema, dacă n-ar fi un bun motiv, și înainte de toate acela că credința noastră datorează ascultare Apostolului [Pavel] care ne oprește să intrăm în dispute, să plecăm urechile la cuvinte noi, să ne adunăm cu un eretic după o mustrare [1 Tim 6, 20; Tit 3, 10], nu după o discuție. ² Până acolo a oprit discuția, încât desemnează doar mustrarea drept cauză a adunării cu un eretic; și nu vorbește decât de una singură, pentru că acesta nu e creștin, ca să nu pară că e mustrat după obiceiul creștinilor o dată și încă o dată cu doi sau trei martori [Mt 18, 15], pentru că tocmai de aceea trebuie mustrat, pentru că nu trebuie discutat cu el. Fiindcă atunci la nimic nu folosește lupta Scripturilor decât ca să ducă la întoarcerea pe dos a stomacului sau creierului.

Ereticul și Scripturile

XVII ¹ Erezia nu primește unele scripturi; iar pe care le primește nu le primește întregi, ci prin adaosuri și scoateri afară le potrivește dispoziției învățăturii ei; și chiar atunci când le ține întregi, le răstoarnă comentându-le prin diverse expuneri. ² Iar un sens falsificat astupă la fel de mult adevărul pe cât o face condeii corupător. În chip necesar presupunerile lor deșarte nu vor să recunoască cele prin care sunt învinse. ³ De aceea se folosesc de cele pe care ei le-au compus prin fals și pe care le-au ales din pricina ambiguității. ⁴ Ce vei putea izbândi, preaiuscusitele în Scripturi, când tot ce vei apăra va fi negat de cealaltă parte, și tot ce vei nega va fi apărat de ea? ⁵ În luptă nu-ți vei pierde decât vocea și nu vei câștiga decât fiere amară din pricina blasfemiei.

Inutilitatea discuțiilor

XVIII ¹ Dar — în cazul în care există cineva pentru care să cobori în discuții asupra scripturilor ca să-l întărești pe el care se îndoiește — va înclina oare acela spre adevăr ori nu mai mult spre erezii? ² Mișcat de faptul că te

vede că n-ai izbândit nimic, întrucât cealaltă parte neagă și se apără cu egală tărie, acela va pleca mai nesigur de la această discuție aprinsă, neștiind ce anume să socotească drept erezie.³ Pentru că și ei pot să ne întoarcă aceleași învinuiri, căci în chip necesar vor spune și ei, care pretind că apără deopotrivă adevărul, că mai degrabă noi aducem scripturi falsificate și exegeze mincinoase.

Planul expunerii

XIX¹ Prin urmare, nu trebuie să facem apel la Scripturi, nici să angajăm lupta în cele în care victoria este sau nulă, sau incertă, sau puțin sigură.
² Căci chiar dacă confruntarea Scripturilor nu va pune ambele părți pe picior de egalitate, ordinea lucrurilor dorea ca înainte să fie pusă singura întrebare care trebuie discutată acum: cui anume îi aparține credința însăși? Ale cui sunt Scripturile? De la cine, prin cine, când și cui anume a fost predată învățătura [*disciplina*] prin care se fac creștinii?³ Căci acolo unde va apărea că este adevărul învățaturii [*disciplinae*], acolo va fi și adevărul Scripturilor și al comentariilor și al tuturor tradițiilor creștine.

Bisericile — depozitarele credinței apostolice

XX¹ Hristos Iisus, Domnul nostru — să-mi fie îngăduit să vorbesc pentru moment astfel —, oricine ar fi El, al oricărui Dumnezeu ar fi, din orice fel de materie, om și Dumnezeu, învățător al oricărei credințe, făgăduitor al oricărei răsplătiri,² a declarat El Însuși cât timp a petrecut pe pământ ce anume era, ce a fost, ce voință a Tatălui slujea și ce a hotărât că trebuie să facă omul, spunând acestea fie înaintea poporului, fie deoparte învățăceilor, din care a ales doisprezece mai de seamă să-I fie alături, meniți să fie învățători neamurilor [păgâne].³ Și unul din ei căzând, ducându-Se la Tatăl după Înviere a poruncit celor unsprezece rămași să se ducă și să învețe neamurile [păgâne] botezându-le în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt [*Mt* 28, 19].⁴ Și îndată apostolii — nume [grecesc] care se tâlcuiește „trimiși” — luându-l la sorți ca al doisprezecelea pe Matia în locul lui Iuda [*FA* 1, 26], după autoritatea profeției care este în psalmul lui David [*Ps* 68, 29], primind apoi puterea făgăduită a Duhului Sfânt pentru minuni și vorbire, după ce mai întâi au întărit credința în Iisus Hristos și au întemeiat Biserici în Iudeea, ieșind apoi în lume au vestit aceeași învățătură [*doctrinam*] a aceleiași credințe neamurilor păgâne.⁵ Și la fel au întemeiat în fiecare oraș Biserici, de la care și celelalte Biserici au împrumutat butașii credinței și sămânța învățaturii, pe care le împrumută în fiecare zi pentru ca să se facă Biserici.⁶ Pentru aceasta și ele sunt socotite apostolice, ca vlăstare ale Bisericilor apostolice.⁷ Orice lucru e

necesar să fie judecat după obârșia lui. De aceea atât de multe și atât de mari Biserici sunt una și aceeași Biserică de la apostoli, din care sunt toate.⁸ Astfel toate sunt primare și toate apostolice, pentru că toate sunt una. Dovedesc unitatea lor comunicarea păcii, apelativul fraternității și schimbările ospitalității,⁹ drepturi pe care nu le guvernează nici o altă rațiune decât unica predanie a aceleiași sfinte taine [*eiusdem sacramenti una traditio*].

Două prescrieri ale ereticilor

XXI¹ Plecând, aşadar, de aici, îndreptăm și o prescriere [*praescriptionem*]: dacă Domnul Iisus Hristos i-a trimis la propovăduire pe apostoli, atunci nu trebuie primiți alți propovăduitori [*praedicatores*] decât cei pe care i-a aşezat Hristos.² Pentru că nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât numai Fiul și cel căruia i-a descoperit Fiul [*Mt 11, 27*], și nu altora se pare că le-a descoperit Fiul decât apostolilor, pe care i-a trimis să propovăduiască ceea ce le-a descoperit lor.³ Dar ce anume au propovăduit? Ceea ce le-a descoperit Hristos. Și aici voi prescrie că nu altfel trebuie probat acest lucru decât prin aceleași Biserici, pe care le-au întemeiat înșiși apostolii, propovăduindu-le fie prin viu grai, cum se spune, fie prin scrisori mai apoi.⁴ Dacă așa stau lucrurile, e limpede că orice învățătură [*doctrinam*] care e în acord cu acele Biserici apostolice, matrice și obârșii ale credinței, trebuie socotită adevărată, adică ținând fără îndoială ceea ce Bisericile au primit de la apostoli, apostolii de la Hristos, iar Hristos de la Dumnezeu.⁵ Iar orice învățătură care se ridică împotriva adevărului Bisericilor și al apostolilor lui Hristos și al lui Dumnezeu trebuie judecată încă dinainte ca fiind din minciună.⁶ Ne rămâne, aşadar, să demonstrăm dacă această învățătură a noastră, a cărei regulă am dat-o mai sus, trebuie socotită din predania apostolilor și dacă prin însuși acest fapt celelalte vin din minciună.⁷ Noi avem comuniune cu Bisericile apostolice pentru că nici o învățătură [*doctrina*] nu e diferită: aceasta e mărturia adevărului.

N-au știut apostolii totul?

XXII¹ Dar tocmai pentru că dovedirea e atât de ușoară încă, îndată ce e rostită, nu mai e nimic de reluat, să facem ca și cum n-a fost rostită dând loc celeilalte părți în cazul în care aceștia [ereticii] cred că pot să pună în mișcare ceva pentru a infirma această prescriere.² Ei obișnuiesc să spună că apostolii n-au știut toate, după care, bântușiți de aceeași nebunie întorc vorba și spun că apostolii au știut toate, dar n-au predat tuturor toate, în ambele cazuri făcând reproșuri lui Hristos că a trimis apostoli fie mai puțin învățați, fie prea subtili.³ Dar care om cu minte teafără ar putea crede că n-au știut ceva cei pe care Domnul i-a aşezat învățători, avându-i în tovărășie, în ucenicie și

conviețuire; căroră le explica deoparte cele ce erau obscure, spunându-le că lor li s-a dat să cunoască cele ascunse, a căror înțelegere nu e îngăduită poporului [Mc 4, 34; Lc 8, 10]? ⁴ A rămas ascuns ceva lui Petru, care a fost numit piatra pe care se va zidi Biserica, care a primit cheile Împărăției cerurilor și puterea de a lega și dezlega în cer și pe pământ [Mt 16, 18–19]? ⁵ A rămas ceva ascuns lui Ioan, preaiubitul Domnului, care s-a culcat la pieptul Său, singurul căruia i-a arătat mai dinainte Domnul pe Iuda vânzătorul, și pe care l-a trimis în locul Său drept fiu al Mariei [In 16, 23; 19, 25]? ⁶ Ce a vrut El să nu știe cei căroră le-a arătat și slava Sa, pe Moise și pe Ilie și, pe lângă aceasta, și glasul Tatălui din cer [Mc 9, 2 sq]? Nu ca și cum i-ar fi respins pe ceilalți [apostoli], ci pentru că „pe trei martori se va statornici tot cuvântul” [Dt 19, 15; Mt 18, 16]. ⁷ Nu au știut ei, cei căroră după Înviere a socotit de cuviință să le explice pe cale toate Scripturile [Lc 24, 27]? ⁸ Ce-i drept, le spusese odată: „Multe am încă să vă spun, dar nu le puteți purta”, ⁹ dar adăugând îndată: „Dar când va veni Acela, Duhul Adevărului, El vă va conduce la tot adevărul” [In 16, 12–13], a arătat că nimic nu ignorau cei căroră le făgăduise că prin Duhul Adevărului îi va duce la „tot adevărul”. ¹⁰ Și și-a împlinit făgăduința, întrucât „Faptele Apostolilor” atestă pogorârea Duhului Sfânt [FA 2, 1]. ¹¹ Cei care nu primesc această scriere nu pot nici să fie ai Duhului, ei care nu pot recunoaște pe Duhul Sfânt trimis ucenicilor; dar nici să apere Biserica, ei care nu pot proba când și în ce leagăn a fost așezat acest corp. ¹² Căci ei vor mai bine să nu aibă dovezile celor pe care le apără, ca să nu primească demascările minciunilor lor.

Conflictul de la Antiohia

XXIII ¹ Așadar, ca să ia în derâdere „neștiința” apostolilor, pun înainte faptul că Petru și cei împreună cu el au fost muștrați de Pavel [Ga 2, 11]. ² „Prin urmare, spun ei, le-a lipsit ceva”; ca de aici să urzească și aceea că a putut să le vină o cunoaștere mai deplină, pe care a avut-o Pavel când i-a muștrat pe înaintașii săi [în apostolie]. ³ Aș putea să spun și acum celor ce resping „Faptele Apostolilor”: „Întâi de toate să arătați cine este acest Pavel, ce a fost înainte de a fi apostol și cum a ajuns apostol”, întrucât se folosesc foarte mult de el și la alte chestiuni. ⁴ Căci chiar dacă el însuși mărturisește că a ajuns apostol din persecutor [Ga 1, 23; Flp 3, 6; 1 Tim 1, 3], aceasta nu e de ajuns pentru cine crede doar după ce a examinat lucrul, când nici Domnul însuși n-a dat mărturie despre Sine Însuși [In 5, 31]. ⁵ Să creadă dar fără Scripturi, ca să creadă împotriva Scripturilor. Să ne învețe însă din ceea ce pretind — că Petru a fost muștrat de Pavel — că Pavel a adăugat pe deasupra o altă formă a evangheliei decât cea pe care o vestiseră Petru și ceilalți.

⁶ Și totuși, când s-a schimbat din persecutor în predicator, a fost dus la frați de alți frați ca unul din frați [FA 9, 27], la aceia și de aceia care primiseră credința de la apostoli. ⁷ După care, cum spune el însuși, s-a suit la Ierusalim ca să-l cunoască pe Petru [Ga 1, 18], din datoria și dreptul aceleiași credințe și propovăduiri. ⁸ Căci și aceia nu s-ar mai fi mirat că s-a făcut din persecutor predicator, dacă ar fi propovăduit ceva contrar, nici n-ar fi mărit pe Domnul, pentru că dușmanul Său, Pavel, a venit la El. ⁹ De aceea i-au dat mâna dreaptă, semn de armonie și înțelegere, și au rânduit între ei o împărțire a sarcinii [apostolice], nu o separare a Evangheliei, nici ca unul să predice una, iar altul alta: Petru la cei tăiați-împrejur, iar Pavel la păgâni. ¹⁰ De altfel, dacă Petru a fost muștrat pentru că, după ce a conviețuit cu păgâni, s-a separat mai apoi de conviețuirea cu ei, uitându-se la persoane, acesta a fost un viciu de viață, nu de propovăduire. ¹¹ Căci din această pricină nu s-a vestit un alt Dumnezeu decât Creatorul, un alt Hristos decât Cel din Maria și o altă nădejde decât învierea.

Cazul lui Pavel

XXIV¹ Nu-mi este atât de bine sau, mai degrabă, atât de rău încât, să-i pun la întrecere pe apostoli. ² Dar pentru că foarte ticăloșii aceștia invocă această muștrare ca pretext pentru a face suspectă învățătura anterioară, voi răspunde ca pledând pentru Petru: însuși Pavel a zis că s-a făcut tuturor toate, pentru iudei iudeu, pentru neiuidei neiuideu, ca să-i câștige pe toți [1 Co 9, 20]. ³ De aceea, ținând cont de timpuri, persoane și cauze, muștrau unele lucruri pe care ei înșiși le săvârșiseră ținând cont tot de timpuri, persoane și cauze; ca și cum Petru l-ar fi muștrat pe Pavel pentru că, deși oprea tăierea-împrejur, l-a tăiat împrejur pe însuși Timotei [FA 16, 3]. ⁴ Vor vedea cei care-i judecă pe apostoli. Bine e că Petru s-a făcut egalul lui Pavel și în martiriu. ⁵ Dar chiar dacă Pavel a fost răpit până la al treilea cer și în rai a auzit unele lucruri [2 Co 12, 1 sq], de acolo nu se poate vedea că ele i-au dat povățuire pentru o altă învățătură, întrucât natura lor a fost astfel încât să nu poată fi predate nici unui om. ⁶ Iar dacă nu știu ce anume din acestea a ajuns la cunoștința cuiva, iar vreo erezie susține că urmează acestui lucru, atunci fie Pavel e vinovat că a predat secrete, fie trebuie să ni se arate un altul răpit în rai mai apoi și căruia i s-a îngăduit să vorbească lucruri care nu i s-au îngăduit lui Pavel nici să le spună în șoaptă.

O învățătură secretă?

XXV¹ Dar, cum spuneam, e aceeași nebunie a mărturisi că apostolii n-au ignorat nimic, nici n-au propovăduit lucruri diferite între ei, dar că n-au vrut

să descopere tuturor toate,² ci că pe unele le-ar fi încredințat deschis și tuturor, iar pe altele în secret și doar puținora, întrucât scriind lui Timotei Pavel s-a folosit și de acest cuvânt: „O, Timoteie, păzește depozitul încredințat” [1 Tim 6, 20] și iarăși: „Păstrează depozitul bun” [2 Tim 1, 14].³ Ce este acest depozit? Unul învăluit în tăcere, încât să fie socotit că ține de o altă învățătură?⁴ Sau nu ține de acea recomandare, despre care spune: „Această recomandare ți-o încredințez, fiule Timotei” [1 Tim 1, 18]?⁵ Și iarăși de acea poruncă despre care spune: „Îți recomand înaintea lui Dumnezeu, Care face vii toate, și a lui Iisus Hristos, Care a dat înaintea lui Ponțiu Pilat bună mărturie, să păzești porunca” [1 Tim 6, 13–14]?⁶ Dar ce este această poruncă și această recomandare? Din cele scrise mai sus și mai jos se poate înțelege că nu se face vreo aluzie la nu știu ce învățătură mai îndepărtată, ci mai degrabă că apostolul insistă că nu trebuie primite altele pe lângă cele pe care Timotei le-a auzit de la el și încă „înaintea a mulți martori” [2 Tim 2, 2].⁷ Nu interesează dacă prin acești mulți martori ei nu vor să înțeleagă Biserica, când ceea ce a fost rostit cu mulți martori nu a fost nimic ținut în tăcere.⁸ Dar nici faptul că acela vrea să încredințeze „acestea unor oameni credincioși, destoinici să învețe și pe alții” [2 Tim 2, 2] nu trebuie interpretat ca argument pentru vreo evanghelie ascunsă [*occulti euangelii*].⁹ Căci întrucât spune „acestea” vorbește de cele despre care scria pe atunci; dacă ar fi vorbit despre niște lucruri ascunse, absente pentru cunoaștere, ar fi spus nu „acestea”, ci acelea.

XXVI¹ De altfel era un lucru firesc ca unuia căruia îi încredința slujirea Evangheliei să-i adauge că ea nu trebuie slujită pe sărite și fără minte, potrivit cuvântului Domnului Care spune: „Să nu aruncați mărgăritarul porcilor și cele sfinte câinilor” [Mt 7, 6].² Domnul a învățat pe față [In 18, 26], fără a face vreo aluzie la vreo învățătură tainică învăluită în tăcere [*taciti sacramenti*]. El Însuși a poruncit [ucenicilor] că, dacă aud ceva în întuneric și în ascuns, să-l vestească în lumină și de pe acoperișuri [Mt 10, 27].³ El Însuși a preînchipuit printr-o asemănare să nu se depună în ascuns, fără rod, vreo mină [Lc 19, 20], adică vreun cuvânt al Său.⁴ El Însuși învăța că făclia nu se pune de obicei sub obroc, ci în sfeșnic, ca să lumineze tuturor celor ce sunt în casă [Mt 5, 15].⁵ Acestea apostolii fie le-ar fi neglijat, fie nu le-ar fi înțeles, dacă nu le-ar fi împlinit, ascunzând ceva din lumină, adică din cuvântul lui Dumnezeu și din taina sfântă a lui Hristos [*Christi sacramento*].⁶ Pe cât știu, nu se temeau de nimeni, nici de puterea iudeilor, nici de cea a păgânilor. Cu atât mai liber propovăduiau în Biserici, ei care nu tăceau în sinagogi și în locuri publice.⁷ Mai mult, nici pe iudei n-ar fi putut să-i întoarcă, nici pe păgâni să-i atragă dacă n-ar fi expus în ordine ceea ce voiau să fie crezut de ei.⁸ Cu atât mai mult n-ar fi sustras Bisericilor, care crezuseră, nici un lucru pe care să-l încredințeze apoi separat puținora.⁹ Chiar dacă discutau câte ceva

ca între intimi, ca să vorbesc așa, nu trebuie crezut că duceau la o altă regulă de credință, diversă și contrară celei pe care o rosteau în public Bisericele catholice;¹⁰ ca să învețe un Dumnezeu în Biserică și altul în găzduirea lor, ca să numească o substanță a lui Hristos în public și alta în ascuns, ca să vestească tuturor nădejdea învierii și puținora o alta.¹¹ Căci ei înșiși îndemneau în chip stăruitor în epistolele lor ca toți să vorbească unul și același lucru, și să nu fie schisme și dihonii în Biserică, întrucât fie Pavel, fie ceilalți propovăduiau/predicau același lucru.¹² De altfel își aduceau aminte de cuvântul: „Să fie cuvântul vostru da, da; nu, nu; căci ce este mai mult e de la cel rău” [Mt 5, 37], ca să nu trateze Evanghelia într-o diversitate [de forme].

Au înțeles prost Bisericele predica apostolilor?

XXVII¹ Dacă, așadar, e de necrezut fie ca apostolii să nu fi cunoscut plinătatea propovăduirii, fie să nu fi dat tuturor toată ordinea regulii de credință, să vedem dacă nu cumva, chiar dacă apostolii au vestit-o simplu și deplin, Bisericele au primit-o, din vina lor, altfel decât o rosteau apostolii.² Vei găsi împinse înainte de eretici spre zgândăriria scrupulozității toate acestea:³ ei se leagă de Bisericele mustrate de apostol[ul Pavel]: „O, galateni fără minte, cine v-a fermecat?” [Ga 3, 1] și: „Alergați așa de bine. Cine v-a pus piedică?” [Ga 5, 7] și chiar începutul [epistolei]: „Mă mir că atât de repede vă întoarceți de la cel ce v-a chemat în har spre o altă evanghelie” [Ga 1, 6];⁴ de asemenea și de ce a scris corintenilor că sunt încă trupești și că erau crescuți cu lapte și neînstare încă de o mâncare tare [I Co 3, 1–2], ei care credeau că știu ceva, deși nu știau încă nici cum se cuvine să știe [I Co 8, 2].⁵ Dar dacă ne opun faptul că Bisericele au fost mustrate, să creadă și că s-au îndreptat.⁶ Și să le recunoască și pe acelea de a căror credință, știință și purtare apostolul se bucură și mulțumește lui Dumnezeu [Rm 1, 8; Flp 1, 3; Col 1, 3; I Tes 1, 2 etc.], pe care sunt unite azi cu cele mustrate atunci de drepturile unei singure învățături/instituirii [unius institutionis].

Duhul Sfânt călăuzește Biserica

XXVIII¹ Să admitem acum că toate au rătăcit, că apostolul s-a înșelat dând mărturie pentru unele dintre ele; că Duhul Sfânt n-a vegheat asupra nici uneia ca să o ducă la adevăr, El Care pentru aceasta a fost trimis de Hristos, pentru aceasta a fost cerut de Tatăl, ca să fie Învățător al adevărului; că Acesta [Duhul Sfânt] și-a neglijat datoria de Administrator al lui Dumnezeu și Vicar al lui Hristos [Vicarius Christi], îngăduind Bisericeilor să înțeleagă între timp altfel, să creadă altfel ceea ce El Însuși a propovăduit prin apostoli; dar este oare verosimil ca Biserici atât de multe și atât de mari să fi rătăcit

mergând totuși spre o singură credință? ² Între atât de multe lucruri întâmplabile nu este niciodată un singur deznodământ: rătăcirea învățaturii Bisericii ar fi trebuit să fie una variată. ³ Dar ceea ce se găsește unitar la mai multe nu este eronat, ci predat [tradițional]. ⁴ Să îndrăznească așadar să spună cineva că au rătăcit cei care au predat-o!

Prioritatea adevărului asupra erorii

XXIX ¹ În orice chip s-ar fi greșit, greșeala a domnit până când n-au fost erezii! ² Adevărul îi aștepta pe marcioniți și valentinieni ca să-l elibereze! ³ Până la ei s-a evanghelizat greșit, s-a crezut greșit, s-au făcut greșit atâtea mii de botezuri, s-au făcut greșit atâtea fapte ale credinței, atâtea virtuți, atâtea harisme, atâtea preoții, atâtea slujiri, și tot greșit au fost încununate atâtea mărturii martirice! ⁴ Sau, dacă n-au fost greșite, nici în gol, cum se face că lucrurile lui Dumnezeu au alergat înainte să se fi cunoscut ale cărei Dumnezeu sunt ele? Cum au fost creștini înainte să fi fost găsit Hristos? Cum au fost erezii înainte să fi fost adevărata învățătură? ⁵ Dar în toate adevărul premerge imaginii lui, asemănarea urmează realității. ⁶ De altfel ar fi absurd ca erezia să fie socotită învățătura prioritară, întrucât aceasta este cea care a prezis ereziile viitoare de care trebuie să ne ferim [Mt 24, 11. 24; 2 Ptr 2, 2]. ⁷ Bisericii acestei învățături i s-a scris, sau mai degrabă însăși învățătura serie Bisericii ei: „Chiar dacă un înger din cer v-ar vesti o altă evanghelie decât cea pe care v-am vestit-o noi, să fie anatema!” [Ga 1, 8].

Originea recentă a ereziilor

XXX ¹ Unde e atunci Marcion, armatorul pontic, pasionatul de stoicism? Unde e Valentin, adeptul platonismului? ² Căci se știe limpede că n-au fost atât de vechi: au trăit sub domnia lui Antoninus [Pius, 138–161], că au crezut mai întâi în învățătura Bisericii catholice în Biserica Romei sub episcopatul binecuvântatului Eleuteriu [175–189]², până ce din pricina curiozității lor meru neliniștite, prin care-i stricau și pe frați, au fost dați afară o dată și încă o dată, Marcion cu cei două sute de mii de sesterți pe care i-a adus Bisericii; fiind apoi excluși cu o separare perpetuă, și-au semănat veninul învățăturilor lor. ³ După care Marcion mărturisindu-și pocăința a primit condiția care i s-a dat pentru a primi pacea — și anume dacă îi va aduce înapoi Bisericii pe cei pe care îi învățase spre pierzanie —, dar a fost împiedicat de moarte. ⁴ Căci

² De fapt mai degrabă sub episcopatele lui Hyginus (136–140), Pius I (140–154) și Anicet (154–165).

trebuia să existe erezii [1 Co 11, 19]. Dar pentru că trebuia ca ele să existe, nu sunt de aceea și un lucru bun. Ca și cum nici răul nu trebuia să nu existe! Pentru că și Domnul trebuia să fie vândut, dar vai vânzătorului [Mt 26, 24]! Așadar nimeni să nu apere ereziile plecând de aici.

⁵ Iar dacă trebuie să tratăm și despre originea lui Apelle, nici el nu este mai vechi ca Marcion, învățătorul și formatorul său. Căzând însă cu o femeie și părăsind înfrânarea marcionită, s-a separat la Alexandria, departe de ochii învățătorului. ⁶ De unde întorcându-se după ani nu mai bun, doar că nu mai era marcionit, s-a legat de o altă femeie, de fecioara Filomene, de care am vorbit mai sus, și care a devenit mai apoi și ea o mică prostituată, și sub înrâurirea ei demonică a scris „Arătărilor” pe care le învățase de la ea. ⁷ Până acum mai sunt în lume cei care își aduc aminte de ei, ba chiar și ucenici și urmași ai lor, așa că nu se poate nega că sunt posteriori. ⁸ De altfel sunt osândiți și de faptele lor, cum a spus Domnul [Mt 7, 16]. ⁹ Căci dacă Marcion a separat Noul Testament de cel Vechi, înseamnă că el este posterior față de ceea ce a separat, pentru că n-a putut separa decât ceea ce a fost unit. ¹⁰ Prin urmare, faptul că formau un tot unit înainte de a fi separate, după care abia au fost separate, arată că separatorul e posterior lor. ¹¹ La fel și Valentin, care le comentează altfel și le corectează fără șovăire sub pretextul că ceea ce corectează era înainte corupt, demonstrează că acestea erau ale altuia. ¹² Îi numim pe aceștia ca pe falsificatorii cei mai însemnați și mai des întâlniți ai adevărului [*adulteros veritatis*]. ¹³ În rest un nu știu care Nigidius și Hermogen și mulți alții umblă încă stricând via Domnului. Doresc să-mi arate cu ce autoritate au ieșit. ¹⁴ Dacă propovăduiesc un alt Dumnezeu, cum se mai folosesc de lucrurile, scrierile și numele Domnului împotriva Căruia predică? Și dacă e Același Dumnezeu, cum de Îl propovăduiesc altfel? ¹⁵ Să dovedească atunci că sunt apostoli noi, să spună că Hristos S-a pogorât din nou, a învățat din nou, a fost răstignit din nou, a murit din nou, a înviat din nou. ¹⁶ Pentru că făcând apostoli El obișnuiește să le dea pe lângă altele și puterea de a face aceleași semne pe care le-a făcut și El [Mc 16, 17]. ¹⁷ Vreau așadar să mi se spună minunile lor, pentru că știu care-i marea lor putere prin care-i imită pervers pe apostoli: aceia făceau din morți vii, aceștia fac din vii morți!

Pilda grâului și a neghinei

XXXI¹ Dar ca să mă întorc de la acest excurs la tema dezbătută: prioritatea adevărului [*principalitatem veritatis*] și posteritatea minciunii, un argument în favoarea ei vine din acea parabolă care arată că mai întâi a fost semănată de Domnul sămânța bună a grâului, peste care a fost adusă de vrăjmașul dia-

vol iarba stearpă a neghinei [Mt 13, 24].² Aceasta închipuie în mod potrivit distincția învățăturilor, pentru că și în altă parte [Mc 4, 3] cuvântul Domnului este asemănat unei semințe.³ Astfel că din însăși această ordine se arată că este al Domnului și adevărat ceea ce e predat mai întâi, iar străin și fals e ceea ce e pus posterior în aceasta.⁴ Această sentință va rămâne împotriva oricăror erezii posterioare, cărora nu le revine din conștiință nici o constanță pentru a-și apăra adevărul.

Apostolicitatea originilor și succesiunile apostolice

XXXII¹ În rest, dacă unele [erezii] îndrăznesc să se insereze în epoca apostolică, pentru ca de aici să pară predate de apostoli, pentru că au existat sub apostoli, putem spune: să arate așadar originile Bisericilor [*origines Ecclesiarum*] lor, să desfășoare ordinea episcopilor [*ordinem episcoporum*] lor decurgând prin succesiune [*per successionem*] de la început, astfel încât acel prim episcop să aibă drept pricinuiitor [*auctorem*] și antecesor pe unul din apostoli sau bărbații apostolici care însă au stăruit împreună cu apostolii.² Căci în acest mod își prezintă Bisericile apostolice listele [*census*] lor: astfel Biserica Smyrnei relatează că Policarp a fost așezat de Ioan, și tot astfel Biserica Romei arată despre Clement că a fost rânduit de Petru.³ La fel și celelalte Biserici îi arată pe cei care au fost așezați în episcopat de apostoli că au butași ai seminței apostolice [*apostolici seminis traduces*].⁴ Să confecționeze așa ceva și ereticii. Căci după atâtea blasfemii ce nu le este permis?⁵ Dar chiar dacă le-ar confecționa, n-ar reuși nimic. Pentru că însăși învățătura lor, comparată cu cea apostolică, va striga răspicat prin diversitatea și contrarietatea ei că nu are drept pricinuiitor nici vreun apostol, nici vreun bărbat apostolic; pentru că așa cum apostolii nu au învățat lucruri diferite unii față de alții, tot așa nici bărbații apostolici n-au dat de la ei lucruri contrare apostolilor decât dacă cei care au fost învățați de apostoli au propovăduit altfel decât ei.⁶ La această formă sunt provocate de acele Biserici care, chiar dacă nu-l pot pune înaintea drept pricinuiitor al lor pe nici unul din apostoli sau bărbații apostolici, întrucât sunt mult posterioare lor, asemenea celor ce se întemeiază zilnic, totuși, întrucât se înțeleg în aceeași credință, sunt socotite nu mai puțin apostolice prin înrudirea/consangvinitatea învățăturii [*consanguinitate doctrinae*].⁷ Toate ereziile provocate de Bisericile noastre să arate astfel fiecare din aceste două forme, și să dovedească/probeze dacă se consideră apostolică prin vreuna.⁸ Dar tocmai de aceea nu sunt, nici nu pot dovedi/proba că sunt ceea ce nu sunt, și nu sunt primite în pace și în comuniune de Bisericile în vreun fel apostolice, pentru că din pricina diversității învățăturii nu sunt nicidecum apostolice.

XXXIII¹ La acestea adaug recunoașterea acelor învățături care au existat pe atunci în timpul apostolilor și au fost dovedite și condamnate cu jurământ de aceiași apostoli.² Căci așa vor fi mai ușor scoase la lumină când fie sume prinse că au existat încă de pe atunci, fie că își trag semințele din cele care au existat pe atunci.³ În prima sa Epistolă către Corinteni Pavel îi înfievăază pe tăgăduitorii învierii și pe cei ce se îndoiau de înviere [*1 Co* 15, 12]; această opinie e proprie saduceilor [*Mt* 22, 23; *FA* 23, 8].⁴ Au parte de ea și Marcion, Apelle, Valentin și alții care resping învierea cărnii.⁵ Scriind galatenilor, Pavel se ridică împotriva păzitorilor și apărătorilor tăierii-împrejur și ai Legii [*Ga* 5, 2], iar așa este erezia lui Ebion.⁶ Povățuindu-l pe Timotee, își bate joc de cei ce opresc căsătoria [*1 Tim* 4, 3], dar așa învață Marcion și adeptul lui, Apelle.⁷ La fel îi atinge pe cei ce ziceau că învierea s-a făcut deja [*2 Tim* 2, 18], cum pretind despre ei înșiși valentinienii.⁸ Iar când numește genealogiile interminabile [*1 Tim* 1, 4], se recunoaște Valentin, la care nu știu care eon, căci are un nume straniu și nu unul singur, naște din Harul său Gândirea și Adevărul, iar acestea procrează din ele însele Cuvântul și Viața, iar acestea nasc Omul și Biserica; din care primă ogdoadă de eoni se nasc alți zece, și apoi doisprezece alți eoni cu nume ciudate ajungându-se la pura fantasmagorie mitologică a treizeci de eoni.⁹ Același apostol [Pavel], când îi dezaprobă pe cei ce slujesc stihilor/elementelor [*Col* 2, 8], arată ceva din Hermogene care, introducând o materie nenăscută, o compară cu Dumnezeu nenăscut și, făcând astfel din ea o zeiță-mamă a stihilor/elementelor, poate să-i slujească ei, pe care o compară cu Dumnezeu.¹⁰ În *Apocalipsă* Ioan primește porunca de a-i muștra pe cei ce mănâncă idolotite și săvârșesc desfrânări [*Ap* 2, 20]; dar și acum există alți nicolaïți: erezia zisă cainită.¹¹ Iar în Epistola sa îi numește antihriști mai ales pe cei care tăgăduiesc că Hristos a venit în trup [*1 In* 4, 3] și pe cei care nu cred că Iisus este Fiul lui Dumnezeu [*1 In* 2, 22]: primul lucru îl revendică Marcion, iar cel de-al doilea Ebion.¹² Iar învățătura magiei lui Simon [Magul], care slujea îngerilor, s-a socotit ea însăși între idolatrii și a fost condamnată de Apostolul Petru în persoana lui Simon [*FA* 8, 18].

XXXIV¹ Acestea sunt, pe cât socot, genurile învățăturilor falsificate [*doctrinarum adulterinarum*] care am fost învățați de apostoli că au existat pe vremea lor.² Și totuși între o atât de mare diversitate de ticăloși/perversități nu găsim nici o învățătură [*institutionem*] care să stârnească o controversă despre Dumnezeu Creatorul universului.³ Nimeni n-a îndrăznit să bănuiască un alt Dumnezeu: șovăiau mai ușor despre Fiul decât despre Tatăl, până în ziua în care Marcion a introdus, pe lângă Creatorul, un alt Dumnezeu, numai

bunătațe; ⁴ până când Apelle a făcut din nu știu care înger slăvit al Dumnezeului mai înalt pe Dumnezeul Legii și al lui Israel, afirmând că e făcut din foc; până când Valentin a răspândit eonii lui și a pus la originea Dumnezeului Creator păcatul unui eon. ⁵ Lor și numai lor, și lor celor dintâi, li s-a descoperit adevărul Divinității, pentru că ei au dobândit o mai mare vrednicie și un har mai deplin de la diavolul care voia să rivalizeze cu Dumnezeu astfel încât, plecând de la niște învățături pline de venin, să-i facă pe ucenici mai presus de Învățătorul, ceea ce Domnul a negat [Mt 10, 24]. ⁶ Să-și aleagă așadar toate ereziile timpurile lor, care când au fost — de altfel nici nu ne interesează aceasta, când ele nu sunt din adevăr — și întrucât n-au fost pe vremea apostolilor, nu pot să fi existat. ⁷ Căci dacă ar fi existat, ar fi fost numite și ele, pentru a fi pedepsite, căci cele care au fost pe vremea apostolilor au fost condamnate fiecare cu numele ei. ⁸ Așadar, fie sunt aceleași, și sunt acum mai rafinate, cele care pe vremea apostolilor erau grosolane, și atunci își vor avea osânda lor; fie au fost altele, născute ulterior, dar au preluat din acele opinii, și având cu ele părtașia propovăduirii vor avea în chip necesar și părtașia osândeii. Aceasta întrucât aici are întâietate acel principiu al posterității prin care, chiar fără să participe cu nimic la cele osândite, sunt judecate dinainte doar plecând de la epoca lor ca fiind cu atât mai falsificate [adulterinae], cu cât nu sunt nici măcar numite de apostoli. ⁹ De unde e și mai ferm stabilit faptul că ele sunt ereziile despre care s-a vestit atunci că vor fi acum.

XXXV ¹ Întrucât cu aceste definiții au fost provocate și învinse toate ereziile, fie ele posterioare, fie contemporane cu apostolii, dat fiind că diferă față de ei, și au fost înfierate de ei fie în general, fie în special, întrucât au fost condamnate dinainte, să îndrăznească să răspundă și ele cu niște prescrieri de acest fel împotriva învățaturii [disciplinam] noastre. ² Căci dacă neagă adevărul ei, trebuie să probeze că ea este și erezie, învinsă în aceeași formă prin care sunt învinse și ele, și să arate în același timp unde anume trebuie căutat adevărul, care e împedat că nu este acum la ele. ³ Lucrul nostru nu e posterior, ci mai degrabă prioritar tuturor. Aceasta va fi mărturia adevărului care deține oriunde întâietatea [principatum]. ⁴ El nu este condamnat, ci mai degrabă apărat de apostoli; acesta va fi indiciul că el este al lor; ⁵ căci pe el, pe care nu-l condamnă ei, care au condamnat orice lucru străin, îl arată fiind al lor și de aceea îl și apără.

Alte argumente pentru apostolicitatea Bisericilor

XXXVI ¹ Hai acum tu, care vrei să-ți exerciți mai bine curiozitatea în folosul mântuirii tale, și străbate Bisericile apostolice, în care înseși scaunele apostolilor [cathedrae apostolorum] prezidează în locul lor, în care sunt recitate

scrisorile lor autentice care fac să răsun glasul lor și le înfățișează fața fiecăruia. ² Îți este aproape Ahaia, ai atunci Corintul, dacă nu ești departe de Macedonia, ai Filipi; dacă poți trece în Asia, ai Efesul; dacă te afli lângă Italia, atunci ai Roma, de unde ne vine în ajutor autoritatea [*auctoritas*] ei. ³ Cât de fericită e această Biserică, căreia apostolii i-au vărsat odată cu sângele lor toată învățătura [*totam doctrinam*]; unde Petru a devenit egalul Pătimirii Domnului, unde Pavel s-a încununat cu moartea lui Ioan [Botezătorul], de unde apostolul Ioan a fost trimis într-o insulă după ce, cufundat fiind în ulei clocotit, n-a pățit nimic. ⁴ Să vedem ce anume s-a învățat ea și ce a învățat ea pe alții. ⁵ Împreună cu Bisericile Africii unite cu ea cunoaște un Dumnezeu Domn Creator al universului și pe Hristos Iisus din Fecioara Maria, Fiul Dumnezeului Creator, și învierea cărnii; amestecă Legea și Profeții cu scrierile evanghelice și apostolice, de unde soarbe credința, pe care o însemnează cu apă, o îmbracă cu Duh Sfânt, o paște cu Euharistie, îndeamnă la martiriu și așa nu primește pe nimeni care e împotriva acestei învățături [*institutio*]. ⁶ Aceasta e învățătura, nu mai spun acum care a vestit dinainte ereziile viitoare, ci cea din care au ieșit ereziile; deși de când au ajuns potrivnice ei, nu mai sunt din ea. ⁷ Chiar și din sămburele măslinii gustoase, îmbelșugate și foarte trebuincioase se naște un aspru măslin sălbatic; chiar și din miezul smochinei celei mai plăcute și dulci se înalță smochinul sălbatic cu frunze umflate de vânt și nefolositor. ⁸ Așa și ereziile sunt din tufișul nostru, dar nu din soiul nostru: ieșite din grăuntele adevărului, au ajuns sălbatice prin minciună.

Prescrierea posesiunii îndelungate

XXXVII ¹ Dacă lucrurile stau astfel încât adevărul este adjudecat nouă, celor care umblăm în această regulă, pe care Bisericile au transmis-o de la apostoli, apostolii de la Hristos, iar Hristos de la Dumnezeu, este evidentă atunci rațiunea propunerii noastre care definește că nu trebuie admis ereticilor, pe care-i dovedim fără Scripturi că n-au nimic de-a face cu Scripturile, să ne provoace la luptă plecând de la Scripturi. ² Căci dacă sunteretici, nu pot fi creștini, pentru că nu de la Hristos au ceea ce primesc prin alegere adoptând numele de eretici. ³ Nefiind astfel creștini, n-au nici un drept să pună mâna pe scrierile creștine și pe drept cuvânt trebuie să li se spună: „Cine sunteți voi? Când și de unde ați venit? Ce faceți în ce este al meu, nefiind ai mei? Cu ce drept, Marcion, tai în pădurea mea? Cu ce permisiune abați, Valentine, izvoarele mele? Cu ce putere, Apelle, muți hotarele mele? ⁴ E proprietatea mea. Ce semănați și pașteți aici în voia voastră și voi ceilalți? E proprietatea mea, pe care o am de mult, o am dinainte, și am acte de

proveniență întărite de la înșiși proprietarii cărora le-a aparținut lucrul. ⁵ Eu sunt moștenitorul apostolilor. Cum au dispus în testamentul lor, cum l-au încredințat credinței, cum l-au dat cu jurământ, așa îl țin. ⁶ Pe voi v-a dezmoștenit desigur pentru totdeauna și v-a renegat ca pe niște străini, ca pe niște dușmani.” ⁷ Și de unde sunt ereticii străini și dușmani ai apostolilor dacă nu din pricina diversității învățaturii, pe care fiecare sau a proferat-o sau a primit-o după bunul său plac, împotriva apostolilor?

Ereticii falsifică Scripturile

XXXVIII ¹ Așadar, unde se găsește diversitatea învățaturii [*diversitas doctrinae*], acolo trebuie presupusă și falsificarea Scripturilor și comentariilor [*adulteratio Scripturarum et expositionum*]. ² Celor ce și-au propus să învețe altfel, necesitatea le-a impus să dispună altfel și instrumentele învățaturii. ³ Căci n-ar fi putut învăța altfel dacă n-ar fi altfel și cele prin care învățau. Așa cum acelora nu le-ar fi putut reuși coruperea învățaturii fără coruperea instrumentelor ei, tot așa nici nouă nu ne-ar fi reușit integritatea învățaturii fără integritatea celor prin care se tratează învățătura. ⁴ Căci ce e contrar nouă în [Scripturile] noastre? Ce lucru propriu am introdus în ele, ca să corectăm, fie prin scoatere, fie prin adaos, fie prin schimbare, ceva aflat în scripturi și contrar lor? ⁵ Ceea ce suntem noi Scripturile sunt de la începuturile lor. Din ele suntem, înainte să fi fost ceva altfel decât suntem; căci ce a fost altfel înainte să fi fost interpolat de voi? ⁶ Cum însă orice interpolare trebuie crezută posterioară, venind din cauza unei rivalități, care nu este vreodată nici anterioară, nici de-a casei cu lucrul rivalizat, e de necrezut pentru orice om înțelept să părem că am vârat un condei falsificator în Scripturi noi, care suntem primii și suntem din ele, iar aceia, care sunt și posteriori și adversari lor, n-au vârat. ⁷ Unul a schimbat scripturile cu mâna, altul a schimbat sensul lor prin comentariu. ⁸ Căci chiar dacă Valentin pare că s-a folosit de un instrument [Nou Testament] întreg, n-a fost mai puțin ingenios decât Marcion, care și-a vârat mâna în adevăr. ⁹ Fiindcă Marcion s-a folosit deschis și pe față de cuțit, nu de condei, pentru că a născocit nu scripturi adaptate materiei lui, ci o materie adaptată Scripturilor. Și totuși a scos și a adăugat mai mult, îndepărtând sensurile proprii fiecărui cuvânt în parte și adăugând dispoziții ale unor lucruri care nu apar în ele.

XXXIX ¹ Cu aceste spirite, care provin din duhurile răutății și pe care trebuie să le privim în față, trebuie dusă pe drept cuvânt lupta noastră, fraților, luptă necesară credinței, ca să se arate cei aleși și să fie descoperiți cei respinși [I Co 11, 19]. ² Și de aceea au putere și ușurință în a născoci și a urzi rătăcirile, de care nu trebuie să ne mirăm ca de una dificilă și inexplicabilă,

întrucât ne stă la îndemână din scrierile profane un exemplu al unei astfel de ușurințe.³ Vezi că azi a fost compusă din Virgiliu o fabulă cu totul alta, materia ei fiind potrivită după versuri, iar versurile ei fiind potrivite după materie.⁴ Iar Hosidius Geta și-a scos tragedia „Medea” întru totul din Virgiliu. Între alte îndeletniciri ale condeiiului său, o rudă de-a mea a explicat din versurile aceluiași poet tabloul lui Cebes.⁵ „Homerocentoni” sunt numiți de obicei cei care în felul peticarilor își cârlesc opera proprie din poeziile lui Homer punând cap la cap și strângând într-un singur corp bucăți și versuri adunate de aici și de acolo.⁶ Iar literatura divină e mai fecundă în resurse pentru orice materie.⁷ Și nu mă tem să spun că Scripturile însele au fost din voia lui Dumnezeu astfel dispuse încât să furnizeze materii ereticilor, întrucât în ele citim că trebuie să fie erezii [1 Co 11, 19] care nu pot exista fără [aceste] Scripturi.

Diavolul imită și riturile creștine

*XL*¹ Se pune întrebarea: de care minte e interpretat înțelesul pasajelor care duc la erezii?² De diavol, al cărui rol e acela de a perverti adevărul, și care prin misterele idolilor imită chiar și realitățile Tainelor dumnezeiești.³ Și el îi botează pe cei ce cred în el și pe credincioșii lui și le promite prin această baie iertarea păcatelor.⁴ Și dacă-mi aduc bine aminte de Mithra, și el își însemnează ostașii pe frunte; celebrează și ofranda pâinii, înfățișează o imagine a învierii, iar sub sabie pune o cunună.⁵ Și mai ce? Nu stabilește el oare pentru marele lui preot o singură nuntă? Are și fecioare, are și bărbați care se înfrânează.⁶ De altfel, dacă desfășurăm superstițiile lui Numa Pompilius, dacă privim frunțile, însemnele și privilegiile preoțești, slujbele, instrumentele și vasele sacrificatorilor, ca și ciudățeniile sacrificiilor, ispășirilor și voturilor însele, nu este oare evident că diavolul a imitat meticulozitățile Legii iudaice?⁷ Așadar cel ce s-a străduit cu atâta zel să exprime în lucrurile idolatriei înseși lucrurile prin care se administrează Tainele lui Hristos, tot el în același spirit a dorit aprins și a și putut să ajusteze unei credințe profane și rivale și instrumentele [Scripturile] lucrurilor dumnezeiești și celor sfinte ale creștinilor scoțându-și gândul din gândurile lor, cuvintele din cuvintele lor și parabolele din parabolele lor.⁸ Și de aceea nimeni nu trebuie să se îndoiască nici de faptul că de diavol au fost trimise duhurile răutății, din care vin și ereziile, nici că ereziile nu se deosebesc de idolatrie, când ele aparțin aceluiași autor și opere, căruia îi aparțin și idolatria.⁹ Fie că plămădesc alt Dumnezeu potrivit Creatorului, fie, în cazul în care mărturisesc un singur Creator, spun că e altfel decât este cu adevărat.¹⁰ Și așa orice minciună pe care o spun despre Dumnezeu ține într-un anume fel de genul idolatriei.

Purtarea ereticilor

*XLI*¹ Nu voi omite nici descrierea purtării ereticilor, cât de ușuratică, pământeană și omenească e, fără gravitate, fără autoritate, fără disciplină, ca una potrivită credinței lor.² Întâi de toate la ei nu e sigur cine e catehumen și cine e credincios: vin la fel, ascultă la fel, se roagă la fel. Chiar de ar veni niște păgâni, vor arunca cele sfinte câinilor și mărgăritarele porcilor [*Mt* 6, 7], măcar că nu sunt adevărate.³ Răsturnarea disciplinei o numesc „simplitate”, iar grija noastră față de ea o numesc „codoșlâc”. Chiar și pacea o amestecă de-a valma cu toți.⁴ Nimic nu-i interesează de fapt, în discuții li se permite să spună lucruri diverse, cu condiția să conspire la doborârea unicului adevăr. Toți se umflă în pene, toți promit știința. Catehumenii sunt desăvârșiți înainte de a fi fost învățați.⁵ Cât de neobrăzate sunt chiar și femeileeretice! Cutează să învețe pe alții, să discute în contradictoriu, să facă exorcisme, să promită vindecări, poate chiar și să boteze.⁶ Hirotoniile lor sunt îndrăznețe, ușuratică, nestatornice: așază în treptele ei când simpli neofiți, când oameni prinși în lume, când apostatați de-ai noștri, ca să-i lege de ei prin slavă, fiindcă nu pot să-i lege de ei prin adevăr.⁷ Nicăieri nu se înaintează în grad mai ușor ca în taberele răzvrătiților, unde simplul fapt de a fi acolo înseamnă o promovare.⁸ Și așa azi au un episcop, mâine altul; azi au un diacon care mâine va fi citeț; azi au un prezbiter care mâine va fi laic. Pentru că pun și asupra laicilor jugul datoriilor preoțești.

*XLII*¹ Ce voi spune de slujirea cuvântului, când preocuparea lor nu este convertirea păgânilor, ci răsturnarea alor noștri?² Caută să pună mâna mai degrabă pe acea slavă pe care o aduce faptul că la ei se lucrează ruina celor ce stau în picioare, nu înălțarea celor ce zac jos. Pentru că și lucrarea lor nu vine din edificarea lor, ci din distrugerea adevărului: sapă ale noastre ca să zidească ale lor.³ Luați-le legea lui Moise, profeții și pe Dumnezeu Creatorul, și nu vor mai putea rosti nici o învinuire.⁴ Așa se face că lucrează mai ușor ruinarea edificiilor care stau în picioare decât ridicarea ruinelor doborâte la pământ.⁵ Numai pentru acest lucru acționează umili, dezmiardători și supuși. În rest nu cunosc respectul nici față de întâi-stătătorii lor.⁶ Iată de ce laeretici aproape că nu există schisme, pentru că și atunci când sunt, nu apar, căci schisma e însăși unitatea lor.⁷ Aș minți dacă aș spune că nu se deosebesc între ei nici abătându-se de la regulile lor, câtă vreme fiecare modulează după bunul său plac cele pe care le primește, în același mod în care le-a compus și cel care le-a predat.⁸ Progresul lucrului lasă să se recunoască natura lui și caracterul originii lui. Valentinienilor li s-a permis ceea ce i s-a permis lui Valentin, marcioniților ceea ce i s-a permis și lui Marcion: faptul de a inova credința după bunul lor plac.⁹ De altfel, când sunt inspectate mai atent toate

ereziiile, se va vedea că în multe lucruri sunt în dezacord cu autorii lor.
¹⁰ Multe n-au nici biserici: fără mamă, fără scaun, fără credință, rătăcesc ca niște vagabonzi fluierați de lume.

*XLIII*¹ S-au mai observat și legăturile ereticilor cu mulți magi, șarlatani, astrologi, filozofi, cu oameni dedați curiozității.² Peste tot amintesc acei „Căutați și veți afla” [Mt 7, 7]. Dar calitatea credinței poate fi estimată și din genul de comportare: disciplina e un indiciu al doctrinei [*doctrinae index disciplina est*].³ Neagă faptul că trebuie să ne temem de Dumnezeu, și așa toate sunt la ei libere și dezlănate.⁴ Dar unde anume nu este teamă de Dumnezeu decât acolo unde Dumnezeu nu există? Unde nu e Dumnezeu, acolo nu există nici vreun adevăr; iar unde nu e nici un adevăr, acolo e pe drept cuvânt și o astfel de disciplină.⁵ Dar unde e Dumnezeu, acolo este și frică de Dumnezeu, care este începutul înțelepciunii [Pr 1, 7; 9, 10; Ps 110, 10]. Iar unde e frică de Dumnezeu, acolo e și gravitatea onestă, sânguina conștiințioasă, grija atentă, alegerea sigură, comuniunea chibzuită, promovarea meritată, supunerea cucernică, zelul cuvios, demersul modest, Biserica unită și toate ale lui Dumnezeu.

Ce vor răspunde ereticii la Judecata de Apoi?

*XLIV*¹ Prin urmare, mărturiile unei discipline mai stricte la noi se adaugă la dovedirea adevărului, de la care nimănui nu-i este de folos să se abată, dacă-și va aduce aminte de judecata viitoare, la care noi toți va trebui să stăm înaintea tribunalului lui Hristos, dând socoteală întâi de toate de credința însăși.² Ce vor zice, așadar, cei ce vor fi necinstit prin adulter eretic fecioara [Biserica] predată lor de Hristos?³ Vor pretinde, cred, că nu li s-a spus nimic de El sau de apostolii Lui despre învățăturile sălbatice și perverse care vor fi și că nu li s-a dat povața de a se feri și a se scârbi de ele.⁴ Să-și recunoască mai degrabă vina lor decât pe cea a celor care nu i-ar fi prevenit dinainte.⁵ Vor mai adăuga pe lângă asta și multe despre autoritatea cutărui învățător eretic: că au întărit prin semne credibilitatea învățăturii lor, au înviat morți, au înzdrăvenit oameni neputincioși, au însemnat cele viitoare, ca astfel să fie crezuți apostoli.⁶ Ca și cum nu s-ar fi scris că vor veni mulți care vor face minuni foarte mari pentru a întări înșelăciunea unei propovăduiri corupte! Și așa își vor merita iertarea.⁷ Dar chiar dacă, aducându-și aminte de avertismentele Domnului și ale apostolilor, vor fi rămas în credința întreagă, cred că vor fi în primejdie în ce privește iertarea lor dacă mai cred că Domnul le va răspunde:⁸ „Am vestit dinainte deschis că vor fi învățători ai minciunii în numele Meu, al profeților și apostolilor, și am poruncit învățăceilor Mei să vă vestească și ei aceleași lucruri.”⁹ Am delegat o dată pentru totdeauna

apostolilor Mei evanghelia și învățătura aceleiași reguli. Dar, cum n-ați crezut în ea, Mi s-a părut potrivit să schimb mai apoi unele lucruri. ¹⁰ Făgăduisem învierea chiar și a cărnii, dar M-am răzgândit de teamă că n-am să o pot împlini. M-am arătat născut dintr-o Fecioară, după care însă Mi s-a părut un lucru rușinos. ¹¹ Am numit Tată pe Cel ce face soarele și ploile, dar M-a adoptat un Tată mai bun. V-am oprit să plecați urechea la eretici, dar am greșit.” ¹² Astfel de lucruri ajung să creadă cei care au ieșit de pe drum și nu se feresc de primejduirea adevărului credinței.

¹³ Acum am pledat în general împotriva tuturor ereziilor care trebuie respinse prin prescrieri sigure, drepte și necesare de la orice convorbire asupra Scripturilor. ¹⁴ Dacă ne va ajuta harul lui Dumnezeu, vom răspunde unora și în special³. ¹⁵ Celor ce citesc acestea în credința adevărului, pacea și harul Dumnezeului nostru Iisus Hristos să fie în veci!

³ În unele manuscrise textul tratatului lui Tertulian e urmat de cap. XLV–LIII conținând o listă comentată de 32 deerezii (*PL* 2, 61–74) pe care E. Schwartz (1936) o atribuie papei Zefirin sau unui cleric din anturajul său. Lista înregistrează ca eretici pe Simon Magul, Menandru, Saturnin, Vasilide, Nicolae, ofiții, cainiții, setoiții, Carpocrate, Kerinth, Ebion, Valentin cu discipolii Ptolemeu, Secund, Heracleon, Marcu și Colarbasus, Cerdo, Marcion și discipolii Lucan și Apelle, Tațian, montaniștii, Blastus, Teodot, Praxea și Victorin.

Fragmentul Muratori

(sfârșitul secolului II sau începutul secolului IV)¹

... la care însă [Marcu] a fost de față și așa le-a pus [în scris].

A treia carte a Evangheliei e cea după Luca. Acest Luca un medic, după înălțarea lui Hristos, după ce Pavel l-a luat cu sine ca tovarăș de călătorie, a scris în numele său din opinia lui, deși nici el nu l-a văzut pe Domnul în trup, și așa cum a putut să urmărească [investigheze], așa a început să vorbească plecând de la nașterea lui Ioan [Botezătorul].

A patra carte a Evangheliilor e a lui Ioan, [unul] dintre învățăcei. Îndemnat fiind de cei împreună ucenici cu el și de episcopi, a zis: „Postiți împreună cu mine astăzi timp de trei zile și fiecare să ne povestim unul altuia ceea ce ni se va descoperi fiecăruia.” Și în aceeași noapte i s-a descoperit lui Andrei [unul] dintre apostoli ca Ioan să scrie sub numele său toate.

Și de aceea, chiar dacă în fiecare din cărțile Evangheliilor sunt învățate diverse începuturi, totuși acest lucru nu introduce nici o deosebire în credința credincioșilor, întrucât cu Un singur Duh conducător sunt arătate în toate cele despre nașterea, despre pătimirea, despre învierea, despre petrecerea cu învățăceii și despre cele două veniri ale Sale: prima în umilință, disprețuit, și care a fost, iar a doua în putere împărătească, slăvit, care va să fie.

Ce-i de mirare dacă Ioan pune înainte în chip statornic lucruri deosebite, când chiar în epistolele lui spune despre sine însuși: „Ceea ce am văzut cu

¹ Veche listă comentată a cărților Noului Testament descoperită de eruditul Lodovico Muratori (1672–1750) într-un manuscris latin din secolele VII–VIII în Biblioteca Ambroziană din Milano și publicată în 1740. Ediție facsimilată de S. P. Tregelles, 1867; cf. H. Leclercq, *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* XII/1, 1935, col. 543–560. Începutul despre primele două evanghelii s-a pierdut, întrucât manuscrisul după care se făcuse copia era mutilat. Datarea listei face obiect de dispută între savanți, care oscilează între sfârșitul secolului II și începutul secolului IV. Cf. H. C. SUNDBERG, *Harvard Theological Review* 66, 1973, p. 1–41 și G. M. HEHNEMANN, *The Muratorian Fragment and the Development of the Canon*, Oxford, 1992.

ochii noștri, am auzit cu urechile noastre și am pipăit cu mâinile noastre, acestea vi le-am scris și vouă” [1 In 1, 1]? Căci astfel se mărturisește nu numai văzător și auzitor, dar și scriitor în ordine al tuturor lucrurilor minunate ale Domnului.

Faptele tuturor apostolilor însă au fost scrise într-o singură carte. Luca a cuprins pentru „preabunul Teofil” lucruri deosebite care s-au petrecut în prezența lui, cum arată limpede, lăsând însă deoparte pătimirea lui Petru, dar și plecarea lui Pavel din Oraș [Roma] spre Spania.

Epistolele lui Pavel arată ele însele celor ce vor să înțeleagă care sunt, din ce loc și din ce pricină au fost trimise. Întâi de toate a scris Corintenilor oprind schisma ereziei; apoi a scris Galatenilor oprind tăierea-împrejur, iar Romanilor le-a scris pe larg folosindu-se de ordinea Scripturilor și arătându-le că Hristos este începutul lor. E necesar însă să discutăm și despre fiecare în parte. Întrucât acest fericit Apostol Pavel, urmând ordinii înaintașului său Ioan, a scris pe nume doar la șapte Biserici în această ordine: prima Corintenilor, a doua Efesenilor, a treia Filipenilor, a patra Colosenilor, a cincea Galatenilor, a șasea Tesalonicenilor, a șaptea Romanilor. Deși pentru îndreptare a scris și a doua oară Corintenilor și Tesalonicenilor, totuși se cunoaște o singură Biserică răspândită pe tot globul. Căci și Ioan în Apocalipsă, deși scrie la șapte Biserici, totuși vorbește tuturor. A mai scris și una către Filimon, una către Tit și două către Timotei de dragul afecțiunii și iubirii, dar care au fost consfințite să fie în cinstea Bisericii catholice spre orânduirea disciplinei bisericești. Mai circulă și una către Laodiceeni și alta către Alexandrini, plăsmuite în numele lui Pavel spre susținerea ereziei lui Marcion, și multe altele care nu pot fi permise în Biserica catholică, căci nu este potrivit a amesteca fierea cu mierea.

Epistola lui Iuda și cele două cu suprascrierea „a lui Ioan” sunt permise în Biserica catholică, ca și Înțelepciunea scrisă de prietenii lui Solomon în cinstea lui.

Apocalipse primim, însă numai pe a lui Ioan și a lui Petru; deși unii dintre ai noștri nu vor ca ultima să fie citită în Biserică.

„Păstorul” însă l-a scris Herma foarte târziu, în vremile noastre, în Orașul Roma, pe când pe scaunul Orașului Roma ședea Pius [cca 140–153], fratele lui; de aceea se cade să fie citit, dar nu în public poporului în biserică, nici între profeți, întrucât numărul lor e complet, nici între apostoli, căci este după timpul lor.

Nu primim însă absolut nimic din cele ale lui Arsinoe, Valentin sau Miltiadis; iar cei care au scris o nouă carte de psalmi pentru Marcion trebuie respinși împreună cu Vasilide și întemcietorul catafrigenilor din [montaniștilor] Asia [...].

Ipolit din Roma

Respingerea tuturor ereziilor

Cartea X¹

(cca 210–220)

După ce am rupt labirintul ereziilor nu prin violență, ci l-am destrămat numai prin demascare și prin puterea adevărului, să ne apropiem acum de dovedirea adevărului. Căci numai atunci se vor arăta inconsistente sofismele meșteșugite ale rătăcirii, când se va arăta definirea adevărului. Acesta nu și-a luat principiile din înțelepciunea elinilor, nici nu și-a împrumutat învățăturile din misterele ezoterice ale egiptenilor care, deși deșarte, sunt venerate de ei cu credulitate, nici nu s-a sofisticat prin curiozitatea inconsistentă a caldeilor, nici nu uimește prin lucrarea demonilor ca nebunia irațională a babilonienilor, ci în modul în care există o definiție adevărată care, deși e nestrăjuită și neîmpodobită, demască rătăcirea numai arătându-se.

După ce am cuprins așadar în patru cărți opiniile [*dogmata*] tuturor înțelepților elinilor, iar opiniile ereziarhilor în cinci cărți, vom arăta acum într-o carte cuvântul adevărului, rezumând mai întâi opiniile tuturor.

[Rezumatul tuturor filozofiilor]

Împărțind filozofia în trei părți, opinatorii [*dogmatistai*] elinilor filozofau așa: unii numind-o naturală, alții etică, iar alții dialectică. Cei care preferau filozofia naturală au fost cei menționați în cartea I, și ei povesteau așa: unii derivau cele multe dintr-un singur lucru, iar alții din mai multe. Dintre cei care derivau toate dintr-un singur lucru, unii le derivau din ceva lipsit de

¹ Tratat scris de prezbiterul Ipolit din Roma († 236) la începutul secolului II. Descoperit în 1842 într-un manuscris athonit incomplet (cărțile II–III lipsesc), a fost editat în 1851 sub titlul *Philosophoumena*, fiind atribuit lui Origen. I. von Döllinger a arătat însă, plecând de la cartea IX, că autorul e de fapt Ipolit, aflat în polemică cu Calist al Romei (217–222), pe care-l acuză de monarhianism (el însuși fiind acuzat de binitarism) și de laxism moral. Scopul întregii lucrări e să arate că ereziile descrise în cărțile V–IX sunt produsul sistemelor filozofice grecești descrise în cartea I și al religiilor păgâne egiptene (cartea II), caldeene (cartea III) și babiloniene (cartea IV).

calități, iar alții din ceva înzestrat cu calități. Dintre cei care le derivau din ceva înzestrat cu calități, unii le derivau din foc, alții din aer, alții din apă, alții din pământ. Dintre cei care le derivau din mai multe, unii le derivau din elemente numărabile, alții din elemente infinite. Dintre cei care le derivau din elemente numărabile, unii le derivau din două, alții din patru, alții din cinci, iar alții din șase. Iar dintre cei care le derivau din elemente infinite, unii le derivau din elemente asemănătoare celor derivate, altele din elemente neasemănătoare; și, pe lângă acestea, unii le derivau din elemente imposibile, iar alții din unele pasibile. Deci dintr-un corp lipsit de calități și unic stoicii alcătuiau geneza a toate; fiindcă după ei principiul/obârșia a toate e materia lipsită de calități și susceptibilă de schimbare, din a cărei transformare derivă focul, aerul, apa și pământul. Iar dintr-un singur element înzestrat cu calități vor să derive toate cei din jurul lui Hippiasos, Anaximandros și Thales din Milet; dintre aceștia Hippiasos din Metapont și Heraclit din Efes spuneau că geneza are loc din foc, Anaximandros din aer, Thales din apă, iar Xenofan din pământ, fiindcă el spune: „Din pământ sunt toate și în pământ sfârșesc toate” [*Iliada* 14, 201]. Dintre cei ce derivă toate din mai multe elemente numărabile, poetul Homer spune că toate sunt alcătuite din două, din pământ și apă, atunci când spune: „Nașterea zeilor a fost din ocean și din pământul mamă” [*Iliada* 7, 99], și: „Voi toți vă veți face apă și pământ.” Cu el pare să fie de acord și Xenofan din Colofon, fiindcă el spune: „Toți ne naștem din pământ și apă” [*Frag.* 34]. Euripide spune însă că din pământ și aer, cum se poate observa din faptul că spune: „Cânt aerul și apa, mama a toate.” Empedocle spune că din patru, atunci când spune: „Ascultă mai întâi: patru sunt rădăcinile a toate: Zeus strălucitorul, Hera purtătoarea vieții, Aidoneus și Nestis, ce udă cu lacrimi izvorul înlăcrimat al bieților oameni” [*Frag.* 6]. Okellos lucianianul și Aristotel derivă toate din cinci, fiindcă împreună cu cele patru elemente iau și un al cincilea corp cu mișcare circulară, din care spun că sunt cele cerești. Din șase au presupus că e geneza a toate cei din jurul lui Empedocle, fiindcă acolo unde acesta spune: „Ascultă mai întâi: patru sunt rădăcinile a toate”, face ca geneza să fie din patru; dar când adaugă: „Iar în afară de ele Cearta pierzătoare ce le desparte, și împreună cu ele Prietenia, egală în lungime și lățime” [*Frag.* 21, v. 21–24], și astfel transmite că sunt șase principiile a toate: patru materiale: pământul, apa, aerul, focul, și două active: prietenia și cearta. Iar că geneza a toate e dintr-un număr infinit de elemente opinau cei din jurul lui Anaxagora din Clazomene, Democrit și Epicur și mulți alții, dintre care pe unii i-am amintit în parte mai înainte. Anaxagora însă le derivă dintr-o infinitate de elemente asemănătoare celor derivate, cei din jurul lui Democrit și Epicur dintr-o infinitate de elemente neasemănătoare și imposibile — adică din atomi —, iar cei din jurul lui

Heraclides din Pont și Asclepiades, dintr-o infinitate de elemente neasemănătoare, dar pasibile, ca din corpuscule nearmonizate între ele. Iar cei din jurul lui Platon afirmă că derivă din trei și spun că acestea se numesc zeu, materie și paradigmă: materia o împart în patru principii: foc, apă, pământ și aer; zeul spun că e creatorul ei, iar paradigma e mintea [zeului].

[Rezumatul tuturor ereziilor]

Convinși așadar că discursul despre natură este în chip recunoscut pentru toți aceștia lipsit de ieșire, noi înșine vom vorbi despre exemplele adevărului, cum este și cum credem, dar numai după ce vom fi expus mai întâi pe scurt opiniile ereziarhilor, pentru ca prezentând prin aceasta încă și mai bine cunoscute opiniile tuturor, să arătăm mai evident și mai bine cunoscut adevărul. Dar pentru că așa ni se pare potrivit, să începem mai întâi de la slujitorii șarpelui.

Naasenii deci numesc obârșia primă a toate Om și pe acesta îl numesc și Fiu al Omului, și-l împart în trei părți: inteligentă, psihică și terestră. Îl numesc și Adamas și mai cred despre cunoașterea lui că e obârșia cunoașterii lui Dumnezeu. Toate acestea: cele inteligente, psihice și terestre sunt cuprinse în Iisus, iar prin El aceste trei substanțe au vorbit celor trei genuri [cosmice]. Spun că sunt trei genuri: angelic, psihic și terestru, și trei biserici: angelică, psihică și terestră, iar numele lor sunt: „aleasă”, „chemată” și „captivă”. Acestea sunt tezele lor, întrucât pot fi cuprinse pe scurt, și spun că Iacob, fratele Domnului, a predat acestea lui Mariamne, mințind prin aceasta despre amândoi.

Perateii, Ademes Carystianul și Euphrates Peraticul, spun că există o singură lume — așa o numesc — împărțită în trei părți. Dar la ei există o singură obârșie a acestei diviziuni tripartite, ca un mare izvor, care poate fi tăiat prin rațiune în segmente infinite. Primul și cel mai apropiat segment este după ei triada: o parte a acesteia se numește Bine desăvârșit, Măreție paternă, a doua parte a triadei e ca o mulțime de puteri infinite, iar a treia e lumea propriu-zisă. Prima e nenăscută, a doua e autonăscută, iar a treia e născută. De aceea spun răspicat că sunt trei dumnezei, trei logoi, trei minți și trei oameni. Fiindcă atunci când diviziunea e realizată, atribuie fiecărei părți a lumii dumnezei și logoi și minți și oameni ș. a. m. d. Iar de sus, din nenaștere și din primul segment al lumii, spun că la sfârșitul lumii s-a coborât pe vremea lui Irod un om cu trei naturi, trei corpuri și trei puteri, numit Hristos, Care are în el toate concrețiile și puterile părților lumii. Acest lucru vor ei să fie cuvântul: „în El locuiește corporal toată plinătatea Dumnezeirii” [Col 2, 9].

calități, iar alții din ceva înzestrat cu calități. Dintre cei care le derivau din ceva înzestrat cu calități, unii le derivau din foc, alții din aer, alții din apă, alții din pământ. Dintre cei care le derivau din mai multe, unii le derivau din elemente numărabile, alții din elemente infinite. Dintre cei care le derivau din elemente numărabile, unii le derivau din două, alții din patru, alții din cinci, iar alții din șase. Iar dintre cei care le derivau din elemente infinite, unii le derivau din elemente asemănătoare celor derivate, altele din elemente neasemănătoare; și, pe lângă acestea, unii le derivau din elemente impasibile, iar alții din unele pasibile. Deci dintr-un corp lipsit de calități și unic stocii alcătuiau geneza a toate; fiindcă după ei principiul/obârșia a toate e materia lipsită de calități și susceptibilă de schimbare, din a cărei transformare derivă focul, aerul, apa și pământul. Iar dintr-un singur element înzestrat cu calități vor să derive toate cei din jurul lui Hippasos, Anaximandros și Thales din Milet; dintre aceștia Hippasos din Metapont și Heraclit din Efes spuneau că geneza are loc din foc, Anaximandros din aer, Thales din apă, iar Xenofan din pământ, fiindcă el spune: „Din pământ sunt toate și în pământ sfârșesc toate” [*Iliada* 14, 201]. Dintre cei ce derivă toate din mai multe elemente numărabile, poetul Homer spune că toate sunt alcătuite din două, din pământ și apă, atunci când spune: „Nașterea zeilor a fost din ocean și din pământul mamă” [*Iliada* 7, 99], și: „Voi toți vă veți face apă și pământ.” Cu el pare să fie de acord și Xenofan din Colofon, fiindcă el spune: „Toți ne naștem din pământ și apă” [*Frag.* 34]. Euripide spune însă că din pământ și aer, cum se poate observa din faptul că spune: „Cânt aerul și apa, mama a toate.” Empedocle spune că din patru, atunci când spune: „Ascultă mai întâi: patru sunt rădăcinile a toate: Zeus strălucitorul, Hera purtătoarea vieții, Aidoneus și Nestis, ce udă cu lacrimi izvorul înlăcrimat al bieților oameni” [*Frag.* 6]. Okellos lucianianul și Aristotel derivă toate din cinci, fiindcă împreună cu cele patru elemente iau și un al cincilea corp cu mișcare circulară, din care spun că sunt cele cerești. Din șase au presupus că e geneza a toate cei din jurul lui Empedocle, fiindcă acolo unde acesta spune: „Ascultă mai întâi: patru sunt rădăcinile a toate”, face ca geneza să fie din patru; dar când adaugă: „Iar în afară de ele Cearta pierzătoare ce le desparte, și împreună cu ele Prietenia, egală în lungime și lățime” [*Frag.* 21, v. 21–24], și astfel transmite că sunt șase principiile a toate: patru materiale: pământul, apa, aerul, focul, și două active: prietenia și cearta. Iar că geneza a toate e dintr-un număr infinit de elemente opinau cei din jurul lui Anaxagora din Clazomene, Democrit și Epicur și mulți alții, dintre care pe unii i-am amintit în parte mai înainte. Anaxagora însă le derivă dintr-o infinitate de elemente asemănătoare celor derivate, cei din jurul lui Democrit și Epicur dintr-o infinitate de elemente neasemănătoare și impasibile — adică din atomi —, iar cei din jurul lui

Heraclides din Pont și Asclepiades, dintr-o infinitate de elemente neasemănătoare, dar pasibile, ca din corpuscule nearmonizate între ele. Iar cei din jurul lui Platon afirmă că derivă din trei și spun că acestea se numesc zeu, materie și paradigmă: materia o împart în patru principii: foc, apă, pământ și aer; zeul spun că e creatorul ei, iar paradigma e mintea [zeului].

[Rezumatul tuturor ereziilor]

Convinși așadar că discursul despre natură este în chip recunoscut pentru toți aceștia lipsit de ieșire, noi înșine vom vorbi despre exemplele adevărului, cum este și cum credem, dar numai după ce vom fi expus mai întâi pe scurt opiniile ereziarhilor, pentru ca prezentând prin aceasta încă și mai bine cunoscute opiniile tuturor, să arătăm mai evident și mai bine cunoscut adevărul. Dar pentru că așa ni se pare potrivit, să începem mai întâi de la slujitorii șarpelui.

Naasenii deci numesc obârșia primă a toate Om și pe acesta îl numesc și Fiu al Omului, și-l împart în trei părți: inteligentă, psihică și terestră. Îl numesc și Adamas și mai cred despre cunoașterea lui că e obârșia cunoașterii lui Dumnezeu. Toate acestea: cele inteligente, psihice și terestre sunt cuprinse în Iisus, iar prin El aceste trei substanțe au vorbit celor trei genuri [cosmice]. Spun că sunt trei genuri: angelic, psihic și terestru, și trei biserici: angelică, psihică și terestră, iar numele lor sunt: „aleasă”, „chemată” și „captivă”. Acestea sunt tezele lor, întrucât pot fi cuprinse pe scurt, și spun că Iacob, fratele Domnului, a predat acestea lui Mariamne, mințind prin aceasta despre amândoi.

Perateii, Ademes Carystianul și Euphrates Peraticul, spun că există o singură lume — așa o numesc — împărțită în trei părți. Dar la ei există o singură obârșie a acestei diviziuni tripartite, ca un mare izvor, care poate fi tăiat prin rațiune în segmente infinite. Primul și cel mai apropiat segment este după ei triada: o parte a acesteia se numește Bine desăvârșit, Măreție paternă, a doua parte a triadei e ca o mulțime de puteri infinite, iar a treia e lumea propriu-zisă. Prima e nenăscută, a doua e autonăscută, iar a treia e născută. De aceea spun răspicat că sunt trei dumnezei, trei logoi, trei minți și trei oameni. Fiindcă atunci când diviziunea e realizată, atribuie fiecărei părți a lumii dumnezei și logoi și minți și oameni ș. a. m. d. Iar de sus, din naștere și din primul segment al lumii, spun că la sfârșitul lumii s-a coborât pe vremea lui Irod un om cu trei naturi, trei corpuri și trei puteri, numit Hristos. Care are în el toate concrețiile și puterile părților lumii. Acest lucru vor ei să fie cuvântul: „în El locuiește corporal toată plinătatea Dumnezeirii” [*Col* 2, 9].

Fiindcă ei spun că din cele două lumi superioare, din cea nenăscută și din cea autonăscută, au căzut în această lume în care suntem noi semințe cu tot felul de puteri. Iar Hristos a coborât de sus, din naștere, ca prin coborârea Lui să mântuiască toate cele trei părți divizate; întrucât cele care au coborât de sus vor urca prin El, iar cele care au uneltit împotriva celor ce au căzut de sus sunt pedepsite și respinse. Două sunt părțile care se mântuiesc: cele superioare ca unele eliberate de stricăciune, pe a treia care pierе numind-o lumea propriu-zisă. Acestea le spun deci perateii.

Setenii sunt însă de părere că există trei principii a toate bine definite, iar fiecare din aceste principii are puteri infinite. Fiecare din aceste puteri se poate naște în chip natural, așa cum se naște într-un suflet omenesc orice meșteșug: de exemplu, dacă un copil care se familiarizează cu flautul devine flautist, dacă se familiarizează cu geometria devine geometru, și în chip asemănător cu orice alt meșteșug. Iar substanțele principiilor sunt lumina și întunericul, în mijlocul cărora e un spirit pur. Iar spiritul așezat la mijloc între întunericul care e jos și lumina care e sus, spun ei, nu e un duh ca un vânt sau o briză subțire care poate fi înțeleasă, ci ca mireasma unui mir sau tămâi făcută dintr-o compoziție, o putere care se difuzează printr-un impuls al bună-miresmei de neînțeles și mai presus de cuvânt. Deci întrucât lumina e sus, întunericul jos și în mijlocul lor este spiritul, lumina obișnuiește să strălucească de sus ca o rază în interiorul care zace sub ea. Iar bună-mireasma spiritului, având o poziție intermediară, e purtată și pusă în mișcare în toate părțile, așa cum mireasma tămâii e purtată pe foc în toate părțile. Aceasta fiind deci puterea celor divizate în trei părți, puterea spiritului și a luminii e jos, în întunericul aflat dedesubt. Iar întunericul spun că e o apă înfricoșătoare, în care lumina împreună cu spiritul e atrasă și transferată într-o altfel de natură. Întunericul, așadar, fiind înzestrat cu înțelepciune și cunoscând că, dacă e luată de la el lumina, întunericul rămâne pustiu, nearătat, neluminat, neputincios, nelucrător, se silește cu toată priceperea și înțelepciunea să țină în el strălucirea și scânteierea luminii împreună cu bună-mireasma spiritului. Aduc și o imagine acestui lucru spunând: așa cum pupila ochiului apare întunecată din apele/secrețiile care-i stau la bază și e luminată de spirit, tot așa întunericul năzuiește după spirit și lumină, și are la el toate puterile lor care vor să plece din el și să urce. Dar ele sunt de infinite ori infinite, din care, atunci când puterile se amestecă între ele, se întipăresc și devin toate asemenea unor peceti. Fiindcă, așa cum atunci când intră în comuniune cu o ceară, pecetea își face întipărirea, rămânând în ea însăși ceea ce era, tot așa și puterile când intră în comuniune între ele lucrează toate genurile ființelor vii, care sunt infinite. Spun așadar că din convergența celor trei principii a rezultat

forma unei mari peceți: cerul și pământul, care are aspectul asemănător unui uter, având în mijloc buricul. Iar celelalte întipăririi ale tuturor ființelor vii sunt ca și cerul și pământul întipărite asemenea unui uter. Iar din apă spun că provine principiul întâi-născut, un vânt puternic și impetuos, care e cauza oricărei geneze, care lucrează o fierbere și o mișcare în lume din mișcarea apelor. Acest vânt are aspectul asemănător șuieratului unui șarpe, spre care privind lumea se năpustește pofind spre generare ca un uter, și de aici vor să se constituie geneza a toate. În acest șuierat de vânt spun că e un Dumnezeu desăvârșit, care spun că provine din mișcarea apelor din bună mireasma spiritului și din strălucirea luminii, și că mintea [intelectul] e o odraslă născută dintr-o femeie. Deci aceasta, fiind o scânteie de sus amestecată jos cu concrețiile trupului, se grăbește să fugă, iar fugind să seducă sus și să nu se destrame din pricina lipsei din ape. De aceea a strigat din amestecul cu apele, ca în psalmul lor care spune: „Toată grija luminii de sus e ca scânteia de jos să se izbăvească de tatăl de jos”, de vânt, care iscă fierbere și tulburare și-și face un fiu desăvârșit: mintea, care, spun ei, nu-i este proprie după ființă. Cuvântul desăvârșit al luminii transformându-l într-un chip de șarpe, acesta [fiul] intră în uter, ca să poată să ridice mintea aceea, scânteia din lumină. Și aceasta spun ei că este ceea ce s-a spus: „Care fiind în forma lui Dumnezeu n-a socotit o pradă faptul de a fi egal cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine însuși luând o formă de sclav” [Flp 2, 6]. Aceasta vor să fie „forma de sclav” rău demonizații și nenorociții setieni care spun aceste lucruri.

Iar atotînțeleptul *Simon [Magul]* spune așa: Există o Putere nedefinită și ea este rădăcina a toate. Puterea nedefinită spun că e focul. Dar după el focul nu e simplu — cum spun mulți care afirmă că există patru elemente simple și cred că focul e simplu —, ci are o natură dublă: o parte a ei o numește ascunsă, iar alta arătată; iar cele ascunse se ascund în cele arătate ale focului și cele arătate ale focului sunt generate de cele ascunse. Toate părțile focului, crede el, văzute și nevăzute, au o înțelegere. Lumea născută a fost deci generată de focul nenăscut, și a început să devină așa: luând cel născut de la principiul focului aceluia șase rădăcini prime ale principiului nașterii, spune că aceste rădăcini provin din foc sub formă de perechi, pe care le numește Intellect și Inteligență, Glas și Nume, Rațiune și Reflecție. În aceste șase rădăcini este toată puterea nedefinită care, spun ei, e Cel ce a stat, stă și va sta, care, când va lua un chip, fiind în cele șase puteri, va fi prin ființă putere, mărime și rezultat una și aceeași cu puterea nenăscută și nedefinită, neavând nimic mai puțin decât acea putere nenăscută, neschimbabilă și nedefinită. Dacă însă Acesta rămâne în potență numai în cele șase puteri și nu ia chip, spun că dispare și piere ca și potența gramaticii sau geometriei care există în

sufletul omului, dacă nu apare un maestru care să-l învețe. Simon spune că el însuși e Cel ce a stat, stă și va sta și că el e Puterea mai presus de toate. Acesta le spune deci Simon.

Valentin și cei din școala lui numesc principiul a toate Tată, dar au opinii contrare despre El. Căci unii dintre ei cred că numai Tatăl e născător, dar alții cred că e cu neputință să poată naște fără parte femeiască și-i atribuie o soție: Tăcerea, pe El numindu-l Adânc. Din acesta și din soția [perechea] lui provin șase emanații: Intelectul și Adevărul, Cuvântul și Viața, Omul și Biserica, iar aceasta este Ogdoada [Optimea] prim-generată. Aceste emanații produse în interiorul Limitei se numesc iarăși cele din interiorul Pleromei și sunt prime; secunde sunt cele din afara Pleromei, iar terțe sunt cele din afara Limitei, a căror geneză constituie Hysteroma [Ahamot]. Vrea ca tatăl a toate să fie dintr-un eon din Hysteromă și proiectat [în afara Limitei] și spune că acesta este Demiurgul, nevrând să fie primul Dumnezeu, ci defăimându-l atât pe El, cât și cele născute de El. Despre Hristos spune că S-a coborât din Pleromă născut din Duhul Sfânt și din Demiurg, spre mântuirea spiritului răătăcit, care locuiește în „omul dinăuntru” care se mântuiește grație acestui spirit care locuiește în el. Dar carnea nu vrea să fie mântuită, numind-o „haină de piele” și „om stricăcios”. Acestea le-am spus pe scurt, întrucât la ei există mult material și opinii diferite. Aceasta este deci opinia școlii lui Valentin.

Vasilide spune și el că există un Dumnezeu Care nu este, Care nefiind a făcut din neființă o lume care nu este, aruncată ca un grăunte de muștar care are în el rădăcinile, trunchiul, frunzele, ramurile și rodul, sau ca un ou de papagal care are în el mulțimea felurită a culorilor. Aceasta, spun ei, este sămânța lumii din care s-au făcut toate, fiindcă aceasta avea în sine toate fără să fie depuse ca într-o vistierie, gândite mai înainte să fie făcute de Dumnezeu Care nu este. În această sămânță, spun ei, e o filialitate tripartită, de-o-ființă întru toate cu Dumnezeu Care nu este, născută din cele ce nu sunt. Din această filialitate împărțită în trei părți, una era subtilă, alta mai groasă, și alta având nevoie de purificare. Odată cu prima aruncare a seminței de Cel ce nu este, partea subtilă a răsărit și a crescut în sus spre Cel ce nu este, fiindcă orice natură îl dorește din pricina covârșirii frumuseții lui, dar fiecare altfel. Rămânând încă în sămânță, fiindcă e imitativă, partea mai groasă n-a putut să se ridice în sus — căci era mai deficentă decât cea subtilă —, dar filialitatea a înaripat-o prin Duhul Sfânt, fiindcă îmbrăcată îi face bine și i se face bine. Iar a treia filialitate are nevoie de curățire; ea a rămas în marea grămadă a tuturor semințelor și ea face bine și i se face bine. Există ceva numit lume, și ceva ce se numește mai presus de lume, căci pe cele ce sunt

le divide în două diviziuni prime; iar ceea ce e între ele numește Duh Sfânt frontieră, care are în el mireasma filialității. Din grămada tuturor semințelor și a seminței lumii a răsărit și s-a născut Marele Arhon, Capul lumii, de o frumusețe și măreție negrăită. Acesta înălțându-se până la boltă a crezut că nu mai e altceva deasupra lui și așa a ajuns mai strălucitor și mai puternic decât toate cele de sub el, afară de filialitatea lăsată în urmă între toate semințele, despre care nu știa că e mai înțeleaptă decât el. Acesta deci întorcându-se spre crearea lumii își naște mai întâi un fiu superior lui, pe care l-a pus să șadă de-a dreapta lui, și aceasta ei o numesc Ogdoadă. Acesta deci, Demiurgul, a făcut toată creația cerească. Dar din toate semințele a urcat iarăși un alt arhonte, mai mare decât toți cei de sub el, afară de filialitatea lăsată în urmă, dar mult mai mic decât primul, pe care-l numesc Hebdomada. Acesta e Făcătorul, Demiurgul și Governorul tuturor celor de sub el, iar el și-a făcut un fiu mai înțelept decât el. Toate acestea, spun ei, există potrivit predeterminării Celui ce nu este; există însă lumi și distanțe infinite. Peste Iisus cel din Maria a venit puterea Evangheliei, care a coborât de sus și a luminat pe fiul atât al Ogdoadei, cât și al Hebdomadei, pentru a lumina, distinge și curăți filialitatea lăsată în urmă spre a face bine sufletelor și a i se face bine. Și mai spun că ei sunt fiii lui Dumnezeu care au fost lăsați în lume, ca să învețe sufletele să se curățească și să urce odată cu filialitatea la Tatăl de sus, de unde a venit prima filialitate. Iar lumea va dăinui până când toate sufletele vor intra aici odată cu filialitatea. Aceste lucruri monstruoase nu se rușinează să le spună Vasilide.

Iustin [gnosticul] spune cu îndrăzneală și el lucruri asemănătoare acestora, astfel: există trei principii nenăscute a toate, două masculine și unul feminin. Din cele masculine, unul se numește Cel bun, și numai el e numit astfel fiind preștiutor a toate; iar celălalt este Tatăl al tuturor celor născute, lipsit de preștiință, nevăzut și necunoscut, și El se numește Elohim. Iar principiul feminin e lipsit de preștiință, pătimăș, cu două voințe și două corpuri. Despre acesta spun că de la mădular în sus e fecioară, iar de la mădular în jos e șarpe, și se numește Eden și Israel. Acestea, spune el, sunt principiile a toate, din care s-au făcut toate. Fără să știe dinainte, Elohim a ajuns să o dorească pe cea jumătate fecioară și amestecându-se cu ea a născut doisprezece îngeri; îngerii paterni sunt legați de tatăl, iar cei materni de mamă. Iar acești îngeri, spune el, sunt pomii raiului, interpretând alegoric cele scrise de Moise în lege. Toate au fost însă făcute de Elohim și Eden: fiarele împreună cu celelalte animale au fost făcute din partea animalică a Edenului, iar omul din părțile omenești de deasupra mădularului. Edenul a pus în el sufletul, care era puterea lui, iar Elohim duhul, care era puterea lui. Mai spune că după ce și-a

aflat originea, Elohim a urcat spre Cel Bun și a lăsat Edenul care, înfuriat de aceasta, face orice uneltire împotriva spiritului lui Elohim care a fost pus în om. De aceea Tatăl l-a trimis pe Baruh cu porunca să grăiască prin profeți, ca duhul lui Elohim să fie izbăvit și toți să fie scoși pe furiș din Eden. El spune că și Heracle a fost profet, dar că a fost învins de Omfale, adică de Babel, pe care o numesc și Afrodita. Iar mai apoi, în zilele lui Irod s-a născut Iisus fiul Mariei și al lui Iosif, cu care spune că a vorbit Baruh și împotriva căruia a uneltit Edenul, dar n-a putut să-l amăgească și de aceea a făcut să fie răstignit, dar Duhul Lui a urcat la Cel Bun. Iar duhul tuturor celor care au ascultat astfel de cuvinte nebune și debile se va mântui, dar corpul și sufletul vor fi lăstate Edenului, pe care Iustin cel fără minte îl numește și pământ.

Docheții spun unele ca acestea: primul Dumnezeu e o sămânță de smochin, din care ies trei eoni ca trunchiul, frunzele și rodul lui; aceștia emană treizeci de eoni, fiecare câte zece; ei sunt uniți în decade și se deosebesc numai prin poziție ca primi, secunzi, terți. Și ei emană de infinite ori infinite eoni și toți sunt hermafrodiți. Aceștia au vrut să intre toți într-un eon și din acest eon din mijloc și din Fecioara Maria au născut un mântuitor a toate, întru toate asemenea primei semințe a smochinului, inferior numai într-un singur lucru: prin aceea că e născut, întrucât prima sămânță din care e smochinul e nenăscută. Aceasta a fost marea pleromă a eonilor, în întregime lumină, nemaiprimind nici o podoabă, ci având în sine toate formele celor vii. Și venind ea în haosul aflat sub ea, a fost cauza tuturor celor ce s-au făcut și sunt; fiindcă coborând de sus a întipărit în haosul de jos formele tuturor ideilor veșnice. Iar al treilea eon, care s-a triplat pe sine însuși, văzând că toate caracteristicile lui au fost târate în întunericul de jos, necunoscând grozăvia întunericului și simplitatea luminii, a făcut un cer și, împlântându-l în mijloc, l-a despărțit între întuneric și între lumină. Deci întrucât toate ideile celui de-al treilea eon și întipărirea lui, spun ei, erau stăpânite de întuneric, el a devenit un foc viu născut de lumină. Din care, spun ei, s-a născut Marele Arhonte despre care vorbește Moise spunând că este un Dumnezeu de foc și demiurg. Care transformă pururea în trupuri ideile ființelor vii, numind aceste idei suflete. Pentru ele, spun ei, s-a născut Mântuitorul Care arată calea prin care să fugă sufletele ținute de întuneric. Mai spun că Iisus S-a îmbrăcat în puterea aceea una-născută, și de aceea n-a putut fi văzut de unul din eonii care s-au schimbat din pricina mărimii slavei Lui. Și mai spun că toate i s-au întâmplat potrivit cu cele scrise în Evanghelii.

Cei din jurul lui *Monoimos* arabul spun că obârșia universului e Primul Om și Fiul Omului, și că toate cele făcute, cum spune Moise, n-au fost făcute de

Primul Om, ci de Fiul Omului, dar nu de el întreg, ci de o parte a lui. Căci Fiul Omului e o „iota”, adică o decadă, număr principal, în care e substanța oricărui număr, prin care e constituit orice număr și geneza universului: foc, aer, apă, pământ. Întrucât acesta este o iotă și o cirtă, o cirtă curge de sus desăvârșită din desăvârșită, având toate câte le are în ea, tot așa orice are omul, are și Tatăl Fiului Omului. Moise deci spune că lumea s-a făcut în șase zile, adică în șase puteri cuprinse într-o cirtă a iotei, din care lumea s-a făcut dintr-o singură cirtă. Întrucât cuburile, icosaedrele, octaedrele, piramidele și toate figurile asemenea lor, din care au fost făcute focul, aerul, apa și pământul, s-au făcut din acea simplă cirtă a iotei care este Fiul Omului, desăvârșit din desăvârșit. Deci când Moise vorbește de toiagul care se preface în chip felurit spre pătimirile Egiptului, vorbește alegoric de pătimirile lumii lui iota, iar toiagul n-a închipuit mai mult de zece pătими. Iar dacă vrei, spune el, să cunoști universul, caută în tine însuși cine e Cel ce spune: sufletul meu, carnea mea, mintea mea, și cine e cel care-și însușește în sine pe fiecare ca un altul pe sine însuși. Vei înțelege că Acesta e desăvârșit din desăvârșit, și că El le socotește ale Sale proprii pe toate: cele ce nu sunt și toate care sunt. Acestea sunt deci opiniile lui Monoimos.

Tațian spune, asemenea lui *Valentin* și celorlalți, că există eoni veșnici nevăzuți, și că lumea și toate cele ce sunt au fost create de unul din cei mai de jos. Practică o viață ascetică de tipul cinicilor și aproape că nu diferă cu nimic de *Marcion* în defăimarea nașterii și a instituției căsătoriei.

Marcion din Pont și *Kerdon* învățătorul său definesc și ei că trei sunt principiile universului: Cel Bun, Cel Drept și materia. Iar unii din ucenicii lor adaugă și un al patrulea spunând că ele sunt: Cel Bun, Cel Drept, răul și materia. Toți însă spun că Cel Bun n-a făcut nimic, dar Cel Drept — pe care unii îl numesc și cel rău, iar alții doar drept —, spun ei, a făcut toate din materia subiacentă, dar nu le-a făcut frumos, ci irațional; fiindcă cele făcute e necesar să fie asemenea Celui ce le-a făcut. Drept pentru care se folosesc și de parabole evanghelice, spunând așa: „Nu poate pomul bun să facă roade rele” [*Mt* 7, 18] ș. a. m. d., zicând că cele spuse fac aluzie la cele falsificate rău de el [Cel Drept]. Despre *Hristos* vrea să fie Fiu al Celui Bun trimis de Acesta spre mântuirea sufletelor, și Îl numește „omul dinăuntru”, spunând că a apărut ca om fără să fie om, și ca întrupat nefiind întrupat, întrucât s-a arătat așa doar în aparență nesuferind nici naștere, nici pătımire decât în aparență. Nu vrea ea să învie carnea, spune despre căsătorie că e o stricăciune, conducându-i pe discipolii lui spre o viață de felul cinicilor, crezând că îl întristează pe Demiurg dacă se abțin de la cele făcute sau hotărâte de El.

Apelle, discipolul său, neplăcându-i cele spuse de învățătorul său, a presupus printr-un alt cuvânt/argument că sunt patru dumnezei, dintre care unul, spune, e Cel Bun pe care nu L-au cunoscut nici Legea, nici Profeții, și al Cărui Fiu e Hristos; altul e Demiurgul universului, despre care nu vrea ca să fie Dumnezeu, ci o putere a lui Dumnezeu; altul Cel focos care s-a arătat lui Moise; și altul Cel rău. Pe aceștia îi numește îngeri. Adăugând la ei pe Hristos, spune că sunt cinci. Acordă atenție unei cărți pe care o numește „Arătări” a unei oarecare Filomene, pe care o socotește profetesă. Și spune că Hristos n-a luat carnea din Fecioara, ci din substanța adiacentă lumii. A compus tratate împotriva Legii și a Profeților, încercând să le desființeze întrucât ar grăi minciuni și n-ar cunoaște pe Dumnezeu. Mai spune asemenea lui Marcion că toate felurile de carne vor pieri.

Kerinthos, care a practicat asceza în Egipt, n-a vrut nici el ca lumea să fie făcută de primul Dumnezeu, ci de o putere îngerească foarte separată și distanțată de domnia care e mai presus de toate și care nu-l cunoaște pe Dumnezeu Cel mai presus de toate. Despre Iisus spune că nu S-a născut din Fecioară, ci că a fost fiu al lui Iosif și al Mariei, asemenea tuturor celorlalți oameni și că S-a distins prin dreptate, cuminenie și înfrânare mai presus decât toți ceilalți. Iar după botez S-a pogorât asupra lui, din domnia cea mai presus de toate, Hristosul în chip de porumbel, și atunci a început să vestească pe Tatăl cel necunoscut și să facă minuni. Iar la sfârșitul pătimirii, Hristos a zburat de la Iisus; prin urmare, a pățimit și a înviat Iisus, iar Hristos a rămas nepățimitor, fiind spiritual.

Ebioniții spun că lumea e făcută de Dumnezeu adevărat, dar despre Hristos vorbesc în chip asemănător lui Kerinthos. Trăiesc în toate după Legea lui Moise, spunând că așa se îndreptătesc.

Teodot din Bizanț a introdus următoarea erezie: spune că toate au fost făcute de adevăratul Dumnezeu, dar despre Hristos spune asemenea gnosticilor mai sus-ziși că s-a arătat într-un mod ca acesta: Hristos e un om obișnuit, ca toți oamenii, și se distinge numai prin aceea că se naște după voia lui Dumnezeu dintr-o Fecioară, Duhul Sfânt umbrindu-l pe cel întrupat în Fecioară. Mai apoi însă, la botez, Hristos a coborât peste Iisus în chip de porumbel. De aceea spune că minunile nu s-au lucrat în El la început. Nu vrea deci ca Hristos să fie Dumnezeu. Așadar Teodot opinează unele ca acestea.

Alții dintre ei le spun toate în chip asemănător zișilor teodotieni, distinguându-se numai într-un singur lucru, și anume în aceea că-l iau pe *Melchi-*

sedec drept o Putere și spun că e mai presus de orice putere, și vor ca Hristos să fie după chipul său.

Frigienii și-au luat începutul ereziei lor de la un oarecare *Montan* și de la *Priscilla* și *Maximilla*, socotind că femeile acestea sunt profetese iar *Montan* e profet. Vorbesc corect despre începutul universului și al creației și nu primesc în chip străin cele privitoare la Hristos, dar greșesc prin mai sus-zișii profeti: rătăcesc luând aminte la cuvintele lor peste *Evangheliu*, precum și hotărând posturi noi pe lângă cele predate. Alții dintre ei însă, alipindu-se de erezia *noetienilor*, au opinii asemănătoare despre aceste femei și *Montan*, dar hulesc pe *Tatăl* a toate, spunând că același este și *Fiu* și *Tată*, văzut și nevăzut, muritor și nemuritor, luând prilejurile acestor opinii de la un oarecare *Noet*.

Noet, fiind de neam din *Smyrna*, bărbat cu limba tulbure și versatil, a introdus între noi această erezie care a plecat de la un oarecare *Epigonus*, a ajuns la *Cleomenes* și a rămas până acum la urmașii lui. Spune că există un Dumnezeu *Tată* și *Creator* a toate *Care* a făcut toate; că *El Se făcea* nearătat pentru oameni când voia, dar *S-a făcut* arătat atunci când a vrut; că e nevăzut atunci când nu *Se vede*, dar văzut atunci când *Se vede*; că e nenăscut atunci când nu *Se naște* și născut atunci când *Se naște* din *Fecioară*; că e nepătimitor și nemuritor atunci când nu pătimește și nu moare, dar că pătimește și moarte atunci când vine la pătimire. Pe Acest *Tată* Îl numesc și *Fiu*, numindu-L *Tată* sau *Fiu* după împrejurări.

Erezia lor a întărit-o *Calist* [al Romei, 217–222], care a născut și el o erezie. Luându-și punctele de plecare de la ei [noetieni], mărturisește și el că există Un Dumnezeu *Tatăl* și *Creatorul* universului, și că Acesta e chemat și numit după nume *Fiu*, dar după ființă e un singur *Duh* indivizibil. Căci Dumnezeu fiind *Duh* nu este altul decât *Logosul*, și nici *Logosul* nu e altul decât *Dumnezeu*. Sunt deci o singură persoană împărțită după nume, nu după ființă. Acest Cuvânt, pe *Care-L* numește *Dumnezeu*, spune că *S-a întrupat* și vrea ca acela văzut și răstignit după trup să fie un *Fiu*, iar *Duhul* *Care* locuiește în *El* vrea să fie *Tată*, zdrobindu-se când de opinia lui *Noet*, când de cea a lui *Teodot*, și neținând nimic sigur. Țasta e *Calist*.

Iar un oarecare *Hermogen*, vrând și el să spună ceva nou, a spus că *Dumnezeu* a făcut toate dintr-o materie cotelmporală cu *El*, necreată și supusă *Lui*, întrucât crede că e cu neputință ca *Dumnezeu* să facă cele făcute altfel decât din lucruri care sunt deja.

Iar alții, introducând ceva nou, cerșind basme [mituri] de la toate ereziile, au alcătuit o carte ciudată numită de la un oarecare *Elkesai*. Cu privire la începutul universului aceștia mărturisesc asemenea nouă, spunând că toate au fost făcute de Dumnezeu, dar nu mărturisesc un Hristos, ci că există unul sus și că el se transformă în multe corpuri de multe ori, iar acum s-a transformat în Iisus. Iar despre Iisus spun că uneori e născut din Dumnezeu, alteori devine Duh, uneori se naște din Fecioară, iar alteori nu. După aceasta însă El se transformă mereu în corpuri și se arată în multe corpuri după vremuri. Se folosesc și de vrăji și invocări de demoni și de botez întru mărturisirea elementelor. Se ocupă cu astrologia, matematica și magia și spun că au preștiința lucrurilor.

[Cuvântul Adevărului]

De aceea, voi, elini, egipteni, caldei și întreg neamul oamenilor, învățați ce e Divinul și ce e creația Lui bine orânduită de la noi, care suntem prietenii lui Dumnezeu, care ne facem aici cuvintele spre dovedirea Lui, nu exercitându-ne într-un cuvânt pompos, ci în cunoașterea adevărului și în asceza cuminenției.

Dumnezeu Unul, Primul și Singurul și Făcătorul și Domnul a toate, n-a avut nimic contemporan cu El: nici un haos infinit, nici o apă fără măsură, nici un pământ tare, nici un aer dens, nici un foc cald, nici un spirit subtil, nici tavanul albastru închis al marelui cer; ci era Unul, Singur de Sine În-suși. Voind El a făcut cele ce sunt fără ca ele să fie mai înainte, afară numai când a vrut El să le facă. Având experiența celor ce vor fi — fiindcă are în El și preștiință — a creat mai întâi cele patru principii diferite ale celor ce aveau să fie: focul, aerul, apa și pământul, din care a făcut creația Sa diversă. Și pe unele le-a făcut dintr-o singură ființă, pe altele le-a legat din două, iar pe altele din trei și din patru. Cele dintr-o sigură ființă erau nemuritoare, căci nu le urmează descompunerea, fiindcă unul nu se va descompune vreodată; dar cele din două, trei sau patru elemente sunt supuse descompunerii, de aceea se numesc și muritoare, căci moarte se numește acest lucru: descompunerea celor legate. Acestea sunt de ajuns pentru a da un răspuns celor ce gândesc bine și care, dacă sunt iubitori de învățătură și caută substanțele acestora și cauzele creației universului le vor putea citi în cartea noastră „Despre substanța universului”. Acum socotesc că e de ajuns să expun cauzele pe care, necunoscându-le, elinii [păgânii] au slăvit în cuvinte pompoase părțile creației, ignorând pe Creatorul; iar plecând de la ei și transformând în cuvinte asemănătoare cele spuse de aceștia mai înainte, ereziarhii au alcătuit erezii demne de răș.

Așadar reflectând, Acest Dumnezeu Singur și peste toate naște mai întâi un Cuvânt, dar nu un cuvânt ca o glăsuire, ci un gând al universului; numai pe Acesta L-a născut din cele ce sunt, căci ființa era aici Însuși Tatăl, din Care este ceea ce s-a născut. Și Cuvântul a fost cauză pentru cele făcute, purtând în Sine Însuși voința Celui ce L-a născut, nefiind necunoscător al gândului Tatălui. Căci fiind Întâiul Lui Născut, avea în Sine Însuși deodată cu ieșirea din Cel care L-a născut ca un glas ideile gândite în mintea Tatălui. De aceea, atunci când Tatăl a poruncit să se facă lumea, Cuvântul a realizat una câte una cele ce i-au plăcut lui Dumnezeu. Pe cele ce urmau să se înmulțească prin naștere le-a făcut parte bărbătească și parte femeiască, iar pe cele care sunt spre slujire și susținere le-a făcut fie masculine, fie neavând nevoie de parte femeiască, fie nici masculine, nici feminine. Căci primele lor substanțe făcute din cele ce nu sunt, adică focul și aerul, apa și pământul, nu sunt nici masculine, nici feminine, ci din fiecare din ele nu poate să iasă masculin și feminin, dacă n-ar voi Dumnezeu Care le poruncește să lucreze așa ceva. Mărturisesc că îngerii sunt din foc și din aer și mai spun că nu există în ei parte bărbătească și parte femeiască; soarele, luna și stelele sunt în chip asemănător din foc și din aer, și nu cred că sunt nici parte bărbătească, nici parte femeiască. Animalele din apă și zburătoarele sunt parte bărbătească și parte femeiască, căci așa a poruncit Dumnezeu vrând ca substanța umedă să fie fecundă. În chip asemănător sunt parte bărbătească și parte femeiască și reptilele și fiarele de pe pământ și genurile tuturor animalelor, căci așa a admis natura celor făcute. Deci câte a vrut să facă Dumnezeu pe acestea le-a creat prin Cuvântul, ele neputând fi făcute altfel decât au fost făcute. Iar pe câte a vrut și le-a făcut cum a vrut le-a însemnat chemându-le pe nume. Și peste ele a creat pe stăpânul a toate, alcătuiindu-l compus din toate substanțele. Nu că Dumnezeu a vrut să-l facă dumnezeu și a greșit, nici înger — nu vă înșelați —, ci a vrut și te-a făcut om. Căci dacă ar fi vrut să te facă dumnezeu, ar fi putut: ai doar exemplul Cuvântului Său. Dar vrând să te facă om, te-a făcut om. Iar dacă vrei să te faci dumnezeu, ascultă-L pe Cel ce te-a făcut și nu l te împotrivi acum, ca fiind găsit credincios în cele mici să ți se poată încredința cele mari [Mt 25, 21. 23]. Dar numai Cuvântul Lui e din El, de aceea e și Dumnezeu, fiind ființa lui Dumnezeu. Lumea e însă din nimic, de aceea nu e dumnezeu, fiindcă ea admite și descompunere, atunci când voiește Cel ce a creat-o. Iar Dumnezeu Cel ce a creat-o n-a făcut nici nu face rău, ci numai frumos și bine, căci Cel ce o face e bun. Omul creat însă era o vietate liberă, dar nu stăpân, nu stăpânind toate prin gând, autoritate și putere, ci rob și având toate cele contrare. Prin aceea că este liber naște răul făcut din întâmplare, acesta nefiind nimic dacă nu-l faci. Căci răul se numește rău prin faptul de a voi sau socoti ceva rău, nefiind de la început, ci apărând ulterior.

Întrucât omul e liber, a fost hotărâtă de Dumnezeu o lege, și nu în zadar. Căci dacă omul n-ar avea puțința de a voi și de a nu voi, de ce ar mai fi hotărât o lege? Pentru că unui animal lipsit de rațiune nu i se dă o lege, ci un frâu și un bici. Omului însă i s-a dat o poruncă și o pedeapsă pentru faptul de a face sau a nu face ce i s-a poruncit. Legea deci i s-a dat prin bărbații drepti de mai înainte, iar mai aproape de noi prin Moise, bărbat evlavios și iubit de Dumnezeu, s-a dat o Lege plină de gravitate și dreptate. Iar toate acestea le guvernează Cuvântul lui Dumnezeu, Copilul Întâi-născut al Tatălui, Glasul purtător de lumină dinainte de luceafăr. După care au apărut bărbați drepti, prieteni ai lui Dumnezeu; aceștia se numesc profeți de la faptul că spun dinainte cele viitoare. Și cuvântul lor s-a făcut nu pentru un singur timp, ci glăsurile profetice sunt bine primite prin toate generațiile; nu numai atunci când răspundeau celor de față, ci și când spuneau dinainte cele viitoare prin toate generațiile. Pentru că atunci când vorbesc cele trecute le aduceau aminte umanității, când arată cele prezente ne convingeau să nu fim nepăsători, iar când pun dinainte cele viitoare ne fac pe fiecare din noi temători, fie văzând noi împlinindu-se cele spuse cu mult înainte, fie așteptând să se îplinească cele viitoare. Aceasta e credința noastră, o, voi toți oamenii, fiindcă noi nu suntem convingși de vorbe deșarte, nici nu suntem răpiți de impulsurile inimii, pentru că nu suntem seduși de plauzibilitatea unor cuvinte convingătoare, nici nu suntem neascultători față de niște cuvinte grăite cu putere dumnezeiască. Acestea le-a poruncit Dumnezeu Cuvântului, iar Cuvântul le-a spus profetilor, întorcând prin ele pe om din neascultare; nu aservindu-l cu sila unei necesități, ci chemându-l la libertate printr-o alegere de bunăvoie. Așadar pe Acest Cuvânt L-a trimis Tatăl în vremurile din urmă nu ca să vorbească prin profeți, nevrând ca, întrucât e propovăduit în chip întunecos, să fie bănuț doar, ci vrând ca El să Se arate fiind văzut cu ochii noștri, pentru ca lumea să se înduplece văzându-L nu poruncind în numele unor profeți, nu înfricoșând sufletul printr-un înger, ci vorbind fiind de față El Însuși. Pe Acesta L-am cunoscut că a luat trup dintr-o Fecioară și a purtat „omul cel vechi” printr-o nouă plămădire a lui. Pe Acesta Îl știm că a trecut în viață prin toate vârstele, ca să se facă El Însuși lege fiecărei vârste și să arate umanitatea Lui prezentă drept scop tuturor oamenilor; și pentru ca prin El să se dovedească că Dumnezeu n-a făcut nimic rău și că omul are, ca unul liber, puterea de a voi și de a nu voi, putând face amândouă lucrurile. Pe Acest Om Îl știm făcut din frământătura noastră; căci dacă n-ar fi fost din frământătura noastră, în zadar mai legiuiește să fie imitat Învățătorul. Căci dacă Acel om ar fi din altă substanță, de ce-mi mai poruncește mie, celui neputincios prin fire, și cum mai este Acesta bun și drept? Ci ca să nu fie socotit altul decât noi, a suportat și oboseală, a vrut să flămânzească și n-a refuzat să înseteze, s-a

cufundat în somn, nu s-a împotrivit suferinței, a fost ascultător până la moarte și a arătat învierea, aducând în toate drept pârgă propria Sa umanitate, ca și tu să nu te descurajezi când suferi, ci mărturisind că ești și tu însuți om, să aștepti și tu ce I-a dat Acestui Dumnezeu.

Acesta e cuvântul adevărat despre Divin, o, oamenilor, elini și barbari, caldei și asirieni, egipteni și libieni, indieni și etiopieni, celți și latini războinici, și toți cei care locuieți în Europa, Asia și Africa, cărora mă fac sfătuitor eu, care sunt învățacel iubitor de oameni al Cuvântului Iubitor de oameni; pentru ca, alergând, să fiți învățați de noi cine e adevăratul Dumnezeu și care e creația Lui în bună rânduială, neluând aminte la sofismele unor cuvinte meșteșugite, nici la făgăduințele deșarte ale unor eretici hoți de cuvinte, ci la simplitatea gravă a unui adevăr lipsit de pompă. Cunoaștere prin care veți scăpa de amenințarea focului judecării care se apropie și de ochiul neluminat al tartarului întunecos neluminat de glasul Cuvântului, de fierberea veșnicului iezec născător de flacăra, de ochiul înfricoșător al îngerilor pedepsiți în tartar care rămâne pururea în chip amenințător, de viermele care se hrănește neînțecat din trupul care fierbe. Fiind învățat Care e Dumnezeul adevărat, vei scăpa de acestea, vei avea trupul nemuritor și nesticăcios împreună cu sufletul, și vei primi Împărăția cerurilor; tu, cel care ai cunoscut pe Împăratul ceresc, vei convorbi cu Dumnezeu și vei fi comoștenitor al lui Hristos, nemaifiind rob patimilor și bolilor, fiindcă te-ai făcut Dumnezeu. Căci câte pătimiri ai răbdat ca om, acestea ți le-a dat Dumnezeu pentru că ești om. Dar câte urmează lui Dumnezeu acestea a făgăduit Dumnezeu să ți le ofere când vei fi îndumnezeit și făcut nemuritor. Aceasta înseamnă acel „Cunoaște-te pe tine însuți” cunoscând adică în tine însuți pe Dumnezeu Care te-a făcut. Căci odată cu cunoașterea de sine se întâmplă celui chemat de El să fie și cunoscut de El. Deci nu vă dușmăniți pe voi înșivă, oameni, nici nu șovăiți să vă întoarceți înapoi. Căci Hristos este Cel căruia Dumnezeu Cel peste toate l-a poruncit ca păcatul să fie spălat dintre oameni, făcând-l astfel nou pe omul cel vechi. Numindu-l de la început „chip” al Său, El a arătat printr-o prefigurare afecțiunea față de tine. Ascultând de poruncile Lui solemne și făcându-te imitator bun al Celui Bun, vei fi asemenea Lui fiind cinstit de El. Fiindcă, făcându-te și pe tine Dumnezeu spre slava Lui, Dumnezeu nu sârăcește.

Faint, illegible text covering the majority of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Crezul Roman-Apostolic¹

*Romanum*²

(Roma, 200–250; în caractere cursive adaosurile atestate în secolul IV)

Credo in Deum Patrem omnipotentem	Cred în Dumnezeu Tată Atotputernic;
et in Christum Iesum, Filium eius	și în Hristos Iisus Fiul Său
<i>unicum Dominum nostrum</i>	<i>Unic Domnul nostru,</i>
qui natus est de Spiritu Sancto	Care S-a născut din Duhul Sfânt
e Maria Virgine,	și Fecioara Maria,
qui sub Pontio Pilato crucifixus est	Care sub Ponțiu Pilat a fost răstignit
et sepultus,	și îngropat,
tertia die resurrexit,	a treia zi a înviat,
ascendit in coelos,	S-a înălțat la ceruri,
sedet ad dexteram Patris,	șade de-a dreapta Tatălui,
unde venturus est iudicare vivos	de unde va veni să judece viii
et mortuos	și morții;
et in Spiritum Sancum,	și în Duhul Sfânt,
sanctam ecclesiam	sfânta Biserică,
<i>remissionem peccatorum</i>	<i>iertarea păcatelor,</i>
carnis resurrectionem.	învierea cărnii.

¹ Traducere după LIUWE H. WESTRA, *The Apostles' Creed. Origin, History, and Some Early Commentaries*, Turnhout, 2002, p. 540–541.

² Versiuni mai simple ale crezului sunt:

— cel din așa-numita *Epistolă a Apostolilor* (Asia Mică, cca 160–170), unde cele cinci părți ale minunii evanghelice (Mc 6, 39) sunt interpretate drept cele cinci articole ale credinței creștinilor care trebuie să creadă „într-Un Tată Domn a toate, în Iisus Hristos Mântuitorul nostru, în Duhul Sfânt Mângâietorul, în sfânta Biserică și în iertarea păcatelor;

— cel atestat în papirusul liturgic descoperit la Der-Balyzeh (Egipt) și care are următoarea formă: „Cred într-Un Dumnezeu Tată Atoatețitor, în Fiul lui Unul-Născut Domnul nostru Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, în învierea cărnii și în sfânta Biserică catholică.”

Varianta amplificată

comentată de Sfântul Nichita al Remesianeii (Dacia Mediteranea, † 414)

Credo in Deum Patrem omnipotentem
 et in Filium eius Iesum Christum
 natus ex Spiritu Sancto et ex Vergine Maria,
 passus sub Pontio Pilato, crucifixum, mortuum, tertia die resurrexit vivus
 e mortuis, ascendit in coelos, sedet ad dexteram Patris, inde venturus iudi-
 care vivos et mortuos,
 et in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, communionem
 sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem et vitam aeternam.

Cred în Dumnezeu Tatăl Atotputernic
 și în Fiul Său Iisus Hristos
 născut din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria,
 care sub Ponțiu Pilat a pățimit, a fost răstignit, a murit, a înviat a treia zi
 viu dintre morți, s-a înălțat la ceruri, șade de-a dreapta Tatălui, de unde va
 veni să judece viii și morții
 și în Duhul Sfânt, sfânta Biserică catholică, împărtășirea de cele sfinte,
 iertarea păcatelor, învierea cărnii și viața veșnică.

Apostolicum — Textus receptus

(Galia, secolul VII; în caractere cursive adaosurile la Crezul Roman)

<p>Credo in Deum Patrem omnipotentem, <i>Creatorem coeli et terrae</i> et in Christum Iesum, Filium eius unicum Dominum nostrum qui <i>conceptus</i> est de Spiritu Sancto, <i>natus</i> ex Maria Virgine, <i>passus</i> sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus, <i>descendit ad inferna</i> tertia die resurrexist <i>a mortuis</i> ascendit ad coelos, sedet ad dexteram <i>Dei</i> Patris <i>Omnipotentis</i>, unde venturus est iudicare vivos et mortuos;</p>	<p>Cred în Dumnezeu Tată Atotputernic, <i>Făcător al cerului și al pământului;</i> și în Hristos Iisus, Fiul Său Unic, Domnul nostru, Care <i>S-a zămislit</i> din Duhul Sfânt, <i>S-a născut</i> din Fecioara Maria, <i>a pățimit</i> sub Ponțiu Pilat, a fost răstignit, a murit și a fost îngropat, <i>S-a pogorât la iad,</i> a treia zi a înviat <i>din morți</i> S-a înălțat la ceruri, șade de-a dreapta <i>Dumnezeului</i> Tată <i>Atotputernic</i>, de unde va veni să judece viii și morții;</p>
--	--

*credo in Spiritum Sanctum,
sanctam catholicam ecclesiam,
Sanctorum communionem,
remissionem peccatorum,
carnis resurrectionem
et vitam aeternam.*

*cred în Duhul Sfânt,
sfânta catholică Biserică,
împărtaşirea de cele sfinte,
iertarea păcatelor,
îvierea cârnii
Şi viaţa veşnică.*

Comparație³ între

Crezul Roman-Apostolic

Crezul Niceo-Constantinopolitan

Cred în Dumnezeu Tată Atotputernic

Credem într-Unul Dumnezeu Tatăl
Atotştiitorul

Făcător al cerului și al pământului

Făcător al cerului și al pământului,
al tuturor celor văzute și nevăzute.

Și în Iisus Hristos,
Fiul Său unic, Domnul nostru,

Și într-Unul Domn Iisus Hristos,
Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut,

Care din Tatăl S-a născut mai înainte
de toți vecii;

Lumină din lumină, Dumnezeu ade-
vărat din Dumnezeu adevărat,

născut, nu făcut,

de-o-ființă cu Tatăl,

prin Care toate s-au făcut,

Care pentru noi, oamenii, și a noastră
mântuire

S-a pogorât din ceruri,

S-a întrupat din Duhul Sfânt

și din Fecioara Maria

și S-a făcut om;

a fost răstignit pentru noi sub Ponțiu
Pilat,

a pățimit, a fost îngropat

și a înviat a treia zi, după Scripturi,

S-a înălțat la ceruri

Care S-a zămislit din Duhul Sfânt
și S-a născut din Fecioara Maria,

a pățimit sub Ponțiu Pilat

a fost răstignit, a murit și a fost
îngropat,

S-a pogorât la iad,

a înviat a treia zi din morți,

S-a înălțat la ceruri,

Niceea, 325

³ EMMANUEL LANNE, „Le symbole des Apôtres expression de la foi apostolique et Symbole de Nicée”, *Trënikon* 56 (1983), p. 480-481.

șade de-a dreapta lui *Dumnezeu Tatăl*
Atotputernic
 de unde va veni
 să judece viii și morții.

Cred în Duhul Sfânt,

sfânta catholică Biserică,

împărtășirea de cele sfinte,
 iertarea păcatelor,

învierea cărnii
 și *viața veșnică*. Amin.

și șade de-a dreapta Tatălui,

și iarăși va să vină cu slavă
 să judece viii și morții,
 și Împărăția Lui nu va avea sfârșit.
 Și întru Duhul Sfânt,

Constantinopol, 381
 Domnul de viață făcător,
 Care din Tatăl porcede,
 Care e închinat și slăvit împreună cu
 Tatăl și cu Fiul,
 Care a grăit prin profeți.

Întru una, sfântă, catholică și apostolică Biserică.

Mărturisim un Botez spre iertarea
 păcatelor,

așteptăm învierea morților
 și *viața* veacului ce va să vină. Amin.

IV

Canonul apostolic al Bisericii:
lex orandi — lex credendi — lex vivendi

Central Institute of Technology
The Orandi - 1st Floor - 1st Wing

Didahia celor Doisprezece Apostoli

(Siria occidentală, cca 50 sau 90–100 d. Hr.)¹

Învățătura Domnului prin cei Doisprezece Apostoli către neamuri/păgâni

Cele Două Căi

*I*¹ Sunt două căi: una a vieții și una a morții [*Ir* 21, 8], și mare e diferența între cele două.

Calea vieții

² Așadar, calea vieții e aceasta: Mai întâi, să iubești pe Dumnezeu Care te-a făcut [*Dt* 6, 5; *Mt* 22, 37], în al doilea rând, pe aproapele tău ca pe tine însuși [*Lv* 19, 18; *Mt* 22, 39], iar toate câte ai vrea să nu ți se facă ție, nu le face nici tu altora [*Tob* 4, 15; *Mt* 7, 12].

Secțiune evanghelică

³ Iar învățătura acestor cuvinte este aceasta: Binecuvântați pe cei ce vă blestemă și rugați-vă pentru vrăjmașii voștri, postiți pentru cei ce vă prigonesc [*Mt* 5, 44], căci ce mulțumire puteați avea dacă iubiți pe cei ce vă iubesc? Oare păgânii nu fac același lucru [*Mt* 5, 46–47]? Voi însă iubiți pe cei ce vă urăsc [*Mt* 5, 44] și nu veți avea dușmani. ⁴ Abține-te de la poftele carnale și trupești. Dacă-ți dă cineva o palmă peste obrazul drept, întoarce-i-l și pe celălalt [*Mt* 5, 39] și vei fi desăvârșit. Dacă te obligă să mergi cu el o milă, du-te cu el două [*Mt* 5, 41]. Dacă-ți ia cineva haina, dă-i și cămașa [*Mt* 5, 40]. Dacă-ți ia cineva ce e al tău, nu-l cere înapoi [*Lc* 6, 30], căci nu vei putea. ⁵ Oricui cere ceva de la tine dă-i și nu refuza [*Mt* 5, 42], căci Tatăl vrea să se dea în dar din darurile Sale. Fericit cel ce dă potrivit poruncii, căci este nevinovat. Vai celui ce ia! Căci dacă ia având nevoie, va fi nevinovat, dar dacă

¹ Traducere după ed. W. Rordorf / A. Tuiller: *La Doctrine des Douze Apôtres (Didache)* (Sources Chrétiennes 248), 1978.

ia neavând nevoie, va da socoteală de ce a luat și pentru ce; și fiind reținut va fi cercetat pentru cele pe care le-a făcut și nu va ieși de acolo până nu va da și ultimul bănuț [Mt 5, 26].⁶ Dar tot despre aceste lucru s-a zis: „Să asude milostenia ta până ce vei ști cui să o dai [cf. Sir 12, 1].

Poruncile

II¹ A doua poruncă a învățăturii:² Să nu ucizi [Iș 20, 15], să nu faci adulter [Iș 20, 13]; să nu strici copii, să nu desfrânezi, să nu furi [Iș 20, 14]; să nu faci farmece [Dt 18, 10]; să nu omori copilul prin stricăciune/avort, nici să nu-l ucizi pe cel născut; să nu poftești cele ale aproapelui [Iș 20, 17].³ Să nu te juri [Mt 5, 33], să nu dai mărturie mincinoasă [Iș 20, 16], să nu vorbești de rău [Iș 21, 16], să nu fi ranchiunos [Pr 12, 21; Za 7, 10].⁴ Să nu fii duplicitar în gândire, nici în cuvânt [Sir 5, 9. 14; 6, 1], căci duplicitatea în cuvânt e o cursă de moarte.⁵ Cuvântul tău să nu fie mincinos, nici gol, ci amestecat cu fapta.⁶ Să nu fii lacom, nici răpitor, nici fățarnic, nici răutăcios, nici mândru; și să nu primești sfat rău împotriva aproapelui tău.⁷ Să nu urăști pe nici un om, ci pe unii să-i mustri, pentru alții să te rogi, iar pe alții să-i iubești mai mult decât sufletul tău.

Povățuirea înțeleptului

III¹ Copilul meu, fugi de orice rău și de tot ce seamănă cu el.² Nu fi furios, căci mânia duce la omor, nici zelos, nici certăreț, nici irascibil, căci din toate acestea se nasc ucigașii.³ Copilul meu, nu fi pofticios, căci pofta duce la desfrâu, nici cu vorbe de rușine, nici cu ochi indiscret, căci din toate acestea se naște adulterul.⁴ Copilul meu, nu ghici în zborul păsărilor, căci aceasta duce la idolatrie, nici nu practica incantațiilor, astrologia sau purificări, nici nu voi să vezi sau să auzi aceste lucruri, căci din toate acestea se naște idolatria.⁵ Copilul meu, nu fi mincinos, căci minciuna duce la furt, nici iubitor de arginți, nici de slavă deșartă, căci din toate acestea se nasc hoțiile.⁶ Copilul meu, nu fi murmurător, căci murmurul duce la blasfemie, nici arogant, nici nu gândi lucruri rele, căci din toate acestea se nasc blasfemii.

⁷ Fii însă blând, fiindcă cei blânzi vor moșteni pământul [Ps 36, 11].⁸ Fii îndelung-răbdător, milostiv, lipsit de răutate, liniștit și bun, și tremură mereu pentru cuvintele pe care le-ai auzit [cf. Is 66, 2].⁹ Nu te înălța pe tine însuși, nici nu da sufletului tău îndrăzneală. Să nu se lipească sufletul tău cu cei tru-fași, ci să petreci cu cei dreți și smeriți.¹⁰ Lucrurile care ți se întâmplă primește-le ca pe niște lucruri bune, știind că nimic nu se face fără Dumnezeu.

IV¹ Copilul meu, adu-ți aminte zi și noapte de cel ce îți grăiește cuvântul lui Dumnezeu și să-l cinstești ca pe Domnul, căci unde se vorbește de dom-

nie, acolo este Domnul. ² Caută în fiecare zi fețele sfinților, ca să te odihnești în cuvintele lor. ³ Să nu faci schisme/rupturi, ci să împaci pe cei ce se luptă; să judeci cu dreptate și să nu te uiți la fața omului când mustri pentru greșeli. ⁴ Să nu te îndoiști dacă un lucru va fi sau nu.

⁵ Nu-ți întinde mâinile când e să iei și nu le strânge când e să dai [Dt 15, 7; Sir 4, 31]. ⁶ Dacă ai prin lucrul mâinilor tale, dă ca răscumpărare pentru păcatele tale. ⁷ Să nu șovăi să dai, nici să nu murmuri dacă dai, căci vei cunoaște Cine e Cel ce-ți dă în schimb răsplată bună [Pr 19, 17]. ⁸ Nu-ți întoarce spatele de la cel lipsit [Sir 4, 5], și să pui în comun cu fratele tău toate și să nu spui că sunt ale tale; căci dacă veți fi părtași în nemurire, cu atât mai mult în cele muritoare?

⁹ Să nu-ți iei mâna de pe fiul tău de pe fiica ta, ci din tinerețe să-i înveți frica de Dumnezeu. ¹⁰ Să nu poruncești cu asprime sclavului sau slujnicei tale care-și pune nădejdea în Același Dumnezeu, ca nu cumva să nu se mai teamă de Dumnezeu Care e peste amândoi, căci El nu vine să cheme după fața [omului], ci peste cei al căror duh l-a pregătit. ¹¹ Iar voi, sclavii, supuneți-vă stăpânilor voștri cu rușine și teamă ca unui chip [typos] al lui Dumnezeu.

¹² Să urăști orice fățarnicie și tot ce nu e plăcut Domnului. ¹³ Să nu păreșți poruncile Domnului, ci să păzești cele ce ai primit, fără să adaugi sau să scoți ceva [Dt 4, 2; 13, 1]. ¹⁴ În adunare/biserică [ekklēsia] să-ți mărturisești greșelile și să nu vii la rugăciunea ta cu conștiința rea. Aceasta este calea vieții.

Calea morții

V¹ Iar calea morții e aceasta: întâi de toate, este rea și plină de blestem: ucideri, adultere, poftă, desfrânări, hoții, idolatrii, vrăjitorii, răpiri, mărturii mincinoase, fățarnicii, duplicități, viclenie, trufie, răutate, aroganță, lăcomie, vorbe de rușine, gelozie, îndrăzneală, mândrie; prigonitorii celor buni, urătorii adevărului, iubitorii minciunii, necunoscătorii răsplății dreptății, nealipiți de bine, nici de judecata dreaptă, veghetorii nu pentru bine, ci pentru rău, cei departe de blândețe și răbdare, iubitorii de cele deșarte, urmăritorii răsplătirii, nemilostivii față de cel sărac, cei ce nu suferă pentru cel chinuit, cei ce nu-L cunosc pe Făcătorul lor, omorătorii de copii, stricătorii făpturii lui Dumnezeu, cei ce întorc spatele celui lipsit, cei care-l chinuie pe cel necăjit, apărătorii celor bogați, judecătorii fărădelege ai celor sărmani, păcătoșii înrăiți. Izbăviți-vă, copii, de toți aceștia!

VI¹ Vezi ca nimeni să nu te facă să rățacești de la această cale a învățaturii, fiindcă te învață în afara de Dumnezeu. ² Căci dacă vei putea să porți tot jugul Domnului [Mt 11, 29], vei fi desăvârșit; dar dacă nu vei putea, fă ce poți.

³ Cât despre mâncăruri, poartă ce poți; dar abține-te tare de la cărnurile jertfite idolilor [idolotite], căci sunt o adorare [latreia] adusă unor zei morți.

Botezul

VII¹ Iar cu privire la Botez, așa să botezați: după ce ați spus înainte toate acestea, botezați/cufundați în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh [Mt 28, 19] în apă curgătoare. ² Iar dacă n-aveți apă curgătoare, botezați/cufundați în altă apă; dacă nu puteți în apă rece, în caldă. ³ Iar dacă nu ai nici una, nici alta, varsă apă pe cap de trei ori în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. ⁴ Dar să postească înainte de Botez cel ce botează și cel botezat și dacă pot și alții, iar celui ce se botează poruncește-i să postească o zi sau două înainte.

Postul și rugăciunea

VIII¹ Iar posturile voastre să nu fie odată cu cele ale fățarnicilor [hypokritai — fariseilor], căci ei postesc luni și joi, voi însă să postiți miercuri și vineri. ² Și nu vă rugați ca fățarnicii, ci cum a poruncit Domnul în Evanghelia Sa, așa să vă rugați [Mt 6, 9–13; Lc 11, 2–4]:

Tatăl nostru Care ești în ceruri!

Sfințească-se Numele Tău!

Vină Împărăția Ta!

Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ!

Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi!

Și ne lasă nouă datoria noastră,

precum și noi lăsăm datornicilor noștri!

Și nu ne duce în încercare [persecuție]!

Ci [atunci] izbăvește-ne de cel rău!

Că a Ta e puterea și slava în veci!

³ De trei ori pe zi să vă rugați așa.

Euharistia

IX¹ Iar cu privire la Euharistie/Mulțumire, așa să mulțumiți:

² Mai întâi cu privire la pahar:

Mulțumim Ție, Tată al nostru,

pentru sfânta vie a lui David, slujitorul [paidos] Tău,

pe care ne-ai făcut-o cunoscută prin Iisus, Slujitorul Tău

[Paidos Sou].

Ție slavă în veci!

³ Iar cu privire la frângere:

Mulțumim Ție, Tatăl nostru,
 pentru viața și cunoașterea,
 pe care ni le-ai făcut cunoscute prin Iisus, Slujitorul Tău.
 Ție slavă în veci!

⁴ Așa cum această frângere era risipită pe munți
 și, adunată, s-a făcut una,
 așa să se adune și Biserica Ta de la marginile pământului în
 Împărăția Ta.

Că a Ta este slava și puterea prin Iisus Hristos în veci!

⁵ Nimeni să nu mănânce, nici să bea din Euharistia voastră, ci cei botezați
 în Numele Domnului, căci despre acest lucru a zis Domnul: „Nu dați cele
 sfinte câinilor!” [Mt 7, 6].

X¹ Iar după ce v-ați săturat, așa să mulțumiți:

² Îți mulțumim, Tată sfânt,
 pentru sfânt Numele Tău,
 pe care l-ai făcut să se sălășluiască în inimile noastre,
 și pentru cunoașterea, credința și nemurirea,
 pe care ni le-ai făcut cunoscute prin Iisus, Slujitorul Tău.
 Ție slavă în veci!

³ Tu, Stăpâne Atoatețîitor,
 ai creat toate pentru Numele Tău,
 și ai dat oamenilor hrană și băutură spre desfătare, ca să-Ți
 mulțumească,
 iar nouă ne-ai dăruit o hrană și o băutură duhovnicească
 și viață veșnică prin Iisus Slujitorul Tău.

⁴ Înainte de toate Îți mulțumim că ești puternic.
 Ție slavă în veci!

⁵ Adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta, ca să o izbăvești
 de orice rău
 și să o desăvârșești în iubirea Ta.
 Din cele patru vânturi adun-o pe ea, cea sfințită,
 în Împărăția Ta, pe care i-ai gătit-o.

Că a Ta este puterea și slava în veci!

⁶ Să vină harul și să treacă lumea aceasta!
 Osana Dumnezeului lui David!

De este cineva sfânt, să vină!

De nu este, să facă pocăință!

Marana tha! Amin.

⁷ Profeților însă îngăduiți-le să mulțumească cât vor.

Despre învățători

*XI*¹ Oricine ar veni să vă învețe toate cele spuse mai înainte, primiți-l.² Dar dacă cel ce învață se întoarce să învețe o altă învățătură ca să le desființeze, nu-l ascultați. Dacă însă învață ca să sporească dreptatea și cunoașterea Domnului, primiți-l ca pe Domnul.

Despre apostoli

³ Cu privire la apostoli și profeți, faceți potrivit învățaturii Evangheliei așa: ⁴ Orice apostol vine la voi să fie primit ca Domnul; ⁵ dar nu va rămâne decât o zi, iar dacă e nevoie și cealaltă, iar dacă rămâne trei [zile], e un profet mincinos. ⁶ Iar când iese de la voi apostolul să nu primească nimic altceva decât pâine care să-i fie de ajuns până unde va poposi, dar dacă cere argint [bani], atunci este profet mincinos.

Despre profeți

⁷ Nu puneți la încercare, nici nu judecați orice profet care grăiește în Duhul, căci orice păcat va fi iertat, dar acest păcat nu va fi iertat [Mt 12, 31].⁸ Dar nu oricine vorbește în Duhul e profet, ci doar dacă are purtările Domnului. Așadar, din purtările lor se va face cunoscut profetul mincinos și profetul [adevărat].⁹ Orice profet care hotărăște o masă nu va mânca din ea, iar dacă nu face așa, e profet mincinos.¹⁰ Și orice profet care învață adevărul, dar nu face ceea ce învață, e profet mincinos.¹¹ Dar orice profet pus la încercare, deci adevărat, care face ceva pentru taina lumească a Bisericii, dacă nu-i învață pe alții să facă câte le face el, acela nu va fi judecat de voi, căci își are judecata cu Dumnezeu, fiindcă așa au făcut și profeții din vechime.¹² Oricine însă ar spune în Duhul: Dă-mi argint sau altceva!, nu-l ascultați; dar dacă spune să se dea pentru alții lipsiți, nimeni să nu-l judece.

Ospitalitatea creștină

*XII*¹ Oricine vine în numele Domnului primiți-l; după care punându-l la încercare îl veți cunoaște fiindcă aveți pricepere să deosebiți dreapta și stânga.² Dacă cel ce vine e în trecere, ajutați-l cât puteți, dar să nu rămână la voi decât două sau trei zile, în caz de nevoie.³ Iar dacă vrea să șadă la voi și are o meserie, atunci să lucreze și așa să mănânce.⁴ Dar dacă n-are o meserie, purtați de grijă de el după înțelegerea voastră, gândindu-vă cum anume va trăi împreună cu voi un creștin fără să lucreze.⁵ Iar dacă nu vrea să facă așa, atunci face negustorie cu Hristos. Fiți cu luare-aminte la unii ca aceștia!

Plata profeților și învățătorilor

XIII¹ Dar orice profet adevărat care vrea să șadă la voi e vrednic de hrana lui [cf. *Mt* 10, 10].² Învățătorul adevărat e vrednic și el de hrana lui ca și cel care lucrează.³ Așadar, luând toată pârga roadelor teascului și ariei, boilor și oilor, dați-o profeților, căci ei sunt arhieriei voștri.⁴ Iar dacă n-aveți profet, dați-o săracilor.⁵ Dacă faci pâine, luând pârga ei dă-o potrivit poruncii.⁶ La fel, dacă deschizi un ulcior de vin sau untdelemn, luând pârga dă-o profeților.⁷ Și luând pârga din argint, haine și orice agoniseală cum ți se va părea, dă-o și pe ea potrivit poruncii.

Sinaxa duminicală

XIV¹ Adunându-vă în ziua Domnului, frângeți pâinea și mulțumiți, după ce mai înainte v-ați mărturisit greșelile, ca să fie curată Jertfa voastră.² Dar oricine are un conflict cu tovarășul său să nu se adune cu voi până nu se împacă, pentru ca să nu se spurce Jertfa voastră.³ Fiindcă acesta e cuvântul rostit de Domnul: „În tot locul aduceți-Mi jertfă curată. Pentru că Împărat mare sunt, zice Domnul, și numele Meu este minunat între neamuri” [*Mal* 1, 11. 14].

Ierarhia locală

XV¹ Alegeți-vă/hirotoniți-vă episcopi și diaconi vrednici de Domnul, bărbați blânzi și neiubitori de arginți, adevărați și puși la încercare, căci ei împlinesc pentru voi slujirea [*leitourgian*] profeților și învățătorilor.² Așadar, nu-i disprețuiți, căci ei sunt printre voi cei cinstiți împreună cu profeții și învățătorii.

Îndreptarea frățască

¹ Mustrați-vă unii pe alții nu în mânie, ci în pace, cum aveți în Evanghelie. Cu cel ce nu se poartă cuviincios față de un altul să nu vorbească nimeni și nici măcar să nu-l ascultați până nu se căiește.² Iar rugăciunile, milosteniile și toate faptele voastre să le faceți așa cum aveți în Evanghelia Domnului nostru.

Așteptarea eshatologică

XVI¹ Vegheați pentru viața voastră. Candelile voastre să nu se stingă, mijloacele voastre să nu le desfaceți [*Lc* 12, 35], ci fiți gata; căci nu știți ceasul în care vine Domnul nostru [*Mt* 24, 42. 44].² Adunați-vă însă des ca să căutați cele ce se cuvin sufletelor voastre; căci tot timpul credinței voastre nu vă va fi de folos, dacă nu veți fi desăvârșiți în vremea de pe urmă.³ Căci în zilele de pe urmă se vor înmulți profeții mincinoși și corupători, și oile se

vor preface în lupi, iar iubirea se va preface în ură [cf. *Mt* 24, 11]. ⁴ Căci atunci când va spori fărădelegea, se vor urî, prigoni și trăda unii pe alții [*Mt* 24, 10], și atunci înșelătorul lumii se va arăta ca Fiul Omului și va face semne și minuni [*Mt* 24, 24], pământul va fi predat în mâinile lui și va face lucruri neîngăduite, care nu s-au făcut nicicând din veac [*Io* 2, 2]. ⁵ Atunci toată făptura oamenilor va veni în cuptorul încercării [*Za* 13, 8] și mulți se vor poticni [*Mt* 24, 10] și vor pieri, dar cei care vor rămâne în credința lor vor fi mântuiți [*Mt* 10, 22; 24, 13] de Cel ce s-a făcut blestem [cf. *Ga* 3, 13; *I Co* 12, 3]. ⁶ Și atunci se vor arăta semnele adevărului: mai întâi semnul întinderii [crucii] în cer, apoi semnul glasului de trâmbiță, iar al treilea învierea morților [*Mt* 24, 30–31], ⁷ dar nu a tuturor, ci cum s-a zis: „Va veni Domnul și toți sfinții împreună cu El” [*Za* 14, 15]. ⁸ Atunci lumea Îl va vedea pe Domnul venind pe norii cerului [*Mt* 24, 30]...²

² Ultimele rânduri, care lipsesc din unicul manuscris, pot fi reconstituite după parafraza *Didahiei* din *Constituțiile Apostolice* VII.XXXII.4; cf. mai jos.

Ipolit din Roma

Tradiția Apostolică

(Roma, cca 200-235)¹

I. Prolog

Am expus cum se cuvenea cuvintele privitoare la harismele pe care Dumnezeu le-a dăruit încă de la început oamenilor potrivit voci Lui readucând la Sine acest chip al Său [*Fc* 2, 26-27] care rătăcise de la El.

Acum, mișcați de iubire față de toți sfinții, am venit la vârful predaniei [*ad verticem traditionis*] care se cuvine Bisericii, ca aceia care sunt bine instruiți în ea să păzească predania care a dăinuit până acum potrivit expunerii făcute de noi și cunoscând-o să rămână mai tari în ea din pricina căderii sau greșelii care se găsește acum prin neștiință și a celor ce nu o cunosc, Duhul Sfânt dându-le celor ce au credință dreaptă harul desăvârșit, ca aceia care sunt în fruntea Bisericilor să știe cum trebuie să predea și să păzească toate acestea.

II. Despre episcopi

Să fie hirotonit episcop cel ales de întreg poporul și ireproșabil [cf. *1 Tim* 3, 2]. Când va fi numit și va fi plăcut de toți, poporul să se adune împreună cu prezbiteriul și episcopii prezenți într-o zi de duminică și, cu consimțământul tuturor acestora, să-și pună mâinile peste el [*Nm* 27, 18, 23], iar prezbiteriul să stea în liniște. Toți să păstreze tăcerea rugându-se din inimă pentru pogorârea Duhului. După care unul din episcopii de față, rugat de toți, să-și pună mâna peste cel care se hirotonește episcop și să se roage spunând astfel:

III. [Rugăciune de sfințire a episcopului]

Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl îndurărilor și Dumnezeu a toată mângâierea [*2 Co* 1, 3], Cel ce întru cele înalte locuiești

¹ Traducere după ed. B. Botte: HIPPOLYTE DE ROME, *La Tradition Apostolique* (Sources Chretiennes 11 bis), Cerf, 1968 și *Didache — Traditio Apostolica* (Fontes Christiani 1), Herder, 1991².

și spre cele umile privești [*Ps* 112, 5–6], Cel ce cunoști toate înainte de a se face [*Dn* 13, 42]; Tu Care prin cuvântul harului Tău ai dat hotare [*terminos*] Bisericii, Care ai prehotărât de la început un neam drept din Avraam și ai așezat căpetenii și preoți și n-ai lăsat fără slujire locul Tău cel sfânt; Care de la întemeierea lumii ai binevoit să fi slăvit în cei pe care i-ai ales [*Ef* 1, 4–6], revarsă și acum de la Tine puterea Duhului conducător [*Ps* 50, 14], pe Care prin Slujitorul/Copilul [*Paidos*] Tău iubit Iisus Hristos L-ai dăruit sfinților apostoli care au întemeiat Biserica din tot locul ca loc al sfințirii Tale spre slava și lauda neîncetată a Numelui Tău, Cunoscătorule al inimilor tuturor [*FA* 1, 24], dă robului Tău acesta [*Is* 42, 1] pe care l-ai ales spre episcopie să păstorească turma Ta sfântă [*Lz* 34, 11–16; *FA* 20, 28; *1 Ptr* 5, 2] și să-Ți fie arhieru fără reproș, slujindu-Ți zi și noapte, ca să facă neîncetat îndurătoare fața Ta și să-Ți aducă darurile sfintei Tale Biserici; ca în duhul arhieriei să aibă putere de a ierta păcatele potrivit poruncii Tale [*In* 20, 23], să dea clericilor potrivit poruncii Tale și să dezlege orice legătură potrivit puterii pe care ai dat-o apostolilor Tăi [*Mt* 16, 19; 18, 18], și să bine-placă Ție în blândețe și inimă curată [*2 Tim* 2, 25; 1, 3] aducându-Ți parfum de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2] prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus, Domnul nostru, împreună cu Care Ție se cuvine slavă, putere și cinste, împreună cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

IV. [*Despre Ofranda euharistică*]

Și când a fost făcut episcop, toți să-i dea pace sărutându-l și îmbrățișându-l că s-a făcut vrednic de aceasta.

Iar diaconii să-i aducă ofranda, iar el punându-și mâna peste ofrandă să mulțumească împreună cu tot prezbiteriul spunând:

— Domnul să fie cu voi cu toți!

Și toți să spună:

— Și cu duhul tău!

— Sus să avem inimile!

— Le avem la Domnul!

— Să mulțumim Domnului!

— Vrednic și drept lucru este.

Și să continue astfel:

— Îți mulțumim, Ție, Dumnezeuule, prin iubitul Tău Slujitor/Copil [*Paidos*] Iisus Hristos, pe Care în aceste timpuri din urmă ni L-ai trimis mântuitor, răscumpărător și înger al vocii Tale [*Is* 9, 5], Care e Cuvântul Tău nedespărțit de Tine prin Care ai făcut toate și pe Care ai binevoit și L-ai trimis din cer în pântecul Fecioarei, Care S-a întrupat și a fost purtat în pânțele și S-a arătat Fiu născut din Duhul Sfânt și Fecioara.

Care, împlinind voia Ta și agonisindu-Ți un popor sfânt, Și-a întins mâinile ca să pătimească, ca să-i slobozească din patimă pe cei ce au crezut în Tine.

Care atunci când S-a predat pătimirii de bunăvoie, ca să desființeze moartea și să rupă lanțurile diavolului, să calce în picioare iadul și să-i ducă la lumină pe cei drepți, să pună hotar [iadului] și să arate învierea, luând pâinea, Ți-a adus mulțumire și a spus: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se frânge” [Lc 22, 19; 1 Co 11, 24]. Asemenea și paharul spunând: „Acesta este Sângele Meu, care se varsă pentru voi. Când faceți aceasta, faceți-o ca aducere-aminte de Mine!” [Lc 22, 20; 1 Co 11, 25].

Aducându-ne, așadar, aminte de moartea și învierea Lui, Îți aducem acum această Pâine și acest Pahar, mulțumindu-Ți pentru că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să slujim Ție.

Și cerem să trimiți Duhul Tău Cel Sfânt peste ofranda sfintei Biserici. Adunându-i în una, dă tuturor celor ce se împărtășesc din cele sfinte să se împărtășească spre umplerea de Duh Sfânt, spre întărirea credinței în adevăr, ca să Te lăudăm și slăvim prin Slujitorul/Copilul [Paidos] Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slavă și cinste împreună cu Duhul Sfânt în Biserica Ta, acum și în vecii vecilor. Amin.

V. [Despre ofranda de untdelemn]

Dacă aduce cineva drept ofrandă untdelemn, [episcopul] să mulțumească în aceeași ordine ca și la pâine și vin. Să mulțumească însă nu spunând aceleași cuvinte, ci în același sens astfel:

— Ca sfințind acest ulei, să dai, Dumnezeuule, sănătate celor ce se ung cu el și gustă din el. Așa cum ai uns împărați, preoți și profeți, tot așa să dea tuturor celor ce gustă din el și se folosesc de el întărire și sănătate.

VI. [Despre ofranda de brânză și măslină]

În chip asemănător, dacă cineva aduce drept ofrandă brânză și măslină, [episcopul] să zică așa:

— Sfințește acest lapte care s-a închegat, închegându-ne și pe noi prin iubirea Ta.

— Fă să nu ducă lipsă de dulceața Ta acest rod al măslinului, care e o pildă a grăsimii Tale, pe care ai făcut-o să curgă din pom spre viață celor ce nădăjduiesc în Tine [Pr 3, 18].

La orice binecuvântare să se spună:

— Ție fie slavă, Tatălui și Fiului cu Sfântul Duh în Sfânta Biserică, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

VII. Despre prezbiteri

Când însă episcopul hirotonește un prezbiter, să-i pună mâna lui pe cap, iar prezbiterii să-l atingă și ei. Și să spună potrivit celor spuse mai înainte, cum am spus deci sus despre episcop, rugându-se și zicând:

— Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, privește spre robul Tău acesta și dă-i Duhul harului și sfatului prezbiteriului, ca să ajute și să conducă norodul Tău cu inimă curată, așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale și ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri [bătrâni], pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care L-ai dat slujitorului Tău [Moise; Nm 11, 16–25].

Și acum, Doamne, fă ca Duhul harului Tău să rămână nelipsit în noi și fă-ne vrednici ca umpluți de El să-Ți slujim în simplitatea inimii, lăudându-Te prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slavă și putere împreună cu Duhul Sfânt în sfânta Biserică, acum și în vecii vecilor. Amin.

VIII. Despre diaconi

Când se hirotonește un diacon, să fie ales potrivit celor spuse mai sus, episcopul singur punându-și mâna peste el, cum am poruncit mai înainte. Hirotonind diaconul, doar episcopul să-și pună peste el mâna, pentru că nu e hirotonit în preoție, ci spre slujirea episcopului, ca să facă cele poruncite de el. Căci nu e așezat să fie părtaș la sfatul clerului, ci ca să se îngrijească [de cei neputincioși] și să arate episcopului cele ce se cuvin făcute, primind așadar nu Duhul comun al prezbiteriului, de care se împărtășesc prezbiterii, ci Cel care îi este este încredințat sub puterea episcopului. Din această cauză singur episcopul să-l facă pe diacon, dar asupra prezbiterului să-și pună mâna și prezbiterii din pricina Duhului comun și asemănător al clerului. Căci prezbiterul are doar puterea de a-L primi, nu are puterea de a-L da. De aceea nu hirotonește clerici. Dar la hirotonia prezbiterului să-l pecetluiască, dar episcopul îl hirotonește. Iar asupra diaconului [episcopul] să spună așa:

— Dumnezeule, Care ai zidit și împodobit toate cu cuvântul, Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis să slujească voia Ta [Is 9, 5] și să ne arate sfatul Tău, dă Duhul harului, solitudinii și al râvnei acestui rob al Tău, pe care l-ai ales să slujească Biserica Ta și să aducă în sfânt lăcașul Tău cele ce se aduc de cel așezat arhieru al Tău spre slava Numelui Tău; ca slujind fără prihană și în curăție, să se învrednicească de o treaptă mai mare [1 Tim 3, 13] și să Te laude și slăvească prin Fiul Tău, Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție fie slava, puterea și lauda, cu Duhul Sfânt acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

IX. Despre mărturisitori

+ Dacă e un mărturisitor care a fost în lanțuri pentru Numele Domnului, să nu se pună mâinile peste el pentru diaconie și prezbiterat, căci are cinstea prezbiteratului prin mărturisirea lui. Dar dacă e așezat episcop, atunci să se pună mâinile peste el.

Dacă însă e un mărturisitor care n-a fost dus înaintea puterii, nici n-a fost pedepsit cu lanțuri, nici închis în temniță, nici n-a fost condamnat la alte pedepse, ci a fost doar ocazional disprețuit pentru Numele Domnului nostru Iisus Hristos și pedepsit cu o pedeapsă la domiciliu, dacă a mărturisit, atunci pentru orice treaptă în cler ar fi vrednic să se pună mâna peste el.

Episcopul să mulțumească așa cum am spus mai sus, mulțumind lui Dumnezeu. Nu este însă deloc necesar să rostească aceleași cuvinte pe care le-am spus mai sus, rostindu-le pe de rost, ci fiecare să se roage după puterea sa. Dacă însă cineva are puterea de a se ruga destul și să spună o rugăciune solemnă, e un lucru bun. Dacă, atunci când se roagă, cineva rostește o rugăciune cu măsură, să nu-l împiedicați, numai să se roage ceea ce e sănătos în ce privește ortodoxia.

X. Despre văduve

Văduva când este așezată nu e hirotonită, ci aleasă după nume. Să fie așezată dacă bărbatul ei a murit de mult timp. Dacă însă bărbatul ei n-a murit de mult, să nu se aibă încredere în ea ci, chiar dacă e bătrână, să fie pusă un timp la încercare; căci adeseori patimile îmbătrânesc împreună cu cel care le face loc în el însuși. Văduva să fie așezată numai prin cuvânt și să se alăture celorlalte. Să nu se pună însă mâna peste ea, fiindcă nu aduce Ofranda [euharistică], nici nu are o slujire liturgică [*leitourgia*]. Or hirotonia se face cu clerul în vederea slujirii liturgice [*leitourgia*]. Văduva însă e așezată pentru rugăciune, iar aceasta e a tuturor.

XI. Despre citeți

Citețul e așezat atunci când episcopului îi dă cartea, dar nu-și va pune mâna peste el.

XII. Despre fecioară

Să nu se pună mâna peste o fecioară, căci doar alegerea ei o face fecioară.

XIII. Despre ipodiacon

Să nu se pună mâna nici peste ipodiacon, ci să fie numit ca să urmeze diaconului.

XIV. Despre darurile tămăduitorilor

Dacă însă cineva spune: „Am primit darul tămăduirii într-o descoperire”, să nu se pună mâna peste el, căci înseși faptele vor arăta dacă spune adevărul.

XV. Despre noii veniți la credință

Cei care sunt aduși prima dată la ascultarea cuvântului, să fie aduși mai întâi în fața dascălilor înainte să intre tot poporul și să fie întrebați despre pricina pentru care vin la credință. Și să dea mărturie despre ei cei care i-au adus dacă sunt în stare să asculte cuvântul. Să fie întrebați și despre viața lor cum anume este: dacă are femeie sau dacă e sclav. Iar dacă stăpânul său nu dă mărturie despre el că e bun, atunci să fie respins. Dacă stăpânul său e păgân, să-l învețe să placă stăpânului său, ca să nu aibă loc hulă [*1 Ptr* 2, 18–20; *1 Tim* 6, 1]. Dacă cineva are femeie sau o femeie are bărbat, să fie învățați să se mulțumească bărbatul cu femeia și femeia cu bărbatul. Dacă cineva nu trăiește cu femeie, să fie învățat să nu desfrâneze, ci să-și ia femeie după lege sau să rămână așa cum este. Dacă are cineva demon, să nu asculte cuvântul învățaturii până ce nu e curat.

XVI. Despre meserii și ocupații

Să se facă cercetare și despre meseriile și ocupațiile celor aduși să fie catehizați.

Dacă e cineva proxenet sau întreține prostituate, fie să înceteze, fie să fie respins.

Dacă e cineva sculptor sau pictor, să fie învățat să nu mai facă idoli; fie să înceteze, fie să fie respins.

Dacă e cineva actor pe scenă sau se etalează în teatre, fie să înceteze, fie să fie respins.

Dacă învață copii, bine e să înceteze; dar dacă n-are altă meserie, să i se îngăduie.

De asemenea, cine concurează la curse sau se duce la curse, fie să înceteze, fie să fie respins.

Cine e gladiator sau îi învață pe gladiatori să se lupte, sau vânătorul care vânează animale [în arenă] sau funcționarul public peste jocurile de gladiatori fie să înceteze, fie să fie respins.

Cine e preot al idolilor sau paznic al idolilor, fie să înceteze, fie să fie respins.

Soldatul care e sub ordin să nu ucidă vreun om. Dacă i se poruncește, să nu execute lucrul și să nu facă jurământ. Iar dacă nu vrea, atunci să fie respins.

Catehumenul sau credinciosul care vor să se facă soldați să fie respinși, fiindcă disprețuiesc pe Dumnezeu.

Prostituata sau omul desfrânat sau cine se castrează ori dacă face cineva un lucru care nu poate fi spus, să fie respinși, căci sunt necurați.

Magul să nu fie admis la judecată. Vrăjitorul sau astrologul, ghicitorul sau tâlcuitorul viselor, sau șarlatanul care tulbură poporul, sau cel ce face amulete, fie să înceteze, fie să fie respins.

Concubina cuiva, dacă e sclava lui și i-a crescut copiii și e legată numai de el, să asculte [cuvântul]; dacă nu e așa, să fie respinsă. Bărbatul care are concubină să înceteze și să-și ia soție după lege, iar dacă nu vrea, să fie respins.

Dacă am omis ceva, înseși ocupațiile vă vor învăța, căci toți avem Duhul lui Dumnezeu.

XVII. Despre timpul ascultării cuvântului

Catehumenii să asculte cuvântul trei ani. Dacă însă cineva e sărguincios și stăruie bine în acest lucru, atunci să nu se judece atât timpul, ci doar purtarea lui.

XVIII. Despre rugăciunea celor ce ascultă cuvântul

Când învățătorul a încetat învățătura, catehumenii să se roage singuri, separat de credincioși. Iar femeile să stea rugându-se într-un loc aparte în biserică, fie femeile credincioase, fie femeile catehumene. Când vor sfârși însă rugăciunea, să nu-și dea pacea, căci sărutarea lor nu este încă sfântă. Credincioșii să se îmbrățișeze însă întreolaltă, bărbații cu bărbații și femeile cu femeile; dar bărbații să nu îmbrățișeze femeile. Toate femeile să-și acopere capul cu un palii [o mantie], dar nu numai cu un fel de pânză de in, căci aceasta nu e un văl.

XIX. Despre punerea mâinilor peste catehumeni

Când dascălul își pune după rugăciune mâna peste catehumeni, să se roage și să-i concedieze. Să facă așa, fie că acela care dă învățătura e cleric, fie laic.

Dacă un catehumen e arestat pentru Numele Domnului, să nu fie în îndoielă în ce privește mântuirea lui. Căci dacă i se aplică violență și e ucis, deși păcatele nu i-au fost încă iertate, va fi îndreptățit, căci primește botezul în sângele său.

XX. Despre cei ce vor primi botezul

Când sunt aduși cei care vor primi botezul, să se cerceteze viața lor: dacă au trăit în cuvîntă cât timp au fost catehumeni, dacă au cinstit pe văduve,

dacă au vizitat pe bolnavi, dacă au făcut toată fapta bună. Și cei care i-au adus să dea mărturie despre fiecare: a făcut așa, a auzit Evanghelia! Din momentul în care au fost separați, să se pună mâinile peste ei în fiecare zi, până ce vor fi exorcizați. Când se apropie ziua în care vor fi botezați, episcopul să-i exorcizeze pe fiecare din ei, ca să știe dacă e curat. Iar dacă nu e bun, nici nu e curat, să fie pus deoparte, fiindcă n-a ascultat cuvântul în credință, căci e cu neputință ca străinul să se ascundă mereu.

Cei ce urmează să se boteze să fie învățați să se îmbăieze și să se spele în a cincea zi a săptămânii [joi]. Dacă o femeie e la ciclu, să se pună deoparte ea însăși și să primească botezul în altă zi. Cei ce vor primi botezul să postească vinerea și sâmbăta. Iar sâmbătă cei ce vor primi botezul să se adune într-un loc după voia episcopului. Să li se poruncească tuturor să se roage și să-și plece genunchiul. Și punându-și mâna peste ei, să exorcizeze orice duhuri străine ca să fugă de la ei și să nu se mai întoarcă la ei. Iar când a încetat exorcizarea, să sufle în fața lor, și după ce i-a însemnat [cu semnul crucii] fruntea, urechile și nările, să-i scoale. Și ei să petreacă toată noaptea priveghind, să li se citească și să fie catehizați. Cei ce urmează să se boteze să nu aducă cu ei ceva, ci doar ceea ce fiecare aduce drept mulțumire [pentru Euharistie], căci se cuvine ca acela care s-a făcut vrednic [prin botez] să aducă în acel ceas și Ofrandă [euharistică].

XXI. Despre predania Sfântului Botez

La cântatul cocoșului, [episcopul] să se roage mai întâi deasupra apei. În cristelniță să fie apă curgătoare sau care curge de sus. Așa să se facă, afară de vreo necesitate. Iar într-o situație de necesitate permanentă și presantă, să se folosească apa care se găsește. Să-și dea jos hainele și să fie botezați mai întâi copiii mici. Și toți care pot vorbi pentru ei înșiși să vorbească. Pentru cei care nu pot vorbi pentru ei să vorbească părinții lor sau cineva din neamul lor.

După care botezați-i pe bărbați, iar apoi femeile care și-au desfăcut toate cositele și și-au depus toate podoabele de aur și argint pe care le au asupra lor. Și nimeni să nu ia cu el în apă un lucru străin.

Iar în timpul stabilit pentru botez, episcopul să mulțumească peste untdelemnul pe care-l pune într-un vas și să-l cheme untdelemn al mulțumirii. Și să ia un alt untdelemn pe care să-l exorcizeze și să-l cheme untdelemn al exorcismului. Iar un diacon să ducă untdelemnul exorcismului și să stea la stânga prezbiterului, și alt diacon să ia untdelemnul mulțumirii și să stea de-a dreapta prezbiterului. Și preotul să ia pe fiecare din cei care primesc botezul și să-i poruncească să se lepede/să dezerteze zicând:

— Mă lepăd/dezertez de tine, Satana, și de toată slujirea ta și de toate lucrurile tale!

Iar când fiecare s-a lepădat/a dezertat să-l ungă cu untdelemnul exorcismului, spunându-i:

— Orice duh să se depărteze de la tine!

Și în acest mod să-l predea gol episcopului sau prezbiterului care stă lângă apă și care botează. Și un diacon să coboare cu el în acest mod. Iar când cel ce se botează va fi coborât în apă, punând mâna peste el, cel care-l botează să-i spună astfel:

— Crezi într-un Dumnezeu Tată Atotputernic?

Iar cel care se botează să spună și el:

— Cred.

Și îndată [cel care-l botează] având mâna pe capul lui să-l boteze o dată. Și apoi să zică:

— Crezi în Hristos Iisus Fiul lui Dumnezeu, Care S-a născut din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, S-a răstignit sub Ponțiu Pilat, a murit, a înviat a treia zi din morți, a urcat în ceruri și șade de-a dreapta Tatălui și va veni să judece vii și morții?

Iar când acela va fi spus:

— Cred,

să-l boteze iarăși. Și iarăși să-i spună:

— Crezi în Duhul Sfânt, în sfânta Biserică și în învierea cărnii?

Iar cel care se botează să spună:

— Cred.

Și așa să fie botezat a treia oară. Și când se va înălța [din apă], să fie uns de prezbiter cu untdelemnul mulțumirii spunând:

— Te ung cu untdelemn sfânt în Numele lui Iisus Hristos.

Și astfel după ce s-au uscat și îmbrăcat fiecare, să intre apoi în biserică. Iar episcopul punând peste ei mâna să cheme astfel:

— Doamne Dumnezeule, Care i-ai învrednicit să merite iertarea păcatelor prin baia nașterii din nou, fă-i vrednici și să se umple de Duhul Sfânt și trimite peste ei harul Tău, ca să-Ți slujească potrivit voii Tale. Că a Ta este slava, a Tatălui și a Fiului împreună cu Sfântul Duh în sfânta Biserică, acum și în vecii vecilor. Amin.

După care, vărsând cu mâna sa untdelemnul mulțumirii și punându-i-o pe cap, să spună:

— Te ung cu untdelemn sfânt în Dumnezeu Tatăl Atotputernic, în Hristos Iisus și în Duhul Sfânt.

Iar după ce i-a însemnat [cu semnul crucii] pe frunte să le dea sărutare și să spună:

— Domnul cu tine.

Iar cel însemnat să spună:

— Și cu duhul tău.

Și așa să facă cu fiecare. După care să se roage acum împreună cu tot poporul, pentru că înainte de a fi toate acestea ei nu se rugau cu credințioși. Și după ce s-au rugat, să-și dea sărutarea păcii.

Și atunci ofranda să fie adusă de diaconi episcopului, iar el să mulțumească asupra pâinii, ca antitip al Trupului lui Hristos, și asupra paharului cu vin amestecat, ca antitip al Sângelui vărsat pentru toți cei ce au crezut în El: asupra laptelui și mierii amestecate ca să arate împlinirea făgăduinței făcute părinților și în care a vorbit de pământul în care curge lapte și miere. Aceasta e carnea pe care ne-a dat-o Hristos ca cei ce cred să se hrănească cu El, Care prin dulceața cuvântului Său face dulci cele amare ale inimii; precum și asupra apei aduse ofrandă pentru a arăta baia, pentru ca și omul lăuntric, adică sufletul, să dobândească lucruri asemănătoare ca și trupul.

Despre toate acestea episcopul să dea seamă celor ce se împărtășesc. Iar frângând pâinea și dând flecare parte a ei să spună:

— Pâinea Cerească în Hristos Iisus!

Iar cel ce o priește să spună: — Amin.

Și dacă nu vor fi destui prezbiteri, să țină potire și diaconii și să stea cu cinste și cu cuviință: primul să țină apa, al doilea laptele, iar al treilea vinul. Iar cei ce se împărtășesc să guste din fiecare [potir], cel care le dă spunându-le de trei ori:

— În Dumnezeu Tatăl Atotputernic. Iar cel ce primește să spună: — Amin.

— Și în Domnul Iisus Hristos. [— Amin.]

— Și în Duhul Sfânt și în Sfântă Biserică. Iar el să spună: — Amin.

Și așa să se facă cu fiecare. Iar după ce s-au făcut acestea, fiecare să se sârguiască să facă toată fapta bună, să placă lui Dumnezeu și să se poarte drept, petrecând în Biserică, făcând cele ce le învață ea și înaintând în cucernicie.

Acestea vi le-am predat pe scurt despre Sfântul Botez și Ofranda Sfântă, căci ați fost deja învățați despre învierea cărnii și celelalte, precum stă scris. Iar dacă se cade amintit și altceva, episcopul să-l spună celor ce au primit botezul în liniște. Ncredințioșii să nu le cunoască însă înainte de a primi mai întâi botezul. Acesta este pietricica albă despre care vorbea Ioan: „Un nume nou este scris pe ea, pe care nimeni nu-l știe decât cine va primi pietricica” [Ap 2, 47].

XXII. [Despre Cuminecătura]

În ziua întâi a sâmbetei [duminica], dacă poate, episcopul să cuminece cu mâna lui tot poporul, în timp ce diaconii frâng [Pâinea], iar prezbiterii să frângă și ei Pâinea. Când diaconul aduce [Euharistia] la prezbiter, acesta să-i prezinte vasul și însuși prezbiterul să ia și să împartă poporului cu mâna lui. Iar în celelalte zile să primească [Cuminecătura] după porunca episcopului.

XXIII. Despre post

Văduvele și fecioarele să postească adeseori și să se roage în/pentru Biserica. Prezbiterii să postească ori de câte ori ar voi și laicii asemenea. Episcopul nu poate să postească decât atunci când postește tot poporul. Căci uneori cineva vrea să aducă o ofrandă, și el nu poate să o refuze; iar atunci când frânge, va gusta negreșit.

XXIV. Despre darurile pentru bolnavi

În caz de necesitate, dacă nu este prezbiter, diaconul să dea bolnavilor semnul [*signum*] cu râvnă, și după ce va fi dat cât e necesar, când va fi primit ceea ce se împarte, să mulțumească și să le consume acolo.

Cei care primesc [darurile] să slujească cu râvnă

Dacă primește cineva [daruri] ca să le aducă unei văduve, unui bolnav sau celui ce se ocupă de cele ale Bisericii, să le aducă în acea zi. Și dacă nu le-a dus, să le ducă în ziua următoare, sporind din ale lui cele ce erau, fiindcă la el a rămas pâinea săracilor.

XXV. Despre aducerea sfeșnicului cu lumină la cina comunității

Când e de față episcopul, atunci când se face seară, diaconul să aducă lumina și, stând în mijlocul tuturor credincioșilor care sunt de față, [episcopul] să aducă mulțumire. Mai întâi să salute zicând:

— Domnul să fie cu voi!

Iar poporul să zică: — Și cu duhul tău.

— Să mulțumim Domnului!

Iar ei să zică: — Vrednic și drept lucru este! Măreție și înălțare împreună cu slavă I se cuvîn!

Și să nu zică: Sus inimile!, fiindcă acestea se spun la Ofranda [Euharistică].

Și să se roage în acest mod, zicând:

— Ți mulțumim, Doamne, prin Fiul Tău Iisus Hristos, Domnul nostru, prin Care ne-ai luminat descoperindu-ne lumina nestricăcioasă. Străbătând

lungimea zilei și ajungând la începutul nopții, săturându-ne de lumina zilei pe care ai zidit-o spre desfătarea noastră și neducând acum lipsă prin harul Tău de lumina de seară, Te laudăm și slăvim prin Fiul Tău Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție fie slava, puterea și cinstea împreună cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și toți să spună: — Amin.

Iar după cină să se ridice toți rugându-se, iar copiii și fecioarele să spună psalmi.

Apoi când va lua paharul amestecat al ofrandei, diaconul să spună un psalm dintre cei în care stă scris Aliluia. Și apoi, dacă poruncește prezbiterul, să continue tot din aceiași psalmi. Iar după ce episcopul a adus ofrandă paharul, să spună unul din psalmii care se potrivesc paharului, tot cu Aliluia, în timp ce toți spun și ei [refrenul] Aliluia. Când vor rosti psalmii, toți să spună Aliluia, ceea ce înseamnă: Lăudăm pe Dumnezeu Cel ce este [1s 3, 4]! Slavă și laudă Celui ce a creat lumea toată doar prin cuvânt [Ps 33, 6; 92, 1]! Și odată isprăvit psalmul, să binecuvânteze paharul și să dea din părțile [de pâine] tuturor credincioșilor.

XXVI. [Despre cina comună]

Și când cinează, credincioșii care sunt de față să ia din mâna episcopului o părticică dintr-o pâine înainte să-și rupă propria pâine, fiindcă e o binecuvântare [*eulogia*], nu o mulțumire [*eucharistia*] ca Trupul Domnului. Iar înainte să bea fiecare, se cuvine să ia un pahar și să mulțumească asupra lui, și în acest fel să bea și să mănânce în curăție. Iar catehumenilor să li se dea o pâine a exorcismului și fiecare să aducă ofrandă un pahar.

XXVII. Că nu se cuvine să mănânce catehumenii împreună cu credincioșii

Catehumenul să nu șadă la Cina Domnului.

Cine mănâncă să pomenească pe cel care l-a invitat ori de câte ori mănâncă; căci de aceea a fost rugat să intre sub acoperișul lui.

XXVIII. Că se cuvine să mănânce cu disciplină și îndestulare

Când mâncați și beți, faceți-o cu cinste, și nu până la beție, ca nimeni să nu rădă de voi sau să se întristeze cel care vă invită din pricina destrăbălării voastre, ci să se roage să se învrednicească să intre la el niște sfinți, căci zice: „Voi sunteți sarea pământului” [Mt 5, 13]. Dacă vi se dă în comun tuturor părți egale, să iei doar partea ta. Iar dacă ați fost invitați să mâncați pe săturate, mâncați astfel încât să mai rămână, iar cel care v-a invitat să dea cui va

voi, ca din niște rămășițe ale sfinților, și să se bucure cu încredere de venirea voastră.

Când gustă, invitații să mănânce în tăcere, necertându-se în cuvinte, ci spunând doar ceea ce i-ar îndemna episcopul și dacă el va pune o întrebare, să i se răspundă. Iar când va spune cuvânt episcopul, toți să tacă plini de cuviință, aprobându-l până ce va pune iarăși o întrebare. Și chiar dacă credincioșii ar fi de față la o cină fără episcop, dar în prezența unui prezbiter ori diacon, să mănânce la fel cu cuviință. Și fiecare să se grăbească să primească pâinea binecuvântată [*eulogia*] fie din mâna prezbiterului, fie a diaconului. La fel și catehumenul să primească o pâine a exorcismului. Dacă s-au adunat laici, să mănânce cu cuviință, căci laicul nu poate da pâine binecuvântată [*eulogia*].

XXIX. Că se cuvine a mânca cu mulțumire

Fiecare să mănânce în Numele Domnului. Căci ceea ce îi place lui Dumnezeu e să fim toți uniți și sobri/treji, ca și păgânii să ne imite.

XXX. Despre cina văduvelor

Dacă vrea cineva să invite la ospăț văduve, să fie înaintate în vârstă și să le trimită acasă înainte de căderea serii. Dacă însă nu le poate primi din cina slujirii de cleric, să le trimită acasă dându-le mâncare și vin, iar ele să guste din acestea la ele acasă cum le place.

XXXI. Despre roadele care se cuvine să fie aduse episcopului

Toți să se grăbească să aducă ofrandă episcopului la timpul lor primele roade ca pârgă a lor. Iar el să le aducă ofrandă, să le binecuvânteze și să-l numească pe cel care le-a adus, zicând:

— Îți mulțumim, Doamne, și-Ți aducem pârga roadelor pe care ni le-ai dat spre împărțire după ce le-ai adus la maturitate prin cuvântul Tău și ai poruncit pământului să scoată tot felul de roade spre veselie și hrană oamenilor și oricărei vietăți [*Fc* 1, 11. 29]. Pentru toate Te lăudăm, Dumnezeule, și pentru toate binefacerile pe care ni le-ai făcut împodobind făptura Ta cu tot felul de roade prin Slujitorul/Copilul [*Paidos*] Tău, Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție fie slava în vecii vecilor. Amin.

XXXII. Binecuvântarea roadelor

Să se binecuvânteze aceste roade: struguri, smochine, rodii, măsline, pere, mere, duche, piersici, cireșe, migdale, prune; nu însă pepene verde, nici galben, nici castraveți, nici ciuperci, nici ceapă, nici usturoi, nici vreo altă legumă.

Dar să se aducă ofrandă și flori. Să se aducă așadar trandafiri și crini, nu însă și altele.

XXXIII. Că nu se cuvine să guste cineva de Paște înaintea ceasului în care se cuvine să se mănânce

Nimeni să nu guste de Paște înainte de a se aduce Ofranda [euharistică], căci celui ce face așa nu i se va socoti postul. Dacă însă o femeie are în pântece și cineva e bolnav și nu poate posti două zile, atunci din pricina necesității să postească sâmbăta, înfrânându-se de la pâine și apă.

Dacă însă cineva aflat pe mare sau într-o necesitate va ignora ziua [Paștelui], atunci când va afla acest lucru, să se achite de post în a cincizecea zi după [Paște]. Fiindcă Paștele pe care-l păzim nu e o prefigurare [*typos*] — căci prefigurarea a trecut, de aceea a încetat în luna a doua [Nm 9, 5-14] —, ci trebuie să postească atunci când află adevărul.

XXXIV. Că diaconul trebuie să stăruie pe lângă episcop

Fiecare diacon împreună cu ipodiaconii să stăruie pe lângă episcop. Să i se arate cei ce sunt bolnavi, ca, dacă-i va plăcea episcopului, să-i viziteze. Căci e o foarte mare mângâiere pentru bolnav atunci când își aduce aminte de el arhiereul.

XXXV. Despre timpul în care trebuie să ne rugăm

Îndată ce s-au trezit și sculat în picioare, înainte de a-și face lucrul lor, credincioșii să se roage lui Dumnezeu și așa să se pună la lucru. Iar dacă se face o catehizare prin cuvânt, să pună înaintea lucrului faptul de a merge și a auzi Cuvântul lui Dumnezeu spre mângâierea sufletului său. Să se grăbească deci și la biserică, unde înflorește Duhul.

XXXVI. Că ori de câte ori se aduce Ofranda [euharistică], trebuie gustat din Euharistie înainte de a gusta orice altceva

† Orice credincios să se sânguiască să primească Euharistia înainte de a gusta orice altceva. Căci dacă o primește cu credință, chiar dacă i s-ar fi dat otravă de moarte, după aceasta n-ar putea să-l vatăme.

XXXVII. Că Euharistia trebuie păzită cu grijă

Oricine să aibă grijă ca un necredincios să nu guste din Euharistie, și nici ca un șoarece sau altă vietate ori altceva să cadă în ea și să piară din cauza ei. Căci este Trupul lui Hristos care trebuie mâncat de credincioși, iar nu disprețuit.

XXXVIII. Că nu se cuvine să cadă ceva din Pahar

Binecuvântând paharul în numele lui Dumnezeu, l-ai primit ca un antitip al Sângelui lui Hristos. De aceea nu-l vărsați, ca nu cumva să-l lingă un duh străin, iar Dumnezeu să se mânie împotriva ta fiindcă l-ai disprețuit și atunci vei fi vinovat de Sângele Domnului ca acela care disprețuiește prețul cu care a fost cumpărat [1 Co 11, 27-29].

XXXIX. [Despre diaconi și prezbiteri]

Diaconii și prezbiterii să se adune zilnic în locul pe care li l-a poruncit episcopul. Și diaconii să nu fie nepăsători să se adune la timpul potrivit, afară dacă-i împiedică vreo boală. Iar când s-au adunat toți, să-i învețe pe cei ce sunt în biserică, și după ce s-au rugat în acest mod, fiecare să meargă la lucrul său.

XL. Despre locurile de îngropare

Omul să nu fie apăsător dacă vrea să îngroape un om în cimitire, căci e un lucru al oricărui sărac. Ci să i se dea celui ce a săpat groapa plata lucrătorului și prețul cărămizilor. Iar pe cei ce se găesc în locul acela și au grija lui, episcopul să-i hrănească din cele date Bisericii, ca nimeni din cei ce vin în acele locuri să nu fie apăsător.

XLI. Despre timpul în care să ne rugăm

Când se ridică dimineața din somn, înainte de a se atinge de orice lucru, orice om credincios și femeie credincioasă să-și spele mâinile și să se roage lui Dumnezeu, și în acest mod să se ducă la lucrul său. Dacă se face o cateheză și se explică cuvântul lui Dumnezeu, fiecare să alerge să se ducă în locul acela, socotind în inima sa că Dumnezeu este Cel pe care-L aude în cel care-l învață. Căci cine se roagă în biserică va putea scăpa de răutatea zilei. Cine e evlavios să socotească drept un mare rău dacă nu se duce la locul unde se face cateheza, mai ales dacă nu poate citi sau dacă vine un dascăl. Nimeni dintre voi să nu întârzie la biserică, locul în care se dă învățătura. Atunci se va da celui ce vorbește să spună cele ce sunt de folos fiecăruia [Mt 10, 19] și vei auzi lucruri pe care nu le gândeai și te vei folosi de cele pe care Duhul Sfânt ți le va da prin cel care te catehizează. În acest mod credința ta se va întări pe cele pe care le vei auzi. În acel loc ți se vor spune și cele ce se cuvine să le faci în casa ta. De aceea, fiecare să se sârguiască să meargă la biserică, locul unde înflorește Duhul Sfânt. Dacă e o zi în care nu e cateheză, când fiecare va fi în casa lui, să ia cartea sfântă și să citească în ea destul ceea ce pare să-i aducă un folos.

Dacă ești în casa ta, roagă-te la ceasul al treilea și binecuvântează pe Dumnezeu. Dacă în acel moment ești în alt loc, roagă-te lui Dumnezeu în inima ta. Căci în acel ceas a fost văzut Hristos pironit pe lemn. De aceea și în Legea veche s-a poruncit să se aducă în ceasul al treilea pâinea punerii înainte ca prefigurare a Trupului și Sângelui lui Hristos, iar junghierea mielului necuvântător e prefigurarea junghierii Mielului desăvârșit. Căci Hristos e Păstorul și Pâinea care s-a coborât din cer [*In* 6, 51].

Roagă-te la fel și la ceasul al șaselea, căci atunci când Hristos a fost pironit pe lemnul crucii, ziua aceea s-a împărțit și s-a făcut un întuneric. Să se roage astfel în ceasul acela cu o rugăciune puternică, imitând glasul Celui ce S-a rugat atunci și toată făptura a întunecat din pricina necredințioșilor iudei.

Să facă o mare rugăciune și o mare binecuvântare și la ceasul al nouălea spre imitarea modului în care Îl laudă sufletele dreptilor pe Dumnezeu Care nu minte, pentru că Și-a adus aminte de sfinții Săi [din iad] și a trimis Cuvântul Său ca să-i lumineze. Căci în acel ceas fiind Hristos împuns în coastă s-a vărsat din ea apă și sânge [*In* 19, 34], și luminând apoi restul zilei a dus-o spre seară. După care începând să doarmă și făcând să înceapă ziua următoare, a împlinit icoana învierii.

Roagă-te și înainte ca trupul tău să se odihnească în pat. Sculându-te însă în jurul miezului nopții, spală-ți mâinile și te roagă. Iar dacă e de față și soția ta, rugați-vă împreună; dacă însă aceasta nu este credincioasă, atunci retrage-te în altă cameră și te roagă, după care întoarce-te iarăși în patul tău. Nu fi leneș la rugăciune, întrucât cine e legat cu nuntă nu este necurat. Căci cei care s-au spălat n-au nevoie să se spele iarăși, fiindcă sunt curați [*In* 13, 10].
 E destul să te însemnezi cu suflarea ta umedă și luând în mâini suflarea și trupul tău e sfințit până la picioare. Căci atunci când se aduc dintr-o inimă credincioasă ca dintr-un izvor, darul Duhului și apa băii [baptismale] îl sfințesc pe cel ce crede. Așadar, e necesar să ne rugăm în acest ceas. Căci prezbiterii care ne-au predat aceasta ne-au învățat că în acest ceas toată făptura se liniștește o clipă ca să laude pe Domnul: stelele, pomii și apele se opresc o clipă și toată oștirea îngerilor care-L slujesc laudă pe Dumnezeu în acest ceas împreună cu sufletele dreptilor. De aceea cei ce cred trebuie să se sânguiască să se roage în acest ceas. Dând mărturie de aceasta, Domnul spune: „Iată la miezul nopții s-a auzit strigătul celor ce spuneau: Iată a venit mirele! Sculați-vă întru întâmpinarea Lui!” [*Mt* 25, 6].

Sculându-te și tu la cântatul cocoșilor, roagă-te la fel. Căci în ceasul când a cântat cocoșul, fiii lui Israel L-au tăgăduit pe Hristos, pe Care noi L-am cunoscut prin credință așteptând întru nădejdea luminii veșnice ziua în care va fi învierea morților.

Așa făcând toți credincioșii, aducându-vă aminte de acestea, învățându-vă unii pe alții și făcându-vă pildă catehumenilor, nu veți putea nici să fiți ispititi, nici să pieriți, întrucât Îl veți avea mereu pe Hristos în aducere-aminte.

XLII. [Despre semnul crucii]

Dacă ești ispitit, însemnează-ți mereu fruntea [cu semnul crucii] cu evlavie; +
căci acest semn al Pătimirii s-a arătat încercat împotriva diavolului dacă-l vei face cu credință, nu ca să plăci oamenilor, ci punându-l înainte cu iscusință ca pe un scut. Căci atunci când potrivnicul vede puterea care iese din inimă și că omul lăuntric, care e rațional, arată în afară asemănarea Cuvântului înțipărită înăuntrul lui, e pus pe fugă de suflarea ta. Acest lucru l-a învățat în prefigurare Moise prin mielul junghiat de Paște, poruncind să se ungă cu sângele lui pragul și cei doi stâlpi ai ușii [Is 12, 7], și însemnând credința în Mielul desăvârșit care este acum [1 Ptr 1, 19; Evr 9, 12-14] între noi. Căci însemnându-ne cu mâna fruntea și ochii, ne ținem departe de cel ce încearcă să ne nimicească.

XLIII. [Concluzie]

Dacă aceste lucruri sunt primite cu recunoștință și dreaptă-credință, ele dau zidire Bisericii și viață veșnică credincioșilor. Dau sfat ca ele să fie păzite de toți cei ce sunt înțelepți. Căci dacă urmează și păzesc predania apostolică pe care o ascultă, nici un eretic nu vă va putea duce în rătăcire și nici un alt om. +
Căci multele erezii au crescut fiindcă întâi-stătătorii n-au mai vrut să-i învețe pe alții gândirea apostolilor, ci au făcut după poftele lor ce au vrut ei, nu ce se cuvenea.

Dacă am lăsat ceva deoparte, iubiiții noștri, acestea le va descoperi Dumnezeu celor vrednici de ele, căci El cârmuiește Biserica pentru ca să ajungă la limanul liniștii.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

+ Faint, illegible text in the middle section, starting with a plus sign.

Faint, illegible text in the lower middle section.

Faint, illegible text at the bottom of the page.

Canoanele [Bisericești ale] Sfinților Apostoli prin Clement (Egipt cca 300)¹

Bucurați-vă, fii și fiice, în Numele Domnului Iisus Hristos.

Ioan și Matei și Petru și Andrei și Filip și Simon și Iacob și Natanael și Toma și Kefa și Bartolomeu și Iuda al lui Iacob.

I. Adunându-ne noi după porunca Domnului nostru Iisus Hristos, precum a orânduit înainte [zicând]: „Vă veți împărți la sorți provinciile, veți înregistra numerele [locuitorilor] locurilor, demnitățile episcopilor, șederile prezbiterilor, șederile pe lângă ei ale diaconilor, povățuirile citeșilor, nevinovățiile văduvelor și toate de câte ar fi nevoie pentru întemeierea Bisericii, pentru ea, știind ei modelul lucrurilor cerești, să se păzească de orice greșală, cunoscând că vor da socoteală în ziua cea mare a judecății pentru cele pe care le-au auzit, dar nu le-au păzit”, și ne-a poruncit să ieșim cu aceste cuvinte în toată lumea locuită, II. ni s-a părut că pentru aducerea-aminte a frăției și povățuirea fiecăruia e potrivit să vă poruncim cum ne-a descoperit Domnul după voința lui Dumnezeu prin Duhul Sfânt.

III. Ioan a zis: „Bărbați, frați, știind că vom da socoteală de cele ce ni s-au rânduit, să nu luăm unul rolul unuia, ci dacă se pare cuiva potrivit să grăiască împotriva, să-i grăiască.” Dar tuturor li s-a părut potrivit să vorbească primul Ioan.

IV. Ioan a zis: „Sunt două căi: una a vieții și una a morții, și e mare deosebire între cele două căi. Așadar, cea a vieții e aceasta: mai întâi, să iubești pe Dumnezeu, Care te-a făcut, din toată inima ta [Mt 22, 37] și să slăvești pe Cel ce te-a răscumpărat din moarte, care e întâia poruncă. În al doilea rând,

¹ Traducere după textul grec editat critic — după singurul manuscris păstrat: *Findob. hist. gr. 7* (secolul XII), f. 4v-7v — de Th. Schermann în: *Die allgemeine Kirchenordnung. frühchristliche Liturgien und kirchliche Überlieferung. I. Die allgemeine Kirchenordnung des zweiten Jahrhunderts*, Paderborn, 1914, p. 12-34.

să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși, care e a doua poruncă; de ele atârnă Legea și profeții [Mt 22, 40].”

V. Matei a zis: „Toate câte nu vrei să ți se facă nu le fă nici tu altuia. Dar învățătura acestor cuvinte spune-o tu, frate Petre!”

VI. Petru a zis: „Să nu ucizi, să nu faci adulter, să nu desfrânezi, să nu strici copii, să nu furi, să nu faci vrăjitorii, să nu faci farmece, să nu omori copilul în stricăciune, nici să nu-l omori născut, să nu dorești cele ale aproapelui, să nu juri strâmb, să nu dai mărturie mincinoasă, să nu vorbești de rău, să nu ții ranchiună, să nu fii duplicitar nici în gândire, nici cu limba, căci duplicitatea limbii e cursa morții, să nu fie cuvântul tău gol, nici mincinos. Să nu fii lacom, nici răpitor, nici fățarnic, nici rău, nici mândru; să nu faci sfat rău împotriva aproapelui tău; să nu urăști pe nici un om, ci pe unii să-i mustri, pe alții să-i miluiești, pentru alții să te rogi, iar pe alții să-i iubești mai presus decât sufletul tău.”

VII. Andrei a zis: „Copilul meu, fugi de orice rău și de orice lucru asemenea lui. Să nu fii mânios, căci mânia duce la ucidere, pentru că irascibilitatea [thymos] e un demon de parte bărbătească. Să nu fii nici gelos, nici certăreț, nici irascibil; căci din acestea se naște uciderea.”

VIII. Filip a zis: „Copilul meu, să nu fii poftitor, căci pofta duce la desfrânare și-i trage pe oameni la ea, pentru că pofta [epithymia] e un demon de parte femeiască; unul îi pierde pe cei ce îl primesc cu mânia, iar celălalt cu plăcerea. Dar calea duhului rău e păcatul sufletului și, când acesta are o mică intrare în el, o lărgeste și duce sufletul acela la toate cele rele și nu-l lasă pe om să primească și să vadă adevărul. Irascibilitatea voastră să aibă măsură și în scurt timp să o struniți, ca să nu vă arunce într-un lucru rău. Pentru că, dacă rămân mult timp, irascibilitatea și pofta devin demonice și când omul se întoarce spre ele, se umflă în sufletul lui, devin mai mari și-l duc la fapte nedrepte, râd de el și se bucură de pierzania omului.”

IX. Simon a zis: „Copile, nu grăi lucruri de rușine, nici nu te uita de sus, căci din acestea se nasc adultere.”

X. Iacob a zis: „Copilul meu, nu privi la zborul păsărilor, pentru că duce la idolatrie, nici nu fă descântece, vrăji și purificări, nici nu voi să le vezi ori să le auzi; căci din toate acestea se nasc idolatrii.”

XI. Natanael a zis: „Copile, să nu fii mincinos, căci minciuna duce la furt, nici iubitor de arginți, nici iubitor de slavă; pentru că din toate acestea se nasc furturi. Copile, nu murmura, pentru că murmurul duce la blasfemie, nu fi arogant, nici nu gândi rele, căci din toate acestea se nasc blasfemii. Ci fii blând, căci cei blânzi vor moșteni Împărăția cerurilor [Mt 5, 5]. Fii îndelung-răbdător, milostiv, făcător de pace, curat cu inima de tot răul, fără răutate și liniștit, bun și păzindu-te și tremurând la cuvintele pe care le auzi. Să nu te

înalți pe tine însuți, nici să nu-ți dai sufletul cu cei înalți, ci petrece împreună cu cei drepti și smeriți. Iar lucrurile care ți se întâmplă să le primești ca pe unele bune, știind că fără Dumnezeu nu se face nimic.”

XII. Toma a zis: „Copile, pe cel care-ți grăiește cuvântul lui Dumnezeu [cf. *Evr* 13, 7], ți se face pricină de viață și-ți dă pecetea în Domnul să-l iubești ca pe pupila ochiului tău; adu-ți aminte de el ziua și noaptea, cinstește-l ca pe Domnul; căci unde se vorbește de domnie, acolo este Domnului. Ci caută zi de zi fața lui și pe ceilalți sfinți, ca să te odihnești prin cuvintele lor, căci lipindu-te de sfinți, te vei sfinți [cf. *Rm* 12, 9]. Cinstește-l pe cât îți stă în putință din sudoarea ta și din osteneala mâinilor tale. Căci dacă Domnul a socotit lucru vrednic să-ți dea prin el hrană și băutură duhovnicească și viață veșnică, tu trebuie cu mult mai mult să-i aduci ofrandă hrana stricăcioasă și vremelnică; pentru că zice [Scriptura]: «Vrednic este lucrătorul de plata lui» [*Lc* 10, 7], «Să nu legi gura boului care treieră» [*Dt* 25, 4] și «Nimeni nu sădește vie fără să mănânce din roada ei» [*I Co* 9, 7. 9].”

XIII. Kefa a zis: „Să nu faci schisme, ci să faci pace între cei ce se luptă, să judeci drept, să nu te uiți la fața omului când mustri pe cineva pentru vreo greșală; căci nu are vreo putere bogatul la Domnul, fiindcă la El nu contează demnitățile, nu e de folos frumusețea, ci este o egalitate a tuturor. În rugăciunea ta să nu fii șovăitor dacă se va face sau nu. Să nu fii cu mâinile întinse la luat și strânse la dat. Dacă ai prin lucrul mâinilor tale, dă ca răscumpărare pentru păcatele tale. Să nu șovăi când dai, nici să nu murmuri când dai; căci știi cine este Bunul răsplătitor care îți va plăti. Să nu întorci spatele celui lipsit, ci să pui în comun toate cu fratele tău și să nu spui că sunt doar ale tale, căci dacă veți fi părtași în comun la nemurire, cu cât mai mult [nu va trebui să fiți părtași în comun] la cele muritoare?”

XIV. Bartolomeu a zis: „Vă rog, fraților, cât mai este vreme și-i aveți cu voi pe cei pentru care puteți lucra, să nu-i lăsați lipsiți în nimic, dacă aveți putere. Pentru că aproape este ziua Domnului, în care toate vor pieri împreună cu cel rău, căci va veni Domnul și răsplata Lui. Faceți-vă legiuitori ai voștri înșivă, faceți-vă sfătuitori buni ai voștri înșivă, învățați de Dumnezeu [*theodidaktoi*]. Să păzești cele pe care le-ai primit fără să adaugi, nici scoți ceva.”

XV. Petru a zis: „Fraților, cele privitoare la celelalte povățuiri să vă învețe Scripturile. Iar noi vă vom rândui cele pentru care am primit poruncă.” Și toți au zis: „Petru să vorbească.”

XVI. Petru a zis: „Dacă sunt puțini bărbați și nu există undeva din cei ce pot să voteze pentru episcop o mulțime de doisprezece bărbați, să scrie la Bisericile vecine, unde există o mulțime stabilă, ca să vină de acolo trei bărbați aleși să pună la încercare cu încercare pe cel ce este vrednic, dacă are ceva bună faimă de la păgâni, dacă e nepăcătos, dacă e iubitor de săraci,

dacă e cuminte, nebețiv, nedesfrânat, nelacom sau bârfitor sau părtinitor și cele asemenea acestora. Bine e să fie fără femeie, iar dacă nu, să fie de la o singură femeie, să fi avut parte de educație [*paideias*], să poată să tâlcuiască Scripturile; iar dacă e fără carte [*agrammatos*], să fie blând și să prisosească în iubire față de toți, ca nu cumva să fie făcut episcop cineva acuzat de mulți cu privire la ceva din acestea.”

XVII. Ioan a zis: „Episcopul așezat, după ce a cunoscut luarea-aminte și iubirea de Dumnezeu a celor împreună cu el, să așeze doi prezbiteri pe care i-a încercat mai înainte.” Toți au răspuns: „Nu doi, ci trei; căci [în *Apocalipsă* 4, 4. 10; 5, 8] sunt douăzeci și patru de bătrâni: doisprezece de-a dreapta și doisprezece de-a stânga.”

XVIII. Ioan a zis: „Bine ați adus aminte, fraților, întrucât cei de-a dreapta primesc de la arhangheli cupele și le aduc Stăpânului, iar cei de-a stânga le țin pentru mulțimea îngerilor. Așadar prezbiterii trebuie să fie deja vârstnici pentru lume, abținându-se cumva de la întâlnirea cu femei, darnici față de frăție, nepărtinitori, tovarăși de inițieri și de lupte ai episcopului, adunând mulțimea, plini de sânguință față de păstor. Prezbiterii de-a dreapta să poarte de grijă de episcop la altar ca să fie cinstiți și să fie cinstiți ei înșiși în cele ce sunt de lipsă. Iar prezbiterii cei de-a stânga să poarte de grijă de mulțime, ca ea să stea bine și să fie netulburată, învățată fiind mai întâi de toată supunerea. Iar dacă cineva răspunde cu aroganță când e povățuit, atunci cei ce sunt la altar să fie una și să-l judece cu sfat pe unul ca acesta la lucrul de care ar fi vrednic, ca și ceilalți să aibă frică, pentru ca nu cumva să fie părtinitori față de cineva și așa boala lui să se întindă ca o cangrenă și să fie înrobiți de ea toți.”

XIX. Iacob a zis: „Să fie așezat și un citeț pus mai înainte la încercare, neîmpiedicat la limbă, nebețiv, nestârnind râsul prin cuvântul său, cu bună purtare, ascultător, alergând primul la adunările duminicale, docil, povestitor, știind că ține locul evangheliștilor. Căci cel ce umple urechile celui ce nu înțelege va fi socotit înscris la Dumnezeu.”

XX. Matei a zis: „Să fie așezați diaconi, căci scris este: «Pe trei [martori] va sta tot cuvântul Domnului» [*Dt* 19, 15; *Mt* 18, 16]. Să fie puși la încercare pentru orice slujire, să aibă mărturie de la mulțime, să fie căsătoriți o singură dată, să-și crească copiii, să fie cumiți, blânzi, liniștiți, nemurmurători, neduplicitari cu limba, nemânioși — căci mânia îl pierde pe bărbatul înțelept —, nepătimitori, nefăcându-se stăpâni peste cei săraci, nefolosind vin mult; buni îndemnători la faptele cele în ascuns, silindu-i pe frații care au să-și desfacă mâinile, darnici ei înșiși, comunitari, cinstiți de mulțime cu toată cinstea, respectul și frica, atenți cu grijă la cei ce umbră fără rânduială, pe unii povățuindu-i, pe alții pedepsindu-i, iar pe alții trimițându-i de la ei cu dispreț, știind că disprețuitorii, bârfitorii și contrazicătorii se împotrivesc lui Hristos.”

XXI. Kefa a zis: „Să fie așezate trei văduve: două să stăruie în rugăciunea pentru toți cei aflați în încercare și în descoperirile privitoare la ceea ce e de lipsă, iar una să slujească frumos stând lângă cele aflate în boli, trează, vestind prezbiterilor cele de care e nevoie, neiuuitoare de câștig rușinos, nelipite de mult vin, ca să poată fi treze la slujbele de noapte și dacă ar voi cineva să facă alte fapte bune; căci aceasta sunt bunele comori ale Domnului.”

XXII. Andrei a zis: „Diaconii să fie zi și noapte pretutindeni lucrători ai faptelor bune, fără să se uite de sus la săraci, nici să fie părtinitori față de cel bogat, să-l cunoască pe cel necăjit și să nu-l scoată de la colectă; ci să-i si-lească pe cei ce pot să-și strângă comori de fapte bune uitându-se la cuvintele Învățătorului nostru: «M-ați văzut flămând și nu M-ați hrănit» [Mt 25, 37. 42]. Căci cei ce slujesc bine își agonisesc fără reproș un loc în turmă.”

XXIII. Filip a zis: „Laicul să asculte de poruncile pentru laici supunându-se celor ce stau în jurul altarului. Fiecare să placă lui Dumnezeu la locul său nedușmăniindu-se unii cu alții pentru cinurile care le-au fost rânduite, fiecare în cel la care a fost chemat de Dumnezeu. Unul să nu taie calea celui alt, căci nici îngerii nu se rotesc pe o altă cale decât cea care le-a fost orânduită.”

XXIV. Andrei a zis: „E folositor, fraților, să așezăm o diaconie pentru femei.”

XXV. Petru a zis: „Am orânduit-o deja. Să înștiințăm exact despre ofranda Trupului și Sângelui.”

XXVI. Ioan a zis: „Ați uitat, fraților, că atunci când Învățătorul a cerut pâinea și paharul și le-a binecuvântat zicând: «Acesta este Trupul Meu... și Sângele Meu», nu le-a îngăduit să stea împreună cu noi.”

Marta a zis: „Din pricina Mariei, pentru că a văzut-o zămbind.” Maria a zis: „N-am râs, căci ne-a spus mai dinainte, atunci când învăța, că ce este slab se mântuiește prin ce este tare.”

XXVII. Kefa a zis: „Vă aduceți aminte unii că femeilor le-a rânduit să nu se roage drepte, ci șezând la pământ.”

XXVIII. Iacob a zis: „Deci cum putem orândui o slujire pentru femei, dacă nu o slujire ca să poată fi de ajutor celor nevoiaș?”

XXIX. Filip a zis: „Și acest lucru, fraților, cu privire la distribuire: cine face o faptă bună își agonisește comoară, căci cine-și adună comoară în Împărăție va fi socotit de Dumnezeu lucrător înscris.”

XXX. Petru a zis: „Acestea [vi le-am spus], fraților, nu ca unii care au vreo putere spre constrângere, ci având poruncă de la Domnul. Vă rugăm să păziți poruncile nescotând sau adăugând ceva în numele Domnului nostru. Căruia fie slava în veci. Amin.”

...the first of these is the ...
...the second is the ...
...the third is the ...

...the fourth is the ...
...the fifth is the ...
...the sixth is the ...

...the seventh is the ...
...the eighth is the ...
...the ninth is the ...

...the tenth is the ...
...the eleventh is the ...
...the twelfth is the ...

...the thirteenth is the ...
...the fourteenth is the ...
...the fifteenth is the ...

Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia, cca 380)¹

Cartea I: Învățătură catholică/ortodoxă despre laici

[Prolog]

¹ Apostolii și prezbiterii tuturor celor ce au crezut în Domnul Iisus Hristos dintre păgâni, harul și pacea de la Dumnezeu Atotțiitorul, prin Domnul nostru Iisus Hristos, să vi se înmulțească în cunoașterea Lui!

² Sădire a lui Dumnezeu și vie aleasă a Lui, Biserica catholică, adică voi care ați crezut în religia Lui nerătăcită, care ați rodit prin credință Împărăția Lui, care ați primit puterea Lui și împărțășirea Sfântului Duh, care ați fost înarmați de Iisus și păstrați în piept frica Lui, care sunteți părtași ai cinstulului și nevinovatului sânge al lui Hristos, care ați primit îndrăznire de a-L numi pe Dumnezeu Atotțiitor Tată, comoștenitori și copărtași ai Slujitorului [Paidos] Său iubit, ³ ascultați deci o învățătură sfântă voi, care vă țineți de făgăduința Lui din porunca Mântuitorului, fiindcă e conformă zicerilor Lui dumnezeiești.

I. Despre lăcomie

¹ Păziți-vă, fiii lui Dumnezeu, ca să făptuiți toate spre ascultarea lui Dumnezeu și faceți-vă întru toate bineplăcuți Domnului Dumnezeului vostru; căci dacă urmărește cineva neleguirea și face cele potrivnice voii lui Dumnezeu, unul ca acesta va fi socotit de Dumnezeu ca un neam păgân care calcă Legea Lui. ² Abțineți-vă așadar de la toată lăcomia și nedreptatea, căci scris este în Lege: „Să nu poftesti femeia aproapelui tău, nici țarina lui, nici slujitorul lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici dobitocul lui, nici câte sunt ale aproapelui său” [Is 20, 17], fiindcă toată poftirea acestor lucruri este de la cel rău.

¹ Traducere după ed. M. Metzger: *Les Constitutions Apostoliques* (Sources Chrétiennes 320, 329, 336), Paris, 1985, 1986, 1987.

² Pentru că cine a pofțit femeia sau slujitorul sau slujnica aproapelui este deja adulter și hoț în minte, dacă nu-i pare rău, și va fi judecat de Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care fie slava lui Dumnezeu, în veci. Amin.

⁴ Căci El spune în Evanghelie recapitulând, întărind și completând Decalogul Legii: „Pentru că în Lege stă scris: «Să nu faci adulter!»; dar Eu vă spun vouă” [Mt 5, 27], adică: în Lege prin Moise am vorbit Eu, dar acum vorbesc cu voi Eu Însuși: „Oricine se uită la femeia aproapelui ca să o poftească, a și făcut adulter cu ea în inima lui” [Mt 5, 28]. Astfel cel ce a pofțit e judecat drept un adulter cu mintea.

³ Iar cine pofteste boul sau măgarul nu se gândește oare cum să le fure, să și le însușească sau să le ducă la el? Sau iarăși cine pofteste țarina și stăruie în această dispoziție face rău când mută hotarele ei ca să-l silească pe proprietarul lui să i-o dea pe nimic; căci zice undeva profetul: „Vai vouă care adăugați casă lângă casă și îngrămădiți țarină lângă țarină, ca să ia ceva ce este al aproapelui!” [Is 5, 8]. Drept pentru care spune: „Oare locuiți singuri pe pământ? Căci și acestea au ajuns la urechile Domnului Savaot” [Is 5, 9]. Și altundeva: „Blestemat cel ce mută hotarele puse de părinții lui. Și tot poporul va spune: Așa să fie! Așa să fie!” [Dt 27, 17]. De aceea spune Moise: „Nu muta hotarele aproapelui tău, pe care le-au pus părinții tăi!” [Dt 19, 14].

⁶ De aceea unora ca acestora le urmează de la Dumnezeu frici, morți, procese și condamnări.

⁷ Pentru oamenii care ascultă de Dumnezeu este însă o singură lege a lui Dumnezeu, simplă, adevărată și vie: „Ceea ce urăști să ți se facă de altul, nu fă nici tu altuia!” [Tob 4, 15]. ⁸ Nu vrei ca cineva să se uite rău la femeia ta spre stricarea ei? Nu-ți aținti nici tu privirea cu răutate asupra femeii aproapelui tău! ⁹ Nu vrei să ți se ia haina? Nu o lua nici tu pe a altuia! ¹⁰ Nu vrei să fii lovit, ocărât, insultat? Nu le face nici tu altuia!

II. Despre faptul de a nu ocări sau a ne răzbuna pe cel ce ne nedreptățește

¹ Te blestemă cineva? Tu binecuvântează-l, pentru că scris este în cartea Numerelor: „Cine te binecuvântează să fie binecuvântat, iar cine te blestemă să fie blestemat” [Nm 24, 9]. La fel stă scris în Evanghelie: „Binecuvântați pe cei ce vă blestemă!” [Lc 6, 28; Mt 5, 44]. ² Dacă sunteți nedreptățiți, nu faceți nedreptate la rândul vostru, ci răbdați, căci spune Scriptura: „Să nu spui: Mă voi răzbuna pe dușmanul meu” pentru nedreptățile pe care le-a făcut, „ci rabdă ca să-Ți ajute Domnul” [Pr 20, 9] și El să aducă răzbunare asupra celui ce te-a nedreptățit. ³ Căci spune iarăși în Evanghelie: „Iubiți pe vrăjmașii voștri! Faceți bine celor ce vă urăsc! Și vă rugați pentru cei ce vă supără și vă prigonesc! Și veți fi fii ai Tatălui vostru Cel din ceruri, pentru

că El face să răsară soarele peste cei răi și peste cei buni și face să plouă și peste drepti și peste nedrepți” [Mt 5, 44–45]. ⁴ Să fim cu luare-aminte deci, fraților, la poruncile acestea, ca făcându-le să fim găsiți copii ai luminii [cf. 1 Tes 5, 5].

III. Despre împodobire și păcatele care vin de aici

¹ Ajutați-vă, așadar, unii cu alții voi, robii și copiii lui Dumnezeu. ² Bărbatul, ajută-ți femeia fără să fii mândru sau trufaș, ci îndurător și generos, vrând să plăci doar femeii tale și să o dezmierzi cu cinste sârguindu-te să fii plăcut, dar fără să te împodobești, ca să nu se aghete de tine o alta. ³ Căci dacă te vei lăsa târât de ea și vei păcătui cu ea, va veni peste tine de la Dumnezeu o moarte veșnică și vei fi pedepsit amarnic în simțirea ta. ⁴ Chiar dacă nu faci acest lucru urât, dacă o depărtezi de la tine și renunți la ea, ai păcătuît, chiar dacă în mod egal, și numai prin faptul că prin împodobirea ta ai atras în cursă femeia ca să te dorească; fiindcă ai făcut-o pe cea cuprinsă de această patimă să facă adulter cu tine prin dorință. ⁵ Nu ești însă atât de vinovat, pentru că nu te-ai dus tu la femeia căzută în cursă, pentru că nu tu ai dorit-o, iar nedându-te ei pe tine însuși, vei fi miluit de Domnul Dumnezeu Care a spus: „Să nu faci adulter!” și „Să nu poftești!” [Is 20, 13. 17].

⁶ Căci dacă, văzându-te sau întâlnindu-se inopinat cu tine, i s-a lovit mintea și s-a îndreptat spre tine, iar tu, ca un cinstitor al lui Dumnezeu, ai refuzat-o, te-ai abținut și n-ai păcătuît cu ea, iar aceleia i s-a rănit inima pentru că ești un tânăr chipeș și gătit cu podoabe, încât s-a îndrăgostit de tine, atunci tu te vei găsi vinovat de greșeala ei, ca unul care te-ai făcut pentru ea pricină de poticeală și moștenitor al „vai”-ului [Mt 18, 7]. ⁷ De aceea, roagă pe Domnul Dumnezeu ca nici un rău să nu fie întărit pentru tine prin acest lucru. Căci nu trebuie să plăci oamenilor spre păcat, ci lui Dumnezeu spre cuvioșie și să te ții de viața și odihna veșnică.

⁸ Nu te împodobi peste frumusețea dată de fire de la Dumnezeu, ci modelează-o față de oameni cu gândire umilă, neîngrijindu-ți astfel părul capului, ci mai degrabă retezându-l și tăindu-l, ca nu cumva pieptănându-te elegant, păzindu-ți părul nerăvășit sau înmiresmat, să aduci la tine însuși femeile agățate sau agățându-te astfel. ⁹ Nu te îmbrăca cu veșmânt căutat spre seducție, nici nu-ți împleți cu rău meșteșug ciorapi lungi sau sandale picioarelor, ci doar ceea ce ține de decență și necesitate. Nu pune în degetele tale inele de aur, pentru că toate acestea sunt semne de gașcă, de care dacă te îngrijești peste cuviință nu o vei face cu dreptate.

¹⁰ Fiindcă, întrucât ești credincios și om al lui Dumnezeu, nu ți-e îngăduit să-ți îngrijești perii capului și să faci șuvițe împletite — ceea ce e un lux și o destrăbălare — sau să-l păstrezi revărsat ori împărțit cu cărare, nici să-l

înfoi, frizezi și buclezi ori să-l faci blond, pentru că acest lucru îl interzice și Legea care spune în Deuteronom: „Nu vă face împletituri, nici șuvițe adăugate [Lv 19, 27; cf. 21, 5].¹¹ Nu trebuie stricat nici părul bărbii, nici schimbat în chip contrar firii chipul omului, căci zice Legea: „Să nu vă tundeți bărbile voastre” [Lv 19, 27]. Căci Dumnezeu Creatorul a făcut din lipsa bărbii un lucru cuviincios pentru femei, dar pentru bărbați l-a judecat nepotrivit. Iar dacă faci aceasta pentru a plăcea împotrivindu-te Legii vei ajunge urâciune pentru Dumnezeu Care te-a creat după chipul Său [Fc 1, 27].¹² Așadar, dacă vrei să plăci lui Dumnezeu, abține-te de la toate cele pe care El le urâște și nu făptui nimic din cele ce nu-l plac.

IV. Că nu trebuie să fim curioși față de cei ce trăiesc rău, ci să zăbovim în lucrul nostru

¹ Să nu zbori ca apucatul pe ulițe uitându-te fără rost la cei ce trăiesc rău, ci fiind cu luare-aminte la meseria sau lucrul tău, caută să faci cele iubite lui Dumnezeu și, aducându-ți aminte de cuvintele lui Hristos, meditează necontenit la ele. Căci îți spune Scriptura: „La Legea Lui să meditezi ziua și noaptea, când umbli în țarină și șezi în casă, când dormi și te scoli, ca să îi priceput în toate” [cf. Dt 6, 7; Ios 1, 7–8].

V. Ce cărți ale Scripturii trebuie să citim

¹ Iar dacă ești bogat și n-ai nevoie de o meserie ca să te hrănești, nu vagabonda și nu umbla fără rost, ci du-te la credincioșii care au aceeași credință cu tine și, adunându-te cu ei, grăiește cu ei cuvintele făcătoare de viață. ² Iar dacă nu, șezând înăuntru citește Legea, Regii, Profeții, spune Psalmii și parcurge cu atenție Evanghelia, împlinirea acestora.

VI. Că trebuie să ne abținem de la toate cărțile din afară [profane]

¹ Abține-te de la toate cărțile păgânești. ² Ce mai sunt pentru tine cuvintele sau legile străine ori profeții mincinoși, care-i abat de la credință pe cei ușuratici? ³ Ce-ți mai lipsește în Legea lui Dumnezeu, ca să te pornești spre acele mituri păgâne? ⁴ Dacă vrei să parcurgi cărți istorice, le ai pe cele ale Regilor; dacă vrei cărți de înțelepciune și poetice, ai Profeții, pe Iov și pe autorul Proverbelor, în care vei găsi mai multă subtilitate decât în toată poezia și înțelepciunea sofistică, pentru că sunt ziceri ale Domnului Dumnezeu, Singurul Înțelept. ⁵ Dacă dorești cântări, ai Psalmii; dacă dorești o carte despre origini, ai Facerea; dacă dorești legi și percepte, ai slăvita Lege a Domnului Dumnezeu. ⁶ Abține-te așadar cu putere de la toate cărțile străine și diavolești.

⁷ Citind însă Legea, abține-te de la cele adăugate în ea ulterior; dacă nu de la toate, atunci de la unele din legea secundă [*deuterōsis*]; citește-le numai pentru istorie, ca să cunoști și slăvești pe Dumnezeu pentru că te-a izbăvit de astfel și atât de mari legături. ⁸ Să ai în fața ochilor ca să cunoști ce este legea naturală și care sunt cele ale Legii secunde date ulterior în pustie celor ce făcuseră vițelul. ⁹ Căci Lege sunt cele pe care Domnul Dumnezeu le-a grăit înainte ca poporul să cadă în idolatrie, adică Decalogul. Dar tu să nu-ți tragi asupra ta legăturile care au fost puse peste cei ce au păcătuit. ¹⁰ Pentru că Mântuitorul n-a venit pentru altceva decât ca să împlinească Legea și Profeții [*Mt 5, 17*], iar legăturile Legii secunde, ale celor introduse ulterior, fie să le facă să înceteze, fie să le mute; căci de aceea când ne-a chemat a spus: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi” [*Mt 11, 28*]. ¹¹ Tu deci, după ce-ai citit Legea care conglăsuiește cu Evanghelia și Profeții, citește în Cărțile Regilor, ca să afli că regi drepecți, câți au fost, au fost crescuți de Dumnezeu și făgăduința vieții veșnice la El a rămas în picioare, dar câți au fost regi desfrânați, departe de Dumnezeu, au pierit degrabă în apostazia lor prin judecata dreaptă a lui Dumnezeu și au fost lipsiți de viețile lor, moștenind în loc de odihnă pedeapsă veșnică. ¹² Citind deci acestea, vei spori în credință și te vei zidi în Hristos, al Cărui corp și membru ai ajuns.

[*Creștinul la baie*]

¹³ Iar când te plimbi în agora și vrei să faci o baie, folosește-te de baia bărbaților, ca nu cumva prin faptul că îți arăți femeilor corpul într-o descoperire indecentă, ori că vezi o priveliște nepotrivită bărbaților, fie să fi prins în cursă, fie să prinzi în cursă pentru tine însuși. ¹⁴ Păzește-te deci de unele ca acestea, ca să nu-ți prinzi în mreje sufletul tău [cf. *1 Co 7, 35*].

VII. *Despre femeia rea*

¹ Să aflăm așadar ce spune cuvântul sfânt în cartea Înțelepciunii:

² „Fiule, păzește-mi cuvintele și ascunde în tine însuși poruncile mele [*Pr 7, 1*]. ³ Spune-i înțelepciunii să-ți fie soră și câștigă-ți cunoștință bună chibzuința, ca să te păzească de femeia străină și vicleană, dacă ți se aruncă în brațe cu vorbe dulci. ⁴ Căci de la fereastra casei ea privește în ascuns spre piețe să vadă dacă nu zărește printre copiii zănatici pe un tinerel fără minte plimbându-se în piață pe la colțul casei ei și stând de vorbă în umbra serii, când se lasă liniștea nopții și bezna. ⁵ Atunci femeia îi iese în cale având chip de desfrânată care face să zboare inimile tinerilor; dă din aripi și e destrăbălată, picioarele ei nu pot sta liniștite în casă, când hoinărește o vreme pe-afară, când pune curse în piețe pe la toate colțurile. ⁶ După care punând

mâna pe el îl sărută și cu față nerușinată îi spune: «Am adus o jertfă de pace, mi-am împlinit făgăduințele astăzi; de aceea ți-am ieșit în întâmpinare dorind chipul tău și te-am găsit. Cu pânzeturi mi-am rânduie patul, am așternut scoarțe din Egipt, am presărat culcușul meu cu șofran și casa mea cu scorțișoară. Vino să ne desfătăm de iubire până în zori, vino să ne rostogolim dragălindu-ne» [Pr 7, 4–18] și cele ce urmează, după care adaugă: „L-a dus în rătăcire cu multa vorbă, l-a târât cu lațurile buzelor ei. Iar el a urmat-o guguștiuc” [Pr 7, 21–22].⁸ Și iarăși zice: „Nu da atenție femeii ticăloase, căci miere picură de pe buzele femeii desfrânate; ea îți unge o vreme gâttele, după care o vei găsi mai amară decât fierul și mai ascuțită decât sabia cu două tășuri” [Pr 5, 3–4].⁹ Și iarăși: „Depărtează-te, nu zăbovi și nu-ți arunca ochiul asupra ei” [Pr 9, 18], căci pe mulți i-a doborât rânindu-i și fără număr sunt cei pe care i-a omorât [Pr 7, 26].¹⁰ Dacă nu, „te vei căi pentru cele de pe umă ale tale, când îți vor istovi carnea de pe trup, și vei spune: «Cum de am urât povățuirea și inima mea a alungat mustrările dreptilor? N-am ascultat glasul care mă povățuia și mă învăța, nu i-am plecat urechea mea. Puțin de n-am ajuns în toate relele»” [Pr 5, 11–14].

¹¹ Ca să nu lungim mai mult mărturiile, chiar dacă am lăsat ceva pe dinafară, voi, cei înțelepți, alegând pentru voi cele bune din Sfintele Scripturi, întăriți-vă refuzând toate cele rele ca să fiți găsiți cuvioși în viața veșnică la Dumnezeu.

VIII. Despre supunerea femeii față de bărbat, despre iubirea ei de bărbat și cuminenția ei. Despre faptul că femeia credincioasă nu trebuie să se împodobească și cum trebuie să se poarte în agora și pretutindeni

¹ „Femeia să fie supusă bărbatului ei, pentru că bărbatul este cap femeii” [Ef 5, 22–23], iar „Capul bărbatului” care umblă în calea dreptății „este Hristos, iar Capul lui Hristos e Dumnezeu” [1 Co 11, 3] Cel peste toate și Tatăl Lui.² Așadar, după Dumnezeul nostru Atoatețitor și Tată, Domn al veacului de față și al celui viitor, Meșter ziditor a toată suflarea și puterea, și după iubitul Său Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care fie slavă lui Dumnezeu, teme-te, femeie, de bărbatul tău și fii cu sfială față de el plătându-i doar lui și fiindu-i bineplăcută în slujirile tale, ca și pentru tine bărbatul tău să fie proclamat fericit prin Înțelepciunea care spune prin Solomon acestea:

³ „Cine va găsi o femeie bărbătoasă? Una ca aceasta e mai prețioasă decât nestematele. Inima bărbatului ei își pune îndrăzneala în ea, o astfel [de femeie] nu va duce lipsă de prăzi bune, căci ea lucrează cele bune pentru bărbatul ei toată viața: ⁴ torcând lână și în a făurit lucru folositor cu mâinile sale. Era ca o corabie ce face negoț în depărtare: ⁵ ea își agonisește traiul și se

școală de cu noapte și dă casei de mâncare și slujitoarelor de lucru. A văzut un ogor și l-a cumpărat, din roadele mâinilor sale a sădit o moșie. ⁶ După ce și-a încins bine mijlocul, și-a întărit brațele pentru muncă. A gustat [și știe] că-i bine să muncești, și nu se stinge toată noaptea lampa ei. Brațele și le întinde spre cele de folos, iar mâinile și le reazemă pe fus. ⁷ Mâinile și le-a deschis pentru cel sărman și a întins rodul către cel sărac. ⁸ Bărbatul ei nu-și face griji pentru cele de acasă, atunci când întârzie pe undeva, căci toți cei din preajma ei au cu ce se îmbrăca. Haine căpușite a croit pentru bărbatul ei, iar pentru ea, veșminte de în și porfiră. ⁹ Bărbatul ei atrage privirile de la porți când se așază la adunare cu bătrânii locuitorilor din ținut. ¹⁰ Ea a țesut pânze subțiri și le-a vândut, și cingători pentru canaaneni. ¹¹ A deschis gura chibzuit și cu rost și limbii sale i-a pus o rânduială. S-a îmbrăcat în putere și noblețe și s-a veselit în zilele de pe urmă. Încăperile caselor ei sunt bine acoperite, și ea n-a mâncat mâncare nemuncită. Gura și-o deschide cu înțelepciune și după rânduială, așezămintele milosteniei ei sunt pe limba ei. ¹² Și-a crescut copiii și aceștia au ajuns bogați, iar bărbatul i-a adus laudă: «Multe fiice au dobândit bogăție, multe au făcut lucruri grozave, dar tu le-ai întrecut și le-ai covârșit pe toate.» ¹³ Mincinoase sunt farmecele și zadarnică frumusețea femeii; dar cea deșteaptă este binecuvântată, ea să laude frica de Domnul. ¹⁴ Dați-i din roadele mâinilor ei, iar bărbatul ei să fie lăudat la porțile [cetății]” [Pr 31, 10–31]. ¹⁵ Și iarăși: „Femeia bărbătoasă e o cunună pentru bărbatul ei” [Pr 12, 4]. Și iarăși: „Multe femei înțelepte și-au zidit casă” [Pr 14, 1].

¹⁶ Ați aflat ce laude primește de la Domnul Dumnezeu femeia înțeleaptă și care-și iubește bărbatul. ¹⁷ Dacă vrei să fii credincioasă și plăcută Domnului, femeie, nu te împodobi ca să placi bărbaților străini, nici nu imita curtezana purtându-ți împletiturile, hainele sau încălțările ca să atragi la tine pe cei ce se lasă prinși în curse de unele ca acestea. ¹⁸ Căci chiar dacă faci aceste lucruri urâte nu ca să păcătuiești, ci numai ca să te împodobești, nici așa nu vei scăpa de pedeapsa care vine după ele, pentru că ai silit pe cineva să fie purtat să te dorească și nu te-ai păzit nici să nu cazi în păcat, nici să nu-i faci pe alții să cadă în poticneală. Iar dacă vei păcătui dându-te pe tine însăși, atunci ai greșit și tu și vei fi vinovată și de sufletul aceluia. ¹⁹ Apoi odată ce ai păcătuیت cu unul, ca și cum ți-ai pierdut o dată pentru totdeauna nădejdea, te vei întoarce insensibilă spre alții, potrivit cuvântului dumnezeiesc: „Când necredinciosul ajunge la fundul relelor, ajunge disprețuitor, dar asupra lui vin necinstea și ocara” [Pr 18, 3]. Fiindcă una ca aceasta, rănită fără cruțare, prinde în curse sufletele celor fără minte. ²⁰ Să învățăm așadar cum anume le înflăcășază pe unele ca acestea cuvântul dumnezeiesc care spune: „Mai mult decât moartea am urât femeia care e o mreață și un năvod al inimii, iar mai-

nile ei lanțuri” [Ecc 7, 26]. ²¹ Și în altă parte: „Cum e un inel de aur în rătul porcului, așa este frumusețea femeii cu cuget rău” [Pr 11, 22]. Și iarăși: „Ca viermele în lemn așa își pierde bărbatul femeia care face rele” [Pr 12, 4]. ²² Și iarăși: „Mai bine e să locuiești într-un ungher sub cerul liber decât cu o femeie limbută și certăreață” [Pr 21, 9, 19].

²³ Așadar, voi, care sunteți creștine, nu imitați asemenea femei. Tu, care vrei să fii credincioasă, fii cu luare-aminte numai la bărbatul tău, ca să-i plăci doar lui, acoperindu-ți capul în piețe, căci prin acoperire închizi priveliștea pentru curioși. ²⁴ Nu-ți zugrăvi/machia fața făcută de Dumnezeu, căci nimic din tine n-are nevoie de împodobire, pentru că „toate câte a făcut Dumnezeu sunt frumoase foarte” [Fc 1, 31], iar o împodobire lascivă a unui lucru frumos insultă harul meșteșugarului. Fă-ți mersul privind în jos și acoperindu-te cu văl, cum se cuvine femeilor.

IX. Despre faptul că femeia nu trebuie să se îmbăieze cu bărbații

¹ La baie evita spălarea lipsită de rânduială împreună cu bărbații, căci multe sunt mrejele celui rău. O femeie credincioasă nu se va spăla într-o baie mixtă, căci dacă-și învăluie fața ascunzându-și cu sfială privirea de bărbații străini, cum va intra una ca aceasta la baie goală împreună cu bărbații? ² Dacă e însă o baie de femei, atunci să se spele cu rânduială, cu sfială și măsură. ³ Să nu facă băi de prisos, nici multă, nici de multe ori, nici în mijlocul zilei, și, dacă e cu putință, nici zi de zi. ⁴ Ora rânduită a băii să fie pentru tine ceasul al zecelea, căci tu, care ești credincioasă, trebui să fugi întotdeauna de curiozitatea multor ochi.

X. Despre femeia certăreață și limbută

¹ Dacă ești credincioasă, taie-ți duhul certăreț față de toți, dar mai cu seamă față de bărbatul tău, ca nu cumva bărbatul tău, fie el credincios, fie păgân, poticnindu-se din pricina ta să blasfemieze pe Dumnezeu, iar tu să te găsești moștenitoare a „vai”-ului de la Dumnezeu; căci spune: „Vai celui prin care numele Meu e blasfemiât între păgâni” [Is 52, 5]. ² Iar dacă bărbatul tău e credincios și cunoaște Scripturile, va fi silit să spună cuvântul scris în Înțelepciune: „Mai bine este a locui în pustiu decât cu o femeie limbută și certăreață” [Pr 21, 19]. ³ Prin sfiala și blândețea voastră, femeilor, arătați așadar ce anume este cinstirea lui Dumnezeu spre întoarcere și îndemn la credință pentru toți cei din afară [păgâni], fie femei, fie bărbați. ⁴ Iar dacă povățuindu-vă prin aceste puține lucruri v-am educat pe voi, surori și fiice, membre ale noastre, ca niște persoane înțelepte și care nu sunt ocară în viață, căutați să cunoașteți învățăturile prin care vă veți putea apropia de Împărăția Domnului nostru în chip bineplăcut Lui, găsiți-vă aici odihna.

Cartea II: Despre episcopi, prezbiteri și diaconi

1. Că faptul de a fi lipsit de carte, dacă are experiența cuvântului, nu e un impediment pentru episcop

¹ Iar despre episcopi am auzit de la Domnul nostru așa: păstorul așezat episcop pentru Biserică în fiecare parohie trebuie să fie nevinovat, ireproșabil, neatins de orice nedreptate a oamenilor, nu mai mic de cincizeci de ani, pentru ca într-un anume fel să scape de neorânduilele tinereții și de calomniile din afară în ce privește blasfemiile aruncate împotriva multora de unii frați mincinoși care nu cunosc cuvântul lui Dumnezeu din Evanghelie: „Oricine va grăi un cuvânt deșert, va da socoteală pentru el Domnului în ziua judecării” [Mt 12, 36]; și iarăși: „Din cuvintele tale vei fi îndreptățit și din cuvintele tale vei fi osândit” [Mt 12, 37].

² Așadar, dacă e cu puțință, să fie educat, iar dacă e lipsit de carte, să aibă însă experiența cuvântului și vârsta cuvenită.

³ Iar dacă într-o parohie mică nu se găsește cineva înaintat în vârstă, cu bună mărturie și înțelept, ca să fie așezat în episcopie, dar e acolo un tânăr care are mărturie de la cei ce sunt împreună cu el că e vrednic de episcopie, arătând în tinerețea lui bătrânețe prin blândețe și bună-rânduială, dacă primește astfel de mărturie de la toți, atunci să fie așezat în pace. ⁴ Căci Solomon a împărțit peste Israel la doisprezece ani [3 Rg 2], Iosif a împărțit cu dreptate la opt ani [4 Rg 22], iar Ioasă a stăpânit poporul la șapte ani [4 Rg 12, 1].

⁵ Chiar și dacă e tânăr, să fie însă blând, temător și liniștit, pentru că spune Domnul Dumnezeu prin Isaia: „Peste cine voi privi dacă nu peste cel blând și liniștit și care tremură mereu la cuvintele Mele?” [Is 66, 2]. În chip asemănător și în Evanghelie se spune așa: „Fericți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul” [Mt 5, 5]. ⁶ Să fie și milostiv, pentru că se spune iarăși: „Fericți cei milostivi, că aceia vor fi miluiți” [Mt 5, 7]. ⁷ Să fie și făcător de pace, pentru că se spune și: „Fericți făcătorii de pace, că aceia fii ai lui Dumnezeu se vor chema” [Mt 5, 9]. ⁸ Să aibă și conștiință bună, curată de orice răutate, viclenie și nedreptate, pentru că se zice și: „Fericți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” [Mt 5, 8].

II. Cum trebuie să fie episcopul și ceilalți clerici

¹ Să fie deci „treaz, cuminte, cuviincios”, statornic, netulburat, „nebețiv, nebătăuș, blând, necertăreț, neiuibitor de arginți”, „nebotezat de curând, ca nu cumva îngâmându-se să cadă în osânda diavolului” [1 Tim 3, 2. 3. 6], pentru că: „Oricine se va înălța pe sine însuși va fi umilit” [Lc 14, 11]. ² „Așa

trebuie să fie episcopul: bărbat al unei singure femei", ea însăși având un singur soț, „bun chivernisitor al casei sale” [1 Tim 3, 2. 4].³ Căci atunci când, primind hirotonia, e așezat în locul episcopiei sale, trebuie să fie pus la încercare așa: dacă e credincios, cuviincios și serios, dacă are sau a avut o femeie credincioasă și serioasă, dacă a crescut copii în cinstirea lui Dumnezeu și i-a educat în povățuirea Domnului [cf. Ef 6, 4], dacă cei din casa lui îl cinstesc și respectă și îl ascultă toți.⁴ Căci dacă cei ce sunt ai lui după trup se răzvrătesc împotriva lui și nu-l ascultă, cum i se vor supune cei din afara casei lui când vor fi ai lui?

III. Ce lucruri trebuie să fie pus la încercare cel ce se promovează episcop

¹ Să fie pus la încercare dacă e fără pată în treburile vieții, căci scris este: „Să fie cercetat să n-aibă pată cel ce urmează să fie promovat în preoție” [cf. Lv 21, 17].² Să fie așadar și nemânios, că spune Înțelepciunea: „Mânia îi pierde și pe cei înțelepți” [Pr 15, 1].³ Să fie și îndurător, nebrutal, iubitor, pentru că spune Domnul: „În aceasta vor cunoaște toți că sunteți învățați ai Mei, dacă vă iubiți unii pe alții” [In 13, 35].

IV. Că nu trebuie dată milostenie oricărei văduve, ci uneori trebuie preferată femeia căsătorită aflată în lipsuri, și că ea nu trebuie dată nici mândăciosului, bețivului și leneșului

¹ Să fie și darnic, iubitor de văduve, iubitor de străini, săritor, serviabil, nefăcut de rușine, știind cine anume e vrednic de mai multă atenție.² Căci dacă o văduvă poate să aibă din destul cele de trebuință în viață, iar alta nu e văduvă, dar e în lipsuri, fie dintr-o boală, fie din pricina creșterii copiilor, fie dintr-o neputință a mâinilor, spre aceasta din urmă să-și întindă mai degrabă mâna.³ Dar dacă cineva în necazuri în cele ale vieții pentru că e mândăcios, bețiv sau leneș, acela nu este vrednic nici de purtare de grijă, nici de Biserica lui Dumnezeu.⁴ Căci spune Scriptura despre aceștia: „Leneșul care și-a pus mâna sub braț nu o va putea duce la gura lui” [Pr 26, 15].⁵ Și iarăși: „Leneșul și-a încrucișat mâinile și și-a mâncat din trup” [Ecc 4, 5].⁶ Și altunde: „Căci dacă îți lipești ochii de ulcele și pahare, la urmă vei umbla mai gol ca un pisălog” [Pr 23, 31].

V. Că la judecată episcopul trebuie să fie nepărtinitor, moderat în purtare și reținut în dietă

¹ Episcopul să nu se uite la fața oamenilor, să nu se sfiască de bogat, nici să-l lingusească peste cuviință, nici să treacă cu vederea ori să oprime pe

sărac. ² Căci spune Dumnezeu lui Moise: „Să nu te uii la fața” bogatului „și să nu-ți fie milă de sărac la judecată” [Iș 23, 3], „căci a Domnului este judecata” [Dt 1, 17]; și iarăși: „Cu dreptate să urmărești ce este drept” [Dt 16, 20]. ³ În hrană și băutură episcopul să fie frugal și mulțumit cu ce are, ca să poată fi treaz să povățuiască pe cei needucați; să nu fie chelțuitor, nici iubitor de desfătări, de viață dulce sau să mănânce bine.

⁴ Ci să fie îngăduitor, îndelung-răbdător în povățuiri, în stare să învețe multe pe alții, meditănd cu sârguință la cărțile Domnului, citind mult, ca să tâlcuiască atent Scripturile tâlcuind Evanghelia în acord cu Profeții și Legea, iar Evanghelia în acord cu Legea și Profeții. ⁵ Căci spune Domnul Iisus: „Cercetați Scripturile, pentru că ele dau mărturie despre Mine” [In 5, 39]; și iarăși: „Pentru că despre Mine a scris Moise” [In 5, 46]. ⁶ Înainte de toate să distingă bine disociind între Lege și legea secundă, și arătând care este Legea credincioșilor și care sunt legăturile necredincioșilor, ca nimeni să nu cadă sub aceste legături. ⁷ Poartă grijă, așadar, de cuvânt, episcopo, ca, dacă îți e cu putință, să tâlcuiești toate cuvânt de cuvânt și cu multă învățatură să hrănești și adapi în chip bogat poporul Tău prin luminarea Legii; căci zice Dumnezeu: „Luminați-vă voi înșivă cu lumina cunoașterii cât mai e vreme” [Os 10, 12].

*VI. Că episcopul nu trebuie să fie doritor de câștig rușinos,
nici să se pună chezaș ori apărător în justiție*

¹ Episcopul să nu fie doritor de câștig rușinos [Tit 1, 7; I Tim 3, 8], mai ales de la păgâni; să se lase vătămat mai degrabă decât să vatăme el pe alții; să nu fie lacom, nici răpitor, nici spoliator, nici iubitor de bogăție, nici urător de săraci, nici bârfitor, nici martor mincinos, nici mânios, nici iubitor de ceartă, nici amestecat în treburile vieții, nici chezaș pentru nimeni, nici avocat care să pledeze în procese pecuniare, nici iubitor de stăpânire, nici duplicitar în gândire și în vorbă, nici gata să plece urechea la calomnie sau bârfă, nici fățarnic, nici doritor de sărbătorile păgânilor, nefolosindu-se de amăgiri goale, nici poftitor, nici iubitor de arginți, pentru că unele ca acestea sunt vrăjmașe lui Dumnezeu și prietene demonilor. ² Toate acestea însă episcopul să le confirme și prescrie și laicilor, conducându-i să devină imitatori ai purtării lui, căci spune [Scriptura]: „Evlavioși faceți-i pe fiii lui Israel” [Lv 15, 31].

³ Să fie însă înțelept, umil în cugetare, povățuitor în povățuirile Domnului, cu bune simțăminte, renunțator la toate afacerile rele ale vieții și la toate poftele păgânești. ⁴ Să fie iscusit, ager în a recunoaște pe cei răi și a se păzi de ei, prieten al tuturor, echitabil în judecăți și câte lucruri bune sunt sau există la oameni acestea să le aibă în el însuși și episcopul.

[Episcopul și poporul său]

⁵ Căci dacă nu i se poate reproșa vreo nedreptate, atunci păstorul îi va sili și pe învățăceii săi și-i va îndemna prin purtarea lui să se facă imitatori [cf. *1 Co* 4, 16] vrednici ai faptelor lui, cum spune undeva și profetul: „Și cum va fi preotul, așa va fi și poporul” [*Os* 4, 9]. ⁶ Pentru că Domnul și Învățătorul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a început mai întâi să facă și apoi să învețe, cum spune undeva [Scriptura]: „Cele pe care a început Iisus a face și a învăța” [*FA* 1, 1]. De aceea spune: „Dar cine va face și va învăța, acesta se va chema mare în Împărăția lui Dumnezeu” [*Mt* 5, 19].

⁷ Căci voi, episcopii, trebuie să fiți santinele pentru popor, pentru că și voi aveți Santinelă pe Hristos. Faceți-vă așadar și voi santinele bune pentru poporul lui Dumnezeu, precum spune Domnul prin Iezechiel fiecăruia dintre voi: ⁸ „Pe tine, fiule al omului, pe tine te-am pus Eu să-i fii de santinelă [*skopon*] casei lui Israel, iar tu vei auzi cuvânt din gura Mea. ⁹ Când Eu îi spun celui păcătos: «Cu moarte vei muri!», dar tu nu-i vei spune necredinciosului să ia aminte la calea lui, iar nelegiuitul va muri în nelegiuirea lui, atunci sângele lui din mâna ta îl voi cere. Dar dacă tu îi vei grai celui păcătos despre calea lui, anume să se-ntoarcă din ea, dar el nu se va întoarce din calea sa, atunci el în nelegiuirea lui va muri, iar tu ți-ai scăpat sufletul” [*Iz* 33, 7–9]. ¹⁰ De asemenea, când vine sabia războiului, „poporul pune o santinelă” de pază și, „dacă acesta văzând-o venind” nu dă de veste și ea va lua un suflet, atunci acest suflet a fost luat din pricina păcatului său, „iar sângele lui va fi cerut din mâna santinelei, pentru că n-a sunat din trâmbiță [*Iz* 33, 2, 6]; dar dacă va suna trâmbița, și el o aude, iar sabia vine și îl ia, sângele lui va fi asupra sa, pentru că nu s-a păzit când a auzit trâmbița, dar cel ce s-a păzit și-a scăpat sufletul său” [*Iz* 33, 3–5], iar pentru că a dat semnalul, santinela va fi vie.

¹¹ „Sabia” este judecata, „trâmbița” e Sfânta Evanghelie, „santinela” [*skopos*] e cel pus Bisericii episcop, care în propovăduirea lui trebuie să dea mărturie și să ateste despre această judecată. ¹² Căci dacă nu veți vesti și nu veți da mărturie poporului, atunci păcatul neștiutorilor se va găsi asupra voastră; de aceea pe cei ce trăiesc în needucare povățuiți-i și muștrați-i cu îndrăzneală, pe cei neștiutori învățați-i, pe știutori întăriți-i, pe rătăciți întoarceți-i. ¹³ Căci nu vom greși spunând mereu aceleași cuvinte despre aceleași lucruri, pentru că din faptul că le aud de multe ori, poate că unii se vor lăsa înduplecați să facă măcar o singură dată ceva din cele bune și să refuze cele rele. ¹⁴ Căci spune Dumnezeu prin profetul Său: „Dă-le mărturie despre acestea, poate vor auzi glasul tău” [cf. *Iz* 33, 2–3]. Și iarăși: „Poate vor auzi, poate vor da înapoi” [*Iz* 3, 11]. ¹⁵ Iar Moise spune poporului: „Ascultă,

Israele! Domnul Dumnezeu tău, Domnul unul este” [Dt 6, 4].¹⁶ Iar Domnul aduce de multe ori aminte în Evanghelie: „Cine are urechi de auzit să audă” [Lc 8, 8]. Și înțeleptul Solomon zice: „Ascultă, fiule, povățuirea tatălui tău și nu respinge așezămintele mamei tale” [Pr 1, 8].

¹⁷ Și până astăzi n-au ascultat, iar cei ce par că au ascultat n-au ascultat, părăsindu-L pe Unul și Singurul Dumnezeu adevărat [In 17, 3], lăsându-se târâți în erezii ruinătoare și cumplite, despre care vom vorbi iarăși mai încolo.

VII. Cum trebuie să fie cel inițiat

¹ Cunoscut să vă fie, iubiților: cei botezați în moartea Domnului Iisus [Rm 8, 6] nu mai trebuie să păcătuiască. Căci așa cum morții sunt nelucrători ai păcatului, tot așa și cei ce au murit împreună cu Hristos sunt nefăptuitori ai păcatului.² Așadar nu credem, fraților, că cineva spălat în apa vieții mai poate făptui destrăbălările celor fără de lege. Iar cine a păcătit după Botez, acesta va fi osândit la gheenă, dacă nu-i va părea rău și nu va înceta să mai greșească.

VIII. Despre calomnie și demascare

¹ Dacă însă cineva e calomniat de necredincioși pentru că nu mai participă la destrăbălările lor, unul ca acesta să știe că e fericit la Dumnezeu, după cum spune Domnul nostru în Evanghelie: „Feriți-vă când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, spunând minciuni din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri!” [Mt 5, 11–12].² Așadar, dacă e cineva defăimat pentru minciuni, unul ca acesta e fericit, căci spune Scriptura: „Bărbatul de nimic nu e pus la încercare de Dumnezeu” [cf. Sir 34, 10; Iac 1, 12–13].³ Dacă însă cineva e demascat că a făcut o fărădelege, unul ca acesta s-a vătămat nu numai pe sine însuși, ci a adus o calomnie corpului comun al Bisericii și învățaturii ei, pentru că nu facem cele despre care spunem că sunt frumoase, și vom fi ocăriți și noi de Domnul Care ne va spune: „Spun, dar nu fac” [Mt 23, 3].⁴ De aceea, pe cei demascați astfel episcopul îi va respinge pe drept cuvânt, dacă nu-și schimbă purtarea.

IX. Că episcopul nu trebuie să fie mitarnic

¹ Pentru că episcopul trebuie nu numai să nu fie o poticneală [pentru alții]; mai trebuie să fie nepărtinitor, cumițându-i cu bunătate pe păcătoși.² Dar dacă el însuși n-are conștiință curată ci, ajungând părtinitor pentru o mită cu câștig rușinos, îl cruță pe cel ce a păcătit făcând fărădelege lăsându-l să rămână în Biserică, atunci nu ascultă de glasul dumnezeiesc al Stăpânului

care spune: „Cu dreptate urmărește ce este drept [Dt 16, 20]; să nu te uiți la față în judecată [Dt 1, 17]; să nu îndreptățești pe cel necucernic, să nu primești daruri pentru un suflet, căci darurile orbesc ochii înțelepților și vatămă cuvintele dreptilor [Is 23, 7-8; Dt 16, 19].”³ Iar în altă parte se spune: „Scoateți pe cel rău dintre voi” [Dt 17, 7; 1 Co 5, 13], iar Solomon spune în Proverbe: „Scoate pe cel molipsitor din adunare și împreună cu el va ieși și sfada” [Pr 22, 10].

X. Că episcopul care-l cruță fără judecată pe păcătos se face vinovat

¹ Cine nu ține seama de acestea și-l cruță fără judecată pe cel căruia i se cuvine pedeapsă, ca Saul pe Agag [1 Rg 15] și Eli pe fiii săi care nu-l cunoșteau pe Dumnezeu [1 Rg 2], unul ca acesta a spurcat și demnitatea lui și Biserica lui Dumnezeu din parohia lui. Acesta e așadar nedrept pentru Dumnezeu și pentru oamenii cuvioși, deoarece se face pricină de scandal pentru mulți de curând botezați și pentru catehumeni, încă și pentru tineri și tinere; îl așteaptă „vai”-ul [Mt 18, 7], o piatră de moară de gât [Mt 18, 6] și adâncul prin aceea că e supus judecății.² Căci din pricina fărădelegii nejudecății, văzând că stăpânul lor e așa, vor șovăi în ei înșiși și, atinși de aceeași boală, vor pieri silnic împreună cu el, ca poporul împreună cu Ieroboam [3 Rg 12] și cei răsculați împreună cu Core împreună cu el [Nm 16].

³ Dar dacă cel ce păcătuiește îi vede pe episcop și pe diaconi nevinovați de orice învinuire și că turma e curată, mai întâi nu va îndrăzni să intre cu dispreț în Biserica lui Dumnezeu atins fiind în conștiința lui; iar dacă ar intra negândindu-se la nimic, fie va fi vădit pe loc — ca Uza care s-a atins de chivot ca să-l rezeme [2 Rg 6] și ca Ahar pentru furtul a ceea ce era închinat [Ios 7] și ca Ghiezi pentru banii lui Neeman [4 Rg 5] — și va fi pedepsit pe loc, fie va fi muștrat de păstorul și va fi supus la pocăință.⁴ Căci dacă, privind la ei unul câte unul negăsind nici o pată nici la episcop, nici la poporul rânduit sub el, atunci rușinându-se cu sfiială și vărsând multe lacrimi, va ieși în pace împuns de remușcări, iar turma va rămâne curată, iar el va plânge înaintea lui Dumnezeu și se va pocăi pentru păcatele pe care le-a făcut și așa va avea nădejde; și văzând lacrimile lui, turma întreagă va avea povătuire că prin pocăință păcătosul nu va pieri.

XI. Cum anume trebuie episcopul să-i judece pe păcătoși

¹ Din această pricină, așadar, episcopi, sârguiește-te să fii curat în faptele tale, cunoscându-ți locul și demnitatea, ca unul care ai între oameni chipul lui Dumnezeu [typos Theou] prin aceea că stăpânești peste toți oamenii, preoți, împărați, demnitari, părinți, fii, învățători și toți ascultă de tine.² Și așa să

șezi în Biserică făcându-ți cuvântul ca unul care ai autoritatea de a judeca pe păcătoși, pentru că vouă, episcopilor, vi s-a spus: „Orice veți lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice veți dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri” [Mt 18, 18].

XII. *Învățătură cum trebuie să se poarte cu cei păcătoși*

¹ Judecă așadar, episcopi, cu autoritate ca Dumnezeu, dar primește-i pe cei ce se pocăiesc, căci Dumnezeu este un Dumnezeu al miliei. Blamează-i pe păcătoși, muștră-i pe cei ce nu se întorc, pe cei ce stau bine îndeamnă-i să slăvească în cele frumoase, pe cei ce se pocăiesc primește-i, pentru că Domnul Dumnezeu a făgăduit cu jurământ să dea iertare celor ce se pocăiesc pentru păcatele pe care le-au făcut. ² Căci spune prin Iezechiel: „Spune-le: Viu sunt Eu, zice Domnul Adonai, dacă vreau Eu moartea păcătosului, ci nu mai degrabă ca necucernicul să se întoarcă de la calea lui cea rea și să fie viu. Întoarceți-vă de la căile voastre rele ca să nu muriți, casa lui Israel!” [Iz 18, 23; 33, 11]. ³ Aici cuvântul a dat iarăși bune nădejdi păcătoșilor, că, dacă se vor pocăi, vor avea nădejde de mântuire, ca nu cumva ajungând insensibili să se predca fărădelegilor, ci având nădejde de mântuire, să se întoarcă, să plângă înaintea lui Dumnezeu pentru păcatele lor și să se căiască din inimă făcându-L binevoitor, și vor primi de la El amnistia Lui ca de la un tată bun.

XIII. *Că trebuie fugit de experiența păcatelor*

¹ Dar cei care n-au păcătuțit trebuie să rămână așa și n-au nevoie să facă experiența păcatelor, ca să n-aibă nevoie de durerea, întristarea și plânsul iertării. ² Căci ce știi, omule, care ai păcătuțit, dacă vei avea zile în această viață ca să te pocăiești? Pentru că ieșirea ta din viață nu e arătată, iar pentru cine moare în păcate nu mai e pocăință, cum spune prin David: „Iar în iad cine se va mărturisi Ție?” [Ps 6, 6]. ³ Așadar trebuie să fim gata în cele bune, ca să străbatem calea aceea fără întristare. De aceea îndeamnă și cuvântul dumnezeiesc care-ți spune prin înțeleptul Solomon: „Pregătește pentru ieșirea ta faptele tale” [Pr 24, 27], ca să nu-ți lipsească ceva din cele bune, cum, din pricina nebuleniei, celor cincisecizeci din Evanghelie le-a lipsit untdelemnul cucerniciei și au fost îndepărtate de la camera de nuntă [Mt 25, 1-13]. ⁴ De aceea, cel ce-și păzește viața și rămâne fără păcat, acela rămâne neprimejduit, ca să-și păstreze dreptățile celor făcute de el înainte.

[Primirea păcătosului]

⁵ Tu judecă așa ca și cum ai judeca pentru Dumnezeu, „căci a Domnului este judecata” [Dt 1, 17]. Mai întâi, așadar, condamnă-l pe cel vinovat cu autoritate; apropie-l apoi cu milă și îndurare, făgăduindu-i mântuire, dacă-și

schimbă purtarea și vine la pocăință; iar dacă îi pare rău, primește-l cu strângere în brațe amintindu-ți de Domnul Care a spus: „Bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” [Lc 15, 7].

XIV. Că nu trebuie să fugim de comuniunea cu păcătoșii în cuvânt, ci și numai în faptă

¹ Iar dacă nu primești pe cel ce se pocăiește, îl predai uneltirii vrăjmașilor uitând de David care spune: „Să nu dai fiarelor sufletul care se mărturisește ție” [Ps 73, 19]. ² De aceea, îndemnând la pocăință Ieremia spune: „Oare cel ce cade nu se ridică, sau cel ce rătăcește nu se întoarce? Atunci de ce poporul Meu a rătăcit atât de rău și nerușinat și se ține tare de alegerea lor? [Ir 8, 4-5] Întoarceți-vă, fii răzvrățiți, și Eu voi tămădui zdrobirile voastre [Ir 3, 14, 22].” ³ Pe cel ce se pocăiește primește-l așadar fără șovăire și nelăsându-te împiedicat de cei care spun fără milă că nu trebuie să ne întinăm împreună cu aceștia, și să nu avem comuniune cu ei nici măcar în cuvânt; căci asemenea sfaturi sunt ale celor ce nu-L cunosc pe Dumnezeu și pronia Lui, ale unor fiare sălbatice neînduplecate, pentru că nu cunosc că nu trebuie să ne păzim de comuniunea cu păcătoșii în cuvânt, ci numai de cea în faptă. ⁴ Căci „dreptatea dreptului va fi asupra lui, iar nelegiuirea celui nelegiuit va fi asupra lui” [Iz 18, 20]. Și iarăși: „Dacă un pământ ar păcătui împotriva Mea” făcând nedreptate, „iar Eu Însumi voi întinde mâna Mea peste el și voi zdrobi de pe el orice sprijin de pâine și voi trimite în el foamete și voi nimici din el om și dobitoc, dacă vor fi în el trei bărbați: Noe, Iov și Daniel, aceștia prin dreptatea lor își vor mântui sufletele, spune Adonai Domnul” [Iz 14, 13-14].

[Răspunderea e personală]

⁵ Scriptura a arătat foarte limpede că dreptul care e împreună cu nedreptul nu va pieri împreună cu el. Fiindcă în lumea aceasta drepti și nedrepți sunt legați unii de alții prin comuniunea vieții, nu și a cuvioșiei, iar în aceasta iubitorii de Dumnezeu nu păcătuiesc, pentru că sunt imitatori ai „Tatălui lor Care este în ceruri, Care face să răsară soarele și peste drepti și peste nedrepți și face să plouă și peste răi și peste buni” [Mt 5, 45]. ⁶ Iar în aceasta dreptul nu e în nici o primejdie, căci în stadion sunt învingători și învinși, dar cu cunună sunt numai cei ce au luptat cu vitejie, căci „nimeni nu e încununat dacă nu luptă după reguli” [2 Tim 2, 5]. ⁷ Deoarece fiecare va mărturisi despre sine însuși, iar Dumnezeu „nu va pierde pe cel drept împreună cu cel nedrept” [Fc 18, 23], dacă la El cine n-a păcătuit nu e pedepsit. Căci nici pe Noe nu l-a înecat în potop [cf. Fc 7-8], nici pe Lot nu l-a ars [Fc 19], nici pe Rahav n-a pierdut-o împreună [cu Ierihonul; Jos 6]. ⁸ Iar dacă vreți să știți cele petrecute cu noi, Iuda care era împreună cu noi a primit sorțul slujirii

[FA 1, 17–18], pe care l-am primit și noi, iar Simon Magul a primit pecetea în Domnul [FA 8], dar și unul și celălalt s-au arătat răi, unul s-a spânzurat, iar altul s-a zdrobit încercând să zboare în chip contrar firii. Tot așa în arcă au fost Noe și fiii lui, dar numai Ham s-a aflat rău și doar unul dintre fiii lui a primit pedeapsă [Fc 6–9].

⁹ Dar dacă „părinții nu sunt pedepsiți pentru copii, nici copiii pentru părinți” [Dt 24, 16], e evident că nici femeile pentru bărbații lor, nici slugile pentru stăpânii lor, nici rudele pentru rude, nici prietenii pentru prieteni, nici dreptii pentru nedrepti, ci fiecăruia i se va cere socoteală pentru lucrul lui. Pentru că nici Noe n-a fost pedepsit pentru lume, nici Lot n-a fost ars pentru Sodoma, nici Rahav n-a fost junghiată pentru cei din Ierihon, nici Israel pentru egipteni; căci nu conviețuirea îi condamnă pe drepti împreună cu cei nedrepti, ci acordul voinței. ¹⁰ Așadar nu trebuie să luăm aminte la cei gata să omoare și care-i urăsc pe oamenii, la cei ce iubesc să acuze și care fac moarte cu pretext; căci nimeni nu moare pentru altul, ci „fiecare e strâns de lanțurile păcatelor sale” [Pr 5, 22], și: „Iată omul și lucrul lui sunt înaintea feței lui” [Is 62, 11].

¹¹ Noi însă trebuie să-i ajutăm pe cei bolnavi, pe cei în primejdii și pe cei care alunecă și, pe cât e cu putință, prin îndemnul cuvântului să-i facem sănătoși și să-i izbăvim din moarte; „căci nu cei tari, ci cei ce se simt rău au nevoie de doctor” [Mt 9, 12], pentru că nu este voința Tatălui ca să piară nici măcar unul singur dintre cei mici [Mt 18, 14]. Fiindcă nu trebuie să stea în picioare voința oamenilor aspri la inimă, ci voința lui Dumnezeu și Tatăl a toate, cea prin Iisus Hristos Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin. ¹² Pentru că nu este drept ca tu, episcop, care ești cap, să iei aminte la coadă [cf. Dt 28, 13. 44], adică la un laic, un om răzvrătit, spre pierzania altuia, ci numai la Dumnezeu. Fiindcă trebuie să-i stăpânești pe supușii tăi, nu să fii stăpânit de ei, căci nici fiul nu e stăpânul tatălui în virtutea nașterii, nici sclavul nu e stăpânul domnului său în virtutea autorității, nici învățăcelul nu e stăpânul învățătorului, nici soldatul nu e stăpânul împăratului, nici laicul nu e stăpânul episcopului.

¹³ Căci despre faptul că celor ce se apropie de cei nedrepti prin cuvântul învățaturii nu trebuie să li se pară că se întinează împreună cu ei sau se fac părtași la păcatele lor vorbește Iezechiel și el reteză născocirea rău-voitorilor: ¹⁴ „Fiul omului, ce înțelegeți voi prin această zicală de printre fiii lui Israel care zice: «Părinții au mâncat aguridă și fiilor li se strepezesc dinții?» Viu sunt Eu!, zice Domnul: Zicala aceasta nu va mai fi spusă în Israel! Că toate sufletele sunt ale mele; precum sufletul tatălui, tot așa și sufletul fiului; ale Mele sunt; ¹⁵ sufletul care păcătuiește, acela va muri. Dar omul care e drept, face judecată și dreptate” [Iz 18, 2–5] și adăugând în continuare cele-

lalte virtuți ale lui le pecetluiește zicând: ¹⁶ „Unul ca acesta e drept și va fi viu. zice Adonai Domnul. Dar dacă va naște un fiu care este o ciură, care varsă sânge și nu umblă în calea tatălui său, dreptul” [Iz 18, 9–11], ¹⁷ — după ce adaugă cele ce urmează la sfârșit concluzionează — „unul ca acesta va mai trăi oare? Nu. De va fi făcut toate nelegiuirile acestea, cu moarte va muri, sângele lui va fi asupra lui” [Iz 18, 13]. ¹⁸ „Dar veți zice: De ce fiul nu-luat asupra sa nedreptatea tatălui sau dreptatea lui, dacă a făcut dreptate și milă?” [Iz 18, 19]. Iar tu le vei zice: „Sufletul care păcătuiește va muri. Fiul nu va lua asupra lui nedreptatea tatălui, nici tatăl nu va lua asupra lui nedreptatea fiului. Dreptatea dreptului va fi asupra lui și nelegiuirea nelegiuitului va fi asupra lui” [Iz 18, 20]. ¹⁹ Și după puțin spune: „Dar dacă omul drept se va abate de la dreptatea sa și va face nedreptate, atunci, potrivit tuturor fărădelegilor pe care el, nelegiuitul, le-a făcut, niciuna din dreptățile pe care el le făcuse nu va fi pomenită, ci întru greșeala cu care a greșit și întru păcatul cu care a păcătuțit, întru acelea va muri” [Iz 18, 24]. ²⁰ Și după puțin adaugă: „Iar când nelegiuitul se întoarce de la fărădelegea pe care a făcut-o și va face judecată și dreptate, acela și-a păzit sufletul și și-a dat seama și s-a întors de la toate răutățile pe care le-a făcut; acela negreșit va fi viu și nu va muri” [Iz 18, 27–28]. ²¹ Și mai apoi: „Pe fiecare după căile voastre vă voi judeca, casă a lui Israel, zice Adonai Domnul” [Iz 18, 30].

*XV. Că preotul nu trebuie să treacă cu vederea păcatele,
nici să fie gata să le pedepsească*

¹ Vedeți, copiii noștri iubiți, cum Domnul Dumnezeu e îndurător cu dreptate, bun și iubitor de oameni; dezvinovățind nu va dezvinovăți pe cel vinovat [Naum 1, 3], primește și face viu pe cel ce se întoarce și nu lasă loc de bănuială celor ce vor cu cruzime să-i judece și îndepărteze în chip desăvârșit pe cei păcătoși și nu vor să le împărtășească cuvinte de mângâiere care pot să-i readucă la pocăință; căroră dimpotrivă Dumnezeu le spune prin Isaia către episcopi: „Mângâiați, mângâiați pe poporul Meu! Preoți grăiți în inimă Ierusalimului!” [Is 40, 1–2]. ² Auzindu-l pe acesta, și voi trebuie să mângâiați pe cei ce au păcătuțit și să-i îndemnați spre pocăință și să le dați nădejdi bune și să nu bănuți că din pricina iubirii față de ei vă faceți părași la greșelile lor. ³ Pe cei ce se pocăiesc primiți-i cu bunăvoință bucurându-vă pentru ei, judecându-i pe păcătoși cu milă și cu îndurări. Căci dacă pe cel ce umblă lângă un râu și e gata să alunece îl arunci în râu împingându-l cu furie, în loc să-i întinzi mai degrabă mâna, l-ai omorât pe fratele; celui ce alunecă trebuie mai degrabă să-i dai mâna, ca să nu piară în chip desăvârșit, pentru ca și poporul să fie povățuit și cel ce a păcătuțit să nu piară cu totul. ⁴ Trebuie, așa-

dar, episcopi, să nu treci cu vederea păcatele poporului, dar nici să întorci spatele celor ce se pocăiesc, ca să nu strici lipsit de experiență turma lui Hristos, să nu faci rău numele nou pe care l-a pus poporului Său și să nu fii ocărât ca păstorii din vechime despre care a vorbit Dumnezeu lui Ieremia: „Mulți păstori au stricat via Mea, au întinat moștenirea Mea” [Ir 12, 10]. Și altundeva: „Peste păstorii mei s-a aprins mânia și peste miei mă voi înfuria” [Za 10, 8]. Și altundeva: „Voi, preoți, sunteți cei care faceți rău numele Meu” [Mal 1, 6].

XVI. Despre pocăință, care e modul ei și cum anume se face

[Ritul penitențial: excluderea păcătosului]

¹ Tu însă, când vezi pe cel care a păcătuț, supărându-te amarnic poruncește să fie scos afară; diaconii să se supere și ei amarnic pe el atunci când iese și cercetându-l să-l țină afară din biserică, după care să între și să se roage pentru el; căci și Mântuitorul L-a rugat pe Tatăl pentru cei ce au păcătuț, cum stă scris în Evanghelic: „Părinte!, iartă-le lor, că nu știu ce fac!” [Lc 23, 34]. ² Atunci să poruncești să între și, verificând dacă se căiește și e vrednic să fie primit întru totul în biserică, fixează-i zile de post potrivit păcatului: două, trei, cinci sau șapte săptămâni, și așa concediază-l spunându-i câte sunt potrivite povățuirii celui ce a păcătuț. Cel care-l muștră trebuie să-l învețe și îndemne să rămână în sine însuși cu cugetare smerită rugându-se lui Dumnezeu să-i fie binevoitor și să-i spună: „De Te vei uita, Doamne, la fărâdelegi, cine va suferi? Că la Tine este milostivirea” [Ps 129, 3-4]. ³ Căci așa ceva sugerează și ceea ce s-a spus în *Facere* lui Cain: „Ai păcătuț? Liniștește-te!” [Fc 4, 7], adică nu mai adăuga. Despre aceea că păcătosului trebuie să-i fie rușine pentru greșeala lui e destul cuvântul spus lui Moise despre Miriam, când acela a cerut ca ea să fie iertată, căci Dumnezeu i-a zis: „Dacă tatăl ei ar fi scuipat-o în față, oare nu s-ar fi rușinat? Șapte zile să fie îndepărtată afară din tabără, după care să între iarăși” [Nm 12, 14]. ⁴ Așa se cade să faceți și voi: pe cei ce spun că se pocăiesc pentru păcate trebuie să-i îndepărtați [*aphorizein*] un timp anume proporțional cu păcatul, după care cei ce se pocăiesc să fie primiți cum primesc niște părinți pe fiii lor.

XVII. Că episcopul trebuie să fie ireproșabil, un model pentru cei pe care-i conduce

¹ Dar dacă episcopul însuși e în poticneală, cum va mai ieși să cerceteze nedreptatea cuiva sau să pedepsească pe cineva atunci când, fie din pricina faptului că e părtinitor, fie din pricină că ia daruri/mită, sau el, sau diaconii lui n-au o conștiință bună? ² Căci atunci când magistratul cere și judecătorul

primește, judecata nu se duce la bun sfârșit; iar când sunt părtași ai hoților și nu iau aminte la judecata văduvelor [*Is* 1, 23], cei aflați în subordinea episcopului nu vor putea să lupte pentru episcop. Căci acestuia îi vor spune ce stă scris în Evanghelie: „Ce vezi paiul din ochiul fratelui tău, iar bârna din ochiul tău nu o observi?” [*Lc* 6, 41].³ Episcopul cu diaconii lui să se teamă deci să audă un asemenea cuvânt, adică să nu-i dea prilej. Căci dacă vede pe cineva făcând lucruri asemănătoare cu el, păcătosul e edificat să facă același lucru; după care, profitând de acest prilej, cel rău va lucra asupra altora — să nu fie! — și așa se va strica turma, căci dacă sunt mai mulți cei ce păcătuiesc, mai multă va fi și răutatea săvârșită prin ei.⁴ Deoarece păcatul nedemascat devine mai rău și primește sălaş în alții, fiindcă „puțină drojdie strică tot aluatul” [*I Co* 5, 6; *Ga* 5, 9], un singur hoț atrage ura asupra unui neam întreg. „muștele aducătoare de moarte strică amestecul de untdelemn înmiresmat” [*Ecc* 10, 1], iar „când regele ascultă cuvântul nedrept, toți slujitorii lui ajung nelegiuți” [*Pr* 29, 12]. Tot așa și oaia răioasă dă și celorlalte boala ei, dacă nu e separată de oile sănătoase; omul ciumat trebuie ferit de cei mulți; iar câinele turbat e un pericol pentru oricine se apropie de el. Așadar, dacă nu vom separa de Biserica lui Dumnezeu pe omul fără de lege, „vom face din casa Domnului o peșteră de tâlhari” [*Mt* 21, 13].⁵ Căci în fața celor ce păcătuiesc nu trebuie să tăcem, ci să demascăm, să muștrăm, să apăsăm, să fixăm posturi, ca să sădăm evlavia în ceilalți. Căci spune [Scriptura]: „Faceți-i evlavioși pe fiii lui Israel!” [*Lv* 15, 31].⁶ Căci prin muștrare episcopul trebuie să se facă un opritor al păcatelor, o santinelă a dreptății, un crainic al bunătăților pregătite de Dumnezeu și un vestitor al mâniei care va veni la judecată, ca nu cumva disprețuind sădirea lui Dumnezeu să audă din pricina nepăsării cuvântul spus în *Osea*: „De ce ați trecut sub tăcere necu-cernicia și ați cules roada ei?” [*Os* 10, 13].

XVIII. Că episcopul trebuie să poarte de grijă ca poporul să nu greșească, pentru că el stă de santinelă

¹ Așadar, episcopul să poarte grijă de toți, și de cei care n-au păcătuit, ca să rămână fără păcat, și de cei care păcătuiesc, ca să se pocăiască, căci vă spune Domnul: „Vedeți să nu disprețuiți pe unul din aceștia mici” [*Mt* 18, 10].
² Celor ce se pocăiesc trebuie să le dea iertare căci de îndată ce își spune cineva greșelile cu sinceritate: „Am păcătuit împotriva Domnului!”, Duhul Sfânt răspunde: „Domnul ți-a iertat păcatul. Îndrăznește! Nu vei muri!” [*2 Rg* 12, 13].
³ Cunoaște-ți așadar, episcopo, demnitatea, faptul că ai moștenit puterea de a lega, dar și de a dezlega [*Mt* 14, 19; 18, 18]. Așadar, având puterea de a lega, cunoaște-te pe tine însuși și poartă-te în chip vrednic de

locul tău în această viață, știind că ți se va cere o socoteală mai mare, căci „celui ce i s-a dat mult, i se va cere mai mult” [Lc 12, 48].

⁴ Pentru că nimeni dintre oameni nu este fără de păcat afară de Cel ce S-a făcut om pentru noi, pentru că scris este: „Nimeni nu e curat de întinăciune, chiar de-ar fi o singură zi viața lui” [Iov 14, 4-5]. ⁵ De aceea au fost scrise viețile și purtările dreptilor și patriarhilor dinaintea noastră: nu ca să-i ocărâm pe aceia citindu-le, ci ca să ne pocăim și să avem nădejdi bune că vom dobândi iertarea. Căci întinările lor sunt siguranța și îndemnul nostru, că, dacă ne vom pocăi, și noi care am păcătuit vom avea iertare, fiindcă scris este: „Cine se va lăuda că are inima curată sau cine va îndrăzni să spună că e curat de păcat?” [Pr 20, 9]. ⁶ Fiindcă nimeni nu este fără păcat. Tu deci sârguiește-te după putere să fii ireproșabil [cf. I Tim 3, 2] și îngrijește-te de toți, ca nu cumva poticnindu-se cineva din pricina ta să piară. Pentru că laicul se îngrijește doar de el însuși, tu însă de toți, având o greutate mai mare și purtând o povară mai mare; căci scris este: „Și a zis Domnul lui Moise: Tu și Aaron veți lua asupra voastră păcatele preoțimii” [Nm 18, 1].

[Ritul penitențial]

⁷ Așadar, ca unul care vei da socoteală pentru mai mulți, poartă de grijă de toți: pe cei sănătoși păstrează-i așa, pe cei ce au păcătuit muștră-i și, dacă stăruie în post, ușurează-i în iertare; pe cel ce a plâns primește-l și toată Biserica să se roage pentru el, iar tu punându-ți mâinile peste el lasă-l să fie pe mai departe în turmă. Iar pe cei somnoroși și abătuți întoarce-i, susține-i, mângâie-i, vindecă-i, știind ce plată vei avea dacă săvârșești acestea, dar și ce primejdie dacă ești nepăsător față de ei.

[Avertismente pentru păstori și popor]

⁸ Căci spune Iezechiel episcopilor nepăsători față de popor: „Vai păstorilor lui Israel”, care se păstoresc pe ei înșiși; „păstorii nu mai păstoresc oile”, ci pe ei înșiși; „laptele l-ați mâncat, cu lâna v-ați îmbrăcat, pe cea tare ați înjunghiat-o, pe cea slabă n-ați întărit-o, pe cea bolnavă n-ați vindecat-o, pe cea rănită n-ați legat-o, pe cea alungată n-ați întors-o și pe cea pierdută n-ați căutat-o, ci le-ați pedepsit cu forță și cruzime și pentru că nu aveau păstor s-au risipit și au ajuns de mâncare tuturor fiarelor câmpului” [Iz 34, 2-5]. ⁹ Și iarăși: „Păstorii n-au căutat oile Mele, păstorii s-au păstorit pe ei înșiși, iar oile Mele nu le-au păstorit” [Iz 34, 8]. ¹⁰ Și după puțin: „Iată, Eu sunt împotriva păstorilor; și voi cere oile Mele din mâinile lor, și-i voi întoarce îndărăt, pentru ca ei să nu pască oile Mele, și păstorii nu le vor mai paște; și-Mi voi scoate oile din gura lor, iar ele nu le vor mai fi lor de mâncare” [Iz 34, 10]. ¹¹ Și se întoarce și spre popor spunând: „Iată Eu voi face judecată

între oaie și oaie, între berbec și berbec. Oare e puțin lucru pentru voi că ați primit pășunea bună? Iar voi ați călcat cu picioarele voastre ce rămânea din pășune și oile au mâncat ceea ce au călcat picioarele voastre” [Iz 34, 17–19].¹² Și după puțin adaugă: „Și veți cunoaște că eu sunt Domnul și voi oile pășunii Mele; sunteți oamenii Mei și Eu Dumnezeuul vostru, zice Adonai Domnul” [Iz 34, 30–31].

XIX. Că păstorul nepăsător față de oi trebuie pedepsit și oaia care nu ascultă de păstor trebuie și ea pedepsită

¹ Ascultați, episcopi, și ascultați, laici, ce spune Dumnezeu: „Voi judeca între berbec și berbec și între oaie și oaie” [Iz 34, 17], iar păstorilor le spune: „Veți fi judecați pentru neiscușința voastră și pentru stricăciunea adusă oilor”, adică: „Voi judeca între episcop și episcop, între laic și laic, între stăpânitor și stăpânitor.”² Căci oile sunt cuvântătoare/raționale și berbecii la fel, nu necuvântătoare/neraționale, ca laicul să nu spună niciodată: „Eu sunt oaie și nu păstor.”³ Așa cum oaia care nu urmează păstorului bun se expune lupilor spre stricăciune, tot așa cea care urmează păstorului rău are evident drept consecință moartea, pentru că va fi mâncată. De aceea trebuie să fugim de păstorii care fac stricăciune.

XX. Cum trebuie laicii să-i cinstească pe episcopi, mai ales pe cei buni

¹ Dar pe păstorul cel bun laicul să-l cinstească, să-l iubească, să-l respecte ca pe un tată, ca pe un domn, ca pe un stăpân, ca pe un arhiereu al lui Dumnezeu, ca pe un dascăl al buneii-cinstiri, căci cine ascultă de el ascultă de Hristos, iar cine-l nesocotește, nesocotește pe Hristos, iar cine nu primește pe Hristos nu primește nici pe Dumnezeu și Tatăl Lui; căci El zice: „Cine vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă, și cine vă nesocotește pe voi, pe Mine Mă nesocotește, iar cine Mă nesocotește pe Mine, nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine” [cf. Lc 10, 16].² În chip asemănător, episcopul să-i iubească pe laici ca pe copiii lui, încântându-i și încălzindu-i cu sângețuța iubirii lui ca pe niște ouă pentru dobândirea de pui sau îmbrățișându-i sub aripă pe niște pui pentru a deveni păsări mari, povățuind și muștrând pe toți cei ce au nevoie de muștrare, dar nu lovindu-i, împingându-i spre sfială, nu spre surprare, povățuindu-i spre întoarcere, pedepsindu-i spre îndreptare și corectitudinea drumului lor.

[Grija de oile pierdute]

³ Pășind oaia tare [cf. Iz 34, 16], adică păstrând-o sigură pe cea tare în credință, păstorind poporul pașnic; întărind-o pe cea slabă [*ibid.*], adică făcând-o tare prin muștrări pe cea ispitită; vindecând-o pe cea bolnavă

[Iz 34, 4], adică tămăduind-o prin învățatură pe cea bolnavă în dihonii venite din credință; ⁴ legând-o pe cea zdrobită [Iz 34, 16], adică pe cea rătăcită sau rănită sau doborâtă în păcate, schiopătând pe drum leag-o cu pansamentele unei povățuiri mângâietoare, ușurând-o de greșeli și dându-i nădejdi bune, și așa reaseaz-o înzdrăvenită în Biserică ducând-o înapoi la turmă; pe cea alungată întoarce-o [ibid.], adică pe cea care a ajuns în păcate și a fost scoasă afară drept pedeapsă, n-o lăsa să rămână afară, ci primind-o și întorcând-o reaseaz-o în turmă, adică în poporul nepătatei Biserici; ⁵ pe cea pierdută caut-o [ibid.], adică pe cea care sub mulțimea greșelilor a deznădăjduit de mântuirea ei n-o lăsa să piară desăvârșit; pe cea care a adormit din pricina marii toropeli și lentori și în somnul ei adânc a uitat de viața ei și s-a îndepărtat mult de turmă încât a căzut pradă lupilor, caut-o și povățuind-o întoarce-o, îndeamn-o să fie trează și seamănă în ea nădejdea, neîngăduindu-i să spună ceea ce se spune de unii: „Necucerniciile noastre sunt asupra noastră și ne topim în ele; cum vom fi vii?” [Iz 33, 10].

⁶ Așadar, dacă e cu puțință, episcopul să-și însușească greșeala acestuia și să spună celui ce a păcătuit: „Tu numai întoarce-te, și eu voi primi moartea pentru tine, așa cum Domnul a primit-o pe cea pentru mine și pentru toți.” Căci „păstorul cel bun își pune sufletul pentru oile lui, dar cel plătit și care nu e păstorul ale cui sunt oile, vede lupul venind”, adică pe diavolul, „și lasă oile și fuge”, iar lupul le răpește [In 10, 11–12]. ⁷ Se cade să se știe că, îndurător fiind, Dumnezeu le-a făgăduit cu jurământ pocăință celor ce au păcătuit [cf. Iz 33, 11], dar păcătosul care nu știe făgăduința lui Dumnezeu privitoare la pocăință și nu cunoaște îndelungă-răbdarea și îngăduința lui Dumnezeu și nu cunoaște Sfintele Scripturi care vestesc aceasta, dacă nu le-a învățat de la tine, va pieri din pricina lipsei de înțelegere. ⁸ Tu însă, ca un păstor iubitor și sârguitor, numără turma, caut-o pe cea care lipsește, așa cum Domnul Dumnezeu, bunul nostru Tată, L-a trimis pe Fiul Său păstor bun și mântuitor, pe învățătorul nostru Iisus, poruncindu-i să lase cele nouăzeci și nouă de oi pe munți și să meargă în căutarea celei rătăcite, și găsind-o s-o ridice pe umerii lui și să o ducă la turmă bucurându-se pentru aflarea celei pierdute [Lc 15, 4–6].

⁹ Așa și tu, episcope, fii ascultător și caut-o pe cea pierdută, îndrepteaz-o pe cea rătăcită, întoarce-o pe cea depărtată [Iz 34, 16], căci ai putere să întorci și să slobozești pe cei apăsăți [Lc 4, 18; Is 58, 6]. Prin tine Mântuitorul spune celui paralizat în păcate: „Iertate-ți sunt păcatele tale; credința ta te-a mântuit, mergi în pace” [Lc 7, 48. 50]. ¹⁰ Pace senină e Biserica lui Dumnezeu, în care dezlegându-i pe cei ce au păcătuit, reasează-i sănătoși și nepătați, cu bune nădejdi, sârguitori, ostenitori în fapte bune; ca un medic iscusit și compătimitor vindecă-i pe cei loviți de păcate; căci „nu cei tari au nevoie

de doctor, ci cei care se simt rău [Mt 9, 12], pentru că Fiul Omului a venit să caute și să mântuiască pe cel pierdut [Lc 19, 10]".¹¹ Fiind așadar medic al Bisericii Domnului, adu terapia potrivită fiecăruia din cei bolnavi, vindecă și însănătoșește în tot felul, iar pe cei sănătoși reasează-i în Biserică. Păstorește turma nu cu forță și cruzime [Lc 34, 4], autoritar [Mt 20, 25], ci ca „un păstor bun care strânge la sân mieii și le cheamă pe cele ce au în pântec” [Is 40, 11].

*XXI. Că e primejdios a face judecată parțială
și a pedepsi pe cel care n-a fost încă vădit de greșeală*

¹ Tu însă fii îndurător, bun, blând, neviclean, nemincinos, neaspru, nearogant, netranșant, netrufaș, neinsensibil, neîngâmfat, neplăcând oamenilor, nelaș, neduplicitar, nebătându-ți joc de mulțimile aflate sub tine, neascunzându-le legile lui Dumnezeu și cuvintele despre pocăință, negrabnic la excludere și scoatere afară, ci dând siguranță, neiubitor de pedeapsă, nepripit, neprimind mărturie împotriva cuiva fără trei martori a căror purtare a primit deja mărturie și dacă nu sunt puși în mișcare de dușmănie și invidie.² Căci mulți sunt cei ce se bucură de rele, limbuți, au trei limbi [Sir 28, 14], urăsc frații și-și propun să risipească oile lui Hristos. Dacă vei primi fără judecată cuvintele lor, vei împărștia turma ta și o vei preda spre mâncare lupilor, adică demonilor și oamenilor răi, sau mai bine zis nu unor oameni, ci unor fiare cu chip de om, păgânilor, iudaizanților și ereticilor lipsiți de Dumnezeu.

[Păcătosul respins cade în brațele păgânilor și ereticilor]

³ Căci de cel scos afară din Biserică se apropie îndată molipsitorii ca niște lupi pe care-l privesc ca un miel de pradă, socotind pierzania lui drept câștigul lor, căci tatăl lor diavolul e omorător de oameni [In 8, 44]. Și cel îndepărtat în chip nedrept din pricina lipsei tale de discernământ, cuprins de deprimare și descurajare, fie va fi dus în rătăcire la păgâni, fie va fi prins în cursă de erezii, și așa se va înstrăina cu totul de Biserică și de nădejdea în Dumnezeu și va fi prins în capcana necredinței, iar tu te vei face vinovat de pierzania lui.⁴ Fiindcă nu este drept să fii gata să scoți afară pe cel ce a păcătuit, dar să fi zăbavnic la a-l primi pe cel ce se întoarce, să fii grabnic la amputare și nemilos în a vindeca pe cel ce suferă. Despre unii ca aceștia vorbește dumnezeiasca Scriptură: „Picioarele lor aleargă spre rău și sunt grabnice să verse sânge; prăpăd și nenorocire e în căile lor, n-au cunoscut calea păcii și nu este frică de Dumnezeu înaintea ochilor lor” [Is 59, 7-8; Ps 35, 2].⁵ Calea păcii e Mântuitorul nostru Iisus Hristos Care ne-a învățat zicând: „Iertați și vi se va ierta. Dați și vi se va da” [Lc 6, 38], adică dați iertare păcatelor și vi se vor ierta greșelile; cum ne-a învățat să spunem către Dumnezeu și prin rugăciune: „Și ne lasă nouă greșelile noastre, precum lăsam

și noi datornicilor noștri" [Mt 6, 12]. ⁶ Așadar dacă nu veți ierta pe cei ce au păcătuțit, cum veți primi iertarea păcatelor voastre? Nu te legi dimpotrivă pe tine însuți spunând că ierți, dar neiertând? Spunând că iertați, dar neiertând de fapt, vă împotriviți gurii voastre.

⁷ Fiindcă știți că cel care scoate afară pe cel ce n-a făcut nedreptate sau nu primește pe cel ce se întoarce, îl omoară pe fratele lui și îi varsă sângele ca și Cain pe Abel, fratele lui, al cărui sânge care strigă la Dumnezeu [Fc 4, 10] va fi cerut. Pentru că dreptul omorât în chip nedrept de cineva va fi în odihnă la Dumnezeu în veac [Sol 4, 7], asemenea și cel îndepărtat pe degeaba de episcop. ⁸ Prin urmare, cel ce scoate afară ca pe un ciumat pe cel nevinovat e mai amarnic decât un asasin, pentru că nu se uită la mila lui Dumnezeu, nu-și aduce aminte de bunătatea Lui față de cei ce se pocăiesc, nici nu ia drept intenții ale unora ca acestea pe cei ce prin pocăință au primit iertare din mulțime de greșeli. ⁹ De aceea, cel care-l alungă pe cel nevinovat e mai crud decât cel ce ucide trupul; la fel și cel ce nu primește pe cei ce se pocăiesc risipește cele ale lui Hristos ridicându-se împotriva Lui. Căci așa cum Dumnezeu este drept când judecă pe păcătoși, tot așa e milostiv când îi primește pe cei ce se întorc; pentru că iubitul de Dumnezeu David a cântat mila și judecata Lui [Ps 100, 1].

XXII. Că mare exemplu de pocăință ne stau înainte David, ninivitenii, Iezechia și fiul său Manase

¹ Trebuie să ai înaintea ochilor, episcopi, cele trecute și să te folosești de ele cu iscusință spre povățuirea celor ce au nevoie de cuvinte aspre sau mângâietoare; iar când judeci drept trebuie să urmezi voii lui Dumnezeu și așa cum Dumnezeu judecă pe cei ce au păcătuțit și se întorc, în chip asemănător să judeci și tu. ² Sau oare când David a alunecat Dumnezeu nu l-a mustrat prin Natan, iar când s-a pocăit nu l-a izbăvit îndată de moarte spunându-i: „Îndrăznește! Nu vei muri!” [2 Rg 12, 13]? Sau pe Iona, care nu voia să propovăduiască ninivitenilor, nu l-a făcut să fie înghițit de mare și de balenă, dar când s-a rugat în pântecetele acesteia nu l-a scos din stricăciune la viață? Iar lui Iezechia care s-a îngâmfat puțină vreme, dar mai apoi s-a rugat cu lacrimi, nu i-a iertat vina? [4 Rg 20]. ³ Auziți însă, episcopi, cu privire la unele ca acestea un exemplu folositor, căci scris stă în cartea a IV-a a Regilor [cap. 21] și în a II-a a Cronicilor [cap. 33] astfel: ⁴ „Manase, fiul lui Iezechia, avea doisprezece ani când a ajuns împărat și a împărățit cincizeci și cinci de ani în Ierusalim; numele mamei lui era Epsiba. ⁵ Și a făcut ce este rău înainte Domnului și nu s-a întors de la spurcăciunile neamurilor păgâne, pe care le stârnise Domnul de la fața fiilor lui Israel; și Manase s-a întors și a

zidit înălțimile, pe care lezechia, tatăl său, le dăruase, și a înălțat stâlpi pentru Baal și a ridicat un altar pentru Baal și a făcut dumbrăvi, precum făcuse Ahav, împăratul lui Israel; și a făcut jertfelnice pentru toată oștirea cerului și le-a zidit un altar în casa Domnului, în care grăise Domnul lui David și lui Solomon, fiul lui, zicând: «În el Îmi voi așeza Numele Meu.»⁶ Și Manase a ridicat altare în care slujea lui Baal și zice: «Numele meu va fi în veac.» Și a zidit altare oștirii cerului în cele două curți ale casei Domnului și i-a trecut pe copiii lui în foc la Ghe Benenom și s-a îndeletnicit cu ghicitul și vrăjitoria, a așezat grăitori din pântec, descântători și prezicători și a înmulțit răul în ochii Domnului înfuriindu-L.⁷ A așezat idolul turnat și sculptat în lemn, chipul pe care-l făcuse, în casa Domnului, în care Domnul a ales să-și pună Numele Lui acolo în Ierusalim, sfânta cetate, în veac, și a zis: «Nu voi mai clinti piciorul Meu din pământul lui Israel, pe care l-am dat părinților lor, numai să păzească toate câte le-am poruncit și toată porunca, pe care a dat-o Moise, robul Meu.» Și n-au ascultat, iar Manase i-a dus în rătăcire să facă ce este rău înaintea Domnului mai presus decât neamurile/păgânii, pe care Domnul le-a stârpit de la fața fiilor lui Israel.⁸ Și a grăit Domnul lui Manase și poporului său prin robii săi profeții zicând: «Pentru câte a făcut Manase, împăratul lui Iuda, spurcăciunile acestea mai rele decât toate cele pe care le-a făcut înaintea Lui Amoreul și pentru că l-a făcut pe Iuda să păcătuiască în idoli lui, acestea zice Domnul Dumnezeuul lui Israel: Iată, voi aduce rele peste Ierusalim și Iuda, încât oricui va auzi îi vor vui amândouă urechile, și voi întinde peste Ierusalim măsura Samariei și cântarul casei lui Ahav, și voi șterge Ierusalimul, cum se șterge tăblița ștearsă și-l voi răsturna pe fața lui; voi lepăda resturile moștenirii Mele și-i voi preda în mâinile dușmanilor lor, și vor fi pradă și jaf pentru toți dușmanii lor, pentru toate relele pe care le-au făcut în ochii Mei și M-au înfuriat, din ziua în care i-am scos pe părinții lor din pământul Egiptului și până în ziua aceasta.»⁹ Și Manase a mai vărsat și foarte mult sânge nevinovat, până s-a umplut Ierusalimul de la un capăt la altul, afară de păcatele lui prin care l-a făcut pe Iuda să păcătuiască și să facă rău în ochii Domnului.¹⁰ Și a adus Domnul asupra lor căpeteniile oastei împăratului Assur, care l-au prins pe Manase cu arcanul și l-au legat cu cătușe și l-au dus în Babilon” [2 Par 33, 11]. Și era legat și pus întreg în fiare în casa închinării și i se dădea puțină pâine de țărâțe și puțină apă amestecată cu oțet, cât să trăiască, și era tare descurajat și îndurerat.¹¹ „Și cum era puternic necăjit, a căutat fața Domnului Dumnezeului său și s-a smerit foarte înaintea feței Domnului Dumnezeului părinților săi și s-a rugat” [2 Par 33, 12–13] Domnului Dumnezeu zicând:

¹² „Doamne, Atotțiitorule, Dumnezeuul părinților noștri, al lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov și al seminției lor celei drepte, Cel ce ai făcut cerul și

pământul cu toată podoaba lor, Care ai legat marca cu cuvântul poruncii Tale, Care ai încuiat adâncul și l-ai pecetluit cu numele Tău cel temut și slăvit, înaintea Căruia toate se tem și tremură din pricina atotputerniciei Tale; pentru că nimeni nu poate să stea înaintea strălucirii slavei Tale și nesuferită este mânia urgiei Tale asupra celor păcătoși. Nemăsurată și neajunsă este și mila făgăduinței Tale, căci Tu ești Domnul cel Preainalt, bun, îndelung-răbdător și mult-milostiv, Căruia Ți pare rău de răutățile oamenilor.

¹³ Tu, Doamne, după mulțimea bunătății Tale, ai făgăduit pocăință și iertare celor ce Ți-au greșit și după mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoșilor, spre mântuire. Așadar Tu, Doamne, Dumnezeuul celor drepecți, n-ai pus pocăință pentru cei drepecți: pentru Avraam și Isaac și Iacov, care nu Ți-au greșit Ție, ci ai pus pocăință mie, păcătoșului, pentru că am păcătuit mai mult decât nisipul mării. Multe sunt fărădelegile mele și nu sunt vrednic a căuta și a privi la înălțimea cerului, din pricina mulțimii nedreptăților mele. Strâns sunt eu cu multe cătușe, încât nu pot să-mi ridic capul și nu am nici loc de odihnă, pentru că Te-am mâniat și rău am făcut înaintea Ta; n-am împlinit voia Ta, nici am păzit poruncile Tale, ci fapte urâte am făcut, înmulțindu-mi poticnelile.

¹⁴ Dar acum îmi plec genunchii inimii, rugând bunătatea Ta și zicând: Am păcătuit, Doamne, am păcătuit și fărădelegile mele eu le cunosc; însă tot eu cer, rugându-Te: iartă-mă, Doamne, iartă-mă și nu mă pierde din pricina fărădelegilor mele, și nici nu mă osândi la întuneric sub pământ, căci Tu ești, Dumnezeuule, Dumnezeuul celor ce se pocăiesc. Arată-Ți peste mine bunătatea, mântuiește-mă pe mine, nevrednicul, după mare mila Ta și Te voi preaslăvi în toate zilele vieții mele; căci pe Tine Te slăvesc toate puterile cerești și a Ta este slava în vecii vecilor. Amin.”

¹⁵ „Și a auzit Domnul glasul lui” [2 Par 33, 13] și s-a îndurat de el; și în jurul lui s-a făcut o flacără de foc și a topit toate fiarele din jurul lui și a tămăduit Dumnezeu pe Manase din necazul lui și „l-a întors în Ierusalim în împărăția lui”. ¹⁶ „Și Manase a cunoscut că Domnul Dumnezeu este El În-suși Singurul Dumnezeu” [ibid.] și a slujit numai Domnului Dumnezeu din toată inima lui și din tot sufletul lui în toate zilele vieții lui și a fost socotit drept. ¹⁷ „Și a doborât dumnezeii străini și idolul din templul Domnului și toate altarele pe care le zidise în muntele templului Domnului, în Ierusalim și în afara cetății. Și a dres la loc jertfelnicul Domnului și a adus pe el jertfe de mântuire și laudă; și le-a spus fiilor lui Iuda să-l slujească Domnului, Dumnezeului lui Israel” [2 Par 33, 15–16]. ¹⁸ „Și a adormit în pace împreună cu părinții lui, și în locul lui a domnit Amon; el a făcut rău înaintea Domnului după toate pe care le făcuse la început Manase tatăl lui, și l-a infuriat pe Domnul Dumnezeuul lui” [2 Par 33, 20–22; 4 Rg 21, 18–22].

XXIII. Exemplu pentru cei ce disprețuiesc pe păcătoși să fie Amon

¹ Ați auzit, copiii noștri dragi, cum Dumnezeu pe cel ce se ținea de idoli, care a omorât mulți nevinovați, pedepsind scurt, când i-a părut rău, l-a primit și iertându-i păcatele l-a întors în împărăția Lui; nu numai îi iartă pe cei ce se pocăiesc, dar îi și aduce înapoi la demnitatea dintâi. Nu e păcat mai mare decât idolatria, căci este o impietate față de Dumnezeu, dar și aceasta este iertată prin pocăință sinceră.

² Dar dacă va păcătui cineva din ostilitate declarată punându-L la încercare pe Dumnezeu ca și cum n-ar pedepsi pe cei răi, unul ca acesta nu va avea iertarea, dacă și-a spus: „Fericirea mea va fi că voi umbla în purtarea inimii mele rele” [Dt 29, 18]. ³ Așa a fost Amon fiul lui Manase; căci zice Scriptura: „Și Amon a gândit în el însuși acest gând rău de încălcare și a zis: Tatăl meu a făcut în tinerețea sa multe nelegiuiri și la bătrânețe s-a pocăit; și eu voi umbla acum după cum poștește sufletul meu, iar mai apoi mă voi întoarce la Domnul.” ⁴ Și a făcut rău înaintea Domnului mai mult decât toți cei ce fuseseră înaintea lui, și Domnul Dumnezeu l-a smuls degrabă din pământul lui cel bun: slujitorii lui au pus mâinile pe el și l-au omorât în casa lui, și a domnit doar doi ani” [cf. 4 Rg 21, 19–23; 2 Par 33, 21–24].

XXIV. Că Hristos Domnul nostru a venit să mântuiască pe credincioși prin pocăință

¹ Luați aminte, așadar, voi laicii, ca nimeni dintre voi să nu-și rezeme în inima lui gândul lui Amon și să piară în scurt timp. ² În chip asemănător episcopul să-i păstreze după putință pe cei ce n-au păcătuț să rămână fără păcat, iar pe cei ce se întorc de la păcatele lor să-i primească și să-i vindece. ³ Iar dacă, nemilostiv fiind, nu-l va primi pe cel ce s-a pocăit, va păcătui împotriva Domnului Dumnezeului său îndreptățindu-se pe sine însuși mai presus decât dreptatea Aceluia și neprimindu-l pe cel pe care Acela l-a primit prin Hristos, pentru care L-a trimis pe pământ pe Fiul Său oamenilor ca om, pentru care a binevoit ca Făcătorul bărbatului și al femeii să se nască din femeie, pentru care, necruțându-L de la cruce, moarte și mormânt, a îngăduit să pătimească Cel prin fire nepătimitor, Fiul Său iubit, Dumnezeu Cuvântul, Îngerul sfatului Său celui mare, ca să-i izbăvească de moarte pe cei supuși morții.

⁴ Pe Acesta Îl înfurie cei ce nu-i primesc pe cei ce se pocăiesc. Căci El nu s-a rușinat de mine, Matei, care înainte am fost vameș [Lc 5, 27]; pe Petru, care L-a tăgăduit de frică de trei ori și L-a făcut îndurător prin pocăință și plângând cu amar [Mt 26, 75], l-a primit și l-a așezat păstor al mieilor Lui [In 21, 15]; iar pe Pavel cel împreună-apostol cu noi, care mai înainte ne-a

făcut multe rele și a blasfemiât Numele Sfânt, l-a promovat apostol în loc de prigonitor, arătându-l vas al alegerii [FA 9, 15].⁵ Iar unci alte femei păcătoase îi spune: „Iertate sunt păcatele tale cele multe, că mult ai iubit” [Lc 17, 47-48].⁶ Dar bătrânii au pus înaintea Lui și o altă păcătoasă și punând judecata ei asupra Lui au ieșit [In 8, 3, 10]; iar Domnul știutor al inimilor [FA 1, 24; 15, 8], întrebând-o dacă bătrânii au osândit-o, iar ea spunându-i că nu, i-a zis: „Du-te, nici Eu nu te osândesc” [In 8, 11].

⁷ Pe acest Mântuitor, Împărat și Domnul Dumnezeu nostru, Iisus, trebuie să-L aveți drept scop, episcopilor, și să fiți imitatori ai Lui, blânzi, liniștiți, îndurători, milostivi, pașnici, nemânioși, gata să învățați, să întoarceți, să primiți și să mângâiați, nu bătăuși, nici furioși, nici insultători, nici trufași, nici disprețuitori, nici porniți după vin, nici bețivi, nici risipitori, nici cheltuitori, nici aprinși după desfătări, nefolosindu-vă de darurile lui Dumnezeu ca de niște bunuri străine, ci ca de cele proprii, ca unii ce ați fost așezați economi buni [cf. I Ptr 4, 10] și ca unii cărora vi se va cere socoteală de către Dumnezeu [Lc 16, 2].

XXV. Despre pârgă și zeciuială, și cum anume trebuie episcopul să se împărtășească din ele, fie să le dea altora

¹ Episcopul să aibă hrană de-ajuns pentru el și îmbrăcăminte cât se cuvine nevoii și decenței; să nu se folosească de cele ale Domnului ca de lucruri străine, ci cu măsură, căci „vrednic este lucrătorul de plata lui” [Lc 10, 7].

² Să nu fie nici luxos, nici frivol, ci dorind doar cele pentru subzistență. Dar de cele date potrivit poruncii lui Dumnezeu prin zeciuiei și pârgă să se înfrupte ca un om al lui Dumnezeu [I Tim 6, 11]. Cele aduse de bunăvoie pentru săraci să le economisească frumos orfanilor, văduvelor, celor necăjiți și străinilor lipsiți de mijloace, ca unul care-L are drept contabil al acestora pe Dumnezeu, Care i-a încredințat acest economat.³ Și dacă împărțiți cu dreptate tuturor celor lipsiți și vă folosiți și voi înșivă din cele ale Domnului fără să abuzați însă, mâncând din ele, dar nedeavorându-le singuri și împărțind celor ce sunt în nevoi, atunci nu veți supăra pe Dumnezeu; dar dacă vă veți înfrupta din ele singuri, veți fi ocărăți de Dumnezeu Care vă va spune ca unor nesătuli și mâncători de unii singuri: „Laptele l-ați mâncat, cu lâna v-ați îmbrăcat” [Iz 34, 3]; și altundeva: „Oare locuiți singuri pe pământ?” [Is 5, 8]. De aceea vi s-a poruncit în Lege: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” [Lv 19, 18].

⁴ Spunem acestea nu ca să nu împărțiți din ostenele voastre, căci scris este: „Să nu legi gura boului care treieră” [Dt 25, 4; I Co 9, 9], dar cu măsură și dreptate.⁵ Prin urmare, așa cum boul care lucrează în arie fără botniță

mănâncă, dar nu devoră totul, tot așa și voi, care lucrați în arie, adică în Biserica lui Dumnezeu, mâncați de la Biserică, așa cum făceau leviții care liturghiseau Cortului Mărturie, care era o prefigurare [*typos*] a Bisericii întru toate, mai mult, prin însuși numele de „mărturie” cortul predefinea Biserica.⁶ Aici, așadar, leviții care ședea în el se împărtășeau neîmpiedicat din cele date drept ofrandă lui Dumnezeu de tot poporul — daruri, pârgă, zeciuiele, jertfe și ofrande — ei înșiși, femeile lor, fiii și fiicele lor; pentru că lucrul lor era liturghia Cortului, de aceea ei n-au primit drept moștenire pământ între fiii lui Israel [*Nm* 18, 20]; pentru că sorțul lui Levi și moștenirea seminției lui erau ofrandele poporului.

⁷ Astăzi, așadar, voi, episcopii, sunteți pentru poporul vostru preoți leviți care liturghisiți Cortului sfânt, sfintei Biserici catholice, stați înaintea jertfelnicului Domnului Dumnezeului nostru aducându-I jertfele cuvântătoare și fără sânge prin Iisus Hristos Marele Arhiereu [*Evr* 4, 14]. Pentru laicii care sunt cu voi sunteți profeți, stăpânitori, conducători și împărați, mijlocitori între Dumnezeu și credincioșii Lui, depozitarii și vestitorii cuvântului, cunoșcătorii Scripturilor, purtători de cuvânt ai lui Dumnezeu și martori ai voii Lui, cei care poartă păcatele tuturor și care dați seama de toți; cum ați auzit, cuvântul vă amenință fremătător dacă veți ascunde de oameni cheia cunoașterii [*Lc* 11, 52]; un pericol de moarte vă paște dacă nu veți vesti voia Lui poporului de sub voi, dar de o plată nemincinoasă și o faimă nepovestită în slavă veți avea parte de la Dumnezeu dacă veți liturghisi frumos Cortului sfânt.⁸ Căci pe cât e povara voastră, pe atât aveți drept roadă slujirile de mâncăruri și de celelalte nevoi.

⁹ Fiți așadar imitatori ai lui Hristos Domnul, și așa cum El a purtat pe lemn păcatele noastre ale tuturor, fiind răstignit El Cel nepătat pentru cei vrednici de pedepse, tot așa și voi trebuie să vă faceți ale voastre păcatele poporului.¹⁰ Căci despre Mântuitorul s-a zis în *Isaia*: „Acesta poartă păcatele noastre și pentru noi suferă dureri” [*Is* 53, 4].¹¹ Și iarăși: „El a purtat păcatele multora și a fost predat pentru fărădelegile lor” [*Is* 53, 12].¹² Prin urmare, așa cum voi sunteți santinele, așa și voi aveți santinelă pe Hristos; așa cum El este pentru voi toți, așa și voi sunteți pentru laicii de sub voi. Să nu socotiți că episcopia e o povară facilă și ușoară.¹³ Prin urmare, așa cum purtați această povară, tot așa trebuie și să vă împărtășiți primii din roadele ei și să dați și celor lipsiți, ca unii care veți da socoteală Celui ce va face socotelile fără să se lase înșelat.¹⁴ Căci cei ce se ocupă de Biserică trebuie să fie hrăniți de Biserică: preoți, leviți, întâi-stătători, liturghi ai lui Dumnezeu, cum stă scris despre preoți în cartea *Numerelor*:¹⁵ „Și a zis Domnul către Aaron: Tu și fiii tăi și casa ta veți lua asupra voastră păcatele împotriva locașului sfânt și a preoției voastre” [*Nm* 18, 1].¹⁶ „Iată, Eu am dat în seama voastră pârga

Mea din toate cele-nchinat Mie de la fiii lui Israel: ție și le-am dat pe acestea, și cinului tău și fiilor tăi de după tine, prin lege veșnică. Iată ce va fi al vostru din cele preasfinte: din aduceri, din toate darurile lor de pâine, din toate jertfele lor pentru greșală și din toate jertfele lor pentru păcat, din toate cele sfinte câte-Mi aduc ei Mie, ale tale vor fi și ale fiilor tăi. În locul cel preasfânt le veți mânca; numai bărbații le vor mânca, tu și fiii tăi, sfinte să-ți fie” [Nm 18, 8–10].¹⁷ Și după puțin: „Toată pârga de untdelemn, de vin și de grâu, pe care le aduc ei Domnului, ție le-am dat ție, și toate cele dintâi roade ale pământului le-am dat ție și al tău va fi tot ce e afierosit. Tot întâinăscutul omului, al dobitocului curat și necurat, și din jertfe pieptul și brațul drept aparțin preoților și celorlalți leviți care rămân pe lângă ei [să-i ajute]” [Nm 18, 11–19].

XXVI. După ce model și cu ce demnitate au fost rânduite de Dumnezeu fiecare din treptele clerului

¹ Ascultați acestea și voi, laicii, Biserica aleasă a lui Dumnezeu, căci și înainte poporul se numea popor al lui Dumnezeu și neam sfânt [Iș 19, 5–6], dar și voi sunteți Biserica sfântă a lui Dumnezeu scrisă în cer [Evr 12, 23], preoție împărătească, neam sfânt, popor câștigat [I Ptr 2, 9], mireasă înfrumusețată [Ap 21, 3] pentru Domnul Dumnezeu, Biserică mare, Biserică credincioasă. Cele ce s-au spus mai întâi auzi-le acum: ofrandele, zeciuielile, pârga revin Arhiereului Hristos și celor ce-l liturghisesc, zeciuieli ale mântuirii, început al numelui lui Iisus².² Ascultă, Biserică sfântă și catholică, care ai scăpat de cele zece plăgi și ai primit Decalogul, ai învățat Legea, ai ținut credința și ai crezut în Domnul Iisus, ai cunoscut decada și ai crezut în iota, care e începutul Numelui lui Iisus, care numești numele Lui și ești rezemată pe desăvârșirea slavei Lui: jertfele de atunci sunt acum rugăciuni, cereri și mulțumiri; pârga, zeciuielile, ofrandele și darurile de atunci sunt acum ofrandele aduse prin credincioșii episcopi Domnului Dumnezeu prin Iisus Hristos Care a murit pentru ei.³ Fiindcă aceștia [episcopii] sunt acum arhierii voștri, preoții voștri sunt prezbiterii, iar leviții voștri sunt diaconii de acum, sunt citeții, cântăreții, portarii, diaconițele voastre, văduvele și fecioarele și orfanii voștri.

⁴ Dar cel mai înalt dintre toți aceștia e arhiereul, episcopul. Acesta e slujitor al Cuvântului, paznic al cunoașterii, mijlocitor între Dumnezeu și voi în slujbele către El, acesta e învățător al evlaviei, acesta e tată al vostru după Dumnezeu, care v-a născut din nou prin apă și prin Duh [In 3, 5] spre înfiere, acesta e stăpân și conducător al vostru, acesta e împărat și domn al vostru,

¹ În limba greacă litera *iota* cu care începe numele *Iisus* are valoarea numerică 10.

acesta e dumnezeul vostru părintesc de după Dumnezeu care trebuie să se bucure de cinstea de la voi. Căci despre el și cei asemenea lui a spus Dumnezeu: „Eu am zis: dumnezeii sunteți și fii ai Celui Preaînalt toți” [Ps 81, 6] și: „Să nu vorbești de rău pe dumnezeii poporului tău” [Is 22, 27]. Așadar, episcopul să vă prezideze ca unul cinstit cu demnitatea lui Dumnezeu, prin care conduce clerul și stăpânește tot poporul. ³ Iar diaconul să-l asiste ca Hristos pe Tatăl și să-i slujească în toate ireproșabil, așa cum Hristos, Care nu face nimic de la Sine Însuși, face întotdeauna cele plăcute Tatălui. ⁶ Iar diaconița să fie cinstită de voi drept chip [typos] al Sfântului Duh, pentru că nu spune sau nu face nimic fără diacon, cum nici Mângâietorul nu face sau nu spune de la sine ceva, ci slăvindu-L pe Hristos așteaptă voința Aceluia. Și cum nu e cu puțină a crede în Hristos fără învățătura Duhului, tot așa fără diaconiță nici o femeie să nu se apropie de diacon sau de episcop. ⁷ Iar prezbiterii să fie socotiți de voi drept chip [typos] al apostolilor, să stea învățători ai cunoașterii lui Dumnezeu, pentru că și Hristos ne-a trimis zicând: „Mergeți și faceți învățacei din toate neamurile, botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, învățându-i să păzească toate câte am poruncit vouă” [Mt 28, 19–20]. ⁸ Iar văduvele și orfanii să fie socotiți de voi drept un chip [typos] al jertfelnicului, iar fecioarele să fie cinstite drept un chip [typos] al cădelniței și tămâiei.

XXVII. Că e un lucru înfricoșător ca un om să se arunce într-o demnitate preoțească, asemenea celor din jurul lui Core, a lui Saul sau Ozia

¹ Așa cum nu era îngăduit unui străin care nu era levit să aducă ceva sau să se apropie de jertfelnic fără preot, tot așa și voi să nu faceți nimic fără episcop. ² Iar dacă face cineva ceva fără episcop, în zadar o face, fiindcă nu i se va socoti drept faptă. ³ Căci așa cum Saul care a adus jertfe fără Samuel a auzit: „În zadar s-a făcut asta de Tine!” [1 Rg 13, 13], tot așa și orice laic care săvârșește ceva fără episcop se ostenește în zadar. ⁴ Și așa cum regele Ozia care a săvârșit cele ale preoților, deși nu era preot, s-a umplut de lepră din pricina fărâdelegii [2 Par 26, 16–21], tot așa și orice laic nu va fi nepepsit dacă va disprețui pe Dumnezeu și insulta preoții Lui, răpindu-și pentru el însuși această cinste și neimitând pe Hristos „Care nu S-a slăvit pe Sine Însuși ca să se facă arhiereu” [Evr 5, 5], ci a așteptat să audă de la Tatăl: „Juratu-S-a Domnul și nu-l va părea rău: Tu ești preot în veac după rânduiala lui Melchisedec” [Ps 109, 4; Evr 5, 6]. ⁵ Așadar, dacă Hristos nu S-a preaslăvit pe Sine Însuși fără Tatăl, cum e cu puțină ca un om să se arunce spre preoție fără să primească această demnitate de la un superior și să facă cele care sunt cu puțină doar preoților? Oare cei ai lui Core, deși erau din semi-

niția lui Levi, n-au fost arși în foc pentru că s-au ridicat împotriva lui Moise și Aaron și pentru că ambiționau cele care nu li se cuveneau [Nm 16]? Iar Datan și Abiron nu s-au coborât de vii în iad [Nm 16, 33] și toiagul care a odrăslit n-a restrâns nebunia multora și nu l-a arătat arhieru pe cel hirotonit de Dumnezeu [Nm 17, 16–26]?⁶ Așadar și voi, fraților, se cuvine să vă aduceți jertfele sau ofrandele voastre episcopului ca unui arhieru fie prin voi înșivă, fie prin diaconi. Aduceți-i nu numai acestea, ci și pârga, zeciuielile și ofrandele de bunăvoie, căci el îi știe limpede pe cei necăjiți și dă fiecăruia ce este potrivit, ca nimeni să nu primească de două ori în aceeași zi sau săptămână, iar altul deloc; căci este drept să-i ajutăm din destul mai degrabă pe cei necăjiți cu adevărat, decât pe cei ce sunt socotiți că sunt necăjiți.

XXVIII. Despre agapă și cum fiecare rang al clerului trebuie să fie cinstit de cei invitați

¹ La agapa sau „recepția” cum a numit-o Domnul [Lc 14, 13], la care sunt chemate de preferință femeile bătrâne, diaconii să le trimită mai mult pe cele pe care le știu necăjite. ² La recepție să se pună însă deoparte cele ce se cuvin legiuit păstorului ca preot, adică din pârgă, chiar dacă nu e prezent la recepție, spre cinstea lui Dumnezeu Care i-a încredințat preoția. ³ Diaconilor să li se dea dublul a ceea ce se dă fiecăreia din bătrâne, spre cinstea lui Hristos. ⁴ Prezbiterilor, ca unii ce se ostenesc pentru cuvântul învățurii [1 Tim 5, 17], să li se pună deoparte și lor o parte dublă [cf. *ibid.*] întru cinstea apostolilor lui Hristos, al Cărui loc îl păzesc ca unii care șed în jurul episcopului și sunt cununa Bisericii, fiindcă sunt sinediul și senatul Bisericii. ⁵ Iar dacă e un citeț, să primească și el o parte în cinstea profeților; la fel și cântărețul și portarul.

Așadar, laicii să acorde fiecărei demnități cinstea care i se cuvine prin daniile lor și respectul acordat lor în viață. ⁶ Să nu-l deranjeze ușor pe stăpânul lor, ci să-i dea de știre ce vor prin slujitori, adică prin diaconi, cu care să aibă mai mare îndrăzneală; căci nici de Dumnezeu Atoateșitorul nu ne putem apropia decât prin Hristos [In 14, 6]. Tot așa și laicii să facă arătate episcopului toate cele ce le vor prin diacon, și așa să săvârșească toate cu avizul lui. ⁷ Căci nici înainte nu se aducea sau se făcea ceva sfânt în locașul sfânt fără preot, pentru că „buzele preotului păzesc cunoașterea și din gura lui se caută legea”, spune profetul [Mal 2, 7]. ⁸ Căci dacă în impietățile lor întinate, scârboase și necurate slujitorii demonilor imită până acum cele sfinte, deși la o comparație urâciunea lor e departe de cele sfinte, și totuși în jocurile lor de copii nu jertfesc nici nu săvârșesc ceva fără un așa-zis preot, ci-l socotesc pe așa-zisul preot drept o gură a pietrelor așteptând ce le va porunci să facă, iar

toate cele pe care le-ar porunci lor acelea le săvârșesc și fără el nu fac nimic, și-l cinstesc pe așa-zisul lor preot și socotesc numele lui venerabil spre cinstea statuilor neînsuflețite și spre adorarea duhurilor rele; ⁹ deci dacă aceia, care cred niște lucruri zadarnice și mincinoase și nu-și au nădejdea în nimic sigur, se sârguiesc să imite cele sfinte, cu cât nu este mai drept ca voi, care aveți credința cea mai luminoasă și o nădejde nemincinoasă și așteptați o făgăduință slăvită, veșnică și care nu cade, să-i cinstiți prin întâi-stătătorii voștri pe Domnul Dumnezeu socotind că episcopii sunt gură a lui Dumnezeu?

XXIX. Care e demnitatea episcopului și a diaconului

¹ Căci dacă, pentru că a vestit lui Faraon cuvintele lui Moise, Aaron a fost numit profet, iar Moise ca împărat și arhiereu a fost numit dumnezeu al lui Faraon, cum i-a spus Dumnezeu: „Dumnezeu te-am pus pentru Faraon, și Aaron fratele tău va fi profetul tău” [Iș 7, 1], de ce voi să nu-i socotiți profeți pe cei ce vă mijlocesc cuvântul Lui și să nu-i venerați ca pe niște dumnezei?

XXX. Cum trebuie laicul să asculte de diaconi

¹ Căci acum pentru voi Aaron e diaconul, iar Moise e episcopul; prin urmare, dacă Moise a fost numit dumnezeu de Domnul, și la voi episcopul să fie cinstit ca un dumnezeu, iar diaconul ca profetul lui. ² Pentru că așa cum Hristos nu face nimic fără Tatăl, tot așa nici diaconul fără episcop, și așa cum Fiul nu e fără Tatăl, tot așa nici diaconul nu e fără episcop; și așa cum Fiul e supus Tatălui, ca și orice diacon episcopului, și așa cum Fiul e un înger [Is 9, 6] și profet [Dt 18, 15] al Tatălui, tot așa și diaconul e un înger și un profet al episcopului.

XXXI. Că diaconul nu trebuie să facă ceva fără episcop

¹ De aceea, toate cele făcute de el [de diacon] pentru cineva să fie arătate episcopului și să se săvârșească prin acela, iar acesta să nu facă absolut nimic fără episcop, nici să dea ceva cuiva fără avizul aceluia. ² Căci dacă dă ceva pe ascuns cuiva ca unui necăjit, fără știința episcopului, îi dă spre ocara episcopului și-l defaimă ca și cum ar fi nepăsător față de cei necăjiți. ³ Iar cine vorbește de rău pe episcop prin cuvânt sau faptă, ofensează pe Dumnezeu, neascultându-L pe El Care a spus: „Să nu-i vorbești de rău pe dumnezeii tăi” [Iș 22, 27]; căci n-a legiuit aceasta cu privire la idoli de piatră sau lemn, care sunt urâciuni din pricină că poartă un nume mincinos, ci cu privire la preoți și judecători, cărora le-a spus și: „Dumnezei sunteți și fii ai Celui Preaînalt toți” [Ps 81, 6].

XXXII. Că diaconul nu trebuie să dea cuiva împotriva avizului episcopului, căci va face aceasta spre defăimarea episcopului

¹ Deci dacă știi, diacone, pe cineva necăjit, adu-i aminte episcopului și așa dă-i, dar să nu faci ceva în ascuns spre ocara lui, ca să nu trezești murmur împotriva lui. ² Căci murmurul nu se va face împotriva lui, ci împotriva Domnului Dumnezeu, iar diaconul și ceilalți vor auzi ce au auzit Aaron și Mariam când au vorbit împotriva lui Moise: „Cum nu v-a fost frică să vorbiți împotriva lui Moise, slujitorul Meu?” [Nm 12, 8]. Și iarăși Moise spune celor adunați împotriva lui: „Murmurul vostru nu e împotriva noastră, ci împotriva Domnului Dumnezeului nostru” [Iș 16, 8].

[Respectul datorat episcopului]

³ Căci dacă cel care a spus unui laic „racă sau nebunule” [Mt 5, 22] nu va rămâne pedepsit ca unul care a insultat numele lui Hristos, ce va fi dacă va vorbi cineva împotriva episcopului? Fiindcă prin el a dat Domnul în voi Duhul Sfânt prin punerea mâinilor, prin el ați învățat dogmele sfinte, ați cunoscut pe Dumnezeu și ați crezut în Hristos, prin el ați fost pecetluitți cu untdelemnul veseliei și mirul înțelegerii, prin el v-ați arătat fiii ai luminii, prin el la luminarea voastră Domnul, Care dădea mărturie prin punerea mâinilor episcopului, și-a întins peste fiecare din voi glasul sfânt care spune: „Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut!” [Ps 2, 7].

XXXIII. Cum trebuie să fie cinstiți preoții și să fie socotiți venerabili, întrucât sunt părinți duhovnicești

¹ Prin episcopul tău Dumnezeu te înfiază, omule; cunoaște deci, fiule, mâna dreaptă, mama ta, și iubește-o și venerază-l pe cel ce s-a făcut tată al tău după Dumnezeu. ² Căci dacă despre părinții după trup cuvântul dumnezeiesc spune: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine” [Dt 5, 16] și: „Cine vorbește de rău pe tată sau pe mamă să piară cu moarte” [Iș 21, 16], cu cât mai mult cuvântul vă îndeamnă să-i cinstiți și iubiți ca pe niște binefăcători și ambasadori la Dumnezeu pe părinții duhovnicești? Pe cei care v-au născut din nou prin apă, pe cei ce v-au umplut cu Duhul Sfânt, pe cei ce v-au hrănit cu laptele cuvântului, pe cei ce v-au crescut prin învățătură, pe cei ce v-au întărit prin povățuiri, pe cei ce v-au făcut vrednici de Trupul mântuitor și de scumpul Sânge, pe cei ce v-au dezlegat de păcat, pe cei ce v-au făcut părtași ai sfintei Euharistii și v-au așezat părtași și comostenitori ai făgăduințelor lui Dumnezeu. ³ Pe aceștia cinstiți-i cu evlavie prin tot felul de cinstiri, căci ei au primit de la Dumnezeu putere de viață și de moarte

pentru a judeca pe păcătoși, a condamna la moartea unui foc veșnic și a dezlega de păcate pe cei ce se întorc și a-i face vii.

*XXXIV. Că preoții sunt superiori
stăpânitorilor-magistraților și împăraților*

¹ Socotiți-i stăpânitori-magistrați și împărați ai voștri și aduceți-le dări ca unor împărați, căci ei și cei ce locuiesc cu ei trebuie să fie hrăniți de voi. ² Așa cum în întâia carte a Regilor Samuel a dat poporului rânduieli [*diataxeis*] cu privire la împărat/rege, iar Moise cu privire la preoți, tot așa și noi vă dăm rânduieli cu privire la episcopi. ³ Căci dacă atunci mulțimea dădea unui asemenea împărat slujiri pe măsura lui, cu cât mai mult acum episcopul trebuie să primească de la voi cele rânduite lui de Dumnezeu pentru hrănirea lui și a clericilor împreună cu el? ⁴ Iar dacă trebuie să mai adăugăm ceva la acest cuvânt, acesta să primească acum mai mult decât acela în vechime; fiindcă unul conducea doar treburile militare, declarând război și pace pentru paza trupurilor, dar acesta are preoția față de Dumnezeu și respinge primejdii atât pentru trup, cât și suflet. Așadar, cu cât sufletul e superior trupului, cu atât preoția e superioară împărăției, fiindcă dezleagă și leagă pe cei vrednici de pedeapsă sau iertare. ⁵ De aceea trebuie să-l iubiți pe episcop ca pe un tată, să vă temeți de el ca de un împărat, să-l cinstiți ca pe un domn, aducându-i roadele și lucrurile mâinilor voastre spre binecuvântarea voastră, dându-i ca unui preot al lui Dumnezeu pârga, zeciuiala, ofrandele și darurile voastre, pârga grâului, vinului, untdelemnului, poamelor, lânii și tuturor celor pe care vi le-a dat Dumnezeu. ⁶ Atunci ofranda ta va fi primită întru miros de bună-mireasmă de Domnul Dumnezeu vostru și Domnul va binecuvânta lucrurile mâinilor tale și va înmulți bunătățile pământului tău, dacă „binecuvântare va fi pe capul celui ce împarte” [*Pr* 11, 26].

XXXV. Că legile poruncesc aducerea de roade, la fel și Evanghelia

¹ Trebuie să știți că dacă Domnul v-a izbăvit de lanțurile adăugate pe deasupra ale sclaviei și v-a scos la răcoare, nemailăsându-vă să jertfiți animale necuvântătoare pentru păcate și curățire, pentru îndepărtarea relelor, pentru băi și ablațiuni continue, El nu v-a eliberat însă de daniile pe care le datorați preoților, nici de binefacerile față de cei lipsiți. Căci zice Domnul în Evanghelia: „De nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și fariseilor, nu veți intra în Împărăția cerurilor” [*Mt* 5, 20]. ² Dreptatea voastră să se înmulțească astfel în aceea că aveți mai multă grijă de preoți, orfani și văduve, cum stă scris: „A risipit, a dat săracilor; dreptatea lui rămâne în veacul veacului” [*Ps* 111, 9]. Și iarăși: „Prin fapte de milostenie și de cre-

dință sunt curățite păcatele" [Pr 15, 27]. Și iarăși: „Binecuvântat este un suflet tot simplu" [Pr 11, 25].³ Tu să faci așa cum a rânduit Domnul și să dai preotului cele datorate lui: pârga ariei și teascului pentru păcate ca unui mijlocitor între Dumnezeu și cei ce au nevoie de curățire și cerere. Fiindcă tu trebuie să dai, iar acela să le economisească întrucât e econom și administrator al lucrurilor bisericești.⁴ Dar nu vei ține contabilitatea episcopului, nici nu vei supraveghea economatul lui, cum o săvârșește sau când, pentru cine, sau unde, ori dacă face aceasta bine, rău ori cum se cuvine; căci are drept contabil pe Domnul Dumnezeu Care a încredințat în mâinile lui această economisire și l-a socotit vrednic de un atât de mare loc în preoție.

*XXXVI. Reamintire a celor zece Porunci ale lui Dumnezeu
și cum vorbesc ele aici*

¹ Ai înaintea ochilor frica de Dumnezeu, aducându-ți aminte întotdeauna de cele zece Porunci: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu" Cel Unul și Singurul „din toată tăria ta" [Mt 6, 5; Mc 12, 30-33], să nu te ții de idoli sau de alte lucruri ca zei neînsuflețiți sau necuvântători ori demoni.² Cunoaște o creație a lui Dumnezeu diferită pentru că are un început prin Hristos, și ține ziua sâmbetei/odihnei din pricina Celui care a încetat să mai creeze [Fc 2, 2], dar nu [a încetat] să poarte de grijă de ea, și ea să fie o odihnă/sabatizare a meditării la Lege, nu doar o nelucrare a mâinilor. Depărtează orice poftă nelegiuată, orice vătămare pentru coruperea oamenilor, orice mânia.³ Cinstește-i pe părinți ca pe niște pricini ale facerii tale.⁴ Iubește-l pe aproapele tău ca pe tine însuși [Mt 19, 19]; împărtășește cele ale vieții celor lipsiți.⁵ Fugi de jurământul strămb și de multele jurăminte, căci nu te vei putea dezvinovăți.⁶ Nu te arăta preoților cu mâna goală [Is 23, 15] și adu încontinuu Domnului cele ale tale de bunăvoie; nu părăsi Biserica lui Hristos, ci du-te la ea în zori, înaintea oricărui lucru, și iarăși seara mulțumind în ea lui Dumnezeu pentru că Ți-a dăruit viața.⁷ Trudește-te, lucrează, ostenește-te, adu Domnului cele ale Tale de bunăvoie, căci se spune: „Cinstește-L pe Domnul din ostenele tale cele drepte" [Pr 3, 9].⁸ Aruncând în vistieria templului [Mt 27, 6] ce poți, dă celor străini un bănuț, sau doi sau cinci; strânge-ți bogăția cerească, pe care nici viermele, nici hoții nu o vatămă [Mt 6, 20].⁹ Și făcând așa nu judeca pe episcopul tău ori pe un laic tovarăș cu tine; căci dacă judeci pe fratele tău, te-ai făcut judecător fără ca nimeni să te fi promovat astfel; fiindcă numai preoților li s-a îngăduit să judece, pentru că lor li s-a spus: „Judecați judecata dreaptă" [Za 7, 9], și iarăși: „Fiți schimbători de bani încercați" [agraphon].¹⁰ Vouă însă nu vi s-a îngăduit; întrucât celor ce sunt în afara demnității judecătorești li s-a spus dimpotrivă: „Nu judecați, ca să nu fiți judecați!" [Lc 6, 37].

XXXVII. Despre acuzatori și calomniatori: că judecătorul nu trebuie să le arate ușor încredere sau neîncredere, ci doar cu o cercetare riguroasă

¹ Episcopul însă trebuie să judece corect, precum stă scris: „Judecați judecata dreaptă!” [*In* 7, 24]; și altundeva: „De ce nu judecați voi înșivă ce este drept?” [*Lc* 12, 57]. ² Fiți deci ca niște monetari iscusiti; căci așa cum aceia resping monedele rele și le rețin pe cele verificate, în același fel și episcopul trebuie să le rețină pe cele nepătate, iar pe cele pătate fie să le vindece, fie să le arunce pe cele bolnave incurabil, fără să taie însă repede, nici să creadă oricui. ³ Căci se poate ca din gelozie sau invidie unii să ridice acuzații mincinoase împotriva unui frate ca acei doi bătrâni împotriva Susanei în Babilon [*Dn* 13] și ca egipteanca împotriva lui Iosif [*Fc* 39]. ⁴ Tu deci, ca om al lui Dumnezeu, nu primi ușor unele ca acestea, ca să nu-l faci să piară pe cel nevinovat și să-l omori pe cel drept [*Iș* 23, 7]. ⁵ Căci cel ce primește de bunăvoie unele ca acestea e tată mai degrabă al mâniei decât al păcii, iar unde e mânie, acolo nu este Dumnezeu, pentru că mânia [*orgē*] care e prietenă a lui Satana — vorbesc de cea pusă în mișcare împotriva dreptății de frați nedrepti — nu lasă să se facă nicicând înțelegere în Biserică. ⁶ De aceea, dacă recunoașteți asemenea nebuni, certăreți, geloși, care se bucură de rău, nu îi credeți, ci fiți atenți la unii ca aceștia când auziți de la ei ceva împotriva unui frate, pentru că în ochii lor un omor nu e nimic și doboară bărbatul la care nu s-ar aștepta cineva.

XXXVIII. Că păcătoșii trebuie demascați în particular, iar cei ce se pocăiesc trebuie primiți, potrivit rânduielii Domnului

¹ Tu deci ia aminte la cel învinuit observând cu înțelepciune purtarea lui, care și cum anume este; și dacă vei găsi că [acuzatorul] spune adevărul, fă potrivit învățaturii Domnului și, luându-l pe cel învinuit singur, mustă-l [*Mt* 18, 15–16] ca să se căiască, în prezența nimănui. ² Dacă nu se lasă convins, după ce vine și un al doilea sau al treilea, arată-i așa greșeala, povățuindu-l cu blândete și pedagogic, pentru că „înțelepciunea se odihnește într-o inimă bună, dar în inima celor fără minte nu se cunoaște” [*Pr* 14, 33]. ³ Deci dacă se lasă convins din gura a trei dintre voi, e bine. Dar dacă se învârtoșează, spune-l Bisericii; iar dacă n-o ascultă nici pe ea, să-ți fie ca păgânul și vameșul [*Mt* 18, 16–17] și nu-l mai primi ca pe un creștin în Biserică, ci refuză-l ca pe un păgân. ⁴ Dacă însă ar voi să se pocăiască, primește-l; pentru că nici pe păgân ori pe vameș nu-l primești în comuniune înainte ca fiecare să se căiască pentru impietățile lui dinainte; căci celor ce le pare rău le-a hotărât loc de pocăință [cf. *Evr* 12, 17] Domnul nostru Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu.

XXXIX. Exemple de pocăință

¹ Căci și eu Matei, unul din cei doisprezece care vă vorbesc în învățătura aceasta și sunt apostol, mai înainte am fost vameș [Mt 9, 9], dar acum am fost miluit prin credință părăndu-mi rău de faptele dinainte și m-am învrednicit să fiu apostol și vestitor al Cuvântului. ² Și Zaheu, pe care Domnul l-a primit în pocăință atunci când L-a rugat, a fost și el mai înainte vameș [cf. Lc 19, 1-10]. ³ Soldații și mulțimea vameșilor care veneau la cuvântul Domnului despre pocăință îl auziseră deja de la profetul Ioan după botezul lor: „Nu faceți nimic pe lângă ce v-a fost rânduit” [Lc 3, 13]. ⁴ În chip asemănător, nici păgânii nu deznădăjduiau de viață dacă se pocăiau și lepădau necredința. ⁵ Să-ți fie așadar ca un vameș sau un păgân [Mt 18, 17] cel care a fost muștrat pentru fapta lui rea și nu s-a căit. ⁶ Dar dacă mai apoi se căiește, îi primim în Biserică ca și pe păgâni: când vor să se pocăiască și să se întoarcă din rătăcire, îi primim ca să audă Cuvântul, dar nu avem comuniune cu ei până ce, primind pecetea [Botezului], ajung desăvârșiți; tot așa și acestora, până ce vor arăta rodul pocăinței, le îngăduim să intre ca, ascultând Cuvântul, să nu piară desăvârșit, ci să participe în comun cu ceilalți la rugăciune, dar să iasă după citirea Legii, a Profeților și a Evangheliei, ca prin ieșirea lor să-și îmbunătățească purtarea, sânguindu-se în fiecare zi să vină la adunări și să zăbovească în rugăciune, ca și ei să poată fi primiți, iar cei care-i văd să fie împunși la inimă să devină mai siguri, temându-se să cadă în lucruri asemănătoare.

*XL. Că nu trebuie să fim dușmănoși față de cel ce păcătuiește
o dată sau de două ori*

¹ În orice caz, episcopi, să nu te scârbești de el ce a căzut o dată și de două ori, să nu-l împiedici de la Cuvântul Domnului, nici să-l excluzi de la viața comună, dacă nici Domnul nu refuza să mănânce cu vameșii și cu păcătoșii și, învinuit de aceasta de către farisei, a zis: „N-au nevoie cei tari de doctori, ci cei ce se simt rău” [Mt 9, 12]. ² Duceți-vă așadar la cei care au fost îndepărtați de voi pentru păcate și trăiți împreună cu ei, purtând grijă de ei, întărindu-i și sprijinindu-i, spunându-le: „Întăriți-vă, mâini slabe și genunchi paralizați!” [Is 35, 3]. ³ Căci cei ce plâng trebuie mângâiați, iar cei descurajați trebuie mângâiați, ca nu cumva din întristare nemăsurată să ajungă la nebulie, dacă: „Deprimatul e foarte tare nebun” [Pr 14, 29].

*XLI. Cum anume trebuie primit cel ce se pocăiește,
cum trebuie tratați păcătoșii și când trebuie ȳiați din Biserică*

¹ Dacă cineva se întoarce arătând roada pocăinței [Mt 3, 8], atunci primiți-l și la rugăciune, ca pe fiul cel pierdut, cel destrăbălat [Lc 15, 23. 32. 13] care,

după ce a tocat cu desfrânatelă averea părintească, păștea porcii și dorea să se sature cu roșcovele lor și nu le primea, după care, părându-i rău, s-a întors iarăși la tatăl și a zis: „Greșit-am la cer și înaintea ta, nu mai sunt vrednic să fiu numit fiul tău” [Lc 15, 18. 21]; pe acesta deci tatăl iubitor de copii l-a primit cu muzici și dându-i înapoi haina sa veche, înelul și încălțăminte, a junghiat vițelul cel îngreșat și s-a veselit împreună cu prietenii lui [Lc 15, 22–24. 29].² Tot așa fă și tu, episcopi: precum pe păgân l-ai făcut să între după baie și după învățătură, tot așa și peste acesta, care s-a curățit prin pocăință, să-ți pui mâinile în timp ce toți se roagă pentru el și să-l reasezi în vechea lui pășune, iar punerea mâinilor îi va fi în loc de baie, căci prin punerea mâinilor noastre se dădea Duhul Sfânt celor ce credeau.

³ Și dacă vreunul din frații lui se clatină și te învinuiește că te-ai împăcat cu el, spune-i: „Tu întotdeauna ești cu mine și toate cele ale mele sunt ale tale; se cuvenea însă să ne bucurăm că fratele tău acesta mort era și a înviat, pierdut a fost și s-a aflat” [Lc 15, 31–32].⁴ Că Dumnezeu nu numai îi primește pe păcătoși, dar îi și reasează în vechea demnitate, e de ajuns martor sfântul David care, după păcatul său împotriva lui Urie, s-a rugat lui Dumnezeu zicând: „Dă-mi mie bucuria mântuirii și cu duh conducător mă întărește” [Ps 50, 14], și iarăși: „Întoarce fața Ta de la păcatele mele, și toate fărădelegile mele șterge-le. Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele. Nu mă depărta de la fața Ta, iar Duhul Tău Cel Sfânt nu-L lua de la mine” [Ps 50, 11–13].

⁵ Și tu deci, ca un medic compătimitor, vindecă pe toți care au păcătuit folosindu-te spre ajutor de proceduri mântuitoare, nu numai tăind, arzând sau aplicând remedii caustice, dar și legând, pansând și aplicând leacuri dulci și cicatrizante și umezind cu cuvinte de mângâiere.⁶ Dacă rana e adâncă, tratează-o prin plasturi, pentru ca umflăturile să revină la nivelul părții tefere; iar dacă e infectată, atunci curăț-o cu remedii caustice, adică printr-un cuvânt de ceartă; dacă se umflă peste măsură nivelează-o cu colir acid, și anume cu amenințarea judecății; iar dacă devine plagă, arde-o și taie abcesul, fixându-i postiri.⁷ Iar dacă faci toate acestea și vezi că din tălpi până în creștet nu mai poți pune comprese, untelemn sau bandaje [Is 1, 6], plaga se întinde și o ia înaintea oricărei vindecări și tot membrul supurează ca o gangrenă, atunci cu multă gândire și sfatul altor medici iscușiți retează membrul putred, ca să nu corupă tot corpul Bisericii.

⁸ Nu fi deci ușor pomit spre tăiere, nici repede să pui mâna pe fierăstrăul cu mii de dinți, ci mai întâi folosește-te de bisturiu tăind abcesele ca, evacuând cauza internă a chinurilor, să păstrezi trupul fără dureri.⁹ Dar dacă vezi pe cineva că e nepocăit și înăsprit, atunci cu intristare și plâns taie-l din Biserică ca unul ce e incurabil; căci se zice: „Scoate răul dintre voi” [Dt 17, 7];

1 Co 5, 13] și: „Faceți-i evlavioși pe fiii lui Israel” [Lv 15, 31], și iarăși: „Să nu te uiți la față în judecata celui bogat” [Is 23, 3] și: „Să nu-ți fie milă de sărac la judecată, că a Domnului e judecata” [Is 23, 3; Dt 1, 7].

XLII. Că judecătorul trebuie să fie nepătimitor

¹ Dar dacă învinuirea e mincinoasă și defăimătoare, iar voi păstorii împreună cu diaconii veți primi minciuna drept adevăr, fie pentru că vă uitați la fața omului, fie pentru un schimb de daruri, vrând să faceți ce-i place defăimătorului, iar pe învinuit îl îndepărtați din Biserică, deși e străin de această vină, atunci veți da socoteală Domnului, pentru că scris este: „Să nu ucizi pe nevinovat și pe drept [Is 23, 7], să nu primești daruri ca să lovești un suflet [Dt 27, 25], căci darul orbește ochii înțelepților și strică vorbele dreptilor [Is 23, 8; Dt 16, 19].” Și iarăși: „Vai celor ce îndreptătesc pe cel necucemic pentru daruri și iau dreptatea dreptului” [Is 5, 23].² Luați aminte, așadar, ca nu cumva uitându-vă la fața omului să stați sub această glăsuire a Domnului.

³ Păziți-vă, așadar, să nu osândiți pe unii în chip nedrept și să-i apărați pe cei răi; căci „vai celui ce zice răului bine și binelui rău, amarului dulce și dulcelui amar, care numesc lumina întuneric și întunericul lumină” [Is 5, 20].

⁴ Căci dacă-i veți osândi pe alții în chip nedrept, vă condamnați pe voi înșivă, pentru că zice Domnul: „Cu judecata cu care judecați veți fi judecați [Mt 7, 2] și cu osânda cu care osândiți veți fi osândiți [Lc 6, 37].”

⁵ Așadar, dacă veți judeca imparțial, veți recunoaște pe cel care-l acuză pe aproapele lui cu mărturie mincinoasă și-l veți dovedi că e calomniator, pizmaș, ucigaș, care seamănă tulburare și rău prin atacuri, nestatornic în cuvintele lui, contrazicându-se în cele ce le spune și prins în cuvintele gurii lui; căci propriile lui „buzes i-au pus o cursă puternică” [cf. Pr 6, 28]. Pe acesta, după demascarea minciunii cuvintelor lui, să-l judeci neînduplecat și să-l predai sabiei focului și „să faci cu el în felul în care a viclenit să facă rău aproapelui” [Dt 19, 19].⁶ Căci pe cât îi stătea în putință l-a omorât pe fratele lui punând înainte stăpânire pe urechile judecătorului, căci scris este: „Celui ce varsă sângele de om i se va vărsa în schimb sângele lui” [Fc 9, 6] și: „Să ridici de la tine sângele nevinovat vărsat în zadar” [cf. Dt 19, 13].

XLIII. Cum anume trebuie pedepsiți calomniatorii

¹ Pe acesta să-l scoți afară din adunare ca pe un ucigaș al fratelui său. Apoi, după câțva timp, dacă spune că se pocăiește, fixați-i posturi, iar după acestea, punând mâna peste el, primiți-l, ca să nu tulbure pe altul.² Iar dacă, odată intrat, iarăși se revoltă în chip asemănător neîncetând să tulbure și să

acopere de injurii pe frați, născocind pete din iubire de sfadă, scoateți-l afară ca pe o ciură [cf. *Pr* 22, 10], ca să nu molipsească Biserica lui Dumnezeu, pentru că „unul ca acesta face tulburări cetății” [*Pr* 11, 11]. Căci deși e înăuntru, întrucât nu e cuviincios față de Biserică, e de prisos și zadarnic, întinând cât îi stă în putere Trupul lui Hristos [*Iac* 3, 6].

³ Căci dacă unor oameni, ce se nasc cu membre ale trupurilor lor de prisos și atârnând, ca de pildă degete sau excrescențe, acestea le sunt tăiate din pricina indecenței și n-are loc nici o necuviință dacă omul își recapătă printr-un specialist podoaba naturală, cu cât mai mult va trebui să faceți asta voi, păstoriții Bisericii, care e un corp desăvârșit alcătuit din membrele sănătoase ale celor ce cred în Dumnezeu cu frică și iubire de Dumnezeu, atunci când se găsește un membru de prisos care gândește rele și produce trupului o indecență provocând în el furtuni prin răzvrătire, ceartă și bârfă, aducând în el rumori, dispute, pete, bârfeli, învinuiri, nestări și săvârșește aceste lucrări ale diavolului ca și cum ar fi fost hirotonit de diavol ca să spurce Biserica prin blasfemii, prin multa nestare, prin certuri și dihonii? ⁴ Scos a doua oară afară din Biserică, acesta este așadar tăiat în chip vrednic din adunarea Domnului, iar Biserica Domnului e acum mai împodobită decât înainte, când avea un membru de prisos și care nu-i era propriu; de aceea, de acum înainte e la adăpost de blasfemii și injurii, eliberată de cei răi, vicleni, bârfitori, cruzi, trădători, urători ai binelui, iubitori de plăceri, iubitori de slavă deșartă, amăgitori, înțelepți în aparență, care-și propun să împraștie sau mai bine zis să risipească mieii Domnului.

*XLIV. Că diaconul trebuie să ușureze povara episcopilor
și să dirijeze treburile mai ușoare*

[Înțelegerea în Biserică]

¹ Tu deci, episcope, sârguiește-te împreună cu clerul tău să înveți în chip drept cuvântul adevărului [*2 Tim* 2, 15], pentru că zice Domnul: „Dacă veți umbla de-a curmezișul, și Eu voi umbla de-a curmezișul cu voi” [*Lv* 26, 27–28]. Și altundeva: „Cu cel cuvios vei fi cuvios, iar cu cel nevinovat nevinovat vei fi, și cu cel strâmb te vei strâmba” [*Ps* 17, 26–27]. Umblați deci cuvios, ca să vă învredniciți de la Domnul mai degrabă de laudă decât de reproș. ² Fiind deci într-un gând unii cu alții, episcopilor, aveți pace unii cu alții [*1 Ptr* 5, 13] fiind compătimitori și iubitori de frați și păstoriți cu rigoare poporul, învățându-i într-un gând pe cei de sub voi să aibă aceleași simțăminte și să creadă aceleași lucruri despre aceleași realități, „ca să nu fie între voi schisme, ci să fiți un corp și un duh desăvârșit în aceeași minte și aceeași voință” [*1 Co* 1, 10; *Ef* 4, 4], potrivit poziției Domnului.

[Episcopul și diaconul]

³ Diaconul să raporteze toate episcopului, ca și Hristos Tatălui, și câte poate să le dirijeze el însuși luând autoritate de la episcop, cum a luat Hristos purtarea de grijă de la Tatăl, dar cele mai importante să le judece episcopul. ⁴ Pe lângă aceasta, diaconul să fie urechea, ochiul, gura, inima și sufletul episcopului, ca episcopul să nu se îngrijească de multe, ci numai de cele mai importante, cum a rânduit Ietro lui Moise [Is 18] și sfatul lui a fost primit.

XLV. Că litigiile și contestațiile nu se cuvin creștinilor

[Să nu se recurgă la tribunalele păgâne]

¹ O bună laudă pentru creștin este să nu aibă litigii cu cineva [cf. I Co 6, 1-8]; iar dacă din lucrarea sau ispita cuiva se întâmplă cuiva un litigiu, să se sârguiască să-l rezolve, chiar de va fi nevoie să fie vătămat cu ceva, și să nu se ducă la un tribunal păgân. ² Să nu admiteți nici ca magistrații lumești să judece cele ale voastre, căci prin ei diavolul uneltește și iscă ocară împotriva robilor lui Dumnezeu ca și cum aceștia n-ar avea un om înțelept care să poată împărți dreptatea sau să rezolve litigiile.

XLVI. Că nu trebuie credincioșii să se judece cu necredincioșii, nici să cheme pe unul dintre ei drept martor împotriva creștinilor

¹ Așadar păgânii să nu cunoască disputele dintre voi, să nu-i primiți pe necredincioși ca martori împotriva voastră, nici să vă judecați cu ei, nici să datorați unora ca acestora ceva în ce privește o contribuție sau impozit, ci „dați Cezarului ce e al Cezarului, și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu” [Mt 22, 21], fie dare, fie cens, fie drahmă, ca și Domnul nostru care dând statutul [Mt 17, 24-27], a scăpat de litigii.

[Apel la pace]

² Alege mai degrabă să fii vătămat și sânguina în cele ale păcii nu numai cu frații, ci și cu necredincioșii; căci dacă ești vătămat în ceva din cele ale vieții, n-ai fost păgubit în cele privitoare la Dumnezeu, întrucât ești cinstitor de Dumnezeu și viețuiești potrivit poruncii lui Hristos. ³ Iar dacă frații se iau unii de alții — ceea ce e mai bine să nu se facă! — voi, conducătorii, trebuie să înțelegeți numaidecât că unii ca aceștia nu fac un lucru de frați în Domnul, ci mai degrabă de dușmani și vrăjmași. ⁴ Și dacă unul din ei se va găsi blând, îngăduitor, copil al luminii, iar altul crud, arrogant și lacom, cel demascat așa să fie îndepărtat și pedepsit pentru ura împotriva fraților; iar mai apoi, dacă îi pare rău, să fie primit, și astfel cumințiți vă vor ușura judecățile.

⁵ Trebuie să iertăm nedreptățile unii altora, nu însă cei ce le judecă, ci cei care le au între ei, cum mi-a spus Domnul mie, lui Petru, când L-am întrebat: „De câte ori voi ierta fratelui meu și voi lăsa lui? Oare de șapte ori?” iar El a zis: „Nu-ți spun doar de șapte ori, ci până la de șaptezeci de ori câte șapte” [Mt 18, 21–22]. ⁶ Căci așa vrea Domnul să fie cu adevărat ucenicii Lui: să n-aibă nimic vreodată împotriva cuiva, ca de pildă o mâhnire nemăsurată, o furie sălbatică, o poftă nedreaptă ori o ură neîmpăcată. ⁷ Prin urmare, pe cei furioși împăcați-i în prietenie, iar pe dușmani în înțelegere, pentru că zice Domnul: „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fii ai lui Dumnezeu se vor chema” [Mt 5, 9].

XLVII. Că procesele [creștinilor] trebuie făcute în a doua zi după sâmbătă

¹ Procesele/judecățile voastre să se facă în a doua zi după sâmbătă, ca, dacă se face o contestație la sentința voastră, având răgaz până sâmbătă să puteți rezolva contestația, iar cei aflați în dispută să fie în pace întreolaltă duminică. La procese să fie de față și diaconii și prezbiterii, judecând fără să se uite la fața omului, cu dreptate, ca niște oameni ai lui Dumnezeu. ² Să vină deci fiecare din părți în mijlocul tribunalului, cum spune Legea: „Fiecare din cei aflați în conflict să stea în mijlocul tribunalului” [cf. Dt 19, 17] și, după ce-i ascultați, pronunțați-vă avizul sârguindu-vă să-i faceți prieteni înainte de sentința episcopilor, ca să nu iasă pe pământ o judecată împotriva celui ce a păcătuit, întrucât în proces episcopul are drept asesor și grefier al judecății pe Hristosul lui Dumnezeu. ³ Iar dacă unii ar fi denunțați de cineva că nu umblă frumos în Domnul, ascultați în chip asemănător ambele părți, atât cea acuzatoare, cât și cea acuzată, dar nu cu idee preconceptută, nici unilateral, ci cu dreptate, ca unii care dați o sentință pentru viața sau moartea veșnică, căci zice Dumnezeu: „În chip drept să urmărești ce este drept” [Dt 16, 20]. Căci cel pedepsit și îndepărtat în chip drept de voi, e respins din viața și slava veșnică, și pentru oamenii cuvioși e lipsit de cinste, iar pentru Dumnezeu un osândit.

XLVIII. Că nu trebuie aplicată aceeași pedeapsă pentru orice greșală, ci diferită după deosebirea păcatelor

¹ Nu faceți însă aceeași sentință pentru orice păcat, ci pentru fiecare în parte, judecând cu multă înțelepciune fiecare greșală, cele mici și cele mari, într-un fel cele cu fapta, în altul cele cu cuvântul și altfel cele cu intenția, calomnia sau suspiciunea; pe unii să-i supui doar la amenințări, pe alții la donații săracilor, altora să le fixezi posturi, altora îndepărtări potrivit mărimii vinei lor. ² Căci și Legea nu dădea aceeași pedeapsă pentru orice păcat, ci ea

pedepsea într-un fel pe cele împotriva lui Dumnezeu, a preotului, a lăcașului sfânt și sacrificiului, în alt fel pe cele împotriva regelui, a magistratului, a soldatului și a supusului, a celui de același rang sau slujitorului, a proprietății sau animalului, și iarăși altfel pe cele împotriva părinților și rudelor, altfel pe cele impulsive și altfel pe cele voluntare; pentru unii era moartea pe cruce sau cu pietre, pentru alții confiscarea sau biciuirea ori alte suferințe asemănătoare celor pe care le-au comis.³ Așa și voi dați pedepse diferite pentru păcate diferite, ca nu cumva nedreptatea care s-ar face să provoace iritarea lui Dumnezeu, căci pentru judecata nedreaptă ai cărei mijlocitori vă faceți, veți primi plata ei de la Dumnezeu, deoarece „cu judecata cu care judecați veți fi judecați” [Mt 7, 2].

XLIX. Cum trebuie să fie acuzatorii sau martorii

¹ Șezând așadar în tribunal în prezența celor două părți — căci nu-i vom numi frați, până ce nu vor relua între ei pacea —, cercetați cu rigoare cu privire la cei aduși de acestea. Mai întâi cu privire la acuzator: dacă acuză pentru prima dată sau a mai adus învinuiri și altora, dacă nu cumva la baza conflictului și învinuirii stă plângerea acestora și care e purtarea lor.² Și chiar dacă are conștiință bună, să nu i se dea crezare singur, căci așa ceva este ilegal, ci să aibă și alți martori cu purtare asemănătoare, cum spune și Legea: „Pe gura a doi sau trei martori se va statornici orice vorbă” [Dt 19, 15].³ De ce am spus că trebuie cercetată purtarea lor cum anume este? Căci de multe ori se poate ca două sau mai multe persoane să dea mărturie pentru rău și să stea într-un glas pentru minciună, ca cei doi bătrâni împotriva Susanei în Babilon [Dt 13, 36–41], ca fiii nelegiuiților împotriva lui Nabot în Samaria [3 Rg 21, 13] și mulțimea iudeilor împotriva Domnului în Ierusalim [Mt 26] și a lui Ștefan întâiul Lui martir [FA 6–7].⁴ Așadar, martorii să fie blânzi, nemânoși, îngăduitori, iubitori, cuminți, înfrânați, lipsiți de răutate, credincioși, pioși; căci mărturia unora ca aceștia va fi întărită cumva și prin purtarea lor și adevărită prin viața lor.⁵ Nu primiți însă mărturia unora care nu sunt așa, chiar dacă par unanimi în mărturia lor mincinoasă, căci s-a poruncit în Lege: „Să nu fii cu mulți pentru răutate, să nu primești auzire deșartă, să nu te învoiești cu mulțimea ca să te abați de la ce-i drept” [Is 23, 2. 1].

L. Că se poate ca pentru relele anterioare cineva să nu fie crezut a doua oară

¹ După care trebuie să-l cunoașteți și pe cel judecat: ce fel de om este prin obiceiul și purtarea vieții, dacă are martori pentru viața lui, dacă e ireproșabil, dacă e zelos în cuvioșie, dacă e iubitor de văduve, de străini, de săraci

și de frați, dacă nu e iubitor de câștig rușinos, lacom la mâncare, risipitor de bani, dacă e cuminte și nu destrăbălat, bețiv, leneș, dacă e milostiv și darnic.
² Căci dacă i s-ar pune înainte fapte rele anterioare, atunci și acuzațiile aduse acum împotriva lui ar fi în parte adevărate, în cazul în care n-ar avea dreptul de partea lui; căci se poate să fi păcătuit odinioară, dar să fie nevinovat de învinuirea de acum.
³ De aceea fiind treji în mod riguros în unele ca acestea, faceți sentințe sigure și solide împotriva învinuitului. Și dacă după îndepărtare cere iertare, cade la picioarele episcopului și mărturisește că a păcătuit, primiți-l.
⁴ Dar nu-l lăsați nepedepsit nici pe calomniator, ca să nu mai blasfemieze și împotriva altuia cu viață frumoasă ori să îndemne pe altul să facă lucruri asemănătoare. Nu-l lăsați nemustrat nici pe învinuit, ca nu cumva un altul să stăruie în aceleași lucruri cu el; căci nici martorul rău nu va fi nepedepsit [Pr 19, 5. 9], nici cel ce greșește nu va scăpa de pedeapsă.

LI. Că judecățile nu trebuie făcute unilateral

¹ Spuneam că nu e drept să se facă judecăți unilaterale. Căci dacă ascultați doar o parte, fără ca cealaltă să fie de față și să se aperse de învinuirea adusă, și dacă pronunțați pripit un vot de condamnare, veți fi găsiți de dreptul Judecător vinovați de lichidarea unui om și părași ai calomniatorului lor; „căci ca unul care ține câinele de coadă e cel ce prezidează o judecată străină” [Pr 26, 17].
² Iar dacă vă faceți imitatorii bătrânilor din Babilon care au dat mărturie mincinoasă împotriva Susanei și au condamnat-o la moarte [Dn 13, 36–41], vă faceți vinovați de judecata și condamnarea lor; pentru că pe Susana Domnul a izbăvit-o prin Daniel din mâna celor fără de lege, iar pe bătrânii vinovați de sângele ei i-a osândit la foc, iar pe voi v-a muștrătat zicând: „Așa de negliobi sunt fiii lui Israel? Că fără să cercetați și să cunoașteți adevărul ați osândit o fiică a lui Israel? Întoarceți-vă la tribunal, căci aceștia au dat mărturie mincinoasă împotriva ei” [Dn 13, 48–49].

LII. Exemplu de judecată dreaptă: siguranța în sentințe a judecătorilor păgâni

¹ Uitați-vă la tribunalele lumești, în a căror putere vedem aduși ucigași, adulteri, otrăvitori, jefuitori de morminte, tâlhari; iar magistrații, luând de la cei care-i aduc cercetările făcute asupra lor, îl întrebă pe răufăcător dacă așa stau lucrurile: iar dacă acela consimte nu-l trimite îndată la pedeapsă, ci mai multe zile fac anchetarea lui cu multă sfătuire și în spatele ușilor închise; în cele din urmă, cel ce urmează să rostească hotărârea și verdictul morții își ridică mâinile spre soare și dă mărturie că e nevinovat de sângele aceluia om [Mt 27, 24], cu toate că sunt păgâni și nu cunosc Dumnezeu; nici răzbu-

narea lui Dumnezeu asupra lor pentru cei condamnați nevinovați.² Voi însă, care cunoașteți cine e Dumnezeul nostru și care sunt judecățile Lui, cum veți putea da o sentință împotriva cuiva în chip rău, când judecata voastră e cunoscută pe loc de Dumnezeu?³ Dacă ați judecat drept, vă veți învrednici de răsplătiri drepte și acum și mai apoi; dar dacă ați judecat nedrept, veți dobândi cele asemănătoare. Noi, așadar, vă sfătuim, fraților, să vă învredniciți mai degrabă de laude de la Dumnezeu decât de blamuri, pentru că lauda lui Dumnezeu e viață veșnică pentru oameni, iar blamul Lui e moarte veșnică.

LIII. Că nu trebuie credincioșii să aibă conflicte între ei

¹ De aceea fiți judecători drepecți, făcători de pace, nemânioși, „căci cel ce se mânie pe fratele lui vinovat va fi de judecată” [Mt 5, 22].² Dar dacă dintr-o lucrare se întâmplă să vă mâniați împotriva cuiva, „soarele să nu apună peste mânia voastră” [Ef 4, 26], căci zice David: „Mâniați-vă, dar nu păcătuți” [Ps 4, 5; Ef 4, 26]. Adică împăcați-vă repede, ca nu cumva mânia stăruitoare să devină ranchiună și să se lucreze un păcat, „căci sufletele ranchiunoșilor merg spre moarte” [Pr 12, 28], zice Solomon.³ Iar Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos spune în Evanghelii: „Dacă aduci darul tău la altar și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului și du-te mai întâi de te împacă cu fratele tău și atunci vino și adu darul tău înaintea altarului” [Mt 5, 23–24].⁴ „Dar pentru Dumnezeu” este însă rugăciunea și mulțumirea fiecăruia; deci, dacă ai ceva împotriva fratelui tău sau el are ceva împotriva ta, nici rugăciunile tale nu vor fi auzite, nici mulțumirile tale nu vor fi primite din pricina mâniei care stă la baza lor.

⁵ Trebuie să vă rugați încontinuu, fraților; dar pentru că Dumnezeu nu-i aude pe cei care în mâinile lor îi dușmănesc pe nedrept pe frați, și chiar dacă s-ar ruga de trei ori pe oră, trebuie să dezlegăm toată vrăjmășia și meschinăria, ca să ne putem ruga cu inimă curată și neîntinată.⁶ Măcar că Domnul a poruncit să-i iubim chiar și pe vrăjmași, nu numai să nu-i urâm pe prieteni, iar legiuitorul [Moise] zice: „Să nu urăști nici un om, să nu urăști pe fratele tău în gândul tău, să mustri cu mustrare pe fratele tău și nu-ți vei atrage păcat pentru el [Lv 19, 17]; să nu urăști pe egiptean, pentru că ai fost pribeag la el; să nu urăști pe edomit, pentru că e fratele tău [Dt 23, 7]”; iar David zice: „Dacă am răsplătit cu rău celor ce mi-au răsplătit rele” [Ps 7, 5].⁷ De aceea, dacă vrei să fii creștin, urmează Legea Domnului: „Dezleagă orice legătură a nedreptății” [Is 58, 6]. Căci Domnul a pus în tine puterea de a ierta păcatele fratelui tău cele făcute împotriva ta de șaptezeci ori șapte ori [Mt 18, 21–22], adică de patru sute nouăzeci de ori.⁸ Așadar, de câte ori ai iertat fratelui tău, ca să nu vrei să-l ierți acum? Deși-l auzi pe Ieremia: „Să nu socotiți fiecare în

inimile voastre răutatea aproapelui său” [Za 8, 17]. Tu însă ești ranchiunos și ții dușmănie, vii la judecată și te uiți la mânie, iar rugăciunea ta e împiedicată.⁹ Chiar dacă ai iertat fratelui de patru sute nouăzeci de ori, înmulțește-ți și mai mult nemărierea spre bunătațe pentru tine însuși; și chiar dacă acela nu o face, tu însă sârguiește-te pentru Dumnezeu să ierți aproapelui, ca să te faci fiu al Tatălui tău Care este în ceruri [Mt 5, 45] și când te rogi să fii auzit ca un prieten al lui Dumnezeu.

*LIV. Că episcopii trebuie să aducă aminte
prin diaconi poporului cele ale păcii*

[Împăcare la Liturghie]

¹ De aceea, episcopilor, când, după citire, psalmi și învățatura pe baza Scripturilor, urmați să veniți la rugăciune[a euharistică], diaconul stând în picioare lângă voi să spună cu glas înalt: „Nimeni să nu aibă ceva împotriva cuiva! Nimeni să nu fie fățarnic!”, ca, dacă se va găsi între ei vreun conflict, atinși în conștiință, să-L roage pe Dumnezeu și să se împace cu frații.² Căci, dacă atunci când cineva intră în casa cuiva, trebuie să spună înainte de toate celor din ea: „Pace casei acesteia!” [Lc 10, 5–6], dăruind ca niște fii ai păcii pace celor vrednici de ea, cum stă scris: „Celor de aproape și celor de departe [Ef 2, 17; Is 57, 19], pe care i-a cunoscut Domnul că sunt ai Lui [2 Tim 2, 19; Nm 16, 5]”, cu mult mai mult cei ce intră în Biserica lui Dumnezeu trebuie să ureze înainte de toate pacea lui Dumnezeu pentru popor.³ Iar dacă o urează altora, cu mult mai mult trebuie să fie el însuși în ea ca un fiu al luminii [In 12, 36], căci cine nu o are în el însuși nu este vrednic de credință ca să o dăruie altora.⁴ De aceea înainte de toate trebuie să fie în pace cu sine însuși, căci cine nu e în revoltă cu sine însuși nu se va certa nici cu altul, ci va fi pașnic, prietenos, adunând cele ale Domnului și făcându-se colaborator cu El la înmulțirea celor mântuiți în înțelegere.⁵ Căci cei ce născocesc dușmănie și certuri, conflicte și judecăți sunt răi și străini de Dumnezeu.

LV. Enumerare a diverselor providențe, cum încă de la început și în fiecare generație Dumnezeu i-a chemat la pocăință pe toți

¹ Căci Dumnezeu, fiind Dumnezeu al milei, cheamă încă de la început fiecare generație la pocăință prin drepti și profeți: pe cei dinainte de potop i-a cumințit prin Abel, Set și Sem, încă și prin Enos și Enoh care a fost mutat la cer; pe cei din timpul potopului prin Noe, pe cei din Sodoma prin iubitorul de străini Lot, pe cei de după potop prin Melchisedec, prin patriarhi și de Dumnezeu iubitul Iov, pe cei din Egipt prin Moise, pe israeliți prin acesta,

prin Iosua, Caleb, Finees și ceilalți; pe cei de după Lege prin îngeri și profeți, pe aceiași mai apoi prin Întruparea Lui care a avut loc din Fecioară, pe cei cu puțin înainte de arătarea Lui în trup prin Ioan Înainte-mergătorul, pe aceeași după nașterea Sa prin El Însuși spunând: „Pocăiți-vă! că s-a apropiat Împărăția cerurilor” [Mt 3, 2], iar pe cei de după pătimirea Sa prin noi cei Doisprezece și prin vasul alegerii [FA 9, 15], Pavel. ² Noi, așadar, cei ce ne-am învrednicit să fim martori ai venirii Lui, împreună cu Iacob fratele Domnului și ceilalți șaptezeci și doi de ucenici și cei șapte diaconi ai Lui, am auzit din gura Domnului nostru Iisus Hristos și o spunem cunoscând exact „care e voia lui Dumnezeu, ce e bineplăcut și desăvârșit” [Rm 12, 2], ceea ce ne-a fost făcut cunoscut prin Iisus [Ef 1, 9], ca nimeni să nu piară, ci toți oamenii care cred în El într-un glas și înaltă laudă într-un glas să fie vii în veci.

LVI. Că voia lui Dumnezeu e ca oamenii să fie într-un gând în ce privește evlavia, asemenea puterilor din ceruri

¹ Căci iată ce ne-a învățat Domnul să spunem rugându-ne Tatălui Său: „Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ!” [Mt 6, 10], pentru ca așa cum firile cerești ale puterilor fără de trup slăvesc toate pe Dumnezeu într-un glas [cf. Ps 102, 19–20], tot așa și toți oamenii de pe pământ să slăvească într-o singură gură și o unică dispoziție pe Singurul Dumnezeu, Unul și adevărat prin Unul-Născut Hristos [cf. In 17, 3]. ² Voința Lui așadar e ca noi să-L lăudăm într-un gând și să-L închinăm într-un glas. Fiindcă aceasta este voia Lui în Hristos: ca mulți să fie cei ce se mântuiesc în El, nu ca voi să-L păgubiți pe El, nici să micșorați Biserica ori să restrângeți numărul ei, nici măcar printr-un singur suflet de om făcut să piară de voi și care putea să se mântuiască prin pocăință, dar care a pierit nu numai din furia lui proprie, ci și din uneltirea voastră, care ați împlinit cuvântul scris: „Cine nu adună cu Mine, risipește” [Mt 12, 30]. ³ Unul ca acesta e risipitor, dușman al oilor, vrăjmaș al lui Dumnezeu, stricător al mieilor, al căror Păstor a fost Domnul și pe care noi i-am adunat din diverse neamuri și limbi cu mult chin, primejdie și osteneală neîncetată, privegheri, nemâncări, culcări pe jos, prigoane, lovituri, închisori, ca făcând voia lui Dumnezeu să umplem sala banchetului, adică sfânta Biserică catholică, spre bucuria celor invitați la el, care se veselesc, laudă și slăvesc pe Dumnezeu Cel ce i-a chemat la viață prin noi, dar pe care voi i-ați risipit pe cât v-a stat în putință. ⁴ Iar voi, laicilor, fiți în pace unii cu alții [1 Tes 5, 13], sânguiți-vă ca niște înțelepți să sporiți Biserica, să întoarceți la ea și pe cei socotiți fiare sălbatice, să-i îmblânziți și reazezați în ea. Aceasta e cea mai mare răsplată făgăduită de Dumnezeu: „Dacă ai scos din ceva nevrednic ceva de preț vei fi ca gura Mea” [Ir 15, 19].

*LVII. Dispoziția bisericii și a clerului, și ce trebuie să facă la Liturghie
[Sinaxă] fiecare din cei adunați la ea, clerici sau laici*

¹ Tu însă, episcop, fii stănt, fără pată, nebătăuș, nefurios, neaspru, ci gata să zidești, să întorci, să înveți, îngăduitor, blând, îndelung-răbdător, gata să îndemni și să mângâi ca un om al lui Dumnezeu [cf. *1 Tim* 6, 11].

[Arhitectul bisericii navă]

² Iar când aduni Biserica lui Dumnezeu ca un cârmaci o navă mare, poruncește ca toate adunările/sinoadele din ea să se facă cu știință, poruncind diaconilor ca unor mateloți să rânduiască locurile pentru frați ca pentru niște pasageri, ca toată grija și decența. ³ Mai întâi casa să fie lungă, asemenea unei nave, întoarsă spre Răsărit, având pastoforii spre răsărit de fiecare parte. ⁴ În mijlocul lor să stea tronul episcopului, iar de o parte și de alta a lui să șadă prezbiteriul, iar diaconii să stea în picioare lângă ei bine echipați în veșmântul mare, căci sunt asemenea mateloților și căpeteniilor vâslaşilor. Sub purtarea de grijă a acestora, laicii să șadă în toată bună-rânduiala și liniștea, iar femeile să șadă separat păstrând și ele tăcerea.

[Liturghia Cuvântului]

⁵ Stând în picioare în mijloc, pe un loc mai înalt, citețul să citească din cărțile lui Moise și Isus Navi, ale Judecătorilor și Regilor, ale Cronicilor și Întoarcerii [din exil], și pe lângă acestea și din cele ale lui Iov, Solomon și ale celor Doisprezece Profeti. ⁶ Iar după ce se fac câte două citiri din acestea, un altul să psalmodieze imnele lui David, iar poporul să psalmodieze refrenul. ⁷ După aceasta să se citească Faptele noastre [ale Apostolilor] și Epistolele lui Pavel colaboratorul nostru, pe care le-a trimis Bisericii sub călăuzirea Duhului Sfânt; după care un prezbiter sau un diacon să citească Evangheliile pe care vi le-am predat eu, Matei, și Ioan și pe care le-au primit și vi le-au lăsat colaboratorii lui Pavel, Luca și Marcu. ⁸ Iar când se citește Evanghelia, toți prezbiterii și diaconii și tot poporul să stea în picioare cu multă liniște, căci scris este: „Taci și ascultă, Israele!” [*Dt* 27, 9] și iarăși: „Iar tu stai și ascultă” [*Dt* 5, 31]. ⁹ Și în continuare prezbiterii să îndemne [prin predici] poporul, fiecare pe rând, dar nu toți, iar ultimul dintre toți, episcopul care seamănă cu un cârmaci/pilot.

¹⁰ Portarii să stea în picioare la intrările bărbaților păzindu-le, iar diaconitele la cele ale femeilor, ca niște mateloți. Căci și la Cortul Mărturieii se urma același model. ¹¹ Iar dacă se va găsi cineva șezând în alt loc decât al său, să fie muștrat de către diacon ca un secund și să fie dus la locul care i se cuvine. ¹² Căci biserica se aseamănă nu numai unei nave, ci și unui staul. Pentru că așa cum păstorii așează în el fiecare din dobitoace, capre și oi, după

rudenia și vârsta lor, și fiecare din ele aleargă asemenea la asemenea, tot așa și în biserică tinerii să șadă deoparte, dacă au loc, iar dacă nu, să stea drepti, iar cei deja în vârstă să șadă în ordine, iar copiii care stau în picioare să fie luați lângă ei de părinți și de mame, și tinerele să stea iarăși deoparte, dacă e loc, iar dacă nu, în spatele femeilor; femeile căsătorite și care au copii să stea deoparte, dar fecioarele, vădulele și bătrânele să stea sau să șadă primele între toate. ¹³ Cel ce poartă de grijă de locuri să fie diaconul, ca fiecare din cei ce intră să se ducă la locul lui și să nu șadă lângă intrare. De asemenea diaconul să supravegheze poporul ca nimeni să nu sușotească, să moțăie, să rădă ori să facă semne; căci în biserică trebuie stat cu știință, cu trezie și veghe, având urechea întinsă spre cuvântul Domnului.

[Pregătirea Darurilor]

¹⁴ După aceasta, sculându-se toți împreună și căutând spre răsărit, după ieșirea catehumenilor și a penitenților, să se roage lui „Dumnezeu Celui ce S-a suit peste cerul cerului spre răsărit” [Ps 67, 34] în amintirea vechii pășuni a raiului de la răsărit, de unde a fost alungat întâiul om care a nesocotit porunca prin sfătuirea șarpelui. ¹⁵ Iar după rugăciune diaconii să se ocupe unii de ofranda Euharistiei slujind Trupului Domnului cu frică, iar alții să supravegheze mulțimile și să le impună liniște. ¹⁶ Iar diaconul care stă lângă arhieru să spună poporului: „Să nu aibă cineva ceva împotriva cuiva! Să nu fie cineva fățarnic!” ¹⁷ După care să se îmbrățișeze bărbații între ei și femeile între ele cu sărutarea în Domnul, dar să nu o facă cineva cu viclenie, cum L-a trădat Iuda pe Domnul cu o sărutare.

¹⁸ Și după aceasta diaconul să se roage pentru toată Biserica și pentru toată lumea și pentru părțile și roadele ei, pentru preoți și magistrați, pentru împărat și pacea universală. ¹⁹ Iar după aceasta arhieru, urând poporului pace, să-l binecuvânteze cum a poruncit Moise preoților să binecuvânteze poporul cu aceste cuvinte: „Să te binecuvânteze Domnul și să te păzească! Să-și arate Domnul fața Lui peste tine și să te miluiască! Să-și înalțe Domnul fața Sa peste tine și să-ți dea pace!” [Nm 6, 24–26]. ²⁰ Așadar episcopul să se roage și să spună: „Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta [Ps 27, 9], pe care Ți-ai agonisit-o și câștigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [FA 20, 28; 1 Ptr 1, 19] și l-ai chemat preoție împărătească și neam sfânt [1 Ptr 2, 9].”

[Jertfa euharistică]

²¹ Iar după acestea să se facă Jertfa, tot poporul stând în picioare și rugându-se în liniște; iar când Ofranda a fost adusă, fiecare grup să se împărtășească de sine cu Trupul Domnului și cu scumpul Sânge, în ordine, cu sfială

și evlavie, ca unii care se apropie de Trupul unui împărat, iar femeile să-și acopere capul cum se potrivește rânduielii femeilor. Să se păzească însă și ușile, ca să nu intre vreun necredincios sau neinițiat.

*LVIII. Despre scrisori de recomandare
și că nu trebuie să fim indiferenți față de ele*

¹ Iar dacă ar intra vreun frate sau soră din vecinătate aducând scrisori de recomandare, diaconul să cerceteze cele ale lor judecând dacă sunt credincioși, dacă sunt ai Bisericii, dacă nu sunt întinați cu vreo erezie, precum și, în cazul unei femei, dacă e măritată sau e văduvă. Și așa, cunoscând cele ale lor, cum că sunt cu adevărat credincioși și în același gând în cele privitoare la Domnul, să-l ducă pe fiecare la locul cuvenit lui. ² Iar dacă ar veni din vecinătate un prezbiter, să fie primit de prezbiteri în comuniunea lor; dacă e diacon, să fie primit de diaconi; iar dacă e și episcop, să șadă împreună cu episcopul învrednicindu-se de aceeași cinstire. ³ Și-i vei cere, episcope, să grăiască poporului cuvinte de învățătură, căci îndemnul și povățuirea celor străini sunt foarte folositoare; căci „nici un profet nu e primit în patria lui” [Lc 4, 24; In 4, 44]. Să-i îngădui și să ofere Euharistia; iar dacă din evlavie ca un înțelept și păstrând cinstea aceasta pentru tine nu va voi să o ofere, să-l silești să dea binecuvântarea poporului.

⁴ Iar dacă în timp ce se șade ar intra cineva distins și slăvit în viața lumii, fie străin, fie localnic, tu, episcope, care grăiești cuvântul despre Dumnezeu sau ascuți pe cel ce psalmodiază ori citește, să nu părăsești slujirea cuvântului [FA 6, 2. 4] pentru că te uiți la fața omului, ca să-i dai un loc în față, ci rămâi liniștit neîntrerupându-ți cuvântul sau ascultarea și să-l primească frații prin diaconi. ⁵ Iar dacă nu este loc, diaconul să-l scoale pe cel mai tânăr cu cuvântul, dar nu cu mânie, și acela să șadă; drept este ca iubitorul de frați să facă acest lucru de la sine, dacă însă nu vrea, scoală-l cu de-a sila, punându-l să stea în spatele tuturor, ca să se învețe și ceilalți să cedeze locul celor mai de cinste. ⁶ Iar dacă ar intra un sărac ori nu de neam sau străin, bărbat sau tânăr, și nu este loc, și acestora diaconul să le facă loc din toată inima, ca să nu i se întâmple și lui să se uite la fața omului, ci diaconia lui să fie bineplăcută lui Dumnezeu. Același lucru să-l facă și diaconița cu femeile care vin, sărace sau bogate.

*LIX. Că fiecare trebuie să se sârguiască să vină la adunări
dimineața și seara*

¹ Când înveți, episcope, poruncește și îndeamnă poporul să vină încontinuu la biserică dimineața și seara în fiecare zi și să nu lipsească deloc, ci să vină

permanent în adunare și să nu mutileze Biserica amputând de un membru Trupul lui Hristos; căci nu numai cu privire la preoți s-a spus: „Cine nu este cu Mine este împotriva Mea și cine nu adună cu Mine risipește” [Mt 12, 30], ci fiecare din laici să le audă socotind că s-au spus de Domnul cu privire la el însuși. ² Fiind așadar membre ale lui Hristos [Ef 5, 30], nu vă risipiți neadunându-vă, având Cap pe Hristos Care, potrivit făgăduinței Lui, este cu voi și are comuniune cu voi, nu fiți nepăsători față de voi înșivă, nu-L lipsiți pe Mântuitorul de membrele Lui, nu divizați Trupul Lui, nu risipiți membrele Lui, nu preferați Cuvântului dumnezeiesc nevoile vieții, ci adunați-vă în fiecare zi dimineața și seara în casele Domnului spunând psalmi și rugându-vă: dimineața zicând Psalmul 62, iar seara Psalmul 140. ³ Mai cu seamă în ziua sâmbetei și în cea a Învierii Domnului întâlniți-vă mai sârguincios, înălțând laudă lui Dumnezeu Care a făcut toate prin Iisus, L-a trimis la noi, a îngăduit să pătimească și L-a înviat din morți. ⁴ Căci ce răspuns va da lui Dumnezeu cine nu vine la adunare în această zi să audă mântuitorul cuvânt despre Înviere? Zi în care stând în picioare săvârșim trei rugăciuni în amintirea Celui ce a înviat a treia zi, în care săvârșim citirile Profeților, vestirile Evangheliilor, ofranda Jertfei și darul Hranei sfinte.

LX. Exemplu care să ducă la zel: afluxul zadarnic al păgânilor și iudeilor la temple și sinagogi

¹ Dar cum nu va fi dușman al lui Dumnezeu cel ce se sârguiește zi și noapte pentru cele vremelnice, dar e nepăsător față de cele veșnice [cf. 2 Co 4, 18]? Care-și acordă băi și orice hrană vremelnică, dar nu se întoarce spre cele ce rămân pururea? Cum nu va spune și acum Domnul unuia ca acesta: „Neamurile păgâne sunt îndreptățite mai mult decât voi”, așa cum muștrând Ierusalimul zicea: „Sodoma s-a îndreptățit față de tine” [Iz 16, 52-53]. ² Căci în fiecare zi când se scoală din somn neamurile păgâne aleargă la idoli să-i adore și înainte de orice lucru și orice faptă se roagă lor, iar de sărbătorile și praznicele lor nu întârzie, ci își petrec tot timpul în ele, nu numai oamenii locului, ci și cei ce locuiesc departe, și toți se adună în teatrele lor ca într-un loc de adunare.

³ În chip asemănător, cei ce se numesc în zadar iudei [Ap 2, 9; 3, 9], încetând după șase zile orice lucru se adună în ziua a șaptea în sinagoga lor, fără a lăsa ori neglija nicicând nici nelucrarea, nici adunarea lor, deși prin necredința lor s-au golit de puterea Cuvântului, încă și de numele Iuda, cu care se numesc; căci Iuda se tâlcuiește „mărturisire”, dar aceștia, ei care au făcut în chip nelegiuit pătimirea lui Hristos, nu-L mărturisesc pe Dumnezeu pentru ca părându-le rău să se mântuiască.

⁴ Așadar, dacă cei ce nu se mântuiesc se înghesuie la cele care nu le folosesc, ce vei răspunde Domnului Dumnezeu tu, care ai lăsat Biserica Lui și nu imiți nici măcar pe păgâni, ci prin lipsa ta devii fie apostat, fie răufăcător?

⁵ Căroră Domnul le spune prin Ieremia: „N-ați păzit îndreptările Mele, dar n-ați umblat nici după îndreptările păgânilor [Iz 5, 7], ba chiar i-ați întrecut [Iz 16, 47]!” Și iarăși: „Israel cel necredincios s-a îndreptat în sufletul lui față de Iuda lepădatul” [Ir 3, 11]. Și în continuare: „Neamurile păgâne își vor schimba zeii? Și aceștia nu sunt zei. Străbateți insulele Kitim și priviți; trimiteți în Kedar și observați bine, dacă s-au făcut aici unele ca acestea”, pentru că acelea nu-și schimbă legea lor, „dar poporul Meu și-a schimbat slava sa cu ceea ce nu-i va fi de nici un folos” [Ir 2, 10–11]. Cum va răspunde oare cineva care socotește puțin lucru Biserica lui Dumnezeu sau iese din ea?

⁶ Iar dacă vreunul socotește că [Biserica] e puțin lucru pretextând lucrul lui, în realitate pretextând pretexte pentru păcate [Ps 140, 4], unul ca acesta să știe că pentru credincioși meseriile sunt un lucru secundar, lucrul lor fiind cinstirea lui Dumnezeu [*theosebeia*]. ⁷ Faceți-vă așadar meseriile ca pe un lucru secundar pentru hrana voastră, iar drept lucru principal exersați cinstirea lui Dumnezeu, cum spunea și Domnul: „Lucrați nu pentru hrana care piere, ci pentru cea care rămâne spre viața veșnică” [In 6, 27]. Și iarăși: „Acesta este lucrul lui Dumnezeu, ca să credeți în Cel pe Care L-a trimis” [In 6, 29].

LXI. Că nu este cuvios a prefera cele proprii celor dumnezeiești.

Și despre indiferență, și că nu trebuie credinciosul să alerge la sinagoga iudeilor, la casa de rugăciune a ereticilor sau la spectacolele păgânilor

¹ Sârguiți-vă așadar să nu părăsiți nicicând Biserica lui Dumnezeu; iar dacă vreunul ar disprețui-o intrând în întinăciunea păgânilor sau în sinagoga iudeilor ori ereticilor, ce răspuns va da unul ca acesta lui Dumnezeu în ziua judecății? Tu care ai lăsat cuvintele Dumnezeului Celui Viu, cuvinte făcătoare de viață și care pot să izbăvească de pedeapsa veșnică și umbli în casa demonilor, în sinagoga celor ce L-au omorât pe Hristos sau în adunarea celor răi, nu L-ai auzit pe Cel ce a spus: „Am urât adunarea celor răi și nu voi intra cu cei fără de lege; n-am șezut împreună cu sfatul deșertăciunii și cu cei necredincioși nu voi șede” [Ps 25, 4–5]. Și iarăși: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor n-a stat și pe scaunul molipsitorilor n-a șezut, ci în Legea Domnului e voia lui și la Legea Lui va medita ziua și noaptea” [Ps 1, 1–2]. ² Tu însă, lăsând adunarea credincioșilor, Biserica lui Dumnezeu și legile Lui, ai privit spre peșterile tâlharilor [Ir 7, 11; Mt 21, 13], socotind sfinte cele pe care Acela le-a numit spurcate și făcând comune cele pe care Acela le-a despărțit. Și nu numai aceasta, dar acum alergi la pompele păgânilor și te grăbești spre teatre, dorind să fii socotit

unul din cei ce intră acolo și iau parte la auziri necuviincioase, ca să nu spunem întinate, neauzindu-l pe Ieremia care spune: „Doamne, n-am șezut în sfatul celor ce rîd, ci m-am temut de fața mâinii Tale” [Ir 15, 17], nici pe Iov care spune lucruri asemănătoare: „Am umblat cândva împreună cu cei ce rîd?, căci stau într-o cumpănă dreaptă” [Lv 31, 5-6].

³ De ce vrei să iei parte la cuvintele păgânești, care sunt ale unor oameni morți, arătate prin insuflarea diavolului, făcătoare de moarte, surpătoare ale credinței; și care îi duc la politeism pe cei ce se țin de ele? ⁴ Voi, așadar, zăboviți în legile lui Dumnezeu și socotiți-le mai prețioase decât nevoile vieții și, dându-le o mai mare cinste, alergați la Biserica lui Dumnezeu, pe care Și-a câștigat-o cu Sângele lui Hristos [FA 20, 28; I Ptr 1, 19], Cel iubit de El, Cel întâi-născut decât toată făptura [Col 1, 15]. ⁵ Fiindcă aceasta e fiică a Celui Preaînalt, cea care v-a născut în dureri prin cuvântul harului și l-a format pe Hristos în voi [Ga 4, 19], ai cărei părtași făcându-vă sunteți membre sfinte și alese „neavând pată sau zbârcitură, ori ceva de acest fel, ci ca unii nepătați și sfinți” [Ef 5, 26] sunteți desăvârșiți în credință în El după chipul Celui ce v-a făcut.

LXII. Că trebuie întors spatele tuturor impietăților păgânilor

¹ Păziți-vă așadar să nu zăboviți împreună cu cei ce pier, care sunt sinagoga păgânilor, spre amăgire și pierzanie; căci nu e nimic comun între Dumnezeu și diavol [2 Co 6, 14-16], pentru că cine se adună cu cei ce gândesc cele ale diavolului se socotesc una cu el și vor moșteni „vai”-ul. ² Fugiți de priverștile indecente, adică de teatre și de mulțimile păgâne, de incantații, preziceri, divinații, purificări, auguri, observarea păsărilor, necromanție, invocații, fiindcă scris este: „Căci nu sunt auguri în Iacob, nici divinație în Israel” [Nm 23, 23]. Și iarăși: „Augurii sunt păcat” [I Rg 15, 23] și altundeva: „să nu apelezi la auguri [Lv 19, 26], să nu recurgi la preziceri și divinații [Dt 18, 10-11], să nu urmați ventrilocilor [Lv 19, 31], să nu faceți farmece [Is 22, 17]”. La aceasta îndeamnă și Ieremia care spune: „Nu umblați în căile păgânilor și nu vă temeți de semnele cerului” [Ir 10, 2]. ³ De aceea credinciosul trebuie să fugă de adunările impioșilor păgâni, iudei și ale celorlalți eretici, ca nu cumva zăbovind în ele să ne punem curse sufletelor noastre, ca nu cumva petrecând împreună cu ei la sărbătorile lor care se săvârșesc în cinstea demonilor, să fim părtași și la impietatea/necredința lor. ⁴ Trebuie fugit și de târgurile lor și de toate lucrurile de copii săvârșite în ele, căci un credincios nu trebuie să treacă printr-un târg decât pentru a răscumpăra un trup nenorocit [de sclav] și a câștiga un suflet sau a cumpăra altele din cele potrivite pentru subzistență. Abțineți-vă deci de la orice pompă [procesiune] a idolilor, de orice reprezentare, târg, banchete, lupte și orice priverște demonică.

LXIII. Că leneșul între credincioși nu trebuie să mănânce, pentru că cei din jurul lui Petru și ceilalți apostoli erau pescari, cei din jurul lui Pavel și Achila făceau corturi, iar cei din jurul lui Iuda al lui Iacob lucrau pământul, relatează Hegesip și Tertulian romanul

¹ Iar voi, tinerii Bisericii, sânguiți-vă să slujiți cu hărnicie la toate nevoile, zăboviți cu toată seriozitatea în lucrurile voastre, ca în tot timpul să aveți de ajuns pentru voi înșivă și pentru cei săraci, ca să nu împovărați Biserica lui Dumnezeu. Căci și noi, care zăbovim în cuvântul Evangheliei, nu suntem nepăsători nici față de muncile secundare, căci unii dintre voi sunt pescari [Mt 4, 18], alții fac corturi [FA 18, 3], iar alții lucrează pământul, ca să nu fim niciând inactivi. ² Fiindcă zice undeva Solomon: „Mergi la furnică, leneșule! Sânguiește văzându-i deprinderile și fii mai înțelept decât ea! Că aceea, fără să lucreze pământul, fără să aibă pe cineva s-o îndemne și fără să fie sub oarecare stăpân, își pregătește vara hrană și belșug de strânsură la vremea secerișului. ³ Sau mergi la albină și vezi cât e de harnică și cât de curat îi este lucrul; de ostenele ei se folosesc, spre sănătate, regii și oamenii simpli; ea de către toți e iubită și laudată; cu toate că puterile-i sunt slabe, ea stă în frunte prin aceea că a cinstit înțelepciunea. ⁴ Până când, leneșule, vei sta culcat? Și când te vei scula din somn? Puțin somn, puțină ședere, puțină dormitare, puțin să stai cu mâinile în sân, și ca un rău călător îți va veni sărăcia și ca un bun alergător, lipsa. Dar dacă nu vei fi leneș, atunci ca un izvor îți va veni secerișul, iar sărăcia ca un rău alergător va fugi de la tine” [Pr 6, 6–11a]. ⁵ Și iarăși: „Cine-și lucrează pământul se va sătura de pâini” [Pr 12, 11]. Și altundeva spune: „Lenesul își strânge mâinile și-și mănâncă din trup” [Ecc 4, 5]. Și iarăși: „Din pricina nelucrării mâinilor grinda va cădea” [Ecc 10, 18]. ⁶ Lucrați așadar încontinuu, căci nevindecabilă e pata lenei. „Iar dacă cineva nu lucrează, nici să nu mănânce” [2 Tes 3, 10], căci pe leneși îi urăște Domnul Dumnezeu nostru, și nici unul din cei ce se țin de Dumnezeu nu trebuie să fie leneș.

Cartea III: Despre văduve

1. [Despre văduve]

¹ Nu așezați văduve care au mai puțin de șaiszeci de ani [1 Tim 5, 9], ca să aveți prin vârstă o siguranță că nu va cădea în bănuiala recăsătoriei. ² Iar dacă așezați o femeie mai tânără în cinul văduvelor și aceasta, nesuportând în tinerețea ei văduvia, se va căsători, va produce o necuviință slavei cinului văduvelor și va da socoteală lui Dumnezeu nu pentru că s-a legat cu o a doua

căsătorie, ci pentru că n-a păzit făgăduința ei, disprețuind pe Hristos [1 Tim 5, 11].³ De aceea nu trebuie să faci făgăduința pripit, ci cu asigurare, „căci mai bine să nu faci un vot decât să faci votul și să nu-l împlinești” [Ecc 5, 4].

⁴ Iar dacă o femeie tânără, care a stat doar puțin timp cu bărbatul ei și l-a pierdut prin moarte sau dintr-un alt motiv, va rămâne cu sine însăși având darul văduviei, se va afla fericită, asemănându-se văduvei din Sarepta Sidonului [3 Rg 17, 9–14], la care a primit ospitalitate sfântul profet al lui Dumnezeu, Ilie.⁵ Una ca aceasta se va asemăna „Anei, fiica lui Fanuel, din seminția lui Așer, care nu se îndepărta de templu” rămânând în el ziua și noaptea în cereri și rugăciuni, „fiind în vârstă de optzeci de ani și care trăise cu bărbatul ei șapte ani de la fecioria ei”, și care slăvind venirea Domnului „lăuda pe Domnul și vorbea despre El tuturor celor ce așteptau izbăvirea în Israel” [Lc 2, 36–38]. Dacă primește o astfel de mărturie, una ca aceasta va trebui să fie cinstită pentru că are faimă la oameni pe pământ, iar la Domnul din ceruri laudă veșnică.

II. Că o văduvă prea tânără trebuie refuzată din pricina suspiciunii

¹ Văduvele tinere să nu fie însă rânduite în cinul văduvelor, ca nu cumva venind la a doua căsătorie sub pretext că nu-și pot stăpâni dorința, să se ajungă în litigiu. Să fie însă asistate și îngrijite, ca nu cumva venind la a doua căsătorie sub pretextul lipsurilor, să fie aduse într-un litigiu necuviincios.

² Mai trebuie să știți și aceasta: că prima căsătorie făcută potrivit legii e dreaptă, ca una care există după voia lui Dumnezeu, dar a doua căsătorie după o făgăduință e contrară legii nu din pricina contactului conjugal, ci din pricina minciunii; căsătoria a treia însă e un semn al neînfrânării, iar ce este peste căsătoria a treia este un desfrâu evident și o destrăbălare neîndoielnică.

³ Căci la creație Dumnezeu a dat o singură femeie unui singur bărbat, căci „cei doi vor fi o singură carne” [Fc 2, 24]. Femeilor tinere să li se îngăduie însă după moartea primului bărbat și un al doilea, ca să „nu cadă în osânda diavolului și în curse multe și poftă nebunești” [1 Tim 6, 9] și vătămătoare sufletelor, care să le aducă mai degrabă pedeapsă decât ușurare.

III. Cum trebuie să fie adevăratele văduve și cum trebuie asistate de către episcop

¹ Adevăratele văduve sunt cele ce au avut un singur bărbat și care au mărturie de la mulți pentru fapte bune, cu adevărat văduve, cuminți, curate, creștinoase, crescându-și frumos copiii, primitoare de străini [1 Tim 5, 10] în chip ireproșabil, și ele trebuie ajutate ca unele închinare lui Dumnezeu.

² Adu-ți aminte însă, episcope, și de săraci și întinzându-le o mână [Str 7, 32]

de ajutor și purtând grijă de ei, ca un econom al lui Dumnezeu [Tit 1, 7], împarte fiecăruia ofrandele la timpul potrivit: văduvelor, orfanilor, celor lipsiți de apărare și celor cercetați de neazuri.

IV. Că trebuie ajutat orice om lipsit

¹ Ce-i de făcut însă dacă unii care nu sunt văduvi sau văduve au totuși nevoie de ajutor din pricina sărăciei, a bolii sau a hrănirii copiilor? Trebuie să veghezi peste toți și să porți de grijă de toți. ² Căci cei care dau daniile nu le dau direct văduvelor, ci le aduc pur și simplu, numindu-le daruri de bunăvoie, pentru ca tu, care îi știi pe cei necăjiți, să le împarți din ele în chip strict ca un econom bun [1 Ptr 4, 10]. Căci Dumnezeu îl cunoaște pe cel ce l-a dat, chiar dacă este împărțit celor lipsiți în absența lui, și el își are răsplata faptei bune, iar tu vei fi numit fericit pentru economisirea lui cu conștiință bună. ³ Spune-le însă și cine e cel care l-a dat, ca să se roage pentru el cu numele lui. ⁴ Fiindcă trebuie făcut bine tuturor oamenilor fără a judeca cine e acesta sau acela, căci zice Domnul: „Tot celui ce cere de la tine dă-i” [Lc 6, 30]. Evident însă celui ce are cu adevărat nevoie, fie el prieten sau dușman, rudă sau străin, necăsătorit sau căsătorit.

⁵ Căci în toată Scriptura îndeamnă Domnul cu privire la săraci; prin Isaia spune: „Rupe celui flămând pâinea ta și pe săracii fără acoperiș du-i în casa ta; de vezi pe cineva gol, îmbracă-l și nu te ascunde de cei de un neam cu tine” [Is 58, 7]. ⁶ Prin Daniel spune: „De aceea, împărate, plăcut să-ți fie sfatul meu: răscumpără-ți păcatele prin milostenii și nedreptățile tale prin îndurări față de cei săraci” [Dn 4, 27]. ⁷ Prin Solomon spune: „Păcatele sunt curățite prin fapte de milostenie și de credință” [Pr 15, 27a]. ⁸ Prin David spune iarăși: „Fericit cel ce înțelege pe sărac și pe sărman; în ziua cea rea îl va izbăvi Domnul” [Ps 40, 2]. Și iarăși: „A risipit, a dat săracilor; dreptatea lui rămâne în veac” [Ps 111, 9]. ⁹ Iar Solomon spune: „Cine are milă de sărac îl împrumută pe Dumnezeu; după darul lui îi va da înapoi Dumnezeu” [Pr 19, 17], și iarăși: „Cine-și astupă urechile ca să nu-i audă pe cei săraci, va striga și el și nu va fi cine să-l audă” [Pr 21, 13].

V. Că trebuie avut grijă de purtarea văduvelor

¹ Fiecare văduvă să fie blândă, liniștită, îngăduitoare, lipsită de răutate, nemânioasă, fără să vorbească multe, fără să strige, nelimbută, nebârfitoare, nepedantă în alegerea cuvintelor, neduplicitară, neindiscretă; dacă vede sau aude ceva strămb, să fie ca și cum nu vede și nu aude nimic. ² Văduva să nu se gândească la nimic altceva decât să se roage [1 Tim 5, 5] pentru cei ce dau și pentru toată Biserica. ³ Dacă e întrebată de cineva, să nu răspundă

ușor, afară de cele ce privesc credința, dreptatea și nădejdea în Dumnezeu, trimițându-i pe cei ce vor la cei din frunte, ca de la ei să audă dogmele dreptei-credințe. ⁵ Să răspundă numai când e vorba de răsturnarea rătăcirii politeiste dovedind învățătura despre unitatea [„monarhia”] lui Dumnezeu; despre celelalte însă să nu răspundă ceva pripit, ca nu cumva spunând ceva în chip lipsit de învățătură să aducă blasfemie cuvântului.

⁵ Căci despre cuvânt Domnul a învățat că se aseamănă unui grăunte de muștar [Mt 13, 31]; acesta este aprins și dacă cineva se folosește de el fără experiență îl va găsi pișcător. Căci în cele tainice nu trebuie să trădăm, ci să fim siguri, fiindcă Domnul ne îndeamnă spunând: „Nu aruncați mărgăritarele înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare și, întorcându-se, să vă sfășie” [Mt 7, 6]. ⁶ Căci dacă aud cuvântul despre Hristos nu cum se cuvine, ci deficitar, mai cu seamă cel despre întruparea sau pătimirea Lui, necredincioșii îl vor lua în râs zâmbind de el ca de unul mincinos, în loc să dea slavă, iar bătrâna va fi vinovată de pripeală și blasfemie și va moșteni „vai”-ul, căci se spune: „Vai celui prin care Numele Meu este blasfemiât între păgâni” [Is 52, 5].

VI. Că femeile nu trebuie să învețe pe alții,

fiindcă e un lucru necuviincios, și despre care femeii urmas pe Domnul.

Și că văduvele trebuie să iasă cu măsură

¹ „Nu îngăduim, așadar, femeilor să învețe pe alții în adunare/biserică” [1 Tim 2, 12; 1 Co 14, 34], ci numai să se roage și să asculte pe învățători. Căci atunci când Învățătorul nostru și Domnul nostru Iisus Hristos ne-a trimis pe noi, Cei Doisprezece, să învățăm poporul și neamurile păgâne, n-a trimis nicidecum la vestire/propovăduire femei, deși nu lipseau. Pentru că împreună cu noi erau și mama Domnului și surorile Lui [Mt 13, 56], și Maria Magdalena, Maria, mama lui Iacob [Mt 27, 56. 61; Mc 16, 1], Marta și Maria, surorile lui Lazăr [In 11, 1-3]. Căci dacă ar fi fost necesar pentru femei să învețe pe alții, El Însuși le-ar fi poruncit cel dintâi să catehizeze împreună cu ei poporul. Așadar, întrucât cap al femeii e bărbatul [1 Co 11, 3], nu este drept ca restul trupului [femeia] să conducă capul [bărbatul].

² Să știe deci văduva că e un altar al lui Dumnezeu și să șadă în casa ei, neducându-se sub un pretext oarecare în casele credincioșilor pentru a primi [dani], căci nicicând altarul lui Dumnezeu nu umblă de colo-colo, ci e fixat într-un loc. ³ Prin urmare, fecioara și văduva să nu umble de colo-colo, nici să vagabondeze pe la casele altora, fiindcă vagaboandele, nerușinatele și cele asemenea lor nu dau liniște picioarelor lor [Pr 7, 11] într-un singur loc, pentru că acestea nu sunt văduve, ci straițe gata mereu să primească, *flecărețe*, *bârfitoare*, intrigante, nerușinate, lipsite de sfială; și fiind așa nu sunt vrednice

de Cel ce le-a chemat. ⁵ Căci duminica nu mai ajung la odihna obștească a adunării ca acelea care au privegheat, ci fie moțâie, fie flecăresc, fie cer, fie-i captivează pe alții aducându-i la cel rău, nelăsându-i să fie treji în Domnul [1 Ptr 5, 8], ci făcându-i să iasă la fel cum au intrat, goi, pentru că nu-i aud pe cei care învață sau citesc Cuvântul Domnului; căci despre unii ca aceștia vorbește și profetul Isaia: „Cu urechile veți auzi, dar nu veți înțelege, și veți privi, dar nu veți vedea, căci inima acestui popor s-a îngroșat” [Is 6, 9-10].

VII. Cum sunt falsele văduve

¹ În același fel, și urechile inimilor unor asemenea văduve s-au închis, ca nu cumva șezând ele înăuntru, sub acoperișul lor, să grăiască cu Domnul, ci alergând cu mintea pentru a-și face rost de bani prin flecăreli ca să facă poftele potrivnicului [diavolului]. ² Asemenea văduve nu sunt potrivite pentru altarul lui Hristos. ³ Fiindcă ele sunt văduve care cred că lucrarea lor e să facă bani, și întrucât cer cu nerușinare și primesc nesăturate, pe mulți i-au făcut deja zăbavnici la a mai da. Căci deși se cade să se mulțumească modest cu cele de la Biserică, ele aleargă din contră de colo-acolo, zguduind casele celor bogăți și îngrămădindu-și grămezi de bani, dau împrumut cu dobânzi amare și se îngrijesc doar de mamona, dumnezeul lor e punga și preferă oricărei virtuți să mănânce și să bea spunând: „Să mâncăm și să bem, căci mâine vom muri” [Is 22, 13], socotind că aceste lucruri stau în picioare și că nu fug printre degete.

⁴ Căci cea care s-a deprins în adunarea de bani, în loc să adore pe Dumnezeu îl adoră pe mamona [Mt 6, 24], adică e sclava câștigului, dar nu poate să bineplacă lui Dumnezeu, nici să se supună adorărilor Lui, neputând să vorbească neconținut cu El, întrucât are mintea și dispoziția ocupate cu adunarea de arginți, dacă „acolo este comoara ei, unde e și inima ei” [Mt 6, 21].

⁵ Fiindcă în mintea ei primește gânduri unde anume să umble ca să poată lua ceva, sau la cutare prietenă care a uitat-o și ce discurs trebuie să-i țină; una care-și face astfel de calcule nu va mai fi atentă la rugăciune, ci la gândul care-i vine. De aceea, chiar dacă ar voi cândva să se roage pentru cineva, nu va fi auzită, pentru că nu-și aduce rugăciunea Domnului din toată inima, ci cu minte împărțită.

⁶ Dar cea care vrea să se țină de Dumnezeu, șezând înăuntru gândește cele ale Domnului [cf. 1 Co 7, 32], aducându-I zi și noapte cu gură neodihnită o rugăciune sinceră. Așa cum preaințeleapta Iudita, cunoscută cu martori pentru cumințenia ei, se ruga zi și noapte pentru Israel, tot așa și văduva asemănătoare ei aduce lui Dumnezeu o mijlocire neîncetată pentru Biserică și Acesta o va auzi, pentru că gândirea ei atârnă numai de aceasta și nu e purtată

nici spre nesățurare, nici spre pofta de câștig mult, ochiul ei e pur și urechea curată, mâinile neîntinate și picioarele liniștite, iar gura ei nu e gata nici spre ghiftuală, nici spre flecăreală vorbind ce se cuvine și negustând decât cele potrivite doar pentru subzistență; și fiind așa, serioasă și netulburată, va bineplăcea lui Dumnezeu și odată ce a cerut ceva îndată vine și darul; „căci încă pe când vorbești tu, voi spune: Iată-Mă!” [Is 58, 9].

⁷ Așa fiind deci, să fie neiubitoare de arginți, neînfumurată, neiubitoare de câștig urât, nu nesăturată și lacomă, ci înfrânată, blândă, calmă, evlavioasă, discretă, șezând acasă și rostind psalmi, rugătoare, cititoare, priveghetore, postitoare, vorbind totdeauna cu Dumnezeu în cântări și laude duhovnicești [Ef 5, 19]. ⁸ Torcând lână [Pr 31, 13] ca să dea ea mai degrabă altora, decât să ceară de la cineva, aducându-și aminte de văduva care a primit mărturie de la Domnul în Evanghelie, și care venind în templu „a aruncat în vistieria lui cei doi bănuți, care fac un codrant” [Mc 12, 42] și pe care văzând-o Cunoscătorul inimilor, Hristos Dumnezeul și învățătorul nostru, a zis: „Amin vă spun vouă, că această văduvă săracă a aruncat în vistierie mai mult decât toți ceilalți; pentru că toți au aruncat din prisosul lor, pe când ea a aruncat tot ce avea pentru viața ei” [Mc 12, 43–44].

VIII. Că nici văduva, nici episcopul, nici un alt credincios nu trebuie să primească de la nevrednici

¹ Așadar văduvele trebuie să fie serioase, ascultătoare de episcopi, de prezbiteri și diaconi, încă și de diaconițe, evlavioase, sfințite, temătoare, neautoritare, nici voind să facă ceva fără avizul diaconului, ca, de pildă, să vrea să se ducă la cineva să mănânce la el ori să bea sau să ia ceva de la cineva. Iar dacă va face unul din aceste lucruri fără să li se fi poruncit, să fie pedepsită cu post ori îndepărtare [aphorismō] ca una ce este repezită. ² Căci ce știe ea ce fel de femeie este cea de la care primește sau din ce fel de slujire vine hrana ei? Poate din răpire sau din altă purtare nu frumoasă. Și văduva nu știe că pentru fiecare din aceste lucruri va da socoteală lui Dumnezeu, dacă primește ceva nevrednic de Dumnezeu. Pentru că nici preoții nu vor primi vreodată daruri de bunăvoie de la una care e poate răpitoare/hoată sau desfrănată, căci scris este: „Să nu poștești cele ale aproapelui tău” [Is 20, 17], și: „Să nu aduci Domnului Dumnezeu plata unei desfrănate” [Dt 23, 19]. Prin urmare, nu trebuie primit ceva de la unii ca aceștia, nici de la cei îndepărtați [aphōrismenōn]. ³ Așadar, văduvele să fie gata la ascultarea celor poruncite lor de superiori și să facă după porunca episcopului ca ascultând de Dumnezeu. Căci cine primește de la cineva cum este cel spus mai sus sau de la cineva scos afară din adunare și se roagă pentru el, deși acela preferă să stăruie în

cele rele și nu vrea să se căiască, se face părtaș cu el prin rugăciune și întru-tează pe Hristos Care Se întoarce de la cei nedrepti [Mt 25, 41]; îi confirmă prin darul lui nevrednic și se întinează împreună cu ei nelăsându-i să vină la pocăință, ca să plângă și să se roage lui Dumnezeu.

IX. Că femeile nu trebuie să boteze, fiindcă acesta e un lucru impios și străin de învățătura lui Hristos

¹ Cât despre faptul că femeile botează vă facem cunoscut că cele ce întreprind aceasta se expun unei primejdii nu mici, de aceea nu-l sfătuim, fiindcă e un lucru nesigur sau, mai bine zis, nelegiuit și impios. ² Căci dacă bărbatul este cap femeii [I Co 11, 3] și el a fost promovat la preoție, nu este drept să nesocotim creația și lăsând începutul să venim la trup, care e ultimul: pentru că femeia e trupul bărbatului din coasta lui [Fc 2, 21] și supusă aceluia, din care a fost și divizată în vederea facerii de copii — „căci el va domni peste tine” [Fc 3, 16] —, pentru că început/obârșie a femeii e bărbatul, fiindcă e și cap al ei. ³ Iar dacă mai sus n-am îngăduit femeilor să învețe pe alții, cum le va îngădui cineva să fie preoți împotriva firii [hierateusai para physin]? Fiindcă hirotonia de preotese pentru zeițele feminine e o ignoranță a ateismului păgânilor, nu dintr-o rânduială a lui Hristos. ⁴ Iar dacă botezul ar fi trebuit dat și de femei, negreșit Domnul ar fi fost botezat de propria mamă, și nu de Ioan, iar trimitându-ne să botezăm [Mt 28, 19], ar fi trimis împreună cu noi pentru aceasta și femei. El însă n-a poruncit, nici n-a predat nicăieri așa ceva, bine știind atât succesiunea naturii/firii, cât și cuviința lucrului ca unul ce e Creator al firii și Legiuitor al rânduiei.

X. Că laicul nu trebuie să facă un lucru preoțesc: Botez, Jertfă, punere a mâinilor sau binecuvântare

¹ Nici laicilor nu le îngăduim să facă vreunul din lucrurile preoțești, ca, de pildă, Jertfa, Botezul, punerea mâinilor sau binecuvântarea mică sau mare. ² „Căci nimeni nu-și ia de la sine această cinste, ci cel chemat de Dumnezeu” [Evr 5, 4], fiindcă o astfel de demnitate se dă prin punerea mâinilor episcopului. ³ Iar cine și-a răpit-o pentru sine însuși, fără să-i fi fost încredințată, va suferi pedeapsa lui Ozia [2 Par 26].

XI. Că fără episcopi sau preoți nici unuia dintre ceilalți clerici nu-i este îngăduit să lucreze cele ale preoților, iar hirotonia îi revine doar episcopului, nimănui altuia

¹ Nu le îngăduim să boteze nici celorlalți, ca, de pildă, citeților, cântăreților, portarilor sau servitorilor, ci numai episcopilor și prezbiterilor sluiți de

diaconi. ² Iar cei ce îndrăznesc aceasta vor suferi pedeapsa celor care au urmat lui Core [Nm 16]. ³ Nici prezbiterilor nu le îngăduim să hirotonească diaconi, diaconițe, citeți, servitori, cântăreți sau portari, ci doar episcopilor, căci aceasta e ordinea și armonia bisericească.

XII. Împotriva invidiei

¹ Cât despre invidie, gelozie, bârfă, ceartă sau iubire de sfadă vi s-a spus mai sus că acestea sunt străine creștinului și mai ales pentru văduve. ² Dar pentru că diavolul care lucrează în multe feluri și în multe chipuri, vine și la cele care nu sunt văduve [adevărare], ca odinioară la Cain, fiindcă unele spun că sunt văduve, dar nu fac poruncile vrednice de văduvie, cum nici Cain nu și-a făcut datoriile de frate, căci nu știu că nu numele de văduvă le duce în împărăție, ci credința adevărată și fapte cuvioase; iar dacă una și-a agonisit numele de văduvă, dar săvârșește lucrurile celui potrivnic, nu i se va socoti văduvia, ci, fiind scoasă afară din Împărăție, va fi predată unei pedepse veșnice. ³ Căci auzim că unele văduve sunt geloase, invidioase, defăimătoare, calomniatoare pentru ușurările celorlalte, dar unele ca acestea nu sunt ale lui Hristos, nici doritoare ale învățaturii Lui. ⁴ Căci atunci când una din ele a primit o haină sau arginți, hrană, băutură ori încălțăminte, tovarășele ei de văduvie văzând ușurarea surorii lor trebuie să spună:

XIII. Cum trebuie să se roage văduvele pentru cei care le dau cele de trebuință

¹ „Binecuvântat ești Dumnezeu, Care ai ușurat-o pe tovarășa mea de văduvie! Binecuvântează, Doamne, și slăvește pe cel ce i-a slujit și fă ca fapta lui să urce în adevăr la Tine și adu-Ți aminte de el spre bine în ziua cercetării Tale. Iar episcopului meu, care Ți-a slujit bine și l-a învățat să facă o milostenie oportună tovarășei mele de văduvie care e lipsită, adaugă-i slavă și dă-i cununa laudei în ziua descoperirii cercetării Tale.”

² În chip asemănător și văduva care a primit mila să se roage pentru cel ce i-a făcut această slujire.

XIV. Că potrivit poruncii Domnului cea care se bucură de o binefacere nu trebuie să facă public și să trâmbițeze numele binefăcătorului

¹ Cea căreia i s-a făcut bine trebuie să-și ascundă numele ei ca o înțeleaptă, netrâmbițând înaintea ei [Mt 6, 2], ca milostenia să se facă în ascuns pentru Dumnezeu, cum spune Domnul: „Iar tu când faci milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta, ca milostenia ta să fie în ascuns” [Mt 6, 3-4]. Și văduva să se roage pentru cel ce i-a dat, oricine ar fi, întrucât e un sfânt altar al lui

Dumnezeu, iar Tatăl Care vede în ascuns va răsplăti în public pe cel ce face binele [Mt 6, 4].

² Văduvele care nu vor să trăiască potrivit poruncii lui Dumnezeu se îngrijesc în schimb să afle totul: cine e cea slujită astfel și cine sunt cele care au ajutat-o, și aflând acest lucru una ca aceasta se duce la cea care a fost slujită spunându-i: „Nu știi că eu eram mult mai aproape de tine decât aceea și, mai cu seamă, eram mult mai necăjită decât ea? De ce ai preferat-o mie pe aceea?”
³ Spune acestea spunând fiind fără minte, neînțelegând că aceasta a fost nu voința unui om, ci porunca lui Dumnezeu. Căci dacă dă mărturie că era mai aproape și mai în lipsuri decât aceea, trebuie să se gândească la Cel care a rânduit aceasta și așa, tăcând și nefăcând reproșuri celei slujite, să intre în casa ei și aruncându-se cu fața la pământ să se roage ca Dumnezeu să-i ierte greșeala.
⁴ Căci Dumnezeu a poruncit celei ce face bine să nu-și cânte binefacerea, dar ea i-a făcut reproșuri că nu i-a vestit numele ei, ca aflând și ea să alerge să primească; și nu numai că i-a făcut reproșuri, dar a și blestemat-o, uitând de Cel ce a zis: „Cine te binecuvântează să fie binecuvântat, și cine te blestemă să fie blestemat” [Nm 24, 9].
⁵ Iar Domnul zice: „Când intrați într-o casă, spuneți: Pace casei acesteia!, și dacă e acolo un fiu al păcii, pacea voastră se va odihni peste el [Lc 10, 5-6]; iar dacă nu e vrednic, pacea voastră se va întoarce la voi [Mt 10, 12-13].”

*XV. Că e lucru necuviincios a ocări pe aproapele,
iar a-l blestema e un lucru străin de creștini*

¹ Deci dacă pacea se întoarce înapoi la cei care au trimis-o peste cei care sunt nevrednici de ea, cu mult mai mult se va întoarce blestemul asupra capului ce l-a trimis în chip nedrept peste cel ce nu este vrednic să-l primească.
² Căci oricine ocărăște în zadar se blestemă pe sine însuși, după cum spune Solomon: „Cum zboară păsările și vrăbiile, tot așa un blestem zadarnic nu va ajunge la nimeni” [Pr 6, 2]. Și iarăși: „Iar cei ce rostesc ocări sunt cei mai nebuni” [Pr 10, 18].
³ Căci așa cum, dacă înțepă pe cineva, albina, care e slabă în puterea ei, își pierde acul și ajunge stearpă, la fel și voi, lucrul nedrept pe care-l faceți altora îl faceți împotriva voastră însivă. „Căci groapă a săpat și a adâncit-o și a căzut în groapa pe care a făcut-o” [Ps 7, 16]. Și iarăși: „Cine sapă o groapă aproapelui său va cădea în ea” [Pr 26, 27]. Prin urmare, cine vrea să fugă de blestem să nu blesteme pe alții.
⁴ De aceea, povățuiți-i pe cei neascultători, muștrați-i pe cei nerușinați, mângâiați-i pe cei descurajați, întăriți-i pe cei slabi, lăudați-i pe cei ce umblă în cuvioșie. Să binecuvânteze așadar și ele mai degrabă, și să nu blesteme, să facă pace, iar nu să provoace război.
⁵ Așadar, nici episcopul, nici preotul, nici diaconul, nici altcineva din

registru de preoțesc să nu-și întineze limba, ca să nu moștenească blestem în loc de binecuvântare. Episcopul să se sânguiască și să se îngrijească ca nici un laic să nu rostească blestem, fiindcă trebuie să aibă grijă de toți: de clerici, de fecioare, de văduve, de laici.

XVI. Despre dumnezeiasca inițiere a Sfântului Botez

[Despre diaconiță]

¹ De aceea, episcopi, promovează-ți diaconi bineplăcuți lui Dumnezeu și lucrători ai dreptății pe colaboratorii vieții tale, pe care să-i pui la încercare din tot poporul și știi că sunt vrednici și zeloși la nevoile slujirii. Promovează-ți și o diaconiță credincioasă și sfântă pentru slujirile femeilor. Căci se poate ca în unele case să nu poți trimite la femei un diacon bărbat din pricina necredincioșilor; vei trimite deci o femeie diacon din pricina gândurilor celor răi. ² Căci pentru multe slujiri avem nevoie de un diacon femeie, întâi de toate la luminarea/botezul femeilor, când diaconul le va unge doar fruntea cu untdelemn sfânt, după care să le ungă diaconița, căci nu e necesar ca femeile să fie observate de bărbați.

³ Iar la punerea mâinilor episcopul nu le va unge decât capul în felul în care erau unși odinioară împărații și preoții; nu că botezații ar fi hirotoniți acum preoți, ci pentru că au ajuns creștini de la Hristos [unși de la Unsu], preoție împărătească și neam sfânt [1 Ptr 2, 9], Biserică a lui Dumnezeu, stâlp și postament [1 Tim 3, 15] al Cămării de nuntă [eshatologice], ei care odinioară nu erau popor, dar acum sunt iubiți și aleși [1 Ptr 2, 10]. ⁴ Tu, așa-dar, episcopi, să ungi după acest model capul celor ce vin să se boteze, fie bărbați, fie femei, cu untdelemnul sfânt drept chip [typos] al botezului Duhului; după care tu, episcopul, sau prezbiterul de sub tine spunând și numind peste ei sfânta invocare/epicleză a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, să-i botezi [Mt 28, 19] în apă; iar pe bărbat să-l primească diaconul și pe femeie diaconița, ca împărtășirea Pecetii de nerupt să se facă în chip decent, după care episcopul să-i ungă pe cei botezați cu Mir.

XVII. Ce cauză are Botezul în Hristos și de ce se spune și se face fiecare lucru din el

¹ Botezul este dat așa-dar pentru moartea Fiului [cf. Rm 6, 3]: apa e în locul mormântului, untdelemnul în locul Duhului Sfânt, pecetea în locul crucii, iar mirul e confirmarea mărturisirii. ² Pomenirea Tatălui e ca a unei Cauze și Trimiteri, iar asocierea Duhului e ca aceea a unui Martor. ³ Cufundarea e moartea împreună, iar ieșirea din apă e învierea împreună [cu Hristos]. ⁴ Tatăl e Dumnezeu Cel peste toate, Hristos e Dumnezeu Unul-Născut, Fiul

iubit, Domnul slavei [1 Co 2, 8], iar Duhul Sfânt e Mângâietorul trimis de Hristos, învățat de El, și Care-L vestește pe El.

XVIII. Cum anume trebuie să fie cel inițiat [botezat]

¹ Cel botezat să fie străin de orice impietate, nelucrător față de păcat, prieten al lui Dumnezeu, vrăjmaș al diavolului, moștenitor al Tatălui, comoștenitor al Fiului Său, renunțator la Satana, la demoni și amăgirile lor, curat, pur, cuvioș, iubitor de Dumnezeu, fiu al lui Dumnezeu, rugându-se ca un fiu tatălui și spunând aceste cuvinte primite de la adunarea comună a credincioșilor:

„Tatăl nostru Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău; vină împărăția Ta; facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ. Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi; și ne lasă nouă datoriile noastre precum lăsăm și noi iertăm datornicilor noștri; și nu ne duce în încercare/persecuție, ci ne izbăvește de cel rău. Că a Ta este împărăția și puterea și slava în veci Amin” [Mt 6, 9–15].

XIX. Cum anume trebuie să fie diaconii

¹ Diaconii să fie și ei nepătați în toate, ca episcopul, doar mai ageri, proporționali cu mulțimea bisericii, ca să poată sluji celor neputincioși ca niște lucrători fără de rușine. Diaconița să se sânguiască îngrijindu-se de femei. Și amândoi să se ocupe de cele legate de vestire, plecare, slujire și asistență, cum spunea și Isaia despre Domnul: „Dreptul îndreptățește slujind bine multora” [Is 53, 11]. ² Așadar fiecare să-și cunoască locul și să-l desăvârșească cu sânguință într-un gând, într-un suflet, cunoscând plata slujirii. ³ Să n-aibă rușine să slujească celor lipsiți, așa cum Domnul nostru Iisus Hristos „n-a venit să l se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul preț de răscumpărare pentru mulți” [Mt 20, 28]; așa trebuie să facă și ei. Și chiar de-ar trebui să-și pună sufletul pentru fratele lor, să nu șovăie; căci nici Mântuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos n-a șovăit să și-l pună, cum spunea El Însuși, pentru prietenii Lui [In 15, 13].

⁴ Deci dacă Domnul cerului și al pământului a răbdat toate pentru noi, cum ne-am putea îndoi noi să slujim celor lipsiți, când trebuie să fim imitatori ai Celui Care pentru noi a răbdat slujire, lipsuri, bătăi și cruce? Așadar și voi trebuie să slujiți fraților ca imitatori ai lui Hristos, căci spune: „Cine vrea între voi să fie mare să fie slujitor al vostru, și cine vrea între voi să fie întâiul să fie sclav al vostru” [Mt 20, 26–27]. ⁵ El Însuși a împlinit cu fapta, nu cu vorba faptul de a „sluji bine multora” [Is 53, 11], căci „luând un ștergar s-a încins cu el, apoi a vărsat apă într-un lighean” și, stând noi întinși la masă, a venit și ne-a „spălat picioarele” tuturor „și le-a uscat cu ștergarul” [In 13, 4–5].

Iar făcând aceasta ne-a arătat ce înseamnă afecțiunea iubirii de frați, ca și noi să facem aceasta unii altora [*In* 13, 15]. Deci dacă Domnul și Învățătorul nostru S-a smerit așa pe Sine Însuși, cum de vă rușinați voi să faceți aceasta celor neputincioși și slabi dintre frați, când sunteți lucrători ai adevărului și apărători ai pietății? ⁶ Slujiți deci cu iubire, nu murmurând, nici șovăind, căci nu o faceți pentru om, ci pentru Dumnezeu și veți primi răsplata slujirii de la El în ziua cercetării voastre [*1 Ptr* 2, 12]. ⁷ Voi, diaconii, trebuie deci să-i cercetați/vizitați pe toți cei ce au nevoie de cercetare/vizitare și să dați de veste episcopului vostru despre cei necăjiți; căci trebuie să fiți sufletul și simțurile lui, ageri și ascultătorii lui ca episcopului, părintelui și învățătorului vostru.

XX. Că episcopul trebuie să fie hirotonit de trei sau doi episcopi, nu de unul singur, căci atunci e un lucru invalid

¹ Poruncim însă ca episcopul să fie hirotonit de către trei episcopi sau cel puțin de către doi. Nu este îngăduit să fie așezat de unul singur, căci mărturia a doi sau trei este mai sigură și certă [*In* 8, 17; *Mt* 18, 16]; prezbiterul și diaconul și restul clerului să fie hirotoniți însă de un singur episcop. ² Nici prezbiterul, nici diaconul să nu hirotonească din laici clerici, ci prezbiterul doar să învețe, să aducă ofranda [euharistică], să boteze, să binecuvânteze poporul, iar diaconul să slujească episcopului și prezbiterilor, adică să slujească, nu să lucreze celelalte lucruri.

Cartea IV: Despre orfani

I. [Despre orfani]

¹ Când un creștin, copil sau fecioară, devine orfan, bine e să-l ia și să-l aibă în loc de copil unul din frați care n-are copii, iar pe fecioară să o ia cel ce are un fiu care poate să se unească cu ea în căsătorie fiind de aceeași vârstă; căci făcând aceasta săvârșesc un lucru mare devenind părinți ai unor orfani și vor primi de la Domnul Dumnezeu răsplata acestei slujiri. ² Dacă nu sunt însă unii ca aceștia, iar bogatul care umblă după principiul de a plăcea oamenilor se rușinează de membrii cinului orfanilor, atunci de orfan va purta de grijă „Tatăl orfanilor și Judecătorul văduvelor” [*Ps* 67, 6], iar unul ca acesta va cădea pradă celui care-i va cheltui economiile și se va face cu el ceea ce s-a spus: „Cele pe care nu le-au mâncat sfinții le vor mânca asirienii” [*agraphon*]. Cum spune și Isaia: „Ținutul vostru îl vor devora înaintea voastră străinii, îl vor pustii și surpa” [*Is* 1, 7].

II. Cum trebuie să poarte de grijă de orfani episcopul

¹ Așadar purtați de grijă de creșterea lor, voi, episcopii, ca să nu le lipsească nimic: orfanilor dându-le cele ale părinților, văduvelor cele ale bărbatilor, tinerilor căsătoria, meseriașului de lucru, celui slab mila, străinilor acoperiș, flămânzilor pâine, însetaților de băut, celor goi haină, celor bolnavi vindecare, celor din închisori ajutor [cf. *Mt* 25, 35–36]. ² Pe lângă aceștia mai mare grijă să aveți de cei orfani, ca să nu le lipsească nimic: de fecioară până vine la vârsta căsătoriei și o veți da unui frate; de copil dându-i posibilitatea de a învăța o meserie și a se hrăni din ea, ca atunci când va putea practica iscusit meseria, să-și poată cumpăra și uneltele meseriei lui, pentru a nu fi o povară pentru iubirea nefățarnică față de el a fraților, ci să se ajute singur.

III. Cine trebuie asistați potrivit poruncii Domnului

¹ Căci cu adevărat fericit este cel care putând să se ajute singur nu va strămtora locul unui orfan, al unui străin și al unei văduve, pentru că și Domnul a spus că acela care dă e mai fericit decât cel ce primește [*FA* 20, 35]. ² Pentru că s-a mai spus de către El: „Vai celor ce au și primesc cu fățarnicie sau care pot să se ajute pe ei înșiși și vor să primească de la alții; căci fiecare va da socoteală Domnului în ziua judecării” [*agraphon*]. ³ Căci cine primește din pricina că are vârstă de orfan, din pricina slăbiciunii bătrâneții, a căderii într-o boală gravă sau a multilor copii pe care-i are de hrănit, unul ca acesta nu numai nu va primi reproșuri, ci va fi laudat; căci fiind socotit un altar pentru Dumnezeu, va fi cinstit de Dumnezeu dacă se roagă neîncetat pentru cei ce i-au dat, dacă nu primește pe degeaba, ci dă pe cât îi stă în putere răsplata pentru darul primit prin rugăciune; unul ca acesta deci va fi fericit de Dumnezeu în viața veșnică.

IV. Despre iubirea de arginți

¹ Dar cine are și primește cu fățarnicie sau din lene, în loc să lucreze și să-i ajute și pe alții, acela va primi pedeapsă de la Dumnezeu, pentru că a răpit pâinea săracilor [*Iov* 22, 7]. ² Căci cine are arginți, dar nu-i împarte cu alții, fără să se folosească de ei nici el însuși, a moștenit locul șarpelui despre care se spune că doarme peste comori, și se adeverește pentru el Scriptura care spune: „A adunat o bogăție, din care nu v-a gusta” [*Iov* 29, 18]. Și nu-i va fi de nici un folos celui ce piere lovit de pedeapsă: „Căci nu-i vor fi de folos averile în ziua mâniei” [*Pr* 11, 4]. ³ Căci unul ca acesta n-a crezut în Dumnezeu, ci în aurul lui [*Mt* 6, 24], socotindu-l pe acesta Dumnezeu și încrezându-se în el; unul ca acesta e un fățarnic al adevărului, care se uită la fața omului, necredincios, laș, nebărbat, ușuratic, dușman al lui însuși și prieten

al nimănuî. ⁴ Averea lui va pieri și un bărbat străin o va mânca [Ecc 6, 2] fie luându-i-o în timpul vieții, fie bucurându-se de ea după moarte, căci „bogăția strănsă cu nedreptate va fi vomitată” [Iov 20, 15].

V. Cu ce teamă trebuie să se împărtășească văduvele și orfanii de darurile aduse pentru Domnul

¹ Îndemnăm deci văduvele și orfanii să se împărtășească cu toată teama și cu toată evlavia de cele care le sunt date și să mulțumească lui Dumnezeu Care dă săracilor de mâncare [Ps 145, 7] și să-și întindă ochii spre El. ² „Căci cine dintre voi va mânca sau va bea fără El?” [Ecc 2, 25]. Fiindcă El își deschide mâna Sa și umple de bunăvoință tot ce-i viu [Ps 144, 16]: dă grâu tinerilor și vin fecioarelor [Za 9, 17], untdelemn spre veselia celor vii, iarbă dobitoacelor și verdeață spre slujba oamenilor [Ps 103, 15. 14], carne fiarelor, semințe păsărilor și tuturor hrana potrivită. ³ De aceea zice și Domnul: „Uitați-vă la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu strâng în hambare, și Tatăl vostru le hrănește. Oare voi nu sunteți mai mult decât ele? Nu vă faceți deci griji zicând: Ce vom mânca sau ce vom bea? Căci știe Tatăl vostru că aveți nevoie de toate acestea” [Mt 6, 28. 31. 32]. ⁴ Deci ca unii care vă bucurați de o asemenea purtare de grijă de la El și vă împărtășiți de bunătățile care vin de la El, trebuie să înălțați laudă Celui ce ia asupra Sa pe orfan și pe văduvă [Ps 145, 9], Dumnezeului Atoatețiitorul, prin iubitul Său Fiu Iisus Hristos, Domnul vostru, prin Care se cuvine slavă lui Dumnezeu în Duh și în adevăr în veci. Amin.

VI. Ale cui aduceri de roade sunt primite și ale cui nu

¹ Episcopul trebuie să știe însă ale cui aduceri de roade trebuie să le primească și ale cui nu trebuie. ² Fiindcă trebuie să se păzească de darurile cârciumarilor: „Căci nu se va îndreptăți cârciumarul din păcat” [Sir 26, 29]. Despre ei spunea undeva și Isaia muștrându-l pe Israel: „Cârciumarii tăi amestecă vinul cu apă” [Is 1, 22]. ³ Mai trebuie să-i evite și pe desfrânați: „Căci nu vei aduce Domnului plata unei desfrânate” [Dt 23, 19]. La fel și pe răpitori, pe cei ce poftesc cele ale altora și pe adulteri, căci jertfele acestora sunt o urâciune pentru Dumnezeu.

⁴ Să fie evitați de tine, episcope, și cei ce necăjesc văduva și oprimă pe orfan, care umplu închisorile de nevinovați și se poartă rău cu slujitorii lor, tratându-i cu lovituri, înfometare și sclavie rea, sau cei ce ruinează orașe întregi; ofrandele lor sunt întinate. ⁵ Refuză-i și pe cei ce fac fraude, pe avocații care pledează pentru nedreptăți, pe făcătorii de idoli, pe hoți, pe vameșii nedrepti și cei care falsifică greutatea la cântar și folosesc măsuri false, pe

soldatul defăimător care nu se mulțumește cu solda lui, ci-i asuprește pe săraci [cf. *Lc* 3, 14], pe ucigaș și pe călău, pe judecătorul fără de lege, pe cel ce răstoarnă afacerile, pe cel ce uneltește împotriva oamenilor, pe lucrătorul celor întinate, pe bețiv, pe blasfemator, pe cel destrăbălat, pe cămătar, pe orice alt om rău și care luptă împotriva voii lui Dumnezeu, pentru că spune Scriptura că toți ca aceștia sunt scârboși la Dumnezeu [*Pr* 17, 15].⁶ Căci cei care primesc daruri de la unii ca aceștia și hrănesc cu ele văduve și săraci se vor face vinovați înaintea tribunalului lui Dumnezeu, ca profetul Adonia din cărțile Regilor care, neascultând de Dumnezeu și mâncând pâine și bând apă în locul în care Dumnezeu l-a oprit din pricina impietății lui Ieroboam, a fost omorât de un leu [*3 Rg* 13].

⁷ Fiindcă pâinea din osteneală servită văduvelor e mult mai dreaptă, chiar dacă puțină și proastă, cât cea din calomnie și nedreptate, chiar dacă e multă și de calitate, căci spune Scriptura: „Mai bun e puțin pentru cel drept decât multa bogăție a păcătoșilor” [*Ps* 36, 16].⁸ Iar dacă o văduvă care mănâncă și se satură de la cei impioși se roagă pentru ei nu va fi auzită, pentru că Dumnezeu Cunoșcătorul inimilor a spus cu judecată despre cei impioși zicând: „Chiar dacă Moise și Samuel ar sta înaintea feței Mele mijlocind pentru ei nu-i voi auzi” [*Jr* 15, 1; 11, 11]; iar tu nu Mă ruga pentru poporul acesta și nu-Mi cere să Mă milostivesc de ei, și nu veni la Mine mijlocind pentru ei, că nu te voi auzi” [*Jr* 7, 16].⁹ Fiindcă într-adevăr cei ce sunt în păcate și nu se căiesc nu numai că nu vor fi auziți când se roagă, dar Îl vor și înfuria pe Dumnezeu aducându-l aminte răutățile lor.

VII. Că darurile celor nevrednici, până ce aceștia vor fi așa, nu numai că nu-L fac milostiv pe Dumnezeu, ci dimpotrivă. Îl pun în mișcare spre iritare

¹ Ocoliți așadar astfel de slujiri ca un preț pentru un câine și o plată a unei desfrânate [*Dr* 23, 19], căci amândouă sunt oprite de Lege.² Fiindcă nici Elisei n-a primit cele aduse de Azael [*4 Rg* 8], nici Ahia cele aduse de Ieroboam [*3 Rg* 14]; iar dacă profeții lui Dumnezeu n-au primit daruri de la cei impioși/necredincioși, drept este să nu le primiți nici voi, episcopilor. Căci și Simon Magul ne-a adus bani, lui Petru și Ioan, încercând să cumpere harul neprețuit cu bani, pe care însă noi neprimindu-i l-am legat cu blesteme veșnice, pentru că a crezut că își agonisește darul lui Dumnezeu nu prin bunăvoință față de Dumnezeu, ci în schimbul banilor [*FA* 8, 18–20].³ Fugiți deci de ofrandele aduse la altarul lui Dumnezeu cu conștiință rea, căci se spune: „Abține-te de la ce e nedrept și nu te vei mai teme și tremurul nu se va mai apropia de tine” [*Is* 54, 14].

VIII. Că e mai bine să dăm văduvelor din osteneala proprie, chiar dacă cele date sunt umile și puține, decât multele daruri ale impioșilor, chiar dacă sunt multe și mari, fiindcă e mai bine să murim de foame decât să primim darurile impioșilor

¹ Iar dacă veți spune: „Tocmai ei sunt cei ce dau milostenii și dacă nu primim de la ei, de unde vor mai fi slujite vădulele noastre și vor mai fi hrăniți săracii poporului?”, atunci veți auzi de la noi: „De aceea ați primit darurile leviților, aducerea roadelor poporului, ca să vă fie de ajuns și vouă înșivă și celor lipsiți, iar nu ca atunci când sunteți cuprinși de lipsuri să primiți de la cei răi.”² Iar dacă astfel Bisericeile sunt totuși lipsite de resurse, e mai de folos ca unul să piară decât să primim ceva de la dușmanii lui Dumnezeu spre ocară și batjocura prietenilor Lui, căci despre unii ca aceștia spune profetul: „Undeleumul păcătoșilor să nu ungă capul meu” [Ps 140, 5].³ Trebuie așadar să-i verificați pe unii ca aceștia, și de la cei care umblă cuvios să primiți și să dați celor necăjiți, dar de la cei dați afară din adunări să nu primiți înainte de a se face vrednici să fie membri ai Bisericii.⁴ Iar dacă lipsesc donații, vestește fraților și făcând colectă de la ei slujește orfanilor și văduvelor cu dreptate.

IX. Că poporul trebuie îndemnat de preot să facă bine săracilor, cum face și înțeleptul Solomon

¹ Spune poporului de sub tine cele ce le spune înțeleptul Solomon: „Cinstește-L pe Domnul din ostenele tale drepte și dă-I pargă din roadele dreptății tale, ca să se umple hambarele tale de mulțimea grăului, iar teascurile tale să țâșnească de vin” [Pr 3, 9–10].² Așadar din osteneala dreaptă a credincioșilor hrăniți-i și îmbrăcați-i pe cei lipsiți și, cum spuneam mai înainte, banii adunați de la ei rânduiți-i să servească la cumpărăturile sfinților, eliberându-i pe sclavi, pe captivi, pe cei în lanțuri, pe cei calomniați, pe cei condamnați de tirani pentru numele lui Hristos la lupte de circ și la moarte, căci spune Scriptura: „Izbăvește-i pe cei duși la moarte și răscumpără-i pe cei ce urmează să fie omorâți; nu te cruța!” [Pr 24, 11].

X. Dacă cineva dintre cei necredincioși aruncă cu forța bani preoților, să fie cheltuiți pe lemne și cărbuni, nu pe hrană

¹ Iar dacă vreodată va fi o ananghie și veți primi fără voie arginți de la un necuvios, cheltuiți-i pe lemne și pe cărbuni, ca nu cumva luând ceva din ei o văduvă sau un orfan să fie siliți să cumpere hrană sau băutară peste ce se cuvine, căci drept este ca aceste daruri ale necredincioșilor să fie mistuite de foc, nu hrană pentru binecredincioși.² Acestea le spune și Legea care nu-

mește de nemâncat o jertfă păstrată prea mult și poruncește să fie mistuită foc [Lv 19, 6].³ Fiindcă aceste ofrande nu sunt rele prin firea lor, ci prin socotința celor ce le aduc.⁴ Iar acestea vi le poruncim ca să nu întoarceți spatele celor ce se apropie de voi, bineștiind că de multe ori întâlnirea cu binecredincioșii e folositoare celor necredincioși și e vătămătoare doar participarea la cultul lor.⁵ Acestea fie spuse deci vouă, fraților, spre siguranța voastră.

XI. Despre părinți și copii

¹ Părinților, educați-i pe copiii voștri în Domnul, crescându-i în educație și disciplina Domnului [Ef 6, 4]; învățați-i meserii adecvate și potrivite cu Cuvântul, ca nu cumva ajungând disprețuitori din pricina bunăstării și rămânând nepedepsiți de părinți și dobândind independență înainte de vreme să se ridice împotriva binelui.² De aceea nu vă temeți să-i muștrați cumințindu-i cu asprime, căci pedepsindu-i nu-i omorâți, ci mai degrabă îi veți salva, cum spune și Solomon în Înțelepciunea sa: „Pedepsește-ți copilul și vei avea odihnă de la el, fiindcă așa îți va fi o nădejde bună; căci dacă-l bați cu nuiaua, vei scăpa de moarte sufletul lui” [Pr 23, 13–14; 29, 17; 19, 8].³ Și iarăși același zice așa: „Cine-și cruță nuiaua, își urăște fiul” [Pr 13, 24]. Și iarăși: „Rupe-i coastele cât e mic, ca nu cumva învățându-se să nu te asculte” [Sir 20, 12]. Așadar cine-și cruță fiul de la îndemn și cumințenie își urăște copilul.⁴ Învățați-vă deci copiii cuvântul Domnului, țineți-i în scurt chiar și cu biciul și faceți-i supuși, învățându-i din pruncie scrierile sfinte [2 Tim 3, 15], ale noastre [ale apostolilor] și cele dumnezeiești, predându-le toată dumnezeiasca Scriptură, nedându-le relaxare ca să ajungă să vă stăpânească împotriva voii voastre [Sir 30, 11–12], nelăsându-i să se adune la băut cu cei de-o vârstă cu ei; căci așa se vor abate spre neorânduială și vor cădea în desfrâu.⁵ Și dacă vor păți aceasta din pricina nepăsării părinților, cei ce i-au născut vor fi vinovați de sufletele lor; căci dacă din pricina indolenței părinților vor fi împreună cu oameni neînfrânați copiii care păcătuiesc, nu vor fi pedepsiți doar ei, ci din pricina lor vor fi pedepsiți și părinții lor.⁶ De aceea sârguiți-vă ca la vârsta căsătoriei să-i uniți și legați prin legăturile căsătoriei, ca nu cumva din pricina aprinderii vârstei lor să cadă în deprinderi desfrânate, iar vouă vi se va cere socoteală de Domnul Dumnezeu în ziua judecării.

XII. Despre slujitori și stăpâni

¹ Iar despre slujitori, ce altceva mai multe am putea spune decât că și sclavul trebuie să arate bunăvoință față de stăpânul său [Ef 6, 6; 1 Pir 2, 18] cu frica lui Dumnezeu, chiar dacă e necredincios sau rău, dar nu și înțelegere

în ce privește religia.² Iar stăpânul să-și iubească slujitorul [cf. Col 4, 1], și deși e superior lui, să se socotească egalul lui ca om.³ Cel ce are un stăpân credincios [1 Tim 6, 2], dacă-i rămâne stăpân, să-l iubească și ca stăpân, și ca unul care are aceeași credință și ca un părinte, nu slujindu-l doar de ochii lui [Ef 6, 6; Col 3, 22], ci cu iubire față de stăpân, pentru că Dumnezeu îi va da răsplata slujirii lui.⁴ La fel și stăpânul care are un slujitor credincios, dacă-i rămâne acesta slujitor, să-l iubească din pricina comuniunii de credință ca pe un fiu sau ca pe un frate [Col 4, 1].

XIII. În ce lucruri trebuie să ne supunem stăpânilor lumesci

¹ Supuneți-vă oricărei împărății și stăpânii [1 Ptr 2, 13] în cele care plac lui Dumnezeu ca unora ce sunt slujitori ai lui Dumnezeu [Rm 13, 4] și pedepsitori ai celor impioși. Dați-le toată suma datorată, toată contribuția, toată taxa, toată cinstea, darea și censul.² Căci aceasta e o poruncă a lui Dumnezeu: nimănui să nu-i fiți datori nimic, decât chezașia iubirii [Rm 13, 8], pe care Dumnezeu a poruncit-o prin Hristos [1 In 4].

XIV. Despre fecioare

¹ Despre feciorie n-am primit poruncă [1 Co 7, 25], dar celor ce vor în chip liber aceasta le-o îngăduim ca pe un vot, îndemnându-le doar să nu făgăduiască ceva prea repede, dacă Solomon spune: „Bine este să nu faci voturi, decât să faci voturi și să nu le împlinești” [Ecc 5, 4].² Așadar, fecioara aceasta să fie sfântă la trup și la suflet ca un templu al lui Dumnezeu, ca o casă a lui Hristos, ca un sălaș al Duhului Sfânt. Căci cea care a dat făgăduința trebuie să facă fapte vrednice de făgăduință, ca să arate astfel că făgăduința ei este adevărată și făcută pentru a avea răgazul evlaviei, nu din defăimarea căsătoriei.³ Dar să nu fie vagaboandă, nici umblând de colo-colo fără rost, nici duplicitară, ci serioasă, înfrănată, cuminte, pură, fugind de întâlnirea cu mulți, mai ales cu oameni neserioși.

Cartea V: Despre martiri [și sârbători]

I. Că este un lucru drept pentru credincioși să aducă cele de lipsă celor necăjiți pentru Hristos potrivit poruncii Domnului

¹ Dacă pentru numele lui Hristos și pentru credința în Dumnezeu și iubirea față de El un creștin e condamnat la jocuri, la fiare sau la mine, nu-l treceți cu vederea, ci din osteneala și sudoarea voastră [cf. Fc 3, 19] trimiteți-i pe cât stă în puterea voastră spre hrânirea lui și plata soldaților, ca să fie ușurat

și să aibă parte de îngrijire, pentru ca să nu fie necăjit fericitul vostru frate.
 2 Căci cel condamnat pentru numele Domnului Dumnezeu este un martor sfânt, un frate al Domnului, un fiu al Celui Preaînalt, un receptacol al Duhului Sfânt, prin Care fiecare din cei credincioși a primit luminarea slavei Evangheliei [2 Co 4, 4] întrucât s-a învrednicit de cununa nestricăcioasă [1 Co 9, 25], de mărturia dată pătimirilor Lui și de comuniunea cu Sângele Lui și s-a conformat morții lui Hristos [Flp 3, 10] spre înfiere.

3 De aceea, toți credincioșii prin episcopul vostru slujiți acestor sfinți din averile și din osteneala voastră; dacă cineva nu are ceva, să postească o zi și hrana zilei să o pună de-o parte pentru cuvioși, dar dacă cineva are de prisos, să le slujească cu ceva mai mult, proporțional cu puterea lui. Iar dacă îi este cu putință să-și dea toată averea și să-i scape din închisoare, fericit va fi și prieten al lui Hristos. 4 Căci dacă cel ce-și dă averile săracilor după cunoașterea privitoare la cele dumnezeiești e desăvârșit [Mt 19, 21], cu cât mai mult cel ce dă pentru martiri; unul ca acesta, fiind vrednic de Dumnezeu, va împlini voia Lui [Mt 7, 21] dăruind celor care L-au mărturisit înaintea păgânilor, a împăraților și a fiilor lui Israel [FA 9, 15], și despre care a arătat Domnul când a zis: „Oricine Mă va mărturisi înaintea oamenilor și Eu voi mărturisi pentru el înaintea Tatălui Meu Care este în ceruri” [Mt 10, 32]. 5 Și dacă sunt așa, încât și Hristos dă mărturie pentru ei la Tatăl, voi nu trebuie să vă rușinați să vă duceți la ei în închisori; căci dacă faceți aceasta, vi se va socoti drept martiriu, pentru că dacă ei au parte de martiriu prin experiență, voi aveți parte de el prin înflăcărare ca unii ce vă faceți părtași ai luptei lor.

6 Căci zice undeva Domnul unora ca aceștia: „Veniți binecuvântați Părintelui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii. Că am flămânzit și Mi-ați dat să mănânc; am însetat și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol, și M-ați îmbrăcat; bolnav, și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine” [Mt 25, 34–40. 46].

II. Că trebuie evitată conviețuirea cu frații mincinoși câtă vreme rămân în greșală

1 Iar dacă cineva, care zice despre sine însuși că e frate, se lasă amăgit de cel rău și va face răul și, demascat, e condamnat la moarte ca adulter sau ucigaș, voi separați-vă de el, ca să fiți inatacabili și să nu fie bănuțit unul din voi ca părtaș la această urâciune și astfel să dea prilej blasfemiei că toți creștinii s-ar bucura în aceste fapte nelegitime; de aceea stați departe de ei. 2 Dar pe cei care pentru Hristos au fost închiși abuziv de necredincioși și aruncați în închisoare sau la moarte, au fost puși în lanțuri sau trimiși în exil, pe aceștia ajutați-i cu toată sârguința, izbăvind membrele voastre din mâna ticăloșilor.

¹ Și dacă atunci când stă cu ei cineva e reținut și e supus la maltratări, fericit este că s-a făcut părtaș al martirilor și imitator al pătimirilor Domnului Iisus Hristos [1 Ptr 5, 1]. ² Căci și noi [apostolii], primind pentru Hristos lovituri de la Caiafa, Alexandru și Ana [FA 4, 6], am ieșit de la ei bucurându-ne că ne-am învrednicit să pătimim unele ca acestea pentru Numele Mântuitorului nostru [FA 5, 41]; așa și voi bucurați-vă când pătimiți acestea, ca să fiți fericiți în ziua aceea [Lc 6, 22–23].

III. Că celor maltratați pentru Hristos trebuie să le întindem mâna chiar dacă e primejdie

¹ Iar pe cei prigoniți/persecutați pentru credință și care fug din oraș în oraș [Mt 10, 23] primiți-i pentru porunca Domnului, ajutându-i și primindu-i ca pe niște martiri, bucurându-vă că v-ați făcut părtași ai prigoanei lor, știind că ei au fost declarați fericiți de către Domnul. ² Căci Acesta spune: „Fericiți veți fi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor spune tot cuvântul rău împotriva voastră spunând minciuni din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri!, căci așa i-au prigunit și pe profeții dinaintea voastră” [Mt 5, 11–12]. ³ Și iarăși: „Dacă pe Mine M-au prigunit, și pe voi vă vor prigoni” [In 15, 20]. Și mai încolo: „Dacă vă vor prigoni în orașul acesta, fugiți în altul [Mt 10, 23], pentru că în lumea aceasta necazuri veți avea [In 16, 33], căci vă vor preda în sinagogi și veți fi târați la guvernatori și la împărați din pricina Mea, spre a da mărturie înaintea lor, și cine va răbda până la sfârșit acela se va mântui [Mt 10, 17–18. 22].” ⁴ Căci cel prigunit pentru ceilalți, care a dat mărturie pentru El și a răbdat, acela este cu adevărat un om al lui Dumnezeu [cf. 1 Tim 6, 11].

IV. Că înfricoșător și cumplit lucru este a-L tăgădui pe Hristos

¹ Dar cine tăgăduiește că este al lui Hristos pentru a nu fi urât de oameni, iubind sufletul său mai mult decât pe Domnul, deși suflarea sa e în mâna Lui [Dn 5, 23], acesta e vrednic de milă, nenorocit, ca unul spurcat și scârbos, pentru că vrând să fie prieten al oamenilor a ajuns dușman al lui Dumnezeu, primind parte nu cu sfinții, ci cu cei blestemați, pentru că a dorit în locul împărăției focul cel veșnic pregătit diavolului și îngerilor lui [Mt 25, 34. 41], nemaifiind urât de oameni, ci lepădat de Dumnezeu și izgonit de la fața Lui. ² Despre acesta a arătat Domnul când zicea: „Oricine Mă va tăgădui înaintea oamenilor și se va rușina de numele Meu, și Eu îl voi tăgădui și Mă voi rușina de el înaintea Tatălui Meu Care este în ceruri” [Mt 10, 30; cf. 2 Tim 2, 12]. ³ Iar învățăceilor Lui, adică nouă, ne spune așa: „Cel ce-și iubește pe

tatăl său ori pe mama sa mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine. Și cel ce nu-și ia crucea sa și nu-Mi urmează Mie, nu este vrednic de Mine. Cel ce și-a câștigat viața, o va pierde; iar cel ce și-a pierdut viața pentru Mine, acela o va câștiga [Mt 10, 37–39]. Căci ce va folosi omului dacă va câștiga lumea toată, dar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul drept schimb pentru sufletul său? [Mt 16, 26].”⁴ Și altundeva: „Nu vă temeți de cei ceucid trupul, dar sufletul nu pot să-l ucidă; ci mai degrabă temeți-vă de acela care poate ca și sufletul și trupul să le piardă în gheenă” [Mt 10, 28].

V. Că Hristos trebuie imitat în pătimirea Sa și răbdarea Lui trebuie dorită aprins

¹ Oricine învață o meserie privește la învățătorul său când își face meseria aieva și iscusit, și dorește înflăcărat să facă asemenea lui ceea ce i s-a încredințat; iar dacă nu e în stare, nu e încă desăvârșit în lucrul său.² Și noi deci, care avem drept învățător pe Domnul nostru Iisus Hristos, de ce nu imităm învățătura Lui? ³ Pentru că El a renunțat la ușurare, la desfătare, la slavă, la bogăție, la puterea de a se apăra, la mamă și frați, ba chiar și la viața Lui din ascultare față de Tatăl Lui și din iubire de oameni pentru noi, răbdând nu numai prigoană și lovituri, ocară și batjocură, dar chiar și țintuirea de lemn, ca să-i mântuie pe iudeii și păgânii care se pocăiau; ⁴ deci dacă El a renunțat pentru voi la toate, nerușinându-se de cruce, nici refuzând moartea, de ce noi nu imităm Pătimirile Lui și nu renunțăm pentru El chiar și la viața noastră, întrucât El ne-a dat puterea de a răbda? ⁵ Fiindcă El a făcut aceasta pentru noi, iar noi o facem pentru noi înșine, pentru că El n-are nevoie de noi, dar noi avem nevoie de mila Lui; și nu cere de la noi decât o credință sinceră și spontană, cum spune Scriptura: „Dacă ești drept, ce-I vei da sau ce va primi El din mâna Ta? Necucernicia ta este pentru omul asemenea ție, iar dreptatea ta este pentru fiul omului” [Iov 35, 7–8].

VI. Credinciosul nu trebuie să fie nici temerar din pricina siguranței lui, nici timorat din lașitate, ci să fugă din teamă și dacă e prins să se lupte pentru cumina care-l așteaptă

¹ Să renunțăm deci și la părinți și la rude, și la prieteni și la femei și copii, și la averi și la toate cele ale vieții, ori de câte ori ceva din acestea sunt o piedică pentru dreapta-credință [eusebeian]. ² Căci trebuie „să ne rugăm ca să nu intrăm în încercare” [Mt 26, 41], dar dacă suntem chemați la mărturie/mărtiriu, să mărturisim cinstitul Nume, iar dacă din această pricină suntem pedepsiți, să ne bucurăm întrucât ne grăbim spre nemurire. ³ Dacă suntem

prigoniți, să nu fim surprinși, să nu iubim veacul de acum, nici laudele de la oameni, nici slava și cinstea stăpânilorilor, ca unii dintre iudei, care admirau lucrările Domnului dar nu credeau în El de teama de arhieriei și de ceilalți stăpâniitori, „căci au iubit slava oamenilor mai mult decât slava lui Dumnezeu” [In 12, 42. 43].⁴ Mărturisind mărturia cea bună [I Tim 6, 12], nu ne vom mântui doar pe noi înșine, ci îi vom întări și pe cei proaspăt luminați/botezați și-i vom încredința pe catehumeni.

⁵ Dar dacă cedăm ceva din mărturisirea noastră, tăgăduind dreapta-credință din slăbiciunea voinței și frica de o pedeapsă foarte scurtă, nu numai ne lipsim de slava veșnică, dar ne vom face pricini de pierzanie și pentru alții și vom suferi o dublă pedeapsă ca unii care prin tăgăduirea noastră sădim bănuiala că adevărul crezut odată și de noi e o învățătură a rătăcirii.⁶ De aceea să nu fim repeziți, nici temerari, căci spune Domnul: „Rugați-vă să nu cădeți într-o încercare/persecuție, căci duhul e înflăcărat, dar trupul e neputincios” [Lc 22, 40]. Iar dacă am căzut [în încercare], să nu facem de rușine din lașitate mărturisirea.⁷ Căci dacă tăgăduind cineva nădejdea Lui, care e Iisus [I Tim 1, 1], Fiul lui Dumnezeu, a scăpat de moarte vremelnică, mâine însă pe patul de boală va cădea într-o suferință acută la pânțele sau la stomac, sau la cap, sau într-o altă afecțiune incurabilă, în putreziciune, gangrenă, abces, tumoare, hidropizie sau cancer, și așa se va prăbuși repede și va ieși din viață, iar atunci se va lipsi și de cele de aici și vă cădea și din cele veșnice, sau mai bine zis va ajunge în pedeapsa veșnică, umblând în întunericul din afară, unde e plângerea și scrâșnirea dinților [Mt 27, 28–35]?

⁸ Dar cel ce s-a învrednicit de martiriu să se bucure în Domnul întrucât a dobândit o asemenea cunună și și-a făcut ieșirea din viață prin mărturisire. Și dacă e catehumen, să plece neîntristat, căci pătimirea pentru Hristos va fi pentru el un botez mai adevărat, fiindcă el a murit prin experiență [peira] împreună cu Domnul, iar ceilalți în prefigurare [typō].⁹ Să se bucure așadar imitându-L pe Învățătorul, fiindcă s-a poruncit: „Oricine să fie desăvârșit ca învățătorul său” [Lc 6, 40]. Iar Învățătorul nostru Iisus Hristos a fost lovit pentru noi, a suferit îndelung-răbdător blasfemii și ocări, a fost scuipat, palmuit, bătut, iar după ce a fost biciuit a fost pironit, adăpat cu oțet și fiere, și săvârșind toate cele scrise a zis lui Dumnezeu și Tatăl: „În mâinile Tale Îmi predau duhul Meu” [Lc 23, 46].¹⁰ De aceea și cel ce dorește să fie învățacel al Lui să râvnească luptele Lui, să imite răbdarea Lui, cunoscând că și dacă va fi ars de oameni în foc, nu va suferi nimic, ca și cei trei copii [Dn 3] sau, și dacă va suferi ceva, va primi plată de la Dumnezeu deoarece crede în Unul și Singurul Dumnezeu adevărat și Tată prin Iisus Hristos, Arhierul cel Mare și Izbăvitorul sufletelor și Răsplătitorul luptelor, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

VII. Despre înviere, diverse dovezi

¹ Căci Însuși Dumnezeu Atoateștiitor ne va învia prin Domnul nostru Iisus Hristos potrivit făgăduinței Lui nemincinoase, și ne va învia împreună cu toți cei adormiți din veac așa cum suntem în forma de acum, neavând nici stricărire, nici stricăciune, pentru că vom învia nesupuși stricăciunii/incoruptibilității [1 Co 15, 22]. ² Chiar dacă vom muri în mare, chiar de ne vom risipi în pământ, chiar de vom fi sfășiați de fiare, ne va învia prin puterea Lui, pentru că lumea toată e ținută la un loc de mâna lui Dumnezeu; și „nici un fir de păr din capul vostru nu se va pierde” [Lc 21, 18]. De aceea ne îndeamnă spunând: „În răbdarea voastră dobândiți-vă sufletele voastre” [Lc 21, 19]. ³ Iar despre învierea morților și răsplătirea martirilor vorbește Gavriil lui Daniel: „Și mulți din cei adormiți se vor scula din pulberea pământului, unii spre viață veșnică, alții spre osândă și rușine veșnică; și cei înțelepți vor străluci ca soarele, ca stelele și ca bolta cerului” [Dn 12, 2-3].

⁴ Că sfinții vor străluci ca niște luminători a spus-o așadar dinaintea sfântului Gavriil, căci el a dat mărturie că ei vor înțelege adevărul și sfântul lui Nume. Dar învierea a fost făgăduită nu numai martirilor, ci și tuturor oamenilor, drepți și nedrepți, credincioși și necredincioși, ca fiecare să fie răsplătit cu cele potrivite vredniciei lui; căci spune: „Dumnezeu va aduce la judecată toată făptuirea în orice este în ea trecut cu vederea, de este bună sau de este rea” [Ecc 12, 14]. ⁵ Necrezând în această înviere, iudeii spuneau în vechime: „Oasele noastre s-au uscat, am pierit”, iar Dumnezeu răspunzându-le le-a zis: „Iată, Eu voi deschide mormintele voastre și vă voi scoate din ele și voi da Duhul Meu în voi și veți fi vii și veți cunoaște că Eu Domnul am vorbit și am făcut” [Iz 37, 11-14]. ⁶ Iar prin Isaia spune: „Morții se vor scula și cei din morminte se vor ridica și se vor veseli cei ce se liniștesc în pământ, pentru că roua de la Tine e pentru ei vindecare” [Is 26, 19].

⁷ Multe altele s-au spus așadar despre înviere, despre rămânerea dreptilor în slavă, despre pedeapsa necredincioșilor, despre cădere, alungare, neslavă, focul veșnic [Mt 25, 41] și viermele neadormit [cf. Is 66, 14]. ⁸ Precum și că, dacă ar fi vrut ca toți oamenii să fie nemuritori, ar fi putut aceasta, căci a arătat-o nelăsându-i pe Enoh [Fc 5, 24] și pe Ilie [4 Rg 2, 11] să facă experiența morții. Și că dacă ar fi vrut ar fi putut să-i învie pe cei morți în fiecare generație, ne-a convins prin El Însuși și prin alții: înviind pe fiul văduvei prin Ilie [3 Rg 17, 17-24], iar pe cel al șunamitencei prin Elisei [4 Rg 4]. ⁹ Și că moartea nu e numai o răsplată a pedepsei suntem convingși din faptul că au suferit-o și sfinții și Însuși Domnul sfinților, Iisus Hristos, Viața credincioșilor și Învierea morților [In 11, 25].

¹⁰ De aceea după întreceri aduce pentru puțin timp descompunerea asupra celor ce viețuiesc ca într-un mare oraș, ca apoi înviindu-l pe fiecare fie să-l

dezavueze, fie să-l încununeze. ¹¹ Căci Cel ce a făcut din pământ trupul lui Adam și al celorlalți oameni, Același va învia după descompunere și trupul celorlalți și al întâiului om. „Pentru că toți cei din morminte vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei care-l vor auzi vor învia” [In 5, 25, 28]. ¹² Pe lângă acestea credem că se va face învierea din pricina Învierii Domnului. Fiindcă El este Cel ce a înviat pe Lazăr cel mort de patru zile [In 11], pe fiica lui Iair [Mc 5, 21–43], și pe fiul văduvei [Lc 7, 11–17], iar la porunca Tatălui a înviat a treia zi și El, arvuna învierii noastre [I Co 15, 20]. Cel ce l-a scos a treia zi pe Iona viu și nevătămat din pânțele balenei [In 2], pe cei trei copii din cuptorul Babilonului [Dn 3] și pe David din gura leilor [Dn 6; 14, 31–42], nu va duce lipsă de putere să ne învie și pe noi.

[Sibila]

¹¹ Iar dacă păgânii iau în răs și nu cred în Scripturile noastre, să-i facă să creadă profetesa lor Sibila, care spune cuvânt de cuvânt așa:

„Dar când toate se vor face țărână și cenușă,
iar zeul nemuritor va stinge focul pe care l-a aprins,
același zeu va modela iarăși oasele și cenușa oamenilor
și-i va face pe muritori să stea în picioare cum erau odinioară.
Atunci va fi judecata în care va judeca zeul însuși
judecând iarăși lumea. Iar pe cei care au păcătuit prin
impietate/necredință
pe aceștia îi va acoperi iarăși pământul,
iar câți au fost pioși/credincioși vor trăi iarăși în lume,
zeul dându-le duh de viață precum și har
celor pioși/credincioși, și toți se vor vedea atunci pe ei înșiși.”

¹² Așadar, dacă și aceasta mărturisește învierea și nu tăgăduiește nașterea din nou, dar distinge între credincioși și necredincioși, în zadar nu cred atunci în Scripturile noastre.

[Pasărea phoenix]

¹³ Mai povestesc un lucru special care arată învierea, deși nu cred în cele pe care le povestesc ei înșiși. Fiindcă spun că există o pasăre unică în genul ei, care oferă dovada bogată a învierii, despre care spun că n-are pereche și e singură în toată creația, și pe care o numesc phoenix. Spun despre ea că tot la cinci sute de ani vine în Egipt pe ceea ce se numește altarul soarelui aducând o mulțime de cinamon, cassie și balsam; și stând spre răsărit și rugându-se soarelui ia foc spontan și devine cenușă, iar din cenușă răsare un vierme, care sub efectul căldurii devine o pasăre phoenix tânără și când ajunge în stare să zboare se duce în Arabia, care e dincolo de ținutul Egiptului. ¹⁴ Așadar,

dacă, cum spun ei înșiși, învierea e dovedită de o pasăre necuvântătoare, de ce mai defaimă în zadar cele ale noastre, atunci când mărturisim că Acela care a adus cu putere neființa la ființă [cf. *Rm* 4, 17], Acesta poate să o aducă la înviere și după descompunere.

¹⁷ Din pricina acestei certitudini suportăm și biciuiri și prigoane și morți, pentru că în zadar le-am primi pe acestea dacă n-am avea certitudinea acestor lucruri, ale căror vestitori ne proclamăm a fi. ¹⁸ Așadar, precum am crezut lui Moise care spunea că „întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul” [*Fc* 1, 1] și știm că fără materie, de care n-avea nevoie, ci numai prin voință Hristos a produs cele ce i s-au poruncit: cer, pământ, mare, lumină, noapte, zi, luminători, stele, păsări, pești, patrupede, reptile, plante și ierburi, în același fel îi va învia pe toți fără să aibă nevoie de o conlucrare. ¹⁹ Căci crearea lumii și învierea morților sunt opera aceleiași puteri: atunci l-a făcut din diverse elemente pe omul care nu era dându-i sufletul creat din neființă, iar acum va da înapoi sufletelor care există trupurile descompuse; căci învierea este a celor ce zac [în morminte], nu a unora care nu există.

²⁰ Așadar, Cel ce a făcut primele corpuri din neființă și prin ele a creat diverse făpturi, Acesta va învia și pe cei morți făcându-i vii. Căci cel ce formează pe om în pântec dintr-o mică sămânță și i-a creat un suflet care nu există — cum spune El Însuși lui Ieremia: „Înainte să te fi plăsmuit în pântec te știu” [*Ir* 1, 5], și altundeva: „Eu sunt Domnul Care întărește cerul și întemeiază pământul și plăsmuiește duhul omului în el” [*Za* 12, 1] —, Același îi va învia pe toți oamenii care sunt făpturile Lui, cum dă mărturie dumnezeiasca Scriptură care-L arată pe Dumnezeu spunând Unului-Născut Hristos: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră; și a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; parte bărbătească și parte femeiască l-a făcut” [*Fc* 1, 26–27]. ²¹ Iar preadumnezeiescul și răbdătorul Iov, despre care Scriptura spune: „Scriș este că va învia iarăși cu cei pe care-i va învia Domnul” [*Iov* 42, 17a], spune lui Dumnezeu: „Nu m-ai turnat oare ca pe lapte și m-ai închegat ca pe un caș? M-ai îmbrăcat în piele și în carne și m-ai tesut din oase și din vine; viață și milă ai pus în mine, iar privirea Ta mereu asupra mea a păzit duhul meu. Având acestea în mine însumi, știu că pot toate și că la Tine nimic nu e cu neputință” [*Iov* 10, 10–13]. ²² Iubitorul de Dumnezeu David Îi spune și el lui Dumnezeu: „Măinile Tale m-au făcut și m-au plămădit” [*Ps* 118, 73], și iarăși: „Tu ai cunoscut plămăda noastră” [*Ps* 102, 14]. Și mai încolo: „Tu m-ai plămădit și ai pus peste mine mâna Ta. Minunată e cunoașterea Ta despre mine; s-a întărit și nu pot ajunge la ea. Cele nelucrate de mine le-au văzut ochii Tăi și în cartea Ta vor fi scriși toți” [*Ps* 138, 5–6. 16]. Dar și Isaia spune rugându-se: „Noi suntem lutul, iar Tu olarul nostru” [*Is* 64, 7].

²³ Așadar, dacă omul făcut prin Hristos e creatura Lui, negreșit după ce moare va învia prin El fie spre a fi încununat pentru virtuțile sale, fie pentru a fi pedepsit pentru greșelile lui. Dar, dacă în calitate de Legiuitor judecă cu dreptate, atunci așa cum îi pedepsește pe necredincioși, tot așa Binefăcător îi mântuiește pe credincioși și pe sfinții care au fost junghiați pentru El de oameni; pe unii făcându-i să strălucească asemenea unor stele, iar pe alții ca niște luminători, cum a zis Gavriil lui Daniel [*Dn* 12, 3]. ²⁴ Deci, întrucât toți credincioșii suntem învățați ai lui Hristos, să credem făgăduinței Lui, căci nemincinos e Cel ce le-a făgăduit. Zice însă și fericitul profet David: „Credincios este Domnul în toate cuvintele Lui și cuvios în toate lucrurile Lui” [*Ps* 144, 3].

²⁵ Căci Cel ce și-a făcut un trup din Fecioară este și Creatorul celorlalți oameni; iar Cel ce S-a înviat pe Sine Însuși din morți îi va învia și pe toți cei ce zac [în morminte]. ²⁶ Cel ce dintr-un singur grăunte ridică din pământ belșug de grâu și face să înflorească pomul tăiat printr-o rămurea, Cel ce a făcut să odrăslească toiagul uscat al lui Moise [*Nm* 17, 16–26], Acela ne va învia și pe noi în slavă. ²⁷ Cel ce a ridicat sănătos pe paralytic [*Mt* 9, 1–8] și l-a vindecat pe cel cu mâna uscată [*Mc* 3, 1–6] și a completat din pământ și țărână partea care lipsea orbului din naștere [*In* 9, 1–7], Acela ne va învia și pe noi. ²⁸ Cel care cu cinci pâini și doi pești a săturat cinci mii de oameni [*Mt* 14, 17–21] și au rămas douăsprezece coșuri cu fărâmituri [*In* 6, 1–13], Cel ce a prefăcut apa în vin [*In* 2, 3–11] și a scos din gura unui pește statirul pe care l-a trimis prin mine, Petru, celor care cereau censul [*Mt* 17, 24–27], Acela va învia și pe morți. ²⁹ Pentru că la toate acestea am fost martori noi înșine, iar de altele dau mărturie profeții.

³⁰ Noi care am mâncat și băut împreună cu El [*FA* 10, 41] și am văzut minunile, viața și conduita Lui, cuvintele, pătimirile, moartea și învierea Lui din morți, care am petrecut împreună cu El patruzeci de zile după învierea Lui [*FA* 1, 3] și am primit de la El porunca de a vesti Evanghelia în toată lumea [*Mc* 16, 15], de a face învățați în toate neamurile păgâne [*Mt* 28, 19], de a boteza în moartea Lui [*Mt* 28, 19; *Rm* 6, 3] sub autoritatea Dumnezeuului a toate și mărturia Duhului Care e Mângâietorul, vă învățăm toate acestea pe care ni le-a rânduit [*diataxamenos*] înainte de a fi înălțat sub ochii noștri la cer la Cel ce L-a trimis [*FA* 1, 9]. ³¹ Și dacă veți crede, veți fi fericiți, iar dacă nu veți crede, noi vom fi păziți nevinovați și curați de necredința noastră.

VIII. Despre Iacob, fratele Domnului, și Ștefan, primul martir

¹ Despre martiri vă spunem să fie la voi în toată cinstea, cum au fost cinstiți de noi fericitul Iacob, episcopul, și sfântul nostru codiacon, Ștefan. ² Căci

aceștia au fost declarați fericiți de Dumnezeu și cinstiți de către bărbați cuvioși ca unii curați de orice greșală, neschimbabili în fața păcatului, neclintii în cele bune, neînduplecați în elogii; despre ei spunea David: „Cinstirea este înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui” [Ps 115, 6]. Și Solomon: „Pomenirea dreptului e cu laude” [Pr 10, 7]. Iar profetul zicea: „Bărbații drepti vor fi ridicați” [Is 57, 1].

IX. Despre falșii martiri/martori

¹ Acestea fie spus despre cei ce au dat mărturie martirică pentru Hristos potrivit adevărului, iar nu despre falșii martiri, despre care spune cuvântul: „Dar numele impioșilor se va stinge” [Pr 10, 7], căci „martorul credincios nu minte, dar martorul nedrept atâtă minciuni” [Pr 14, 5]. ² Căci cel ce iese din această viață în mărturie/martiriu pentru adevăr fără minciună, acesta e un martor/martir adevărat, demn de crezare, întrucât a luptat prin sângele său pentru cuvântul dreptei-credințe.

X. Că trebuie să fugim de vorbele deșarte, de vorbele de rușine, de bufonerii, beție, destrăbălare, moliciune, mânia nemăsurată, cântecele păgâne sau desfrânate, de invocarea numelui idolilor sau demonilor

¹ Vă îndemnăm, frați și tovarăși de slujire, să fugiți de vorbele deșarte, de vorbele de rușine/obscene, de bufonerii, de beții, de destrăbălări, de moliciuni, de mâniile nemăsurate unite cu vorbe neghioabe, pentru că nici în zilele Domnului [duminici], zilele voastre de bucurie, nu vă îngăduim să spuneți ori faceți ceva indecent. Căci zice undeva Scriptura: „Slujiți Domnului cu frică și vă bucurați pentru El cu cutremur” [Ps 2, 11]. ² Prin urmare, și veseleliile voastre trebuie să fie cu frică și cu cutremur. Căci creștinul credincios nu trebuie să spună nici un cântec păgânesc, nici o cântare desfrânată, întrucât prin cântare i se întâmplă să pomenească nume demonice și atunci în loc de Duhul Sfânt va intra în el cel rău.

XI. Îndemn la a fugi de urâciunea idolatriei

¹ E oprit însă și a jura pe ei și a rosti cu gura scârboasele lor nume sau a-i venera ori respecta drept zei; căci nu sunt zei, ci demoni răi sau lucruri de luat în răs [cf. Ir 28, 18]. ² Căci spune undeva Dumnezeu despre israeliți: „M-au părăsit și se jură pe ziii care nu sunt!” [Ir 5, 7]. Și altundeva: „Voi smulge din gura lor numele idolilor” [Za 13, 2; 9, 7]. Și iarăși: „Ei m-au făcut gelos pe cei ce nu sunt zei, m-au înfuriat prin idolii lor” [Dt 32, 21]. Și în toate Scripturile sunt oprite acestea de Domnul.

XII. Că nu se cuvine să cântăm cântece păgâne, să jurăm pe idoli sau să ne ținem de auguri, preziceri, divinații, palpări sau alte practici iudaice; căci acest lucru e impios și dușmănos cunoașterii lui Dumnezeu

¹ Ele opresc însă nu numai cele privitoare la idoli, dar când legiuiesc despre luminătorii cerului ne îndeamnă nici să nu jurăm pe ei, nici să-i adorăm, căci spune: „Nu cumva văzând soarele, luna și stelele, să fi amăgit și să te închini lor” [Dt 4, 19]. Și altundeva: „Nu vă învățați după căile păgânilor și nu vă temeți de semnele cerului” [Ir 10, 2]. ² Fiindcă stelele și luminătorii s-au dat oamenilor spre luminare [Fc 1, 15], nu spre închinare/venerare, chiar dacă în răutatea lor israeliții s-au închinat făpturii în locul Făcătorului [Rm 1, 25], insultând Creatorul și admirând creatura mai mult decât se cuvine, când făcându-și vițel în pustiu [Is 32, 4], când închinându-se lui Beelfegor [Nm 25, 3], iar altă dată lui Baal [Jd 2, 13] și Tamuz [Jz 8, 14] și Astartei Sidonului [3 Rg 11, 5, 7], sau lui Moloh [4 Rg 23, 10] și Kemoș [Jz 8, 16], ori soarelui, cum stă scris la Iezechiel, sau chiar unor animale necuvântătoare, ca boul lui Apis și țapul lui Mendes la egipteni, ori unor zei de argint și aur ca în Iudeea. ³ Pentru toate acestea Dumnezeu a spus amenințându-i prin profetul: „Nu i-a ajuns casei lui Iuda să facă aceste urâciuni pe care le-a făcut, pentru că a umplut pământul cu fărădelegi ca să Mă înfurie pe Mine? Iată sunt ca unii care iau în răs, și Eu voi lucra cu mânie, ochiul Meu nu va cruța nici nu voi avea milă: vor striga în urechile Mele cu glas mare și nu-i voi auzi” [Jz 8, 17–18]. ⁴ Vedeți, iubiților, câte spune Domnul împotriva idolatriilor și a celor ce adoră soarele și luna.

⁵ De aceea, ca om al lui Dumnezeu creștinul nu trebuie să se jure nici pe soare, nici pe lună, nici pe stele, nici pe cer, nici pe pământ sau pe vreuna din stihii, mică sau mare. ⁶ Căci dacă Învățătorul ne-a poruncit să nu jurăm pe Dumnezeu Care este, ca vorba noastră să fie mai de crezare decât pământul, nici pe cer, pentru că e o impietate păgână, nici pe Ierusalim ori pe locul sfânt al lui Dumnezeu, pe altar, pe dar sau pe aurul templului ori pe capul nostru [Mt 5, 35; 23, 16–22], pentru că e un obicei care vine din stricăciunea iudaică, de aceea trebuie și oprit, ci poruncește credincioșilor ca la ei da să fie da și nu, nu, iar ceea ce e în plus decât acestea vine de la cel rău [Jc 5, 12; Mt 5, 37]; de aceea cu cât mai mult sunt sub pedeapsă cei ce se jură pe nume mincinoase, slăvind cele părute în locul celor adevărate? Din pricina răutății lor [Rm 1, 28] Dumnezeu i-a predat acestei nebulii de a face cele ce nu se cuvin.

XIII. Lista sărbătorilor Domnului pe care trebuie să le păzim și când anume trebuie celebrate fiecare din ele

¹ Păziți zilele sărbătorilor, fraților, și mai întâi să fie celebrată de voi Nașterea în ziua a 25-a a lunii a 9-a. ² După care să vă fie cea mai cinstită Arăta-

rea, în care Domnul v-a făcut arătarea Dumnezeirii Lui; aceasta să se facă în ziua a 6-a a lunii a 10-a.³ După care să fie păzit postul Păresimilor care are în el aducerea-aminte de purtarea și legiuirea Domnului. Acest post să se săvârșească înaintea postului Paștelui începându-l luni și terminându-l vineri.⁴ După care, oprind postul, începeți sfânta săptămână a Paștelui postind-o toți cu frică și cutremur, rugându-vă în aceste zile pentru cei ce au pierit.

XIV. Despre pătimirea Domnului și ce s-a făcut în fiecare zi a ei

¹ Fiindcă au început să facă uneltirea împotriva Domnului în ziua a doua a sâmbetei [luni] în luna întâi, xanticos, și sfatul lor s-a întins până în ziua a treia a sâmbetei [marți], iar în a patra [miercuri] au hotărât să-L lichideze prin cruce.² Și Iuda cunoștea acestea. Fiind el corupt de multă vreme, a fost atunci lovit cu iubire e arginți de însuși diavolul, pentru că i se încredințase de mult punga și, deși fura cele ale săracilor [In 12, 6], nu fusese izgonit de Domnul din îndelungă-răbdare. Dar pe când mâncam noi împreună cu El, vrând atât să-l cumintească pe el, cât și să ne învețe preștiința Lui, a zis: „Amin vă spun vouă, unul dintre voi Mă va trăda” [In 13, 21].³ Și când fiecare din noi a spus: „Oare eu?” [Mc 14, 19], iar Domnul tăcea, ridicându-mă eu, unul din cei Doisprezece, care eram mai iubit de El decât ceilalți, L-am rugat rezemat de pieptul Lui să spună cine să fie cel care-L va trăda [In 13, 23–25], și nici atunci bunul Domn nu ne-a spus numele lui, dar a dat două semne ale trădătorului: unul spunând: „Cel ce și-a întins cu Mine mâna în blid” [Mt 26, 23], iar al doilea zicând: „Cel căruia voi da bucățica de pâine după ce am înmuiat-o” [In 13, 26].⁴ Și deși acela a zis: „Nu sunt eu, rabi?” [Mt 26, 25], Domnul n-a zis „nu”, ci: „Tu ai zis”, și vrând să-l facă să se teamă de acesta a zis: „Vai omului aceuia prin care va fi trădat Fiul Omului; mai bine era pentru el dacă nu s-ar fi născut” [Mt 26, 24].⁵ Dar deși a auzit acestea, ducându-se a zis preoților: „Ce vreți să-mi dați și eu vi-L voi preda vouă? Iar ei i-au propus treizeci de arginți” [Mt 26, 15].

⁶ Și mâncând noi în ziua a cincea [joi] la El Paștele, când și-a întins acela mâna în blid, a luat bucățica și a ieșit în noapte [In 13, 30], Domnul ne-a zis: „A venit ceasul ca să vă risipiți și să Mă lăsați singur” [In 16, 32]. Și deși fiecare spunea sus și tare că nu-L va părăsi, iar eu Petru făgăduiam să mor împreună cu El [Mt 26, 33; In 13, 37], El mi-a zis: „Amin zic ție, înainte de a cânta cocoșul, Mă vei tăgădui de trei ori” [Mt 26, 34; Lc 22, 34].⁷ Iar după ce ne-a predat Tainele. antitipuri ale cinstului Său Trup și Sânge, fără ca Iuda să fi fost împreună cu noi, a ieșit pe Muntele Măslinilor, aproape de pâraul cedrilor, unde era o grădină [Mt 26, 30; In 18, 1]; iar noi eram împreună cu El, spuneam imne după obicei [Mt 26, 30].⁸ Și despărțindu-se nu mult

de noi, Se ruga Tatălui zicând: „Părinte, depărtează de la Mine acest pahar! Dar să nu fie voia Mea, ci a Ta” [Lc 22, 41-42]. Și făcând aceasta de trei ori, pentru că din deprimare noi căzuserăm în somn, venind ne-a spus: „S-a apropiat ceasul și Fiul Omului va fi predat în mâinile păcătoșilor” [Mt 26, 45].

⁹ Și iată-l pe Iuda și împreună cu el o gloată de necredincioși, și drept semn al trădării le arată o sărutare vicleană [Lc 22, 48], iar cei ce au primit semnalul convenit L-au prins pe Domnul și legându-L L-au adus la casa lui Caiafa arhiereul [Mt 25, 57], în care era adunat nu mult popor, ci o gloată, nu un sfânt consiliu de bătrâni, ci un sinedriu fără de lege și un sfat de necredincioși. Aceștia făcând multe împotriva Lui n-au lăsat deoparte nici un fel de ocară, scuipându-L, înjurându-L, pălmuindu-L, ocărindu-L, punându-L la încercare, cerându-I o ghicire în loc de o profeție, numindu-L prefăcut, hulitor, călcător al Legii lui Moise, surpător al Templului, desființator al jertfelor, dușman al romanilor, potrivit Cezarului. ¹⁰ Și îmbătându-se în acestea împotriva lui până dimineața în zori, acești tauri și câini [Ps 21, 13, 17] L-au dus la Ana, care era socrul lui Caiafa [In 18, 13], și acolo făcând lucruri asemănătoare, pentru că era ziua pregătirii [In 19, 14], L-au predat guvernatorului roman Pilat învinuindu-L de lucruri multe și grele, din care însă n-au putut dovedi nimic, drept pentru care nemulțumit guvernatorul a zis: „Nu găsec în el nici o vină” [Lc 23, 4, 14].

¹¹ Și atunci aducând doi martori mincinoși au vrut să-L calomnieze, dar intrucât aceștia au fost găsiți în dezacord au adus afacerea spre înaltă trădare zicând: „Acesta a spus despre sine că e împărat și se opune plătirii de impozite Cezarului” [Lc 23, 21]. ¹² Și înșiși acuzatorii s-au făcut martori, judecatori și imputerniciți cu verdictul spunând: „Răstignește-L! Răstignește-L!” [Lc 23, 21; In 19, 6], ca să se împlinescă ce s-a scris despre El în Profeți: „Adunatu-s-au asupra mea martori nedreți și nedreptatea a mințit ei înseși” [Ps 26, 12], și iarăși: „Înconjuratu-m-au câini mulți, adunarea celor răi m-a împresurat” [Ps 21, 13, 17], și altundeva: „Făcutu-mi-s-a moștenirea mea ca un leu în pădure, și-a ridicat glasul împotriva mea” [Ir 12, 8]. ¹³ Pilat, așadar, făcându-și de rușine stăpânirea prin lașitate, și-a arătat răutatea slujind în locul Celui Drept mulțimilor, și deși a dat mărturie despre El ca despre un nevinovat, L-a predat ca pe un vinovat de pedeapsă crucii, cu toate că romanii fixaseră drept lege ca nimeni nedovedit să nu fie trimis la moarte.

¹⁴ Iar călăii, punând mâna pe Domnul slavei [I Co 2, 8], L-au pironit pe lemn răstignindu-L la ceasul al șaselea [In 19, 14] după ce primiseră sentința despre El la ceasul al treilea [Mc 15, 25]. ¹⁵ După care l-au dat să bea oțet amestecat cu fiere, apoi l-au împărțit hainele trăgând sorți, după care au răstignit împreună cu El de-a dreapta și de-a stânga Lui doi răufăcători, ca să se împlinescă Scriptura: „Datu-Mi-au de mâncare fiere și în setea Mea M-au

adăpat cu oțet” [Ps 68, 22], și iarăși: „Împărțitu-Mi-au hainele Mele lor înșile și pe haina Mea au aruncat sorți” [Ps 21, 19], și altundeva: „Și cu cei fără de lege a fost socotit” [Is 53, 12].¹⁶ După care trei ceasuri s-a făcut întuneric, de la ceasul al șaselea la ceasul al nouălea [Mt 27, 45], și spre seară s-a arătat iarăși lumina precum stă scris: „Nu va fi nici zi, nici noapte, și spre seară va fi lumină” [Za 14, 7].¹⁷ Iar pe la ceasul al nouălea Iisus a strigat cu glas mare și a zis Tatălui: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?” [Ps 21, 2; Mt 27, 46]. Și după puțin strigând cu glas a zis: „Părinte, iartă-i, că nu știu ce fac” [Lc 27, 50] și adăugând: „În mâinile Tale Îmi pun duhul Meu” [Lc 23, 46; Ps 30, 6], și-a dat duhul și înainte de a apune soarele a fost îngropat într-un mormânt nou [Mt 27, 60].

¹⁸ Iar înviind din morți când se lumina în ziua întâi a sâmbetelor [Mt 28, 1] a împlinit cele ce ne spusese înainte de Pătimire zicând: „Trebuie ca Fiul Omului să facă trei zile și trei nopți în inima pământului” [Mt 12, 40].¹⁹ Și înviind din morți S-a arătat cel dintâi Mariei Magdalena și Mariei lui Iacob [Mc 16, 1-9], apoi lui Cleopa pe cale [Lc 24, 18, 32], iar după aceasta nouă, ucenicilor Lui care fugiserăm de frica iudeilor [In 20, 19; Mc 16, 14], dar care pe ascuns ne interesam curioși de cele privitoare la El. Acestea însă au fost scrise în Evanghelie.

²⁰ El ne-a îndemnat așadar să postim aceste șase zile din pricina impietății și nelegiuirii iudeilor, poruncindu-ne să-i plângem și să ne îndurerăm pentru pierzania lor, căci și El a vărsat lacrimi pentru ei pentru că nu știau vremea cercetării lor [Lc 19, 41, 44]. Ne-a poruncit să postim miercurea și vinerea: miercurea din pricina trădării, iar vinerea din pricina Pătimirii. Dar ne-a poruncit să încetăm postul sâmbăta la cântatul cocoșului, dar în însăși ziua de sâmbăta să postim, nu pentru că trebuie să postim sâmbăta, întrucât aceasta e o odihnă de creație, ci pentru că trebuie să postim doar în sâmbăta aceea, întrucât în ea Creatorul a fost sub pământ.²¹ Fiindcă în însăși sărbătoarea lor au pus mâna pe Domnul, ca să se împlinească cuvântul spus: „Pus-au semnele lor în mijlocul sărbătorii lor și ei nu știau” [Ps 73, 4-5]. Trebuie așadar să plângem pentru ei, pentru că atunci când a venit Domnul n-au crezut în El, ci au scuturat de la ei învățătura Lui, condamându-se ca nevrednici de mântuire.

XV-XVI. Enumerare a prezicerilor profetice care-L vesteau pe Hristos și al căror deznodământ l-au văzut iudeii, dar din răutatea minții n-au crezut că este Fiul lui Dumnezeu și L-au condamnat la cruce pe Domnul slavei

XV¹ Fericiți așadar voi, care odinioară nu erați popor, dar acum sunteți neam sfânt [1 Ptr 2, 10, 9] izbăvit din rătăcirea idolilor, din neștiință, din impietate; cei ce n-ați avut parte de milă, dar acum sunteți miluiți [2 Ptr 2, 10]

din pricina ascultării inimii voastre. ² Căci poarta vieții s-a deschis vouă, celor dintre neamuri/păgâni, care odinioară nu erați iubiți, dar acum sunteți îndrăgiți, popor câștigat de Dumnezeu, rânduit ca să vestească virtuțile lui și despre care a spus Mântuitorul: „Am fost găsit de cei ce nu Mă căutau și M-am arătat celor ce nu întrebau de Mine. Am zis: Iată-Mă! neamului care nu chema Numele Meu” [Is 65, 1]. ³ Căci fără să-L fi căutat, ați fost căutați de El și crezând în El v-ați supus chemării Lui părăsind nebunia politeistă și scăpând la adevăratul monoteism [monarchia], la Dumnezeu Atoatețitorul, prin Iisus Hristos, făcându-vă completare a numărului celor mântuiți, zeci de mii de zeci de mii și mii de mii, cum stă scris în Daniel [7, 10]. ⁴ Dar lui Israel cel necredincios îi spune: „Toată ziua am întins mâinile Mele spre un popor care nu ascultă și contrazice, către cei ce umblă într-o cale nu bună, ci în urma păcatelor lor, un popor care Mă întărită înaintea Mea” [Is 65, 2-3].

XVI ¹ Vedeți, așadar, cum a înfuriat poporul pe Domnul necrezând în El. De aceea spune: „Au întăritat pe Duhul Sfânt și El S-a întors cu dușmănie împotriva lor” [Is 63, 10]. ² Căci îi ținea o orbire din pricina răutății minții lor, pentru că văzându-L pe Iisus n-au crezut că e Hristosul/Mesia lui Dumnezeu, Fiul Unul-Născut, născut de El înainte de toți vecii, Cuvânt, Dumnezeu, pe Care nu L-au recunoscut din pricina necredinței nici prin lucrările Lui, nici prin profețiile scrise despre El. ³ Căci faptul că se va naște dintr-o Fecioară îl citeau în Isaia: „Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște un Fiu și vor chema Numele Lui Emanuel [Is 7, 14]. Că un Copil mic S-a născut și un Fiu s-a dat nouă a cărui stăpânire este peste umărul Lui, și se va chema numele Lui Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, Puternic, Stăpân al păcii, Părinte al veacului ce va veni [Is 9, 5].” ⁴ Iar dacă din pricina răutăților covârșitoare nu-L ascultă o spune tot El: „Doamne, cine a crezut auzului nostru și brațul Domnului cui i s-a descoperit?” [Is 53, 1]. Și iarăși: „Cu auzul veți auzi și nu veți înțelege, uitându-vă vă veți uita, dar nu veți vedea, căci s-a învrtoșat inima acestui popor” [Is 6, 1-10]. ⁵ De aceea s-a luat de la ei cunoașterea, pentru că atunci când vedeau și-au întors ochii în altă parte și când auzeau nu auzeau.

Vouă însă, celor din păgâni, vi s-a dat Împărăția [Mt 21, 43], pentru că fără să-L fi cunoscut pe Dumnezeu, crezând prin vestire/propovăduire, L-ați cunoscut, sau mai bine zis ați fost cunoscuți de El [Ga 4, 9] prin Iisus Mântuitorul și Izbăvitorul celor ce nădăjduiesc în El. ⁶ Căci trecând de la obiceiurile dinainte cu osteneli zadarnice, privind de sus la idolii neinsufleșiți și disprețuind demonii care sunt în întuneric, alergând la Lumina cea adevărată [In 1, 9] și cunoscând prin ea pe Unul și Singurul Dumnezeu adevărat și Tată [In 17, 3], v-ați arătat moștenitori ai Împărăției Lui. ⁷ Botezați fiind în moartea Domnului [Rm 6, 3] și în învierea Lui, ca niște prunci nou-născuți [I Ptr

2, 2], trebuie să fiți nelucrători față de tot păcatul, căci nu mai sunteți ai voștri înșivă, ci ai Celui ce v-a răscumpărat prin Sângele Lui [1 Co 6, 19-20].⁸ Căci despre Israelul de odinioară a zis Domnul din pricina necredinței lor: „Se va ridica de la ei Împărăția lui Dumnezeu și se va da neamului care face roadele ei” [Mt 21, 43], adică: dându-și Împărăția vouă, celor ce odinioară erați străini, departe de El, primește roadele recunoștinței.⁹ Căci voi sunteți cei ce ați fost trimiși odinioară în vie și n-ați ascultat, iar aceia sunt cei care au ascultat [Mt 21, 28. 29]. Voi sunteți cei cărora, părându-vă rău de contradicerea voastră, lucrați acum în ea, ei însă suportând cu greu fâgăduințele lor, nu numai că au părăsit via nelucrată, dar scoțându-l afară din vie l-au omorât pe însuși moștenitorul ei [Mt 21, 38-39].¹⁰ Și El, Care a fost respins de ei ca o piatră inutilă, a fost primit de voi ca o Piatră unghiulară [Mt 21, 42], de aceea zice despre voi: „Un popor, pe care nu-l cunoșteam Mi-a slujit, M-a auzit cu auzul urechii” [Ps 17, 44-45].

*XVII. Cum anume trebuie să se facă Paștele și când,
și că nu trebuie prăznuit împreună cu evreii*

¹ Așadar, fraților, voi care ați fost răscumpești cu scumpul Sânge al lui Hristos [1 Ptr 1, 19], trebuie să țineți în mod exact zilele Paștelui cu toată grija după echinoctiu, ca nu cumva să faceți de două ori pe an pomenirea singurei Pătimiri, ci o singură dată pe Cel ce a murit o singură dată, nepăzind însă prăznuirea lui împreună cu iudeii.² Fiindcă acum nu e nici o comuniune între noi și ei [2 Co 6, 14-15], căci au rătăcit în însăși hotărârea privitoare la ce cred că săvârșesc, cum rătăciți și departe de adevăr sunt din toate părțile.³ Voi însă păziți strict echinoctiul de primăvară, care are loc în ziua a 22-a a lunii a 12-a, care e dystos; observând și ziua a 21-a a lunii, pentru ca ziua a 14-a să nu cadă în altă săptămână și din neștiință să săvârșim Paștele de două ori pe an sau să prăznuim Învierea Domnului nostru Iisus Hristos în altă zi decât numai în Ziua Domnului [Duminica].

XVIII. Rânduială despre Marea Săptămână a Paștelui

¹ În zilele Paștelui așadar postiți șase zile începând de Luni până Vineri și Sâmbătă. folosind doar pâine, sare și legume și drept băutură apă, iar de la vin și carne abțineți-vă în aceste zile; căci sunt zile de doliu, nu de sărbătoare.² Vinerea și Sâmbăta postiți toată ziua, cei ce au atâta putere, negustând nimic până la cântatul de noapte al cocoșului; iar dacă cineva nu poate să le lege împreună, să păzească măcar Sâmbăta. Căci zice undeva Domnul vorbind despre El însuși: „Când va fi luat de la ei Mirele, vor posti atunci în acele zile” [Lc 5, 35].

XIX. Despre privegherea Sâmbetei Mari și despre Ziua Învierii

¹ Așadar în aceste zile a fost El luat de la noi de către cei ce poartă în chip mincinos numele de iudei [cf. *Ap* 2, 9; 3, 9], a fost ținut de cruce și socotit cu cei fără de lege [*Is* 53, 12; *Mc* 15, 28]. ² De aceea vă îndemnăm și pe voi să postiți aceste zile până seara, așa cum și noi am postit când a fost luat de la noi. Iar în celelalte zile înainte de Vineri, ficcare să mănânce la ceasul al nouălea sau seara ori cum poate ficcare, încetând postul din seara zilei de Joi până la cântatul cocoșului. ³ De cu seară până la cântatul cocoșului și până când se luminează de zi în prima zi a săptămânii [duminică], privegheați adunându-vă în biserică, stați veghind și rugându-vă lui Dumnezeu toată noaptea citind Legea, Profeții și Psalmii până la cântatul cocoșului. Și botezându-vă catehumenii și citind Evanghelia cu frică și cutremur și grăind poporului cele spre mântuire, încetați doliul vostru și rugați pe Dumnezeu să întoarcă pe Israel și să primească loc de pocăință și iertare a necredinței lui. ⁴ Pentru că, spălându-și mâinile, judecătorul străin [Pilat] a zis: „Nevinovat sunt eu de sângele dreptului acestuia; voi veți vedea” [*Mt* 27, 25]. Iar când Pilat a zis: „Să răstignesc pe împăratul vostru?”, ei au strigat: „Nu avem împărat decât pe Cezarul [*In* 19, 15]. Răstignește-l! Răstignește-l! [*In* 19, 6]. Căci oricine se face pe sine însuși împărat se împotrivește Cezarului, și dacă-l dezlegi pe acesta, nu ești prieten al Cezarului! [*In* 19, 12]” ⁵ Și Pilat guvernatorul și Irod regele au dat poruncă să-L răstignească și s-a împlinit cuvântul spus: „Pentru ce s-au întărâtat neamurile și popoarele au cugetat lucruri deșarte? Împărații pământului au stat și căpeteniile s-au adunat împotriva domnului și împotriva Unsului/Hristosului Său [*Ps* 2, 1-2] și L-au azvârlit pe Cel Iubit al Său ca pe un hoit scârbos [*Is* 14, 19].”

⁶ Și pentru că El a fost răstignit Vinerea și S-a sculat când se lumina de Duminică, s-a împlinit Scriptura care spune: „Scoală-Te, Dumnezeule, judecă pământul, că Tu vei moșteni în toate neamurile!” [*Ps* 81, 8]. Și iarăși: „Acum Mă voi scula, zice Domnul, Mă voi pune mântuire; o voi anunța deschis” [*Ps* 11, 6]. Și: „Iar Tu, Doamne, miluiește-mă și mă scoală, și le voi răsplăti lor” [*Ps* 40, 11]. ⁷ De aceea și voi, pentru că Hristos a înviat, aduceți-l jertfa voastră, despre care a poruncit prin noi zicând: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” [*Lc* 22, 19; *I Co* 2, 24] și atunci rupeți postul, veselindu-vă și prăznuind, pentru că arvuna învierii voastre, Iisus Hristos, S-a sculat din morți [*I Co* 15, 20] și aceasta să vă fie drept lege veșnică [*Lv* 16, 34] până la sfârșitul veacului [*Mt* 28, 30], până ce va veni Domnul [*I Co* 15, 26]. ⁸ Căci pentru iudei Domnul e încă mort, dar pentru creștini a înviat; pentru unii e așa din pricina necredinței, iar pentru alții din pricina certitudinii, pentru că nădejdea în El e viață nemuritoare și veșnică.

*XX. Prezicere profetică despre Domnul
pe care iudeii o citesc pe 10 septembrie*

¹ Iar după opt zile să vă fie iarăși o sărbătoare cinstită această zi a Opta, în care m-a încredințat de învierea Lui pe mine, Toma, care nu credeam, arătându-mi locul cuielor și rana suliței în coastă [*In* 20, 24–29]. ² Și numărând iarăși patruzeci de zile de la prima Duminică [a Paștelui], în joia de după duminică prăznuiri praznicul Înălțării Domnului, în care plinind toată economia și rânduiala a urcat la Dumnezeu și Tatăl care L-a trimis, șezând de-a dreapta puterii [*Mt* 26, 64] și așteptând până ce vrăjmașii Lui vor fi puși sub picioarele Sale [*Ps* 109, 1; *I Co* 15, 25] și va veni la sfârșitul veacului cu putere și cu slavă multă să judece viii și morții și să dea fiecăruia după faptele lui; atunci Îl vor vedea pe Fiul iubit al lui Dumnezeu, pe Care L-au împuns, și recunoscându-L vor jeli pentru ei înșiși seminție pe seminție și femeile lor separat [*Za* 12, 10. 2]. ³ Căci și acum adunându-se în ziua a 10-a a lunii gorpeos citesc Plângerile, în care se spune: „O suflare înaintea feței noastre, Unsul Domnul a fost prins în stricăciunile lor” [*Plg* 4, 20], și pe Baruh, în care stă scris: „Acesta este Dumnezeuul nostru și altul pe lângă El nu se va mai socoti. Aflat-a toată calea științei și a arătat-o lui Iacob, slujitorul Său și lui Israel, cel iubit de El. După acestea pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut” [*Bar* 3, 36–38]. Și când citesc, se lovesc și jelesc, cum cred ei, pustiirea făcută de Nabucodonosor, în realitate făcând fără să vrea începutul plânsului care-i va cuprinde. ⁴ Iar la zece zile după Înălțare se împlinesc cincizeci de zile de la prima Duminică [a Paștelui]; să vă fie o sărbătoare mare; căci în ea la ceasul al treilea a trimis Domnul Iisus darul Duhului Sfânt [*FA* 2] și toți ne-am umplut de lucrarea Lui și am vorbit în limbi noi, cum făcea să răsune în noi, și am vestit iudeilor și păgânilor că El este Hristosul/Mesia lui Dumnezeu, Cel hotărât de El Judecător al viilor și al morților [*FA* 10, 42; *I Ptr* 4, 5].

⁵ De El a dat mărturie Moise zicând: „A primit Domnul de la Domnul foc și l-a făcut ploaie” [*Fc* 19, 24]. Pe El L-a văzut Iacob ca om și a zis: „Am văzut pe Dumnezeu față către față și a scăpat teafăr sufletul meu” [*Fc* 32, 31]. Pe El L-a primit în ospetie Avraam și L-a mărturisit judecător și Domn al său [*Fc* 18]. ⁶ Pe El L-a văzut Moise în rug [*Iy* 3]; despre El a zis în Deuteronom: „Profet vă va ridica Domnul Dumnezeu din frații voștri, ca mine; pe el să-l ascultați în toate câte vă va grăi vouă, iar orice suflet care nu va asculta de profetul acela va fi stârpit din poporul său” [*Dt* 18, 15. 19; *Lv* 23, 29]. ⁷ Pe El L-a văzut Isus al lui Navi, general înarmat al puterii Domnului [*Ios* 5, 14], luptând ca aliat împotriva Ierihonului și, căzând la picioarele Lui, l s-a închinat ca un sclav stăpânului său. Pe El cunoscându-L Samuel

Uns/Hristos al lui Dumnezeu [1 Rg 12, 3. 5], i-a numit unși/hristoși pe preoți și pe împărați.⁸ Pe El cunoscându-L a cântat David despre El această cântare, spunând: „Încinge-Te cu sabia peste coapsă, Puternice, în strălucirea și frumusețea Ta. Încordează-Ți arcul, propășește și domnește de dragul adevărului, blândeții și dreptății, și dreapta Ta îți va fi călăuză minunată. Ascuțite sunt săgețile Tale, Puternice, popoare sub Tine vor cădea. De aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeuul Tău, cu untelemnul veseliei mai mult decât pe părtașii Tăi” [Ps 44, 4-7. 2].

⁹ Despre El a vorbit și Solomon ca în numele Lui: „Domnul m-a zidit ca început al căilor Lui pentru lucrurile Lui; înainte de veac m-a întemeiat, întru început, înainte de a face pământul, înainte de a ieși izvoarele apelor, înainte de a fi întemeiați munții, înaintea tuturor colinelor pe mine m-a născut” [Pr 8, 22-25]. Și iarăși: „Înțelepciunea și-a zidit sieși o casă” [Pr 9, 1].¹⁰ Despre El a vorbit Isaia: „Un toiag a ieșit din rădăcina lui Iesei și o floare va răsări din rădăcină. Și rădăcina lui Iesei va fi ca cel ce se ridică să stăpânească neamurile; în el își vor pune nădejdea” [Is 11, 10]. Iar Zaharia: „Iată împăratul tău vine la tine drept și mântuind, blând și călare pe asin, pe mînzul asinei” [Za 9, 9].¹¹ Despre El spune Daniel că este Fiu al Omului care vine la Tatăl [Dn 7, 13-14] și primește toată judecata și cinstea și este piatra tăiată din munte fără mână de om, care a ajuns un munte mare și a umplut tot pământul [Dn 2, 34-35] zdrobind mulțimea [poliarchia] stăpânilor locale și mulțimea zeilor celor fără Dumnezeu, vestind pe Unul Dumnezeu și arătând monarhia romanilor.

¹² Despre El a spus și Ieremia profetind: „O suflare înaintea feței noastre, Unsul Domnul a fost prins în stricăciunile lor; El de care spuneam: în umbra Lui vom trăi între neamuri/păgâni” [Plg 4, 20]. Iezechiel și ceilalți profeți L-au numit peste tot Uns/Hristos, Domn, Împărat, Judecător, Legiuitor, Înger al Tatălui, Dumnezeu Unul-Născut.¹³ Pe Acesta deci vi-L vestim și noi Dumnezeu Cuvânt Care a slujit Dumnezeului Său și Tatălui la creația a toate; dacă credeți în El, veți fi vii, dacă nu credeți, veți fi pedepsiți. „Căci cine nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el” [In 3, 36].

¹⁴ Așadar, după ce ați prăznuit o săptămână Cincizecimea, postiți și după ea o săptămână, căci este un lucru drept să ne veselim de darul lui Dumnezeu și să postim după relaxarea care urmează.¹⁵ Căci și Moise și Ilie au postit patruzeci de zile [Is 34, 38; 3 Rg 19, 8], iar Domnul n-a mâncat trei săptămâni pâine bună, iar carne și vin n-au intrat în gura Lui [Dn 10, 2-3]. Și fericita Ana, când l-a cerut pe Samuel, a zis: „Vin și sicheră n-am băut, iar sufletul meu s-a vărsat înaintea Domnului” [1 Rg 1, 15].¹⁶ Și ninivitenii au scăpat de experiența urgiei postind trei zile și trei nopți [Iona 3, 4-5]; tot postind au

scăpat de năvala necredincioșilor Holofren și Aman atât Ester și Mardoheu [Est 4, 16], cât și Iudita [8, 6]. Și David spune: „Genunchii mei au slăbit de post și trupul meu s-a topit din pricina untdelemnului” [Ps 108, 24].¹⁷ Așadar și voi cereți de la Dumnezeu cererile voastre postind.

¹⁸ Iar după această săptămână de post vă poruncim să postiți în toată miercurea și vinerea, iar prisosul care rămâne din postirea voastră să-l dați săracilor.¹⁹ În orice sâmbătă însă, afară de una singură, și în orice duminică veselii-vă săvârșind adunări; căci vinovat de păcat va fi cel ce postește duminica, pentru că e ziua Învierii, sau care e posomorât de Cincizecime și de orice zi de sărbătoare a Domnului; fiindcă în ele trebuie să ne veselim, nu să plângem.

Cartea VI: Despre schisme și erezii

I. [Despre schisme]

¹ Înainte de toate, păziți-vă, episcopi, de cumplitele, relele și neîngăduitele erezii, fugind de ele ca de focul care-i arde pe cei ce se apropie de el. Fugiți și de schisme. Că nu e îngăduit nici să plecăm mintea spre necuvioasele erezii, nici să ne separăm de cei de un gând cu noi din pricina iubirii de stăpânire [philarchian].² Căci îndrăznind unii în vechime unele ca acestea, n-au scăpat de pedeapsă. Căci Datan și Abiron, care s-au opus lui Moise, au fost înghițiți în pământ, Core și cei două sute împreună cu el, care s-au răzvrătit împotriva lui Aaron, au fost mistuiți de foc [Nm 16], iar Mariam care l-a ocărât pe Moise pentru că era căsătorit cu o păgână a fost scoasă afară din tabără timp de șapte zile, pentru că spunea că Moise luase drept soție o etiopiancă [Nm 12].³ La fel și Azaria, numit și Ozia, care era rege al lui Iuda, îndrăznind să ia asupra lui preoția și vrând să tămâieze — ceea ce nu i se cuvenea —, deși a fost oprit de arhierul Azaria și optzeci de preoți, dar nu a ascultat, a fost atins de lepră pe frunte și s-a grăbit să iasă, pentru că-l vădise Domnul [2 Par 26, 16–21].

II. Că nu e îngăduit să ne răsculăm nici împotriva împăraților, nici a preoților

¹ Să fim cu luarea-aminte, iubiților, care e faima răzvrățiților și care e verdictul asupra lor. Căci dacă cel ce se ridică împotriva împăraților e vrednic de pedeapsă, chiar dacă e fiu sau prieten al lor, cu cât mai mult cel ce se ridică împotriva preoților? Deoarece pe cât preoția e mai bună decât împărăția, întrucât lupta ei este pentru suflet, cu atât mai mult cel ce a îndrăznit să o disprețuiască are o pedeapsă mai gravă decât cel ce disprețuiește împărăția.

² Pentru că nici unul nu scapă nepedepsit, căci nici Abesalom, nici Abedadan n-au scăpat nepedepsiți [2 Rg 18–20], nici Core și Datan [Nm 16]: primii s-au răsculat împotriva lui David râvnind împărăția, iar ceilalți împotriva lui Moise rivalizând cu el pentru întâietăți. ³ Abesalom îl vorbea de rău pe David, tatăl său, ca pe un judecător nedrept spunând fiecăruia: „Cuvintele tale sunt frumoase, dar nu este cine să te asculte și să-ți facă dreptate; cine mă va face stăpân?” [2 Rg 15, 3–4]. ⁴ Iar Abedadan spunea: „N-am nici o parte cu David și nici o moștenire cu fiul lui Iesei” [2 Rg 20, 1]. Evident nu suporta să fie stăpânit de David, despre care Dumnezeu spusese: „Am găsit pe David fiul lui Iesei bărbat după inima mea, care va face toate voiele Mele” [FA 13, 22]. ⁵ Iar Datan, Abiron și cei ai lui Core spuneau: „Oare puțin lucru e că ne-ai scos din pământul Egiptului, din pământul în care curge lapte și miere? De ce ne-ai scos ochii? Și tu să stăpânești peste noi?” [Nm 16, 13–14]. Și au făcut împotriva lui o adunare mare. ⁶ Iar cei ai lui Core ziceau: „Oare numai cu Moise a vorbit Dumnezeu?” [Nm 12, 2]. „A dat preția numai lui Aaron? Nu e sfântă toată adunarea Domnului? Și de ce să fie preot numai Aaron?” [Nm 16, 3]. ⁷ Și înaintea acestora un altul a spus: „Cine te-a pus pe tine stăpân și judecător peste noi?” [Iș 2, 14].

III. Despre virtutea lui Moise și necredința neamului iudeilor și despre minunile pe care le-a făcut Dumnezeu prin el

¹ Și s-au răsculat împotriva lui Moise, slujitorul lui Dumnezeu [Nm 12, 7], cel mai blând și mai credincios decât toți oamenii, care de la Dumnezeu făcuse poporului atâtea semne și minuni [FA 5, 12], care săvârșise spre binefacerea lor lucruri slăvite și minunate, care a adus cele zece plăgi asupra egiptenilor [Iș 7–12], a despărțit Marea Roșie [Iș 14] și a ridicat apele ca un zid de o parte și de alta și a dus poporul printre ele ca pe pământul uscat al pustiei, a scufundat pe faraon și pe egipteni și pe toți cei ce veneau împreună cu ei și după ei, care printr-un lemn a îndulcit celor ai săi izvorul [Iș 15, 23–25] și a făcut să fâșnească din stâncă apă pentru însetarea lor [Iș 17, 6], care le-a dat mană din cer și carne din văzduh [Iș 16], care le-a dat noaptea un stâlp de foc spre luminare și călăuzire, iar ziua un stâlp de nor spre umbră din pricina arșitei soarelui [Ps 77, 14; Iș 13, 21], care le-a dat, primit din gura, din mâna și scrierea lui Dumnezeu, Decalogul, număr desăvârșit, lipit pe tablețe de piatră [Iș 31, 8], cu care Dumnezeu vorbea față către față ca cineva cu prietenul său [Iș 33, 11], și despre care Acesta a zis: „Nu s-a ridicat profet ca Moise” [Dt 34, 10].

² Împotriva acestuia s-au ridicat coreiții și rubeliții și au aruncat pietre asupra lui, care se ruga și zicea: „Să nu iei aminte la jertfa lor” [Nm 16, 15].

Și slava lui Dumnezeu care s-a arătat pe unii i-a doborât la pământ, iar pe alții i-a ars cu foc. Și pe căpeteniile rătăcirii schismei care spuneau: „Să ne dăm o căpetenie” [Nm 14, 4], pământul s-a deschis și i-a înghițit pe ei și corpurile lor și lucrurile lor și s-au pogorât de vii în iad [Nm 16, 30–35], iar pe coreiți i-a dat pieirii prin foc.

IV. Că face schismă nu cel ce se separă de necredincioși/păgâni, ci cel ce se depărtează de credincioși

¹ Deci dacă Dumnezeu a adus îndată pedeapsa Lui asupra celor ce făcuseră schismă/ruptură din iubire de stăpânire, cu cât mai mult asupra inițiatorilor ereziilor impioase? Nu va aduce o pedeapsă mai viguroasă asupra celor ce blasfemiază providența sau creația Lui? ² Voi însă, fraților, lăsându-vă povățuiți din Scriptură, păziți-vă să nu faceți schisme/rupturi ale cugetului sau unirii voastre, pentru că inițiatorii unei opinii neîngăduite devin pentru noroade santinele ale pierzaniei. ³ Asemenea și voi, laicii, nu vă apropiați de cei care învață lucruri contrare socotinței lui Dumnezeu, nici nu vă faceți părtași ai impietății lor, căci zice Domnul: „Rupeți-vă din mijlocul acestor bărbați, ca să nu pieriți împreună cu ei” [Nm 16, 21, 26], și iarăși: „Ieșiți din mijlocul lor și vă separați de ei, zice Domnul, și nu vă atingeți de nimic necurat și Eu vă voi primi pe voi” [2 Co 6, 17; Is 52, 11; Iz 20, 34].

V. Din ce pricină a fost respins Israelul cel numit în chip mincinos așa: demonstrație din preziceri profetice

¹ Fiindcă într-adevăr trebuie fugit de cei ce blasfemiază pe Dumnezeu, pentru că cei mai mulți dintre cei necredincioși/păgâni au o necunoaștere a lui Dumnezeu; aceștia sunt însă bolnavi de o răutate a gândirii pentru că luptă împotriva lui Dumnezeu; căci din răutatea ereticilor o molimă a ieșit peste tot pământul, cum spune Ieremia profetul [Ir 23, 15]. ² Căci reaua sinagogă a fost respinsă de Domnul Dumnezeu și casa a fost părăsită de El, cum se spune undeva: „Am părăsit casa Mea, am lăsat moștenirea Mea” [Ir 12, 7]. Și iarăși: „Voi lăsa via Mea și nu va mai fi tăiată, nici săpată și în ea vor crește spini, iar norilor le voi porunci să nu mai verse ploaie peste ea” [Is 5, 6]. ³ Lăsând deci poporul [Israel] ca pe un cort într-o vie și un adăpost într-o bostănărie, ca pe o cetatea împresurată [Is 1, 8], luând de la ei și Duhul Sfânt și ploaia profetică, a umplut Biserica Sa cu har duhovnicesc ca râul Egiptului în zilele primăverii [Sir 24, 25] și a înălțat-o ca pe o casă aflată pe un munte sau „ca pe un munte foarte înalt, ca un munte închegat, un munte gras, în care a binevoit Dumnezeu să locuiască, căci Domnul se va sălăslui în el până la sfârșit” [Ps 67, 16–17]. Și în Ieremia spune: „Tron înalt de slavă

e locul sfințirii noastre” [Ir 17, 12]. Iar în Isaia spune: „Fi-va în zilele de pe urmă arătat muntele Domnului și casa lui Dumnezeu va fi pe vârfurile munților și se va înălța peste dealuri” [Is 2, 2].⁴ Așadar, pentru că a părăsit poporul, a lăsat pustiu și templul rupând perdeaua/catapeteasma lui [Mt 27, 51] și luând de la ei Duhul Sfânt, căci zice: „Iată, casa voastră vi se va lăsa pustie” [Mt 23, 38], și dând harul Duhului peste voi, cei dintre păgâni, cum spune prin Ioil profetul: „Și va fi după acestea, zice Dumnezeu, și voi revărsa din Duhul Meu peste tot trupul și fiii voștri vor profeti, fiicele voastre vedenii vor vedea și bătrânii voștri vise vor visa” [Ioil 3, 1; FA 2, 17], pentru că luând Dumnezeu de la popor[ul Israel] toată puterea și lucrarea Cuvântului și această supraveghere, le-a pus asupra voastră, a celor dintre păgâni.

⁵ De aceea și diavolul, gelos pe sfânta Biserică a lui Dumnezeu, s-a mutat la voi iscând între voi necazuri, prigoane, agitații, blasfemii, schisme, erezii; căci pe celălalt popor [Israel] l-a adus la el prinuciderea lui Hristos, dar pe voi, care v-ați depărtat de zădărnicia lui, vă încearcă altfel, ca pe fericitul Iov [Iov 1-2].⁶ Căci el s-a împotrivit și marelui arhieru Iosua al lui Iosedece [Za 3, 1], iar pe noi a căutat de multe ori să ne slăbească, pentru ca să lipsească credința noastră [Lc 22, 31-32].⁷ Dar Domnul și Învățătorul nostru, chemându-l la judecată, i-a zis: „Ceartă-te pe tine Domnul, diavole, ceartă-te pe tine Domnul Cel ce a ales Ierusalimul! Acesta nu este oare ca un tăciune scos din foc?” [Za 3, 2]. Iar cel ce a zis atunci celor ce stăteau înaintea arhierului: „Luați hainele murdare de pe el” [Za 3, 4], și a adăugat: „Iată, am luat fărădelegile de la tine” [Za 3, 4], Același zice acum așa cum ne-a spus odinioară când eram adunați cu El: „M-am rugat să nu lipsească credința voastră” [Lc 22, 32].

VI. Despre ereziile iudaice

¹ Gloata iudaică a avut deci și ea erezii rele.² Căci dintre ei sunt și saducheii care nu mărturisesc învierea morților.³ Și fariseii care atribuie sorții și destinului acțiunea păcătoșilor.⁴ Și masboteii care neagă providența spunând că toate cele ce sunt s-au format în mod spontan și care retează nemurirea sufletului.⁵ Și hemerobapțiștii care dacă nu se botează în fiecare zi nu mănâncă, și care nu se folosesc de paturi, de farfurii, vase, pahare și scaune, dacă n-au fost curățite în prealabil cu apă.⁶ Și ebioniții care sub ochii noștri vor ca Fiul lui Dumnezeu să fie un simplu om și-L fac să se nască din plăcerea unui bărbat și din împreunarea lui Iosif cu Maria.⁷ Mai sunt și esenienii care se separă de toți aceștia și păzesc cele ale părinților lor.⁸ Aceste [erezii] se găsesc așadar în poporul dinainte. Și acum însă cel viclean, care e iscusit în a face răul [Ir 4, 22] și nu știe vreodată binele, scoțând pe unii dintre noi, a lucrat prin ei erezii și schisme.

VII. De unde au răsărit ereziile la creștini
și cine a fost inițiatorul impietății lor [Simon Magul]

¹ Iar începutul noilor erezii s-a făcut așa. Diavolul s-a îmbrăcat într-un oarecare Simon, samarinean din satul Ghiton, de profesiune mag, și l-a făcut slujitor al relei lui gândiri. ² Iar când Filip, tovarășul nostru de apostolie, săvârșea cu darul Domnului și lucrarea Duhului Său puterile vindecărilor în Samaria [FA 8], astfel încât samarinii loviți de uimire veneau la credință în Dumnezeu a toate și în Domnul nostru Iisus Hristos și se botezau în numele Lui, văzând acest Simon semnele și minunile săvârșite fără vrăjitoriile unui șarlatan, căzând în admirație și crezând, s-a botezat [FA 8, 13] și stăruia în post și rugăciune. Și auzind noi harul lui Dumnezeu care s-a făcut între samarinii prin Filip, ne-am dus la el și adăugând mult cuvântului învățăturii, punându-ne mâinile peste toți cei botezați, le-am dat prin rugăciuni împărțășirea Duhului Sfânt [FA 8, 17]. ³ Văzând însă Simon că prin punerea mâinilor noastre se dă credincioșilor Duhul Sfânt, luând bani, ni i-a adus spunând: „Dați-mi și mie puterea aceasta, ca acela peste care-mi voi pune și eu mâinile să primească Duhul Sfânt” [FA 8, 18–19]; vrând ca, așa cum l-a lipsit pe Adam prin gustarea din pom de nemurirea făgăduită, așa și pe noi, momindu-ne cu luarea banilor, să ne despartă de darul lui Dumnezeu, ca în schimbul banilor să-i cedăm darul neprețuit al Duhului. ⁴ Noi toți tulburându-ne pentru aceasta, ațintindu-mi eu, Petru, privirea asupra șarpelui lucrător de cele rele din el, i-am spus lui Simon: „Argintul tău să fie cu tine spre pierzare, căci ai socotit că darul lui Dumnezeu se agonisește cu bani. Tu n-ai parte, nici moștenire la chemarea aceasta, pentru că inima ta nu este dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Pocăiește-te deci de această răutate a ta și te roagă lui Dumnezeu, doar ți se va ierta gândul inimii tale. Căci întru amărăciunea fierii și întru legătura nedreptății te văd că ești” [FA 8, 20–23]. Iar atunci Simon temându-se a zis: „Rugați-vă voi la Domnul, pentru mine, ca să nu vină asupra mea nimic din cele ce ați zis” [FA 8, 24].

VIII. Cine sunt urmașii impietății lui Simon și ce erezii au început
în continuare (continuare și în capitolele IX, X și XX)

¹ Iar când am ieșit între neamurile păgâne să vestim în lume cuvântul vieții, atunci diavolul a lucrat în popor și a trimis pe urmele noastre apostoli mincinoși ca să profaneze cuvântul. Și au pus înaintea pe un oarecare Cleobius, pe care l-au adăugat lui Simon, iar aceștia au fost discipoli unui anume Dositai pe care, întrecându-l în renume, l-au lipsit de autoritate. Apoi au inițiat diverse dogme nelalocul lor și alții: Kerint, Marcu, Menandru, Vasilide și Saturni. ² Dintre care unii opinează că sunt mulți dumnezei, alții că sunt trei

dumnezei opuși, fără de început și coexistenți, iar alții că există o infinitate de dumnezei necunoscuți; unii anulează căsătoria, opinând că nu este un lucru al lui Dumnezeu, alții se scârbesc de mâncăruri, iar alții desfrânează fără rușine, ca aceia care se numesc acum în chip mincinos nicolaïți.

IX. Că vrând Simon să zboare prin unele vrăjitorii a fost doborât din înălțime la pământ și și-a zdrobit picioarele și degetele mâinilor cum istoricesc Clement, Hegesip, Iustin și Irineu

¹ Simon s-a întâlnit însă cu mine, Petru, mai întâi în Cezareea lui Straton, unde credinciosul Corneliu, care era păgân, a venit prin mine la Domnul Iisus [FA 10]. Și întâlnindu-se cu mine, a încercat să distorsioneze cuvântul lui Dumnezeu, împreună cu mine fiind sfinții fii Zaheu, care odinioară fusese vameș [Lc 19, 2], Barnaba, Nichita și Achila, frații lui Clement, episcopul și cetățeanul Romei, care a fost învățacel al lui Pavel, tovarășul nostru în apostolie și colaboratorul nostru în vestirea Evangheliei. Și în prezența lor am discutat a treia oară despre cuvântul profetului și unitatea [monarhia] lui Dumnezeu, și cu puterea Domnului aruncându-l în muțenie, a fugit în Italia.

² Și venind la Roma, a tulburat mult Biserica, răsturnându-i pe mulți și legându-i de el, uimindu-i pe păgâni cu experiența magiei și cu lucrarea demonilor, astfel încât, ieșind în mijlocul zilei în teatrul lor, a poruncit multimilor să mă răpească și pe mine și a vestit în teatru că va zbura prin văzduh.

³ Toți au fost luați pe sus de aceasta, dar eu mă rugam în mine însumi, și el înălțat fiind de demoni zbura suspendat în văzduh, spunând că va urca la ceruri și le va dărui de acolo cele bune. Și în timp ce mulțimile îl aclamau ca pe un zeu, eu, întinzându-mi mâinile spre cer, mă rugam ca gândul lui Dumnezeu prin Domnul Iisus să-l frângă pe acest individ, o adevărată plagă, și să rezeze puterea demonilor care se foloseau de el spre amăgirea și pierzania oamenilor, dar să nu-l omoare pe cel frânt, ci să-l zdrobească.

⁴ Și luând cuvântul mi-am atintit privirea asupra lui Simon și i-am zis: „Dacă eu sunt un om al lui Dumnezeu și un adevărat apostol al lui Iisus Hristos și învățator al dreptei-credințe, nu al rătăcirii, cum ești tu, Simon, poruncesc puterilor rele ale apostatului dreptei-credințe, pe care se înalță Simon Magul, să-l lase din stăpânirea lui, ca să se prăbușească din înălțime spre răsul celor amăgiți de el.”

Și pe când spuneam eu acestea, Simon părăsit de puteri s-a prăbușit cu vuiet mare și în cădere și-a zdrobit șoldul și picioarele.

⁵ Și din mulțimi s-a făcut un glas spunând: „Există un singur Dumnezeu, Cel pe care-L vestește pe drept cuvânt Petru și este într-adevăr Unul Singur!” Și mulți l-au lăsat, dar unii din ei, vrednici de pierzania lui, au rămas în învățătura lui ticăloasă.

⁶ Și așa s-a fixat la Roma prima erezie, cea foarte lipsită de Dumnezeu, a simonienilor, și diavolul a continuat să lucreze prin ceilalți apostoli mincinoși.

X. Cum ereziile sunt în dezacord și cu ele însele și cu adevărul

¹ Toți aceștia [ereticii] n-aveau decât un singur scop foarte lipsit de Dumnezeu: să blasfemieze pe Dumnezeu Atoatețiitorul, opinând că e cu neputință de cunoscut, că nu e Tată al lui Hristos, nici Creator al lumii, ci cu neputință de rostit, de grăit și de numit, că se naște din El Însuși, că nu S-a folosit de Lege și Profeți, că nu există providență, că nu trebuie crezut în înviere, că nu există judecată și răsplată, că nu există suflet nemuritor, că trebuie să ne bucurăm doar de plăcere și să putem să adoptăm indiferent orice religie. ² Unii spun că sunt mai mulți dumnezei, alții că există trei fără de început, alții că sunt doi nenăscuți, alții că există o infinitate de eoni. Unii învață abținerea de la căsătorie, de la carne și de la vin [*1 Tim 4, 3-4*], spunând că sunt scârboase și căsătoria și nașterea de prunci și gustarea mâncărilor, pentru ca unii respectabili să facă demnă de crezare reaua lor gândire. Alții dintre ei legiuiesc abținerea de la carne nu ca de la niște animale lipsite de rațiune, ci ca și cum ar avea un suflet rațional, iar cei care ar îndrăzni să le junghie ar fi pasibili de pedeapsa uciderii. ³ Alții dintre ei spuneau că trebuie să ne abținem doar de la carnea de porc, și că trebuie să mâncăm cele curate potrivit Legii și să ne tăiem împrejur după Lege, și să credem în Iisus ca într-un bărbat cuvios și profet. Alții însă învățau că trebuie să desfrânăm fără rușine și să abuzăm de trup și să trecem prin tot felul de lucruri necuvioase, fiindcă numai așa poate scăpa sufletul de stăpânitorii lumii. Toți aceștia sunt uneltele ale diavolului și fii ai mâniei [*Ef 2, 3*].

XI. Expunerea predicii apostolice

¹ Noi însă, copiii ai lui Dumnezeu și fiii ai păcii [*Lc 10, 6*], care propovăduim cuvântul sfânt și drept al bunei-cinstiri/dreptei-credințe [*eusebeias*], vestim Un Singur Dumnezeu, Domn al Legii și al Profeților, Creator al celor ce sunt, Tată al lui Hristos, nu autocauzat și autonăscut, cum cred unii, ci veșnic și fără început, locuind într-o lumină neapropiată [*1 Tim 6, 16*], nefiind nici al doilea, nici al treilea sau multiplu, ci veșnic Singur, nu cu neputință de cunoscut sau de rostit, ci vestit prin Lege și Profeți, Atoatețiitor, Atotputernic, Atotstăpânitor,

² Dumnezeu și Tată al Unului-Născut și Întâiului-Născut din toată creația [*Col 1, 15*], Un Singur Dumnezeu, Tată al Unui Singur Fiu, nu al mai multora, al Unui Singur Mângâietor prin Hristos și Făcător al celorlalte cinuri [cerești];

³ Un Singur Meșter/Demiurg, Făcător prin Hristos al unei creații diferite, Același Pronietor și Legiutor tot prin El, și tot prin El devenit cauză a unei învieri, judecăți și răsplătiri;

⁴ Același a binevoit să Se facă om, a viețuit fără păcat, a pățimit, a fost îngropat, a înviat din morți și S-a înălțat la Cel care L-a trimis.

⁵ Toată creatura spunem că e bună [1 Tim 4, 4] și nimic nu e scârbos, și tot ce e gustat în chip drept spre susținerea existenței este foarte bun, căci potrivit Scripturii toate sunt bune foarte [Fc 2, 31].

⁶ Credem că astfel căsătoria e legiuită, iar facerea de prunci e cinstită și neîntinată, căci pentru sporirea neamului omenesc a fost plăsmuită diferența sexelor în Adam și Eva.

⁷ Mărturisim că în noi este un suflet necorporal și nemuritor, nu supus stricăciunii ca trupurile, ci nemuritor ca unul rațional și liber.

⁸ De orice însoțire nelegiuită și de cea făcută de unii contrar naturii ne scârbim pentru că e ilicită și necuvioasă.

⁹ Mărturisim că va fi o înviere a dreptilor și nedreptilor și o răsplătire a lor.

¹⁰ Pe Hristos Îl mărturisim nu un simplu om, ci Dumnezeu Cuvânt și om, Mijlocitor între Dumnezeu și oameni [1 Tim 2, 5], Arhiereu al Tatălui.

¹¹ Nu ne tăiem împrejur împreună cu iudeii, știind că a venit Cel pentru Care au fost puse deoparte și păzite generațiile, nădejdea neamurilor păgâne [Fc 49, 10], Iisus Hristos, Care a răsărit din Iuda, [Evr 7, 14; Nm 24, 17], Fiul Mlădîței, floarea din Iesei, a Cărui stăpânire este pe umărul Lui [Is 11, 1; 9, 5].

XII. *Contra celor ce mărturisesc pe Hristos, dar vor să fie și iudei*

¹ Dar când erezia a părut să fie mai puternică în rătăcire și toată Biserica era în primejdie, noi Cei Doisprezece ne-am adunat la Ierusalim, întrucât în locul trădătorului [Iuda] a fost ales să fie apostol împreună cu noi Matia care a luat sorțul lui Iuda, precum s-a spus: „Supravegherea lui să o ia altul” [Ps 108, 8] — și am examinat împreună cu Iacob, fratele Domnului, ce e de făcut. Iar acestuia și prezbiterilor li s-a părut bun să adreseze poporului cuvinte de învățătură. ² Căci unii, coborând din Iudeea la Antiohia, îi învățau pe frații de acolo spunând: „Dacă nu vă veți tăia împrejur după obiceiul lui Moise și nu veți umbla în celelalte obiceiuri care vi s-au rânduit, nu vă puteți mântui” [FA 15, 1]. ³ Și făcându-se disensiune și discuție nu puțină, frații din Antiohia, cunoscând că eram toți adunați ca să cercetăm despre acest lucru, au trimis la noi bărbați credincioși și cunoscători ai Scripturilor ca să afle despre această chestiune. Aceștia, venind la Ierusalim, ne-au vestit discuțiile din Biserica Antiohiei, că unii spuneau că toți trebuie să se taie împrejur și să păzească și celelalte curățiri [FA 5, 4-5]. ⁴ Iar întrucât alții spuneau altceva, sculându-mă eu, Petru, le-am spus: „Bărbați frați, voi știți că din primele zile Dumnezeu m-a ales între voi, ca prin gura mea păgânii să audă cuvântul

Evangeliei și să creadă, iar Dumnezeu Care cunoaște inimile a dat mărturie pentru ei [FA 15, 7–8].³ Căci lui Corneliu, care era sutăș/centurion al Imperiului Roman, i s-a arătat un înger al Domnului și i-a vorbit despre mine și i-a zis să trimită după mine și să asculte din gura mea cuvintele vieții [FA 10, 1–8]. Iar el a trimis după mine să vin de la Iope la Cezareea lui Straton.⁶ Și când voiam să plec la el, am vrut să gust hrană; și pe când mi se pregătea, eram în camera de sus rugându-mă, și am văzut cerul deschis și coborându-se ceva ca o față mare de pânză strălucitoare legată în patru colțuri lăsându-se pe pământ; și în ea erau toate dobitoacele cu patru picioare și târătoarele pământului și păsările cerului. Și un glas din cer mi-a spus: «Scoală-te, Petre, junghie și mănâncă!» Iar eu am spus: «Nicidecum, Doamne, căci niciodată n-am mâncat ceva spurcat și necurat.» Și glasul mi-a spus a doua oară: «Cele pe care Dumnezeu le-a curățit tu să nu le faci spurcate!» Și aceasta s-a făcut de trei ori, și acel lucru a fost ridicat la cer [FA 10, 9–20; 11, 5–10].⁷ Și cum eram nedumerit, ce să fie vedenia aceea, mi-a zis Duhul: «Iată te caută niște bărbați. Ridică-te și umblă cu ei neîndoindu-te de nimic, căci Eu i-am trimis» [FA 10, 20; 11, 11–12]. Aceștia erau cei trimiși de sutăș.⁸ Și socotindu-mă astfel, am cunoscut cuvântul Domnului care stă scris așa: «Și oricine va chema Numele Domnului se va mântui» [Ioil 3, 5; FA 2, 21], și iarăși: «Își vor aduce aminte și se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului și se vor închina înaintea Lui toate semințiile pământului; că a Domnului este împărăția și El stăpânește peste neamurile păgâne» [Ps 21, 31–32].⁹ Și înțelegând că peste tot este vorba de chemarea păgânilor, sculându-mă m-am dus împreună cu ei și am intrat în casa bărbatului. Și încă pe când vesteam cuvântul, a căzut Duhul Sfânt peste el și peste cei de față împreună cu el, ca și peste noi la început [FA 11, 12–15], și n-a făcut nici o diferență între noi și ei, curățindu-le inimile prin credință [FA 15, 9].¹⁰ Și am cunoscut că Dumnezeu nu este pătimitor, ci în orice neam cel ce se teme de El și face dreptate este primit de El [FA 10, 34–35], iar credincioșii tăiați împrejur erau și ei uimiți de acest lucru [FA 10, 45].¹¹ Iar acum de ce ispitii pe Dumnezeu și vreți să puneți pe grumazul ucenicilor un jug pe care nici părinții noștri, nici noi nu l-am putut purta? Ci prin harul Domnului nostru Iisus Hristos credem că ne vom mântui în același fel ca și aceia [FA 15, 10–11]. Căci Domnul ne-a dezlegat din legături și a ușurat povara noastră și luat de la noi cu blândețe jugul apăsător.”

¹² Iar pe când spuneam acestea, a tăcut toată mulțimea, după care Iacob, fratele Domnului, a zis: „Bărbați frați, ascultați-mă! Simon a istorisit cum de la început a avut grijă Dumnezeu să ia dintre neamuri/păgâni un popor pentru numele Său. Cu acest lucru se potrivește cuvintele profeților, precum stă scris: «După acestea Mă voi întoarce și voi ridica iarăși cortul cel căzut al

lui David și cele distruse ale lui iarăși le voi zidi și-l voi îndrepta, ca să-L caute pe Domnul ceilalți oameni și toate neamurile peste care s-a chemat numele Meu asupra lor, zice Domnul, Cel ce a făcut acestea» [Am 9, 11–12].

¹³ Lui Dumnezeu lucrurile Lui Îi sunt cunoscute din veac. De aceea eu socotesc să nu-i tulburăm pe cei ce, dintre neamuri/păgâni, se întorc la Dumnezeu, ci să le scriem să se ferească de întinările idolilor și de desfrâu și de carne sugrumată și de sânge [FA 15, 13–21]. Lucruri care au fost legiuite de cei din vechime care au trăit înainte de Lege după legea naturală: de Enos, Enoh, Noe, Melchisedec, Iov și cei asemenea.”

¹⁴ Atunci ni s-a părut potrivit nouă apostolilor, episcopului Iacob și prezbiterilor împreună cu întreaga Biserică, să trimitem la Antiohia bărbați aleși dintre noi împreună cu Pavel din Tars, apostolul păgânilor, și cu Barnaba, pe Iuda cel numit și Barsaba și Sila, bărbați cu vază între frați, scriind prin mâinile lor acestea:

¹⁵ „Apostolii și prezbiterii și frații, fraților dintre neamuri/păgâni, care sunt în Antiohia și în Siria și în Cilicia, salutare! Deoarece am auzit că unii dintre noi, fără să fi avut porunca noastră, venind, v-au tulburat cu vorbele lor și au răvășit sufletele voastre, zicând că trebuie să vă tăiați împrejur și să păziți Legea, am hotărât, adunați într-un gând, să trimitem la voi bărbați aleși, împreună cu iubiții noștri Barnaba și Pavel, oameni care și-au pus sufletele lor pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos. Drept aceea, am trimis pe Iuda și pe Sila, care vă vor vesti și ei prin viu grai aceleași lucruri. Pentru că s-a părut Duhului Sfânt și nouă să nu vi se pună nici o greutate în plus în afară de cele ce sunt necesare: Să vă feriți de cele jertfite idolilor, de sânge, de [animale] sugrumate și de desfrâu, de care păzindu-vă, bine veți face. Fiți sănătoși!” [FA 15, 22–29].

XIII. Că trebuie să ne separăm deeretici

¹ Am trimis deci scrisoare, dar noi am rămas destule zile în Ierusalim discutând împreună cu privire la care e folosul comun spre îndreptare. ² Iar după destul timp i-am vizitat pe frați și i-am întărit prin cuvântul dreptei-credințe/bunei-cinstiri îndemnându-i să fugă de cei care în numele lui Hristos și Moise combat pe Hristos și pe Moise, și ascund lupul în piele de oaie [Mt 7, 5].

³ Căci ei sunt hristoși mincinoși, profeți mincinoși și apostoli mincinoși, amăgitori și corupători, părți ale vulpilor [Ps 62, 11], distrugători ai viilor [Cânt 2, 15], din pricina cărora iubirea multora se va răci, dar cine va răbda până la sfârșit neperversit, acesta se va mântui [Mt 24, 12–13]. Despre care Domnul ne-a asigurat dându-ne de veste și zicând: „Vor veni la voi oameni în haine de oaie, dar pe dinăuntru sunt lupi răpitori; după roadele lor îi veți

cunoaște. Feriți-vă de ei. Căci se vor ridica hristoși mincinoși și profeți mincinoși și vor duce în rătăcire pe mulți” [Mt 7, 15–16; 24, 11. 24].

XIV. Cine sunt cei ce vesteau învățătura catholică/ortodoxă și care sunt recomandările lor

¹ Din pricina lor adunându-ne la un loc și noi: Petru și Andrei, Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu, Filip și Bartolomeu, Toma și Matei, Iacob al lui Alfeu și Lebeu numit și Tadeu. Simon Canaanitul și [Mt 10, 2–4] și Matia cel ales să fie împreună cu noi în locul lui Iuda [FA 1, 26], Iacob, fratele Domnului și episcopul Ierusalimului și Pavel, învățătorul păgânilor, vasul alegerii [1 Tim 2, 7; FA 9, 15]; adunându-ne deci împreună toți, v-am scris această învățătură catholică/ortodoxă în sprijinul vostru, al celor cărora vi s-a încredințat episcopatul universal, și în care învățătură vă arătăm că:

² Există Un Singur Dumnezeu, afară de Care nu este altul, și numai El trebuie adorat și venerat prin Iisus Hristos, Domnul nostru, în Preasfântul Duh.

Trebuie să ne folosim de Sfintele Scripturi, de Lege și Profeți, să cinștim pe părinți, să fugim de orice acțiune ilicită, să credem în înviere și să așteptăm o judecată și o răsplătire.

³ Mai trebuie să ne apropiem cu mulțumire de toate creaturile Lui ca de niște lucruri ale lui Dumnezeu și care n-au în ele nimic rău, și să ne căsătorim legitim, căci o astfel de căsătorie e ireproșabilă, pentru că de către Domnul e unită femeia cu bărbatul [Pr 19, 14] și Domnul zice: „Cel ce i-a creat i-a făcut de la început parte bărbătească și parte femeiască și a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl și pe mama sa și se va lipi de femeia lui și vor fi cei doi un singur trup/o singură carne” [Mt 19, 4–5]. ⁴ Alungarea după căsătorie a unei femei neînvinuite să nu fie îngăduită, căci zice [profetul]: „Să-ți păzești sufletul și să nu părăsești femeia tinereții tale, fiindcă ea e părtașa vieții tale și luată din sufletul tău, și Eu am făcut-o, nu altul” [Mal 2, 14–15], iar Domnul zice: „Ceea ce a unit Dumnezeu, omul să nu despartă” [Mt 19, 6]. Căci femeia e părtașă a vieții, unită de Dumnezeu într-un singur corp din două; iar cine desparte iarăși în doi acest un singur corp, acela e un dușman al creației lui Dumnezeu și un adversar al proniei Lui. De asemenea comite fărădelege cine ține o femeie stricată și care strică legea firii, fiindcă „cine ține o femeie adulteră e un nebun și un necucernic” [Pr 18, 22] și se spune: „Taie-o de la trupul tău” [Sir 25, 26]; pentru că nu e un ajutor [Fc 2, 18], ci unelțește mereu și-și înclină gândul spre altul.

Nici nu vă tăiați împrejur trupul, ci credincioșii să se mulțumească cu tăierea împrejur a inimii în Duhul [Rm 2, 29], căci se spune: „Tăiați-vă împrejur pentru Dumnezeu vostru și tăiați-vă împrejur prepuțul inimii voastre!” [Ir 4, 4].

XV. Că nu trebuie nici rebotezat, nici primit botezul dat de cei impioși [eretici]; căci nu e botez, ci întinăciune

¹ De asemenea să vă mulțumiți cu un singur botez dat numai întru moartea Domnului [Rm 6, 3], nu cel dat de ereticii cei cu nume rău, ci cel dat de preoții ireproșabili în numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt [Mt 28, 19].
² Nu-l primiți însă nici pe cel primit la impioși, dar nici nu-l invalidați printr-un al doilea [botez] pe cel primit la cei pioși. Căci așa cum e Un Singur Dumnezeu, Un Singur Hristos și Un Singur Mângâietor, și o singură moarte a Domnului în trup, tot așa și botezul dat întru ea să fie unul singur. Cei care primesc însă întinăciunea de la cei impioși se vor face părtași ai socotinței lor.³ Fiindcă aceia nu sunt preoți, căci Dumnezeu le spune: „Pentru că tu ai lepădat cunoașterea Mea și Eu te voi lepăda de a mai sluji Mie ca preot” [Os 4, 6]. Cei botezați de ei n-au primit inițierea, ci sunt întinați, neprimind iertarea păcatelor, ci o legătură a impietății.⁴ Tot așa și cei care încearcă să-i boteze a doua oară pe cei deja inițiați, Îl răstignesc a doua oară pe Domnul [Evr 6, 6], Îl suprimă a doua oară, își bat joc de cele dumnezeiești, rîd de cele sfinte, insultă Duhul, necinstesc Sfântul Sânge ca pe unul comun, n-arată respect față de Cel care L-a trimis, față de Cel ce a pățimit [Hristos] și față de Cel ce a dat mărturie [Duhul Sfânt].⁵ Dar și cel care din dispreț nu vrea să se boteze va fi osândit ca un necredincios și va fi musturat ca un nerecunoscător și nemulțumitor, căci zice Domnul: „De nu se va boteza cineva din apă și din Duh, nu va intra în Împărăția cerurilor” [In 3, 5]; și iarăși: „Cine va crede și se va boteza se va mântui, iar cine nu va crede va fi osândit” [Mc 16, 16].⁶ Iar cine spune: „Mă voi boteza când voi muri, ca să nu păcătuiesc și să întinez botezul”, acesta nu-L cunoaște pe Dumnezeu și și-a uitat firea, căci se spune: „Nu amâna întoarcerea la Domnul, căci nu știi ce-ți va aduce viitorul” [Sir 5, 7; Pr 3, 28].⁷ Botezați-vă și pruncii și-i creșteți în educația și disciplina lui Dumnezeu, căci spune: „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți!” [Lc 18, 16].

XVI. Despre cărțile apocrife interzise că au titluri mincinoase

¹ Nu primiți cărțile alcătuite de impioși în numele nostru, fiindcă nu la numele apostolilor trebuie să fiți cu luare aminte, ci la natura/firea lucrurilor și la gândirea neperversită.² Căci știm că cei din jurul lui Simon și Cleobius au alcătuit cărți veninoase în numele lui Hristos și al învățăceilor Lui, și le răspîndesc de jur-împrejur spre amăgirea voastră, a celor ce L-ați iubit pe Hristos și pe noi, învățăceii Lui.³ Și la cei din vechime au alcătuit unii cărți apocrife ale lui Moise, Enoh, Adam, Isaia, David, Ilie și ale celor trei patriarhi, stricătoare și dușmane ale adevărului. Cei cu nume rău [ereticii] au

zămislit și acum unele ca acestea, defăimând creația, căsătoria, pronia, nașterea de copii, legea, profeții, atribuindu-le unor nume barbare și, după cum spun ei, ale unor îngeri, în realitate însă ale demonilor care i-au inspirat.⁴ Fugiți de învățătura lor, ca să nu fiți părtașii pedepselor celor care le-au scris spre amăgirea și pierzania credincioșilor și învățăceilor ireproșabili ai Domnului Iisus.

XVII. Recomandări despre căsătoria clericilor

¹ Spunem să fie așezați ca episcopi, preoți și diaconi bărbați căsătoriți o singură dată [1 Tim 3, 2. 12; Tit 1, 6], fie că soțiile lor trăiesc, fie că au murit; dar nu le este îngăduit după hirotonie nici să se căsătorească, dacă sunt necăsătoriți, nici să se încurce cu alte femei, dacă sunt căsătoriți, ci să se mulțumească cu cea pe care au avut-o venind la hirotonie.² Slujitorii, cântăreții, citeții și ușerii poruncim să fie și ei bărbați căsătoriți o singură dată, dar dacă au intrat în cler înainte de căsătorie, le îngăduim să se căsătorească, în cazul în care au avut mai înainte această intenție, ca nu cumva păcătuiind să primească pedeapsă.³ Dar poruncim oricărui din cler să nu ia nici o curtezană, nici o slujnică, nici o văduvă și nici o femeie repudiată de altul, cum spune și Legea [Lv 21, 14].⁴ Iar diaconița să se facă o fecioară curată, iar dacă nu e, și o văduvă căsătorită o singură dată [1 Tim 5, 9], credincioasă și cinstită.

XVIII. Îndemn care poruncește să fugim de la comuniunea cu impioșii eretici

¹ Primiți-i pe cei ce se pocăiesc, „fiindcă aceasta e voia lui Dumnezeu în Hristos” [1 Tes 5, 18]; pe catehumeni instruiți-i elementar și botezați-i; dar pe ereticii fără Dumnezeu care rămân nepocăiți îndepărtați-i dintre credincioși și dezavuați-i public din Biserica lui Dumnezeu și porunciți credincioșilor să se abțină cu desăvârșire de la ei și să nu stea în comuniune de cuvânt și de rugăciune cu ei.² Căci ei sunt adversari și uneltitori împotriva Bisericii, cei care strică turma și întinează moștenirea, aparenții înțelepți și răi întru totul, despre care zicea înțeleptul Solomon că, deși sunt rău-credincioși, se prefac ipocrit că sunt bine-credincioși: „Pentru că este o cale care onora le pare dreaptă, dar sfârșitul ei privește în fundul iadului” [Pr 14, 12].³ Ei sunt cei despre care Domnul spunea cu amar și asprime că sunt hristoși mincinoși și învățători mincinoși, cei care au blasfemiat Duhul harului și au scuipat după harul Acestuia și darul care vine de la El, „care nu vor fi iertați nici în veacul acesta, nici în veacul viitor” [Mt 12, 32], fiindcă sunt mai rău credincioși decât iudeii și mai lipsiți de Dumnezeu decât păgânii.⁴ Sunt cei care blasfemiează pe Dumnezeu Cel peste toate, calcă în picioare pe Fiul Său și scuipă învățătura Duhului, cei care tăgăduiesc cuvintele dumnezeiești sau se prefac cu ipocrizie că le primesc pentru a-L insulta pe Dumnezeu și a-i

amăgi pe cei ce se apropie de ei, cei care insultă sfințele Scripturi și nu știu ce e dreptatea, cei care strică Biserica lui Dumnezeu ca niște mici vulpi via [Cânt 2, 15] și devin părți vulpilor [Ps 62, 11].⁵ Vă îndemnăm să fugiți de ei, ca sufletele voastre să nu fie prinse; „căci cine umblă cu cei înțelepți va fi înțelept, iar cine umblă cu cei nebuni va fi recunoscut” [Pr 13, 20].⁶ Pentru că nu trebuie „să alergi cu furul, nici să-ți pui partea împreună cu adulterul” [Ps 49, 18], întrucât și cuviosul David zice: „Doamne, am urât pe cei care Te-au urât și m-am scârbit de dușmanii Tăi, cu ură desăvârșită i-am urât și mi-au devenit dușmani” [Ps 138, 21–22].⁷ Căci Dumnezeu l-a mustrat pe Iosafat pentru prietenia și alianța sa cu Ahav și cu Ohozia, spunând prin profetul Iehu: „Fiindcă ai ajutat pe un păcătos și ai fost prieten cu cineva urât de Domnul, de aceea a venit peste tine mânia Domnului [2 Par 19, 2–3]; dar inima ta a fost găsită desăvârșită spre Domnul, de aceea te-a cruțat pe tine Domnul, deși El ți-a sfârâmat lucrurile tale și a zdrobit navele tale [2 Par 20, 37].”⁸ Fugiți deci de comuniunea cu ei și faceți-vă străini de pacea cu ei; căci despre ei a spus profetul: „Nu e îngăduit să vă bucurați cu cei necredincioși, zice Domnul” [Is 57, 21].⁹ Căci aceștia sunt lupi ascunși, câini muți care nu pot lătra [Is 56, 10], care acum sunt puțini, dar cu trecerea timpului și apropierea sfârșitului vor fi mai mulți și mai răi. Despre ei spunea Domnul: „Oare când va veni Fiul Omului, va mai găsi credință pe pământ?” [Lc 18, 8]; și: „Din pricina înmulțirii fărădelegii iubirea multora se va răci. Și vor veni profeți mincinoși și vor face semne în cer, ca dacă va fi cu puțință să-i înșele pe cei aleși” [Mt 24, 12. 24]. Dar de rătăcirea lor ne va izbăvi Domnul Dumnezeu prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [1 Tim 1, 1].¹⁰ Căci și noi, străbătând neamurile și sprijinind Bisericile, pe unii care urmau să moară prin înșelăciune i-am întors înapoi, făcându-i sănătoși prin multa povătuire și un cuvânt vindecător, iar pe cei incurabili i-am scos afară din turmă, ca să nu dea râia lor și mieilor sănătoși, ci să rămână curați și fără prihană, sănătoși și nepătați pentru Domnul Dumnezeu.¹¹ Acestea le-am făcut pretutindeni în fiecare oraș, în toată lumea locuită, lăsându-vă vouă, episcopilor și celorlalți preoți, această învățătură catholică/ortodoxă în chip vrednic și drept spre aducere-aminte și sprijinirea celor ce au crezut în Dumnezeu, trimițând-o prin coliturghisitorul nostru Clement, preacredinciosul nostru copil în Domnul de un suflet cu noi, împreună cu Barnaba și Timotei, predragul fiu, și sincerul Marcu, împreună cu care vi-i facem cunoscuți și pe Timotei, pe Luca, Iason, Lucius și Sosipatros.

XIX. Contra celor ce fac rea Legea

¹ Prin ei vă îndemnăm în Domnul să vă abțineți de la vechile obiceiuri și de la legături zadarnice, de la îndepărtări, păziri, deosebiri de mâncăruri și

boteze zilnice; „căci cele vechi au trecut; iată s-au făcut noi toate” [2 Co 5, 17].
² Căci prin Iisus Hristos cunoașteți pe Dumnezeu și toată economia Lui făcută de la început; știți că ne-a dat ca ajutor al legii naturale o Lege simplă, curată, mântuitoare, sfântă, în care a depus și Numele Lui, desăvârșită, neștirbită, cuprinzând zece cuvinte, fără pată și care întoarce sufletele [Ps 18, 8]. El o aduce aminte evreilor uituci spunându-le prin profetul Maleahi: „Aduceți-vă aminte de Legea lui Moise, omul lui Dumnezeu, care v-a dat vouă porunci și îndreptări” [3, 24].
³ Căci Mântuitorul n-a desființat Legea, cum crede Simon [Magul], ci a împlinit-o; căci spune: „O iotă sau o cirtă nu vor trece din Lege, până ce se vor face toate, căci n-am venit să desființez Legea sau Profetii, ci să le împlinesc” [Mt 5, 18, 17].
⁴ Fiindcă atât Moise, în același timp legiuitor, arhieru, profet și împărat, cât și Ilie, zelotul între profeti, au fost de față împreună la Schimbarea la Față a Domnului în munte [Mt 17, 3–10] ca martori ai Întrupării și Pătimirilor Lui, ca prieteni și familiari ai lui Hristos, nu ca dușmani sau străini. De unde se arată că și Legea e bună și sfântă, și Profetii.

XX. Care este legea naturală și care este legea introdusă ulterior și din ce cauză a fost introdusă ulterior

¹ Lege e și decalogul pe care Dumnezeu l-a stabilit drept lege cu glas auzit poporului înainte ca acestea să-și facă Dumnezeu din boul Apis al egiptenilor [Is 20]; el este drept, de aceea se numește și lege, pentru că-și face judecățile în chip drept prin fire. Greșesc deci cei din jurul lui Simon care-l socotesc rău, crezând că nefiind judecați de el vor scăpa de pedeapsă.
² Această lege e bună, sfântă și neconstrângătoare, căci spune: „Dacă Îmi vei face jertfelnic, să Mi-l faci din pământ” [Is 20, 24–25].
³ N-a spus: „Fă”, ci „Dacă vei face”; n-a impus o necesitate, ci a poruncit acest lucru unei puteri libere.
⁴ Fiindcă Dumnezeu n-are nevoie de jertfe, pentru că prin natura Sa n-are nevoi, dar știind că așa cum încă înainte iubitorii de Dumnezeu Abel, Noe, Avraam și cei de după ei l-au adus lui Dumnezeu jertfă de la ei înșiși, din recunoștință și mulțumire, fiind puși în mișcare de o lege naturală, fără să li se fi cerut acest lucru, permite și acum acest lucru evreilor nu poruncindu-l, ci îngăduindu-l, dacă vor voi, binevoind față de jertfele lor dacă le vor aduce dintr-o socotință dreaptă.
⁵ De aceea spune: „Dacă vrei să aduci jertfă, jertfește-Mi, deși n-am nevoie” [cf. Ps 49, 8–14], fiindcă El n-are trebuință de nimic, „căci a Mea este lumea și plinirea ei” [Ps 49, 12].
⁶ Dar când poporul a uitat acestea și în locul lui Dumnezeu au chemat Dumnezeu un vițel căruia i-au atribuit cauza ieșirii din Egipt zicând: „Aceștia sunt dumnezeii tăi, Israele, care te-au scos din pământul Egiptului” [Is 32, 4, 7]. Și comițând impietăți față de asemănarea unui vițel mâncător de iarbă, L-au tăgăduit pe Dumnezeu

Care i-a cercetat în necazul lor prin Moise [Is 3], Care a făcut semnele prin mâna și toiagul lui, Care i-a lovit pe egipteni cu zece plăgi [Is 4-12], Care a despărțit Marea Roșie în despărțiri de ape [Is 14, 4], Care i-a dus prin mijlocul apei ca pe un cal în câmpie [Is 63, 13-14], Care i-a înecat pe dușmanii și uneltitorii împotriva lor [Is 14, 28], Care le-a îndulcit la Mara un izvor amar [Is 15, 23-25], Care le-a scos apă dintr-o stâncă abruptă [Dt 8, 15; Is 17, 6] spre săturare, Care printr-un stâlp de nor și un stâlp de foc [Is 13, 21] i-a umbrit pe o căldură imensă, i-a luminat și călăuzit pe cei care nu știau unde să umble, Care le-a dat mană din cer [Is 16] și de la mare le-a dat drept carne prepelițe [Nm 11, 31], Care le-a dat Lege în munte [Is 10], și al Cărui glas au fost socotiți vrednici să-l audă — pe Acesta L-au tăgăduit atunci când i-au spus lui Aaron: „Fă-ne dumnezei care să umble înaintea noastră” [Is 32, 1]. Și și-au făcut un vițel din metal topit și au adus jertfe acestui idol. De aceea Dumnezeu, mâniindu-Se pe ei din pricina nerecunoștinței lor, i-a legat cu legături de nedelegat, cu bătătorirea unei poveri și apăsarea unui jug.⁷ Și n-a mai spus: „Dacă vei face”, ci: „Fă un jertfelnic și jertfește neconținut, căci ai ajuns uituc și nerecunoscător; adu deci arderi de tot neîncetat, ca să-ți aduci aminte de Mine.”⁸ Căci întrucât te-ai folosit rău de puterea [libertatea] ta, voi pune de acum înainte peste tine o necesitate, te voi opri de la unele mâncăruri și voi impune deosebiri între animale curate și necurate, deși orice animal e bun pentru că e făcut de Mine.⁹ Și-ți voi porunci depărtări, curățiri, băi neconținute, stropiri, cutare și cutare reguli de puritate, diverse timpuri de nelucrare.¹⁰ Și dacă nu vei asculta de fiecare din acestea, îți voi hotări o pedeapsă ca unei slugi neascultătoare, ca fiind împiedicat și ținut sub jug să ieși din rătăcirea politeistă și lăsând pe acel «Aceștia sunt dumnezeii tăi, Israele» [Is 32, 4], să-ți aduci aminte de: «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeu-tău Domnul Unul este» [Dt 6, 4] și să alergi iarăși la legea pusă de mine prin fire în toți oamenii: există Un Singur Dumnezeu în cer și pe pământ și pe Acesta trebuie să-L iubești din toată inima, din toată tăria și din tot gândul tău [Dt 6, 5], și în afara Lui nu trebuie să te temi de altul, nici să iei în gând ori să rostești prin gură cu limba numele altor dumnezei”.¹¹ Căci din cauza inimii lor învârtoșate i-a legat pe ei, ca jertfind, nelucrând, curățindu-se și păzind toate acestea să vină la gândul lui Dumnezeu Care le-a rânduit acestea lucruri.

*XXI. Că noi, care credem în Hristos, suntem sub har,
dar nu sub sclavia legii introduse ulterior*

¹ Voi însă, întrucât ați crezut într-Unul Dumnezeu nu dintr-o necesitate, ci pentru că ați ascultat dintr-o gândire sănătoasă de Cel care v-a chemat spu-

nând: „Fericiți ochii voștri pentru că văd, și urechile voastre pentru că auziți” [Mt 13, 16], voi ați fost dezlegați din legături și ați fost eliberați din sclavie. „Căci nu vă voi mai numi sclavi, ci prieteni, pentru că toate câte ați auzit de la Tatăl Meu v-am făcut cunoscute vouă” [In 15, 15]. Pentru că celor care n-au vrut să vadă nici să audă, nu din lipsa minții ca la nebuni, ci din excesul răutății, „le-am dat porunci care nu erau bune și îndreptări în care nu puteau trăi” [Iz 20, 25]. Acestea nu erau bune din pricina intenției lor, fiindcă și cauterizările și bisturiul și leacurile sunt dușmane pentru cei care nu sunt sănătoși, și sunt cu neputință de păzit din pricina neascultării lor, de aceea nefiind păzite îi duc la moarte.

*XXII. Că introdusă ulterior e legea despre jertfe,
pe care venind Hristos a desființat-o*

¹ Fericiți sunteți deci voi, care ați fost dezlegați de blesteme, căci Fiul lui Dumnezeu venind ca Hristos a împlinit Legea întărind-o [Mt 5, 17], dar a desființat cele introduse în ea ulterior, chiar dacă nu toate, ci cele mai apăsătoare: legea a întărit-o, dar pe celelalte le-a făcut să înceteze. Și a lăsat iarăși liberă autodeterminarea oamenilor, pedepsindu-i nu cu o moarte trecătoare, ci cerându-le socoteala în altă stare. De aceea zice: „De vrea cineva să vină după Mine, să vină” [Mt 16, 34]; și iarăși: „Nu vreți să plecați și voi?” [In 6, 67]. ² Încă înainte de venirea Lui a refuzat de multe ori jertfele poporului care păcătuia împotriva Lui și socotea că-L poate face binevoitor prin jertfe, nu prin pocăință. Căci le zice așa: „De ce-Mi aduceți tămâie din Saba și scorțișoară din pământ îndepărtat? Arderile de tot ale voastre nu le primesc și jertfele voastre nu-Mi plac” [Ir 6, 20]. Și: „Arderile de tot ale voastre adunați-le cu jertfele voastre și mâncați carne, că atunci când v-am scos din pământul Egiptului Eu nu v-am poruncit nimic despre arderile de tot și jertfe” [Ir 7, 21–22]. ³ Iar prin Isaia spune: „Ce-Mi folosește mulțimea jertfelor voastre?, zice Domnul. Sunt sătul de arderi de tot cu berbeci, de grăsimea mieilor, nu mai vreau sângele taurilor și al țapilor. Nu mai veniți înaintea Mea! Căci cine va cerut acestea din mâinile voastre? Nu mai călcați în curtea Mea. Dacă-Mi aduceți floarea grâului, e zadarnic; dacă-Mi aduceți tămâie, e urâciune. Nu mai suport lunile voastre noi, sâmbetele și sărbătoarea voastră. Sufletul Meu urăște postul, odihna și sărbătorile voastre. Mi le-ați făcut până la îngreșoare” [Is 1, 11–14]. ⁴ Iar prin altul spune: „Depărtează de la Mine sunetul cântărilor tale; nu voi mai asculta psalmul organelor tale” [Am 5, 23]. Lui Saul, care credea că aduce jertfă, Samuel i-a zis: „Ascultarea e mai bună decât jertfa și auzirea cu luare-aminte mai bună decât grăsimea berbecilor. căci, iată, Domnul nu vrea jertfă cât să-L ascultați” [I Rg 15, 22]. Iar prin

David zice: „Nu voi primi din casa ta viței, nici din turmele tale țapi. Dacă voi flămânzi, nu-ți voi spune ție, căci a Mea este lumea și cele ce o umplu. Oare voi mânca carne de taur sau voi bea sânge de țap? Jertfește lui Dumnezeu jertfa de laudă și împlinește Celui Preaînalt făgăduințele tale” [Ps 49, 9. 12–14]. Și în chip asemănător în toate Scripturile refuză jertfele lor pentru că păcătuiu împotriva Lui: „Căci jertfele necredincioșilor sunt o urâciune la Domnul, pentru că le aduc cu fărădelege” [Pr 21, 27]. Și iarăși: „Jertfele lor sunt pentru ei ca o pâine de doliu, toți cei ce vor mânca din ele se vor întina” [Os 9, 4].⁵ Deci dacă și înainte de venirea Lui căuta mai presus de jertfe o inimă curată și un duh zdrobit [Ps 50, 12. 19], cu cât mai mult venind le-a făcut să înceteze pe cele sângeroase. Dar le-a făcut să înceteze împlinindu-le mai întâi; căci El a fost tăiat împrejur și stropit [Lc 2, 21], a adus jertfe și arderi de tot și S-a folosit și de celelalte datini; iar Dătătorul Legii S-a făcut împlinire a Legii, nu desființând legea naturală, ci făcând să înceteze cele introduse ulterior ale Legii secunde, chiar dacă nu pe toate.

*XXIII. Cum s-a făcut Hristos plinitor al Legii
și ce din ea a făcut să înceteze, a schimbat sau strămutat*

¹ Fiindcă n-a suprimat legea naturală, ci a întărit-o. Căci Cel care a spus în Legă: „Domnul Dumnezeuul tău Domnul Unul este” [Dt 6, 4]. Același spune în Evanghelie: „Ca să Te cunoască pe Tine Singurul adevăratul Dumnezeu” [In 17, 3], și Cel care a spus: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți” [Lv 19, 18], în Evanghelie spune înnoind-o: „Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unii pe alții” [In 13, 34].² Cel care a interzis oarecând omorul, acum interzice și mânia întâmplătoare [Mt 5, 21–22]; Cel care a interzis adulterul, interzice acum și pofta nelegiuită [Mt 5, 27–28]; Cel care a interzis furtul, a fericit acum pe cel care dă prin ostenele lui nevoiașilor [FA 20, 35]; Cel care a interzis ura, acum cere iubirea de vrăjmași [Mt 5, 43–44], Cel care a interzis răzbunarea, acum cere neținerea-minte a răului, nu pentru că răzbunarea ar fi nepedepsită, ci pentru că neținerea-minte a răului e mai bună [Mt 5, 38–39]; dar n-a legiuit retezarea pasiunilor naturale, ci lipsa lor de măsură.³ Cel care a poruncit cinstirea părinților, S-a supus El Însuși lor [Lc 2, 51], Cel care a legiuit ținerea sâmbetei prin nelucrare pentru meditația la legi [Is 20, 10], ne-a poruncit să mulțumim lui Dumnezeu meditând în fiecare zi la creația și pronia Lui.⁴ A făcut să înceteze tăierea-imprejur împlinind-o în El Însuși [Lc 2, 21]; căci El era „așteptarea neamurilor pusă deoparte” [Fc 49, 10]. Cel care a legiuit jurământul bun și a oprit sperjurul [Dt 10, 20], a poruncit să nu se mai jure deloc [Mt 5, 34].⁵ Baia, jertfa, preoția, cultul local le-a transformat altfel: în locul cufundării zilnice a dat un singur Botez într-

moartea Lui [Rm 6, 3]; în locul unei singure seminții a poruncit să fie aleși în preoție cei mai buni din fiecare neam, și să se cerceteze după pete nu numai trupurile [Lv 21, 17], ci și evlavia și viețile lor; în loc de jertfe sângeroase, a instituit jertfa cuvântătoare/rațională [Rm 12, 1], nesângeroasă și tainică a Trupului și Sângelui Domnului, care se săvârșește prin simboluri întru moartea Lui; iar în locul cultului local a poruncit și a îndreptățit să fie slăvit de la răsăritul soarelui și până la apus, în tot locul stăpânirii Lui [Ps 112, 3; Mal 1, 11].⁶ Deci n-a luat de la noi Legea, ci legăturile ei, că despre Lege zice și Moise: „Să meditezi la cuvântul pe care și-l voi porunci când șezi în casă și stai în picioare și umbli pe cale” [Dt 6, 6–7]; iar David spune: „În Legea Domnului e voia lui și la Legea Lui va medita ziua și noaptea” [Ps 1, 2].⁷ Fiindcă vrea ca pretutindenii să fim în lege, iar nu fără de lege, căci spune: „Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în Legea Domnului. Fericiți cei care caută mărturiile Lui, cu toată inima Îl vor căuta” [Ps 118, 1–2]; și iarăși: „Fericiți suntem, Israele, că cele plăcute lui Dumnezeu ni s-au făcut cunoscute nouă” [Bar 4, 4], iar Domnul zice: „Dacă știți acestea, fericiți sunteți dacă le veți face” [In 13, 17].

XXIV. Că Domnului i-a plăcut să arate legea dreptății prin romani

¹ Dar legea dreptății vrea să o arate nu numai prin noi, ci a binevoit să o arate și să o facă să strălucească și prin romani; căci și aceștia au crezut în Domnul, au lăsat politeismul și nedreptatea, și pe cei buni îi primesc, iar pe cei răi îi pedepsesc.² Aceștia îi supun pe iudei la tribut și nu-i lasă să se folosească de dreptul lor, fiindcă și-au atras de bunăvoie sclavia asupra lor zicând: „N-avem împărat decât numai pe Cezarul” [In 19, 15] și: „Dacă nu-L omorâm pe Hristos, toți vor crede în El și romanii vor veni și ne vor lua și locul și neamul” [In 19, 15].³ Și au profetizat fără voie, fiindcă atât păgânii au crezut în El, cât și ei au fost lipsiți de către romani de autodeterminare și de cultul Legii, fiind împiedicați să omoare pe cine ar voi și să jertfească când vor.⁴ De aceea sunt și blestemați, pentru că nu pot face cele poruncite, căci zice [Apostolul]: „Blestemat e oricine nu stăruie în toate cele scrise în cartea Legii, ca să le facă pe ele” [Ga 3, 10; Dt 27, 26].⁵ Fiindcă în risipirea lor între neamuri le este cu neputință să mai săvârșească toate cele ale Legii, căci le interzice acest lucru dumnezeiescul Moise [Dt 12, 13–14].

XXV. Că din pricina impietății lor față de Hristos, Dumnezeu i-a făcut pe iudei captivi și supuși impozitului

¹ Urmând deci lui Hristos, să moștenim binecuvântările, să ne aliniem Legii și Profetilor prin Evanghelie, să fugim de politeiști [păgâni], de ucigașii lui

Hristos și omorâtorii de profeți [iudei] și de ereticii cei cu nume rău și fără Dumnezeu. ² Și să ne supunem lui Hristos Care ca un Împărat are libertatea de a schimba diferitele orânduielei [*diataxeis*] și ca Legiutor are înțelepciunea de a orândui în chip diferit cele ale firii [legea naturală], fiind păzite în același timp neschimbate pretutindeni.

XXVI. Că trebuie fugit de eretici ca de unii care corup sufletele, și ce opinii susține fiecare erezie (ca în capitolele VIII, IX și X)

¹ Episcopi și laici, abțineți-vă de la toți ereticii care socotesc rele Legea și Profeții. Fiindcă Ei Îl urăsc și nu se supun Dumnezeului Atoatețitor și nu-L mărturisesc pe Hristos Fiu al lui Dumnezeu, pentru că neagă nașterea Lui după trup, se rușinează de crucea Lui și nu slăvesc pătimirea și moartea Lui, nu cunosc Învierea Lui și retează nașterea Lui înainte de veci. ² Unii dintre ei au altă impietate închipuindu-și că Domnul e un simplu om, crezând că e din suflet și din trup; iar alții văd în Iisus pe Însuși Dumnezeu Cel peste toate, crezând că e Însuși Tatăl Său și că Același [Tată] e și Fiu și Mângâietor. Și ce e mai spurcat decât aceasta? ³ Iar alții, iarăși, socotesc rele unele măn-căruri și spun despre căsătorie și facerea de copii că sunt uneltiri ale diavolu-lui și, din răutatea lor, pentru că sunt impioși, nu vor să învie din morți, de aceea defaimă învierea spunând: „Suntem persoane respectabile care nu vrem nici să mâncăm, nici să bem”, închipuindu-și că vor învia din morți ca niște demoni fără trup; ei vor fi osândiți pe veci în focul cel veșnic. Fugiți deci de ei, ca să nu pieriți împreună cu impietățile lor.

XXVII. Despre prescripțiile iudaice și păgâne cu privire la scurgerea de sămânță, scurgerea în vis, relații sexuale, menstruații, unirea legitimă, naștere, avort, întinarea corpului, îngroparea mortului sau oaselor, morminte sau deosebirea mâncărilor

¹ Iar dacă păzesc obiceiurile iudaice privitoare la scurgeri de sămânță, scurgeri în vis și relațiile sexuale potrivit Legii [Lv 12; 15; 22], să ne spună dacă în ceasurile și zilele în care suferă ceva din acestea se feresc să se roage, să se împărtășească din Euharistie sau să atingă Cartea; și dacă spun că da, este evident că sunt goi de Duhul Sfânt Care rămâne pururea în cei credincioși, căci despre cei cuvioși spune Solomon ca fiecare să fie gata, că: „Atunci când doarme, să-l păzească, și când se scoală, să vorbească cu el” [Pr 6, 22]. ² Căci dacă socotești, femeie, că atunci când ești în cele șapte zile ale scurgerii tale [Lv 15, 12], ești goală de Duhul, și atunci, dacă mori pe neașteptate goală de Duhul, vei pleca la Dumnezeu fără îndrăznirea nădejdi.

Întrucât ai însă negreșit pe Duhul în chip inseparabil, fiindcă El nu este într-un loc, atunci ai nevoie de rugăciune, de Euharistie și de vizita Duhului Sfânt, întrucât în această stare n-ai făcut nici o fărădelege.³ Fiindcă nici împreunările legitime, nici lehuzia, nici curgerea sângelui, nici scurgerile în vis nu pot întina firea omului sau să o separe de Duhul Sfânt, ci numai necredința, impietatea și acțiunea contrară legii. Pentru că Duhul Sfânt rămâne mereu în cei care L-au dobândit, cât timp vor fi vrednici, iar pe cei de care se separă îi face pustii și predați duhului rău.⁴ Dar orice om e plin fie de Duhul Sfânt, fie de [duhul] cel necurat și îi este cu neputință să scape de fiecare din aceștia, dacă nu suferă ceva contra lor; căci Mângâietorul urăște orice minciună [FA 5, 3], iar diavolul urăște orice adevăr [In 8, 44].⁵ Dar oricine a fost botezat cu adevărat e separat de duhul diavolesc și e în Duhul Sfânt, iar în cel ce face binele rămâne Duhul Sfânt umplându-l de înțelepciune și pricepere și duhul rău nu se poate apropia de el, pentru că observă atacurile lui.⁶ Deci tu, femeie, dacă, așa cum spui, în zilele scurgerii tale ești goală de Duhul Sfânt, atunci ești plină de cel necurat; căci nerugându-te, nici citind, îl chemi fără voie, fiindcă el îi iubește pe cei nerecunoscători, leneși, nepăsători, somnoroși, deoarece și el, întrucât a fost bolnav de nerecunoștință, a fost dezbrăcat de Dumnezeu de demnitatea sa, fiindcă a ales să fie diavol în loc de arhanghel.⁷ De aceea abține-te, femeie, de la cuvinte zadarnice, adu-ți aminte întotdeauna de Dumnezeu Care te-a creat și roagă-te Lui, fiindcă este Domn și al tău și a toate, și meditează la legile Lui, nerespectând nimic din practicile Legii care țin sau de curățirea naturală sau de împreunarea legiuită sau de naștere ori lepădare, sau de întinarea trupului, fiindcă astfel de practici sunt invențiile zadarnice ale unor oameni nebuni și n-au nici un sens.⁸ În chip asemănător, nici îngroparea unui om, nici oasele unui mort, nici mormântul, nici oricare mâncare, nici scurgerea în vis nu pot întina sufletul omului, ci numai necredința în Dumnezeu, fărădelegea și nedreptatea față de aproapele, adică răpirea, violența sau altceva contrar dreptății, adulterul sau desfrânarea.

XXVIII. Despre pederastie, adulter, desfrânare și unirea cu dobitoace, că unele sunt impietăți contrare firii, iar altele fărădelegi și nedreptăți, și de ce fiecare din acestea sunt interzise și pedepsite

¹ De aceea ferțiți-vă și fugiți, iubiților, de astfel de practici, căci sunt păgânești. Fiindcă noi nu ne scârbim nici de omul mort ca aceia, căci nădăjduim să înviem iarăși, nici nu socotim rea împreunarea legiuită, fiindcă e obiceiul lor să nu respecte unele ca acestea. Pentru că atunci când are loc cu dreptate, unirea între un bărbat și o femeie se face cu voia lui Dumnezeu, căci de la

început Creatorul i-a făcut parte bărbătească și parte femeiască [Mt 19, 4-5], i-a binecuvântat și le-a zis: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul!” [Fc 1, 28]. Deci dacă deosebirea dintre sexe s-a făcut cu voia lui Dumnezeu spre nașterea unei mulțimi [de oameni], urmează că tot după gândul Lui e și unirea părții bărbătești cu partea femeiască, nu însă scârboasa împreunare împotriva firii sau actul contrar legii care e o dușmănie a lui Dumnezeu.

² Căci contrar firii e păcatul sodomiților și cel cu un animal necuvântător, iar contrar legii e adulterul și desfrânarea, dintre care unele sunt impietăți, altele nedreptăți și altele păcate, și nici una din ele nu va rămâne nepedepsită potrivit dispoziției proprii.

³ Fiindcă primii uneltesc desființarea lumii încercând să facă cele potrivit firii în chip contrar firi; dintre ceilalți unii fac nedreptate stricând căsătoriile altora, despart în două ceea ce Dumnezeu a făcut una, fac să devină suspecti copiii și suspicios pe bărbatul/soțul; iar desfrânarea e o stricăciune a cărnii proprii făcută nu pentru facerea de copii, ci făcând totul doar pentru plăcere, ceea ce e un simbol al neînfrânării, nu un semn al virtuții.

⁴ Toate acestea sunt însă interzise de legi[le lui Dumnezeu]. Căci spun Scripturile: „Să nu te culci cu bărbat ca și cu o femeie [Lv 18, 22], căci unul ca acesta e blestemat, și să-l omorâți cu pietre [20, 27], căci a făcut urâciune [20, 13]; pe oricine s-a culcat cu dobitoace, omorâți-l [Is 22, 18], căci a făcut fărădelege în popor; și dacă cineva întinează o femeie căsătorită [Lv 20, 10], omorâți-i pe amândoi [Dt 22, 22], sunt vinovați [Lv 20, 27], să moară.” Și mai departe: „Să nu fie prostituat între fiii lui Israel, nici prostituată din fiicele lui Israel. Să nu oferi Domnului Dumnezeului tău la jertfelnic plata unei prostituate nici prețul de pe un câine [Dt 23, 17-18], căci nu sunt curate voturile făcute din plata unei curtezane [Pr 9, 13].”

⁵ Pe acestea legile le-au interzis, dar căsătoria au cinstit-o numind-o binecuvântată, fiindcă Dumnezeu Însuși a binecuvântat-o unind partea femeiască cu partea bărbătească. Spune undeva și înțeleptul Solomon: „De la Domnul se unește femeia cu bărbatul” [Pr 19, 14], iar David spune: „Femeia ta e ca o vie roditoare în mijlocul casei tale, fiii tăi ca niște măslini nou sădiți în jurul mesei tale. Așa se va binecuvânta omul cel ce se teme de Domnul” [Ps 127, 3-4].

⁶ Prin urmare, căsătoria e cinstită [Evr 13, 4] și respectabilă, iar nașterea de copii e curată, fiindcă nu e nimic rău în ce-i bun.

⁷ Așadar, nici curățirea naturală nu e urâciune la Dumnezeu, fiindcă El a rânduit ca ea să se întâmple femeilor o dată la treizeci de zile de dragul menținerii sănătății lor, întrucât sunt mai mult nemișcate, fiindcă majoritatea timpului șed în case. Dar și în Evanghelie, atunci când femeia cu scurgere de sânge s-a atins de poala hainei Lui pentru sănătate [Mt 9, 20-21], Domnul nu s-a supărat pe ea, nici n-a invinuit-o deloc; dimpotrivă, a vindecat-o zicând: „Credința ta te-a mântuit” [Mt 9, 22].

⁸ Și ori de câte ori apar la femei aceste lucruri naturale, bărbații să nu se

unească cu femeile purtând de grijă de cei ce se vor naște, fiindcă Legea oprește acest lucru zicând: „Să nu te apropii de o femeie în zilele scurgerii ei” [Lv 18, 19; 20, 18]; nici să n-aibă relații cu ele când sunt gravide, căci atunci fac acest lucru nu pentru naștere de copii, ci pentru plăcere, iar cine iubește pe Dumnezeu nu trebuie să fie iubitor de plăcere [2 Tim 3, 4].

XXIX. Că femeile trebuie să se supună bărbaților lor și bărbații să-și iubească soțiile, și că unindu-se sunt curați, chiar dacă nu se spală, dar baia nu spală adulterul sau desfrâul

¹ „Femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri” [Col 3, 18; 1 Ptr 3, 4], cinstiți-i și slujiți-le în frică și iubire, cum îl cinstea Sara pe Avraam nerăbdând nici măcar să-l cheme pe nume, ci numindu-l „domn” atunci când spune: „Domnul meu e bătrân” [Fc 18, 12]. ² În chip asemănător și voi, bărbații, iubiți-vă femeile ca pe membrele voastre [Ef 5, 25, 28], ca pe niște părtașe ale vieții și colaboratoare la facerea de copii. Căci spune [Solomon]: „Veselește-te împreună cu femeia ta din tinerețea ta. Cerboaică să-ți fie preaiubita ta și gazelă plină de grații, să te călăuzească și să fie cu tine tot timpul, căci înconjurat de iubirea ei vei prinde ani mulți” [Pr 5, 18–19]. ³ Iubiți-le deci ca pe membrele voastre, ca pe corpurile voastre, căci stă scris așa: „Domnul a fost martor între tine și femeia tinereții tale, și ea este tovarășa ta și n-a făcut alta, și e o parte rămasă din suflarea ta/duhul tău. Păziți-vă suflarea și n-o lăsa pe femeia tinereții tale” [Mal 2, 14–15]. ⁴ Prin urmare, bărbatul și femeia care se unesc într-o căsătorie legiuită și se scoală din pat după unirea lor să se roage fără nici o restricție, și sunt curați fără să se spele. Dar cine se întinează stricând o altă femeie sau întinându-se cu o prostituată, când se scoală de la ea nu va putea fi curat, chiar dacă s-ar spăla în tot oceanul și în toate râurile.

XXX. Că obiceiul iudeilor și păgânilor de a respecta curățirile naturale și a se scârbi de rămășițele celor morți e străin creștinilor, care trebuie chiar să se ducă în cimitirele sfinților și să cânte psalmi pentru cei adormiți în credință

¹ Nu păziți cu scrupulozitate cele cu privire la cele legiuite și naturale, socotind că vă întinați prin ele, și nu căutați îndepărtări iudaice, băi continue sau curățiri nici la atingerea unui mort [Nm 19, 11–18]. ² Ci adunați-vă fără nici un scrupul în cimitire, făcând citirea cărților sfinte și cântând psalmi pentru martirii adormiți și pentru toți sfinții cei din veac, precum și pentru frații voștri adormiți în Domnul; aduceți în bisericile voastre și în cimitire drept Euharistie primită închipuirea [antitypon] Trupului împărătesc al lui

Hristos, iar la ieșirea celor adormiți însoțiți-i cântând psalmi, dacă sunt credincioși întru Domnul. ³ „Căci cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui” [Ps 115, 6], și iarăși: „Întoarce-te, suflete, la odihna ta, că Domnul ți-a făcut bine” [Ps 114, 7], și altunde: „Pomenirea dreptilor cu laude” [Pr 10, 7] și: „Sufletele dreptilor sunt în mâna lui Dumnezeu” [Sol 3, 1].
⁴ Căci cei care au crezut în Dumnezeu, chiar dacă adorm, nu sunt morți, pentru că zice saducheilor Mântuitorul: „Iar despre învierea morților n-ai citit ce stă scris: Eu sunt Dumnezeuul lui Avraam, Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacob? Dumnezeu nu este deci al morților, ci al viilor [Mt 22, 31–32], căci pentru El toți sunt vii [Lc 20, 38; Rm 14, 8].”⁵ Prin urmare, nici rămășițele celor ce sunt vii la Dumnezeu nu sunt lipsite de cinste. Căci după adormirea sa profetul Elisei a înviat un mort omorât de niște tâlhari sirieni [4 Rg 13, 20–21], fiindcă trupul lui a fost atins de oasele lui Elisei și sculându-se s-a făcut viu; dar nu s-ar fi făcut aceasta, dacă trupul lui Elisei nu era sfânt. ⁶ Iosif cel cuminte l-a îmbrățișat pe Iacob după moartea lui când acesta era pe pat [Fc 50, 1], iar Moise și Iosua au purtat rămășițele lui Iosif [Iș 13, 19; Ios 24, 32] fără a socoti o întinare acest lucru. ⁷ De aceea și voi, episcopii și ceilalți, atingându-vă fără vreun scrupul de cei adormiți nu socotiți că vă întinați, nici nu vă scârbiți de rămășițele lor, evitând astfel de scrupule, fiindcă sunt neghiobii. Și împodobiți-vă cu sfințenie și cumințenie, ca să vă faceți părtași ai nemuririi și Împărăției lui Dumnezeu și să primiți făgăduința lui Dumnezeu, odihnindu-vă în chip veșnic prin Iisus Hristos Mântuitorul.

[Doxologie finală]

⁸ Așadar, Celui ce poate să vă deschidă urechile inimilor ca să primiți cuvintele lui Dumnezeu prin Evanghelia și prin învățătura lui Iisus Hristos Nazoreul, Care a fost răstignit sub Ponțiu Pilat și Irod, și a adormit și a înviat din morți și va veni iarăși la sfârșitul veacului cu slavă și putere multă să învie pe morți și să aducă lumii un sfârșit și să dea fiecăruia cele meritate,
⁹ Celui ce ni S-a dat pe Sine Însuși arvună a învierii și a fost înălțat la ceruri prin puterea lui Dumnezeu și Tatăl Lui sub ochii noștri, după ce a mâncat și băut împreună cu El patruzeci de zile după învierea Lui din morți [FA 10, 41; 1, 3, 9] și șade de-a dreapta tronului măreției lui Dumnezeu Atoatețitorul peste heruvimi și a auzit: „Sezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi scăunel picioarelor Tale!” [Ps 109, 1],¹⁰ pe Care preafericitul Ștefan l-a văzut stând de-a dreapta Puterii și strigând a zis: „Iată, văd cerurile deschizându-se și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu [FA 7, 55–56] ca arhiereu al tuturor cinurilor raționale”, prin El fie cinstea, măreția și slava Atoatețitorului Dumnezeu și acum și în vecii vecilor. Amin.

*Cartea VII: Despre conduita [politeia] creștinului,
despre mulțumire și despre inițierea creștină*

I. Că sunt două căi, una a vieții și alta a morții¹

¹ După ce Moise legiuitorul a zis israeliților: „Iată am pus înaintea feței voastre calea vieții și calea morții” [*Ir* 21, 8] adăugând: „Alege viața, ca să fii viu” [*Dt* 30, 19], iar profetul Ilie spune poporului: „Până când veți schiopăta de amândouă picioarele? Dacă Domnul este Dumnezeu, umblați pe urmele Lui” [*3 Rg* 18, 21], pe drept cuvânt a spus și Domnul Iisus: „Nimeni nu poate sluji la doi domni; căci sau pe unul îl va urî și pe altul îl va iubi, sau de unul se va atașa iar pe celălalt îl va disprețui” [*Mt* 6, 24]. ² Urmând și noi pe Învățătorul Hristos Care este Mântuitorul tuturor oamenilor, și mai ales al credincioșilor [*1 Tim* 4, 10], spunem în chip necesar că sunt două căi: una a vieții și alta a morții. ³ Dar ele n-au nici o comparație între ele, căci mare e diferența lor, sau mai bine zis sunt cu totul separate: calea vieții este cea naturală/firească, iar calea morții e adăugată ulterior, ea neexistând din voia lui Dumnezeu [*Sol* 1, 13; 2, 24], ci din uneltirea celui străin [diavolului].

II. Îndemnuri etice din poruncile Domnului în acord cu vechea poruncă a Legilor dumnezeiești; interdicere a mâniei, uciderii, stricăciunii, adulterului și a oricărei practici sodomesti

¹ Așadar prima e calea vieții. Și ea este cea pe care o poruncește Legea: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău” [*Dt* 6, 5; *Mc* 12, 30–33] pe El Unul și Singurul, „pe lângă Care nu este altul, și pe aproapele tău ca pe tine însuși” [*Lv* 19, 18]; și: „Tot ce nu vrei să ți se facă ție, nu fă nici tu altuia” [*Mc* 7, 12; *FA* 15, 20. 28], adică: „Ceea ce urăști tu, nu fă altuia” [*Tob* 4, 15]. ² „Binecuvântați pe cei ce vă blestemă, rugați-vă pentru cei ce vă vorbesc de rău [*Lc* 6, 28], iubiți pe vrăjmașii voștri [*Mt* 5, 44]. Căci ce har veți avea dacă-i iubiți pe cei care vă iubesc? Pentru că și păgânii fac acest lucru [*Mt* 5, 46–47].” Voi însă iubiți-i pe cei care vă urăsc [*Lc* 6, 27]. Și nu veți avea dușman. ³ „Să nu urăști nici un om, nici egiptean, nici idumeu” [*Dt* 23, 8], căci toți sunt lucrul lui Dumnezeu. Fugiți deci nu de firile, ci de socotințele celor răi.

⁴ „Abțineți-vă de la poftele trupești și lumești [*1 Ptr* 2, 11; *Tit* 2, 12]. Dacă-ți dă cineva o palmă pe obrazul drept, întoarce-l și pe celălalt [*Mt* 5, 39]”, nu pentru că apărarea e nedreaptă, dar neținerea-minte a răului e mai de preț;

¹ Prima secțiune, § I–XXXII, reprezintă o prelucrare a *Didahiei celor Doisprezece Apostoli* (cf. mai sus, p. 565–572).

căci zice David: „De am răsplătit cu rău celor ce mi-au făcut rele” [Ps 7, 5].
⁵ „Dacă-ți va cere cineva să mergi cu el o milă, mergi cu el două, iar celui ce vrea să se judece cu tine și să-ți ia haina, lasă-i și cămașa [Mt 5, 41. 40] și nu cere nimic de la cel care ia cele ale tale [Lc 6, 30].
⁶ Dă-i celui care cere de la tine și nu-ți închide mâna de la cel care vrea să se împrumute de la tine [Mt 5, 42], căci omul drept e îndurător și împrumută [Ps 111, 5]. Căci Tatăl Care face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni și face să ploaie și peste cei dreپți și peste cei nedreپți, vrea să dăm tuturor [Mt 5, 45].”
⁷ Lucru drept este așadar a da tuturor din ostenele proprii, căci zice [Solomon]: „Cinstește pe Domnul din ostenele tale drepte” [Pr 3, 9]. Dar trebuie preferați sfinții.

⁸ „Să nu ucizi” [Iș 20, 15], adică să nu-l distrugi pe omul asemenea ție, fiindcă desființezi cele făcute frumos; nu că orice omor ar fi rău, ci numai acela al celui nevinovat, dar el este rezervat doar magistraților însărcinați cu justiția.

⁹ „Să nu faci adulter” [Iș 20, 13], fiindcă despați în două o singură carne, pentru că zice [Domnul]: „Și vor fi cei doi o singură carne” [Fc 2, 24]. Pentru că prin fire, înțelegere, unire, dispoziție, viață și purtare bărbatul și femeia sunt una, fiind separați prin înfățișare și număr.
¹⁰ Să nu strici copiii [Lv 18, 22], căci contrar firii este răul născut în Sodoma [Fc 19], care a ajuns pradă focului mistuitor trimis de Dumnezeu. „Blestemat să fie unul ca acesta, și tot poporul să spună: Fie! Fie!” [Dt 27, 15–16].

¹¹ Să nu desfrânezi, „căci nu va fi desfrănat între fiii lui Israel” [Dt 23, 18].

¹² „Să nu furi” [Iș 20, 14], căci în Israel, Ahar care a furat în Ierihon a fost omorât cu pietre [Ios 7]; Ghiezi care a furat și mințit, a moștenit lepra lui Neeman [4 Rg 5, 20–27]; iar Iuda care fura cele ale săracilor [In 12, 6] L-a predat iudeilor pe Domnul slavei [I Co 2, 8], după care părăndu-i rău s-a spânzurat [Mt 27, 3–10], a crăpat pe mijloc și i s-au vărsat toate măruntaiele [FA 1, 18]; iar Anania și Safira, femeia lui, furând cele ale lor și punând la încercare Duhul Domnului, au murit pe loc prin hotărârea lui Petru, tovarășul nostru de apostolie [FA 5].

III. Interzicere a vrăjitoriei, infanticidului, jurământului strâmb și mărturiei mincinoase

¹ Să nu practici magia, nici vrăjitoria, căci zice [Domnul]: „Pe vrăjitori să nu-i lăsați în viață” [Iș 22, 17].

² Să nu omori copilul tău prin avort, nici să ucizi pe cel născut, căci orice embrion format care a primit suflet de la Dumnezeu va fi răzbunat dacă va fi ucis [Iș 21, 23], pentru că a fost suprimat în chip nedrept.

³ „Să nu poștești cele ale aproapelui tău, nici femeia, nici copilul, nici boul, nici țarina” [Iș 20, 17].

⁴ Să nu juri strâmb, căci s-a spus să nu juri deloc [Mt 5, 33–34]; iar dacă nu, jură măcar bine, pentru că „lăudat va fi tot cel ce se jură întru El” [Ps 62, 12].

⁵ „Să nu dai mărturie mincinoasă” [Iș 20, 16], pentru că „Cine defaimă pe cel sărac întărită pe Cel ce l-a făcut pe el” [Pr 14, 3].

IV. Interzicere a vorbirii de rău, fierberii lăuntrice și prefăcătoriei, contradicției, minciunii, lăcomiei și fățarniciei

¹ Să nu vorbești de rău, căci se spune: „Să nu iubești vorbirea de rău, ca să nu fii nimicit” [Pr 20, 13]. Nici să nu ții minte răul, căci se spune: „Căile celor ce țin minte răul merg spre moarte” [Pr 12, 28]. ² Nu fi duplicitar nici în gândire, nici cu limba, căci se spune: „Cursă tare sunt pentru bărbat buzele lui” [Pr 6, 2] și: „Bărbatul limbut nu va avea cale dreaptă pe pământ” [Pr 139, 12].

³ Să nu vorbești în gol, „căci pentru orice cuvânt deșert veți da socoteală” [Mt 12, 36]. ⁴ „Să nu minți” [Lv 19, 11] căci se spune: „Pierde-vei pe toți cei care grăiesc minciuna” [Ps 5, 7]. ⁵ Nu fi lacom, nici răpitor, căci se spune: „Vai celui care poștește cu lăcomie rea pe aproapele lui” [Avc 2, 9]. ⁶ Nu fi fățarnic ca să nu-ți pui parte împreună cu ei [Mt 24, 51].

V. Interzicere a răutății, părtinirii, furiei, mizantropiei și geloziei

¹ Să nu fii răutăcios, nici trufaș, „căci Dumnezeu celor mândri le stă împotriva” [Pr 3, 34; 1 Ptr 5, 5]. ² Să nu fii părtinitor la judecată, pentru că „a Domnului este judecata” [Dt 1, 17]. ³ Să nu urăști pe nimeni. „Să nu mustri cu muștrare pe fratele tău și nu vei avea păcat din pricina lui” [Lv 19, 17]; și: „Muștră pe cel înțelept și te va iubi” [Pr 9, 8]. ⁴ Fugi de orice rău și de orice lucru seamănă cu el, căci se spune: „Abține-te de la nedreptate și tremurul nu se va apropia de tine!” [Is 54, 14]. ⁵ Nu fi furios, nici invidios, nici gelos, nici nebun, nici îndrăzneț, ca să nu suferi cele ale lui Cain, Saul și Ioab: pentru că primul l-a ucis pe fratele său Abel pentru că acesta a fost preferat de Dumnezeu și pentru că jertfa lui a fost primită [Fc 4]; al doilea l-a prigonit pe cuviosul David care-l biruise pe Goliat filisteanul, fiind gelos pe el pentru ovațiile dansatoarelor [1 Rg 17–18]; iar al treilea a omorât doi generali: pe Abner al lui Israel și pe Amasa din Iuda [3 Rg 2, 32].

VI. Interzicere a ghicitului, descântecului, poftelor rele și a celorlalte lucruri oprite

¹ Nu fi ghicitor, pentru că aceasta duce la idolatrie, iar Samuel spune: „Ghicitul e păcat” [1 Rg 15, 23] și: „Să nu fie ghicit în Iacob, nici prezicere

în Israel" [Nm 23, 23]. ² „Să nu se găsească la tine cei care trec pe fiii sau fiicele tale prin foc, nici prezicător, nici ghicitor, vrăjitor sau fermecător, nici descântător, nici chemător de duhuri, nici mag, nici cei ce vorbesc cu morții, căci urâciune este înaintea lui Dumnezeu tot cel ce face acestea" [Dt 18, 10–12]; căci pe toate acestea le-a interzis Legea. ³ Nu pofti cele rele, căci ele te vor conduce la o mulțime nemăsurată de păcate. ⁴ Nu vorbi, nici nu privi nerușinat, nici nu te îmbăta, căci din acestea se nasc desfrăurile și adulterele. ⁵ Nu fi iubitor de arginți, ca nu cumva să slujești mamonei în locul lui Dumnezeu [Mt 6, 24]. ⁶ Nu iubi slava deșartă și nu fi înfumurat, nici cu mintea pe sus, căci din toate acestea se naște trufia; adu-ți aminte de [David] care spunea: „Doamne, nu s-a înălțat inima mea, nici nu s-au înfumurat ochii mei, nici n-am umblat după lucruri mari, nici în lucruri minunate mai presus de mine; dimpotrivă, mi-am smerit cugetul" [Ps 130, 1–2].

VII. Interzicere a murmurării, aroganței, trufiei și temerității

¹ Nu murmura, aducându-ți aminte de pedeapsa pe care au suferit-o cei care au murmurat împotriva lui Moise [Nm 12; 14]. ² Nu fi arogant, nici răuvoitor, nici cu inima învârtoșată, nici irascibil, nici meschin, căci toate acestea duc la blasfemie. ³ Fii însă blând ca Moise și David, căci „cei blânzi vor moșteni pământul" [Mt 5, 5].

VIII. Despre îndelungă-răbdare, nerăutate, blândețe și îndurare

¹ Fii îndelung-răbdător, căci unul ca acesta are multă chibzuință, pentru că „lașul e un nebun tare" [Pr 14, 29]. ² Fii milostiv, căci „fericiți sunt cei milostivi, că aceia se vor milui" [Mt 5, 7]. ³ Fii lipsit de răutate, liniștit, bun, tremurând la cuvintele lui Dumnezeu [Ps 66, 2]. ⁴ Nu te înalța pe tine însuși ca fariseul, pentru că „tot cel care se înalță pe sine însuși va fi umilit" [Lc 18, 9–14] și: „Ce este înalt la oameni e urâciune la Dumnezeu" [Lc 16, 15]. ⁵ Nu da sufletului tău îndrăzneală, pentru că „bărbatul îndrăzneț va cădea în rele" [Pr 13, 17]. ⁶ Nu umbla cu nebunii, ci cu înțelepții și dreptii. ⁷ Primește cu bunăvoință suferințele care ți se întâmplă, iar necazurile fără întristare, știind că ți se va da răsplată de la Dumnezeu ca lui Iov [42] și Lazăr [Lc 16, 22].

IX. Că învățătorii potrivit lui Hristos trebuie socotiți mai mari decât părinții, pentru că primii ne oferă existența fericită, iar ultimii doar existența

¹ Slăvește pe cel care-ți grăiește cuvântul lui Dumnezeu [Evr 13, 7], adu-ți aminte de el ziua și noaptea, cinstește-l nu ca pe o pricină a nașterii tale, ci ca pe unul care-ți oferă existența bună, fiindcă unde e învățătura despre

Dumnezeu, acolo e de față și Dumnezeu.² Caută în fiecare zi fața sfinților, ca să te odihnești în cuvintele lor.

X. Că nu trebuie să ne rupem în schismă de sfinți, ci să facem pace între cei ce se cearcă și să judecăm drept, nu părtinitor

¹ Să nu faci schisme față de sfinți, aducându-ți aminte de ce s-a întâmplat cu tovarășii lui Core [Nm 16].² Fă pace ca Moise între cei ce se luptă [Is 2, 13], împăcând spre prietenie.³ Judecă drept, „căci a Domnului este judecata” [Dt 1, 17].⁴ Nu te uita la fața omului când mustri pentru o cădere, așa cum au făcut Ilie și Miheia cu Ahab [3 Rg 18, 22], Abdmelec etiopianul cu Sedechia [Ier 45], Natan cu David [2 Rg 12] și Ioan [Botezătorul] cu Irod [Mt 14, 4].

XI. Despre sufletul îndoielnic sau puțin credincios

¹ Nu te îndoii în rugăciunea ta, dacă se va face sau nu [Iac 1, 6–7], căci mi-a spus mie, lui Petru, Domnul pe mare: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?” [Mt 14, 31].

XII. Despre facerea de bine

¹ Nu întinde mâna ca să iei și nu o strânge când e vorba să dai [Sir 4, 31].² Dacă ai ceva prin lucrul mâinilor tale, dă, ca să lucrezi la răscumpărarea păcatelor tale, „căci prin milostenii și credință se curăță păcatele” [Pr 15, 27].³ Nu șovăii să dai săracului, nici să murmuri când dai, pentru că știi cine e Cel ce-ți va da în schimb răsplata, căci se spune: „Cine are milă de cel sărac împrumută pe Domnul; după darul lui i se va în schimb și lui” [Pr 19, 17].⁴ Nu întoarce spatele celui lipsit, căci se spune: „Cine-și astupă urechile să nu-l audă pe cel lipsit, va chema și el și nu va fi cine să-l audă” [Pr 21, 31].⁵ Să pui în comun toate cu fratele tău și să nu spui că sunt ale tale, pentru că împărtășirea de bunuri a fost făcută de Dumnezeu comună pentru toți oamenii.

XIII. Cum trebuie să se poarte stăpânii față de slujitorii lor și cum trebuie să se supună slujitorii

¹ Nu-ți lua mâna ta de la fiul tău sau de la fiica ta, ci învață-i din tinerețe frica lui Dumnezeu, căci se spune: „Pedepsește pe fiul tău, ca să-ți fie nădejde bună” [Pr 19, 18].² Nu porunci cu amărăciunea sufletului [Sir 4, 6] sclavului sau slujnicei tale care-și pun încrederea în același Dumnezeu, ca să nu suspine pentru tine și să-ți vină mânia de la Dumnezeu.³ Iar voi, sclavii, supuneți-vă stăpânilor voștri ca unui chip [typos] al lui Dumnezeu cu rușine și frică, ca Domnului, nu ca unor oameni [Col 3, 23].

XIV. Despre fățarnicie, luarea-aminte la legi și mărturisire

¹ Să urășți orice fățarnicie și să faci tot ce e plăcut Domnului. ² Nu lăsa poruncile Domnului, ci păzește ce ai primit de la El, fără a adăuga sau scoate nimic [Dt 4, 2; 13, 1], căci se spune: „Nu adăuga la cuvintele Lui, ca să nu te mustre și să te facă mincinos” [Pr 30, 6]. ³ Mărturisește Domnului Dumnezeu păcatele tale și nu mai adăuga la ele, ca să-ți fie bine de la Domnul Dumnezeu-tău, Care nu vrea moartea păcătosului, ci pocăința lui [Iz 33, 11; 18, 23].

XV. Despre cinstirea părinților

¹ Cinstește-i pe tatăl și pe mama ta ca pe niște pricinuitori ai nașterii tale, ca să trăiești ani lungi pe pământul pe care ți-l va da Domnul Dumnezeu [Dt 5, 16]. ² Nu trece cu vederea pe frații și pe rudele tale, căci se spune: „Să nu treci cu vederea pe cei ai tăi din sămânța ta” [Is 58, 7].

XVI. Despre supunerea față de împărat și dregători

¹ Teme-te de împărat, știind că alegerea lui e a Domnului; cinstește-i pe dregătorii lui ca pe niște slujitori/liturgi ai lui Dumnezeu [Rm 13, 4-7], căci ei răzbuună orice nedreptate: plățiți-le de bunăvoie taxele, dările și orice impozit.

XVII. Despre conștiința curată a celor ce se roagă

¹ În ziua răutății tale nu te du la rugăciunea ta înainte de a desființa amărăciunea ta. ² Aceasta e calea vieții, în care fie să ne găsim prin Iisus Hristos Domnul nostru.

XVIII. Despre calea introdusă ulterior de cel străin că e plină de fărâdelege

¹ Calea morții se vede în faptele rele, căci în ea este necunoașterea lui Dumnezeu și introducerea mai multor zei, prin care vin ucideri, adultere, desfrânări, jurăminte strâmbe, poște, fărâdelege, furturi, idolatrii, magii, vrăjitorii, răpiri, mărturii mincinoase, fățarnicii, duplicități, viclenie, trufie, răutate, aroganță, lăcomie, vorbirea de rușine, gelozia, îndrăzneala, mintea pe sus, trufia, lipsa de frică, prigonirea celor buni, dușmănia adevărului, iubirea minciunii, necunoașterea dreptății. ² Căci cei care fac acestea nu se alipesc de bine, nici de judecata dreaptă, nu veghează pentru bine, ci pentru rău, sunt departe de blândete și răbdare, iubesc cele deșarte, urmăresc răsplătiri, nu miluiesc pe cel sărac, nu suferă cu cel în suferințe; nu cunosc pe Cel care i-a făcut, sunt ucigași de copii, stricători ai plâsmuirii lui Dumnezeu, întorc spatele celui lipsit, se uită de sus la cei săraci, sunt atotpăcătoși. Izbăviți-vă, copii, de toate acestea.

*XIX. Că nu trebuie să ne abatem de la dreapta-credință
nici la dreapta, nici la stânga*

¹ Vezi ca nimeni să nu te rătăcească de la dreapta-credință [*eusebeia*], căci se spune: „Să nu înclini nici la dreapta, nici la stânga, ca să reușești în tot ce faci” [*Ios* 1, 7]; [*Nm* 20, 17]; căci dacă te abați de la calea cea dreaptă, vei cădea într-o rea-credință.

*XX. Că nu trebuie să socotim rău vreuna din mâncărurile puse înainte,
ci să gustăm din ele cu mulțumire și rânduială*

¹ Despre mâncăruri îți spune Domnul: „Să mâncați cele bune ale pământului” [*Is* 1, 19], și: „Să mâncați orice carne ca pe o legumă și iarbă, dar să nu verși sânge” [*Fc* 9, 3; *Dt* 15, 23]. „Căci nu cele care intră în gură spurcă pe om, pentru că ele intră în pântec și sunt scoase afară în latrine, ci cele care ies îl spurcă pe om” [*Mt* 15, 11], adică blasfemiile, bârfele și cele asemenea. ² Tu însă mănâncă măduva pământului cu dreptate [*Fc* 45, 18], căci „dacă e ceva frumos e al Lui, dacă e ceva bun e al Lui: grâul pentru tineri și vinul înmiresmat pentru fecioare [*Za* 9, 17], căci cine va mânca sau va bea fără El [*Ecc* 2, 25]?”

XXI. Că trebuie fugit de mâncarea idolotitelor

¹ Fugiți însă de cărnurile jertfite idolilor [idolotite], fiindcă sunt jertfite în cinstea demonilor, adică spre insulta Unului Dumnezeu; ca să nu vă faceți părtași ai demonilor [*I Co* 10, 20].

XXII. Rânduială a Domnului cu privire la Botez și cum trebuie botezat

¹ Iar despre botez, episcopi sau preote, spunem să botezi așa cum ne-a poruncit Domnul, zicând: „Mergeți și faceți învățacei toate neamurile păgâne, botezându-i în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să păzească toate câte am poruncit Eu vouă” [*Mt* 28, 19–20]: în numele Tatălui Care a trimis [*In* 17, 3. 25], al lui Hristos Care a venit și al Mângâietorului Care a dat mărturie [*In* 15, 26]. ² Dar mai întâi să-i ungi cu untdelemn sfânt, după care să botezi în apă, iar la sfârșit să pecetluiești cu mir, pentru ca ungerea să fie o împărtașire a Duhului Sfânt, apa un simbol al morții, iar mirul o pecete a legămintelor. ³ Iar dacă nu e nici untdelemn, nici mir, e de ajuns apa și pentru ungerea și pentru pecetea și pentru mărturisirea celui ce moare sau mai degrabă moare împreună cu Hristos. ⁴ Dar cel ce urmează să fie botezat să postească înainte de Botez, fiindcă și Domnul, fiind botezat mai întâi de Ioan, a șezut după aceea în pustie și a postit patruzeci de zile și patruzeci de nopți [*Mt* 4, 1–2]. ⁵ Dar El a fost botezat și a postit nu fiindcă El, Cel curat

și sfânt prin fire, avea nevoie de spălare, de post sau curățire, ci ca să dea mărturie lui Ioan adevărul și să ne dea nouă un exemplu. ⁶ Prin urmare, Domnul a fost botezat nu într-o pătimirea, moartea sau învierea Lui, căci nimic din acestea nu se făcuseră încă, ci pentru o altă rânduială; de aceea în libertatea Sa El postește după botez ca Domn al lui Ioan. Dar cel inițiat în moartea Lui [Rm 6, 3] trebuie mai întâi să postească și apoi să fie botezat, căci nu este drept ca acela care a fost îngropat și a înviat împreună cu El să se mândrească de însăși învierea lui; fiindcă omul nu este stăpân al rânduicelii Mântuitorului, pentru că unul e Stăpân, iar celălalt ascultător.

XXIII. În care zile ale săptămânii trebuie postit și în care nu, și de ce anume

¹ Posturile voastre să nu fie împreună cu fățarnicii [fariseii; Mt 6, 16], fiindcă ei postesc luna și joia. ² Voi însă postiți sau cele cinci zile sau miercurea și vinerea, pentru că miercurea a avut loc judecata împotriva Domnului și Iuda a făgăduit predare Lui pe bani [Lc 22, 1-6], iar vinerea pentru că în ea Domnul a suferit pătimirea prin cruce sub Ponțiu Pilat [Mt 27]. ³ Sâmbăta și duminica însă prăznuiți, pentru că una e o aducere-aminte de creație, iar alta de Înviere. ⁴ O singură sâmbătă în tot anul să fie păzită îndeosebi: cea a îngropării Domnului, când se cuvine să postim, nu să prăznuim: căci câtă vreme Creatorul e sub pământ, doliul pentru El e mai tare decât bucuria pentru creație, întrucât prin fire și demnitate Creatorul e mai de preț decât creaturile Lui.

XXIV. Cum trebuie să fie cei ce se roagă rugăciunea dată de Domnul

¹ „Iar când vă rugați, nu o faceți ca fățarnicii” [Mt 6, 5], ci cum ne-a poruncit Domnul în Evanghelie: „Așa să vă rugați:

Tatăl nostru Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău! Vină împărăția Ta! Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ! Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi; și ne lasă nouă datoriile noastre, precum și noi lăsăm datornicilor noștri; și nu ne duce pe noi în încercare/persecuție, ci ne izbăvește de cel rău. Că a Ta este împărăția și puterea și slava în veci. Amin” [Mt 6, 9-13].

² Rugați-vă așa de trei ori pe zi, pregătindu-vă să fiți vrednici de înfierea Tatălui, ca nu cumva, chemându-L pe Tatăl cu nevrednicie, să fiți muștrați de El cum a auzit Israel fiul Lui întâi-născut odinioară: „Dacă sunt Tată, unde este slava Mea? Și dacă sunt Domn, unde este frica de Mine?” [Mal 1, 6].

³ Pentru că slava părinților e cuvioșia fiilor și cinstea stăpânilor e frica slugilor, așa cum contrariul lor este lipsa de slavă și anarhia. Căci spune [Domnul]: „Din pricina voastră numele Meu e hulit/blasfemiât între neamuri/păgâni” [Is 52, 5].

XXV. Mulțumire tainică

¹ Fiți mulțumitori mereu, ca niște robi credincioși și recunoscători, iar în Mulțumire/Euharistie spuneți așa:

² — Îți mulțumim, Tată al nostru, pentru viața pe care ne-ai făcut-o cunoscută prin Iisus Slujitorul [*Paidos*] Tău, prin Care ai făcut toate și proriezi toate [*Sol* 6, 8], pe Care L-ai trimis să Se facă om spre mântuirea noastră. Căruia I-ai îngăduit să pătimească și să moară, pe Care L-a înviat binevoind să-L slăvești și L-ai așezat de-a dreapta Ta, și prin Care ne-ai făgăduit și învierea morților. ³ Tu, Stăpâne Atoatețitorule, Dumnezeuule veșnic, așa cum aceasta era risipită și, adunată fiind, s-a făcut o Pâine, așa adună Biserica Ta de la marginile pământului [*Mc* 16, 19] întru Împărăția Ta. ⁴ Îți mulțumim încă, Tatăl nostru, pentru scumpul Sânge [*I Ptr* 1, 19] al lui Iisus Hristos vărsat pentru noi și pentru scumpul Trup, ale cărui închipuiri [*antitypa*] le celebrăm prin acestea, pentru că El Însuși ne-a poruncit să vestim moartea Lui [*I Co* 11, 26]. Prin El să-Ți fie slava în veci. Amin.

⁵ Însă nimeni dintre cei neinițiați să nu mănânce din acestea, ci numai cei botezați în moartea Domnului [*Rm* 6, 3]. ⁶ Iar dacă unul din cei neinițiați ar gusta ascunzându-se, își mănâncă osândă veșnică [*I Co* 11, 29], pentru că neavând credința în Hristos s-a împărtășit din cele ce nu e îngăduit spre depsirea lui. ⁷ Iar dacă cineva s-ar împărtăși din neștiință, pe aceasta învățați-l repede cele elementare și inițiați-l [botezați-l], ca să nu iasă disprețuitor.

XXVI. Mulțumire pentru dumnezeiasca Împărtășanie

¹ Iar după Împărtășire așa să mulțumiți:

² — Îți mulțumim, Dumnezeuule și Tată al lui Iisus Mântuitorul nostru, pentru sfântul Tău Nume pe care l-ai făcut să se sălășluiască între noi, și pentru cunoașterea, credința, iubirea și nemurirea pe care ni le-ai dat prin Iisus Slujitorul [*Paidos*] Tău. ³ Tu, Stăpâne Atoatețitorule, Dumnezeuule a toate, Care prin El ai creat lumea și cele din ea și ai sădit o lege în sufletele noastre și ai pregătit pentru oameni cele spre împărtășire, Dumnezeuule sfinților și ireproșabililor părinților noștri, Avraam, Isaac și Iacob [*Iș* 3, 16; *FA* 3, 13], credincioșii Tăi robi, Dumnezeuule Cel puternic, credincios, adevărat și nemincinos în făgăduințele Tale, Care L-ai trimis pe pământ pe Iisus Hristosul Tău să petreacă împreună cu oamenii [*Bar* 3, 37] ca om, fiind El Dumnezeu, Cuvânt și om, și să smulgă rădăcirea din rădăcină, ⁴ Însuși și acum adu-Ți aminte prin El de sfântă Biserica aceasta, pe care ai câștigat-o cu scump sângele Hristosului Tău [*FA* 20, 28; *I Ptr* 1, 19], izbăvește-o de tot răul [*Mt* 6, 13] și desăvârșește-o în iubirea Ta și adevărul Tău, iar pe noi toți adună-ne în Împărăția Ta, pe care ai gătit-o pentru ea. ⁵ Maranatha [*I Co* 16, 22]! Osana

Fiului lui David [*Mt* 21, 9]! Bindecuvântat Cel ce vine în numele Domnului! Dumnezeu este Domnul și ni S-a arătat nouă [*Ps* 117, 27] în trup!

⁶ Dacă e cineva sfânt, să vină! Iar dacă nu este, să se facă prin pocăință! Să îngăduiți însă și prezbiterilor voștri să mulțumească/spună Euharistia.

XXVII. Mulțumire pentru dumnezeiescul Mir

¹ Iar la Mir așa să mulțumiți:

² — Îți mulțumim, Dumnezeule Creatorule a toate, și pentru bună-mireasma Mirului și pentru veacul nemuritor pe care ni l-ai făcut cunoscut prin Iisus Slujitorul [*Paidos*] Tău; că a Ta este slava și puterea în veci. Amin.

XXVIII. Că nu trebui să fim indiferenți față de cuminecare, ci să observăm dacă episcopul, prezbiterul sau diaconul e ortodox, și să ne ferim de cei ce nu sunt așa

¹ Dacă venind cineva va mulțumi așa, primiți-l ca pe un învățacel al lui Hristos. ² Dar dacă vestește altă învățătură decât v-a predat-o Hristos prin noi, unuia ca acesta să nu-i îngăduiți să mulțumească [să spună Euharistia], pentru că-L insultă pe Dumnezeu mai degrabă decât Îl slăvește. ³ Oricine vine la voi să fie pus la încercare și așa să fie primit; pentru că aveți înțelegere și puteți cunoaște dreapta și stânga și discerne învățătorii mincinoși de învățătorii adevărați. ⁴ Învățătorului adevărat care vine la voi dăruiți-i din suflet cele de lipsă, iar învățătorului mincinos dați-i cele de trebuință, dar nu-i primiți rătăcirea, ca să nu vă întinați împreună cu el. ⁵ Orice profet sau învățător adevărat care vine la noi e vrednic de hrană, ca un lucrător al cuvântului dreptății.

XXIX. Rânduială despre aducerile de roade

¹ Toată pârga din roadele teascului, ogorului, boilor și oilor să le dai preoților, ca să se binecuvânteze hambarele tale și roadele pământului tău [*Dt* 28, 4-5; 28, 33], să te întărești cu grâu, vin [*Fc* 27, 37] și untdelemn, și să sporească cirezile tale de boi și turmele tale de oi [*Dt* 7, 13]. ² Toată zeciuiala să o dai orfanului și văduvei, săracului și străinului. ³ Toată pârga din pâinile scoase calde din cuptor sau din untdelemn, miere, pâine, struguri și din celelalte să le dai preoților, iar din argintul, hainele și din toată agoniseala ta să dai orfanului și văduvei.

XXX. Cum anume trebuie să prăznuim, adunându-ne, Învierea Domnului

¹ De ziua Învierii Domnului, adică duminica, adunați-vă necontenit, mulțumind lui Dumnezeu și mărturisind binefacerile pe care vi le-a făcut Dum-

nezeu prin Hristos izbăvindu-ne de neștiință, de rătăcire și de legături,² ca jertfa voastră să fie ireproșabilă și bine adusă lui Dumnezeu Care a zis despre Biserica Lui din toată lumea [*oikoumenikēn*]: „În orice loc Mi se va aduce tămâiere și jertfă curată, pentru că Împărat mare sunt Eu, zice Domnul Atoatețitorul, și Numele Meu e minunat între neamuri/păgâni” [*Mal* 1, 11. 14].

XXXI. Cum anume trebuie să fie cei hirotoniți

¹ Alegeți-vă episcopi vrednici de Domnul, prezbiteri și diaconi bărbați evlavioși, drepti, blânzi, neiuibitori de arginți, iubitori de adevăr, încercați, cuvioși, nepărtinitori, care pot învăța pe alții cuvântul dreptei-credințe [*eusebeias*], drept îndreptând [*2 Tim* 1, 15] în învățăturile Domnului.² Iar voi cinstiți-i pe aceștia ca pe niște părinți, ca pe niște binefăcători și ca pe niște pricini ale existenței bune.³ Muștrați-vă unii pe alții nu în mânie, ci în îndelungă-răbdare cu bunătate și pace.⁴ Păziți toate cele poruncite vouă de Domnul.

Cateheză eshatologică

³ Privegheați pentru viața voastră [*Mt* 24, 42]. „Să fie mijlocul vostru încins și făcliile aprinse, iar voi asemenea unor oameni care-l primesc pe stăpânul lor când va veni” [*Lc* 12, 35–36], seara, în zori, la cântatul cocoșului sau la miezul nopții [*Mt* 13, 35], căci Domnul va veni în ceasul în care oamenii nu se așteaptă [*Lc* 12, 40], și dacă-l vor deschide, fericiți vor fi robii aceia, pentru că vor fi găsiți priveghind, pentru că El se va încinge, îi va pune să se întindă în paturi și venind le va sluji lor” [*Lc* 12, 36–37].⁶ Privegheați deci și vă rugați [*Mt* 26, 41], căci virtuțile voastre anterioare nu vă vor folosi la nimic dacă în ultimele voastre clipe veți rătăci de la credința cea adevărată [*1 Tim* 6, 10].

XXXII. Prezicere despre cele viitoare

¹ Fiindcă în zilele de pe urmă se vor înmulți profeții mincinoși [*Mt* 24, 11] și stricătorii cuvântului [în învățaturii] și oile se vor preface în lupi [*Mt* 7, 15], iar iubirea în ură: căci înmulțindu-se fărădelegea, iubirea multora se va răci [*Mt* 24, 12], pentru că oamenii se vor urî, persecuta și trăda unii pe alții.² Și atunci se va arăta înșelătorul lumii, dușmanul adevărului, patronul minciunii, „pe care Domnul îl va ucide cu suflarea gurii Lui [*2 Tes* 2, 8], El Care cu buzele Lui îl omoară pe cel necucernic [*Is* 11, 4], și mulți se vor scandaliza întru El” [*Mt* 24, 10], „dar cei care vor răbda până la sfârșit, aceștia se vor mântui” [*Mt* 24, 13].³ „Și atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului” [*Mt* 24, 30], după care va fi un glas de trâmbiță prin arhanghel [*1 Tes* 4, 16] și apoi va fi învierea celor adormiți.⁴ Și atunci va veni Domnul și toți sfinții

împreună cu El [Za 14, 15; Mt 25, 31] în cutremur pe nori împreună cu îngerii puterii Lui [Mt 24, 30; 26, 64], pe tronul împărăției Lui, să judece pe înșelătorul lumii, diavolul, și să dea fiecăruia după faptele lui.² Atunci cei răi se vor duce spre osândă veșnică, iar dreptii vor merge spre viața veșnică [Mt 25, 46], moștenind cele pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-a gătit Domnul celor care-L iubesc pe El [I Co 2, 9], și se vor bucura în Împărăția lui Dumnezeu cea în Hristos Iisus.

XXXIII. Rugăciune care vestește diversele providențe

¹ Învrednicindu-ne de atât de mari lucruri bune de la El, să-L rugăm cu implorare, chemându-L printr-o cerere neconținută și zicând:

— Mântuitorul nostru veșnic, Împăratul dumnezeilor [Est 4, 17], Cel ce ești Singur Atoatețitor și Domn, Dumnezeuul tuturor celor ce sunt și Dumnezeuul sfinților și al ireproșabililor părinților noștri dinaintea noastră, Dumnezeuul lui Avraam, Isaac și Iacob [Iș 3, 16; FA 3, 13], Cel milostiv și îndurător, Cel îndelung-răbdător și mult-milostiv [Ioil 2, 13], Care vede orice inimă dezgolită și Căruia I se descoperă orice gând ascuns, către Tine strigă sufletele dreptilor, întru Tine și-au pus nădejtile cuvioșii, Tatăl celor ireproșabili, Cel care ascuți pe cei care Te cheamă după dreptate, Care știi și cererile tăcute — căci pronia Ta se întinde până în măruntaiele oamenilor și prin conștiință cercetezi gândul fiecăruia — în orice regiune a lumii locuite Ți se înalță tămâie prin rugăciune și cuvinte.³ Cel care ai așezat veacul de acum ca pe o arenă a dreptății, Care, prin cunoașterea înnăscută și judecata naturală și din glasul Legii, ai arătat fiecăruia că agoniseala bogăției nu e veșnică, că frumusețea falnică nu e eternă, că tăria puterii se destramă ușor, că toate sunt abur și zădărnice, și singură conștiința care nu se ascunde rămâne urcând cu adevărul prin ceruri, că ea primește cheazășia desfătării viitoare și, înainte chiar ca făgăduința acestei nașteri din nou să se împlinească, acest suflet se bucură plin de speranță;⁴ căci de la început, când strămoșul nostru Avraam a apucat-o pe calea adevărului, l-ai călăuzit prin vis, l-ai învățat ce este veacul de acum [Fc 12], și credința a premers cunoașterii lui, iar credinței i-a urmat legământul, căci ai zis: „Voi face sămânța ta ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării” [Fc 13, 16; 22, 17];⁵ mai mult, i l-ai dăruit pe Isaac și, cunoscând că el va fi prin purtare asemenea lui, Te-ai numit și Dumnezeuul lui, spunând: „Voi fi Dumnezeuul tău și al seminței tale după tine” [Fc 26, 3; 17, 7]; iar când părintele nostru Iacob s-a dus în Mesopotamia, i l-ai arătat pe Hristos, prin care i-a grăit zicând: „Iată Eu sunt cu tine și te voi face să crești și te voi înmulți foarte” [Fc 28, 15; 48, 4];⁶ iar lui Moise, credinciosul și sfântul Tău slujitor, așa i-ai spus la vedenia rugului: „Eu sunt Cel ce sunt; acesta e

Numele Meu veșnic și aducere-aminte pentru generațiile generațiilor” [Is 3, 14–15],⁷ Apărătorule al neamului lui Avraam, binecuvântat ești în veci.

XXXIV. Rugăciune care vestește diversele creațiuni

¹ — Binecuvântat ești, Doamne, Împărate ale veacurilor [1 Tim 1, 17], Care prin Hristos ai făcut toate și prin El ai împodobit la început cele netocmite [Fc 1, 1. 2. 6], Care ai separat apele printr-un firmament, Care ai pus în ele duh de viață, Care ai așezat pământul și ai întins cerul [Ps 103, 2] și ai împodobit alcătuirea/constituția exactă a fiecărei creaturi.² Căci prin gândirea Ta, Stăpâne, lumea e plină de strălucire, iar cerul, înfipt ca o boltă [Is 40, 22], sclipește de stele ca mângâiere pentru întuneric, lumina și soarele s-au născut pentru zile și nașterea de roade, luna crește și se micșorează spre schimbarea timpurilor; noaptea și-a primit numele, ziua a fost chemată iar din mijlocul adâncului s-a arătat un firmament, și Tu ai zis să se adune apele și să se arate uscatul [Fc 1, 9].³ Iar marea aceasta cine o va putea zugrăvi? Ea care vine furioasă din larg și se întoarce din drum oprită de la țarm de porunca Ta, căci Tu ai zis că în el se vor zdrobi valurile ei [Iov 38, 11], și ai făcut-o ca să umble în ea vietăți mici și mari și corăbii [Ps 103, 25–26].⁴ După care a înverzit pământul zugrăvit cu tot felul de flori și cu o mulțime de feluri de pomi, iar luminătorii atotstrălucitori puși peste ei își urmează neabătut cursa, neabătându-se cu nimic de la porunca Ta, ci unde poruncești acolo răsar și apun ca semne ale timpurilor și anilor [Fc 1, 14] făcând schimbarea muncii oamenilor.⁵ După care au fost făcute diferitele specii de animale terestre, acvatice, aeriene și amfibii și înțelepciunea meșteșugită a proniei tale le acordă purtarea de grijă potrivită fiecăruia; căci așa cum nu s-a relaxat producând diversele specii, tot așa n-a neglijat nici purtarea de grijă de fiecare.⁶ Iar ca sfârșit/scop [telos] al creației ai făcut vietatea cuvântătoare/animalul rațional, cetățeanul lumii, poruncind Înțelepciunii tale și zicând: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră” [FA 1, 26]; l-ai arătat o podoabă a lumii, plămădindu-l din cele patru stihii, făcându-i sufletul din nimic, dându-i cinci simțuri și punând mintea/inteligența vizitui peste carul simțurilor sufletului.⁷ Și peste toate acesta, Stăpâne Doamne, cine va povesti după vrednicie mișcarea norilor purtători de ploaie, strălucirea fulgerului, bubuitul tunetelor, toate foarte potrivite pentru dăruirea unei hrane corespunzătoare și amestecul armonios al diverselor forme de aer.⁸ Dar pe omul care nu Te-a ascultat l-ai lipsit de răsplata vieții, nefăcându-l să piară însă cu totul, ci după ce a admis puțină vreme, l-ai chemat cu jurământ la o naștere din nou și ai desființat legea morții Tu, Care îi faci vii pe cei morți prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [1 Tim 1, 1].

XXXV. Rugăciune cu mulțumire care vestește grija lui Dumnezeu față de cele ce sunt

¹ — Mare ești, Doamne, Atotțitorule, și mare e tăria Ta și înțelegerea Ta n-are număr [Ps 146, 5], Creatorule, Mântuitorule bogat în daruri, îndelung-răbdătorule și Dăruitorule al milei, Tu Care ești bun prin fire și-i cruți pe păcătoși chemându-i la pocăință, pentru că povățuirea Ta e plină de îndurare. Căci cum am mai exista, dacă am fi chemați numaidecât la judecată, atunci când, chiar având parte de îndelungă-răbdarea Ta, de-abia de ne tragem sufletul de slăbiciune? ² Puterea Ta au vestit-o cerurile [Ps 18, 2] și pământul tremură nesigur spânzurând deasupra nimicului. Marea înviforată, care e pășune pentru o turmă nesfârșită de vietăți, se oprește la țarm, tremurând în fața voinței Tale și îi silește să strige pe toți: „Cât sunt de minunate lucrurile Tale, Doamne! Toate într-o înțelepciune le-ai făcut! Umplutu-s-a pământul de creația Ta!” [Ps 103, 24]. ³ Oștirea înflăcărată a îngerilor și duhurile inteligente spun: „Unul Sfânt pentru Felmon” [Dn 8, 13], serafimii și heruvimii cei cu câte șase aripi strigă cu glasuri fără tăcere cântându-ți cântare de biruință: „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Ta!” [Is 6, 3], iar celelalte mulțimi ale cinurilor, îngeri, arhangheli, tronuri, domni, stăpâniri, puteri [Col 1, 16] spun și ei strigând: „Binecuvântată fie slava Domnului din locul Său” [Iz 3, 12]. ⁴ Iar Israel, Biserica Ta pământescă dintre neamuri/păgâni, rivalizând cu puterile cerești, cântă ziua și noaptea cu inima plină și suflet fierbinte: „Carele lui Dumnezeu sunt mii de mii; mii sunt cei ce se bucură de ele. Domnul este între ei în Sinai, în locul cel sfânt al Lui” [Ps 67, 18]. ⁵ Cerul Îl știe pe Cel care din nimic l-a întins ca pe un cort [Is 40, 22], ca un cub de piatră [Iov 38, 38], Care a unit între ele pământul și apa, și a revărsat aerul ca hrană vietăților, împletind cu el foc spre încălzire și mângâiere de întuneric. Corul stelelor îi uimește pe toți înlemnindu-i de admirație, însemnându-L pe Cel care le-a numărat și arătându-L pe Cel care le-a dat nume; vietățile Îl arată pe Cel care le-a dat suflet, iar pomii, pe Cel care i-a sădit. Făcute toate prin Cuvântul Tău înfățișează forța puterii Tale. ⁶ De aceea, orice om trebuie să-Ți înalțe prin Hristos imnul pentru toate acestea, fiindcă prin Tine stăpânește El toate. ⁷ Căci Tu ești Cel bun în binefaceri și darnic în îndurări, Singurul Atoatețitor, fiindcă, atunci când vrei, putința Ta e de față [Sol 12, 8]. Puterea Ta veșnică răcorește flacăra [Dn 3], potolește leii [Dn 6], îmblânzește cetaceele mării [Iona 2], scoală pe bolnavi [4 Rg 19], întoarce puterile și doboară la pământ oștirea dușmanilor și poporul care a fost numărat cu trufie [2 Rg 24]. ⁸ Tu ești în cer, Tu ești pe pământ, Tu ești în mare, Tu ești în cele mărginite fără a fi mărginit de nimic, căci „măreția Ta nu cunoaște margini” [Ps 144, 3]. Nu e cuvântul

nostru, Stăpâne, ci al slujitorului Tău care spune: „Și vei cunoaște în inima ta, pentru că Domnul Dumnezeuul tău e Dumnezeu în cer sus și pe pământ jos, și nu este altul afară de El” [Dt 4, 39].⁹ Căci nu este alt Dumnezeu afară de Tine [Is 45, 5], nu este sfânt afară de Tine, Domnul Dumnezeuul cunoștințelor [I Rg 2, 3], sfânt mai presus decât toți sfinții, „căci cei sfințiți sunt sub mâinile Tale” [Dt 33, 3], slăvit și supraînălțat, nevăzut prin fire, nepătruns în judecăți, Tu ești viața fără lipsă, durată neschimbată și neștirbită, lucrarea neobosită, măreția nezugrăvită, frumusețea veșnică, locuința neapropiată, sălășluirea neschimbată, cunoașterea fără început, adevărul neschimbabil, lucrul fără intermediar, stăpânirea care nu poate fi contestată, monarhia fără succesori, împărăția fără sfârșit, tăria de necombătut, oștirea nenumărată.¹⁰ Căci Tu ești Tatăl Înțelepciunii, Creator și Căuză al întregii creații printr-un Intermediar [Fiul], dăruitorul Providenței, Dătătorul Legii, Plinitorul sărăciei, Pedepsitorul celor necucernici și Răsplătitorul celor drepecți, tu ești Dumnezeuul și Tatăl lui Hristos și domnul celor ce cred drept întru El, a Cărui făgăduință e nemincinoasă, judecata nemitarnică, sentința imuabilă, evlavia neîncetată și mulțumirea veșnică. Prin El Îți datorează închinarea vrednică toată firea cuvântătoare/rațională și sfântă.

*XXXVI. Rugăciune care amintește înomenirea lui Hristos
și diversele providențe față de sfinți*

¹ — Doamne Atotțiitorule, Care ai creat lumea prin Hristos și ai hotărât o sâmbătă/sabat spre aducerea-aminte de acestea, pentru că ai poruncit ca în această zi să ne odihnim de lucrurile noastre pentru meditarea la legile Tale, și ai rânduit sărbători spre veselia sufletelor noastre, ca să venim la aducerea-aminte de înțelepciunea creată de Tine [Pr 8, 22].² Dar întrucât pentru noi a răbdat nașterea prin femeie, S-a arătat în viață descoperindu-Se la botez că Dumnezeu și om este Cel ce S-a arătat și cu îngăduința Ta a pățimit pentru noi, a murit și a înviat cu puterea Ta, de aceea prăznuind și sărbătoarea Învierii, ne bucurăm de Cel care a biruit moartea [I Co 15, 55] și a luminat viață și nesticăciune [2 Tim 1, 10], căci prin El ai adus la Tine neamurile/păgânii ca să faci din ele un popor câștigat [Dt 7, 6], adevăratul Israel [Fc 35, 10], cel iubit de Dumnezeu, care-L vede pe Dumnezeu.³ Căci Tu, Doamne, i-ai scos și pe părinții noștri din pământul Egiptului și i-ai izbăvit din cuptorul de fier [Dt 4, 20], de lut și facerea de cărămizi, l-ai răscumpărat din mâinile lui Faraon și ale celor de sub el, l-ai dus prin mare ca pe uscat [Is 14, 29] și l-ai hrănit în pustie [FA 13, 18] cu tot felul de bunătăți.⁴ Lege din zece cuvinte le-ai dăruit, rostită cu glasul Tău și scrisă cu mâna Ta [Is 20]. Le-ai poruncit să țină sâmbăta nu dându-le prilej de lenevie, ci de cucernicie, spre cunoaș-

terea puterii Tale, spre oprirea relelor stăvilindu-le cu îngrăditura sfântă a învățaturii, spre veselia săptămânii. De aceea au fost așezate săptămâna și cele șapte săptămâni, luna a șaptea, anul al șaptelea și, după ciclu, anul al cincizecilea spre iertare [Lv 25].⁵ Ca oamenii să n-aibă nici un pretext să invoce neștiința, ai poruncit ca în fiecare sâmbătă să nu lucreze, ca nimeni să nu vrea să rostească din gura lui un cuvânt de mânie în ziua sâmbetei, căci sâmbăta e odihna creației, desăvârșirea lumii, cercetarea Legii, lauda multumitoare adusă lui Dumnezeu pentru darurile pe care le-a făcut oamenilor.⁶ Duminica însă întrece toate acestea pentru că-L arată pe Însuși Mijlocitorul, Pronietorul, Legiuitorul, Pricinuitorul Învierii, Născut mai întâi decât toată creația [Col 1, 15], pe Dumnezeu Cuvântul [In 1, 1] și om care s-a născut numai din Maria fără bărbat, a viețuit în chip cuvios, a fost răstignit pe vremea lui Ponțiu Pilat, a murit și înviat din morți, fiindcă duminica e poruncit să Ți se aducă drept ofrandă Ție, Stăpâne, mulțumirea [eucharistian] pentru toate.⁷ Căci acesta e harul cel dăruit de Tine și a cărui măreție a acoperit orice binefacere.

*XXXVII. Rugăciune care cuprinde o aducere-aminte de providență
și enumerarea diverselor binefaceri aduse sfinților
de pronia lui Dumnezeu prin Hristos*

¹ — Tu, Cel care ai împlinit făgăduințele făcute prin profeți, Care ai miluit Sionul și Te-ai îndurat de Ierusalim înălțând scaunul lui David [Lc 1, 32] în mijlocul lui prin nașterea lui Hristos Cel născut din sămânța lui după trup [Rm 1, 3] numai dintr-o Fecioară; Tu Însuși și acum, Stăpâne Dumnezeule, primește cererile ce Ți se fac prin buzele poporului Tău cel dintre neamuri/păgâni, ale celor ce Te cheamă în adevăr [Ps 144, 18], așa cum ai primit în generațiile lor darurile dreptilor.² Mai întâi te-ai uitat și ai primit jertfa lui Abel [Fc 4], pe cea a lui Noe când a ieșit din arcă [Fc 8], pe cea a lui Avraam după ieșirea lui din pământul Caldeii [Fc 12], pe cea a lui Isaac la puțul jurământului [Fc 22], pe cea a lui Iacob la Betel [Fc 35], pe cea a lui Moise în pustiu [Iș 12], pe cea a lui Aaron în mijlocul celor vii și a celor morți [Nm 16], pe cea a lui Iosua în Ghilgal [Ios 5], pe cea a lui Ghedeon pe piatră și pe lână înainte de păcatul său [Jd 6; 8], pe cea a lui Manoe și a femeii lui în câmpie [Jd 13], pe cea a lui Samson în setea lui și înainte de păcatul său [Jd 15], pe cea a lui Ieftae în război înainte de făgăduința lui fără judecată [Jd 11], pe cea a lui Barac și Debora din pricina lui Sisera [Jd 4], pe cea a lui Samuel la Mitpa [I Rg 7];³ pe cea a lui David în țarina lui Orna lebusitul [I Par 21], pe cea a lui Solomon în Gabaon și Ierusalim [3 Rg 3; 8], pe cea a lui Ilie în muntele Carmel [3 Rg 18], pe cea a lui Elisei la izvorul secat [4 Rg 2],

pe cea a lui Iosafat în război [2 Par 18], pe cea a lui Iezechia în boala lui și din pricina lui Senaherib [4 Rg 20], pe cea a lui Manase în pământul Caldeii după păcatul său [2 Par 33], pe cea a lui Iosia de Paște [2 Par 35], pe cea a lui Ezdra la reîntoarcerea [de la Babilon; Ezr 8]; ⁴ pe cea a lui Daniel în groapa cu lei [Dn 6], pe cea a lui Iona în pântecul cetaceului [Iona 2], pe cea a celor trei în cuptorul de foc [Dn 3], pe cea a Anei în cort înaintea chivotului [1 Rg 1], pe cea a lui Neemia și Zorobabel la ridicarea zidurilor [Ne 2-7], pe cea a lui Matatia și a fiilor lui în zelul lor pentru tine [1 Mac 2-4] și pe cea a lui Iail în binecuvântările lui [Jd 5, 24]. ⁵ Și acum deci primește rugăciunile oferite cu recunoștință de poporul Tău, prin Hristos, în Duhul.

XXXVIII. Rugăciune de ajutorare a dreptilor

¹ — Îți mulțumim pentru toate, Stăpâne Atotțiitorule, pentru că n-ai retras milele și îndurările Tale de la noi, ci în fiecare generație ne scapi, ne izbăvești, ne ajuți și acoperi. ² Căci ne-ai ajutat în zilele lui Enos și Enoh, în zilele lui David și ale împăraților, în zilele Esterei și Mardoheu, în zilele Iuditei, în zilele lui Iuda Macabelul și ale fraților lui. ³ Iar în zilele noastre ne-ai ajutat prin marele Tău Arhiereu Iisus Hristos Slujitorul [Paidos] Tău, căci El ne-a izbăvit de sabie și de foame hrănindu-ne, ne-a vindecat de boală și ne-a acoperit de limba cea rea. ⁴ Pentru toate Îți mulțumim prin Hristos, căci Tu ne-ai dăruit glas articulat pentru mărturisire și limbă potrivită ca un arcuș, ne-ai înzestrat cu un gust potrivit, un pipăit corespunzător, cu vederea unei privilejiști, cu auzul unui glas, cu mirosul unor vapori, cu mâini pentru lucru și picioare pentru mers. ⁵ Toate acestea le-ai plămădit în pântecul matern dintr-o mică picătură și după formarea lor le-ai dat un suflet nemuritor și ai adus la lumină vietatea cuvântătoare/animalul rațional, omul; pe care l-ai educat prin legi, l-ai făcut să strălucească prin îndreptări și aducând după puțin asupra lui destrămarea/descompunerea, i-ai făgăduit învierea. ⁶ Care viață deci va fi de ajuns? ce lungime de veacuri va fi de ajuns oamenilor spre mulțumire? Dar dacă e cu neputință a o face după vrednicie, e un lucru sfânt a o face după putere. ⁷ Căci Tu ne-ai izbăvit din impietatea politeiștilor [păgânilor], ne-ai smuls din erezia omorătorilor lui Hristos [iudeilor], ne-ai eliberat din neștiința rătăcită; căci L-ai trimis oamenilor ca om pe Hristos, Care e Dumnezeu Unul-Născut; ai sălășluit în noi pe Mângâietorul, ai pus peste noi îngeri, l-ai făcut de rușine pe diavol; nu eram și ne-ai făcut, făcuți fiind ne păzești, măsori viața, dăruiești hrană, ai vestit pocăința. ⁸ Pentru toate acestea Ție se cuvine slava și cinstea prin Iisus Hristos acum și în veci. Amin.

⁹ La acestea meditați, fraților, și Domnul fie cu voi pe pământ și în împărăția Tatălui Său Care L-a trimis și ne-a eliberat din robia stricăciunii spre

libertatea slavei [Rm 8, 21], făgăduindu-ne viață celor ce credem prin El în Dumnezeu a toate.

XXXIX. Cum trebuie să se facă instruirea elementară a catehumenului

¹ În cele de mai sus s-a spus deci cum anume trebuie să trăiască cei inițiați potrivit lui Hristos și ce fel de mulțumire trebuie să înalțe lui Dumnezeu prin Hristos. Nu este însă drept să-i lăsăm fără ajutor pe cei încă neinițiați.

² Așadar, cel care urmează să fie catehizat în învățătura dreptei-credințe [logon eusebeias] să fie educat înainte de Botez în cunoașterea privitoare la Dumnezeu nenăscut [Tatăl], în cunoașterea privitoare la Fiul Unul-Născut și în certitudinea privitoare la Duhul Sfânt. Să învețe ordinea diferitelor creaturi, șirul proniciei, îndreptările diferitelor legiuri. Să fie învățat de ce anume a fost făcută lumea și din ce pricină a fost așezat cetățean al lumii omul; să-și cunoască firea, cum este; ³ să fie învățat cum anume i-a pedepsit Dumnezeu pe cei răi prin apă și prin foc, și cum i-a slăvit pe sfinții din fiecare generație, pe Set, Enos, Enoh, Noe, Avraam și odraslele lui, Melchisedec, Iov, Moise, Iosua, Caleb și Finees zelosul preot și pe cuvioșii din fiecare generație; cum în pronia Lui, Dumnezeu n-a întors spatele neamului omenesc, ci l-a chemat în diverse timpuri de la rătăcire și deșertăciune la cunoașterea adevărului, readucându-l de la robie și impietate la libertate și pietate, de la nedreptate la dreptate, de la moartea veșnică la viața veșnică.

Punerea mâinilor peste catehumen

⁴ Acestea și altele care urmează acestora să le învețe în cateheză cel ce vine [la Botez]. Iar cel care-și pune mâinile peste el să aducă închinare lui Dumnezeu, Stăpânul a toate, mulțumindu-l pentru făptura mâinilor Lui, că L-a trimis pe Fiul Său Cel Unul-Născut Hristos, ca să-l mântuiască pe om ștergându-i fărădelegile și ca să-i ierte impietățile și păcatele și să-l curețe de toată întinăciunea sufletului și a trupului [2 Co 7, 1], să-l sfințească pe om după bunăvoința bunătății Lui, să-l facă să priceapă voia Lui și să-i lumineze ochii inimii lui [Ef 1, 18] spre înțelegerea minunilor Lui, să-i facă cunoscute judecățile dreptății Lui, ca să urască toată calea nedreptății și să umble în calea adevărului [Ps 118, 7; 128, 29-30], ca să se învrednicească de baia nașterii din nou [Tit 3, 5] spre învierea cea în Hristos [Ef 1, 5]; ca sădit fiind întru asemănarea morții lui Hristos [Rm 6, 5], să fie viu pentru Dumnezeu [Ga 2, 19] în mintea, cuvântul și acțiunea lui și să fie numărat în cartea celor vii.

⁵ Iar după această mulțumire să fie instruit în cele privitoare la Întruparea Donului, la Pătımirea, la Învierea Lui din morți și la Înălțarea Lui.

130
XL. Rânduială cum trebuie să fie binecuvântați de preoți catehumenii
care urmează să fie botezați și ce anume trebuie să fie învățați

¹ Și când catehumenul se va apropia de Botez, să fie învățat cele privitoare la lepădarea/dezertarea de diavol și la alăturarea/înregimentarea sa lui Hristos. Căci mai întâi trebuie să se abțină de la cele contrare și atunci să fie introdus în taine, curățindu-și în prealabil inima de orice răutate, pată și zbârcitură [Ef 5, 27], și abia atunci să se împărtășească de cele Sfinte. ² Fiindcă așa cum un bun agricultor curăță mai întâi ogorul de spinii care au crescut în el și abia apoi seamănă sămânța, tot așa și voi trebuie să smulgeți mai întâi din ei toată impietatea, și abia apoi să aruncați în ei dreapta-credință și să-i învredniciți de Botez. ³ Căci și Domnul nostru ne-a îndemnat așa, zicând: „Faceți mai întâi învățacei toate neamurile păgâne”, și abia după aceea a adăugat: „și botezați-i în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” [Mt 28, 19].

XLI. Renunțarea catehumenului la cel potrivit
și adeziunea sa la Hristosul lui Dumnezeu

¹ Deci la lepădarea/dezertarea sa, cel care se botează să vestească așa:

² — Mă lepăd/dezertez de Satana, de lucrurile lui, de pompele lui, de adorările lui, de îngerii lui, de născocirile lui și de toate cele aflate sub stăpânirea lui.

³ Iar după lepădare/dezertare cel ce se alătură/înregimentează să spună așa:

— Mă alătur/înregimentez lui Hristos. ⁴ Cred și mă botez într-Un Dumnezeu nenăscut, singurul Dumnezeu adevărat [In 17, 3], Atoatețitorul, Tatăl lui Hristos, Creator și Meșter a toate, din care sunt toate [I Co 8, 6]. ⁵ Și în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Lui Unul-Născut, Născut mai întâi decât toată creația [Col 1, 15], născut, nu creat, mai înainte de veci din bunăvoirea Tatălui, prin Care s-au făcut toate [I Co 8, 6], cele din ceruri și cele de pe pământ, văzute și nevăzute, ⁶ Care în zilele de pe urmă S-a pogorât din ceruri și a luat trup, S-a născut din sfânta Fecioară Maria, a viețuit cu cuvioșie după legile lui Dumnezeu Tatăl Său, a fost răstignit pe vremea lui Ponțiu Pilat, a murit pentru noi și a înviat din morți a treia zi după pătimirea Sa, S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui, și iarăși va veni cu slavă la sfârșitul lumii să judece viii și morții, și a Cărui stăpânire nu va avea sfârșit [Lc 1, 33]. ⁷ Mă botez și în Duhul Sfânt, Care este Mângâietorul, Care a lucrat în toți sfinții cei din veac, iar mai apoi a fost trimis de Tatăl și apostolilor după făgăduința Mântuitorului nostru și Domnului Iisus Hristos, iar după apostoli și tuturor celor ce cred în sfânta Biserică catholică și apostolică. ⁸ Cred și în învierea cămii, în iertarea păcatelor, în Împărăția cerurilor și în viața veacului ce va să vină.

XLII. Mulțumire privitoare la ungera cu untdelemnul tainic

¹ Și după făgăduința aceasta vine în ordine și la ungera cu untdelemn.
² Acesta e binecuvântat de arhieru spre iertarea păcatelor și pregătirea botezului.
³ Fiindcă acesta Îl cheamă pe Dumnezeu Cel Nenăscut, Tatăl lui Hristos, Împăratul întregii firi simțite și gândite, ca să sfințească untdelemnul în Numele Domnului Iisus și să-i dea har duhovnicesc și putere lucrătoare, iertare a păcatelor și pregătire a mărturisirii Botezului, ca, dezlegat de orice împietate, cel uns să se facă vrednic de inițiere potrivit poruncii Unului-Născut.

XLIII. Mulțumire privitoare la apa tainică

¹ După care vine la apă.
² Preotul o binecuvântează și slăvește pe Stăpânul Dumnezeu Atoateșitorul, Tatăl Dumnezeului Unul-Născut, mulțumindu-l pentru că L-a trimis pe Fiul Său să Se întrupeze pentru noi, ca să ne mântuiască, pentru că a suportat ca Acesta să Se facă în Întruparea Sa ascultător întru toate [Flp 2, 8], să vestească Împărăția cerurilor, iertarea păcatelor, învierea morților.
³ Pentru acestea, după El [Tatăl] și din pricina Lui [preotul] aduce închinare și Însuși Dumnezeului Unul-Născut, mulțumindu-l pentru că a primit pentru toți moartea pe cruce, și drept închipuire [typos] a ei a dat Botezul nașterii din nou.
⁴ Și apoi dă slavă pentru că în numele lui Hristos, Dumnezeu Domnul a toate în Duhul Sfânt n-a respins neamul omenesc, ci în diverse timpuri a lucrat diferite pronii: mai întâi în rai dându-i lui Adam spre desfătare drept locuință raiul, apoi punându-i tot din motive de pronie o poruncă și izgonindu-l cu dreptate când a păcătuit, dar nerespingându-l din bunătaie cu totul, ci educându-i pe cei care i-au urmat în diverse feluri; ca la sfârșitul veacului a trimis pe Fiul Său să Se facă om pentru oameni și să primească toate cele omenești afară de păcat [Evr 4, 15].

⁵ Acum deci preotul să-L cheme pentru Botez și să spună zicând:

— Privește din cer și sfințește apa aceasta! Dă-i ei har și putere ca, după porunca Hristosului Tău, cel care se va boteza să fie răstignit, să moară, să fie îngropat și să învie împreună cu El spre învierea cea întru El [Rm 6, 2-8. 11], murind păcatului și fiind viu pentru dreptate [Rm 8, 10; Col 3, 5].

XLIV. Mulțumire privitoare la Mirul tainic

¹ Iar după ce l-a botezat în numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt [Mt 28, 19], să-l ungă cu mir zicând:

— Doamne, Dumnezeule Cel Nenăscut și fără stăpân, Domn a toate, Care ai dat între toate neamurile bună-mireasma cunoașterii Evangheliei [2 Co 2, 14]. Tu fă și acum ca acest mir să lucreze asupra acestui botezat, ca

bună-mireasmă a Hristosului Tău să rămână în el sigură și fixă și, murind el împreună cu El, să fie și viu împreună cu El [2 Co 7, 3].

Acestea să le zică și cele ce urmează acestora, fiindcă aceasta e puterea punerii mâinilor peste fiecare element; căci dacă nu se face această invocare peste fiecare din ele de către un preot evlavios, cel botezat coboară numai în apă ca iudeii, și-și dă jos doar murdăria trupului, nu și murdăria sufletului.

XLV. Rugăciunea noilor inițiați

¹ După aceasta, stând în picioare, botezatul să se roage rugăciunea pe care ne-a învățat-o Domnul [Mt 6, 9]. Este necesar ca cel înviat să stea în picioare și să se roage, pentru că tot cel sculat stă drept; și el deci, murind împreună cu Hristos și înviind împreună cu El, stă în picioare. ² Să se roage însă spre răsărit, întrucât așa stă scris în cartea a doua a Cronicilor: după ce s-a săvârșit templul Domnului de împăratul Solomon, la tâmosirea lui „preoții, leviții și cântăreții cu chimvale, harfe și chitare au stat în partea de răsărit a jertfelnicului laudând, mărturisind și zicând [2 Par 5, 11–13]: Lăudați pe Domnul că e bun, că în veac este mila Lui! [Ps 134, 3]”.

³ Iar după prima rugăciune să se roage acestea:

— Dumnezeule Atoateîitorule, Tatăl Hristosului Tău, al Fiului Tău Unul-Născut, dă-mi trup nepătat, inimă curată [Ps 50, 12], minte veghetoare, cunoaștere nerătăcită, venire a Duhului Sfânt spre agonisirea și încredințarea adevărului Hristosului Tău, prin Care să-Ți fie slavă în Duhul Sfânt în veci. Amin.

⁴ Acestea am socotit drept să le rânduim despre catehumeni.

XLVI. Ce episcopi au hirotonit și trimis apostolii

¹ Iar despre episcopii hirotoniți de noi în viața noastră vă facem cunoscut că ei sunt aceștia: ² în Ierusalim, Iacob fratele Domnului, care murind a fost urmat ca al doilea de Simon al lui Cleopa, iar după el al treilea a urmat Iuda al lui Zaheu; ³ în Cezareea Palestinei, mai întâi Zaheu, care fusese vameș, apoi Corneliu, după care al treilea, Teofil; ⁴ în Antiohia, primul a fost Evodius pus de mine, Petru, și Ignatie pus de Pavel; ⁵ în Alexandria, primul a fost Anian hirotonit de evanghelistul Marcu, iar al doilea Avilius hirotonit de Luca evanghelistul; ⁶ primul episcop al Bisericii Romei, Linus fiul lui Claudiu, a fost hirotonit de Pavel, iar al doilea după moartea lui Linus, Clement, a fost hirotonit de mine, Petru; ⁷ în Efes, primul a fost Timotei hirotonit de Pavel, iar apoi Ioan hirotonit de mine [Ioan]; ⁸ în Smyrna, primul a fost Ariston, după care a urmat Stratea al lui Loidos, iar al treilea Ariston; ⁹ în Pergam, a fost hirotonit de mine Gaius, iar în Filadelfia, Dimitrie, tot de mine;

¹⁰ în Chenchrea, Lucius și în Creta, Tit, hirotoniți de Pavel; ¹¹ în Atena, Dionisie, iar în Tripolis din Fenicia, Maraton; ¹² în Laodiceea Frigiei, Arhip, iar în Colose, Filimon; ¹³ în Veria Macedoniei, Onisim, iar în Biserica Galatiei, Crescens; ¹⁴ în parohiile Asiei, Achila și Nichita, iar în Biserica Egeinei, Crispus. ¹⁵ Aceștia le-am încredințat noi parohiile în Domnul. Aducându-vă aminte întotdeauna învățătura lor, păziți cuvintele noastre. Și Domnul să fie cu voi acum și în veci nesfârșiți, așa cum a spus El Însuși când urma să fie luat la Dumnezeu și Tatăl Său: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului. Amin” [Mt 28, 20].

XLVII. Imn de dimineață

¹ — „Slavă întru cele înalte lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire” [Lc 2, 14]. ² Te laudăm, Te cântăm, Te binecuvântăm, Te slăvim și ne închinăm Ție prin marele Tău Arhiepiscop, Ție Care ești cu adevărat Dumnezeu Nenăscut, Unul, Singur, neapropiat, pentru slava Ta cea mare. Doamne, Împărate ceresc, Dumnezeule Părinte Atoatețitorule. ³ Doamne Dumnezeule și Tatăl Domnului, Mielul fără prihană Care ridică păcatul lumii [In 1, 29], primește cererea noastră Cel ce șezi pe heruvimi [Ps 79, 2]. Că Tu Singur ești sfânt, Tu Singur ești Domn, Dumnezeu și Tatăl lui Iisus Hristos, Dumnezeu a toată firea făcută, Împăratul nostru, prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea.

XLVIII. Imn de seară

¹ „Lăudați, copii, pe Domnul, laudați numele Domnului!” [Ps 118, 12]. ² Te laudăm, Îți cântăm, Te binecuvântăm pentru slava Ta cea mare, Doamne Împărate, Tatăl Hristosului nostru, al Mielului nepătat Care ridică păcatul lumii [In 1, 29]. ³ Ție se cuvine laudă, Ție se cuvine cântare, Ție mărire se cuvine, lui Dumnezeu și Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt în vecii vecilor. Amin.

⁴ „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău în pace, căci văzură ochii mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înainte feței tuturor popoarelor, luminează spre descoperirea neamurilor/păgânilor și slavă poporului Tău Israel” [Lc 2, 29–32].

XLIX. La prânz

¹ Binecuvântat ești, Doamne, Cel ce mă hrănești din tinerețile mele, Cel ce dai hrană la tot trupul [Ps 135, 25]. Umples inimile noastre de bucurie și veselie [FA 14, 17], ca având totdeauna cele de ajuns să prisosim în toată făpta cea bună [2 Co 9, 8] în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia fie slava, cinstea și închinarea în veci. Amin.

Cartea VIII: Despre harisme, hirotonii și canoanele bisericești

1. Că harismele vindecărilor și celorlalte semne nu sunt date spre folosul celor ce le lucrează, ci pentru încredințarea necredincioșilor, și că nu e nevoie ca orice credincios să facă semne

¹ Când Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne-a predat marea taină a dreptei-credințe/bunei-cinstiri [1 Tim 3, 16] și i-a chemat pe iudei și pe păgâni la cunoașterea Unului și Singurului Dumnezeu adevărat [In 17, 3] — cum spune El Însuși când mulțimea pentru mântuirea celor ce au crezut: „Am arătat Numele Tău oamenilor, am săvârșit lucru pe care Mi l-ai dat” [In 17, 6, 4], și când spunea Tatălui despre noi: „Părinte sfinte, deși lumea nu Te-a cunoscut, dar Eu Te-am cunoscut și aceștia Te-au cunoscut” [In 17, 25], ca și cum eram desăvârșiți —, ne-a vorbit tuturor împreună despre harismele care vor fi date de la El prin Duhul Sfânt: „Iar celor ce cred le vor urma aceste semne: în numele Meu vor alunga demoni, vor grăi în limbi noi, vor lua în mâini șerpi și chiar dacă vor bea vreo băutură de moarte, nu-i va vătăma, își vor pune peste bolnavi mâinile lor și se vor face bine” [Mc 16, 15].

² Aceste harisme fiind date mai întâi nouă, apostolilor care urma să vestim Evanghelia la toată creația [Mc 16, 15], după aceea au fost dăruite în chip necesar și celor ce au crezut prin noi, nu spre folosul celor ce le lucrează, ci spre înduplecarea necredincioșilor, ca pe cei pe care nu i-a convins cuvântul, pe aceștia să-i înduplece puterea semnelor.

³ Fiindcă semnele nu sunt pentru noi, credincioșii, ci pentru cei necredincioși [1 Co 14, 22] dintre iudei și păgâni, fiindcă nici izgonirea de demoni nu e spre folosul nostru, ci al celor curățiți prin lucrarea lui Hristos, cum arată Însuși Hristos Care ne povățuiește spunând: „Nu vă bucurați că duhurile ascultă de voi, ci bucurați-vă că numele voastre sunt scrise în cer” [Lc 10, 20], întrucât primul lucru se face prin puterea Lui, al doilea însă se face prin bunăvoința și sânguința noastră, evident ajutați de El.

⁴ Nu este deci necesar ca orice credincios să scoată demoni, să învie morți sau să grăiască în limbi, ci numai cel învrednicit de o harismă pentru o cauză utilă mântuirii necredincioșilor, care de multe ori sunt înduplecați nu de argumente și demonstrații, ci de lucrarea semnelor, atunci când ele sunt vrednice de mântuire.

⁵ Fiindcă nu toți necredincioșii sunt întorși de minuni, martor e Însuși Dumnezeu când spune în Lege: „În alte limbi și cu alte buze voi grăi cu poporul acesta și tot nu vor crede” [1 Co 14, 21; Is 28, 11–12].

⁶ Pentru că nici egiptenii n-au crezut în Dumnezeu [Is 3–14], deși Moise a făcut atâtea semne și minuni, nici mulțimea iudeilor n-a crezut în Hristos Care, ca Moise, a vindecat toată boala și toată neputința [Mt 4, 23]; nici pe aceia nu i-a convins toiașul însuflăit și devenit șarpe, nici mâna de-

venită albă, nici Nilul preschimbat în sânge, nici pe aceștia nu i-au înduplecat orbii care văd, ologii care umblă și morții înviați [Mt 11, 5]; celui dintâi [lui Moise] i s-au opus Iani și Iamvri [2 Tim 3, 8], iar celui din urmă [lui Hristos] Ana și Caiafa [In 18, 13-14].⁷ Astfel nu pe toți îi înduplecă semnele, ci numai pe cei care au deja o bună dispoziție și pentru care Dumnezeu binevoiește ca un Econom înțelept să săvârșească niște puteri, nu prin puterea oamenilor, ci prin voința Lui.⁸ Acestea le spunem pentru ca aceia care au primit unele harisme să nu se înalțe împotriva celor ce nu le-au primit.⁹ Iar harisme le numim aici pe cele care se arată prin semne, pentru că nu este om care a crezut în Dumnezeu prin Hristos Care să nu fi primit vreo harismă duhovnicească [Rm 1, 11].¹⁰ Fiindcă însuși faptul de a fi fost eliberat de necredința politeistă și de a crede în Dumnezeu Tatăl prin Hristos e o harismă a lui Dumnezeu, la fel și faptul de a lepăda vălul iudaic [2 Co 3, 13] și a crede că prin bunăvoința lui Dumnezeu [Fiul] Cel Unul-Născut mai înainte de veci S-a născut în timpul din urmă dintr-o Fecioară fără legătură cu un bărbat, că a viețuit ca un om fără păcat plinind toată dreptatea [Mt 3, 15] Legii, că, tot prin îngăduința lui Dumnezeu Cuvântul, Dumnezeu a răbdat cruce disprețuind rușinea [Evr 12, 2] și că a murit, a fost îngropat și a înviat după trei zile, și rămânând împreună cu apostolii patruzeci de zile [FA 1, 3] și plinind toată rânduiala, a fost înălțat de la ochii lor [Mc 16, 19] la Dumnezeu și Tatăl Care L-a trimis.¹¹ Cine crede acestea nu în chip simplu și fără rațiune, ci cu judecată și încredințare certă, acela a primit o harismă de la Dumnezeu, asemenea și acela izbăvit de orice erezie.¹² Prin urmare, nimeni din cei care fac semne și minuni să nu judece pe vreunul din credincioși că nu s-a învrednicit să le lucreze; fiindcă harismele lui Dumnezeu date de El prin Hristos sunt diferite, și tu ai primit una, iar acela alta: pentru că unul a primit cuvântul înțelepciunii sau cunoașterii sau al discernământului duhurilor [1 Co 12, 8, 10] sau o preștiință a celor viitoare, un cuvânt de învățătură, sau o neținerere de minte a răului sau o înfrânare legiuită.¹³ Căci nici Moise, omul lui Dumnezeu [Dt 33, 1], când a săvârșit minunile în Egipt, nu s-a ridicat împotriva celor de o seminție cu el și, deși a fost numit Dumnezeu [Is 7, 1], nu s-a trufit împotriva profetului său, Aaron.¹⁴ Dar nici Isus al lui Navi, care a condus poporul după el, deși în lupta cu iebusiții, a oprit soarele în Gabaon și luna în valea Ailon [Jos 10, 12] pentru că ziua nu-i ajungea pentru biruință, totuși nu s-a înălțat împotriva lui Finees sau Caleb. Nici Samuel, care a făcut atâtea lucruri uimitoare nu l-a nesocotit pe iubitul de Dumnezeu David, deși amândoi au fost profeți, unul arhieru, iar celălalt rege.¹⁵ Și deși în Israel erau șapte mii de sfinți care nu și-au plecat genunchiul lui Baal [3 Rg 19, 18], numai Ilie și ucenicul lui Elisei au ajuns făcători de minuni, dar Ilie nu l-a luat în răs pe economul Avdie care era temător de Dumnezeu [3 Rg 18], dar

nu făcea semne, nici Elisei nu l-a trecut cu vederea pe învățăcelul său care tremura în fața vrăjmașilor [4 Rg 6, 15–16].¹⁶ Nici înțeleptul David care a fost izbăvit de două ori din gura leilor [Dn 6; 14, 31–42], nici cei trei copii în cuptorul de foc [Dn 3] nu i-au nesocotit pe ceilalți de o seminție cu ei, căci știau că au scăpat de acele lucruri cumplite nu prin puterea lor, ci prin țăriia lui Dumnezeu și așa au săvârșit semne și au fost eliberați din dificultăți.¹⁷ Așadar nimeni din voi să nu se înalțe împotriva fratelui, chiar dacă e profet sau făcător de minuni, căci dacă n-ar mai fi nici un necredincios, toată lucrarea semnelor ar fi de prisos.¹⁸ Fiindcă a fi bine-credincios ține de bunăvoința cuiva, iar facerea de minuni de puterea celui care le lucrează: primul lucru ne privește pe noi, al doilea pe Dumnezeu Care le lucrează din motivele pe care le-am spus mai sus.¹⁹ Prin urmare, nici împăratul să nu-i nesocotească pe generalii aflați sub el, nici stăpânitorii pe supuși, căci dacă n-ar exista cei stăpâniți, stăpânitorii ar fi de prisos, iar dacă n-ar exista generali, împărăția n-ar putea sta.²⁰ Dar nici episcopul să nu se înalțe împotriva diaconilor sau prezbiterilor, nici prezbiterii împotriva poporului, căci alcătuirea adunării e și din unii și din alții.²¹ Fiindcă episcopii și prezbiterii sunt preoții cui? Iar laicii sunt laicii cui? Faptul de a fi creștini ține de noi, dar faptul de a fi apostoli sau episcopi sau altceva nu ține de noi, ci de Dumnezeu Care dă harismele Sale.²² Acestea fie deci spuse despre cei învredniciți de harisme sau demnitați.

II. Că nu oricine profetește sau scoate demoni e neapărat sfânt

¹ La acest cuvânt adăugăm faptul că nici oricine profetește nu este cuvios, nici oricine scoate demoni nu este sfânt.² Căci și ghicitorul Valaam al lui Beor a profetit [Nm 23; 24], deși era necredincios, și Caiafa [In 11, 51] numit în chip mincinos arhieru; diavolul și demonii din jurul lui prezic și ei multe, deși în ei nu se găsește nici o scânteie de dreaptă-credință, fiindcă din pricina răutății lor sunt prizonierii neștiinței.³ Este evident deci că, deși profetesc, necredincioșii nu-și acoperă prin profeție necredința, nici cei care scot demoni nu vor deveni cuvioși prin alungarea acestora, fiindcă se amăgesc unii pe alții ca aceia care se dedau la jocuri pentru a provoca râsul și pentru a-i face să piară pe cei care iau aminte la ei.⁴ Dar nici un împărat necredincios nu mai este împărat, ci tiran, nici un episcop prizonier al ignoranței sau al răutății nu mai este episcop, ci se numește în chip mincinos episcop, fiind promovat nu de Dumnezeu, ci de oameni, ca Anania și Samaia în Ierusalim. Sedechia și Achia profeții mincinoși la Babilon [Ir 35; 36].⁵ Ghicitorul Valaam a suferit și el pedeapsă pentru că l-a stricat pe Israel la Beelfegor [Nm 25. 31]. Caiafa s-a sinucis mai apoi, fiii lui Scheva care au încercat să scoată demoni au fost răniți de ei fugind în chip rușinos [FA 19, 14], iar îm-

părații necredincioși ai lui Israel și Iuda au suferit tot felul de pedepse. ⁶ Este evident deci că și episcopii și preoții numiți în chip mincinos așa nu vor scăpa de pedeapsa de la Dumnezeu, căci și lor li se va spune acum: „Pe voi, preoți care faceți rău în numele Meu, vă voi preda spre junghiere [Is 34, 2], ca pe Sedechia și Achia, pe care împăratul Babilonului i-a ars în tăvi cu jăratie”, cum spune Ieremia profetul [36, 22]. ⁷ Iar acestea le spunem nu nesocotind profețiile adevărate, căci știm că ele se lucrează în cei cuvioși prin însuflarea lui Dumnezeu, ci pentru a reprimă îndrăzneala celor trufași, adăugând și aceea că unora ca acestora Dumnezeu le ia harul: „Căci Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă har” [Pr 3, 34]. ⁸ Deci Sila și Agav, care au profetit pe vremea noastră [FA 15, 32; 21, 10], nu s-au întins pe ei înșiși până la treapta apostolilor, nici n-au trecut peste măsurile lor, deși sunt iubiți de Dumnezeu. ⁹ Au profetit și femei: în vechime Mariam, sora lui Moise și a lui Aaron [Is 15, 20], iar după ea Debora [Jd 4, 4], după aceasta Hulda [4 Rg 22, 14] și Iudit [Idt 8], prima sub Iosia, a doua sub Darius; au profetit și Maica Domnului și Elisabeta, ruda ei, și Ana [Lc 1, 2], iar în timpul nostru fiicele lui Filip [FA 21, 9], dar ele nu s-au ridicat împotriva bărbaților lor, ci și-au păzit măsurile. ¹⁰ Prin urmare, dacă între voi cineva, sau femeie sau bărbat, ar dobândi un asemenea har, să se smerească, ca Dumnezeu să binevoiască în el, căci El spune: „Peste cine voi privi dacă nu peste cel smerit și liniștit și care tremură la cuvintele Mele?” [Is 66, 2].

III. Despre hirotoniri

¹ În prima parte a acestui cuvânt am expus despre harismele pe care Dumnezeu le-a dat după voia Sa oamenilor și cum i-a muștrat pe cei care au încercat să rostească minciuni sau erau mișcați de un duh străin, și că pentru profeție sau facere de minuni Dumnezeu S-a folosit de multe ori de oameni răi.

² Acum cuvântul nostru ne-a condus la tema principală a organizării bisericesti [ekklēsiastikēs diatypōseōs], ca învățând de la noi rânduiala/ordinea [diataxin], voi, care ați fost rânduiți de voia lui Hristos episcopi, să faceți toate după poruncile date vouă, bine știind că cine ascultă de voi ascultă de Hristos, iar cine ascultă de Hristos ascultă de Dumnezeu și Tatăl Lui [Le 10, 16]. Căruia fie slava în veci. Amin.

IV. Despre hirotonia episcopilor

¹ Prin urmare, fiind împreună noi, Cei Doisprezece Apostoli ai Domnului, vă poruncim aceste rânduieli după toată organizarea bisericească, fiind de față împreună cu noi și vasul alegerii [FA 9, 15], Pavel, tovarășul nostru de apostolie, Iacob episcopul, ceilalți prezbiteri și cei șapte diaconi.

² Deci primul eu, Petru, am rânduit să se hirotonească episcop, așa cum am rânduit toți mai sus [cartea II, cap. I-II], un om care excelează și e ireproșabil în toate, ales de tot poporul. ³ După ce numele lui a fost pronunțat și agreat, adunându-se în zi de duminică poporul împreună cu prezbiteriul și episcopii prezenți, cel mai de seamă dintre ei să întrebe prezbiteriul și poporul dacă el este cel cerut drept stăpân. ⁴ Și dacă aceștia își exprimă acordul, să-i mai întrebe dacă toți dau mărturie despre el că e vrednic de această mare și strălucită conducere, dacă stă drept în cele privitoare la buna-credință [*eusebeia*] în Dumnezeu, dacă păzește cele drepte față de oameni; dacă gospodărește bine cele ale casei lui, dacă are o viață ireproșabilă [cf. *1 Tim* 3, 4. 2]. ⁵ Și dacă toți împreună vor da mărturie după adevăr, și nu după prejudecată, că este așa, ca în fața tribunalului lui Dumnezeu și al lui Hristos, evident și în prezența Duhului Sfânt și a tuturor sfinților și a duhurilor slujitoare [*Evr* 1, 14], să fie întrebați și a treia oară dacă e cu adevărat vrednic de această slujire/liturgisire, ca în gura a doi sau trei martori să se statornicească cuvântul [*Dn* 19, 15; *Mt* 18, 16]. Și dacă vor încuviința și a treia oară că e vrednic, să se ceară de la toți un acord și să fie ascultați dându-l cu înflăcărare.

⁶ Și după ce se face tăcere, unul din primii episcopi împreună cu alți doi să stea în picioare lângă jertfelnic și, în timp ce ceilalți episcopi și prezbiteri se roagă în tăcere, iar diaconii țin dumnezeieștile Evanghelii deschise deasupra celui hirotonit, să spună către Dumnezeu așa:

V. Rugăciune la hirotonia unui episcop

¹ — Cel ce ești, Stăpâne Doamne Dumnezeule Atoatețiiiitorule, Cel Singur Nenăscut și neîmpărătit, Cel ce ești pururea și înainte de veci, Cel cu totul nelipsit de nimic și Care ești mai presus de orice cauză și devenire, Cel Singur adevărat, Cel Singur înțelept, Cel Singur preainalt, Cel nevăzut prin fire, a Cărui existență e o cunoaștere fără început, Cel Singur bun și incomparabil, Care știi toate mai înainte de facerea lor, Cunoscătorul celor ascunse [*Dn* 1. 42], Cel neapropiat, Cel fără stăpân, ² Dumnezeu și Tată al Fiului Tău Unul-Născut, al Dumnezeului și Mântuitorului nostru, Creatorul prin El a toate, Pronietorul, Ocrotitorul, Părintele îndurărilor și Dumnezeuul a toată mângâierea [*2 Co* 1. 3], Care locuiești în cele înalte și privești la cele de jos [*Pis* 112, 5-6]. ³ Tu Care prin venirea în trup a Hristosului Tău și având drept martor pe Mângâietorul ai dat hotare Bisericii prin apostolii Tăi și învățătorii noștri, episcopii așezați prin harul Tău; Tu Care ai prehotărât dintru început preoți spre conducerea poporului Tău, mai întâi pe Abel, Set, Enos, Enoh, Noe, Melchisedec și Iov. ⁴ Care i ai arătat pe Avraam și pe ceilalți patriarhi împreună cu credincioșii Tăi slujitori Moise și Aaron, Eleazar și

Fineș; Care ai rânduit dintre ei stăpânitori și preoți la Cortul Mărturie. Care l-ai ales pe Samuel drept preot și profet, Care n-ai lăsat locașul Tău sfânt fără slujire, Care ai binevoit să fii slăvit în cei pe care i-ai ales. ⁵ Însuși și acum prin mijlocirea Hristosului Tău revarsă prin noi puterea Duhului Tău conducător [*Ps* 50, 14], Care slujește preaiubitului Tău Slujitor [*Paidi*] Iisus Hristos, și Care cu voia Ta a fost dăruit sfinților Tăi apostoli, ai Dumnezeului Celui Veșnic. ⁶ Dumnezeule Cunoscător al inimilor, dă în numele Tău robului Tău acestuia, pe care l-ai ales la episcopie, să păstorească sânta Ta turmă ca arhieru al Tău, slujindu-Ți ireproșabil ziua și noaptea și făcând milostivă fața Ta, să adune numărul celor ce se mântuiesc și să-Ți ofere darurile sfintei Tale Biserici. ⁷ Dă-i, Stăpâne Atoatefăitorule, prin Hristosul Tău, împărtașirea Duhului Sfânt, ca să aibă puterea de a ierta păcatele după porunca Ta [*In* 20, 23], să dea clerici după porunca Ta [*FA* 1, 26; *Tit* 1, 5] să dezlege orice legătură [*Is* 58, 6] prin puterea pe care ai dat-o apostolilor, să-Ți placă Ție în blândețe și inimă curată [*Ps* 50, 12], aducându-Ți jertfa curată și nesângeroasă [*Mal* 1, 11] pe care ai rânduit-o prin Hristos, taina Noului Legământ [*Lc* 22, 20], spre miros de bună-mireasmă [*Ef* 5, 2] prin sfântul Tău Slujitor [*Paidi*] Iisus [*FA* 4, 27. 30], Hristosul lui Dumnezeu și Mântuitorul nostru, prin Care Ție fie slava, cinstea și închinăciunea în Sfântul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

⁸ Iar după ce s-a rugat el acestea, ceilalți preoți să spună: Amin, și împreună cu ei tot poporul.

⁹ Și, după rugăciune, unul din episcopi să aducă Jertfa [euharistică] în mâinile celui hirotonit.

¹⁰ Iar dimineață să fie întronizat de ceilalți episcopi în locul care-l distinge [ca episcop] și toți să-l sărute cu sărutarea în Domnul.

Liturghia Cuvântului

¹¹ Și după citirea Legii și Profețiilor, a Epistolelor și Faptelor noastre și a Evangheliilor, hirotonitul să salute Biserica, zicând:

— Harul Domnului nostru Iisus Hristos și iubirea lui Dumnezeu Tatăl și comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți [2 Co 13, 13].

Și toți să răspundă: — Și cu duhul tău.

Iar după această salutare să adreseze poporului cuvinte de mângâiere [predica].

VI. Rugăciune pentru catehumeni

¹ Iar eu Andrei, fratele lui Petru, spun aceasta: După ce s-a terminat cuvântul de învățătură, ² sculându-se toți, diaconul ridicându-se într-un loc mai înalt să vestească:

— Nici unul dintre ascultători, nici unul dintre necredincioși [să nu mai rămână]!

³ Și când se face liniște, să spună:

— Catehumeni, rugați-vă!

⁴ Și toți credincioșii să se roage în minte pentru ei zicând: — Doamne, miluiește!

Iar diaconul să spună pentru ei așa:

⁵ — Pentru catehumeni mai cu dinadinsul să cerem toți Bunului și Iubitorului de oameni Dumnezeu să asculte cu bunăvoință cererile și rugămintele lor [Ps 6, 10] și, primind implorarea lor, să-i ajute și să le dea cererile inimilor lor [Ps 36, 4] spre ce este de folos, să le descopere Evanghelia Hristosului Său, să-i lumineze și înțeleptească, să-i învețe [educe] cunoașterea lui Dumnezeu, să-i învețe poruncile și îndreptările Lui [Ps 118, 12], să sădească în ei frica curată și mântuitoare de El, să le deschidă urechile inimilor ca să cugete la legea Lui ziua și noaptea [Ps 1, 2], ⁶ să-i întărească în buna-credință [eusebeia], să-i unească și numere împreună cu sfânta Lui turmă, să-i învrednicească de baia nașterii din nou [Tit 3, 5], de veșmântul nescricăciunii și de viața cea adevărată [1 Tim 6, 19]; să-i izbăvească de toată impietatea și să nu dea loc celui străin [diavolului] împotriva lor [Ef 4, 27], ci să-i curețe de toată întinăciunea trupului și a duhului [2 Co 7, 1], să locuiască și să umble între ei [2 Co 6, 16] prin Hristosul Lui, să binecuvânteze intrările și ieșirile lor și să le fie spre folos cele ce le stau înainte. ⁷ Cu dinadinsul ne rugăm pentru ei ca, dobândind iertarea greșelilor, să se învrednicească prin inițiere de Sfintele Taine și de rămânerea împreună cu sfinții.

⁸ — Catehumeni, sculați-vă! Cereți prin Hristosul Lui pacea lui Dumnezeu, ziua pașnică și fără de păcat, precum și toată vremea vieții noastre, sfârșit creștinesc vieții noastre, un Dumnezeu milostiv și binevoitor, și iertarea greșelilor. Dați-vă pe voi înșivă lui Dumnezeu Celui Singur Nenăscut prin Hristosul Lui! Plecați-vă capetele ca să fiți binecuvântați!

⁹ Iar la fiecare din cele pe care le rostește diaconul, poporul să spună: — Doamne, miluiește!, și înainte de toți copiii.

¹⁰ Și plecându-și ei capetele, episcopul hirotonit să-i binecuvânteze cu această binecuvântare:

¹¹ — Dumnezeule Atoateîitorule, Cel Nenăscut și Neapropiat, Singurul adevăratul Dumnezeu [In 17, 3], Dumnezeul și Tatăl Hristosului Tău, al Fiului Tău Unul-Născut, Dumnezeul Mângâietorului și Domn a toate, Care prin Hristos ai pus peste învățăceii Tăi învățători spre învățarea dreptei-credințe,

¹² Tu însuși privește și acum peste robii Tăi catehumeni, care învață Evanghelia Hristosului Tău, dă-le lor inimă nouă și un duh drept înnoiește în cele dinăuntru ale lor [Ps 50, 12] ca să știe să facă voia Ta din toată inima și cu

un suflet voitor [2 Mac 1, 3].¹³ Învrednicește-i de sfânta inițiere, unește-i cu sfânta Ta Biserică și fă-i părtași ai dumnezeieștilor Taine prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [1 Tim 1, 1], Care a murit pentru ei, prin Care Ție fie slava și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

¹⁴ După care diaconul să spună: — Catehumeni, mergeți în pace!

VII. Rugăciune pentru cei posedați

¹ Iar după ce aceștia au ieșit, să spună:

² — Rugați-vă cei posedați de dhuri necurate! Cu dinadinsul toți să ne rugăm pentru ei, ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să pedepsească prin Hristos dhuri necurate și rele [Lc 4, 36] și să-i izbăvească pe rugătorii Lui din puterea celui străin. Cel care a pedepsit o legiune de demoni [Mc 5, 9] și pe diavol, inițiatorul răului, Însuși să-i pedepsească și acum pe apostatii de la dreapta-credință și să izbăvească și să curețe de lucrarea lor făpturile Lui pe care le-a făcut cu multă înțelepciune.³ Cu dinadinsul să ne rugăm și pentru ei: Mântuiește-i, ridică-i, Dumnezeule, cu puterea Ta!

— Posedați, plecați-vă capetele ca să fiți binecuvântați!

⁴ Iar episcopul să se roage spunând:

⁵ — Tu, Cel care ai legat pe cel tare și ai răpit toate lucrurile lui [Mt 12, 29], Care ne-ai dat puterea de a călca peste șerpi și scorpionii, și peste toată puterea vrăjmașului [Lc 10, 19], Care ne-ai predat șarpele omorător de oameni legat ca pe o vrabie unor copii [Iov 40, 29], Tu, de Care toate se tem și tremură de la fața puterii Tale [Manase], Care l-ai făcut să se prăbușească pe pământ ca un fulger din cer [Lc 10, 18], nu căzând el dintr-un loc, ci de la cinste la necinste pentru răutatea lui de bunăvoie,⁶ Tu, Care cu privirea Ta usuci adâncul [Ps 105, 9] și de a Cărui amenințare se topesc munții [Ps 96, 5] și al Cărui adevăr rămâne în veac [Ps 116, 2], pe Care-L laudă pruncii și binecuvântează cei ce sug [Ps 8, 3], pe Care-L laudă și Căruia I se închină îngerii [Ps 148, 2];⁷ Care Te uiți la pământ și-l faci pe el de se cutremură, Care Te atingi de munți și fumeșă [Ps 103, 32], Care ameninți marea și o secătuiești, Care golești toate râurile, pentru Care norii sunt ca pulberea pământului [Naum 1, 4. 3], Care umbli pe mare ca pe uscat [Iov 9, 8],⁸ Dumnezeule Unule-Născut, Fiu al Unui Mare Părinte, ceartă dhuri cele rele și izbăvește lucrurile mâinilor Tale [Ps 8, 7] de lucrarea dului străin; că Ție se cuvine slava, cinstea și venerarea și prin Tine Tatălui Tău în Duhul Sfânt în veci. Amin.

⁹ Și diaconul să spună: — Cei posedați ieșiți!

VIII. Rugăciune pentru cei ce se pregătesc în vederea luminării

¹ Iar după aceasta să spună:

² — Rugați-vă cei pentru luminare! Cei credincioși să ne rugăm toți Domnului pentru ei să-i învrednicească ca, inițiați în moartea lui Hristos [Rm 6, 3],

să învie împreună cu El [Rm 6, 5], să se facă părtași ai Împărăției Lui și să se cuminece cu tainele Lui, ca să-i unească și să-i socotească împreună cu cei ce se mântuiesc în sfânta Lui Biserică.³ Cu dinadinsul ne rugăm pentru ei. Mântuiește-i și ridică-i cu harul Tău!

⁴ — Cei pecetluiți pentru Dumnezeu prin Hristosul Lui, plecați-vă!

Și să fie binecuvântați de episcop cu această binecuvântare:

⁵ — Tu, Care prin sfinții tăi profeți ai zis mai înainte celor ce se vor iniția „Spălați-vă și vă curățați” [Is 1, 16], iar prin Hristos ai legiuit nașterea duhovnicească [In 3, 5], însuși și acum privește spre cei ce se vor boteza, binecuvântează-i și sfințește-i, pregătește-i să se facă vrednici de darul Tău duhovnicesc și de adevărata înfiere, de Tainele Tale duhovnicești, de adunarea împreună cu cei mântuiți, prin Hristos Mântuitorul nostru, prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

⁶ Iar diaconul să spună: — Cei pentru luminare ieșiți!

IX. Rugăciune pentru cei aflați în pocăință/penitență

¹ După care, să vestească aceasta:

² Cei în pocăință, rugați-vă! Cu dinadins să ne rugăm toți pentru frații noștri care sunt în pocăință ca lubitorul de îndurare Dumnezeu să le arate calea pocăinței, să primească întoarcerea și mărturisirea lor, să-l zdrobească degrabă pe Satana sub picioarele lor [Rm 16, 20], să-i izbăvească de cursele diavolului [2 Tim 2, 26] și de uneltirile demonilor și să-i scoată din orice cuvânt neîngăduit, din orice faptă nelalocul ei și din orice gând rău; ³ Iartă-le toate greșelile lor cele de voie și cele fără de voie, șterge zapisul cel împotriva lor [Col 2, 14] și scrie-i în cartea vieții [Dn 12, 1; Ap 20, 15], curățește-i de toată întinărirea trupului și a duhului [2 Co 7, 1] și restabilindu-i unește-i iarăși în sfânta Lui turmă. ⁴ Căci El știe plămada noastră [Ps 102, 14] și cine se va lăuda că are inima curată sau cine se va proclama cu îndrăzneală liber de păcat [Pr 20, 9]? Fiindcă toți suntem în pedepse [Sir 8, 5]. ⁵ Încă ne rugăm pentru ei, pentru că bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește [Lc 15, 7], ca întorcându-se de la orice lucru neîngăduit să se alipească de toată fapta cea bună, ca lubitorul de oameni Dumnezeu să primească degrabă și cu bunăvoință implorările lor, să-i restabilească în vrednicia lor dintâi, să le dea lumina mântuirii și să-i întărească cu un duh conducător [Ps 50, 14], ca să nu se clatine picioarele lor [Ps 16, 5], ci să se învrednicească să se facă părtași ai celor sfinte ale Lui și părtași ai dumnezeieștilor Taine, ca arătându-se vrednici de înfiere, să dobândească viața veșnică. ⁶ Cu dinadinsul să ne zicem toți pentru ei: Doamne, miluiește! Mântuiește-i, Dumnezeule, și ridică-i cu mila Ta!

— Ridicându-vă pentru Dumnezeu prin Hristosul Lui, plecați-vă capetele să fiți binecuvântați!

⁷ Iar episcopul să se roage acestea:

⁸ — Dumnezeu! Atoatefăitor și veșnic, Stăpâne a toate, Creatorule și Conducătorule al celor ce sunt, Care prin Hristos l-ai arătat pe om podoabă a lumii și i-ai dat lui lege înăscută și scrisă ca să viețuiască în chip legiuit ca o ființă rațională și Care, păcătuiind el, i-ai dat zălog spre pocăință bunătatea Ta, privește peste cei care Ți-au plecat grumazul sufletului și al trupului, pentru că nu vrei moartea păcătosului, ci pocăința lui, ca să se întoarcă de la calea lui cea rea și să fie viu [Iz 33, 11; 18, 23]. ⁹ Care ai primit pocăința ninivitenilor [Iona 3], Care vrei ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [I Tim 2, 4], Care din pricina pocăinței lui l-ai primit cu afecțiune părintească pe fiul care și-a cheltuit în desfrânări viața lui [Lc 15, 13, 20], Însuși și acum primește părerea de rău a rugătorilor Tăi, pentru că la Tine nu este nimeni fără de păcat [3 Rg 8, 46], căci dacă te-ai uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va suferi? Că la Tine este milostivirea [Ps 129, 3–4]. ¹⁰ Restabilește-i în sfântă Biserica Ta în vrednicia și cinstea lor dinainte prin Hristos Dumnezeu și Mântuitorul nostru, prin Care Ție fie slava și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

¹¹ Și diaconul să spună: — Cei în pocăință sunteți liberi!

X. Rugăciune pentru cei credincioși

¹ Și să adauge:

² — Nimeni din cei în pocăință să nu vină! Câți suntem credincioși, să ne plecăm genunchiul! Să ne rugăm lui Dumnezeu prin Hristosul Lui, toți împreună să-L chemăm pe Dumnezeu prin Hristosul Lui!

³ — Să ne rugăm pentru pacea și stabilitatea lumii și a sfințelor lui Dumnezeu Biserici, ca Dumnezeu! a toate să ne dea pacea Lui cea veșnică și nedesființată, ca să ne păstreze petrecând în încredințarea virtuții dreptei-credințe [I Tim 2, 2].

⁴ — Să ne rugăm pentru sfânta Biserică catholică și apostolică a lui Dumnezeu de la o margine la alta a lumii, ca Domnul să o păzească neclintită și neînvinforată și să o păstreze întemeiată pe stâncă [Mt 7, 25] până la sfârșitul veacului [Mt 28, 20].

⁵ — Să ne rugăm pentru sfânta parohie de aici, ca Domnul a toate să ne învrednicească să urmărim neslăbit nădejdea Lui cerească și să-i dăm datoria neîncetată a rugăciunii noastre.

⁶ — Să ne rugăm pentru întreg episcopatul care e sub cer și învață drept cuvântul adevărului [2 Tim 2, 15].

144
7 — Să ne rugăm pentru episcopul nostru Iacob și parohiile lui, pentru episcopul nostru Clement și parohiile lui, pentru episcopul nostru Evodiu și parohiile lui, pentru episcopul nostru Anian și parohiile lui, ca înduratul Dumnezeu să-i dăruiască sfințelor lui Biserici sănătoși, cinstiți, îndelungați în zile și să le dea bătrânețe cinstită în dreapta-credință și în dreptate.

8 — Să ne rugăm pentru prezbiterii noștri, ca Domnul să-i izbăvească de orice lucru rău și nelalocul lui și să le dea prezbiterat teafăr și cinstit.

9 — Să ne rugăm pentru toată diaconia și slujirea în Hristos, ca Domnul să le dea diaconie ireproșabilă.

10 — Să ne rugăm pentru citeți, cântăreți, fecioare, văduve și orfani, pentru cei căsătoriți și care nasc prunci, ca Domnul să-i miluiască pe toți.

11 — Să ne rugăm pentru cei ce umblă cu cuvioșie în feciorie, pentru cei ce sunt în înfrânare și evlavie.

12 — Să ne rugăm pentru cei ce aduc daruri în sfântă biserica aceasta și fac milostenii celor săraci și pentru cei care aduc jertfe și pârgă Domnului Dumnezeului nostru, ca Preabunul Dumnezeu să le dea în schimb darurile Lui cerești și să le dea însutit în veacul de acum, iar în cel viitor viață veșnică [Mc 10, 30] și să le dăruiască cele veșnice în locul celor vremelnice, cele cerești în locul celor pământești.

13 — Să ne rugăm pentru frații noștri recent luminați, ca Domnul să-i întărească și sprijine.

14 — Să ne rugăm pentru frații noștri aflați în boală, ca Domnul să-i izbăvească de orice boală și neputință și să-i redea teferi sfintei Sale Biserici.

15 — Să ne rugăm pentru cei care călătoresc pe mare și pe uscat pentru cei aflați pentru numele Domnului în mine, surghiunuri, închisori și lanțuri, și pentru cei apăsați într-o amară sclavie.

16 — Să ne rugăm pentru dușmanii noștri și pentru cei ce ne urăsc, pentru cei ce ne prigonesc pentru numele Domnului, ca Domnul să îmblânzească mânia lor și să risipească furia lor împotriva noastră.

17 — Să ne rugăm pentru cei care sunt în afară și rătăciți, ca Domnul să-i întoarcă.

18 — Să ne rugăm pentru pruncii Bisericii, ca Domnul să-i desăvârșească în frica Lui și să-i ducă la măsura vârstei.

19 — Să ne rugăm unii pentru alții, ca Domnul să ne păzească cu harul Lui până la sfârșit și să ne izbăvească de cel rău, de toate poticnelile celor ce lucrează fărădelegea și să ne mântuiască în Împărăția Lui cea cerească.

20 — Să ne rugăm pentru tot sufletul creștinesc!

21 — Mântuiește-ne și ridică-ne, Dumnezeule, cu mila Ta!

22 — Să ne sculam! Rugându-ne cu stăruință pe noi înșine și unii pe alții să ne aducem Dumnezeului Celui Viu prin Hristosul Lui.

XI. Invocarea credincioșilor

¹ Așadar arhiereul să se roage și să spună:

² — Doamne Atoatefăitorule, Preaînalte Care locuiești întru cele înalte, Sfinte Care Te odihnești întru cele sfinte [*Is* 57, 15], Cel fără început și Singur început a toate, Care prin Hristos ne-ai dat vestirea cunoașterii spre recunoașterea slavei Tale și a Numelui Tău pe care ni l-ai făcut arătat [*In* 17, 6] spre înțelegere, ³ Tu Însuși și acum privește prin El spre turma Ta aceasta și izbăvește-o de toată neștiința și fapta cea rea, dă-i să se teamă de Tine cu frică, să Te iubească cu iubire și să tremure de fața slavei Tale. ⁴ Fii lor binevoitor, milostiv și ascultător la rugăciunile lor și păzește-i neschimbați, ireproșabili, nevinovați, ca să fie sfinți la suflet și la trup [*Col* 1, 22], neavând pată sau zbârcitură sau ceva din unele ca acestea [*Ef* 5, 27], ci să fie teferi și nimeni din ei să nu fie ciung sau nedesăvârșit. ⁵ Nepărtinitorule Puternice, fii apărătorul poporului Tău acesta pe care l-ai ales din zeci de mii și pe care l-ai răscumpărat cu scump sângele Hristosului Tău [*I Ptr* 1, 19], fii ocrotitor, păzitor, zid nebiruit, împrejmuire sigură, pentru că nimeni nu poate fi răpit din mâna Ta [*In* 10, 29], căci nu este alt Dumnezeu cum ești Tu [*Is* 45, 5], pentru că în Tine e răbdarea noastră [*Ps* 61, 6]. ⁶ Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău, căci cuvântul Tău este adevărul [*In* 17, 7], izbăvește-i de toată boala și toată neputința, de orice greșală, de orice uneltire și amăgire, de frica de dușmani, de săgeata care zboară ziua, de lucrul care umblă în întuneric [*Ps* 90, 5–6], și învrednicește-i de viața veșnică cea în Hristosul Tău, Fiul Tău Unul-Născut, Dumnezeu și Mântuitorul nostru, prin Care Ție fie slava și venerarea în Duhul Sfânt acum și în vecii vecilor. Amin.

Dialog, sărutarea păcii și aducerea darurilor la altar

⁷ După acestea diaconul să spună: — Să luăm aminte!

⁸ Iar episcopul să salute Biserica și să spună:

— Pacea lui Dumnezeu să fie cu voi cu toți!

Și poporul să răspundă:

— Și cu duhul tău.

⁹ Iar diaconul să spună tuturor:

— Sărutați-vă unii pe alții cu sărutare sfântă!

Și clerul să sărute episcopul, bărbații laici pe bărbați, iar femeile pe femei.

¹⁰ Copiii să stea lângă altar și un alt diacon să-i supravegheze să nu facă dezordine. Iar ceilalți diaconi să umble și să-i observe pe bărbați și pe femei, ca să nu se facă zarvă și nimeni să nu facă semne din cap, să șușotească sau să moțâie. ¹¹ Ipodiaconii să stea la ușile bărbaților și diaconițele la cele ale femeilor, ca nu cumva în timpul ofrandei cineva să iasă ori să deschidă poarta.

chiar dacă ar fi un credincios.¹² Iar un ipodiamon să dea preoților apă să-și spele mâinile, simbol al curăției sufletelor lor închinată lui Dumnezeu.

XII

¹ Spun și eu, Iacob, fratele lui Ioan, fiului lui Zevedei, ca diaconul să spună de îndată:

² — Nici unul din catehumeni, nici unul din ascultători, nici unul din necredincioși, nici unul din heterodocși să nu mai fie! Cei care v-ați rugat prima rugăciune, apropiați-vă! Mamelor, luați-vă copiii lângă voi! Nimeni să n-aibă nimic împotriva cuiva, nimeni să nu fie fățarnic! Drepti spre Domnul, să stăm cu frică și cutremur ca să aducem ofranda!

³ După ce s-au făcut acestea, diaconii să aducă episcopului darurile la jertfelnic, iar prezbiterii să stea de-a dreapta și de-a stânga lui înconjurându-l ca niște învățăcei un învățator; și doi diaconi să țină de ambele părți ale jertfelnicului un evantai [*rhypidion*] din membrane subțiri sau pene de păun ori o pânză ușoară, și să alunge în liniște micile zburătoare, ca să nu se apropie de cupe.

Anafora euharistică

⁴ Arhiereul deci, rugându-se în sine însuși împreună cu preoții și îmbrăcat într-un veșmânt strălucitor, stând în fața jertfelnicului și făcându-și cu mâna la frunte semnul crucii, să spună:

Dialog introductiv

— Harul Atoatețitorului Dumnezeu și iubirea Domnului Iisus Hristos și comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți [2 Co 13, 13]!

Și toți să spună într-un glas: — Și cu duhul tău!

⁵ Arhiereul: — Sus mintea!

Toți: — O avem la Domnul!

Arhiereul: — Să mulțumim Domnului!

Toți: — Vrednic și drept lucru este!

Și arhiereul să spună:

Doxologie

⁶ — Vrednic și drept lucru cu adevărat este a Te lăuda pe Tine, Cel ce ești Dumnezeu adevărat, Care ești mai înainte de cele făcute și de la care își trage numele toată paternitatea în ceruri și pe pământ [Ef 3, 15], Cel singur nenăscut, fără de început, fără împărat și fără stăpân, nelipsit de nimic, Dăruitorul oricărui bine, mai presus de orice cauză și devenire, Care ești totdeauna și întru toate Același; din Care au venit la existență toate ca dintr-o origine.

⁷ Căci Tu ești cunoașterea fără început, vederea veșnică, auzul nenăscut, înțelepciunea neînvățată, întâiul prin fire și unicul prin existență și mai presus de orice număr; Care ai adus toate de la neființă la existență prin Fiul Tău Unul-Născut, pe Care L-ai născut mai înainte de toți vecii prin voință, putere și bunătate fără intermediar, Fiu Unul-Născut, Cuvânt Dumnezeu [In 1, 1], Înțelepciune vie, Născut mai întâi decât toată creația [Col 1, 15], Înger al sfatului Tău celui mare [Is 9, 5], Arhiereu al Tău și Închinător demn de Tine, Împărat și Domn a toată firea gândită și simțită, Care e înainte de toate și prin Care sunt toate [Col 1, 17; 1 Co 8, 6].

Rememorarea creației

⁸ Căci Tu, Dumnezeule veșnic, ai făcut prin El toate și prin El le învrednicești de pronia cuvenită toate, fiindcă prin El le-ai dat existența și tot prin El le-ai dăruit și existența bună; Tu ești Dumnezeul și Tatăl Fiului Tău Unul-Născut, Care prin El ai făcut înainte de toate Duhul Adevărului [In 14, 17], Tâlcuitorul și Slujitorul Unului-Născut, iar după El heruvimii și serafimii, veacurile și oștirile, puterile, stăpâniile și tronurile [Col 1, 16], arhanghelii și îngerii; iar după toate acestea tot prin El ai creat această lume văzută și toate cele din ea. ⁹ Căci Tu ești Cel care ai pus cerul ca pe o boltă [Is 40, 22] și l-ai întins ca un cort [Ps 103, 2], Care ai așezat pământul pe nimic [Iov 26, 7] numai cu voia, Care ai fixat firmamentul și ai făcut ziua și noaptea, Care scoți lumina din vistieriile Tale [Ir 10, 13; Ps 134, 7] și prin strângerea ei ai adus iarăși întunericul spre odihna vietăților ce se mișcă în lume, Care ai rânduit în cer soarele spre stăpânirea zilei și luna spre stăpânirea nopții [Ps 135, 8-9] și ai înscris corul stelelor în cer spre lauda măreției Tale. ¹⁰ Cel ce ai făcut apa spre băutură și curățire, aerul vital spre inspirație și expirație și emiteria vocii când limba lovește aerul și auzul e ajutat de el ca să primească grăirea care i se face; ¹¹ Care ai făcut focul spre mângâiere de întuneric, spre împlinire a nevoilor noastre, pentru a fi încălziți și luminați de el; ¹² Care ai despărțit marea cea mare de pământ și pe una ai arătat-o navigabilă, iar pe celălalt l-ai făcut temelie pentru picioarele noastre; într-una ai înmulțit vietăți mici și mari [Ps 103, 25], iar pe celălalt l-ai umplut cu animale îmblânzite și sălbătice, încununându-l cu diverse plante, împodobindu-l cu flori și îmbogățindu-l cu semințe; ¹³ Care ai alcătuit adâncul punându-i de jur-împrejur o căldare mare [Ps 64, 8], oceanele pline de ape sărate, împrejmuiu-le cu porți din nisip foarte subțire [Iov 38, 8], Care uneori l-ai ridicat prin vânturi la mărimea munților, iar alteori l-ai întins într-o câmpie; uneori îl înviforezi prin vijelii, alteori îl îmblânzești prin senin făcându-l ușor de plutit pentru cei ce călătoresc cu navele; ¹⁴ Cel ce ai încins cu râuri lumea făcută de Tine prin Hristosul Tău, Cel ce l-ai udat cu pâraie și l-ai adăpat cu

izvoare neconținute și l-ai încercuit cu munți spre așezarea neclintită și foarte sigură a pământului.¹⁵ Căci ai umplut lumea Ta și ai împodobit-o cu plante înmiresmate și vindecătoare, cu viețuitoare multe și felurite, puternice și mai plâpânde, îmblânzite și sălbatiche, spre mâncare și pentru lucru, cu șuierul reptilelor și ciripitul feluritelor păsări, cu ciclurile anilor și numărul lunilor și zilelor, cu ordinea anotimpurilor, cu alergările norilor producători de ploaie spre generarea de roade și susținerea viețuitoarelor, grămadă de vânturi [Iov 28, 25] care atunci când le poruncești suflă și uscă mulțimea plantelor și ierburilor.¹⁶ Și n-ai creat numai lumea, ci și pe cetățeanul lumii, omul pe care l-ai făcut în ea, arătându-l podoabă a lumii, căci a zis înțelepciunii Tale: „Să facem om după chipul și asemănarea noastră ca să stăpânească peste peștii mării și păsările cerului” [Fc 1, 26].¹⁷ De aceea l-ai făcut din suflet nemuritor și trup supus risipirii: unul din nimic, altul din cele patru stihii și i-ai dat după suflet cunoașterea rațională, discernământul dreptei-credințe și al necredinței, observarea dreptății și nedreptății, iar după trup i-ai dăruit cinci simțuri și mișcarea dintr-un loc în altul.

Rememorarea Vechiului Legământ

¹⁸ Căci Tu, Dumnezeu Atotțiitorule, ai sădit prin Hristos în Eden o grădină spre răsărit [Fc 2, 8], împodobind-o cu tot felul de plante comestibile, și l-ai pus în ea ca într-un cămin luxos și creându-l i-ai dat o lege înnăscută, ca să aibă de la sine însuși semințele cunoașterii lui Dumnezeu.¹⁹ Și introducându-l în raiul desfătării [Fc 3, 23–24] i-ai lăsat libertatea de a gusta din toate [Fc 2, 16–17] interzicându-i gustarea doar dintr-unul singur spre nădejdea unor lucruri mai bune ca, dacă va păzi porunca, să primească drept răsplătă nemurirea.²⁰ El însă, prin amăgirea șarpelui și la sfatul femeii, nepăsându-i de poruncă și gustând din rodul oprit, l-ai izgonit pe bună dreptate din rai [Fc 3], dar în bunătatea Ta nu l-ai trecut cu vederea pentru a fi pierdut definitiv, căci era creatura Ta, ci Tu Care i-ai supus creația, i-ai dat să-și câștige hrana prin sudorile și ostenelele lui, deși Tu ești Cel ce faci să încolțească, să crească și să se coacă toate; și adormindu-l puțin l-ai chemat cu jurământ [Evr 6, 17] la o naștere din nou și desființând hotarul morții i-ai făgăduit viață din înviere.²¹ Dar n-ai făcut numai acest lucru, ci ai revărsat urmașii lui într-o mulțime nenumărată, pe cei care au stăruit în Tine i-ai slăvit, pe cei care s-au depărtat de Tine i-ai pedepsit, primind jertfa lui Abel pentru că era a unui cuvios, dar întorcând spatele darului ucigașului de frate Cain pentru că era a unui spurcat [Fc 4]; pe lângă acestea pe Set și pe Enos i-ai luat la Tine, iar pe Enoh l-ai mutat la Tine [Fc 4, 25–26; 5, 24].²² Căci Tu ești Creatorul oamenilor și Dăruitorul Vieții, Plinitorul lipsurilor, Dătătorul Legilor și Răsplătitorul celor care le încalcă; Care ai adus asupra lumii marele

potop [Fc 6–9] din pricina necucerniciilor oamenilor și l-ai izbăvit din potop în arcă pe Noe cu opt suflete [1 Ptr 3, 20], făcând sfârșitul unei omeniri și începutul alteia, viitoare. Tu ești Cel care ai aprins un foc înfricoșător împotriva celor cinci orașe ale sodomienilor [Fc 19] schimbând în sare pământul lor roditor din pricina răutății locuitorilor lui, iar pe cuviosul Lot l-ai răpit din foc.²³ Tu ești Cel care l-ai izbăvit pe Avraam din necredința strămoșilor lui, l-ai făcut moștenitor al lumii [Fc 12], și i-ai arătat pe Hristosul Tău [In 8, 56], Care l-ai rânduit arhiereu al cultului Tău pe Melchisedec [Fc 14, 18], Care pe mult încercatul Tău slujitor Iov l-ai arătat biruitor asupra șarpelui, inițiatorul răului, Care l-ai făcut pe Isaac fiu al făgăduinței [Fc 17, 19], Care l-ai revărsat pe Iacob, părinte a doisprezece copii, și pe cei din el într-o mulțime și l-ai făcut să intre în Egipt în număr de șaptezeci și cinci de suflete [Fc 46, 27].²⁴ Tu, Doamne, nu i-ai trecut cu vederea lui Iosif, ci i-ai dat drept răsplătă a cuminenței lui pentru Tine stăpânirea asupra egiptenilor [Fc 41]. Tu, Doamne, din pricina făgăduințelor făcute părinților lor, n-ai trecut cu vederea nici pe evreii împilați de egipteni, ci i-ai izbăvit pedepsindu-i pe egipteni [Is 1–15].²⁵ Dar pentru că oamenii au stricat legea naturală și când au socotit creația mișcându-se de la sine, când au cinstit-o mai mult decât trebuie și au pus-o pe același plan cu Tine, Dumnezeule a toate, nu i-ai lăsat să rătăcească, ci ai arătat pe sfântul tău slujitor Moise și prin el ai dat legea scrisă spre ajutor celei naturale, și așa ai arătat creația drept lucrul Tău și ai izgonit rătăcirea politeistă; pe Aaron și pe urmașii lui i-ai slăvit cu cinstea preoției, iar pe evrei când păcătuiau îi pedepseai, iar când se întorceau îi primeai.²⁶ Pe egipteni i-ai pedepsit cu zece plăgi; despărțind marea, i-ai trecut prin ea pe israeliți, iar pe egipteni, care-i urmăreau, i-ai dat pierzaniei înecându-i sub ape; ai îndulcit cu un lemn apa amară, iar dintr-o stâncă tare ai revărsat apă; ai făcut să ploaie din cer mană, iar din văzduh prepelițe; le-ai dat un stâlp de foc spre luminare noaptea și un stâlp de nor ziua spre umbrire de arșiță; l-ai arătat strateg pe Iosua și prin el ai surpat șapte neamuri ale canaaniților; ai despărțit apele Iordanului și ai secat râurile Etanului [Ps 73, 15], ai doborât zidurile [Ierihonului] fără mașini de asediu și fără mână de om.

Trisaghionul biblic

²⁷ Pentru toate acestea slavă Ție, Stăpâne Atoatefăptitorule. Ție [Tată] se închină toată ceata netrupească și sfântă [a îngerilor]; Ție Se închină Mângâietorul, iar înainte de toate sfântul Tău Slujitor [Pais] Iisus, Hristosul, Domnul și Dumnezeuul nostru, Îngerul Tău și Arhistrategul puterii Tale, și arhiereu veșnic și fără sfârșit; Ție se închină oștirile nenumărate și veșnice ale îngerilor, arhanghelilor, domniilor, stăpâniilor și puterilor [Col 1, 16], heruvimii și

serafimii cei cu șase aripi, care cu două își acoperă picioarele, cu două fețele, cu două capetele, iar cu două zboară [Is 6, 2], zicând împreună cu mii de mii de arhangeli și zeci de mii de zeci de mii de îngerii, strigând neîncetat și fără tăcere — și tot poporul să spună împreună:

— Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Lui [Is 6, 3]! Binecuvântat ești în veci. Amin [Rm 1, 25; 9, 5].

²⁸ Iar arhiereul să spună în continuare:

Rememorarea hristologică

²⁹ Căci cu adevărat ești sfânt și preasfânt, preainalt și înălțat în veci [Dn 5, 52]. ³⁰ Sfânt e și Fiul Tău Unul-Născut, Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos, Care în toate Ți slujește Ție, Dumnezeuului și Tatălui Său pentru o creație diversă și o providență corespunzătoare; Care n-a trecut cu vederea neamul oamenilor care pierea, ci după legea naturală, după îndemnul Legii [scrise], după muștrările profeților și ocrotirile îngerilor — căci întrucât au stricat împreună Legea scrisă și legea naturală și și-au scos din amintire potopul, focul, plăgile egiptenilor, junghierile palestinienilor, urmau să piară aproape cu toții —, cu voia Ta, Însuși Creatorul omului a binevoit a se face om, Legiuitorul S-a făcut ajuns sub legi; Arhiereul S-a făcut jertfă, iar Păstorul S-a făcut oaie; ³¹ și Te-a îmblânzit pe Tine Dumnezeuul și Tatăl Lui și Te-a împăcat cu lumea [2 Co 5, 19], și i-a eliberat pe toți de mânia care zăcea asupra lor, născându-Se din Fecioară, născându-Se în trup, El Dumnezeu Cuvântul [In 1, 1] Fiul Cel iubit [Mt 3, 17], Cel născut mai întâi decât toată creația [Ga 1, 15]; potrivit profețiilor rostite despre Sine de El Însuși S-a născut din sămânța lui David [Rm 1, 3] și a lui Avraam, din seminția lui Iuda; și Cel care i-a plămădit pe toți cei născuți a ajuns în pântec de Fecioară, Cel fără trup S-a întrupat și Cel Născut mai înainte de veci S-a născut în timp. ³² Și viețuind cu cuvioșie și învățând în chip legiuit, a alungat dintre oameni toată boala și neputința [Mt 4, 23], făcând semne și minuni în popor [FA 5, 12], a gustat hrană, băutură și somn Cel ce-i hrănește pe toți cei care au nevoie de hrană și satură în bunăvoirea Lui tot ce-i viu [Ps 144, 16], a făcut arătat Numele Său [In 17, 6] celor care nu-l cunoșteau, a pus pe fugă neștiința, a reaprins dreapta-credință/buna-cinstire, a împlinit voia Ta, a desăvârșit lucrul pe care I l-ai dat [In 17, 4]. ³³ Și după ce a făcut toate acestea, fiind ținut de mâinile fără de lege ale preoților și arhiereilor numiți așa în chip mincinos și ale poporului nelegiuit prin vânzarea celui ce boala de răutate, și pătimind cu îngăduința Ta multe și suferind toată necinstea, predat fiind lui Pilat și fiind judecat El Judecătorul și osândit El Mântuitorul, a fost pironit pe cruce El Cel nepătimitor, a murit El Cel prin fire nemuritor și a fost îngropat El Cel de viață făcător, ca să-i dezlege de suferință și să-i smulgă

morții pe cei pentru care a venit, să-i smulgă din legăturile diavolului și să-i izbăvească pe oameni din amăgirea lui.³⁴ Și a înviat a treia zi și petrecând timp de patruzeci de zile cu învățăceii Săi, a fost înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta Ta, a Dumnezeuului și Tatălui Său.

Rememorarea Cinei celei de Taină

³⁵ Aducându-ne aminte deci de cele ce pe care le-a răbdat pentru noi, Îți mulțumim Ție, Părinte Atoateîitorule [Ap 11, 17], nu cât ar trebui, ci cât putem, și plinim porunca Lui.³⁶ Căci în noaptea în care a fost vândut, luând pâine cu sfințele și preacuratele Sale mâini, privind în sus spre Tine, Dumnezeuul și Tatăl Său, frângând a dat ucenicilor Săi zicând: „Aceasta e taina noului legământ! Luați din ea! Măncați! Acesta este Trupul Meu care Se frânge pentru mulți spre iertarea păcatelor!” [I Co 11, 24–25].³⁷ Asemenea, amestecând paharul din vin și din apă și sfințindu-l, l-a dat lor zicând: „Beți dintru acesta toți! Acesta e Sângele Meu, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor [Mt 26, 27–28]! Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine! Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moarta Mea vestiți până ce voi veni [I Co 11, 24–26].”

Ofranda

³⁸ Aducându-ne deci aminte de pătimirea Lui, de moarte, de Înviere, de urcarea înapoi la ceruri și de a Doua Sa Venire viitoare, în care va veni cu slavă și putere să judece viii și morții și să dea fiecăruia după faptele lui, îți aducem ofrandă Ție, Împăratului și Dumnezeu, după porunca Lui, această pâine și paharul acesta, mulțumindu-Ți prin El pentru că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să-Ți slujim ca preoți.

Invocarea Duhului Sfânt

³⁹ Și Te rugăm să privești cu bunăvoință peste darurile acestea puse înaintea Ta, Dumnezeuule, Care n-ai lipsă de nimic, și să binevoiești în ele spre cinstea Hristosului Tău, și să trimiți peste jertfa aceasta pe Duhul Tău Cel Sfânt, Martorul pătimirilor Domnului Iisus, ca să arate [apophēnē] această pâine Trupul Hristosului Tău și paharul acesta Sângele Hristosului Tău, ca aceia care se vor împărtăși din el să fie întăriți în dreapta-credință, să dobândească iertarea păcatelor, să fie izbăviți de diavol și de rătăcirea lui, să se umple de Duhul Sfânt, să se facă vrednici de Tine, să câștige viața veșnică, împăcându-Te cu ei, Tu, Stăpâne Atoateîitorule.

Mijlocirile

⁴⁰ Încă Te rugăm, Doamne, pentru sfânta Ta Biserică cea de la o margine la alta a lumii, pe care ai câștigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [I Ptr

1, 19], ca să o păzești neclătinată și neînvingătoare până la sfârșitul veacului, și pentru întreg episcopatul care drept învață cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15].

⁴¹ Încă Te chemăm și pentru a mea nimicnicie care Îți aduce această ofrandă, pentru prezbiteriu, pentru diaconi și tot clerul, ca pe toți să-i înțelepțești și să-i umpli de Duhul Sfânt.

⁴² Încă Te chemăm, Doamne, pentru împărat, pentru cei din dregătorii [1 Tim 2, 12] și pentru toată oștirea, ca pace să aibă cele ale noastre, pentru ca petrecând în liniște și înțelegere toată vremea vieții noastre, să Te slăvim prin Iisus Hristos, nădejdea noastră [1 Tim 1, 1].

⁴³ Încă Îți aducem această ofrandă și pentru toți sfinții care Ți-au bineplăcut din veac, patriarhi, profeți, drepti, apostoli, mucenici, mărturisitori, episcopi, prezbiteri, diaconi, ipodiaconi, citeți, cântăreți, fecioare, văduve, laici și toți ale căror nume le știi Tu Însuși.

⁴⁴ Încă Îți aducem ofrandă și pentru poporul acesta, ca să-l arăți spre lauda Hristosului Tău preoție împărătească, neam sfânt [1 Ptr 2, 9]; pentru cei care viețuiesc în feciorie și curăție, pentru văduvele Bisericii, pentru cei care viețuiesc în nunți cinstite și facere de prunci, pentru copiii poporului Tău, ca să nu-l faci lepădat pe nici unul din noi.

⁴⁵ Încă Te rugăm și pentru orașul acesta și cei ce locuiesc în el, pentru cei bolnavi, pentru cei ce sunt în amară sclavie, pentru cei din surghiunuri, pentru cei din închisori, pentru cei ce călătoresc pe ape și pe uscat, ca să fii ajutorul și ocrotitorul tuturor.

⁴⁶ Încă Te chemăm pentru cei ce ne urăsc și ne prigonesc din pricina Numelui Tău [Mt 10, 22], pentru cei ce sunt în afară și pentru cei rătăciți, ca să-i întorci spre bine și să împlânzești mânia lor.

⁴⁷ Încă Te chemăm și pentru catehumenii Bisericii, pentru cei înviforați de duh străin și pentru frații noștri care sunt în pocăință, ca pe cei dintâi să-i desăvârșești în credință, pe ceilalți să-i curățești de lucrarea celui rău, iar celorlalți să le primești pocăința și să le ierți lor și nouă greșelile.

⁴⁸ Încă Îți aducem această ofrandă și pentru un aer bine temperat și roade îmbelșugate, ca gustând neconținut din bunătățile de la Tine, să te lăudăm neîncetat pe Tine Cel ce dai hrană la tot trupul [Ps 135, 25].

⁴⁹ Încă Te chemăm și pentru cei care din binecuvântate pricini nu sunt de față, ca păzindu-ne pe toți în dreapta-credință să ne aduni în Împărăția Hristosului Tău, Dumnezeuul a toată firea simțită și gândită, Împăratul nostru, neschimbați, ireproșabili și nevinovați.

⁵⁰ Pentru că Ție se cuvine prin El toată slava, cinstea și mulțumirea, și din pricina Ta și împreună cu Tine I se cuvine și Lui cinste și închinare în Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii neștirbiți și nesfârșiți ai vecilor. Amin.

XIII. Rugăciune pentru credincioși după sfânta Ofrandă

¹ Apoi episcopul să spună: — Pacea lui Dumnezeu să fie cu voi cu toți!

Și tot poporul să spună: — Și cu duhul tău.

² Iar diaconul să rostească iarăși:

³ — Iarăși și iarăși să ne rugăm lui Dumnezeu prin Hristosul Lui.

⁴ — Să ne rugăm pentru Biserica și poporul acesta, pentru întreg episcopatul și prezbiteriul, pentru toată diaconia și slujirea în Hristos, pentru toată plinătatea Bisericii, ca Domnul să-i păstreze și păzească pe toți.

⁵ — Să ne rugăm pentru împărați și pentru cei în dregătorii, ca să aibă pace cele ale noastre, pentru ca având o viață domoală și liniștită, să petrecem în toată cucernicia și cuvioșia [*1 Tim 2, 1, 2*].

⁶ — Să ne aducem aminte de sfinții martiri, ca să ne învrednicim să ne facem părtași ai luptei lor, și pentru cei care au răposat în credință.

⁷ — Să ne rugăm pentru aer bine temperat și roade îmbelșugate.

⁸ — Să ne rugăm pentru cei nou luminați, ca să fie întăriți în credință [*Col 2, 7*]. Să ne rugăm toți unii pentru alții.

⁹ — Ridică-ne, Dumnezeule, în harul Tău. Ridicându-ne, să ne predăm lui Dumnezeu prin Hristosul Lui.

¹⁰ Și episcopul să spună:

— Dumnezeule Cel Singur, Cel cu nume mare, mare la sfat și puternic în lucruri [*1r 39, 19*], Dumnezeu și Tatăl al Sfântului Tău Slujitor [*Paidos*] Iisus [*FA 4, 27, 30*] Mântuitorul nostru, privește peste noi și peste turma aceasta, pe care ai ales-o spre slava numelui Tău, sfințește trupul și sufletul nostru făcându-ne curați de orice întinăciune a trupului și a duhului [*2 Co 7, 1*] și învrednicindu-ne să dobândim bunătățile puse înainte. Și pe nici unul din noi să nu-l socotești nevrednic, ci fii nouă ajutor și apărător prin Hristosul Tău, prin Care Ție fie slavă, cinste, laudă și mulțumire în Duhul Sfânt în veci. Amin.

Cuminecarea

¹¹ Și după ce toți au spus: — Amin, diaconul să zică:

— Să luăm aminte!

¹² Iar episcopul să grăiască poporului cu glas mare așa:

— Sfintele celor sfinți!

¹³ Și poporul să răspundă:

— Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl în Duhul Sfânt! Binecuvântat ești în veci. Amin [*Rm 1, 25*]. Slavă întru cele înalte lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire [*Lc 2, 14*]. Osana Fiului lui David! Binecuvântat Cel ce vine întru numele Domnului [*Mt 21, 9; Ps 117, 26*]. Dumnezeu este Domnul și S-a arătat nouă [*Ps 117, 27*]. Osana întru cele înalte [*Mt 21, 9*].

14 După aceasta să se împărtășească episcopul, apoi prezbiterii și diaconii, ipodiamonii și citeții, cântăreții și asceții, diaconitele, fecioarele și văduvele, apoi copiii și tot poporul în ordine și cu sfială și cucernicie [Evr 12, 28], fără zarvă.

15 Și episcopii să dea Ofrandă [Euharistia] zicând: — Trupul lui Hristos! Iar cel ce bea să zică: — Amin. 16 Și în timp ce se împărtășesc toți ceilalți să se citească Psalmul 33. 17 Iar când s-au împărtășit toți și toate, diaconii să aducă cele ce au prisosit la pastoforii.

XIV. Rugăciune după Împărtășanie

1 Și după ce s-a terminat psalmul, diaconul să zică:

2 — Împărtășindu-ne cu scumpul Trup și scumpul Sânge al lui Hristos [I Ptr 1, 19], să mulțumim Celui ce ne-a învrednicit să ne împărtășim cu sfintele Sale Taine și să cerem ca ele să nu ne fie spre osândă [I Co 11, 29], ci spre mântuire, spre folosul sufletului și al trupului, spre paza dreptei credințe, spre iertarea păcatelor și spre viața veacului ce va să vină. 3 Să ne sculam! În harul lui Hristos să ne dăm pe noi înșine Singurului Dumnezeu Nenăscut prin Hristosul Tău.

XV. Mulțumire după Împărtășanie

1 Și episcopul să mulțumească:

2 — Stăpâne, Dumnezeule Atoateîitorule, Tatăl Hristosului Tău, al binecuvântatului Tău Slujitor, Care-i auzi pe cei ce Te cheamă cu inimă dreaptă, Care cunoști și cererile celor ce tac, Îți mulțumim că ne-ai învrednicit să ne împărtășim de Sfintele Tale Taine pe care ni le-ai dăruit spre încredințarea celor bine cunoscute, spre paza dreptei credințe și spre iertarea greșelilor, pentru că numele lui Hristos a fost chemat asupra noastră și am ajuns intimi cu Tine. 3 Tu Care ne-ai separat pe noi de comuniunea necredincioșilor, unește-ne cu cei care Ți s-au consacrat, întărește-ne în adevăr prin venirea Sfântului Duh, descoperă-ne cele necunoscute, împlinește lipsurile noastre, întărește-ne în cele cunoscute. 4 Pe preoți păzește-i fără prihană în adorarea Ta, pe împărați păstrează-i în pace, pe stăpânitori în dreptate, diferitele feluri de aer în bună temperare, roadele în îmbelșugare, lumea în pronia Ta atotputernică; îmbânzește neamurile războinice, întoarce-le pe cele rătăcite. 5 Poporul Tău îl sfințește, păstrează-i pe cei ce viețuiesc în feciorie, pe cei căsătoriți îi păzește în credință, pe cei ce viețuiesc în curăție întărește-i, pe prunci îi crește, pe tineri îi întărește, pe catehumeni îi învață și-i arată vrednici de inițiere, și pe noi toți adună-ne în Împărăția cerurilor, în Hristos Iisus, Domnul nostru, prin Care Ție fie slava, cinstea și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

Rugăciunea plecării capetelor

⁶ Și diaconul să zică: — Plecați-vă capetele lui Dumnezeu prin Hristosul Lui ca să fiți binecuvântați!

⁷ Iar episcopul să se roage spunând: — Dumnezeuule Atoatețîitorule, Cel adevărat și incomparabil, Care ești pretutindeni și prezent în toate și nu ești nicăieri, Cel ce nu ești circumscris de locuri, Cel ce nu ești învechit de timpuri, Cel ce nu ești mărginit de veacuri, Cel ce ești dus de cuvinte, Cel ce nu ești supus nașterii, Cel ce n-ai nevoie de strajă, Cel ce ești mai presus de stricăciune, Cel ce nu primești schimbare, Cel ce ești nemutabil prin fire, Cel ce locuiești într-o lumină neapropiată [1 Tim 6, 16], Cel ce ești nevăzut prin fire, Cel ce Te faci cunoscut tuturor firilor raționale care Te caută cu bunăvoință, Cel ce Te faci înțeleș de cei ce Te caută cu bunăvoință, Dumnezeuul Israelului care Te vede cu adevărat, al poporului Tău care crede în Hristos.

⁸ Ascultă-mă cu bunăvoință pentru Numele Tău și binecuvântează-i pe cei care și-au plecat Ție grumazul lor, dă-le spre folos cererile inimilor lor [Ps 36, 4] și pe nici unul din ei să nu-l lepezi din Împărăția Ta, ci sfințește-i, slujește-i, ocrotește-i, ajută-i, izbăvește-i de cel străin și de tot vrăjmașul, păzește casele lor, străjuiește intrările și ieșirile lor [Ps 120, 8]. ⁹ Că Ție se cuvine slavă, laudă, măreție, cinste și închinare și după Tine și din pricina Ta Slujitorului Tău Iisus Hristos, Domnul și Împăratul nostru, prin Care Ți se datorează mulțumirea cuvenită de la toată firea rațională și sfântă în Duhul Sfânt, acum și în vecii vecilor. Amin.

¹⁰ Iar diaconul să spună: — Sunteți liberi să mergeți în pace!

¹¹ Acestea le-am orânduieș despre adorarea tainică [*mystikēs latreias*] noi, apostolii, vouă, episcopilor, preoților și diaconilor.

XVI. Despre hirotonia prezbiterului

¹ Iar despre hirotonia prezbiterului, eu [Ioan], cel iubit de Domnul [In 13, 23], vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea:

² Când hirotonești un prezbiter, o, episcope, pune-i mâna pe cap tu însuși, înconjurat de prezbiteriul și diaconii tăi, și rugându-te spune așa:

³ — Doamne Atoatețîitorule, Împăratul nostru, Care prin Hristos ai creat toate și prin El proniezi în chip corespunzător toate — căci cine are puterea de a face lucruri felurite, Acela are și puterea de a pronia în chip felurit —, pentru că prin El, Dumnezeuule, proniezi cele nemuritoare prin păzirea lor așa, pe cele muritoare prin urmași, sufletul prin grija de legi, iar trupul prin împlinirea nevoilor. Tu însuși deci și acum privește la sfânta Ta Biserică și o sporește pe ea, înmulțește-i pe întâi-stătătorii [*proestōtas*] ei și dă-le putere să se ostenească cu cuvântul și cu fapta spre zidirea poporului Tău. ⁴ Tu în-

suți și acum privește spre robul Tău acesta care e adăugat prezbiteriului cu votul și judecata întregului cler, și umple-l pe el de Duhul harului și al sfatului, ca să ajute și să cârmuiască pe poporul Tău cu inimă curată, așa cum ai privit spre poporul alegerii Tale [Israel] și i-ai poruncit lui Moise să aleagă bătrâni [prezbiteri; Nm 11, 16], pe care i-ai umplut de Duhul.⁵ Și acum, Doamne, dă-i să păzească neștirbit în noi Duhul harului Tău, ca, plin de lucrările vindecărilor și de cuvântul învățaturii, să educe în blândețe poporul Tău și să slujească Ție în gând curat și suflet voitor [2 Mac 1, 3], și să săvârșească fără prihană sfințele jertfe pentru poporul Tău. Prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XVII. Despre diaconi

¹ Iar despre hirotonia diaconului rânduiesc eu, Filip:

² Când așezi un diacon, o, episcopo, punându-ți peste el mâinile înconjurat de întreg prezbiteriul și de diaconi, să te rogi spunând acestea:

XVIII. Despre hirotonia diaconului

¹ — Dumnezeule Atoatețitorule, Cel adevărat și nemincinos, Cel bogat față de toți cei care Te cheamă [Rm 10, 12] în adevăr, Cel înfricoșător în sfaturi [Ps 65, 5], Cel înțelept în gândire, Cel puternic și mare [Iov 9, 4],² auzi rugăciunea noastră, Doamne, și pleacă-Ți urechea la cererea noastră [Ps 142, 1] și luminează fața Ta peste robul Tău [Ps 30, 17] acesta pus înaintea spre diaconie, și umple-l pe el de Duh și putere, așa cum l-ai umplut pe Ștefan întâiul martir [FA 6, 8] și imitatorul pătimirilor Hristosului Tău [1 Ptr 5, 1].³ și învrednicește-l să slujească/liturghisească spre bunăplăcerea Ta slujirea/diaconia încredințată lui fără schimbare, fără reproș și nevinovat, ca să se învrednicească de o treaptă mai mare prin mijlocirea Hristosului Tău, Unul-Născut Fiul Tău, prin Care Ție fie slava, cinstea și închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XIX. Despre diaconiță

¹ Iar despre diaconiță, eu, Bartolomeu, rânduiesc acestea:

² O, episcopo, să-ți pui mâinile peste ea înconjurat de prezbiteriu, de diaconii și diaconițele tale și să spui așa:

XX. Despre hirotesia diaconiței

¹ — Dumnezeule Cel veșnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [2 Co 1, 3], Creatorul bărbatului și femeii, Care ai umplut de Duh pe Mariam

[Iş 15, 20], pe Debora [Jd 4, 4], pe Ana [Lc 2, 36] şi Hulda [4 Rg 22, 14], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să Se nască din femeie, Care şi la Cortul Mărturie şi la Templu ai rânduit străjere ale sfințelor Tale porți, ² Tu Însuți şi acum priveşte la roaba Ta aceasta cea pusă înainte spre diaconie; dă-i ei Duh Sfânt şi curăţeşte-o de toată întinăciunea trupului şi a duhului [2 Co 7, 1] pentru a săvârşi cu vrednicie lucrul încredințat ei spre slava Ta şi lauda Hristosului Tău, prin Care Ție fie slava şi închinăciunea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXI. Despre ipodiaconi

¹ Despre ipodiaconi eu, Toma, vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea:

² Când hirotonești un ipodiacon, o, episcope, să-ți pui mâinile pe el și să spui:

³ — Stăpâne Dumnezeuule, Creatorul cerului și al pământului și a tuturor celor din ele, Care ai arătat la Cortul Mărturie pe slujitorii Templului străjeri ai sfințelor Tale vase [Nm 3; 1 Par 9], ⁴ Însuți şi acum priveşte spre robul Tău acesta cel pus înainte ipodiacon, și-i dă lui Duh Sfânt ca să se atingă cu vrednicie de vasele Tale liturgice și să facă voia Ta în toată vremea prin Hristosul Tău, prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXII. Despre citeți

¹ Despre citeți eu, Matei, zis și Levi, care am fost odinioară vameș [Mc 2, 14], rânduiesc acestea: ² Pentru a așeza pe cineva citeț, punându-ți mâinile peste el, roagă-te lui Dumnezeu spunând așa:

³ — Dumnezeuule Cel veșnic, Cel bogat în milă și în îndurări [Ps 102, 4], Care prin cele lucrute de Tine ai făcut arătată alcătuirea lumii [Sol 7, 17] și păzești în toată lumea numărul aleșilor Tăi, Însuți și acum priveşte spre robul Tău acesta căruia i se încredințează citirea Sfințelor Tale Scripturi poporului Tău, și dă-i lui Duh Sfânt, duh profetic. ⁴ Cel ce l-ai înțeleptit pe Ezdra slujitorul Tău să citească legile Tale poporului Tău [Ne 18], și acum, chemat fiind de noi, înțelepțește pe robul Tău și dă-i lui să-și săvârșească neosândit lucrul încredințat lui și să se arate vrednic de o treaptă mai mare prin Hristos, prin Care Ție fie slava și cinstea în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXIII. Despre mărturisitori

¹ Iar eu, Iacob al lui Alfeu, rânduiesc despre mărturisitori:

² Mărturisorul nu e hirotonit, căci mărturisirea lui ține de voință și răbdare, dar este vrednic de mare cinste ca unul care a mărturisit Numele lui Dumnezeu și al Hristosului Său înaintea neamurilor și a împăraților [FA 9, 15]. ³ Iar

120
dacă e nevoie de el ca episcop, preot sau diacon, să fie hirotonit. ⁴ Dacă însă un mărturisitor nehirotonit își răpește singur o asemenea demnitate sub pretextul mărturisirii, unul ca acesta să fie depus și exclus, căci nu este [ceea ce pretinde], pentru că a tăgăduit rânduiala lui Hristos [*tēn Christou diataxin*] și e mai rău decât un necredincios [*1 Tim 5, 8*].

XXIV. Despre fecioare

¹ Tot eu rânduiesc și despre fecioare:

² Fecioara nu se hirotonește, căci n-avem pentru aceasta poruncă de la Domnul [*1 Co 7, 25*], fiindcă premiul luptei ei ține de voință și nu este pentru defăimarea căsătoriei, ci spre a avea răgaz pentru evlavie.

XXV. Despre văduve

¹ Iar eu Lebeu, numit și Tadeu, rânduiesc despre văduve acestea:

² Văduva nu se hirotonește, ci dacă de mult timp și-a pierdut bărbatul și a viețuit în cuminenție și fără osândă și a purtat de grijă foarte bine de cei ai săi, ca foarte serioasele Iudita și Ana [*Lc 2, 36*], să fie rânduită în cinul văduvelor. ³ Dacă însă și-a pierdut de curând bărbatul, să nu i se arate încredere, ci să se judece tinerețea vârstei ei, căci uneori patimile, nedesfînțate de un frâu mai bun, îmbătrânesc împreună cu oamenii.

XXVI. Despre exorciști

¹ Tot eu rânduiesc despre exorciști:

² Nici exorcistul nu se hirotonește, căci premiul luptei lui ține de bunăvoință și harul lui Dumnezeu prin Hristos și venirea Duhului Sfânt. Fiindcă cel care a primit harisma vindecărilor [*1 Co 12, 9*] e arătat prin descoperire de către Dumnezeu, harul din el făcându-se arătat tuturor. ³ Iar dacă e nevoie de el ca episcop, preot sau diacon, să fie hirotonit.

XXVII. Rânduială a lui Simon Canaanitul

cu privire la de câți episcopi trebuie e hirotonit episcopul

¹ Eu, Simon Canaanitul, vă rânduiesc vouă de câți episcopi trebuie hirotonit episcopul:

² Episcopul să fie hirotonit de trei sau doi episcopi, iar dacă e hirotonit de un singur episcop, să fie depus atât de el, cât și cel care l-a hirotonit. ³ Iar dacă dintr-o necesitate e hirotonit de unul singur, din pricină că nu pot veni mai mulți, întrucât e o persecuție sau din altă cauză, să se dea un vot al acordului mai multor episcopi.

XXVIII. Canoane bisericesti ale aceluiași Simon Canaanitul

¹ Tot eu despre canoane:

² Episcopul binecuvântează, dar nu e binecuvântat; hirotonește, aduce Ofranda [Euharistia], ia binecuvântare de la un episcop, dar niciodată de la prezbiteri. Episcopul depune orice cleric vrednic de depunere, afară de un episcop, căci singur nu poate face acest lucru.

³ Prezbiterul binecuvântează dar nu este binecuvântat, primește binecuvântare de la un episcop și de la un coprezbiter, cum și o dă unui coprezbiter; își pune mâinile, dar nu hirotonește, nu depune, dar îi îndepărtează pe cei inferiori lui dacă sunt vinovați de o asemenea pedeapsă.

⁴ Diaconul nu binecuvântează, nu dă binecuvântare, ci o primește de la episcop și de la prezbiter; nu botează, nu aduce Ofranda [euharistică], dar după ce a adus-o episcopul sau preotul, o dă poporului nu ca preot, ci ca slujitor al preoților. ⁵ Nici unui alt cleric nu-i e îngăduit vreodată să facă lucrul diaconului.

⁶ Diaconița nici nu binecuvântează, nici nu face ceva din cele ce le săvârșesc prezbiterii sau diaconii, ci sau păzește ușile sau slujește prezbiterilor la botezul femeilor, din pricina decenței. ⁷ Diaconul îndepărtează [*aphorizei*] un ipodiacon, un citeț, un cântăreț, o diaconiță, dacă e nevoie, în absența prezbiterului. ⁸ Ipodiaconului nu-i este îngăduit să îndepărteze un cleric sau un laic, precum nici citețului, nici cântărețului, nici diaconiței, căci aceștia sunt slujitorii diaconului.

XXIX. Rânduială despre apă și untdelemn a apostolului Matei

¹ Iar despre apă și untdelemn vă rânduiesc eu, Matei:

² Episcopul să binecuvânteze apa sau untdelemnul, iar dacă nu e de față, să binecuvânteze prezbiterul stându-i alături diaconul. Dacă episcopul e prezent, să-i stea alături un prezbiter și un diacon. ³ Să spună așa:

— Doamne Savaot, Dumnezeul puterilor, Creator al apelor și Dăruitor al untdelemnului, Îndurat și Iubitor de oameni, Cel ce dai apă spre băutură și curățire, și untdelemn să veselească fața omului [*Ps* 103, 15] spre veselia voioșiei [*Ps* 44, 8. 16], Însuți și acum prin Hristos sfințește apa aceasta și untdelemnul pentru numele celui sau celei ce le-a adus și dă-i putere să producă sănătate, să alunge bolile, să pună pe fugă demonii, să păzească casa și să alunge orice uneltire prin Hristos nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1], prin Care Tie fie slavă, cinste și venerare în Sfântul Duh în veci. Amin.

XXX. Același despre pârgă și zeciuieli

¹ Mai rânduiesc și ca orice pârgă să fie adusă episcopului, prezbiterilor și diaconilor spre hrănirea lor, iar toată zeciuiala să fie adusă spre hrănirea ce-

lorlalți clerici, a văduvelor și a celor aflați în sărăcie. Căci pârga e a preoților și a diaconilor care slujesc.

XXXI. Același despre ofrandele care prisosesc

¹ Iar ofrandele [*eulogias*] care prisosesc pentru Sfintele Taine, diaconii să le distribuie clerului după socotința episcopului sau prezbiterilor: episcopului patru părți, prezbiterului trei părți, diaconului două părți, iar celorlalți — ipodiaconilor, citeților, cântăreților sau diaconițelor — o parte. ² Fiindcă acest lucru e frumos și primit înaintea lui Dumnezeu: ca fiecare să fie cinstit după demnitatea lui. Căci Biserica e o școală nu a neorânduiei, ci a bunei rânduiei [*eutaxias didaskaleion*].

*XXXII. Rânduiei ale apostolului Pavel
cu privire la canoane/reguli bisericești*

¹ Iar eu, Pavel, cel mai mic dintre apostoli [*1 Co 15, 9*], vă rânduiesc vouă episcopilor și prezbiterilor cu privire la canoane acestea:

² Cei ce se apropie prima dată de taina bunei-cinstiri/dreptei-credințe [*mysteriō eusebeias*] să fie aduși de diaconi la episcop sau la prezbiteri și să se examineze pricinile pentru care au venit la cuvântul Domnului, iar cei care i-au adus să dea mărturie pentru ei relatând exact cele privitoare la ei. Să se cerceteze și modul lor de viață și viața lor și dacă sunt sclavi sau oameni liberi. ³ Și dacă e sclav, să fie întrebat cine e stăpânul său, și dacă e sclavul unui om credincios, să fie întrebat stăpânul lui dacă dă mărturie pentru el; iar dacă nu dă, să fie respins, până ce se va arăta vrednic de stăpânul său; dacă însă dă mărturie pentru el, să fie primit. Dacă e slujitorul unui păgân, să fie învățat să-l mulțumească pe stăpânul său [*Tit 2, 9*], ca să nu fie hulit cuvântul [credinței; *Tit 2, 5*]. ⁴ Dacă are femeie sau femeia are bărbat, să fie învățați să se mulțumească cu ei înșiși, iar dacă sunt necăsătoriți, să învețe să nu desfrâneze, ci să se căsătorească potrivit legii. ⁵ Dacă stăpânul său e credincios și știe că desfrânează, dar nu-i dă femeie, sau femeii nu-i dă bărbat, să fie îndepărtat.

⁶ Dacă are cineva demon, să fie învățat dreapta-credință/buna-cinstire, dar să nu fie primit la cuminecare înainte să se fi curățit; dacă însă îl amenință moartea, să fie primit.

⁷ Dacă e cineva proxenet, fie să înceteze proxenetismul, fie să fie îndepărtat. Dacă vine o prostituată, fie să înceteze, fie să fie îndepărtată.

⁸ Dacă vine un fabricant de idoli, fie să înceteze, fie să fie îndepărtat.

⁹ Dacă vine cineva de pe scenă — bărbat sau femeie, vizitiu, luptător, alergător, organizator de jocuri, atlet, flautist, chitarist sau dansator de cabaret —, fie să înceteze, fie să fie îndepărtat.

¹⁰ Soldatul care vine să fie învățat să nu nedreptățească, să nu calomnieze și să se mulțumească cu solda care i se dă [Le 3, 14] și, dacă ascultă, să fie primit, iar dacă se împotrivește în cuvânt, să fie îndepărtat.

¹¹ Autorul de lucruri ce nu se pot spune, perversul, leneșul, vrăjitorul, șarlatanul, descântătorul, astrologul, prezicătorul, îmblânzitorul de animale sălbătice, fabricantul de amulete, purificatorul, augurul, tâlcuitorul de zvăcniri, cel care în întâlniri respectă superstițios defectele de vedere sau ale picioarelor, păsările, pisicile, sunetele sau zgomotele cu caracter simbolic, să fie pus la încercarea timpului, căci răutatea lor e cu anevoie de stărpit; și dacă încetează, să fie primiți, iar dacă nu ascultă, să fie îndepărtați.

¹² Concubina unui necredincios, dacă nu stă decât cu el, să fie primită; dar dacă se dă și altora, să fie îndepărtată. ¹³ Un credincios, dacă are o concubină, dacă e sclavă, să înceteze și să se căsătorească după lege, iar dacă e liberă, să se căsătorească cu ea după lege; iar dacă nu face asta, să fie îndepărtat.

¹⁴ Dacă urmează cineva obiceiurilor păgâne sau iudaice, fie să se schimbe, fie să fie îndepărtat.

¹⁵ Dacă e dat cineva maniei spectacolelor, vânătorilor, curselor de cai sau luptelor, fie să înceteze, fie să fie îndepărtat.

¹⁶ Cine urmează să fie catehizat să fie catehizat trei ani. Dacă însă cineva e sânguinos și arată înclinare față de acest lucru, să fie primit, pentru că se judecă nu timpul, ci purtarea.

¹⁷ Cel ce învață să învețe chiar dacă e laic, dar e iscusit în cuvânt și decent în purtare; „căci toți vor fi învățați de Dumnezeu” [In 6, 45; Is 54, 13].

¹⁸ Orice credincios sau credincioasă când se scoală din somn dis-de-diminează, înainte de a-și săvârși lucrul, să se spele și să se roage; dacă se face însă o cateheză a cuvântului [învățăturii creștine], să prefere lucrului cuvântul dreptei-credințe.

¹⁹ Credinciosul sau credincioasa să-i trateze cu bunăvoință pe slujitorii lor, cum am rânduit și în cele de mai sus și am învățat în epistolele noastre [cf. Ef 6, 9; Col 4, 1].

XXXIII. Rânduiele ale lui Pavel și Petru:

că sclavii nu trebuie să lucreze două zile pe săptămână:

sâmbăta și duminica, și să-și petreacă timpul liber în biserică

¹ Eu Pavel și eu Petru rânduiem acestea:

² Sclavii să lucreze cinci zile, dar sâmbăta și duminica să-și petreacă timpul liber în biserică pentru învățatura dreptei-credințe/bunei-cinstiri: căci sâmbăta, spuneam, are rațiunea creației, iar duminica pe cea a învierii. ³ Sclavii să nu lucreze toată Săptămâna Mare și cea de după ea, pentru că una e a Pătimirii, iar cealaltă a Învierii, și e nevoie de învățatură, să știe cine a murit și

învie sau cine a iertat și a înviat. ⁴ Să nu lucreze de înălțare, pentru că aceasta e capătul Economiei lui Hristos. ⁵ Să nu lucreze de Cincizecime din pricina venirii Sfântului Duh dăruit celor ce cred în Hristos. ⁶ Să nu lucreze de praznicul Nașterii din pricina faptului că în el s-a dat oamenilor harul neașteptat ca Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, să se nască din Fecioara Maria pentru mântuirea lumii. ⁷ Să nu lucreze de praznicul Arătării pentru că în el s-a făcut arătarea dumnezeirii lui Hristos, Tatăl dând mărturie pentru El în botez, iar Mângâietorul în chip de porumbel a arătat celor ce stăteau în preajmă pe Cel de care se dădea mărturie [Mt 3, 16-17]. ⁸ Să nu lucreze nici de zilele apostolilor; fiindcă au fost așezați dascăli ai voștri pentru Hristos și s-au învrednicit de Duhul. ⁹ Să nu lucreze nici de ziua întâiului martir Ștefan și a celorlalți sfinți martiri care L-au preferat pe Hristos vieții lor.

XXXIV. Predanie despre ceasurile și motivul rugăciunii

¹ Săvârșiți rugăciuni dimineța, la ceasul al treilea, al șaselea și al nouălea, seara și la cântatul cocoșilor. ² Dimineța mulțumiți pentru că Domnul v-a luminat ducând departe noaptea și aducând iarăși ziua. ³ La ceasul al treilea, pentru că în el a primit Domnul sentința de la Pilat. ⁴ La ceasul al șaselea, pentru că în el a fost răstignit. ⁵ La ceasul al nouălea, pentru că atunci când Domnul a fost Răstignit toate s-au pus în mișcare îngrozite de îndrăzneala impioșilor iudei și nesuportând ocara adusă Domnului. ⁶ Seara mulțumiți pentru că vi s-a dat noaptea drept odihnă de ostenețile zilnice. ⁷ Iar la cântatul cocoșilor, pentru că acest ceas vestește venirea zilei spre lucrarea faptelor luminii [Rm 13, 12-13].

⁸ Dacă nu e cu putință să veniți la biserică din pricina necredincioșilor, să faci adunări în case, episcopi, ca să nu intre un drept-credincios într-o adunare de necredincioși [Ps 25, 2]; căci nu locul sfințește pe om, ci omul sfințește locul. ⁹ Iar dacă necredincioșii ocupă locul acela, trebuie să fugi din el, pentru că a fost profanat de ei; căci așa cum preoții cuvioși sfințesc, tot așa cei spurcați întinează. ¹⁰ Iar dacă nu e cu putință să vă adunați nici în casă, nici în biserică, fiecare să spună psalmii, să citească și să se roage la sine, ori împreună cu doi sau trei; căci zice Domnul: „Unde vor fi doi sau trei adunați în numele Meu, acolo voi fi și Eu în mijlocul lor” [Mt 18, 20].

¹¹ Un credincios să nu se roage cu un catehumen nici măcar în casă, căci nu este drept ca cel inițiat să se întineze împreună cu cel neinițiat. ¹² Un drept-credincios să nu se roage împreună cu un eretic nici măcar în casă; „căci comuniune este între lumină și întuneric?” [2 Co 6, 14].

¹³ Un credincios sau o credincioasă care se unesc cu sclavi fie să se depărteze, fie să fie îndepărtați.

*XXXV. Rânduielei ale lui Iacob episcopul Ierusalimului,
fratele Domnului după trup, despre slujba luminii de seară*

¹ Și eu Iacob, frate după trup al lui Hristos, dar sclav al Lui ca Fiu Unul-Născut al lui Dumnezeu, hirotont episcop al Ierusalimului de Însuși Hristos și de apostolii Lui, rânduiesc acestea:

² Când se face seară, să aduni Biserica, episcopi, și după ce se spune psalmul luminii [*Ps* 140], diaconul să facă ecteniile pentru catehumeni, posedăți, cei pentru luminare și penitenți, cum am spus mai sus.

XXXVI. Rugăciunea de la slujba luminii de seară

¹ Iar după ce au fost concediați să zică diaconul:

— Câți sunteți credincioși, Domnului să ne rugăm!

Iar după ce a rostit ecteniile primei rugăciuni, să spună:

— Mântuiește-ne și scoală-ne, Dumnezeule, prin Hristosul Tău. Sculându-ne să cerem milele Domnului și îndurărilor Lui, îngerul cel peste pace, cele bune și de folos, sfârșituri creștinești, seară și noapte pașnice și fără de păcat și fără de osândă tot timpul vieții noastre. Pe noi înșine și unii pe alții să ne dăm viului Dumnezeu prin Hristosul Lui!

XXXVII. Mulțumirea de la slujba luminii de seară

¹ Iar episcopul să se roage spunând:

² — Dumnezeule Cel fără început și fără sfârșit. Care prin Hristos ai făcut și porți de grijă de toate, iar înainte de toate ești Dumnezeu și Tată al Lui, Domn al Duhului și Împărat al celor gândite și simțite, Care ai făcut ziua pentru faptele luminii, iar noaptea spre odihna neputinței noastre, „căci a Ta este ziua și a Ta este noaptea, Tu ai făcut lumina și soarele” [*Ps* 73, 16]. Însuși și acum, Stăpâne Iubitor de oameni și Atotbunule, primește cu bună-voință această mulțumire de seară a noastră. ³ Cel ce ne-ai condus prin lungimea acestei zile și ne-ai adus la începutul nopții, păzește-ne pentru Hristos Tău, dă-ne seara pașnică și noaptea fără de păcat și fără năluciri, și învrednicește-ne de viața veșnică prin Hristosul Tău, prin Care Ție fie slavă, cinste și putere în Duhul Sfânt în veci. Amin.

⁴ Și diaconul să zică: — Plecați-vă pentru punerea mâinilor!

⁵ Iar episcopul să se roage spunând:

— Dumnezeule al părinților și Domn al milei, Cel ce în înțelepciunea Ta l-ai făcut pe om [*Sol* 9, 2], vietatea cuvântătoare iubită de Dumnezeu între toate cele de pe pământ și i-ai dat să stăpânească peste toate cele de pe pământ [*Fc* 1, 28], și ai așezat prin voia Ta dregători și preoți, pe unii pentru

asigurarea vieții, iar pe alții pentru a aduce o adorare legiuită, ⁶ Tu însuți și acum, Doamne Atoatețitorule, pleacă-Te și arată-Ți fața peste robii Tăi [Ps 30, 17], care și-au plecat gâtul inimii lor, și binecuvântează-i prin Hristos prin Care ni Te-ai descoperit și ne-ai luminat cu lumina cunoașterii; prin Care Ție se datorează și închinarea vrednică de la toată firea cuvântătoare și sfântă în Duhul Sfânt Mângâietorul în veci. Amin.

⁷ Iar diaconul să zică: — Mergeți în pace!

XXXVIII. Rugăciunea de la slujba dimineții

¹ Asemenea și dimineța, după ce s-a spus psalmul dimineții [Ps 62] și au fost concediați catehumenii, posedatii, cei pentru luminare și penitenții și s-a făcut ectenia datorată — ca să nu spunem iarăși aceleași lucruri —, diaconul să adauge după „Mântuiește-i și scoală-i, Dumnezeuule, cu harul Tău”:

² — Să cerem de la Domnul milele și îndurările Lui, dimineța și ziua aceasta pașnică fără de păcat, ca și toată vremea trecerii noastre pe pământ, îngerul cel peste pace, sfârșiturile creștinești, un Dumnezeu milostiv și binevoitor. Pe noi înșine și unii pe alții viului Dumnezeu prin Unul-Născut Fiul Său să ne dăm!

³ Iar episcopul să zică:

⁴ — Dumnezeuule al duhurilor și a tot trupul [Nm 16, 22], Cel fără asemănare și Care n-ai lipsă de nimic, Care ai dat soarele spre stăpânirea zilei, iar luna și stelele spre stăpânirea noastră [Ps 135, 8, 9], Însuți și acum privește spre noi cu ochi binevoitori și primește mulțumirile noastre de dimineță, și ne miluiește. Căci n-am întins mâinile noastre spre un dumnezeu străin [Ps 43, 21]. ⁵ Pentru că n-avem un dumnezeu recent [Ps 80, 10], ci pe Tine Cel veșnic și fără sfârșit, Care prin Hristos ne-ai dat existența și tot prin El ne-ai dăruit și existența fericită, Tu însuți fă-ne vrednici prin El și de viața veșnică, prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare în Duhul Sfânt în veci. Amin.

XXXIX. Mulțumirea de la slujba de dimineță

¹ Și diaconul să zică: — Plecați-vă pentru punerea mâinilor!

² Iar episcopul să se roage zicând:

³ — Dumnezeuule Cel credincios și adevărat, Care faci milă la mii și zeci de mii din cei ce Te iubesc pe Tine [Is 20, 6], Prietenul celor smeriți și Patronul săracilor, de Care au nevoie toate, pentru că toate sunt roabe Ție, ⁴ privește peste poporul Tău acesta, cei care și-au plecat capetele, și binecuvântează-i cu binecuvântare duhovnicească, păzește-i ca pe lumina ochilor [Ps 16, 8], păstrează-i în dreapta-credință/buna-cinstire și dreptate și învrednicește-i de viață veșnică în Hristos Iisus iubitul Tău Copil/Slujitor [Paidi].

Prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare în Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

⁵ Iar diaconul să zică: — Mergeți în pace!

XL. Mulțumire pentru pârga adusă

¹ Și la pârga adusă episcopul să mulțumească așa:

² — Mulțumim Ție, Doamne Atoatețitorule [Ap 11, 17], Ziditorule și Proprietorule a toate, prin Unul-Născut Copilul/Slujitorul Tău [Paidos] Iisus Hristos, pentru pârga aceasta adusă Ție, nu cât suntem datori, ci cât putem.

³ Căci care om poate să-Ți mulțumească pentru cele pe care le-ai dat lor spre împărțășire? Dumnezeuul lui Avraam, Isaac și Iacob [Is 3, 6], și al tuturor sfinților, Care prin cuvântul Tău ai făcut să crească toate și ai poruncit pământului să răsără tot felul de roade spre veselia și hrana noastră, Care dai hrană vietățile celor mai grele, erbivorelor verdeață, altora carne, iar altora semințe, iar nouă drept hrană potrivite și folositoare ne dai grâu și altele felurite, unele pentru folosirea obișnuită, altele sănătate, iar altele pentru desfătare. ⁴ Pentru toate acestea ești laudat de toate pentru binefacerile Tale față de toți prin Hristos. Prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare în Sfântul Duh în veci. Amin.

XLI. Rugăciune pentru cei adormiți

¹ Iar pentru cei ce odihnesc în Hristos, după ce se rostesc ecteniile primei rugăciuni, ca să nu le spunem iarăși, diaconul să adauge și acestea:

— Să ne rugăm și pentru frații noștri adormiți în Hristos; să ne rugăm pentru adormirea cutăruia sau cutăruia (N), ca primind sufletul său Dumnezeuul Cel Iubitor de oameni să-i treacă cu vederea orice păcat cu voie și fără voie, și fiindu-i milostiv și binevoitor să-l rânduiască în locul binecinstitorilor care sunt în sânurile lui Avraam [Lc 16, 22], Isaac și Iacob împreună cu toți cei care din veci l-au bineplăcut [Fc 5, 24] și au făcut voia Lui, de unde a fugit orice durere, întristare și suspinare [Is 35, 10]. Să ne sculăm. Pe noi înșine și unii pe alții să ne dăm veșnicului Dumnezeu prin Cuvântul dintru început.

³ Iar episcopul să spună:

⁴ — Cel ce prin fire ești fără de moarte și fără de sfârșit, de Care s-a făcut tot ce-i nemuritor și muritor, Cel ce pe vietatea cuvântătoare, omul, cetățean al lumii, l-ai făcut muritor și i-ai făgăduit înviere, cel ce pe Enoh și pe Ilie nu i-ai lăsat să facă experiența morții; Dumnezeuul lui Avraam, Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacob, nu ești Dumnezeuul morților, ci al viilor

[Mt 22, 33; Iş 3, 6], pentru că sufletele tuturor sunt vii la Tine [Lc 20, 38], duhurile dreptilor sunt în mâna Ta și de ele nu se vor atinge chinuri [Sol 3, 1], căci toți cei sfințiți sunt în mâinile Tale [Dt 33, 5].⁵ Însuși și acum privește peste robul Tău acesta, pe care l-ai ales și l-ai luat la Tine spre o altă soartă și-i iartă orice a păcătuit cu voie sau fără voie, trimite-i în jur îngerii binevoitori, și-l rânduiește în sânul patriarhilor, profeților și apostolilor și ale tuturor celor ce au bineplăcut Ție în veac, unde nu e întristare, durere și suspin [Is 35, 10], în locul drept-credincioșilor și în pământul celor drepti și al celor ce văd slava Hristosului Tău [In 17, 24]. Prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare, mulțumire și închinare în Sfântul Duh în veci. Amin.

⁶ Iar diaconul să zică: — Plecați-vă pentru punerea mâinilor!

⁷ Și episcopul să mulțumească pentru ei zicând așa:

⁸ — Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta [Ps 27, 9], pe care ai câștigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [FA 20, 28], și păstorește-i sub dreapta Ta, ocrotește-i sub aripile Tale [Ps 16, 8], și dă-le să săvârșească lupta cea bună, să-și ducă la capăt alergarea, să păzească credința [2 Tim 4, 7] neschimbat, ireproșabil, neînvinuit, prin Domnul nostru Iisus Hristos, iubitul Tău Copil/Slujitor, prin Care Ție fie slavă, cinste și venerare, în Sfântul Duh în veci. Amin.

XLII. Despre zilele celor adormiți, care trebuie ținute

¹ Să se celebreze cea de-a treia zi a celor adormiți în psalmi și rugăciuni din pricina Celui ce S-a sculat a treia zi, ² a noua zi spre aducerea-aminte a celor ce au rămas și a celor adormiți, ³ a treizecea zi după exemplul vechi, căci așa l-a jelit pe Moise poporul [Dt 34, 8], ⁴ și împlinirea unui an spre pomenirea lui. ⁵ Și să se dea din averile lui săracilor în amintirea lui.

XLIII. Că necredincioșilor care au murit nu le folosesc la nimic pomenirile

¹ Acestea le spunem însă despre cei drept-credincioși/bine-cinstitori; căci pentru necredincioși, chiar de ai da săracilor cele ale lumii, nu-i va fi de nici un folos. ² Pentru că dacă pe când era în viață L-a avut dușman pe Dumnezeu, este evident că-L va avea tot așa și după ce s-a mutat de aici, „căci nu este nedreptate la El” [In 7, 18]. ³ „Căci drept este Domnul și a iubit dreptatea” [Ps 10, 7]. Și: „Iată omul și lucrul său” [Is 62, 11].

XLIV. Că la pomeniri trebuie mâncat cu trezie, nu cu beție

¹ Dar când sunteți chemați la pomenirile lor, mâncați cu bună-rânduială și frică de Dumnezeu ca unii care puteți să și mijlociți pentru cei ce s-au mutat

de la ei. Cei care sunteți prezbiteri și diaconi ai lui Hristos trebuie să fiți mereu treji [1 Ptr 4, 7; 5, 8] atât față de voi înșivă, cât și față de ceilalți, ca să-i puteți mostra pe cei aflați în neorânduială.² Căci spune Scriptura: „Cei puternici sunt irascibili; să nu bea vin, ca nu cumva bând să uite de înțelepciune și să nu poată judecat drept [Pr 31, 4–5]. Așadar puternici ai Bisericii sunt după Dumnezeu Atoatețitorul și iubitul Său Fiu, prezbiterii și diaconii.³ Spunem aceasta nu ca să nu bea, căci altfel ar însemna să insulte ceea ce a fost făcut de Dumnezeu pentru veselie [Sir 31, 27], ci să nu se îmbete. Căci Scriptura n-a spus să nu bea vin; dar ce spune? Să nu se bea vin până la beție [Tob 4, 15]. Și iarăși: „Spini cresc în mâna bețivului” [Pr 26, 9].⁴ Spunem însă aceasta nu numai despre clerici, ci și despre orice laic creștin, peste care a fost chemat numele Domnului Iisus Hristos [Iac 2, 7]. Căci lor ce le spune [Scriptura]? „Al cui e vai-ul? Al cui tumultul? Ale cui scârbele și certurile? Ai cui ochii învineții? Ale cui zdrobirile degeaba? Oare nu ale celor ce-și petrec vremea în vin și caută cu dinadinsul unde se fac beții?” [Pr 23, 29–30].

XLV. Despre cei prizoniți și care fug pentru credință, ca să afle ajutor

¹ Pe cei persecutați pentru credință și care fug din oraș în oraș [Mt 10, 23] pentru că-și aduc aminte de cuvintele Domnului, primiți-i; căci fug știind că duhul e înflăcărat, dar carnea neputincioasă [Mt 26, 41] și acceptă confiscarea averilor, ca să păstreze netăgăduit în ei Numele lui Hristos.² Procurați-le cele de folos, împlinind astfel o poruncă a Domnului [Mt 10, 40–42].

XLVI. Că fiecare trebuie să rămână în sortul [klērō] în care a fost rânduit și să păzească ordinea [taxin] și să nu-și răpească cele ce nu i s-au încredințat

¹ Toți în comun poruncim acestea:

Fiecare să rămână în cinul [taxei] dat lui și să nu încalce limitele lui, pentru că ele nu sunt ale noastre, ci ale lui Dumnezeu. „Căci cine ascultă de voi ascultă de Mine, iar cine ascultă de Mine, ascultă de Cel ce M-a trimis pe Mine; dar cine Mă nesocotește pe Mine, nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine” [Lc 10, 16].² Căci dacă păstrează buna-ordine [eutaxia] creaturile neînsuflețite, cum sunt noaptea, ziua, soarele, luna, stelele, stihiiile, anotimpurile, lunile, săptămânile, zilele, orele, și slujesc nevoii fixate potrivit cuvântului: „Hotar ai pus [apelor] pe care nu-l vor trece” [Ps 103, 9], și despre mare: „I-am pus hotare înconjurând-o cu zăvoare și porți, și i-am zis: Până aici să mergi, și să nu treci dincolo” [Iov 38, 10–11], cu cât mai mult voi nu trebuie să îndrăzniți să mișcați din loc nimic din cele care v-au fost hotărate

de noi după voia lui Dumnezeu? ³ Mulți însă au socotit că acest lucru e secundar și îndrăznesc să amestece cinurile [*taxeis*] și să miște din loc hirotomia pentru fiecare, răbindu-și pentru ei demnități care nu le-au fost date și îngăduindu-și în chip tiranic să dea altora cele pe care au autoritatea să le dea, și de aceea Îl înfuriă pe Dumnezeu ca tovarășii lui Core [*Nm* 16] și împăratul Ozia [*2 Par* 26, 16–21] care, îmbrăcându-se fără Dumnezeu în arhierie, primii au fost arși, iar al doilea a fost atins de lepră pe frunte, dar Îl mânie și pe Hristos Iisus Care a orânduit acestea, și întristează și pe Duhul Sfânt [*Ef* 4, 30], invalidând mărturia Lui. ⁴ Prevăzând pe drept cuvânt primejdia la care se expun cei care fac unele ca acestea, ca și neglijența privitoare la jertfe și mulțumiri care vine de acolo că sunt aduse fără evlavie de cei care nu trebuie, și care socotesc o joacă de copii cinstea arhierescă, care cuprinde o imitare a marelui Arhieru Iisus Hristos Împăratul nostru, e nevoie să vă îndemnăm și la acest lucru, căci deja unii dintre voi s-au abătut lăsându-se duși de deșertăciunea lor. ⁵ Spunem deci că Moise, slujitorul lui Dumnezeu [*Nm* 12, 7], cu care Dumnezeu a vorbit față către față ca și cum vorbește cineva cu prietenul său [*Iș* 33, 11], căruia i-a zis: „Te cunosc dintre toți” [*Iș* 33, 17], cu care a vorbit personal, nu prin semne nedeslușite, vise, îngeri sau enigme [*Nm* 12, 8], acesta deci, când a dat legislația divină, a distins între cele care trebuie să fie săvârșite de arhieriei, cele care trebuie săvârșite de preoți și cele de către leviți, dând fiecăruia slujirea corespunzătoare funcției lui. ⁶ Și cele ce s-au poruncit arhierieilor să le săvârșească, nu era îngăduit preoților să se apropie de ele, iar cele care au fost hotărâte preoților nu le era îngăduit leviților să se apropie de ele, ci fiecare păzea limitele slujirilor pe care le-au primit. Iar dacă voia cineva să treacă dincolo de cele predate, pedeapsa era moartea [*Nm* 4]. ⁷ Lucru pe care l-a arătat cel mai bine încercarea lui Saul care, socotind că poate aduce jertfă fără profetul și arhieru Samuel, și-a atras păcat și blestem cu neputință de îndepărtat și nici măcar faptul că a fost uns împărat de profetul nu l-a înduplecat pe profetul [Samuel; *I Rg* 13]. ⁸ Dumnezeu a arătat printr-o faptă mai limpede cele ale lui Ozia, aplicându-i neîntârziat pedepsele pentru fărâdelegea lui [*2 Par* 26] și el, care-și atribuie nebunește arhieria, a ajuns străin și de împărăție. ⁹ Dar nu se poate să nu știți și cele care s-au făcut pe vremea noastră. Căci cunoașteți negreșit episcopi, prezbiteri și diaconi numiți de noi prin rugăciune și punerea mâinilor, și care prin deosebirea numelor arată și deosebirea realităților; căci la noi nu-și umplea mâna cine voia [*3 Rg* 13, 13] — ca pe vremea lui Ieroboam preoția falsă și disidentă în slujba vițeilor —, ci cel care era chemat de Dumnezeu [*Evr* 5, 4]. ¹⁰ Căci dacă n-ar fi o instituire sacră și o deosebire a cinurilor, ar fi fost de ajuns ca toate să fie săvârșite sub un singur nume. Fiind noi învățați succesiunea lucrurilor de către Domnul, episcopilor le-am atribuit cele ale arhieriei

[*archierōsynē*], prezbiterilor cele ale preoției [*hierōsynē*], iar diaconilor slujirile către amândoi, pentru ca toate cele ale cultului să fie celebrate curat. ¹¹ Fiindcă nici diaconului nu îi este îngăduit să aducă jertfă, să boteze, să dea binecuvântare mică sau mare, nici prezbiterului nu-i este îngăduit să săvârșească hirotonii; căci răsturnarea ordinii nu e un lucru cuvios. ¹² Fiindcă Dumnezeu nu este un Dumnezeu al neorânduiei [*1 Co 14, 33*], pentru ca inferiorii să-și însușească în chip tiranic cele superioare lor plâsmuindu-și o legislație rea spre răul lor, neștiind că aspru lucru este a lovi cu piciorul în țepușă [*Fa 9, 5; 26, 14*]. Căci unii ca aceștia se războiesc nu cu noi, ci cu Episcopul tuturor și Arhiereul Tatălui, Hristos Iisus Domnul nostru. ¹³ Întrucât preaiubitul de Dumnezeu Moise a așezat arhieriei, preoți și leviți [*1y 28, 29*], iar Mântuitorul nostru ne-a așezat pe noi, cei treisprezece Apostoli, iar Apostolii ne-au așezat pe mine Clement, pe mine Iacob și pe alții împreună cu noi, ca să nu-i mai înșirăm pe toți, iar noi toți în comun am așezat prezbiteri, diaconi, ipodiaconi și citeți.

¹⁴ Așadar, Întâiul Arhiereu prin fire, Hristos Unul-Născut, nu și-a răpit cinstea pentru Sine Însuși [*Evr 5, 4*], ci fiind așezat de Tatăl și făcându-Se om pentru noi și aducând înainte de pătimirea Sa Dumnezeului și Tatălui Său jertfa duhovnicească, ne-a poruncit numai nouă să facem aceasta [*Lc 22, 19*], deși erau împreună cu noi și alții din cei care au crezut în El, dar nu oricine a crezut a și fost așezat preot sau a primit demnitatea arhierescă. ¹⁵ Iar după Înălțarea Lui, aducând noi după porunca Lui jertfa curată și nesângeroasă, am promovat episcopi, prezbiteri și diaconi în număr de șapte [*FA 6, 5-6*]. ¹⁶ Între care a fost și fericitul martir Ștefan, care prin bunăvoința lui față de Dumnezeu nu era cu nimic inferior nouă și care a arătat lui Dumnezeu o atât de mare evlavie prin credință și o atât de mare iubire față de Domnul nostru Iisus Hristos, încât și-a dat și sufletul său pentru El fiind omorât cu pietre de iudeii ucigași ai Domnului. Și totuși, un astfel de bărbat atât de mare, care fierbea cu Duhul [*FA 18, 25*], Care L-a văzut pe Hristos de-a dreapta lui Dumnezeu și porțile cerului deschise [*FA 7, 55-56*], n-a apărut nicidecum folosindu-se de cele ce nu țin de diaconie, nici aducând jertfă, nici punându-și mâinile pe cineva, ci a păzit până la sfârșit cinul diaconiei, căci așa se cuvenea martirului lui Hristos să păstreze buna ordine.

¹⁷ Iar dacă unii acuză pe diaconul Filip și pe Anania [*FA 8, 9*], credinciosul frate, că unul a botezat pe eunuc, iar celălalt pe mine, Pavel, aceștia nu știu ce spunem noi. Căci noi am spus că nimeni nu-și răpește pentru el demnitatea preoțească decât dacă o primește de la Dumnezeu [*Evr 5, 4*], ca Melchisedec [*Fc 14, 18*] și Iov, sau de la un arhiereu ca Aaron de la Moise [*Nm 17*]; prin urmare, și Filip și Anania nu s-au ales pe ei înșiși, ci au fost aleși de Hristos, Arhiereul incomparabilului Dumnezeu.

XLVII. Canoanele bisericești

¹ Doi sau trei episcopi să hirotonească un episcop⁴.

¹ Episcopul să fie hirotonit de doi sau trei episcopi.

² Un singur episcop să hirotonească un prezbiter sau un diacon.

² Prezbiterul să fie hirotonit de un singur episcop, la fel și diaconul și ceilalți clerici.

³ Prezbiterul care aduce pe altar lapte, miere, sicheră, animale sau legume, afară de spice noi, struguri, untdelemn sau tămâie să fie depus.

³ Dacă vreun episcop sau prezbiter, contrar dispoziției Domnului despre Jertfă, ar aduce ofrandă pe altar altceva; fie miere, fie lapte, fie, în loc de vin, sicheră meșteșugită, fie păsări, fie oarecare animale, fie legume, contrar rânduielii, să fie depus.

Afară de spice de grâu nou sau struguri la vremea potrivită să nu fie îngăduit deci să se aducă la altar altceva decât untdelemn pentru candelabru și tămâie pentru vremea sfintei Ofrande [Liturghiei].

⁴ Prinourile să se trimită acasă, iar protoșii să le împartă celorlalți.

⁴ Toate celelalte prinouri să fie trimise ca pângă episcopului și prezbiterilor, dar nu la altar; și este evident că episcopul și prezbiterii le vor împărți diaconilor și celorlalți clerici.

⁵ Prezbiterul care o alungă pe cea care-i este ajutor [soția] să fie scos afară, iar dacă n-o primește înapoi, să fie depus.

⁵ Episcopul, prezbiterul sau diaconul să nu-și alunge soția sub pretext de evlavie; iar dacă o va alunga, să fie îndepărtat [aphorizesthō], și dacă stăruie, să fie depus [kathairesthō].

⁶ Prezbiterul care primește grijă lumești să nu mai fie preot.

⁶ Episcopul, prezbiterul sau diaconul să nu ia asupra lor purtări de grijă lumești; iar dacă nu, să fie depuși.

⁷ Cine face Paștele cu iudeii să fie depus.

⁷ Dacă un episcop, prezbiter sau diacon ar celebra sfânta zi a Paștelui înainte de echinocliul de primăvară împreună cu iudeii, să fie depus.

⁴ Rezumatele în caractere cursive sunt după colecțiile bizantine de canoane, după care a fost preluată și numerotația, care variază în manuscrise.

⁸ Clericul care nu se împărtășește să spună cauza, iar dacă n-o spune, să fie îndepărtat; căci aruncă o bănuială asupra celui ce aduce Ofranda [euharistică].

⁸ Dacă un episcop, prezbiter sau diacon sau altul din registrul clericilor nu s-ar împărtăși atunci când se face Ofranda [euharistică], să spună pricina; și dacă e întemeiată, să dobândească iertare; dacă însă n-o va spune, să fie îndepărtat, ca unul care e pricină de vătămare pentru popor, și ar produce împotriva celui care aduce Ofranda bănuiala că n-ar oferi-o în chip sănătos.

⁹ Cine nu rămâne la rugăciunea [euharistică] și împărtășanie să fie îndepărtat.

⁹ Toți credincioșii care intră [în biserică] și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciunea [euharistică] și la Sfânta Împărtășanie, trebuie îndepărtați [aphorizesthai] ca unii care produc dezordine [ataxian] în biserică.

¹⁰ Cine se roagă cu un excomunicat să aibă aceeași osândă cu el.

¹⁰ Dacă cineva s-ar ruga împreună cu un excomunicat chiar și într-o casă, să fie îndepărtat.

¹¹ Cine se roagă cu un depus, să aibă aceeași osândă cu el.

¹¹ Dacă cineva fiind cleric s-ar ruga împreună cu un cleric depus, să fie depus și el.

¹² Cine primește pe cel neprimat altundeva, să fie primit încă mai puțin decât el.

¹² Dacă un cleric sau laic îndepărtat sau neprimat [la împărtășanie], ducându-se în alt oraș, ar fi primit fără scrisori de recomandare, să fie depuși și cel primit și cel care l-a primit.

¹³ Cine a mințit că a fost îndepărtat, să i se dea ca pedeapsă îndepărtarea.

¹³ Iar dacă ar fi îndepărtat, să i se prelungească îndepărtarea ca unul care a mințit și înșelat Biserica lui Dumnezeu.

¹⁴ Episcopul să nu treacă din scaun în scaun decât dacă ar fi socotit foarte folositor de cei de acolo, ca unul mai învățat, dar și atunci cu discernământul și rugămintea multor episcopi.

¹⁴ Nu e îngăduit ca un episcop să-și lase parohia [eparhia] și să sară în altă, chiar dacă ar fi silit la aceasta de mulți, decât dacă l-ar constrânge să facă

aceasta o pricină binecuvântată, întrucât ar putea să aducă celor de acolo un folos mai mare prin cuvântul dreptei-crediște [*eusebeias*]. Dar și aceasta să nu o facă de la sine însuși, ci cu judecata multor episcopi și foarte mare rugămintă.

¹⁵ *Orice cleric care iese din parohia sa și locuiește în alta, străină, și nu se întoarce când e rugat de episcopul său, să fie excomunicat.*

¹⁵ Dacă vreun prezbiter, diacon sau în general cineva din registrul clericilor, părăsindu-și parohia sa, s-ar duce în alta și mutându-se cu totul ar petrece în altă parohie, contrar voinței [*gnōmēn*] episcopului său, poruncim ca acesta să nu mai liturghisească, mai ales dacă episcopul său l-a chemat să se întoarcă dar el n-a ascultat, stăruind în neorânduială [*ataxia*], ci să se împărtașească acolo ca un laic.

¹⁶ *Episcopul care ține în cunoștință de cauză pe unul ca acesta [un cleric mutat] să aibă aceeași osândă cu el.*

¹⁶ Iar dacă episcopul la care s-ar găsi aceștia, socotind drept nimic suspendarea [*argian*] hotărâtă împotriva lor, îi va primi drept clerici, să fie îndepărtat ca un învățător al neorânduiei [*hos didaskalos ataxias*].

¹⁷ *Oricine s-a căsătorit a doua oară sau are concubină să nu mai fie prezbiter.*

¹⁷ Cel care după Botez s-a legat cu două căsătorii sau și-a luat concubină nu poate fi episcop, prezbiter sau diacon, nici ține cumva de registrul clericilor.

¹⁸ *Clericul care ia o femeie pierdută, sau văduvă, sau slujnică, sau actriță, să nu mai fie preot.*

¹⁸ Cine a luat în căsătorie o văduvă, o femeie repudiată [*Lv 21, 14*], o damă de companie, o sclavă sau o actriță de pe scenă, nu poate fi episcop, prezbiter sau diacon, nici ține cumva de registrul clericilor.

¹⁹ *Cine a luat în căsătorie două surori sau două verișoare să nu fie făcut cleric.*

¹⁹ Cine a luat în căsătorie [succesiv] două surori sau o nepoată [*Lv 18, 16*] nu poate fi cleric.

²⁰ *Clericul să nu dea cauțiuni, iar dacă dă, să fie depus.*

²⁰ Clericul care dă cauțiuni să fie depus.

- ²¹ *Cel ajuns eunuc din siluirea oamenilor sau din fire e vrednic să fie preot, dar cel care s-a castrat singur nu.*
- ²¹ *Dacă cineva a devenit eunuc din violența oamenilor sau a fost lipsit de bărbăție în persecuție, ori s-a născut astfel, și este vrednic, să se facă episcop.*
- ²² *Laicul care s-a castrat pe sine însuși să fie îndepărtat și să nu fie făcut cleric.*
- ²² *Cine s-a castrat pe sine însuși să nu se facă cleric, căci este ucigaș de sine și vrăjmaș al creației lui Dumnezeu.*
- ²³ *Cine s-a castrat pe sine după ce a intrat în cler să fie depus.*
- ²³ *Dacă cineva, fiind cleric, s-ar castra pe sine însuși, să fie depus, căci este ucigaș al lui însuși.*
- ²⁴ *Laicul care s-a castrat pe sine însuși să fie îndepărtat trei ani ca unul care uneltește împotriva lui însuși.*
- ²⁴ *Laicul care se castrează pe sine însuși să fie îndepărtat trei ani, căci uneltește împotriva vieții lui.*
- ²⁵ *Clericul prins în desfrânare, sperjur sau furt, să fie depus, dar nu îndepărtat, căci nu trebuie pedepsit de două ori pentru același lucru.*
- ²⁵ *Episcopul, prezbiterul sau diaconul prins în desfrânare, în sperjur sau în furt, să fie depus, dar nu și îndepărtat, căci spune Scriptura: „Nu se va răzbuna Domnul de două ori pentru același lucru” [Naum 1, 9]; asemenea și ceilalți clerici.*
- ²⁶ *Cine vrea să se facă preot, dacă vrea, poate să se căsătorească, dar dacă e sfințit, se poate căsători numai cântărețul.*
- ²⁶ *Dintre cei care au intrat în cler necăsătoriți poruncim să se căsătorească, dacă vor, doar citeții și cântăreții.*
- ²⁷ *Clericul care lovește un credincios sau un necredincios, să fie depus.*
- ²⁷ *Episcopul, prezbiterul sau diaconul care îi lovește pe credincioșii care păcătuiesc sau pe necredincioșii care au făcut nedreptăți și care vor să înfricoșeze prin unele ca acestea să fie depuși, fiindcă Dumnezeu nu ne-a învățat nicăieri acest lucru; din contră, fiind lovit El Însuși, n-a răspuns, fiind ocărat n-a răspuns cu ocară și, pătimind, n-a amenințat [1 Ptr 2, 23].*

- ²⁸ *Clericul depus pe motive întemeiate, dacă se atinge iarăși de cele dumnezeiești, să fie scos cu totul din Biserică.*
- ²⁸ *Dacă vreun episcop, prezbiter sau diacon, depus după dreptate pentru acuze evidente, ar îndrăzni vreodată să se atingă de liturghisirea care i-a fost încredințată cândva, acesta să fie tăiat cu desăvârșire [ekkoptesthō] din Biserică.*
- ²⁹ *Clericul hirotonit pe bani să fie depus împreună cu cel care l-a hirotonit și să fie excomunicat în veac, ca Simon [Magul].*
- ²⁹ *Dacă vreun episcop, prezbiter sau diacon s-ar face stăpân pe această demnitate prin bani, să fie depus și el și cel care l-a hirotonit și să fie tăiat cu desăvârșire din comuniunea Bisericii, cum a fost tăiat Simon Magul de mine, Petru [FA 8, 21-22].*
- ³⁰ *Cine devine episcop prin intermediul demnitarilor să fie depus și îndepărtat.*
- ³⁰ *Dacă vreun episcop s-ar face stăpân pe Biserică folosindu-se de demnitari lumești, să fie depus și îndepărtat, el și toți cei aflați în comuniune cu el.*
- ³¹ *Cine se rupe de episcopul său fără motiv și-și face alt altar să fie depus împreună cu cei care l-au primit.*
- ³¹ *Dacă vreun prezbiter, disprețuindu-l pe episcopul său, ar face adunări separat și ar ridica un alt altar, fără să-l poată arăta pe episcopul său condamnat cu ceva în ce privește dreapta-credință și dreptatea, să fie depus ca un iubitor de stăpânire, fiindcă e un tiran. Asemenea și ceilalți clerici și câți s-ar alătura lui; iar laicii să fie îndepărtați. Dar acestea să se facă numai după prima, a doua și a treia chemare a episcopului.*
- ³² *Prezbiterul sau diaconul îndepărtat de episcopul său nu trebuie să fie primit de un altul dacă trăiește episcopul care l-a îndepărtat.*
- ³² *Dacă vreun prezbiter sau diacon ar fi îndepărtat, nu e cu putință ca el să fie primit de altcineva decât de cel care l-a îndepărtat, decât numai dacă episcopul care l-a îndepărtat s-ar săvârși din viață.*
- ³³ *Clericul străin să nu fie primit fără scrisori de recomandare, iar când vine să fie întrebat [de credință], și dacă vorbește drept să fie primit, iar dacă nu, să fie trimis cu merinde de drum.*
- ³³ *Nici unul din episcopii, prezbiterii sau diaconii străini să nu fie primit fără scrisori de recomandare; și dacă le aduc, să fie verificate, și dacă sunt*

propovăduitorii ai dreptei-credințe, să fie primiți; iar dacă nu, dându-li-se cele de trebuință, să nu fie primiți în comuniune, căci multe lucruri se fac prin răpire.

¹⁴ *Episcopii să nu facă nimic fără întâiul între ei, decât fiecare cele ale parohiei lui, și nici întâiul să nu facă nimic fără aceia din pricina armoniei datorate.*

¹⁵ *Episcopii fiecărui neam [ethnous] trebuie să-l cunoască pe primul [prōton] dintre ei și să-l socotească drept cap și să nu facă nimic fără voința/acordul [gnōmēs] lui, și fiecare să facă numai câte privesc parohia [eparhia] lui și satele de sub ea. Dar nici acela să nu facă ceva fără voința/acordul [gnōmēs] tuturor. Fiindcă așa va fi o armonie [homonoia] și va fi slăvit Dumnezeu prin Domnul în Duhul Sfânt.*

¹⁵ *Episcopul să nu hirotonească peste hotarele sale, iar cel care ar face acestea fără stăpânii locului să fie depus împreună cu cel hirotont de el.*

¹⁵ *Episcopul să nu îndrăznească să facă hirotonii în afara hotarelor [eparhiei] lui, în orașele și satele care nu sunt supuse lui; iar dacă s-ar dovedi că a făcut aceasta, contrar voinței/acordului [gnōmēn] celor ce țin acele orașe și sate, să fie depus atât el, cât și cei pe care i-a hirotont.*

¹⁶ *Episcopul nou promovat, dacă întârzie să primească slujirea încredințată, să fie îndepărtat până ce o va primi, dar dacă nu e primit de popor, să fie pedepsit clerul [acelei comunități], pentru că n-a învățat poporul, iar acela să rămână episcop.*

¹⁶ *Dacă cineva, fiind hirotont episcop, n-a primit slujirea/liturgisirea și purtarea de grijă a poporului încredințat lui, să fie îndepărtat până ce o va primi; asemenea și prezbiterul sau diaconul. Iar dacă, ducându-se acolo, n-ar fi primit nu din voința [gnōmēn] lui, ci din cauza răutății poporului, el să rămână episcop, iar clerul orașului să fie îndepărtat ca unii care au fost educatori ai unui asemenea popor nesupus.*

¹⁷ *Episcopii să se adune de două ori pe an pentru treburi și dogme; mai întâi în a patra săptămână a Cincizecimii, iar a doua oară pe 12 ale lunii octombrie.*

¹⁷ *De două ori pe an să se facă un sinod al episcopilor și să se verifice dogmele dreptei-credințe [dogmata eusebeias] și să se soluționeze controversile bisericesti [ekklēsiastikas logias] survenite: unul în a patra săptămână după Cincizecime, iar altul în a 12-a zi a lui octombrie [Hyperberetatos].*

³⁸ *Episcopul să administreze suveran treburile Bisericii, nedăruind ceva din ele decât exact la fel cum se procedează cu săracii.*

³⁸ Episcopul să aibă purtarea de grijă a tuturor lucrurilor Bisericii și să administreze ca și cum l-ar vedea Dumnezeu; dar nu-i este îngăduit să-și însușească ceva din ele sau să dăruiască cele ale lui Dumnezeu rudelor sale dacă acestea ar fi sărace, să li se dea ca unor săraci, dar sub pretextul lor să nu se vândă cele ale Bisericii.

³⁹ *Prezbiterul sau diaconul să nu facă nimic fără episcop, căci acestuia i s-a încredințat poporul.*

³⁹ Prezbiterii sau diaconii să nu săvârșească nimic fără voința [gnōmēs] episcopului, căci el este cel căruia i s-a încredințat poporul lui Dumnezeu și cel căruia i se va cere socoteală pentru sufletul lor.

⁴⁰ *Lucrurile Bisericii și ale episcopului să fie clare, ca și episcopul să poată dispune de ale lui, și Biserica să nu fie păgubită.*

⁴⁰ Să fie clare care sunt lucrurile proprii ale episcopului, în cazul în care ar avea lucruri proprii, și care sunt cele ale Domnului, pentru ca, murind episcopul, să aibă autoritate să lase cele ale sale cui vrea și să nu se piardă sub pretextul lucrurilor bisericesti cele ale episcopului, atunci când are soție, copii, rude sau servitori. Căci este un lucru drept la Dumnezeu și oameni ca nici Biserica să nu sufere pagubă din pricina necunoașterii lucrurilor episcopului, nici episcopul sau rudele lui să-și vadă lucrurile confiscate sub pretextul Bisericii, sau ca rudele lui să cadă în dispute pentru lucruri, și așa moartea lui să fie învăluită în defăimări.

⁴¹ *Episcopul să aibă autoritate asupra lucrurilor bisericesti; căci o are și asupra sufletelor, și toate să fie administrate spre mulțumirea lui Dumnezeu.*

⁴¹ Poruncim ca episcopul să aibă autoritate asupra lucrurilor Bisericii; căci dacă e să i se încredințeze sufletele prețioase ale oamenilor, cu atât mai mult trebuie să poată porunci cu privire la bani, ca sub autoritatea lui să fie administrate toate, iar celor lipsiți să li se dea prin prezbiteri și diaconi cu frică de Dumnezeu și toată evlavia. În cazul în care are lipsă, să se împărtășească însă și el de cele de care are lipsă pentru nevoile lui și ale fraților cărora le dă ospitalitate ca aceștia să nu fie lipsiți în nici un fel. Fiindcă Legea lui Dumnezeu orânduia ca aceia care stau în jurul altarului să se hrănească din cele ale altarului [Lv 7, 34; I Co 9, 13], pentru că nici soldatul nu e echipat cu arme împotriva vrăjmașilor din soldă proprie.

⁴² Clericul care joacă zaruri sau e bețiv, dacă nu încetează, să fie depus.

⁴² Episcopul, prezbiterul sau diaconul care își petrece timpul liber în zaruri și beții sau să înceteze, sau să fie depus.

⁴³ Clericul și laicul care fac lucruri asemănătoare să fie îndepărtați.

⁴³ Ipodiaconul, citețul, cântărețul care fac lucruri asemănătoare sau să înceteze, sau să fie depuși.

⁴⁴ Clericul care cere camătă, dacă nu încetează, să fie depus.

⁴⁴ Episcopul, prezbiterul sau diaconul care cer camătă de la cei pe care-i împrumută sau să înceteze, sau să fie depuși.

⁴⁵ Cine se roagă cu ereticii să fie îndepărtat; să fie depus și cel care-i socotește clerici.

⁴⁵ Episcopul, prezbiterul sau diaconul care se roagă numai împreună cu ereticii să fie îndepărtați, iar dacă le-a îngăduit să lucreze ceva ca unor clerici, să fie depuși.

⁴⁶ Clericul care a primit Botezul și Jertfa [Euharistia] ereticilor să nu mai fie preot.

⁴⁶ Episcopul sau prezbiterul care a primit Botezul sau Jertfa ereticilor, poruncim să fie depus; căci oare ce acord poate fi între Hristos și Beliar, și ce parte poate avea credinciosul cu necredinciosul [2 Co 6, 15].

⁴⁷ Cine rebotează pe cel botezat cu adevărat și nu-l rebotează pe cel întinat de necredincioși să nu mai fie preot.

⁴⁷ Episcopul sau prezbiterul care ar boteza din nou pe cel ce are un Botez adevărat sau n-ar boteza pe cel întinat de cei necredincioși [prin „botezul” lor] să fie depus ca unul care-și râde de crucea și de moartea Domnului și nu face distincție între preoți[i adevărați] și preoții mincinoși [hiereas pseudoiereōn].

⁴⁸ Laicul care-și alungă soția și ia alta, sau o femeie pierdută, să fie îndepărtat.

⁴⁸ Dacă un laic și-ar alunga soția și și-ar lua altă soție, sau ar lua-o pe una lăsată de altul, să fie îndepărtat.

⁴⁹ *Cine nu botează în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, ci altfel, să nu mai fie cleric.*

⁴⁹ *Dacă un episcop sau prezbiter n-ar boteza după porunca Domnului în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, ci în Trei fără început sau în Trei fii sau în Trei mângâietori, să fie depus.*

⁵⁰ *Cine nu botează cu trei cufundări, ci cu una, întru moartea Domnului — ceea ce n-a spus Domnul — să nu mai fie cleric.*

⁵⁰ *Dacă un episcop sau un prezbiter n-ar săvârși trei cufundări ale unei unice inițieri, ci o singură cufundare dată în moartea Domnului, să fie depus; căci Domnul n-a zis: „Botezați în moartea Mea”, ci: „Mergând faceți învățacei toate neamurile păgâne, botezându-i în numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt” [Mt 28, 19]⁵.*

³ Câteva manuscrise numai păstrează și această glosă eliminată de majoritatea manuscriselor din cauza unor expresii mai puțin ortodoxe privitoare la Duhul Sfânt:

„Cel botezat să fie învățat că dumnezeul nenăscut n-a fost răstignit, nici n-a suportat o naștere de om, întrucât nu are un împărat peste El, nici nu e sub voința sau socotința altuia; nici Mângâietorul nu s-a făcut om și n-a venit așa în lumea aceasta, nici n-a suferit pătimirea Cel netrupesc, căci nu s-a întrupat. Singur Fiul Unul-Născut a răscumpărat lumea de mânia ce stătea asupra ei, căci S-a întrupat din iubire de oameni plămându-Și un trup/corp din Fecioară — «căci Înțelepciunea și-a zidit sieși o casă» [Pr 9, 1] — ca un Meșter ziditor; cu îngăduința Tatălui a suportat cruce de bunăvoie și ca un arhieru e a eliberat lumea de mânia ce stătea asupra ei.

Botezăm așadar în numele Tatălui nu ca și cum El s-ar fi făcut om sau ar fi pățimit, nu ca și cum El ar fi fost arhieru, ci ca al unui Domn Care a binevoit nașterea, a îngăduit pătimirea și a primit mijlocirea Arhierului; în numele Fiului nu ca și cum ar fi fost un suveran, ca și cum ar fi primit sau ar fi îngăduit, ci ca unul Care a suportat naștere, a răbdat cruce, a murit și a înviat; iar în numele Mângâietorului nu ca și cum ar fi Tată sau Fiu, ci pentru că a dat mărturie de bunăvoie și îngăduința lui Dumnezeu și de ascultarea Unului-Născut în toate.

Cei care nu botează așa să fie depuși ca unii care ignoră taina dreptei-credeințe. Căci cine spune că a pățimit Tatăl comite o mai gravă impietate decât iudeii, ținându-L pe cruce împreună cu Hristos și pe Tatăl; iar cine tăgăduiește că Fiul Unul-Născut S-a întrupat pentru noi și a răbdat cruce luptă împotriva lui Dumnezeu și e dușman al sfinților; iar cine numește pe Mângâietorul Tată sau Fiu, acela e neștiutor și fără minte, fiindcă aceasta înseamnă a-L proclama pe Cel ce este Slujitorul Unului-Născut cocreator, copronietor, colegiutor, cojudecător și coautor al învierii, sau arhieru de-o-cinstire cu Fiul sau cu Tatăl, ori a opina că sunt doi fără început sau a spune că sunt doi Tați, neascultând pe Cel ce zice: «Domnul Dumnezeu nostru Domn e unul» [Dt 6, 4]. Acestea le vomita în zilele noastre Simon Magul trăgând poporul la sine însuși cu un duh rătăcitor, nestatornic și rău, flecărind că Dumnezeu e Unul cu trei nume și uneori desființând pătimirea și nașterea lui Hristos.

Voi, episcopilor, botezați de trei ori într-Un Tată, Fiu și Duh Sfânt potrivit voinței/socotinței Domnului și rânduielii noastre în Duhul.”

⁵¹ *Orice cleric care se scârbește pe motive de asceză de vin, carne și căsătorie, dacă nu se îndreaptă, să fie scos din Biserică.*

⁵¹ Dacă un episcop, prezbiter sau diacon, sau oricare altul din registrul clericilor, s-ar abține de la căsătorie, carne și vin nu din motive de asceză, ci din scârbă, uitând că toate sunt „bune foarte” [Fc 1, 31] și că Dumnezeu pe om l-a făcut parte bărbătească și parte femeiască, ci defaimă/calomniază creația, sau să se îndrepte, sau să fie depus și scos afară/exclus [apoballes-thō] din Biserică, asemenea și laicul.

⁵² *Cine nu-i iartă pe cei ce se pocăiesc să fie mai nevrednic de iertare decât ei.*

⁵² Dacă un episcop sau prezbiter nu-l primește pe cel care se întoarce de la păcat, ci-l respinge, să fie depus, fiindcă întristează pe Dumnezeu Care a spus că „bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” [Lc 15, 7].

⁵³ *Clericul care nu gustă vin și carne afară de motive de asceză să fie depus.*

⁵³ Dacă un episcop, prezbiter sau diacon nu gustă în zilele de sărbătoare din carne și vin de scârbă, nu din motive de asceză, să fie depus ca unul care și-a înfierat conștiința [1 Tim 4, 2] și s-a făcut pricină de poticneală pentru mulți.

⁵⁴ *Clericul care mănâncă în cârciumă, afară de cazul de necesitate când e pe drum, să fie îndepărtat.*

⁵⁴ Dacă un cleric ar fi prins mâncând într-o crâșmă, să fie îndepărtat, afară numai dacă fiind pe drum e nevoit să tragă la un han.

⁵⁵ *Clericul care insultă un episcop să fie depus.*

⁵⁵ Dacă un cleric ar insulta pe episcopul său, să fie depus, căci scris este: „Pe stăpânitorul poporului tău să nu-l vorbești de rău!” [Iș 22, 27; FA 23, 5].

⁵⁶ *Clericul care insultă un prezbiter sau un diacon să fie îndepărtat.*

⁵⁶ Dacă un cleric ar insulta un prezbiter sau un diacon să fie îndepărtat.

⁵⁷ *Asemenea și cel ce ia în râs un orb, un mut sau olog.*

⁵⁷ Dacă un cleric și-ar bate joc de un șchiop, surd, orb sau ologit la picioare, să fie depus; asemenea și laicul.

⁵⁸ *Episcopul care nu învață dreapta-credință să fie îndepărtat, iar dacă stăruie în neînvățare, să fie depus.*

⁵⁸ *Episcopul sau prezbiterul care ar fi cu nepăsare față de cler sau popor și nu-i învață dreapta-credință [eusebeian] să fie îndepărtat; iar dacă stăruie în nepăsare, să fie depus.*

⁵⁹ *Clericul care nu face bine unui cleric nevoiaș să fie îndepărtat, iar dacă stăruie în nemilostivire, să fie depus.*

⁵⁹ *Dacă un episcop sau prezbiter n-ar da cele de lipsă unui cleric aflat în lipsuri, să fie îndepărtat; iar dacă stăruie în aceasta, să fie depus ca un ucigaș al fratelui său.*

⁶⁰ *Cine răspândește în biserică o carte a impioșilor [ereticilor] să fie depus.*

⁶⁰ *Dacă difuzează cineva cărțile cu titluri mincinoase [ta pseudepigrapha biblia] ale necredincioșilor spre vătămarea poporului și a clerului, să fie depus.*

⁶¹ *Credinciosul dovedit de adulter, de desfrânare sau alte învinuiri să nu fie făcut cleric.*

⁶¹ *Dacă împotriva cuiva se face învinuire de desfrânare sau adulter sau de altă faptă oprită, și s-ar dovedi acest lucru, să nu fie promovat în cler.*

⁶² *Clericul care a tăgăduit pe Hristos să fie scos din Biserică, iar cine a tăgăduit numele de cleric, dacă se întoarce, să fie primit ca laic.*

⁶² *Dacă din frică omenească de un iudeu, păgân sau eretic, un cleric ar tăgădui numele lui Hristos, să fie scos afară/exclus [apoballescō], iar dacă ar tăgădui numele de cleric, să fie depus; însă dacă se pocăiește, să fie primit ca un laic.*

⁶³ *Clericul care gustă carne de animal sugrumat sau vânat sau de mortăciune să fie depus, iar dacă e laic, să fie îndepărtat.*

⁶³ *Dacă un episcop, prezbiter sau diacon sau oricare altul din registrul clericilor ar mânca carne de animal în sângele sufletului său [Fc 9, 4], sau carne de animal prins de fiare [Iș 22, 30] sau mortăciune [Dt 14, 21], să fie depus, căci Legea oprește acest lucru [cf. FA 15, 29]; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.*

⁶⁴ *Cine se roagă cu iudeii să fie îndepărtat.*

⁶⁴ *Dacă un cleric sau laic ar intra să se roage într-o sinagogă a iudeilor sau a ereticilor, să fie și depus și îndepărtat.*

- ⁶⁵ *Clericul ucigaș să fie depus, iar laicul să fie îndepărtat.*
- ⁶⁵ Dacă într-o ceartă un cleric ar lovi pe cineva și l-ar omorî dintr-o lovitură, să fie depus din pricina repezirii lui; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.
- ⁶⁶ *Clericul care postește duminica sau sâmbăta, afară de una singură, să fie depus, iar laicul să fie îndepărtat.*
- ⁶⁶ Dacă un cleric ar fi găsit postind în zi de duminică sau sâmbătă — afară de una singură [Sâmbăta Mare] —, să fie depus; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.
- ⁶⁷ *Cine a violat o fată să fie îndepărtat și să o ia de soție pe ea chiar dacă e săracă.*
- ⁶⁷ Dacă ar viola cineva o fecioară nelogodită, să fie îndepărtat și să nu-i fie îngăduit să ia alta, ci să o aibă pe aceea pe care a stricat-o, chiar dacă ar fi săracă.
- ⁶⁸ *Cel hirotonit de două ori să fie depus împreună cu cel care l-a hirotonit, afară numai dacă prima mână a fost eretică.*
- ⁶⁸ Dacă un episcop, prezbiter sau diacon ar primi de la cineva a doua hirotonie, să fie depus și el și cel care l-a hirotonit, afară de cazul în care s-ar dovedi că are hirotonia de laeretici; căci cei botezați sau hirotoniți de unii ca aceștia nu pot fi nici credincioși, nici clerici.
- ⁶⁹ *Clericul care nu postește Postul celor Patruzeci de zile sau miercuria și vinerea să fie depus, iar laicul să fie îndepărtat, dacă nu e vorba de un impediment de boală.*
- ⁶⁹ Dacă un episcop, prezbiter, diacon, ipodiacon, citeț sau cântăreț n-ar posti Sfântul și Marele Post de patruzeci de zile al Paștelui, sau miercurile și vinerile, să fie depus; afară de cazul în care ar fi împiedicat de o neputință trupească; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.
- ⁷⁰ *Clericul care iudaizează sau ține cele ale păgânilor să fie depus.*
- ⁷⁰ Dacă un episcop, prezbiter sau diacon, sau oricare altul din registrul clericilor, ar posti sau ar ține sărbătorile împreună cu iudeii sau ar primi de la ei cele ale sărbătorii, ca de pildă azime sau ceva asemănător, să fie depus; iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

⁷¹ *Laicul care iudaizează sau ține cele ale păgânilor să fie îndepărtat.*

⁷¹ Dacă, de sărbătorile lor, un creștin ar aduce untdelemn sau ar aprinde lumini într-un templu al păgânilor sau într-o sinagogă a iudeilor, să fie îndepărtat.

⁷² *Cine fură din biserică ceară sau untdelemn să fie îndepărtat și să fie restabilit după ce dă înapoi încincit.*

⁷² Dacă un cleric sau laic ar fura din sfânta biserică ceară sau untdelemn, să fie îndepărtat, și să restituie încincit [Lv 5, 16] cele pe care le-a luat.

⁷³ *Cine-și însușește sfintele vase în folos propriu să fie îndepărtat.*

⁷³ Nimeni să nu-și însușească spre întrebuițarea proprie un vas sfințit de aur sau de argint sau o pânză sfințită, fiindcă e un lucru contrar legii; iar dacă ar fi prins, să fie pedepsit cu îndepărtarea [aphorismō].

⁷⁴ *Episcopul acuzat/chemat, care nu ascultă, să fie chemat de două și de trei ori, iar dacă stăruie, sinodul să pronunțe sentința.*

⁷⁴ Episcopul învinuit de oameni demni de crezare e necesar să fie chemat de episcopi; și dacă s-ar prezenta și ar mărturisi sau ar fi dovedit, să i se hotărăscă pedeapsa. Dacă însă, fiind chemat, n-ar asculta, să fie chemat și a doua oară, trimițându-se la el doi episcopi. Dacă nici așa n-ar asculta, să fie chemat și a treia oară trimițându-se iarăși la el doi episcopi. Iar dacă nici așa nu s-ar prezenta disprețuind chemarea, sinodul să pronunțe împotriva lui cele ce i se par potrivite, ca să nu pară că fugind de judecată câștigă.

⁷⁵ *Ereticul să nu acuze un episcop, nici un singur credincios.*

⁷⁵ Să nu fie primit ca martor împotriva unui episcop un eretic, nici numai un singur credincios, căci „pe gura a doi sau trei martori se va statomnici orice cuvânt” [Mt 18, 16].

⁷⁶ *Episcopul să nu așeze episcop în locul lui dintre rude încă din timpul vieții.*

⁷⁶ Nu trebuie ca episcopul să hirotonească în demnitatea episcopală pe cine vrea, dăruind-o fratelui, fiului sau unei alte rude; căci nu este un lucru drept ca aceștia să fie făcuți moștenitori ai episcopiei, fiindcă acesta dăruie cele ale lui Dumnezeu dintr-o afecțiune omenească, fiindcă Biserica lui Dumnezeu nu trebuie pusă sub moștenitori. Iar dacă ar îndrăzni cineva să facă acest lucru, hirotonia să rămână nevalidă, iar el să fie pedepsit cu îndepărtarea.

⁷⁷ *Dacă e vrednic, ologul sau chiorul poate deveni episcop.*

⁷⁷ Dacă cineva are ochiul vătămat sau piciorul lovit, dar e vrednic de episcopie, să se facă, fiindcă nu defectul trupului întinează, ci întinâciunea sufletului.

⁷⁸ *Orbul și surdul însă nu pot deveni episcopi.*

⁷⁸ Dar dacă e surd sau orb, să nu se facă episcop, nu ca unul care ar fi întinat, ci pentru ca să nu fie împiedicată buna desfășurare a treburilor bisericești.

⁷⁹ *Demonizatul să nu devină cleric, nici să se roage împreună cu credincioșii, dar după curățire, dacă e vrednic, poate să devină.*

⁷⁹ Dacă are cineva demon, să nu se facă cleric, și nici măcar să nu se roage împreună cu credincioșii; dar dacă se curățește, să fie primit, și dacă e vrednic, să se facă și episcop.

⁸⁰ *Recent botezatul să nu fie făcut episcop, nici cel ce vine de la o viață rea.*

⁸⁰ Cel care a venit din viața păgână și a fost botezat sau pe cel care a venit dintr-o viață rea nu este drept să fie promovat îndată episcop; fiindcă e nedrept ca acela care n-a dobândit încă experiența să fie învățător al altora, afară numai dacă acest lucru s-ar face printr-un har dumnezeiesc.

⁸¹ *Episcopul care primește funcții publice să nu mai fie episcop.*

⁸¹ Am spus că episcopul sau prezbiterul nu trebuie să se coboare la administrații publice, ci să se dedice nevoilor bisericești; dacă nu, să fie depus: căci potrivit poruncii Domnului „nimeni nu poate sluji la doi domni” [Mt 6, 24].

⁸² *Sclavul sau sluga să nu fie făcuți clerici decât cu voia stăpânului lor, iar dacă e vrednic, să fie eliberat și apoi promovat.*

⁸² Nu îngăduim ca slugile să fie promovate în cler fără voia [gnōmēs] stăpânilor lor, spre întristarea stăpânilor care-i au în proprietate, fiindcă așa ceva ar duce la o răsturnare a caselor.

Dar dacă apare vreodată o slugă vrednică de hirotonia într-o treaptă, cum s-a arătat Onisifor al nostru [Flm 10; Col 4, 9], iar stăpânii îngăduie, îl eliberează și trimit din casa lor, atunci să fie făcut.

⁸³ *Clericul dregător să nu mai fie cleric, căci scris este: „Dași Cezarului ce e al Cezarului și lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu” [Mt 22, 21].*

⁸³ Episcopul, prezbiterul sau diaconul care rămâne în armată și vrea să le facă pe amândouă: și dregătoria romană [rōmaikēn archēn] și conducerea

preotească [*hieratikēn dioikein*], să fie depus, „căci cele ale Cezarului trebuie date Cezarului și cele ale lui Dumnezeu lui Dumnezeu” [*Mt 22, 21*].

⁸⁴ *Clericul care insultă în chip ilicit un dregător sau pe împărat să fie depus, iar dacă e laic, să fie îndepărtat.*

⁸⁴ Dacă ar insulta cineva contravenind dreptului pe împărat sau un dregător/magistrat, să sufere pedeapsa, și dacă e cleric să fie depus, iar dacă e laic, să fie îndepărtat.

⁸⁵ *Să fie respectate doar cele 60 de cărți ale canonului Scripturii.*

⁸⁵ Cărți venerate și sfinte să fie pentru voi toți, clerici și laici, din Vechiul Testament: ale lui Moise, cinci [Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul]; a lui Isus al lui Navi, una; ale Judecătorilor, una; a lui Rut, una; ale Regilor, patru; ale Celor Rămase [Paralipomenelor] din Cartea Zilelor, două; ale lui Ezdra, două; a Esterei, una; ale Macabeilor, trei; a lui Iov, una; o carte cu 151 de Psalmi; trei cărți ale lui Solomon [Proverbele, Eccliziastul, Cântarea Cântărilor]; Profeti, șaisprezece [Osea, Amos, Miheia, Ioil, Avdie, Iona, Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia, Maleahi; Isaia, Ieremia, Iezechiel, Daniel]; în afară de acestea să-i învățați pe tineri Înțelepciunile mult-învățatului Sirah. Iar din ale noastre, adică ale Noului Testament patru Evanghelii: ale lui Matei, Marcu, Luca și Ioan; paisprezece epistole ale lui Pavel, una a lui Iacob, trei ale lui Ioan, una a lui Iuda, două ale lui Petru, două ale lui Clement și Constituțiile în opt cărți adresate vouă, episcopilor, prin mine, Clement, dar care nu trebuie făcute publice tuturor din pricina lucrurilor tainice din ele, precum și Faptele noastre, ale Apostolilor.

XLVIII. [*Îndemn final*]

¹ Acestea v-au fost rânduite de noi cu privire la canoane, o, episcopilor.

² Dacă veți stăruî în ele vă veți mântui și veți avea pace, dar dacă nu le ascultați, veți fi pedepsiți, veți avea război continuu unii cu alții suportând pedeapsa cuvenită neascultării.

³ Iar Dumnezeu Cel Singur Nenăscut, Făcătorul prin Hristos a toate, să vă unească pe toți prin pacea care este în Duhul Sfânt, să vă facă gata la tot lucrul bun [*Evr 13, 21*], neschimbați, ireproșabili, neînvinuiți, și să vă învrednicească de viața veșnică împreună cu noi prin mijlocirea iubitului Său Slujitor [*Paidos*] Iisus Hristos, Dumnezeul și Mântuitorul nostru, prin Care Lui fie slava, Dumnezeului și Tatălui Cel peste toate în Duhul Sfânt Mângâietorul, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Testamentul

sau cuvintele pe care înviind din morți
Domnul nostru le-a spus sfinților Săi apostoli
și care au fost scrise în opt cărți
prin Clement Romanul, ucenicul lui Petru
(Siria, începutul secolului V)¹

Cartea I

Prolog

După ce Domnul nostru, înviind din morți și arătându-ni-Se, a fost pipăit de Toma, Matei și Ioan, și așa am fost făcuți mai siguri că Învățătorul nostru S-a sculat cu adevărat din morți, căzând pe fața noastră [la pământ], am binecuvântat pe Tatăl, Dumnezeuul lumii celei noi, Care ne mântuise prin Iisus Hristos Domnul nostru. Și loviți de o teamă foarte mare, am rămas la pământ ca niște copii fără grai.

Dar Iisus Domnul nostru, punându-Și mâna peste fiecare dintre noi, ne-a ridicat spunând: — Pentru ce a slăbit inima voastră și v-a cuprins mare uimire? Nu știți oare că Acela care M-a trimis poate săvârși lucruri mari spre mântuirea celor ce cred în El din inimă? Nu mai stați așadar înlemnii ca niște statui, nu mai fiți zăbavnici, ci ca niște fii ai luminii cereți de la Tatăl Meu, Care este în ceruri, duhul sfatului și al tăriei, și El vă va umple de Duh Sfânt și vă va da să fiți cu Mine în veac!

I. Iar noi am răspuns zicând: — Doamne, ce este Duhul Sfânt, pe Care ai spus să-L cerem? Care e tăria Lui?

Și Domnul ne-a spus: — Amin, zic vouă, nu veți fi fii ai luminii decât prin Duhul Sfânt!

I-am răspuns zicând: — Doamne, dă-ni-L nouă!

Și îndată Iisus a suflat spre noi, iar după ce am primit Duhul Sfânt, ne-a zis: — Amin, zic vouă, că voi, cei care v-ați făcut învățacei ai Împărăției cerurilor, care ați crezut în Mine și Mi-ați urmat fără să vă îndoiiți cătuși de puțin în inimă, veți fi cu Mine; iar toți cei care prin voi vor înțelege și săvârși

¹ Traducere după versiunea latină a textului siriac păstrat și editat de patriarhul Ignatie Efrem II Rahmani: *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Mainz, 1899, p. 3-149.

voința Tatălui Meu, vor păzi cuvintele Mele și vor cunoaște Pătımirea Mea, aceia vor deveni sfinți, vor locui în sălașurile Tatălui Meu și vor fi sloboziți de zilele rele care vor veni, iar Eu voi fi cu ei arătându-le căile Mele, prin care vor fi vii.

Despre semnele sfârșitului și venirea lui Antihrist

II. Răspuns-au Petru și Ioan și I-au zis: — Doamne, spune-ne semnele sfârșitului și toate se vor pregăti atunci pentru cei ce vor locui această lume, ca și noi să le însemnăm celor care vor crede în Numele Tău dintre neamuri [păgâni], și așa acele generații care vor păzi poruncile Tale să fie vii.

Răspuns-a Iisus zicând: — Oare mai înainte să pățimesc pentru ei, nu v-am spus dinainte unele lucruri despre sfârșit din pricina celor ce vor locui [atunci] pământul?

Am răspuns, zicând: — Domnul nostru, dar acum dorim să știm semnele și minunile nimicirii acestei lumi, dacă Domnul va judeca de folos pentru noi și pentru aceia să le cunoaștem.

III. Iisus răspunzând a zis: — În timpul economiei Mele mai înainte de a fi fost preamărit Eu v-am spus deja dinainte semnele care vestesc că nimicirea ei e aproape în felul acesta: vor fi pe pământ foamete, ciume, tulburări, ridicări ale unor neamuri împotriva altor neamuri și altele pe care vi le-am spus; și v-am poruncit să privegheați și să vă rugați. Acum însă ascultați, fii ai lumii! Pentru că Tatăl Meu, Care M-a trimis la moștenirea Lui, cunoscând dinainte cele ce vor fi, a hotărât dinainte dintre generațiile ultime din zilele de pe urmă vase sfinte, de cinste și alese, de aceea vă voi arăta întocmai cele ce se vor întâmpla după acestea, când se va scula acel fiu al pierzaniei, acel dușman și potrivnic și cum va mai fi acela.

IV. Așadar, când se va apropia Împărăția, vor fi semne de acest fel: după foamete, ciume și tulburări între neamuri, vor stăpâni și conduce domni iubitori de argint, dușmani ai adevărului, ucigători ai fraților lor, mincinoși, urători ai credincioșilor, trufași, lacomi de aur, înrudiți între ei, dar neînțelegându-se unii cu alții când vreunul va dori să piardă viața tovarășului său. În oștirile lor vor fi strămtorări mari, dezertări și revărsare de sânge.

V. Dar se va ridica în apus un rege de neam străin, un domn de o viclenie maximă, ateu, ucigaș, înșelător, lacom de aur, foarte iscusit, ticălos, dușman și prigonitor al credincioșilor. El va domni între neamurile barbare și va vărsa mult sânge. Atunci argintul va fi disprețuit și la cinste va fi aurul. În orice cetate și ținut va fi jaf și pradă din partea tâlharilor și se va vărsa sânge.

VI. Vor fi atunci semne în cer: vor apărea un arc, un corn și făclii și se vor auzi nu la vremea lor murmur, glasuri, un vuiet al mării și un muget al pământului.

VII. Vor fi și semne pe pământ: o generație de balauri și de fiare din oameni; copile proaspăt măritate cu bărbați vor naște copii care vorbesc perfect cuvinte și vestesc timpurile de pe urmă și se vor ruga să fie omorâți. Iar înfățișarea lor va fi ca aceea a celor înaintați deja în ani, căci cei ce se vor naște vor fi cărunți. Femeile vor naște copii cu patru picioare, altele vor naște doar duhuri, altele vor zămislî feții lor cu duhuri necurate, altele vor ghici în pântec și vor gări farnece. Și vor fi multe alte semne cumplite.

VIII. Iar în mulțimi, în popoare și în biserici vor fi multe tulburări. Căci se vor scula păstori ticăloși, nedrești, disprețuitori, lacomi, iubitori de desfătări, iubitori de câștiguri, iubitori de argint, limbuți, trufași, mândri, stricați, nerușinați, desfrânați, căutând slavă deșartă, mergând împotriva căilor Evangheliei, depărtându-se mult de poarta cea strâmtă, îndepărtând de la ei orice umilintă și nu vor avea milă de pătimirea Mea. Vor disprețui toate cuvintele adevărului și vor nesocoti orice cale a evlaviei și nu se vor căi pentru păcatele lor. De aceea se va lăți între neamuri necredința, ura de frați, ticăloșia, asprimea, nepăsarea, pizma, dușmănia, neînțelegerea, tâlhăria, împilarea, beția, neînfrânarea, destrăbălarea, pofta, desfrâul și toate celelalte fapte potrivnice poruncilor vieții. Căci va pieri de la cei mai mulți mahnirea, umilinta, pacea, blândețea, sărăcia, mila și plânsul, fiindcă păstorii vor disprețui nevoințele de acest fel și nu le vor urma cătuși de puțin, nici nu vor arăta poruncile Mele, ba chiar se vor face ei înșiși în popor pilde de nedreptate. Va veni vremea când unii din ei Mă vor tăgădui, vor stărni pe pământ dezbinări și se vor încrede într-un rege stricăcios. Dar cei care vor stărui în Numele Meu până la sfârși vor fi vii. Atunci aceia vor da oamenilor porunci abătute de la cartea poruncilor care sunt după bună-plăcerea Tatălui Meu; aleșii și sfinții Mei vor fi disprețuiți de ei și vor fi numiți între ei spurcați aleșii, cei care sunt drepti, curați, străpunși la inimă, milostivi, blânzi și buni, care au neincetat cunoașterea Celui ce petrece pururea între ei, și vor fi numiți proști din pricina Mea, Care i-am mântuit și pe ei.

Și fi-va în zilele acelea că Tatăl Meu va aduna din acea generație pe cei drepti și sufletele curate și credincioase, căroră Mă voi arăta și cu care voi locui, și le voi trimite cugetul cunoștinței și adevărului, cugetul sfințeniei, iar ei nu vor înceta să cânte laude și să mulțumească Dumnezeului lor, Tatălui Meu, Care M-a trimis, și tot timpul vor grăi adevărul și-i vor învăța pe cei al căror duh îl vor fi pus la încercare și-i vor găsi că sunt drepti și vrednici de împărăție, și-i vor învăța știința, mărinimia și înțelegerea. Și cei ce vor pătimi persecuție ca să trăiască în cucernicie vor primi răsplata laudei.

În acele timpuri se vor tulbura toate împărățiile și lumea toată, și va fi o strămtorare și o penurie foarte mare. Toată lumea aceasta va fi socotită ca nimic și toate cele bune ale lumii vor fi jefuite de mulți și va fi lipsă foarte

mare de bucate și o iarnă foarte aspră. Rari vor fi domnii și puțini cei ce vor avea aur și argint și care vor avea din belșug averile acestei lumi, iar fiii veacului acestuia vor avea administrarea vistieriilor și hambarelor lor și vor fi stăpâni în piețele de cumpărare și vânzare. Mulți se vor mâhni și de aceea vor chema pe Dumnezeu lor ca să fie sloboziți. Fericiți cei ce nu vor fi atunci, dar fericiți și cei ce vor fi, dar vor răbda. Iar când se vor întâmpla acestea, împlinindu-se vremea, cea care e în durerile nașterii va fi gata să nască.

IX. Atunci va veni fiul pierzării, potrivnicul care se va fâli și înălța făcând semne și minuni multe, ca să amăgească tot pământul și să fie mai tare peste dreptii și sfinții Mei. Fericiți cei care vor fi statornici în zilele acelea și vai celor care se vor lăsa amăgiți!

X. Siria va fi jefuită și va plânge pe fiii ei. Cilicia își va ridica grumazul până ce se va arăta cel care o va judeca. Fiica Babilonului se va scula de pe tronul strălucirii ei să bea paharul care i se va amesteca. Capadocia, Lycia, Lycaonia își vor încovoia spatele, căci multe mulțimi vor fi nimicite în stricăciunea neleguirilor lor. Atunci taberele barbarilor se vor întinde și vor ieși care multe, încât vor acoperi pământul. În toată Armenia, Pontul și Bithynia copiii vor cădea sub sabie, fiii și fiicele vor fi duși în robie. Fiii și fiicele Lycaoniei își vor amesteca sângele. Pisidia, care se slăvește și se încrede în bogățiile ei, va fi făcută una cu pământul. Sabia va trece prin Fenicia, pentru că sunt fii ai stricăciunii. Iudeea se va îmbrăca în doliu și se va pregăti pentru ziua pierzaniei din pricina întinării ei. Atunci se va aduna la un loc urâciunea pustiirii. Răsăritul va fi cucerit de acela și drumurile vor fi cucerite de el. Sabia și focul vor fi în mâinile Lui și focul va arde cu furie și mânie. Acestea sunt armele judecății și nimicirii fiilor pământului, stârpirea credincioșilor, calea risipirii. Căci calea lui e în rătăcire, tăria lui e spre blasfemie, mâna lui e spre amăgire, dreapta lui în nenorocire, iar stânga lui e în întuneric.

XI. Acestea sunt semnele lui [Antihrist]: capul lui arde ca o flacără, ochiul drept e amestecat cu sânge, ochiul stâng e de culoare verzuie având două pupile; pleoapele lui sunt albe, buza de jos e mare, femurul drept e subțire și picioarele late; degetul mare e zdrobit și lunguiet; acesta e secera pustiirii,

XII. De aceea vă spun vouă, fii ai luminii, că s-a apropiat timpul și a venit secerișul în care lucrurile trebuie măsurate prin judecată. Față de mulți Judecătorul se va arăta bun și nu le va socoti faptele lor. Dar când Judecătorul va veni, va da un semn aleșilor care au păzit legea Tatălui Meu.

XIII. Atunci cei ce se tem de cuvintele Mele și le împlinesc în adevăr și cu suflet credincios vor priveghea și se vor ruga neîntrerupt, socotind ca pe o datorie a lor să aducă rugăciuni în toată vremea, ca să nu fie smulși, nici să se abată în vreun lucru din pricina lumii acesteia, ori să fie neliniștiți de ea, ci cu suflet tare și cu minte neîndoielnică își vor purta zi de zi crucea, ca să

împlinescă cu inimă umilită voia Tatălui meu, Care este în ceruri. Iar Domnul e Cel care va purta de grijă celor ce se încred în adevăr și le va trimite cele ce li se cuvin și le sunt de folos, cum știe El și prin mâinile celor pe care El îi știe.

XIV. Acestea vi le-am spus dinainte, ca oriunde veți merge să căutați suflete neprihănite și să le spuneți cele de folos și cuviincioase și cele ce se vor întâmpla, precum și toate cele pe care vi le-am poruncit înainte de a Mă preamări, pentru ca crezând în ele să fie cu adevărat vii. Căci îndată se va face începutul durerilor nașterii și taina pierzaniei. Așadar, ducându-vă înapoi la Biserici, lucrați drept, rânduind și gospodărint bine, și faceți toate în dreptate și sfințenie. Spuneți oricui cele ce îi sunt de folos, ca să fie preamărit Tatăl vostru Care este în ceruri. Fiți înțelepți, ca să știți în ce chip îi veți putea convinge pe cei ce au căzut în rătăcire ori petrec cufundați în neștiință, pentru ca, cunoscând pe Dumnezeu și viețuind cucernic și curat, să preamărească pe Tatăl Meu și Dumnezeul vostru.

Care e canonul de organizare al Bisericii

XV. După ce Iisus a spus aceste cuvinte, au zis Petru, Ioan, Toma, Matei, Andrei și Matia și ceilalți:

— Domnul nostru, și acum ne-ai grăit cu adevărat cuvinte de povățuire și adevăr și multe ne-ai îngăduit și ne-ai dat nouă, nevrednicilor, pentru cei ce vor fi vrednici în veacurile viitoare, ca înțelegând cuvintele Tale să fugă de lațurile celui rău. Te rugăm însă, Domnul nostru, să faci să strălucească lumina Ta desăvârșită peste noi, peste cei pe care au fost mai dinainte hotărâți și deosebiți să fie ai Tăi. De aceea, așa cum am cerut de multe ori de la Tine, Te rugăm să ne înveți cum anume trebuie să fie cel ce stă în fruntea Bisericii și prin ce canon trebuie el să alcătuiască și rânduiască Biserica. Căci, întrucât suntem trimiși la neamuri/păgâni să le propovăduim mântuirea, care este de la Tine, se cade să nu ne rămână ascuns cum anume trebuie rânduie Tainele Bisericii. De aceea, dorim să învățăm în chip deplin din glasul Tău, Mântuitorul și Desăvârșitorul nostru, cum anume trebuie să placă înaintea Ta sfântul întâi-stătător ca și toți cei ce slujesc în Biserica Ta.

Întrebarea femeilor

XVI. Atunci Marta, Maria și Salome, care erau cu noi, au răspuns zicând:
— Într-adevăr, Domnul nostru, învață-ne să știm ce trebuie făcut ca sufletele noastre să fie vii pentru Tine!

Răspunzându-le, Iisus le-a zis:

— Vreau ca stăruind în rugăciune să vă lipiți mereu de evanghelia Mea și să vă arătați pildă de sfințenie spre mântuirea celor ce cred în Mine și în toate să fiți o icoană a Împărăției cerurilor.

XVII. Iar nouă Iisus ne-a zis:

— Fiindcă ați întrebat și voi despre canonul bisericesc, vă predau și vă arăt cum anume trebuie să rânduiți și așezați pe cel ce stă în fruntea Bisericii și să păziți canonul desăvârșit, drept și întru totul probat, în care și binevoiește Tatăl Care M-a trimis.

Amin vă spun vouă, cine va cunoaște puterea/sensul acestui testament și va păzi cele poruncite în el, va fi asemenea îngerilor care slăvesc pe Tatăl Meu și va fi sfânt pentru Dumnezeu. Martor îl iau pe Tatăl Meu cu toată tăria Lui că acelaia care va înțelege și va împlini aceste cuvinte i se vor ierta păcatele, chiar de-ar fi fără număr ca nisipul și va fi viu întru Mine.

XVIII. Dar pentru că în adunarea poporului sunt multe și felurite poște trupești și se găsesc lucrători puțin și rari, numai lucrătorii Mei desăvârșiți învață toate cuvintele Mele, pe care vi le-am grăit adeseori în ascuns înainte de a fi pătimit și pe care v-a fost dat să le deosebiți. Căci tainele Mele vor fi împărțite celor ce sunt ai Mei și împreună cu care Mă voi veseli și voi sălta laolaltă cu Tatăl Meu când se vor desface de această viață și vor veni la Mine. Celelalte cuvinte însă roștiți-le în biserici după ce le veți fi hotărât și definit. Iar din ziua în care credincioșii Mei vor voi să știe ce se cuprinde în Testamentul acesta, ca să săvârșească cele ale Tatălui Meu, Eu voi fi cu ei și Mă voi preaslăvi întru ei și voi avea sălaș la ei, făcându-le cunoscută prin virtute voia Tatălui Meu. Vedeți să nu dați cele sfinte ale Mele câinilor, nici să aruncați mărgăritarele înaintea porcilor, cum v-am poruncit de mai multe ori vouă [cf. *Mt* 7, 6]. Să nu dați cele sfinte ale Mele celor întinați sau ticăloși, care nu poartă crucea Mea, sau celor ce nu se supun, ca nu cumva poruncile Mele să ajungă de râsul lor și să se întoarcă spre pierzania sufletelor, atât pentru cei ce se împotrivesc cuvintelor spuse și nu le împlinesc, cât și pentru cei care le dezvăluie fără vreun folos. Ci această predanie să fie împărțită celor tari, de neîncovoiat și de nezdorbit, care vor săvârși poruncile Mele și această predanie, pentru ca păzindu-le să rămână în Mine sfinți, dreți și tari, și să fugă de căderea nelegiurii și de moartea păcatului, întrucât Duhul Sfânt le dă harul Său ca să creadă drept și să cunoască duhovnicește prin Duhul cele ale Domnului, ca să rabde osteneala întru nădejde, să cinstească Evanghelia Mea întru veselie și să poarte ocară crucii fără șovăire, slăvindu-se în ea. Căci amin zic vouă: cei ce sunt așa vor locui în al treilea cer după sălășluirea Tatălui care M-a trimis.

Alcătuirea lăcașului bisericii

XIX. Vă voi spune, așadar, cum anume se cade să fie lăcașul sfânt, după care vă voi spune regula sfântă privitoare la preoții Bisericii.

Biserica să fie, așadar, astfel: să aibă trei intrări după chipul Treimii.

În partea dreaptă a intrării din dreapta să fie un diaconicon, ca să se poată alege prescurile sau ofrandele care se aduc. Diaconiconul să aibă un atriu cu un portic înconjurător.

Înăuntru atriumului să fie locașul unui baptisteriu cu lungimea de douăzeci și unu de coți, pentru a preînchipui numărul deplin al profeților, și lățimea de doisprezece coți, pentru a închipui pe cei care au fost așezați spre propovăduirea Evangheliei [pe Apostoli]; să aibă o intrare, dar trei ieșiri.

Biserica să aibă un locaș al catehumenilor, care să fie și locașul pentru cei care trebuie exorcizați, dar zisul locaș să nu fie separat de biserică [de locașul sfânt], întrucât e necesar ca aceștia [catehumenii] să intre în ea și să stea în ea și să asculte citirile, cântările duhovnicești și psalmii.

Să fie apoi un scaun/tron [al episcopului] spre răsărit, la dreapta și la stânga căruia să fie locurile [sau scaunele mai joase] ale prezbiterilor: în partea dreaptă să șadă cei ce sunt mai de seamă și mai de cinste, care se ostensc în cuvânt, iar în partea stângă cei de vârstă mijlocie. Iar locul scaunului/tronului [episcopului] să fie înălțat [de la pământ] cu trei trepte, pentru că acolo trebuie așezat și altarul.

Casa însăși să aibă în dreapta și în stânga două porticuri: unul pentru bărbați și unul pentru femei.

Toate locurile să fie luminate atât ca preînchipuire, cât și pentru citire.

Altarul să aibă o perdea făcută din bisus [de in curat], pentru că este nepătat.

Tot cu o perdea la fel să fie acoperită și casa botezului.

Pentru pomenire să se zidească un loc în care șezând preotul cu protodiaconul și citeții să înscrie numele celor ce aduc ofrande sau ale celor pentru care s-au adus, ca atunci când sunt aduse ofrandă de episcop cele sfinte, citețul sau protodiaconul să-i numească pe aceia la pomenirea pe care o fac pentru ei, rugându-se preoții și mulțimile. Căci așa este modelul [*typus*] în cer.

Locul prezbiterilor să fie înăuntru perdelei, lângă locul de pomenire.

Lângă diaconicon să fie și „korbană” [chivotul] și toată vistieria tezaurului.

Locul de citire al citirilor să fie în afara altarului, nu departe de el.

Locuința episcopului să fie aproape de locul numit atrium. Tot acolo să fie locuințele văduvelor, despre care se spune că au întâietatea șederii.

Locuințele prezbiterilor și diaconilor să fie după baptisteriu, dar diaconițele să rămână la poarta casei Domnului.

Biserica să aibă în apropiere o casă de oaspeți, în care protodiaconul să primească pelerinii.

Alegerea și calitățile episcopului

XX. După ce a fost întocmită astfel casa [bisericii], la fel de cuvenit și necesar e să fie rânduit un episcop, care trebuie să fie ales de tot poporul după cum îi va plăcea Duhului Sfânt. Acesta să fie ireproșabil, cast, blând, umil, fără griji, treaz, neiuibitor de argint, necertăreț, nesfăditor, milostiv, neiuibitor de multă vorbă, iubitor de lucruri bune, iubitor de osteneală, iubitor de văduve, iubitor de orfani și de săraci, iscusit în taine, nerăpit și plimbat încoace și încolo de lumea aceasta, pașnic, desăvârșit în toate cele bune, ca unul căruia i se va încredința cinul sau locul lui Dumnezeu. Bine e dacă ar fi fără soție sau, dacă nu, să fi fost bărbatul unei singure femei, ca să se poată milostivi de neputința văduvelor. Să fie rânduit [episcop] dacă e de vârstă mijlocie, nu însă mai tânăr.

Hirotonia episcopului

XXI. Așadar, cine va fi așa să primească în zi de duminică punerea mâinilor, toți consimțind la hirotonia lui și dând mărturie despre el împreună cu toți prezbiterii și episcopii vecini. După ce și le-au spălat mai înainte, aceiași episcopi să-și pună mâinile peste el. Iar prezbiterii să stea lângă ei liniștiți, cu frică, cu inimile înălțate în tăcere. Episcopii care-și pun mâinile peste el să zică:

— Punem mâinile noastre peste robul lui Dumnezeu acesta, care a fost ales în Duhul la starea tare și cucernică a Bisericii, a nevăzutului și viului Dumnezeu, a Căruia stăpânire e una singură și nedespărțită, spre slobozire de judecata cea adevărată, spre sfinte descoperiri dumnezeiești, spre darurile dumnezeiești ale harului și dogmele credincioase ale Treimii prin cruce, prin înviere și prin nesticăciune în sfânta Biserică a lui Dumnezeu.

După aceasta un episcop, având poruncă de la ceilalți episcopi, să-și pună mâna peste el rostind invocarea hirotonirii lui astfel:

Rugăciunea punerii mâinii peste episcop

— Dumnezeu, Care ai făcut și ai întărit toate cu putere, Care cu gândul minții ai întemeiat pământul locuit, Care ai împodobit cununa tuturor lucrurilor făcute de Tine, Care le-ai dat să păzească întru frică poruncile Tale, Care ne-ai dat înțelegerea adevărului și ne-ai făcut cunoscut Duhul Tău Cel bun, Care pe Fiul Tău iubit L-ai trimis singur Mântuitor neprihănit al nostru spre mântuirea noastră; Dumnezeu și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Tată al îndurărilor și Dumnezeu a toată mângâierea, Care locuiești pururea în înălțimile curate, Care ești Cel mai înalt, vrednic de laudă, Care și vezi

toate, Care ai știut toate înainte de a se face, la Care erau deja toate înainte chiar de a fi, Care prin harul Fiului Tău Unul-Născut ai dat luminare Bisericii, hotărând dinainte ca aceia care doresc dreptatea și fac cele sfinte să locuiască în sălașurile Tale, Care l-ai ales pe Avraam care Ți-a plăcut prin credință și l-ai mutat pe Enoh la vistieria comorii vieții, Care ai rânduit stăpânitori și preoți în lăcașul Tău sfânt cel preainalt, Doamne, Care i-ai chemat să laude și să slăvească în locul slavei Tale Numele Tău și al Unului-Născut al Tău; Tu Doamne, Dumnezeule, Care n-ai lăsat fără slujire locașul Tău cel sfânt înainte de alcătuirea lumii și de la alcătuirea lumii ai împodobit și gătit cele sfinte ale Tale cu stăpânitori și preoți credincioși după chipul cerurilor Tale. Doamne, Căruia Ți-a plăcut să fii laudat și acum, și ai socotit vrednic să alcătuiești întâi-stătători poporului Tău, luminează și revarsă înțelegerea și harul Duhului Tău conducători, pe Care L-ai dat iubitului Tău Fiu Iisus Hristos; dă, Dumnezeule, înțelepciune, sfat, tărie, putere, unitatea duhului ca toate să fie făcute prin conlucrarea Ta. Dă, Dumnezeule, Duhul Tău Cel Sfânt, Care a fost dat locașului sfânt al Tău, trimite-L Bisericii Tale sfinte și curate și oricărui loc, care cântă laudele Tale. Dă, Doamne, ca robul Tău acesta să-Ți placă spre rostirea slavei și laudă neîncetată, spre slăviri desăvârșite, spre vremuri prielnice, spre rugăciuni primite, spre cerere credincioasă, spre cunoaștere dreaptă, spre inimă umilită, spre făptuirea umilinței și adevărului, spre cunoașterea dreptății. Părinte, Care știi inimile tuturor, dă robului tău acestuia, pe care l-ai ales la episcopie, să păstorească turma Ta sfântă și să împlinească arhieria fără să se plângă slujindu-Ți ziua și noaptea, ca să i se arate fața Ta, și fă-l vrednic să-Ți aducă cu sârguință și fără frică ofrandele sfintei Tale Biserici. Dă-i să aibă Duhul Tău cu putere multă, să dezlege toate legăturile, așa cum L-ai dat apostolilor Tăi. Ca să-ți placă Ție în umilință, umple-l pe el de iubire, de cunoaștere, de discernământ, de știință, de desăvârșire, de mărinimie, cu inimă curată când se roagă pentru popor, când se întristează pentru cei care fac nerozii și-i trage deoparte ca ajutor, când Ți aduce laude, mărturisiri și rugăciuni în bună-mireasmă, prin Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău iubit, prin Care Ție se cuvine slava, cinstea și stăpânirea, împreună cu Duhul Sfânt înainte de veci, acum și pururea și în generația generațiilor și în veacuri nesfârșite de veacuri. Amin.

Iar poporul să zică:

— Amin.

Iar apoi să strige/aclame:

— Vrednic! Vrednic! Vrednic!

Și după ce [episcopul] a fost așezat, poporul să țină sărbătoare trei zile spre preînchipuirea Celui ce după trei zile a înviat din morți. După care fiecare să-i dea pacea.

Datoriile episcopului

XXVII. Iar el [episcopul] să fie mereu la altar, stăruind în rugăciuni ziua și noaptea, dar mai cu seamă în ceasurile rânduite ale nopții, adică la ceasul întâi, la miezul nopții și la ceasul primei aurore, când se ivesc zorile. Peste acestea să fie aici și ziua la ceasul al treilea, la ceasul al șaselea, la ceasul al doisprezecelea și la ceasul aprinderii sfeșnicului.

Și dacă aduce rugăciuni pentru popor și pentru el însuși în orice ceas fără încetare, bine face. Să rămână însă singur în casa bisericii. Iar dacă are unul sau doi într-un gând cu el, bine este dacă va fi cu ei pentru o rugăciune unită și în cuvânt. Căci acolo unde sunt adunați doi sau trei în Numele Meu, cum știți că v-am spus, acolo voi și fi și Eu între ei [Mt 18, 20]. Iar dacă nu vrea să rămână toată noaptea, să rămână măcar în ceasurile arătate mai sus, căci atunci cercetează îngerii biserica.

Să postească trei zile [pe săptămână] tot anul. Să păzească pe deasupra un post de trei săptămâni după hirotonie pe lângă numărul celor optsprezece intrări mai înalte prin care a trecut Unul-Născut venind spre pătimire. Iar în ziua de duminică să se hrănească numai cu pâine și cu untdelemn, cu miere, sare și toate roadele pomilor. Vin să nu guste însă niciodată, afară de paharul Ofrandei [euharistice], de care să se folosească și când este bolnav și când e sănătos. Căci e bine ca acesta să fie doar pentru preoți.

După [postul] acesta [de trei săptămâni] să postească tot anul trei zile [pe săptămână]. Iar în restul timpului să postească după puterile lui. Carne să nu mănânce niciodată, nu pentru că s-ar face vrednic de muștrare dacă ar gusta din ea, ci pentru că mâncărurile care dau putere nu sunt potrivite pentru el, care iubește slăbiciunea, dar el se cade să se abțină de la carne și dintr-un alt motiv: și anume ca să fie treaz.

Jertfa [euharistică] să fie adusă numai în zi de sâmbătă și duminică și în zi de post.

Iar seara să îndemne învățându-i cele ascunse pe cei pe care-i găsește că au urechi de auzit.

Dacă însă [într-o zi de post] se găsește într-o boală trupească, să se îngrijească să se însănătoșească numaidecât mâncând pește și gustând mereu puțin din vinul de jertfă, ca nu cumva, stând el la pat, biserica [adunarea poporului] să înceteze, ci mai degrabă să se desfăteze cei care vor să învețe cuvântul.

Iar când învață în biserică, să învețe așa de sârguincios ca un bărbat care știe că rostește spre mărturie învățătura întregii economii a Tatălui tuturor, care se va scrie cu grijă. Să grăiască toate cele pe care le cunoaște întocmai și de care-și aduce aminte. Căci dacă știe cele pe care le spune, poate nădăjdui că vor înțelege și cei care-l ascultă. Cu toată osteneala să-L roage pe

Domnul ca acest cuvânt al lui să producă în cei care-l ascultă roada Duhului Sfânt. Dar să lucreze toate cu rânduială și știință.

Pe catehumeni să-i slobozească după ce i-a învățat în citirea și îndemnurile profeților și apostolilor prin cuvinte de învățătură, ca să-L cunoască pe Cel în care se mărturisesc.

După slobozirea catehumenilor credincioșii să învețe Tainele, iar după învățatura tainică să aducă Ofranda, ca să o aducă și ei cu frică, întrucât acum știu la ce taină au fost făcuți părtași.

Celebrarea Liturghiei

XXIII. Sâmbăta [episcopul] să aducă ofrandă trei pâini ca simbol al Treimii, iar în ziua de duminică patru pâini ca un chip [typos] al Evangheliei.

Când aduce Ofranda, perdeaua ușii [altarului] să fie întinsă ca semn al rătăcirii poporului vechi; să o aducă așadar înăuntrul perdelei împreună cu prezbiterii, diaconii, văduvele canonice, ipodiamonii, diaconițele, citeții și cei ce au darurile [harismele] Duhului. Primul în mijloc să stea episcopul, iar îndată după el să stea de o parte și de alta prezbiterii; după prezbiterii din partea stângă să urmeze îndeaproape văduvele, după prezbiterii din partea dreaptă să stea diaconii, după aceștia citeții, după citeți, ipodiamonii și după ipodiamoni, diaconițele.

Episcopul să-și pună, așadar, mâna peste pâinile așezate pe altar și totodată să-și pună mâinile și prezbiterii. Ceilalți să stea numai [în tăcere].

Să nu fie primită pâinea catehumenului, chiar dacă ar avea fiu sau soție între credincioși și ar voi să aducă ofrandă pentru ei; căci ofranda lui nu trebuie adusă înainte de a fi primit botezul.

Înainte ca episcopul sau preotul să aducă ofranda, poporul să-și dea întreolaltă pacea.

După care, când s-a făcut liniște deplină, diaconul să zică cu glas tare:

Strigarea diaconului asupra Euharistiei

— În ceruri să fie inimile voastre.

De are cineva ură pe aproapele său, să se împace.

De înclină cineva în cuget spre necredință, să se mărturisească.

De are cineva minte străină de învățături, să plece.

De este cineva căzut în păcat, să nu se ascundă; căci nu-i va fi bine să se ascundă.

De este chinuit cineva de un gând bolnav, să nu se apropie.

De este cineva întinat, de nu este cineva tare, să părăsească locul.

De este cineva străin de învățăturile lui Iisus, să plece.

De disprețuiește cineva pe profeți, să se despartă și să se păzească de mânia Unului-Născut.

Să nu disprețuim crucea.

Să fugim de amenințările Domnului nostru.

Pe Tatăl luminilor împreună cu Fiul Îi avem văzători, iar pe îngeri, vizitatori. Uitați-vă la voi înșivă să nu țineți ură față de apropiații voștri.

Vedeți să nu se întoarcă cineva în mânie. Dumnezeu vede.

Sus inimile voastre să aducem ofranda spre mântuirea vieții și sfințire.

Prin înțelepciunea Domnului să primim harul care ni s-a dat.

După care mărturisind și mulțumind episcopul să spună cu glas înfricoșător:

— Domnul cu voi!

Preotul să răspundă:

— Și cu duhul tău.

Episcopul să spună:

— Sus inimile voastre!

Poporul să zică:

— Le avem la Domnul.

Episcopul să spună:

— Să ne mărturisim Domnului!

Tot poporul să zică:

— Vrednic și drept lucru este.

Episcopul să strige:

— Sfintele celor sfinți!

Poporul să strige într-un glas:

— În cer și pe pământ fără încetare.

Euharistie sau mulțumire asupra ofrandei

Episcopul să zică îndată:

— Îți mulțumim Ție, Dumnezeule sfinte, întăritorul sufletelor noastre, dătătorul vieții noastre, vistieria nesticăciunii, Tată al Unuia-Născut al Tău, Mântuitorul nostru, pe Care în vremurile de pe urmă l-a trimis la noi răscumpărător și vestitor al sfatului Tău. Căci sfatul Tău e să ne mântuim prin Tine. Inima noastră, mintea, sufletul împreună cu tot cugetul se mărturisesc Ție, Doamne, ca să vină peste noi harul Tău, Doamne, și așa să Te laudăm neîncetat pe Tine, pe Unul-Născut Fiul Tău și pe Duhul Tău Cel Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Tu ești puterea Tatălui, harul neamurilor, știința, înțelepciunea adevărată, înălțarea celor umiliți, leacul sufletelor, încrederea pentru noi, credincioșii. Căci Tu ești tăria dreptilor, nădejdea celor ce suferă prigonire, limanul celor înviforați, luminătorul celor desăvârșiți, Fiul Dumnezeului Celui Viu. Fă să răsară peste noi din darul Tău cel nepătruns mărimumia, încrederea, înțelep-

ciunea, statornicia, credința neclintită, nădejdea nezdruncinată, cunoașterea Duhului Tău, umilința și rectitudinea, ca tot timpul noi, slujitorii Tăi și tot poporul Tău, să Te laudăm, să Te binecuvântăm, să ne mărturisim Ție cu curăție în toată vremea și să Te rugăm.

După care episcopul să zică:

— Tu, Doamne, întemeietorul celor înalte și împăratul comorilor luminoase, vizitatorul Sionului ceresc, împăratul oștirilor arhanghelilor, domniilor, slavelor, tronurilor, veșmintelor, luminilor, veselilor și desfătărilor; Tatăl împăraților, Care toate le ții cu mâna Ta și le guvernezi cu sfatul Tău prin Fiul Tău Unul-Născut, Care a fost răstignit pentru păcatele noastre. Tu, Doamne, pe Cuvântul Tău, Fiul minții Tale și Fiul ființei Tale, prin Care ai făcut toate, pentru că ai binevoit întru El, L-ai trimis în pântecul Fecioarei; și zămislindu-Se și întrupându-Se, S-a arătat Fiu al Tău, născut din Duhul Sfânt și din Fecioara. Și împlinind voia Ta și pregătind un popor sfânt, Și-a întins mâinile spre pătimire, ca să elibereze din pătimire și din stricăciunea morții pe cei care și-au pus nădejdea în Tine. Și când S-a predat El pătimirii de bunăvoie, ca să-i ridice pe cei căzuți, să-i găsească pe cei pierduți, să-i învie pe cei morți, să nimicească moartea, să rupă lanțurile diavolului, să împlinească gândul Tatălui, să calce în picioare iadul, să-i învețe pe copii și să arate învierea, luând pâinea a dat-o învățăceilor Săi, zicând: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se frânge spre iertarea păcatelor. Ori de câte ori veți face aceasta, învierea Mea o veți face.” În chip asemănător și paharul cu vin, pe care l-a amestecat și l-a dat ca închipuire a Sângelui care s-a vărsat pentru noi.

După care să spună:

— Aducându-ne aminte, așadar, de moartea Ta și de învierea Ta, Îți aducem pâinea și paharul mulțumindu-Ți Ție, Cel ce ești singur Dumnezeu în veac și Mântuitorul nostru, că ne-ai învrednicit să stăm înaintea Ta și să-Ți aducem această slujire preoțească. Pentru aceasta Îți mulțumim Ție, Doamne, noi, slujitorii Tăi.

Și poporul să zică la fel.

După care episcopul să zică:

— Ție Îți aducem această mulțumire, Treime veșnică, Doamne, Iisuse Hristoase; Doamne, Tată, de Care toată făptura și toată firea tremură în sine; Doamne, Duhule Sfinte, adu această băutură și această mâncare a sfințeniei Tale și fă să fie pentru noi nu spre pieire, ci spre tămăduirea și întărirea duhului nostru. Așa, Doamne, fă ca prin Numele Tău să fugă de la noi orice cugetare la lucrurile care nu-Ți sunt plăcute. Fă, Doamne, să fie alungat de la noi orice sfat trufaș prin Numele Tău înscris înăuntrul perdelei lăcașurilor Tale sfinte din înălțime; pe care auzindu-l iadul se îngrozește, adâncul se

rupe, duhurile sunt alungate, șarpele e zdrobit, necredința e izgonită, neascultarea e supusă, mânia e îmblânzită, pizma nu mai rodește, trufia e dovedită, iubirea de arginți e stârpită, slava deșartă e alungată, mândria e umilită și orice fire care naște amărăciune e nimicită. Fă, Doamne, ca ochii noștri cei dinăuntru să Te vadă, să Te slăvească, să Te mărească, să-și aducă aminte de Tine și să-Ți slujească Ție, pentru că numai în Tine își au puterea [moșteni-rii] lor, cea a Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, Căruia I se supun toate. Pe cei ce au darurile descoperirilor susține-i până la sfârșit, pe cei ce au darurile vindecării întărește-i, celor ce au puterea limbilor dă-le tărie, pe cei ce ostensec în cuvântul învățaturii îndreptează-i. Poartă de grijă de cei care fac mereu voia Ta, văduvele le cercetează, pe orfani ajută-i. Adu-Ți aminte de cei ce au adormit în credință și dă-ne moștenire împreună cu sfinții Tăi. Dă-ne puterea de a plăcea Ție așa cum și ei au plăcut Ție. Paște pe poporul Tău în recititudine și pe noi toți ne sfințește. Fă, Doamne, să se unească cu Tine toți cei care se împărtășesc și primesc din sfintele Tale [Taine], ca să se umple de Duh Sfânt spre întărirea credinței în adevăr, ca să Te slăvească pururea pe Tine și pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea, împreună cu Duhul Tău Cel Sfânt, în vecii vecilor.

Poporul să zică:

— Amin.

Diaconul:

— Cu dinadinsul să-L rugăm pe Domnul Dumnezeuul nostru să ne dea cugetul unit al Duhului.

Episcopul:

— Dă-ne cuget unit în Duhul Sfânt și tămăduiește sufletele noastre prin această Ofrandă, ca să fim vii întru Tine în vecii vecilor.

Poporul:

— Amin.

Și poporul să repete aceleași lucruri rugându-se.

Iar după ce s-au săvârșit acestea, să se facă încheierea mulțumirii în acest fel:

— Fie Numele Domnului binecuvântat în veci!

Poporul:

— Amin.

Preotul:

— Binecuvântat cel ce vine în Numele Domnului! Binecuvântat Numele slavei Lui!

Tot poporul să spună

— Fie! Fie!

Episcopul să spună:

— Trimite darul Duhului peste noi.

Dacă însă episcopul a pățimit o scurgere în somn să nu aducă Ofranda, ci să o aducă un prezbiter, nici să nu se împărtășească episcopul din Taine, nu pentru că ar fi întinat, ci pentru cinstea altarului. Dar după ce va fi postit și se va fi spălat cu apă curată, să vină la slujire.

Și văduva care va fi la sorocul ei lunar să nu vină [la Împărtășire]. Asemenea și orice altă femeie [la sorocul ei lunar] sau bărbat laic sau oricare din adunare [care va avea scurgere noaptea] să nu vină din pricina cinstei [altarului] decât după post și spălare prealabilă.

Să se împărtășească mai întâi clerul în următoarea ordine: episcopul, apoi prezbiterii, apoi diaconii, după care văduvele, apoi citeții, apoi ipodiconii, apoi cei cu darurile Duhului, cei botezați de curând și copiii. Iar poporul în această ordine: bătrânii și cei feciorelnici, apoi ceilalți. Iar dintre femei mai întâi diaconițele, apoi celelalte.

Oricine ia Euharistia să spună înainte de a o lua: Amin. Iar după ce a primit [în mână o părticică] din Euharistie, să se roage așa: Sfântă, sfântă, sfântă Treime negrăită, dă-mi mie să iau acest Trup spre viață, nu spre osândă. Dă-mi să fac roade plăcute Ție, ca arătându-mă plăcut Ție să fiu viu întru Tine împlinind poruncile Tale și cu credință să Te chem pe Tine Tată, iar când voi cere asupra mea Împărăția Ta și voia Ta, să se sfințească Numele Tău în mine, Doamne, pentru că ești puternic și slăvit și Ție se cuvine slava în vecii vecilor. Amin. Și sfârșind această rugăciune să se împărtășească.

Iar când primește din pahar, să spună iarăși: Amin, spre plinirea Trupului și Sângelui.

Și după ce au luat toți, să se roage lăudând și mulțumind pentru împărtășire când diaconul zice:

— Să ne mărturisim Domnului pentru că ne-am împărtășit din sfintele Lui [Taine], să ne rugăm și să cerem ca această Împărtășire să fie spre viața și mântuirea sufletelor noastre, dând slavă Domnului Dumnezeuului nostru.

După care episcopul:

— Doamne, dătătorul luminii veșnice, cârmuitorul sufletelor, călăuza sfinților, dă-ne ochi înțelegători care să privească la Tine mereu, urechi care să Te audă doar pe Tine, ca sufletul nostru să se umple de har; inimă curată zidește întru noi, Dumnezeuule, ca pururea să înțelegem măreția Ta. Dumnezeuule minunate și iubitorule de oameni, bune fă sufletele noastre și neclintite fă cugetele noastre prin această Euharistie pe care am primit-o noi, slujitorii Tăi cei mai mici, că binecuvântată este Împărăția Ta, Doamne Dumnezeuule, slăvită și înălțată în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt atât înainte de veci, cât și acum și pururea și în toate generațiile și în veci nesfârșiți de veci.

Poporul:

— Amin.

Sfințirea untdelemnului pentru bolnavi

XXIV. Dacă preotul sfințește untdelemn pentru vindecarea celor ce pătimesc, punând înaintea altarului vasul acela să spună cu supunere așa:

— Doamne Dumnezeu, Care ne-ai dat Duhul Mângâietor, Domn, nume mântuitor, neclintit, Care se ascunde de cei nebuni și se descoperă înțelepților; Hristoase, Care ne-ai sfințit pe noi, Care ai făcut înțelepți cu îndurarea Ta pe slujitorii Tăi, pe care i-ai ales prin înțelepciunea Ta, Care ne-ai trimis cunoașterea Duhului Tău prin sfințenia Ta când ne-ai dat puterea Duhului Tău; Care ești tămăduitorul oricărei boli și suferințe, Care ai dat darul vindecării celor care s-au făcut prin Tine vrednici de acel dar, trimite peste untdelemnul acesta, care e preînchipuirea arvunei Tale, plinirea îndurării Tale celei binefăcătoare, ca să-i slobozească pe cei chinuiți, să-i vindece pe cei bolnavi și să-i sfințească pe cei ce se întorc când vin la credința Ta; că puternic și slăvit ești în vecii vecilor.

Poporul:

— Amin.

XXV. Asemenea, aceeași rugăciune asupra apei.

Lauda dimineții

XXVI. La prima auroră episcopul să adune poporul ca să săvârșească slujba până la ivitul soarelui.

La prima laudă comună a aurorei, stând lângă el prezbiterii, diaconii și ceilalți [clerici] și credincioșii, [episcopul] să zică așa:

Lauda aurorei

— Vrednic și drept lucru este să Te lăudăm și să Te înălțăm, și să ne mărturisim Ție, negrăitule Dumnezeu, Care ai făcut toate. Întinzând sus sufletele noastre, înălțăm laudă obștească de dimineață Ție, Doamne, preaințelepte, Dumnezeu tare și mult-milostive, întăritorul și apărătorul sufletelor noastre. Te lăudăm pe Tine, Cuvinte care Te-ai născut din Tatăl mai înainte de veci, Care Singur Te odihnești împreună cu sfinții Tăi, Care ești slăvit de laudele arhanghelilor. Ziditorule, Care n-ai fost făcut de mâini omenești, Arătătorule al tainelor celor sfinte, nevăzute și curate, Care ne-ai făcut cunoscute tainele ascunse ale înțelepciunii și ne-ai făgăduit lumina nemuririi, Ție Îți aducem slavă întru sfințenie curată noi, slujitorii Tăi, Doamne.

Poporul să zică:

— Pe Tine Te lăudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ție ne mărturisim, Doamne, și pe Tine Te rugăm, Dumnezeul nostru.

După care [episcopul să adauge]:

— Dumnezeu, născătorul luminii, obârșia vieții, dătătorul științei, dăruitorul harului, ziditorul sufletelor, făcătorul celor frumoase, dătătorul Duhului Sfânt, vistieria comorii înțelepciunii, săvârșitorul celor bune, Doamne, învățătorul sfințeniei, Care prin sfatul Tău ții lumile și primești rugăciunile celor curați, pe Tine Te laudăm, Fiule Unul-Născut, Întâi-Născutul și Cuvântule al Tatălui, Care ne-ai dat tot harul Tău nouă, care Te chemăm în ajutor pe Tine și pe Tatăl care Te-a născut. Tu, Care ai o ființă ce nu știe de vătămare; pe care nici carii, nici moliile nu o strică, Care celor ce cred în Tine cu toată inima le dăruiești cele ce au dorit să vadă îngerii, Care ești păzitorul luminii veșnice și al comorilor nestricăcioase, Care cu voia Tatălui Tău ai luminat întunericul ce era în noi, Care ne-ai scos din adânc la lumină, din moarte ne-ai dat-o și din robie la libertate, Care prin cruce ne-ai apropiat de Tatăl Tău, Care prin Evanghelia Ta ne-ai dus spre înălțimile cerurilor și ne-ai mângâiat prin profeții Tăi, Care prin Tine ne-ai făcut iarăși casnici ai Tatălui luminilor. Dă-ne, Doamne, să Te laudăm pe Tine, Dumnezeu nostru, ca pururea cu mulțumire neîncetată să-Ți cântăm laude noi, slujitorii Tăi, Doamne.

Poporul:

— Pe Tine Te laudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ție ne mărturisim și pe Tine Te rugăm, Dumnezeu nostru.

Iar episcopul să spună:

— Întreită Ți facem lauda aceasta din gurile noastre după chipul Împărăției Tale, Fiule al lui Dumnezeu, Care ești în veac, Care ești mai presus de toate împreună cu Tatăl, pe Care toată făptura Îl laudă, pentru că tremură de frica Duhului Tău, de Care toată firea se cutremură și se teme, pe Care tot sufletul drept Îl binecuvântează; la Care fugim toți, Cel ce potolești pentru noi tulburarea, furtunile și vânturile, Care Te-ai făcut nouă liman de liniște și scăpare din primejdie; în Care ne punem iarăși nădejdea mântuirii veșnice; Care dai înseninare tihnită celor înviforați de mări și de furtuni; Care ești rugat în boli și tămăduiești în dar, Care însotești pe cei ținuți în închisori, Care ne-ai slobozit din lanțurile morții; Mângâietorul celor nenorociți, al celor mârniți și al celor ce au ostenit și s-au obosit ducându-și crucea, Care alungi de la noi orice amenințare, Care ai dovedit pentru noi înșelăciunea diavolului, Care adaugi amenințările lui și nouă ne dai tărie, Care depărtezi orice greșeală de la cei ce se încred în Tine. Pe Tine, pe Care profeții și apostolii Te-au laudat în ascuns, Te laudăm și noi, Doamne, și Ție slavă înălțăm, ca făcuți înțelegători prin Tine să ne odihnim în sălașurile vieții făcând pururea voia Ta. Dă-ne și nouă, Doamne, să umblăm după poruncile Tale. Cercetează-ne cu milostivire pe toți, pe cei mici și pe cei mari, pe stăpânitor și pe poporul lui, pe păstor și turma lui, că Tu, Doamne, ești Dumnezeu nostru și binecuvântată și laudată e Împărăția Ta, Părinte, Fiule și Duhule Sfinte.

și înainte de veci și acum și pururea, în generațiile generațiilor și în veci nesfârșiți de veci.

Poporul:

— Amin.

Să cânte psalmi și patru cântări: una din Moise, alta din Solomon și altele din profeți, astfel: cei ce cântă să fie copilași, două fecioare, trei diaconi, trei prezbiteri.

Și să se rostească iarăși laudă obștească de episcop sau de prezbiter în acest fel:

— Harul Domnului nostru să fie cu voi cu toți.

Poporul să zică:

— Și cu duhul tău.

Preotul să zică:

— Să laudăm pe Domnul.

Poporul să zică:

— Vrednic și drept lucru este.

Preotul să zică:

— Țintuite să fie inimile voastre.

Poporul să zică:

— Le avem la Domnul.

Laudă obștească finală

— Doamne Părinte, Dătătorul luminii, făcător a toată puterea și al tuturor duhurilor, pecetluitorul luminii veșnice și îndreptătorul vieții, pricina desfătărilor și a nemuririi, Care ne-ai dat să străbatem întunecimile materiale, Care ne-ai dăruit lumina nematerială, Care ne-ai dezlegat de lanțurile neascultării și ne-ai încununat cu credința Ta, Care nu Te depărtezi de la slujitorii Tăi, ci ești neîncetat întru ei, Care nu ești nepăsător cu sufletele care Te roagă cu osteneală și cu frică, Care înțelegi toate înainte de a fi gândite și scrutezi toate înainte de orice sfaturi, Care dăruiești înainte să Te rugăm să ne dai; Căruia Îți este bineplăcut să-i auzi pe cei care-Ți slujesc cu suflet neșovăitor, Împărate al luminilor dintâi și al oștirilor cerești, Care auzi arhanghelii preaslăvindu-Te și Te odihnești întru ei, ascultă-ne, Doamne, rugămu-Te, și dă-ne cu suflet credincios și cu glas neîncetat să Te laudăm, să Te înălțăm și să-Ți aducem slavă, ca păziți de Tine și îndreptați de Tine noi, slujitori Tăi, să Te slăvim neîncetat, Doamne.

Poporul:

— Pe Tine Te laudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ție ne mărturisim și pe Tine Te rugăm, Dumnezeu, nostru.

Preotul:

— Doamne, Iisuse, auzi-ne; Sfinte care ai fost glas pentru cei lipsiți de vorbire, tărie pentru ologi, luminătorul orbilor, îndreptătorul șchiopilor, curățătorul leproșilor, vindecătorul scurgerilor firii, doctorul surzilor, biruitorul morții, călăul întunericului, raza luminii, sfeșnic nestins, soare care nu știe să se stingă ori să pâlpâie, ci luminezi mereu întru cele sfinte ale Tale, Care ai alcătuit toate deodată în chip frumos și împodobit, Cel ce ești măsura ordinii și a proporției, Care Te-ai înălțat peste toate în văzul tuturor, Mântuitorul oamenilor și pricinuitorul întoarcerii sufletelor, Care porți de grijă de toate cum se cuvinte, făcătorul îngerilor, împodobitorul fiecărui lucru, sfatul Tatălui, Care ai zidit și întocmit lumile cu înțelegere și înțelepciune și ai fost trimis la noi de Tatăl Tău Cel veșnic, Care ești Înțelegere și Duh necuprins și neînțeles, arătătorul celor nevăzute, slăvit ești și minunat este Numele Tău; de aceea și noi, slujitorii Tăi, Te laudăm.

Poporul:

— Pe Tine Te laudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ție ne mărturisim și pe Tine Te rugăm, Dumnezeu, nostru.

Preotul:

— Întreită Îți facem lauda aceasta obștească, Doamne sfinte, Care ne-ai dat credință nestrămutată în Tine, prin Care ne-ai ajutat să biruim lanțurile morții, Care ai zidit mințile drepte ale celor care se încred în Tine, ca să se facă dumnezei, Tu care ne-ai dat ca prin duh să călcăm toată puterea potrivnicului, ca să nu ne atingem de cele de neatins, Tu ai fost pricinuitorul prieteniei noastre cu Tatăl Tău prin mijlocirea Ta. Auzi-ne, Doamne, pe noi, slujitorii Tăi, Tu Cel căruia ne rugăm neîncetat, Care ai dat rugăciunii noastre puterea în fața potrivnicului, pe Care Te rugăm în toată vremea să-l biruim pe cel viclean, auzi-ne pe noi Cel ce ești Împărat în veac: pe văduve le mângâie, pe orfani îi ajută, de cei chinuți de duhuri necurate îndură-Te și-i curăță, pe cei neștiutori îi învață, pe cei rătăciți îi întoarce, pe cei din închisori îi slobozește, iar pe noi toți ne păzește că Tu, Doamne, ești Dumnezeu nostru și binecuvântată și slăvită e Împărăția Ta.

Popor:

— Amin.

Citiri, omilie și concedieri

XXVII. După acestea să se încheie rugăciunea, iar citețul să citească profeții și celelalte, iar prezbiterul sau diaconul să citească Evanghelia, iar la urmă episcopul sau prezbiterul să învețe cele de cuviință și de folos. După care să se facă rugăciune, iar catehumenii să primească punerea mâinilor.

Învățătura despre Taine [mystagogia]

XXVIII. După aceasta episcopul să învețe poporul despre cele de taină. Dacă nu e de față episcopul, să vorbească prezbiterul, ca să știe credincioșii de Cine se vor apropia și Cine le este Dumnezeu și Tatăl. Apoi să se rotească o învățătură despre Taine astfel:

Învățătura despre Taine [mystagogia]

care se rostește credincioșilor înainte de Ofranda [euharistică]

— Cel ce a fost, Cel ce stă de față și Cel ce va veni e Cel ce a pățimit, a fost îngropat, a înviat și a fost preaslăvit de Tatăl. El este Cel ce a dezlegat picioarele noastre din lanțurile morții și a înviat din morți. Nu e doar om, ci totodată și Dumnezeu, Care prin Duhul Sfânt a redat nemuririi trupul lui Adam împreună cu sufletul lui, pentru că l-a păzit pe Adam în duh. El este Cel care S-a îmbrăcat în Adam acum mort și l-a făcut viu și S-a înălțat la cer. Sub El a căzut moartă moartea care fusese învinsă prin cruce; rupte au fost lanțurile ei, prin care odinioară diavolul a avut putere asupra noastră. Prin pătimirea Lui diavolul s-a arătat slab și neputincios, pentru că El a rupt funiile lui și i-a zdrobit puterea, i-a rupt lanțurile și cu o lovitură i-a străpuns fața. Cel ce era plin de întuneric s-a tulburat și s-a temut văzând pe Fiul Unul-Născut pogorându-Se la iad cu sufletul însuflețit de Dumnezeire, pe Cel care a coborât din înălțimile curate care sunt mai presus de cer, pe Cel care e minte nedespărțită din Tatăl și de aceeași voință cu El, Care e împreună cu Tatăl făcătorul cerurilor, cununa îngerilor, tăria arhanghelilor, mantia oștirilor și duhul stăpânilor, care e Împăratul împărăției veșnice, stăpânul sfinților, mintea de necuprins a Tatălui, El Însuși înțelepciune, El Însuși putere, El Însuși Domn, El Însuși sfat, El Însuși minte, El Însuși mână și braț al Tatălui.

Crezând mărturisim că El este lumina, mântuirea, mântuitorul, ocrotitorul, ajutorul, învățătorul, eliberatorul, răsplătitorul, ajutătorul, întăritorul, zidul nostru. El e păstorul, intrarea, ușa, calea, viața, leacul, hrana, băutura și judecătorul nostru. Îl mărturisim pătimitor și nepătimitor, Fiu necreat, mort și viu, Fiul Tatălui, necuprins și cuprins. Care fără păcat fiind a luat păcatele noastre și a ieșit din cerul părintesc. Când se frânge, Trupul Său se face mântuirea noastră, Sângele Lui se face viața și sfințirea, iar Apa curățirea noastră. Care luminează inimile celor ce se tem de El și este împreună cu ei în toate. Ne-a făcut străini de toată calea diavolului. E înnoitorul sufletelor, în Care credem toți.

Care fiind Dumnezeu înainte de veci din Tatăl Dumnezeu veșnic, văzând lumea în lanțurile păcatului și mergând spre pieire, călcată în picioare de puterea fiarei celei viclene, sub jugul morții prin nebulie și greșală, sfātu-

indu-se să vindece neamul omenesc, a venit într-un pântece fecioresc, ascunzându-Se de toate oștirile cerești și aruncând în neștiință taberele potrivnice. Iar când El, Cel nesticăcios, a îmbrăcat trupul stricăcios, a făcut nesticăcios trupul care era sub moarte, arătând prin aceasta prefigurarea nemuririi în trupul lui Adam cel mort pe care l-a îmbrăcat, prefigurare prin care au fost desființate cele ce erau supuse stricăciunii. A predat învățături preacurate prin Evanghelie, care e vestirea Împărăției Lui; Evanghelie prin care am învățat să ne ducem viața potrivit Împărăției; Evanghelie prin care au fost rupte lanțurile diavolului, ca din moarte să dobândim nemurirea și din nepricepere, trezvie. Acesta care S-a făcut om e Fiul lui Dumnezeu Domnul, Care a luat asupra Sa prin golire [kenoză] neamul muritor al lui Adam cu toate ale sale. Cel ce este veșnic vine om la naștere; El, Care este Dumnezeu, Care a fost știut dinainte de profeți, e propovăduit de apostoli, e prăznuit de îngeri și slăvit de Tatăl a toate.

A fost răstignit pentru noi, iar Crucea Lui e viața, tăria și mântuirea noastră; ea este taina cea ascunsă, bucuria nespusă, prin care tot neamul omenesc care o poartă mereu nu poate fi despărțit de Dumnezeu; ea este tăria iubită și de Dumnezeu nedespărțită, care nu poate fi rostită cum se cuvine de aceste buze; odinioară era ascunsă, dar acum taina ei se deschide, pentru că se arată credincioșilor nu cum apare, ci cum este. Aceasta e crucea în care ne slăvim ca să fim slăviți, prin care credincioșii desăvârșiți care o iau se desfac de tot ce poate fi simțit sau văzut ca de un lucru care de fapt nu există.

Voi, care vă socotiți puternici, cereți de aici puterea voastră, faceți-vă surde urechile voastre văzute, orbiți-vă ochii voștri din afară, ca să cunoașteți voia lui Hristos și taina eliberării voastre. Bărbați și femei sfinte, care vă slăviți în Domnul, ascultați omul dinăuntru.

După ce ne-a învățat și a încheiat legământ cu noi și ne-a unit cu Sine, după ce a pățimit venind la iad, Domnul nostru a prădat tot pământul și firea morții a subjugat-o vieții. Văzându-L pogorând însuflețit la iad, moartea nădăjduia din greșeală că are să-i fie de mâncare ca de obicei. Văzând însă în El podoaba dumnezeirii, a strigat cu glas, zicând: „Cine e Acesta care a îmbrăcat omul subjugat mie și m-a biruit? Cine e Acesta care smulge de la pieire timpul vândut mie? Cine e Acesta care a îmbrăcat pământ, dar este cer? Cine e Acesta născut în stricăciune, dar Care e nesticăcios? Cine e Acesta scutit de legile mele? Cine e Acest prădător al celor ale mele? Cine e Cel ce se luptă cu puterea de foc a morții și biruie întunericul? Ce este această nouă slavă în această privesc? Cine este cel ce mă împiedică să fac ce doresc? Cine e acest mort nou fără păcat? Cine e acesta care orbește întunericul cu înmulțită strălucire și nu mă lasă să-i stăpânesc pe cei ai mei, ci trage la cer sufletele care mi-au fost date? Ce este această slavă, care împie-

dică trupul să se facă stricăcios? Cine e acesta, pe care nu-l pot apuca? Ce este slava aceasta, pe care n-o pot scruta cei ce sunt împrejur? Vai! că departe de El și de ai Lui trebuie să fug, căci nu le pot pricinui vreo vătămare! Pentru că acesta e Hristos Cel răstignit, prin Care cele ce stăteau la stânga au ajuns să stea la dreapta, cele ce erau jos s-au făcut ca cele de sus și cele ce erau înapoi au fost așezate înaintea, pentru că El Însuși a înviat din morți, a călcat în picioare iadul, a omorât moartea cu moartea și înviind a treia zi a mulțumit Tatălui, zicând:

«Îți mulțumesc, Tatăl Meu, dar nu cu buzele acestea, care sunt strănse, nici cu limba trupească, din care ies adevăr și minciună, nici cu cuvântul care iese cu un meșteșug pământesc, ci Îți mulțumesc cu acel glas, Împărate, care înțelege prin Tine toate, care nu iese din vreun organ trupesc, nici nu se lovește de urechi trupești, care nu e în lume, nici nu rămâne pe pământ, ci prin glasul acela al Duhului Care e în noi, Care doar cu Tine, Tată, vorbește, pe Tine Te iubește, pe Tine Te slăvește și prin Care și tot corul sfinților desăvârșiți Te strigă, Tată, susținător, ajutor, că Tu ești toate și toate sunt în Tine, toate cele ce sunt ale Tale sunt, nu ale altuia, că Tu ești în vecii vecilor. Amin.» După ce M-am rugat, spune Iisus, cum știți și vedeți, Mă voi sui la Tatăl.”

Așadar, păstorul trebuie să-i învețe [pe credincioși] această învățătură de inițiere în Taine, ca să știe de Cine anume se fac părtași în Sfintele Taine și pe Cine Îl pomenesc prin Euharistie. Iar după cele mai sus-zise să continue așa:

— Așadar, întrucât și noi fugind la El am învățat că doar El poate să le dăruiască, să cerem de la El cele pe care El Însuși a zis că ni le va da nouă; cele pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit, pe care le-a pregătit celor care-L iubesc pe El, cum au spus Moise și alți oameni sfinți [cf. *1 Co 2, 9*]. Așadar, întrucât în El ne-am pus nădejdea, Lui să-I dăm slavă, Căruia I se cuvin cinstea și puterea în vecii vecilor.

Poporul să zică:

— Amin.

Iar după ce poporul a învățat inițierea în Taine, să fie adusă Euharistia. Dar această inițiere în Taine [*mystagogia*] să nu fie rostită în toată vremea, ci numai la Paște, sâmbăta, duminica și de Arătare și de Cincizecime.

Cum se cuvine să fie prezbiterul

XXIX. Cel care urmează să fie hirotonit prezbiter să aibă mărturie de la toată mulțimea [poporului] potrivit celor spuse mai sus, ca să fie priceput în citiri, umil, sărac, neiubitor de arginți, dăruit cu totul neputincioșilor care trebuie slujiți, încercat, curat și fără prihană, să fi fost orfanilor ca un tată

și să fi slujit săracilor, să nu fi fost zăbavnic în frecventarea bisericii, să fi excelat în cucernicie în toate, să fi fost blând, ca astfel să fie socotit vrednic în toate să i se descopere de Dumnezeu cele de folos și de cuviință, ca să fie vrednic și de darul vindecării.

Hirotonia prezbiterului

XXX. Hirotonia prezbiterului să se facă în acest fel: să-l aducă toată ceata preoțească, și episcopul să-și pună mâna pe capul lui, atingându-l și ținându-l și prezbiterii. Și episcopul să înceapă să zică așa:

Rugăciunea punerii mâinilor peste prezbiter

— Dumnezeuule, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce ești negrăit și strălucit, Cel fără început și fără sfârșit, Doamne, Cel ce ai rânduit și pus hotar de jur-împrejur la toate și ai hotărât cu sfat o rânduială celor făcute de Tine, auzi-ne pe noi și întoarce-Te spre slujitorul Tău acesta și-i dă lui duhul harului, al sfatului și mărinimiei, duh de prezbiterie care nu îmbătrânește, nici nu piere, duh de iubire și mustrare ca să ajute și să conducă poporul Tău cu fapta, în frică, cu inimă curată, în sfințenie, în podoabă, în înțelepciune, sub lucrarea Duhului Tău și pronia Ta, Doamne, așa cum atunci când ai privit spre poporul Tău ales i-ai poruncit lui Moise să aleagă prezbiteri, pe care i-ai umplut cu Duhul Tău, pe care l-ai dat slujitorilor Tăi. Și acum, Doamne, dă acestuia Duhul Tău deplin, pe care l-ai dat celor ce au fost învățați de Tine și tuturor celor ce au crezut cu adevărat prin ei, și fă-l vrednic ca, plin de înțelepciunea Ta și de tainele Tale ascunse, să conducă poporul Tău în strălucirea unei inimi curate și adevărate, slăvind, binecuvântând, înălțând, mulțumind și dând slavă ziua și noaptea Numelui Tău sfânt și slăvit, ostenindu-se în veselie și răbdare, ca să fie vas al Duhului Tău Sfânt, având și purtând în toată vremea crucea Unuia-Născut Fiului Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care Ție slavă și putere se cuvin, împreună cu Duhul Sfânt în toți vecii vecilor.

Poporul să zică:

— Amin.

Atât preoții, cât și poporul să-i dea pacea cu sărutare sfântă.

Datoriile prezbiterului

XXXI. După ce a fost hirotonit, să stăruie lângă altar zăbovind aici cu osteneală în rugăciune fără întrerupere. Uneori să se odihnească singur în vreo casă, scutit de la cele ce îi revin în lăcașul Domnului, dar fără să înceteze ori să scoată vreunul din ceasurile hotărâte pentru rugăciune.

Să postească tot anul trei zile pe săptămână, pe de o parte, ca să sporească cu mintea, iar apoi, după puterile lui, ca să nu fie răpit de vreun duh, ci toate să le lucreze cu fapta.

Dacă prezbiterului sau episcopului i se va descoperi să vorbească, să vorbească, altfel să nu întrerupă, nici să nesocotească lucrul său.

Dacă i se va descoperi prezbiterului să-și viziteze sălașurile lui și să spună acolo un cuvânt, să se ducă acolo și să imploră și aici în rugăciune pe Dumnezeu. Să spună cele ce i se vor descoperi să spună, purtând mereu povara Celui ce a fost răstignit pentru el și rugându-se pentru tot poporul.

Prezbiterul sau episcopul să nu se îngrijească de hrană și îmbrăcăminte. Căci Dumnezeu poartă de grijă de el prin cei pe care-i știe El. Dacă, după ce a primit de la cineva hrană sau îmbrăcăminte, i se spune să primească și de la altul, să-i fie de ajuns să primească de la acesta atât cât se cuvine și cât îi este de trebuință, nu însă pentru prisosință.

Prezbiterul să se arate întotdeauna neclintit în ce privește exactitatea credinței, căci o astfel de credință cere Dumnezeu. Să scruteze inima fiecăruia, ca nu cumva să-l înstrăineze de harul lui Dumnezeu o răutate ascunsă și tăinită înăuntru.

Să nu îngăduie să crească neghină în grâul bun, ci să o smulgă și să-l rețeze pe cel ce o aruncă în el. Întunericul să nu acopere lumina lui. Să învețe în toată vremea pe toți credincioșii să-și săvârșească alergarea ca ziua, căci fiii luminii nu umblă niciodată în întuneric.

Învățătura prezbiterului să fie potrivită, liniștită și măsurată, amestecată cu frică și cutremur. De același fel să fie și învățătura episcopului. Învățând să nu rostească lucruri deșarte, ci cele pe care cei ce le ascultă le vor păzi de îndată de ce le aud.

Prezbiterul să țină minte cele pe care le învață, căci în ziua Domnului i se cere să dea mărturie poporului de cele pe care le-a grăit, ca să fie vădiți cei ce nu le-au ascultat; căci va sta înaintea slavei lui Dumnezeu spunând cele pe care le-a învățat altora. De aceea așa să învețe, ca să nu piară. Să se roage pentru cei care ascultă, ca Domnul să le dea înțelegerea duhovnicească a cunoașterii și adevărului. Să nu arunce mărgăritarele degeaba înaintea porcilor, ci să-i caute pe cei vrednici, pe cei care au auzit și au făcut cuvântul, ca nu cumva, dacă acesta nu va da roade în ei și va pieri, să dea socoteală de aruncarea lui; nici să nu arate câinilor cele sfinte [cf. Mt 7, 6]. Să vadă care sunt semnele celor care ascultă cuvântul și fac roade bune. Dar în toate judecata să o lase fără grijă episcopului.

Să nu fie nepăsător sau disprețuitor în a-i învăța pe cei ce fac fapte bune. Să observe în ei semnele, judecându-i duhovnicește din suspine, plâns, stri-

gâte înflăcărate, din tăcere, din întristare, din răbdare, din neîngrijirea capului. Să-l preocupe și neliniștească mai mult plânsul și geamătul.

Faptele lor sunt privegherea, asceza, postul, liniștea, rugăciunea neîncetată, meditația, credința, umiliința, iubirea de oameni, munca, osteneala, iubirea, supunerea, bunătatea, modestia și orice faptă a luminii.

Iar semnele celor ce nu fac roada vieții sunt moleșala, desfătarea de odihnă, rotirea ochilor încoace și încolo, neascultarea, vociferarea, încrâncenarea, neliniștea și rătăcirea. Faptele lor sunt lăcomia, necumpătarea, mânia, necredința, râsul deșert și nelatimp, debandada, nepăsarea, hărmălaia, nerușinarea, iubirea de câștig, pofta de arginți, invidia, mulțumirea de sine, beția, rostirea opiniilor, vorbăria, iubirea de slavă și toată întunecimea.

Să discearnă cauzele lor, iar celor vrednici să le vorbească, dar pe cei care nu primesc cuvântul să nu-i oprească. Căci cei care aruncă în pământ seminte fără rod vor secera necazuri.

Prezbiterul să treacă, așa cum se cuvine și e îndatorat, pe la casele bolnavilor împreună cu diaconul și să-i viziteze; să se gândească și să le spună cele ce le sunt de cuviință și de folos, mai cu seamă celor credincioși. Să îndemne ca bolnavilor săraci să li se dea ajutor de către Biserică, pentru ca cei ce vor face milostenie să intre în bucuria Domnului.

Pe cei ce au fost de curând învățați să-i întărească prin cuvinte profetice și evanghelice în cuvântul învățaturii.

Să nu-și neglijeze rugăciunile, căci așa face lucrul arhanghelilor. Și să știe că Dumnezeu nu S-a îndurat defel de îngerii care s-au ticăloșit.

Să postească și, dacă-i e de folos, să guste vin din pahar și să-i fie de ajuns cât va socoti că-i este de folos, ca nu cumva să ia spre vătămare băutura care e spre sănătate. În boală să mănânce legume și pește și să se plece spre lucrul său.

În toate preoții să se arate credincioșilor ca model al lucrării de sfințire.

Prezbiterul să aducă laude și mulțumiri în același fel ca episcopul.

Lauda prezbiterului

XXXII. Prezbiterii să spună lauda zilnică în biserică, fiecare la timpul rânduit lui în acest fel:

Lauda obștească zilnică

Preotul:

— Harul Domnului nostru să fie cu voi cu toți.

Poporul:

— Și cu duhul tău.

Preotul:

— Lăudați pe Domnul.

Poporul:

— Vrednic și drept lucru este.

Preotul:

— Pe Tine, Tatăl nesticăciunii, slobozitorul sufletelor noastre, întăritorul sfaturilor, păzitorul inimilor noastre, Tu care ai luminat inimile noastre și ai desființat întunericul minții noastre prin știința care este întru Tine, Care ai desființat rătăcirea și prin poruncile Tale l-ai făcut pe om să treacă la nemurire și l-ai căutat pe cel care pierdea, pe Tine noi, slujitorii și poporul, Te laudăm.

Poporul:

— Pe Tine Te laudăm...

Preotul:

— Te laudăm pe Tine, Doamne, pe Care Te laudă neîncetat slăvirile neamuțite ale arhanghelilor laudători, cântările slavelor, psalmodiile stăpâniilor, pe Tine Te laudăm, Doamne, Care ai trimis sfatul Tău, Cuvântul Tău, înțelepciunea Ta, lucrarea Ta, Care a fost cu Tine mai înainte de veci, Cuvânt necreat din Necreat, Care la sfârșitul vremilor S-a arătat întrupat, S-a făcut om ca să-i slobozească pe oameni, pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, Care ne-a eliberat din jugul robiei. De aceea și noi, slujitorii Tăi, deprinși acum împreună cu poporul Te laudăm.

Poporul:

— Pe Tine Te laudăm...

Preotul:

— Întreită laudă Îți facem din inimile noastre, Doamne, dăruitorul vieții, Care cercetezi sufletele săracilor și nu ești nepăsător față de duhul celor înspăimântați, ajutătorul celor prigonți, ajutorul celor înviforați pe mare, slobozitorul celor chinuți, hrănitorul celor înfomețați, răzbunătorul celor năpăstuiți, iubitorul celor credincioși, tovarășul sfinților, sălașul celor curați, primitorul celor ce Te cheamă în adevăr, ocrotitorul văduvelor, slobozitorul orfanilor, Care dai dreaptă cârmuire Bisericii Tale, în care ai așezat mesele de pomenire a morților, slujirile și ospețele credincioșilor, împărtășirea Duhului, darurile harului și virtuțile, pe Tine Te laudăm neîncetat în toată vremea în inimile noastre, zugrăvind în noi icoana Împărăției Tale pentru Tine și pentru Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, prin Care Ție slavă și stăpânire se cuvin, împreună cu Duhul Sfânt, în vecii vecilor. Amin.

Poporul:

— Amin.

Iar de spune cineva cuvinte profetice, va avea plată.

La miezul nopții ceata preotească deosebi și cei mai desăvârșiți în popor să aducă laude; căci în acel ceas înviind, Domnul nostru a prăznuit cu laude pe Tatăl.

Vedeți, fii ai luminii, că cine crede în cuvintele Domnului umblă așa cum a umblat în lume Însuși Domnul, ca să fie acolo unde e și El.

Despre diaconi

XXXIII. Să fie rânduit diacon cel care a fost ales potrivit celor spuse mai înainte, dacă are o viață bună, dacă e curat, dacă a fost ales pentru curăția și ferirea lui de momeli. Dacă nu, să fie măcar unul unit în căsătorie cu o singură femeie. Să aibă mărturia tuturor credincioșilor că n-a fost prins în negustoriile lumii, că nu știe vreun meșteșug [care să-l depărteze de lucrurile cucerniciei]. Iar de a avut soție sau dacă are copii, fiii lui să învețe să cinstescă cucernicia. Ei înșiși să se arată curați ca unii care se cade să placă în slujire Bisericii. Biserica să le poarte de grijă, ca și ei să se dedice exercițiului legii și slujirii.

Ce trebuie să facă în Biserică diaconul

XXXIV. Iar slujirea lui să fie așa: mai întâi să urmeze cele poruncite de episcop deîndată ce i-au fost anunțate; să fie și sfătuitorului întregului cler și ca o taină/simbol a întregii Biserici. Să slujească bolnavilor și pelerinilor, să ajute văduvele, să fie ca un tată al orfanilor, să umble prin casele nevoiașilor, ca nu cumva să cadă cineva în strâmtorare sau să fie chinuit de boală ori nenorocire. Să umble pe la casele catehumenilor ca să-i întărească pe șovăielnici și să-i învețe pe cei neștiutori. Să îmbrace și gătească bărbații care au murit, să îngroape pe pelerini, să fie conducătorul celor ce au ieșit din casele lor sau au fost alungați în surghiun; să înștiințeze Biserica de cei ce sunt în lipsuri; să nu tulbure pe episcop, ci doar duminica să-i aducă aminte toate ca să fie înștiințat și el de toate.

Să fie vigilent în timpul adunării și să umble prin biserică uitându-se să nu se găsească în ea cineva fălos, batjocoritor, iscoditor sau vorbind în deșert, el să-l mustre în văzul și auzul tuturor și să-l arunce afară pe cel ce merită pedeapsă, ca să se sfiască și ceilalți. Dacă mai sus-zisul îl roagă să-i îngăduie să se cuminece, să-i lase această mângâiere. Dar dacă stăruie în greșeala lui sau în neorânduiala lui, să-i spună despre el episcopului și să fie îndepărtat șapte zile, după care să fie chemat, ca să nu fie răpit [de alte credințe]. Dacă venind stăruie totuși în păcatul lui, să fie despărțit [de Biserică] până ce se va căi cu adevărat, își va veni în fire și se va ruga să fie primit.

Dacă diaconul e într-un oraș de pe țărmul mării, să umble și prin locurile de pe țărm să vadă dacă nu cumva e acolo cineva mort într-un naufragiu, și

să-l îmbrace și îngroape, de asemenea să cerceteze în locul de găzduire dacă nu cumva se află acolo cineva bolnav, sărac sau mort și să dea de știre Bisericii despre ei, ca să le poarte de grijă cum se cuvine fiecăruia. Să-i spele pe cei paralizați și respingători, ca să răsuflă și ei întrucâtva ușurați de bolile lor. Și prin Biserică să dea fiecăruia cele ce i se cuvin.

Într-o Biserică să fie doisprezece prezbiteri, șapte diaconi, patru ipodiaconi [citeți] și trei văduve care au întâietatea șederii.

Acela dintre diaconi care are o faimă mai mare prin sânguință și slujire, să fie ales primitor al pelerinilor.

Să rămână aici în locul de găzduire care e în biserică îmbrăcat în haină albă și purtând pe umăr doar orarul. În toate să fie ca un ochi al Bisericii făcând cunoscut cu frică în ce fel este el un exemplu de cucernicie pentru popor. Și să strige așa:

Strigările/ectenia diaconului

XXXV. — Să ne sculăm.

Fiecare să-și știe locul său.

Catehumenii să plece.

Vedeți să nu fie cineva necurat, cineva nepăsător.

Sus ochii inimilor voastre.

Îngerii ne văd.

Vedeți: cine nu crede să plece.

Să ne rugăm într-un gând.

Să nu fie cineva adulter, cineva mânios.

Să rugăm pe Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Iar când prezbiterul sau episcopul încep rugăciunea, poporul să se roage și să-și plece genunchii, iar diaconul să zică așa:

— Să ne rugăm pentru pacea care vine din cer, ca Domnul să facă pace cu îndurarea Sa.

Să ne rugăm pentru credința noastră, ca Domnul să ne dea până la capăt credința care este întru El.

Să ne rugăm pentru înțelegere și unire în cuget, ca Domnul să ne țină duhul într-un singur cuget.

Să ne rugăm pentru răbdare, ca Domnul să ne dea până la sfârșit răbdare în toate necazurile.

Să ne rugăm pentru apostoli, ca Domnul să ne dea să-I fim plăcuți Lui, așa cum l-au fost plăcuți și ei și să ne facă vrednici de moștenirea lor.

Să ne rugăm pentru profeți, ca Domnul să ne numere împreună cu ei.

Să ne rugăm pentru mărturisitori, ca Domnul să ne dea să ne sfârșim viața în același cuget cu ei.

Să ne rugăm pentru episcop, ca Domnul să-l păzească în credință întru lungime de zile, ca, dreapta cale croind cuvântului adevărului, să conducă Biserica în curăție și fără prihană.

Să ne rugăm pentru prezbiteri, ca Domnul să nu ia de la ei duhul prezbiteriei, ei să le dăruiască până la sfârșit sârguință și cucernicie.

Să ne rugăm pentru diaconi, ca Domnul să le dea să alerge alergare desăvârșită, să săvârșească sfințenie și să-și aducă aminte de ostenelele și iubirea lor.

Să ne rugăm pentru prezbiteri/bătrâne [văduve], ca Domnul să audă rugăciunile lor și să păzească desăvârșit inimile lor în duhul harului și să ajute osteneala lor.

Să ne rugăm pentru ipodiaconi, citeți și diaconițe, ca Dumnezeu să le dea să-și primească plata în răbdare.

Să ne rugăm pentru credincioșii din lume, ca Domnul să le dea să păzească în chip desăvârșit credința.

Să ne rugăm pentru catehumeni, ca Domnul să le dea să se facă vrednici de baia iertării și să-i sfințească cu pecetea sfințeniei.

Să ne rugăm pentru împărăție, ca Domnul să-i dea pace.

Să ne rugăm pentru preainalții stăpânitori, ca Domnul să le dea înțelegere și frica Sa.

Să ne rugăm pentru toată lumea, ca Domnul să mângâie pe fiecare dându-i cele de cuviință.

Să ne rugăm pentru cei ce călătoresc pe mare și pe uscat, ca Domnul să-i îndrepteze cu dreapta milostivirii Sale.

Să ne rugăm pentru cei ce suferă prigonire, ca Domnul să le dea răbdare și știință și să le dea osteneală desăvârșită.

Să ne rugăm pentru cei adormiți care s-au dus din Biserica noastră, ca Domnul să le dea loc de odihnă.

Să ne rugăm pentru cei în cădere [de la credință], ca Domnul să nu-și aducă aminte de neroziile lor și să-și domolească de la ei amenințările Lui.

Noi toți care avem nevoie de rugăciuni să ne rugăm ca Domnul să ne ocrotească și păzească în duh de blândețe.

Să ne rugăm și să-I cerem Domnului să primească rugăciunile noastre.

Iar când s-au isprăvit strigările făcute de diacon, episcopul să facă semn cu mâna, iar diaconul să zică:

— Să ne ridicăm în Duhul Sfânt ca, înțelepțiți fiind acum, să creștem în harul Lui slăvindu-ne în Numele Lui și zidiți pe temelia apostolilor, și rugându-ne să cerem Domnului să primească rugăciunile noastre cu bunăvoință.

După care episcopul să încheie.

Poporul să zică:

— Amin.

Datoriile diaconului în Biserică

XXXVI. Diaconul să fie astfel încât să se arate având frică, sfială, modestie și purtare desăvârșită în înflăcărea duhului.

Să se uite cu atenție la cei ce intră în lăcașul sfânt, cine sunt aceia, ca să discearnă dacă sunt miei sau mai degrabă lupi, iar după o cercetare să-l ducă înăuntru pe cel vrednic, ca să nu se întâmple să intre vreo iscoadă și să fie atacată libertatea Bisericii, iar tot păcatul să cadă asupra capului său.

Dacă vine cineva la adunare târziu, fie când se încheie lauda aurorei, fie când se aduce jertfa [euharistică], să rămână afară, oricine ar fi, și diaconul să nu-l ducă înăuntru, căci aceasta e o preînchipuire a Judecății viitoare, și nu cumva hărmălaia care se face cu intrarea lui să fie pricină de împrăștiere pentru cei ce se roagă. Așadar, cel ce vine și găsește închisă ușa să nu bată din motivele mai sus-zise.

Iar după ce lauda începută s-a isprăvit, credinciosul sau credincioasa să intre, iar diaconul să strige:

— Să ne rugăm peste jertfă și peste laudă, ca Domnul să înscrie cererea noastră în cartea vieții și Dumnezeu veacului să-și aducă aminte de noi în sălașurile Lui luminoase și sfinte.

Pentru fratele care a venit târziu să ne rugăm, ca Domnul să-i dea sânguință și osteneală, să dezlege de la el orice legătură a lumii acesteia și să-i dea voința iubirii, dragoste și nădejde.

În același fel să strige diaconul pentru sora ori diaconița care au venit târziu și au rămas afară, ca tot poporul să se roage pentru ele. Căci atunci când diaconul îi pomenește și strigă astfel pe cei ziși mai înainte, sânguința sporește și legătura iubirii se întărește, iar cel nepăsător sau leneș e muștrat.

Alte datorii ale diaconului

XXXVII. Dacă vreo femeie suferă siluire de la un bărbat, diaconul să cerceteze întocmai dacă e credincioasă, dacă a suferit cu adevărat o siluire și dacă cel care a siluit-o nu e cumva ibovnicul ei. Și, dacă va cunoaște că femeii i s-a întâmplat într-adevăr acest lucru și că plânge din pricina siluirii pe care a suferit-o, să aducă la cunoștință aceasta urechilor episcopului, ca să arate că ea ține întru totul de comuniunea Bisericii. Dar pe siluitor, dacă e credincios, diaconul să nu-l ducă în biserică pentru cuminecare, chiar dacă face pocăință; iar dacă e catehumen și face pocăință, să fie botezat și primit la cuminecare.

Diaconul să-i catehizeze pe cei ce fac pocăință și să-i ducă la prezbiteri sau la episcop, ca să fie învățați și să se îmbibe de cunoaștere.

Dacă diaconul nu-și poate îndeplini cele ce țin de rânduiala diaconiei, să stăruie măcar în rugăciune și drept osteneală să socotească cererea, medita-

rea, iubirea, calca, plânsul și să aibă înaintea ochilor frica, și se va numi fiu al luminii.

Hirotonia diaconului

XXXVIII. Hirotonia diaconului să se facă așa: doar episcopul să pună mâna asupra lui, căci nu e hirotonit pentru preoție, ci pentru slujirea episcopului și a Bisericii. Și episcopul să se roage asupra diaconului așa:

Rugăciunea punerii mâinilor peste diacon

— Dumnezeu, Care ai zidit și ai împodobit prin cuvânt toate, Care Te odihnești în lumile curate, Care prin profeții Tăi ne-ai slujit viața veșnică și ne-ai luminat cu lumina cunoașterii, Dumnezeu, Făcătorul celor mari și Pricinitorul a toată slava, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis să îplinească voia Ta ca să slobozească tot neamul omenesc, și nouă ne-ai rostit și arătat Mintea Ta, Înțelepciunea Ta, Cercetarea Ta, pe Fiul Tău iubit, Iisus Hristos, Domnul luminii, Domnul domnilor și Dumnezeul dumnezeilor, trimite Duhul harului și al sânguinții peste slujitorul Tău acesta, ca să i se dea râvnă, tihnă, mărinimie și puterea de a fi plăcut Ție. Fă-l, Doamne, lucrător legiuit fără rușinare, blând, iubitor al orfanilor, iubitor al celor ce cinstesc evlavia, iubitor al văduvelor, înflăcărat cu duhul, iubitor de fapte bune. Luminează-l, Doamne, pe cel pe care l-ai iubit și l-ai ales spre a sluji Bisericii Tale și a aduce cu sfințenie în locașul Tău sfânt cele ce-Ți sunt aduse de moștenirea arhieriei Tale, ca slujind el fără prihană, curat, sfânt și cu cuget nepătat, să se facă vrednic de acest mare și înalt cin prin voința Ta și să Te laude neîncetat prin Fiul Tău Unul-Născut Iisus Hristos Domnul nostru, prin Care Ție se cuvine slavă și stăpânire în vecii vecilor.

Poporul:

— Amin.

Despre mărturisitori

XXXIX. Cine dă mărturie și mărturisire că a fost în lanțuri, în temniță și în chinuri pentru Numele lui Dumnezeu să nu i se pună din această pricină mâna peste el pentru diaconie, nici pentru prezbiterie. Căci are cinstea clerului, întrucât prin mărturisire a fost ocrotit de mâna lui Dumnezeu. Dar dacă e rânduit episcop, să se învrednicească și de punerea mâinilor.

Dacă e însă un mărturisitor care n-a fost chemat la judecată înaintea stăpânilor, nici n-a fost chinuit în lanțuri, ci doar a mărturisit credința, să se învrednicească de punerea mâinii, căci primește rugăciunea clerului. Să nu repete însă și să se roage asupra lui toate cuvintele, dar când e înaintat mai apoi păstor [episcop], să primească lucrul [hirotoniei].

Despre văduve

XL. Să fie rânduită văduvă cea care e aleasă, care a rămas multă vreme fără bărbat și a fost de multe ori îndemnată de oameni să se mărite cu un alt bărbat, dar din pricina credinței n-a vrut nicidecum să se alipească de un alt bărbat. Altfel nu trebuie să fie aleasă, ci să fie probată la timp dacă a fost cucernică, dacă pe cei pe care i-a născut i-a crescut în sfințenie, dacă nu i-a învățat deloc înțelepciunea lumii, dacă i-a format în dragostea legii sfinte și a Bisericii, dacă i-a iubit și cinstit pe pelerini, dacă a fost sărguincioasă în rugăciune, dacă s-a arătat umilă, dacă i-a ajutat cu bucurie pe cei necăjiți, dacă s-a descoperit sfinților despre ea, dacă nu i-a neglijat pe sfinți, ci le-a slujit după puteri, dacă e în stare să poarte și să ducă acest jug. Să fie rugându-se neîncetat și desăvârșită în toate, arzând în duhul, având ochii inimii deschiși spre toate. Să fie tot timpul bună, iubind simplitatea, neavând nimic în lumea aceasta, ci luând și purtând neconținut crucea care depărtează tot răul, stăruind zi și noapte la altar, făcându-și lucrarea cu veselie și în ascuns. Dacă are una sau două tovarășe într-un gând în Numele Meu, și Eu voi fi între ele. Să fie desăvârșită în Domnul, ca una cercetată de Duhul. Cele ce i se arată să le facă cu frică și sărguință. Să îndemne femeile neascultătoare, să le învețe pe cele neștiutoare, să le întoarcă pe cele rele, să le învețe să fie sfioase și să caute pe diaconițe. Pe cele ce intră să le facă să știe cum și în ce fel trebuie să fie, pe cele ce rămân afară să le îndemne. Să dea cu răbdare sfat celor care ascultă despre cele bune. Cu cele neascultătoare după trei muștrări să nu mai vorbească. Să le sprijine pe cele ce doresc să fie în feciorie și curăție. Pe cele ce se arată dimpotrivă să le dojenească cu măsură și liniștit. Pe cele ce vorbesc lucruri de prisos și zadarnice să le mustre deoparte, iar dacă nu ascultă, să mai ia cu sine o femeie mai înaintată în vârstă sau să aducă la cunoștința urechilor episcopului. În biserică să tacă, să fie sărguincioasă în rugăciune, să viziteze bolnavele în fiecare duminică, aducând cu ea unul sau doi diaconi și să le ajute. Dacă are ceva, să-l cheltuiască pe săraci și credincioși. Dacă nu are, trebuie să fie ajutată de Biserică. Nimic să nu lucreze în chip lumesc, ca pentru a fi pusă la încercare.

Să săvârșească faptele Duhului, să stăruie în rugăciuni și postiri, să nu cerceteze nimic adânc și să primească ce îi trimite Dumnezeu. Să nu se mai ocupe de copii, ci să-i predea Bisericii ca, petrecând în casa lui Dumnezeu, să se facă în stare de slujirea preoției. Rugăciunile ei vor fi primite la Dumnezeu și vor fi o jertfă de ardere de tot la altarul lui Dumnezeu. Căci cele ce au slujit cu cinstă vor fi slăvite de arhangheli. Dar cele care sunt neînfrânate, vorbărețe, curioase, furioase, bețive, necinstite sau iubind cu înflăcărare desfătările, chipurile sufletelor lor care stau înaintea Tatălui luminii, vor pieri și

vor fi duse să locuiască în întuneric. Căci atunci când faptele lor văzute se înalță sus, le împing ușor în adânc ca, după schimbarea și pieirea lumii acesteia, înseși chipurile sufletelor să se ridice ca mărturie împotriva lor și să le împiedice să privească în sus. Căci chipul sufletului fiecăruia stă în fața lui Dumnezeu înainte de întemeierea lumii. De aceea să fie aleasă cea care poate să meargă înainte cu cupe sfinte, căci așa sunt cei doisprezece bătrâni/prezbiteri care laudă pe Tatăl Meu în ceruri, care laudă pe Tatăl Meu în ceruri, care primesc rugăciunile oricărui suflet curat și aduc Celui Preaînalt bună-mireasmă [cf. *Ap* 5, 8].

Așezarea văduvei

XXI. Rânduirea văduvei să se facă în acest fel: rugându-se ea la intrarea altarului și privind în jos, episcopul să zică încet, dar totuși astfel încât preoții să poată auzi:

Rugăciunea de așezare a văduvelor care au întâietate la ședere

— Dumnezeu sfinte și preaînalt, Care privești spre cele umile, Care ai ales pe cei slabi și pe cei tari în putere, Care ai făcut de cinste și cele disprețuite, trimite, Doamne, duhul puterii Tale peste slujnica Ta aceasta și întărește-o cu adevărul Tău, ca, împlinind porunca Ta și ostenind în locașul Tău cel sfânt, să-Ți fie vas de cinste și să Te slăvească în ziua în care vei slăvi pe sâraccii Tăi, Doamne. Dă-i ei puterea de a săvârși cu bucurie cele rânduite de Tine drept regula slujnicei Tale. Dă-i, Doamne, duh de umilință, tărie, răbdare și bunătate, ca luând jugul Tău cu bucurie nespusă să îndure ostenelele. Așa, Doamne Dumnezeule, Care știi neputința noastră, fă-o pe slujnica Ta aceasta spre slava casei Tale, spre zidire și preînchipuire strălucită; întărește-o, Dumnezeule, sfințește-o, învaț-o și mângâi-o, că binecuvântată și slăvită e Împărăția Ta, Dumnezeule Tată, și Ție se cuvine slava, Unului-Născut Fiului Tău, Dumnezeul nostru Iisus Hristos, și Duhului Tău Sfânt, bun închinat, de viață făcător și de-o-ființă, acum și înainte de veci și din generație în generație și în vecii vecilor. Amin.

Poporul:

— Amin.

Datoriile văduvei

XXII. După ce a fost așezată astfel, văduva să nu se mai îngrijească de nimic, ci să fie singuratică și să se ocupe în singurătate de rugăciunile cucerniciei, căci temeiul sfințeniei vieții pentru văduvă e în singurătate, așa încât pe nimeni altul să nu iubească decât pe Dumnezeul dumnezeilor, Tatăl care este în ceruri.

Să aducă laude noaptea și dis-de-dimineată în afara ceasurilor cunoscute.

Dacă e la sorocul ei lunar, să rămână în templu, dar să nu se apropie de altar, nu ca și cum ar fi întinată, ci pentru cinstea altarului; iar după ce a postit și s-a spălat, să stăruie. Dar în zilele Cincizecimii să nu postească. Iar la praznicul Paștelui să dea săracilor din ce are, să se spele și așa să se roage.

Când aduce mulțumiri și laude, dacă are fecioare prietene într-un cuget, va fi foarte bine dacă se vor ruga cu ea răspunzând: Amin. Altfel să se roage singură deosebi, fie în biserică, fie acasă, dar mai cu seamă la miezul nopții.

Timpurile în care trebuie să aducă laude sunt sâmbăta, duminica, de Paște, de Epifanie și de Cincizecime. În restul timpului să mulțumească cu umilință în psalmi, cântări și meditare și să se ostenească muncind. Căci Cel Preaînalt le va sfinți și va ierta păcatele reproșate și neștiința lor. Tatăl Meu cere-sc le va mângâia și va lumina fețele lor care vor străluci de slavă în ziua răsplătirii ca fețele sfinților Mei.

Laudele văduvelor

XLIII. Aceste laude să fie săvârșite de văduve în tihnă:

Lauda de noapte a văduvelor

— Sfinte, sfinte fără prihană, Care-Ți ai sălașul în lumină, Dumnezeuul lui Avraam, Isaac și Iacob, Dumnezeuul lui Enoh și David, al lui Ilie și Elisei, al lui Moise și Iosua, al profeților și al celorlalți care au vestit în adevăr Numele Tău, Dumnezeuul apostolilor, Dumnezeule Care cu sfaturile Tale îndrepti toate și binecuvântezi pe cei ce se încred în Tine cu tot dragul, pe Tine Te laudă sufletul meu cu puterile duhului tăriei mele, pe Tine Te laudă inima mea, Doamne, laudă puterea Ta în toată vremea, Te laudă pe Tine, Doamne, toată tăria mea, căci dacă vrei voi fi a Ta, Dumnezeule, Dumnezeuul săracilor, că Tu ești ajutorul celor mici, Care privești spre cei umiliți, Care ești ajutorul celor slabi; ajută-mă, Doamne, căci prin harul Tău ai binevoit să fiu slujnica Ta, pentru că nume mare mi-ai dat mie, ca să mă numesc creștină. Tu, Care m-ai slobozit din robie, ca să slujesc Dumnezeului puternic în veac și să Te laud fără să fiu făcută de rușine pe Tine, Care vezi toate. Așa, Doamne Dumnezeule, întărește în mine inima mea, până ce se va desăvârși în Duhul Sfânt. Dă-ne tinerețe spre zidirea sfintei Tale Biserici. Fiule, Cuvânt și Minte a Tatălui, Hristoase, Care ai venit pentru mântuirea neamului omenesc, Care ai pățimit, ai fost îngropat și ai fost slăvit de Cel ce Te-a trimis, întoarce-Te și ajută-ne, Doamne, drepte fă gândurile noastre în credința întărită a Duhului, slăvește Numele Tău în noi, pentru că în Tatăl Tău, în Tine și în Duhul Sfânt e nădejdea noastră în vecii vecilor.

Și să spună împreună cu cele ce sunt cu ea:

— Amin.

Iar lauda aurorei să o facă așa:

Lauda aurorei a văduvelor care au întâietate în ședere

— Pe Tine, Dumnezeu în veac, îndreptătorul sufletelor noastre, Ziditorul luminii, comoara vieții, Care ești desfătă de laudele și rugăciunile sfinților, iubitorule al milei, îndurate, bunele, Împărate a toate și Domnul Dumnezeu nostru, pe Tine Te laudă duhul meu, trimițând neîncetat spre Tine glasul slujnicei Tale, Doamne, care Te roagă să desăvârșești în slujnica Ta duhul sfântului, al cucerniciei și cunoașterii drepte. Te laud, Doamne, Care ai nimicit de la sărăcia noastră toată tulburarea, ura, mânia, toată dihonیا și obiceiul cel rău. Tu ești Cel ce, luând-o înainte, ai schimbat gândul minții mele, ca să-Ți slujesc numai Ție, Dumnezeu, Care ai împodobit sfânta Biserică cu felurite slujiri. Tu, Care depărtezi de la slujnica Ta orice îndoială, frică, neputință și îndrepti gândurile celor care-Ți slujesc Ție cu gândire dreaptă. Te laud, Dumnezeu, Care m-ai luminat cu lumina științei Tale prin Fiul Tău Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.

Și împreună cu cele care o însoțesc să zică:

— Amin.

Despre ipodiaconi

XLIV. În același chip să fie rânduit ipodiacon cel ce e curat, rugându-se peste el episcopul. Iar în ziua de duminică, în auzul întregului popor, episcopul să zică peste el așa:

— Tu (N), slujește și ascultă cu frică de Dumnezeu evanghelia, cultivă-ți în sfințenie cunoașterea de tine însuși, păzește curăția, viețuiește ascetic, privește, auzi și ascultă în umilință și nu neglija rugăciunile și posturile, ca Domnul să Te facă mulțumit și vrednic de un cin mai înalt decât acesta.

Toți preoții să zică:

— Fie! Fie! Fie!

Despre citeț

XLV. Să fie așezat citeț cine e curat, blând, umil, înțelept și foarte iscusit, învățat el însuși și în stare să învețe pe alții, cu bună ținere de minte și veghetor, ca să fie în stare să fie ridicat la o treaptă și mai înaltă. Mai întâi însă într-o zi de duminică să i se dea o carte în văzul poporului. Să nu se pună mâna peste el, ci să audă de la episcop acestea:

— Tu (*N*), pe care Te-a chemat Hristos să fii slujitorul cuvintelor Lui, poartă de grijă și silește-te să te arăți încercat în canonul acesta și într-o treaptă mai mare chiar decât aceasta înaintea Domnului nostru Iisus Hristos, ca să-Ți dea pentru acestea o plată mai bună în sălașurile Lui cele veșnice.

Iar profeții să spună:

— Fie! Fie! Fie!

Despre cei feciorelnici

XLVI. Cel feciorelnic, bărbat sau femeie, nu e așezat de oameni, nici nu e hirotonit, ci se deosebește el însuși prin voința sa, luând numele de feciorelnic/fecioară. Să nu se pună deci mâinile peste el pentru feciorie, fiindcă aceasta e o stare a voinței lui.

Este necesar însă ca feciorelnicii să fie stricți omorându-și trupul, dar fără a-i atinge sănătatea, și să petreacă zi de zi în posturi și rugăciuni cu plâns și lacrimi, așteptând în toată vremea ieșirea din trup și să se silească gândindu-se zi de zi că vor muri. Să nu se dedea mâniei, nici neînfrânării, beției ori vorbirii prostești, nici ocupațiilor sau împrăștiierilor lumești, ci ca unii răstigniți mereu să-și aibă inimile înălțate sus cu toată umiliința și podoaba conștiinței, în meditarea cărților sfinte, în gânduri credincioase și într-o ușurare bună, ca atunci când se roagă să fie auziți în cele pe care le cer pentru credincioșii care vor să le poarte de grijă, și să nu respingă aceasta, ca prin ei să li se dea partea vieții. Să fie întăriți în iubire, în bunătate și în harul adevărat și desăvârșit. Să fie stăruitori în mângâieri și să-i ușureze pe apropiații lor; să-i instruiască și învețe pe cei proaspăt făcuți credincioși; să-i îndrume pe tineri cu știință, înțelepciune și bunătate, arătându-se întrei ei ca pilde de sfințenie în toate faptele bune.

Așa să facă și fecioarele.

Apoi să vorbească și lucreze cu rânduială, cu har și știință, ca să fie cu adevărat sarea pământului [*Mt* 5, 13].

Fecioarele să-și acopere capul în biserică ascunzându-și măcar părul.

Toți să le aibă în cinste, ca și celelalte care vor să le urmeze exemplul.

Despre harismatici

XLVII. Dacă se arată în popor cineva având darul vindecării sau al științei sau el limbilor, să nu se pună mâinile peste el, întrucât lucrarea lor e deja arătată. Dar să li se arate cinstire.

Sfârșitul primei cărți a lui Clement.

Cartea a II-a a lui Clement

Poruncile, canoanele și hotărârile pe care le prescrie Domnul nostru
Iisus Hristos cu privire la cinul celor ce urmează să se boteze

Despre cei ce vin să asculte cuvântul

I. Cei ce vin prima dată să asculte cuvântul, înainte de a intra în ceata obștii, să fie duși mai întâi la învățători acasă și arătându-li-se toată sânguinta să se cerceteze toată pricina [venirii lor], ca astfel învățătorii să cunoască de ce au venit și cu ce voință. Iar dacă au venit cu voință și cu dorință bune, să fie instruiți cu râvnă.

Cei care-i aduc să fie înaintați în vârstă, credincioși și cunoscuți Bisericii, și să dea mărturie despre ei că sunt în stare să asculte [cuvântul].

Să se cerceteze și despre năravurile și viața celor ce vin, dacă sunt necerțateți, liniștiți, umili, nevorbitori de lucruri zadarnice sau dacă sunt disprețuitori, grăitori de lucruri rușinoase, puși pe glume, înșelători și stârnind râsul. Pe lângă asta să se cerceteze dacă cineva dintre ei are sau nu soție. Și dacă are concubină, să fie povățuit cu sârg și râvnă și să fie rugat cu bunătate să-și îndrepte cusururile.

Episcopul să se îngrijească de el în Domnul, povățuindu-l cu îndemnurile profeților care-l duc la curăție, iar dacă înaintează să-l îmbibe atunci atât cu învățături apostolice, cât și mai apoi cu cele evanghelice și cu întreg cuvântul învățăturii, iar dacă e socotit vrednic, să fie botezat; și dacă e socotit atât de vrednic să asculte cele ascunse, să le audă separat, în cazul în care înaintează într-adevăr și în ascuns.

Celui ce dorește să se căsătorească să nu i se pună nici o piedică, ca nu cumva să fie prins în laț de Satana prin desfrânare. Dar să lege căsătorie cu o femeie credincioasă creștină, din neam de creștini, care să-și poată păstra bărbatul în credință; [și să facă asta] cu porunca și purtarea de grijă a episcopului.

Venind la audiere cuvântului, să fie întrebat și dacă e sclav sau om liber și, dacă e slavul unui bărbat credincios și stăpânul îl lasă, să asculte [cuvântul]. Și dacă stăpânul nu e credincios și nu-l lasă, să fie rugat să-l lase. Iar dacă stăpânul spune cu adevărat că sclavul vrea să se facă creștin din ură față de stăpânii lui, un astfel de sclav să fie respins. Dacă însă nu poate fi dovedită nicicum ura sclavului pe stăpân și sclavul acela vrea să se facă creștin, să fie primit să asculte. Sclavul care nu primește mărturie de la un stăpân creștin să fie respins.

Orice soție să fie învățată să placă bărbatului ei în frica lui Dumnezeu. Dacă fiecare din ei vor voi să păstreze înfrânarea din motive de evlavie, își vor avea răsplata lor.

Cine nu e legat prin căsătorie să nu desfrâneze, ci să lege o căsătorie legitimă. Dacă dorește să rămână așa, să rămână în Domnul.

Cine e chinuit de demon, să nu asculte cuvânt de la povăuitor, până ce nu se curățește. Căci, până ce e pradă unui duh material, mintea nu primește un cuvânt nematerial și sfânt. Dar după ce s-a curățit, să fie învățat prin cuvânt.

Cine să fie primit catehumen și cine nu

II. Adultera și adulterul sau bețivul sau plâsmuitorul sau turnătorul de idoli sau măscăriciul sau vizitiul sau luptătorul [gladiatorul] sau boxerul sau antrenorul luptătorilor sau vânătorul de fiare în public sau preotul idolilor sau păzitorul lor nu trebuie primiți.

De va voi cineva dintre aceștia să se facă credincios, trebuie ca înainte să se lase de lucrurile de acest fel, iar după ce-și va fi mărturisit cu zel credința și va fi fost botezat, să fie primit și să se cuminece. Dacă însă refuză să se lase, să fie îndepărtat.

E foarte bine dacă învățătorul copiilor în literatura profană se lasă de meseria sa; dar dacă n-are altă meserie cu care să-și câștige cele necesare vieții, să se aibă îngăduință față de el.

Dacă cineva e soldat sau într-o magistratură, să fie învățat să nu oprime, să nu omoare, să nu răpească, să nu se mânia, să nu se aprindă, nici să vatăme pe cineva, ci să fie mulțumit cu leafa care i se dă. Iar cei ce vor să fie botezați în Domnul, să renunțe cu totul la armată și magistratură; altfel să nu fie primiți.

Dacă un catehumen sau credincios vrea să se facă soldat, să renunțe la acest fel de gând, altfel să fie respins ca unul care prin planul său disprețuiește pe Dumnezeu și, punând mai prejos cele duhovnicești, fuge mai degrabă în trup, nesocotind credința.

Adulterul, sau desfrânatul, sau bețivul, dacă încetează acest fel de răutăți, pot fi primiți și, după ce înaintează, pot să fie chiar și botezați; altfel să fie respinși.

Dacă concubina cuiva, și care e slujnică, vrea să mărturisească credința, să fie primită să asculte [cuvântul], numai să-și ia copilul și să plece de la stăpânul ei, sau să se lege cu el în căsătorie; iar după ce a primit botezul, să se facă părtașă de cuminecarea Euharistiei; altfel să fie respinsă.

Cel vinovat de lucruri infamante, ghicitorul, magul sau necromantul să fie socotiți întinați și nici măcar să nu vină la judecată. Descântătorul, astrologul, talmăcitorul viselor, prezicătorul, instigatorul poporului, cititorul în stele și profetul idolilor sau să se lase de unele ca acestea, și apoi să fie exorcizați și botezați, sau altfel să fie îndepărtați.

Cine are concubină să o repudieze și să lege o căsătorie legitimă, și așa să asculte cuvântul catehezei.

Despre catehumen

III. Cine e povățuit ca un catehumen ascultând cu toată sârguința predania Evangheliei, să nu fie instruit mai puțin de trei ani. Dar dacă dorește și cere să primească [mai devreme] Botezul, să fie botezat.

Și cine a fost blând, umil, sânguincios, râvnitor, stăruind pe lângă cel care-l învață, în osteneli, în privegheri, în mărturisire, în supunere și rugăciuni, și vrea să fie botezat [mai devreme], să fie botezat; căci nu trebuie să fie judecat intervalul de timp, ci voința credinței.

Bărbații și femeile în biserică

IV. Când tace povățuitorul, catehumenii să se roage separat de credincioși și să iasă, ca astfel credincioșii să învețe în timp ce prezbiterul sau diaconul citește Noul Testament sau Evangheliile.

Femeile credincioase să stea în biserică separat, și separat să stea și femeile catehumene, despărțite de femeile credincioase, și atât unele, cât și celelalte să stea separat de bărbați. Și fetele să stea separat, fiecare la locul și în rândul ei.

Bărbații să stea în partea dreaptă, iar femeile în partea stângă. Fecioarele credincioase să ocupe primul loc, iar după ele catehumenele care doresc să se dedice fecioriei.

După rugăciune catehumenii să-și dea unul altuia pacea, bărbații bărbaților și femeile femeilor.

Fiecare femeie să-și acopere capul și părul. Femeile să se arate serioase și cuviincioase în podoaba lor și să nu se împodobească cu cosițe împletite sau pietre scumpe, ca să nu-i ațâțe pe tinerii care sunt în biserică. Astfel în biserică femeile să stea cuviincios și înțelept; altfel să fie sfătuite de văduvele care au întâietatea șederii și, dacă stăruie în îndrăzneală, să fie mustrate de episcop.

V. Episcopul sau prezbiterul, după ce s-a rugat, să-și pună mâinile peste catehumeni și să rostească peste ei rugăciunea punerii mâinilor:

Rugăciunea peste catehumeni

— Dumnezeule, Cel ce trimiți tunetele și pregătești fulgerele, Care ai zidit cerul și ai întărit pământul, Care luminezi pe credincioși și întorci pe cei ră-tăciți, care i-ai dat pe cei morți înapoi vieții și nădejde celor fără de nădejde. Care ai slobozit lumea din rătăcire prin pogorârea Unuia-Născut Fiului Tău Iisus Hristos, auzi-ne pe noi, Doamne, și dă sufletelor acestora înțelegere, deplinătate, credință neîndoielnică și cunoașterea adevărului, ca să ajungă la o treaptă mai înaltă decât aceasta pentru sfânt Numele Tău și al iubitului Tău

Fiu Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și stăpânirea, împreună cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

Și isprăvindu-se acestea, să le dea drumul.

Iar dacă cineva, fiind doar catehumen, e prins și condamnat la chinuri pentru Numele Meu și aleargă în grabă să primească botezul, păstorul să nu șovăie, ci să-i dea botezul. Iar dacă e omorât în chip violent înainte de a primi botezul, să nu fie nedumerit, căci s-a îndreptățit, întrucât a fost botezat în sângele său.

Despre cei aleși

VI. Când sunt aleși în chip individual cei ce urmează să primească baia [botezului], să fie cercetați și întrebați înainte în ce fel s-au purtat când au fost catehizați, dacă au cinstit pe văduve, au cercetat pe cei bolnavi, au umblat în toată umilința și iubirea, dacă s-au arătat râvnitori în faptele bune. Să se aducă despre ei și mărturia celor care i-au adus.

Și în fiecare zi după ce au ascultat Evanghelia să se pună mâinile peste ei.

Iar din ziua în care sunt aleși să fie exorciizați. Și să fie botezați în zilele Paștelui. Așadar, când se apropie acele zile, episcopul să-i exorciizeze pe fiecare în parte, ca să aibă convingerea că fiecare e curat. Căci dacă se întâmplă să nu fie cineva curat ori să fie posedat de un duh necurat, va fi dat pe față de însuși acest duh necurat.

Astfel cine e găsit constrâns de acest impediment, să fie muștrat și dojenit ca unul care n-a ascultat cu credință cuvântul învățăturilor și al îndemnului, întrucât duhul rău și străin a rămas în el.

Cei ce urmează să primească botezul să fie învățați să se spele și să-și șteargă capul doar în ziua a cincea a ultimei săptămâni.

Dar dacă o femeie suferă de obișnuita scurgere, să-și ia o altă zi mai înainte ca să se spele și șteargă.

Și să postească în ziua a șasea [vinerea] și sâmbăta.

VII. Iar sâmbăta episcopul să-i adune pe cei ce urmează să primească baia [botezului], și diaconul să strige poruncindu-le să-și plece genunchii. Și după ce se face liniște să-și pună mâna peste ei și să zică exorcizându-i:

Exorcismul dinaintea Botezului

-- Dumnezeu cerurilor, Dumnezeu luminilor, Dumnezeu arhanghelilor care sunt sub puterea Ta, Dumnezeu îngerilor care sunt sub stăpânirea Ta, Împăratul slavei lor și domnilor, Dumnezeu sfinților, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce ai slobozit sufletele ținute de moarte, Cel ce pe omul care era strâns de jur-împrejur și ținut de întuneric l-ai luminat prin ținut-

rea de cruce a pătimirii Unuia-Născut al Tău, Cel ce ai dezlegat funiile noastre și ai depărtat de la noi orice povară, care ai alungat de la noi orice război al Satanei; Fiule și Cuvântul lui Dumnezeu Cel ce prin moartea Ta ne-ai făcut nemuritori, prin slava Ta ne-ai preaslăvit, prin pătimirea Ta ai dezlegat toate lanțurile vinovățiilor noastre, prin crucea Ta ai purtat blestemul nelegiuirilor noastre și prin învierea Ta i-ai învățat pe oameni să se facă din oameni dumnezei; Tu, Care ai luat asupra Ta nenorocirea noastră, Tu ne-ai croit nouă cale spre cer și pe noi cei stricați ne-ai schimbat în nesticăcioși, auzi-mă, Doamne, când strig către Tine cu mâhnire și cu frică. Doamne, Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, înaintea căruia stau sfințele puteri ale arhanghelilor și nenumăratele oștiri ale heruvimilor, domniilor și serafimilor; vâlul Tău e lumina și înaintea feței Tale arde foc, tronul slavei Tale e negrăit și de nepovestit sunt sălaşurile desfătărilor Tale, pe care le-ai gătit sfinților Tăi, ale căror veșmânt și comori sunt văzute doar de Tine și de sfinții Tăi îngeri. Toate tremură înaintea Ta și Te laudă; înfățișarea Ta înspăimântă munții, iar Numele Tău când e rostit rupe adâncul. Pe Tine Te acoperă cerurile care se cuprind în mâna Ta, de Tine tremură pământul și adâncul, marea și balaurii care sunt în ea freamătă, iar fiara răpitoare se sfiește de Tine tremurând. De frica Ta se topesc munții și țăriile pământului, de puterea Ta tremură și se înspăimântă viforul iernii, furtuna lui mănoasă păzește pentru Tine hotarele puse ei; focul răzbunării nu trece niciodată peste porunca care i-a fost dată, ci își încetează urgia la porunca Ta, toată făptura înaltă la Tine gemătuțul nașterii poruncit ei până la timpul care-i este hotărât să dăinuie. De Tine fuge orice fire și făptură potrivnică, prin Tine e subjugață toată oștirea potrivnică și diavolul cade la pământ, șarpele e călcat în picioare și balaurul e omorât. Neamurile care s-au mărturisit Ție au fost luminate și întărite prin Tine, Doamne. Prin Tine se descoperă viața, nădejdea se întărește, credința se face mai tare și vestitorul vestește vesel. Prin Tine cele stricăcioase au fost desființate și a fost așezată nesticăciunea. Omul a fost plâsmuit din pământ de mâinile Tale, dar după ce a crezut în Tine nu mai e pământ.

Prin Numele Tău, Doamne, Dumnezeule atotputernic, și al Fiului Tău iubit, Iisus Hristos, îi exorcizez pe aceștia: alungă de la sufletele robilor Tăi aceștia orice boală și neputință, orice poticneală și necredință, orice îndoială, orice dispreț, orice duh necurat, orice lucrare vrăjitoarească și aducătoare de moarte care e pe pământ, cu foc, cu întuneric, cu miros greu, cu farmec și poftă desfrânată, cu pofta semeață de aur și pofta nebună de argint. Așa, Doamne Dumnezeule, fie să înceteze de la robii Tăi aceștia care au fost numiți întru Tine toate armele Satanei, vrăjitoria, descântecele, cinstirea idolilor, ghicitul, astrologia, necromanția, ghicitul în stele, momelile patimilor, pofta celor rușinoase, chinul, pofta de argint, beția, adulterul, desfrăul, dezmățul, îndră-

neala, sfada, mânia, dezordinea, ticăloșia și bănuiala cea rea. Așa, Doamne, auzi-mă și suflă peste robi Tăi aceștia duhul păcii, ca păziți de Tine să aducă prin Tine roada credinței, virtuții, înțelepciunii, curăției, ascezei, răbdării, nădejzii, înțelegerii, modestiei și laudei, căci ai Tăi slujitori sunt chemați în Numele lui Iisus Hristos când se vor boteza în Treime, în Numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, martori fiind îngerii Tăi, slavele, domniile și toată oștirea cerească. Doamne, Care ești pricina vieții noastre și a acelora, păzește inimile lor, Dumnezeule, că puternic și slăvit ești în toți vecii vecilor.

Și tot poporul și preoții să zică:

— Amin. Fie. Fie. Fie.

Dacă în timp ce episcopul rostește acest exorcism, cineva e agitat și, sculându-se dintr-odată plânge, strigă, face spume, scrâșnește din dinți, se uită cu obrăznicie, se ridică pe neașteptate sau iese mânat de o pornire năprasnică, dacă e cineva așa, acesta să fie ascuns de diacon, ca să nu facă tulburare cât timp vorbește episcopul. Și cel ce a fost așa să fie exorcizat de preoți până se curăță și atunci să fie botezat.

Iar după ce preotul i-a exorcizat pe cei care au fost aduși sau pe cel ce a fost găsit necurat, să sufle spre ei, să-i însemneze pe frunte, la nări, la piept, la urechi și așa să-i pună în rânduială.

Celebrarea Botezului

VIII. Iar în cele patruzeci de zile ale postului Paștelui, poporul să rămână în biserică priveghind, rugându-se, ascultând Scripturile, imnele și cuvintele învățaturii.

Iar în ultima sâmbătă să privegheze noaptea când sunt exorcizați catehumenii, până la miezul nopții acelei sâmbete. Și cei ce urmează să primească botezul să nu aducă nimic cu ei, afară de o pâine pentru Euharistie.

Și să fie botezați în acest fel venind la ape care trebuie să fie curate și curgătoare; mai întâi copiii, apoi bărbații și la sfârșit femeile. Dacă vrea cineva să depună votul fecioriei, acela să fie botezat primul de episcop. Când sunt botezate, femeile să-și dezlege părul. Toți copiii care pot să dea răspunsul la botez să răspundă repetând cuvintele după preot; iar dacă nu pot, să răspundă pentru ei părinții lor sau cineva din familia lor.

Iar când, după răspuns, cei care se botează coboară în ape, să vadă episcopul să nu poarte vreun bărbat înel sau o femeie podoabă făcută din aur, căci nimănui nu-i e îngăduit să aibă pe trup ceva străin când e în apă, ci să dea tot ce are celor aproape de el.

Pentru că trebuie însemnați cu untdelemn spre ungere, episcopul să se roage peste acela [untdelemn] și să mulțumească și să mai exorcizeze încă

unul pentru exorcismul catehumenilor. Iar pe cel care e exorcizat diaconul să-l aducă și lângă el să stea un prezbiter. Cine stă lângă untdelemnul peste care se face rugăciunea de mulțumire să stea în partea dreaptă, iar cine stă lângă cel care este exorcizat să stea în partea stângă.

Luând [episcopul] pe fiecare din cei care urmează să se boteze și care se întorc spre apus, să spună:

— Zi: „Mă lepăd/dezertez de tine, Satană, și de toată slujirea ta, de pompele tale, de poftele și de toate lucrurile tale”, iar după ce a spus și a mărturisit acestea, să fie uns cu untdelemn exorcizat, iar când îl unge să spună:

— Te ung cu acest untdelemn spre slobozirea de tot duhul rău și necurat și de orice rău.

Apoi să-l întorcă spre răsărit și să-i spună:

— Zi: „Mă supun Ție, Părinte, Fiule și Duhule Sfinte, de Care tremură și se înfricoșează toată firea. Dă-mi să fac toate cele plăcute Ție și fără prihană.”

După care episcopul îl dă prezbiterului, care trebuie să-l boteze. Cei ce se botează să stea în apă goi. Și când cel ce se botează coboară, și diaconul să coboare în același fel. Așadar, când cel ce se botează a coborât în apă, cel care-l botează punându-și mâna pe el să zică așa: „Crezi în Dumnezeu Tatăl Atoateîitorul?”, iar el să răspundă: „Cred.” Și numaidecât să-l boteze prima dată. Apoi preotul să zică: „Crezi în Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu Care a venit din Tatăl, Care e de la început cu Tatăl, Care S-a născut din Fecioara Maria prin Duhul Sfânt, a fost răstignit sub Ponțiu Pilat, a murit, S-a sculat a treia zi înviind din morți, S-a înălțat la cer, șade de-a dreapta Tatălui și va veni să judece viii și morții?”, iar după ce acela răspunde: „Cred”, să-l boteze a doua oară. După care să zică: „Crezi în Duhul Sfânt și în sfânta Biserică?”, iar cel ce se botează să spună: „Cred”, și să-l boteze a treia oară.

După care, când iese din apă, prezbiterul să-l ungă cu untdelemnul peste care s-a rostit mulțumirea zicând: „Te ung cu untdelemn în Numele lui Iisus Hristos.”

Femeile să fie unse de văduvele care au întâietate de ședere, în timp ce prezbiterul rostește peste ele [aceste cuvinte]. De asemenea, în timpul săvârșirii botezului aceleași văduve să țină femeile sub o perdea trasă, în timp ce episcopul rostește cuvintele mărturisirii, la fel și când rostește cuvintele lepădării.

Invocarea Duhului Sfânt și Mirungerea

IX. Iar după ce s-au adunat împreună în biserică, episcopul să-și pună mâinile peste ei și să zică rostind asupra lor:

— Doamne, Dumnezeule, Care prin iubitul Tău Fiu Iisus Hristos i-ai umplut pe sfinții Tăi apostoli de Duhul Tău Cel Sfânt, Cel ce prin Același Duh

Sfânt ai dat profeților Tăi să grăiască, Cel ce prin baia nașterii din nou i-ai învrednicit și pe robii Tăi să dobândească iertarea păcatelor și ai șters de la ei toată întunecimea rătăcirii și întunericul necredinței, fă-i vrednici prin iubirea Ta de oameni să se umple de Duhul Tău Cel Sfânt, dându-le harul Tău, ca să-Ți slujească în adevăr Ție, Dumnezeuule, după bună-plăcerea Ta și să împlinească cu sfințenie poruncile Tale, ca făcând ei în toată vremea cele ce sunt voia Ta să intre în corturile Tale veșnice prin Tine și prin iubitul Tău Fiu Iisus Hristos, prin Care Ție slavă și stăpânire se cuvin împreună cu Duhul Sfânt în vecii vecilor.

Și turnând untdelemn și punând mâna peste capul lui să zică:

— Ungându-te, te ung în Dumnezeuul atotputernic, în Hristos Iisus și în Duhul Sfânt, ca să fii lucrător cu credință desăvârșită și vas plăcut Lui!

Și însemnându-l pe frunte să-i dea pacea, zicând:

— Dumnezeuul celor umiliți să fie cu tine!, iar cel însemnat să răspundă:

— Și cu duhul tău.

Și așa să facă cu fiecare.

Cuminecarea

X. După care [cel botezat și uns] să se roage împreună cu toată adunarea. Ofranda să fie adusă de diacon, iar episcopul să mulțumească.

Pâinea se aduce ofrandă ca preînchipuire [*typos*] a Trupului Meu, iar paharul cu vin amestecat cu apă pentru a însemna sângele și apa băii [botezului], ca și omul dinăuntru, care e duhovnicesc, să dobândească cele asemănătoare, ca și trupul.

Toți să primească potrivit celor spuse mai sus din Euharistia adusă ofrandă, zicând:

— Amin.

Diaconii să facă să zboare de jur-împrejur [evantaie]. Și, cum s-a zis mai sus, cel ce dă cuminecătura să zică:

— Trupul lui Iisus Hristos, Duh Sfânt, spre sănătatea sufletului și a trupului. Iar cel care o primește să răspundă:

— Amin.

Cine varsă din pahar își pregătește judecată; la fel cine vede și tace fără să-l mustre, oricine ar fi el.

Cei ce primesc Euharistia să fie îndemnați de preoți să facă fapte bune, să iubească pelerinii și să-l arate lui Dumnezeu slujirea prin post și prin toată fapta bună.

Să fie învățați și dogma învierii trupurilor, căci înainte de a primi Botezul nimeni nu trebuie să cunoască cuvântul despre înviere. Aceasta e o stare

nouă care are un nume nou, pe care nu-l știe nimeni decât cel ce o primește [Euharistia].

Diaconul să nu dea cuminecătura euharistică prezbiterului, ci să descopere discul și prezbiterul însuși să o ia. Diaconul să împartă cu mâna cuminecătura poporului.

În lipsa unui prezbiter și în caz de necesitate urgentă, să hoteze diaconul.

XI. Dacă primește cineva un dar, pe care trebuie să-l ducă unei văduve sau femeii sărace sau altcuiva care se îndeletnicește tot timpul cu treburi bisericesti, să-l dea chiar în ziua aceea; iar dacă-l duce a doua zi dimineață, să adauge ceva din ale sale și așa să dea darul acela sporit, căci pâinea săracului a zăbovit la el o zi.

În ziua a cincea [joi] a ultimei săptămâni [dinainte]a Paștelui să se aducă ofrandă Pâinea și Paharul [euharistice], și atunci vine Însuși Cel ce a pățimit pentru ceea ce a adus.

Să se aducă în biserică un sfeșnic de diacon care spune:

— Harul Domnului nostru cu voi cu toți!, iar tot poporul să răspundă:

— Și cu duhul tău!

Copiii mici să zică psalmi duhovnicești și cântări la aprinderea sfeșnicului, iar tot poporul să răspundă psalmodind „Aliluia”.

Dar nimeni să nu-și plece genunchii până ce nu va înceta cel ce vorbește. La fel și dacă se face o citire sau se rostește un cuvânt de învățătură. Așadar, când se rostește Numele Domnului sau celelalte, cum s-a amintit mai sus, nimeni să nu se încline intrând târându-se.

XII. Dezlegarea Paștelui să se facă la miezul nopții care urmează sâmbetei.

În cele cincizeci de zile care urmează nimeni să nu postească, nici să-și plece genunchii, căci acelea sunt zile de liniște și veselie.

Cei apăsați de munci grele să se întremeze întrucâtva în aceste cincizeci de zile și în fiecare duminică.

Înainte de aducerea jertfei episcopul să spună în chip potrivit cele ce trebuie spuse la această ofrandă, în timp ce aceia care o primesc îmbrăcați în alb să spună la rândul lor „Aliluia”.

La agape

XIII. La cină sau la ospăț cei ce sunt aproape de păstor [episcop] să ia ceva ca pentru binecuvântare, dar catehumenul să nu primească.

Cine e dintr-o familie sau rudă cu învățătorul de literatură profană să nu-i îngăduie aceluia să se laude cu el, nici să nu mănânce cu el pe motivul rudeniei sau al unei alte potriviri, ca nu cumva să trădeze lupului cele ce sunt de nepus și să-și ia asupra lui judecată.

Cei chemați cu episcopul la casa unui bărbat credincios să mănânce cu măsură și cu discernământ și să nu bea până la beție ori să mănânce până la necumpătare, ca să nu stârnească râsul celui ce stă lângă el sau să facă mahnire casei care i-a chemat. Mai degrabă așa să intre în casa celui ce l-a chemat, încât cel ce a făcut chemarea să ceară ca unor sfinți să intre în casa lui, căci ați auzit că voi sunteți sarea pământului [Mt 5, 13].

Cei care mănâncă să mănânce din plin, dar așa încât cele rămase să rămână de prisos atât vouă, cât și celor la care cel ce v-a chemat vrea să trimită socotind mâncarea care a prisosit ca rămasă de la niște sfinți și bucurându-se de ea.

Când șed la ospăț, cei chemați să nu-și întindă mâinile înaintea bătrânilor, ci să înceapă să mănânce când primii au isprăvit.

Cei ce mănâncă să nu se sfădească vorbind, ci să mănânce în tăcere. Dacă vrea să întrebe cineva să dea răspuns sau episcopul, sau prezbiterul. Dar când vorbește episcopul fiecare să asculte supus păstrând tăcere până ce e întrebat.

Despre prinosuri

XIV. Cine vrea să aducă roade sau pârgă din primele grâne secerate să le aducă episcopului.

Despre milostenie

XV. Dacă s-a mutat din lume un credincios bărbat sau femeie care au fii, lucrurile lor să fie date Bisericii ca ea să poarte de grijă de acei fii și ca din cele pe care le au să fie ajutați și săracii, ca așa Dumnezeu să dea fiilor har, iar celor ce au lăsat lumea odihnă.

Cine n-are copii să nu aibă mai multe bunuri, ci din cele pe care le are să împartă multe săracilor și celor ținuți în temniță, păstrându-și cele ce sunt potrivite și de ajuns.

Cine are copii și dorește să se retragă făgăduind feciorie, să împartă toate bunurile săracilor și să se retragă viețuind ascetic și să rămână pe lângă biserică stăruind în rugăciuni și mulțumiri.

Binecuvântarea roadelor

XVI. Episcopul să binecuvânteze roadele care-i sunt aduse astfel:

— Mulțumim Ție, Dumnezeule, în toată vremea și în ziua aceasta, în care-Ți aducem pârga roadelor, pe care ni le-ai dat spre mâncare și pe care le-ai făcut cu puterea și cuvântul Tău. Căci la începutul facerii lumii ai poruncit pământului să nască roade felurite spre veselia și desfătarea oamenilor și a tuturor vietăților. De aceea Te lăudăm, Doamne, pentru toate aceste binefaceri pe care ni le-ai făcut nouă când ai împodobit pentru noi pământul

cu felurite roade. Binecuvântează-l și pe robul Tău (N) și primește râvna și iubirea Lui prin Fiul Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ți se cuvine slava, cinstea și stăpânirea împreună cu Duhul Sfânt în toți vecii vecilor. Amin.

Legumele să nu fie însă binecuvântate, ci roadele pomilor, florile, trandafirii și crinii.

Reguli pentru mese

XVII. Orice iau și mănâncă credincioșii să laude și să mulțumească, ca să nu mănânce cu ocară sau poticneală. Nimeni să nu guste carne sugrumată sau jertfită idolilor.

Reguli pentru Săptămâna Mare și noaptea Paștelui

XVIII. În zilele [dinaintea] Paștelui, mai ales în ultimele, Vinerea și Sâmbăta, să facă ziua și noaptea câte rugăciuni, atâtea cântări. Predica să fie lungă și citirile felurite și dese. Priveghele și slujbele de noapte să fie săvârșite în bună rânduială.

XIX. Citeții să-i ajute pe diaconii care trec printre femei, ca să nu se găsească copii dezordonați. Același lucru să-l facă și ipodiaconii. Să nu îngăduie copiilor să doarmă. Căci noaptea aceea, dar mai cu seamă sâmbăta care urmează, e o icoană a Împărăției cerurilor.

Cei care lucrează și se ostenească să se ostenească până la miezul nopții.

Mai întâi să fie trimiși acasă catehumenii primind binecuvântare [anafura] din frângerea pâinii.

Când sunt trimiși credincioșii, să se ducă la casele lor în ordine și cuviință, și să nu lase rugăciunea la ospetele lor.

Preoții să nu-și întrerupă slujbele.

Femeile să plece urmându-și fiecare bărbatul.

Văduvele să rămână în biserică până la vremea dimineții având mâncarea acolo.

Fecioarele să rămână și ele în biserică și episcopul să le aducă sprijin material și să poarte de grijă de ele, iar diaconii să le slujească. Bătrânele să rămână lângă episcop până la vremea dimineții rugându-se și odihnindu-se. Asemenea și cei recent botezați.

Fecioarele care se vor mărita să-și însoțească mamele și să se ducă acasă, căci acest lucru e mai potrivit.

XX. Episcopul să poruncească să se strige să nu guste cineva până ce nu va fi împlinită Jertfa și tot trupul Bisericii va primi mâncarea cea nouă.

Atunci cei ce urmează să se boteze să fie botezați după o citire la începutul vecerniei.

Dacă a mâncat cineva înainte să primească Cuminecătura euharistică, să fie vinovat și nu i se va socoti postul pe care l-a postit.

Când sunt trimiși acasă catehumenii, să se pună mâinile peste ei.

Dacă vreun credincios rămâne acasă din pricina unei boli, diaconul să-i ducă și lui Jertfa [euharistică]. Dacă cel ce nu poate veni e prezbiter, să-i ducă un prezbiter.

Dacă o femeie însărcinată e bolnavă și nu poate ține post acele două zile, să postească cealaltă zi și în prima să ia pâine și apă, și dacă nu poate să vină [la biserică], să-i ducă Cuminecarea o diaconiță.

Despre bolnavi

XXI. Episcopul să fie înștiințat de cei bolnavi, ca să-i viziteze după putere el însuși; căci mare ușurare se face celui bolnav, mai ales dacă e credincios, când își aduce aminte de el un arhiereu.

Despre cântare

XXII. Celui ce cântă psalmi în biserică, fecioarele și copiii să-i răspundă cântând și ei. Și dacă doi sau trei cântă psalmi acasă în particular, să-i răspundă în chip asemănător cântând psalmi; asemenea și bărbații.

Despre îngroparea săracilor și a pelerinilor

XXIII. Dacă moare vreun sărac, cei ce poartă de grijă de toate să se îngrijească să-l îmbrace. Dacă moare un pelerin care n-are loc unde să fie îngropat, să-i dea loc cei care au și, dacă are loc Biserica, să-i dea.

Iar dacă mai sus-zisul nu are îmbrăcăminte de îngropare, să-i dea Biserica, iar dacă nu are cele de îngropare, să-l îngroape Biserica.

Dacă se întâmplă să moară cineva care nu și-a lăsat bunurile Bisericii, acele bunuri să fie păzite o vreme, iar după un an să fie împărțite săracilor spre ușurarea sufletului său, fără ca Biserica să și le adjudece.

Dacă cere cineva ca după moarte să fie uns cu untdelemn, să se îngrijească de asta diaconii, fiind de față și un prezbiter.

Dacă Biserica are cimitir și cel care-l păzește stă acolo, episcopul să poarte grijă de el din ofrandele Bisericii, ca să nu fie o povară pentru cei ce vin la cimitir.

Despre ceasurile de rugăciune

XXIV. Poporul să se îngrijească mereu să se roage la revărsatul zorilor și să sară din pag și să-și spele mâinile, după care să se ducă fiecare la lucrul care-i va plăcea.

Să se îngrijească toți să se roage la ceasul al treilea cu mâhnire și osteneală sau în biserică, sau, dacă nu pot să se ducă la biserică, acasă; căci acela este ceasul în care a fost pus pe cruce Unul-Născut.

La fel să se facă rugăciune cu mâhnire la ceasul al șaselea, căci atunci a fost ruptă ziua de întuneric; să fie așadar un glas care să imite pe profeți și făptura care plânge.

La ceasul al nouălea să fie săvârșită rugăciunea unită cu laudă ca spre imitarea sufletelor celor ce laudă pe Dumnezeu Cel nemincinos, Care și-a adus aminte de sfinții Lui și a trimis Cuvântul și Înțelepciunea Sa ca să-i lumineze; căci în acel ceas s-a deschis credincioșilor viața și au curs sânge și apă din coasta Domnului.

Seara, când este începutul zilei următoare și se arată icoana învierii, a făcut-o ca noi să-L lăudăm.

La miezul nopții să se scoale lăudându-L și înălțându-L pe Dumnezeu pentru înviere.

În zori să-L laude cu psalmi, pentru că după ce a înviat, [Hristos] L-a lăudat pe Tatăl în timp ce aceia [apostolii] cântau psalmi.

Bărbatul credincios care are o soție credincioasă să meargă și să facă rugăciunile la ceasurile amintite.

Cei ce viețuiesc în curăție să nu omită vreuna din ele, căci pe El Îl laudă podoabele cerului, luminătorii, soarele, luna, stelele, fulgerele, tunetele, norii, îngerii, arhanghelii, slavele, domniile, toată oștirea [îngerilor], adâncurile, mările, râurile, izvoarele, focul, roua și toată firea care naște ploaie, și-L laudă și toți sfinții și toate sufletele dreptilor.

Cei care se roagă așa vor fi numărați în pomenirea lui Dumnezeu.

XXV. Împlinind acestea, credincioșilor, învățați-vă și povățuiți-vă unii pe alții, ca astfel catehumenii să înainteze și iubindu-i pe toți; și nu veți pieri, ci veți fi întru Mine și Eu în voi [cf. *In* 17].

Credinciosul să se sârguiască mereu ca, înainte să ia mâncarea, să se împărtășească cu Euharistie, ca să scape fără să știe de vătămări.

Învățând și împlinind acestea, veți fi făcuți liberi și erezia nepusă la încercare nu va avea putere asupra voastră.

Iată, v-am învățat câte ați voit, ca să cunoașteți cele ce v-am spus, v-am învățat și v-am poruncit înainte să pățimesc.

XXVI. Mai cu seamă voi, Ioan, Andrei și Petru, știți acum toate pe care vi le-am spus, când eram cu voi, precum și cele din Testamentul acesta, pe care când îl veți preda neamurilor se va împlini în toată vremea voia statornică a Tatălui Meu, îndeplinită cu toată grija; iar cei ce ascultă vor aduce roade bune. Știți ce v-am spus, că nu poate pomul bun să facă roade rele [*Mt* 7, 18];

faceți așadar toate cele pe care vi le-am poruncit atât pe față, cât și în ascuns, și Dumnezeuul păcii va fi cu voi.

XVII. Și căzând noi, ne-am înclinat Lui, zicând:

— Slavă Ție, Iisuse, Nume luminos, Care ne-ai dat știința poruncilor Tale, ca să fim asemenea Ție noi și toți cei ce se supun Ție.

Și după ce ne-a vorbit învățându-ne și poruncindu-ne acestea și ne-a arătat vindecări și minuni multe, a fost luat de la noi lăsându-ne pacea.

Acest Testament l-au însemnat în scris Ioan, Petru și Matei, și au trimis copii la Ierusalim prin Dositei, Sila, Magnus și Achila, pe care i-au ales trimițându-i în toate locurile. Amin².

² Nota copistului: „Sfârșitul cărții a II-a a lui Clement tâlcuită din limba greacă în siriacă de Iacob cel sărac în anul 998 al grecilor.”

V

Canonul liturgic al Bisericii

Canoni della Chiesa al Biscopo

Rugăciunile principale ale iudaismului¹

I. Recitarea lui „Ascultă, Israele” [*Șema*] cu binecuvântări²

Unificarea Numelui [i ihud ha-Šem]

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ne-a sfințit prin poruncile Lui și ne-a rânduit drept poruncă citirea lui „Ascultă” [*Șema*] ca el să domnească cu inimă întreagă, ca să-l proclamăm unu [unificăm] cu inimă veselă și să-i slujim cu bucurie.

Dumnezeu care plăsmuiește lumina [El iotser]

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ai plăsmuit lumina și ai creat întunericul, Care ai făcut pacea și ai creat toate. Tu, Care în îndurarea Ta luminezi pământul și pe cei ce locuiesc în el, înnoiești pururea în orice zi fapta creației. Binecuvântat ești Doamne, Care crezi luminătorii.

Iubire veșnică [Ahavat olam]

Cu iubire veșnică ne-ai iubit și cu îndurare mare Te-ai îndurat de noi pentru părinții noștri care au crezut în Tine, și ne-ai învățat legi dătătoare de viață.

¹ Traducere după *Segno di unità. Le più antiche eucaristie delle chiese*, Ed. Qiqajon, Bose, 1996, p. 127–156. O particularitate a acestor binecuvântări este strania trecere în cursul lor de la persoana a doua la persoana a treia singular („Binecuvântat ești Doamne... Cel care ne-a sfințit cu poruncile Lui”). Ceea ce arată că unui corp de evocări „obiective” la persoana a treia i s-a adăugat o invocare „subiectivă” la persoana a doua. Cele două forme gramaticale pot fi și două forme de manifestare a lui Dumnezeu.

² Recenziunea scurtă din geniza din Cairo, descoperită și publicată de S. SCHECHTER în *Jewish Quarterly Review* 10 (1898), p. 654–658.

Așa, Tatăl nostru, Tatăl îndurării, îndură-Te și de noi și fă-ne să păzim, să făptuim, să învățăm noi înșine și să-i învățăm și pe alții cu iubire toate cuvintele învățaturii Legii Tale. Luminează ochii noștri cu Legea Ta și atrage inima noastră, ca să-Ți slujească în adevăr, și ca să Te putem proclama unu [unifica] cu frică și cutremur. Bindecuvântat ești Doamne Care alegi pe poporul Tău Israel! Amin.

Altă variantă: *Iubire mare* [Ahava rabba]

Cu iubire mare ne-ai iubit Doamne, Dumnezeuul nostru, și cu îndurare mare Te-ai îndurat de noi. Tatăl nostru! Împăratul nostru!, pentru părinții noștri care au crezut în Tine și cărora le-ai dat legi dătătoare de viață, îndură-Te și de noi și ne învață.

Tatăl nostru, Tatăl îndurat și milostiv, îndură-Te și de noi și fă inima noastră să priceapă și să înțeleagă, să audă, să învețe și să păzească, să făptuiască și să împlinească cu iubire toate cuvintele Legii Tale.

Luminează ochii noștri cu Legea Ta, alipește inima noastră de poruncile Tale și unifică inima noastră, ca să iubească și să se teamă de Numele Tău, ca să nu fim de rușine în veac. Pentru că ne-am încrezut în Numele Tău sfânt, mare și înfricoșător, vom sălta și ne vom bucura de mântuirea Ta!

Adună-ne în pace din cele patru colțuri ale pământului și du-ne cu capul sus în țara noastră, căci Tu ești Dumnezeu Care lucrezi mântuire. Tu ne-ai ales dintre toate popoarele și limbile și ne-ai apropiat de Numele Tău mare cu adevărat, ca să Te lăudăm și să Te proclamăm unu [unificăm] în iubire.

Bindecuvântat ești, Doamne, Care alegi pe poporul tău Israel în iubire!

Citirea lui „Șema” [Qeriat Șema]

„Ascultă, Israele: Domnul e Dumnezeuul nostru, Domnul e Unu!”

Bindecuvântat Numele slăvit al Împărăției Sale în veci și întotdeauna!

„Să-L iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta. Cuvintele acestea pe care ți le pun astăzi să fie în inima ta și în sufletul tău; să le repeți fiilor tăi și să le vorbești de ele când șezi acasă, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli. Să le legi ca semn la mână și neclintite să-ți fie înaintea ochilor. Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale” [Dt 6, 4-9].

„Și va fi că, dacă veți asculta cu luare-aminte toate poruncile pe care ți le poruncesc eu astăzi, ca să-L iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, și să-L slujești din toată inima și din tot sufletul tău, voi da pământului tău ploaie la vreme, timpurie și târzie, și îți vei aduna grâul și vinul și untdelemnul tău,

și-n țarinile tale voi da iarbă pentru dobitoacele tale. Vei mânca și te vei sătura. Dar luați aminte ca inima voastră să nu fie trasă și să vă îndepărtați, să sluiți unor dumnezei străini și să vă închinați lor, ca să-L aprindeți pe Domnul asupra-vă cu mânie și să vă-nchidă cerul ca să nu fie ploaie, și pământul să nu-și dea roadele, iar voi să pieriți degrabă de pe pământul cel bun pe care vi l-a dat Domnul. Puneți dar aceste cuvinte în inima voastră și-n sufletul vostru; legați-le ca semn la mână și neclintite să le aveți înaintea ochilor. Dați-le ca învățătură fiilor voștri; vorbește-le de ele când șezi acasă, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli. Să le scrieți pe ușorii caselor voastre și pe porțile voastre, pentru ca zilele voastre și zilele copiilor voștri, în țara pe care Domnul S-a jurat părinților voștri că le-o va da, să sporească precum zilele cerului deasupra pământului” [Dt 11, 13–21].

„Si a zis Dumnezeu lui Moise: «Vorbește fiilor lui Israel și spune-le să-și facă pentru generații ciucuri la poalele hainelor lor, iar pe deasupra ciucurilor de la poalele hainelor să pună un șiret de mătase violetă. Și așa vor fi ciucurii aceștia: că vă veți uita la ei, vă veți aduce aminte de toate poruncile Domnului ca să le împliniți, și nu veți mai rătăci după cugetele voastre și după ochii voștri, întru care vă desfrânați urmându-i. Astfel vă veți aduce aminte de toate poruncile mele și le veți împlini, și veți fi voi sfinți în fața Dumnezeului vostru, Cel ce v-am scos din țara Egiptului, ca să fiu Dumnezeu vostru. Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru!»” [Nm 15, 37–41].

Izbăvire [Gheulla]

Adevărat și statornic, întemeiat și neclintit, drept și adevărit, credincios și bun e acest cuvânt pentru noi și pentru părinții noștri, pentru fiii noștri și generațiile noastre, și pentru toate generațiile seminției lui Israel, robii Tăi, pentru cei dintâi ca și pentru cei din urmă, în veci și pentru totdeauna: o lege care nu se calcă.

Adevărat este că Tu ești Domnul Dumnezeul nostru și Dumnezeul părinților noștri, în veac și pentru totdeauna. Tu ești împăratul nostru și împăratul părinților noștri: pentru dragostea Numelui Tău izbăvește-ne cum i-ai izbăvit pe părinții noștri.

Adevărat este că Numele Tău e din totdeauna și că a fost chemat asupra noastră cu iubire: nu este Dumnezeu afară de Tine. Împărate tare, care Dumnezeu e ca Tine, Care ai făcut judecată peste ape semețe [ale Mării Roșii]. Și toți cu bucurie mare, cu chiot și cu veselie multă Ți-au cântat împreună: „Cine e ca Tine între dumnezei, Doamne? Cine e ca Tine preaslăvit în sfințenie, înfricoșat în slavă, făcător de lucruri minunate?” [Is 15, 11]. Văzută-au împărăția Ta fiii Tăi când ai despiciat marea înaintea lui Moise. „E Împăratul

nostru!", au răspuns și au adăugat: „E stânca mântuirii noastre!” Atunci și-au deschis gura și au zis: „Domnul e Împăratul nostru, Împărat viu al Căruia Nume e peste noi!” Domnul e Împărat, Domnul împărătește și Domnul va împărăți în veac de veac [cf. *Iș* 15, 17]. Domnul e Împăratul nostru și Mântuitorul nostru; El ne va izbăvi cu izbăvire desăvârșită. Binecuvântat ești Doamne, Stânca lui Israel și Izbăvitorul lui!

II. Cele optsprezece binecuvântări [*Šemone esre*]³

Doamne, buzele mele le deschide și gura mea va vesti lauda Ta! [*Ps* 50, 17]

1. Părinții [Avot]

Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeul nostru și Dumnezeul părinților noștri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob, Dumnezeu mare, puternic și înfricoșător, Dumnezeu preainalt, Creator al cerului și al pământului, scutul nostru și scutul părinților noștri, scăparea noastră în fiecare generație. Binecuvântat ești Doamne, scutul lui Avraam!

2. Puteri [Ghevurot]

Tu ești puternic, îi cobori pe cei mândri, ești tare și-i judeci pe cei puternici. Viu în veci, înviezi pe morți, faci să sufle vântul și să se pogoare roua. Tu hrănești pe cei vii și-i înviezi pe cei morți într-o clipită: fă să răsară pentru noi mântuirea. Binecuvântat ești Doamne, Care înviezi morții!

3. Sfințirea numelui [Qidduș ha-Šem]

Tu ești sfânt și Numele Tău e înfricoșător, și nu e alt Dumnezeu afară de Tine. Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeul Cel Sfânt!

4. Cunoașterea [Bina]

Tatăl nostru, dă-ne prin har cunoașterea Ta, înțelegerea și priceperea Legii Tale. Binecuvântat ești, Doamne, Care împărtășești cunoașterea!

5. Întoarcerea [Tešuva]

Întoarce-ne [în căință] la Tine, Doamne, și ne vom întoarce [în căință], înnouiește zilele noastre ca mai înainte. Binecuvântat ești, Doamne, Căruia îi place întoarcerea [în căință]!

³ Recenziunea din geniza din Cairo, ed. S. SCHECHTER, 1898.

6. Iertarea [Seliha]

Iartă-ne, Tatăl nostru, că am păcătuit împotriva Ta; șterge și treci peste păcatele noastre înaintea ochilor Tăi, că mare e mila Ta. Binecuvântat ești Doamne, Care ierți multe!

7. Izbăvirea [Gheulla]

Privește la ananghia noastră, apără cauza noastră și izbăvește-ne pentru Numele Tău. Binecuvântat ești, Doamne, Izbăvitorul lui Israel!

8. Tămăduirea [Refua]

Tămăduiește-ne, Doamne, Dumnezeuul nostru, durerea inimii noastre; depărtează de la noi măhnirea și plânsul și vindecă toate neputințele noastre. Binecuvântat ești, Doamne, Care-i tămăduiești pe bolnavii popoului Tău Israel!

9. Anii [birkat ha-šanim]

Binecuvântează-ne, Doamne, Dumnezeuul nostru, anul acesta și toate felurile roadelor lui spre bine și grăbește anul de pe urmă al izbăvirii noastre. Dă rouă și ploaie peste fața pământului, satură lumea cu vistieriile bunătății Tale și binecuvântează lucrul mâinilor noastre. Binecuvântat ești, Doamne, Care binecuvântezi anii!

10. Adunarea exilaților [Qibbutz ha-galuyot]

Sună din cornul cel mare pentru eliberarea noastră și înalță steagul ca să se adune exilații noștri. Binecuvântat ești, Doamne, Care aduni pe risipiții popoului Tău Israel!

11. Dreptate [Mišpat]

Dă-ne înapoi judecătorii noștri ca odinioară și sfetnicii noștri ca în trecut, și domnește peste noi Tu Singur. Binecuvântat ești, Doamne, Care iubești dreptatea!

12. Ereticii [Minim]

Apostatii să n-aibă nici o nădejde: smulge din rădăcină în zilele noastre domnia trufiei. Nazareii și ereticii⁴ să piară într-o clipă: să fie șterși din car-

⁴ Binecuvântarea „contra” ereticilor n-a fost introdusă abia de sinodul rabinic de la Iabne din 90-100 d. Hr.; ea exista încă dinainte fiind doar remaniată într-un sens clar anti-iudeo-creștin. Cele optsprezece binecuvântări au devenit nouăsprezece nu prin intercalarea celei de-a 13-a, ci prin divizarea binecuvântării a 14-a, care în rntul palestinian cuprinde atât rezalirea Ierusalimului, cât și restaurarea regatului davidic.

tea vieții și să n-aibă părtașie cu dreptii. Binecuvântat ești, Doamne, Care-umilești pe cei trufași!

13. Prozeleții [Ghere tsedeq]

Peste prozeleți să se reverse îndurarea Ta. Dă-ne plată bună împreună cu cei ce fac voia Ta. Binecuvântat ești, Doamne, reazemul celor drepti!

14. Ierusalimul [Bone Ierușalaim]

Îndură-Te Doamne, Dumnezeuul nostru, în marea Ta milă de Israel poporul Tău și de Ierusalim, Orașul Tău, de Sion, lăcașul Slavei Tale, de templul și sălașul Tău și de casa lui David, Unsul/Mesia dreptății Tale. Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeuul lui David, Care rezidești Ierusalimul!

15. Rugăciunea [Šomeah Tefilla]

Ascultă, Doamne, Dumnezeuul nostru, glasul rugăciunii noastre și îndură-Te de noi, căci Dumnezeu milostiv și îndurător ești Tu. Binecuvântat ești, Doamne, Care asculți rugăciunea!

16. Slujba dumnezeiască [Avoda]

Binevoiește, Doamne, Dumnezeuul nostru, să locuiești în Sion, ca robii Tăi să-Ți aducă slujbă dumnezeiască în Ierusalim. Binecuvântat ești, Doamne, Căruia Îți aducem slujbă cu frică!

17. Mulțumire [Hoda]

Mulțumim Ție, Domnul Dumnezeuul nostru și Dumnezeuul părinților noștri, pentru toate binefacerile harului și milei pe care le reverși peste noi și pe care le-ai lucrat cu noi și cu părinții noștri înaintea noastră. „Când am zis: S-a clătinat piciorul meu!, mila Ta, Doamne, ne-a susținut” [Ps 93, 18]. Binecuvântat ești, Doamne, și bine este a-Ți mulțumi!

18. Pacea [Šalom]

Dă pacea Ta peste Israel, poporul Tău, peste Orașul Tău și peste moștenirea Ta: binecuvântează-ne ca pe unul singur. Binecuvântat ești, Doamne, Cel ce faci pace!

Bineplăcute să-Ți fie cuvintele gurii mele și meditația inimii mele înaintea Ta, Doamne, Stânca și Izbăvitorul meu [Ps 18, 15]!

III. *Qeduša* sinagogală cu Trisaghionul biblic (versiunea askenazită)

*La binecuvântarea El iotser [Dumnezeu Creatorul]
din timpul recitării de dimineață a lui „Šema Israel”:*

Binecuvântați pe Domnul Cel vrednic de binecuvântare!

Binecuvântați pe Domnul Cel vrednic de binecuvântare în veac de veac!

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat al lumii, Care plămăiește lumina și creează întunericul, Care face pacea și creează toate; Care luminează pământul și pe cei ce locuiesc în el cu îndurare, și în bunăta-tea Lui înnoiește mereu, zi de zi, lucrul creației. „Cât de mari sunt lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut. Plin este pământul de făptu-rile Tale” [Ps 103, 24]. Împărate, Care de atunci ai fost preainălțat, lăudat, slăvit și înălțat din zilele cele de demult [Dt 32, 5], Dumnezeule veșnic, îndură-Te de noi în marea Ta milostivire!

Doamne al puterii noastre, Stâncă a scăpării noastre, Scut al mântuirii noastre, Adăpostul nostru! Dumnezeul binecuvântat, mare în știință, El a alcătuit și lucrat razele soarelui, a plămuit tot ce-i bun spre slava Numelui Său. În jurul puterii Lui a pus luminători, căpeteniile oștirilor Lui sfinte care înalță pe Cel Atotputernic, povestesc neîncetat slava lui Dumnezeu și sfințe-nia Lui. Binecuvântat fii Doamne, Dumnezeul nostru, pentru măreția lucrur-ilor mâinilor Tale, pentru luminătorii strălucitori pe care i-ai făcut și care Te slăvesc! Sela!

Binecuvântat fii Stânca noastră, Împăratul nostru și Izbăvitorul nostru, Creatorul sfinților [îngeri]; lăudat fie în veci Numele Tău, Împăratul nostru. El Și-a plămădit slujitori, slugi care stau în cele înalte și fac să se audă cu frică sunetul cuvintelor Dumnezeului Celui Viu și Împăratului a toate. Toți iubiți, toți aleși, toți tari, împlinesc toți cu frică și cutremur voia Ziditorului lor. Toți își deschid gura cu sfințenie și curăție, cu cântări și laude, și bine-cuvântează, laudă, slăvesc, cinstesc, sfințesc și adoră Numele lui Dumnezeu, Împărat mare, puternic și înfricoșător: sfânt este El! Și toți își pun jugul împă-răției cerești unul de la altul și se îndeamnă unul pe altul să-L sfințească pe Ziditorul lor cu seninătate și cu glas plăcut și curat; toți împreună ca unul întonează „sfințirea” [*qeduša*] și rostesc cu teamă:

Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul oștirilor [cerești]!

Plin este tot pământul de slava Lui [Is 6, 3]!

Iar „roțile” [*ofanim*] și „fiiințele vii” [*haioth*] cu mare freamăt se înalță în fața „serafimilor” și răspund, spunându-le:

Binecuvântată fie slava Domnului din Locul Său [Is 3, 12]!

Dumnezeului binecuvântat Îi cântă laude, Împăratului, Celui Viu și ființator îi aduc cântare și fac să răsunе psalmi. Căci El Singur face lucruri minunate și noi, El Singur e stăpânul războaielor, Cel ce seamănă dreptatea, face să răsără mântuirea și face tămăduiri; e mai presus de orice laudă, e stăpânul minunilor, iar în bunătatea Lui înnoiește neîncetat, în fiecare zi, lucrul creației, precum s-a zis: „Lăudați-L pe Cel ce a făcut luminătorii cei mari, că în veac este mila Lui!” [Ps 135, 7]. El face să se reverse o lumină nouă peste Sion, ca toți să ne putem bucura în curând de lumina Lui. Binecuvântat ești Doamne, Care ai plăsmuit luminătorii!

„Sfințirea” [Qeduša] de la binecuvântarea a 3-a [El qadoš]
din Cele Optsprezece Binecuvântări

Tu ești sfânt și Numele Tău e sfânt și sfinții [îngeri] Te laudă în toate zilele. Sela!

Să sfințim Numele Tău în lume așa cum se sfințește în înălțimea cerurilor, cum stă scris prin profetul Tău:

„Și unul către altul strigă zicând:

Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul oștirilor [îngerești]!

Plin este tot pământul de slava Lui!” [Is 6, 3].

Și răspunzând îi spun: „Binecuvântat!”

„Binecuvântată fie slava Domnului în Locul Lui!” [Iz 3, 12].

Iar în cărțile Tale sfinte se spune:

„Împărați-va Domnul în veac, Dumnezeul Tău, Sioane, din generație în generație! Aliluia” [Ps 145, 10].

Din generație în generație vom vesti mărirea Ta și în veci vom proclama sfințenia Ta. Lauda Ta, Dumnezeul nostru, nu va înceta niciodată din gura noastră, căci Împărat mare și sfânt ești Tu. Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeule atotsfânt!

IV. Binecuvântările dinainte și de după cină [birkat ha-mazon]

Binecuvântarea dinaintea cinei

— în serile obișnuite se spune doar binecuvântarea pâinii

— în serile de sabbat și de sărbători se spune și binecuvântarea vinului

Binecuvântarea paharului [qidduș]

Cu voce scăzută: „Și a văzut Dumnezeu toate câte făcuse: și iată că erau foarte frumoase. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a șasea. Așa s-au

împlinit cerul și pământul și toată podoaba lor. Și-n ziua a șasea Și-a împlinit Dumnezeu lucrarea pe care o făcuse; iar în ziua a șaptea S-a odihnit de toate lucrurile Sale pe care le făcuse. Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, pentru că în ea S-a odihnit El de toate lucrurile Sale cele pe care Dumnezeu le-a izvodit făcându-le" [Fc 1, 31-2, 3].

Cu voce tare: Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeul nostru, Împărate a toate [Rege al universului], Care ai făcut/creat rodul viței.

Binecuvântat ești Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Care ne-ai sfințit cu poruncile Tale sfinte și ai găsit plăcere în noi; și sabbatul Tău cel sfânt ni l-ai dat cu iubire și bunăvoință drept moștenire ca aducere-aminte de fapta creației. Căci el este ziua dintâi a chemărilor Tale sfinte [Lv 23, 3], aducere-aminte de ieșirea din Egipt. Că pe noi ne-ai ales și pe noi ne-ai sfințit dintre toate popoarele și ne-ai dat drept moștenire cu iubire și bunăvoință sfântul Tău sabbat. Binecuvântat fii Tu, Doamne, Sfințitorul sabbatului!

Binecuvântarea pâinii

Binecuvântat ești, Doamne, Împărate a toate, Care ai scos pâinea din pământ!

Binecuvântarea de după cină (Birkat ha-mazon — *recenziunea palestiniană*⁵)

Cel ce hrănește [ha-zan]

Binecuvântat ești, Doamne, Împărat a toate, Care hrănește lumea întreagă cu bunăvoință, har și milă. El dă hrană la tot trupul, căci veșnic e harul Lui spre noi și marea Lui bunăvoință. Nnicicând nu ne-a lipsit, nnicicând nu ne va lipsi orice bine pentru marea Său Nume, căci El hrănește și dă de mâncare tuturor. Binecuvântat ești Tu, Doamne, Cel ce hrănești pe toți!

Binecuvântarea pământului [birkat ha-arets]

Îți mulțumim, Doamne, Dumnezeul nostru, că ne-ai dat moștenire un pământ dorit, bun și larg, Legământul și Legea, viața și pacea. Pentru toate acestea Îți mulțumim și binecuvântăm Numele Tău mare și sfânt în veci și pentru totdeauna. Binecuvântat ești, Doamne, pentru pământ și pentru hrană!

⁵ După reconstituirea lui L. FINKELSTEIN, „The Birkat ha-mazon”, *Jewish Quarterly Review* 19 (1928-1929), p. 211-262. Potrivit teoriei dominante în secolul XX, toate anacoretele euharistice ale Bisericii creștine s-ar fi dezvoltat pe schema acestor binecuvântări.

Binecuvântarea Ierusalimului [birkat Ieruşalaim]

Îndură-Te, Doamne, Dumnezeu nostru, de Israel poporul Tău, de Ierusalim Oraşul Tău, de împărăţia casei lui David, Unsul/Mesia al Tău, şi de Casa mare şi sfântă [Templul] peste care a fost chemat Numele Tău. Grăbeşte să rezezi în vremea noastră împărăţia casei lui David; rezideşte degrabă Ierusalimul, fă-ne să ne întoarcem în mijlocul lui şi să ne veselim în el. Binecuvântat eşti Doamne, Cel ce în mila Sa rezideşte Ierusalimul! Amin.

*V. Haggadah de Pesah [cf. Iş 12, 14]⁶**Qidduş de Pesah*

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Care ai făcut rodul viţei!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărate a toate, Cel ce a sfinţit pe Israel poporul Său în mijlocul tuturor popoarelor şi a găsit plăcere în ei mai mult decât în toate limbile, şi ne-ai dat, Doamne, Dumnezeu nostru, sabaturi spre odihnă, sărbători şi vremi de bucurie, această zi de sabat, ziua praznicului azimelor spre bucurie, spre tihnă şi spre sfintele chemări, fiindcă în ea Domnul Dumnezeu nostru a făcut semne şi lucruri minunate pentru cei care-L iubesc, şi minuni pentru fiii prietenilor Lui. Binecuvântat fii, Doamne, Cel ce sfinţeşti pe Israel, sabatul, sărbătoarea azimelor, prilejurile şi vremile de bucurie şi sfintele chemări!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-a făcut să trăim, să fiinţăm şi să ajungem până în acest ceas!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-a sfinţit cu poruncile Lui şi ne-a poruncit să ne spălăm mâinile!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut rodul pământului!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut rodul pomilor!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut munţii şi văile şi a sădit în ele pomi cu tot felul de roade! Binecuvântat eşti, Doamne, pentru pământ şi pentru rodul pomilor!

Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeu nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut orice desfătare!

⁶ După versiunea cea mai veche editată de D. GOLDSCHMIDT, *The Passover Haggadah. Its Sources and History*, Ierusalim, 1960.

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut orice fel de desfătare spre a desfăta cu ele multe vietăți! Binecuvântat ești, Doamne, pentru pământ și pentru desfătările lui!

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut tot felul de vietăți!

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce a făcut făpturi curate spre a hrăni cu ele sufletul oricărei vietăți! Binecuvântat ești, Doamne, Cel ce ești viu în veci!

Întrebarea fiului:

— În ce se deosebește această noapte de toate nopțile?

— Pentru că în toate nopțile înmuiem o singură dată, iar în noaptea aceasta de două ori.

— Pentru că în toate nopțile mâncăm pâine fie dospită, fie nedospită, dar în noaptea aceasta numai nedospită?

— Pentru că în toate nopțile mâncăm carne friptă ori fiartă, iar în această noapte toate sunt fripte.

Povestirea ieșirii din Egipt

Și părintele îl învață pe fiu după puterea lui de înțelegere. Începe cu ceea ce s-a întors spre necinste[a lui Israel] pentru a sfârși cu ceea ce e pricină de laudă. Și spune: „Pune-ți mâna sub coapsa mea și jură-mi pe Domnul, Dumnezeul cerului și Dumnezeul pământului, că fiului meu Isaac nu-i vei lua femeie dintre fetele canaanenilor în mijlocul cărora locuiesc eu, ci-n țara mea vei merge, unde m-am născut eu, la rudele mele, și de acolo îi vei lua femeie fiului meu Isaac” [Fc 24, 2-4].

Binecuvântat Cel ce-Și ține făgăduința făcută lui Israel!

Binecuvântat Sfântul Cel ce socotește sfârșitul [robiei] pentru a-Și împlini făgăduința făcută lui Iacob părintele nostru!

Cum i-a spus lui Avraam, părintele nostru, între părțile animalelor tăiate și a zis: „Să știi bine că urmașii Tăi vor pribegi în pământ străin unde îi vor înrobi și apăsa patru sute de ani” [Fc 15, 13], și această făgăduință s-a înălțat mereu în apărarea părinților noștri și în apărarea noastră. Căci nu unul singur s-a ridicat împotriva noastră să ne nimicească, ci în fiecare generație s-au ridicat împotriva noastră să ne nimicească, dar Cel Sfânt — binecuvântat fie! — ne-a slobozit mereu din mâinile lor.

leși și află ce voia să fac Laban arameul lui Iacob, părintele nostru; căci necucernicul Faraon a hotărât moartea doar a părții bărbătești, pe când Laban voia să-i stârpească pe toți, cum s-a spus: „Un arameu voia să piardă pe tatăl

meu, care s-a pogorât în Egipt” silit de cuvânt și „s-a așezat acolo cu puțini oameni, dar a ajuns acolo un popor mare, puternic și numeros. Egiptenii s-au purtat rău cu noi, ne-au apăsât și silit la munci grele. Am strigat la Domnul Dumnezeu părinților noștri și Domnul a auzit glasul nostru, a văzut apăsarea noastră, osteneala și împilarea noastră” [Dt 26, 5–7].

„Și Domnul ne-a scos din Egipt” nu prin mâna unui înger, nici prin mâna unui serafim, nici prin mâna unui trimis, ci Însuși Cel Sfânt — fie binecuvântat! — „cu mână tare — două — și cu braț înalt — două —, cu înfricoșare mare — două —, cu semne — două și cu minuni” [Dt 26, 8] — două: acestea sunt cele zece lovituri pe care Locul — fie binecuvântat! — le-a adus asupra egiptenilor în Egipt: sânge, broaște, țânțari, tăuni, ciumă, buboie, grindine, lăcuste, întuneric și moartea celor întâi-născuți. Dar pe noi ne-a scos de acolo, cum s-a zis: „Și pe noi ne-a scos de acolo” [Dt 6, 23].

Cateheza lui Rabban Gamliel

Rabban Gamliel zice: Nu și-a împlinit datoria sa oricine n-a spus de Pesah aceste trei cuvinte: Paște, azimă și ierburi amare.

„Paște” pentru că Atotputernicul a trecut [*pasah*] pe deasupra caselor părinților noștri în Egipt, precum s-a zis: „Să le spuneți: Aceasta este jertfa de Paște pentru Domnul Care în Egipt a trecut pe deasupra caselor fiilor lui Israel când i-a lovit pe egipteni, iar casele noastre le-a cruțat. Și poporul a îngenucheat și s-a închinat” [Iș 12, 27].

„Ierburi amare” pentru că egiptenii au făcut amară viața părinților noștri în Egipt, cum s-a zis: „Și le-au făcut amară viața prin munci grele la lut și la cărămizi și la tot lucrul câmpului, munci la care-i sileau cu toată strășnicia” [Iș 1, 14].

„Azimă” pentru că au fost izbăviți, cum s-a spus: „Iar din aluatul pe care l-au scos din Egipt au copt azime, pentru că nu aveau drojdie; căci fuseseră scoși afară din Egipt și nu putuseră zăbovi nici măcar cât să-și facă merinde de mâncare pentru drum” [Iș 12, 39].

În fiecare generație omul e ținut să se socotească pe el însuși ca și cum ar fi ieșit din Egipt, precum s-a zis: „În ziua aceea să-i spui fiului tău și să-i zici: Acestea sunt pentru cele ce a făcut Domnul cu mine când am ieșit din Egipt” [Iș 13, 8].

Hallel

De aceea suntem îndatorați a mulțumi, a lăuda, a slăvi, a cinsti, a înălța, a mări pururea pe Cel ce a făcut pentru noi și pentru părinții noștri toate aceste semne și ne-a scos din robie la libertate. Înaintea Lui să spunem.

Aliluia!

„Lăudați-L, sluji, pe Domnul, numele Domnului!

Fie numele Domnului binecuvântat de acum și până-n veac.

Din răsărituri pân* la apusuri de soare laudat fie numele Domnului.

Înalt este Domnul peste toate neamurile, sus, peste ceruri, Îi este slava.

Cine este oare ca Domnul, Dumnezeuul nostru, Cel ce locuiește întru cele înalte și spre cele smerite privește în cer și pe pământ?

El, Cel ce de la pământ îl ridică pe sărac și din gunoi îl urcă pe sărman ca să-l așeze laolaltă cu mai-marii, cu mai-marii poporului Său;

El, Cel ce o face pe cea stearpă să locuiască în casă, mamă să fie, veselindu-se asupra copiilor.” [Ps 112]

Aliluia!

„Când a ieșit Israel din Egipt

și casa lui Iacob din mijlocul unui popor barbar,

Iudeea a devenit locașul Său cel sfânt, Israel, stăpânirea Lui.

Marea a văzut și a fugit, Iordanul s-a întors înapoi;

munții au săltat ca berbecii, și dealurile ca mioarele.

Ce ți-a venit, mare, de ai fugit? dar ție, Iordane, de te-ai întors înapoi?

dar vouă, munților, de ați săltat ca berbecii? dar vouă, dealurilor, ca mioarele?

De fața Domnului a tremurat pământul, de fața Dumnezeului lui Iacob,

Cel ce a prefăcut stânca în iezer de răcoare și piatra în izvoare de apă”

[Ps 113, 1-8].

Binecuvântare înainte de cină

Binecuvântat ești Doamne Dumnezeuul nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-ai izbăvit și i-ai izbăvit pe părinții noștri din Egipt, făcându-ne să ajungem în această noapte să mâncăm în ea azime și ierburi amare. Facă Dumnezeuul nostru și Dumnezeuul părinților noștri să ajungem și la alte sărbători care ne stau înainte, în pace: bucuroși în Orașul Tău rezidit, veseli în slujirea Ta, ca să mâncăm în el jertfele și sacrificiile de Paște, al căror sânge să ajungă până la peretele altarului Tău, cu mulțumire, și ca să înălțăm cântare nouă pentru izbăvirea noastră. Binecuvântat ești Doamne, Izbăvitorul lui Israel!

Binecuvântat ești Doamne Dumnezeuul nostru, Împărat a toate, Cel ce ne-a sfințit cu poruncile Tale și ne-a poruncit să mâncăm azimă și ierburi amare în această noapte, de unde să ne aducem aminte de puterea Împăratului tuturor împăraților — fie binecuvântat! — Care în timpul acesta a lucrat semne și minuni pentru părinții noștri, pentru Avraam, Isaac și Iacob. Binecuvântat ești Doamne, Care-Ți aduci aminte de legământ!

Binecuvântat ești, Doamne Dumnezeul nostru, Împărat al lumii, Care ai scos pâinea din pământ! Amin.

Binecuvântarea după cină

Să binecuvântăm pe Cel din a Cărui hrană am mâncat și din a Cărui bună-tate trăim!

Binecuvântat ești Doamne Dumnezeul nostru, Împărat a toate, Cel ce de Paște i-ai izbăvit pe cei ce căutau strălucirea slavei Tale: i-ai eliberat și mântuit. Adu-Ți aminte de cei ce-Ți pregătesc azime precum s-a spus: „Avraam a alergat în cort la Sara și i-a zis: Frământă degrabă trei măsurii de făină bună și fă din ea azime!” [Fc 18, 6]. Și se spune: „Deschizi Tu mâna Ta și saturi cu bună-tate pe toți cei vii” [Ps 144, 16]. Binecuvântat ești Doamne, care-i hrănești pe toți!

Aceasta e legea Pesah-ului: i-ai curățit pe prietenii Tăi. Toți au ieșit bucu-roși să țină luna aviv cum se spune: „Să păzești luna aviv și să prăznuiști Paștele Domnului Dumnezeului tău, pentru că în luna aviv te-a scos din Egipt Domnul Dumnezeul tău, noaptea” [Dt 16, 1]. Și se spune: „Când vei mânca și te vei sătura, să binecuvântezi pe Domnul Dumnezeul tău pentru țara bună pe care ți-a dat-o” [Dt 8, 10] și-ți vei aduce aminte.

6. *Kaddiș*⁷

Preamărit și sfințit fie Numele Său mare în lumea pe care a creat-o după voia Sa!

Statormicească Împărăția Sa în viața voastră și în zilele voastre și în viața întregii case a lui Israel, curând și într-o vreme apropiată.

Și ziceți: Amin!

Fie Numele Său mare binecuvântat în veac și în vecii vecilor!

Binecuvântat, slăvit, înălțat, mărit, cinstit și lăudat fie Numele Celui Sfânt.

Fie binecuvântat!

⁷ Redactat în aramaică la Babilon, *Kaddiș*-ul e de trei feluri: *tithkabel*, de încheiere a rugăciunilor, *de-rabanan*, după o predică sau o instrucție religioasă, și *iathom*, de orfani, cel mai cunoscut, rostit la înmormântări și comemorări. Cum arată M. Philonenko (2001), *Kaddiș*-ul, care e în esență o rugăciune de sfințire a Numelui și recunoaștere a Împărăției lui Dumnezeu, pare a fi originea primelor două cereri din „Tatăl nostru”.

El Care e mai presus de orice laudă, cântare, slavă și mângâiere care pot fi rostite în lume.

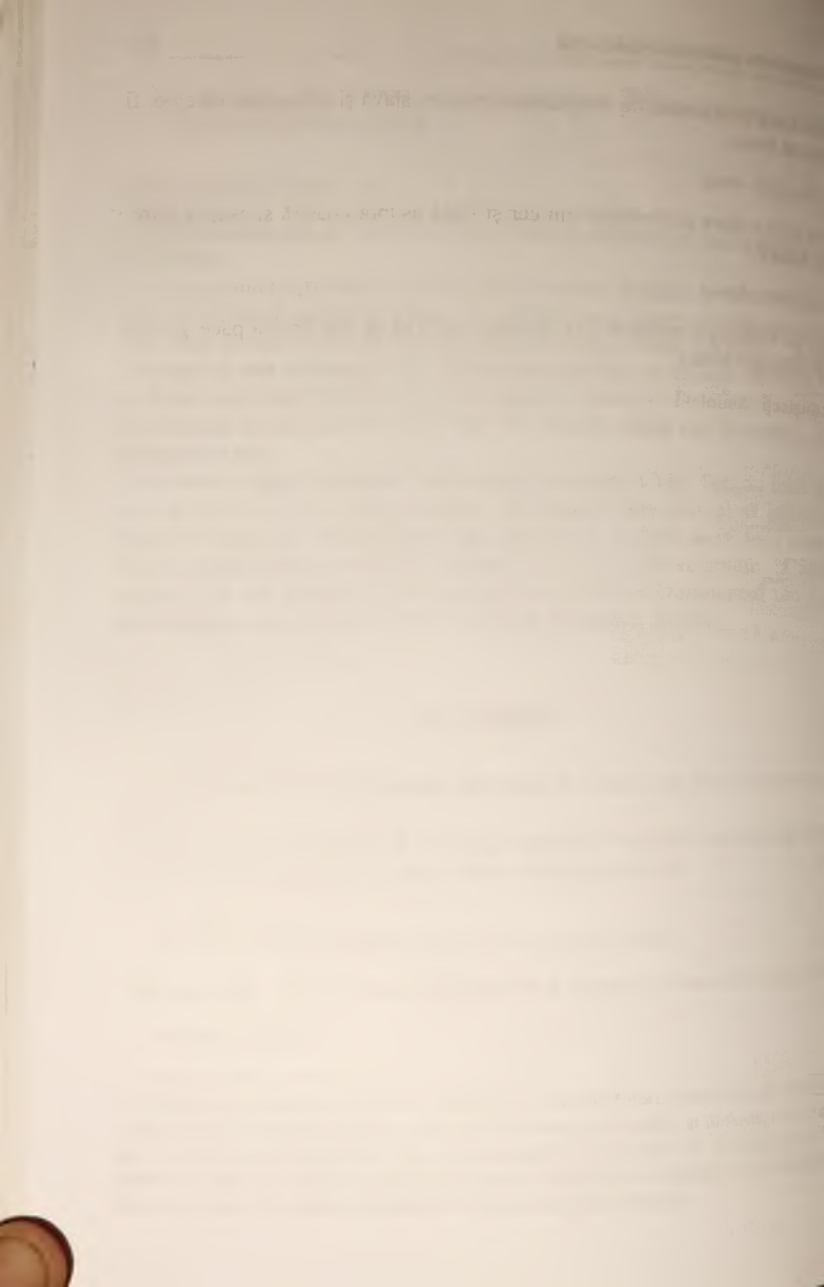
Și ziceți: Amin!

Reverse o pace desăvârșită din cer și viață asupra noastră și asupra întregului Israel!

Și ziceți: Amin!

Cel ce stabilește armonie în cele înalte ale Lui să stabilească pace și între noi și întregul Israel.

Și ziceți: Amin!

Cea mai veche omilie/slujbă creștină de Paște Meliton al Sardesului

Despre Paște¹

(cca 160)

¹ Scriptura despre ieșirea evreilor s-a citit și cuvintele tainei s-au lămurit: cum oaia se junghie și cum poporul se mântuiește.

² Înțelegeți, dar, iubiților! Nouă și veche, veșnică și vremelnică, stricăcioasă și nesticăcioasă, muritoare și nemuritoare e taina Paștelui:

³ veche după Lege și nouă după Cuvântul, vremelnică pentru prefigurare [typos], veșnică pentru har, stricăcioasă pentru junghierea oii, nesticăcioasă pentru viața Domnului, muritoare pentru îngroparea în pământ, nemuritoare pentru învierea din morți;

⁴ veche e Legea, nou Cuvântul, vremelnică prefigurarea, veșnic harul, stricăcioasă oaia, nesticăcios Domnul, junghiat ca miel, înviat ca un Dumnezeu. Căci „ca oaie spre junghiere s-a adus”, dar nu era oaie, „și ca un miel fără de glas” [Is 53, 7], dar nu era miel; pentru că prefigurarea a trecut, iar adevărul s-a aflat.

¹ Traducere după textul grec editat de O. Perler în: MELITON DE SARDES, *Sur la Pâque* (Sources Chrétiennes 123), Paris, 1966, p. 60–126. Evreu convertit la creștinism și ajuns episcop în Sardes († cca 190), Meliton a fost un scriitor creștin prolific, a cărui operă din păcate nu ni s-a păstrat. În 1940, C. Bonner a publicat acest fascinant text *Peri Pascha* identificat într-o colecție de papirusuri descoperite în Egipt și care cuprinde cea mai veche omilie și slujbă de Paște cunoscută.

Prolog: 1–11: introducere în semnificația tipologică a Paștelui.

I. Tipologia Paștelui iudaic (11–71): 11–15: Is 12; 16–30: calamitățile Egiptului; 31–45: ocrotirea evreilor de sângele mielului, prefigurarea mântuirii poporului nou prin Sângele lui Hristos; 46: etimologia Paștelui; 47–56: păcatul în Eden, cauza Pătimirii; 57–65: prefigurări ale Pătimirii în Lege și Profeți; 66–71: realizarea lor în Întrupare și Pătimire.

II. Refuzul lui Israel și reproșuri adresate lui: 72–80: crima nemaiauzită; 81–86: nedreptatea și nerecunoștința lui Israel; 87–90: reproșuri pentru aceasta; 91–92: păgânii L-au tratat mai bine pe Hristos; 93: ierburile amare prefigureau pedepsirea lui Israel; 94–98: invitație către păgâni să contemple spectacolul cosmic al morții lui Hristos; 99–100: Israel, propria cauză a respingerii lui.

Epilog: 101–102: triumful lui Hristos Cel înviat; 103: chemarea neamurilor la iertarea păcatelor; 104–105: triumful final al lui Hristos Creator, Mântuitor, Judecător, Dumnezeu.

⁵ În locul mielului a venit Dumnezeu, în locul oii un om, iar în om Hristos Care cuprinde toate.

⁶ Așadar, junghierea oii, fala Paștelui și Scriptura Legii au fost până la Hristos Iisus, pentru Care s-au făcut în Legea cea veche toate, încă și mai mult în cuvântul cel nou.

⁷ Fiindcă acum Legea s-a făcut Cuvânt și vechiul nou — ieșind împreună din Sion și Ierusalim —, porunca s-a făcut har, prefigurarea adevăr, mielul Fiu, oaia om, și omul Dumnezeu.

⁸ Căci fiind născut ca un Fiu, adus ca un miel, junghiat ca o oaie și îngropat ca un om, a înviat din morți ca un Dumnezeu, fiind prin fire Dumnezeu și om.

⁹ El este toate: lege întrucât judecă, cuvânt întrucât învață, har întrucât mântuiește, Tată întrucât naște, Fiu întrucât se naște, oaie întrucât pătimește, om întrucât se îngropă, Dumnezeu întrucât învie.

¹⁰ Acesta este Iisus Hristos! Lui fie slava în veci. Amin.

¹¹ Aceasta este taina Paștelui, precum s-a scris în Lege, după cum s-a citit puțin mai înainte.

Voi explica însă cuvintele Scripturii: cum a poruncit Dumnezeu lui Moise în Egipt când a vrut să lege sub bici pe Faraon, iar pe Israel să-l dezlege de bici prin mâna lui Moise.

¹² „Căci iată, spune, să iei un miel fără pată și fără prihană, și să-l junghii seara împreună cu fiii lui Israel; noaptea să-l mâncați în grabă, și să nu zdrobiți oasele lui.

¹³ Așa să faci, spune: într-o singură noapte să-l mâncați pe familia și seminiții, având mijloacele voastre încinse și toiegele în mâinile voastre. Căci acesta este Paștele Domnului, pomenire veșnică pentru fiii lui Israel.

¹⁴ Iar luând sângele oii, ungeți ușorii din afară ai caselor voastre punând pe pragul de la intrare semnul sângelui spre depărtarea îngerului. Căci iată voi lovi Egiptul și într-o singură noapte va fi lipsit de copii de la dobitoc și până la om” [cf. *Iș* 12].

¹⁵ Atunci Moise, junghiind oaia și săvârșind în noapte taina împreună cu fiii lui Israel, a pecetluit porțile caselor spre paza poporului și depărtarea îngerului.

¹⁶ Iar când s-a junghiat oaia și s-a mâncat Paștele și s-a săvârșit taina, iar poporul se veselea și Israel se pecetluia, atunci a ieșit îngerul să lovească Egiptul: și pe cea neinițiată în taină și nepărtașă la Paște, nepecetluită cu sânge, nepăzită de duhul, vrăjmașa, necredincioasa, într-o singură noapte lovind-o, a lipsit-o de copii.

¹⁷ Fiindcă îngerul, ocolind pe Israel și văzându-l pecetluit cu sângele oii, a venit la Egipt și a îmblânzit prin jeluire pe Faraon cel tare la cerbice,

îmbrăcându-l nu cu haină întunecată, nici cu mantie sfâșiată, ci cu tot Egiptul care își sfâșia hainele jelindu-și întâii-născuți ai lui.

¹⁸ Pentru că tot Egiptul cufundat în dureri și bătăi, în lacrimi și lovituri, a venit la Faraon îndoliat cu totul nu numai la chip, ci și la suflet, sfâșiindu-și nu numai veșmintele cele din afară, ci și sânii săi desfățați.

¹⁹ Căci se putea vedea o praveliște nouă: aici cei ce se loveau în piept, acolo cei ce strigau de durere, iar în mijloc Faraon îndoliat șezând pe sac și cenușă, înveșmântat în întuneric ca și cu o haină de doliu, încins cu tot Egiptul ca și cu o cămașă de jale.

²⁰ Fiindcă Egiptul era în jurul lui Faraon ca o haină de jale. Aceasta era cămașa țesută pentru trupul tiranului, acesta era veșmântul în care îngerul dreptății îl îmbrăcase pe asprul Faraon: doliu amar, întuneric pipăit și lipsirea de prunci. Și a venit peste întâii-născuți ai lui; căci grabnică și nesățioasă era moartea întâi-născuților.

²¹ Și se putea vedea trofeu nou peste cei morți, căzuți într-o singură clipă. Și întoarcerea celor ce zăceau pe pământ s-a făcut hrană a morții.

²² Iar de vreți să ascultați, minunați-vă de o nenorocire nouă. Fiindcă acestea îi înconjurau pe egipteni: noapte lungă și întuneric pipăit, moartea pipăind, îngerul nimicind și iadul înghițind pe cei întâi-născuți ai lor.

²³ Iar acum ascultați un lucru încă și mai nou și mai înfricoșător: în întunericul pipăit se ascundea moartea nepipăită, nefericiții egipteni pipăiau întunericul, iar moartea cercetând pipăia întâi-născuții egiptenilor la porunca îngerului.

²⁴ Dacă cineva pipăia întunericul, era dus de moarte. Dacă un întâi-născut îmbrățișa cu mâna un trup întunecat, striga cu suflet înfricoșat un țipăt înfricoșător și vrednic de milă: „Cine îmi ține dreapta mea? De cine tremură sufletul meu? Ce întuneric învăluie tot trupul meu? Dacă e tata, să mă ajute, dacă e mama, să sufere împreună cu mine, dacă e frate, să grăiască, dacă e prieten, să fie blând, dacă e vrăjmaș, să se dea înapoi, că întâi-născut sunt eu.”

²⁵ Dar înainte ca întâiul-născut să tacă, marea tăcere punea mâna pe el grăind: „Ești întâi-născut al meu; iar eu, tăcerea morții, am fost menită ție.”

²⁶ Alt întâi-născut, înțelegând prinderea întâi-născuților, se tăgăduia pe sine însuși, ca să nu moară cu amar: „Nu sunt întâi-născut, m-am născut al treilea.” Dar ea, neputând fi mințită, punea mâna pe întâiul-născut, iar acesta cădea tăcând cu capul în jos. Într-o singură clipă a pierit rodul întâi-născut al egiptenilor. Întâiul-însămânțat, întâiul-născut, doritul, se zdrobea de pământ, și nu numai cel al oamenilor, ci și al viețuitoarelor necuvântătoare.

²⁷ În câmpiile pământului se auzea mugetul dobitoacelor jelindu-și hrănitorii; căci juninea cu vițel și iapa cu mânz și celelalte dobitoace, care născu-

seră și-și alătau puii, jeleau cu amar și trezind milă pentru odraslele lor întâi-născute.

²⁸ Jalea și loviturile în piept erau pentru pierderea oamenilor, pentru pierderea întâi-născuților morți. Fiindcă tot Egiptul era plin de duhoarea trupurilor neîngropate.

²⁹ Se putea vedea priveriște înfricoșătoare: mamele egiptenilor cu părul despletit, părinții cu mințile rătăcite, urlând grozav în limba egipteană: „Nenorocii de noi, într-o singură clipită am fost lipsiți de rodul întâi-născut.” Și se băteau în piept, lovind cu mâinile chimvalele și cântând hora morților.

³⁰ O astfel de nenorocire învăluisese Egiptul, lipsindu-l într-o clipită de copiii lui. Dar Israel era străjuit de junghierea oii și luminat de sângele vărsat, iar moartea oii s-a aflat zid poporului.

³¹ O, taină mare și nepovestită! Junghierea oii s-a aflat mântuire a lui Israel, moartea oii s-a făcut viața poporului, iar sângele a îndepărtat îngerul.

³² Spune-mi îngere, ce te-a dat înapoi? Junghierea oii sau moartea Domnului? Moartea oii sau prefigurarea Domnului? Sângele oii sau Duhul Domnului?

³³ Vădit este că ai dat înapoi văzând făcându-se taina Domnului în oase, viața Domnului în junghierea oii, prefigurarea Domnului în moartea oii. De aceea nu l-ai lovit pe Israel ci numai Egiptul l-ai lipsit de copii.

³⁴ Ce este această taină nouă: Egiptul lovit spre pierzanie, iar Israel păzit spre mântuire? Ascultați puterea tainei.

³⁵ Nimic din cele spuse și făcute, iubiților, nu este fără înțeles de parabolă și fără un model prealabil [*prokentēma*]. Fiindcă toate câte se fac și se spun sunt o parabolă: cele spuse sunt o parabolă [*parabolē*], iar cele făcute sunt prefigurare [*protyposis*], ca așa cum cele făcute se arată prin prefigurare, așa cele spuse să se lumineze prin parabolă.

³⁶ Dacă nu se face după un model pregătit dinainte, nimic nu se înalță. Oare nu se văd cele viitoare printr-o icoană prefigurată [*tytikēs eikonos*]? De aceea se face un model al construcției viitoare fie din ceară, fie din lut, fie din lemn: pentru ca ceea ce urmează să se înalțe mai presus în măreție, mai tare în putere, mai frumos în chip și mai bogat în podoabă să se vadă printr-un model mic și stricăcios.

³⁷ Dar când a fost înălțat lucrul al cărui model era, atunci ceea ce poartă icoana a ceea ce va fi se desface întrucât ajunge nefolositor, lăsându-și chipul la ceea ce există acum cu adevărat. Fiindcă ceea ce odinioară era cinstit ajunge lipsit de cinste, dat fiind că se arată ceea ce este cinstit prin fire.

³⁸ Pentru că fiecare lucru își are vremea lui: modelul [*typos*] își are timpul lui, iar materialele își au timpul lor. Faci modelul adevărului [realității]. Îl dorești pentru că vezi în el icoana a ceea ce va fi. Aduci materialul pentru model. Îl dorești pentru ceea ce se va înălța prin el. Săvârșești lucrul, și nu-

mai pe acesta îl dorești, pe acesta îl iubești, numai în el vezi și modelul și materia și adevărul [*typon, hylēn, alētheian*].

³⁹ Așadar, așa cum stau lucrurile în modelele stricăcioase așa stau și în cele nesticăcioase, cum e în cele pământești, așa e și în cele cerești. Căci mântuirea și adevărul Domnului au fost prefigurate în popor [Israel], iar învățăturile Evangheliei au fost vestite mai înainte de Lege.

⁴⁰ Poporul s-a făcut ca modelul unui plan, iar Legea ca scrierea unei parabole, dar Evanghelia e și explicarea legii, iar Biserica e sălașul adevărului.

⁴¹ Deci modelul era cinstit înainte de a veni adevărul, iar parabola minunată înainte de tâlcuirea ei. Adică: poporul era cinstit înainte de a fi fost înălțat Biserica, iar Legea era minunată înainte de a fi venit la lumină Evanghelia.

⁴² Dar când Biserica s-a înălțat și Evanghelia a stat înainte, atunci prefigurarea s-a golit predându-și puterea adevărului și Legea s-a împlinit predându-și puterea Evangheliei. În felul în care prefigurarea s-a golit predându-și chipul către ceea ce este prin fire adevărat, iar parabola se golește spre a fi luminată prin tâlcuire,

⁴³ așa și Legea a fost împlinită când a venit la lumină Evanghelia, poporul s-a golit când s-a înălțat Biserica, și prefigurarea [*typos*] s-a desfăcut când S-a arătat Domnul, iar astăzi s-au făcut lipsite de cinstite cele cinstite mai înainte prin arătarea celor cinstite prin fire.

⁴⁴ Pentru că odinioară era cinstită junghierea oii, iar acum e necinstită pentru viața Domnului. Cinstită era moartea oii, dar acum necinstită pentru mântuirea Domnului; cinstit era sângele oii, dar acum e necinstit pentru Duhului Domnului; cinstit era mielul cel fără de glas, dar acum necinstit pentru Fiul Cel fără de prihană, cinstit era templul acesta de jos, dar acum necinstit pentru Hristos Cel de sus;

⁴⁵ cinstit era Ierusalimul de jos, dar acum e necinstit pentru Ierusalimul cel de sus; cinstită era moștenirea cea sfântă, dar acum necinstită pentru harul cel larg. Fiindcă slava lui Dumnezeu nu s-a așezat într-un singur loc, nici într-un colț mic al pământului, ci harul Lui s-a revărsat peste toate marginile lumii și aici s-a sălășluit cortul Dumnezeului Atotțitorul prin Iisus Hristos; Lui fie slava în veci. Amin.

⁴⁶ Ați auzit deci expunerea prefigurării și a corespondențelor ei; ascultați acum și alcătuirea tainei [structura misterului].

Ce este Paștele? Fiindcă numele vine de la ceea ce s-a întâmplat: de la pătimire vine Paștele².

¹ *Apo tou pathein to paschein*. etimologie criticată de ORIGEN în tratatul său *Despre Paște* descoperit în papirusurile de la Tura (Egipt) în timpul celui de-al doilea război mondial.

⁴⁷ Învățați, așadar, cine e cel ce pătimește și cine compătinește cu cel ce pătimește, și de ce vine Domnul pe pământ, ca, îmbrăcându-Se în cel ce pătimește, să-l răpească la cele mai de sus ale cerurilor.

„Făcând Dumnezeu la început cerul și pământul” [Fc 1, 1] și toate câte sunt în ele, a plămădit prin Cuvântul Său din pământ pe om dând acestui chip răsufare. Apoi l-a așezat în rai spre răsărit, în Eden ca să trăiască în desfătare, rânduindu-i prin poruncă acestea: „Din tot pomul din rai să măncați, doar din pomul cunoștinței binelui și al răului să nu mâncați, pentru că în ziua în care veți mânca, cu moarte veți muri” [Fc 2, 16 sq].

⁴⁸ Dar omul care prin fire poate primi binele și răul, ca un bulgăre de pământ pentru semințele din amândouă părțile, a primit sfatul vrăjmaș și lacom, și, atingându-se de pom, a călcat porunca neascultând de Dumnezeu. Prin urmare, a fost azvârlit în lumea aceasta ca un osândit la închisoare.

⁴⁹ Și având copiii mulți și împlinind mulți ani din pricina gustării din pom a intrat în pământ, lăsând o moștenire copiilor săi. Căci a lăsat moștenire copiilor săi nu curăția ci desfrânarea, nu nestrăciunea ci stricăciunea, nu cinstea ci necinstea, nu libertatea ci robia, nu împărăția ci tirania, nu viața ci moartea, nu mântuirea ci pierzania.

⁵⁰ Nouă și înfricoșătoare se face pierzania oamenilor pe pământ. Fiindcă li s-au întâmplat acestea: au fost răpiți de păcatul tiranic și aduși în locurile poftelor în care sunt copleșiți de plăceri nesățioase: de adulter, de desfrânare, de nerușinare, de poftă, de iubirea de arginți, de omoruri, de vărsări de sânge, de răutatea tiranică, de fărădelege tiranică.

⁵¹ Fiindcă tatăl a scos sabia asupra fiului, iar fiul și-a întins mâinile asupra tatălui, necucernicul a lovit sânii care l-au alăptat și fratele a omorât pe frate, străin a nedreptățit pe străin, prieten a omorât pe prieten, și omul a junghiat pe om cu mână dreaptă tiranică.

⁵² Prin urmare, toți cei de pe pământ s-au făcut fie omorători de oameni, fie omorători de frați, fie omorători de părinți, fie omorători de copii. Dar s-a aflat un lucru încă și mai înfricoșător și nou: o mama s-a atins de trupul pe care-l născuse, s-a atins de cel pe care-l alăptase cu sânii, și a înghițit în pânțele rodul pântecelui, iar nenorocita maică s-a făcut mormânt mistuind în ea pruncul pe care l-a zămislit.

⁵³ Dar nu voi grăi mai multe. Măcar că multe alte lucruri străine, foarte înfricoșătoare și nerușinate se găsesc încă printre oameni. Părinte culcându-se cu fiica, fiu culcându-se cu mama, frate cu soră, bărbat cu alt bărbat, și „fiicare poștește femeia apropielii său” [Ir 5, 8].

⁵⁴ Pentru toate acestea păcatul se bucura. Fiind împreună-lucrător al morții, intra cel dintâi în sufletele oamenilor gătindu-le trupurile drept hrană

morților. Păcatul și-a lăsat urmele în fiecare suflet, și cei în care și le-a lăsat, aceștia trebuiau să-și sfârșească zilele.

⁵⁵ Prin urmare, toată carnea a căzut sub păcat, tot trupul sub moarte, și tot sufletul a fost izgonit din casa sa trupească; ceea ce a fost luat din pământ s-a destrămat în pământ, și ceea ce a fost dat de la Dumnezeu a fost încuiat în iad, s-a făcut o desfacere a frumoasei potriviri, și frumosul trup s-a destrămat.

⁵⁶ Fiindcă omul a fost împărțit de moarte. O nenorocire și o robie nouă l-au învăluit. A fost târât rob de umbra morții, iar chipul Tatălui a zăcut singur. Din această pricină s-a săvârșit în trupul Domnului taina Paștelui.

⁵⁷ Întâi Domnul a rânduit mai dinainte pătimirile Sale în patriarhi, în profeți și în tot poporul, pecetluindu-le prin Lege și prin profeți. Căci întrucât cele ce aveau să fie urmau să se facă într-un chip nou și mareț, ele au fost rânduite mai înainte de departe, ca, atunci când se vor face, să dobândească crezare ca unele prefigurate de demult.

⁵⁸ Așa și taina Domnului, fiind prefigurată de demult și văzută astăzi, câștigă credință când este săvârșită, deși e socotită nouă de către oameni. Fiindcă taina Domnului e veche și nouă: veche prin prefigurare, nouă prin har. Dar dacă vei privi la prefigurarea aceasta, vei vedea prin desfășurarea ei adevărul.

⁵⁹ Așadar, dacă vrei să vezi taina Domnului, privește la Abel cel omorât în chip asemănător, la Isaac cel legat în chip asemănător, la Iosif cel vândut în chip asemănător, la Moise cel lepădat în chip asemănător, la David cel prigonit în chip asemănător, la profeții care au pățimit pentru Hristos în chip asemănător.

⁶⁰ Privește și la oaia junghiată în pământul Egiptului, care a lovit Egiptul și a izbăvit pe Israel prin sângele ei.

⁶¹ Dar taina Domnului e vestită și de glasul profeților. Căci zice Moise poporului: „Și veți vedea viața voastră spânzurată înaintea ochilor voștri zi și noapte, și nu veți crede în viața voastră” [Dt 28, 66].

⁶² Iar David a spus: „Pentru ce tremură neamurile și popoarele cugetă cele deșarte? Împărații pământului s-au pus în mișcare și domnii s-au adunat în același loc împotriva Domnului și împotriva Unsului Său” [Ps 2, 1 sq].

⁶³ Iar Ieremia spune: „Sunt ca un miel fără răutate adus spre junghiere. Iar ei cugetă împotriva mea cele rele spunând: veniți să aruncăm lemn în pâinea lui și să-l izgonim din pământul celor vii și numele lui să nu se mai pome-nească” [Ir 11, 19].

⁶⁴ Iar Isaia: „Ca o oaie spre junghiere s-a dus, și ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde așa nu și-a deschis gura lui. Iar neamul lui cine îl va spune?” [Is 53, 7 sq].

⁶⁵ Multe altele au fost vestite de mulți profeți despre taina Paștelui, care e Hristos; a Lui fie slava în veci. Amin.

⁶⁶ Acesta, venind din ceruri pe pământ pentru cel ce pătimea, îmbrăcându-se în acela printr-o Maică Fecioară și ieșind om, a pățimit pătimirile celui ce pătimea și prin trupul ce putea pătimi a nimicit pătimirile trupului, iar prin Duhul Său ce nu putea muri a omorât moartea omorătoare de om.

⁶⁷ Fiindcă Acesta, Cel adus ca un miel și junghiat ca o oaie, ne-a izbăvit pe noi din închinarea la lume ca din pământul Egiptului, ne-a dezlegat din robia diavolului ca din mâna lui Faraon, și ne-a pecetluit sufletele cu Duhul Său, iar membrele trupului cu sângele Său.

⁶⁸ Acesta e Cel ce a acoperit moartea de rușine, și pe diavolul l-a îmbrăcat în haină de doliu, ca Moise pe Faraon. Acesta e Cel ce a lovit fărădelegea și a lipsit de copii nedreptatea, ca Moise Egiptul. Acesta e Cel ce ne-a izbăvit pe noi din robie la libertate, din întuneric la lumină, din moarte la viață, din tiranie la Împărăția cerurilor, făcând din noi preoție nouă și popor veșnic.

⁶⁹ Acesta este Paștele mântuirii noastre. Acesta este Cel ce a răbdat multe în multe. Acesta e Cel ce a fost omorât în Abel, legat în Isaac, pribeag străin în Iacob, vândut în Iosif, lepădat în Moise, junghiat în miel, prigonit în David, necinstit în profeți.

⁷⁰ Acesta e Cel întrupat în fecioară, legat de lemn, îngropat în pământ, înviat din morți, înălțat la cele mai înalte ale cerurilor.

⁷¹ Acesta e mielul cel fără glas, Acesta e mielul cel omorât. Acesta e Cel născut din Maria, mielușeaua cea bună. Acesta e cel ce a fost luat din turmă, dus la junghiere, jertfit seara, îngropat noaptea, Cel ce n-a fost zdrobit pe lemn, nu s-a destrămat în pământ, a înviat din morți și a înviat pe om prin mormântul cel de jos.

⁷² Acesta a fost omorât. Și unde a fost omorât? În mijlocul Ierusalimului. De ce? Pentru că pe ologii lor i-a vindecat, pe leproșii lor i-a curățit, pe orbii lor i-a dus la lumină și pe morții lor i-a înviat. De aceea a pățimit. Undeva în Lege și în Profeți stă scris: „Mi-au răsplătit rele pentru bune și părăsire sufletului meu, cugetând asupra mea cele rele și zicând: să-l legăm pe cel drept pentru că nu ne e de nici un folos” [Ps 34, 12; Is 3, 10].

⁷³ De ce ai făcut, Israele, noua nedreptate? Ai necinstit pe Cel ce te-a cinstit pe tine. Ai disprețuit pe Cel ce te-a slăvit pe tine. Ai tăgăduit pe Cel ce te-a mărturisit pe tine. L-ai bârfit pe Cel ce te-a vestit pe tine. L-ai omorât pe Cel ce te-a făcut viu pe tine. Ce-ai făcut Israele?

⁷⁴ Oare nu s-a scris pentru tine: „Să nu verși sânge nevinovat, ca să nu mori rău” [Iz 7, 6]? Eu însă, a zis Israel, l-am omorât pe Domnul. De ce? „Pentru că se cădea să pătimească.” Te-ai înșelat, Israele, cugetând cu viclenie unele ca acestea despre junghierea Domnului.

⁷⁵ Trebuia să pătimească, dar nu de la tine. Trebuia să fie necinstit, dar nu de către tine. Trebuia să fie judecat, dar nu de tine. Trebuia să fie spânzurat, dar nu de către dreapta ta.

⁷⁶ Acesta e, Israele, glasul pe care trebuia să-l strigi către Dumnezeu: „O, Stăpâne, dacă trebuia ca Fiul să pătimească și aceasta e voia Ta, să pătimească, dar nu de la mine; să pătimească, dar de la un neam străin; să fie judecat de cei netăiați-împrejur; să fie răstignit de dreaptă tiranică, dar nu de a mea.”

⁷⁷ Dar tu, Israele, n-ai strigat către Domnul cu glasul acesta. Nu te-ai curățit pentru Stăpânul, nici nu te-ai temut de lucrurile Lui.

⁷⁸ Nu te-a înspăimântat mâna uscată dată înapoi trupului, nici ochii orbilor deschiși prin mâna Lui, nici trupurile ologite ridicat prin glasul Lui, nici semnul cel mai nou: ca un mort să fie sculat din mormânt după patru zile.

⁷⁹ Tu însă, disprețuind acestea, în seara junghierii Domnului pregăteai pi-roane ascuțite, martori mincinoși, funii și bice, oțet și fiere, sabie ca pentru un tâlhar ucigaș. Căci dându-I și bice peste trup și cunună de spini pe cap, ai legat și mâinile care te-au plămădit din pământ, ai adăpat cu fiere gura cea bună care te hrănise spre viață și ai omorât pe Domnul în praznicul cel mare.

⁸⁰ Tu te veseleai, iar Acela flămânzea. Tu beai vin și mâncai pâine, iar Acela oțet și fiere. Tu străluceai la față, dar Acela S-a întunecat. Tu te bucurai, iar Acela Se întrista. Tu cântai psalmii, dar Acela era judecat. Tu porunceai, iar Acela era pironit. Tu dănțuiai, iar Acela era îngropat. Tu zăceai într-un pat moale, iar Acela în mormânt.

⁸¹ O, Israele, fără de lege, de ce ai făcut această nouă nelegiuire, aruncându-l unor pătimiri noi pe Domnul, pe Stăpânul tău, pe Cel ce te-a plasmuit, pe Cel ce te-a făcut, pe Cel ce te-a cinstit, pe Cel ce Israel te-a numit pe tine?

⁸² Tu însă nu te-ai aflat a fi „Israel”, fiindcă nu L-ai văzut pe Dumnezeu, nu L-ai recunoscut pe Domnul, nici n-ai știut, Israele, că El este Cel Întâlnăscut al lui Dumnezeu, Cel ce S-a născut mai înainte de luceafăr, Cel ce a făcut lumina, Cel ce a făcut să strălucească ziua, Cel ce a deosebit întunericul, Cel ce a împlântat întâiul hotar, Cel ce a spânzurat pământul, Cel ce a uscat adâncul, Cel ce a întins țaria, Cel ce a împodobit lumea, Cel ce a potrivit în cer stelele, Cel ce a făcut să strălucească luminătorii, Cel ce a făcut în cer pe îngeri, Cel ce a așezat acolo tronurile, Cel ce a plasmuit pe pământ pe om.

⁸³ Acesta era Cel ce te-a ales și te-a călăuzit pe tine de la Adam până la Noe, și de la Noe până la Avraam, de la Avraam până la Isaac și Iacob, și cei doisprezece patriarhi.

⁸⁴ Acesta era Cel ce te-a călăuzit în Egipt și te-a păzit acolo hrănindu-te în pământul lui. Acesta era Cel ce te-a călăuzit în stâlpul de foc și te-a acoperit

cu nor, Cel ce a despicat Marea Roșie și te-a trecut prin ea și a risipit pe vrăjmașul său.

⁸⁵ Acesta era Cel ce ți-a dat mană din cer, Cel ce te-a adăpat din piatră, Cel ce ți-a dat legea pe Muntele Horeb, Cel ce ți-a dat moștenire pe pământ, Cel ce ți-a trimis profeți, Cel ce ți-a ridicat împărați.

⁸⁶ Acesta e Cel ce a venit la tine, Cel ce a tămăduit pe cei ce sufereau întru tine și a sculat morții tăi. Acesta e Cel față de care ai făcut necucernicie. Acesta e Cel față de care ai făcut nedreptate. Acesta e Cel pe care L-ai omorât. Acesta e Cel pe care L-ai vândut cu arginți cerând de la El banii dajdiei.

⁸⁷ Nerecunoscătorule, Israele, vino și judecat să fii înaintea mea pentru nerecunoștința ta. Cât ai cinstit călăuzirea Lui? Cât ai cinstit aflarea părinților tăi? Cât ai cinstit pogorârea în Egipt și hrănirea acolo prin bunul Iosif?

⁸⁸ Cât ai cinstit cele zece plăgi? Cât ai cinstit stâlful din noapte și norul din zi, și trecerea prin Marea Roșie? Cât ai cinstit darea de mană din cer și izvorârea de apă din piatră, darea legii pe Muntele Horeb, moștenirea pământului și darurile date acolo?

⁸⁹ Cât ai cinstit pe cei ce pătimeau și pe care i-a vindecat pe când erai acolo? Cinstește-mi mâna uscată pe care a dat-o înapoi trupului.

⁹⁰ Cinstește-mi orbii din naștere pe care i-a călăuzit la lumină prin glasul Său. Cinstește-mi morții îngropați pe care i-a sculat din morminte după patru zile. Neprețuite sunt darurile pe care ți le-a făcut. Iar tu L-ai răsplătit cu necinste arătându-i nerecunoștință, răsplătindu-i rele pentru bune, întristare în loc de bucurie și moarte în loc de viață Lui, Celui pentru care se cuvenea să mori.

⁹¹ Căci dacă împăratul unui neam e răpit de vrăjmași, pentru el se face război, pentru el se sparg ziduri, pentru el se cuceresc cetăți, pentru el se trimit răscumpărări, pentru el se trimit solii ca să fie luat înapoi, dacă e viu ca să fie redat vieții, dacă e mort ca să fie îngropat.

⁹² Tu însă ai hotărât lucruri potrivnice împotriva Domnului tău. Căci pe Cel înaintea Căruia se închinau neamurile și de Care se minunau cei netăiați-împrejur și pe care-L slăveau cei de neam străin, pentru Care chiar și Pilat și-a spălat mâinile, pe Acesta L-ai omorât în praznicul cel mare.

⁹³ Prin umare, amar îți este praznicul azimelor, precum stă scris pentru tine: „Veți mânca azime cu ierburi amare” [Is, 12, 8]. Amare sunt pentru tine piroanele pe care le-ai înfipt, amară e pentru tine limba pe care ai ascuțit-o. Amari sunt pentru tine martorii mincinoși pe care i-ai adus. Amare sunt legăturile pe care le-ai pregătit. Amare bicele pe care le-ai ridicat spre lovire. Amar e pentru tine luda pe care l-ai plătit. Amar e pentru tine Irod căruia i-ai urmat. Amar e pentru tine Caiafa pe care l-ai crezut. Amară e pentru tine fierea pe care i-ai gătit-o. Amar e pentru tine oțetul pe care l-ai făcut. Amar e

pentru tine spinul pe care l-ai cules. Amare sunt pentru tine mâinile pe care te-ai însângerat. Pentru că L-ai omorât pe Domnul în mijlocul Ierusalimului.

⁹⁴ Ascultați acum toate semințiile neamurilor și vedeți: omor nou s-a făcut în mijlocul Ierusalimului, în cetatea legii, în cetatea evreilor, în cetatea profetilor, în cetatea socotită cea dreaptă. Și cine a fost omorât? Cine e ucigașul? Mă rușinez să spun, dar sunt silit să grăiesc. Căci dacă noaptea s-ar fi făcut omorul sau în loc pustiu, ar fi fost ușor să se păstreze tăcerea; dar acum omorul nedrept al Celui drept s-a făcut în mijlocul pieței și al cetății, în mijlocul cetății în văzul tuturor.

⁹⁵ Și s-a înălțat pe lemn și o inscripție arătând Cine e cel omorât. Cine e acesta? E greu a o spune, dar a nu o spune e încă și mai înfricoșător. Ascultați însă tremurând pentru Cine s-a cutremurat pământul:

⁹⁶ Cel ce a spânzurat pământul se spânzură. Cel ce a înfipt cerurile e înfipt pe lemn. Cel ce a întărit toate e întărit pe lemn. Stăpânul e batjocorit. Dumnezeu este omorât. Împăratul lui Israel e dat jos de mâna israeliților.

⁹⁷ O, omor nou, o nedreptate nouă! Stăpânul Și-a schimbat înfățișarea ajungând gol cu trupul și nu s-a învrednicit nici de o haină ca să nu fie văzut. De aceea luminătorii și-au întors fața și ziua s-a întunecat, ca să ascundă pe Cel ce a fost dezgolit pe lemn, pentru a întuneca nu trupul Domnului, ci ochii acestor oameni.

⁹⁸ Căci dacă n-a tremurat poporul, a tremurat pământul. Dacă nu s-a temut poporul, s-au temut cerurile. Dacă nu și-a rupt hainele poporul, și-a rupt hainele îngerul. Dacă poporul nu s-a tânguit, „a tunat din cer Domnul și Cel Preaînalt a dat glas” [Ps 17, 14].

⁹⁹ Pentru aceasta, Israele, n-ai tremurat pentru Domnul, nu te-ai înfricoșat pentru Domnul, n-ai jelit pentru Domnul; pentru întâi-născuți ai jelit, dar pentru Domnul Cel spânzurat nu ți-ai sfășiat veșmintele deși pentru cei omorâți ai tăi îți rupeai veșmintele. Ai lăsat pe Domnul și nu vei fi aflat de El. Ai doborât pe Domnul și ai fost doborât la pământ.

¹⁰⁰ Și acum zaci mort, dar Acela va învia din morți și va urca la cele mai înalte ale cerurilor. Fiind Domn, Care a îmbrăcat pe om, a pățimit pentru cel ce pățimea, a fost legat pentru cel ținut, a fost osândit pentru cel osândit și a fost îngropat pentru ce îngropat, a înviat din morți și a strigat cu glas mare aceasta:

¹⁰¹ „Cine e cel ce se judecă cu Mine? Să se arate! Eu l-am dezlegat pe cel osândit» [Is 50, 8 sq]. Eu am dat viață celui mort. Eu l-am înviat pe cel îngropat.

¹⁰² Cine e cel ce mi se împotrivesc în cuvânt? Eu, zice, sunt Hristosul. Eu sunt Cel ce am nimicit moartea, Cel ce am biruit asupra vrăjmașului, Cel ce am călcat iadul în picioare și am legat pe cel puternic, Care am răpit omul la cele mai înalte ale cerurilor, Eu, Hristos!

¹⁰³ Veniți, așadar, toate semințiile oamenilor cele împietrite în păcate și primiți iertarea păcatelor! Fiindcă Eu sunt iertarea voastră, Eu Paștele mântuirii, Eu mielul cel junghiat pentru voi, Eu răscumpărarea voastră, Eu viața voastră, Eu învierea voastră, Eu lumina voastră, Eu mântuirea voastră, Eu împăratul vostru. Eu vă duc la cele mai înalte ale cerurilor, Eu vă voi arăta pe Tatăl Cel veșnic, Eu vă voi învia prin dreapta Mea!”

¹⁰⁴ Acesta este Cel ce a făcut cerul și pământul, Cel ce l-a plăsmuit dintru început pe om, Cel ce a fost vestit prin Lege și Profeți, Cel ce S-a întrupat în fecioară, Cel ce a fost legat pe lemn, Cel ce a fost îngropat în pământ, Cel ce a înviat din morți și S-a înălțat la cele mai înalte ale cerurilor, Cel ce șade de-a dreapta Tatălui, Cel ce are puterea de a judeca și mântui toate, prin Care Tatăl a făcut cele dintru început și până în veci.

¹⁰⁵ El este Alfa și Omega, El este începutul și sfârșitul — început nepovestit și sfârșit nebănuit — El e Hristos, El e Împăratul, El e Iisus, El e generalul, El e Domnul, El e Cel ce a înviat din morți, El e Cel ce a șezut de-a dreapta Tatălui! Îl poartă pe Tatăl și e purtat de Tatăl. Lui fie slava și tăria în veci! Amin.

A lui Meliton: Despre Paște.

Pace celui ce a scris și celui ce citește și celor ce-L iubesc pe Domnul în simplitatea inimii.

J
C
a
d.

/

Ș
l
e
n

Euchologion-ul egiptean al lui Serapion din Thmuis

(† 362)¹

Rugăciuni ale lui Serapion din Thmuis

1 (15). Rugăciune la ungerea celor ce se botează:

Stăpâne, Iubitorule de oameni și de suflete, îndurat și milostiv, Dumnezeu al adevărului, Te chemăm urmând și ascultând făgăduințele Unuia-Născut al Tău Care a zis: „De veți ierta unora păcatele, iertate le vor fi” [*In* 20, 23], și-i ungem cu această ungere pe cei/cele ce vin la această dumnezeiască naștere din nou, cerând ca Domnul nostru Iisus Hristos să lucreze în ea, să descopere prin această ungere o putere tămăduitoare și întăritoare și să le tămăduiască sufletul, trupul și duhul de orice semn al păcatului, al fărâdelegii și al unei pricini satanice, iar prin harul ei să le dea iertare, ca lepădând păcatul să viețuiască pentru dreptate [cf. *1 Ptr* 2, 24], și, plăsmuiți din nou prin această ungere, curățiți prin această baie și înnoiți cu duhul, să poată birui de acum înaintea lucrărilor potrivnice pornite asupra lor și amăgirile acestei vieți, și așa să fie legați și uniți cu turma Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și să moștenească făgăduințele împreună cu sfinții, că prin El Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt în toți vecii vecilor. Amin.

2 (16). Rugăciune la ungerea cu mir cu care sunt unși cei botezați:

Dumnezeule al puterilor, Ajutorul oricărui suflet care vine la Tine și ajunge sub mâna Ta puternică, Te chemăm ca prin dumnezeiasca și negrăita putere a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos să lucreze în această

¹ Traducere după ed. M. E. JOHNSON: *The Prayers of Sarapion of Thmuis* (Orientalia Christiana Analecta 249), Roma, 1995, p. 46–80. Cele treizeci de rugăciuni din colecția episcopului egiptean Serapion din Thmuis sunt păstrate într-un singur codice: *Athous M. Laura 149* (secolul XI), f. 7v–21v. Numerotația din paranteze este cea din manuscris și e rezultatul unei erori de copiere.

ungere cu mir o lucrare dumnezeiască și cerească pentru ca ceibotezați și unși cu el prin întipărirea semnului mântuitoarei cruci a Unuia-Născut, care prin cruce a fost răsturnat și biruit satana și orice putere potrivnică, să se facă părtași ca unii născuți din nou și înnoiți prin baia nașterii din nou [Tit 3, 5] și ai darului Duhului Sfânt și, asigurați prin pecetea aceasta, să rămână tari și nemișcați, nevătămați și nejeffuiți, neocărâți și neuneltiți, viețuind în credință și în cunoașterea adevărului până la sfârșit, așteptând nădejdele cerești ale vieții și făgăduințele veșnice ale Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prin Care Ți se cuvine slavă și putere în Duhul Sfânt acum și în toți vecii vecilor. Amin.

*3 (17). Rugăciune pentru untdelemnul bolnavilor
sau pentru pâine și pentru apă:*

Te chemăm pe Tine, Cel ce ai toată puterea și stăpânirea, Mântuitorul tuturor oamenilor, Tatăl Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, și ne rugăm să trimiți din ceruri peste acest untdelemn o putere tămăduitoare, ca să fie pentru cei ce se ung sau gustă din aceste făpturi ale Tale spre depărțarea a toată boala și neputința, spre antidot al oricărui demon, spre izgonirea oricărui duh necurat, spre alungarea oricărei fierbințeli și tremur și a oricărei neputințe, spre har bun și iertarea păcatelor, spre leac al vieții și mântuirii, spre sănătatea și întregirea sufletului, trupului și duhului, spre înzdrăvenire desăvârșită. Să se teamă, Stăpâne, orice lucrare satanică, orice demon, orice sfat al celui potrivnic, orice lovitură, orice bici, orice durere, orice chin, nălucire, clătinare sau umbră rea de Numele Tău sfânt pe care l-am chemat acum, și de Numele Unuia-Născut, și să se depărteze de la cele dinăuntrul și din afara robilor Tăi aceștia; ca să slăvească Numele lui Iisus Hristos, Care s-a răstignit pentru noi și a înviat, și a luat asupra Lui bolile și neputințele noastre și va veni să judece viii și morții. Că prin El Ți se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt în toți vecii vecilor. Amin.

4 (18). Rugăciune pentru cel ce a murit și e purtat afară:

Dumnezeule Care ai puterea asupra vieții și a morții, Dumnezeule Care omori și faci viu, Care ai coborât la porțile iadului și Te-ai ridicat de acolo, Care zidești duhul omului în el și iei sufletele sfinților și le dai la odihnă, Care schimbi, prefaci și preschimbi făpturile Tale așa cum e drept și potrivit, Cel ce Singur ești nesticăcios, neschimbat și veșnic, Ție ne rugăm pentru adormirea și odihna robului Tău acesta (N); odihnește sufletul lui în loc de verdeață, în cămări de odihnă împreună cu Avraam, Isaac și Iacob și cu toți sfinții Tăi; iar trupul acesta învie-L în ziua pe care ai rânduit-o potrivit

făgăduințelor Tale nemincinoase, ca să-i dai lui și moștenirile cele după vrednicia lui în sfintele Tale pășuni, neaducându-Ți aminte de greșelile lui, iar ieșirea lui fă-o să fie cu pace și binecuvântată; tămăduiește cu duh de mângâiere întristările celor care-l conduc acum [pe ultimul drum] și nouă tuturor ne dă un sfârșit bun, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în toți vecii vecilor. Amin.

5 (19). *Prima rugăciune a duminicii:*

Te chemăm pe Tine, Tatăl Unului-Născut, Domnul a toate, Ziditorul făpturilor și Făcătorul celor făcute; mâini curate întindem spre Tine și ne deschidem mințile spre Tine, Doamne; ne rugăm fii îndurat, cruță-ne, fii binevoitor, fă-ne mai buni, lărgeste-ne în virtute, credință și cunoaștere; cercetează-ne/vizitează-ne, Doamne, căci spre Tine am trimis neputințele noastre. Fii milos-tiv și ne miluiește pe toți; miluiește poporul acesta, fi-i binefăcător, fă-l blând, cuminte și curat și trimite-i puteri îngerești, ca tot poporul acesta să fie sfânt și cuviincios. Te chem, trimite Duh Sfânt în mintea noastră și dă-ne să învățăm dumnezeieștile Scripturi de la Duhul Sfânt și să le tâlcuim în chip curat și vrednic, ca să se folosească tot norodul acesta de față, prin Unul-Născutul Tău, Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în toți vecii vecilor. Amin.

6 (20). *După ridicarea în picioare de la omilie, rugăciunea:*

Dumnezeule Mântuitorule, Dumnezeule a toate, Domnul și Ziditorul tuturor, Născătorul Unului-Născut, Care L-ai născut Întipărirea Ta vie și adevărată și L-ai trimis spre folosul neamului oamenilor, Care prin El ai chemat la Tine pe toți oamenii, Ție ne rugăm pentru poporul acesta: trimite Duh Sfânt și Domnul Iisus să ne cerceteze/viziteze, să grăiască în mințile tuturor și să rânduiască inimile spre credință; El să tragă sufletele la Tine, Dumnezeule al îndurărilor, ca să dobândești și în orașul acesta un popor și o turmă adevărată prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

7 (21). *Rugăciune pentru catehumeni:*

Ajutorule și Doamne al tuturor, Eliberatorul celor eliberați, Ocrotitorul celor izbăviți, nădejdea celor făcuți de mâna Ta cea tare, Tu ești Cel ce ai surpat fărădelegea, Care prin Unul-Născut ai surpat pe satana, ai deslăcut meșteșugirile lui și ai dezlegat pe cei legați de el, Îți mulțumim pentru acești catehumeni, pentru că i-ai chemat prin Unul-Născut și le-ai dăruit cunoașterea Ta. Pentru aceea ne rugăm să fie întăriți în cunoaștere, ca să Te cunoască

pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat, și pe Cel pe Care L-ai trimis, pe Iisus Hristos [*In* 17, 3]; să fie păziți în învățăturile acestea și în cuget curat și să înainteze ca să se facă vrednici de baia nașterii din nou [*Tit* 3, 5] și de Sfintele Taine, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

8 (22). *Rugăciune pentru bolnavi:*

Te chemăm pe Tine, Supraveghetorul, Domnul și Plăsmuitorul trupului și Făcătorul sufletului, Care l-ai potrivit în chip armonios pe om, Economul, Cărmuitorul și Mântuitorul întregului neam al oamenilor, împăcat și făcut blând prin iubirea Ta de oameni, milostiv fii, Stăpâne, ajută-i și tămăduiește-i pe toți cei bolnavi. Ceartă bolile, scoală-i pe cei ce zac; dă slavă Numelui Tău sfânt prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt acum și în toți vecii vecilor. Amin.

9 (23). *Rugăciune pentru aducerea de roade:*

Ziditorule al cerului și al pământului, Care ai încununat cerul cu corul stelelor și l-ai făcut să strălucească prin luminătorii lui, Care ai cinstit pământul cu roade spre folosul oamenilor, Care ai dăruit neamului plăsmuit de Tine atât desfătarea de scânteierea și lumina luminătorilor de sus, cât și hrănirea lui de jos de către roadele pământului; ne rugăm să se dăruiască ploi îmbelșugate și roditoare; fă ca pământul să aducă roade și să poarte mult rod bun pentru iubirea de oameni și bunătatea Ta. Adu-ți aminte de cei ce Te cheamă pe Tine, cinstește sfânta și singura Ta Biserică catholică, ascultă chemările și rugăciunile noastre și binecuvântează tot pământul prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

10 (24). *Rugăciune pentru Biserică:*

Doamne Dumnezeule, Dumnezeul duhurilor cuvântătoare, Dumnezeul sufletelor curate și al tuturor celor ce Te cheamă sincer și curat, Care în cer strălucești și ești cunoscut de duhurile curate, iar pe pământ ești laudat și locuiești în Biserica catholică, Care ești slujit de îngeri și de suflete curate, Care ai făcut și din cer un cor viu spre slava și lauda adevărului, fă ca Biserica aceasta să fie o Biserică vie și curată, dă-i să aibă liturghisitori puterni dumnezeiești și îngeri curați, ca să Te poată lauda în curăție. Te chemăm pentru toți oamenii Bisericii acesteia: împacă-Te cu toți, iartă-i pe toți, dă tuturor iertarea păcatelor, dă-le să nu mai facă nici un păcat, ci fii lor zid și nimicește orice ispitire. Miluiește-i pe bărbați, pe femei și pe copii, arată-Te

în toți și fă cunoașterea Ta scrisă în inimile lor prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

11 (25). *Rugăciune pentru episcop și Biserică:*

Pe Tine Te chemăm, Mântuitorule și Doamne, Dumnezeuul a tot trupul și Domnul a tot duhul, Bindecuvântatul și Dătătorul a toată binecuvântarea, sfințește pe episcopul acesta (N) și-l păzește în afară de orice ispită, dă-i lui înțelepciune și cunoaștere, călăuzește-l în cunoașterile Tale.

Te chemăm și pentru coprezbiteri: sfințește-i, dă-le înțelepciune, cunoaștere și dreaptă învățătură; fă-i să mijlocească [*presbeuein*] sfințelor Tale învățături în chip curat și ireproșabil.

Sfințește-i și pe diaconi, ca să fie curați la inimă și la trup și cu conștiință curată să poată sluji și sta înaintea Sfântului Trup și Sfântului Sânge.

Te chemăm și pentru ipodiaconi, citeți și tâlcuitori: odihnește-i pe toți slujitorii Bisericii și dă tuturor milă, îndurare și înaintare/progres.

Te chemăm și pentru monahi și pentru fecioare: fă-i să-și sfârșească alergarea lor în chip ireproșabil și viața lor în chip neîncetat, ca să-și poată petrece toate zilele lor în curăție și sfințenie.

Miluieste-i și pe toți cei căsătoriți, bărbați, femei și copii, și dă tuturor binecuvântarea înaintării/progresului și îmbunătățirii, ca toți să ajungă oameni vii și aleși prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

12 (26). *Rugăciune a îngenuncherii:*

Părinte al Unului-Născut, Bunule și Îndurate, Milostive, lubitorule de oameni și de suflete, Binefăcătorule al tuturor celor ce se întorc la Tine, primește chemarea aceasta și dă-ne cunoaștere, credință, evlavie și cuvioșie. Nimicește orice patimă, orice plăcere și orice păcat din poporul acesta; fă-i pe toți să ajungă curați; iartă-le tuturor greșelile. Căci Ție, Tatălui nefăcut prin Unul-Născut, Îți plecăm genunchiul; dă-ne minte cuvioasă și folos desăvârșit, dă-ne să Te căutăm și să Te iubim, dă-ne să cercetăm și căutăm dumnezeieștile Tale cuvinte, dă-ne mâna, Stăpâne, și ridică-ne; ridică-ne Dumnezeule al îndurărilor, fă-ne să privim sus; descoperă vălul de pe ochii noștri, dă-ne îndrăznire; nu îngădui să fim rușinați, ori să ne osândim pe noi înșine; șterge înscrisul împotriva noastră, scrie-ne numele în cartea vieții, numără-ne împreună cu sfinții Tăi profeti și apostoli, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

13 (27). *Rugăciune pentru popor:*

Ție ne mărturisim, iubitorule de oameni Dumnezeule, la Tine ne aruncăm neputințele noastre și cerem să ni se dea putere. Iartă păcatele noastre dinainte și lasă toate greșelile trecute și fă-ne oameni noi. Arată-ne robi sinceri și curați. Ție ne închinăm pe noi înșine, primește-ne, Dumnezeule al adevărului, primește poporul acesta: dă-i să fie întreg sincer, dă-i să viețuiască în întregime în chip ireproșabil și curat; să se măsoare cu cei cerești, să fie numărat împreună cu îngerii, să se facă toți aleși și sfinți. Te chemăm pentru cei ce au crezut și au cunoscut pe Domnul nostru Iisus Hristos, să fie întăriți în credință, cunoaștere și învățătură.

Ne rugăm pentru întreg poporul acesta: împacă-Te cu toți, fă-Te cunoscut pe Tine Însuți, descoperă-Ți lumina blândă; să Te cunoască toți pe Tine, Tatăl nefăcut și pe Unul-Născut Fiul Tău, Iisus Hristos.

Ne rugăm pentru toți stăpânitorii să aibă viață pașnică spre odihna Bisericii catholice.

Ne rugăm, Dumnezeule al îndurărilor, pentru cei liberi și pentru sclavi, pentru bărbați și femei, bătrâni și copii, săraci și bogați: arată tuturor bunătatea Ta și întinde tuturor iubirea Ta de oameni; fii îndurător față de toți și dă tuturor întoarcerea la Tine.

Te chemăm pentru cei ce călătoresc, dă-le să aibă împreună călător un înger de pace, ca să nu fie păgubiți de nimeni cu nimic, ca în multă voieșie să-și sfârșească plutirea și călătoriile.

Te chemăm, Mângâietorul, și pentru cei necăjiți și săraci: odihnește-i pe fiecare, eliberează-i din legături, scoate-i din sărăcie și mângâie-i pe toți.

Ne rugăm pentru cei bolnavi: dă-le sănătate și sculare din boală și fă-i să aibă sănătate desăvârșită a trupului și a sufletului.

Că Tu ești Mântuitorul și Binefăcătorul, Tu ești Domnul și Împăratul tuturor, pe Tine Te chemăm pentru toți prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în vecii vecilor. Amin.

14 (28). *Punere a mâinilor peste catehumeni:*

Mâna ne-o întindem, Stăpâne, și ne rugăm: întinde acestui popor mâna Ta vie și dumnezeiască spre binecuvântare; căci Ție, Părinte nefăcut prin Unul-Născut, Ți-au plecat capetele. Binecuvântează poporul acesta spre binecuvântarea cunoașterii și evlaviei, spre binecuvântarea tainelor Tale, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în vecii vecilor. Amin.

15 (29). *Punere a mâinilor peste laici:*

Mâna vie și curată, mâna Unului-Născut, Care a surpat toate cele rele și a înălțat toate cele sfinte, să se atingă dând asigurare și întărire peste capetele acestui popor. Bindecuvântat să fie poporul acesta cu binecuvântarea Duhului, cu binecuvântarea cerului, cu binecuvântarea profeților și apostolilor; ca binecuvântate să fie sufletele lor spre învățătură, cunoaștere și taine; binecuvântați fie toți împreună prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în vecii vecilor. Amin.

16 (30). *Punere a mâinilor peste bolnavi:*

Doamne Dumnezeu îndurătorilor, întinde mâna Ta și fă să se vindece toți bolnavii; dă-le să se învrednicească de sănătate, eliberează-i de boala care e asupra lor. Să se tămăduiască în Numele Unuia-Născut al Tău. Să le fie drept leac sfântul lui Nume spre sănătate și întregire, că prin El Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

[Nota copistului] Toate aceste rugăciuni se săvârșesc înainte de rugăciunea Ofrandei [euharistice].

17 (1). *Rugăciunea Ofrandei [euharistice] a episcopului Serapion:*

Vrednic și cuvenit lucru este a Te lăuda, cânta și slăvi pe Tine, Tatăl nefăcut al Unuia-Născut Iisus Hristos. Te lăudăm pe Tine, Dumnezeuule nefăcut, neadulmecat, nerostit și neînțeleș pentru orice subzistență făcută; Te lăudăm pe Tine Cel făcut cunoscut de Fiul Tău Unul-Născut, Care prin El ai fost rostit, tâlcuit și făcut cunoscut firii făcute; Te lăudăm pe Tine, Care L-ai făcut cunoscut pe Tatăl și ai descoperit sfinților slavele privitoare la El, pe Tine Care ești făcut cunoscut, văzut și tâlcuit sfinților de Cuvântul Tău născut; Te lăudăm pe Tine, Tată nevăzut, Dătătorule al nemuririi. Tu ești izvorul vieții, izvorul luminii, izvorul a tot harul și a tot adevărul, iubitorule al oamenilor și al săracilor, Care Te-ai împăcat cu toți și i-ai atras pe toți la Tine însuși prin venirea iubitului Tău Fiu. Te rugăm, fă-ne oameni vii; dă-ne duh de lumină, ca să Te cunoaștem pe Tine, Dumnezeuule Cel adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis; dă-ne Duh Sfânt, ca să putem grăi și povesti tainele Tale negrăite. Să vorbească în noi Domnul Iisus și Duhul Sfânt să Te laude prin noi.

Căci Tu ești mai presus de toată stăpânirea, puterea și domnia, și de orice nume numit nu numai în veacul acesta, dar și în cel viitor; înaintea Ta stau mii de mii și zeci de mii de zeci de mii de arhangheli, tronuri, domnii, stăpâni și puteri; înaintea Ta stau cei doi preacinstiți serafimi care cu două

aripi își acoperă fața, cu două își acoperă picioarele și cu două zboară și sfințesc; împreună cu ei primește și sfințirea noastră, a celor ce spunem: „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Lui! Plin e cerul, plin este și pământul de măreața Ta slavă, Doamne al puterilor!” Umple și jertfa aceasta de puterea Ta și de împărțășirea Ta, căci Ție Ți-am adus această jertfă vie, ofranda aceasta fără de sânge.

Ție Ți-am adus pâinea aceasta, asemănarea [*homoiōma*] trupului Unuia-Născut. Această pâine e o asemănare [*homoiōma*] a sfântului Său Trup, „pentru că în noaptea în care a fost predat, Domnul Iisus Hristos a luat pâine, a frânt și a dat învățăcelilor Lui, zicând: Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu care se frânge pentru voi” [1 Co 11, 23–24] spre iertarea păcatelor. De aceea și noi făcând asemănarea [*homoiōma*] morții am adus pâinea și ne rugăm prin jertfa aceasta: împacă-Te cu noi toți și fii-ne milostiv, Dumnezeuule al adevărului. Și precum această pâine a fost risipită pe munți și, adunată fiind, s-a făcut una, tot așa adună și sfânta Ta Biserică din tot neamul, tot ținutul, tot orașul, tot satul și casa, și fă-ne o unică Biserică catholică vie. Ți-am adus și acest pahar, asemănarea [*homoiōma*] sângelui, „pentru că Domnul Iisus Hristos luând paharul după cină a zis învățăcelilor Săi: „Luați! Beți! Acesta este Legământul Nou, care e Sângele Meu care se varsă pentru voi spre iertarea păcatelor” [1 Co 11, 23, 25]. De aceea am adus și noi acest pahar punând înainte o asemănare [*homoiōma*] a sângelui.

Să vină, Dumnezeuule al adevărului, Cuvântul Tău Sfânt peste pâinea aceasta, ca să se facă pâinea Trup al Cuvântului, și peste paharul acesta, ca să se facă paharul Sânge al Mântuitorului.

Și pe toți cei ce se cuminecă din ele fă-i să primească un leac de viață spre vindecarea de orice boală și întărirea în orice înaintare/progres și virtute, nu spre osândă, Dumnezeuule al adevărului, nici spre muștrare și ocară. Căci pe Tine Cel Nefăcut Te-am chemat prin Unul-Născut în Duhul Sfânt. Să aibă parte de milă poporul acesta; să se învrednicească de înaintare/progres, să i se trimită îngeri care să ajute poporul spre desființarea celui rău și întărirea Bisericii. Ne mai rugăm și pentru toți cei adormiți, a căror pomenire se face aici.

Și după rostirea numelor:

Sfînțește aceste suflete, că Tu le cunoști pe toate. Sfînțește-le pe toate cele adormite în Domnul, numără-le împreună cu toate sfintele Tale puteri, și dă-le loc și sălaș în Împărăția Ta.

Primește și mulțumirea poporului și binecuvântează pe cei ce au adus aceste ofrande și mulțumiri și dăruiește la întreg poporul acesta sănătate, voieșie și orice înaintare/progres al sufletului și a trupului prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos în Duhul Sfânt, cum a fost, este și va fi în generațiile generațiilor și în toți vecii vecilor. Amin.

18 (2). *După rugăciune frângerea, iar la frângere rugăciunea:*

Învrednicește-ne și de cuminecarea aceasta, Dumnezeule al adevărului, și fă ca trupurile noastre să cuprindă curăție și sufletele noastre chibzuință și cunoaștere, și fă-ne înțelepți, Dumnezeule al îndurărilor, prin împărtășirea Trupului și a Sângelui. Că prin Unul-Născut al Tău Ți se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

19 (3). *După ce frângerea e împărțită, întinderea mâinilor peste popor de către clerici:*

Îmi întind mâna peste poporul acesta și mă rog: întinde mâna adevărului Tău și dă binecuvântare acestui popor pentru iubirea Ta de oameni, Dumnezeule al îndurărilor, și pentru Tainele aici de față; o mână de evlavie și putere, de cumintire și curăție și de toată cuvioșia să binecuvânteze poporul acesta și să-l păzească spre înaintare/progres și mai bine, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, în Duhul Sfânt acum și în toți vecii vecilor. Amin.

20 (4). *După împărtășire rugăciunea poporului:*

Îți mulțumim, Stăpâne, că i-ai chemat pe cei risipiți și i-ai câștigat pe cei păcătoși, că ai trecut peste amenințarea împotriva noastră cedând iubirii Tale de oameni, ștergând-o prin pocăință și respingând-o prin cunoașterea Ta. Îți mulțumim că ne-ai făcut părtași Trupului și Sângelui. Binecuvântează-ne pe noi, binecuvântează poporul Tău, fă-ne să avem parte împreună cu Trupul și Sângele prin Unul-Născut Fiul Tău, prin Care Ți se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.

21 (5). *Rugăciune pentru untdelemnul și apa aduse ofrandă:*

Binecuvântăm prin Numele Unuia-Născut al tău, Iisus Hristos, aceste făpturi; numim peste această apă și acest untdelemn Numele Celui ce a pățimit, a fost răstignit, a înviat și șade de-a dreapta Celui Nefăcut. Dăruiește acestor făpturi o putere tămăduitoare, ca prin băutura ei și ungerea lui să ne slobozim de orice demon și orice boală și împărtășirea de aceste făpturi să se facă leac tămăduitor și leac de izbăvire în Numele Unuia-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt în toți vecii vecilor. Amin.

22 (6). *Întindere a mâinilor după binecuvântarea apei și untdelemnului:*

Iubitorule de oameni, Dumnezeule al adevărului, să fie de ajutor poporului acesta, cuminecarea Trupului și Sângelui. Trupurile lor să fie trupuri vii și

sufletele lor să fie suflete curate. Dă binecuvântarea aceasta spre păzirea Cuminecării și asigurarea Euharistiei făcute, fericește-i în comun și fă-i aleși pe toți, prin Unul-Născut Fiul Tău, Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

23 (7). *Sfințirea apelor [baptismale]*

Împărate și Doamne al tuturor și Ziditorule a toate, Care prin pogorârea Unuia-Născut al Tău Iisus Hristos ai dăruit mântuire întregii firi făcute, Care prin venirea Cuvântului Tău negrăit ai luminat făptura zidită de Tine, caută și acum din cer și privește spre aceste ape și umple-le de Duh Sfânt. Cuvântul Tău negrăit să vină și să fie în ele să le preschimbe lucrarea și să le facă născătoare, pline de harul Tău, ca taina săvârșită acum să nu se afle golită în cei născuți din nou, ci să-i umple de harul dumnezeiesc pe toți care coboară în ea și se botează. Binefăcătorule iubitor de oameni, curăță făptura Ta, mântuiește zidirea făcută de dreapta Ta, modelează în toți cei născuți din nou forma Ta dumnezeiască și negrăită, ca prin modelarea și nașterea lor din nou să se poată mântui și să se învrednicească de Împărăția Ta. Și așa cum Cuvântul Tău Unul-Născut pogorându-se peste apele Iordanului le-a arătat sfinte, tot așa coboară acum și în acestea și fă-le sfinte și duhovnicești ca cei ce se botează să nu mai fie carne și sânge, ci duhovnicești și putându-se închina Ție, Dumnezeuului nefăcut prin Iisus Hristos, în Duhul Sfânt, prin Care Ție fie slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

24 (8). *Rugăciune pentru cei ce se botează:*

Te chemăm, Dumnezeule al adevărului, pentru robul Tău (N) și ne rugăm să-l învrednicești de această taină dumnezeiască și de negrăita Ta naștere din nou. Căci Ție, iubitorule de oameni, Ți se aduce acum [ofrandă], Ție și-l închinăm și noi. Dăruiește-i să fie părtaș al acestei dumnezeiești nașteri din nou, ca să nu mai fie dus de cel strâmb și rău, ci să-Ți slujească mereu și să păzească poruncile Tale, călăuzit fiind de Cuvântul Tău Unul-Născut. Că prin El Ți se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt acum și în toți vecii vecilor. Amin.

25 (9). *După lepădare/dezertare [apotagē], rugăciunea:*

Doamne Atoateșitorule, pecetluiește consimțământul robului Tău acesta făcut de el acum înaintea Ta și păzește-i neschimbate caracterul și purtarea, ca să nu mai slujească celor rele, ci să se închine Ție, Dumnezeuul adevărului, și să-Ți slujească Ție, Făcătorului tuturor, ca să se arate desăvârșit și adevărat pentru Tine, prin Unul-Născut al Tău, Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea în Duhul Sfânt, acum și în toți vecii vecilor. Amin.

26 (10). După ungere, rugăciunea:

Binefăcătorule iubitor de oameni, Mântuitorul tuturor celor ce s-au întors la Tine, milostiv fii robului Tău (N). Călăuzește-l spre nașterea din nou cu dreapta Ta. Cuvântul Tău Unul-Născut să-l călăuzească la baia aceasta. Cinstită să fie nașterea lui din nou; să nu fie goală de harul Tău. Să stea de față împreună Cuvântul Tău sfânt; să stea de față împreună Duhul Tău Sfânt alungând și izgonind orice ispită. Că prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos Ție se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

27 (11). După botezare și ridicare [din apă], rugăciunea:

Dumnezeule, Dumnezeu al adevărului, Ziditorule a toate, Domnul a toată făptura, binecuvântează cu binecuvântarea Ta pe robul Tău acesta; arată-l curat prin nașterea lui din nou, fă-l părtaș al puterilor Tale îngerești, ca să nu se mai numească trup/carne, ci duhovnicesc făcându-se părtaș al dumnezeiescului și folositorului Tău dar; să fie păzit până la sfârșit pentru Tine, Făcătorule a toate, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

28 (12). Punere a mâinilor la așezarea diaconilor:

Părinte al Unului-Născut, Care pe Fiul Tău L-ai trimis și ai rânduit lucrurile de pe pământ, dând Bisericii canoane și rânduieli/constituții spre folosul și mântuirea turmei, Care ai ales episcopi, prezbiteri și diaconi spre slujirea/liturghisirea Bisericii Tale catholice, Care prin Unul-Născut al Tău ai ales cei șapte diaconi și le-ai dăruit Duh Sfânt, așează-l și pe acesta (N) diacon al Bisericii catholice și dă-i duh de cunoaștere și deosebire/discernământ, ca să poată sluji curat și ireproșabil în poporul Tău în slujirea/liturghisirea aceasta, prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

29 (13). Punere a mâinilor la așezarea prezbiterilor:

Stăpâne, Dumnezeule al cerurilor, Tată al Unuia-Născut al Tău, întindem mâna noastră peste omul acesta și ne rugăm să vină peste el Duhul Adevărului; să i se dea chibzuință, cunoaștere și inimă bună; ca să fie în el Duh dumnezeiesc ca să poată să fie econom în poporul Tău, să mijlocească [presbeuein] dumnezeieștile Tale cuvinte și să împace poporul Tău cu Tine, nefăcutul Dumnezeu. Cel care din Duhul lui Moise ai dăruit Duh sfânt peste cei aleși, împarte și acestuia Duh Sfânt din Duhul Unuia-Născut spre har al înțelepciunii, cunoașterii și dreptei credințe, ca să poată sluji Ție în cunoș-

tință curată prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

30 (14). Punere a mâinilor la așezarea unui episcop:

Dumnezeule al adevărului, Care pe Domnul Iisus L-ai trimis spre câștigul întregii lumi locuite, Care prin El Ți-ai ales apostoli, hirotonind episcopi sfinți din generație în generație, fă-l și pe acesta (N) episcop sfânt al succesiunii Sfinților Apostoli, și dă-i lui har și Duh dumnezeiesc, pe care l-ai dat tuturor adevăraților tăi robi profeții și patriarhii, fă-l să fie vrednic să păstorească turma Ta și să petreacă în episcopie în chip ireproșabil și neîmpiedicat prin Unul-Născut al Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slava și puterea acum și în toți vecii vecilor. Amin.

Principalele anaforale euharistice

a. PALEOANAFORALE

- Didahia celor Doisprezece Apostoli IX-X — a se vedea mai sus p. 568-569.
Constituțiile Apostolice VII.XXV-XXVI — a se vedea mai sus p. 720-721.
Martiriul lui Policarp XIII-XIV — a se vedea mai sus p. 372-373.
Tradiția Apostolică IV — a se vedea mai sus p. 574-575.
Constituțiile Apostolice VIII.XII — a se vedea mai sus p. 746-752.
Testamentul Domnului I.XXIII — a se vedea mai sus p. 795-799.

b. ANAFORALE ALEXANDRINE

Papirusul *Strasbourg* 254

(secolele IV-V)¹

[...] pe Tine a Te binecuvânta [...] noaptea și ziua [Care ai făcut ce]rul și toate care sunt în [el, pământul și cele de pe pământ, ma]rea și [râ]urile și [i toate câte sunt] î[n ele, Ca]re ai fă[cut p]e om [după chi]pul și [i după a]se-mănarea [Ta; Care] ai fă[cut toate pr]in Înțelepciunea și Lumina adevărată, Fiul Tău, Do[mn]ul și Mă[ntu]it[or]ul nostru I[isus] H[ristos], prin Care mulțumindu-Ți Ție împreună cu El și cu Du[hul] Sfânt Îți aducem jertfa aceasta cuvântătoare, această ador[are] fără de sânge, pe care Ți-o aduc toate neamurile de la răsăritul și până la apusul soarelui, de la miazănoapte și până la miazăzi, [că m]are e [Nu]mele Tău în toate neamurile și în to[t l]ocul se aduce sfântului Tău Nume tămâie și jertfă curată, prinos și ofrandă [*Mal* 1, 11].

¹ Traducere după A. HANGGI / I. PAHL (ed.), *Præx Eucharistica. I. Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti* (Spicilegium Friburgense 12), Fribourg, 1968; ed. III, 1998, p. 116-118.

Te rugăm și Îți cerem: adu-Ți aminte de sfânta și singura Ta Biserică [c]atholică, de toate popoarele și [i] toa]te turme[le Tale]. Pace[a] din ce[ru]ri dăruiește-o inimilor noastr[e, ale tutu]ror, dar dă-ne [nouă] și pa[cea acestor] vieți]. Îm[păratului] pământului dă-i cele de pace [pe]ntru noi și pentru Nu-mele Tău [sfânt], pe căpetenia oștirilor, pe dregăto[ri] și senat[ul în pace în] păzește... s]pre [sămânță și se]ceriș [...] păzește-[le] pentru să[ra]cii [po]po-[ru]lui [Tău], pentru toți cei ce cheamă Numele [Tău], pentru toți cei ce nă-dăjduiesc întru Tine. Sufletele cel[or] adormiți le odihnește. Adu-Ți aminte de cei a căror pomenire o facem astăzi, de cei ale căror nume le rostim și nu le rostim [...], de sfinții și ortodocșii noștri părinți și episcopi de [pretutin]deni și dă-ne să avem parte și moștenire împreună [...] sfinților Tăi profeți, apos-toli și martiri, primește mijlocirile l[or ...] dăruiește-le p[rin] Domnul [și Mântuitorul n]ostru, prin Care Ție fie slavă în v[ecii] vecilor.

Anaforaua greacă a Evanghelistului Marcu²

După credință [simbolul credinței] preotul pecetluiește poporul [cu semnul crucii] spunând cu glas mare: Domnul să fie cu toți!

Poporul: Și cu duhul Tău!

Preotul: Sus să avem inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Vrednic și drept lucru este!

[Laudă și mulțumire]

Preotul începe anaforaua: Cu adevărat lucru vrednic și drept, cuvios, cuviincios și folositor pentru sufletele noastre este, Tu Cel ce ești, Stăpâne, Doamne, Dumnezeu, Părinte Atoateșitorule, pe Tine a Te lăuda, Ție a-Ți mulțumi și a ne mărturisii zi și noapte cu gură fără încetare, cu buze netăcute și inimă ce nu știe tăcere, Ție, Celui ce ai făcut cerul și cele din cer, pământul și cele de pe pământ, izvoarele, râurile, lacurile și toate cele ce sunt în ele, Ție Celui ce l-ai făcut pe om după chipul și asemănarea Ta și i-ai dăruit desfătarea din rai; și călcând el porunca nu l-ai trecut cu vederea, nici nu l-ai lăsat, Bunule, ci iarăși l-ai chemat înapoi prin Lege, l-ai povățuit prin profeți, l-ai replăsmuit și reînnoit prin această înfricoșătoare, de viață făcătoare și

² Reprezentantă a tipului alexandrin. Traducere după codicele *Rossanenses*, secolul XII (azi *Vatic. gr. 1970*), ed. A. HÄNGGI / I. PAHL, *Præx Eucharistica* I, 1968, 1998³, p. 102-114.

cerească Taină, și ai făcut toate prin Înțelepciunea Ta, Lumina Adevărului, Unul-Născut Fiul Tău, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, prin Care mulțumindu-Ți împreună cu El și cu Sfântul Duh aducem această adorare cuvântătoare [Rm 12, 1] și fără de sânge, pe care Ți-o aduc toate neamurile de la răsăritul soarelui și până la apus, de la miazănoapte și până la miazăzi, că mare e numele Tău între toate neamurile și în tot locul se aduce numelui Tău sfânt tămâie și jertfă curată [Mal 1, 11].

[Mijlociri]

Ne rugăm și te chemăm, Iubitorule de oameni, bunule, adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta sfântă, una, catholică și apostolică cea de la o margine la alta a pământului, de toate popoarele și de toate turmele Tale.

Pacea care vine din cer dăruiește-o inimilor noastre ale tuturor, dar dă-ne și pacea acestei vieți.

Pe împărat, oștirile, dregătorii, sfaturile, noroadele, intrările și ieșirile noastre în toată pacea le rânduește.

Împărate al păcii dă-ne pacea Ta; în înțelegere și iubire ne zidește, căci afară de Tine pe altul nu știm, numele Tău numim; vii fă sufletele noastre, ale tuturor, și să nu fie mai tare moartea păcatului împotriva noastră, nici a întreg poporului Tău.

Pe bolnavii poporului Tău tămăduiește-i, Doamne, cercetându-i cu milă și cu îndurări; depărtează de la ei și de la noi toată boala și slăbiciunea alungând de la ei duhul neputinței: pe cei ce zac în boli îndelungate ridică-i, pe cei supărați de dhuri necurate vindecă-i, pe cei ținuți în închisori, în mine, în judecăți, în condamnări, în exilări, în amară sclavie sau în biruri miluiește-i; pe toți îi eliberează, pentru că Tu ești Dumnezeu nostru Cel ce dezlegi pe cei legați și îndrepti pe cei apăsați, nădejdea celor fără de nădejde, ajutorul celor fără ajutor, scularea celor căzuți, limanul celor înviforați de furtuni, apărătorul celor chinuți; la tot sufletul creștinesc cel chinuit și strămorat dă-i milă, dă-i ușurare, dă-i răcorire; dar și nouă, Doamne, tămăduiește-ne bolile sufletului și vindecă-ne neputințele trupești, Doctorule al sufletelor și al trupurilor; Cel ce privești peste tot trupul, cercetează-ne și tămăduiește-ne pe noi prin mântuirea Ta.

Pe frații noștri plecați în călătorii sau care vor să călătorească în tot locul îndreptează-i fie pe pământ, fie pe râuri sau lacuri, fie pe drumuri, fie în orice alt mod și-ar face călătoria, și pe toți de oriunde du-i la liman liniștit, la liman mântuitor; socotește lucru vrednic să fii împreună plutitor și călător cu ei, dă-i înapoi celor ai lor bucuroși cu bucuroși, sănătoși cu sănătoși; dar și pelerinarea noastră în această viață păzește-o nevătămată și neinviforată până la sfârșit.

Ploi bune trimite îmbelșugat peste locurile care au trebuință și nevoie; veselește și înnoiește prin pogorârea lor fața pământului, ca și picătura ei să se veselească răsărind rod.

Apele râurilor ridică-le până la măsura lor; veselește și înnoiește prin carea lor fața pământului, îmbată albiile lui, înmulțește roadele lui.

Roadele pământului binecuvântează-le, Doamne, păstrează-ni-le tefere sănătoase; arată-ni-le spre sămânță și spre seceriș.

Binecuvântează și acum, Doamne, cununa anului bunătații Tale pentru s rării poporului Tău, pentru văduvă și pentru orfan, pentru străin și priba pentru noi toți care nădăjduim în Tine și chemăm numele Tău cel sfânt; că ochii tuturor nădăjduiesc în Tine și Tu le-ai dat lor hrană la bună vreme [Ps 144, 15]. Cel ce dai hrană la tot trupul umple de bucurie și de veselie inimile noastre, ca întotdeauna având din destul să prisosim spre toată fapta bună în Hristos Iisus Domnul nostru.

Împărate al împăraților și Doamne al domnilor, păzește în pace, în bărbăție și dreptate împărăția robului Tău, ortodoxul și de Hristos iubitorul nostru împărat, pe care l-ai îndreptățit să împărătească pe pământ; supune-i lui, Dumnezeuule, pe tot vrăjmașul și dușmanul de o seminție sau de altă seminție; ia armă și scut și ridică-Te în ajutorul lui și scoate sabia și întinde-o împotriva celor ce-l prigonesc, umbrește capul lui în zi de război [Ps 139, 8], așază pe tronul lui urmaș din coapsele sale, grăiește în inima lui lucruri bune pentru sfânta Ta Biserică catholică și apostolică și pentru tot poporul iubitor de Hristos, ca și noi, în liniștea lui, viață liniștită și tihnită să petrecem în toată cucernicia și cuviința [2 Tim 2, 2].

Sufletele părinților și fraților noștri adormiți în credința lui Hristos odihnește-le Doamne, Dumnezeul nostru, aducându-Ți aminte de cei din veac strămoși, părinți, patriarhi, profeți, apostoli, martiri, mărturisitori, episcopi, cuvioși, drepți, de tot duhul săvârșit în credința în Hristos, de sfinții a căror pomenire o facem astăzi și de sfântul părintele nostru Marcu Apostolul și Evanghelistul, care ne-a arătat calea mântuirii.

Bucură-te cea plină de har, Domnul este cu tine [Lc 1, 28]! Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecelui tău [Lc 1, 42], că ai născut pe Mântuitorul sufletelor noastre!

Cu glas mare: Mai ales de preasfânta, preacurata, preabinecuvântata Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria.

Diaconul: Doamne binecuvântează.

Preotul: Domnul să te binecuvânteze cu harul Său acum și pururea și în vecii vecilor.

Și diaconul spune dipticele celor adormiți.

Iar preotul plecându-se se roagă: Odihnește Stăpâne Doamne, Dumnezeuul nostru, sufletele tuturor acestora în corturile sfinților Tăi, în împărăția Ta, dându-le bunătățile făgăduințelor Tale, pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care Dumnezeu le-a gătit celor ce iubesc [1 Co 2, 9] numele Tău sfânt; sufletele lor le odihnește și le învrednicește de Împărăția cerurilor, iar nouă ne dă sfârșit creștinesc vieții noastre, bineplăcut și fără de păcat, și fă să avem parte și moștenire împreună cu toți sfinții Tăi.

Primește, Dumnezeule, în sfântul, cerescul și duhovnicescul Tău jertfelnic în măreția cerurilor prin liturgia arhanghelilor Tăi jertfele, ofrandele și mulțumirile celor ce Ți le aduc, ale celor ce aduc mult și puțin, în ascuns sau pe față, ale celor ce vor să aducă, dar nu au, și ale celor ce au adus ofrandele astăzi, așa cum ai primit darurile dreptului Tău Abel (*aici preotul pune tămâie și spune*), jertfa părintelui nostru Avraam, tămâierea lui Zaharia, milosteniile lui Corneliu și cei doi bănuți ai văduvei; primește și cele de mulțumire ale lor și dă-le lor cele nestrăcioase în locul celor străcioase, cele cerești în locul celor pământești, cele veșnice în locul celor vremelnice.

Pe preasfântul și preafericitul papă [al Alexandriei] (N), pe care preștindu-l și prehotărându-l l-ai ales și rânduit sfintei Tale Biserici catholice și apostolice, și pe preacuviosul episcopul nostru (N) păzește-i în ani mulți și vremuri pașnice, săvârșindu-și sfânta arhierie încredințată lor potrivit voii Tale sfinte și fericite, drept învățând cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15].

Adu-Ți aminte și de episcopii ortodocși de pretutindeni, de prezbiteri, diaconi, ipodiaconi, citeți, cântăreți, monahi, fecioare, văduve și laici.

Adu-Ți aminte, Doamne, de sfântul nostru oraș al lui Hristos Dumnezeuul nostru, de Orașul imperial și de orașul nostru acesta, de tot orașul și satul și de cei ce în credință ortodoxă în Hristos locuiesc în ele, de pacea și siguranța lor.

Adu-Ți aminte, Doamne, de tot sufletul creștinesc cel necăjit și chinuit care are nevoie de mila și ajutorul lui Dumnezeu și de întoarcerea celor rătăciți.

Adu-Ți aminte, Doamne, de frații noștri care sunt duși în robie/captivitate, dă-le lor să găsească îndurare înaintea tuturor celor ce i-au dus în robie/captivitate.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de mine, smeritul/umilul, păcătosul și nevrednicul robul Tău și șterge păcatele mele ca un Dumnezeu lubitor de oameni, stând de față împreună cu noi care liturghisim numelui Tău preasfânt.

Binecuvântează, Doamne, adunările noastre, smulge desăvârșit idolatria din lume, zdrobește sub picioarele noastre pe Satana și toată lucrarea și răutatea lui, pe dușmanii Bisericii Tale, Doamne, smerește-i/umilește-i și acum ca întotdeauna, dezgolește mândria lor, arată-le degrabă neputința lor, fă nelucrătoare uneltirile, meșteșugirile și răutățile pe care le fac împotriva noastră.

Scoală-Te, Doamne, și să se risipească vrăjmașii Tăi și să fugă înapoi toți cei care urâsc numele Tău sfânt [cf. *Ps* 67, 2], iar pe poporul Tău credincios și ortodox fă-l cu binecuvântările Tale să ajungă mii de mii și zeci de mii de zeci de mii care fac voia Ta sfântă.

Diaconul: Cei ce ședeți, ridicați-vă!

Și preotul spune rugăciunea: Pe cei în lanțuri răscumpără-i, pe cei din nevoi scoate-i din ele, pe cei flămânzi satură-i, pe cei puțini la suflet mângâie-i, pe cei rătăciți întoarce-i, pe cei întunecați luminează-i, pe cei căzuți scoală-i, pe cei clătinați îi întărește, pe cei bolnavi îi vindecă, pe toți îi du pe calea mântuirii, unește-i și pe ei cu sfânta Ta turmă, iar pe noi ne izbăvește făcându-Te străjuitorul și apărătorul nostru întru toate.

Diaconul: Priviți spre răsărit!

[Introducerea la *Sanctus*]

Iar preotul se pleacă și se roagă: Căci Tu ești mai presus de toată stăpânirea, puterea și domnia și decât orice nume numit [*Ef* 1, 21] nu numai în veacul acesta, dar și în cel viitor. Ție Îți stau înaintea mii de mii și zeci de mii de zeci de mii de oștiri de sfinți îngeri și arhangheli, Ție Îți stau înaintea acestor două preacinstite ființe vii ale Tale, heruvimii cei cu mulți ochi și serafimii cei cu șase aripi, care cu două își acoperă fețele, cu două picioarele și cu două zboară strigând unul către altul [*Is* 6, 2] cu guri neîncetate și teologhisiri fără tăcere cântarea de biruință de trei ori „Sfânt” cântând, tunând, slăvind, strigând și spunând marii cuviințe a slavei Tale:

Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot! Plin este cerul și pământul de slava Ta cea sfântă [*Is* 6, 3]!

Cu glas mare: Toate Te sfințesc totdeauna în tot locul, dar cu toți care Te sfințesc pe Tine primește, Stăpâne Doamne, și sfințirea noastră a celor ce Te laudăm împreună cu ei și spunem:

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt, Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Lui cea sfântă!

[Epicleza I și relatarea instituirii]

Iar preotul pecetluind Sfintele [Daruri cu semnul crucii] spune: Căci un adevărat plin este cerul și pământul de slava Ta cea sfântă prin arătarea Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Uplete Dumnezeule și jertfa aceasta cu binecuvântarea care vine de la Tine prin venirea Preasfântului Tău Duh. Că Însuși Domnul și Dumnezeul și Atoateîmpăratul nostru Iisus Hristos, în noaptea în care S-a predat pe Sine Însuși [*1 Co* 11, 23] pentru păcatele noastre și S-a supus morții pentru toți, așezându-se la masă

împreună cu sfinții Săi învățăcei și apostoli, luând pâine cu sfintele și preacuratele și nepătatele mâinile Sale, privind sus spre cer la Tine, Tatăl Lui și Dumnezeu nostru și Dumnezeu al toate, mulțumind, binecuvântând, sfințind și frângând, a dat sfinților și fericitilor Lui învățăcei și apostoli zicând (cu glas mare): Luați! Mâncați!

Diaconul: Întindeți [mâinile, prezbiteri]!

Preotul cu glas mare: Acesta este Trupul Meu care se frânge pentru voi și se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

Iar preotul spune rugându-se: Asemenea, luând și paharul după ce au cinat [Lc 22, 20], amestecând în el vin și apă, privind sus spre cer la Tine, Tatăl Lui și Dumnezeu nostru și Dumnezeu al toate, mulțumind, binecuvântând, sfințind și umplându-l de Duh Sfânt l-a dat sfinților și fericitilor Lui ucenici și apostoli zicând (cu glas mare): Beți din acesta toți!

Diaconul: Întindeți iarăși!

Preotul cu glas mare: Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ. Care pentru voi și pentru mulți se varsă și se dă spre iertarea păcatelor [Mt 26, 27-28; Lc 22, 20].

Poporul: Amin.

Preotul se roagă astfel: Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine, căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea acest pahar, moartea Mea veți vesti, Învierea și Înălțarea Mea veți mărturisii, până ce voi veni [cf. I Co 11, 25-26].

[Anamneza și Epicleza II]

Vestind, Stăpâne Doamne Atotțiitorule, Împărate ceresc, moartea Unuia-Născut Fiului Tău, a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, mărturisind fericita Lui Înviere din morți cea de a treia zi, înălțarea la ceruri și șederea de-a dreapta Ta a lui Dumnezeu și Tatăl, și așteptând a doua cutremurătoarea și înfricoșătoarea Lui venire, în care va veni să judece viii și morții în dreptate și să dea fiecăruia răsplată după faptele lui — cruță-ne, Doamne, Dumnezeul nostru! —, Ție Ți-am pus înainte din darurile Tale și Te chemăm, Iubitorul de oameni bunele, trimite din înălțimea Ta sfântă, din lăcașul Tău gătit, din sânurile Tale cu neputință de circumscris pe Mângâietorul, Duhul Adevărului, Cel Sfânt, Domnul de viață făcătorul, Care a grăit în lege, în profeți și în apostoli, Care e pretutindeni și umple toate și lucrează ca un stăpân, nu ca un slujitor, peste cine vrea El sfințirea Lui cu bunăvoința

Ta, Cel simplu prin fire, dar multiplu prin lucrare, izvorul harismelor dumnezeiești, Cel de-o-ființă cu Tine, Care purcede din Tine și Care șade pe tronul împărăției Tale împreună cu Unul-Născut Fiul Tău, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos: privește peste noi și trimite peste pâinile acestea și peste paharele acestea pe Duhul Tău Cel Sfânt, ca să le sfințească și desăvârșească ca un Dumnezeu Atotputernic (*cu glas mare*) și să facă pâinea Trup,

Poporul: Amin.

Preotul cu glas mare: iar paharul Sânge al Noului Legământ al Însuși Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului și Atoateîmpăratului nostru Iisus Hristos,

Diaconul: Diaconi, coborâți, prezbiteri, rugați-vă împreună!

Preotul cu glas mare: ca pentru noi toți, care ne împărtășim din ele, să ne fie spre credință, spre trezire, spre vindecare, spre cumițire, spre sfințire, spre înnoirea sufletului, a trupului și a duhului, spre părțasia fericirii vieții veșnice și a nestricăciunii, spre slava preasfântului Tău nume, spre iertarea păcatelor, ca și în acest loc, precum și în tot locul, să fie slăvit, lădat și sfințit preacinstitul și preaslăvitul Tău Nume împreună cu Iisus Hristos și cu Duhul Sfânt.

Poporul: Cum era și este [și va fi din generație în generație și în toți vecii vecilor. Amin].

Anaforaua coptă [sahidică] a Sfântului Chiril al Alexandriei³

Preotul: Domnul să fie cu voi!

Poporul: Și cu duhul tău!

Preotul: Sus inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Vrednic și drept lucru este!

³ E versiunea coptă, mai veche, a anaforei Sfântului Marcu. Traducere după textul latin din *Prex Eucharistica* I, p. 135-139 și reconstituirea din versiunea italiană din: *Segno di unità*, 1996, p. 197-208.

Preotul: Vrednic și drept lucru este — pentru că vrednic cu adevărat ești —, drept și sfânt, convenit și folositor pentru sufletele, trupurile și duhurile noastre. veșnice Doamne, Doamne Dumnezeu, Părinte Atotputernic, ca întotdeauna și în tot locul stăpânirii Tale să Te laud, să-Ți cânt, să Te binecuvânteț, să-Ți slujesc, să Te ador, să-Ți mulțumesc, să Te slăvesc și să mă mărturisesc Ție zi și noapte, cu buze neîncetate, cu inimă fără tăcere și cu laudă neîntreruptă. Tu ai făcut cerurile și cele ce sunt în ceruri, pământul și toate cele ce sunt în el, mările, râurile, izvoarele și locurile și toate cele ce sunt în ele. Tu l-ai făcut pe om după chipul și asemănarea Ta și ai zidit toate în Înțelepciunea Ta, în Lumina Ta adevărată, Unul-Născut Fiul Tău, Domnul, Dumnezeu, Mântuitorul și Împăratul nostru Iisus Hristos; pentru aceasta Ți mulțumim și Ți aducem Ție și Duhului Sfânt, Treimii Celei sfinte, de-o ființă și nedespărțite această jertfă cuvântătoare și această slujbă fără de sânge pe care Ți-o aduc toate popoarele de la răsăritul și până la apusul soarelui și de la miază-noapte până la miazăzi, pentru că mare e în toate neamurile Numele Tău, Doamne, și în tot locul aduc tămâie Numelui Tău sfânt și jertfă curată [Mal 1, 11].

Iar peste această jertfă și această ofrandă Te rugăm și Te implorăm, iubitorule de oameni, pentru pacea sfintei Tale Biserici catholice. Dă-i ei să gândească în pace la noi și la sfântul Tău Nume, ca într-o viață liniștită și senină să fim aflați în toată cucernicia și toată sfințenia [2 Tim 2, 2]. Dă odihnă sufletelor părinților și fraților noștri adormiți. Adu-Ți aminte de sfinții care din veac Ți-au bineplăcut Ție, părinți, patriarhi, profeți, apostoli, martiri, mărturisitori, propovăduitori, evangheliști, de orice duh drept săvârșit în credința Ta, Dumnezeu. Mai ales de Stăpâna noastră, sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioara Maria, de sfântul Înainte-mergător și Botezător, Profet și Martir Ioan, de sfântul Ștefan întâiul diacon și întâiul martir și de tot corul martirilor. Și fă-ne vrednici, Doamne, prin solia Ta să avem parte împreună cu ei de fericita stare în locașul cel sfânt al Unuia-Născut Fiul Tău, Domnul nostru. Pentru rugăciunile lor pentru noi, miluiește-ne, mântuiește-ne și iartă păcatele noastre pentru solia sfinților Tăi și slava sfântului Tău Nume care a fost chemat peste noi.

Adu-Ți aminte, Doamne, de sfinții noștri părinți, episcopii ortodocși adormiți în credință (N). Aceștia și fiecăruia din cei pe care i-am pomenit, celor pe care nu i-am pomenit și celor pe care fiecare i-a pomenit în inima sa, dă-le sufletelor lor odihnă în sânul sfinților noștri părinți Avraam [Lc 16, 22], Isaac și Iacob. Adună-i în loc cu verdeață la apa odihnei [Ps 22, 2], în raiul desfătării [Fc 3, 23], de unde a fugit toată durerea, întristarea și suspinarea [Is 35, 10; 51, 11] în strălucirea sfinților Tăi. Învie și trupul lor în ziua pe care ai rânduit-o după făgăduințele Tale adevărate și nemincinoase. Dă-le

cele pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-ai pregătit celor ce iubesc [1 Co 2, 9] sfântul Tău Nume. Căci pentru robii Tăi nu va fi moarte, ci mutare. Și dacă au păcătuit sau greșit cu ceva ca oameni îmbrăcați în trup și trăitori în această lume, Tu ca un Dumnezeu bun și milostiv iartă-i, că nimeni nu va fi curat de păcat, nici de-ar fi viața lui doar o singură zi [Iov 14, 4-5]. În locul acela du la Tine, Doamne, sufletele tuturor și dă odihnă tuturor celor vrednici de Împărăția Ta cea cerească. Iar nouă, Doamne, dă-ne sfârșit creștinesc și bineplăcut Ție. Dă-ne parte și moștenire împreună cu toți sfinții Tăi care din veac au bineplăcut Ție.

Primește pe altarul Tău cuvântător ofranda tuturor celor ce o aduc spre slava și cinstea sfântului Tău Nume, ca parfum de bună-mireasmă măreției Tale celei din ceruri prin Liturgia Ta îngerească, cum ai primit darurile dreptului Abel, jertfa părintelui nostru Avraam și cei doi bănuți ai văduvei. Primește mulțumirea robilor Tăi, a celui ce a adus mult și a celui ce a adus puțin, a celor ce aduc în ascuns și a celor ce aduc pe față, a celor ce vor să dea fără să aibă nimic și a celor ce-ți aduc ofranda lor astăzi. Primește buna lor ofrandă. Fă-o să fie spre răsplătirea lor. Dă-le lor cele nesticăcioase în locul celor stricăcioase, cele cerești în locul celor pământestești, cele veșnice în locul celor vremelnice. Casele lor umple-le de tot binele, înconjoară-i cu puterea îngerilor și a arhanghelilor Tăi, și așa cum ei și-au adus aminte de sfântul Tău Nume pe pământ, așa adu-Ți aminte și Tu de al lor în Împărăția Ta și nu-i părăsi în lumea aceasta.

Pe sfântul nostru părinte episcop avva (N) și pe sfântul său confrate întru liturghisire avva (N) episcopul, păzește-i întru mulți ani de pace pe ei, care împlinesc preoția făcută de Tine vrednică de crezare și rânduită de Tine potrivit sfintei Tale bunăvoini și fericitei Tale voințe, ca drept să învețe cuvântul adevărului [2 Tim 2, 15] și să conducă poporul Tău în sfințenie și dreptate.

Adu-Ți aminte, Doamne, de toți episcopii ortodocși din tot locul, de prezbiterii lor, de diaconi, ipodiaconi, citeți, cântăreți, monahi, feciorelnici, înfrânați, văduve, orfani și laici, căsătoriți și care cresc copiii, care trăiesc aproape și departe, pe care-i cunoaștem și pe care nu-i cunoaștem, dușmani și prieteni ai noștri. De toți milostivește-Te.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de toți ortodocșii de pe toată fața pământului.

Adu-Ți aminte, Doamne, de orașul acesta, de toate orașele, ținuturile și satele, de toate mănăstirile ortodoxe și toate casele credincioșilor. Păzește-ne în credința ortodoxă până la ultima noastră suflare, că aceasta e singura noastră nădejde.

Adu-Ți aminte, Doamne, după numele lor de cei ce stau înaintea noastră și se roagă împreună cu noi și de ceilalți frați, fiecare în locul său. Păzește-ne

cu ocrotirea puterii Tale dumnezeiești și scapă-ne de săgețile aprinse ale vrăjmașului [Ef 6, 16], de orice cursă diavolească și de lațul mincinoasei îndreptățiri.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce ne-au cerut să ne aducem aminte de ei în rugăciunea și implorarea noastră către Tine, Dumnezeule, și în vremea acestei sfinte anaforale.

Diaconul. Priviți spre răsărit!

Preotul. Căci Tu ești Dumnezeu înalt mai presus de orice stăpânii, puteri și domnii și mai presus de orice nume ce poate fi numit nu numai în veacul acesta, ci și în cel viitor [Ef 2, 11]. Înaintea Ta stau mii de mii și zeci de mii de zeci de mii de îngeri [Dn 7, 10] și îngeri care Îți slujesc, înaintea Ta stau și două preaslăvite ființe vii cu șase aripi și cu mulți ochi, serafimii și heruvimii: cu două aripi își acoperă fețele din pricina Dumnezeirii Tale nevăzute și de necuprins cu mintea, cu două își acoperă picioarele și cu două zboară [Is 6, 2] — *cu glas tare* —, și fiecare din ele Te sfințește pururea. Iar cu toți cei ce Te sfințesc primește, Doamne, și sfințirea noastră, a celor care Te lăudăm împreună cu ele zicând:

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul Savaot! Plin este cerul și pământul de slava Ta sfântă [Is 6, 3]!

Preotul: Cu adevărat pline sunt cerurile și pământul de slava Ta cea sfântă prin Unul-Născut Fiul Tău Domnul, Dumnezeu, Mântuitorul și Împăratul nostru al tuturor, Iisus Hristos. Uplete și această jertfă a Ta, Doamne, cu binecuvântarea care vine de la Tine prin venirea asupra ei a Duhului Tău Sfânt; și binecuvântând binecuvântează (*poporul:* Amin), curățind curăță (*poporul:* Amin) aceste cinstite daruri ale Tale care stau înaintea Ta, această pâine și acest pahar (*poporul:* Amin).

Căci Unul-Născut Fiul Tău, Domnul, Dumnezeu, Mântuitorul și Împăratul nostru Iisus Hristos, în noaptea în care S-a predat pe Sine Însuși [1 Co 11, 23] ca să pătimească pentru păcatele noastre, înaintea morții pe care a primit-o de bunăvoie pentru noi toți (*poporul:* Credem), a luat pâinea în mâinile Sale sfinte, neprihănite, curate, fericite și făcătoare de viață, a ridicat ochii sus spre cer la Tine, Dumnezeu Tatăl Său și Domnul tuturor, a mulțumit (*poporul:* Amin), a binecuvântat-o (*poporul:* Amin) și a sfințit-o (*poporul:* Amin), a frânt-o și a dat-o sfinților Săi învățăcei și sfinților Lui apostoli zicând: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se va frânge și pentru mulți se va da spre iertarea păcatelor! Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine.” (*Poporul:* Amin.) Asemenea și paharul după cină l-a amestecat cu vin și apă și a mulțumit (*poporul:* Amin), l-a binecuvântat

(*poporul: Amin*) și l-a sfințit (*poporul: Amin*), a gustat și l-a dat slăviților și sfinților Săi învățăcei și apostoli zicând: „Acesta este Sângele Meu al Noului Testament, care pentru voi se va vărsa și pentru mulți se va da spre iertarea păcatelor! Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine. (*Poporul: Amin.*) Căci ori de câte ori veți mânca din această Pâine și veți bea din acest Pahar, moartea Mea veți vesti, învierea Mea veți mărturisi și pomenirea Mea o faceți, până ce voi veni [*1 Co 11, 25*].”

Poporul: Moartea Ta, Doamne, vestim și învierea și înălțarea Ta sfântă o mărturisim!

Preotul: Și acum, Părinte Atotputernic, vestind moartea Unuia-Născut Fiul Tău, a Domnului, Dumnezeuului, Mântuitorului și Împăratului nostru al tuturor Iisus Hristos, mărturisind învierea Lui sfântă, înălțarea Lui la ceruri și șederea Lui de-a dreapta Ta, Părinte, și așteptând a doua Lui venire, când va veni din ceruri înfricoșător și plin de slavă la sfârșitul lumii acesteia să judece lumea cu dreptate și să dea fiecăruia după faptele lui fie bine, fie rău,

Poporul: După mila Ta, Doamne, nu după păcatele noastre!

Preotul: am pus înaintea sfintei slavei Tale aceste daruri din cele ce sunt ale Tale, Părinte sfinte,

Diaconul: Închinați-vă lui Dumnezeu cu frică!

Preotul: și ne rugăm și chemăm bunătatea Ta, Iubitorule de oameni, să nu ne rușinezi cu rușine veșnică, să nu ne lepezi pe noi, slujitorii Tăi, să nu ne depărtezi de la fața Ta, nici să ne spui: „Nu vă știu pe voi” [*Mt 7, 23*]; ci dă ape capetelor noastre și izvor de lacrimi ochilor noștri, ca să plângem zi și noapte înaintea Ta fărădelegile noastre, căci suntem poporul Tău și oile pășunii Tale [*Ps 78, 13*]. Șterge răutățile noastre și iartă fărădelegile noastre, pe care le-am făcut cu voie și fără voie, cu știință sau fără știință, ascunse și arătate, pe care le-am cunoscut și pe care le-am uitat și pe care le-a cunoscut sfântul Tău Nume. Ascultă, Doamne, rugăciunea poporului Tău; privește spre suspinul robilor Tăi și să nu lipsești poporul Tău de venirea Duhului Tău Sfânt din pricina păcatelor mele sau a necurățiilor inimii mele — și cu voce tare —, căci poporul Tău și Biserica Ta Te imploră zicând: Miluiește-ne, Dumnezeuule, Părinte Atotțiitorule!

Poporul: Miluiește-ne, Dumnezeuule, Părinte Atotțiitorule!

Diaconul: Închinați-vă lui Dumnezeu, Părintelui Atotțiitor!

Preotul în taină: Și trimite din înălțimea Ta cea sfântă, din cer, sălaşul Tău gătit, din sânul Tău necircumscris și de pe scaunul slavei Împărăției Tale pe

Mângâietorul, Duhul Tău Cel Sfânt ipostatic/subzistent și neschimbabil, Domn de viață făcător, Care a grăit în Lege, în profeți și în apostoli; Care e peste tot și umple toate și nici un loc nu-L poate cuprinde, Care ca un stăpân și din propria Lui putere, nu ca un slujitor, lucrează potrivit vocii Tale sfințirea în cei pe care-i iubește, Care e simplu în ființa Sa și multiplu în energiile Lui, izvor al darurilor dumnezeiești, de-o-ființă cu Tine, porcuzând de la Tine, părtaș al tronului Împărăției Slavei Tale împreună cu Fiul Tău Unul-Născut, Domnul, Dumnezeu, Mântuitorul și Împăratul nostru al tuturor, Iisus Hristos; pe Acesta trimite-L peste noi, robii Tăi, și peste aceste cinstite daruri care stau înaintea Ta, peste această pâine și acest pahar, ca să fie sfințite și prefăcute/transformate (*Diaconul: Să luăm aminte! Poporul: Amin. Preotul cu glas tare și făcând semnul crucii de trei ori peste pâine*) și să facă pâinea aceasta sfântul Trup al lui Hristos (*Poporul: Amin. Preotul, făcând semnul crucii de trei ori peste pahar*), iar acest pahar scumpul Sânge al Noului Legământ (*poporul: Amin*) al Însuși Domnului Dumnezeului, Mântuitorului și Împăratului nostru al tuturor, Iisus Hristos. (*Poporul: Amin.*)

Preotul: Ca pentru noi toți care le vom primi să ne fie de folos spre credință fără sfadă, spre iubire fără fățarnicie, spre răbdare desăvârșită, nădejde tare, încredere, ocrotire, însănătoșire, bucurie, spre înnoirea sufletului, a trupului și a duhului, spre slava Numelui Tău cel sfânt, spre părășia fericirii vieții celei veșnice și nestricăcioase și spre iertarea păcatelor.

Ca și în aceasta, precum în toate lucrurile, să fie slăvit, binecuvântat și înălțat marele, preasfântul, cinstitul și binecuvântatul Tău Nume împreună cu Iisus Hristos, Fiul Tău iubit, și cu Duhul Sfânt.

Poporul: Cum era și va fi din generație în generație, în vecii vechilor. Amin.

Anaforaua alexandrină greacă a Sfântului Vasile cel Mare⁴

Preotul cu glas tare: Domnul să fie cu voi toți!

Poporul spune: Și cu duhul tău!

Preotul spune: Sus să avem inimile!

Poporul spune: Le avem la Domnul!

Preotul spune: Să mulțumim Domnului!

⁴ Traducere după ediția din *Prex Eucharistica* I, p. 348-357.

Poporul spune: Vrednic și drept lucru este!

Preotul spune: Este lucru vrednic și drept, vrednic și drept, cu adevărat vrednic și drept.

Cel ce ești, Stăpâne Doamne, Dumnezeuul adevărului, Cel ce ești înainte de veți și împărățești în veți; Cel ce locuiești în veac în cele mai înalte peste cele umile privești [Ps 112, 5-6], Cel ce ai făcut cerul, pământul, marea și toate cele din ele [Ps 146, 6]; Tatăl Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prin Care ai făcut toate cele văzute și nevăzute [Col 1, 16]; Cel ce șezi pe tronul slavei Împărăției Tale [Dn 3, 54], Cel ce ești închinat de toată puterea sfântă,

Diaconul spune: Cei care ședeți ridicăți-vă!

Preotul: înaintea Căruia stau înger și arhangheli, stăpânii, tronuri, domnii și puteri [Col 1, 16],

Diaconul spune: Priviți spre răsărit!

Preotul: care stau jur-împrejurul Tău, heruvimii cei cu mulți ochi și serafimii cei cu șase aripi [Is 6, 2], care laudă, strigă și spun neîncetat:

Diaconul spune: Să luăm aminte!

Poporul spune: Sfânt! Sfânt! Sfânt Domnul Savaot [Is 6, 13]!

Preotul spune: Sfânt ești, sfânt ești cu adevărat, Doamne Dumnezeuul nostru, Care ne-ai plămădit și ne-ai pus în raiul desfătării; iar călcând noi porunca Ta prin amăgirea șarpelui, căzând din viața veșnică și fiind izgoniți din raiul desfătării, nu ne-ai respins până la sfârșit, ci ne-ai cercetat tot timpul prin sfinții Tăi profeți, iar în zilele acestea de pe urmă ni Te-ai arătat celor ce ședem în întuneric și în umbra morții [Lc 1, 79] prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul și Dumnezeuul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Care întrupându-Se din Duhul Sfânt și din sfânta Stăpâna noastră de Dumnezeu Născută și Pururea-Fecioara Maria și făcându-Se om, ne-a arătat căi de mântuire, dăruindu-ne renașterea de sus din apă și din Duh [In 3, 3], ne-a făcut un popor câștigat pentru El Însuși și ne-a sfințit cu Duhul Tău Cel Sfânt. Care i-a iubit pe cei ai Săi care erau în lume [In 13, 1] și S-a dat pe Sine Însuși preț de răscumpărare [1 Tim 2, 6] morții care împărățește peste noi, în care eram ținuți vânduți de păcat [Rm 7, 6. 14], și pogorându-Se prin cruce la iad a înviat din morți a treia zi, și înălțându-Se la cer a șezut de-a dreapta Ta, Tatăl, hotărând o zi de răsplătire în care arătându-Se va judeca lumea toată cu dreptate și va da fiecăruia după fapta sa.

Poporul spune: După mila Ta, Doamne, și nu după păcatele noastre!

Preotul: Dar ne-a lăsat această mare taină a dreptei-credințe [1 Tim 3, 16].
Căci vrând să Se predea pe Sine Însuși morții pentru viața lumii [In 6, 51],

Poporul: Credem!

Preotul: a luat pâine pe sfințele, preaneprihănitele și fericele mâinile Sale și, privind în sus spre înălțimile cerurilor la Tine, Tatăl Lui, Dumnezeu nostru și Dumnezeu a toate, mulțumind (*poporul:* Amin), binecuvântând (*poporul:* Amin), sfințind (*poporul:* Amin) și frângând a dat sfinților Săi învățăcei și apostoli zicând: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi și pentru mulți se frânge și se dă spre iertarea păcatelor. Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine!”

Asemenea și paharul după ce a cinat, amestecând vin și apă, mulțumind (*poporul:* Amin), binecuvântând (*poporul:* Amin), sfințind (*poporul:* Amin) și gustând, a dat iarăși sfinților Lui învățăcei și apostoli zicând: „Luați! Beți dintru acesta toți! Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine! Căci ori de câte ori veți mânca Pâinea aceasta și veți bea acest Pahar, moartea Mea veți vesti, învierea și înălțarea Mea veți mărturisi, până ce voi veni [1 Co 11, 26]!”

Poporul spune: Amin! Amin! Amin! Moartea Ta, Doamne[, vestim, învierea și înălțarea Ta mărturisim]!

Preotul spune: Aducându-ne, așadar, aminte și noi de sfințele Lui pătimiri, de învierea din morți, de urcarea la ceruri, de șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl, și de slăvita și înfricoșătoarea Sa venire din nou, Îți aducem din darurile Tale acestea, de toate, pentru toate și în toate,

Poporul spune: Pe Tine Te laudăm[, pe Tine Te binecuvântăm. Doamne, și ne rugăm Ție, Dumnezeul nostru].

Diaconul spune: Plecați-vă lui Dumnezeu cu frică!

Preotul zice în sine însuși: și cerem și ne rugăm Ție, Iubitorule de oameni. Doamne, noi, păcătoșii și nevrednicii robii Țăi, și ne închinăm Ție să vină pentru bunăvoirea bunățății Tale Duhul Țău Cel Sfânt peste noi, robii Țăi, și peste darurile acestea ce stau înaintea, să le sfințească și să le arate sfinte ale sfințelor

Diaconul spune: Să luăm aminte!

Poporul spune: Amin.

Preotul cu glas tare: și să facă pâinea aceasta să devină sfântul Trup al Însuși Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos spre iertarea păcatelor și viața veșnică pentru cei ce se împărtășesc din el.

Poporul spune: Amin.

Preotul spune: iar paharul acesta să devină scumpul Sânge al Noului Legământ al Însuși Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos spre iertarea păcatelor și viața veșnică pentru cei ce se împărtășesc din el.

Poporul spune: Amin. Doamne, miluiește! (de trei ori)

Preotul spune: Și ne învrednicește, Stăpâne, să ne împărtășim cu sfințele Tale Taine spre sfințirea sufletului și a duhului, ca să devenim un trup și un duh, și să găsim parte și să avem moștenire împreună cu toți sfinții care din veac Ți-au bineplăcut Ție.

Adu-Ți aminte, Doamne, de sfânta și singura Ta Biserică catholică și dă pace ei, pe care ai câștigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău.

Întâi de toate adu-Ți aminte, Doamne, de sfântul părintele nostru arhiepiscopul (N) avva, papa și patriarhul marelui Oraș Alexandria, pe care dăruiește-ți sfințelor Tale biserici în pace, sănătos, cinstit, îndelungat în zile, drept învățând cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15] și păstorind turma Ta în pace.

Adu-Ți aminte, Doamne, de prezbiterii ortodocși, de toată diaconia și slujirea, de toți cei ce viețuiesc în feciorie și de tot poporul Tău preacredincios.

Adu-Ți aminte de noi, Doamne să ne miluiești pe toți o dată pentru totdeauna.

Poporul spune: Miluiește-ne, Dumnezeule, Părinte Atotțiitorule!

Preotul spune: Miluiește-ne, Dumnezeule Atoatețiitorule! (de trei ori)

Poporul spune: Doamne, miluiește! (de trei ori)

Preotul spune: Adu-Ți aminte, Doamne, și de mântuirea orașului acesta și a celor ce locuiesc în el cu credință în Dumnezeu.

Adu-Ți aminte, Doamne, de aer și de roadele pământului.

Adu-Ți aminte, Doamne, de ploi și de semințele pământului.

Adu-Ți aminte, Doamne, de ridicarea cu măsură a apelor râurilor.

Veselește iarăși și înnoiește fața pământului [Ps 103, 30], inundă brazdele lui, înmulțește odrăslirile lui. Înfațișează-ni-l pentru sămânță și pentru seceriș și binecuvântează-l acum cu binecuvântare. Rânduiește viața noastră. Binecuvântează cununa anului bunătații Tale [Ps 64, 12] pentru săracii poporului Tău, pentru văduvă și orfan, pentru străin și venetic, și pentru noi toți care nădăjduim întru Tine și chemăm Numele Tău cel sfânt; căci ochii tuturor nădăjduiesc spre Tine și Tu le dai hrană la bună vreme [Ps 144, 15]. Fă cu noi după bunătatea Ta, Tu Cel ce dai hrană la tot trupul. Uplete

bucurie și de veselie mâinile noastre, ca având întotdeauna de ajuns în toate să prisosim în tot lucrul bun, ca să facem voia Ta sfântă.

Poporul spune: Doamne, miluiește!

Preotul spune: Adu-Ți aminte, Doamne, de cei care-Ți aduc aceste cinstite daruri și de cei pentru care și prin care s-au adus acestea și dă-le tuturor răsplată cerească.

Pentru că poruncă a Unuia-Născut Fiului Tău, Stăpâne, este să fim părtași și ai pomenirii sfinților Tăi, fă-ne vrednici, Doamne, să ne aducem aminte și de sfinții care din veac au bineplăcut Ție, părinți, patriarhi, apostoli, profeți, propovăduitori, evangheliști, martiri, mărturisitori și de tot duhul drept care s-a săvârșit în credința lui Hristos.

Mai ales de preasfânta, preaslăvita, neprihănită, preabinecuvântata stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoare și Pururea-Fecioara Maria; de sfântul, slăvitul profet, înainte-mergător, botezător și martir Ioan; de sfântul Ștefan întâiul diacon și întâiul martir; de sfântul, fericitul Părintele nostru Marcu apostolul și evanghelistul, și de cel între sfinți Părintele nostru Vasile, făcătorul de minuni; de sfântul (N), a cărui pomenire o săvârșim astăzi, și de tot corul sfinților Tăi, cu ale căror rugăciuni și solii miluiește-ne și ne mântuiește și pe noi pentru Numele Tău cel sfânt care a fost chemat peste noi.

Diaconul spune dipticele.

Preotul spune în el însuși: Adu-Ți aminte, Doamne, și de toți cei ce au adormit mai înainte într-o preoție și din cinurile laice; învrednicește sufletele tuturor să se odihnească în sânurile sfinților părinților noștri Avraam, Isaac și Iacob. Întoarce-le și adună-le în loc de verdeață, la apa odihnei [Ps 22, 2] în raiul desfătării, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea [Is 15, 10], în strălucirea sfinților Tăi.

Iar după diptice preotul spune: Sufletele celor pe care i-ai primit acolo odihnește-le, Doamne, și învrednicește-le de Împărăția cerească. Iar pe noi, care pribegim aici, păzește-ne în credința Ta și călăuzește-ne în Împărăția Ta, dându-ne totdeauna pacea Ta, ca și în aceasta, ca și în orice lucru, să fie slăvit, înălțat, laudat, binecuvântat și sfințit preasfântul, precinstitul și binecuvântatul Tău Nume, împreună cu Hristos Iisus și Duhul Sfânt.

Poporul spune: Precum era [și cum va fi din generație în generație în vecii vecilor. Amin].

c. ANAFORALE ANTIOHIENE

Anaforaua siriacă a celor Doisprezece Apostoli⁵

Preotul: Iubirea lui Dumnezeu Tatăl [și harul Fiului Unul-Născut și marelui Dumnezeu și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și împărtășirea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți]!

Poporul: Și cu duhul tău!

Preotul: Sus să fie [inimile]!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Vrednic și drept lucru este!

Preotul: Vrednic și drept lucru este a Te adora și a Te slăvi pe Tine, Cel ce ești cu adevărat Dumnezeu, pe Unul-Născut Fiul Tău și pe Duhul Sfânt. Căci Tu din ceea ce nu e la ceea ce suntem ne-ai adus pe noi; și căzând noi, iarăși ne-ai chemat și n-ai încetat să lucrezi până ce ne-ai urcat la ceruri și ne-ai dat împărăția viitoare. Pentru toate acestea Ți mulțumim Ție și Unuia-Născut Fiului Tău și Duhului Sfânt.

Căci înaintea Ta stau de jur-împrejur heruvimii cei cu patru fețe [Iz 10, 14] și serafimii cei cu șase aripi [Is 6, 2], care împreună cu toate puterile cerești slăvesc lauda măreției Tale cu guri fără încetare și cu glasuri fără tăcere, glas înălțând, strigând și grăind:

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt!... [Is 6, 3].

Preotul, plecându-se: Sfânt ești Tu și preasfânt, Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău Cel Sfânt. Sfânt și preasfânt Tu și măreția slavei Tale, Care atât de mult ai iubit lumea, încât pe Unul-Născut Fiul Tău L-ai dat pentru ea, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică [In 3, 16].

Cu voce ridicată: Care venind și toată economia pentru noi împlinind, în noaptea în care a fost predat, a luat pâinea în mâinile Lui sfinte și, întinzându-le la cer, a binecuvântat, a sfințit, a frânt și a dat învățăceilor Săi apostolii zicând: „Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi și pentru mulți se frânge și se dă spre iertarea [păcatelor] și spre viața veșnică!”

Asemenea luând și paharul după ce au cinat, amestecând vin și apă, a mulțumit, a binecuvântat, a sfințit și gustând din ele a dat învățăceilor Săi

⁵ Traducere după textul latin din *Præx Eucharistica* I, p. 265-268.

zicând: „Luați! Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Legământului Nou, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor și spre viața veșnică!

Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine. Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea acest pahar, moartea Mea veți vesti, învierea Mea veți mărturisii, până ce voi veni [1 Co 11, 25-26].”

Poporul: Moartea Ta, Doamne[, vestim, învierea Ta o mărturisim, și venirea Ta o așteptăm! Milă și îndurare cerem de la Tine și iertarea păcatelor o implorăm! Mila Ta fie peste noi toți]!

Preotul: Aducându-ne, așadar, aminte, Doamne, de porunca Ta mântuitoare și de toată economia Ta pentru noi, de cruce, de învierea cea de-a treia zi din morți, de înălțarea la cer, de șederea Ta de-a dreapta slavei Tatălui și de a doua Ta slăvită venire, în care vei judeca cu slavă viii și morții și vei da fiecăruia după faptele lui cu iubire de oameni, pe Tine Te roagă Biserica Ta și turma Ta și prin Tine și cu Tine se roagă Părintelui Tău zicând: Miluiește-mă!

Poporul: Miluiește-ne[,Dumnezeule, Părinte atotputernic, miluiește-ne]!

Preotul: Și noi, Doamne, mulțumindu-Ți ne mărturisim Ție pentru toate și din pricina a toate.

Poporul: Pe Tine Te laudăm[, pe Tine Te binecuvântăm, Ție Îți mulțumim. Doamne, și ne rugăm Ție, Dumnezeul nostru, milostiv fii, Bunule, și ne miluiește]!

Diaconul: În tăcere și în liniște [stați și vă rugați! Rugați-vă: Pacea fie cu noi și liniștea cu noi toți]!

Preotul: Încă Te chemăm, Doamne Atoatețitorule și Dumnezeule al puterilor sfinte, căzând pe fețele noastre înaintea Ta, ca să trimiți Duhul Tău Cel Sfânt peste aceste ofrande ce sunt puse înaintea.

Cu voce ridicată: Și arată această pâine cinstitul Trup al Domnului nostru Iisus Hristos și paharul acesta Sângele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să fie pentru toți cei ce vor gusta din ele spre viață și înviere, spre iertarea păcatelor și sănătatea sufletului și a trupului și spre luminarea minții și spre răspuns bun la înfricoșătorul tribunal al Hristosului Tău; și nimeni să nu piară din poporul Tău, Doamne, ci ne învrednicește pe toți să-Ți aducem închinare și să-Ți slujim fără frică în toată vremea vieții noastre, iar acum să ne deslășim de cereștile, nemuritoarele și de viață făcătoarele Tale Taine prin harul mila și iubirea Ta de oameni.

Poporul: Amin.

Preotul, plecându-se: Îți aducem, așadar, Doamne Atotputernice, această jertfă cuvântătoare pentru toți oamenii, pentru toată Biserica Ta, pentru episcopii care drept învață cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15], pentru smerenia/umilița mea, pentru preoți și diaconi, pentru ortodocșii din orice ținut, pentru întreg poporul Tău credincios, pentru paza turmei Tale, pentru sfântă biserica aceasta, pentru tot orașul și ținutul credincioșilor, pentru frații noștri care sunt în nenorociri, pentru cei care au adus aceste ofrande, pentru toți care obișnuiesc să fi numiți în sfintele Tale biserici, ca să le dai tuturor ajutor, și pentru părinții și frații noștri care s-au mutat în dreapta-credință, ca să-i așezi în slava dumnezeiască neintrând cu ei la judecată, fiindcă nimeni viu nu-i nevinovat înaintea Ta [Ps 142, 2].

Cu glas ridicat: Căci Unul este Cel ce a trăit pe pământ fără păcat [1 In 2, 2], Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, marea ispășire [1 Ptr 4, 11] pentru neamul nostru, prin Care nădăjduim să aflăm milă și iertarea păcatelor, și pentru El, și acelora.

Poporul: Slăbește, lasă[, Dumnezeule, păcatele noastre, pe care le-am făcut cu voie sau fără voie, cu știință sau cu neștiință]!

Preotul: Să o pomenim mai ales pe sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioara Maria, pe dumnezeieștii apostoli, pe sfinții profeți, pe martirii ce strălucesc de biruință și pe toți sfinții care Ți-au plăcut Ție, cu ale căror rugăciuni și solii să fim păziți de rău și să fie peste noi mila în amândouă lumile.

Ca și în aceasta, precum în toate, să fie slăvit binecuvântatul Tău Nume împreună cu cel al lui Iisus Hristos și al Sfântului Tău Duh.

Poporul: Cum era [și va fi din generație în generație în vecii vecilor. Amin].

Anaforaua Sfântului Ioan Hrisostom

(a se vedea mai jos *Barberini gr. 336*, nr. 32–37, p. 924–927)

Anaforaua Sfântului Vasile cel Mare

(a se vedea mai jos *Barberini gr. 336*, nr. 14–16, p. 913–919)

Anafora Sfântului Iacob fratele Domnului⁶

Preotul: Iubirea lui Dumnezeu și Tatăl, harul Domnului și Dumnezeul și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, comuniunea și darul Preasfântului Duh să fie cu voi cu toți [2 Co 13, 13]!

Poporul: Și cu duhul Tău [2 Tim 4, 22]!

Preotul: Sus să avem mintea și inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Vrednic și drept lucru este!

[Mulțumire și lauda creației]

Și preotul închinându-se spune: Cu adevărat lucru vrednic și drept, cuvenit și folositor este pe Tine a Te lăuda, pe Tine a Te binecuvânta, Ție a ne închina, pe Tine a Te slăvi, Ție a-Ți mulțumi, Ziditorului a toată făptura văzută și nevăzută, Comorii bunătăților cerești, Izvorului vieții și al nemuririi, Dumnezeului și Stăpânului a toate, pe Care-L cântă cerurile și cerurile cerurilor și toate puterile lor, soarele și luna și tot corul stelelor [Ps 148, 2-4], pământul, marea și toate cele din ele [Ps 68, 35]; Ierusalimul ceresc, adunarea aleșilor, Biserica celor întâi-născuți scriși în ceruri, duhurile dreptilor [Evr 12, 22-23] și profeților, sufletele martirilor și apostolilor, îngeri, arhangheli, tronuri, domnii, stăpânii [Col 1, 16] și puteri înfricoșătoare, heruvimii cei cu mulți ochi [Iz 10, 12] și serafimii cei cu șase aripi, care cu două aripi își acoperă fețele, cu două picioarele și cu două zboară strigând unul către altul [Is 6, 2] cu guri netăcute și teologhisiri fără tăcere (cu glas mare) cântarea de biruință a măreției slavei Tale cântând cu glas strălucit, strigând, slăvind și zicând:

[Sanctus]

Poporul: Sfânt! Sfânt! Sfânt, Domnul Savaot! Plin e cerul și pământul de slava Ta [Is 6, 3]! Osana întru cele de sus [Ps 117, 26]! Binecuvântat este Cel ce a venit și vine în Numele Domnului! Osana întru cele de sus [Mt 21, 9; Ps 117, 26]!

Și preotul stând binecuvântează darurile spunând în sine însuși: Sfânt ești, împărate al veacurilor, Domnul și Dătătorul a toată sfințenia! Sfânt este și

⁶ Reprezintă tipul antiohian. Textul după codicele cel mai vechi *Vatic. gr. 2282*, secolul IX, ed. critică CH. MERCIER în *Patrologia Orientalis* 26 (1946) și în *Prax Eucharistica* 1, p. 244-260.

Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care ai făcut toate! Sfânt e și Duhul tău Cel Preasfânt, Care cercetează toate și adâncurile Tale [1 Co 2, 10] ale lui Dumnezeu și Tatăl.

[Lauda economiei mântuirii]

Și plecându-se spune: Sfânt ești, Atoatețitorule, Atotputernice, Înfricoșătorule, Bunule, Îndurate, Cel milostiv mai cu seamă pentru făptura Ta, Cel ce din pământ l-ai făcut pe om după chipul și asemănarea Ta [Fc 2, 7; 1, 26] dăruindu-i desfătarea raiului, iar călcând el porunca și căzând, nu l-ai trecut cu vederea, nici nu l-ai părăsit, Bunule, ci l-ai povățuit ca un Tată mult-îndurător prin Lege și l-ai călăuzit prin profeții Tăi.

După care L-ai trimis în lume pe Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, ca venind El să înnoiască și ridice chipul Tău. Și Acesta coborând din ceruri și întrupându-Se din Duhul Sfânt și Sfânta Maria Pururea-Fecioara și de Dumnezeu Născătoarea și viețuind împreună cu oamenii [Bar 3, 38] a rânduit în economia Lui toate spre mântuirea neamului nostru.

[Referatul instituirii]

Iar vrând El, Cel fără de păcat, să primească pentru noi păcătoșii moartea de bunăvoie și de viață făcătoare prin cruce, în noaptea în care a fost predat [1 Co 11, 23] sau, mai bine zis, S-a predat pe Sine Însuși pentru viața și mântuirea lumii [In 6, 51],

Ridicându-se apoi și ținând pâinea, spune pecetluind-o [cu semnul crucii]: luând pâinea cu sfințele, preacuratele, nepătatele și nemuritoarele mâinile Sale, privind în sus spre cer și arătând-o Ție, lui Dumnezeu și Tatăl, mulțumind, binecuvântând, sfințind și frângând a dat sfinților și fericitelor Lui învățăcei și apostoli zicând:

Și pune pâinea zicând cu glas mare: Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care pentru voi se frânge și se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

Apoi luând potirul spune în sine însuși pecetluindu-l [cu semnul crucii]: Asemenea după ce au cinat luând paharul și amestecând în el vin și apă, ațintindu-și ochii spre cer și arătându-l Ție, lui Dumnezeu și Tatăl, mulțumind și binecuvântând, sfințindu-l, umplându-l de Duh Sfânt, l-a dat sfinților și fericitelor Lui învățăcei și apostoli zicând:

Și punându-l spune cu glas mare: Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Noului Legământ, care pentru voi și pentru mulți se varsă și se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

După care spune în sine însuși ridicându-se: Aceasta să faceți ca aducere-aminte de Mine; că ori de câte ori veți mânca din Pâinea aceasta și veți bea din acest Pahar, moartea Fiului Omului vestiți și Învierea Lui veți mărturisii, până ce va veni [1 Co 11, 25–26].

Și diaconii de față răspund: Credem și mărturisim!

Poporul: Moartea Ta, Doamne, vestim! Învierea Ta mărturisim!

După care pecetluiește și plecându-se spune:

[Anamneza]

Aducându-ne așadar aminte și noi, păcătoșii, de pătimirile Lui făcătoare de viață, de crucea mântuitoare, de moarte, de mormânt, de învierea de a treia zi, de înălțarea la ceruri și de șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl, și de a doua, slăvita și înfricoșătoarea Lui venire, când va veni cu slavă să judece viii și morții, când va răsplăti fiecăruia după faptele lui [Mt 25, 31] — cruță-ne, Doamne Dumnezeule (*de trei ori*)! —, sau mai bine zis potrivit îndurării Tale, Îți aducem, Stăpâne, această jertfă înfricoșătoare și fără sânge rugându-Te să nu faci cu noi după păcatele noastre, nici să ne răsplătești după fărădelegile noastre [Ps 102, 10], ci după îngăduința și ne-spusa Ta iubire de oameni trecând peste și ștergând înscrisul împotriva noastră [Col 2, 14], rugătorii Tăi, să ne dăruiești darurile Tale cerești și veșnice, pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-ai pregătit, Dumnezeule, celor ce-L iubesc pe El [1 Co 2, 9], și să nu lepezi din pricina mea și a păcatelor mele pe poporul Tău, iubitorule de oameni Doamne (*de trei ori*),

Și cu glas mare: căci poporul Tău și Biserica Ta Te imploră.

Poporul: Miluiește-ne, Doamne Dumnezeule, Părinte, Atotțiitorule.

[Epicleza]

Iar preotul ridicându-se spune către sine însuși: Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, Părinte, Atotțiitorule! Miluiește-ne, Dumnezeule, Mântuitorul nostru! Miluiește-ne, Dumnezeule, după mare mila Ta și trimite peste noi și peste darurile ce stau înaintea pe Duhul Tău Preasfânt,

Și plecându-se spune: Domnul și de viață făcătorul, Cel ce șade pe tron împreună cu Dumnezeu Tatăl și Unul-Născut Fiul Tău, Cel care coimpărătește, Cel de-o-ființă și coetern, Care a grăit în Lege, în profeți și în Noul Tău Testament, Cel ce S-a pogorât în chip de porumbel peste Domnul nostru Iisus Hristos în râul Iordan și a rămas peste El, Cel ce S-a pogorât peste Sfinții Tăi apostoli în chip de limbi de foc în foisorul cel de sus al sfântului și slăvitului Sion în ziua Sfintei Cincizecimi,

Și ridicându-se spune către sine însuși: trimite, Stăpâne, Însuși Preasfântul Tău Duh peste noi și peste aceste sfinte daruri ce stau înaintea

Și cu glas mare: ca prin sfânta, buna și slăvita Lui venire să vină și sfințească prin aceasta sfântul Trup al lui Hristos

Poporul: Amin

Preotul: iar paharul acesta scumpul Sânge al lui Hristos,

Ridicându-se preotul spune în sine însuși: ca să fie pentru toți cei ce se vor împărtăși din ele spre iertarea păcatelor și spre viața veșnică, spre sfințirea sufletelor și a trupurilor, spre rodirea de fapte bune, spre întărirea sfintei Tale Biserici catholice și apostolice, pe care ai întemeiat-o pe piatra credinței, ca porțile iadului să nu aibă tărie împotriva ei, izbăvind-o de toată erezia și de scandalul celor ce lucrează fărădelegea și de dușmanii care s-au răzvrătit și se războiesc împotriva ei până la sfârșitul veacului.

Și clericii răspund: Amin.

[Dipticele viilor]

După care pecetluiește și, plecându-se, spune: Îți aducem, Stăpâne, această jertfă și pentru sfintele Tale Locuri, pe care le-ai slăvit prin arătarea dumnezeiască a Hristosului Tău și prin venirea Preasfântului Tău Duh, înainte de toate pentru sfântul și slăvitul Sion, mama tuturor Bisericilor, și pentru Sfânta Ta Biserică catholică și apostolică din toată lumea locuită; dăruiește-i și acum, Stăpâne, cu bogăție darurile Preasfântului Tău Duh.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de sfinții noștri părinți și episcopi care în toată lumea învață drept cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15]. Întâi de toate de sfântul părintele nostru (N), de tot clerul și cinul lui preoțesc; dăruiește-i bătrânețe cinstită, păzindu-l îndelungat în zile păstorind poporul Tău în toată evlavia și cuviința.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cinstitul prezbiteriu de aici și de pretutindenii, de diaconia cea întru Hristos și de toată slujirea, de tot cinul bisericesc, de frăția noastră în Hristos și de tot poporul iubitor de Hristos.

Adu-Ți aminte, Doamne, de preoții care stau de față cu noi în acest sfânt ceas înaintea sfântului Tău jertfelnic pentru aducerea Jertfei sfinte și fără de sânge și dă-le lor și nouă cuvânt întru deschiderea gurii noastre spre slava și lauda preasfântului Tău Nume.

Adu-Ți aminte, Doamne, după mulțimea milei Tale și a îndurărilor Tale și de mine, smeritul/umilul, păcătosul și nevrednicul robul Tău, cercetează-mă cu milă și cu îndurări [Ps 102, 4], izbăvește-mă și mă scapă de cei ce mă prigonesc, Doamne [Ps 141, 7], Doamne al puterilor, și pentru că în mine s-a înmulțit păcatul, să prisosească harul Tău [Rm 5, 20].

Adu-Ți aminte, Doamne, și de diaconii care înconjoară sfântul Tău jertfelnic și dă-le lor viață ireproșabilă, păzește-le diaconia nepătată, păzește-i și câștigă-le trepte bune.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de Orașul Tău Sfânt al nostru [Ierusalim], de Orașul imperial și orice oraș și sat și de cei ce locuiesc în ele în credință ortodoxă și în evlavie, de pacea și siguranța lor.

Adu-Ți aminte, Doamne, de preaevlaviosul și de Hristos iubitorul nostru împărat, de evlavioasa și de Hristos iubitoarea lui împărăteasă, de tot palatul și curtea lui, de ajutorul din cer și de biruința lor; ia armă și scut și scoală-Te în ajutorul lui [Ps 34, 2], supune-i lui toate neamurile dușmane și barbare care vor războaie [Ps 67, 31], rânduește-le sfaturile, ca viață liniștită și tihnită să petrecem în toată cucernicia și cuviința [1 Tim 2, 2].

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce călătoresc pe mare și pe uscat, de creștinii care sunt între străini, de părinții și frații noștri din lanțuri și închisori, din robie, din exiluri, din mine și chinuri și din amare sclavii, și de întoarcerea în pace a fiecăruia la ale lui.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei se sunt în bătrânețe și în neputință, de cei bolnavi, de cei ce ostenesc, de cei supărați de gânduri necurate, de grabnica lor vindecare de la Dumnezeu și de mântuirea lor.

Adu-Ți aminte, Doamne, de tot sufletul creștinesc cel necăjit și chinuit care are nevoie de mila și ajutorul lui Dumnezeu, și de întoarcerea celor rătăciți.

Adu-Ți aminte, Doamne, de părinții și frații noștri care petrec în feciorie, în evlavie și asceză și se luptă în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului [Evr 11, 38], de tovarășii ortodocșilor din orice loc și de tovarășia noastră în Hristos de aici.

Adu-Ți aminte, Doamne, de părinții și frații noștri care se ostenesc și ne slujesc nouă pentru Numele Tău sfânt.

Adu-Ți aminte, Doamne, de toți spre bine și miluiește-i pe toți, Stăpâne; împacă-Te cu noi, dă pace mulțimilor poporului Tău; risipește poticnelile, surpă războaiele, fă să înceteze schimele Bisericilor, răzvrătirile ereziilor le desființează grabnic, doboară trufia păgânilor, înalță cornul creștinilor, pacea și iubirea Ta dă-ni-le, Dumnezeuule, Mântuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului [Ps 64, 6].

Adu-Ți aminte, Doamne, de bună temperarea diverselor feluri de aer, de ploii pașnice, de rouă bună, de belșugul roadelor, de recolta desăvârșită, de cununa anului bunătații Tale [Ps 64, 12], căci ochii tuturor nădăjduiesc spre Tine și Tu dai hrana lor la bună vreme [Ps 145, 15-16], deschizi gura Ta și umpli de bunăvoirea Ta tot ce-i viu.

Aici face semn spre diacon: Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce au adus și aduc roade în sfintele Tale biserici, Dumnezeuule, de cei care-și aduc aminte de cei săraci și ne-au poruncit nouă să-i pomenim în rugăciunile noastre.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de cei ce au adus la sfântul Tău jertfelnic aceste ofrande în ziua de astăzi și de cei pentru care le-a adus fiecare sau pe care-l are în gând și care se vor citi acum.

Și pomenește pe câți vrea din cei ce sunt în viața aceasta: Adu-Ți aminte, Doamne, și de părinții, prietenii, rudele și frații noștri (N).

Adu-Ți aminte, Doamne, de toți ortodocșii aceștia pe care i-am pomenit și pe care nu i-am pomenit; dă-le lor cele cerești în locul celor pământești, cele nestricăcioase în locul celor stricăcioase, cele veșnice în locul celor vremelnice potrivit făgăduinței Hristosului Tău, fiindcă ai puterea vieții și a morții [Sol 16, 13].

[Dipticele celor adormiți și ale sfinților]

Adu-Ți aminte, Doamne, și de cei ce au bineplăcut Ție din generație în generație, sfinți părinți, patriarhi, profeți, apostoli martiri, mărturisitori, dascăli, cuvioși și de tot duhul drept săvârșit în credința în Hristosul Tău.

Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine [Lc 1, 28]! Bindecuvântată ești tu între femei și bindecuvântat este rodul pântecelui tău [Lc 1, 42], că ai născut pe Mântuitorul sufletelor noastre! (de trei ori)

Și cu glas mare spune: Mai ales de preasfânta, preabinecuvântata și preacurata Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria.

Și numai clericii răspund spunând în ascuns: Adu-Ți aminte, Doamne, Dumnezeul nostru.

Iar preotul spune în ascuns: De Sfântul Ioan profetul, Înainte-mergătorul și Botezătorul.

De sfinții apostoli Petru, Pavel, Andrei, Iacob, Ioan, Filip, Bartolomeu, Toma, Matei, Iacob, Simon, Iuda, Matia, de evangheliștii Marcu și Luca.

De sfinții profeți, patriarhi și drepti.

De sfântul protodiacon și protomartir Ștefan.

De sfinții martiri și mărturisitori care pentru Hristos au dat mărturie și au mărturisit mărturisirea cea bună [I Tim 6, 2].

De pruncii care au fost omorâți de Irod împărat.

De sfinții martiri Procopie, Teodor, Kyr, Ioan, Gheorghe, Leontie, Serghie, Vach, Cosma, Damian, Sabinian, Pavel, Vavila, Agatanghel, Eustratie și cei ce au luptat împreună cu ei.

De sfinții patruzeci și de sfinții patruzeci și cinci [de martiri].

De sfânta protomartiră Tecla.

De sfintele femei purtătoare de mir.

De sfintele femei martire Tatti, Fevronia, Anastasia, Eufemia, Sofia, Varvara, Iuliana, Irina, Elpis, Pistis și Agapi.

Adu-Ți aminte, Doamne, Dumnezeule, de sfinții noștri părinți și arhiepiscopi de la sfântul Iacob apostolul și fratele Domnului și întâiul între arhiepiscopi până la Leontie și Atanasie care au fost arhiepiscopi ortodocși ai sfântului Oraș al lui Hristos Dumnezeul nostru [Ierusalim]; și de cei ce au fost arhiepiscopi, de la sfântul și fericitul nostru părinte apostolic Enea, întâiul între episcopi, până la Sofronie și Ioan.

Adu-Ți aminte, Doamne, de sfinții noștri părinți și învățători Clement, Timotei, Ignatie, Dionisie, Irineu, Grigorie, Alexandru, Eustatie, Atanasie, Vasile, Grigorie, Grigorie, Ambrozie, Amfilohie, Liberiu, Damasus, Ioan, Epifanie, Teofil, Celestin, Augustin, Chiril, Leon, Proclu, Proteriu, Felix, Hormizda, Evloghie, Efrem, Atanasie, Teodor, Martin, Agaton, Sofronie.

Adu-Ți aminte, Doamne, de sfintele și marile Șase Sinoade Ecumenice: de cei 318 părinți de la Niceea, de cei 150 de la Constantinopol, de cei 200 de la întâiul [sinod] de la Efes, de cei 630 de la Chalcedon, de cei 164 de la sfântul Sinod al V-lea, de cei 289 de la sfântul Sinod al VI-lea, și de celelalte sinoade și episcopi care au învățat drept în lumea întreagă în chip ortodox cuvântul adevărului.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de sfinții noștri părinți și asceți Pavel, Artenie, Hariton, Pavel, Pahomie, Amun, Teodor, Ilarion, Arsenie, Macarie, Sisoe, Ioan, Pamvo, Pimen, Nil, Isidor, Efrem, Simeon, Simeon, Teodosie, Sava, Sava, Eftimie, Teoctist, Gherasim, Pantoleon, Maxim, Anastasie, Cosma și Ioan.

Adu-Ți aminte, Doamne, și de sfinții noștri părinți care au fost omorâți de barbari în sfântul munte Sinai și în Raith și de ceilalți cuvioși părinți ai noștri și asceți ortodocși, și de toți sfinții, nu pentru că am fi vrednici să-i pomenim pe ei, fericirii, ci pentru ca și ei, care stau înaintea înfricoșătorului și cutremurătorului Tău scaun de judecată, să ne pomenească în schimb pe noi cei vrednici de milă.

Adu-Ți aminte, Doamne, de prezbiteri, diaconi, diaconițe, ipodiaconi, citeți, exorciști, tâlcuitori, cântăreți, monahi, fecioare, văduve, orfani, înfrânați, care s-au săvârșit cu credință în comuniunea Bisericii Tale sfinte, catholice și apostolice.

Adu-Ți aminte, Doamne, de preaevlavioșii și credincioșii împărați Constantin, Elena, Teodosie cel Mare, Marcian, Pulheria, Leon, Iustinian, Constantin și de cei care au împărățit după ei cu cucernicie și credință, și de toți laicii ortodocși care au adormit în credința și pecetea lui Hristos.

Adu-Ți aminte, Doamne, de părinții, prietenii și rudele noastre.
Și după aceea pomenește câți ortodocși vrea: De toți acești ortodocși adu-Ți aminte Doamne, Dumnezeul duhurilor și a tot trupul [Nm 16, 22], pe care i-am pomenit și pe care nu i-am pomenit, și Tu însuți îi odihnește în pământul celor vii [Ps 113, 17], în împărăția Ta, în desfătarea raiului [Iz 28, 13], în

sânurile lui Avraam [Lc 16, 22], Isaac și Iacob, și ale sfinților noștri părinți de unde a fugit durerea, întristarea și suspinarea [Is 35, 10], unde privește și strălucește tot timpul lumina feței Tale [Ps 4, 7]. Îndreptează în pace sfârșitul vieții noastre, creștinesc, bineplăcut și fără de păcat, Doamne, adunându-ne la picioarele aleșilor Tăi când vrei și cum vrei, numai fără rușine și greșeli, prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, căci El Singur S-a arătat fără de păcat pe pământ.

Diaconul: Și pentru pacea și statornicia întregii lumi și a sfințelor lui Dumnezeu Biserici, și pentru cei pe care fiecare i-a adus ofrandă și-i are în gândul lui, pentru poporul care stă împrejur, pentru toți și pentru toate.

Și preotul spune cu glas mare: Prin El și vouă și lor ca un Dumnezeu bun și Stăpân iubitor de oameni.

Poporul: Lasă, ușurează, iartă, Dumnezeule, greșelile noastre cele cu voie și fără voie, cele cu știință și cu neștiință!

Preotul singur spune: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat și slăvit împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

d. Anaforaua siro-orientală a Apostolilor Addai și Mari⁷

— Harul Domnului nostru [Iisus Hristos și iubirea lui Dumnezeu Tatăl și comuniunea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toți [2 Co 13, 13], acum și pururea și în vecii vecilor!]

— Amin.

— Sus mințile voastre!

— La Tine, Dumnezeu lui Avraam, Isaac și Iacob, Împărat vrednic de laudă.

— Se aduce ofranda lui Dumnezeu Domnul a toate!

— Drept și vrednic lucru este.

Vrednic de laudă din toate gurile noastre și de mărturisire de toate limbile noastre e Vrednicul de adorare și de laudă Nume al Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt, Cel ce a creat lumea prin harul Său și pe cei ce locuiesc în ea în milostivirea Lui, i-a mântuit pe oameni în îndurarea Sa și a dat mare har

⁷ Forma cea mai veche păstrată în codicele *Mar Esaya* și editată de W. MACOMBER, *Orientalia Christiana Periodica* 32 (1966), p. 331–371. Anaforalele de tip siro-oriental mai cuprind o versiune amplificată a anaforei atribuite Apostolilor Addai și Mari, o anafora atribuită lui Teodor al Mopsuestiei și o anafora atribuită lui Nestorie, toate mai recente.

celor muritori. Măreției Tale, Doamne, se închină mii de mii de făpturi de sus și zeci de mii de zeci de mii de îngeri [Dn 7, 10], oștirile duhurilor, slujitori de foc [Ps 103, 4] și duh împreună cu heruvimii și serafimii sfinți laudă Numele Tău, strigă și laudă [neîncetat strigând unul către altul și zicând]:

Sfânt! Sfânt! Sfânt [Domnul Dumnezeuul puterilor! Plin e cerul și pământul de lauda Ta [Is 6, 2-3]! Osana întru cele înalte! Osana Fiului lui David! Binecuvântat fie Cel ce vine în Numele Domnului! Osana întru cele înalte!] [Mt 21, 9; Ps 117, 26].

Cu aceste puteri cerești Te lăudăm, Doamne, și noi, slujitorii Tăi slabi, neputincioși și netrebncici, pentru că ne-ai făcut un mare har care nu poate fi întors înapoi. Căci ai îmbrăcat omenitatea noastră ca să ne faci vii prin Dumnezeuirea Ta, ai ridicat împilarea noastră, ai înălțat căderea noastră, ai înviat mortalitatea noastră, ai iertat datoriile noastre, ai îndreptat păcătoșenia noastră, ai luminat mintea noastră, i-ai biruit pe vrăjmașii noștri, Doamne, Dumnezeuul nostru, ai făcut neputința firii noastre slabe să strălucească de bogatele mile ale harului Tău. Pentru toate [ajutoarele și harurile Tale față de noi îți ducem laudă, cinste, mărturisire și închinare acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.]

Tu, Doamne, în milele Tale multe care nu pot fi spuse, adu-Ți aminte de toți părinții drepecți care au bineplăcut înaintea Ta în aducerea-aminte a Trupului și Sângelui Hristosului Tău, pe care Ți le aducem pe acest sfânt și curat altar după cum ne-ai învățat. Și dă-ne liniștea și pacea Ta în toate zilele acestei lumi, ca să Te cunoască toți locuitorii pământului; că Tu Singur ești Dumnezeu, adevărat Părinte, și Tu L-ai trimis pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău iubit; iar El, Domnul și Dumnezeuul nostru, ne-a învățat în Evanghelia Lui făcătoare de viață toată curăția și sfințenia profeților și apostolilor, a martirilor și mărturisitorilor, a episcopilor, prezbiterilor și diaconilor, și a tuturor fiilor sfintei Biserici catholice care au fost însemnați cu semnul sfântului Botez.

Și noi, Doamne, micii, neputincioșii și netrebncicii Tăi slujitori, care ne-am adunat și stăm acum înaintea Ta, am primit prin predania chipului [typos] dat de Tine și bucurându-ne, lăudând, săltând și pomenind săvârșim această mare și înfricoșătoare Taină a morții și învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Să vină, Doamne, Duhul Tău Cel Sfânt și să Se odihnească peste ofranda robilor Tăi, să o binecuvânteze și să o sfințească; ca să fie pentru noi, Doamne, spre ispășirea datoriilor și iertarea păcatelor, spre marea nădejde a învierii morților și viața cea nouă în Împărăția cerurilor împreună cu toți care au bineplăcut Ție.

Pentru toată această minunată economie față de noi Te mărturisim și Te lăudăm neîncetat în Biserica Ta răscumpărată prin scumpul Sânge al Hristo-

sului Tău [*I Ptr* 1, 19; *FA* 20, 28], cu gură deschisă și față descoperită [*2 Co* 3, 18], aducând [laudă, cinste, mărturisire și închinare Numelui Tău viu, sfânt și de viață făcător în vecii vecilor. Amin].

e. Canonul euharistic roman⁸

- Domnul cu voi!
- Și cu duhul tău!
- Sus să avem inimile!
- Le avem la Domnul!
- Să mulțumim Domnului Dumnezeuului nostru!
- Vrednic și drept lucru este!

[*Praefatio* — variabilă]

Lucru cu adevărat vrednic și drept, convenit și mântuitor, este a-Ți mulțumi întotdeauna și în tot locul, Doamne, Părinte sfinte, Dumnezeule atotputernic și veșnic, prin Hristos Domnul nostru. Prin Care măreția Ta o laudă îngerii, o venerază arhanghelii, tronurile, domniile, stăpâniile și o adoră stăpâniile și puterile și pe care o celebrează săltând la un loc heruvimii și serafimii. Împreună cu care ne rugăm: poruncește să fie primite și glasurile noastre care rostesc cu mărturisire umilă:

[*Sanctus*]

Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Dumnezeu Savaot! Pline sunt cerurile și pământul de slava Ta! Osana întru cele mai înalte! Binecuvântat Cel ce vine în numele Domnului! Osana întru cele mai înalte!

[*Te igitur*]

Pe Tine, așadar, preaîndurate Părinte, prin Iisus Hristos Fiul Tău, Domnul nostru, Te rugăm implorând și cerem să primești și să binecuvântezi aceste daruri, aceste ofrande, aceste jertfe fără pată, pe care ți le aducem întâi de toate pentru sfânta Ta Biserică catholică, pe care să socotești lucru vrednic să o împaci, să o păzești, să o aduni și să o conduci în tot pământul în unire cu slujitorul Tău, papa nostru (*N*), cu episcopul Tău (*N*) și toți credincioșii ce păzesc credința catholică și apostolică.

⁸ Reprezintă tipul latin occidental clasic. Traducere după *Præx Eucharistica* I, p. 426-438.

[*Memento — pro vivis*]

Adu-Ți aminte, Doamne, de slujitorii și de slujitoarele Tale (N) și de toți cei ce stau în jurul nostru, a căror credință o cunoști și a căror evlavie îți e știută. Care îți aduc această jertfă de laudă pentru ei înșiși și pentru toți ai lor, pentru mântuirea sufletelor lor, pentru nădejdea mântuirii și a fi păziți teferi, și-Ți aduc rugăciunile lor Ție, veșnicului, viului și adevăratului Dumnezeu.

[*Communicantes*]

Împărtășind și venerând memoria întâi de toate a slăvitei Pururea-Fecioare Maria Născătoarea Dumnezeului și a Domnului nostru Iisus Hristos, dar și a fericitorilor Țăi apostoli și martiri Petru, Pavel, Andrei, Iacob, Ioan, Toma, Iacob, Filip, Bartolomeu, Matei, Simon și Tadeu, Lin, Clet, Clement, Sixt, Corneliu, Ciprian, Laurențiu, Chrysogon, Ioan și Pavel, Cosma și Damian, și a tuturor sfinților Țăi, pentru ale căror merite și rugăciuni dă-ne să fim întăriți întru toate de ajutorul ocrotirii Tale. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Hanc igitur*]

Această ofrandă a noastră, a slujitorilor Țăi, dar și a tuturor robilor Țăi, cerem, așadar, Doamne, să o primești cu plăcere și să rânduiești în pacea Ta zilele noastre, dar și să poruncești să fim smulși din osânda cea veșnică și să fim numărați în turma aleșilor Țăi. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Quam oblationem*]

Pe care ofrandă cerem ca Tu, Dumnezeule, să socotești vrednic să o faci binecuvântată, numărată, validă, rațională și acceptabilă, ca să se facă pentru noi Trupul și Sângele preaiubitului Fiului Țău, Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos.

[*Qui pridie*]

Care în ziua dinaintea pămîririi Lui a luat pâinea în sfintele și veneratele mâinile Sale și înălțându-și ochii la cer, spre Tine, Dumnezeu, Tatăl Său Atotputernic, mulțumindu-Ți a binecuvântat, a frânt, a dat învățăceilor Lui zicând:

„Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu.”

Asemenea, după ce a cinat, luând și acel strălucit pahar în sfintele și veneratele mâinile Sale, mulțumindu-Ți iarăși a binecuvântat și a dat învățăceilor Lui zicând:

„Luați și beți din acesta toți! Căci acesta e paharul Sângelui Meu, al Legământului nou și veșnic, taină a credinței, care pentru voi și pentru mulți se va vărsa spre iertarea păcatelor. De fiecare dată când veți face aceasta, să o faceți ca aducere-aminte de Mine!”

[*Unde memores*]

Aducându-ne aminte, aşadar, Doamne, noi slujitorii Tăi, dar şi poporul Tău sfânt, de fericita pătimire a lui Hristos, Fiul Tău şi Dumnezeuul nostru, ca şi de învierea din iad şi slăvita înălţare la cer, aducem măreţiei Tale strălucite din darurile date de Tine jertfă curată, jertfă sfântă, jertfă nepătată: Pâinea sfântă a vieţii veşnice şi Paharul mântuirii veşnice.

[*Super quae*]

Asupra cărora socoteşte vrednic să arunci o privire îndurată şi senină şi să le primeşti cum ai socotit vrednic să primeşti darurile slujitorului Tău dreptul Abel, jertfă patriarhului nostru Avraam şi ceea ce Ți-a adus marele Tău preot Melchisedec: jertfă sfântă, ofrandă nepătată.

[*Supplices Te*]

Cu implorare Te rugăm, atotputernice Dumnezeuule, porunceşte ca acestea să fie duse de mâna îngerului Tău în altarul Tău de sus, sub privirea măreţiei Tale dumnezeieşti, ca ori de câte ori primim din această împărtaşire a altarului preasfântul Trup şi Sânge al Fiului Tău, să ne umplem de toată binecuvântarea cerească şi de har. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Memento etsiam — pro defuntis*]

Adu-Ți aminte, Doamne, şi de cei (N) care ne-au precedat cu semnul credinţei şi dorm în somnul păcii. Lor şi tuturor celor ce se odihnesc în Hristos Te rugăm să le dai loc de răcorire, de lumină şi de pace. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Nobis quoque*]

Şi pe noi, păcătoşi slujitorii Tăi, care nădăjduim de la mulţimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3], socoteşte vrednic să ne faci parte şi părtaşie cu sfinţii Tăi apostoli şi martiri, cu Ioan, Ştefan, Martin, Barnaba, Ignatie, Alexandru, Marcelin, Petru, Felicitas, Perpetua, Agata, Lucia, Agneta, Cecilia, Anastasia şi cu toţi sfinţii Tăi, în a căror tovărăşie, cerem, primeşte-ne şi pe noi, nu cântărind meritele noastre, ci lărgind iertarea Ta. Prin Hristos Domnul nostru.

[*Per quem*]

Prin Care, Doamne, creezi, sfinţeşti, faci vii, binecuvântezi şi ne dai mereu toate aceste lucruri bune.

[*Per ipsum*]

Prin El, cu El şi în El, în unitatea Duhului Sfânt, Ție Dumnezeului Tată Atotputernic, fie toată cinstea şi slava în vecii vecilor. Amin.

Cel mai vechi *Euchologion* bizantin: *Barberini graecus 336*

(sudul Italiei, a doua jumătate a secolului VIII)¹

Liturghia Sfântului Vasile [cel Mare]

[1] *Rugăciunea pe care o face preotul în skevofilakion
când pune pâinile pe disc.*

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce Pâinea cea cerească, hrana întregii lumi [In 6, 51], pe Domnul nostru Iisus Hristos L-ai trimis mântuitor, răscumpărător și binefăcător Care ne binecuvântează și ne sfințește, Însuți binecuvântează această punere înaintea [*prothesin*] și primește-o la jertfelnicul Tău mai presus de ceruri. Adu-Ți aminte ca un bun și iubitor de oameni de cei care le-au adus și de cei pentru care le-au adus, iar pe noi ne păzește neosândiți în lucrarea sfântă [*hierourgia*] a dumnezeieștilor Tale Taine. *Ecofnis*: Că s-a sfințit și slăvit preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, acum și purerea și în vecii vecilor. Amin.

[2] *Rugăciunea antifonului I.*

Doamne, Dumnezeul nostru, a Cărui stăpânire este neasemănată și slavă neînțeleasă/necuprinsă cu mintea, a Cărui milă e nemăsurată și iubire de oameni negrăită; Însuți Stăpâne privește după îndurarea Ta peste noi și peste sfântă casa aceasta și fă bogate milele și îndurările Tale cu noi și cu cei ce se roagă împreună cu noi. *Ecofnis*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și purerea și în vecii vecilor. Amin.

¹ Traducere după ed. S. PARENTI / E. VELKOVSKA: *L'Eucologio Barberini gr. 336* (Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae” Subsidia 80), Roma, 1995.

[3] *Rugăciunea antifonului II.*

Doamne, Dumnezeu nostru, mântuiește poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta [Ps 27, 9], pe cei ce umplu biserica Ta în pace îi păzește; sfințește-i pe cei ce iubesc bunăcuviința casei Tale [Ps 25, 8]. Tu pe aceștia îi slăvești în schimb cu puterea Ta cea dumnezeiască și nu ne lăsa, Dumnezeule, pe noi, cei ce nădejduim în Tine [Ps 16, 7]. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăția și puterea, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[4] *Rugăciunea antifonului III.*

Cel ce ne-ai dăruit aceste rugăciuni comune și conglăsuite, Care la doi și la trei ce se unesc într-un glas în Numele Tău le-ai făgăduit să le împlinești cererile [cf. Mt 18, 19–20], Însuți și acum împlinește spre folos [Ps 19, 6] cererile robilor Tăi, dăruindu-ne în veacul de față cunoașterea adevărului Tău, iar în cel viitor viață veșnică. *Ecfo[nis]*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[5] *Rugăciunea intrării.*

Stăpâne, Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ai așezat în ceruri cete și oștiri de îngeri și arhangheli spre liturghia slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să se facă și intrarea sfinților îngeri care coliturghisesc și coslăvesc împreună cu noi bunătatea Ta. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[6] *Rugăciunea Trisaghionului².*

Dumnezeule Cel Sfânt, Care întru cele sfinte/întru sfinți Te odihnești [Is 57, 15], Care de trei ori „Sfânt” ești laudat de serafimi [Is 6, 3], slăvit de heruvimi și închinat de toată puterea cerească; Care ai adus toate din neființă la ființă [Sol 1, 14], Care l-ai zidit pe om după chipul și asemănarea Ta [Fc 1, 26–27] și cu tot harul Tău l-ai împodobit; Care dai celui ce cere înțelepciune și pricepere [2 Par 1, 10] și nu treci cu vederea pe cel ce păcătuiește, ci pui pocăință spre mântuire; Care ne-ai învrednicit pe noi, umiliții și nevrednicii robii Tăi, să stăm în ceasul acesta înaintea slavei sfântului Tău jertfelnic și să-Ți aducem datorata închinare și doxologie; Însuți Stăpâne, primește și

² „Sfânt e Dumnezeu nostru! Sfânt tare! Sfânt fără de moarte! Miluiește-ne!”

din gura noastră cântarea de trei ori „Sfânt” și ne cercetează întru bunătatea Ta; mărtă-ne toată greșeala cu voie și fără voie; sfințește-ne sufletele și trupurile; și ne dă să-Ți aducem această slujbă de adorare [*latreian*] în cuvioșie în toate zilele vieții noastre, prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care au bineplăcut Ție din veci. *Ecfo[nis]*: Că sfânt ești Dumnezeu nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și în vecii vecilor. Amin.

[7] *Rugăciunea scaunului de sus.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeul puterilor, mântuiește poporul Tău [*Ps* 27, 9] și fă-l să fie în pace cu puterea Sfântului Tău Duh prin întipărirea peste el a semnului cinstitei cruci a Unuia-Născut Fiului Tău, împreună cu Care ești binecuvântat în vecii vecilor. Amin.

[8] *Rugăciunea ecteniei stăruitoare.*

Doamne, Dumnezeul nostru, primește această implorare stăruitoare de la robii Tăi, miluiește-ne după mulțimea milei Tale [2 *Ezr* 23, 22], și trimite îndurările Tale peste noi și peste tot poporul Tău care așteaptă de la Tine bogată milă. *Ecfo[nis]*: Că milostiv și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și în vecii vecilor. Amin.

[9] *Rugăciunea catehumenilor.*

Doamne, Dumnezeul nostru, Care în ceruri locuiești și peste toate lucrurile Tale privești, privește și peste robii Tăi catehumenii care și-au plecat gâtul înaintea Ta; dă-le jug ușor [*Mt* 3, 5]; fă-i membre ale sfintei Tale Biserici și-i învrednicește de baia nașterii din nou [*Tit* 3, 5], de iertarea păcatelor și de veșmântul nemuririi spre cunoașterea Ta, adevăratul Dumnezeu nostru [*In* 17, 3]. *Ecfo[nis]*: Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească atotcinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, acum și în vecii vecilor. Amin.

[10] *Rugăciunea I a credincioșilor după ce s-a desfășurat ilitonul [antimisul].*

Tu, Doamne, ne-ai arătat nouă această mare taină [*1 Tim* 3, 16] a mântuirii; Tu ne-ai învrednicit pe noi, umiliții și nevrednicii robii Tăi, să ne facem burgheșitori ai sfântului Tău jertfelnic; Tu fă-ne destoinici cu puterea Sfântului Tău Duh spre slujirea [diaconia] aceasta; ca stând neosândiți înaintea

sfintei slavei Tale să-Ți aducem jertfă de laudă [Evr 13, 15]; căci Tu ești Cel ce lucrezi toate în toți [1 Co 12, 6]. Dă, Doamne, ca jertfa noastră să fie primită pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință ale poporului [Evr 9, 7] și bineprimită înaintea Ta. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[11] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Dumnezeule, Cel ce ai cercetat cu milă și cu îndurări umilința noastră, Care ne-ai pus și pe noi, umiliții și nevrednicii robii Tăi înaintea slavei Tale să liturghisim sfântului Tău jertfelnic, Tu fă-ne tari cu puterea Sfântului Tău Duh spre slujirea [diaconia] aceasta; și ne dă cuvânt întru deschiderea gurii noastre [Ef 6, 19], ca să chemăm [invocăm] harul Sfântului Tău Duh peste darurile ce vor fi puse înainte. *Ecfo[nis]*: Ca sub stăpânirea Ta totdeauna fiind păziți, Ție slavă să înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[12] *Rugăciune pe care preotul o face pentru el însuși când se spune Heruvicul.*

Nimeni din cei legați de pofte și plăceri trupești nu este vrednic să vină, să se apropie sau să liturghisească Ție, Împărate al slavei; căci a sluji Ție e un lucru mare, înfricoșător și neapropiat, chiar și pentru puterile cerești. Cu toate acestea însă, pentru nespusa Ta iubire de oameni Te-ai făcut om fără schimbare și fără mutare, Te-ai făcut și arhieru al nostru și ne-ai predat ca un Stăpân a toate lucrarea sfântă [*hierourgian*] a acestei jertfe liturgice și fără de sânge. Că Tu ești stăpân peste cele cerești și peste cele pământești, Cel ce Te porți pe un scaun de heruvimi, Domnul serafimilor și Împăratul lui Israel, Cel Singur Sfânt și Care Te odihnești întru cele sfinte/întru sfinți [*Is 57, 15*]. Pe Tine Cel Singur bun și Care Te pleci ușor spre auzire încerc Te înduplec: privește spre mine, păcătosul și netrebnicul robul Tău, și fă-mă destoinic cu puterea Sfântului Tău Duh pe mine, cel îmbrăcat în harul preoției, să stau înaintea acestei sfinte Mese și să fac lucrarea sfântă pentru [*hierourgēsai*] Sfântul Tău Trup și scumpul Tău Sânge. Căci la Tine îmi plec gâtul și Te rog să nu-Ți întorci fața de la mine, nici să mă respingi dintre slujitorii Tăi, ci socotește vrednic să-Ți fie aduse aceste daruri și de mine, umilul, păcătosul și nevrednicul robul Tău. *Ecfo[nis]*: Căci Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci, Cel ce sfințești și Cel ce ești sfințit, Hristoase, Dumnezeul nostru și Ție slavă înălțăm, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[13] *Rugăciune a proaducerii [proskomidēs] a Sfântului Vasile după ce poporul termină cântarea de taină [Heruvicul].*

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ne-ai zidit și ne-ai adus în această viață, Cel ce ne-ai arătat căile mântuirii, Cel ce ne-ai dăruit descoperirea unor taine cerești, Tu ești Cel ce ne-ai pus în această slujire [diaconie] cu puterea Duhului Tău Sfânt. Binevoiește, Doamne, să ne facem slujitori [diaconi] ai Noului Tău Legământ [2 Co 3, 6], liturgi ai sfințelor Tale Taine. Primește-ne după mulțimea milei Tale pe noi care ne apropiem de sfântul Tău jertfelnic, ca să ne facem vrednici să-Ți aducem această jertfă cuvântătoare și fără de sânge pentru păcatele noastre și pentru cele neștiute ale poporului [Evr 9, 7]; pe care primind-o în sfântul, cel mai de presus de ceruri și duhovnicescul Tău jertfelnic întru miros de bună-mireasmă [Ef 5, 2] trimite-ne harul Sfântului Tău Duh. Privește peste noi, Dumnezeuule, și peste această slujbă de adorare [latreian] a noastră, primește-o cum ai primit darurile lui Abel, jertfele lui Noe, arderile de tot ale lui Avraam, preoțiile lui Moise și Aaron, cele de pace ale lui Samuel. Așa cum ai primit de la sfinții Tăi apostoli această slujbă de adorare adevărată, tot așa primește întru bunătatea Ta, Doamne, și aceste daruri din mâinile noastre, ale păcătoșilor. Ca făcându-ne vrednici să liturghisim în chip ireproșabil sfântului Tău jertfelnic, să aflăm plata economilor credincioși și înțelepți [Lc 12, 42] în ziua dreptei Tale răsplătiri [Os 9, 7]. *Ecfof[nis]*: Prin îndurărilor Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh[, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin”, *preotul zice*: Pace tuturor!

Poporul: Și duhului tău!

Diaconul: Să ne iubim [sărutăm] unii pe alții!

Și după ce se dă iubirea [sărutarea] *zice diaconul*: Ușile! Ușile! Să luăm aminte!

Poporul: „Cred [în Unul Dumnezeu...].”

[14] *Iar după „Cred” diaconul spune*: Să stăm bine! [Să stăm cu frică! Să luăm aminte! Sfânta ofrandă în pace să o aducem!]

Preotul: Harul Domnului nostru Iisus Hristos, iubirea lui Dumnezeu Tatăl și părtășia/comuniunea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți [2 Co 13, 13]!

Poporul: Și cu duhul tău [2 Tim 4, 22]!

Preotul: Sus să avem inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Vrednic și cuvenit lucru este!

Și preotul începe Sfânta Anafora:

Cel ce ești [*Is* 3, 14], Stăpâne, Doamne Dumnezeu, Părinte Atoatejii-
rile închinatule, vrednic cu adevărat și drept și cuvenit lucru este pentru ma-
rea cuviință a sfințeniei Tale [*Ps* 144, 5] pe Tine a Te lăuda, Ție a-Ți cânta,
pe Tine a Te binecuvânta, Ție a ne închina, Ție a-Ți mulțumi, pe Tine a Te
slăvi, Cel ce singur ești cu adevărat Dumnezeu, și Ție a-Ți aduce această
slujbă de adorare cuvântătoare [*logikēn latreian; Rm* 12, 1] a noastră, cu in-
imă zdrobită și cu duh de umilință [*Ps* 50, 19; *Dt* 3, 39], că Tu ești Cel ce
ne-ai dăruit nouă cunoașterea adevărului Tău [*Evr* 10, 26]. Și cine este în
stare să grăiască puterile Tale, să facă auzite toate laudele Tale [*Ps* 105, 2]
sau să povestească toate lucrurile Tale minunate [*Ps* 25, 7] în toată vremea?
Stăpâne al tuturor, Doamne al cerului și al pământului [*Mt* 11, 25] și a toată
creația văzută și nevăzută, Cel ce șezi pe scaunul slavei și privești adâncu-
rile [*Dn* 3, 54–55], Cel fără de început, nevăzut, necuprins, necircumscriș,
neschimbat, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [*2 Co* 1, 3], al marelui
Dumnezeu și Mântuitorului nostru, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1; *Tit* 2, 13],
Care este o icoană a bunătății Tale [*Sol* 7, 26], pecete egală chipului, Care
întru Sine Te arată pe Tine Tatăl [*In* 14, 8], Cuvânt viu, Dumnezeu adevărat,
Înțelepciune mai înainte de veci, Viață, Sfințire, Putere, Lumina cea adevă-
rată [*In* 1, 9], de la Care S-a arătat Sfântul Duh, Duhul adevărului [*In* 14, 6],
harisma înfierii [*Rm* 8, 15], arvuna moștenirii [*Ef* 1, 14] viitoare, pârga bună-
tăților celor veșnice, puterea făcătoare de viață, izvorul sfințirii, Cel care dă
tărie la toată creația cuvântătoare și inteligentă și ea Ți aduce slujbă de ado-
rare și Ți înalță doxologia veșnică, pentru că toate împreună sunt roabe ale
Tale [*Ps* 118, 91]. Că pe Tine Te laudă îngerii, arhanghelii, tronurile, dom-
niile, începătoriile, stăpâniile [*Col* 1, 16], puterile și heruvimii cei cu ochi
mulți; Ție Ți stau împrejur serafimii cei cu câte șase aripi, care cu două își
acoperă fețele, cu două picioarele, iar cu două zburând, strigă unul către altul,
cu guri neîncetate, cu teologhisiri fără tăcere *Ecfo[nis]*: cântare de biruință
cântând, glas înălțând, strigând și grăind:

Poporul: Sfânt! [Sfânt! Sfânt! Domnul Dumnezeu Savaot! Plin e cerul și
pământul de slava Lui [*Is* 6, 2–3)] Osana întru cele înalte! Binecuvântat este
Cel ce vine întru Numele Domnului [*Mt* 21, 9)] Osana întru cele înalte!

[15] *Preotul spune tainic* [mystikōs]:

Cu aceste fericite puteri, Stăpâne, Iubitorule de oameni, și noi păcătoșii
strigăm și grăim: Sfânt ești Tu cu adevărat și Preasfânt, și nu este măsură
măreției sfințeniei Tale [*Ps* 144, 5] și cuvios ești întru toate lucrurile Tale;
căci cu dreptate și cu judecată adevărată [*Dn* 3, 31] ai făcut pentru noi toate:

că plămădindu-l pe om, ai luat țărână din pământ și cinstindu-l cu chipul Tău [Fc 2, 7; 1, 27]. Dumnezeule, l-ai pus în raiul desfătării [Fc 3, 23], făgăduindu-i întru paza poruncilor Tale viață fără de moarte și moștenirea bunătăților veșnice. Dar neascultându-Te pe Tine, adevăratul Dumnezeu, Care l-ai creat, supunându-se amăgirii șarpelui și ajungând mort prin păcatele sale, l-ai surghiunit/exilat cu judecata Ta dreaptă, Dumnezeule, din rai în lumea aceasta și l-ai întors în pământul din care a fost luat [Fc 3, 19-23], rânduindu-i în economia Ta mântuirea care vine dintr-o naștere din nou în Însuși Hristosul Tău. Că pentru scopul pentru care ai făcut-o, Bunule, nu Te-ai întors de la plămada Ta, nici n-ai uitat de lucrul mâinilor Tale [Ps 137, 8], ci în multe chipuri ai cercetat-o prin îndurările milei Tale: profeți ai trimis, puteri ai făcut prin sfinții Tăi, care au bineplăcut Ție în fiecare generație; ne-ai grăit prin gura slujitorilor Tăi, profeții [Lc 1, 70], care ne-au vestit mai dinainte mântuirea ce avea să fie; Lege ne-ai dat spre ajutor [Is 8, 20]; îngeri ne-ai pus păzitori. Iar când a venit plinirea vremilor [Ga 4, 4], ne-ai grăit prin Însuși Fiul Tău, prin Care ai făcut și veacurile. Care, fiind strălucirea reflectată a slavei Tale și întipărirea ipostasei Tale și purtând toate cu cuvântul puterii Sale [Evr 1, 2-3], nu o răpire a socotit a fi El egal cu Tine, Dumnezeule [Flp 2, 6] și Tată, ci, fiind Dumnezeu mai înainte de veci, pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut [Bar 3, 38]; și intrupându-Se din Sfânta Fecioară, S-a golit pe Sine Însuși luând un chip/formă de rob/sclav [Flp 2, 7], făcându-Se pe Sine Însuși conform corpului umilinței noastre, ca să ne facă pe noi conformi chipului/icoanei slavei Sale [Rm 8, 29]. Că de vreme ce printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea [Rm 5, 12], Unul-Născut Fiul Tău, Cel ce este în sânurile Tale, Dumnezeule și Tată [In 1, 18], a binevoit să Se facă dintr-o femeie [Ga 4, 4], din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioara Maria, să Se facă sub Lege [Ga 4, 4], ca să osândească [condamne] păcatul în trupul Său [Rm 8, 3], pentru ca aceia care mor în Adam să fie făcuți vii în Însuși Hristosul Tău. Și vietuind El în lumea aceasta, dându-ne porunci de mântuire și depărtându-ne de rătăcirea idolilor, ne-a dus la cunoașterea Ta, a adevăratului Dumnezeu [In 17, 3] și Tată, câștigându-ne pentru El Însuși drept un popor ales [Tit 2, 14], o preoție împărătească, un neam sfânt [1 Ptr 2, 9]. Și curățindu-ne prin apă [Ef 5, 26] și sfințindu-ne cu Sfântul Duh [Rm 15, 16], S-a dat pe Sine preț de schimb morții, în care eram ținuți, fiind vânduți sub păcat [Rm 7, 6, 14]. Și pogorându-Se prin crucea Sa în iad, ca să umple prin Sine Însuși toate [Ef 4, 10], a desființat durerile morții [FA 2, 24]. Și înviind a treia zi [1 Co 15, 4] și cale făcând oricărui trup la învierea cea din morți — întrucât nu era cu putință să fie ținut sub stricăciune Începătorul vieții [FA 3, 15] — S-a făcut și pargă a celor adormiți [1 Co 15, 20], Întâi-Născut din morți, ca El Însuși să fie pri-

mul care începe toate în toți [Col 1, 18]. Și suindu-Se la ceruri a șezut dreapta măreției Tale întru cele de sus [Evr 1, 3] și va să vină ca să răspundească fiecăruia după faptele lui [Rm 2, 6]. Și ne-a lăsat nouă drept aduce aminte [*hypomnēmata*] de pătimirea Sa cea mântuitoare acestea, pe care le-a pus înainte³ < după poruncile Lui. Căci vrând să meargă la moartea Sa cea bunăvoie, pururea-pomenită și făcătoare de viață, în noaptea în care S-a prădat pe Sine Însuși pentru viața lumii [I Co 11, 23; In 6, 51], luând pâine și sfințele și preacuratele Sale mâini, arătând-o Ție, lui Dumnezeu Tatăl, mulțumind, binecuvântând, sfințind și frângând a dat-o sfinților Săi învățăcei și apostoli zicând:

„Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care se frânge pentru voi.”

În chip asemenător luând și paharul din roada viței, amestecând, mulțumind, binecuvântând și sfințind, l-a dat sfinților Săi învățăcei și apostol zicând:

„Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Meu, care pentru voi și pentru mulți se varsă. Aceasta să faceți ca o aducere-aminte de Mine, că ori de câte ori veți mânca Pâinea aceasta și veți bea Paharul acesta, moartea Mea veți vesti, Învierea Mea veți mărturisi” [I Co 11, 24–26].

Aducându-ne, așadar, aminte și noi, Stăpâne, de pătimirile Lui cele mântuitoare, de crucea făcătoare de viață, de îngroparea de trei zile, de învierea din morți, de suirea la ceruri, de șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl, și de slăvita și înfricoșătoarea Lui a Doua Venire,

Cu voce tare: Îți aducem ale Tale dintru ale Tale, de toate și pentru toate.

Poporul: Pe tine Te laudăm [pe Tine Te binecuvântăm, Ție Îți mulțumim, Doamne, și ne rugăm Ție]!

Pentru aceasta, Stăpâne Preasfinte, și noi păcătoșii și nevrednici robii Tăi, care ne-am învrednicit a liturghisi sfântului Tău jertfelnic, nu pentru dreptățile noastre, că n-am făcut ceva bun pe pământ, ci pentru milele și îndurărilor Tale, pe care le-ai vărsat cu bogăție peste noi, îndrăznind, ne apropiem de sfântul Tău jertfelnic, și punând înainte cele ce închipuiesc [*ta antitypa*] Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău, Ție ne rugăm și de la Tine cerem, Sfinte al sfinților, cu bunăvoința bunătății Tale să vină Duhul Tău Cel Sfânt peste noi și peste darurile acestea ce sunt puse înainte și să le binecuvânteze și să le sfințească și să le arate [*anadexai*]; și *pecetluiește Sfintele Daruri de trei ori zicând:*

³ În codicele *Barberini gr. 336* urmează aici o lacună importantă, marcată în text prin <>, antrenând pierderea anamnezei, epiclezei și a unei părți a dipticelor, lacună completată aici după textul din *Cod. Cryptoferr. Γβ VII*.

pâinea aceasta însuși scumpul Trup al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Amin;

iar ceea ce este în paharul acesta însuși scumpul Sânge al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a vărsat pentru viața lumii [*In* 6, 51].

Iar pe noi toți, care ne împărtășim dintr-o singură pâine [*I Co* 10, 17] și dintr-un singur pahar, să ne unești unul cu altul spre părtășia/comuniunea Aceluiași Sfânt Duh [*I Co* 13, 13] și pe nici unul dintre noi să nu ne faci a ne împărtăși cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău spre judecată sau osândă [*I Co* 11, 34], ci să aflăm milă și har împreună cu toți sfinții care din veac au bineplăcut Ție: strămoși, părinți, patriarhi, profeți, apostoli, propovăduitori, evangheliști, martiri, mărturisitori, dascăli și cu tot duhul drept ce s-a săvârșit în credință [*Evr* 12, 23; 11, 33];

Cu voce tare: mai ales cu Preasfânta, curata, preabinecuvântata, slăvita Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria,

Și în timp ce diaconul spune dipticele celor adormiți, preotul spune:

cu sfântul Ioan Profetul, Înainte-mergătorul și Botezătorul; cu sfinții, slăviții și întru tot lăudații apostoli; cu sfântul (*N*) a cărui aducere-aminte o săvârșim, și cu toți sfinții, pentru ale căror rugăciuni cercetează-ne pe noi, Dumnezeu.

Adu-Ți aminte și de toți cei mai dinainte adormiți întru nădejdea învierii și a vieții celei de veci și-i odihnește unde strălucește lumina feței Tale [*Ps* 4, 7].

Ne mai rugăm Ție: adu-Ți aminte, Doamne, de sfânta Ta catholică și apostolică Biserică cea de la o margine până la cealaltă a lumii, și-i dă pace ei, pe care ai câștigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău [*I Ptr* 1, 19; *FA* 20, 28], iar sfântă casa aceasta întărește-o până la sfârșitul veacului.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce Ți-au adus aceste daruri, și de la care și prin care și pentru care au fost aduse ele.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei care aduc roade și fac bine în sfintele Tale biserici și își aduc aminte de cei săraci; răsplătește-le lor cu bogatele și cereștile Tale daruri, dăruiește-le lor cele cerești în locul celor pământești; cele veșnice în locul celor vremelnice; cele nesticăcioase în locul celor stricăcioase.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei din pustii și din munți și din peșteri și din crăpăturile pământului [*Evr* 11, 38].

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce petrec în feciorie, în evlavie și în viață cinstită.

Adu-Ți aminte, Doamne, de preaevlaviosul și preacredinciosul nostru împărat pe care l-ai îndreptățit să împărătească pe pământ; încununează-l cu

arma adevărului, cu arma bunăvoinței; umbrește capul lui în ziua de război [Ps 139, 8], întărește brațul lui [Iz 30, 24], înalță dreapta lui, fă tare împărăția lui [2 Rg 7, 12], supune-i lui toate neamurile barbare care voiesc războaie; dăruiește-i lui adâncă și nedesființată pace; grăiește în inima lui lucruri bune pentru Biserica Ta și pentru tot poporul Tău, ca întru liniștea lui viață pașnică și netulburată să viețuim, în toată cucernicia și cuviința [2 Tim 2, 2].

Adu-Ți aminte, Doamne, de toată demnitatea și dregătoria, de frații noștri cei de la palat și de toată oastea; pe cei buni în bunătaie îi păzește, pe cei răi, buni îi fă, cu bunătaie Ta.

Adu-Ți aminte, Doamne, de poporul ce stă în preajmă și de cei ce pentru binecuvântate pricini lipsesc și nu sunt aici, și-i miluiește pe ei și pe noi după mulțimea milei Tale. Cămarile lor le umple de tot binele; căsniciile lor în pace și în înțelegere le păzește; pe prunci îi crește, tinerețile le călăuzește, bătrânețile le întărește, pe cei slabi de suflet îi îmbărbătează, pe cei risipiți îi adună, pe cei rătăciți îi întoarce și-i unește cu sfânta Ta catholică și apostolică Biserică. Pe cei bântuiți de duhuri necurate îi slobozește; cu cei ce călătoresc pe ape, pe uscat și prin aer, împreună călătorește; văduvelor le ajută, pe orfani îi apără, pe cei duși în robie [captivitate] îi izbăvește, pe cei bolnavi îi tămăduiește. Adu-Ți aminte, Doamne, și de cei ce sunt în judecăți, în mine [ocne], în surghiuniri [exiluri], în amare sclavii și în orice fel de necaz, nevoie și strâmtorare. Adu-Ți aminte, Dumnezeuule, și de toți cei ce au trebuință de marea Ta milostivire, de cei ce ne iubesc și de cei ce ne urăsc pe noi, și de cei ce ne-au poruncit nouă nevrednicilor să ne rugăm pentru dânșii.

Adu-Ți aminte, Doamne, Dumnezeuul nostru, și de tot poporul Tău și varsă peste toți mila Ta cea bogată, împlinind tuturor cererile cele spre mântuire. Și pe cei ce nu i-am pomenit din neștiință sau uitare, sau pentru mulțimea numelor, Tu însuți îi pomenește, Dumnezeuule, Cel ce știi vârsta și numirea fiecăruia, Cel ce știi pe fiecare din pântecelme mamei lui [Jr 1, 5; Is 49, 1]. Că Tu ești, Doamne, ajutătorul celor fără de ajutor, nădejdea celor fără de nădejde, izbăvitorul celor înviforați, limanul celor ce călătoresc pe ape, doctorul celor bolnavi. Însuți, tuturor toate le fii, Cel ce știi pe fiecare și cererea lui, casa și trebuința lui.

Izbăvește, Doamne, orașul (*sau* satul) și țara aceasta și toate orașele și satele, de foamete, de ciură, de cutremur, de potop, de foc, de sabie, de venirea asupra noastră a altor neamuri și de războiul cel dintre noi.

Între primii adu-Ți aminte, Doamne, de părintele și episcopul nostru (N), pe care-l dăruiește sfintelor Tale biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățând cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15].

Și în timp ce diaconul spune dipticele viilor,

[16] Adu-Ți aminte, Doamne, de toți episcopii ortodocși⁴, care drept învață cuvântului adevărului Tău.

Adu-Ți aminte, Doamne, după mulțimea îndurărilor Tale, și de a mea nevrednicie. Iartă-mi toată greșeala cea cu voie și cea fără voie, și să nu oprești pentru păcatele mele harul Sfântului Tău Duh de la darurile ce stau înaintea.

Adu-Ți aminte, Doamne, de tot prezbiteriul, de diaconatul în Hristos și tot cinul preoțesc, și să nu lași să fie făcut de rușine nici unul dintre noi, cei ce stăm în jurul sfântului Tău jertfelnic.

Cercetează-ne cu bunătatea Ta, Doamne [Ps 105, 4-5]; arată-Te nouă cu bogatele Tale îndurări; diversele feluri de aer bine temperate și de folos ni le dăruiește; pământului ploi line spre rodire trimite-i; binecuvântează cununa umului bunătății Tale [Ps 64, 12]. Fă să înceteze schismele Bisericii; stinge întăritările păgânilor [cf. Ps 2, 1]; răzvrătirile ereziilor destramă-le repede cu puterea Sfântului Tău Duh. Pe noi toți ne primește în Împărăția Ta, fii ai luminii și fii ai zilei [1 Tes 5, 5] arătându-ne; pacea Ta și iubirea Ta dăruiește-ne-o nouă, Doamne, Dumnezeuul nostru, că Tu ne-ai dat nouă toate [Is 26, 12]. *Eccl[esiastic]*: Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă [Rm 15, 6] a slăvi și a lauda atotcinstiul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt.

Poporul: Amin.

[17] Preotul: Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți!

Poporul: Și cu duhul tău.

Și în timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia] preotul se roagă:

Dumnezeul nostru, Dumnezeuul mântuirii [Tit 2, 13], Tu ne învață să-Ți mulțumim cu vrednicie pentru binefacerile Tale, pe care le-ai făcut și le faci cu noi. Tu ești Dumnezeuul nostru Care ai primit Darurile acestea. Curățește-ne de toată întinarea trupului și a duhului și învață-ne să săvârșim sfințenie întru frica Ta [2 Co 7, 1], ca în mărturia curată a conștiinței noastre [2 Co 1, 12] primind părticica Sfințelor Tale, să ne unim cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău și primindu-le în chip vrednic să-L avem locuind în inimile noastre [Ef 3, 17] pe Hristos și să ne facem lăcaș/templu al Sfântului Tău Duh [1 Co 6, 19]. Așa, Dumnezeuul nostru. Și pe nici unul dintre noi să nu-l faci vinovat de aceste înfricoșătoare și cerești Taine, nici cu suflet și trup neputincios pentru că se împărtășește din ele cu nevrednicie [1 Co 11, 29-30], și dă-ne nouă până la suflarea noastră de pe urmă să primim cu vrednicie părticica Sfințelor Tale [Taine] spre merinde pe calea vieții veșnice, spre

⁴ Sfinșitul lacunei din codicele Barberini gr. 336.

răspuns bineprimit la înfricoșătorul tribunal al Hristosului Tău, ca și noi împreună cu toți sfinții care din veacuri au bineplăcut Ție să ne facem părtași ai veșnicilor bunătăți pe care le-ai pregătit celor ce Te iubesc pe Tine, Doamne [1 Co 2, 9]. *Cu glas mare:* Și ne învrednicește, Stăpâne, cu îndrăznire fără osândă să cutezăm să Te chemăm „Tată” pe Tine, Dumnezeuul cel ceresc, și să zicem:

Poporul: Tatăl nostru [...].

Preotul [spune] ecfo[nisul]: Că a Ta este Împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[18] *Și după „Amin”, preotul zice:* Pace tuturor!

Iar în timp ce diaconul spune: Capetele noastre [Domnului să le plecăm!], *preotul se roagă:*

Stăpâne, Doamne, Tată al îndurărilor și Dumnezeu a toată mângărierea [2 Co 1, 3], pe cei care și-au plecat capetele Ție binecuvântează-i, sfințește-i, străjuiește-i, întărește-i, dă-le putere, de tot lucrul rău depărtează-i, și de tot lucrul bun îi leagă, și-i învrednicește să se împărtășească neosândiți de aceste Taine preacurate și de viață făcătoare spre iertarea păcatelor și spre părtașia/comuniunea Duhului Sfânt. *Ecfo[nis]:* Cu harul și îndurărilor și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care împreună ești binecuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[19] *Rugăciunea înălțării Pâinii.*

Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, din sfânt lăcașul Tău și vino să ne sfințești pe noi Tu, Cel ce sus șezi împreună cu Tatăl, iar aici ești în chip nevăzut de față împreună cu noi; și socotește vrednic ca prin mâna Ta puternică să ni se dea nouă și prin noi la tot poporul Tău

Și după ce diaconul spune: Să luăm aminte!

preotul înalță Sfânta Pâine și spune: Sfintele celor sfinți!

Și după ce poporul spune: Unul Sfânt[, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin],

[preotul] ia din Sfântul Trup o părticică și o pune în Sfântul Potir și spune: Spre umplere de Duh Sfânt!

[20] *Iar după ce se împărtășesc toți, în timp ce diaconul spune rugăciunea [ectenیا], preotul se roagă:*

Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeuul nostru, pentru împărtășirea cu Sfintele, preacuratele, nemuritoarele și cereștile Tale Taine, pe care ni le-ai dat spre binefacerea, sfințirea și tămăduirea sufletelor și trupurilor noastre. Înșuși

Srăpâne a toate, fă să ne fie cuminecarea Sfântului Trup și Sânge al Hristosului Tău spre credință nefăcută de rușine, spre iubire nefățarnică, spre înmulțirea înțelepciunii, spre tămăduirea sufletului și a trupului, spre depărtarea a tot potrivnicul, spre câștigarea poruncilor Tale și spre răspuns bine primit la înfricoșătorul tribunal al Hristosului Tău. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă Îți înălțăm, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[21] *Diaconul*: În pace să ieșim!

Rugăciunea din spatele amvonului.

Doamne, Dumnezeuul nostru, mântuiește poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta [*Ps* 27, 9], pe cei ce umplu biserica Ta în pace îi păzește, sfințește-i pe cei ce iubesc bunăcuviința casei Tale [*Ps* 25, 8]; în schimb Tu pe aceștia îi slăvește cu puterea Ta dumnezeiască și nu ne lăsa pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine. Că sfânt e lăcașul/templul Tău, minunat în dreptate [*Ps* 64, 5] și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[22] *Rugăciunea skevofilakionului.*

S-au sfârșit și s-au desăvârșit pe cât a fost în puterea noastră toate tainele nestrucăciunii pe care le-ai așezat pentru noi: am găsit aici aducerea-aminte a morții Tale, am văzut chipul [*typos*] învierii Tale, ne-am săturat de desfătarea Ta care nu se mai termină, ne-am desfătat de viața Ta nesfârșită; pe care învrednicește-ne să o dobândim noi toți și în veacul viitor, Hristoase, Dumnezeuul nostru. Că Ție se cuvine toată mulțumirea împreună cu Cel fără de început al Tău Părinte și Preasfântului, bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom]

[23 *Rugăciunea de prezentare a darurilor*]

Doamne, Dumnezeuul nostru, Care pe Tine Însuși Te-ai pus înainte miel fără prihană [*Rm* 3, 25] pentru viața lumii [*In* 6, 51], privește peste noi, peste plânea aceasta și peste paharul acesta și fă-le preacuratul Tău Trup și scumpul Tău Sânge spre împărțășirea sufletelor și a trupurilor. Că s-a sfințit și slăvit atotcinstul și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[24] *Rugăciunea intrării.*

Binefăcătorule și Ziditorule a toată făptura/creația, primește adunarea/biserica aceasta care vine la Tine, împlinește folosul fiecăruia [*Ps* 19, 6], du-i la desăvârșire pe toți și fă-ne vrednici de Împărăția Ta. Cu harul, cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiul Tău, împreună cu Care ești binecuvântat [cu preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[25] *Rugăciunea Trisaghionului.*

Sfinte al sfinților, Dumnezeu nostru, Cel Singur Sfânt și Care întru cele sfinte/întru sfinți Te odihnești [*Is* 57, 15], sfânt ești Tu, Cel ce ai întru Tine o slavă nedepășită; sfânt ești Dumnezeuule, Care prin cuvânt ai alcătuit toate: sfânt ești Dumnezeuule, pe Care ființele vii cu patru forme Îl slăvesc cu glas neîncetat; sfânt ești Dumnezeuule, Cel închinat și slăvit de o mulțime de sfinți îngeri și arhangheli care tremură nevăzut; sfânt ești Dumnezeuule Care cu ochi neadormiți privești și urechea Îți pleci spre heruvimii cei cu mulți ochi [care-Ți cântă] cu glas fără tăcere; sfânt ești Dumnezeuule, Cel ce ca într-un car ești purtat de serafimii cei cu șase aripi care bat din aripile lor și primești cântarea lor de biruință „Sfânt! Sfânt! Sfânt! Domnul Savaot!” [*Is* 6, 3]. Căci sfânt ești Dumnezeuul nostru, Căruia în cer Îți aduc închinare stăpânii, puteri și domnii, iar pe pământ Te laudă și Te cinstesc oamenii. Înșuți, lubitorule de oameni, primește și din gura noastră, a păcătoșilor, cântarea de trei ori „Sfânt” adusă de noi și de tot poporul Tău și trimite-ne bogate milele și îndurările Tale, prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care din veacuri au bineplăcut Ție [cf. *Lc* 1, 70]. *Ecfonis*: Că sfânt ești Dumnezeuul nostru și întru cele sfinte/întru sfinți Te odihnești [*Is* 57, 15] și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[26] *Rugăciunea scaunului jertfelnicului.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeuul puterilor [*Ps* 83, 9], mântuiește poporul Tău [*Ps* 27, 9] și fă-l să fie în pace cu puterea Sfântului Tău Duh prin întipărirea peste el a semnului cinstitei cruci a Unuia-Născut Fiul Tău, împreună cu Care ești binecuvântat în vecii vecilor. Amin.

[27] *Rugăciunea ecteniei stăruitoare.*

Doamne, Dumnezeuul nostru, primește această implorare stăruitoare de la robii Tăi și miluiește-ne după mulțimea milei Tale [*2 Ezz* 23, 22], și trimite îndurările Tale peste noi și peste tot poporul Tău care așteaptă de la Tine

bogată milă [Ef 2, 4]. *Ecfo[nis]*: Că milostiv și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[28] *Rugăciunea catehumenilor înainte de Sfânta Anafora a lui Hrisostom*

Doamne, Dumnezeul nostru, Care în cele înalte locuiești și spre cele umile privești [Ps 112, 5-6], Care ai trimis mântuire neamului omenesc pe Unul-Născut Fiul Tău, pe Dumnezeul și Domnul nostru Iisus Hristos, privește peste robii Tăi catehumeni care și-au plecat gâtul lor și-i învrednicește la vremea rânduită de baia nașterii din nou [Tit 3, 5], de iertarea păcatelor și de veșmântul nesticăciunii; unește-i cu sfânta Ta catholică și apostolică Biserică și numără-i împreună cu turma Ta cea aleasă. *Ecfo[nis]*: Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească atotcinstitul și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[29] *Rugăciunea I pentru credincioși după ce s-a desfășurat ilitonul.*

Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeul puterilor [Ap 11, 17], Care ne-ai învrednicit să stăm și acum înaintea sfântului Tău jertfelnic și să cădem la îndurările Tale pentru păcatele noastre și pentru cele neștiute ale poporului [Evr 9, 7]. Primește, Dumnezeule, cererea noastră și fă-ne vrednici să-Ți aducem cereri, rugăciuni și jertfe fără de sânge pentru tot poporul Tău; și fă-ne destoinici pe noi, pe care ne-ai pus spre slujirea [diaconia] aceasta [1 Tim 1, 12], ca în puterea Duhului Tău Sfânt și în mărturia curată a conștiinței noastre [2 Co 1, 12] neosândiți și neîmpiedicați să Te chemăm în toată vremea și în tot locul [Sol 19, 22], ca auzindu-ne milostiv să ne fii întru mulțimea bunătății Tale. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[30] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Iarăși și de multe ori cădem la Ține și ne rugăm Ție, Bunule și iubitorule de oameni, ca privind spre rugăciunea noastră [3 Rg 8, 28] să ne curățești sufletele și trupurile de toată întinarea trupului și a duhului; și ne dă nouă să stăm nevinovați și neosândiți înaintea sfântului Tău jertfelnic. Și dăruiește, Doamne, și celor ce se roagă împreună cu noi înaintare [progres] în viață, în credință și în înțelegerea duhovnicească. Dă-le lor ca adorându-Te întotdeauna cu frică și iubire să se împărtășească nevinovați și neosândiți cu sfin-

tele Tale Taine și să se învrednicească de cereasca Ta Împărăție. *Ecfo[nis]*: Ca sub stăpânirea Ta totdeauna fiind păziți, Ție slavă să înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[31] *Rugăciunea proaducerii [proskomidēs] a Sfântului Ioan Hrisostom după ce sfințele daruri s-au depus pe Sfânta Masă și poporul a terminat cântarea de taină [Heruivicul].*

Doamne, Dumnezeule Atoateștiitorule, Cel singur sfânt, Care primești jertfa de laudă [*Evr* 13, 15] de la cei ce Te cheamă cu toată inima [*Ps* 9, 2], primește și rugăciunea noastră, a păcătoșilor, și adu-o la sfântul Tău jertfelnic. Fă-ne destoinici să-Ți aducem daruri și jertfe duhovnicești [*Evr* 5, 1; *1 Ptr* 2, 5] pentru păcatele noastre și cele neștiute ale poporului Tău [*Evr* 9, 7], și învrednicește-ne să aflăm har [*Evr* 4, 16] înaintea Ta, ca să fie bineprimită jertfa noastră [*Rm* 15, 16], iar Duhul cel bun al harului Tău [*Evr* 10, 29] să se sălășluiască peste noi și peste aceste daruri care stau înainte și peste tot poporul Tău. *Ecfo[nis]*: Prin îndurările Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care ești binecuvântat [împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

Preotul: Pace tuturor!

Diaconul: Să ne iubim [sărutăm] unii pe alții!

Iar după ce s-a dat iubirea [sărutarea], diaconul spune: Ușile! Ușile! Să lăm aminte!

Poporul: „Cred [în Unul Dumnezeu...].”

[32] *Diaconul spune*: Să stăm bine [...]!

Poporul: Milă! Pace!

Preotul spune: Harul Domnului nostru Iisus Hristos și iubirea lui Dumnezeu Tatăl și părțășia/comuniunea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți [2 *Co* 13, 13]!

Poporul: Și cu duhul Tău!

Preotul: Sus să avem inimile!

Poporul: Le avem la Domnul!

Preotul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Vrednic și cuvenit lucru este!

Și preotul începe Sfânta Anafora/Ofrandă:

Vrednic și drept lucru este a-Ți cânta, pe Tine a Te binecuvânta, pe Tine a Te lăuda, Ție a-Ți mulțumi, Ție a ne închina, în tot locul stăpânirii Tale [*Ps* 102, 22]; că Tu ești Dumnezeu negrăit și neînțeles cu gândul, nevăzut, necuprins, pururea fiind și la fel fiind: Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău

Cel Sfânt. Tu ne-ai adus pe noi din neființă la ființă [Sol 1, 14] și, căzând noi, iarăși ne-ai ridicat și nu Te-ai depărtat de noi, toate făcându-le, până ce ne-ai suit la cer și ne-ai dăruit Împărăția Ta ce va să fie. Pentru toate acestea mulțumim Ție și Unuia-Născut Fiului Tău și Duhului Tău Celui Sfânt pentru toate, pe care le știm și pe care nu le știm; pentru binefacerile Tale cele arătate și cele nearătate ce ni s-au făcut. Mulțumim Ție și pentru Liturgia aceasta, pe care ai socotit lucru vrednic să o primești din mâinile noastre, deși stau înaintea Ta mii de arhangheli și zeci de mii de îngeri [Dn 7, 10; Evr 12, 22], heruvimii cei cu ochi mulți și serafimii cei cu câte șase aripi, care se înalță zburând. *Ecfo[nis]*: cântare de biruință cântând [Sfânt! Sfânt! Sfânt!...].

[33] Și preotul zice tainic [mystikōs]:

Cu aceste puteri și noi, Iubitorule de oameni, Stăpâne, strigăm și grăim: Sfânt ești și Preasfânt, Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău Cel Sfânt! Sfânt ești și Preasfânt și slava Ta este plină de măreție [Ps 144, 12]. Căci Tu atât de mult ai iubit lumea Ta, încât pe Unul-Născut Fiul Tău L-ai dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică [In 3, 16]. Și Acesta venind și toată rânduiala/economia cea pentru noi plinind/umplând, în noaptea în care S-a predat Însuși pe Sine pentru viața lumii, luând pâine cu sfințele și precuratele și fără prihană mâinile Sale, mulțumind și binecuvântând a frânt și a dat sfinților Săi învățăcei și apostoli, zicând:

Ecfo[nis]: Luați! Mâncați! Acesta este Trupul Meu, care se frânge pentru voi.

În chip asemănător [a luat] și paharul după ce au cinat zicând:

Ecfo[nis]: Beți din acesta toți! Acesta este Sângele Meu al Noului Legământ, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor.

Poporul: Amin.

[34] Preotul tainic:

Aducându-ne aminte, așadar, de această poruncă mântuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea de a treia zi, de înălțarea la ceruri, de șederea de-a dreapta și de a doua venire din nou în slavă,

Ecfo[nis]: Îți aducem ale Tale dintru ale Tale, de toate și pentru toate!

Poporul: Pe Tine Te lăudăm [...].

[35] Preotul zice tainic:

Ne aducem și această slujbă de adorare cuvântătoare [Rm 12, 1] și fără de sânge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință Te implorăm: Trimite Duhul Tău Sfânt peste noi și peste aceste daruri care stau înaintea,

și pecethuiește [cu semnul crucii] zicând tainic:

și fă pâinea aceasta scump Trupul Hristosului Tău prefăcând-o cu Duhul Tău Cel Sfânt, Amin!

iar ceea ce este în paharul acesta scump Sângele Hristosului Tău, prefăcându-l cu Duhul Tău Cel Sfânt. Amin!

Preotul tainic:

Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși spre trezirea sufletului, spre iertarea păcatelor, spre părăsirea/comuniunea Sfântului Tău Duh [2 Co 13, 13], spre plinirea/umplerea Împărăției, spre îndrăznirea către Tine, iar nu spre judecată [1 Co 11, 34] sau spre osândă.

[36] Îți mai aducem această adorare cuvântătoare [Rm 12, 1] pentru cei adormiți întru credință: strămoși, părinți, patriarhi, profeți, apostoli, propovăduitori, evangheliști, martiri, mărturisitori, înfrânați și pentru tot sufletul cel drept care s-a săvârșit întru credință [Evr 12, 23];

Ecofnis: Mai ales pentru Preasfânta, curata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria;

pentru Sfântul Ioan Profetul, Înainte-mergătorul și Botezătorul, pentru sfinții și întru tot lăudații apostoli, pentru sfântul (N), a cărui aducere-aminte o săvârșim, și pentru toți sfinții Tăi, cu ale căror rugăciuni cercetează-ne pe noi, Dumnezeuule.

Adu-Ți aminte și de toți cei adormiți întru nădejdea învierii și a vieții celei de veci și-i odihnește, Dumnezeul nostru, acolo unde strălucește lumina feței Tale [Ps 4, 7].

[37] Te mai rugăm: Adu-Ți aminte, Doamne, și de toți episcopii ortodocși, care drept învață cuvântul adevărului Tău [2 Tim 2, 15], de tot prezbiteriul, de diaconatul în Hristos și de tot cinul preoțesc.

Îți mai aducem această slujbă de adorare cuvântătoare pentru toată lumea locuită [oikoumenēs], pentru sfânta Ta catholică și apostolică Biserică; pentru cei ce viețuiesc în curăție și în viață cuviincioasă; pentru cei din munți, din peșteri și din crăpăturile pământului [Evr 11, 28]; pentru preacredincioșii împărați, pentru iubitoarea de Hristos împărăteasă, pentru tot palatul și oastea lor. Dă-le lor, Doamne, împărăție pașnică, ca și noi, întru liniștea lor, viață pașnică și netulburată să trăim, în toată cucernicia și cuviința [2 Tim 2, 2].

Adu-ți aminte, Doamne, de orașul acesta, în care locuim, și de toate orașele și satele și de cei ce cu credință locuiesc într-însele.

Ecofnis: Între primii adu-Ți aminte, Doamne, și de episcopul nostru (N).

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce călătoresc pe ape și pe uscat, de cei bolnavi, de cei ce se chinuiesc, de cei duși în robie [captivitate] și de scăparea lor.

Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce aduc daruri și fac bine în sfintele Tale biserici, și își aduc aminte de cei săraci; și trimite peste noi toți milele Tale.

Ecfo[nis]: Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă să slăvim [și să cântăm preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[38] *Preotul*: Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [cu voi cu toți]!

Diaconul: Pe toți sfinții [...].

Preotul tainic:

Ție Îți încredințăm toată viața și nădejdea noastră, Stăpâne iubitorule de oameni, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință Te implorăm: învrednicește-ne să ne împărtășim cu conștiință curată cu cereștile și înfricoșătoarele Taine ale acestei sfinte și duhovnicești Mese spre lăsarea păcatelor, spre iertarea greșelilor, spre părtășia [comuniunea] Sfântului Duh, spre moștenirea Împărăției cerurilor, spre îndrăznirea către Tine, iar nu spre judecată, nici spre osândă.

Diaconul: Apără[, mântuiește, miluiește...]. Ziua toată [...].

Preotul: Și ne învrednicește, Stăpâne, cu îndrăznire, fără osândă să cutegim să Te chemăm „Tată” pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, și să zicem:

Poporul: „Tatăl nostru [...].”

Preotul ecfon[isul]: Că a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul: Amin.

[39] *Preotul*: Pace tuturor!

Diaconul: Capetele noastre [Domnului să le plecăm]!

Preotul tainic:

Mulțumim Ție, Împărate nevăzut [1 Tim 1, 17], Care cu puterea Ta cea nemăsurată ai zidit toate și cu mulțimea milei Tale ai adus toate din neființă la ființă [Sol 1, 14]; Însuți, Stăpâne, privește din cer peste cei ce și-au plecat capetele Ție, căci nu le-au plecat trupului și sângelui, ci Ție înfricoșătorului Dumnezeu. Tu deci, Stăpâne, cele ce ne stau înaintea tuturor spre bine netezește-le după nevoia fiecăruia: cu cei ce călătoresc pe mare și pe uscat împreună călătorește, pe cei bolnavi îi vindecă, Cel ce ești Doctorul sufletelor și trupurilor noastre. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[40] *Preotul*:

la aminte, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, din sfânt lăcașul Tău și vino să ne sfințești pe noi Tu, Cel ce sus șezi împreună cu Tatăl, iar aici ești în chip nevăzut de față împreună cu noi; și socotește vrednic ca prin mila Ta cea puternică să ni se dea nouă și prin noi la tot poporul Tău

Diaconul: Să luăm aminte!

Preotul: Sfintele celor sfinți!

Poporul: Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl.

Iar după ce poporul a spus „Unul Sfânt”, preotul ia din Sfântul Trup o părticică și o pune în Sfântul Potir și spune: Spre umplere de Duhul Sfânt!

[41] *Și după ce s-au împărtășit toți, în timp ce diacomul spune rugăciunea, preotul se roagă tainic:*

Mulțumim Ție, Stăpâne Iubitorule de oameni, Binefăcătorul sufletelor noastre, Care și în ziua de față ne-ai învrednicit de cereștile și nemuritoarele Taine. Îndreptează calea noastră [Pr 3, 6], mântuiește-ne pe toți întru frica Ta, străjuiește viața noastră, neșovăielnici fă pașii noștri, pentru rugăciunile și implorările sfintei, slăvitei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și Pururea-Fecioarei Maria și ale tuturor sfinților Tăi care din veacuri au bineplăcut Ție. *Ecfofnis:* Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Diaconul: În pace să ieșim!

Poporul: Întru Numele Domnului!

[Vecernia Darurilor mai înainte sfințite]

[42] *La slujba luminii de seară [vecernia] pentru Darurile mai înainte sfințite, după citiri, după „Să se îndrepteze” (Ps 140, 2) și „Doamne, miluiește”, se face rugăciunea catehumenilor.*

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Ziditorule și Făcătorule a toate [Sir 24, 8], Cel ce voiești ca toți să se mântuiască și să vină la cunoașterea adevărului [1 Tim 2, 4], privește peste robii Tăi catehumenii, și-i izbăvește de înșelăciunea cea veche și de vicleșugul potrivnicului. Cheamă-i la viața cea veșnică; luminează sufletele și trupurile lor; numără-i cu turma Ta cea cuvântătoare, peste care a fost chemat Numele Tău cel sfânt [Ir 14, 19; Dn 9, 18]. *Ecfofnis:* Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească [preacinstiuit și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[43] *Rugăciune pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta Luminare.*

Arată, Stăpâne, fața Ta [Ps 118, 135] peste cei ce se pregătesc pentru sfânta Luminare și doresc să se șteargă de întinarea păcatului; luminează-le mintea; întărește-i în credință, reazemă-i pe nădejde, desăvârșește-i în iubire [1 In 4, 18], arată-i membre cinstite ale Hristosului Tău, Care S-a dat pe Sine răscumpărare [1 Tim 2, 6] pentru sufletele noastre. *Ecfofnis:* Că Tu ești

luminarea noastră și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[44] *Rugăciunea I a credincioșilor.*

Dumnezeule Cel mare și lăudat [Ps 47, 2], Care prin moartea cea de viață făcătoare a Hristosului Tău ne-ai mutat din stricăciune în nesticăciune, eliberează toate simțirile noastre din starea de moarte [nekrōseōs] a patimilor, punându-le drept conducător [hēgemonā] bun rațiunea [logismon] dinăuntru; ochiul să fie nepărtaș la orice privire rea, auzul necălcat de cuvinte deșarte [Mt 12, 36], iar limba curată de vorbe necuviincioase. Curățește-ne pe noi și buzele care Te laudă pe Tine, Doamne; fă ca mâinile noastre să se țină deoparte de faptele rele și să lucreze numai cele bineplăcute Ție, întărind cu harul Tău toate membrele și gândirea noastră. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[45] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Stăpâne Sfinte, Preabunule, rugămu-Te pe Tine, Cel bogat în milă [Ef 2, 4]: milostiv fii nouă, păcătoșilor, și fă-ne vrednici de primirea Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeului nostru, Împăratul slavei [Ps 23, 7]. Căci, iată, Preacuratul Lui Trup și de viață făcătorul Sânge intră în acest ceas și se vor pune înainte pe această masă de taină străjuite în chip nevăzut de o mulțime de oaste îngerească. Dăruiește-ne neosândită împărțășirea cu ele, ca luminându-ne prin ele ochiul gândirii noastre să ne facem fii ai luminii și ai zilei [1 Tes 5, 5]. *Ecfo[nis]*: După darul Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat[, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[46] *După ce s-a terminat „Acum puterile cerești”, preotul se roagă.*

Dumnezeul tainelor celor negrăite și nevăzute, la Care sunt comorile ascunse ale înțelepciunii și ale cunoașterii [Col 2, 3], Care ne-ai descoperit slujirea [diaconia] acestei Liturghii și pentru multă iubirea Ta de oameni ne-ai pus pe noi, păcătoșii, să-Ți aducem daruri și jertfe pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință ale poporului [Evr 5, 1; 9, 7], Însuși, Împărate nevăzut [1 Tim 1, 17], Care faci lucruri mari și nepătrunse, slăvite și minunate și fără de număr, privește peste noi, nevrednicii robii Tăi, care stăm înaintea acestui sfânt jertfelnic ca înaintea tronului Tău de heruvimi, pe care odihnește Unul-Născut Fiul Tău și Dumnezeul nostru prin înfricoșătoarele Taine ce sunt puse înainte; și eliberându-ne pe noi și credinciosul Tău

Preotul: Sfintele celor sfinți!

Poporul: Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl.

Iar după ce poporul a spus „Unul Sfânt”, preotul ia din Sfântul Trup o părticică și o pune în Sfântul Potir și spune: Spre umplere de Duhul Sfânt!

[41] Și după ce s-au împărtășit toți, în timp ce diaconul spune rugăciunea, preotul se roagă tainic:

Mulțumim Ție, Stăpâne Iubitorule de oameni, Binefăcătorul sufletelor noastre, Care și în ziua de față ne-ai învrednicit de cereștile și nemuritoarele Taine. Îndreptează calea noastră [Pr 3, 6], mântuiește-ne pe toți întru frica Ta, străjuiește viața noastră, neșovăielnici fă pașii noștri, pentru rugăciunile și implorările sfintei, slăvitei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și Pururea-Fecioarei Maria și ale tuturor sfinților Tăi care din veacuri au bineplăcut Ție. *Ecfo[nis]:* Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Diaconul: În pace să ieșim!

Poporul: Întru Numele Domnului!

[Vecernia Darurilor mai înainte sfințite]

[42] La slujba luminii de seară [vecernia] pentru Darurile mai înainte sfințite, după citiri, după „Să se îndrepteze” (Ps 140, 2) și „Doamne, miluiește”, se face rugăciunea catehumenilor.

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Ziditorule și Făcătorule a toate [Sir 24, 8], Cel ce voiești ca toți să se mântuiască și să vină la cunoașterea adevărului [1 Tim 2, 4], privește peste robii Tăi catehumenii, și-i izbăvește de înșelăciunea cea veche și de vicleșugul potrivnicului. Cheamă-i la viața cea veșnică; luminează sufletele și trupurile lor; numără-i cu turma Ta cea cuvântătoare, peste care a fost chemat Numele Tău cel sfânt [Ir 14, 19; Dn 9, 18]. *Ecfo[nis]:* Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească [preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[43] Rugăciune pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta Luminare.

Arată, Stăpâne, fața Ta [Ps 118, 135] peste cei ce se pregătesc pentru sfânta Luminare și doresc să se șteargă de întinarea păcatului; luminează-le mintea; întărește-i în credință, reazemă-i pe nădejde, desăvârșește-i în iubire [1 In 4, 18], arată-i membre cinstite ale Hristosului Tău, Care S-a dat pe Sine răscumpărare [1 Tim 2, 6] pentru sufletele noastre. *Ecfo[nis]:* Că Tu ești

luminarea noastră și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[44] *Rugăciunea I a credincioșilor.*

Dumnezeule Cel mare și lăudat [Ps 47, 2], Care prin moartea cea de viață făcătoare a Hristosului Tău ne-ai mutat din stricăciune în nesticăciune, eliberează toate simțirile noastre din starea de moarte [nekrōseōs] a patimilor, punându-le drept conducător [hēgemonā] bun rațiunea [logismon] dinăuntru; ochiul să fie nepărtaș la orice privire rea, auzul necălcat de cuvinte deșarte [Mt 12, 36], iar limba curată de vorbe necuviincioase. Curățește-ne pe noi și buzele care Te laudă pe Tine, Doamne; fă ca mâinile noastre să se țină deoparte de faptele rele și să lucreze numai cele bineplăcute Ție, întărind cu harul Tău toate membrele și gândirea noastră. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[45] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Stăpâne Sfinte, Preabunule, rugămu-Te pe Tine, Cel bogat în milă [Ef 2, 4]: milostiv fii nouă, păcătoșilor, și fă-ne vrednici de primirea Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeului nostru, Împăratul slavei [Ps 23, 7]. Căci, iată, Preacuratul Lui Trup și de viață făcătorul Sânge intră în acest ceas și se vor pune înaintea pe această masă de taină străjuite în chip nevăzut de o mulțime de oaste îngerească. Dăruiește-ne neosândită împărtășirea cu ele, ca luminându-ne prin ele ochiul gândirii noastre să ne facem fii ai luminii și ai zilei [1 Tes 5, 5]. *Ecfo[nis]*: După darul Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat[, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[46] *După ce s-a terminat „Acum puterile cerești”, preotul se roagă.*

Dumnezeul tainelor celor negrăite și nevăzute, la Care sunt comorile ascunse ale înțelepciunii și ale cunoașterii [Col 2, 3], Care ne-ai descoperit slujirea [diaconia] acestei Liturghii și pentru multă iubirea Ta de oameni ne-ai pus pe noi, păcătoșii, să-Ți aducem daruri și jertfe pentru păcatele noastre și pentru cele din neștiință ale poporului [Evr 5, 1; 9, 7]. Însuți, Împărate nevăzut [1 Tim 1, 17], Care faci lucruri mari și nepătrunse, slăvite și numinate și fără de număr, privește peste noi, nevrednicii robii Tăi, care stăm înaintea acestui sfânt jertfelnic ca înaintea tronului Tău de heruvimi, pe care odihnește Unul-Născut Fiul Tău și Dumnezeul nostru prin înfricoșătoarele Taine ce sunt puse înaintea; și eliberându-ne pe noi și credinciosul Tău

popor de toată necurăția, sfințește cu o sfințire neștearsă sufletele și trupurile noastre, ale tuturor; ca în conștiință curată, cu față nefăcută de rușine și cu inimă luminată împărțându-ne cu aceste Dumnezeiești și Sfinte Taine și făcuți vii prin ele, să ne unim cu Însuși Hristosul Tău, adevăratul Dumnezeul nostru, Care a zis: „Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele meu rămâne întru Mine Eu întru el” [In 6, 56]. Ca sălășluindu-Se și umblând întru noi [2 Co 6, 16] Cuvântul Tău, Doamne, să ne facem biserică/templu a Preasfântului și închinatului Tău Duh, izbăvindu-ne de toată uneltirea diavolească ce se lucrează cu fapta sau cu cuvântul sau cu gândul, și să dobândim bunătațile cele făgăduite tuturor sfinților, care din veac au bineplăcut Ție. *Ecfo[nis]*: Și ne învrednicește, Stăpâne[, cu îndrăznire fără osândă să cutezăm să Te chemăm „Tată” pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, și să zicem:]

Poporul: „Tatăl nostru [...]”

Preotul: Că a Ta este împărăția [și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

[47] *Preotul*: Pace tuturor!

Poporul: Și duhului Tău!

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Preotul se roagă:

Dumnezeule, Cel singur bun și îndurător, Care în cele înalte locuiești și peste cele umile privești [Ps 112, 5–6], caută cu ochi milostivi peste tot poporul Tău și-l păzește pe el. Și ne învrednicește pe toți să ne împărțăm neosândiți cu aceste Taine ale Tale făcătoare de viață; că Ție Ți-am plecat capetele noastre, așteptând bogata milă care vine de la Tine. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

[48] *Diaconul*: Să luăm aminte!

Preotul: Sfintele mai înainte sfințite celor sfinți!

Poporul: Unul sfânt, Unul Domn Iisus Hristos [întru slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin].

Rugăciunea după împărțășire.

Mulțumim Ție, Mântuitorule, Dumnezeul a toate, pentru toate cele bune pe care ni le-ai dat și pentru împărțășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău și ne rugăm Ție, Stăpâne, lubitorule de oameni: păzește-ne sub acoperământul aripilor Tale [Ps 16, 8]; și ne dă până la suflarea noastră cea mai de pe urmă să ne împărțăm în chip vrednic cu Sfintele Tale Taine spre

luminarea sufletului și a trupului și spre moștenirea Împărăției cerurilor.
Ecfo[nis]: Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului
 și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Diaconul: În pace să ieșim!

Poporul: Întru numele Domnului!

[Vecernia]

[49] Rugăciunea I a seriei.

Doamne îndurate și milostive, îndelung-răbdătorule și mult-milostive [*Ps* 85, 15], ascultă rugăciunea noastră și ia aminte la glasul cererii noastre [v. 6].
 Fă cu noi un semn spre bine [v. 17]; îndreptează-ne pe calea Ta, ca să umblăm întru adevărul Tău; veselește inimile noastre, ca să ne temem de Numele Tău cel sfânt [v. 11], pentru că mare ești Tu și lucruri minunate faci. Tu singur ești Dumnezeu [v. 10] și nu este nimeni asemenea Ție între dumnezeii [v. 8]. Doamne: puternic întru milă și bun întru tărie, spre a ajuta, a mângâia și a mântui pe toți cei ce nădăjduiesc în Numele Tău cel sfânt. *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat și slăvit atotcinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[50] Rugăciunea a II-a a seriei.

Doamne, nu cu mânia Ta să ne mustri, nici cu urgia Ta să ne cerți [*Ps* 6, 7; 37, 2], ci fă cu noi după bunătatea Ta, Doctorule și Tămăduitorule al sufletelor noastre; călăuzește-ne la limanul voii Tale [*Ps* 106, 30]; luminează ochii [*Ps* 12, 4] inimilor noastre spre cunoașterea adevărului Tău [*Tit* 1, 1]; și ne dăruiește cealaltă vreme a zilei de acum și toată vremea vieții noastre în pace și fără păcat, pentru soliile Preasfîmtei Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea și a Ta [este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[51] Rugăciunea a III-a a seriei.

Doamne, Dumnezeul nostru, adu-Ți aminte de noi păcătoșii și netrebnicii robii Tăi, când chemăm Numele Tău cel sfânt și închinat [*Ps* 74, 2], și să nu ne lași rușinați în așteptarea [*Ps* 118, 116] milei Tale, ci ne dăruiește, Doamne, împlinirea tuturor cererilor cele spre mântuire; și ne învrednicește să Te iubim și să ne temem de Tine din toată inima noastră și să facem întru

toate voia Ta. *Ecfo[nis]*: Că bun [și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[52] *Rugăciunea a IV-a a seriei.*

Cel ce cu cântări fără tăcere și cu doxologii fără încetare ești laudat de sfințele puteri, umple gura noastră de lauda Ta [*Ps* 70, 8], ca să dăm slavă Numelui Tău cel sfânt [*Sir* 39, 15; *Dt* 32, 3]; și ne dă nouă parte și moștenire [*Jr* 13, 25] cu toți cei ce se tem de Tine într-o adevăr și păzesc poruncile Tale, pentru soliile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților Tăi. *Ecfo[nis]*: Cu bunăvoința și bunătatea [Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[53] *Rugăciunea a V-a a seriei.*

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeule Atoatețitorule, Care cunoști mintea oamenilor [*Iov* 7, 20], Cel ce știi cele de care avem nevoie [*In* 13, 29] mult mai mult decât am putea cere sau înțelege; Tu Înșuți, Iubitorule de oameni și într-o tot bunule Împărate, fă-ne destoinici într-o mulțimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3] să chemăm cu conștiință nefăcută de rușine sfântul Tău Nume. Și nu ne duce în încercare/ispită, ci atunci ne izbăvește de cel rău [*Mt* 6, 13] și rânduiește toate spre folosul nostru. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine [toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[54] *Rugăciunea a VI-a a seriei.*

Doamne, Doamne, Cel ce cu puterea Ta preacurată cuprinzi toate, Care îndelung-rabzi pentru noi toți și-Ți pare rău de răutățile noastre [*Iona* 4, 2], adu-Ți aminte de îndurărilor Tale și de mila Ta [*Ps* 24, 6]. Cercetează-ne [*Ps* 105, 4] într-o bunătatea Ta și dă-ne cu harul Tău ca și în cealaltă vreme a zilei de acum să scăpăm de meșteșugirile de multe feluri ale celui rău și păzește neuneltită viața noastră, cu harul Preasfântului Tău Duh. *Ecfo[nis]*: Cu mila și iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care bine ești cuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[55] *Rugăciunea a VII-a a seriei.*

Dumnezeule Cel mare și minunat [*Dn* 9, 4], Cel ce cu o bunătate nespusă și cu o bogată purtare de grijă guvernezi viața oamenilor, Care ne-ai dăruit cele bune din lume și prin cele bune deja dăruite nouă ne-ai chezășuit împă-

rația fâgăduită; Cel ce ne-ai ajutat și în partea trecută a zilei să ne abatem de la tot răul, dăruiește-ne ca și pe cea rămasă să o săvârșim fără prihană înaintea sfintei slavei Tale [*Idt* 24], ca să Te lăudăm pe Tine, bunul și iubitorul de oameni Dumnezeu nostru. *Ecfo[nis]*: Că milostiv [și iubitor de oameni] Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[56] *Rugăciunea a VIII-a a seriei la „Doamne, strigat-am” (Ps 140, 1).*

Seara și dimineța și la amiază [*Ps* 54, 18] Te lăudăm, Te binecuvântăm, și mulțumim și ne rugăm Ție, Stăpâne al tuturor. Îndreptează rugăciunea noastră ca tămâia înaintea Ta [*Ps* 140, 2] și nu pleca inimile noastre spre cuvinte rele, ci ne izbăvește de toți cei ce vânează [*Ps* 123, 7] sufletele noastre. Că spre Tine sunt, Doamne, Doamne, ochii noștri, și întru Tine am nădăjduit [*Ps* 140, 2]; să nu ne rușinezi [*Dn* 3, 41], Dumnezeu nostru. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava[, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[57] *După prochimena și „Doamne miluiește” se face de către preot rugăciunea antifonului I în care se cântă „Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu”.*

Binecuvântat ești, Stăpâne Atoateîitorule, Care ai luminat ziua cu lumină de soare și noaptea ai strălucit-o cu raze de foc; Care ne-ai învrednicit să trecem lungimea zilei și să ne apropiem de începuturile nopții; ascultă rugăciunea noastră [*Ps* 39, 2] și a întreg poporului Tău și ne iartă nouă tuturor păcatele cele cu voie și cele fără voie. Primește rugăciunile noastre cele de seară și trimite mulțimea milei Tale și a îndurărilor Tale peste moștenirea Ta. Pune zid în jurul nostru pe sfinții Tăi îngeri. Întramează-ne cu armele dreptății Tale. Îngrădește-ne cu adevărul Tău. Străjuiește-ne cu puterea Ta. Izbăvește-ne de toată împresurarea și de tot viclesugul celui potrivnic și ne dăruiește și această seară, cu noaptea care vine și toate zilele vieții noastre, desăvârșită, sfântă, cu pace, fără păcat, fără poticneală și fără nălucire. Pentru soliile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care Ți-au plăcut din veac. *Ecfo[nis]*: Că al Tău este a ne milui și a ne mântui[, Dumnezeu nostru, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[58] *Rugăciunea antifonului II, în care se cântă „Unule-Născut, Fiule”.*

Doamne, Doamne, Cel ce ne-ai izbăvit pe noi de toată săgeata ce zboară în zi, izbăvește-ne și de tot lucrul ce umblă întru întuneric [*Ps* 90, 5-6]. Pri-

mește drept jertfă de seară ridicările mâinilor noastre [Ps 140, 2]. Învrednițește-ne să trecem fără prihană straja nopții neispitiți de rele, și ne izbăvește de toată tulburarea și îngrozirea care ni se fac de la diavol. Dăruiește sufletelor noastre străpungere și gândurilor noastre grijă de întrebarea ce are să fie la înfricoșătoarea și dreapta Ta cercetare [anchetă]. Pironeste cu frica Ta trupurile noastre [Ps 118, 120] și omoară membrele noastre pământesti [Col 3, 5], ca și întru liniștea somnului să ne luminăm cu vederea [contemplarea] judecăților Tale. Depărtează de la noi orice nălucire necuvioasă și poftă vătămătoare, și ne ridică la vremea rugăciunii întăriți în credință și înaintând în poruncile Tale. *Ecfo[nis]*: Cu bunăvoința și bunătatea Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care binecuvântat ești, împreună cu Preasfântul și Bunul și de viață Făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[59] *Rugăciunea antifonului III, a Trisaghionului.*

Dumnezeule Cel mare, Cel veșnic, Cel sfânt și iubitor de oameni, Care ne-ai învrednicit și în ceasul acesta să stăm înaintea slavei Tale neapropiate [Idt 24] spre a cânta și lauda minunile Tale, milostiv fii nouă, nevrednicilor robilor Tăi, și ne dă să-Ți aducem cu inimă zdrobită [Ps 50, 19] și fără înfundurare doxologia lui de trei ori „Sfânt” și mulțumirea pentru darurile Tale cele mari pe care ni le-ai făcut și ni le faci pururea. Adu-Ți aminte, Doamne, de neputința noastră și să nu ne lași să pierim împreună cu fărădelegile noastre [Fc 19, 15], ci fă mare milă cu umilința noastră; ca fugind de întunericul păcatului să umblăm în ziua dreptății și, îmbrăcând armele luminii [Rm 13, 12], să petrecem departe de uneltirea celui rău și în toate să Te slăvim cu îndrăznire pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat și iubitor de oameni. *Ecfo[nis]*: Că sfânt ești Dumnezeuul nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[60] *Rugăciune a catehumenilor după Trisaghion.*

Dumnezeule, Cunoscătorul celor ascunse, Cel ce știi toate înainte ca ele să se facă [Sus 42], Cel ce nu vrei moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu [Iz 33, 11]; Însuți privește din lăcașul Tău pregătit [2 Par 30, 27] peste robii Tăi, catehumenii aceștia: deschide gurile inimilor lor să primească taina Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeuul nostru, și fă-i să se nască din nou din apă și din Duh [In 3, 5] spre veșnica Ta împărăție. *Ecfo[nis]*: Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească [preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[61] *Rugăciunea I a credincioșilor, după catehumeni.*

Doamne, Dumnezeu nostru, cu toată inima venim și acum, chemăm Numele Tău cel sfânt și-Ți mulțumim Ție, Celui ce ne-ai păzit toată lungimea zilei și ne-ai adus la lumina de seară, și Te rugăm: dă-ne să străbătem fără prihană și seara de față împreună cu noaptea care vine, precum și tot timpul pribegiei noastre aici [1 Ptr 1, 17]; îmbracă-ne în toate armele Sfântului Tău Duh împotriva duhurilor răutății [Ef 6, 12] și a patimilor trupului/cărnii; depărtează-ne de tot păcatul și învrednicește-ne de Împărăția Ta veșnică. *Ecfofnis*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui [și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[62] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce locuiești într-o lumină neapropiată [1 Tim 6, 16], Cel ce în mare mila Ta ne-ai adus până în ziua de față și ne-ai chemat la doxologia de seară, primește implorarea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, și izbăvindu-ne din întunericul păcatului luminează ochii sufletelor noastre, ca rămânând mereu întru frica Ta și umblând în lumina Ta, să înțelegem lucrurile Tale minunate, pentru toate acestea slăvindu-Te pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat și iubitor de oameni. *Ecfofnis*: Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția [și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[63] *Rugăciune de concediere.*

Dumnezeule Cel mare și preafălat, Cel ce singur ai nemurire și locuiești într-o lumină neapropiată [1 Tim 6, 16]; Cel ce ai zidit toată făptura cu înțelepciune [Ps 103, 25]; Cel ce ai despărțit lumina de întuneric [Fc 1, 4] și ai pus soarele spre stăpânirea zilei, iar luna și stelele spre stăpânirea nopții [Ps 135, 8-9]; Care ne-ai învrednicit pe noi păcătoșii și în ceasul de acum să întâmpinăm fața Ta cu mărturisire [Ps 94, 2] și să-Ți aducem slujbă/adorare de seară; Însuși, Iubitorule de oameni, îndreptează rugăciunea noastră ca tălmăci înaintea Ta [Ps 140, 2] și o primește ca pe o mireasmă cu bun miros [Ef 5, 2]. Seara de acum și noaptea ce vine dăruiește-ni-le pașnice; îmbracă-ne cu armele luminii [Rm 13, 12]; izbăvește-ne de frica nopții și de tot lucrul ce umblă în întuneric [Ps 90, 5-6]. Și somnul pe care l-ai dat spre odihna nepuntenței noastre dăruiește-ni-l liber de toată nălucirea diavolească. Așa, Stăpâne a toate, Dătătorule de lucruri bune, ca străpungându-ne inimile și în așternuturile noastre [Ps 4, 5], să ne aducem aminte și noaptea de Numele Tău și să ne iluminăm cu cugetarea [meditarea] la poruncile Tale [Ps 118, 143], să ne scuzăm în veselia sufletului spre doxologia bunătății Tale, aducând rugăciuni și

cereri milostivirii Tale, pentru păcatele noastre și ale întreg poporului Tău, pe care pentru rugăciunile Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu îl cercetează cu milă. *Ecfo[nis]*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[64] *Diaconul*: Capetele [noastre Domnului să le plecăm]!

Preotul face rugăciunea aceasta:

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ai plecat cerurile și Te-ai pogorât [Ps 17, 10] pentru mântuirea neamului omenesc, privește peste robii Tăi și peste moștenirea Ta. Că Ție, Judecătorului celui înfricoșător și iubitor de oameni, și-au plecat robii Tăi capetele și și-au supus gâtul, nu de la oameni așteptând ajutor, ci așteptând mila Ta și dorind mântuirea Ta. Păzește-i în toată vremea, și în seara de acum și în noaptea ce vine, de tot vrăjmașul și de toată lucrarea potrivnică a diavolului, de gânduri deșarte și de gânduri rele [Ps 17, 10; 93, 11]. [Fie stăpânirea Împărăției Tale binecuvântată și preaslăvită, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.]

[Miezonoptica]

[65] *Rugăciune de miezul nopții, a antifonului I.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care spre pildă nouă l-ai făcut prin Duhul Sfânt pe David să cânte psalmi și în ceasul acesta și să spună: „La miezul nopții m-am sculat să mă mărturisesc Ție pentru judecățile dreptății Tale” [Ps 91, 1], fă-ne și pe noi destoinici să ne mărturisim Ție din toată inima [Ps 9, 1]; cercetează cu milă și cu îndurări [Ps 102, 4] umilința noastră și arată-ne economi credincioși și înțelepți [Lc 12, 42] în ziua cea înfricoșată a cercetării Tale, pentru soliile sfintei Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților Tăi. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava[, cinstea și închinarea, împreună cu Părintele Tău Cel fără de început și cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[66] *Rugăciunea antifonului II.*

Întâlnindu-ne și acum, la miezul nopții, Doamne, Îți aducem după putere mulțumirile noastre și Te rugăm: comoara cunoașterii Tale dăruită inimilor noastre păstrează-o neștirbită punând în gura noastră cuvântul înțelepciunii Tale [Ps 39, 4; 48, 3]; și ne izbăvește pe noi de tot lucrul ce umblă în întuneric [Ps 90, 6]. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea, și [a Ta este împărăția și

puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[67] *Rugăciunea antifonului III.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Părintele veacurilor, Care n-ai nici început, nici sfârșit, Izbăvitorul sufletelor, Temeluitorul cugetelor și păzitorul inimilor noastre, Cel ce prin făpturile Tale ne-ai arătat puterea negrăită a zidirii [creației] Tale; Însuși, Stăpâne, primește și în ceasul de acum al nopții cere-rea noastră, împlinește spre desăvârșire lipsa fiecăruia și arată-ne vrednici de bunătața Ta. *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[68] *Rugăciunea a IV-a a concedierii.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care pentru multa Ta bunătațe și mulțime a îndurării Tale [*Ps* 50, 3] ne-ai dăruit și lungimea nopții care a trecut nesu-parată de orice rău; Tu Însuși, Stăpâne și Ziditorule a toate, dă-ne să ne întâl-nim și la rugăciunile dimineții, iar prin lumina cea adevărată [*In* 1, 9] trimite în inimile noastre comoara cunoașterii Tale [*Col* 2, 3], ca să facem voia Ta [*Ps* 142, 10]. *Ecfo[nis]*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești [și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[69] *Diaconul*: Capetele noastre [Domnului să le plecăm]!

[*Preotul face rugăciunea aceasta*:]

Ție, Dumnezeule, Ziditorul veacurilor și a toată făptura [creația], Îți plecăm capetele noastre noi, netrebnicii robii Tăi [*Lc* 17, 10], și ne rugăm: trimite binecuvântarea Ta duhovnicească peste noi și păzește viața noastră în toată cuviința și ascultarea poruncilor Tale. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești Dumnezeu nos-tou, Dumnezeu milii și al mântuirii, și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[*Utrenia*]

[70] *Rugăciunea I de dimineață.*

Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeu nostru, Care ne-ai ridicat din așter-murile noastre și ai pus cuvânt de laudă în gura noastră, ca să ne închinăm și să chemăm Numele Tău sfânt [*Ps* 74, 2], și ne rugăm îndurării Tale, pe care le ai pururea pentru viața noastră: trimite și acum ajutorul Tău peste cei

ce stau înaintea feței slavei Tale sfinte [Dn 3, 53] și nădăjduiesc în mila Ta cea bogată; și le dă lor ca slujind totdeauna, cu frică și cu dragoste să laude, să cânte și să se închine bunătații Tale celei negrăite. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[71] *Rugăciunea a II-a de dimineață.*

De noapte zorește duhul nostru către Tine, Dumnezeuul nostru, pentru că lumină sunt poruncile Tale pe pământ [Is 26, 9]; înțelepțește-ne să săvârșim dreptate și sfințenie întru frica Ta; căci pe Tine Te slăvim, Cel ce ești cu adevărat Dumnezeu. Pleacă urechea Ta și ne auzi [Ps 16, 69; 85, 1]; adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce sunt de față și se roagă împreună cu noi, de toți pe nume, și-i mântuiește cu puterea Ta. Bindecuvântează poporul Tău și sfințește moștenirea Ta [Ps 27, 9; 28, 11]; pace lumii Tale dăruiește, bisericilor Tale, preoților, împăraților noștri și la tot poporul Tău. *Ecfo[nis]*: Că s-a bindecuvântat și s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[72] *Rugăciunea a III-a de dimineață.*

De noapte zorește duhul nostru spre Tine, Dumnezeule, pentru că lumină sunt poruncile Tale [Is 26, 9]; învață-ne pe noi, Dumnezeule, dreptatea Ta, poruncile Tale și îndreptările Tale [Ps 118, 12. 26]; luminează ochii gândurilor noastre, ca nu cumva să adormim în păcate spre moarte [Ps 12, 4]; risipește orice negură de la inimile noastre; dăruiește-ne Soarele dreptății și păzește nedefăimată viața noastră cu pecetea Sfântului Tău Duh; îndreptează pașii noștri [Ps 12, 4; 39, 3] în calea păcii, dă-ne dimineața și ziua aceasta întru veselie, ca să-Ți înălțăm rugăciuni de dimineață. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea, și a Ta este împărăția[, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[73] *Rugăciunea a IV-a de dimineață.*

Stăpâne, Dumnezeule Cel sfânt și necuprins, Care ai zis să strălucească lumină din întuneric [2 Co 4, 6], Cel ce ne-ai odihnit pe noi în somnul de noapte și ne-ai ridicat spre doxologia și ruga bunătații Tale, înduplecat fiind de însăși milostivirea Ta; primește-ne și acum pe noi, care ne închinăm Ție și Îți mulțumim după putere, și ne împlinește toate cererile cele spre mântuire. Arată-ne fii ai luminii [1 Tes 5, 5] și moștenitori ai bunătaților Tale cele veșnice. Adu-Ți aminte, Doamne, în mulțimea îndurărilor Tale [Ps 50, 3] și de tot poporul tău, de cei ce sunt aici și se roagă împreună cu noi și de toți

frații noștri, care sunt pe uscat, pe mare și în tot locul stăpânirii Tale [*Ps* 102, 22], și care au trebuință de iubirea Ta de oameni și de ajutorul Tău, și căruieste-le tuturor mila Ta cea mare. Ca totdeauna fiind mântuiți cu sufletul și cu trupul, cu îndrăzneală să slăvim Numele Tău cel minunat și binecuvântat. *Ecfo[nis]*: Că Dumnezeu al milei, al îndurărilor și al iubirii de oameni ești și Ție [*slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.*]

[74] *Rugăciunea a V-a de dimineață.*

Comoară a bunătaților, Izvorule nesecat, Părinte Sfinte, Făcătorule de lucruri minunate, Atotputernice și Atoateșitorule, toți ne închinăm și ne rugăm Ție, chemând milele și îndurărilor Tale în ajutorul și sprijinul umilinței noastre. Adu-Ți aminte, Doamne, de robii Tăi; primește rugăciunile noastre de dimineață, ale tuturor, ca tămâia înaintea Ta [*Ps* 140, 2] și să nu îndepărtezi de la Tine pe nici unul dintre noi, ci să ne câștigi pe toți prin îndurărilor Tale. Adu-Ți aminte, Doamne, de cei ce priveghează și cântă spre slava Ta și a Umnia-Născut Fiului Tău și Dumnezeului nostru și a Sfântului Tău Duh; fii lor ajutor și sprijinitor [*Ps* 61, 3. 7]; primește rugăciunile lor în jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri și duhovnicesc. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești Dumnezeul nostru și Ție slavă [*înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.*]

[75] *Rugăciunea a VI-a de dimineață.*

Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, că toate ale vieții noastre le faci spre binefacere, ca totdeauna să privim la Tine, Mântuitorule și Făcătorule de bine al sufletelor noastre. Pentru că în cursul nopții trecute ne-ai odihnit, ne-ai sculat din așternuturile noastre și ne-ai ridicat spre închinarea cinstului Tău Nume. Pentru aceasta ne rugăm Ție, Doamne: Dă-ne har și putere, ca să ne învrednicim a-Ți cânta cu înțelegere [*Ps* 146, 8] și a Te ruga neincetat [*1 Tes* 5, 17], lucrând cu frică și cu cutremur mântuirea noastră [*Fip* 2, 12] cu sprijinul Hristosului Tău. Adu-Ți aminte, Doamne, și de cei ce strigă către Tine noaptea; auzi-i, miluiește-i și zdrobește sub picioarele lor pe vrăjmașii nevăzuți care se luptă cu ei. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești împăratul păcii și Mântuitorul sufletelor noastre și Ție slavă [*înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.*]

[76] *Rugăciunea a VII-a de dimineață.*

Dumnezeule și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos [*1 Co* 1, 3], Care ne-ai ridicat pe noi din așternuturile noastre și ne-ai adunat la acest ceas al rugăciunii, dă-ne har întru deschiderea gurii noastre [*Ef* 6, 19] și primește

mulțumirile noastre după putere; învață-ne îndreptările Tale [*Ps* 118, 12, 26], căci nu știm să ne rugăm cum se cuvine [*Rm* 8, 26], de nu ne vei călăuzi Tu, Doamne, cu Duhul Tău cel Sfânt. Pentru aceasta ne rugăm Ție: Orice am greșit până în ceasul de acum cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, cu voie sau fără voie, dezleagă, lasă, iartă; că de vei căuta la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va putea răbda? Că la Tine este milostivirea [*Ps* 129, 3-4], la Tine este izbăvirea; Tu singur ești sfânt, ajutor puternic și păzitor al vieții noastre și Ție totdeauna cântăm. *Ecfo[nis]*: Fie stăpânirea împărăției Tale [binecuvântată și preaslăvită, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[77] *Rugăciunea a VIII-a de dimineață.*

Doamne, Dumnezeuul nostru, Care ai risipit de la noi trândăvia somnului și ne-ai chemat cu chemare sfântă [*2 Tim* 1, 9], ca și noaptea să ridicăm mâinile noastre și să ne mărturisim Ție pentru judecățile dreptății Tale [*Ps* 133, 2-118, 62]; primește rugăciunile noastre, cererile, mărturisirile și slujbele/adorările de noapte și ne dăruiește, Dumnezeuule, credință nefăcută de rușine, nădejde tare și iubire nefățarnică. Binecuvântează intrările și ieșirile noastre [*1 Rg* 24, 6; *Ps* 120, 8], faptele, lucrurile, cuvintele, gândurile, și ne dă să ajungem la începutul zilei, laudând, cântând și binecuvântând bunătatea milostivirii Tale negrăite. *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului [și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[78] *Rugăciunea a IX-a a Psalmului 50.*

Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel ce prin pocăință ai dăruit iertare oamenilor și ne-ai arătat drept chip [*typos*] de cunoaștere a păcatelor și de mărturisire spre iertare pocăința profetului David; Însuți Stăpâne, pe noi, cei căzuți în multe și mari păcate, miluiește-ne după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegile noastre [*Ps* 50, 3]; că Ție am greșit, Doamne [v. 6], Cel ce cunoști și cele nearătate și cele ascunse [v. 8] ale inimii oamenilor și singur ai putere a ierta păcatele [*Mc* 2, 10]. O inimă curată zidind întru noi [*Ps* 50, 12], cu un duh conducător întărindu-ne și bucuria mântuirii Tale arătându-ne [v. 14], nu ne lepăda pe noi de la fața Ta [v. 13], ci binevoiește, ca un bun și iubitor de oameni, până la suflarea noastră cea mai de pe urmă, să-Ți aducem Ție jertfa dreptății și prinos [v. 21] în sfintele Tale altare. *Ecfo[nis]*: Cu mila și cu îndurărilor și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[79] *Rugăciunea a X-a la Laude.*

Dumnezeule, Dumnezeu nostru, Cel ce cu voința Ta ai dat existență puterilor înțelegătoare și cuvântătoare, Ție ne rugăm și pe Tine Te implorăm: primește doxologia noastră după putere împreună cu cea a tuturor făpturilor Tale, și ne răsplătește cu bogățiile bunătății Tale; că înaintea Ta se pleacă tot genuchiul, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt [Flp 2, 10], și toată suflarea și făptura laudă [Ps 150, 6] slava Ta cea necuprinsă, căci Tu singur ești Dumnezeu adevărat și mult-milostiv. *Ecfo[nis]*: Că pe Tine Te laudă toate puterile cerești [și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[80] *Rugăciune a catehumenilor când se face intrare cu Trisaghion și se spune prochimien.*

După aceasta diaconul face litanie și când face altă rugăciune a catehumenilor preotul se roagă:

Binecuvântează și acum, Doamne, pe robii Tăi catehumenii aceștia, pe care ai chemat cu chemare sfântă [2 Tim 1, 9] la minunata lumină a cunoașterii Tale, dă-le să cunoască certitudinea cuvintelor care sunt învățați; umple-i de Duhul Sfânt ca și ei să se facă oi ale adevăratei Tale turme [In 10, 1-5] pecețuite cu pecetea Sfântului Tău Duh, pentru ca să ajungă membre cinstite ale trupului Bisericii Tale [1 Co 12, 27] iar în veacul viitor să se învrednicească de nădejdea cu adevărat fericită în Împărăția cerurilor. *Ecfo[nis]*: Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească [atotsfântul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[81] *Rugăciunea I a credincioșilor.*

Doamne, Doamne, a Ta este ziua și a Ta este noaptea; Tu ai făcut lumina și soarele, Tu ai făcut toate hotarele pământului [Ps 73, 16-17]; Ție ne rugăm că odată cu lumina zilei să răsară milele Tale bogate peste umilinta noastră; eliberează-ne de întuneric și de umbra morții [Iov 3, 5; Ps 106, 10, 14] și de toată uneltirea și meșteșugirea celui rău. *Ecfo[nis]*: Că s-a sfințit și s-a preaslăvit atotcinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[82] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Prin rânduiala/economia Ta, Doamne, Doamne, rămâne ziua [Ps 118, 91], pe Tine Te laudă toată puterea cerurilor și Ție se închină tot sufletul, slăvindu-Te după putere; rugămu-Te: dă-ne să săvârșim toată ziua în pace și în

viață curată, în viață bineplăcută Ție, în inimă curată, ca desfătându-ne de binefacerile Tale să ne învrednicim neosândiți să binecuvântăm în toată vremea bunătatea Ta. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[83] *Rugăciune de concediere.*

Lăudăm, cântăm, binecuvântăm și mulțumim Ție, Dumnezeuul părinților noștri, că ai făcut să treacă umbra nopții și ne-ai arătat iarăși lumina zilei. Și implorăm bunătatea Ta: curățește păcatele noastre și primește rugăciunea noastră în marea Ta milostivire, că la Tine scăpăm, Dumnezeule Cel milostiv și atotputernic. Strălucește în inimile noastre Soarele cel adevărat al dreptății Tale [*Mal* 3, 20]; luminează mintea noastră și toate simțurile ni le păzește ca, umblând în lumina zilei cu bunăcuviință [*Rm* 13, 13] pe calea poruncilor Tale, să ajungem la viața de veci, că la Tine este izvorul vieții [*Ps* 35, 10], și să ne învrednicim de desfătarea luminii Tale neapropiate. *Ecfo[nis]*: Că Dumnezeu al milei, al îndurărilor și iubirii de oameni ești și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[84] *Și când diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă:*

Doamne sfinte, Care întru cele înalte locuiești [*Ps* 112, 5] și cu ochiul Tău atotvăzător privești peste toată făptura [creația], Ție Ți-am plecat gâtul inimii și trupului nostru și ne rugăm Ție, Sfinte al sfinților: întinde mâna Ta [*Jr* 1, 9] nevăzută din sfânt lăcașul Tău [*2 Par* 30, 27] și ne binecuvântează pe toți; și ca un bun și iubitor de oameni Dumnezeu, iartă orice am greșit, cu voie sau fără voie, dăruindu-ne bunătățile Tale cele din lume și cele mai presus de lume. *Ecfo[nis]*: Că al Tău este a ne milui și a ne mântui pe noi, Dumnezeuul nostru, și Ție slavă înălțăm, Tatălui [și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Ceasul I]

[85] *Rugăciune a Ceasului I.*

Doamne Dumnezeuul nostru, Te rugăm și Te implorăm, Preasfinte, ca dintre toate darurile Tale cele bune să ne dai tuturor inimă curată, cuvânt cucernic, gândire bună, gând nepătimitor, făptuire evlavioasă, cunoaștere desăvârșită

a poruncilor Tale, sănătate trupului și blândețe sufletului, pace a vieții, credință bună, nădejde vie, iubire nefățarnică, îndelungă-răbdare scumpă, răbdare stăruitoare, luminare a adevărului, ca având pururea îndestulare în toate acestea, să prisosim în tot lucrul bun sporind în suflet prin Hristos darurile Tale. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvinte toată slava, cinstea [și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[86] *Rugăciune a Ceasului I.*

Auzi-ne pe noi, Doamne, Dumnezeule, și ne miluiește, că milostiv ești; îndreptează pașii noștri în cărările Tale ca să nu se clatine [*Ps* 16, 5]; călăuzește-ne, Doamne, în calea Ta și vom umbla în adevărul Tău [*Ps* 85, 11]; să între rugăciunea noastră înaintea Ta. Pleacă, Doamne, urechea Ta spre cererea noastră, că s-a umplut de rele sufletul nostru și viața noastră de iad s-a apropiat [*Ps* 87, 3-4]. Adu-Ți aminte, Doamne, de noi în bunăvoința Ta, și cercetează-ne întru mântuirea Ta [*Ps* 105, 4]. *Ecfo[nis]*: Că milostiv și îndurător ești, și a Ta este slava, a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[Ceasul III]

[87] *Rugăciune a Ceasului III, a antifonului I.*

Dumnezeule, Cel ce ne-ai învrednicit să ajungem și în ceasul acesta, în care ai vărsat peste sfinții Tăi apostoli Duhul Tău Cel Sfânt în chip de limbi de foc [*FA* 2, 3] împărțindu-le darul și harul Tău, Însuși și acum, Stăpâne închinată, dă-ne și nouă aceeași binecuvântare; ca făcându-Te milostiv și noi pe Tine, îndurătorul Stăpân, prin psalmi, imne și cântări duhovnicești [*Ef* 5, 9; *Col* 3, 16], să dobândim veșnicele Tale bunătăți: *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[88] *Rugăciune a Ceasului III, a antifonului II.*

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce în ceasul al treilea [*FA* 2, 15] i-ai umplut pe sfinții și slăviții Tăi apostoli de harul Sfântului Tău Duh, șterge orice pată și murdărie [*Ef* 5, 27] de pe gândurile noastre, ca ajungând cu conștiință curată la înfricoșătorul Tău tribunal, să ne desfătăm de bunătățile ce ne-au fost făgăduite. *Ecfo[nis]*: Prin îndurările Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și [bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[89] *Rugăciune a Ceasului III, a antifonului III.*

Dumnezeule, Cel ce ai zidit puterile mai presus de lume spre slăvirea Ta neîncetată și ai vrut ca oamenii să-Ți aducă după putință, spre folosul lor, cereri și implorări pentru păcatele lor și să-Ți mulțumească pentru binefacerile pe care le-ai făcut cu noi, primește și rugăciunile aduse de noi în ceasul acesta și dă-ne toate cererile cele spre mântuire. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[90] *Rugăciune de concediere a Ceasului III.*

Dumnezeule, Care ne-ai cinstit cu chipul Tău [*Fc* 1, 26] și ne-ai împodobit cu voință liberă, izbăvește-ne de tot necazul [*Ps* 24, 22] care ne împresoară păzind în credință și dreptate toate zilele vieții noastre, ca să înaintăm pururea în poruncile Tale. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția și puterea și slava[, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[91] *Și după ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului [să le plecăm!], preotul se roagă:*

Plecă-Ți, Doamne, urechea și ascultă rugăciunea noastră; și binecuvân-tează, păzește și sfințește pe toți cei ce și-au plecat Ție capetele. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care împreună ești binecuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Ceasul VI]

[92] *Rugăciune a Ceasului VI, a antifonului I.*

Sfinte Stăpâne, Dumnezeul nostru, Cel ce în ceasul de față Ți-ai întins pe închinata cruce preacurate mâinile Tale și prin ea ai pironit și șters înscrisul păcatelor noastre [*Col* 2, 14], iartă-ne și acum orice datorie a păcatelor și arată-ne liberi de orice osândă care vine din cuvinte și gânduri rele, ca în toată vremea să-Ți aducem cu inimă curată [*Ps* 50, 12] slăvirea datorată Ție. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[93] *Rugăciune a Ceasului VI, a antifonului II.*

Doamne, Dumnezeul nostru, Care prin corifeul apostolilor Tăi, Petru, ne-ai arătat să ne rugăm în vremea ceasului al șaselea [*FA* 10, 9], privește peste

noi, netrebnicii și nevrebnicii robii Tăi, și izbăvește-ne de orice cădere și de demonul amiezii [Ps 90, 6], păzindu-ne și restul zilei de orice rău, Dumnezeu nostru. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[94] *Rugăciune a Ceasului VI, a antifonului III.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ai drept tron cerul și drept scăunel sub picioare pământul [Is 66, 1], Cel ce cuprinzi toate și nu ești cuprins de nimic, nu Te depărta cu mânie de la robii Tăi [Ps 26, 9]. Păzește-ne de toată zădărnicia lumească și minciuna în cuvinte și în fapte [FA 7, 22] îndreptându-ne după voia Ta. *Ecfo[nis]*: Că s-a sfințit și s-a preaslăvit preacinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[95] *Rugăciune de concediere a Ceasului VI.*

Dumnezeule Cel veșnic, Cel ce locuiești într-o lumină neapropiată, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici nu poate să-L vadă [1 Tim 6, 16], comoara neștirbită a bunătăților veșnice, Însuși, Stăpâne a toate, fii apărătorul nostru [Ps 30, 3], al celor ce ne-am pus nădejdea în Tine [Ps 71, 31], umplându-ne de dumnezeiescul și închinatul Tău har. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția [și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[96] *Și după ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeu nostru, privește din sfintele Tale înălțimi [Jd 13, 4] peste făptura Ta și peste toți cei ce și-au plecat gâtul lor sub jugul Hristosului Tău [Mt 11, 30], păzește-i în pace și în toate cele bune [Ga 6, 6]. *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Ceasul IX]

[97] *Rugăciune a Ceasului IX, a antifonului I.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeu puterilor [Ps 83, 9] și a toată slava, Care ai auzit pe sfinții Tăi Apostoli Petru și Ioan care mergeau la rugăciune în ceasul al nouălea [FA 3, 1] și prin ei ai făcut tămăduire înaintea a tot poporul

Tău, fă cu noi semn spre bine [Ps 85, 17] ca să disprețuim armele vrăjmașului și săgeți trase de niște copii [Ps 63, 8] să socotim încercările/ispitirile aduse de el asupra noastră. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[98] *Rugăciune a Ceasului IX, a antifonului II.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care n-ai trecut cu vederea pe omul căzut în păcate, ci prin economia Ta și preacuratele Tale Taine l-ai învrednicit de Împărăția Ta cerească [2 Tim 4, 18]; Însuți Iubitorule de oameni Împărate, prin negrăita Ta Dumnezeire fă-Te și pentru noi, cei ce Te chemăm pe Tine, armă de scăpare și de mântuire, ca să se abată de la noi toate poticnelile care ni se aduc prin cursele vrășmașului [1 Tim 3, 7] și să nădăjduim în Tine, binefăcătorul, răscumpărătorul și mântuitorul nostru. *Ecfo[nis]*: Că s-a sfințit și s-a preaslăvit atotcinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[99] *Rugăciune a Ceasului IX, a antifonului III.*

Când ne gândim la existența noastră, Doamne, când cugetăm la căderile noastre și recunoaștem greșelile și păcatele noastre, și când ne vine în minte înfricoșătoarea zi a judecății [Evr 10, 27], o singură și unică scăpare avem: un semn al ochilor Tăi, Iubitorule de oameni. De aceea ne rugăm Ție dă-ne și acum și atunci marea milă a îndurării Tale [Ps 50, 3]. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[100] *Rugăciune de concediere a Ceasului IX.*

Dumnezeule, Cel ce vrei ca omul să se roage neîncetat [1 Tes 5, 17] în tot ceasul și să nu-și piardă nădejdea [Lc 18, 1], păzește-ne de generația aceasta [Ps 11, 8] și în ziua răsplătirii Tale celei drepte [Os 9, 7] ne arată vrednici să fim numărați împreună cu cei ce stau de-a dreapta Ta [Mt 25, 33]. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului [și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[101] *Și după ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!”, preotul face rugăciunea:*

Pleacă-Ți, Doamne, urechea și ascultă rugăciunea noastră [Ps 85, 1]: pe toți cei care și-au plecat Ție capetele binecuvântează-i, sfințește-i și învredni-

cește-i de iubirea Ta de oameni. Căci Tu ești Dumnezeu Mântuitorul nostru și a Ta rămâne Împărăția, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

[Ceasul III-VI]

[102] *Rugăciunea antifonului I a Ceasului III-VI
ce se face în Sfintele Posturi.*

Dumnezeule, Cel ce șezi pe heruvimi [Ps 79, 2] și ești slăvit de serafimi, privește peste noi, umilii și nevrednicii robii Tăi, și ridică mintea noastră spre doxologia bunătății Tale; răpește-ne de la orice uneltire a vrăjmașului, ca luminați fiind de lumina Ta și călăuziți de sfatul Tău spre tot lucrul bun [2 Tim 2, 21], să ne învrednicim de cereasca Ta Împărăție numărați fiind împreună cu toți aleșii Tăi. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești Dumnezeu nostru, Dumnezeu al milei și al mântuirii, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[103] *Rugăciunea antifonului II.*

Rugămu-Te, Doamne, Dumnezeu nostru, fii îndelung-răbdător cu noi, păcătoșii, și cruță lucrurile mâinilor Tale, Cel ce știi neputința noastră, izbăvindu-ne de orice încercare/ispită și de toate lucrurile cumplite care sunt acum și care vor veni, ca și de stăpânirea întunericului acestui veac, și ne mută în Împărăția Unuia-Născut Fiulul Tău și Dumnezeu nostru. *Ecfo[nis]*: Că s-a slăvit preasfântul Tău Nume, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[104] *Rugăciunea antifonului III.*

Doamne, Dumnezeule Atoatețitorule, a Cărui slavă e necuprinsă, a Cărui milă e nemăsurată [Man 6] și iubire de oameni negrăită, privește cu îndurarea Ta peste noi și peste tot poporul Tău și nu ne preda fărădelegilor noastre [Ps 53, 6], ci fă cu noi milele Tale; călăuzește-ne la limanul voii Tale [Ps 106, 30] și arată-ne lucrători adevărați ai poruncilor Tale, ca să nu fim făcuți de rușine în ziua judecării [Mt 12, 36] când vom sta înaintea înfricoșătorului tribunal al Hristosului Tău. *Ecfo[nis]*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[105] *Rugăciunea după intrare când se face ectenia de către diacon.*

Doamne, Dumnezeuul părinților noștri, Care dai rugăciune celui ce se roagă și primești implorările robilor Tăi care strigă la Tine ziua și noaptea, pleacă-Ți și acum urechea și ascultă rugămintea noastră [Ps 85, 1] a păcătoșilor: să nu întorci, Doamne, fața Ta de la noi [Ps 101, 3] păcătoșii, nici să nu-Ți aduci aminte de fărâdelegile noastre din vechime [Ps 78, 8], Tu Cel ce știi făptura Ta [Ps 102, 14] și cunoști neputința noastră. Adu-Ți aminte, Doamne, că țărână suntem [ibid.], duh care umblă și nu se întoarce [Ps 67, 39], și cu mărreția brațului Tău câștigă [Ps 78, 11] în milă viața noastră. Du-ne pe cale dreaptă ca să umblăm în cărarea poruncilor Tale [Ps 118, 35], învață-ne să facem voia Ta, să grăim mărturiile Tale [Ps 118, 70], să cugetăm/meditam la Legea Ta ziua și noaptea. Poruncește sfinților Tăi îngeri să ne păzească în toate căile noastre [Ps 90, 11] și să ne izbăvească de orice săgeată care bântuie ziua, de orice lucru care umblă în întuneric, de orice nenorocire se întâmplă și de demonul amiezii [Ps 90, 5-6]. Umple gura noastră de laudă și buzele noastre de veselie [Ps 70, 8; Iov 8, 21] ca să grăim între noi în psalmi, laude și cântări duhovnicești [Ef 5, 9; Col 3, 16], și să cântăm și rostim psalmi în inimile noastre mulțumind întru toate Ție, Dumnezeuului tuturor, Care mântuiești pe cei ce nădăjduiesc [Ps 16, 7] în bogăția milei Tale. *Ecfofnis*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[106] *Rugăciunea catehumenilor după citiri și „Doamne miluiește”.*

Doamne, Atoatețitorule și Iubitorule de oameni, privește din înălțimea Ta sfântă [Ps 101, 20] peste robii Tăi, catehumenii aceștia, care și-au plecat gâtul Ție și așteaptă mila care vine de la Tine. Descoperă-le lor evanghelia dreptății Tale, numără-i împreună cu turma Ta cea aleasă și învrednicește-i la vremea potrivită de nașterea de-a doua prin botez. *Ecfofnis*: Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească atotsfântul și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[107] *Rugăciune pentru cei ce se pregătesc de sfânta Luminare.*

Doamne, Dumnezeuul nostru, arată îndurărilor Tale peste noi toți și peste cei ce se pregătesc de sfânta Luminare și care-și pleacă acum gâtul, ca să le strălucească luminarea evangheliei Tale. Trimite-le înger de lumină care să-i izbăvească de toată lucrarea potrivnică, ca învrednicindu-se de darul Tău nemuritor și viețuind potrivit poruncilor Tale, să se desfăteze de bunătățile Tale cerești. *Ecfofnis*: Că Tu ești luminarea noastră și Ție slavă înălțăm. Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[108] *Rugăciunea I a credincioșilor.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care prin venirea Ta l-ai depărtat pe om de rătăcirea politeistă făcându-l prin lucrurile Tale minunate să Te recunoască pe Tine Singurul Ziditor și Făcător a toate și să-și pună nădejdea în Tine [Ps 72, 28], Însuși fiind mult-milostiv păzește-ne în numele Tău [In 17, 11] și sfințește-ne în adevărul Tău [In 17, 17], și trimite îndurările Tale peste noi și peste tot poporul Tău. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești Dumnezeu nostru, Dumnezeu al milei și al mântuirii[, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[109] *Rugăciunea a II-a a credincioșilor.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care din pricina slăbiciunii și alunecării ușoare a firii omului ai restrâns la puțin timp alergarea vieții lui, făgăduindu-i în schimb celui luptat de lucrurile vrăjmașului răsplătirea unor bunătăți veșnice, Însuși Stăpâne întărește-ne întru frica Ta, fă-ne tari în cuvintele Tale, călăuzește-ne întru dreptatea Ta. *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[110] *Rugăciunea a III-a a concedierii.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel singur bun și iubitor de oameni, Cel singur blând și îngăduitor, Cel singur îndurat și milostiv [Ps 85, 5. 15], Dumnezeu nostru și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos [2 Co 1, 3], Care pe vremea lui Ponțiu Pilat a fost răstignit, a înviat a treia zi și a intrat în slava Lui și a Ta, să vină harul Tău peste noi, robii Tăi, iar evanghelia dreptății Lui să ne facă puternici. Părinte îndurate, luminează-ne prin voința Ta măruntaiele și toate membrele și curățește-ne de toată răutatea și păcatul; păzește-ne neprihăniți și nepătați de orice viclenie a celui rău; și ne dă, Doamne, după bunătatea Ta să înțelegem și să gândim cele ale Tale, să umblăm în ale Tale, să ne temem cu frica Ta și să facem cele bineplăcute Ție până în ziua și în ceasul nostru din urmă și până la ultima suflare. Te chemăm pe Tine, Stăpâne, adevăratul Dumnezeu nostru, noi păcătoșii, ca după mila Ta nepovestită să pecetluiești trupul, sufletul și duhul nostru. Și să ne păzești de orice demon rău, de orice reptilă veninoasă, de orice fiară sălbatică de pe pământ, de orice țărădelege, de orice otrăvire, de orice rătăcire și orice zădărnicienie, de orice desfrânare și lăcomie, de orice boală și moliciune, de orice minciună și ușurătate, de orice cursă a potrivnicului nostru. Părinte al nestrucăciunii, acoperă-ne pe noi, robii Tăi, cu îndurarea Ta și să nu ne lași, nici să nu ne faci bucurie vrăjmașilor, de nimic în fața poporului și căleați în picioare de de-

moni, ci harul și mila Ta să fie cu noi în toate zilele vieții noastre. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea, și a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[111] *Și după ce diaconul zice: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce șezi pe tronul slavei și privești adâncurile [Dn 3, 55], cercetând cu ochi milostiv umilința noastră, binecuvântează-ne pe noi toți, care Ți-am plecat Ție capetele, și înalță cornul nostru în bunăvoirea Ta [Ps 88, 18]. *Ecfo[nis]*: Fie preasfântul nume al iubirii Tale de oameni binecuvântat și preaslăvit, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor].

Poporul: Amin.

Diaconul: În pace să ieșim!

[Inițierea creștină]

[112] *Rugăciune la pecetluirea pruncului care primește nume a opta zi după nașterea lui.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Ție ne rugăm și pe Tine Te chemăm: să se însemneze lumina feței Tale [Ps 4, 7] peste robul Tău acesta (N) și să se însemneze crucea Unuia-Născut Fiului Tău în inima și în gândurile lui, ca să fugă de deșertăciunea lumii și de toată vicleana uneltire a vrăjmașului și să urmeze poruncile Tale. Și dă, Doamne, ca Numele Tău cel sfânt să rămână netăgăduit peste el, când se va uni la vremea cuvenită cu Biserica Ta sfântă și se va desăvârși prin înfricoșătoarele Taine ale Hristosului Tău; ca viețuind după poruncile Tale și păzind pecetea nestrictă, să dobândească fericirea aleșilor Tăi. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat[, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[113] *Rugăciune când intră pruncul în biserică în a patruzecia zi după nașterea lui.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce la patruzeci de zile ai urcat după Lege la templu împreună cu Maria, sfânta Ta Maică, și ai fost primit în brațele dreptului Simeon [Lc 2, 25-35], fă-l și pe robul Tău (N) să crească prin puterea Ta, ca dobândind și el baia nestrictăciunii să devină copil al luminii și al zilei [1 Tes 5, 5], și ajungând în partea aleșilor tăi să se facă părtaș și

al cinstitului Trup și Sânge al Hristosului Tău, păzit fiind de harul sfintei, de-o-ființă și nedespărțitei Treimi. *Ecfo[nis]*: Spre slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Preasfântului, bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].

[114] *Rugăciune la facerea catehumenului.*

[Preotul] îl dezbracă și descalfă și-l pune să stea cu fața spre răsărit, suflă peste el de trei ori, îi pecetluiește [cu semnul crucii] gura și pieptul, și spune: Întru Numele Tău, Doamne, Dumnezeuul adevărului [Dt 21, 15], și al Unuia-Născut Fiului Tău și al Duhului Tău celui Sfânt, pun mâna mea pe robul Tău acesta (N), care s-a învrednicit să scape la Numele Tău sfânt [cf. Lc 1, 49] și să fie păzit sub acoperământul aripilor Tale [Ps 90, 4]. Depărtează de la el înșelăciunea cea veche și-l umple pe el de credința întru Tine, de nădejde și de iubire, ca să cunoască că Tu Singur ești Dumnezeu adevărat și Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, și Duhul Tău Cel Sfânt. Dă-i să umble în toate poruncile Tale [2 Par 17, 4] și să păzească cele plăcute Ție; că de va face omul acestea, viu va fi prin ele [Rm 10, 5]. Scrie-l în cartea vieții Tale [Flp 4, 3], unește-l cu turma moștenirii Tale și slăvește în el Numele Tău sfânt [Ps 85, 12] și al iubitului Tău Fiu [Mt 3, 17], al Domnului nostru Iisus Hristos, și al Duhului Tău de viață făcător. Ochii Tăi să stea ațintiți totdeauna peste el cu milă și urechile Tale să asculte glasul rugăciunii lui [Ps 27, 2]. Veselește-l în lucrul mâinilor lui [Ps 85, 4; 9, 17] și în tot neamul lui, ca să se mărturisească Ție [Ps 6, 6], închinându-se și slăvind Numele Tău cel mare și preaînalt; și să Te laude pururea în toate zilele vieții lui [Ps 22, 6]. Că pe Tine Te laudă toate puterile cerești și a Ta este slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[115] *Exorcismul I.*

Ceartă-te pe tine, diavole, Cel ce a venit în lume și S-a sălășluit între oameni ca să surpe tirania ta și pe oameni să-i izbăvească! Cel ce a biruit [Col 2, 15] pe lemn puterile cele potrivnice, soarele întunecându-se și pământul clătănându-se, mormintele deschizându-se și trupurile sfinților sculându-se [Mt 27, 51-52]; Cel ce a desființat moartea cu moartea și a surpat pe cel ce avea stăpânirea morții, adică pe tine, diavole [Evr 2, 14]. Juru-te cu numele lui Dumnezeu, Care a arătat pomul vieții și a rânduit să-l străjuiască heruvimi și o sabie de foc care se răsucea [Fc 3, 24]: Certat să fii și te depărtează, duh necurat! Căci te jur cu numele Celui care a umblat ca pe uscat pe valurile mării [Mt 14, 25] și a certat viforul vânturilor [Mt 8, 26]; a Cărui privire seacă adâncurile și amenințare topește munții. Că și acum Acela îți

poruncește prin noi: teme-te!, ieși! și te depărtează de la făpturile acestea și să nu te întorci, nici să te ascunzi în ele, nici să le întâmpini, nici să lucrezi ori să te năpustești împotriva lor, nici noaptea, nici ziua, nici dimineața, nici la amiază! Ci te du în iadul tău până în marea zi pregătită a judecății [*Idt* 6]. Teme-te de Dumnezeu, Cel ce șade pe tron de heruvimi și privește adâncurile [*Dn* 3, 54–55]; de Care se cutremură îngerii, arhanghelii, tronurile, domniile, începătoriile, stăpâniile, puterile [*Col* 1, 16], heruvimii cei cu ochi mulți și serafimii cei cu câte șase aripi; de Care se cutremură cerul, pământul, marea și toate câte sunt în ea [*Ps* 145, 6]! Ieși și te depărtează de la cei pecetluiți, noii aleși soldați ai lui Hristos Dumnezeul nostru! Căci te jur cu numele Aceluia care umblă pe aripile vânturilor și face pe îngerii Săi duhuri și pe slujitorii [liturgii] Săi pară de foc [*Ps* 103, 3–4]! Ieși și te depărtează de la aceste făpturi cu toată puterea ta și cu toți îngerii tăi! Că s-a preaslăvit Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și [în vecii vecilor. Amin].

[116] *Exorcismul II.*

Dumnezeul Cel Sfânt, Cel înfricoșător și slăvit, Cel ce este necuprins/nepătruns și nepătruns în toate lucrurile și în tăria Sa, Cel ce mai dinainte ți-a hotărât ție, diavole, pedeapsa chinului veșnic, Acela prin noi, netrebnicii robii Lui [*Lc* 17, 10], îți poruncește ție și la toată puterea ce lucrează împreună cu tine, să te depărtezi de la nou-pecetluiții cu Numele Domnului nostru Iisus Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu! Juru-te așadar întru toate viclene, necurate, spurcate, urâte și străine duhule, cu puterea lui Iisus Hristos, Care are toată puterea în cer și pe pământ [*Mt* 28, 18], Cel ce a zis duhului mut și surd: „Ieși din om și de acum să nu mai intri în el!” [*Mc* 9, 25]. Du-te! Cunoaște-ți puterea ta deșartă, care nici peste porci n-a avut stăpânire! Adu-ți aminte de Cel ce potrivit cererii tale ți-a poruncit să intri în turma porcilor [*Mt* 8, 30–32]! Teme-te de Dumnezeu, cu a Cărui poruncă s-a întărit pământul pe ape [*Ps* 135, 6]; de Cel ce a zidit cerul și a pus munților cumpănă și văilor măsură [*Is* 40, 12]; de Cel ce a pus nisipul hotar mării [*Ir* 5, 22] și în apă mare cărare sigură [*Sol* 14, 3]; de Cel ce Se atinge de munți și aceștia fumegă [*Ps* 103, 32]; de Cel ce Se îmbracă cu lumina ca și cu o haină; de Cel ce a întins cerul ca un cort; de Cel ce a acoperit cu ape înălțimile lui [*Ps* 103, 2–3]; de Cel ce a așezat pământul pe temeliile lui și nu se va clătina în veacul veacului [*Ps* 103, 5]; de Cel ce cheamă apa mării și o varsă peste fața întregului pământ [*Am* 5, 8]! Ieși și te depărtează de la cel ce se pregătește pentru sfânta luminare! Juru-te cu Pătimirea cea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, cu cinstitul Lui Trup și Sânge și cu venirea Lui cea

înfricoșătoare, pentru că va veni și nu va zăbovi [Avc 2, 3; Evr 10, 37] să judece tot pământul [Ps 81, 8], pe tine și toată puterea care lucrează împreună cu tine în gheena focului [Mt 5, 22], dându-te în întunericul cel mai din afară [Mt 8, 12], unde viermele nu doarme și focul nu se stinge [Is 66, 24; Mc 9, 48]! Că puterea este a lui Hristos, Dumnezeuul nostru, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și purerea și în vecii vecilor. Amin.

[117] Exorcismul III.

Doamne Savaot [Is 1, 9], Dumnezeuul lui Israel [Is 5, 1], Cel ce tămăduiești toată boala și toată neputința [Mt 4, 23], privește peste robul Tău acesta (N), caută, cercetează și depărtează de la el toate lucrările diavolului. Ceartă duhurile rele și necurate și le alungă, și curățește lucrurile mâinilor Tale [Ps 89, 17]! Iar cu agera Ta lucrare zdrobește degrabă pe Satana sub picioarele lui [Rm 16, 20] și-i dă biruință asupra lui și asupra duhurilor celor necurate [Mc 6, 7]. Ca dobândind mila Ta să se învrednicească de nemuritoarele și cereștile Tale Taine și Ție slavă să înalțe[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și purerea și în vecii vecilor. Amin].

[118] Rugăciune după ce a fost făcut catehumenul
pentru cel ce urmează să se boteze.

Cel ce ești [Is 3, 14], Stăpâne Doamne, Care l-ai făcut pe om după chipul și după asemănarea Ta [Fc 1, 26] și i-ai dat lui putința de a dobândi o viață veșnică [Sol 16, 13]; după care, căzând el prin păcat, nu l-ai trecut cu vederea, ci ai rânduit mântuirea lumii prin întruparea Hristosului Tău; Însuși primește în Împărăția Ta cea cerească și făptura Ta aceasta, pe care ai izbăvit-o din robia vrăjmașului. Deschide-i ochii gândului, ca să strălucească în el luminarea Evangheliei Tale [2 Co 4, 4]. Însoțește-i viața cu un inger de lumină, ca să-l izbăvească de toată uneltirea potrivnicului, de întâmpinarea celui viclean, de demonul de amiază [Ps 90, 6] și de năluciri rele.

Și suflă peste el de trei ori și-i pecethuiește [cu semnul crucii] fruntea, gura și pieptul și spune:

Depărtează de la el orice duh rău și viclean, care se ascunde și se încuibază în inima lui (și zice aceasta de trei ori, după care continuă rugăciunea astfel), duhul rătăcirii, duhul răutății, duhul slujirii idolești [idolatriei] și a toată lăcomia, duhul minciunii și a toată necurăția care lucrează după învățătura diavolului. Și-l fă oaie cuvântătoare a sfintei turme a Hristosului Tău [In 10, 1 ș. u.], membru cinstit al Bisericii Tale, vas sfințit [1 Tes 4, 4], fiu al luminii [1 Tes 5, 5] și moștenitor al împărăției Tale [Iac 2, 5]. Ca vietuind după poruncile Tale, păzind pecetea nestrictă și veșmântul neîntinat, să

dobândească fericirea aleșilor Tăi în împărăția Ta. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care împreună ești binecuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și [pururea și în vecii vecilor. Amin].

[119] *Și după „Amin”, cel ce urmează să se boteze fiind dezbrăcat și desculț, preotul îl întoarce cu fața spre apus cu mâinile sus și spune de trei ori:*

Te lepezi [dezertezi] de Satana, de toate lucrurile lui, de toată slujirea/adorarea lui, de toți îngerii lui și de toată pompa lui?

Și cel ce urmează să se boteze ori nașul lui răspunde la fiecare: Mă lepăd [dezertez]!

Și iarăși preotul îl întreabă de trei ori zicând: Te-ai lepădat [ai dezertat] de Satana?

Iar el răspunde: M-am lepădat [am dezertat]!

Și preotul spune: Suflă peste el!

Și-l întoarce cu fața către răsărit cu mâinile jos și-i spune de trei ori: Și te-ai alăturat/inregimentat lui Hristos?

Iar el răspunde: M-am alăturat/inregimentat lui Hristos! *Și [spune]:* Cred într-Un Dumnezeu Tată Atoateșitor... și celelalte.

Și după ce spune [Crezul] de trei ori, preotul îi întreabă iarăși: V-ați alăturat/inregimentat lui Hristos?

Și ei răspund: Ne-am alăturat/inregimentat!

Și preotul spune: Închinați-vă/prosternați-vă Lui!

Și face rugăciunea aceasta:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, cheamă pe robii Tăi aceștia (N) la luminarea Ta cea sfântă și-i învrednicește de acest mare dar al Sfântului Tău Botez. Dezbracă-i pe ei de cele vechi și-i naște din nou pentru viața veșnică. Și-i umple de puterea Sfântului Tău Duh spre unirea cu Hristosul Tău, ca să nu mai fie de acum copii ai trupului/cărnii, ci copii ai împărăției Tale [Rm 9, 8; Mt 8, 12]. Cu bunăvoința și cu harul Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care binecuvântat ești cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[120] *Ale diaconului în sfânta Sâmbătă [Mare] când se face botezul.*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfântă casa aceasta, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se sfințească apa aceasta cu venirea și cu lucrarea Sfântului Duh, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să trimită Domnul peste ea harul răscumpărării și binecuvântarea Iordanului, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se binecuvânteze apa aceasta cu venirea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se binecuvânteze apa aceasta ca și curgerile Iordanului, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să vină în apa aceasta lucrarea curățitoare a Treimii celei mai presus de ființă, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se scufunde în ea toată puterea dușmanului omorător de suflete, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fie spre curățirea sufletelor și a trupurilor pentru toți cei ce vor lua și vor gusta din ea, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca cei botezați în ea să se arate ca luminătorii cerului, neavând pată sau zbârcitură [Ef 5, 27], Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

[121] *Rugăciune pe care o face preotul care urmează să boteze.*

Iar în timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia], preotul se roagă în sine spunând:

Îndurate și milostive Dumnezeule, Cel ce cercetezi inimile și rărunchii [Ps 7, 10] și știi cele ascunse ale oamenilor [Iov 7, 20], căci nu este lucru ascuns înaintea Ta [Evr 4, 13], ci toate sunt dezbrăcate și descoperite înaintea ochilor Tăi; Care le știi și pe cele ale mele, să nu Te scârbești de mine, nici să-Ți întorci fața Ta de la mine [Ps 101, 3], ci trece greșelile mele în ceasul acesta, Cel care la pocăință treci cu vederea păcatele oamenilor [Sol 11, 23]. Și-mi spală necurăția trupului și întinarea sufletului și mă sfințește cu totul și pe mine cu puterea Ta nevăzută și cu dreapta Ta duhovnicească; ca nu cumva, făgăduind eu altora libertatea [2 Ptr 2, 19] și oferind-o cu deplină încredere în iubirea Ta de oameni negrăită, să nu mă fac eu însumi rob netrebnic al păcatului [In 8, 34; Rm 6, 17]. Nu, Stăpâne, Cel ce singur ești bun și iubitor de oameni, să nu mă întorc umilit și făcut de rușine, ci trimite-mi putere de sus [Lc 24, 49] și mă întărește spre slujirea acestei mari și cerești Taine. Și fă ca Hristosul Tău să ia chip/formă [Ga 4, 19] în cei ce se vor naște din nou prin a mea nevrednicie și-i zidește pe temelii apostolilor și a profeților Tăi [Ef 2, 20] și să nu-i surpi; ci sădește-i ca sădare a adevărului în sfânta Ta catholică și apostolică Biserică și să nu-i smulgi, pentru ca, înaintând ei în dreapta-credință, să se slăvească și prin ei preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[122] *Iar după ce diaconul isprăvește cele ale diaconului, preotul se roagă cu glas mare zicând:*

Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale [*Jd* 16, 13; *Sir* 11, 4] și nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale!

Că după ce ai adus toate cu voia Ta din neființă la ființă [*Sol* 1, 14], cu puterea Ta ții la un loc făptura [creația] și cu purtarea Ta de grijă [pronia Ta] guvernezi lumea. Tu din patru stihii ai întocmit făptura [creația], cu patru anotimpuri ai încununat crugul/cercul anului [*Ps* 148, 3]. De Tine tremură toate puterile [îngerești], pe Tine Te laudă soarele, pe Tine Te slăvește luna, Ție se pleacă stelele, pe Tine Te ascultă lumina, de Tine tremură adâncurile, Ție slujesc izvoarele, Tu ai întins cerul ca un cort [*Ps* 103, 2], Tu ai întărit pământul peste ape [*Ps* 135, 6], Tu ai îngrădit marea cu nisip, Tu ai revărsat aerul spre răsuflare, puterile îngerești Ție slujesc și corurile arhanghelilor Ție se închină; heruvimii cu ochi mulți și serafimii cu câte șase aripi stând în cerc și zburând, își acoperă fețele de frica slavei Tale necuprinse [*Is* 6, 2]. Că Tu fiind Dumnezeu necuprins de gând și de cuvânt și fără de început, ai venit pe pământ luând chip/formă de rob și făcându-Te o asemănare omenească [*Flp* 2, 7]; că, pentru îndurările milei Tale, n-ai răbdat, Stăpâne, să vezi neamul omenesc tiranizat de diavolul, ci ai venit și ne-ai mântuit. Mărturisim harul Tău, vestim mila Ta, nu tănuim facerea Ta de bine. Nașterile firii noastre le-ai eliberat sfințind un pântec de fecioară cu nașterea Ta. Toată făptura [creația] Te-a laudat pe Tine, Care Te-ai arătat [*Tit* 2, 11; 3, 4], că Tu, Dumnezeuul nostru, pe pământ Te-ai arătat și cu oamenii ai petrecut [*Bar* 3, 38]; Tu, trimițând din cer Duhul Tău Cel Sfânt, ai sfințit curgerile Iordanului și capetele balaurilor care se cuibăriseră acolo le-ai zdrobit [*Ps* 73, 13].

Tu însuși, așadar, iubitorule de oameni Împărate, vino și acum prin venirea Sfântului Tău Duh și sfințește apa aceasta!

Și-i dă ei harul izbăvirii și binecuvântarea Iordanului. Fă-o pe ea izvor de nesticăciune, dar de sfințire, dezlegare de păcate, vindecare de boli, diavolilor pieire, neapropiată de puterile cele potrivnice, plină de putere îngerească. Să fugă de la ea toți cei ce uneltesc asupra făpturii Tale, că am chemat, Doamne, Numele Tău cel minunat, slăvit și înfricoșător pentru cei potrivnici.

Și suflă în apă de trei ori și o pecetluiește [făcând semnul crucii] cu degetul de trei ori și spune:

Zdrobite să fie de însemnarea chipului/semnului [typos] crucii Tale toate puterile cele potrivnice!

Să se depărteze de la noi toate înfățișările din văzduh și nearătate, și să nu se ascundă în apa aceasta vreun demon întunecat, rugămu-ne Ție, Doamne, nici să se pogoare la acesta care se botează vreun duh rău aducându-i întunecare gândurilor și tulburare cugetului. Ci Tu, Stăpâne a toate, arată apa

aceasta, apă de odihnă, apă de sfințire, curățire de întinarea trupului și a sufletului, dezlegare de legături, iertare de păcate, luminare a sufletului, baie a nașterii din nou, înnoire a duhului, har de înfiere, veșmânt de nestrăcăciune, izvor de viață. Că Tu, Doamne, ai zis: „Spălați-vă, curățiți-vă, scoateți răutățile din sufletele voastre!” [*Is* 1, 16]. Tu ne-ai dăruit această a doua naștere de sus prin apă și prin Duh [*In* 3, 5]. Arată-Te, Doamne, în apa aceasta și dă acestora care se cufundă în ea să se schimbe, ca să lepede pe omul cel vechi, stricat de poftetele înșelăciunii [*Ef* 4, 22], și să se îmbrace în cel nou înnoit după chipul/icoana Ziditorului său [*Col* 3, 10]; ca răsădiți fiind împreună cu asemănarea morții Unuia-Născut Fiului Tău prin Botez, să se facă părtași și ai învierii Tale și, păzind darul Sfântului Tău Duh [*FA* 10, 45] și sporind depozitul harului [*2 Ptr* 3, 18], să ia premiul chemării de sus [*Filp* 3, 14] și să se numere împreună cu întâi-născuții înscriși în cer [*Evr* 12, 23]. Întru Hristos Iisus Domnul nostru, cu Care Ție se cuvine slava și puterea împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[123] Și după „Amin” preotul spune: Pace tuturor!

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Și preotul își pleacă capul spre vasul cu untdelemn purtat de diacon, suflă peste el de trei ori și-l pecetluiește [cu semnul crucii] și spune:

Stăpâne Doamne, Dumnezeuul părinților noștri, Care celor ce erau cu Noe în arcă le-ai trimis un porumbel având în cioc ramură de măslin [*Fc* 8, 11], semn al împăcării și al mântuirii din potop, și prin acelea ai preînchipuit taina harului; Care ai dat rodul măslinului spre plinirea Sfințelor Tale Taine; Care prin el ai umplut de Duh Sfânt pe cei ce erau în Lege, iar pe cei ce sunt în har îi faci desăvârșiți, Înșuți binecuvântează și acest untdelemn cu puterea, cu lucrarea și cu venirea Sfântului Tău Duh, ca acesta să se facă ungeră a nestrăcăciunii, armă a dreptății, înnoire a sufletului și trupului, biruință asupra a toată lucrarea diavolească, spre izbăvire de orice rău pentru cei ce se ung cu credință sau vor și gusta din el, spre slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și [pururea și în vecii vecilor. Amin].

[124] Și după „Amin”, diaconul spune: Să luăm aminte!

Iar preotul ia vasul cu sfântul untdelemn și face cu el în apă trei cruci cântând „Aliluia” de trei ori împreună cu poporul, după care pune deoparte vasul și spune cu glas mare:

Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce luminează și sfințește pe tot omul ce vine în lume [*In* 1, 9], acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și e adus cel ce se botează, iar preotul ia din sfântul untdelemn cu său și face semnul crucii pe fruntea, pe pieptul și pe spatele celui botează, și spune:

Se unge robul lui Dumnezeu (N) cu untdelemnul veseliei [Ps 44, numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecilor. Amin.

Iar apoi îi este uns de către diacon tot trupul. După care e botezat preot care spune:

Botează-se (N) în numele [Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.]

Și după ce s-a botezat cântărețul spune [psalmul]: Fericți cei cărora li iertat păcatele [Ps 31].

[125] *După aceasta, în timp ce diaconul face rugăciunea [ectenia], preotul se roagă cu rugăciunea aceasta.*

Binecuvântat ești Doamne, Dumnezeule, Atoatețitorule, Izvorul bunătații, Soarele dreptății [Mal 3, 20], Care celor ce erau întru întuneric le-ai strălucit lumina [Mt 4, 16] mântuirii prin arătarea Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeului nostru și ne-ai dăruit nouă, nevrednicilor, fericita curățire în sfântă apa aceasta și dumnezeiasca sfințire prin ungerea făcătoare de viață. Care și acum ai binevoit a-i naște din nou prin apă și prin Duh [In 3, 5] pe robii Tăi aceștia nou luminații, și le-ai dăruit iertarea păcatelor cu voie și fără voie. Însuți Stăpâne, preaîndurate Împărate al tuturor, dăruiește-le și pecetea darului Sfântului, întru tot puternicului și închinatului Tău Duh și împărtășirea sfântului Trup și a scumpului Sânge al Hristosului Tău. Păzește-i întru sfințenia Ta. Întărește-i în credința ortodoxă. Izbăvește-i de cel rău și de toate uneltirile lui. Și păzește-le sufletele întru frica Ta cea mântuitoare, în curăție și în dreptate, ca bineplăcând Ție în tot lucrul și cuvântul să se facă fii și moștenitori ai cereștii Tale Împărății [Ga 4, 7; 2 Tim 4, 18; Iac 2, 5]. Că Tu ești Dumnezeul nostru, Dumnezeu care miluiești și mântuiești, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului [și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după rugăciunea aceasta spune: Câți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați și îmbrăcat [Ga 3, 27]!

Și preotul îi unge pe cei botezați cu Sfântul Mir făcându-le semnul crucii pe frunte, pe ochi, pe nări, pe gură și pe cele două urechi spunând: Pecetea darului Duhului Sfânt!

Și începe să spună [Psalmul]: Fericți cărora li s-au iertat păcatele și cărora li s-au acoperit păcatele [Ps 31, 1].

Și preotul intră împreună cu nou-luminații în Intrare și face dumnezeiasca Liturghie.

[126] *Rugăciune la spălare.*

Cel ce prin Sfântul Tău Botez ai dăruit robilor Tăi izbăvire de păcate și le-ai dat o înnoire a vieții, Însuși, Stăpâne, Doamne, binevoiește să strălucească pururea în inima lor lumina feței Tale [Ps 43, 4; Ef 6, 16]; temeluiește pe piatră pavăza credinței lor [1 Co 15, 53] împotriva celui potrivnic, păzește-le neîntinată de orice murdărie a păcatelor haina nesticăciunii cu care s-au îmbrăcat, păstrând neștearsă pecetea duhovnicească în ziua judecării Tale înfricoșătoare; și milostiv fii acestora și nouă după mulțimea îndurărilor Tale. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh[, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Sfințirea Mare a Apei de Bobotează]

[127] *Ale diaconului la sfințirea de sfintele Arătări [Epifanii].*

Să zicem toți: Doamne, miluiește!

Dumnezeule, Părinte Atoateșitorule, Cel ce pe toate le știi înainte de a se face și le-ai chemat din neființă la ființă [Sol 1, 14], rugămu-ne Ție.

Cel ce ai întins cerurile și ai întemeiat pământul pe ape [Ps 103, 2. 5], rugămu-ne Ție.

Cel ce ai sădit rai în Eden spre răsărit [Fc 2, 8] și ai făcut să izvorască din el un izvor cu patru curgeri, rugămu-ne Ție.

Cel ce ai binecuvântat cu toiag și apă și ai înmulțit turma patriarhului Iacob [Fc 30, 25-43], rugămu-ne Ție.

Cel ce prin Ilie Tesviteanul ne-ai arătat prin întreita revărsare a apelor [3 Rg 18, 34] cele Trei Ipostase ale singurei Dumnezeiri, rugămu-ne Ție.

Cel ce ne-ai spus prin Isaia profetul: „Scoate-ți apă cu veselie din izvoarele mântuirii” [Is 12, 4], rugămu-ne Ție.

Cel ce Ți-ai plecat precuratul creștet Înainte-mergătorului Ioan și ai fost botezat de el în curgerile Iordanului, rugămu-ne Ție.

Pe care marea Te-a văzut și a fugit și Iordanul s-a întors înapoi [Ps 113, 3], rugămu-ne Ție.

Văzutu-Te-au apele, Dumnezeule; văzutu-Te-au apele și s-au temut [Ps 76, 16], rugămu-ne Ție.

Pentru ca să fim binecuvântați cu toată binecuvântarea duhovnicească, rugămu-ne Ție.

Pentru ca să se binecuvânteze apa aceasta cu venirea, cu puterea și cu lucrarea Sfântului Duh, rugămu-ne Ție.

Pentru ca să vină în apa aceasta lucrarea curăţitoare a Treimii celei mai presus de fiinţă, rugămu-ne Ție.

Pentru ca să se facă spre curăţirea sufletelor și a trupurilor tuturor celor ce vor scoate și vor gusta din ea, rugămu-ne Ție.

Mântuiește-ne, Dumnezeuule, prin arătarea Ta și auzi-ne, rugămu-ne Ție.

Miluieste-ne pe noi, Dumnezeuule, după mare mila Ta [Ps 50, 3], rugămu-ne Ție, Doamne, auzi-ne și ne miluiește.

*[128] Rugăciune la binecuvântarea Sfințelor Arătări,
când preotul face tainic rugăciunea aceasta.*

Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuule, Fiule Unule-Născut, Care ești în sânul Tatălui [In 1, 18], Dumnezeuul Cel adevărat [In 5, 20], Izvorul vieții [Ps 35, 10] și al nemuririi, Lumină din Lumină, Care ai venit în lume să o luminezi [In 1, 9], luminează cugetul nostru cu Duhul Tău cel Sfânt și ne primește pe noi, care-Ți aducem slavă și mulțumire pentru lucrurile Tale mari și minunate din veacuri, ca și pentru mântuitoarea Ta rânduială/economie din veacurile cele mai de pe urmă [Evr 1, 2], când Te-ai îmbrăcat cu trupul nostru neputincios și sărac și Te-ai coborât Tu, Împăratul tuturor, până la măsură de rob. Suferit-ai încă și a fi botezat în Iordan de o mână de rob, ca sfîntînd firea apelor, Tu, Cel ce ești fără de păcat, să ne faci cale spre nașterea de-a doua prin apă și prin Duh [In 3, 5], și să ne întorci la libertatea cea dintâi. Prăznuind deci aducerea-aminte de această taină dumnezeiască, ne rugăm Ție, Stăpâne Iubitorule de oameni, stropește și peste noi, nevrednicii robii Tăi, după făgăduința Ta cea dumnezeiască, apă curată, darul milostivirii Tale, ca să fie bineprimită bunătății Tale cererea noastră a păcătoșilor pentru apa aceasta, și prin ea să se dăruiască nouă și la tot poporul Tău credincios binecuvântarea Ta, spre slava sfântului și închinatului Tău Nume. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, împreună cu Părintele Tău Cel fără de început și cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[129] Prologul Sfințelor Arătări spus înainte de „Mare ești, Doamne”.

Treime nezidită, de-o-ființă, fără de început, atotputernică, atoatevăzătoare, nevăzută, necuprinsă, fără de sfârșit, Ziditoarea ființelor înțelegătoare și a firilor cuvântătoare, bunătatea prin fire, lumina neapropiată [1 Tim 6, 16] care luminează pe tot omul ce vine în lume [In 1, 9], strălucește și mie, nevrednicului robului Tău, luminează-mi ochii minții, ca să cutez a lauda nemăsurata Ta binefacere și putere. Bineprimită să fie rugăciunea adusă de mine pentru poporul care stă de față, ca să nu oprească greșelile mele venirea aici și

acum a Preasfântului Tău Duh, Preabunule, ci mă iartă ca neosândit să strig
Ție și să spun:

[130] *Alt prolog.*

Binecuvântat este Domnul Dumnezeu lui Israel, pentru că ne-a cercetat
[vizitat] și a făcut răscumpărare poporului Său [Lc 1, 68]. Căci iată ne-a
sosit vreme de prăznuire, îngerii împreună cu oamenii prăznuiesc și corul
sfinților se apropie de noi.

Astăzi harul Sfântului Duh care sfințește apele li se arată acestora.

Astăzi cerul scânteietor plouă pământului cunoaștere.

Astăzi Soarele cel neapus a răsărit și lumea cu lumină se luminează.

Astăzi luna strălucește și ea lumii cu raze strălucitoare.

Astăzi stelele luminoase împodobesc lumea locuită.

Astăzi norii rouează din cer omenirii ploaia dreptății [Is 45, 8].

Astăzi adunările apelor dau înapoi făcându-se scăunel sub picioarele Stă-
pânului [Ps 109, 1].

Astăzi Cel nevăzut se face văzut ca să ni Se arate.

Astăzi Cel nezidit primește cu voie să se pună peste El mâna făpturii Lui.

Astăzi Cel neplecat pleacă grumazul Lui robului Său ca să ne slobozească
din robie.

Astăzi din întuneric ne-am izbăvit și cu lumina cunoașterii lui Dumnezeu
ne-am luminat.

Astăzi prin nașterea din nou Stăpânul remodelează arhetipul chipului.

Astăzi toată făptura e adăpată cu curgeri înmiresmate.

Astăzi greșelile oamenilor sunt șterse în curgerile Iordanului.

Astăzi apele sărate ale mării se preschimbă în dulci prin arătarea Stăpânului.

Astăzi raiul s-a deschis oamenilor și dreptii sălășluiesc împreună cu noi.

Astăzi ne-am izbăvit din tânguirea cea de demult și ca un nou Israel ne-am
mântuit.

Astăzi dezbrăcând zdrențele cele vechi ale păcatului ne-am îmbrăcat în
haina nesticăciunii.

Astăzi comunitatea/obștea cea sfântă și mult vestită a ortodocșilor se bucură.

Astăzi am luat din înălțime Împărăția cerurilor și Împărăția Domnului
ni-are sfârșit [Lc 1, 52].

Împreună cu care cu mulțumire strigăm Ție:

[131] Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale [Jd 16, 31; Sir
11, 4] și nici un cuvânt nu e de ajuns spre lauda minunilor Tale!

Căci după ce ai adus toate cu voia Ta din neființă la ființă [Sol 1, 14], cu
puterea Ta îți la un loc făptura [creația] și cu purtarea Ta de grijă [provia Ta]

guvernezi lumea. Tu din patru stihii ai întocmit făptura [creația] și cu patru anotimpuri ai împodobit crugul/cercul anului [Ps 64, 12]. De Tine tremură toate puterile, pe Tine Te laudă soarele, pe Tine Te slăvește luna, Ție se supun stelele [Ps 148, 3], de Tine ascultă lumina, de Tine tremură adâncurile, Ție slujesc izvoarele, Tu ai întins cerul ca un cort, Tu ai întărit pământul peste ape [Ps 103, 2], Tu ai îngădit marea cu nisip, Tu ai revărsat aerul spre răsuflare. Puterile îngerești Ție slujesc și cetele arhanghelilor Ție se închină: heruvimii cu ochi mulți și serafimii cu câte șase aripi stând în cerc și zburând, își acoperă fețele de frica slavei Tale neapropiate [Is 6, 2]. Că Tu, Dumnezeu fiind, necuprins de gând și de cuvânt și fără de început, ai venit pe pământ luând chip/formă de rob și făcându-Te o asemănare omenească [Flp 2, 7]; că pentru îndurărilor milei Tale n-ai răbdat, Stăpâne, să vezi neamul omenesc tiranizat de diavolul, ci ai venit și ne-ai mântuit. Mărturisim harul Tău, vestim mila Ta, nu tănuim facerea Ta de bine. Nașterile firii noastre le-ai eliberat sfințind un pântec de fecioară cu nașterea Ta. Toată făptura [creația] Te-a lăudat pe Tine, Cel ce Te-ai arătat; că Tu, Dumnezeul nostru, pe pământ Te-ai arătat și împreună cu oamenii ai petrecut [Bar 3, 38]. Tu, trimițând din cer Duhul Tău Sfânt, ai sfințit curgerile Iordanului și capetele balaurului care se încuibaseră acolo le-ai zdrobit [Ps 73, 13].

Tu Însuți, așadar, Iubitorul de oameni Împărate, vino și acum, prin venirea Sfântului Tău Duh Care sfințește toate, și sfințește apa aceasta!

Și-i dă ei harul izbăvirii și binecuvântarea Iordanului. Fă-o izvor de nescrăciune, dar de sfințire, dezlegare de păcate, vindecare de boli, diavoliilor piere, neapropiată de puterile potrivnice, plină de putere îngerească. Ca toți cei ce se vor stropi și vor gusta dintr-însa să o aibă spre curățire a sufletelor și a trupurilor, spre vindecare a patimilor, spre sfințire a caselor și spre tot folosul de trebuință. Căci Tu ești Dumnezeul nostru, Cel ce ai înnoit prin apă și prin Duh firea noastră cea învechită de păcat. Tu ești Dumnezeul nostru, Care, pe vremea lui Noe, cu apă ai înecat păcatul. Tu ești Dumnezeul nostru, Care prin apă ai eliberat din robia lui Faraon prin Moise neamul evreilor. Tu ești Dumnezeul nostru, Care ai despicat piatra în pustiu și au curs ape, pâraiele s-au umplut de apă și ai adăpat poporul tău însetat. Tu ești Dumnezeul nostru Care cu apă și cu foc l-ai izbăvit prin Ilie pe Israel din rătăcirea lui Baal. Tu ești Dumnezeul nostru Care pentru sarea lui Elisei ai tămăduit apele amare și sterpe. Tu ești Dumnezeul nostru Care ai arătat în Iordan conglăsuirea nedistanțată a Treimii și în el ne-ai descoperit de-o-ființimea Dumnezeirii Tale cu Tatăl. Însuți și acum sfințește și apa aceasta cu Duhul Tău Sfânt, dând tuturor celor ce se ating, gustă din ea și se folosesc de ea, sfințire, binecuvântare, curățire, sănătate. Și mântuiește-i, Doamne, pe robii Tăi, credincioșii noștri împărați, și păzește-i sub acoperământul Tău în

pace, supune-le lor pe tot vrăjmașul și potrivnicul, dăruindu-le toate cererile spre mântuire și viață veșnică. Pentru ca și prin stihii și prin oameni și prin îngeri și prin cele văzute și prin cele nevăzute să fie preaslăvit preasfânt Numele Tău, împreună cu Tatăl și cu Sfântul, bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[132] *Și preotul spune: Pace tuturor!*

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Și preotul se roagă:

Pleacă, Doamne, urechea Ta și ne auzi pe noi [*Ps* 85, 1] Tu, Cel ce ai primit a Te boteza în Iordan și ai sfințit apele, și binecuvântează-ne pe toți, care prin plecarea capului nostru facem semnul supunerii; fă-ne vrednici ca prin împărțășirea și stropirea cu apa aceasta să ne umplem de sfințenia Ta și să ne fie, Doamne, spre sănătatea sufletului și a trupului. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești sfințirea sufletelor și a trupurilor noastre și Ție slavă și mulțumire și închinare înălităm[, împreună și Părintelui Tău Celui fără de început și Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și îndată preotul stropește poporul spunând împreună cu mulțimea troparul glas 4: „Veniți să imităm fecioarele cele înțelepte”, și slăvește și spune și altele.

[133] *Altă rugăciune la apa Sfântului Botez al Arătărilor lui Dumnezeu spusă la fântâna din mijlocul curții bisericii.*

Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Care pentru Moise ai preschimbat popoului în apă dulce apa cea amară [*Iș* 15, 22–25], Care pentru sarea lui Elisei ai tămăduit apele vătămate [*4 Rg* 2, 20–21] și ai sfințit curgerile Iordanului prin preacurată arătarea Ta; Însuți și acum, Stăpâne, sfințește apa aceasta și fă-o să fie pentru toți cei ce se vor stropi sau vor gusta din ea izvor de binecuvântare, vindecare patimilor, sfințire caselor, alungare a toată uneltirea văzută și nevăzută. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este puterea și a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui [și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[134] *Și când diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă:*

„Pleacă, Doamne, urechea Ta și ne auzi pe noi Cel ce ai primit a Te boteza în Iordan” și celelalte.

[Privegherea]

[135] *Rugăciune de seară a antifonului I al slujbei de priveghere [panychis]*

Cei care în vremea zilei ne-am desfătat de vederea măreței Tale lucrări în făptură [creație], Doamne, și prin ea Te-am slăvit uimiți pe Tine, Autorul a toate și Făcătorul minunilor mai presus de fire, Îți aducem laudă cu vrednicie și după trecerea ei [a zilei] înțelegând purtarea de grijă [pronia] a marii Tale înțelepciuni. Pentru că ai pus întuneric și s-a făcut noapte [Ps 103, 20], care oamenilor le aduce odihnă de osteneți, iar fiarelor le dă hrană, de aceea împreună cu profetul strigăm Ție: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate în înțelepciune le-ai făcut!” [Ps 103, 24]. Și Te rugăm, Stăpâne, Iubitorule de oameni, să nu apui peste întărirea păcatelor noastre Tu, Soarele dreptății [Ef 4, 26; Mal 3, 20], ci să fim luminați mereu cu luminarea harului Tău, ca ziua și noaptea să slăvim măreția Ta necuprinsă. *Ecfo[nis]*: Că Ție se cuvine toată slava[, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[136] *Rugăciunea antifonului II.*

Pe Tine, Lumina cea veșnică și neînserată [Sol 7, 26], Dumnezeuul nostru, la Care nu este mutare, nici umbră de schimbare [Iac 1, 17], lăudându-Te în vremea de față a nopții, Te rugăm să priveghezi împreună cu ochii noștri trupești. Învrednicește gândurile minții noastre de vederea slavei Tale, ca nu cumva, suferind o picoteală a sufletului, să ne lipsim de glasul duhovnicesc al veseliei întru Tine și al mărturisirii/laudei. Ci în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești [Ef 5, 19; Col 3, 16], cântându-Ți, Dumnezeule, în inimile și în gura noastră, să dobândim mântuirea care vine de la Tine [2 Tim 2, 10], ca să ne învrednicim să ne desfătăm veșnic de glasul celor ce prăznuiesc în ceruri. *Ecfo[nis]*: Că s-a sfințit și s-a preaslăvit preacinstuit și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[137] *Rugăciunea antifonului III.*

Dumnezeule Care primești doxologie neadormită și neîncetată de la puterile netrupești și înțelegătoare din ceruri, unde nu există o lumină materială, ci lumina veșnică a slavei Tale neapropiate le dăruie neîncetarea adorării Tale sfințitoare, privește spre umilința noastră și primește lauda de noapte adusă Ție de noi prin imitarea pe măsura neputinței omenești a minților supra-cerești. Nu Te uita la nevrednicia vieții noastre, ci la nemăsurata Ta bunătate, prin care ne-ai adus de la neființă și ne păstrezi în ființă, și ne-ai insuflat prin

Sfintele Tale Scripturi bună-mirasma laudei Tale, în care Te slăvim închinându-ne pe Tine Singurul Sfânt, negrăit și necuprins Făcător și Stăpân a toate, cerând izbăvirea noastră din întunericul păcatului și fericirea fără de sfârșit întru lumina feței Tale [Ps 4, 7]. *Ecfo[nis]*: Că a Ta este stăpânirea, și a Ta este împărăția[, și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[138] *Rugăciune de concediere.*

Stăpâne Atoatețitorule, Cel necuprins, Ființa obârșie a luminii și neînțeleasă cu mintea, Tatăl Înțelepciunii Tale Uneia-Născute și enipostatice, Purcăzătorul Duhului Tău făcător de viață și atotputernic, Care pentru îndurările milei și negrăită bunătate n-ai trecut cu vederea firea omenească ținută în întunericul păcatului, ci după ce ai făcut să ne strălucească dumnezeieștile lumini ale învățăturilor Tale sfinte prin Lege și profeți, mai apoi ai binevoit să ne răsără prin trup însuși adevărul și neapusul Soare al dreptății [Mal 3, 20], Fiul Tău Unul-Născut, și să ne călăuzească spre strălucirea luminării Tale [Bar 4, 2]. Să fie cu luare-aminte urechile Tale la glasul rugăciunii noastre [Ps 129, 2] și ne dă să străbatem cu suflet veghetor și treaz toată noaptea vieții de față așteptând venirea zilei Hristosului Tău, Dumnezeuul nostru și Judecătorul a toate; ca să fim găsiți nu căzuți din nou și dormind, ci priveghind și sculați, în lucrarea poruncilor, și să intrăm în bucuria Domnului [Mt 25, 21], de unde a fugit toată durerea, întristarea și suspinarea [Is 35, 10] și unde e sălașul tuturor celor ce se veselesc întru Tine [Ps 86, 7]. *Ecfo[nis]*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție [slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[139] *Și în timp ce diaconul spune*: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, *preotul se roagă*:

Doamne, Dumnezeuul nostru, pleacă inimile noastre spre ascultarea dumnezeieștilor Tale porunci și întoarce ochii minții noastre ca să nu se alipească de zădărnicia lumească, ci învrednicește-i să privească mereu țintă la frumusețea slavei Tale. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești Dumnezeuul nostru, Dumnezeuul milei și al mântuirii și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[Pregătirea și sfințirea Mirului]

[140] *Pregătirea nardului*: pentru 10 xestii [4 l] de undelemn, o litră și jumătate [580 g] de căprișor, o litră [320 g] de iris [stânjel]; o jumătate de litră [166 g] de rasdon, trei sferturi de litră [240 g] de aspalthon. Acestea

trebuie tăiate fin și muiate în apă două zile într-un cazan lustruit, după care să se introducă untdelemnul să se moaie și să se fiarbă totul o zi întreagă.

Al doilea preparat: ghimber, o litră [320 g]; xilokariofil, opt uncii [208 g]; mirobolan, șase uncii [156 g]; casamon, șase uncii [156 g]; cassie, șase uncii [156 g]; teremint, două uncii [52 g]; smirnă, o uncie [26 g]; balsam bun, două uncii și jumătate [65 g]. Acestea înmoaie-le și fierbe-le în chip asemănător, afară de teremint, smirnă și balsam, fiindcă ele sunt fierte dinainte.

[141] Rugăciune la facerea Mirului care are loc în Sfânta Joi a Săptămânii Mari numai de către episcop.

Făcându-se după rânduiala toată Sfânta Liturghie, când se duc Sfintele Daruri pe Sfânta Masă, se duce împreună cu ele de către prezbiteriu și Mirul și se depune și el pe Sfânta Masă aproape de primul disc din stânga. Și arhiereul face toată Sfânta Ofrandă [Anafora] până la ecfonisul: „Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru”. Iar după „Amin” nu se face încă nici deschiderea ușilor, nici diaconul nu iese în amvon să facă rugăciunea [ectenia] din mijloc, ci în tăcere arhiereul se ridică și în timp ce arhidiaconul spune în dumnezeiescul altar „Să luăm aminte!”, urcă pe postamentul sfântului jertfelnic și pecetluiește Mirul de trei ori [cu semnul crucii] și iarăși coboară. Și aplecându-se începe rugăciunea așa:

Doamne al milei și Tată al luminilor, de la Care se dă orice dăruire bună și orice dar desăvârșit [Iac 1, 17], dă-ne și nouă, nevrednicilor, har spre slujirea acestei mari și de viață făcătoare Taine, așa cum i-ai dat lui Moise, credinciosul Tău slujitor [Iș 14, 31; Ev 3, 6], robului Tău Samuel și sfinților Tăi apostoli, și trimite Preasfântul Tău Duh peste Mirul acesta. Și fă-l ungere împărătească, ungere duhovnicească, păzitor al vieții, sfințitor al sufletelor și al trupurilor, untdelemn de veselie [Ps 44, 8], care în Legea Veche s-a ivit și în Noul Legământ a strălucit, cu care au fost unși preoți și arhierei, profeți și împărați, prin care i-ai uns și pe sfinții Tăi apostoli și pe toți cei care prin baia nașterii din nou [Tit 3, 5] au fost născuți din nou de ei și de episcopii și prezbiterii care le-au urmat până astăzi. Așa, Doamne, Dumnezeuule Atoatețitorule, arată-l prin venirea închinatului și sfântului Tău Duh veșmânt de nesticăciune [I Co 15, 54] și pecete desăvârșitoare pusă peste cei ce la baia Ta dumnezeiască primesc sfânta Ta numire, a Unuia-Născut Fiului Tău și a Sfântului Tău Duh, ca să fie înaintea Ta casnici și cetățeni ai Tăi recunoscuți, slujitori ai Tăi și slujitoare ale Tale, sfințiți la suflet și la trup, eliberați de orice răutate și răscumpărați din orice păcat, iar prin îmbrăcarea veșmântului slavei Tale nesticăcioase să fie recunoscuți prin acest sfânt semn al Tău de sfinții ingeri și arhangheli și de toată puterea cerească și să fie înfricoșători pentru duhurile rele și necurate; ca să fie pentru Tine un popor ales

[Tit 2, 14], o preoție împărătească, un neam sfânt [1 Ptr 2, 9], pecetluiți prin acest precurat Mir și avându-L pe Hristosul/Unsul Tău în inimile lor să fie un sălaș de locuire al Tău, al lui Dumnezeu și Tatăl în Duhul Sfânt. *Apoi îndreptându-se spune cu glas mare: Că Sfânt ești Dumnezeuul nostru și întru sfinți Te odihnești, și Ție slavă înălțăm*, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[142] *Iar după „Amin”, spune: Pace tuturor!*

Și în timp ce arhidiaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, arhiereul se roagă și spune:

Ție, Dumnezeului și Împăratului a toate, mulțumindu-Ți, Ți-am plecat gâtul inimilor noastre, căci deși eram nevrednici ai binevoit să fim slujitori ai acestor Sfinte Taine. Vestind mila Ta pe care ai revărsat-o din belșug peste noi, ne rugăm ca toți să primească de la Tine sfințirea ca un mir revărsat pe cap [Ps 132, 2], pentru că Mir vărsat [Cânt 1, 3] este Numele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos/Unsul, al Unuia-Născut Fiului Tău, întru Care se umple de bună-mireasmă toată lumea cea văzută și cea nevăzută. Și Ție se cuvine de la toți închinare și mulțumire, Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și după „Amin” se face deschiderea ușilor și, în timp ce diaconul începe rugăciunea [ectenia] din mijloc, preotul se pleacă iarăși și continuă isprăvind cele ce urmează ale dumnezeieștii Ofrande.

[Cateheză patriarhală pentru candidații la botez]

[143] *Lepădare și alăturare [dezertare și înregimentare] care se face de către arhiepiscop în Sfânta Vineri a Paștelui*

Adunându-se toți catehumenii în preasfânta biserică Irina cea veche, vine arhiepiscopul pe la ceasul al șaselea și urcă în amvon.

Și după ce arhidiaconul a spus: Să luăm aminte!, le spune: Pace tuturor!

Iar arhiereul le spune catehumenilor: Stați cu frică și pecetluiți-vă! Dezbrăcați-vă și descălțați-vă!

Și făcându-se ăceasta, începe cateheza astfel:

Acesta e capătul catehezei voastre. A sosit vremea răscumpărării voastre. Astăzi veți da lui Hristos înscrisul credinței: hârtie, cerneală și condei se fac conștiința, limba și portul vostru. Vedeți așadar cum vă scrieți cu mâna mărturisirea; nu vă abateți de la drum, ca să nu vă rătăciți. Cei ce urmează să moară își fac testamente în care scriu un alt moștenitor al averilor lor; și voi veți muri mâine noapte păcatului [1 Co 15, 32]; faceți-vă și voi acum drept testament lepădarea [dezertarea], scrieți în el drept moștenitor al păcatului pe

diavolul și lui lăsați-i păcatele ca pe o moștenire părintească. Așadar, dacă are cineva dintre voi în suflet ceva din ce este al diavolului aruncați-i-l lui. Mortul nu mai are putere asupra averilor. Nimeni dintre voi să nu mai aibă în suflet ceva din ce este al diavolului. De aceea stând în picioare, întindeți sus mâinile ca unii care ați fost găsiți de îngeri. Să nu rămână ascuns la voi nimic din cele ale diavolului: nimeni să nu țină dușmănie, nimeni să nu păzească mânia, nimeni să nu stea cu viclenie, nimeni să nu asculte cu fățărnicie. Aruncați-i diavolului toată murdăria și prisosul răutății. Stați ca niște prizonieri făcuți robi, căci vă cumpără Hristos. Precum îl vede și-l urăște pe diavolul, așa fiecare din voi să-i sufle în față. Intrați în conștiințele voastre, cercetați-vă inimile, vedeți ce ați făcut fiecare; dacă e în voi ceva din cele ale potrivnicului, scuipați-l împreună cu suflarea. Nimeni să nu fie aici iudeu prin fățărnicie, nimeni să nu se îndoiască de taină: cuvântul lui Dumnezeu cercetează inimile voastre fiind mai ascuțit decât o sabie cu două tăișuri [Evr 4, 12]. Spre apus stă acum diavolul scrâșnind din dinți, adunându-și coama, bătând din pumni, mușcându-și buzele, mândios, jelindu-și singurătatea, necrezând în libertatea voastră. De aceea vă pune acum Hristos înaintea lui ca, lepădându-vă [dezertând] de el și suflând peste el, să luați asupra voastră războiul împotriva lui. Diavolul stă la apus, unde e începutul întunericului; lepădați-vă [dezertați] de el și suflați peste el; apoi întoarceți-vă spre răsărit și vă alăturați [vă înregimentați] lui Hristos. Să nu fie cineva disprețuitor! Stați cu frică! Toate cele de față sunt înfricoșătoare și cutremurătoare: toate puterile cerurilor stau aici de față, toți îngerii și arhanghelii scriu în chip nevăzut cuvintele noastre; heruvimii și serafimii se pleacă acum din ceruri ca să primească fângăduințele voastre și să le ducă Stăpânului. Vedeți așadar cum vă lepădați [dezertați] de vrăjmașul și vă alăturați [înregimentați] Ziditorului!

După care spune:

Întoarceți-vă spre apus ținând mâinile voastre sus! Și spuneți și voi ce spun eu:

Mă lepăd [dezertez] de Satana, de toate lucrurile lui, de toată slujirea [adorarea, cultul] lui, de toți îngerii lui și de toată pompa lui.

Spune aceasta de trei ori, iar după ce toți răspund îi întreabă iarăși de trei ori.

V-ați lepădat [ați dezertat] de Satana?

Iar ei spun: Ne-am lepădat [am dezertat]!

După care le spune: Suflați peste el!

Și le spune iarăși: Întoarceți-vă spre răsărit ținând mâinile voastre jos! Stați cu frică! Și spuneți și voi ce spun eu:

Și mă alătur [înregimentez] lui Hristos!

Urmează apoi: Cred întru Unul Dumnezeu Tatăl Atoateîntorului... și celelalte.

Spune aceasta de trei ori și, după ce toți răspund, îi întrebă:

V-ați alăturat [înregimentat] lui Hristos?

Iar ei spun: Ne-am alăturat [înregimentat]!

Și-i întrebă de trei ori. După care le spune: Închinați-vă [prosternați-vă] Lui!

Și după ce toți se închină face această rugăciune spunând:

Binecuvântat fie Dumnezeu Care vrea ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [1 Tim 2, 4] acum și pururea și în vecii vecilor.

Și le spune iarăși:

Iată, v-ați lepădat [ați dezertat] de diavolul și v-ați alăturat [înregimentat] lui Hristos. Ați isprăvit înscrisul, Stăpânul îl ține în ceruri. Vedeți să păziți răgăduințele, căci în ziua judecății va fi adus înainte. Nu pierdeți capitalul pe care ați plătit și dobânzi. Vedeți să nu fiți făcuți de rușine la înfricoșătorul tribunal al Aceluia, când toate puterile cerului se vor clătina și toată firea oamenilor va sta înaintea judecată în fața a zeci de mii de îngeri, a oștirilor îngerilor și regimentelor puterilor de sus; când [vor fi de față] râul de foc, viermele neadormit și întunericul din afară, atunci se va citi și înscrisul tău. Dacă vei fi milostiv și iubitor de oameni, vei avea îndată avocați ai apărării pe cei miluiți de tine; dacă însă ai fost neomenos și nedarnic, nemilostiv și bârfitor, calomniindu-i pe cei ce nu te-au nedreptățit cu nimic, atunci va sta înaintea ta diavolul acuzându-te și spunând: „Stăpâne, acesta cu cuvântul s-a lepădat [a dezertat] de mine, dar cu fapta mi-a slujit mie!” Iar atunci îngerii se vor mâhni, toți dreptii vor vărsa lacrimi pentru tine și sfârșitul hotărârii este greu și de spus. Dacă în viața de față cineva cade într-o primejdie, fie își găsește protectori/patroni, fie își cheamă prieteni, fie e ajutat de rude, fie e eliberat pe bani; dar acolo nu mai există așa ceva: nu mai e nici tată care să ajute, nici mamă milostivă, nici frați care să alerge, nici prieteni care să se sîrguiască, ci fiecare om va fi gol, singur și fără nimeni în preajmă, fie ajutat, fie osândit de faptele lui. Căci un frate nu plătește răscumpărare [pentru un frate]; va plăti oare un om [Ps 48, 8]? Vedeți așadar, asigurați-vă. V-ați lepădat [ați dezertat] de diavolul? Urâți-l până la moarte. V-ați alăturat [înregimentat] lui Hristos? Slăviți-L până la ultima suflare. Mergeți la Stăpânul Dumnezeu cu această mărturisire ortodoxă; nu naufragiați în ce privește credința [1 Tim 1, 19]. Miluiți-i pe cei săraci, nu-i treceți cu vederea pe cei nedreptățiti, nu răpiți cele străine, nu-i calomniați pe cei nevinovați, nu primiți auziri zadarnice, apărați-i pe preoții voștri, asigurându-vă în toată vremea viața voastră. Nu m-am reținut să nu vă spun cele de folos. Știți așadar acum voi înșivă cum să păziți; căci eu am făcut ceea ce imi revenea să fac spunându-vă dinainte cele de folos, ca nu cumva venind sabia să ia un suflet din popor. Pentru că vrăjmașul nostru ne observă și vorba și gândul și mișcarea

și fapta. Voi însă asigurați-vă astfel, ca neputând potrivit să spună nimic rău despre voi în ziua cea înfricoșătoare a judecății, să stăm fără să ne fie rușine în fața tribunalului lui Hristos și să auzim de la El acel fericit glas: „Veniți, binecuvântați Tatălui Meu și moșteniți Împărăția pregătită vouă de la întemeierea lumii!” [Mt 25, 34]. Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[144] *Iar după „Amin” le spune:*

Sus mâinile voastre!

Pentru starea a toată lumea, pentru statornicia sfințelor Biserici și pentru unirea tuturor, să spunem: Doamne, miluiește!

Pentru preaevlavioșii noștri împărați, pentru tot palatul și oastea lor și pentru poporul iubitor de Hristos, să spunem: Doamne, miluiește!

Pentru răscumpărarea sufletelor noastre, pentru ca degrabă să fie zdrobit Satana sub picioarele noastre și pentru ca fără vărsare de sânge să fie păzit Orașul nostru, să spunem: Doamne, miluiește!

Și arhiepiscopul pecetluiește după obiceiul poporului [cu semnul crucii] și face rugăciunea aceasta:

Că milostiv și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Și după „Amin” spune: Îmbrăcați-vă și încălțați-vă!

Și coboară în sfântul jertfelnic și face rugăciunea pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta luminare după obicei.

Și în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], preotul se roagă cu rugăciunea aceasta, nespunând obișnuitul ecfonis la sfârșitul rugăciunii:

Stăpâne Doamne, Dumnezeule, cheamă pe robii Tăi spre sfânta luminare și învrednicește-i de acest mare har. Dezbracă-i de omul cel vechi, naște-i din nou spre viața veșnică și umple-i de puterea Sfântului Tău Duh spre unirea cu Hristosul Tău, ca să nu mai fie copii ai trupului/cărnii, ci copii ai Împărăției Tale.

Și isprăvind rugăciunea [ectenia] celor ce se pregătesc pentru luminare, diaconul în loc să-i facă să-și plece capetele, spune:

Câți sunteți pentru luminare apropiați-vă pentru punerea mâinilor și binecuvântare!

Și punând mâna peste toți, bărbați și femei, preotul intră iarăși aproape de Sfânta Masă și spune ecfonisul:

Că Tu ești luminarea noastră și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[145] *După care preotul zice: Pace tuturor!*

Și în timp ce diaconul spune: Capetele voastre Domnului să le plecați!, preotul se roagă iarăși:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care vrei ca toți să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [1 Tim 2, 4], strălucește lumina cunoașterii în inimile noastre [2 Co 4, 6] și ale celor ce se pregătesc pentru sfânta luminare, învrednicește-i de darul Tău nemuritor și unește-i cu sfânta și catholica Ta Biserică. Că al Tău este a ne milui și a ne mântui, Dumnezeu nostru, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și [în vecii vecilor. Amin].

[Reconcilierea ereticilor]

[146] Cum anume trebuie primiți cei ce vin de la erezii la sfânta Biserică a lui Dumnezeu catholică și apostolică.

Pe arieni și macedonieni sau pnevmatomahi, pe sabelieni și novațieni, care se numesc pe ei înșiși catari [curați], pe cvartodecimani sau tetradiți și pe apolinariști îi primim dacă dau libeluri [înscrisuri] și anatemizează împreună cu erezia lor și orice altă erezie care nu gândește cum gândește sfânta Biserică a lui Dumnezeu catholică și apostolică, pecetluindu-i sau ungându-i cu Sfântul Mir.

Înainte însă, când urmează să fie aduși la credința dreaptă, aceștia trebuie să postească zece sau cincisprezece zile și să petreacă diminețile în rugăciuni, iar după-amiezile învățând psalmi și fiind catehizați, și abia apoi să se învrednicească de această credință ortodoxă.

Și preotul să-i pună pe fiecare din ei înaintea sfintei cristelnițe și să le zică acestea:

Spune: Anatema (N) și dogmelor lui și celor ce au bunăvoință față de el și celor ce gândesc cele ale lui! Căci mă lepăd [dezertez] de el și de orice dogmă eretică și cred în sfânta și de-o-ființa Treime potrivit expunerii [ekthēsis] Sfinților Părinți care învață drept cuvântul adevărului [2 Tim 2, 15].

Și cel ce vine să-i răspundă la fiecare, după care preotul continuă și spune de trei ori:

Crezi în Sfânta și de-o-ființă Treime?

Și cel întors spune: Cred.

Iar dacă nu știe să vorbească, spune nașul.

Și plecându-se cel întors, vine preotul având mâna pe capul lui face această rugăciune:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care vrei ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [1 Tim 2, 4], primește pe robul Tău (N),

care s-a trezit acum din rătăcirea lui și dorește să vină la cunoașterea adevărului Tău. Căci Tu ai zis: „Mai am și alte oi, care nu sunt din staulul acesta și pe acelea, trebuie să le aduc. Și ele vor auzi glasul Meu și vor fi o turmă și un păstor” [In 10, 16]. Păstorește-l pe el în credința cunoașterii Tale adevărate potrivit expunerii sfinților și slăviților Tăi apostoli, învrednicește-l de pecetea dumnezeiescului Mir, de venirea Sfântului Duh și de împărțirea scumpului Trup și Sânge al lui Hristos și-l arată desăvârșit rob al Tău, ca și el să se numere împreună cu turma Ta spre slava și lauda măreției Tale. Că a Ta este împărăția și [puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și-l unge pe el cu Mir ca pe noii botezați, făcând peste el aceeași zicere:
Pecetea darului Duhului Sfânt!]

După aceasta se roagă iarăși:

Doamne, Dumnezeu nostru, Care prin credința ortodoxă în Tine și pece-tea Sfântului Mir ai socotit lucru vrednic să primești pe robul Tău (M), Tu, Stăpâne a toate, păstrează în el credința adevărată întru Tine, făcându-l să înainteze în dreptate și împodobindu-l cu toate darurile harului care vin de la Tine. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit precinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și așa se cuminecă și primește poruncă pentru acele șapte zile să nu mănânce carne, să nu-și spele fața, ci să petreacă cele șapte zile ca și cei botezați, iar în a opta zi să se spele.

[147] Nestorienii și eutihienii trebuie să facă libeluri [înscrisuri] și să anatemizeze erezia și pe Nestorie și pe Eutihie, pe Dioscor, pe Sever și pe cei ce gândesc cele ale lor și toate ereziiile mai înainte menționate și așa să se împărțasească cu Sfânta Cuminecătură.

Dar pe eunomiieni care botează într-o singură cufundare, pe montaniști numiți și frigieni, pe manihei și pe sabelieni care învață un „Fiu-Tată” și fac și alte lucruri grave, și toate ereziiile asemănătoare, precum și pe aceia care din ele vor să se alăture adevărului, îi primim ca pe păgâni.

[148] Cum anume trebuie să anatemizeze în scris aceia care vin la sfânta Biserică a lui Dumnezeu de la manihei:

Anatema lui Mani sau Maniheu, cel numit și Cubric, și învățăturilor lui și tuturor celor expuse și scrise de el, și tuturor celor ce cred în el, precum și celor cinci cărți întocmite de el în chip impios, pe care le-a numit „Evanghelia vie”, care de fapt omoară, și „Comoară a vieții”, care de fapt e o comoară a morții, și adunarea „Epistolelor” și cea a „Tainelor” care e spre răsturnarea uneltită de ei a Legii și sfinților Profeți, și lucrarea „Giganții” și așa-numitul

„Heptalog al lui Agapie” și însuși Agapie și toată cartea lui și orice rugăciune, sau mai bine zis vrăjitorie făcută de ei. Anatemizez și iarăși anatemizez pe Zarade, pe Bodda și Skythian care au fost înainte de maniheci. Mai anatemizez și pe Sisinie, urmașul aceluiași Mani, pe Adda și pe Adeimant, pe care impiosul Mani i-a trimis în diverse părți ale pământului. Pe lângă aceștia îi anatemizez și iarăși îi anatemizez și pe Hierakas și Heraclide și pe Aphthomios, exegeții aceluiași nelegiuit și spurcat Mani, pe Toma, pe Zarua și pe Gabriabion. Mai anatemizez și pe Marcion, Valentin și Vasilide, și pe orice om care cutează să blasfemieze și să vorbească împotriva Vechiului și Noului Testament. Mai anatemizez pe cel ce se închină soarelui, lunii și tuturor stelelor ca unor dumnezei. Mai anatemizez și iarăși anatemizez pe orice om care spune că sunt două obârșii/principii, și acestea sunt opuse între ele și necreate: una rea și alta bună. Mai anatemizez și pe cei ce spun că trupul e alcătuit din obârșia rea sau din lucruri rele prin fire. Mai anatemizez orice om care nu mărturisește că cerul, pământul, marea și toate cele din ele au fost făcute de Unul Dumnezeu. Pe lângă acestea, mai anatemizez pe cel ce tăgăduiește că noi și întâiul om, adică Adam, cel asemenea nouă, am fost plâsmuiți din pământ de Dumnezeu. Pe lângă acestea mai anatemizez și câte mitologizează ei despre materie și întuneric, despre așa-numiții Sakla și Nebrod, și despre diferitele ceruri și eoni. Mai mărturisesc că este Unul și Același Dumnezeu al Vechiului și Noului Testament; pe toți cei ce s-au distins și sunt lăudați în fiecare din ele îi știu sfinți și prieteni ai lui Dumnezeu; iar nașterea marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, pătimiturile Lui mântuitoare și învierea din morți spun că s-au făcut nu în chip aparent sau imaginar, ci potrivit adevărului real însuși, întrucât El este de-o-ființă atât cu Tatăl, cât și cu noi.

[Sfințirea bisericii]

[149] *Rugăciune la punerea temeliei bisericii.*

Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel ce ai avut plăcere ca și pe această piatră să se zidească Biserica Ta [Mt 16, 18], pe cei ce prin zidirea acestei case întemeiate spre slava Ta Îți aduc ale Tale dintru ale Tale însuși îi răsplătește cu mulțimea bunătăților Tale cerești, iar celor ce vor lucra la ea dă-le putere păzindu-i nevătămați. Temeliile ei păzește-le nerupte și neclătinate și arată desăvârșită casa Ta, ca și în ea să Te lăudăm în cântări și doxologii prealabile pe Tine, adevăratul Dumnezeuul nostru. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].

[150] Rânduială [taxis] ce se face la sfințirea [kathierōsis] unui sfânt lăcaș/templu și a Sfintei Mese din el.

Cu o zi înainte de târnosiri/înnoiri [enkainia], înainte să vină patriarhul în lăcașul/templul care urmează să fie târnosit/înnoit, e trimis înainte cu peste hirotonii și pregătește pietrele de marmură pe care va sta masa. Și după ce se isprăvește acest lucru și pleacă, intră în lăcaș patriarhul.

Și ieșind afară toți laicii și nemairămânând cu el nimeni afară de clerici iar biserica fiind asigurată din toate părțile, unul din diaconi face rugăciunea [ectenia].

Și când spune: În pace Domnului să ne rugăm!, patriarhul își pleacă genunchiul lângă ușile sanctuarului [hierateion] ca să se sfințească masa așezată în el. Iar când patriarhul se ridică, diaconul spune:

Apără, mântuiește, miluiește, înalță-ne și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfințelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (N) și pentru lucrul mâinilor lui, pentru preoții care stau de față împreună cu el, pentru diaconatul în Hristos, pentru tot clerul și poporul, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să sfințească casa aceasta și jertfelnicul care este în ea cu venirea, cu puterea și cu lucrarea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlavioșii noștri împărați, pentru tot palatul și oastea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Domnul Dumnezeu nostru să lupte împreună cu ei și să le supună tot vrăjmașul și potrivnicul, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta și pentru tot orașul și tot satul și pentru cei ce locuiesc în ele cu credință în Hristos, Domnului să ne rugăm.

Pentru bine-temperarea diverselor feluri de aer, pentru bună-rodirea pământului și pentru vremuri pașnice, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei ce călătoresc pe ape, pe uscat și prin aer, pentru cei bolnavi, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei duși în robie [captivitate] și pentru scăparea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Pentru toți cei ce au nevoie de ajutorul și sprijinul care vine de la Domnul, Domnului să ne rugăm.

Pe Preasfânta, preacurata, slăvita Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, pe sfinții și slăviții apostoli, pe sfântul (N), a

căru**i** biserică este târnosită [pomenindu-i împreună cu toți sfinții, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

Iar patriarhul stând în genunchi și diaconul făcând rugăciunea [ectenia] aceasta, se roagă spunând acestea:

Dumnezeule Cel fără început și veșnic, Care ai adus toate din neființă la ființă [Sol 1, 14], Cel ce locuiești într-o lumină neapropiată [1 Tim 6, 16], Cel ce ai tron cerul și scăunel sub picioare pământul [Is 66, 1]; Care ai dat lui Moise poruncă și model, iar în Beseleel ai pus duh de înțelepciune [Is 31, 2-3] și i-ai făcut destoinici spre întocmirea Cortului Mărturie**i**, în care erau orânduiele pentru slujbă [cult] [Evr 9, 1 ș. u.] icoane și preînchipuiri ale adevărului; Care lui Solomon i-ai dăruit lărgime și revărsare de inimă [3 Rg 5, 9] și prin el ai înălțat vechiul templu, iar sfinților și laudaților apostoli le-ai înnoit slujirea [adorarea] în Duh [In 3, 23-24] și harul adevăratului Cort [Evr 8, 2], și prin ei ai sădit în tot pământul sfintele Tale biserici și altarele Tale, Doamne al puterilor, ca să Ți se aducă jertfele duhovnicești și fără de sânge; Care ai binevoit să se zidească și templul acesta de acum pe numele sfântului (N) spre slava Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Sfântului Tău Duh; Însuți Împărate, nemuritor și de mari daruri făcător, adu-Ți aminte de îndurările și de milele Tale, că din veac sunt [Ps 24, 6], și nu Te scârbi de noi cei întinați de o mulțime de păcate, nici nu strica Legământul Tău [Ps 88, 35] din pricina necurăției noastre, ci treci și acum cu vederea păcatele noastre și ne întărește, și fă-ne destoinici, prin harul și venirea Sfântului și de viață făcătorului Tău Duh, să săvârșim neosândiți înnoirea acestui templu și să facem sfințirea altarului care este în el, ca și în acesta să Te binecuvântăm cu psalmi și laude și liturghisiri de taină și să mărim totdeauna îndurarea Ta. Așa, Stăpâne Doamne Dumnezeule, Mântuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pământului [Ps 64, 6], auzi-ne pe noi, păcătoșii, care ne rugăm Ție și trimite Preasfântul și închinatul și atotputernicul Tău Duh și sfințește casa aceasta. Ump-le-o de lumină veșnică, alege-o lăcaș al Tău [Ps 131, 33], fă-o loc al cortului slavei Tale, împodobește-o cu harurile Tale dumnezeiești și mai presus de lume, fă-o liman al celor inviforați, spital al suferințelor/patimilor, refugiu al celor neputincioși, gonire a demonilor prin aceea că ochii Tăi sunt deschiși asupra ei zi și noapte [3 Rg 8, 29] și urechile Tale sunt cu luare-aminte la rugăciunile [Ps 129, 2] celor ce cu frică și cu evlavie intră în ea și cheamă atotcinsti**l** și închinatul Tău Nume [Ps 79, 19]; și oricâte vor cere, Tu vei auzi sus în cer și le vei face și le vei fi milostiv [3 Rg 8, 30]. Păzește-o neclătinată până la sfârșitul veacului și altarul din ea arată-l sfântă a sfințel**or** cu puterea și lucrarea Preasfântului Tău Duh. Slăvește-l mai presus de altarul ispășirii din Lege, ca și jertfele sfinte săvârșite pe el să ajungă la sfântul, cel mai presus de ceruri și duhovnicescul Tău

altar și să ne dea harul umbririi Tale preacurate. Căci îndrăznim nu în lucrarea nevrednicelor noastre mâini, ci în nespusa Ta bunătate. *Ecfo[nis]*: C sfânt ești, Dumnezeuul nostru, și întru cele sfinte Te odihnești [*Is 57, 15*] și Ție se cuvine slavă, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[151] Iar după „Amin” se dă patriarhului leșie albă, pe care o aruncă pe Sfânta Masă în chipul crucii și i se aduce vasul Sfântului Botez plin cu apă caldă și, plecându-și capul, patriarhul se roagă așa:

Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel ce cu arătarea Ta cea mântuitoare ai sfințit curgerile Iordanului, Însuți și acum trimite harul Preasfântului Tău Duh și binecuvântează apa aceasta, spre sfințirea și desăvârșirea acestui jertfelnic/altar al Tău. *Ecfo[nis]*: Că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin.

După care varsă de trei ori pe masă din apa caldă spunând:

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh!

Și după ce s-a pus leșia, spală masa și stâlpii ei cu mâinile lui, după care o șterge cu un burete nou curat.

În timp ce face aceasta spune Psalmul 83 o dată și de mai multe ori până ce o spală și șterge desăvârșit, și atunci slăvește și se roagă spunând:

Slavă lui Dumnezeu în vecii vecilor! Amin.

[152] Și după aceasta ia o cană cu vin parfumat și o varsă de trei ori în chipul crucii spunând:

Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți. Spăla-mă-vei și mai vartos decât zăpada mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie și veselie. Bucura-se-vor oasele mele cele umilite [*Ps 50, 9-10*].

Și spune aceasta de trei ori și termină și restul psalmului și așa slăvește și se roagă:

Binecuvântat este Dumnezeu în vecii vecilor!

După care ia un ștergar nou și-l pune pe masă și o șterge cu el spunând Psalmul 131 o dată sau de două ori până ce o șterge desăvârșit, și așa slăvește și spune iarăși:

Slavă lui Hristos Dumnezeuul nostru în vecii vecilor!

Și ia vasul cu Mir și zicând diaconul: „Să luăm aminte!”, varsă din el pe masă de trei ori în semnul crucii, făcând trei cruci: una în mijloc și două de o parte și de alta, spunând de trei ori „Aliluia” ca la Sfântul Botez, și dând vasul, din cele trei cruci făcute pe Sfânta Masă unge întreaga masă cu mâna lui, face cruci și pe stâlpii mesei spunând Psalmul 132 întreg și slăvește și spune:

Slavă Ție, Treime Sfântă, Dumnezeuul nostru, în vecii vecilor!

După care spălându-și mâinile ia pânza desfășurată și o pune de jur împrejurul Sfintei Mese spunând Psalmul 92 o dată sau de mai multe ori până ce o îmbracă desăvârșit și așa dă slavă:

Slavă Ție, Treime Sfântă, Dumnezeuul nostru, în vecii vecilor!

Și după „Amin” se dă arhiepiscopului cădelnița cu tămâie și tămâiază Sfânta Masă, sanctuarul și tot lăcașul spunând Psalmul 25 o dată și de mai multe ori până ce sfârșește de tămâiat.

Și pe când patriarhul tămâiază, unul din episcopii de față împreună cu el purtând vasul cu Mir îl urmează și face cruce din Mir pe fiecare coloană și stălp a acestui templu.

După ce se termină tămâierea și psalmul cum s-a spus și se face slăvirea, în timp ce diaconul face ectenia după obicei și după „Apără” spune „Pe preasfânta curata, slăvita Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și pe sfântul” (N) al căruia e templul înnoit, patriarhul plecându-se lângă Sfânta Masă, dar fără să îngenuncheze, se roagă acestea:

Doamne al cerului și al pământului [Ps 7, 1], Cel ce ai întemeiat cu negrăită înțelepciune Biserica Ta cea sfântă și ai așezat pe pământ cinul preoției ca închipuire [antitypon] a liturghiei îngeresti din cer. Tu, Stăpâne, mare dăruitor, primește-ne și pe noi, care acum ne rugăm Ție nu ca unii care am fi vrednici să cerem aceste lucruri mari, ci ca să se arate covârșirea bunătății Tale. Că n-ai încetat în tot felul a face bine neamului omenesc, iar în capul binefacerilor Tale ne-ai dăruit venirea în trup a Unuia-Născut Fiului Tău; Care arătându-Se pe pământ și strălucind celor din întuneric lumină de mântuire, S-a adus pe Sine pentru noi jertfă, S-a făcut ispășire a toată lumea și ne-a făcut părtași ai Învierii Sale; și suindu-Se la ceruri, i-a îmbrăcat pe învățăceii și apostolii Săi, precum a făgăduit, cu o putere de sus [FA 1, 11], Care este Duhul Sfânt Cel închinat și atotputernic, Care purcede de la Tine, Dumnezeu și Tatăl [In 15, 26]. Prin El făcându-ne destoinici în faptă și în cuvânt, ne-a predat un Botez al înfierii, a ridicat biserici, a întemeiat jertfelnice, a pus canoane și legi, a căror predanie ținând-o noi păcătoșii, cădem la Tine, Dumnezeule Cel veșnic, și ne rugăm Ție îndurate: templul acesta care s-a zidit spre lauda Ta umple-l de slava Ta dumnezeiască [3 Rg 8, 11] și acest altar arată-l sfântă a sfințelor. Ca noi, cei ce stăm lângă el ca lângă înfricoșătorul tron al Împărăției Tale, să-Ți slujim neosândiți, înălțând rugăciuni pentru noi și pentru tot poporul Tău și aducând bunătății Tale jertfa cea fără de sânge, spre iertarea păcatelor celor cu voie și celor fără voie, spre buna conducere a vieții, spre izbândirea viețuirii bune și spre plinirea a toată dreptatea. *Eczo[fnis]*: Că s-a binecuvântat precinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[153] Iar după „Amin” spune: Pace tuturor!

Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, se roagă așa:

Canonicul Ortodoxiei I. Calinicul aposto-
Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeuul puterilor, că harul pe care l-ai văr-
peste sfinții Tăi apostoli și peste cuvioșii noștri părinți, pentru multa Ta iub-
de oameni, ai binevoit să se întindă și până la noi, păcătoșii și nevredni-
robii Tăi. De aceea ne rugăm Ție, Stăpâne, Mult-milostive: umple de sla-
și de sfințire și de har altarul acesta, ca jertfele cele fără de sânge ce Ți
vor aduce întru el să se prefacă în precuratul Trup și cinstitul Sânge ale m-
relui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Unul-Născut Fiul Tă
spre mântuirea a tot poporul și a nevredniciei noastre. *Ecfo[nis]*: Că Tu ești
Dumnezeul nostru, Dumnezeuul milei [și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului
și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și așa diaconul spune: În pace să ieșim!

*[154] Rânduială care se face la înnoirea
sfântului lăcaș/templu deja sfințit.*

*În aceeași zi în care se sfințește casa de rugăciune, făcându-se vecernie și
priveghere într-una din bisericile vecine cu biserica sfințită, cea care e ară-
tată prin proclamarea sinaxelor, unde rămân și sfintele rămășițe/moaște,
vine acolo patriarhul și în timp ce diaconul face ectenia Trisaghionului, el
se roagă acestea:*

Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel credincios în cuvintele Tale și nemincinos
în făgăduințele Tale, Cel ce ai dăruit sfinților Tăi martiri să lupte lupta cea
bună [1 Tim 6, 12], să săvârșească alergarea dreptei-credințe și să păzească
credința adevăratei mărturisiri, Însuși Stăpâne Preasfinte, lasă-Te chemat de
implorările lor și ne dăruiește și nouă credincioșilor robilor Tăi să avem parte
și moștenire împreună cu ei, ca făcându-ne imitatori ai lor să ne împărtășim
și noi din bunătățile pe care le-ai gătit la Tine pentru ei. *Ecfo[nis]*: Cu mila
și cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care bine ești cu-
vântat, cu Preasfântul și bunul și de viață Făcătorul Tău Duh, acum și pururea
și în vecii vecilor. Amin].

[155] Și după „Amin” spune: Pace tuturor!

*Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, el
se roagă acestea:*

Doamne. Dumnezeuul nostru, pentru soliile Preasfintei Stăpânei noastre
Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților, îndreptează lucrul mâinilor
noastre [Ps 89, 17], al nevrednicilor robilor Tăi, și ne învrednicește a-Ți plă-
cea Ție întru toate.

*Și după „Amin” începe patriarhul însuși: Slavă Ție, Hristoase Dumneze-
ule, lauda apostolilor și veselia martirilor [a căror propovăduire este Treimea
Cea de-o-ființă]!*

[156] Și purtând sfințele rămășițe/moaște împreună cu cei ce sunt cu el, episcopul vine cu procesiune în templul înnoit. Și când intră în nartex și stă înaintea porții de mijloc a lăcașului să spună:

Binecuvântat ești Hristoase Dumnezeule în vecii vecilor!

Iar cântăreții să înceapă troparul: „Ridicați căpetenii porțile voastre și vă ridicați porți veșnice” (Ps 23, 7) și cele următoare.

După care se deschid porțile și intră împreună cu tot poporul.

Și în timp ce se cântă zisul tropar, patriarhul pune sfințele rămășițe/moaște pe locul pregătit pentru ele și face rugăciunea aceasta:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce sfinților Tăi martiri care au luptat pentru Tine le-ai dăruit și această slavă: ca sfințele lor rămășițe/moaște să fie semănate în tot pământul în sfințele Tale case, ca să răsară și să odrăslească roduri de tămăduiri, Însuși Stăpâne, dătătorul tuturor bunătăților, pentru solile sfinților, ale căror rămășițe/moaște ai binevoit să se pună în cinstită casa aceasta, învrednicește-ne să-Ți aducem în ea neosândiți Jertfa cea fără de sânge. Și ne dăruiește nouă, tuturor, toate cererile spre mântuire, dând drept răspătire celor ce au luptat pentru sfânt Numele Tău facerea de minuni prin ei pentru mântuirea noastră. Că a Ta este împărăția și puterea și slava a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Apoi cântăreții fac doxologia și adaugă Trisaghionul și are loc în continuare toată Liturghia.

[Hirotonii]

[157] Hirotonia unui episcop.

După Trisaghion, când cântăreții coboară din amvon, arhiepiscopul stă pe postament în fața Sfintei Mese și i se dă o hârtie pe care stă scris:

Dumnezeiescul har, care totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele ce lipsesc le împlinește, promovează [*procheirizesthai*] pe preaiubitul de Dumnezeu prezbiter (N) în episcop. Să ne rugăm așadar ca să vină peste el harul Sfântului Duh!

Și o citește în auzul tuturor având mâna pe creștetul celui hirotonit. Și după ce se citește „Dumnezeiescul har”, poporul spune „Doamne miluiește” de trei ori.

Și desfăcând arhiepiscopul Evanghelia, o pune pe capul și pe gâtul lui, ceilalți episcopi stând lângă el și atingând și ei Sfânta Evanghelie. Și făcând trei cruci pe capul lui și punând mâna peste el se roagă acestea:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin prealăudatul Tău Apostol Pavel ne-ai dat drept lege o rânduială din trepte și cinuri: întâi apostoli, al

doilea profeți, al treilea dascăli [1 Co 12, 28], ca să slujească și liturghisească sfințelor și precuratelor Tale Taine în sfântul Tău jertfelnic, Însuși Stăpâne al tuturor și pe acesta, care a fost ales să între în slujba Evangheliei și demnitatea arhierescă, prin mâna mea, a păcătoșului, și a liturghisitorilor și coepiscopilor de față întărește-l prin venirea, puterea și harul Sfântului Tău Duh, precum i-ai întărit pe sfinții Tăi profeți, precum i-ai uns pe împărați, precum i-ai sfințit pe arhierii. Dovedește neprihănită arhieria lui, împodobindu-l cu toată cuviința, și-l arată sfânt, ca să se facă vrednic să ceară de la Tine cele pentru mântuirea poporului și să fie auzit de Tine. Că s-a sfințit Numele Tău și s-a preaslăvit [Împărăția Ta, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[158] Și după „Amin” umul din episcopii de față face rugăciunea [ectenia] diaconului așa:

În pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfințelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (N), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (N) care acum se promovează episcop și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu nostru să-i dăruiască arhierie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Pentru orașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință locuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de tot necazul, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pe preasfânta, precurata, slăvita Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoare și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Și în timp ce se face rugăciunea [ectenia] aceasta de către episcop, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa:

Doamne, Dumnezeu nostru, dat fiind că firea omului nu poate suferi ființa Dumnezeirii, cu economia Ta ai așezat dascăli ce pățimesc lucruri asemănătoare cu noi, care stau pe scaunul Tău ca să aducă Ție jertfă și prinos pentru

tot poporul Tău [Evr 7, 27]. Tu, Doamne, și pe acesta ce s-a arătat econom al harului arhieresc, fă-l să fie imitator al Tău, Adevăratul Păstor, punându-și sufletul său pentru oile Tale [In 10, 15], povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, certător celor neînțelepți, luminător în lume; ca desăvârșind sufletele încredințate lui în viața aceasta, să stea nefăcut de rușine înaintea tribunalului Tău și să primească plata cea mare pe care o ai gătit celor ce s-au luptat pentru propovăduirea Evangheliei Tale. *Ecofnis*: Că al Tău este a ne milui și a ne mântui [pe noi, Dumnezeu, și Ție slavă înălțăm, împreună și Celui fără de început al Tău Părinte și Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Iar după „Amin” patriarhul ridică *Evanghelia* și o pune pe *Sfânta Masă*. Și apoi pune pe cel hirotonit omoforul și-l îmbrățișează el însuși și toți episcopii.

Și arhiepiscopul urcă în „synthronon” și apoi se celebrează toată Liturgia.

[159] *La hirotonia unui prezbiter.*

După ce *Sfintele Daruri* au fost aduse și puse pe *Sfânta Masă* și s-a terminat cântarea de taină „Noi care pe heruvimi”, se dă arhiepiscopului o hârtie, pe care stă scris „Dumnezeiescul har”.

Și după ce e citită în auzul tuturor, cel ce urmează a fi hirotonit e adus înaintea și, plecându-și genunchii, arhiepiscopul face trei cruci pe capul lui și având mâna pusă pe el se roagă acestea:

Dumnezeule, Cel fără început și fără sfârșit, Cel ce ești mai presus decât toată făptura, Cel ce ai cinstit cu numirea de prezbiter pe cei ce i-ai învrednicit a sluji cu sfințenie în treapta aceasta cuvântul adevărului Tău [Ef 1, 13], însuși Stăpâne al tuturor, și pe acesta, pe care ai binevoit a se promova de mine, binevoiește să primească acest mare har al Sfântului Tău Duh într-o viață nepătată și o credință neclintită; arată-l desăvârșit rob al Tău, bineplăcându-Ți întru toate și având o purtare vrednică de această mare cinste preotească dăruită lui de marea putere a preștiinței Tale. Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[160] Și unul dintre prezbiteri face rugăciunea [ectenia] diaconului astfel:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfințelor lui Dumnezeu biserică și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (N), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (N) care acum se promovează prezbiter și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Și în timp ce se face rugăciunea aceasta de către prezbiter, arhiepiscopul avându-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa:

Dumnezeule, Cel mare în putere și neurmat în pricepere, Cel minunat întru sfaturi, mai presus decât fiii oamenilor [Ps 44, 3], Însuți Doamne și pe acesta, pe care ai binevoit să-l faci între în treapta prezbiteriului, umple-l de darul Sfântului Tău Duh, ca să se facă vrednic să stea fără prihană lângă Jertfelnicului Tău, să propovăduiască Evanghelia Împărăției Tale, să lucreze cu sfințenie cuvântul adevărului Tău [Ef 1, 13], să aducă Ție daruri și jertfe duhovnicești [Evr 5, 1; 1 Ptr 2, 5], să înnoiască poporul Tău prin baia nașterii din nou [Tit 3, 5], ca și el, întâmpinându-l la a Doua Venire pe marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul Tău, să primească întru mulțimea bunătății Tale plata bunei economisiri a treptei sale. Că s-a binecuvântat și s-a preamărit întru tot cinstitul și de mare cuviință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” îi poartă orarul de pe spate în față și-l îmbracă în felonul lui și, dându-i iubire [sărutare], îl pune împreună cu ceilalți prezbiteri:

Iar atunci diaconul spune: Să plinim rugăciunea noastră Domnului.

Și când s-a ridicat acoperământul Sfintelor Daruri și poporul spune „Vrednic și drept lucru este”, atunci arhiepiscopul îi dă în mâini prezbiterului hirotonit o pâine de pe disc și-l apleacă peste Sfânta Masă; iar el ține pâinea dată în mâinile lui și-și pune capul deasupra ei și rămâne așa până când se spune: „Sfintele celor sfinți!”

Și atunci cel hirotonit dă înapoi pâinea arhiepiscopului și se cuminecă primul între ceilalți prezbiteri, fiind împărțășit de cel care l-a hirotonit și cu Sfântul Sânge.

[161] La hirotonia unui diacon.

După ce se face Sfânta Ofrandă și se deschid ușile, înainte ca diaconul să spună „Pe toți sfinții”, cel ce urmează să fie hirotonit e adus înaintea arhiepiscopului.

Și după ce s-a spus „Dumnezeiescul har” cel ce urmează să fie hirotonit își pleacă genunchii și arhiepiscopul făcând trei cruci pe capul lui și punând peste el mâna sa se roagă așa:

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce cu preștiința Ta trimiți darul Sfântului Tău Duh peste cei hotărâți de puterea Ta neurmată să se facă liturghisitori și

să slujească preacuratele Tale Taine, Însuți Stăpâne și pe acesta, pe care bine ai voit să-l faci fie promovat de mine în liturghisirea diaconiei, păzește-l în toată cuviința [*1 Tim* 2, 2; 3, 4], având taina credinței într-o conștiință curată [*1 Tim* 3, 9]. Dăruiește-i și lui harul pe care l-ai dăruit lui Ștefan, întâiul Tău martir, pe care l-ai și chemat cel dintâi la lucrarea diaconiei Tale [*FA* 6, 5], și-l învrednicește după a Ta bună-plăcere să economisească treapta dăruită lui de a Ta bunătate, pentru că cei ce slujesc bine bună treaptă își agonisesc, și-l arată desăvârșit rob al Tău. Că a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[162] *Și umul din diaconi face rugăciunea [ectenia]:*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfințelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (*N*), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum este promovat diacon și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască diaconie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Și în timp ce se face această rugăciune [ectenie] de către diacon, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celui hirotonit, se roagă așa:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce cu nesticăciosul Tău grai ai dat lege apostolilor Tăi și l-ai proclamat întâiul pe cel ce împlinește lucrul slujitorului/diaconului, precum stă scris în Sfânta Ta Evanghelie: „Cel ce voiește să fie între voi întâiul să fie slujitorul vostru” [*Mc* 9, 35], Tu, Stăpâne al tuturor, și pe robul Tău acesta (*N*), pe care l-ai învrednicit să intre în liturghisirea slujitorului/diaconului, umple-l de toată credința, iubirea, puterea și sfințirea, prin venirea peste el a Sfântului și de viață făcătorului Tău Duh; căci nu prin punerea mâinilor mele peste el, ci prin trimiterea îndurărilor Tale celor multe [*Fc* 50, 25] se dă har celor vrednici ai Tăi. Pentru ca și acesta făcându-se afară de orice păcat să se înfățișeze Ție fără prihană în ziua cea înfricoșătoare a Judecării [*Mt* 10, 15] și să primească nemincinoasa răsplată a făgăduinței Tale. Că Tu ești Dumnezeul nostru, Dumnezeul milei și al mântuirii[, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” ia celui hirotonit felonașul și pune pe el orarul și dă iubire [sărutare], îi dă sfânta ripidă și-l pune să apere cu ea Sfintele Dă de pe dumnezeiasca Masă.

Și atunci diaconul stând în amvon spune: Pe toți sfinții pomenindu-celelalte.

Iar după ce-l împărtășește pe cel hirotonit cu sfântul Trup și scum Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care ținându-l acesta îl dă ce ce vin la sfântul Sânge.

Acestea au loc atunci când se face [Liturghia] desăvârșită, pentru hirotonia diaconului și a diaconiței se poate face atât la Ofranda [euharistică] desăvârșită, cât și la cea a Darurilor mai înainte sfințite.

Iar când această hirotonie are loc la [Ofranda] Darurilor mai înainte sfințite, arhiepiscopul intră și stă înaintea Sfintei Mese și stând de față cel ce urmează a fi hirotonit diacon, rostește cu glas mare „Dumnezeiescul har” și celelalte, făcându-l să îngenuncheze.

Și se fac toate după rânduiala mai sus-amintită până la concediere.

[163] Rugăciune la hirotonia unei diaconițe.

După ce s-a făcut Sfânta Ofrandă [Anafora] și s-au deschis ușile, înainte ca diaconul să spună „Pe toți sfinții”, cea care urmează să fie hirotonită e adusă înaintea arhiepiscopului și acesta rostind cu glas mare „Dumnezeiescul har” și aceasta plecându-și capul, își pune mâna pe capul ei și făcând trei cruci se roagă acestea:

Dumnezeule Cel Sfânt și Atotputernic, Care prin nașterea după trup din Fecioară a Unuia-Născut Fiul Tău și Dumnezeuul nostru ai sfințit partea femeiască și ai dăruit harul și venirea Sfântului Tău Duh nu numai bărbaților, dar și femeilor, Însuți și acum, Stăpâne, privește peste roaba Ta aceasta și cheam-o la lucrul slujirii/diaconiei Tale, și trimite-i ei dăruirea bogată a Sfântului Tău Duh păzind-o în credință ortodoxă, după bună-plăcerea Ta împlinind totdeauna această liturghie a ei. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea [și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[164] Și după „Amin” unul din diaconi face rugăciunea [ectenia] așa:
În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, pentru statornicia sfințelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm.

Pentru arhiepiscopul nostru (N), pentru preoția, ajutorul, rămânerea, pacea și mântuirea lui și pentru lucrurile mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru (*N*) care acum este promovată diaconia și pentru mântuirea ei, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Iubitorul de oameni Dumnezeu să-i dăruiască slujire/diaconie neprihănită și nepătată, Domnului să ne rugăm.

Pentru preaevlaviosul și de Dumnezeu păzitul nostru împărat, Domnului să ne rugăm.

Și în timp ce se face această rugăciune de către diacon, arhiepiscopul, avându-și în chip asemănător mâna pe capul celei hirotonite, se roagă așa:

Stăpâne Doamne, Care n-ai respins nici femeile care se închinau pe ele însele și doreau să liturghisească, întru cât le este cuvenit, sfintelor Tale case, ci le-ai primit și pe ele în cinul liturghisitorilor, dăruiește harul Sfântului Tău Duh și roabei Tale aceasta care dorește să se închine pe ea însăși Ție și să plinească/umple nevoia slujirii/diaconiei, cum ai dat harul slujirii/diaconiei Tale lui Febe [Rm 16, 1], pe care ai chemat-o la lucrul liturghiei. Dă-i ei, Dumnezeule, să stăruie neosândită în sfintele Tale lăcașuri, să se îngrijească de viețuirea ei, mai ales de cumițenie, și arat-o desăvârșită roabă a Ta, ca stând și ea înaintea tribunalului Tău, să primească răsplata vrednică de viețuirea ei bună. Cu mila și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!.

Și după „Amin” îi pune pe gât sub maforion [văl] orarul diaconesc cu cele două capete în față.

Și atunci diaconul stând în amvon spune: „Pe toți sfinții pomenindu-i”, și celelalte.

Și după ce ea se împărtășește cu sfântul Trup și scumpul Sânge, arhiepiscopul îi dă Sfântul Potir, pe care primindu-l îl depune pe Sfânta Masă.

[165] Rugăciunea pentru hirotonia unui ipodiamon.

După ce episcopul intră în diaconicon și stă înaintea Sfintei Mese, i se aduce înainte cel ce urmează să fie hirotonit și, punându-și mâna pe capul lui, îl pecetluiește [cu semnul crucii] și se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce prin Unul și Același Duh Sfânt ai împărțit darurile Tale fiecăruia din cei pe care i-ai ales; Cel ce ai dăruit felurite lucrări Bisericii Tale și ai așezat în ea trepte de liturghie spre slujirea sfintelor și preacuratelor Tale Taine; Cel ce cu preștiința Ta negrăită ai hotărât și ca robul Tău acesta (*N*) să fie vrednic să servească sfintei Tale Biserici, Însuși Stăpâne păzește-l neosândit întru toate. Și-i dă să iubească bunăcuviința casei Tale [Ps 25, 8], să stea înaintea ușilor lăcașului Tău sfânt și să aprindă sfeșnicele cortului slavei Tale [Dt 18, 5; Is 30, 8; Ps 25, 8]. Sădește-l în Bi-

serica Ta cea sfântă ca pe un măslin [Ps 51, 10] care aduce rod de dreptate. Și-l arată desăvârșit rob al Tău, ca și el să se desfăteze la a Doua Ta Venire de răsplata celor ce bine Ți-au plăcut Ție. Că a Ta este împărăția și puterea și slava[, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin”, cel făcut ipodiaton spune de trei ori: „Câți sunteți creștincioși” și-i dă să se spele episcopului care l-a hirotonit și așa e împărtășit de el cu Cuminecarea făcătoare de viață.

[166] *Rugăciune la promovarea citețului și cântărețului.*

După ce acela care urmează să fie promovat în citeț sau cântăreț e tuns, este adus înaintea episcopului care, punându-și mâna pe capul lui și pecetluindu-l [cu semnul crucii], se roagă așa:

Doamne, Dumnezeule Atoatețitorule, alege pe robul Tău acesta (N), și-l sfîntește și-l învrednicește cu toată înțelepciunea și priceperea de meditarea și citirea dumnezeieștilor Tale cuvinte, păzindu-l într-o viață neprihănită. Cu mila și cu îndurările și cu iubirea de oameni ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care [împreună bine ești cuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin”, i se dă citețului cartea „Apostolul” și citește puțin și i se dă pacea, iar cântărețului i se dă „Psaltirea” și spune un prochin.

[167] *Rugăciune la promovarea egumenului în slăvita patriarhie.*

Cel ce urmează să fie promovat e adus înaintea în prezența tuturor monahilor care l-au votat.

Și spunând diaconul: „Domnului să ne rugăm”, patriarhul îi pune mâna pe cap pecetluindu-l [cu semnul crucii] și rugându-se așa:

Dumnezeule Cel ce totdeauna porți de grijă de mântuirea oamenilor, Cel ce ai adunat la un loc și a făcut-o una și această turmă cuvântătoare, Însuți Stăpâne a toate păzește-o fără prihană cu nemăsurata Ta iubire de oameni, păzind neîncetat poruncile Tale, ca nici o oaie să nu se piardă din ea și să fie răpită de lupul cel potrivnic; iar pe robul Tău acesta, pe care ai binevoit să-l așezi peste ei egumen, arată-l vrednic de bunătatea Ta și-l împodobește cu toate virtuțile Tale făcându-se prin faptele sale bune pildă celor aflați sub el, ca aceștia să se facă zeloși imitatori ai viețuirii lui neprihănite și să se înfățișeze neosândiți împreună cu el la înfricoșătorul Tău tribunal. Că a Ta este împărăția și puterea și slava[, a Tatălui și Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[168] *Și după „Amin”, spune: Pace tuturor!*

Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, se roagă iarăși:

Pleacă Doamne urechea Ta și ascultă rugăciunea noastră și arată-l pe robul Tău acesta credincios și înțelept econom al turmei celei cuvântătoare încredințată lui de harul Tău, făcând întru toate voia Ta și vrednic fiind de cereasca Ta împărăție. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” îi ia mantia [paliul] cu care e îmbrăcat și-i pune o alta și îmbrățișându-l îl concediază.

[Îmbrăcarea monahilor]

[169] *Rugăciune pentru cel ce urmează să ia haina de monah.*

Doamne Dumnezeu nostru, Cel ce i-ai legiuit vrednici de Tine pe cei care au părăsit toate cele lumești, rudenii și prieteni, și au urmat Ție, primește și pe robul Tău (N), care s-a lepădat de toate acestea potrivit sfintelor Tale porunci și-l călăuzește în adevărul Tău pe cel ce cade la Tine fără împrăștiere. Îngrădește-l cu puterea Sfântului Tău Duh, ca să nu poată a lucra ceva împotriva lui toată meșteșugirea potrivnică, dăruindu-i răbdare, ca bine să-Ți placă totdeauna cu soliile Preasfintei stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și ale tuturor sfinților care din veac au bineplăcut Ție. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [întru tot cinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[170] *Rugăciune pentru cea care urmează să ia haina de monahie.*

Doamne Dumnezeu nostru Cel ce atât de mult ai iubit fecioria, încât ai pus-o drept mamă a economiei Tale, Însuși Stăpâne a toate și pe roaba Ta aceasta (N), care dorește să lase aceste slave trecătoare ale vieții și să privească spre bunătatea Ta, primește-o și învrednicește-o de venirea Sfântului Tău Duh dăruindu-i înfrânare și toată cuviința; ca viețuind în chip bineplăcut Ție, să-Ți aducă ieșind în întâmpinarea Ta, a Mirelui ceresc [Mt 25, 1-13], strălucirea cuminenției ca pe o candelă plină în chip neștirbit de untdelemnul faptelor ei bune. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit întru tot cinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[Rugăciuni și rituri la Curtea imperială]

[171] *Rugăciune la promovarea împăratului.*

După ce acela care urmează a fi împărat cu Dumnezeu poartă toate veșmintele imperiale, afară de hlamidă și coroană, căci ele sunt depuse mai dinainte pe Sfânta Masă împreună cu fibula, patriarhul stă înaintea Sfintei Mese, cel ce urmează a fi încoronat stând în spatele lui.

Și în timp ce diaconul face rugăciune [ectenie], patriarhul se roagă așa:

Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor [1 Tim 6, 15], Care prin profetul Tău Samuel l-ai ales pe robul Tău David și l-ai uns împărat peste poporul Tău Israel [1 Rg 16, 12-13], Însuși și acum ascultă rugăciunea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, și privește din sfânt lăcașul Tău [2 Par 30, 27] și peste cuviosul robul Tău (N), pe care ai binevoit să-l faci să se ridice împărat peste neamul cel sfânt pe care l-ai câștigat cu scump Sângele Unuia-Născut Fiului Tău [FA 20, 28], și-l învrednicește să se ungă cu untdelemnul veseliei [Ps 44, 8]; îmbracă-l cu putere de sus [Ps 24, 49], pune pe capul lui cunună din piatră scumpă, dă-i lui lungime de zile [Ps 20, 4-5], pune în dreapta lui sceptru de mântuire, așează-l pe tronul dreptății, îngrădește-l cu toate armele Sfântului Tău Duh, dă tărie brațului său [Iz 20, 25], supune-i lui toate neamurile barbare, seamănă în inima lui frica Ta și compasiunea față de supușii lui, păzește-l în credință nepătată, arată-l păzitor riguros al dogmelor sfintei și catholice Tale Biserici, ca judecând poporul Tău în dreptate și pe săracii Tăi cu judecată, să-i mântuiască pe fiii săracilor [Ps 71, 2. 4] și să se facă moștenitor al Împărăției Tale cerești [Iac 2, 5]. Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[172] *Și după „Amin” patriarhul ridică de pe Sfânta Masă și dă „vestitorilor” hlamida și fibula și în timp ce este îmbrăcat cu ele spune: Pace tuturor!*

Iar în timp ce diaconul spune: „Capetele noastre Domnului să le plecăm”, patriarhul se roagă:

Ție, Singurului Împărat al veacurilor [1 Tim 1, 17], acesta căruia i s-a încredințat de către Tine împărăția pe pământ și-a plecat gâtul împreună cu noi. Rugămu-Te, Stăpâne a toate, păzește-l sub acoperământul Tău, întărește împărăția lui, învrednicește-l să facă totdeauna cele bineplăcute Ție, fă să răsară în zilele lui dreptate și mulțime de pace [Ps 71, 7], ca în liniștea lui viață tihnită și liniștită să petrecem în toată cucernicia și cuviința [1 Tim 2, 2]. Că Tu ești Împăratul păcii și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” ridică de pe Sfânta Masă coroana și ținând-o cu amândouă mâinile îl încoronează zicând: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

După care făcând Cele mai înainte sfințite, îi dă Cuminecarea făcătoare de viață.

[173] Rugăciune făcută pentru împărat
ori de câte ori intră la el patriarhul.

În timp ce diaconul face rugăciunea [ectenja], patriarhul se roagă așa:

Doamne, Dumnezeu nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor [1 Tim 6, 15], Ție ne rugăm și pe Tine Te chemăm, mântuiește pe împărații noștri [Ps 19, 10], pe care i-ai îndreptățit să împărătească pe pământ, păzește-i sub acoperământul bunătații Tale, supune-le toate neamurile barbare și vrăjmașe, dă-le împărăție pașnică și-i învrednicește să facă totdeauna cele bineplăcute Ție. Pe demnitarii lor păzește-i nemitarnici în ascultare și în frică, oastei dă-i tărie față de orice neam dușman, binevoiește ca norodul să petreacă în cuminenie și pace, dăruind sub împărăția lor tot belșugul bunătaților pământului. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit întru tot cinstitul și de mare cuviință Numele [Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[174] Și după „Amin” spune: Pace tuturor!

Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, se roagă iarăși:

Ție, Singurului Judecător și Iubitor de oameni și-a plecat gâtul împreună cu noi cel căruia i s-a încredințat de către Tine împărăția pe pământ. Rugămu-Te, Stăpâne a toate, dăruiește pacea Ta inimilor noastre, ale tuturor, iar lui dă-i toate cererile spre mântuire și împunge-l la inimă să arate tuturor supușilor lui lucrurile iubirii Tale de oameni. Că Tu ești Împăratul păcii [și Ție mrire înmeltăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[175] Altă rugăciune pentru împărat.

Stăpâne, Doamne, Atoateșitorule, Tatăl Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Ție ne rugăm și pe Tine Te chemăm: pe robii Tăi, preacredincioșii noștri împărați, păzește-i în pace, dreptate și vitejie; supune-le toate neamurile barbare care vor războaie, adaugă-le credință și cucernicie, ține-i nealunecați în frica Ta, dă-le să gândească lucruri de pace pentru noi și pentru sfânt Numele Tău, grăiește în inima lor lucruri bune pentru Biserica Ta și pentru tot poporul tău, ca în liniștea lor viață tihnită și

liniștită să petrecem în toată evlavia și cuviința [1 Tim 2, 2]. Fie stăpânirea Împărăției Tale binecuvântată [și preaslăvită, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[176] *Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă acestea:*

Dumnezeul puterilor, Împăratul veacurilor, pleacă urechea Ta spre rugăciunea noastră [Ps 87, 3] și dă pacea Ta împăraților noștri și la tot poporul Tău, ca viețuind după voia Ta să dobândească veșnicele Tale bunătați cu soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților Tăi. Că Tu ești Dumnezeu și Mântuitorul nostru și a Ta rămâne împărăția, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[177] *Rugăciune făcută de patriarh când împăratul sfârșește după obicei culesul viei.*

Făcând diaconul rugăciunea, preotul se roagă acestea:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care ai binevoit să fie numit „Viță” [In 15, 1] Fiul Tău Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, și prin El ne-ai dăruit rodul nemuririi, Însuși și această roadă a viței o binecuvântează, iar pe preacredincioșii noștri împărați fă-i părtași ai Viței celei adevărate: păzește viața lor nesupărată dăruindu-le totdeauna pace și împodobindu-le viața cu darurile Tale veșnice și nedesființate, cu soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care de veacuri au bineplăcut Ție. Cu bunăvoirea și cu bunătaatea Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat [împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[178] *Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, se roagă iarăși acestea:*

Doamne al puterilor, Împărate al slavei [Ps 23, 7], pe cei cărora de către Tine li s-a încredințat împărăția pe pământ păzește-i în toată cucernicia și pacea; călăuzește-i la limanul voii Tale [Ps 106, 30] și dăruiește-le lor desfătarea bunătaților Tale veșnice. Că Tu ești Împăratul păcii și [Ție mărime înălțăm. Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[179] *Rugăciune la promovarea magistraților.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care ai autoritatea oricărei stăpâniri, autorități și puteri în cer și pe pământ [Mt 28, 18], Care ai binevoit ca și robul Tău acesta să dețină această magistratură, dăruiește-i toate cererile cele spre mântuire și-l învrednicește să judece pe cei aflați sub el cu dreptate și corec-

titudine, ca să-Ți fie bineplăcut în toate cele pe care le face, arătând celor săraci și lipsiți toată lucrarea milosteniei; binevoiește ca aceia care-i slujesc să petreacă în pace și ascultare, înmulțind roadele pământului spre belșugul întregului Tău popor. Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și Fiului și Sfântului Duh. Amin].

[180] Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm”, preotul se roagă:

Doamne, Dumnezeul nostru, Ziditorule a toată făptura, ascultă rugăciunea noastră și dăruie credinciosului robului Tău toate cererile cele spre mântuire, învrednicindu-l să gospodărească potrivit voii Tale magistratura încredințată lui și să se facă părtaș Împărăției Tale cerești [2 Tim 4, 18]. Că Tu ești Dumnezeul nostru și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[181] Rugăciune spusă de patriarh pe corabie.

După ce se rostește Psalmul 120, când diaconul spune: Domnului să ne rugăm!, acesta se roagă acestea:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Care atunci când ai socotit lucru vrednic să plutești în corabie împreună cu sfinții Tai învățaței și apostoli, ai cercetat dezlănțuirea vânturilor și ai poruncit valurilor să se liniștească [Mt 4, 37-39], Însuți și acum plutește împreună cu noi; fă să înceteze orice vânt potrivnic și stârnește-le pe cele bune, făcându-Te nouă cârmaci și ajutor în tot locul. Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție [slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după „Amin” pecetluiește marea [cu semnul crucii] și așa se așează.

[182] Rugăciune pentru cei ce aduc pârğa roadelor.

Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai poruncit fiecăruia să-Ți aducem după voință ale Tale dintru ale Tale [1 Par 29, 14]; Care drept răsplătire dăruiești în locul lor bunătățile Tale cele veșnice: Care cu bună plăcere ai primit darul cel după putere al văduvei [Mc 12, 42-44], primește și cele aduse acum de robul Tău (N) și socotește un lucru vrednic ca ele să fie așezate în vistierile Tale cele veșnice, dăruindu-i și îmbeșugata desfătare a bunătăților Tale din această lume, împreună cu toate cele ce-i sunt de folos. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit [preacinstitul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[183] *Binecuvântarea casei.*

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care ai socotit lucru vrednic să intri sub acoperişul lui Zaheu şi Te-ai făcut mântuire lui şi întregii lui case [Lc 19, 1-9], potrivit preacuratei şi nemuritoarei glăsuirii vestite lumii întregi de evanghelistul Tău, Însuţi şi acum pe cei ce vor să locuiască aici şi-Ţi aduc rugăciunile lor prin noi, umiliţii şi păcătoşii, binecuvântează-i şi slăveşte-i, arătându-le prin îmbelşugatele Tale daruri pământeşti şi cereşti nevătămată şi teafără întru toate locuirea sub acoperişul acesta. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[Logodna şi nunta]

[184] *Rugăciune la logodnă.*

Dumnezeule Cel veşnic, Care pe cele despărţite le aduni într-o unire şi ai pus [iubirea] o legătură [Ef 4, 3] sufletească cu neputinţă de rupt; Care i-ai binecuvântat pe Isaac şi pe Rebeca [Fc 24, 59-64] şi i-ai arătat moştenitori ai făgăduinţei Tale [Evr 6, 17]; Însuţi binecuvântează-i şi pe robii Tăi aceştia, călăuzindu-i [Ps 79, 1; 138, 23] spre tot lucrul bun. Că milostiv şi iubitor de oameni Dumnezeu eşti şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

[185] *Şi în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă:*

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce Ţi-ai logodit dintre neamuri/păgâni Biserica, fecioară curată [2 Co 11, 2], binecuvântează logodna aceasta; uneşte şi păzeşte pe robii Tăi aceştia în pace şi înţelegere. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea [şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin].

[186] *Rugăciune la nuntă.*

Diaconul face rugăciune [ectenie] spunând:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus [...].

Pentru ca să se binecuvânteze nunta aceasta ca şi aceea din Cana Galileii, Domnului să ne rugăm.

Pentru însoţirea şi bună înţelegerea fraţilor noştri (*N şi N*) şi pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se binecuvânteze cununiile acestea cu puterea, cu venirea şi cu lucrarea Duhului Sfânt, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Și după ce se isprăvește aceasta, preotul spune:

Dumnezeule Cel Sfânt, Care l-ai făcut pe om din țărână și din coasta lui ai făcut femeie și i-ai însoțit-o spre ajutor, pentru că așa a plăcut slavei Tale să nu fie omul singur pe pământ [*Fc 2, 7. 21. 18*]; Însuți și acum, Stăpâne, întinde mâna Ta din sfântul Tău lăcaș [*Ps 143, 6; 2 Co 30, 7*] și unește pe robul Tău (*N*) cu roaba Ta (*N*), pentru că de Tine se însoțește cu bărbatul femeia [*Pr 19, 14*]. Însoțește-i în înțelegere; încununează-i cu iubire; unește-i într-un trup [*Fc 2, 24*]; dăruiește-le roadă pântecelui, desfătare de prunci buni și viață neosândită. Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui [și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

După care îi încununează pe amândoi și ținându-i de mâna dreaptă îi predă unul altuia.

[187] *Și preotul zice: Pace tuturor!*

Și în timp ce diaconul spune: Capetele noastre Domnului să le plecăm!, preotul se roagă:

Doamne, Dumnezeul nostru, Care în economia Ta mântuitoare ai socotit lucru vrednic în Cana Galileii să arăți cinstită nunta prin venirea Ta [*In 2*], însuți și acum pe robii Tăi aceștia (*N*), pe care ai binevoit a-i însoți unul cu altul, păzește-i în pace și bună înțelegere. Arată-le nunta cinstită, binevoiește să le rămână patul neîntinat [*Evr 13, 4*] și-i învrednicește să ajungă bătrânețe grasă [*Ps 91, 15*], cu inimă curată, lucrând poruncile Tale. Că Tu ești Dumnezeu nostru, Dumnezeu Care miluiești și mântuiești, și Ție slavă înălțăm, împreună și Celui fără de început al Tău Părinte și Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[188] *Rugăciunea paharului comun.*

Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut cu tăria Ta [*Ps 64, 7*], Care ai întărit lumea [*Ps 92, 2*] și ai înfrumusețat cununa tuturor celor făcute de Tine, și acest pahar comun, pe care l-ai dat celor ce se însoțesc spre părăsirea/comuniunea nunții, binecuvântează-l cu binecuvântare duhovnicească [*Ef 1, 3*]. Că s-a binecuvântat și preaslăvitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[189] *Altă rugăciune la nuntă.*

Dumnezeule Ziditor al întregii lumi, făcătorul firii și legiuitorul nunții, Care ai binevoit ca ea să nu fie lucru scârbos pentru Tine, ci prin sfințele

Tale Scripturi ai arătat cinstită nunta [Evr 13, 4]; Cel ce l-ai făcut pe om după chipul și asemănarea Ta și i-ai însoțit ajutor potrivit lui, pentru că așa a plăcut măreției Tale ca omul să nu fie singur, ci i-ai zidit din coasta lui femeie și i-ai unit spre însoțire și să fie un singur trup [Fc 1, 26; 2, 18–28], Care i-ai binecuvântat spunând: „Creșteți și vă înmulțiți, și umpleți pământul și-l stăpâniți!” [Fc 1, 28], iar cuvântul Tău s-a făcut faptă și ei au umplut toată fața pământului. Înсуți, Stăpâne Împărate a toate, armonizează pe robul Tău (N) și pe roaba Ta (N), că de către Tine se armonizează femeia cu bărbatul [Pr 19, 14]. Arată-le nunta cinstită; binecuvântează intrările și ieșirile lor [Ps 120, 8], înmulțește întru bunătăți viața lor, păzește-i în pace și sănătate [Is 9, 5]; încununează-i cu harul Tău, Dumnezeuule, însoțește-i în cuminenie și cuviință; binecuvântează-i cu bătrânețe grasă [Ps 91, 15] și credință neclătinată, dăruiește-le lungime de zile [Ps 20, 5] și toate cele prielnice, frica de Tine și cugetarea [meditarea] la Tine, dă-le roada pântecului [Ps 131, 11], veselește-i cu vederea fiilor și fiicelor lor; dă-le să spună laudându-se întru Tine și acoperiți de dreapta Ta cuvântul Apostolului: „Cinstită e nunta și patul neîntinat” [Evr 13, 4]. Așa, Doamne Dumnezeuul nostru, auzi-ne pe noi Cel ce ai venit în Cana Galileii și ai binecuvântat nunta, Care prin venirea Ta ai făcut o minune în ea prefăcând apa în vin [In 2, 1–11], Înсуți Stăpâne a toate, binecuvântează însoțirea robului Tău (N) și a roabei Tale (N), cum ai binecuvântat pe Avraam și pe Sara [Fc 17, 15–16], binecuvântează-i ca pe Isaac și Rebeca [Fc 24, 59–64], binecuvântează-i ca pe Iacob și Rachel [Fc 29, 6–31], încununează-i ca pe Iosif și Aseneth [Fc 41, 45], ca pe Moise și Semfora [Is 2, 21]. Și să stea ochii Tăi peste ei, Stăpâne, privind spre ei totdeauna cu milă, iar urechile Tale să fie cu luare-aminte la glasul rugăciunii lor [Ps 129, 2]. Să se facă în ei ceea ce s-a zis prin profetul care spune: „Femeia ta ca o vie roditoare în laturile casei tale, fiii tăi ca niște mlădițe tinere de măslin împrejurul mesei Tale. Iată, așa se va binecuvânta omul cel ce se teme de Domnul” [Ps 127, 3–4]. Că a Ta este stăpânirea și puterea [și împărăția, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[190] *Rugăciune când urmează să prânzim.*

Doamne, Dumnezeuul nostru, Pâinea cea cerească și făcătoare de viață, hrana adevărată a toată lumea [In 6, 31], Cel ce cârmuiești viața noastră de acum și ne făgăduiești desfătarea celei viitoare, Înсуți și acum binecuvân-

tează mâncarea și băutura noastră și ne învrednicește să gustăm din ele neosândiți slăvindu-Te și mulțumindu-Ți Ție, Dătătorului tuturor darurilor celor bune. Că s-a binecuvântat și s-a slăvit preacinstiul [și de mare cuviință Namele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[191] *Rugăciune după ridicarea de la prânz.*

Ție, Dumnezeu Cel adevărat și iubitor de oameni, noi păcătoșii și nevrednicii robii Tăi, care ne-am umplut de darurile Tale cele bogate. Îți aducem mulțumire și ne rugăm Ție, Stăpâne: împreună cu bunurile acestea pământești să ne arăți părtași și ai darurilor Tale cerești [Evr 6, 4], pentru soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților Tăi. Că Ție se cuvin toată slava, cinstea și [închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[192] *Rugăciune pentru cei ce pleacă în călătorie pe uscat.*

Dumnezeule, Dumnezeu nostru, Cel ce ai călătorit împreună cu slujitorul Tău Iacob [Fc 31, 3] și Te-ai înstrăinat împreună cu robul Tău Iosif [Fc 39, 2. 21], Însuți Stăpâne, călătorește și împreună cu robul Tău (N) și izbăvește-l de toate atacurile, tâlhăriile și toată vremea rea reșezându-l iarăși acasă în pace și sănătate; binevoiește să se întoarcă înapoi purtând de grijă de toată dreptatea potrivit poruncilor Tale și plin de bunătățile Tale pământești și cerești. Că a Ta este Împărăția și puterea [și slava, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[193] *Rugăciune pentru corabia care urmează să plece pe mare.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ai socotit lucru vrednic să plutești în corabie împreună cu sfinții Tăi învățăcei și apostoli, Cel ce ai pedepsit dezlănțuirea vânturilor și ai poruncit valurilor mării să se liniștească [Mc 4, 37-39], călătorește și împreună cu cei ce pleacă cu această corabie, potolind orice vânt potrivnic și stărnindu-le pe cele prielnice, făcându-Te lor degrabă cărmaci și întorcând de la ei toată uneltirea piraiților; binevoiește să se întoarcă aici la noi bucurându-se cu cei ce se bucură și sănătoși cu cei sănătoși, lucrând prielnic și după gândul lor la cele întreprinse de ei, dându-le harul Tău în toate lucrurile lor și găsindu-le celor ce plutesc și corăbiei lor liman mântuitor și liniștit. Că Ție se cuvin toată slava, cinstea [și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[194] *Rugăciune la neplouare.*

Stăpâne, Doamne Dumnezeu nostru, Care pentru zelul arătat față de Tine l-ai ascultat pe Ilie Tesviteanu și ai poruncit să se oprească ploaia ce se trimitea pământului la vreme, apoi iarăși tot prin rugăciunea lui ai dăruit ploaie aducătoare de roadă [2 Rg 18, 44-45]; Însuși Stăpâne a toate, lăsându-Te înduplecat de singură îndurarea Ta, dăruiește moștenirii Tale ploaie liniștită. Și trecând cu vederea greșelile noastre, trimite ploile Tale peste locurile lipsite și care au trebuință de ele. Veselește fața pământului pentru săracii popoului Tău [Ps 71, 9], pentru prunci, pentru dobitoace și pentru toate celelalte, că de la Tine așteaptă să le dai lor hrană la vreme potrivită [Ps 103, 27]. Că Tu ești Dumnezeu nostru, Dumnezeu Care miluiești și măntuiești, și [Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[195] *Altă rugăciune pentru neplouare.*

Doamne, Dumnezeule Atoatețiiitorule, Care ridici norii de la marginea pământului, Cel ce ai făcut fulgerele spre ploaie [Ps 134, 7], Care scoți vânturile din vistieriile Tale, Cel ce chemi apa mării și o verși peste fața a tot pământul [Am 5, 8], Ție ne rugăm și cădem înaintea Ta, mărturisind păcatele noastre și cerând de la Tine mila cea bogată [Ef 2, 4]: deschide stăvilarele cerului [Fc 7, 11]; poruncește norilor să dea ploaie [Is 5, 6]; îndură-Te de toate cele de pe pământul Tău; îndură-Te de bătrâni și de tineri, de pruncii de la sân, de robii și roabele Tale, de fii și de fiice și de toate dobitoacele pământului. Fă ca pământul să răsară milă [Is 45, 8], iar câmpurile să dea iarbă dobitoacelor, să scoată pâine spre hrană și fân spre slujba oamenilor [Ps 103, 14]. Rugămu-Te, Împărate al puterilor, primește rugăciunile întregului Tău popor, mijlocirile robilor Tăi și suspinele săracilor popoului Tău și să nu ne mustrî pe noi cu mânia Ta [Ps 6, 2], nici să pierzi pe poporul Tău cu foamea și cu setea, căci ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc, și Tu le dai hrană la vreme potrivită [Ps 144, 15]; în Tine am crezut [Is 33, 2] și afară de Tine pe altul nu știm [Is 26, 13]; de la Tine așteptăm milele cele bogate. *Ecfo[nis]*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni pentru bolnavi]

[196] *Rugăciune pentru bolnavi.*

Părinte sfinte [In 17, 11], Doctorul sufletelor și al trupurilor, Care L-ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău și Domnul nostru Iisus Hristos vindecând

toată boala [*Mt* 4, 23] și răscumpărând din moarte, Însuși prin harul Hristosului Tău vindecă și pe robul Tău (*N*) de neputința trupească care îl ține și fă-l viu, cum îți bineplace Ție, și împlinind prin facere de bine mulțumirea datorată Ție. Că a Ta este stăpânirea și a Ta este împărăția, a Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[197] *Altă rugăciune pentru bolnavi.*

Dumnezeule Cel puternic și milostiv, Cel ce rânduiești toate spre mântuirea neamului nostru, cercetează-l pe robul Tău (*N*) care a chemat numele Hristosului Tău și vindecă-i toată neputința trupească și suflească. Iartă-i păcatele și chinurile venite din păcate; depărtează de la robul Tău (*N*) toată ispita și toată răzmerița potrivnicului, ridică-l din patul bolii și redă-l sfintei Tale Biserici sănătos la suflet și la trup și înaintând în fapte și în cuvinte bune, slăvind împreună cu tot poporul Tău numele Hristosului Tău, nădejdea noastră [*1 Tim* 1, 1], cu Care Ție se cuvine slavă, cinste și închinare, împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul [Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[198] *Altă rugăciune pentru bolnavi, a III-a.*

Stăpâne, Stăpâne preasfinte, Atoatețiitorule, prieten al sufletelor, prieten al robilor, Mântuitorule a toate, Doctorule al sufletelor și al trupurilor, Cel ce umilești și înalți [*Sir* 7, 11], Cel ce pedepsești și iarăși tămăduiești, cercetează-l cu mila Ta pe fratele nostru (*N*) care e neputincios; întinde brațul Tău nevăzut cel plin de vindecare și tămăduire și vindecă-l pe robul Tău ridicându-l din patul bolii. Ceartă duhul neputinței, depărtează de la el toată lovitura, toată durerea, toată biciuirea, toată fierbințeala sau frigurile; și de este în el greșeală sau fărădelege, slăbește, lasă, iartă pentru iubirea Ta de oameni. Așa, Doamne, cruță făptura Ta în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvin slava și stăpânirea, împreună cu Sfântul Duh în vecii vecilor.

[199] *Rugăciune pentru untdelemnul bolnavului.*

Doamne, Cel ce cu mila și cu îndurărilor Tale [*Ps* 102, 4] tămăduiești zdrobirile [*Ps* 59, 2] sufletelor și ale trupurilor noastre, Însuși, Stăpâne, sfințește untdelemnul acesta, ca să fie celor ce se vor unge din el spre tămăduire și spre izbăvirea de orice suferință, boală trupească și întinare a trupului și a duhului [*2 Co* 7, 1] și de orice rău, ca și întru aceasta să se preaslăvească preasfânt Numele Tău. Că al Tău este a ne milui și a ne mântui pe noi, Dumnezeul nostru, și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[200] Rugăciune pentru untdelemnul bolnavului, a II-a.

Doamne, Cel ce ai multă milă și ești bogat în bunătate, Tatăl îndurărilor și Dumnezeu a toată mângâierea [2 Co 1, 3], Care prin sfinții Tăi apostoli ne-ai învățat să ne tămăduim neputințele prin untdelemn cu rugăciunea prezbiterilor poporului [Jac 5, 14], Tu orânduiește untdelemnul acesta spre vindecare celor ce se ung din el, spre izbăvirea de orice boală și orice moli-ciune [Mt 4, 23], spre desfătarea celor ce așteaptă mântuirea Ta. Așa, Stăpâne Dumnezeule, Te rugăm, atotputernice Doamne al mântuirii [Ps 67, 21], Singurul Doctor al sufletelor și al trupurilor, vindecă-l și pe robul Tău prin untdelemnul bunătații Tale, ca împărășindu-ne și acum de iubirea Ta de oameni, să Te slăvim pe Tine Cel ce faci lucruri mari și minunate, slăvite și deosebite [Iov 5, 9]. Că Dumnezeu milei, al îndurărilor și iubirii de oameni [ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Pocăința]*[201] Rugăciune pentru cei ce se căiesc.*

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care prin profetul Tău Natan i-ai dăruit lui David care se căia iertare pentru greșelile lui [2 Rg 12] și ai primit rugăciunea de pocăință a lui Manase, Însuși și pe robul Tău (N) care se căiește de greșelile lui primește-l cu obișnuita Ta iubire de oameni, trecând cu vederea cele greșite de el. Că Tu ești, Doamne, Cel ce ne-ai poruncit să iertăm de șaptezeci de ori câte șapte celor ce cad în păcate [Mt 18, 22], pentru că așa cum e măreția Ta așa e și mila Ta [Sir 2, 19] și Tu ești Dumnezeu celor ce se căiesc și Care Te căiești de toate nedreptățile noastre [Ioil 2, 13; Iona 4, 2]. Că Tu ești Dumnezeu nostru și Ție se cuvine slava[, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[202] Rugăciune pentru cei ce se mărturisesc.

Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce lui Petru și desfrânatei le-ai dăruit prin lacrimi iertare păcatelor [Mt 26, 75; Lc 18, 9-14], iar pe vameșul care și-a recunoscut căderile l-ai îndreptătit [Mt 9, 6], primește și mărturisirea robului Tău (N) și, dacă a greșit el un păcat cu voie sau fără voie, cu cuvântul sau cu fapta sau cu gândul, trece-i-l cu vederea ca un Bun, căci Tu Singur ai puterea de a ierta păcatele. Că Dumnezeu al milei, al îndurărilor și al

iubirii de oameni ești, și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[203] *Rugăciune pentru cel ce se jură pripit.*

Dumnezeule, Cel ce știi ușoara alunecare și slăbiciunea firii noastre și cunoști limpede gândurile minții noastre [Ps 93, 11], ca Unul care nu ții minte răul trece cu vederea gândurile care ne vin din pripeală și iartă-i pe cei ținuți cu jurământ, căci Tu Singur știi cele ascunse ale inimilor noastre [Ps 43, 22]. De aceea, rugămu-Te, dă-le iertare lor și nouă pentru negrăita Ta bunățate. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh[, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[204] *Rugăciune pentru cei ce se poticnesc pentru mâncăruri.*

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce prin vedenie și prin glas ai leguit corifeului apostolilor Tăi, Petru, să nu socotească spurcat ori necurat nimic din cele zidite de Tine spre hrană oamenilor [FA 10, 14], iar prin vasul alegerii [FA 9, 15], apostolul Pavel, ai vestit că toate sunt curate celor curați [Tit 1, 15], Însuși și acum celui ce căzut în ananghii barbare, iar nu intenționat, a gustat lucruri necurate cum credea, poticnindu-se mai apoi, șterge-i pata conștiinței și, întărind în el poruncile Tale, fă-l locaș [templu] nepătat al Sfântului Tău Duh spre primirea preacuratelor și nemuritoarelor Tale Taine. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preacinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[205] *Rugăciune pentru cel ce a mâncat lucruri întinate.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Care în cele de sus locuiești și spre cele umile privești [Ps 112, 5-6], Care întru cele sfinte/intru sfinți Te odihnești [Is 57, 15], lauda lui Israel [Ps 21, 4], pleacă-Ți, Doamne, urechea și ne auzi pe noi, care ne rugăm Ție, și dă iertare slujitorului Tău care a mâncat lucruri întinate și a gustat cărnuri a căror mâncare ai oprit-o în Legea Ta. Iartă-l pe acesta care a gustat din ele fără voie și învrednicește-l fără de osândă să se împărtășească cu înfricoșătoarele și nemuritoarele Tale Taine, cu scumpul Trup și Sânge al Hristosului Tău; ca izbăvit fiind de toată gustarea și făptuirea necurată bucurându-se de dumnezeieștile Tale Taine și desfătându-se de Masa Ta sfântă și tainică, să fie păzit împreună cu noi în sfântă Biserica Ta laudând și slăvind preainaltul Tău Nume în toate zilele vieții Lui. Că a Ta este împărăția și puterea [și slava, a Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Exorcisme]

[206] Rugăciune pentru cei bântuiți de duhuri necurate.

Dumnezeule Cel veșnic, Care ai răscumpărat din robia diavolului neamul omenesc, izbăvește și pe robii Tăi aceștia de toată lucrarea duhurilor necurate. Poruncește demonilor necurați și răi să se depărteze de sufletele și trupurile robilor tăi și să nu rămână, nici să nu se ascundă în ei. Puși pe fugă să fie din plâsmuirea mâinilor Tale de sfântul Tău Nume și al Unuia-Născut Fiul Tău și al de viață făcătorului Duh, ca, ajungând curați de toată uneltirea diavolească, să trăiască drept și cucernic învrednicindu-se de preacuratele Taine ale Unuia-Născut Fiul Tău și Dumnezeul nostru, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul [și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[207] Rugăciune pentru cei chinuți de demoni.

Cel ce prin arătarea Hristosului Tău ai desființat pe tiranul diavol împreună cu oștirea lui de demoni, arată-Te peste făptura Ta aceasta pe care ai făcut-o după chipul Tău [*Fc* 1, 26] și care e ținută sub stăpânirea duhurilor potrivnice. Ceartă, Sfinte, duhurile necurate așa cum ai certat legiunea de duhuri [*Mc* 5] și duhul surd și mut [*Mc* 9, 5], și curăță făptura Ta, și să nu predai fiarelor sufletul care se mărturisește Ție [*Ps* 73, 19], ci miluiește-l pe el și pe noi spre slava și lauda sfintei Tale Biserici. Prin Unul-Născut Fiul Tău, prin Care și cu Care Ție se cuvine slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[208] Rugăciune la tunderea pruncului.

Pe Tine Te rugăm, Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, Cel ce ai binecuvântat pruncul acesta din plinătatea cristelniței bunătății Tale, să coboare binecuvântarea Ta și peste capul lui; și precum ai binecuvântat pe David prin mâna profetului Tău Samuel [*I Rg* 16, 12], așa binecuvântează și pruncul de față prin mâna mea, a păcătosului, venind peste el Duhul Tău Cel Sfânt și dă-i întru începutul tunderii părului său să înainteze până la vârsta deplină și căruntețea bătrâneților, ca să vadă bunătățile Ierusalimului în toate zilele vieții lui [*Ps* 127, 5] și să bineplacă Ție în faptele bune pentru care l-ai pregătit ca să umble în ele [*Ef* 2, 10]. Că Ție se cuvin lauda, slava și toată

închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[209] *Rugăciune după tunderea copilului, a II-a.*

Sfântă Treime, Dumnezeu nostru, binecuvântează copilul acesta cu toată binecuvântarea duhovnicească [*Ef* 1, 3] și dă-l robilor Tăi care l-au născut nevătămat și nesupărat de cel rău, păzit de îndurarea Ta, spre creștere și pricepere și bine mergând spre orice lucru bun, prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioarei Maria și ale tuturor sfinților Tăi. Că s-a binecuvântat preasfânt Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh[, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[210] *Rugăciune la tăierea bărbii.*

Doamne, Dumnezeuul puterilor, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce prin economia Ta ne-ai ales pe noi, umiliții și păcătoșii în slujirea preoției, ca prin noi poporul credincios să slujească Numele Tău, Te rugăm și Te implorăm, Doamne Dumnezeu nostru, Atoatețiitorule, binecuvântează lucrurile mâinilor Tale [*Dt* 28, 12] și ca binecuvântarea ce coboară peste capul lui Aaron și peste barba lui și ca roua Hermonului ce se pogoară pe munții Sionului [*Ps* 132, 2-3], așa să coboare peste capul robului Tău (*N*) și peste barba lui binecuvântarea Ta. Că Ție se cuvin toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[211] *Rugăciune la facerea de frați [de cruce].*

Doamne, Dumnezeule Atoatețiitorule, Cel ce l-ai făcut pe om după chipul și asemănarea Ta [*Fc* 1, 26] și i-ai dat viață veșnică, Cel ce ai binevoit ca sfinții și slăviții tăi apostoli Petru corifeul și Andrei, Iacob și Ioan, fiii lui Zevedei, Filip și Bartolomeu, să se facă frați câte doi [*Mt* 10, 3], legați nu în modul firii, ci în acela al credinței și al Duhului Sfânt, Care ai socotit vrednic să se facă frați și sfinții Tăi martiri Serghie și Vach, Cosma și Damian, Kyr și Ioan, binecuvântează-i și pe robii Tăi (*N și N*) să se facă frați legați nu în modul firii, ci al credinței. Dă-le lor să se iubească unii pe alții și ca înfrățirea lor să fie neurâtă și nescandaloasă în toate zilele vieții lor, în puterea Sfântului Tău Duh cu soliile preasfintei, preacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și Pururea-Fecioarei Maria, ale Sfântului Ioan Înainte-mergătorul și Botezătorul, ale sfinților slăviților apostoli și ale tuturor sfinților martiri. Că Tu ești unirea și statornicia și Stăpânul păcii, Hristoase Dumnezeu nostru, și Ție slavă și mulțumire înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[212] *Altă rugăciune la tunderea pruncului.*

Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce l-ai trimis pe părințele nostru Avraam să-și tundă părul preotului Tău Melchisedec și toată părta lui ai afierosit-o templului Tău sfânt [Fc 14; Evr 7], Cel ce ai venit pentru binecuvântarea și tunderea sfinților Tăi apostoli și învățăcei [FA 21, 24] și le-ai dăruit lor în locul tunderii părului credință nepătată și cuvinte de împărțire a dreptății, Însuți și robului Tău (N) dă-i în locul tunderii părului de pe capul lui cuget de dreptate și căruntețe virtuoaasă, ca viețuind potrivit poruncilor Tale, să se învrednicească de starea cea de-a dreapta Ta [Mt 25, 33-34]. Iar celui ce prin credința în Hristos primește acestea dă-i binecuvântarea dreptului Simeon care a primit în brațele sale [Lc 2, 28] pe Domnul nostru Iisus Hristos, iar pe toți cei adunați binecuvântează-i cu binecuvântare duhovnicească [Ef 1, 3]. Că Tu ești Dumnezeu Care binecuvântezi și sfințești sufletele noastre și Ție slavă [și mulțumire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și în vecii vecilor. Amin].

[213] *Rugăciune pentru turmă.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Mielul cel adevărat Care ridici păcatul lumii [In 1, 29], Care nu treci cu vederea sufletele care se roagă Ție, la Tine cădem, pe Tine Te rugăm și Te chemăm, Cel ce ai binevoit asupra robului Tău Iacob și i-ai înmulțit turmele [Fc 30, 43] și l-ai izbăvit din mâna lui Esau și a lui Laban [Fc 31-33]; Însuți binecuvântează turma aceasta și înmulțește-o la mii și zeci de mii, izbăvește-o pe ea și pe noi de năvălirile celor de alte seminții și de toată uneltirea vrăjmașilor, de toată iarba și suflarea de aer purtătoare de moarte și de toate meșteșugirile diavolului. Ca înălțându-Ți din ea obișnuitele noastre mulțumiri, să slăvim și prin ea preasfânt Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[214] *Rugăciune pentru sufletul celui în agonie.*

Stăpâne, Doamne Dumnezeule Atoatețitorule, Care vrei ca tot omul să se mântuiască și să vină la cunoașterea adevărului [I Tim 2, 4], Care nu vrei moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu [Iz 33, 11]; de aceea ne rugăm și Te chemăm: eliberează sufletul robului Tău de orice legătură și blestem, că Tu ești Dumnezeu Cel ce dezlegi pe cei ferecați în lanțuri de fier și îndrepti pe cei gârboviți [Ps 145, 6-8], nădejdea celor fără de nădejde, miluindu-l cu judecata Ta. Poruncește ca duhul robului Tău să se odihnească în corturile veșnice împreună cu sfinții Tăi. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău.

[215] Rugăciune pentru cei ce culeg via.

Dumnezeule Mântuitorul nostru, Cel ce ai binevoit să se numească „Viță” [*In* 15, 1] Fiul Tău Cel Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, și prin harul Duhului Tău ai arătat pricinuitoare de nemurire rodul ei, Însuși și acum, Stăpâne, binecuvântează și acest rod al viței și dă tuturor celor ce vor gusta din el sfințenie și sporire sufletească. Iar pe cei ce ne-au adunat aici fă-i părtași Viței celei adevărate și păzește viața lor nevătămată, împodobindu-i cu harurile Tale cele veșnice și netrecătoare. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[216] Rugăciune la începutul semănatului.

Cel ce ești [*Is* 3, 14], Doamne Dumnezeule Atoateîitorule și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Creatorul și Ziditorul a toate [*Sir* 24, 8], Cel ce ai făcut pământul și din el pe om și ai spus de la început: „Să scoată pământul verdeață, iarbă cu sămânță în ea după soiul și asemănarea ei” [*Fc* 1, 11] și dai până acum hrană la tot trupul [*Ps* 135, 25], Cel ce dai sămânță celui ce seamănă și pâine spre mâncare [*Is* 55, 10], ascultă cererea noastră, Dumnezeule, și trimite binecuvântarea Ta peste făpturile Tale. Binevoiește ca sămânța aceasta să se înmulțească cu puterea Hristosului Tău, înmulțește roadele pământului, ca îmbogățiți întru toate și având de ajuns toate noi robii Tăi să prisosim în tot lucrul bun [*2 Co* 9, 8]. Cu iubirea de oameni și cu îndurările Fiului Tău, cu care Ție se cuvin slavă și închinare, împreună cu Preasfântul și bunul [și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[217] Rugăciune pentru bine-temperarea aerului.

Cel ce dai ploaie pe pământ și trimiți apă peste ce e sub cer [*Iov* 5, 10] și din bunătate lucrezi minunat toate în chip felurit și armonios spre viață și mântuire, Tu, Stăpâne, dă apele de ploaie cu bună rânduială, cu bună măsură și liniștite, iar diversele feluri de aer dă-le bine temperate, și binecuvântează cununa anului bunătății Tale [*Ps* 64, 12]. Cu harul și cu iubirea de oameni ale Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și [de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[218] Rugăciune pentru cei ce aduc roade.

Izvorurile al bunătăților, Stăpâne Împărate și Binefăcătorule al făpturilor Tale, primește în bunătatea Ta aducerea de roade a robului Tău întru miros

de bună-mireasmă [Ef 5, 2], cămărilor lui le umple de tot binele și izbăvește-l de orice ispită împreună cu toți cei ai lui; luminează-i cu cunoașterea Ta, ca mulțumindu-Ți Ție să se învrednicească de bunătățile Tale cele veșnice și nesticăcioase. Că s-a binecuvântat Numele Tău și s-a preaslăvit bogăția Ta, a Tatălui și [a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[219] *Rugăciune pentru recoltă.*

Doamne Dumnezeu nostru, Care pentru multă îndurarea Ta ne-ai adus pe noi în vremea aceasta, Cel ce ai binecuvântat crugul anului și l-ai încununat cu aducerea de roade [Ps 64, 12], Cel ce pentru marea Ta bunătate ai poruncit pământului să ne aducă roade spre hrană [Fc 1, 11]; Tu, închinată Doamne, dă robilor Tăi gustare pașnică din primele lui roade și adunarea [transportarea] recoltei cu sănătate și bună înțelegere dându-ne belșugul a tot felul de bunătăți. Că Tu ești Dătătorul bunătăților și Ție slavă [și mulțumire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni speciale din anul liturgic]

[220] *Rugăciunea I la darea stâlpărilor în Duminica Stâlpărilor.*

Doamne, Dumnezeu nostru, Care șezi pe heruvimi [Ps 79, 2]; Cel ce ai arătat puterea Ta și L-ai trimis pe Unul-Născut Fiul Tău, pe Domnul nostru Iisus Hristos, ca să mântuiască lumea prin crucea, prin îngroparea și prin învierea Lui; la venirea Căruia în Ierusalim spre pătimirea Sa cea de bunăvoie, poporul care ședea întru întuneric și în umbra morții [Ps 106, 10], luând semnele biruinței, ramuri de copaci și stâlpări de finic [Mt 21, 8; In 12, 13], l-a prevestit învierea. Însuși, Stăpâne, și pe noi, care imitându-i pe aceia purtăm în mâini ramuri de copaci în această zi de înainte-prăznuire și pe acele noroade și pruncii Îți aducem: „Osana!”, păzește-ne, ca în laude și cântări duhovnicești [Ef 5, 19; Col 3, 16] să ne învrednicim să vedem făcătoarea de viață Înviere de a treia zi, în Hristos Iisus Domnul nostru, cu Care împreună ești binecuvântat, cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].

[221] *Rugăciune la stâlpări, a II-a.*

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!

Preotul se roagă: Doamne, Dumnezeu nostru Atoateîitorule, Care pe vremea dreptului Tău slujitor Noe ai arătat prin arcă preînchipuirea Bisericii și prin porumbelul care purta ramura de măslin ai arătat venirea Sfântului

Duh [*Fc* 8, 11], copiii evreilor au împlinit-o [această preînchipuire] ieșind în întâmpinare cu ramuri de măslin și de palmier strigând și zicând: „Osana Celui dintru cele înalte! Bindecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Osana Celui dintru cele înalte!” [*In* 12, 13]. Această glăsuire o strigăm acum și noi, robii Tăi, și spunem: Osana! Bindecuvântat Cel ce a venit și iarăși vine să judece cu dreptate [*Ps* 9, 5] împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[222] *Ale diaconului la spălare [a picioarelor din Joia Mare].*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea care vine de sus și pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfânta Biserică catholică și apostolică a lui Dumnezeu cea de la o margine la alta a pământului, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei ce stau de față și se roagă împreună cu noi în ceasul acesta și în toată vremea, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca auzită și bineprimită să fie rugăciunea noastră înaintea lui Dumnezeu și milele și îndurărilor Sale cele bogate să ni se trimită peste noi toți, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ni se ierte de către Domnul toată greșeala cu voie și fără voie, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne facem vrednici și de această slujire [diaconie] tainică și să ne curățim de tot păcatul, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău.

Pe preasfânta, curata, slăvita [stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[223] *Rugăciune pentru cel ce iese să fie spălat.*

Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Tatăl îndurărilor și Dumnezeule a toată mângâierea, Cel Singur Sfânt, Care Te-ai dat pe Tine Înșuți preț de răscumpărare pentru mântuirea lumii [2 *Tim* 2, 6], ne-ai răscumpărat din blestemul legii [*Ga* 3, 13] și ne-ai eliberat din legătura fărâdelegilor chemându-i pe toți la pocăință; Care în vremea economiei predării Tale șezând la cină împreună cu sfinții Tăi apostoli le-ai spălat picioarele, le-ai șters cu un ștergar și le-ai spus: „Voi Mă numiți Domn și Învățător, și bine spuneți, căci sunt. Deci dacă Eu, Domnul și Învățătorul, v-am spălat picioarele, pildă v-am dat vouă, ca așa cum Mă vedeți făcând, așa să faceți și voi” [*In* 13, 12–15] unii altora. Deci și noi, umiliții și nevrednicii robii Tăi, învrednicește-ne, rugămu-Te, să facem voile Tale în tot ceasul [*Ps* 142, 10], precum și în această sfântă și

mântuitoare zi a Pătimirii Tale spre cinstea, lauda și slava Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[224] *Rugăciune la sfințirea apei spălării.*

Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase, Singurul Care-L cunoști pe Tatăl [Lc 10, 22] și ai vestit celor vrednici măreția Lui, Mijlocitorule între Tatăl și făptură [1 Tim 2, 5], Vindecătorule al sufletelor noastre, Care pentru multa și negrăita Ta iubire de oameni ai dăruit neamului omenesc darurile Tale duhovnicești și cerești, Care sfințești cele luminate de Tine; Tu strălucește harul Tău peste apa aceasta și binecuvântează-o, ca să se facă aducere-aminte de sfânta spălare, pe care ai predat-o sfinților Tăi învățăcei și apostoli când le-ai spălat picioarele [In 13, 1-17]. Curăță, Doamne, omul nostru dinăuntru și dinafară de orice întinare și orice necurăție [1 Co 7, 9]; fă-ne nepătați, neprihăniți și sfinți [1 Ptr 1, 19] înaintea slavei Tale, și dă-ne să avem parte și moștenire [Ir 13, 25] în Împărăția Ta cea cerească. Că Tu ești Cel ce binecuvântezi și sfințești toate și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[225] *Rugăciune după spălare și Evanghelie, după „Doamne, miluiește” și „În pace Domnului să ne păzim”.*

Stăpâne Doamne Atoateșitorule, Tatăl Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Cel Singur îndurat și Singur puternic, Care pentru multa și negrăita Ta iubire de oameni ne-ai dăruit și în ceasul acesta să ne aducem aminte de binefacerile Tale pe care le-ai făcut pentru noi și Care ne-ai dăruit păcătoșilor robilor Tăi să săvârșim aducerea-aminte de sfânta spălare a Unuia-Născut Fiului Tău și Domnul nostru Iisus Hristos, Te rugăm și Te chemăm: binecuvântează-ne pe toți, sfințește-ne pe toți, adună-ne pe toți și mântuiește-ne pe toți. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiul Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[226] *Rugăciune a îngenuncherii Sfintei Cincizecimi, I.*

Preacurate, neîntinate, neîncepute, nevăzute, necuprinse, de nepătruns cu mintea, neschimbate, neîntrecute, nemăsurate și fără de răutate Doamne; Cel ce Singur ai nemurire și locuiești într-o lumină neapropiată [1 Tim 6, 16]; Care ai făcut cerul și pământul, marea și toate cele zidite în ele [Ps 145, 6]; Care plinești tuturor cererile mai înainte să fie cerute; Ție ne rugăm și pe Tine Te chemăm, Stăpâne iubitorule de oameni, Tatăl Domnului și Dumne-

zeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat din Duhul Sfânt și din slăvită Pururea-Fecioara Maria, Cel ce și prin cinstită Pătimirea Sa ne-a dat pildă nouă, umilițiilor și păcătoșilor și nevrednicilor robilor Tăi, ca să-Ți aducem rugăciuni cu capetele și cu genunchii plecați pentru păcatele noastre și greșelile cele din neștiință ale poporului [Evr 9, 7], auzi-ne pe noi în orice zi Te vom chema [Ps 19, 10], dar mai ales în ziua aceasta a Cincizecimii, în care Domnul nostru Iisus Hristos, după ce S-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl, a trimis pe Duhul Sfânt peste sfinții Săi învățăcei și apostoli și a șezut peste fiecare dintre ei, și ei s-au umplut toți de Duh Sfânt și au grăit într-alte limbi și au profetit [FA 2, 3-4]. Auzi-ne pe noi, care acum ne rugăm Ție, și adu-Ți aminte de noi, umiliții și osândiții, și întoarce robia sufletelor noastre [Ps 125, 4], Tu Cel ce ai mijlocitoare pentru noi milostivirea Ta. Primește-ne pe noi care cădem înaintea Ta și strigăm: Am greșit! La Tine suntem aruncați din pântecele maicii noastre; din pântecele maicii noastre Tu ești Dumnezeu nostru [Ps 21, 11]. Dar pentru că s-au stins în deșertăciune zilele noastre [Ps 77, 33], ne aflăm lipsiți de toată apărarea; dar totuși, îndrăznind în îndurările Tale, strigăm: Păcatele tineretilor noastre și ale neștiinței nu le pomeni [Ps 24, 7], și de cele ascunse ale noastre curățește-ne [Ps 18, 13]. Vezi umiliința noastră și ne iartă păcatele [Ps 24, 18]. Nu ne lepăda în vremea bătrâneților; când slăbește tăria noastră, nu ne părăsi [Ps 70, 9]. Mai înainte de a ne întoarce în pământ, învrednicește-ne să ne întoarcem la Tine, și caută spre noi cu bunăvoință și cu har. Măsoară fărădelegile noastre cu îndurările Tale; pune adâncul îndurărilor Tale împotriva mulțimii păcatelor noastre. Caută din înălțimea Ta cea sfântă [Ps 101, 19], Doamne, spre poporul Tău, care stă înaintea și așteaptă de la Tine bogată milă. Cercetează-ne pe noi cu bunătatea Ta. Adu-Ți aminte de noi în îndurările bunătații Tale. Izbăvește-ne de tirania diavolului. Întărește viața noastră cu poruncile Tale sfinte și sfințitoare. Înger credincios păzitor pune poporului Tău [Pr 13, 17; 25, 13] și pe toți ne adună în împărăția Ta. Dă iertare poporului Tău. Iartă-le lor și nouă păcatele curățindu-ne pe toți cu lucrarea Sfântului Tău Duh. Strică neltirile vrăjmașului cele împotriva noastră. *Ecfo[nis]*: Cu bunăvoința și bunătatea Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[227] *Rugăciune a îngenuncherii, a II-a.*

Doamne Dumnezeu nostru, Care ai dat oamenilor pacea Ta [In 14, 27] și le-ai lăsat drept moștenire a Ta darul Preasfântului Tău Duh, dă-ni-l astăzi cum l-ai trimis în chip arătat învățăceilor și apostolilor Tăi și le-ai deschis

buzele cu puterea unor limbi de foc [FA 2, 3-4], prin care tot neamul omenesc primind în auzul urechilor pe limba sa cunoașterea lui Dumnezeu s-a luminat, curățit fiind prin flacăra Duhului de rătăcire ca de o materie și învâțat fiind prin vederea în chip trupesc a limbilor împărțite în credința treimică a Dumnezeirii Tale; deschide și mie păcătosului buzele [Ps 50, 17] și mă învață cum și pentru ce anume trebuie să mă rog Ție [Lc 11, 1; Rm 8, 26]. Căci chiar dacă mulțimea păcatelor mele e mare [Sir 5, 6], totuși mulțimea lor nemăsurată nu va birui îndurarea Ta. Iată, cu firică stau înaintea Ta, aruncând deznădejdea sufletului meu în oceanul milei Tale. Cârmuiește viața mea, Cel ce ești limanul cel bun al celor ce se mântuiesc, și fă-mi cunoscută calea pe care voi merge [Ps 142, 8]. Duh de înțelepciune [Is 11, 2] dăruiește gândurilor mele și duh de pricepere [ibid.] nebuniei mele; umbrește faptele mele cu duh de frică, duh drept înnoiește în cele dinăuntru ale mele și cu duh conducător întărește [Ps 50, 12] alunecarea gândirii mele, ca în fiecare zi fiind călăuzit spre ce e de folos de Duhul Tău Cel bun, să mă învrednicesc să fac poruncile Tale și să-mi aduc aminte pururea de slăvita Ta venire ca va cerceta cele făcute de oameni; și să nu fiu amăgit de desfătărilor stricăcioase ale acestei lumi, ci să doresc desfătarea de comorile viitoare. Că Tu, Stăpâne, ai zis: „Oricâte va cere cineva în Numele Meu va lua” [In 14, 13] în chip neîmpiedicat de la Tine Dumnezeu și Tatăl Cel împreună-veșnic. Pentru aceasta și eu, păcătosul, implor la venirea Sfântului Tău Duh dumnezeirea Ta: câte am cerut, dă-mi spre mântuirea mea, Doamne, Dăruitorule bogat a toată binefacerea, Dătătorule bun; că Tu ești Cel ce dai cu mult mai prisositor decât cerem, Tu ești Cel care-Ți pleci de fiecare dată cu iubire de oameni urechea celor ce se roagă Ție [Ps 85, 1], iar celor ce-și pleacă la Tine genunchiul [Is 45, 24] Tu însuți Te apleci cu iubire de îndurare peste păcatele lor. Dă poporului Tău îndurările Tale, auzi-i din cerul cel sfânt al Tău și cu puterea mântuirii dreptei Tale [Ps 19, 7] acoperă-i cu acoperământul aripilor Tale [Ps 16, 8; 60, 4]; sfințește-i cu puterea Ta și nu trece cu vederea lucrurile mâinilor Tale [Ps 137, 8]. Ție Unuia păcătuiesc, dar și Ție Unuia slujesc; nu știu să se închine la un dumnezeu străin, nici să-și întindă mâinile spre un alt dumnezeu, Stăpâne [Ps 43, 21]. Iartă-le greșelile și, primindu-le rugăciunile cu plecarea genunchilor, întinde-le o mână de ajutor. Ridică rugăciunea lor ca o tămâie primită înaintea împărăției/maiestății Tale suprabune. *Ecfofnis*: Că al Tău este a ne milui și a ne mântui Dumnezeuul nostru și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[228] *Rugăciune a îngenuncherii, a III-a.*

Binecuvântat ești Doamne, Stăpâne Atoatețitorule, Care ai luminat ziua cu lumină de soare și noaptea ai făcut-o să strălucească cu raze ca de foc;

Cel ce ne-ai învrednicit să trecem lungimea zilei și să ne apropiem de începutul nopții, ascultă rugăciunea noastră [*Ps* 39, 2; 60, 2] și a întregului Tău popor și ne iartă tuturor păcatele cu voie și fără voie. Primește rugăciunile noastre cele de seară și trimite mulțimea milei Tale și a îndurărilor Tale [*Ps* 5, 8; 68, 14; 68, 17] peste moștenirea Ta. Îngrădește-ne ca printr-un zid cu sfinții Tăi îngeri; întrarmează-ne cu armele dreptății [*Rm* 6, 13]; impresoară-ne cu adevărul Tău; străjuiește-ne cu puterea Ta; izbăvește-ne de toată primejdia și de tot vicleșugul celui potrivnic; și ne dăruiește și această seară, cu noaptea ce vine, desăvârșită, sfântă, pașnică, fără păcate, fără poticneală, fără nălucire, și așa toate zilele vieții noastre. Pentru soliile preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților, care din veac au bineplăcut Ție. *Ecfo[nis]*: Că al Tău este a ne milui și a ne mântui, Dumnezeul nostru, și Ție [slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[229] *Rugăciune la colivele sfinților.*

Dumnezeule Cel ce aduci toate la maturitate cu cuvântul Tău și ai poruncit pământului să răsară tot felul de roade spre veselia și hrana noastră, Care pe copiii hrăniți cu semințe în Babilon i-ai arătat mai luminoși [*Dn* 1, 12–15], Însuți Stăpâne și aceste semințe și felurite roade le binecuvântează și sfințește-i pe cei ce vor gusta din ele, că s-au pus înainte ca aducere-aminte de sfinții Tăi. Adu-Ți aminte de cei ce s-au săvârșit întru dreapta-credință, iar celor ce le-au pregătit și celor ce săvârșesc această aducere-aminte dăruiește-le toate cererile cele spre mântuire și desfătarea bunătăților veșnice. Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească preacinstul și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui[, al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[230] *Rugăciune pentru jertfa boilor.*

Cel ce ești [*Iș* 3, 14], Doamne, Dumnezeul nostru, Cel sfânt și Care întru cele sfinte Te odihnești [*Ps* 78, 9], Care ai poruncit fiecăruia să-Ți aducem liberi ale Tale dintru ale Tale [*1 Par* 29, 14] din inimă curată și conștiință neîntinată, Care în locul iubitului Tău Isaac ai primit de la patriarhul Avraam berbecele [*Fc* 22, 13] și ai primit cu bunăplăcere ofranda liberă a văduvei [*Mc* 12, 42–44], Tu ne-ai poruncit păcătoșilor și nevrednicilor robilor Tăi să facem jertfele de animale și păsări necuvântătoare pentru sufletele noastre

[Lv 3]. Însuți, Stăpâne, Iubitorule de oameni Împărate, primește jertfa liberă a robilor Tăi (N) ca aducere-aminte de sfântul Tău (N) și o pune în vistieriile Tale cerești, dăruindu-le în chip îmbelșugat desfătarea bunătăților Tale lumesti împreună cu toate cele ce le sunt de folos. Cămărilor lor le umple de rodul grâului, al vinului și al untdelemnului [Ps 4, 8], iar sufletele lor de credință și dreptate. Sporește, înmulțește dobitoacele și turmele lor, pentru care Ți aduc drept preț de răscumpărare jertfa acestui animal. Facă-se grăsimia lui ca o tămâie bineprimită înaintea sfintei slavei Tale [Dn 3, 53], vărșarea sângelui său pâine grasă de milă, iar gustarea cărnii lui tămăduire a suferințelor trupești. Pentru că nu în zadar se săvârșește lucrul acesta, ci ca aducere-aminte de sfintele Tale Pătimiri. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preasfânt Numele Tău, al Tatălui, al Fiului și al Sfântului [Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[231] Rugăciune pentru slujire spusă cu glas mare în fântână.

Ziditorule al apelor, Făcătorule a toate, Doamne Dumnezeu Atoatețitorule, Care faci și prefaci toate [Am 5, 8], prefă, preschimbă și sfințește apa aceasta și dă-i putere pentru toată lucrarea care stă înainte; și tuturor celor ce se vor folosi de ea fie prin băutură, fie prin spălare sau stropire, fă să le fie spre sănătatea sufletului și a trupului, spre izbăvirea de toată boala și toată suferința. Că bun și iubitor de oameni ești [și Ție mărire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[232] Rugăciune pentru cei ce zidesc casa.

Dumnezeule Atoatețitorule, Cel ce ai făcut cerurile cu pricepere [Ps 135, 5] și ai întemeiat pământul pe întărirea lui [Ps 103, 5], Ziditorule a toate, privește peste robul Tău (N) care îndrăznind în puterea tăriei Tale [Ef 6, 10] vrea să ridice această zidire; întemeiaz-o pe piatra cea tare, pe care potrivit glăsurii Tale nestricăcioase nici vânt, nici apă, nici altceva nu poate s-o doboare [Lc 6, 48-49], și du-o până la isprăvire. Și binevoiește să se bucure de ostenele lui, să ajungă la adânci bătrâneți și să dea stăpânirea ei copiilor copiilor lui, celor pe care îi va pune la încercare și-i va afla vrednici atotînțeleapta Ta preștiință. Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[233] Rugăciune pentru cutremur.

Dumnezeule Cel înfricoșător, minunat și mare, slăvit și adevărat, Care faci și prefaci toate [Am 5, 8], Care privești spre pământ și-l faci pe el de se cu-

tremură, Cel ce Te atingi de munți și fumeză [*Ps* 103, 32], Cel ce clatini din temelii pământul de sub cer, dar stâlpii lui nu se vor clătina [*Iov* 9, 6], de Care toate tremură și se cutremură de fața Ta [*Dn* 6, 27], pentru că de nesuportat este urgia amenințării Tale peste păcătoși, dar fără de măsură și nepătrunsă e mila făgăduinței Tale. Însuți adu-Ți aminte de îndurările Tale, Doamne, și dă milele Tale, pentru că din veac sunt [*Ps* 24, 6], și întărește făptura [creația], încetează clătina ei, așează lumea zdruncinată, nu ne face să pierim împreună cu fărădelegile noastre [*Fc* 19, 15] și să nu ne duci în cele mai de jos ale pământului. Că Tu ești Dumnezeuul nostru, Dumnezeuul celor ce se pocăiesc, și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[234] *Rugăciune pentru cei ce intră în slujiri.*

Stăpâne Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel credincios în făgăduință și Căruia nu-Ți pare rău de darurile Tale [*Rm* 11, 29], Cel ce ai chemat făptura Ta cu chemare sfântă [*2 Tim* 1, 9] și aduni pe robii Tăi în această viețuire cerească și îngerească, Însuți fii împreună-lucrător cu ei și dă-le putere să slujească sfintei Tale Biserici, sporindu-le fiecare rod adunat din osteneli drepte spre bunăplăcerea bunătății Tale; iar sufletele noastre rânduiește-le spre toată buna rânduială și starea pașnică, lipite unele de altele în smerenie/umilință adevărată și nefățarnică, dăruindu-ne tuturor cereasca Ta Împărăție. Cu mila și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut [Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[235] *Rugăciune pentru cei ce aduc roade noi.*

Îți mulțumim, Doamne, Dumnezeule, și-Ți aducem pârga roadelor, pe care ni le-ai dat spre împărțășire poruncind prin cuvântul Tău pământului să aducă la maturitate tot felul de roade spre veselie și hrană oamenilor și oricărei vieți. În toate Te laudăm, Dumnezeule, pentru toate felurile de roade din toată făptura cu care ne faci bine prin Slujitorul/Copilul Tău Iisus Hristos, Domnul nostru, prin Care Ție se cuvine slavă în vecii vecilor. Amin.

Se binecuvântează aceste roade: struguri, smochine, rodii, măslina, mere, piersici, prune de Damasc.

[236] *Rugăciune a colivelor sau a grăunțelor.*

Slăvite Doamne ceresc, Urzitorule a toată făptura și Ziditorule al tuturor odrăslirilor pământului, Care ai venit la cele cinci pâini și ai binecuvântat făpturile făcute de Tine [*Mt* 14, 17–21], Însuți și acum, Stăpâne Doamne,

chemat și rugat de nevrednicia noastră, binevoiește din sfânt lăcașul Tău [2 Par 30, 27; Ps 32, 14] și binecuvântează aceste ofrande; și cum pentru credinciosul Zaheu [Lc 19, 1-9] harul s-a înmulțit în cei de față, și acum, Doamne, binecuvântează pe cei care le-au adus, stau de față și vor gusta din ele. În Hristos Iisus Domnul nostru, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].

[Exorcisme]

[237] Rugăciune când fratele visează urât.

Multi-milostive, îndurate, Doamne, Cel Singur neîntinat și fără de păcat, curățește-l pe robul Tău de toată întinarea trupului și a duhului [2 Co 7, 1], arată-l fără prihană prin harul Hristosului Tău și sfințește-l prin venirea Sfântului Tău Duh, ca trezindu-se din pâcla nălucirilor necurate ale diavolului și ale oricărei ispite, să se învrednicească să vină cu conștiință curată și să guste din înfricoșătoarele și cutremurătoarele Tale Taine. Că Tu ești Cel ce binecuvântezi și sfințești toate, Dumnezeuul nostru[, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[238] Rugăciune ce sfințește apa fie în puț, fie în cisternă, când cade în ea ceva necurat, fie animal sălbatic, fie orice altceva.

Preotul zice cu glas mare:

Părinte Sfinte, privește împreună cu Fiul și Duhul Sfânt spre această apă cu ochi binevoitor și milostiv și cu privire liniștită, și arat-o sfințire sufletelor și trupurilor. Căci la întemeierea lumii, când Duhul Sfânt se purta peste ape [Fc 1, 2], Tu, Sfinte și Preasfinte, le-ai făcut să dea viață oamenilor. Tu și pe Israel l-ai scos de sub puterea Egiptului și l-ai trecut prin Marea Roșie botezându-l în Moise [Iș 3], izbăvindu-l de toată murdăria egipteană, și ai poruncit prin Moise ca toți să se curățească prin apă [Iș 15, 22]. De aceea Te rugăm și implorăm, Stăpâne, privește și peste apa aceasta și o sfințește; căci Tu ai sfințit și Iordanul, ai întărit puterile cerurilor, cercetezi adâncurile, ții cu mâna Ta toate și le umpli de sfințire. Ziditorule Doamne, Dumnezeuul nostru, pe Tine Te laudăm și Ție ne rugăm: privește spre apa aceasta și sfințește-o cu puterea Sfântului Tău Duh și curățește-o de toată întinarea și necurăția, ca toți cei ce vor scoate din ea spre băutură sau spre altă folosire să o aibă prin iubirea Ta de oameni spre facere de bine a sufletelor și trupurilor. Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[239] Rugăciune pentru cei ce aduc miel.

Doamne, Dumnezeuul părinților noștri, Care ai primit jertfa de ardere de tot a lui Avraam în locul lui Isaac fiul său [*Fc* 22, 13], Însuși, Stăpâne, primește și aducerea acestui miel și răspătește-le celor ce l-au adus cu darurile Tale cele veșnice. Cu harul Unuia-Născut Fiulul Tău, cu Care [ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

*[240] Rugăciune la facerea clericului din laic.**Episcopul [spune]:*

Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel ce ai poruncit robului Tău Avraam să-și tundă părul arhiereului Tău Melchisedec și a fost binecuvântat de el [*Fc* 14, 18–20], Cel ce ai venit la tunderea sfinților Tăi apostoli [*FA* 21, 24] și în loc de păr le-ai dăruit harul Sfântului Tău Duh, Însuși și acum, Stăpâne Doamne, Dumnezeuul nostru, privește spre tunderea robului Tău (*N*) și spre cei ce au venit la tunderea aceasta, Doamne; răspătește-le cu darurile Tale cerești și întărește în inimile lor pacea Ta, cu rugăciunile și soliile Stăpânei noastre preasfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care din veac au bineplăcut Ție. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea [și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[241] Rugăciune pentru casă.

Sfințitorule al caselor și răscumpărătorule al sufletelor, binecuvântează, sfințește și umple de tot binele această casă, iar pe cei ce locuiesc în ea îi binecuvântează, îi păzește și le dă cale de mântuire [*FA* 16, 17] și de pace; acoperă-i de toată lucrarea și înrăurirea celui potrivit, iar pe noi ne învrednicește în ele să ne mântuim întru Împărăția Ta cea cerească [*2 Tim* 4, 18]. Că iubitor de oameni ești Dumnezeuul nostru și Unul-Născut Fiul și Duhul Tău Cel Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[242] Altă rugăciune pentru casă.

Stăpâne Doamne, Dumnezeule Atoatețitorule, Te rugăm și chemăm: binecuvântează sufletele de aici și păzește trupurile lor; rânduiește lucrurile lor în pace și ajută-le ca un Dumnezeu; dă-le lor binecuvântare din cer [...] tuturor acestora care prin viață bună fac voia Hristosului Tău dă-le moștenirea bunătăților Tale veșnice. Prin îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul [Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[243] *Rugăciune pentru cei bântuiți de duhuri necurate.*

Milostive Dumnezeu, Care din bunătaea Ta l-ai plăsmuit pe om, ceartă duhurile necurate și izbăvește făptura Ta de sub puterea celui potrivnic, și curățind-o reaseaz-o în sfânta și catholica Ta Biserică. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat [împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Intrarea în monahism]

[244] *Rânduială, și anume cele ale diaconului și rugăciuni la îmbrăcarea hainei îngerești de către bărbați.*

După obișnuita rânduială a troparelor, preotul iese și stă în ușile altarului și începe troparul acesta, glas 4: „Ușa pocăinței s-a deschis”.

Și după ce cel ce renunță [la lume] intră în altar, se aruncă înaintea Sfintei Mese și diaconul spune aceste rugăciuni [ectenii] diaconești:

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru statornicia, înțelegerea, pacea și așezare întregii lumi, a sfințelor lui Dumnezeu Biserici și a mănăstirii acesteia, pentru pacea și siguranța ei, Domnului să ne rugăm.

Pentru mântuirea, ajutorul și iertarea păcatelor fratelui nostru (N) care a venit la sfânta haină, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca pașii noștri să se îndrepte pe calea păcii și pe cărările dreptății, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca auzită și bineprimită să fie rugăciunea noastră înaintea lui Dumnezeu, pentru ca să se trimită peste noi toți milele Sale cele bogate și îndurările Lui, și pentru ca să ne învrednicim noi de Împărăția cerurilor, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni, Dumnezeu nostru, să-l învrednicească împreună cu tăierea părului și de iertarea păcatelor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de tot necazul[, mânia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm].

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o; pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[245] *Și preotul spune această rugăciune a primei haine* [schēmatos].

Doamne, Dumnezeu adevărului [Dt 21, 15], în numele Tău îmi pun mâna mea peste robul Tău (N) care s-a învrednicit să scape la sfântul Tău Nume; păzește-l sub acoperământul aripilor Tale [Ps 60, 5]; depărtează de la el vechea rătăcire a lumii și umele-l de credință, nădejde și iubire [I Co 13, 13]. Veselește-l în lucrurile mâinilor lui [Ps 85, 4; 9, 17], ca să slujească pururea bunătății Tale închinându-se Ție, slăvind sfânt Numele Tău și laudându-Te în toate zilele vieții lui. Că milostiv și iubitor de oameni Dumnezeu ești și [Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[246] *Rugăciunea a II-a.*

Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeu nostru, Cel ce retezi mândria și desființezi răzvrătirea diavolului, Cel ce peste capetele sfinților Tăi ai revărsat slava gândului smerit/umil, îi încununezi cu cununa neveștejită și nesticăcioasă a vieții [I Ptr 5, 4] și-i călăuzești pe calea strâmtă a mântuirii, pe care au intrat sfinții părinți și au luat în schimb locuri de odihnă [Sir 11, 9; Mt 11, 29]; Tu Însuși, Stăpâne Atotputernice, dăruiește puterea care vine de la Tine și harul Dumnezeirii Tale peste acest suflet și peste trupul celui ce a venit înaintea Ta și cere jugul stării monahicești, și-i dă lui, Stăpâne preabune, ca din toată inima și din toată puterea lui să se depărteze de orice gând lumesc și pământesc, pentru ca viețuind potrivit Evangheliei Tale să dobândească viața veșnică [Tit 1, 2] și bunătățile făgăduite celor ce au bineplăcut Ție. Căci Tu ești Dumnezeu nostru Care vrei ca tot omul să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [I Tim 2, 4], și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[247] *Rugăciunea a III-a cu glas mare.*

Cel ce ne-ai arătat această oaste îngerească spre surparea nevăzuților vrăjmași, înarmează cu arme duhovnicești și pe fratele nostru care se înrolează acum în ea, și-i dă să petreacă cealaltă vreme a vieții lui cu gând treaz ducând o viață fără pată și fără prihană spre bunăplăcerea și slava mult-lăudatului Tău Nume. Cu harul și cu îndurărilor și cu iubirea de oameni [a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[248] Domnul să înscrie numele fratelui nostru (N) în cartea vieții, iar pe noi toți să ne miluiască și învrednicească de Împărăția Lui cea cerească. Că Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, [Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Până aici cele ale schimei mici.

[249] *Și când se isprăvește rugăciunea I, diaconul spune iarăși:*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru sfânta și singura Biserică catholică a lui Dumnezeu de la o margine la alta a pământului, Domnului să ne rugăm.

Pentru preacuviosul părintele nostru (*N*) și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru mântuirea, ajutorul și iertarea păcatelor fratelui nostru (*N*) care a venit la sfânta haină, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu nostru să-l primească și rânduiască în turma Lui cuvântătoare și sfântă, Domnului să ne rugăm.

Ca să-l învrednicească de starea de-a dreapta Lui și de dănuirea cu îngerii, Domnului să ne rugăm.

Pentru părinții și frații care cu sârguință, cu evlavie și cu frică de Dumnezeu ostenesc și slujesc împreună cu noi și pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei de față și care se roagă împreună cu noi în ceasul acesta și în toată vremea, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata, slăvita [stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o; pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[250] *Și preotul rostește rugăciunea a II-a, cea după tundere:*

Sfinte, bunule, Cel ce întru sfinți Te odihnești [*Ps* 57, 15], Iisuse Hristoase, Fiul Dumnezeului Celui Viu [*Mt* 16, 16], Care rezezi mândria și desființezi răzvrătirea diavolului, Cel ce ai revărsat slava gândului smerit peste capetele sfinților Tăi, îi încununezi cu cununa neveștejită și nesticăcioasă a vieții și-i călăuzești pe calea strămtă a mântuirii, pe care au intrat sfinții părinți și au primit în schimb locuri de odihnă [*Sir* 11, 19; *Mt* 11, 29]; Tu însuși, Stăpâne Atotputernice, dăruiește puterea care vine de la Tine și harul Dumnezeirii Tale peste sufletul și trupul fraților noștri (*N*) care au venit și au primit începutul hainei sfinte în Numele Tău cel sfânt, ca și pe ei să-i sfințești întregi prin harul Sfântului Tău Duh. Că sfânt ești, Dumnezeu nostru, și întru sfinți Te odihnești [*Ps* 57, 15], și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[251] *Și când se isprăvește rugăciunea, diaconul spune iarăși:*

Să ne mai rugăm stăruitor Domnului.

Pentru pacea de sus, pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru fratele nostru (*N*) și pentru mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni, Dumnezeuul nostru, să-l primească și rânduiască în turma Lui cuvântătoare și sfântă, Domnului să ne rugăm.

Și ca să-l învrednicească de starea de-a dreapta Lui și de dântuirea împreună cu îngerii, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o; pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[252] *Și preotul se roagă această rugăciune a hainei [monahale]:*

Cel ce ești [*Is* 3, 14], Doamne, Dumnezeuul nostru, Care l-ai plâsmuit pe om după chipul și asemănarea Ta [*Fc* 1, 26] și i-ai dat poruncă de viață veșnică, iar căzând el prin păcat nu l-ai trecut cu vederea, ci ai rânduit mântuirea și întoarcerea lui prin întruparea Unuia-Născut Fiului Tău; Ție ne rugăm și pe Tine Te chemăm, preasfinte Mântuitorul nostru, după mulțimea îndurărilor Tale [*Ps* 50, 3] privește peste noi și peste robul Tău (*N*) și trimite peste el Duhul Tău Cel Sfânt, Domnul de viață făcătorul Care S-a pogorât peste sfinții Tăi apostoli; și-l îmbracă în haina dreptății [*Is* 61, 10], pune pe el veșmântul nesticăciunii, încinge-i mijlocul cu puterea adevărului [*Ef* 6, 14] și împodobește-l cu coiful nădejdiei mântuirii [*Is* 59, 17]. Curăță cugetul lui de poște întinate, de amăgirea deșartă și de toată lucrarea diavolească, izbăvește-l de nălucirile rele și necurate, deschide-i ochii inimii [*Ef* 3, 1. 18] ca să-i strălucească lumina poruncilor Tale. Însoțește-i viața lui cu un inger luminos, depărtează de la gândirea lui orice minciună, orice răutate, orice ispită a vieții, orice lăcomie, orice mișcare a trupului și a duhului străină de Dumnezeirea Ta. Dă-i putere pentru războiul împotriva vrăjmașului, ca să se facă înfricoșător pentru cei potrivnici, cu neputință de prins pentru dușmani, mai înalt decât toată plăcerea și pofta rușinoasă, învățând ascultarea și străbătând înfrânarea. Și-l învrednicește ca urmând legea ascezei și străbătând toată virtutea ei, slăvind în psalmi și în imne precinstitul și de mare cuviință Numele Tău, să calce pe urmele marelui Tău profet Ilie și ale sfântului Înainte-mergător și Botezător Ioan. Ca ajungând la măsura desăvârșirii, să sfârșească alergarea și să păzească credința [*2 Tim* 4, 7] și, îmbrăcat în nesticăciunea îngerilor și numărat împreună cu sfânta Ta turmă, să dobândească starea de-a dreapta Ta și să se învrednicească să audă fericitul glas care spune: „Veniți binecuvântații Tatălui Meu și moșteniți Împărăția pregătită vouă de la întemeierea lumii!” [*Mt* 25, 34], căreia arată-ne moștenitori și pe noi împreună cu el. Dumnezeuul nostru, cu harul Tău. *Ecfo[nis]:* Că Tu ești Dumnezeuul nostru.

Dumnezeul milei și al mântuirii, și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[253] *Iar diaconul face rugăciunea aceasta:*

Să ne mai rugăm stăruitor Domnului.

Pentru preacuviosul părintele nostru (*N*) preotul și pentru lucrul mâinilor lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru mântuirea, ajutorul și iertarea păcatelor fratelui nostru (*N*) care s-a învrednicit de sfânta haină, Domnului să ne rugăm.

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm].

[254] *Și după îmbrăcarea hainei preotul spune rugăciunea aceasta:*

Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre [*Ps* 87, 1], Cel ce ne-ai binecuvântat cu toată binecuvântarea duhovnicească întru cele cerești în Hristos Iisus [*Ef* 1, 3], Domnul nostru, binecuvântează pe robul Tău (*N*) și-l păzește în legea Ta; dă-i lui să nu alerge în gol, ci într-adevăr să fugă de toată răutatea și să urmărească toată virtutea cu credință, nădejde și iubire [*I Co* 13, 13], ca să ia viața veșnică. Și pe cel îmbrăcat în sfânta haină îl învrednicește ca prin mantie să se țină legat de dreptate, prin cingătoare să poarte în sine omorârea trupului și cuminenia, prin analav să se împodobească cu crucea și credința și să stingă toate săgețile aprinse ale celui rău și să primească coiful mântuirii și sabia Duhului care este cuvântul lui Dumnezeu [*Ef* 6, 16–17]. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău [cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[255] *În ziua a opta la scoaterea culionului, diaconul spune:*

Domnului să ne rugăm!, iar preotul zice rugăciunea concedierii:

Stăpâne Doamne, Dumnezeul părinților noștri, Cel ce desăvârșești spre bună-plăcerea bunătății Tale alergarea [*2 Tim* 4, 7] celor ce trăiesc în asceză/nevoință și se înfrânează cu luptă, Care celui ce a ales de bunăvoie calea strâmtă și cu chinuri care duc la viață [*Mt* 7, 13–14] i-ai pregătit desfătarea raiului și a împărăției Tale cerești [*2 Tim* 4, 18]; Însuși și acum pe robul Tău (*N*) care a luat asupra sa haina acestei vieți singuratice și îngerești, păzește-l până la sfârșit în curăție și sfințenie, călăuzește-l în calea poruncilor Tale, îndreptează-i pașii spre toată calea dreptății [*Ps* 118, 133], îmbracă-l cu veșmântul

sfințirii, cu platoșa credinței, cu coiful mântuirii [*Is* 59, 17], încingându-i mijlocul cu cumințenie și bărbăție; dă-i putere la războiul împotriva vrăjmașului și arată-l biruitor asupra patimilor; ca viețuind potrivit Evangheliei Hristosului Tău să găsească parte și moștenire [*Ir* 13, 25] împreună cu toți sfinții Tăi care din veac au bineplăcut Ție. *Ecfo[nis]*: Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău [cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

Și după ce se roagă se întoarce spre el și îl învață cele ce trebuie să facă și spune:

Pentru fratele nostru (*N*) și pentru mântuirea lui în Hristos să spunem toți: Doamne miluiește!

Și când spune a treia oară îi scoate culionul spunând: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

[256] [*Lecturi biblice*]

În ziua 1, când i se dă haina: Stih: *Ps* 54, 8. 2; Apostol: *2 Ptr* 1, 1–6; Stih: *Ps* 31, 1; Evanghelie: *Mt* 11, 25–30.

În ziua a 2-a: Stih: *Ps* 75, 12. 2; Apostol: *Ef* 4, 1–4; Stih: *Ps* 33, 6; Evanghelie: *Mt* 22, 2–14.

În ziua a 3-a: Stih: *Ps* 65, 1; Apostol: *Ef* 4, 23–5, 8; Stih: *Ps* 50, 12; Evanghelie: *Mc* 8, 34–9, 1.

În ziua a 4-a: Stih: *Ps* 101, 20; Apostol: *2 Co* 6, 16–7, 1; Stih: *Ps* 50, 4; Evanghelie: *Lc* 13, 20–30; 14, 35.

În ziua a 5-a: Stih: *Ps* 118, 133–134; Apostol: *Rm* 12, 1–3; Stih: *Ps* 50, 3; Evanghelie: *Lc* 11, 1–13.

În ziua a 6-a: Stih: *Ps* 117, 14. 18a; Apostol: *2 Co* 4, 6–10; Stih: *Ps* 118, 132; Evanghelie: *Mt* 9, 10–13.

În ziua a 7-a: Stih: *Ps* 24, 18. 1; Apostol: *Ef* 5, 8–21; Stih: *Ps* 118, 133; Evanghelie: *Lc* 12, 32–44.

În ziua a 8-a: Stih: *Ps* 54, 8. 2; Apostol: *Col* 3, 1–17; Stih: *Ps* 124, 1–2; Evanghelie: *Lc* 14, 25–15, 10.

[257] *Rugăciune pentru casa cercetată sau supăraată în altfel de duhuri rele.*

Doamne Dumnezeu mântuirii noastre [*Ps* 87, 2], Fiul Dumnezeului Celui Viu [*Mt* 16, 16], Care Te porți pe heruvimi; Cel ce ești mai presus decât toată începătoria și stăpânia și puterea și domnia [*Ef* 1, 21]; Tu Cel mare și înfricoșător peste toți care sunt împrejurul Tău [*Ps* 88, 8]; Care ai așezat cerul ca o boltă deasupra noastră [*Is* 40, 22], ai făcut pământul cu țaria Ta cea mare

și ai îndreptat lumea cu înțelepciunea Ta [*Ir* 10, 12]; Care cutremuri din temelie pământul de sub cer, dar stâlpii lui nu se clatină; Cel ce zici soarelui și nu răsare ascunzându-se după stele [*Iov* 9, 6–7]; Care ameninți marea și o usuci [*Naum* 1, 4]; a Cărui mânie topește stăpâniile și puterile, și din pricina Căruia s-au sfărâmat stâncile [*Naum* 1, 6]; Care ai zdrobit porțile cele de aramă și zăvoarele cele de fier le-ai rupt [*Ps* 106, 16], l-ai legat pe cel tare și pe slujitorii lui i-ai risipit [*Mc* 3, 27]; pe tiran l-ai doborât cu crucea Ta și pe balaur l-ai prins cu undița întrupării Tale și l-ai legat cu lanțuri în întunericul iadului [*2 Ptr* 2, 4]. Tu, Doamne, întărirea celor ce-și pun nădejdea în Tine [*Ps* 72, 88; 77, 7], zidul cel tare [*Ir* 15, 10] al celor ce și-au pus încrederea în Tine, depărtează, izgonește și împrăștie toată lucrarea diavolească, toată năvălirea Satanei, toată băntuiala puterii celei potrivnice de la casa aceasta și de la cei ce locuiesc într-înșea și care poartă semnul crucii Tale celei biruitoare și înfricoșătoare împotriva demonilor și cheamă Numele Tău cel sfânt.

Așa, Doamne, Care ai izgonit legiunea de demoni [*Mc* 5, 9–13] și ai poruncit duhului celui surd și mut și necurat să iasă din omul cel cuprins de el și să nu se mai întoarcă [*Mc* 9, 25]; Cel ce ai nimicit toată tabăra vrăjmașilor noștri cei nevăzuți, iar credincioșilor ce Te cunosc le-ai zis: „Iată, vă dau putere să călcați peste șerpi și peste scorpioni și peste toată puterea vrăjmașului” [*Lc* 10, 19], Însuți, Stăpâne, păzește pe toți care sunt în casa aceasta de toată vătămarea și ispita, izbăvindu-i de frica de noapte, de săgeata ce zboară ziua, de lucrul ce umblă în întuneric, de întâlnirea cu demonul de amiază [*Ps* 90, 5–6], pentru ca robii Tăi și roabele Tale și pruncii desfătându-se de ajutorul Tău și cu tabără îngerească fiind străjuiți, toți ca unul, într-un gând, cu credință să cânte: „Domnul este ajutorul meu și nu mă voi teme de ce-mi va face mie omul” [*Ps* 117, 6]. Și iarăși: „Nu mă voi teme de rău, pentru că Tu cu mine ești” [*Ps* 24, 4]. Căci Tu ești, Dumnezeule, întărirea mea, Stăpânitor tare, Domn al păcii, Tată al veacului ce va să fie [*Is* 9, 6], și împărăția Ta este o împărăție veșnică. Că a Ta, a Unuia, este împărăția și puterea și slava, împreună cu Părintele Tău cel fără de început și cu Prea-sfântul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[258] *Rugăciunea I la cea care urmează să ia haina de monahie.*

Doamne Dumnezeul nostru, Cel ce așa ai iubit fecioria, încât ai numit-o mamă a economiei Tale, Însuți Stăpâne a toate, pe roaba Ta (*N*) care vrea să lase aceste slave ale vieții trecătoare și să privească spre bunătatea Ta, primește-o și învrednicește-o de venirea Sfântului Tău Duh, dăruindu-i înfrânare și toată cuviința, pentru ca viețuind în chip bineplăcut Ție să iasă în întâmpinarea Ta, Mirele ei ceresc, purtând ca pe un opaiț strălucirea cuminenței

îngrășate de untdelemnul faptelor ei [*Mt* 25, 1–13]. *Ecfo[nis]*: Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preacinstitul [și de mare cuviință Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[259] *Rugăciunea a II-a la monahii.*

Dumnezeul celor buni, Tatăl fecioriei și săditorul vieții virtuose, păzește-o pe roaba Ta (*N*) în frumusețea la care ai ales-o; îmbrac-o în lumina sfințeniei și în veșmântul cumineniei, ca să se îngrijească de cele ale Domnului, cum să placă Stăpânului ei [*1 Co* 7, 32], și să fie sfântă la trup, la suflet și la duh, numărată împreună cu corul fecioarelor înțelepte și, având candelile cucerniciei, să se învrednicească să intre în camera de nuntă cerească a vieții veșnice [*Mt* 25, 1–13]. În Hristos Iisus, Domnul nostru, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul [Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[260] *Rugăciunea a III-a a hainei [monahale].*

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce chemi pe cei drepti la sfințire și pe cei păcătoși la îndreptare și pocăință ca să dobândească îndurare, Însuți Stăpâne, Iubitorule de oameni, primește pocăința roabei Tale (*N*) și iart-o ca un Bun pe ea, care cade la îndurările Tale într-o mărturisirea păcatelor ei, și izbăvește-o de tot păcatul trupesc, fă-i conștiința să strălucească curată de orice pată, curățește-o de toată întinarea trupului și a duhului [*2 Co* 7, 1], și dă-i ei, care s-a dezbrăcat de deșertăciunea vieții și și-a tuns părul capului imitând-o pe întâia Ta martiră Tecla, putere în lucrarea poruncilor Tale și număr-o împreună cu fecioarele cele credincioase și înțelepte [*Mt* 25, 1–13]; ca aducând roade întru curăția sufletului și a trupului și sporind în fapte bune, să ajungă moștenitoare a Împărăției cerurilor [*Rm* 8, 39]. În Hristos Iisus, Domnul nostru, cu Care ești binecuvântat, împreună cu Preasfântul, bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[261] *Rugăciunea a IV-a a hainei [monahale].*

Stăpâne, Atoateșitorule, Tatăl Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Dumnezeul milei, Ție ne rugăm și pe Tine Te rugăm și pentru roaba Ta (*N*), ca să o păzești de toată invidia diavolului, de toată uneltirea bărbaților răuvoitori [*Sol* 2, 24], și de toată boala și moliciunea [*Mt* 4, 23]. Socotește lucru vrednic să trimiți peste ea frica Ta și pacea Ta din ceruri prin îngerul păcii; îndreptează-i căile, îngredește-i sufletul și trupul; luminează-i mintea cu luminarea cunoașterii Tale; scrie îndreptările Tale pe inima ei; păzește

1022

nestinsă candela ei; număr-o împreună cu cele cinci fecioare înțelepte [Mt 25, 1-13]; mântuiește-o și miluiește-o pentru Numele Tău chemat asupra ei și asupra noastră [Ib 14, 9]. Dă-i harul de a fi găsită înaintea Ta și înaintea Hristosului tău în toate zilele vieții ei, ca și în ziua aceea împreună cu toți cei de față și cu noi toți. Prin îndurările Unuia-Născut Fiului Tău și Dumnezeu nostru, cu Care ești binecuvântat, împreună [cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[262] *Rugăciunea a V-a a hainei [monahale].*

Sfinte, Sfinte, Cel ce întru sfinți Te odihnești [Is 57, 15], Care vrei ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [2 Tim 2, 4], Care atât de mult ai iubit neamul omenesc, încât vrei să locuiești și să umbli în el [2 Co 6, 16] și să ai în el lăcașe [temple] ale slavei Tale înfricoșătoare și nemuritoare; Care ai zis: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se tăgăduiască pe sine însuși, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie” [Mt 16, 24]. Înșuți, Stăpâne iubitorule de oameni, binevoiește și întru renunțarea [lepădarea] roabei Tale (N); pune peste ea jugul Tău bun și povara Ta ușoară [Mt 11, 30]; păzește-i întreg duhul, sufletul și trupul; țese-i veșmântul dintâi cel duhovnicesc și nesticăcios; îmbrac-o în platoșa credinței și în toate armele Sfântului Tău Duh [Ef 6, 11-13]; încinge-o cu curăția, sfințirea și cuminenția, ca depărtând prin puterea Ta meșteșugirile diavolului, să lupte lupta cea bună, să sfârșească alergarea Ta, să păzească credința Ta și să primească de la Tine cununa [2 Tim 4, 7-8] pe care ai făgăduit-o celor ce Te iubesc și păzesc poruncile Tale [Is 56, 4]. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[263] *Rugăciunea a VI-a a hainei [monahale].*

Stăpâne, Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce retezi mândria și desființezi răzvrătirea diavolului, Cel ce ai revărsat slava gândului smerit peste capetele sfinților Tăi, îi încununezi cu cununa neveștejită și nesticăcioasă a vieții și-i călăuzești pe ei pe calea strămtă a mântuirii, pe care au intrat sfinții părinți și au primit locurile de odihnă; Tu Înșuți, Stăpâne Atotputernice, dăruiește puterea de la Tine și harul Dumnezeirii Tale peste acest suflet și peste trupul celei ce a venit înaintea Ta și cere jugul stării monahicești, și-i dă ei, Stăpâne preabune, ca din toată inima și din toată puterea ei să se depărteze de orice gând lumesc și pământesc, ca viețuind potrivit Evangheliei Tale să dobândească viața veșnică și bunătățile făgăduite celor ce au bineplăcut Ție. Căci Tu ești Dumnezeu nostru Care vrei ca tot omul să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină [2 Tim 2, 4], și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în [vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni pentru morți]

[264] *Rugăciune pentru cel ce s-a săvârșit [a murit].*

Dumnezeul duhurilor și a tot trupul [Nm 16, 22; 27, 11], Care ai călcat moartea, pe diavol l-ai surpat [Evr 2, 14] și ai dăruit viață lumii Tale, Însuși, Doamne, odihnește sufletul adormitului robului Tău (N) în loc luminat, în loc de verdeată, în loc de răcorire, de unde a fugit durerea, întristarea și suspinarea [Is 35, 10]. Și orice păcat a săvârșit el, cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, ca un Dumnezeu bun și iubitor de oameni, iartă-i. Că nu este om care să fie viu și să nu păcătuiască; numai Tu singur ești fără de păcat, dreptatea Ta este dreptate în veac și cuvântul Tău este adevărul [Ps 118, 142]. Că Tu ești viața și învierea [In 11, 25] adormiților Tăi și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[265] *Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm!*

Preotul se roagă:

Doamne, Doamne, Cel ce ești mângâierea celor necăjiți, consolarea celor ce plâng și ajutorul celor descurajați, pe cei ținuți de plâns și jale pentru cel adormit mângâie-i cu îndurarea Ta; vindecă orice durere de întristare pusă peste inimile lor, iar pe robul Tău adormit întru nădejdea învierii odihnește-l în sânurile lui Avraam [Lc 16, 22]. Că Tu ești odihna robilor Tăi și Ție slavă [înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[266] *Altă rugăciune pentru cel ce s-a săvârșit [a murit].*

Dumnezeul nostru, Dumnezeuul mântuirii [Ps 67, 21], Ziditorul, Mântuitorul și Judecătorul viilor și al morților, Cel ce duci în iad și scoți din el [1 Rg 2, 6], Cel ce aduci din neființă la ființă, Cel ce din pământ l-ai plămădit pe om [Fc 2, 7] și în pământ l-ai întors pentru păcat, iar pentru iubirea Ta de oameni îl chemi iarăși la viață, odihnește în milă pentru totdeauna sufletele robilor Tăi, Stăpâne, în loc de lumină, în loc de odihnă, în sânurile lui Avraam, Isaac și Iacob, împreună cu toți sfinții care din veac au bineplăcut Ție. În Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[267] *Altă rugăciune pentru cel ce s-a săvârșit [a murit].*

Dumnezeule Cel bun și iubitor de oameni, odihnește-l pe robul Tău în sălașurile dreptilor și păzește creștinesc și fără de păcat sfârșitul nostru, în tot

lucrul și cuvântul bun [2 *Tim* 2, 17]. Cu harul și cu îndurărilor și cu iubirea de oameni [ale Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[268] *Altă rugăciune de îngropare universală.*

Stăpâne, Dumnezeu duhurilor și a tot trupul [*Nm* 16, 22; 27, 16], Cel ce în loc de duh de deprimare/akedie [*Is* 61, 3] dai veșmânt de slavă și în negrăita Ta înțelepciune ai unit sufletul cu trupul și iarăși l-ai desfăcut, trăgând țărâna la țărână [*Ecc* 12, 7], iar duhul la Tine Însuși, precum l-ai dat; Însuși, Stăpâne Hristoase, primește sufletul robului Tău (*N*) și-l învrednicește să se odihnească împreună cu sfinții Tăi în loc luminat, în loc de odihnă, acolo de unde a fugit durerea, întristarea și suspinarea [*Is* 35, 10]; căci pentru robii Tăi moartea nu este cu adevărat moarte, ci mutare a sufletului. Și dacă a păcătuit ceva cu cuvântul sau cu fapta sau cu gândul, treci cu vederea ca un Dumnezeu bun și iubitor de oameni. Celor ce jlesc fă-Te ajutător și mângâiere; cu lumina Ta duhovnicească strălucește pâcla deprimării lor, iar pe noi cei ce ne-am adunat pentru cinstirea rămășițelor lui fă-ne tari și milostiv fii față de fărădelegile noastre. Că Tu ești iertarea greșelilor noastre și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].

[269] *Rugăciune de îngropare pentru un episcop.*

Doamne Iisuse Hristoase, Mielul lui Dumnezeu Cel ce ridici păcatul lumii [*In* 1, 29], Care mângâi în orice neaz al lor pe cei puțini de suflet [*Is* 35, 4; 2 *Co* 7, 4], fii mângâiere oilor Tale; căci cu adevărat fericit este cel pe care l-ai ales și l-ai primit [*Ps* 64, 4] drept păstor al nostru. Dă-i în locul osteneții păstorești răsplată cucemică [*1 Co* 3, 8], du-l purtător de făclie în camera Ta de nuntă cerească, dă-i îndrăznire îngerească, pentru ca fără să fie făcut de rușine să stea lângă tronul Tău de neapropiat, iar pe noi ne agonisește după cum se cuvine și e plăcut măreției Tale. Că Tu ești viața și nădejdea noastră și Ție slavă se cuvine, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[270] *Rugăciune la monahul care a adormit.*

Stăpâne, Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce singur ai nemurire, Care locuiești într-o lumină neapropiată [*1 Tim* 6, 16], Care omori și faci viu [*4 Rg* 5, 7], Care duci în iad și scoți din el [*1 Rg* 2, 6], Tu în înțelepciunea Ta l-ai plâsmuit pe om din pământ și iarăși l-ai întors în pământ [*Fc* 2, 7; 3, 19]

cerându-i înapoi datoria sufletului [*Sol* 15, 8]; pe Tine Te rugăm: primește sufletul robului Tău și odihnește-l în sânurile lui Avraam [*Lc* 16, 22], Isaac și Iacob, și dă-i lui cununa dreptății [*2 Tim* 4, 8], partea celor mântuiți spre slava aleșilor Tăi; ca în locul celor pentru care a ostenit în lumea aceasta pentru Numele Tău să primească bogată răsplătire în sălașurile sfinților Tăi. Cu harul și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul [și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni la diverse ocazii]

[271] *Rugăciune pentru asceții bolnavi.*

Doamne al puterilor [*Ps* 68, 6], cercetează-i cu milă și cu îndurări [*Ps* 102, 4] pe frații noștri și dăruiește-le sănătatea și înzdrăvenirea care vin de la Tine, izbăvindu-i de toată boala și slăbiciunea sufletească și trupească, ridicându-i din patul durerii [*Ps* 40, 3] și călăuzindu-i la sfântul Tău lăcaș de rugăciune [*Iona* 2, 8], unindu-i iarăși cu turma Ta sfântă și cuvântătoare. În Hristos Iisus, Domnul nostru, cu Care Ție fie slava, cinstea și închinarea[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[272] *Rugăciune la încingerea femeii cu năframă.*

Dumnezeule, Cel ce ai grăit în profeți [*Evr* 1, 1] și ai vestit dinainte că lumina cunoașterii Tale [*2 Co* 4, 6] va fi în generațiile de pe urmă pentru toate neamurile, Care nu vrei ca vreunul din oamenii făcuți de Tine să n-aibă parte de mântuire, Care prin vasul alegerii Tale [*FA* 9, 15], apostolul Pavel, ne-ai poruncit să facem toate spre slava Ta [*I Co* 10, 31] și prin el ai pus legi bărbaților care viețuiesc în credință, asemenea și femeilor, ca bărbații să aducă laudă și slavă sfântului Tău Nume cu capul neacoperit [*I Co* 11, 5], iar femeile înarmate cu credință să se împodobească cu sfială și cuminenie în fapte bune [*Ef* 2, 10] și să aducă laude și rugăciuni slavei Tale cu capul acoperit. Însuți, Stăpâne a toate, binecuvântează-o pe roaba Ta aceasta și împodobește-i capul cu podoaba bineplăcută și dragă Ție, cu cuviință, cinste și bunăcuviință, ca viețuind potrivit poruncilor Tale și povățuindu-și membrele spre cuminenie să dobândească veșnicele Tale bunătăți, împreună cu dreptatea Ta. În Hristos Iisus Domnul nostru, cu Care Ție se cuvine slavă, împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea [și în vecii vecilor. Amin].

[Rugăciuni de la sfârșitul Liturghiei]

[273] *Rugăciune din spatele amvonului a lui [Ioan] Hrisostom.*

Ce laudă, ce cântare sau ce mulțumire vom aduce în schimb drept răsplătă Ție iubitorule de oameni Dumnezeuul nostru, pentru că nouă, celor osândiți la moarte și afundați în păcate, ne-ai dăruit libertate și ne-ai împărțit desfătarea nemuritoare și cerească a sfântului Trup și Sânge al Hristosului Tău. De aceea ne rugăm Ție: pe noi fă-ne neosândiți, pe robii Tăi diaconii păzește-i împreună cu noi în cinste și viață cuviincioasă, iar pe poporul care stă în jurul nostru învrednicește-l până la cea din urmă suflare să se împărtașească din această Masă de taină spre sfîntirea sufletului și a trupului, spre paza poruncilor Tale, ca să ne învrednicim și de cereasca Ta împărtașie [2 Tes 1, 5] împreună cu toți cei care au bineplăcut Ție, cu rugăciunile și soliile preasfintei, preacuratei, de Dumnezeu Născătoarei și Pururea-Fecioarei Maria și ale tuturor sfinților Tăi. *Ecfofnis*: Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui [și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[274] *Rugăciune din spatele amvonului a patriarhului Gherman.*

Slavă Ție, Doamne Iisuse Hristoase, Mântuitorul nostru, Cel ce ne-ai învrednicit să ne facem părtași ai slavei Tale prin împărtașirea de viață făcătoare a sfințelor Tale Taine, prin care ne-ai predat să săvârșim închipuirea [typon] morții și învierii Tale. Prin acestea ne păzește întru sfințirea Ta și pe noi care ne aducem aminte pururea de harul Tău și viețuim împreună cu Cel ce a murit și a înviat pentru noi [2 Co 5, 15], iar celor ce liturghisesc împreună cu noi și slujesc dumnezeieștile Tale Taine câștigă-le bună treaptă și îndrăznire multă [1 Tim 3, 13] la înfricoșătorul Tău scaun de judecată [2 Co 5, 10]. Că Tu ești adevăratul Dumnezeuul nostru și viață veșnică și Ție slavă înălțăm[, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[275] *Altă rugăciune din spatele amvonului.*

Dumnezeule Cel vrednic, Făcătorul și Ziditorul a toate [Sir 24, 8], Cel ce ești [Is 3, 14] și ești pururea, Care ai venit în lume să o luminezi [In 1, 19], Care Te-ai întrupat și Te-ai făcut om și ai fost răstignit pentru mântuirea noastră, și, pătimind cu trupul și rămânând nepătimitor ca Dumnezeu, ai fost îngropat și ai înviat a treia zi, Te-ai înălțat la ceruri, șezi de-a dreapta măreției slavei Tatălui și iarăși vei veni cu înfricoșătoarele puteri să judeci viii și

morții [2 *Tim* 4, 1], și a Căruia Împărăție nu va avea sfârșit [*Lc* 1, 33], pe Care Te laudă îngerii, Ți se închină heruvimii și Te slăvesc serafimii, de Care tremură toată făptura și firea, Fiule și Cuvinte al Tatălui, Iisuse Hristoase, binecuvântează poporul Tău, pe care l-ai cumpărat cu scump Sângele Tău [*1 Ptr* 1, 19], și sfințește moștenirea Ta [*Ps* 27, 9]. Pace lumii Tale dăruiește-i, bisericilor Tale, preoților, împăraților noștri și la tot poporul Tău. Că s-a binecuvântat preasfânt Numele Tău și s-a preaslăvit împărăția Ta, a Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[276] *Altă rugăciune din spatele amvonului.*

Săvârșind dumnezeiasca Liturghie precum ni s-a rânduit, Doamne, și învrednicindu-ne de împărtășirea cu sfințele Tale Taine, cerem să dobândim și starea cea de-a dreapta Ta [*Mt* 25, 33–34] în ziua Ta cea înfricoșătoare și dreaptă [a Judecății], prin soliile sfintei Născătoare de Dumnezeu, ale sfinților și laudaților apostoli, ale Sfântului Ioan Înainte-mergătorul și Botezătorul și ale tuturor sfinților Tăi. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat [împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[277] *Rugăciune spusă în diaconicon după dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Iacob.*

Învrednicindu-ne de împărtășirea de viață făcătoarelor și preacuratele Tale Taine, Legiuitoarele Doamne, și săvârșind toată liturghisirea din lăcașul Tău, mergem din putere în putere [*Ps* 83, 8], de la sfântul jertfelnic la această a doua sfințire a Ta: arată-Te, așadar, Dumnezeule, în acest sfânt și duhovnicesc Sion al Tău, și așa cum acolo Ți-am adus jertfa înfricoșătoare și fără de sânge a Trupului și Sângelui Hristosului Tău, așa și aici îți aducem arderea de tot a rugăciunii, pe care primind-o în jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri, dă-ne veselia mântuirii Tale și cu duh conducător ne întărește [*Ps* 50, 14]. Cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu care ești binecuvântat [împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[278] *Altă rugăciune a skevofilakionului după dumnezeiasca Liturghie.*

Din putere în putere mergând [*Ps* 83, 8] noi, păcătoșii, laudăm Împărăția Ta, a Tatălui a Fiului și a Duhului Sfânt, acum și pururea și [în vecii vecilor. Amin].

[279] Altă rugăciune în skevofilakion după concediere.

Din putere în putere mergând [Ps 83, 8] noi păcătoșii, unde sunt puse sfințele sfințelor, Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[280] Rugăciune la strângerea Sfințelor Daruri.

Plinirea Legii [Rm 13, 10] și a profeților Însuși fiind, Hristoase Dumnezeule nostru [Cel ce ai împlinit toată economia Tatălui], umple-ne pe noi de umplerea/plinirea Duhului Sfânt [FA 7, 55], acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[281] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfințite.

Stăpâne Dumnezeule Atoatețitorule, Cel ce cu înțelepciune ai zidit toată făptura și pentru nespusa Ta purtare de grijă și multa bunătate a Ta ne-ai adus pe noi întru aceste preacinstite zile spre curățirea sufletelor și a trupurilor, spre înfrânarea poftelor și spre nădejdea învierii; Cel ce în patruzeci de zile ai dat în mâna slujitorului Tău Moise tablele cele cu dumnezeiești slove [Iș 34, 28], dă-ne și nouă, Bunule, lupta cea bună să luptăm, calea postului să o săvârșim, credința nedespărțită să o păzim [2 Tim 4, 7], capetele nevăzuților balauri să le zdrobim [Ps 73, 13-14], biruitori asupra păcatului să ne arătăm și fără de osândă să ajungem a ne închina și sfintei Tale Învieri. Că sfânt e Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum [și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[282] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfințite.

Umplutu-s-a gura noastră de bucurie și limba noastră de veselie [Ps 125, 2] prin împărtășirea Sfântului Trup și Sânge al Hristosului Tău, întru care păzește viața noastră străjuindu-ne și acoperindu-ne în toate zilele vieții noastre [Ps 22, 6]. Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[283] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfințite.

Privește din cerul cel sfânt al Tău [Ps 79, 15], Stăpâne Doamne, din lăcașul Tău gătit [3 Rg 8, 39; Ps 32, 14] peste noi toți și binecuvântează pe robii Tăi și-i păzește în adevărul Tău umplându-ne împreună cu sfințele Taine și de Duhul Sfânt. Că s-a binecuvântat și s-a preaslăvit preacinstitul și de mare cuvîință [Numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[284] Altă rugăciune la Darurile mai înainte sfințite.

Cel ce primești drept jertfă de laudă și slujbă de adorare bineprimită de la cei ce Te cheamă din toată inima [*Ps* 144, 18; 9, 2] această slujbă de adorare cuvântătoare [*Rm* 12, 1] și fără de sânge, Tu ești Mielul și Fiul lui Dumnezeu Cel ce ridici păcatul lumii [*In* 1, 29], Vițelul nepătat [*Lv* 4, 3. 14] Care n-ai primit jugul păcatului și Te-ai jertfit de bunăvoie pentru noi, Care ești rupt în bucăți și nu Te împarți, Care ești mâncat și nu Te cheltuești, iar pe cei ce Te mănâncă îi sfințești, Care și în ziua de față Te-ai dat spre aducere-aminte de Pătimirea Ta de bunăvoie și de Învieerea Ta de a treia zi și făcătoare de viață arătându-ne părtași ai negrăitelor, cereștilor și înfricoșătoarelor Tale Taine ale Sfântului Tău Trup și al scumpului Tău Sânge; Însuți ca un milostiv și îndurat, îndelung-răbdător și mult-milostiv [*Ps* 102, 8], păzește-ne pe noi și pe credincioșii noștri împărați: dăruiește-le biruințe împotriva vrăjmașilor, binecuvântează poporul Tău în sfințirea Ta [*I Tes* 4, 7] și fă-l să cugete [mediteze] în tot timpul și în toată vremea la dreptatea Ta; ca spre voia Ta fiind călăuziți, să ne facem vrednici și de starea de-a dreapta Ta [*Mt* 25], când vei veni să judeci și viii și morții [*2 Tim* 4, 1]; pe frații noștri care sunt duși în robie [captivitate] izbăvește-i, pe cei în neputințe îi cercetează, pe cei în primejdiile mării îi cărmuiește și pe toți cei ce au nevoie de ajutorul Tău îi ascultă. Că Tu ești Dătătorul celor bune și Ție slavă înălțăm, Tatălui [și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin].

[285] Rugăciune din spatele amvonului la Darurile mai înainte sfințite.

Hristoase Dumnezeul nostru, Mult-îndurate și Mult-milostive, Cel ce prin sfântul Tău post ne-ai arătat nouă calea mântuirii, Care primești pocăința și smerita-cugetare ca pe o tămâie; Care prin post și pocăință ai amânat hotărârea împotriva ninivitenilor [*Iona* 3, 5–10] și pe cei omorâți prin păcat i-ai făcut vii prin pocăință și iubire de oameni; Care faci bucurie în cer pentru un singur păcătos care se pocăiește [*Lc* 15, 7], Milostive Dumnezeule Care faci milă cu cei milostivi și Te înduri de cei ce se tem de Tine cum se îndură un tată de fii [*Ps* 102, 13]; Care prin post și rugăciune ai pus căpăstru peste gurile leilor în groapă [*Dn* 6, 19], Care prin post și rugăciune ai slăvit fața lui Moise [*Iș* 34, 30; *2 Co* 3, 7], Care prin post și feciorie l-ai ridicat la cer în car de foc pe Ilie [*4 Rg* 2, 11], Care prin post și pocăință l-ai îndreptățit pe vameșul [*Lc* 18, 14], prin post și prin lacrimi ai curățit-o pe desfrânată [*Lc* 7, 47–48] — mila biruiește răutatea [*Iac* 2, 13] —, Însuți, Doamne, tămăduiește zdrobirile inimilor noastre [*Ps* 59, 4] și izbăvește-ne de ziua înfricoșătoare și nepătrunsă a Judecării și miluiește-ne pe noi, robii Tăi. Adu-ți aminte ca Bun și iubitor de oameni Dumnezeul nostru, de cinstitul prezbiteriu, de

diaconatul în Hristos și de tot cinul preoțesc, adu-Ți aminte, Dumnezeuule, și de împărații noștri iubitori de Hristos și de preacredinciosul nostru popor. Căci Singur bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

[Ectenii diaconale]

[286] *Ale diaconului la Darurile mai înainte sfințite.*

La slujba luminii [vecernie] intrând patriarhul la „Doamne, strigat-am”, după ce urcă în „synthronon” pecetluiește poporul [cu semnul crucii] după obicei.

Și arhidiaconul zice: Să luăm aminte!

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Înțelepciune!

Cântărețul zice prochimenul. Iar după prochimen diaconul: Înțelepciune!

Citețul citește [paremia] din Vechiul [Testament].

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Înțelepciune!

Și iarăși cântărețul spune prochimenul.

Diaconul: Înțelepciune!

Citețul citește [paremia] din Proverbe.

Și iarăși preotul spune: Înțelepciune! Drepti!

Și iarăși coboară amândoi înaintea Sfintei Mese.

Și diaconul spune iarăși: Să luăm aminte!

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Înțelepciune!

Cântărețul cântă: „Să se îndrepteze...” [Ps 140, 2].

După care diaconul spune în amvon iarăși: Să zicem toți [...].

Și după aceasta rugăciune [ectenie a cererii] stăruitoare.

Diaconul: Rugați-vă, catehumeni!

Cei credincioși pentru catehumeni [să ne rugăm ca Domnul să-i miluiască].

Să-i catehizeze cuvântul [adevărului Tău].

Să-i unească cu sfânta Sa catholică [și apostolică Biserică].

Și preotul spune rugăciunea I: Dumnezeuule, Dumnezeul nostru [a se vedea mai sus nr. 42].

Diaconul: Mântuiește-i, miluiește-i și-i păzește [pe ei Dumnezeuule cu harul Tău].

Preotul: Ca și aceștia împreună cu noi [...].

Rugăciune pentru cei ce se pregătesc pentru sfânta luminare făcută din săptămâna a IV-a a Postului Mare [a se vedea mai sus nr. 43].

Diaconul: Câți sunteți catchumeni ieșiți. Rugați-vă cei pentru luminare.

Pentru frații noștri care se pregătesc pentru sfânta luminare și pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni, Dumnezeu nostru, să-i întărească și să le dea putere, Domnului să ne rugăm.

Să-i lumineze cu lumina cunoașterii.

Să-i înnoiască prin apă și prin Duh.

Să le dăruiască desăvârșirea credinței.

Să-i numere pe ei cu sfânta Lui [turmă].

Preotul rugăciunea: Arată, Stăpâne [a se vedea mai sus nr. 43].

Diaconul: Mântuiește-i, miluiește-i și-i păzește [pe ei Dumnezeule cu harul Tău].

Câți sunteți pentru luminare, capetele voastre Domnului să le plecați!

Câți sunteți pentru luminare ieșiți! Câți sunteți pentru luminare ieșiți! Câți sunteți pentru luminare ieșiți! Câți sunteți catchumeni ieșiți! Ca nici unul din catchumeni [să nu mai rămână]! Câți sunteți credincioși, iară și iară în pace Domnului să ne rugăm!

Preotul se roagă rugăciunea I pentru credincioși: Dumnezeule Cel mare [a se vedea mai sus nr. 44].

Diaconul: Apără[, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău].

Înțelepciune!

Preotul: Că Ție se cuvine toată [...].

Diaconul: Iară și iară în pace [...].

Preotul spune a II-a rugăciune a credincioșilor: Stăpâne sfinte [a se vedea mai sus nr. 45].

Diaconul: Apără [...].

Înțelepciune!

Preotul: După darul Hristosului Tău [...].

Și poporul cântă: Acum puterile [...].

După care diaconul spune: Să plinim rugăciunea [...].

Pentru cinstitele și mai înainte sfințitele Daruri ce sunt puse înainte [...].

Pentru preacvlavioșii [împărați...].

Pentru orașul [...]. *Și celelalte.*

Apără[, mântuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău].

Seara toată [...]. *Și celelalte.*

Preotul ecfonisul: Și ne învrednicește [...].

Poporul: „Tatăl nostru [...]”

Preotul: Că a Ta este împărăția [...].

Poporul: Amin. Și celelalte.

[287] *Cele ale diaconului pentru cei adormiți.*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru frații noștri răposați în credință, pentru adormirea, ușurarea și ferici-
cita lor pomenire, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să li se ierte lor și nouă toată greșeala cu voie și fără voie,
Domnului să ne rugăm.

Ca iubitorul de oameni Dumnezeu nostru Cel ce a primit duhul lui să-l
rânduiască în loc luminat, în loc de răcorire și dănuire cu îngeri, unde cei
drepți se odihnesc, Domnului să ne rugăm.

Milele lui Dumnezeu și iubirea Lui de oameni cerând, pe noi înșine și unii
pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

[288] *Cele ale diaconului pentru cei neputincioși.*

În pace Domnului să ne rugăm.

Pentru fratele nostru cel neputincios (N), pentru cercetarea lui de către
Dumnezeu, pentru sănătatea și mântuirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fie miluit și păzit după mare mila Lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-i ierte lui și nouă orice greșeală cu voie și fără voie, Domnului
să ne rugăm.

Pentru ca Domnul Dumnezeu nostru să-l cerceteze și tămăduiască de toată
neputința trupească și sufletească, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-i ierte lui păcatele și chinurile venite din păcate, Domnului să
ne rugăm.

Pentru ca să depărteze de la el toată ispita și răzvrătirea celui potrivit,
Domnului să ne rugăm.

Pentru ca Domnul Dumnezeu nostru să-l ridice din patul durerii lui,
Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să-l redea sfinteii Lui Biserici sănătos la suflet și la trup și înain-
tând în fapte și cuvinte bune, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviți noi de toată [mânia și nevoia, Domnului să ne
rugăm].

Apără, mântuiește, miluiește și [ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu
harul Tău].

Pe preasfânta, preacurata[, preabinecuvântata, mărita stăpâna noastră, de
Dumnezeu Născătoarea și Pururea-Fecioara Maria, cu toți sfinții pomenind-o,
pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să
o dăm].

Cuprins

Cuvânt-înainte	5
----------------------	---

Canonul și canoanele creștinismului apostolic

I. ITINERARE TEOLOGICE	13
------------------------------	----

Punctul de plecare / A. ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ — REPERELE TEOLOGICE / Teologie artistică, practică și polemică / Traducerile cărților liturgice / Școli de traduceri patristice / Secolul XIX: dominanta practică și exigențele modernizării / Secolul XIX: secularizare și scolasticizare / Dogmatici și simbolici / Cărți simbolice ortodoxe... / ... sau Tezaur al Ortodoxiei / B. ORTODOXIA ÎN SECOLUL XX: DE LA NEOSCOLASTICĂ LA NEOPATRISTICĂ / Denunțarea „pseudomorfozelor” / Sinteze neopatrstice / *Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Catholice Ortodoxe* / Contribuții românești / Proiectul unui *Sinodicon al Ortodoxiei* / Limitele unui *Sinodicon* / Contextul postdecembrist: derută și criză / Proiectul Deisis — o neopatristică asumată reflexiv / Geneza neopatristicii ortodoxe în anii '30: Paris și Sibiu / Neopatristica palamită / Anii '50-'60: Atena și Paris / Neopatristica liturgic-euharistică: Paris și Atena / Neopatristica harismatică / Ecleziologii neopatrstice — între eshatologie și protologie / Spre o ecleziologie ortodoxă integrală — două recente proiecte

II. TEOLOGIA ȘI NATURA EI — REFLECȚII ȘI COTITURI DECISIVE	57
--	----

Adevăr, autoritate, mărturie / Sfârșitul *teologiei* metafizice — situl euharistic al *teologiei* / De la știință la mister, de la sistem informativ la formare practică / De la concept la simbol / Originea pascal-liturgică a Evangheliilor / Primatul mărturiei — dogma „bornă”, nu „definiție” / De la teologia „doctrină” la teologia „dramă” / Dincolo de neopatristică: dinamica scripturistică a Ortodoxiei și constituirea ortodoxă a Scripturilor / Dincolo de metafizic și istoric — Scripturile canonice / Ortodoxia e un canon — canonul e Ortodoxia

III. CREȘTINISMUL APOSTOLIC ORTODOX DUPĂ 2000 — CONTESTAȚII,
MUTAȚII, REVIZUIRI

86

„Supraviețuirea teologică” a Ortodoxiei / În imperiul „omului recent” /
Evangheliile — o conspirație a Bisericii? / Pasiunea modernă pentru „Iisusul
istoriei” / „Prima căutare” modernă și teologia liberală / Revelația împotriva
istoriei / „A doua căutare” și revenirea istoriei în teologie / „A treia căutare”
actuală — „Iisus evreul” într-o serie de versiuni / Ortodoxia „corupție a
Scripturilor” și „creștinismele pierdute” / Teologi în căutarea „Iisusului isto-
riei” / Mecanismele teoriilor falsificării / Istorie sau/și Tradiție

IV. CANONUL INEVITABIL, DAR AMBIGUU. CLARIFICĂRI TEORETICE
ȘI ISTORICE

103

Canon literar, Biblia ca literatură / Pentru o teorie generală a canonului în
teologie / Canon soteriologic vs criteriu epistemologic / Epistemizarea tradiției
canonice și schisma între Apus și Răsărit / Epistemizarea tradiției canonice
și fracturarea creștinismului occidental / Criza tradiției canonice creștine și
criza epistemologică în cultura occidentală / Sensul originar și sensurile de-
rivatăle ale noțiunii de *kanōn* în Biserica veche / Două versiuni de formalizare
juridică medievală a tradiției canonice a Bisericii vechi / *Pidalionul* și juridi-
zarea tradiției canonice în Ortodoxia modernă / Criza tradiției canonice în
teologia ortodoxă contemporană — între legalism și anarhism / Revenirea la
adevăratul Canon mistagogic al Bisericii / Canon și canoane — unitate în
diversitate / Autodefinirea canonică a Bisericii vechi plecând de la Evangheliile

V. CANONUL BIBLIC

142

Structura Bibliilor în circulație actuală / Cele mai vechi codice biblice / Liste
patristice și sinodale de cărți canonice ale Scripturii / Canonul biblic etio-
pian / Abandonarea canonului de știința biblică modernă / Noua teologie
biblică canonică — forme și probleme / Dublul canon biblic ebraic al lui
„Ezdra” / De la Cuvânt la Scripturi — mutațiile unui parcurs / Criza internă
a epocii inter-testamentare — scindarea iudaismului / Răspunsul apocaliptic /
Canonul scripturistic rabinic — un canon polemic / Unitatea editorială a Bi-
bliei ebraice actuale în jurul Torei / *Septuaginta* — de la Pentateuhul grec la
Biblia creștinilor / Biblia greacă editată în codicele creștine ca o carte profe-
tică / Iudaism creștin profetic și iudaism rabinic legalist / Structura concentric-
chiastică a Bibliei creștine / Cuvânt personal vs text literal / Triumful filologiei
și biblicismului asupra Cuvântului / Cărțile Noului Testament datează
înainte de anul 70 / De la Ierusalim la Roma / Mișcarea ioaneică între Ieru-
salim, Efes și Roma / Anul 69 — anul apocalipsei / Anul 70 — anul restabi-
lirii ordinii / Excurs despre Clement / Roma — noul centru de moderație și
echilibru al creștinismului apostolic / Formarea canonului tripartit al ierarhiei
apostolice / Constituirea canonică a religiei creștine în crizele secolelor I–II /
Canonul biblic — model protosinodal și protocatholic de unitate în pluralitate /
Geneza editorială a Noului Testament și lecțiile ei canonice

VI. CANONUL CREDINȚEI — SIMBOLUL CREDINȚEI 205

Creștinismul, religie a mărturiei și mărturisirii / Crezul Apostolic-Roman — forme / ... controverse și discuții / ... preistorie / ... structură teologică / ... o lectură revizionistă / Crezurile în Răsărit și în Apus — comparație / Crezul Niceo-Constantinopolitan — radiografie teologico-istorică / ... de fapt Simbol ecumenic Romano-Constantinopolitan / ... de la Simbol ecumenic la simbol al diviziunii între Apusul și Răsăritul creștin / Două derive de la identitatea creștină canonică ortodoxă — gnostică și mesianică / Islamul — iudeo-nazareism arabizat / Identitatea canonică ortodoxă progresivă și integratoare vs trei mișcări eretice regresive / Explicitarea structurii și dinamicii canonice trinitare a credinței creștine / Situl liturgic al revelației formei canonice trinitare a identității creștine

VII. CANONUL INSTITUȚIONAL AL BISERICII VECHI:

TRADIȚIE — CONSTITUȚII — CANOANE APOSTOLICE 232

Compilațiile canonic-liturgice apostolice pseudoepigrafe / *Didascalia Apostolorilor* / *Canoanele Bisericești ale Apostolorilor* / *Tradiția Apostolică* — origini, controverse / ... structură / ... pe fundalul controverselor din Roma de la începutul secolului III / ... reacții prezbiterial-trinitare la monarhismul episcopal-unitarian / ... statuia concilierii / ... *Tradiția Apostolică*, oglindă a unor tensiuni ecleziologice reconciliate / *Didahia Apostolorilor* și tranziția de la ierarhia itinerantă la cea locală / De la Epistole Pastorale la un drept parnetic / Ultimele tentative de a restitui o imagine holistică a tradiției canonice / *Constituțiile Apostolice* — apogeul genului canonic-liturgic pseudoepigraf / ... datare și localizare / ... semiarianism sau teologie populară / ... o imagine vie a unei Biserici episcopale urbane complex structurate / ... viața liturgică a unei Biserici urbane / „Canoanele Apostolorilor” — primul pas spre juridizarea tradiției canonice / Clericalizare și laicizare — etapele unui proces intern / Imitarea contraculturală a modelelor ordinii imperiale / De la episcopatul sacramental la cel jurisdicțional, de la tipologie la ierarhie și burocratie / Excurs despre Epistolele ignatiene

VIII. CANONUL LITURGIC 278

De la textele normative la textele practice / De la unitate la diversitate și de la prolixitate la concizie? / Recursul la manuscrisele liturgice / *Euchologion*-ul egiptean al lui Serapion (secolul IV) / *Barberini graecus 336* — cel mai vechi codice liturgic bizantin / Liturgia comparată / Liturgia structurală și „forma Liturghiei” / Derivarea Euharistiei din binecuvântările iudaismului / Anaforalele euharistice — principalele tipuri / Revizuirea modelului explicativ al liturgicii structurale / Euharistii diverse și plurale / Rituri de inițiere diverse / Modele diverse de exercitare a slujirii ierarhice / Patru etape ale dezvoltării cultului Bisericii în Răsărit / Două oficii zilnice: catedral și monahal? / Un model alternativ de explicare a originii oficiului zilnic / ... Paștele / ... Nașterea și Arătarea / Secolul IV — discontinuitate și înflorire sau conti-

nuitate și declin? / Impactul păgânismului asupra limbajului liturgic / Ereziile, impuls spre conformism și standardizare / Mutații ale teologiei sacramentale — epicleze / ... tipologia biblică devine alegorie mistică / Mutații în celebrarea Liturghiei și practicarea Cuminecării / Liturghia în secolul IV — Cuvânt proclamat, invocat, evocat și întrupat / ... adaosuri procesionale / Celebrare comunitară a Împărăției eshatologice / Privatizarea pietății, scindarea Liturghiei, scufundarea în tăcere a anaforelei / Dublarea Liturghiei / Triumf ambiguu în sfârșitul unei lumi

I

Evanghelie — martiriu — apologie

1. Mărturia apostolică despre Iisus Hristos în scrierile Noului Testament 321
2. Corespondența lui Plinius cel Tânăr cu împăratul Traian
(Bithynia, nord-vestul Asiei Mici, cca 111–113) 361
Caius Plinius împăratului Traian (*Epistola X*, 96) / Traian lui Plinius
3. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, Din Apologia I către Antoninus Pius
(Roma, cca 155) 363
4. Scrisoarea Bisericii din Smyrna despre martiriul episcopului Policarp
(† 23 februarie 155) 369
5. Martiriul Sfântului Iustin și al celor împreună cu el: Hariton, Harit,
Evelpist, Hierax, Peon și Liberian (Roma, iunie 165) 377
6. Epistola către Diognet (Alexandria, cca 190–200, sau Smyrna, înainte de 150) 381
7. Mărturii epigrafice 391
Epitaful Sfântului episcop Abercius din Hieropolis (Frigia, Asia Mică)
(† cca 200) / Inscripția lui Pectorius din Autun (Galia, secolele II–III)

II

Roma și Antiohia — două viziuni
despre apostolicitate și Biserică

- 1) CLEMENT ROMANUL, Epistola Bisericii din Roma către Biserica
din Corint (Roma, 69 sau 96–98) 395

2. IGNATIE TEOFORUL, EPISCOPUL SIRIEI († cca 107), Cele treisprezece epistole ale corpusului amplificat în secolul IV 423
 Maria din Cassobelae lui Ignatie (423) / Către Maria [din Cassobelae] (424) / Către Efeseni (426) / Către Magnezieni (433) / Către Trallieni (438) / Către Romani (443) / Către Filadelfieni (446) / Către Smyrneni (452) / Către Policarp, episcopul Smyrnei (456) / Către cei din Tars (459) / Către Antiohieni (462) / Către Heron, diacon din Antiohia (465) / Către Filipeni (467) / Patru epistole latine, apocrife medievale: Către Ioan Apostolul (472) / Către același (473) / Către Fecioara Maria (473) / Răspunsul Fecioarei Maria (473)

III

Canonul Scripturii și canonul Adevărului

1. SFÂNTUL IRINEU AL LYONULUI, Tradiția apostolică și dovedirea ei împotriva falsificării gnostice (cca 180) 477
 2. TERTULIAN DIN CARTAGINA, Despre prescrierea ereticilor (cca 200) .. 513
 3. Fragmentul Muratori (sfârșitul secolului II sau începutul secolului IV) 541
 4. IPOLIT DIN ROMA, Respingerea tuturor ereziilor X (cca 210–220) 543
 5. Crezul Roman-Apostolic 559

IV

Canonul apostolic al Bisericii:
lex orandi — lex credendi — lex vivendi

1. Didahia celor Doisprezece Apostoli (Siria occidentală, cca 50 sau 90–100 d. Hr.) 565
 2. IPOLIT DIN ROMA, Tradiția Apostolică (Roma, cca 200–235) 573
 3. Canoanele [Bisericești ale] Sfinților Apostoli prin Clement (Egipt, cca 300) 591
 4. Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement (Antiohia, cca 380) 597
 I. Învățătură catholică/ortodoxă despre laici 597
 II. Despre episcopi, prezbiteri și diaconi 605
 III. Despre văduve 652

97
 Ta
 Proclama

IV. Despre orfani	663
V. Despre martiri [și sărbători]	669
VI. Despre schisme și erezii	688
VII. Despre conduita creștinului, despre mulțumire și despre inițierea creștină	712
VIII. Despre harisme, hirotonii și canoanele bisericești	734
5. Testamentul Domnului prin Clement Romanul (Siria, începutul secolului V)	785

V

Canonul liturgic al Bisericii

1. Rugăciunile principale ale iudaismului	837
I. Recitarea lui „Ascultă, Israele” [<i>Șema</i>] cu binecuvântări	837
II. Cele optsprezece binecuvântări [<i>Șemone esre</i>]	840
III. <i>Qeduša</i> sinagogală cu Trisaghionul biblic (versiunea askenazită)	843
IV. Binecuvântările dinainte și de după cină [<i>birkat ha-mazon</i>]	844
V. <i>Haggadah</i> de <i>Pesah</i>	846
VI. <i>Kaddiș</i>	850
2. Cea mai veche omilie/slujbă creștină: MELITON AL SARDESULUI, Despre Paște (cca 160)	853
3. <i>Euchologion</i> -ul egiptean al lui Serapion din Thmuis († 362)	865
1. Rugăciune la ungerea celor ce se botează (865) / 2. Rugăciune la ungerea cu mir a celor botezați (865) / 3. Rugăciune pentru untdelemnul bolnavilor sau pentru pâine și pentru apă (866) / 4. Rugăciune pentru cel ce a murit și e purtat afară (866) / 5. Prima rugăciune a Duminicii (867) / 6. Rugăciune după ridicarea în picioare de la omilie (867) / 7. Rugăciune pentru catehumeni (867) / 8. Rugăciune pentru bolnavi (868) / 9. Rugăciune pentru aducerea de roade (868) / 10. Rugăciune pentru Biserică (868) / 11. Rugăciune pentru episcop și Biserică (869) / 12. Rugăciune a îngenuncherii (869) / 13. Rugăciune pentru popor (870) / 14. Punere a mâinilor peste catehumeni (870) / 15. Punere a mâinilor peste laici (871) / 16. Punere a mâinilor peste bolnavi (871) / 17. Rugăciunea Ofrandei [euharistice] a episcopului Serapion (871) / 18. Rugăciunea frângerii (873) / 19. Rugăciune întinderii mâinilor peste popor (873) / 20. Rugăciunea poporului după împărțășire (873) / 21. Rugăciune pentru untdelemnul și apa aduse ofrandă (873) / 22. Rugăciunea întinderii mâinilor după binecuvântarea apei și untdelemnului (873) / 23. Sfințirea apelor [baptismale] (874) / 24. Rugăciune pentru cei ce se botează (874) / 25. Rugăciunea după lepădare/dezertare (874) / 26. Rugăciunea după ungere (875) / 27. Rugăciunea	

	după botez (875) / 28. Punerea mâinilor la așezarea diaconilor (875) / 29. Punerea mâinilor la așezarea prezbiterilor (875) / 30. Punerea mâinilor la așezarea unui episcop (876)	
4.	Principalele anaforale euharistice	877
a.	Paleoanaforale	877
	Didahia celor Doisprezece Apostoli IX–X (568–569)	
	Constituțiile Apostolice VII.XXV–XXVI (720–721)	
	Martiriul lui Policarp XIII–XIV (372–373)	
	Tradiția Apostolică IV (574–575)	
	Constituțiile Apostolice VIII.XII (746–753)	
	Testamentul Domnului I.XXIII (797–801)	
b.	Anaforale alexandrine	877
	Papirusul <i>Strasbourg</i> 245	877
	Anaforaua greacă a Evanghelistului Marcu	878
	Anaforaua coptă [sahidică] a Sfântului Chiril al Alexandriei	884
	Anaforaua alexandrină greacă a Sfântului Vasile cel Mare	889
c.	Anaforale antiohiene	894
	Anaforaua siriacă a celor Doisprezece Apostoli	894
	Anaforaua Sfântului Ioan Hrisostom (926–929)	
	Anaforaua Sfântului Vasile cel Mare (915–921)	
	Anaforaua Sfântului Iacob fratele Domnului	897
d.	Anaforaua siro-orientală a Apostolilor Addai și Mari	904
e.	Canonul euharistic roman	906
5.	Cel mai vechi <i>Euchologion</i> bizantin: <i>Barberini graecus</i> 336	
	(sudul Italiei, a doua jumătate a secolului VIII)	909
	Liturghia Sfântului Vasile cel Mare (909) / Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom (921) / Vecernia Darurilor mai înainte sfințite (928) / Vecernia (931) / Miezonoptica (936) / Utrenia (937) / Ceasul I (942) / Ceasul III (943) / Ceasul VI (944) / Ceasul IX (945) / Ceasul III–VI (947) / Inițierea creștină (950) / Sfințirea mare a Apei de Bobotează (959) / Privegherea (964) / Pregătirea și sfințirea Mirului (965) / Cateheză patriarhală pentru candidații la botez (967) / Reconcilierea ereticilor (971) / Sfințirea bisericii (973) / Hirotonii (979) / Îmbrăcarea monahilor (987) / Rugăciuni și rituri la Curtea imperială (988) / Rugăciuni la diverse ocazii (991) / Logodna și nunta (992) / Rugăciuni la diverse ocazii (994) / Rugăciuni pentru bolnavi (996) / Pocăința (998) / Exorcisme (1000) / Rugăciuni la diverse ocazii (1000) / Rugăciuni speciale din anul liturgic (1004) / Rugăciuni la diverse ocazii (1009) / Exorcisme (1012) / Intrarea în monahism (1014) / Rugăciuni pentru morți (1023) / Rugăciuni la diverse ocazii (1025) / Rugăciuni de la sfârșitul Liturghiei (1026) / Ectenii diaconale (1030)	